БҮТҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылдан үдезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. АВГУСТ 1 ПЯТНИЦА № 179 (6029).

Өртээ 2 көп.

МОЛДАВ ССР. Октябрьның 50 чылы совхозта тараа кезилдези чедимишкиниг чоруп турар. 1500 гектарның дүшүдүн механизаторлар ажаап алырлар. Гектардан-на 30 центнер кызыл-тасты ап турар.

ЧУРУКТА: механизастаан шаңка. Тараа хүлээп алыр черже тараа чорударынга белетиел. Бетин чарыында совхоз ажылчыны Прасковья ОЙСТРИК.

Е. ДРАЙШНЕРНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

КОЛ ЧҮҮЛ—КИЖИ ДУГАЙЫНДА САГЫШ САЛЫЫШКЫН

РСФСР-ниң Дээди Совединиң сессиязы доозулган

Июль 30-да Кремльдиң Улуг ордузунга РСФСР-ниң Дээди Совединиң чедиги чыжының бешки сессияты ажылын үргүлчүлээн.

Сессияның ажылынга эштер Г. И. Воронов, А. Я. Пельше, Д. С. Полянский, М. А. Суслов Ю. В. Андропов, Д. Ф. Устинов, К. Ф. Катушев, Ф. Д. Кулаков, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев киришкен болгаш олурушканнар оларны чылы-биле уткаан.

«РСФСР-ниң хоорайларының, ажылчын суурларының, көдээ болгаш чурттакчылыг черлериниң чаагайжыдылгазын экижидер, оларны кышкы белеткээр талазы-биле совет, ажыл-агый органнарының соруулгаларының дугайында» РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. А. Демченконуң иletkелии чугаалажып көрүүбиле хурал эгелээн.

Күзбасстың база бир улуг төвү— Новокузнецкиниң күш-ажылчы алдарының дугайын. 500 муң кижи чурттакчылыг ол хоорайның ишчилериниң ажыл-херектериниң болгаш сагыш салышкынарының дугайын СЭКП-ниң Новокузнецк хооркомунуң бирги секретары депутат Б. И. Окушко будунуң саналынга чугаалаан.

Ам Новокузнецкиниң металлурттары 1913 чылда хаанныг бүтү Россияның бүдүрүн үндүрүп турганындан дыка хөй шөйлү болгаш каанны азындырып, прокатты бүдүрүп турар. Үлетпүр өзүлдези-биле кады хоорай дүрген чаагайжыды туттунуп, калбарып турар. Бо беш чылдың чылдарының дургузунда мында чурттакчылыг фондузу чаагайжыды туткан 560 муң дөрбелчии метр чурттакчылыг шөлүнге көөрдээн.

Пермь областың Мулугурся районунуң Ленин аттыг колхозунуң даргазы депутатт Н. П. Култышевтиң дыннаганы болза, сөөлгү үш чылдарның дургузунда артельдиң экша орулгалары 1,3 катаң көөрдээн. Ол үенин дургузунда социал-культура болгаш амыдырал хандырылга албан черлериниң тудугунга 1,5 миллион рубльдү чарыгдаан. 536 өөренчиктилер өөренир ортумак школазы, пионер лагерин, столоваяны, иишти чурттаар бажыңды туткан, стадионну болгаш ийи клубту тудуп турар. РСФСР-ниң Күрүдүүн бистиң колхозка комплексиниг шенелде-көргүзүлүг тудугну кылыр дугайында шиитпирни үлээп алган. Бо шиитпирни амыдырал ботгандырып турар.

И. П. Култышев колхоз суурун эң дүрген чаагайжыды тударынга дузалап болгу дег алаэп санаалдарны киирген.

Хуралга СЭКП ТК-ниң Потентбюрозунуң кежигүнү, Россия Федерациязының Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат Г. И. Воронов чүве чугаалаан. РСФСР-ниң чазаавның Дээди Совединиң сессиязынга көрдүрери-биле киирген айтырыны чугула политиктиг ужур-дузалыг айтырыг болур, чүге дээрге совет кижи бүрүзүнүң хүн бүрүде хереглелиниге хамаарышкан дээрзии ол дегдеэлээн. Ол база дурум ёзугаар болур чүүл-дүр, хоорайларыны болгаш суурларны чаагажыдары — ажылчы чонпарның материал болгаш культура-амыдырал деңнелиниг бедидер талазы-биле партияның болгаш чазактың хемчегларининг чугула чардынмас кезии.

Г. И. Воронов 1969 чылдың эгезинге чедир Россия Федерациязының хоорайларында болгаш хоорай хевирлиг суурларында чурттаалга фондузу революция мурнундагызы-биле деңнээрге, 7,6 катаң ковудээнии сагындырган. Бо беш чылдың чүгле үш чылдарының дургузунда бедик чурттаалга фондузу 102 миллион дөрбелчии метрге көөрдээн, ол болза, 1913 чылда хаанныг Россияның барык бүтү чурттаалга фондузунга дең дээни ол. ССРЭ-де чурттаалга бажыңнарының тудуун бүрүн коммунал дериг-биле чорудуп турары чурум болган. Чижээ, 1961 чылдыы-биле деннээрге, 1968 чылда суг дамчыдылгазы, каналнзацнн болгаш төп одаага-биле дерээн чурттаалга фондузу барык ийи катап көөрдээн.

Көдээ черлерде чурттаалга тудуун база күштелиишкинбиле чорудун турар. 1966 — 1968 чылдарда көдээ черлерге 50 миллион ажыг дөрбелчии метр шөлдүг бажыңнарны туткан. Көдээ чурттакчылыг черлериниң чаагайжыдылгазы ажижип турар.

Партия биле чазак чурттаалга бажыңнарының чедишпес чорудун дүргеи чайгаадыры-биле чурттаалга тудуун моон соңгаар-даа бедик темпилер-биле чорудар бодап турар. Бүтү Советтериниң болгаш депутаттарның хүлээгезии болза, чурттаалга тудуунуң болгаш чаагайжыдылгазының талазы-биле эки дүржүлгени калбаа-биле иептеридири, ажылчы массаларны хоорай болгаш көдээ амыдыралды чаагайжыдар талазы-биле ажылга киирааттирери болур дээрзии Г. И. Воронов чугаалаан. Моон-биле холбаштыр Ярославльдиң ажылчы чонларының инициативазын идепкейлиг деткиири чөптүг, олар боттарының хоорайын улам-на чаагайжыдар талазы-биле тодаргай хүлээлгелерни В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюна алдар кылдыр алган болгай.

Боттарының саналдарынга депутаттар чонуң коммунал болгаш культура амыдырал хандырылгазының талазы-биле чамдык эвилел болгаш республика министерстволарының, төп албан черлериниң, а ол ышкаш чер-чер Советтериниң ажыл-чорудулгазын шүгүмчүлээн дээрзии РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы демдеглээн. Ол организацияларның удуртукчуларының шүгүмчүледен чогуур түңелдерии кылыр үжүрлүг. Боттарының саналдарынга депутаттарның тургускан болгаш киирген айтырыларынга база саналдарынга хамаарыштыр кандыгыл дизе, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш чогуур министерстволар, төп албан черлери оларны кичээнгейлиг көрүп, эргежок чугула хемчегларни алыр.

Омск облкүүскомунуң даргазы депутат К. Н. Голиков, Челябинск хооркүүскомунуң даргазы депутат Л. А. Ильичев бирги айтырыг талазы-биле база санал бергеи.

РСФСР-ниң Дээди Соведи чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаалды чаңгыс үн-биле үлээп алган. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, РСФСР-ниң министерстволарының болгаш төп албан черлериниң, автономиг республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң, ажылчы чонпар депутаттарының край, область, хоорай, район, суур, көдээ Советтериниң база бир эң чугула соруулгазы болза, хоорай, а жылчын суур, болгаш көдээ чер бүрүзү эң чоокку чылдарда бедик культураның туруттакчылыг черн болгаш турузун дээш, совет кижилериң өскен хереглелдерине бүрүн дүүшкеп турзун дээш чаагайжыдылганы улам-на экижидери болур деп, доктаалда чугаалаан.

Чурттакчылыг черлерни чаагайжыдар болгаш оларны кышка белеткээр талазы-биле совет болгаш ажыл-агый органнарының бирги ээлчегиг соруулгаларын доктаалда айытkан.

Доктаалда чугаалээны болза, РСФСР-ниң Дээди Соведи коммунистиг болгаш ажылчын партияларның чоокта чаа болган делегей Чөвүлел хуралынга хүлээп алган документилерни чаагай күзелиин хамыышкыны-биле чүүлдүгүнүп, СЭКП ТК-ниң июнь (1969 чыл) Пленумунуң шиитпирлерни бүрүнү-биле деткип, бүтү совет улус-биле бир демей, Россия Федерациязының ажылчы чоннары алдарлыг юбилейни — В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн — бистин улуг Төрээн чуртувустуң чаагай чоруунга эрес-маадырлыг күш-ажыл-биле, коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа чедишкиннер-биле демдеглээр дээрингe бижыг бүүдүлиин илертейлеп турар.

Оон дараазында Ашак-кадай болчурунуң болгаш өг-бүле дугайында РСФСР-ниң хоойлу төлевилелиниң дугайында иletkелди РСФСР-ниң Дээди Совединиң Хоойлу-дүрүм саналдан киирер комиссиязының даргазы депутат Г. В. Подельщиков кылган.

Ашак-кадай болчурунуң болгаш өг-бүле дугайында хоойлужудулга совет хоойлуларның системазынга чугула черни кезээде эолеп келген дээрзии Г. В. Подельщиков демдеглээн. 1917 чылдың декабрьда РСФСР-ниң Бүтү-россия Төп Күүсекчи Комитединиң болгаш Улус Комиссарлар Чөвүлелиниң үлээп алганы өг-бүле болгаш ашак-кадай болчурунуң дугайында декреттери Совет күрүвеиниң баштайгы хоойлужудулга документилери болгай. Чаа өг-бүле харылзааларын тургузар дугайында В. И. Ленининиң ажылдап кылган принциптери од декреттерде дүрүмдээн.

Ашак-кадай болчурунуң, өг-бүле болгаш хайгаарал дугайында РСФСР-ниң чамдык ескерилгелер-биле ам күштүг турар хоойлуларының кодексизии дөртеи ажыг чыдың мурнунда үлээп алган. Ол үенин дургузунда бүтү чуртка шыкаш, Россия Федерациязынга экономика, культура болгаш иишти-тилел амыдыралынга үндезин чаартылгалар боттанган. Социализм кижилериң хууда салым-чолуг, өг-бүленің амыдыралын бүтү иишти-тилелдің деиишилгеи-биле бижыг холбаштырган.

Чурттуң амыдыралында боттанган социал чаартылгалар ашак-кадай болчурунуң болгаш өг-бүле дугайында хоойлужудулгаиы улам-на чаагайжыдылганы, совет иишти-тилелдің хөгжүлдезиниң амгы үе-чадазының нетелдери-биле ону дүүштүр чорударының эргежок чугулазын айтып турар. Эрткен чылдың июньда ССР Эвилелиниң Дээди Совединиң хүлээп алганы ашак-кадай болчурунуң болгаш өг-бүле дугайында ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның хоойлужудулгазының үндезиннери ашак-кадай, өг-бүле хоойлужудулгазының талазы-биле совет эргени хөгжүлдериниг болгаш сайзыраңгайжыдарыга чаа базым болган. Ол үндезиннер ашак-кадай болчурунуң болгаш өг-бүле харылзааларын хоойлу ёаутаар өйлеп таарыштырарында эки талалыг бүтү чүвеии дүрүмчүдүп, өг-бүле эргезиниң эң иишти чугула принциптерии докгаатkан.

Кодексиниң бо төлевилелиң РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниге болгаш Дээди Совединиң Президиумунга белеткээн болгаш чугаалажып көргеи. Россия Федерациязының автономиг республикаларынче, крайларынче болгаш областарынче чоруткан, республиканың бүдүүлгелериниң, албан черлериниң, колхозтарының, өөредилге болгаш эртем албан черлериниң коллективтеринге калбаа-биле чугаалажып көргеи. Келген сүмелерии болгаш саналдарны барымдаалаап, хоойлу төлевилелии РСФСР-ниң Дээди Совединиге көрдүрери-биле киирген дээрзии иletkелчи чугаалаан.

Иletkелчи ашак-кадай болчурунуң болгаш өг-бүле дугайында РСФСР-ниң Кодексиниң төлевилелиниң кол чүүлдерии тодаргай тайылбырлаан. Республиканың национал. амыдырал болгаш чер-черии өске-дээ онзагай чүүлдерии ында барымдаалаап көргеи. Өг-бүле харылзааларыны өйлеп таарыштырарынга бо үеде-дээ бодунуң ужур-дузазын хевээр арттырганы ашак-кадай болчурунуң болгаш өг-бүленің хоойлужудулгазының күштүг турар норма-чижектерии база киирген. Хайгаарал организацияның, хамааты байдалдың эктыларын бүрүткээр киидистеринің болгаш администрация организацияның ажыл-чорудулгазының дуржулгазын саугаар дүрүмчүдер үжүрлүг чаа кол чүүлдерии төлевилелде база көргеи.

Ашак-кадай болчурунуң болгаш өг-бүленің дугайында эргелерии болгаш хүлээлгелерни тодаратkан, а ол ышкаш эрге актыларынга хамаарыштыр боттандырары-биле холбашкан чурумнарны докгаадың турар 15 эгеии болгаш 166 чүүлдү кодексиниң төлевилелиниде киирген.

Бирги бөлүкте ашак-кадай болчурунуң болгаш өг-бүле дугайында хоойлужудулганың кол сорулгаларын: коммунистиг моральдың принциптеринге үндезилеттинген совет өг-бүлени улам-на быжыглаарын: херээжен болгаш ар кижиниң эки тура-биле ашак-кадай эвилелиниге өг-бүле харылзааларын тургузарын, уругларын Төрээн чуртунга бердинген болур чоруккa, күш-ажылды коммунистиг ёау-биле көөрүнге кижилерии, коммунистиг иишти-тилелдің тургузуушкунунга идепкейлиг киржириигe оларны белеткээрии; өг-бүленің мурнунда бедик харысаалганы бодаар чорукка совет кижилерни кижизидерии, иелеринің болгаш уругларының эрге-ажыктарын бүтү хемчегбиле камгалаарын, уруг бүрүзүнге чаш иазынның аас-кежиктиг чоруун хандырын бээрии айытkан.

Ашак-кадай болчурунуң болгаш өг-бүле харылзааларын өйлеп таарыштырарын чүгле күрүне боттзидырар деп төлевилелде онзалаан демдеглээн. Чүгле хемнеты байдалдың актыларын бүрүткээр күрүне органнарынга бадылаткан бадылалды хүлээп көөр.

Иiiги бөлүкте бадылажырының чурумун болгаи иеделелерии, ашак-кадай болганнарның эргезин болгаш хүлээлгелии, бадылажыышкыны соксадырының болгаш бадылажыышкыны күш чок деп санаарының чурумун тодаратkан норма-чижектерии киирген. Хамаатыларның болгаш хөй-иiiти организацияларының күзелин барымдаалаш, ашак-кадай болчурун байырлалдыг байдалга бадылажырын көрүп турар норма-чижекти кол норма-чижектерbиле кады кодексиниң төлевилелиниде киирген. Ол болза кижиниң амыдыралында улуг болуушкун-дур. Назы четкеи кылдыр санаар 18 хар четкеи эр болгаш хереэжеи кижилериң ашак-кадай болчурунуң чаңгыс аай назы-харын көрген. Чамдык онза тавырылгада ашак-кадай болчурунуң назы харын ийи чыл кудуладыр эргени район (хоорай) Советтериниң күүскомнарынга тыпсырын хоойлу төлевилелеи көрген.

Өг-бүленің амыдыралының база эт-хөреңгилиг бүтү айтырыларын шиитпирээриниң үезиниде ашак-надайның бүрүн деп эргелиин бо бөлүктүң өске чүүлдериниде демдеглээн.

Хоойлу төлевилелиниң үшкү бөлүүнүң норма-чижектерин ашак-кадай болгаш өг-бүле дугаймында хоойлуның кол айтырымына — өг-бүле кожигүнеринің аразында, бирги ээлчедге ада-иениң болгаш уругларның арагында тыпкы кээп турар харылзаа байдалдарны таарыштырарынга хамаарыштырган.

Уругларын кижизидеринге ада-иелериің эргелери болгаш хүлээлгелери төлевилелде тодаргай айыттынган. Уруглардың эрге-ажыктарын камгалаары болгаш оларны кижизидериниң дугайында сагыш салыры совет өг-бүле хоойлузунуң эң чугула принциптери болур.

Боттарының уругларын кижизидерде ада-иелерге Совет күрүне аажок улуг дузаны чедирип турар. Хоойлу төлевилелии ада-иелерге иегелелерии күштелдирип, ада-ие болур хүлээлге талазы-биле эң шыңгыы харысаалганы оларга онаап турар.

Ада-иелериге хамаарыштыр ажы-төлдүң хүлээлгелерии калбартыышпаан, төлевилел болза назы четкеи уруглар ажыл кылып шыдавас, дуза хереглеп турар ада-иелерии чүгле ажаап-тежээр эвес, харын база оларның дугайында сагыш салыр хүлээлгелиг кылдыр көрүп турар.

Өг-бүленің өске кежигүннериниң алимент хүлээлгелерии база тодаратkанын турар. Күштүг боон турар хоойлужудулгага деиизээрге алимент тыртыпар кижилериің бөлүү алдап калбарган. Уругну херек кырында кижиниткен, ынчалаа-даа оон-биле төрел боон азы төл кылып холбашпазын кижилериң алимент хүлээлгелерии хевээр артыпарары чогумчалыг кылдыр көрүүнген. Назы четпээн дүүмаларын, ажыларын болгаш үгбаларын, а ол ышкаш назы четсе-даа ажыл кылып шыдавас апарган болгаш акша хөреигиин чок акыларын, үгбаларын болгаш дүүмаларын назы четкеииериниң ажаап-тежээр хүлээлгези база көрдүүнүн турар. Ол хүлээлге өг-бүле, төрел харылзааларын быжыглап, бистиң мораль ёаузуска дүүжүп турар.

Төлеиниң азыраар болгаш карактаар чорук төлевилелде алдап черии ээлеп турар. Төлевилел төлеиниң азыраан үүгүнү төрээн үүглар-биле деиге көөр кылдыр айытkан.

Төлевилелдің дөртеу бөлүүнде хамааты байдалдың актыларын бүрүткээрииниң кол дүрүмнери кирип турар. Соолгу, бешки болүк даштыкы кижилер-биле болгаш чүүлүн хамаатызы эвес кижилер-биле ашак-кадай болчурунуң болгаш өг-бүленің дугайында совет хоойлужудулганы боттандырарының, ашак-кадай болчурунуң болгаш өг-бүленің дугайында даштыкы күүлеиелериің хоойлуларын, делегей кереэлерии болгаш дүүжүлгаларын ажыглап, хереглээрииниң айтырыгларынга хамаарышкан.

Хоойлу-дүрүм саналдаар комиссия, улус өөредилге, культура болгаш спорт талазы-биле комиссия база кадык камгалал болгаш социал хандырылга талазы-биле комиссия ашак-кадай болчурунуң болгаш өг-бүленің дугайында РСФСР-ниң кодексиниң төлевилелиин чугаалажып иеорги болгаш бадылаарын дилеп турар деп Г. В. Подельщиков чугаалаан. Өг-бүле дугайында чаа кодексти хүлээп алыры—иiiтилел харылзааларын өйлеп таарыштырарын улам сайзырангайжыдар дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүеиниң доктаамал сагыш салышкынының тодаргай хереечии болур. Кодексти амыдырапга боттандырар чорук ашак-кадай, өг-бүле харылзааларын быжыглаарынга, коммунистиг медеерелди бедидеринге, кижиии угаан-бодал байлаан, моралдыг арыг-сиглиг чорукту бодунга дүүштүр сиңиштиктирген чаа кижи кылдыр кижизидеринге дөгүм болур.

Иletkелдіи чугаалажыырынга депутаттар: Калуга облүүскомнын даргазы А. И. Демидова, Вичугтуң Ногин аттыг аргыда фабриказының аргычызы А. И. Мелентьева (Иваново область), Саратовтуң Н. Г. Чернышевский аттыг күрүне университединиң ректору В. Г. Лебедев, РСФСР-ниң прокуроры В. М. Бланов, СЭКП-ниң Хабаровск крайкомунуң секретары Н. Ф. Клешиков, Верхнепышминскиниң хоорай эмнелгезиниң салбыр оргелектиги О. Н. Виноградова (Свердловск область), Казань заводунуң прессовщиги Р. В. Сафина, РСФСР-ниң чырыдышкын министри А. П. Данилов олар киришкеп.

Сес алган депутаттар өзүп орар салгакчыларны кижизидер дугайында, совет өг-бүленің улам быжыглаар дугайында партияның болгаш чазактың кайгамчык улуг сагыш салышкынының дугайын чугаалааннар. Депутаттарның саналы: ашак-кадай болчурунуң болгаш өг-бүленің дугайында Россия Федерациязының кодексизии чүүдүгүүнүп көөр болгаш хүлээп алыр деп чаңгыс аай болган.

РСФСР-ниң Дээди Соведи ашак-кадай болчурунуң болгаш өг-бүленің дугайында РСФСР-ниң кодексизии бадылаар дугайында Хоойлуиу хүлээп алган.

Хүн чурумунуң үшкү айтырыныи — Федерациялың Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайында айтырыгның талазы-биле депутат Х. П. Нешков сөс алган. «РСФСР-ниң автомобиль транспортунуң болгаш чазаглыг оруктар министерстволуң эде тургузар дугайында», «РСФСР-ниң чурттаалга хамаалы тудуг министерстволуң тургузар дугайында» болгаш өске-дээ Чарлыктар бадылаттынган. Ол талазы-биле чогуур хоойлулар болгаш доктаалдар хүлээп алдынган.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң сессиязы бодунуң ажылын оон-биле доозаан.

(СЭТА).

УЗБЕКИСТАН, СЕҢЭЭ!

Узбек литератураның болгаш ураи чүүлдүң РСФСР-де декадазының киржиичилери Россия Федерациязында бир неделя ажыг уеде чоруп турар. Олар Горькийге, Казаньга база В. И. Ленининиң төрээн чуртu—Ульяновскиге чораан барган.

Июльдуң 30-да хүндүлүг адалчыларны кызыл гвоздикалар, сөөрүшкү хөг болгаш ыр-шоор-биле москвачылар уткаан. Узбек ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы Я. С. Насриддинова баштаан Узбекистан чазактың делегациязы пайысылалда чедип келген. Россияга узбек өөнүктерии үдеп чораан РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы В. И. Кочемасов узбек өөнүктер-биле кады ээп келгеп.

Эргим адалчыларны Казань вокзалынга РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы О. П. Колчина, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Е. Ф. Карпова, СЭКП Москва хооркомунуң секретары Р. Ф. Дементьева болгаш культураның сураглыг ажылдакчылары, пайысылалдың хөй-иiiтиниииң төлээлекчилери уткаан.

Ану-дуңма республиканың чогаадыкчы эвилелдериниң удуртукчулары, ураи чүүлүнүң мастерлери декаданың түнгөз концерттерииге киржирип-биле Москвада чедип келген.

(СЭТА-ның корр).

Чурттуң ховуларында

Ажаап алыышкын калбарган

Прибалтикадан аңгыда, чурттуң бүтү республикаларында дүжүт ажаап алыышкыны чорун турар. Тараажылар кызылтасты ажаап албышаан, бо берге чылда боттарының күженнишкининг ажылынын түүнделдерии үндүрүп турар.

ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң медээлии ёаугаар алырга, 1969 чылдың июль 28-не чедир чурттуң колхозтарында, совхозтарында 17 миллион 562 муң гектар шөлдүң тараа болгаш тараа-бобы культураларын кескен, ол болза тарылга шөлүнүң 15 хуузу болур. Эрткен неделяда механизаторлар кезилде биле бастырылгының аразында үлүктелиишкинии элээп кыыргаан. Кестиигеи шөлдериің 73 хуузунуң тараазын бастырган.

Украинаның ажыл-агыйлары тараа болгаш тараа-бобы культураларының шөлүнүң дең кезиин — 6 миллион 449 муң гектарны иеаии алган. Ол кескеи шөлдүң 63 хуузунуң тараазы бастыртынган. Күзүн болгаш чазын эрте чашкан культураларның тараалары чэнгыс үгда быжын келген. Ажаап алыышкынны чорударда бо бергеддээшкинии ажыл эртер дээш, Украинаның чер ажылдаачылары бүтү күженнишкиннерии үндүрүп турар.

Россия Федерациязының Төп, Барыын-Сибирь, Урал, Ыраакы-Чөөн чүк даза ыыткаш хөй районнарында ажаап алыышкын эгелээн. РСФСР-де 8 миллион 25 муң гектар шөлдүң азы тарылга шөлүнүң 11 хуузунуң тараазын кескеи. Бо кескеи шөлдүң 73 хуузунуң тараазын бастырган.

Узбек, Азербайджан болгаш Молдав эмнелдешкеи республикаларда тараа культураларының кезилдези 70 хуу ашкан.

Кезилде Белоруссияда эгелээн. Ында күүгүн чашкан муң-муң гектар шөлдериің тараазы кестиигеи.

Чурттуң тараажылары чидирнгеи болдурбайн, бүтү өстүрүп алган дүжүттү бүрүи ажаап алыр дээш демисеежии турарлар. Тараа дээш демисеелге ам кедеежии чурттакчы бүрүзү киржип турар. Партия организациялары оларже улуг кичээнгейии салып турар. Ажаап алыышкыны чурттуң соңгу болгаш чеен талааларында эгелеп, чаа-чаа районнарны хөме ап бар чидар. Күрүнеге тараа садары уламчылап турар.

Сиген БЕЛЕТКЕЛИ ФРОНТ

МАЛГА ХӨЙ ЧЕМ ДЭЭШ

«Межегей» совхозта мал чемнериниң белеткелиичe сагыш салышкынны эки тургустунган. Ол ажыл-агый сиген белеткелиниң темпизиниң талазы-биле районда бирги черии эолевишаан. Бо хүнге чедир мында бир муң тоина сигении шестиреринің болгаш болдуреринің аразы узуктелбейн келген.

Совхозтуң бир дугаар салбырында, бирги болгаш йiiги бригадаларда мал чемнии белеткелии эки организастаан. Трактористер Гольцов, Иванов, Немков, сараттакчы Захарьев олар күш-ажылчы шылгарангай чорууп көргусгеүлээн.

Сигенчилер аразында чарыштың түүнелии мында он хонук санында үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап, мактап турар.

* * *

Каа-Хем районуиуң «Кызыл туң» совхозунуң ажыл-ишчилери келир кышка мал чемнерии четчир кыдыр белеткеп алыр дээш күштерии моолеп турар. Ук ажыл-агый бо чылын 8 муң 242 центнер сигеннн белеткеп алыр планныг. Мал чемиииң белеткелиидe ам 70 хире кижиии совхозтуң дирекциязы болгаш партия организациязы эвилелээп киигеген.

Ажымдың графиги тургустунган. Чайгаар үнген сигенiiң белеткели-биле чергелештир тарымал сигеннiiң салгостазыкшыны өгелей бергеи. Мал чемиииң белеткелиигe дузалаар воскресниктерии организастаары баш бүрүнгаар көрдүнген. Бо кампаниягa киржирлериiiң күш-ажыл төлевирии улгаттырган. Бригадалар болгаш звеноор аразында чарышты калбарткаш, ону он хонук санында түүнээр болгаш тиилекчи болган звеноға шилчнир выпшел-биле кады 35 рубльдың шаңналыи тыпсыр дең шиитпирлээн.

Колхоз төөүнүң чоогунда эш Ешпоөвтуң хол-биле сиген кестирии турар звенозу мурнуку одурүүда чоруп, башгайы беш хонукта 60 центнер сигеннн белеткээн.

* * *

«УТКА 25 чылы» совхоз болгаш Жданов аттыг колхоз мал чемиииң белеткелиниң талазы-биле Улуг-Хем районуиуң өске аимл-агыйларын мурнавышааннар. Оларның кайызында келир кышка удур белеткээр сигеннiiң дөртүүн бир кезиин сараттап алгылаан. «УТКА 25 чылы» совхоз будук-бүрүү белеткелиниң темпизии база-ла дүргедедип, ам 214 тоннаны чыыш алган.

Бригадалар аразында чарыштың тиилекчизи «УТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем салбырынын сигенчилери болуп, партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчнир Кызыл тугун быжыы-биле тудуп турар.

* * *

Өөүр районуиуң сиген шөлдериижe бо хүннерде 419 кижи доктаамал ажыглап турар. Ында сигеннiiң үнүжү таныс болза-даа, кезиидеи бүгүи-ле черлерде калбаркан. «Коммунизмче орук» колхозтуң көнтүг, шыктыг черлериижe сигеии 94 кижи хол кадырыбыле кезе бергеи. Ол колхоза ам 139 тоина сигеннн сараттап алган.

«Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суур салбырында механизастаттынган комплексиниг бригадазы мал чемии белеткээр талазы-биле мурнуку одурүүда чоруп турар. Райониуң сигенчилери иiiтиии-биле 567 тонна сигеии белеткеп алган.

Сиген кезиидези-биле чергелештир будук-бүрүүнү моолдактаары ажыл-агыйларда үргүлчүлевишаан. «Торгалыг» совхоз 33, «Коммунизмче орук» колхоз 22 тонна будук-бүрүүнү белеткээн. Бо ажылга комсомолчу-аныяктарның болгаш хереэжеииериииң кирижилгеи массалыг болу бергеи.

Бедик көргүзүг

Чылдың баштайгы чартымында ажыл-ишии түүнеевишаан. Каа-Хемдe «Бурунгаар» совхозтуң малчыннары улам чүткүлдүг ажылдап турар. Бирги чартык чылда совхоз 470 центнер эът садар планнын 101 хуу, а 41 центнер дук онаалдазын 112 хуу күүсеткеи.

Бо чаагай ажыл-херекке боттарының биче эвес улуг-хуузун киирген малчыннарны чижекке айтып болур. Ишек кадарчызы эш Даваалай ииитии-биле 4585 кг азы баш бүрүзүнге онаштыр хонукта 754 кг веиеалде деңзии алган. Ол ышкаш эш Базырның ажаан турары быязаларын бирээзи-де хонукта 758 кг деңзии иемеп турар.

Төрүүр чүс хойга онаалтыр 96 хураганнын доруктурүп өстүргеи, хой бүргүзүидеи 2400 граамм дүүгү кыргын алган Д. Ажи-оолду болгаш хавааажылында эштер Чураковаиы, Тараачыны база мактап болур. Совхозтуң сураглыг чолаачызы, чартык чылда 27 муңнуң орнуига 30 муң тоина-километр чүүгү соөрткеи Г. П. Зубовтуң ажылдааны база үлегерлиг. Мындыг иурнакчыларны ажылдың кайы-дааи участогундан көргүзүп болур.

Чылдың йiiги чартымында улам эки ажылдаарын бүрен-хемчилер түүнел хуралынга илереткеи.

А. БӨЛГҮМ-ООЛ.

Келир чылдың дүжүдүнге

Чөөн-Хемчик районуиуң «Пспрае» колхозунуң механизаторлары келир чылдың белик дүжүдүн өстүрүп алырынга быжыг магадылаллы тургузуп, чайгы чер аңдарылгазын чорудуп турар.

Бирги трактор-хову бригадазында ол ажыл доостур үөокпулай бергеи, чамдык механизаторлар ам хөрээнии хоюглаап киринкеи.

Келир чылдың тарылгазынга хөй черии белеткеп алыр дээш чарыштың мурнуку одурүүнда Моигуш Хорлуг-оол чорун. «ДТ-75» трактору-биле 9—10 гектар чедир черии аңдарып турар.

БҮДҮРҮЛГЕЛЕР—ЛЕНИНЧИ ЭЭЛЧЕГДЕ

Пролетариаттың улуг баштыңчызы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болур юөн демдеглеп эрттиреринге чедир хөй эвес үе арткан. Үлетпүр бүдүрүлге коллективтеринде ажылчын кижи бүрүзү ол кайгамчык төөгүлүг хүнну күш-ажылчы чеднишкиннер-биле демдеглеп эрттиреринге улуг алдар деп саналып турар.

Ленинчи юбилейге төлептиг ужураашыр дугайында «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылмишчилериниң ыйгырыын Кызылдың бүдүрүлгелериниң ажылчыннары деткип, 1969 чылды ленинчи ээлчегниң чылы деп чарлаан. Алдынган хүндэлгелерниң онзагай хевири чүдеп дизе, коллектив бүрүзү продукция бүдүрериниң бөлгаш сайгарарының планын ажыр күүседириндеп аңгыда, бүдүрүлгениң бүдүрүмчүлүг болурун хандырар. Хүлээлгелерде күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн бедидерим, бүдүрүлгелерни ажыктыг бөлдуварын бөлгаш өскө-дээ сорулгаларны салган. Кызылдың бүдүрүлгелери бо чылдың планныг онаалгаларын декабрь 24-те күүседип, плandан ажыр 640 муң рубльдиг продукциязын сайгарар. Эртикен чылдың ол үезинге деңнээрге бүдүрүлгениң өзүлдезин 11 хуу чедирер. Планга хамаарыштыр күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн 2,1 хуу чедир өстүрер. Плandан ажыр 150 муң рубльдиг орулгазын алыр.

Бедиткен хүлээлгелерни алыры ажыл-ишче киреринiң эгээн болур. Кол сорулга социалистиг хүлээлгелерни херек кырында күүседири болгай. Күш-ажылчы бирги чартык чыл доозулган. Үлетпүр бүдүрүлгелерниң ажылының түңнели үнген. Чедер, четпестерни сайгарып, бар арга-нурлавырларны чөп амыглаарының сорулгалары айыттынган.

Бирги чартык чылда продукция бүдүрериниң планы 110 хуу күүсеттинген. 1657 муң рубльдиг барааны плandан ажыр сайгартыынган. Бүдүрүлге бараанарын бүдүрүп үндүреринiң хемчээли эртикен чылдың бирги чартыынга деңнээрге 14,7 хуу өскен. Күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүнүң планы 110 хуу күүсеттинген.

Хөөрайның бүдүрүлгелериниң чедишкиннинг ажылдаанындан улус ажыл-агыйы плanда көрдүнгениндеп аңгыда 2476 муң киловатт-шак электроэнергияны, 203 тонна сүт продуктуларын, 27 муң тонна хөмүр-дашты бөлгаш өөн-дээ өске аъш-чем, идик-хеп аймаан алган. «Кызыл-Хаваак» шахтазы алды айлар иштинде эки ажылдап, бедик көргүзүглерни чедип алган. Оөң түңнелинде плandан ажыр 27 муң тонна хөмүр-дашты казып белеткээн. Ынчангаш эртикен чылдың бо үезинге деңнээрге, хөмүр-даш тывыжы 21,2 хуу чедир өскен. Ол продукцияны сайгарарын 139,1 хуу күүсеткен, 168 муң рубльдиг арыг орулгазын алган. Шахтада партия организациязы администрация-биле ажылды бир деңниг удуртуп келгенинден чедишкиннер чедип алдынган. Бо коллективте ажыл-ишти эртемге үндезилеп башкарары плanда көргенин ёзугаар чоруп турар. Ол арга күш-ажылдың бүдүрүмчүлүг болурун хандырган. Оөң ачызында күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн хүлээлгелерде айыттынганындан 32,4 хуу бедик болган. Ында партия организациязы кадрларбиле ажылдың аңгы-аңгы хевирлерин ажыглап турар. Ай санында хүлээлгелериниң күүселдезин түңнеп, мурнаачыларны мактап, моон соңгаргы сорулгаларны айтып турар.

Оөң аңгыда даарзыларга комбинады, электри станциязы, Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы болгаш өске-дээ коллективтер эки ажылдаан.

Бүдүрүлгелерде мурнаачы бригадалар, цехтериниң саны өскен, оларның депшилгелиг арга-дүржулгазы артканнарга үлегер-чижек болуп келген. «Кызыл-Хаваак» хөмүр-даш шахтазында Иван Ереминиң бригадазы алды ай иштинде хөмүр-даш тывыжының планын 131,9 хуу, күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн 125,4 хуу күүсеткен. Шахталар быжыглаарынга хереглээр ыяшты база чер чаза тепсир бүдүмелдерни немкап алганындан күш-ажылдың ленинчи фондузунга 326 муң рубль кирген. Бригаданың ишчилеринде чурум үрээр, ажыл шагы үзер кижилер чок. Ында кижи бүрүзү ийиш чедир тускай мергежилдиг, бирээзи кандыг-бир чылдагаандан келбейн барганда ону солуп болур арга оларда бар. Ук бригадада шупту 24 кижи «Чаңгызы — шуптузу дээш, шуптузу—чаңгызы дээш» деп принцип-биле ажылдап турар.

Хөөрайның 22 бүдүрүлгелериниң сези чартык чылда бараан сайгарарының планын күүседип шыдаваан. Оларга хлеб заводу (97,4 хуу), автосептелге заводу (85,9 хуу), пиво заводу (97 хуу). «Тыва тудуг трестиң» тудуг материалдарды белеткээр заводу (79,8 хуу) хамааржыр. «Тыва тудуг» трестиң үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады болгаш республиканың гарнизоннарының типографиязы күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн бедидерин чедир күүсетпээн. Хөөрайның чамдык бүдүрүлгелериндеп күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүмүң өзүлдезин ажыл төлевириниң өзүлдезинден кудуляп турар. Ындыг байдвя сүт заводунда, амыдырал хандырылга комбинадында, тудуг материалдары кылыр заводта бар.

Пиво, сүт заводтарында бэр дериг-херекселдериниң чамдыызы чедир ажыглаттынмайн турар. Ол бүдүрүлгелерде механизмнер болгаш өске-дээ дериг-херекселдер баш бурунгаар септеттинмээнинден үреливп, чөп ажыглаттынмайн турар.

Ажыл шагын ажыглаарында четпестер база бар. Хөөрайның кол-кол бүдүрүлгелериндеп чамдык кижилерниң чылдагаан чок ажыл шагы үзериниң үмурунда чартык чылда 2411 кижи-хүн үзүлген. Ол ажыл хүннерин чөп амыглаан болза, 140 муң рубльдиг немелде бараанын бүдүрүп бэлүр турган. «Тыва тудуг» трестиң үлетпүр бүдүрүлге комбинадында, эът комбинадында ажыл шагы үзер чорук хөй болуп турар.

Бо чылдың күүсеп планын күүседириниң шиитпирлиг үшкү кварталы эгелээн. Үлетпүр бүдүрүлгелериниң удуртучулары, партия организациялары бар чедишкиннерни улам быыглап, хөмүдап турар участоктарны эки-дириниче күштү мөөнээр ужуралуг. Ынчангаш үшкү кварталдың төнчүзүнде чаңгыс-даа хөмүдакгай бүдүрүлге турбас ужуралуг.

Ам хөөрайның бүдүрүлгелеринде ажылчыннарның ниити хуралдары эртип турар. Аңаа ажылда чедер, четпестерни база бар курлавырларны чөп амыглаарының оруун айтыры чугула. Коллективтерде ажыл-херектер хөй-дээ болза, амыгаштан ышкы белетиелче киреринi утпас херек. Партия организациялары ышкы белетиелди шалыпкынчыдарым хынаадага тургусса эки. Бүдүрүлгени ышкы удур эки шынарыг белетнеп алыры чыл планын ажыр күүседип, күш-ажылчы ээлчегни шалыпчы байдалга доозарынга улуг идиг-ни бээр.

Л. ЗАБОЕВ,
СЭБП Кызыл хоорхомунун үлетпүр-транспорт кидизинин эргелекчизи.

Семен Чаптыы Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинде Ф. Севастьяновтуң тудугжулар бригадазында ажылдап турар. Ам ол котёл тудуунда ажылдавышаан, ээлчегнин үлуг-нормазын дыка ажыр күүседип турар. Республиканың хоочун ажылчыннарының бирээзи С. Чаптыы бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерни дээш каш удаа шаннадып келген.

ЧУРУКТА: Семен ЧАПТЫЫ.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ПОЧТАЗЫНДАН
1969

Хүлээлге ашкан

Чаданананың хөмүр-даш разрезинге Иван Минец биле Николай Гудзенко оларның ээлчег бригадалары В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур юөнга алдар болдурган социалистиг чарышты калбарткаш, бүдүрүлгениң күш-ажылчы чеднишкиннерин өстүргеннер.

Эрткен чылдың бо үезинде турганындан ында ажылчын күжү эвээжезе-дээ, каскан черниң хемчээли 11 муң кубометрге көвүдээн, ажылчын бүрүзүнге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү ортумаа-биле 2 муң кубометрге өскен.

Күш-ажылды эртемге үндезилээш организастааны планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкинiниң чаа системазынче коллективти шилчидер арганы берген.

Ынчангаш коллектив чылдың баштайгы чартыында планын 147 хуу күүсеткен.

К. МААДЫ.

Мактап турар

Коммунист Иван Чолдак-Кыраевич Даржаа эрткен чылдың күзүнүнде 542 баш прти колхоз баштаар черинден малдаары-биле хүлээп алган. Эрткен дошкун кыштан чаңгыс-даа башты хорлтпаан болгаш бир иртке онаалтыр 3 кг дүктү кыргып, азы плandан ажыр Төрээн чуртка 342 кг дүктү берген.

Малчынның иттерги ам Үстүү-Азюттуң чүге одунда чайлагланып турар. Мал ажылынга эвээш үеде ажыдаан-даа болза оөң арга-дүржулгазын дүрген шиңгээдип алган бо аныяк малчынның улуг чеднишкинии «Хадың» колхозтуң баштаар чери, артель кежигүннери мактап турар.

К. ЭРТИНЕ.

Бии-Хем район.

Кезилде-даа, тарылга-даа

● СТАВРОПОЛЬЕНИҢ хамык ажыл-агыйлары ам тараның массалыг кезилдезин чорудуп турар. Александровск районнуң «Комсомолец» колхозунда специалистер ажаан алышкынның шак графигин ажыдаан кылганнар. Бүгү техниканы ийи шыырак хозонна кылдыр чарган, козонна бүрүүзүнде 20 комбайн, 5—6 подборщик, 15—20 автомобиль, 5—6 тарылга агрегады бар. Эртенден эгелеп ажыктаан чидир шөлге кезилдеин, бастырылганы, саван шарымшкыының болгаш чер аңдарылганын хары үзүн доозуп, ажыкты бир деминг, организастыг болгаш бедик шынарлыг чорудуп турар. Дараазында хүн бүгү конвейер чаа шөлче шилчинир. Ол шимчээшкин техника-биле чемгеленген кижиниң болгаш үнүш-дүжүүлүр черниң таарышпаан деминг эвилели кылдыр сагындырар.

Өөрүнчүг медээ

● ЧЕЛЯБИНСК. Металлургия заводунуң бүгү чуртка сураглыг кан шуткучузу Иван Никитович Панфилогский бодунуң бедик мергежилии база катап бадыткан көргүскен. Ол болгаш ооң дузалакчылары хүлээлгезин хуусаа мурнунда күүседип, юбилей мурнунуң чылында муң тонна бедик шынарлыг канны плandан ажыр бергеп. Олар ам плandан артык база бир муң тонна кан дээш демисежип киришкен.

НАРЫННЫҢ ХОЙЖУЗУ

Кызыл туктуг колхозта

Эрзин районнуң малчыннары бо чылдың баштайгы чартында эки ажыдаан. Ылаңгыя «Коммунизмче орук» кодээ ажыл-агый артелиниң ишчилери планнаг онаалгаларын бүгү көргүзүглер талазы-биле кайы-даа колхозтан артыкка ажыр күүсеткеш, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүсомонуң шилчинир Кызыл тутуг чаалап алган.

Хойжулар эът, дүк онаалгаларын күүседиринге биче эвес салымшкынын киргеп. Чооду Төвүтович Дамдың биле Топтума Чоодуевна Нина олар он бир чыл иштиниң малын, а тос чыл улаштыр төрүүр хөй кадарын келген. Бо аразында малчыннар онаашкан херээнге харысалгалыг болуп, мал бажы өстүрериниге, эът, дүктү бүзүреринге болгаш күүлеге дужаарынга чыл бүрүде төлептиг салымшкынын киирип, колхоз баштаар черинге мактадып турар.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур юөнга чедишкиннинг ужуражыры-биле малчын өг-бүле төрүүр чүс хойга аналтыр 90 хураганы, бир баштан 1 кг 500 грамм дүктү кыргып алыр хүлээлгелиг.

— Кыш, чазы берге чыл болду. Малдың баш саанын, чаш төлүп менди камгалап алыр дээш бар хемчеглерни ап келдивис. Оөң ачызында төрүүр чүе хойдан 95 хураган, бир башка онаалтыр 1 кг 600 грамм дүктү кыргып алган, соғазээн сөзүүскеге ээ болдувус — деп, эш Дамдың чугаалап турар.

Дуржулгалыг хойжулар келир кышка белеткелди чазын-на эгелээн. Кыштаанның, чазаанның септелгезин доозуп, норжеңни хооруп алган. № 2 хойжу бригаданың кежигүннери сиген белеткелин өскелерден дээре организастаан. Олар 60 ажыг тонна сигенни болуп сараатпаан. Ында Чооду Дамдың идепкейлиг киржип турар. Кадарчының сес классчы үруу Галя сиген белеткелинде доктаамал киржип, хүн нормазын үргүлүү ажыр күүседип, мактадып келген. Семиртилгени эки чорударынче хойжулар чылдың-на кичээнгейни салып, одарзарын каш удаа солуурү чаңчыл болган. Ынчангаш койларының семиртилгези ам безин тергиин.

Мурнакчы малчыннар Нарын хемниң үнүнда серинп, өттүүг чайлаг Кок-Моңдурга деп черде кожуп келген. Кыштагаашкынга бүгү талазы-биле хынамчалыг белеткелиишаан, чайгы семиртилгени эки организастаарын Нарынның хойжузу чугуза солуга деп санап турар.

ЧУРУКТА: хойжу от-бүле хостуг шаңында солуудан республиканың амыдыралын танымын олурары.

Х. ТААН-ООЛ,
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Айның кур чер ораны кижиге чагыртыр!

Владимир РАДЗИЕВСКИЙ,
профессор, физика-математика эртемнериниң доктору

Октагайны кижи төрелгетенниң шиңгээдип алыр үезиниң келирии баш бурунгаар билген улуг угаазыланчы Константин Циолковский бистин Черивистиң чайгаар бүткен эдериичизи — Айны кижилерниң ажыглалга киирип алырының сорулгаларының дугайында шылгарангай угаазылалдарны XX чүс чылдың эгезинде чугаалаан. Эртем-техниканың ол кайгамчык улуг айтырыын шиитпирлээринге кижи төрелгетен бөгүн шуут чоокшулап келген.

Айның кур чер ораның кижиниң чагырып алырының перспективалары, ужур-дузазы кандыгыл? Ай Черни 384 муң километр ыракта долганың үүрап болгаш черни (ооң-биле катай бодунуң өзээн) 27,3 хонуп дургузунда бир долганыр. Ай бистиң ертемчейивистен оранчок биче хемчээлдиг болгаш ооң массазы (бүдүмели) ооң 81 катап биче. Ынчангаш Айның соруныза күжү Черниниден 6 катап кошкак.

Айның сорунвазы ол хире кошкак болгаш, агаарын бодунга тудуп шыдаавайн барган, ооң агаары октаргай делгеминче ужугун тарай бергеи хире. Айда суг биле агаар чок, ооң дүв, хүн дургузу аажок узун. Ооң уламындаи Ай кырының нзиг, соок турары аажок өскерлинчел (хүндүс ында 120 градус изиг болгаш дүне 160 градус чедир соор).

Ындыг байдал Айга амыдырал тыптырынга аажок таарымча чок, ынчангаш амдыызында Ай—амыдырал чок оран. Бистиң спутникивис—Ай хөй даглыг, амыдырал чок, куу хүв өөнүг оргулаштар көстүр аян-шинчилиг. Айны шинчээчилер чүге сонуургап турарыл?

Айда агаар чок, оларга Ай ынчангаш түүлеи артык сонуургапчыл. Чамдык тускай эртемниглерге Черниң агаары бужурганчыг шаптык болуп турар. Ындыглар — астрономнар. Хүндүс агаарга хүн чырының нептеренгейинге олар ажылдай аябас. Дүне дээр бүргеп болганда, олар база «ажылдавайн туруп бээр» ужурга таваржыр. Агаар байдалы эң таарымчалыг болганда бедин биске дээр сылдыстарындаи келир чырыктыг чартык кезии хирези агаарга сиигеи турар.

Астрономияның келир үеде Айга тургустунар шинчилел черлери болур обсерваториялар «дүн-хүн чок» ажылдап болур. Аңаа сылдыстарның көскүү аажок болур, өртемчейлериив чаа-чаа чажыттарын илередиринге болгаш Октаргайны чагырып алырынга кайгамчык таарымчалыг байдалдар аиаа бар апаар.

Хүнну болгаш Черниң агаар каъдынга дүглаткаш, ооң улузунга көзүлбес, Хүн кырында болуп турар болуушкуннарны үргүлүү шинчилеп көөрү улуг ужур-дузалыг. Хүнүң хромосферазынга частыышкыннар болурга, Черниң агаар байдалы үш-баш чок өскерлир, ооң уламыидаи космонавтарга ондактыг космос херелдери биле кедергей көк херелдер тыптыр. Ындыг частыышкыннар болурун баш бурунгаар угаазылаи билири Айга тура «Хүн шинчилээринге бараан болур ажылдың» кол сорулгаларының бирээзи болур.

Айга «Черниң агаар байдалын шинчилээринге бараан болур» станциялар база тургустунар. Айга турар агаар шинчээчилерн Черниң агаар каъдын ыяктан шинчилеишаан, циклоннар биле антициклоннарның утланыышкынын, дүргенип тодарадыл, агаар байдалының кандыг болурун Черниң улувуна хынаадып берип шыдаар.

Черде тургустунган дүргедиичи мииииаларның иевекчигештер шимчээшкин дүргедедиринден оранчок улуг күштүг шимчеп чоруур космос кезекчигештери Октаргай делгемнинге ужугун чоруур. Черниң агаар каъды ооң кырынче космос херелдериниң эртеринге шаптыктыг. Атомнарның ядролары-биле оларның күш бержип хөделиишин өөренип көөрү материяның тургузуун улам тодаргай билип алырынга болгаш энергияның чаа-чаа хевирлерни ажыдып болурунга улуг ужур-дузаалыг. Ынчангаш космос херелдерин шинчилээр болгаш энергетика айтырыгларын шиитпирлээр астрофизика обсерваториялар тургустунган турар деп чүведеп читпинмейн барып болур. Эртеменнер кижи төрелгетенниң келир үеэвиниң дугайын бодаар ужурлуг-да болгай. Чайгаар бүткен энергетика курлавырларын (хөмүр-даш, нефть, торф болгаш ооң-даа өске ол чижектиглер) төне бээр хемчээлдиг деп чүвени олар үүгүл болбас.

Телевидение дамчыдылагын ыядыр дөгүдери чижектинг өске-дээ сорулгаларны адап болур. Оларны шиитпирлээри Айны ажыглалга киирип алыры-биле холбаалыг. Ай кырының чаңгыс аай костур, өскерилбес аян-шинчизин алдептиг космодром тудулгары удавас каастай бээр магат чок, ынчангаш Айдан Хүн системазының ыраакы планеталарынче октаргай ракеталарының ужугун үнгенииң дугайында дамчыдылгалар дыннап турар апаар бис.

(ПМА).

КАДРЛАР БОЛГАШ ЭКОНОМИКА

«Массалыг мергежилдиң кадрларын, ылаңгыя механизаторларны белеткээрии болгаш билиин бедидерии ажыжидер» деп, СЭКП ТК-ниң 1968 чылдың октябрь Пленумунуң доктаалында айыткан. Моңаа холбаштыр алырга. Тываның колхозтарының болгаш совхозтарының амгы үеде механизатор кадрлар-биле хандыртынганының байдалы ажыл-агыйларның удуртукчуларын болгаш түскай артемниглерин дувуредип турар. Ол чорук хөй чылдагааннар-биле тайылбырлаттынар.

Бир үүлүнде, трактористер, комбайнерлер, септекчилер чедишпес болуп турар. Чижээ, 1969 чылдың январының 1-де республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга 2400 трактор саналтынып турган, а доктаамал трактористер 3324 кижи болган. Ол трактористер-биле трактор парыгының чүгле 39 хуузун ийи ээлчеглиг ажылче шилчидип болур. Ол-ла үеде комбайнинар 1200, а доктаамал комбайнерлер 1071 кижи турган, тодаргайларга комбайнерлер-биле хандыртынганы 90 хуу болган. Республиканың септелге кылып турар будүрүлгелери база-ла септекчи ажылчыннар-биле четпес хандырылын бедидерин четпес болгандырып турар, ооң аңгыда, белеткеттинген механизаторларның эвээш эвес кезээ колхозтарга болгаш совхозтарга барбайн турар. Ажылдарның хайныш кынныг үезинде бүгү комбайнинарны болгаш чер сайзырадыр тракторларны механизаторлар-биле хандырар, а чер аңдарар тракторларга 2—2 трактористерни тургузар төлээде, хары үгле 1626 механизаторларны белеткээр херек, ол болза 1969 чылда белеткээр деп планнаттынгамындаи 1,8 катап хөй болуп турар.

Дуржулга станциязының дуржулга-будүрүлге ажыл-агыйының механизатор кадрларының ажылын етанцияның экономика кидизин аналиэтеп көөрге, механизаторнуң мергежилии бедик болгаш будүм-на, ооң чылда болгаш ээлчеглиг будүрүмчүлүг бедик, механизатор ажылдарының бот-үнелиг плаи чиик болгаи. Ол дугайын тараанында саннар көргүзүп турар.

Ийиги класстың трактористери чүгле 19 кижи азы бүгү трактористерниң 26 хуузу болуп турзаа, олар механизастаттынган ажылдарның бүгү чыл хемчээлиниң 39 хуузун күүсеткен болгаш бүгү трактористерниң күүсеткени машина-ээлчегниң 35,8 хуузун ажылдап кылган. Ынчаарга бүгү механизастаттынган ажылдарның ол-ла 39 хуузун күүседиринге бүгү трактористерниң чарыгдаалы кывар үүлүдүн 36,6 хуузу болгаш бүгү трактористерниң ажыл төлевириниң 37,6 хуузу негеттинген. Бир эвес ажыл-агыйга кывар үүлүдүн ниити ажыр чарыгдалы 5,1 хуу болган болза, ийиги класстың трактористериниң ажыр чарыгдаан кывар үүлүү эң-не эвээш, чүгле 0,8 хуу болган.

Дуржулга станциязының дуржулга-будүрүлге ажыл-агыйының тракторист кадрлар-биле хандырганының ап көөрге мынчыг: 1969 чылдың январь 1-де 95 трактор, а доктаамал трактористер 81 кижи турган. Допчузу-биле чүгле 85,3 хуу хандыртынган. Бүгү трактористерга трактористер бар болур төлээде, 14 кижиниң немей белеткээри, а ылчирбе дугуйлуг тракторларны ийи ээлчеглиг ажылларынче шилчидер дизе, ам-даа 47 кижини белеткээр херек.

Бар трактористерниң чүгле бызы, азы 7,4 хуузу бирги классчы, 21 кижи, азы 26 хуузу ийиги классчы болуп турган. 1969 чылда 17 кижини белеткээн, ынчалза-даа 10 трактор башкарыкчы чок арткан. Чүге дээрге 1969 чылдың 5 айларының дургузунда 9 трактористер ажылдан үнген, а чаз белеткээн кижилериниң дөрт ажылдавайн барган. 1969 чылда планнаттынган 25 кижиниң орнунга, 15 кижи бодунуң мергежилин бедиткен.

1968 чылда 14 механизаторлар ажылдан үнген, ажылга 12 кижини хүлээп алган. Тодаргайларга, чылда ортумаа-биле кадрларның 16 хуузу ажылдан үнген.

Кадрларның ажылдан үнер чоруу механизаторларның ажылының үзүктел чок стажынга багай салдарны чедирип турар, чүге дээрге, оларның ажылының көргүзүглери ооң база-ла хамааржыр болгай.

Кадрлар-биле четпес хандырганың чорук машина-трактор парыгының ажылынга шаптыктыг болуп турар. Чижээ, дыка хөй трактористер будүрүлгеге эргежок чүгула болганының ужурунда, ийи, харын-даа үш марканың тракторларынга ажылдаар ужурга таваржып турар. Ынчаарга чаңгыс-ла марканың бир машиназынган өске машиназынче шилчинир чорук күш-ажылның будүрүмчүлүүн кудуларыр дээрэи билдингир болгай. Өске маркаларның машиналарынче шилчинир чорук ооң-даа дора. Трактористер чедишпес болганындан дыка хөй тракторлар аиаа туруп турар, ынчангаш тракторнуң чылда ортумаа ажыглаттынышкынын кончуг кузу — 82 хүн болуп турар.

Шак ындыг байдалдан үнериниң үш кол оруктары бар.

Бирээде, мурнакчы агротехниканы болгаш янзы-бүрү кодээ ажыл-агый культураларын өстүреринии база ажаап алырының технологиязын ажыглаарынга, чаа-бедик будүрүмчүлүг машиналарны хереглээринге үндезилээш, машина-трактор парыгын чогумчалыг четчелеп тургузары болур. Дуржулга станциязынга чоруткан саналшкыннар тракторларның санын аиаа 95 тургаынындаи 78 чедир когарал чок кызырып болур ыяэзинин дугайын чугаалап турар.

Ийиде, тракторларга, комбайнарга болгаш автомобильдерге ажыллаарынче ургуларны болгаш хереэженнерни хаара тудуп турган, кадрларны күзенишкинниг белеткээри болгаш оларның мергежилин бедидери болур.

Үште, механизаторларның амыырал байдалын, күш-ажылын нормаларын, учёттаарын, организастаарын болгаш төлээрин ажижидерииин аргазы-биле кадрларны ажылга доктаамал быжыглаары, оларның ажылдан үнер чоруун болдурбазы болур.

Ю. ПОЛУЛЯХ,
Тываның Кодээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының экономика кидизинин эргелекчизи.

ТУРГУЗУКЧУ ИШКЕ

Ленинград, Мурманск областарга студентилерниң тудуг отрядтарына ажылдап, ажыгларга ниигрилээп бажынарывыска бо чылын Тывага будурер үүлевис киржир. Бистиң отрядывыстың демдээ черле символ хевирлиг. Чаа түткан бажыңның хаанзы, инда бүгү байлардың эзэзи—кижи. Адаанда институдувустуң хурамдыгайлаан ады. Ол дээрге Ленинградтың ужар түүлдүг прибор тудуунуң институдур. Демдекте кижи база-ла бис-тир бис. Бистиң сорулгавыс оң кижиниң дег тудар, тургузар.

Отрядта 32 кижи бар. Барык шуптувус мурнунда база чайгы күш-ажылчы семестрге киржип, тудуг талазы-биле мергежилдиг чедип алгылаан бис. Республиканың ажылчы чону бистиң эки уткуп хүлээп алган. Отрядывыс Кызылдың электри станциязының тудуг эргелелинде келген. Каа-Хем суурда чурттап, ажылдап тур бис.

Мурнундагы чылдарның дуржулгазы, чайгы дыштапыластың кыска үезин, оон дургузунда хөй түүлду кылыр күзелиивис ажыл хүнүнүң бажыг чурумун доктаадырының чугулазын көргүзүп турар.

Студент аныяктар хүнүүн-не оң шак ажылдаарын, айда ийи-де хүнүү дыштанмагага чарыгдаарын шинтипираэп. Ынчангаш тудуг эргелели-биле демнежип, ол үелерде материал, транспорт чергелиг түүлдерни биеке берген турарын чедип алырының сорулгазы тыптып келген. Бо талазы-биле чамдык түүлдер кылдынган. Чижээ, дүштээр шагывысты шала эртелеттивис. Ынчалза-даа суббота, воскресенье хүннеринде долу күжениишкин чок ажылдап, уе-шагны чидирип, муруувуеска салган сорулгаларывысты чедир күүседип шыдавайн тур бис.

Тудуг эргелелиниң удуртукчулары бистиң күжүвүстү чоп ажыглавар дээп элээп орааддажывышкынны кылып турар. Ол хиреде-ле автопаркта шимчээр машиналар эвээн болганының хараазындан материаллар чедирилгези багай. Бисти дүвүредип турар база бир айтырыг бар. Ол дээрге цемент. Тудугжу студентилер коддуунда бетон нудар ажылдарда бажыглаттынган. Оларга цемент үзүктел чок негеттинер. Бар куразвыр барык бүрүн ажыглаттынган болгаш эргелелдиң аңаа чагыы чедир хандыртынмайн турар. Хандырылга киадизи цементинң наймын «дилээрин» безин аймын тыпшайн турар. Солунга парлаттынган айтырыгны чогуур органнар эскерип, биеке дузалаарынга идеген, мону бижип ор мен.

Ажылдаа-ла ай чаа аштывыс. Ол үениң дургузунда эвээш эвес үүлени бүдүрдувүс. Бирээзинге-ле сес аал иштң чурттаар беш бажыңның фундаментизин, эргелелдиң гаражының фундаментизин болгаш суг дамчыдыгаанының тудуун кылыры-биле хүлээп алган бис.

Студентилер улуг кодургүүшкүн, бедик харысалгабиле ажылдап турарлар. Азиянның төвүнүң өртенир шинидаа, довуран-доовуннуг хаттда биске шаптыктап шыдавас. Ам дөрт чуртталга бажыңның фундаментизин салып дооскан, гаражта белетнел ажылы шыпкарылган. Ю. Ржаницыныңң, А. Поровтуң болгаш А. Мельниковтуң бригадалары үре-түнелдиг ажылдап турар.

Бистиң сорулгавыс—ажылдаары. Оон-биле чергелештир культура-масслыг хемчеглерге идепкейлиг киржир күзелдиг бис. Ол база хире-чергеэп-биле боттарын турар. Ю. Гагарин аттыг пионер лагеринге, хоорайның тудугжуларынга көргүскеп нонпертивис бистн хей-аът кирип, чалгынналдырган. Оны ам-даа уламчылавы кардүнген.

Спорт оюнпармага киржипес студент бар эвес. Футбол ойнакчылары, волейболистер, теннисистер база күжүн шенеп, аразында маргылдааларны организастаан.

В. БОГОМОЛОВ,
отрядтың командири.

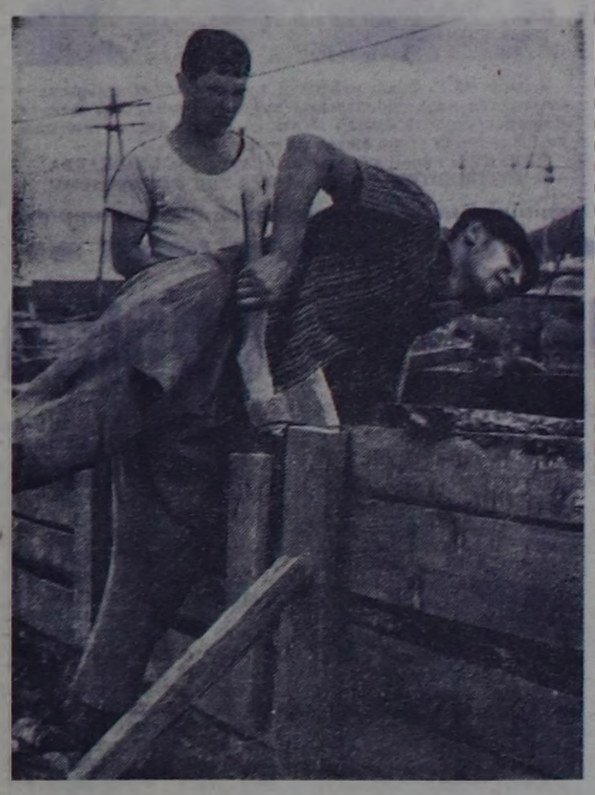

Москваның ужар түүл технология институдунуң студентилериниң тудугжу отрядының дайынчылары Туранда тудуг базазын тудуп турар. Студентилер Геннадий Иванишев, Николай Банченко, Юрий Опаленко олар күш-ажылчы семестрде улуг чедишкиннерлиг болган.

ЧУРУКТА: студентилер Н. Банченко биле Ю. Опаленко бетоннаашкын кылыр опалубкалар белеткеп турлар.

О. ГАВРИЛОВТУҢ фотозу.

делегей бо хүннерде

Алдар болгаш хүндүткел

БУДАПЕШТ (СЭТА). Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының маргыш чок түңнелдериниң бирээзи болза, Совет Эвилелиниге хүндүткелдиң болгаш бүзүрелдиң улам ынай быжыкканы, бүгү делегейде депшилгелиг шинчээшкиннерге болгаш депшилгелиг түүкүдерге дузалаар херекке ССРЭ-ниң ойнап турар ол онза ролюн билирин болур деп, Венгриянын «Непсабадшаг» солуну «Совет Эвилелиниң ролю» деп түүлүнге бижээн. Социализмниң кол күжү болгаш депшилгелиң эң нүүлүг каптаалачызы Совет Эвилели болур дээрани коммунистиг болгаш ажылчын партиялар Чөвүлел хуралынга демдеглээн деп, солун үргүлүүлеп бижээн. ССРЭ—түгле ажылчын эвес, харын база революстуг шимчээшкиниң кол төлевилгежи.

Коммунистиг шимчээшкинии чарылдырарың орааддажып турар буржуаз пропагандаяның чимзенишкиннерин түүлдеп сойгалаан. Кайы-бир коммунистиг партииның хамаарышпае чоруунуң, бот тускайлаң болгаш национал шынарыныңң кол түүлү кылдыр СЭКП-ден, Совет Эвилелинден чайлаарын, делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинин чаңгыс эвинче түүлүлден ойталаарын чедип алырын буржуаз пропаганда орааддажып турар деп, «Непсабадшаг» бижээн.

Москва Чөвүлел хуралынга киришкен барын бүгү партиялар ындыг кажарлашкынны түүлге билген эвес, харын база аңаа удур демиселди эгелээн, ынчангаш боттарының четчип быжыкканын болгаш харын-сылгазын көргүскен.

Маочуларның партизы барын талаку буржуаз пропагандала эң сураглыг болу бергенин коммунистиг партиялар демдеглээн. Партиларның хей нуруузу кыдат удуртукчуларның чарылдырыкчы айыылдыг политиказын шуут буруу тавары эргежок чугула деп санаан дээрзин түүлде чугаалаан.

Герман Аксенниң илеткели

БЕРЛИН. (СЭТА). Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-ның пленумунга илеткел кылып турган, ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, ТК-ның секретары Герман Аксенниң медеглээни болза, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага делегей Чөвүлел хуралы бүгү делегейге тоогулуг ужур-дузалыг болуушкун болган.

Делегей Чөвүлел хуралы бистиң шимчээшкиниивистиң өзүлдеэнга көргүскен дээрани илеткелчи медеглээн. Чөвүлел хурал ак сеткилдиг болгаш найыралчы байдалды демдеглээн. Бүгү ажы-дүнма партиялар кандыг-даа айтырыгның талазы-биле боттарының бодалдарын кандыг-даа кызыгаарлаашкын чокка илергейлээр аргалыг болган.

Чөвүлел хуралга хүлээп алганы «Амгы үе-чадада империализмге удур демиселдиң сорулгалары база коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, антиимпериалистиг бүгү күштерниң хөделиишкиннериниң чаңгыс эвиэ» деп документ марксизчи-ленинчи чогаадыкчы ажыл болур дээрзин Г. Аксен чугаалаан. Амгы делегей байдалын эртем өзүүлүбиле хандыр аналиэтээни бүгү чурттарга болгаш диптерге тодаргай, боттуг түүл-биле, империализмге удур демиселдиң платформазы-биле холбашкан. Амгы үеде империализмге удур коммунистиг болгаш ажылчын партияларның ниити демиселиниң стратегизин болгаш тактиказын ол документиге коллективтиг-биле ажылдап кылган. Империалистиг тергиидээшкинге удур демиселге болгаш социализмче шилчиир үезинде делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинiң дуржулгазын антиимпериалистиг шимчээшкинниң чоокку сорулгалары-биле шуут холбаштыр түүлеп байыткан.

Чөвүлел хуралга чаңгыс үнбиле хүлээп алганы «Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюу» деп документ делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң идеологтуг чаңгыс эвиниң моон соңгаргы өзүлдезинге онза чугула ужур-дузалыг болуп турар.

Делегей Чөвүлел хуралынга көргүскени-биле алырга, делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинiң хөделиишкиннериниң чаңгыс эвиинiң быжыгарынның чорудулгазы, идеологтуг болгаш политиктиг чаңгыс эвиниң өзүлдези Ленинниң партиязын долгандыр сырый каттыжары-биле шуут холбаалыг деп, Г. Аксен медеглээн. Чөвүлел хуралга акыдүнмэ партиялар СЭКП ТК-ның үлегер көргүзүкчү, сорук кириикчи болгаш боттуг ажыл-чорудулгазын бедин-биле үнелээн. Делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинiң болгаш антиимпериалистиг бүгү күштериң кол күжү болур соңпалистиг системага Совет Эвилелиниң ролюнуң улам өзүп турарын илеткелчи демдеглээн.

ГСЧП ТК делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинiң авангарды—Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы-биле харылзааларны быжыглаарыңга онза кичээнгейлиг моон соңгаар-даа салыр, а ол ышкаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарының коммунистиг болгаш ажылчын партиялары-биле акы-дүнма сырый харылзааларны калбартыр деп, Г. Аксен демдеглээн.

Румын дылда

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Румыниның политиктиг ном үндүрер чери В. И. Ленинниң Чогаалдарының бүрүн чыылдазының 52-ги томун болгаш К. Марксты, Ф. Энгельстиң Чогаалдарының 30-ги томун румын дылга парлап үндүрген.

Чаа амыдыралче оруктa

Бөгүн Африка херээженнериниң улуг байырлалы — Африка херээженнериниң хүнү. Африка дүптиң сайгырап олурар аныяк нурувелериниң херээжен чону соолгу чылдарда хей түүлдерни чедип алыр аргалыг болганнар. Он-он муң кижилер институттарда болгаш колледждерде өөренген. Гвинея; Мали, Уганда, Танзания, Конго (Браззавиль) Чад, КАР ишкин чурттарда экономика болгаш культура амыдыралынга херээженнериниң ролю бедээн. Гвинеяда херээженнериниң эр улус-биле дең эргелиин доктаатказы, күш-ажыл төлевиири база дең апаргаң. Чурттуң хей-ниити амыдыралында херээженнер идепкейлиг киржип турар. Гвинеяның национал хуралының 75 депутадынын 20-си херээжен, область органнарының 870 депутадының 140-п херээжен кижи боон турар.

Конгонуң (Браззавиль) школаларында, эмнелгелериндө болгаш өске-даа иүүлне албан черлериндө херээженнерни бо-ла көрүп болур. Чурттуң политиктиг болгаш экономиктиг хамаарышпас чоруун быжыглаарынга дузалаан, херээженнер эр улус-биле денге ажылдап турар. Чаа Конгону тургузарынга конгочуларны удуртуп баштап турар Конгонуң херээженнериниң революстуг човүлелиниң салымшкыны улуг.

Хөгжүп олурар чурттарның хей-хей африкан херээженнери күрүвениң харылсаалгыг албан черлериндө ажылдап турар. Уганда чурттуг Виссонгоа деп херээжен кижи Мпали хоорайның мэриңе соңгуткан. С. Сенгоба судья апаргаң. Конгоңа (Киншаса) прокурорунуң орааличызынга Тереза Генриетта Маланде соңгуткан. Танзаниниңың бир хоорайында Вера Чирбе прокурор боон ажылдап турар. Африкан херээженнериниң чаа аммдыралче хандыгып кирип турарын бо фактылар көргүзүп турар-дыр.

Ынчалза-даа Африканың шуптү чурттары хамаарышпае чоруктү чедип алган деп чугаалаан болбас бис. Ук дүптиң мурнуу чүгүнде миллион-миллион африканнар расизмниң болгаш колониализмниң дарлалының адаанда турар, кеш-соок мялгаар чорунга удур боттарының хосталгазы дээш өр улус-биле кады демисешпишпээн. Анголада, Мозамбикте, Гвинеяда (Бисау) херээженнер португал колонизаторларга удур дайын чорудулгаларына киржип, хосталга дээш демиселчилерге шыдаар шаа-биле дуваны көргүзүп турар.

А. ЖИГУПОВ,
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

Ленинчи кинофестиваль

ДЕЛИ. (СЭТА). В. И. Ленин дугайында фильминериң кинофестивалы Барыын Бенгалия штаттың найысылалы—Калькуттада ажыттынган.

Калькуттаның аныяктар ассоциациязы фестивальды В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга холбаштыр организастаан. Делегей пролетариадының баштынчызының амыдыралын болгаш ажыл-чорудулгазын чугаалап турар хей совет фильминерни фестивальда көргүзүп турар.

Фестивальдың ажыдыышкынынга түүе чугаалап турган. Барыын Бенгалияның каттышкан фронтузупуң чазаанның кол министри Аджой Мукерджиниң демдеглээн болза, «бүгү делегейниң улустары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн төлептиг үткууру-биле белеткеп турар, чүге дээрге, Ленинниң идеялары чүгле Россияга эвес, харын база бүгү кижи торелгетеңге хамааржыр».

Ном кылдыр парлаан

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң «Оризонте» дээр ном үндүрер чери коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага делегей Чөвүлел хуралынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазын испан дылга тускай брошюра кылдыр парлап үндүргеп. Брошюранның эгезинге «Коммунистерниң сырый каттыжышкынын быжыглаар дээш, антиимпериалистиг демиселдиң чаа кедүрүүшкүнү дээш» деп сөстерни бижээн.

Прагага ниити-күрүне чөвүлел хуралы

ПРАГА. (СЭТА). Улусчу милицияның областар штабтарының начальниктериниң ниити-күрүне чөвүлел хуралы Прагага болган.

«Палестиниани хостаарының улусчу фронтузу»—палестин укуланыышкын шимчээшкининиң улуг организациязарының бирээзи. Араб девиссмерлерде израиль эжелекчилерге эжелеттирген черлерге эжин каш чедишкиниг операциязарны чоруткан партизаннарның даймчы бөлүктеря инда бар.

Чурукта: палестин партизаннар суг моондак кежерниң дайынчы белеткелиниң үезинде.

К. Амиловтуң фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Чөвүлел хуралга ЧССР-ниң улусчу милициязының командылактызы Г. Гусак, Чех Социалистиг Республикада улусчу милицияның командылакчызы Л. Штроугал, Словак Социалистиг Республикада улусчу милицияның командылакчызы Ш. Садовский олурушкан.

Чөвүлел хуралга улусчу милицияның ажылының өйү келген айтырыгларны чугаалажып көрген болгаш ЧКП ТК-ның ажылының дугайында информацияны дыңнаан. ЧТК агентилелдиң дамчыткаңы-биле алырга, човүлел хурал амгы байдалды үнелеп көөрүнге бодалдың бүрүн чаңгыс аайын көргүскен болгаш партияның улусчу милицияга даасқан сорулгаларны күүседириңге оон беленнн бадыткаан.

БРИГАДИР

Тожуның калбак делгем шыналарында, аяң-шыктарында бо чайын сиген эки үнген. Изиг болгаш каац хүннер таваржып тура-даа, «Тоора-Хем» совхозтуң Ий салбырында сигенчи бригадалар келир кышка шудургу белетнелди чорудуп, малга чем белетвелин бедик деңнелге организастап чорудуп турары дыка өөрүнчүг. Тожуга хар кылын чаар, ынчангаш малдарны тургузу азырап тургаш киш ажырар деп чүвени сигенчи кижи бүрүзү эки билир. Шак мынчаар бодап, дүвүреп турар кижилерниң бирээзи Чылбак Санзар-оол. Ол аныяк бригадирге Ий салбырының конторазынга таваржы бергеш, сонуургап айтырдым:

Бригадалар план үзүгаар чеже центнер сиген белеткээрил?

— План биске улуг. Үш муң центнерни белеткээш, совхозка дужаар бис. Сигенни чоокта чаа эгелээнивис хомудантыт, чүге дээрге машина-техниканы, дериг-херекселди, аът-хөлдү чедирери дыка берге чер болгай. Ам бо хүннерде сиген кестирер бир машина болгаш 7 аът кестирип, болдүрүп турар. Бистиң бригадада колдуу-ла аныяктар. Оларның аразындан эки күш-ажылы-биле сиген кестиричиэн Дамчат Борбак-оол ылгалып турар. Аныяк механизатор бодунуң хүнде нормазын 110 хуу ажырып, инда эш-оорүнүң хүндүткелиин чаалап алган.

Сигенни чежеэн кылып алдыңар?

— Чоокта чаа эгелээн болзувусса-даа. Эрги болгаш Чумуртуг бригадаларындан чыдып кагбас дээш ажылдап турар бис. Бисте кижи саны үгле 10 ажыг, ынчалза-даа инда эрестер хөй. 200 центнерни болүп алдывыс. Сараат саныдаа барган. Сигенни долгаш болгаш өске-даа чемнерни салбырының аныяк моторизи Доврак Содунам бо-ла чедирип келир. Чем үстү бээр мыдыт тавармага биеке турбаан. Мурнувуста салдынган улуг планнын күүседир дээш бистер эртенгинниң 6 шактан немээки ирмирге чедир кызыманкай ажылдап турар бис. Чугула кампания үезинде бисте ажыл шагы үвер чалгаа кижи чок. Бистиң амыдырал-чуртталгавысче Ий салбырының баштаар черн улуг кичээнгейни салып турар. Удавас, нүүн Тываның бүгү чону Совет Тываның 25 чыл оюн байырлап эртиирер болгай. Ол улуг байырлалга малдың бижыг чем-суурун белеткеп алырывыс бистиң үлүг-хуувус улуг белек болу бээриңе бүүреп турар бис—деп, ол чугаалады.

Шудургу ажылдыг Кызыл-Арыг бригадазынга хөй-хөй чедишкиннерлиг болуруң чүрентиң нацызындан нүвеп ааламдар.

К. ТАБУРАК.

Немец-фашистиг эжелекчилерни совет черге чылча шапканының 25 чылынга уткуштур

БАРЕНЦОВО ДАЛАЙДАН КАРА ДАЛАЙГА ЧЕДИР

Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң болгаш оон армиязының кайгамчык улуг шылгаралы уттундурбас. Фашистиг Германияны туюлунга чедир ажар тинилелгени чедип алырынче орукка эң чугула үе-чада 1944 чылдың чайгы-күскү кампаниязының улуг туюлчуушкуннарынга гитлержи шериглерни Кызыл Армияның чылча шапканы болгаң.

1944 чылдың ийнги чартыында чаалажыр хөделиишкиннериң планнаарда, немец-фашистиг командылал Чөөн талага шудургу камгаланыр, англи-америк шериглериниң Францияже кирер ыылдыр белеткеңин турар дайылдажыышкынын ойтур шавар, тергиидээшкинни холга алгаш, дайын чорударының байдалын бодунга ажыктыг ыылдыр өскертир — кордалдарны барымдаалаан. Ол планның кол идеязы фашизмге удур коалициянын иштинге — бир талазында, АКШ биле Англияның, өске талазында, ССРЭ-биле оларның аразында, демисел болу бээрин манавышаан, чай алдынар үе эртиирер бодалдыг тургай. Бүгү совет-герман фронтуну дургаар ханы холбаалыг камгаланды тургуспушаан, аңаа ооргангаш, ажелеп алган девискээрлерин ыяк холгаарлаар сорулганы гитлержи шериглериниң мурнунга ынчангаш тургускан.

Немец-фашистиг командылалдың шын эвес кордалдарга үндезилээн, өөдежок планнынга, ынчан турган политиктиг болгаш дайын байдалынга удурланыштыр совет Дээди Кол командылалдың планын салган. Ол план Совет Эвилелиниге тавармачалыг туюлчуушкуннарынга гитлержи шериглерни Кызыл Армияның чылча шапканы болгаш стратегия инициативазын дайын чорудулгаларынга Совет Чепсектиг Күштериниң холга быжыг тудуп турарынга үндезилээн.

1944 чылдың чайгы-күскү кампаниязының политиктиг болгаш стратегия сорулгаларын Дээди Кол командылалдың 1944 чылда үндүрген 70 дугаарлыг дужаалында тодаргайлап айтыкан. Дужаалды май 1-де үндүрген. Оон ужуру болза бистиң Төрээн чурттувусту немец-фашистиг эжелекчилерден бүрүн хостаарында болгаш фашистиг кулдаңмышкындан Чөөн, Мурнуу-Чөөн Европаның улустарын хостап эгелээриңде болган. Политиктиг ол кол бодалдарның шиитпирлиг сорулгалары Совет Чепсектиг Күштериниң мурнунга тургустугган. Ангы-аңгы угланмышкынныарга соксаал чок тавар халдаашкыны чорудар идеяны совет стратегия бодунуң чайгы-күскү кампаниязының үндезини болдурган.

Белоруссияга Чөөн Пруссияже, Польша биле Германияже баар черлерни камгалап турган «Теп» армияларының улуг болуглежиишкининге совет шериглериниң кол согуушкунун тавармытырар кылдыр төлевилээн. Ол согуушкун-биле бистиң Барыын Украинада шериглеривистиң согуушмуну каттыжар ужурлуг турган. Белоруссияга болгаш Барыын Украинага болур согуушмунаар-биле чергелештир дайынны Прибалтикага, өске-даа угланмышкыныарга чылча тавары база төлевилеттиниген. Оон соңгаргыда кылыр дайын чорудулгалары совет-герман фронтуга оон мурнундагы дайылдажыышкыныарның түңнелдерин болгаш боттуг тургустугган дайын-стратегия байдалын барымдаалаарынга дүүштүр эртер ыылдыр планнаттынган.

1944 чылдың чайгы-күскү кампаниязы Карел мойнавылынга Кызыл Туң орденниг Балтий флоду-биле дем каттыштыргаш, Ленинград фронтузунуң шериглериниң фин шеригларни (июнь 10—20-де) болгаш оон соолда Карелияга Ладога биле Онеганың шериг флотилиялары-биле дем каттыштыргаш, Карел фронтузунуң шериглериниң немец-фашистиг шериглерни (июнь 21—август 9-га) чылча шапканы-биле эгелээн. Июнь 23-тен август сөөлүүрээже чедир үеде Прибалтиканың 1 гв. Белоруссиянның 3-пү, 2-гн, 1-гн фронтуларының шериглери Белоруссияга, Литвага болгаш Чөөн Польшага турган немец-фашистиг шериглерге чылча шапкынынын согуушмуну каттыжар ужурлуг турган. Белоруссияга болгаш Барыын Украинага болур согуушмунаар-биле чергелештир дайынны Прибалтикага, өске-даа угланмышкыныарга чылча шавары база төлевилеттиниген. Оон соңгаргыда кылыр дайын чорудулгалары совет-герман фронтуга оон мурнундагы дайылдажыышкыныарның түңнелдерин болгаш боттуг тургустугган дайын-стратегия байдалын барымдаалаарынга дүүштүр эртер ыылдыр планнаттынган.

1944 чылдың чайгы-күскү кампаниязы Карел мойнавылынга Кызыл Туң орденниг Балтий флоду-биле дем каттыштыргаш, Ленинград фронтузунуң шериглериниң фин шеригларни (июнь 10—20-де) болгаш оон соолда Карелияга Ладога биле Онеганың шериг флотилиялары-биле дем каттыштыргаш, Карел фронтузунуң шериглериниң немец-фашистиг шериглерни (июнь 21—август 9-га) чылча шапканы-биле эгелээн. Июнь 23-тен август сөөлүүрээже чедир үеде Прибалтиканың 1 гв. Белоруссиянның 3-пү, 2-гн, 1-гн фронтуларының шериглери (июнь 13-тен август 31-ге чедир), а 2-гн болгаш 3-кү Украин фронтуларның шериглери Карел далай флоду-биле дем каттыштыргаш, Кишинёв—Яссы девиссмерлерге, Румыния биле Болгарияга гитлержилерниң, оларның чалчаларының шериглерни (август 20-ден сентябрь 27-ге чедир) чок кылган. Эстониняны, Литваны болгаш Латвиниң хей кезинде Ленинград 3-кү, 2-гн, 1-гн Прибалтика фронтуларының шериглери гитлержи эжелекчилерден (сентябрь 14-тен октябрь 21-ге чедир үеде) хостаан. 4-кү, 2-гн, 3-кү Украин фронтуларының шериглери сентябрь 28-тен октябрь 28-ке чедир үеде Венгрияга немец-фашистиг шериглерни чылча шавар баштайгы дайылдажыышкынынны чоруткан. Оон түңнелиңде Барыын Украина бүрүнү-биле, Венгрияның девиссмерлериниң үштүн бирээ хире кезии, Югославияның девиссмерлериниң чамдыызы хостаган. Будапешт девиссмерлериниң 180 муң кижилиг болуглежиишкининиң бүзүлээрге база боттанган. Оон соонда Карел фронтузунуң шериглери Соңгу чүк флодунуң корабльдери-биле сырый дем каттыштырып хөделтеш, Соңгу Финляндияга немец-фашистиг «Норвегия» болуглежиишкининиң шериглерни чылча шаварын октябрь 7-ден 27-ге чедир боттандырган. Дайынчылыг шавар, дайын талазы-биле политиктиг улуг ужур-дузалыг согуушкуннар ол болган.

1944 чылдың чайгы-күскү кампаниязының үезинде Совет Чепсектиг Күштериниң мурнунга тургустугган сорулга чедишкиннииг күүсеттинген: гитлержилерге эжелеттирген совет девиссмерлерге бүүрүү-биле хостаган болгаш ССРЭ-ниң Баренцово далайдан Кара далайга чедир барыын кызыгаарының бүгү дурту катап тургустугган. Ыдыктуг совет черниң 600 муң дөрбелчин километр девиссмерлери эжелекчилерден хостаган. Аңаа дайын мурнунда 20 миллион хире кижи чурттап турган.

Кызыл Армия төрээн черчуртун хостаарын доозкаш, фашистиг эжелекчилерге удур Чөөн, Мурнуу-Чөөн болгаш Ортаа Европаның улустарының хостаалгалыг демиселиниге туза чедирер—база бир чугула сорулгазын күүседип эгелээн. Аңаа совет улус болгаш оон армиязы социалистиг күрүве биле оон армиязының хостакчы болур интернационалчы хүлээлгезинин дугайында Ленинниң айтыышкыннарын барымдаалаан. Кызыл Армия гитлержи эжелекчилерден Румыниняны болгаш Болгарияны бүрүнү-биле, Венгрияның, Польшаның, Чехословакияның, Югославия биле Норвегияның девискээриниң кой кезиин хостаан. Кызыл Армияның чылча шавар согуушкуннарынга болгаш Албания биле Грециянын улусчу армияларының согуушкуннарынга тавармышкаш, гитлержилер 1944 чылда күзүн ол чурттардан деанп үнер ужурга тавармышкан.

Фашистиг күрүнелериниң эвилеп Кызыл Армияның күчүлүг согуушкуннарынга тавармышкаш, буступ дүшкен. Фашистиг Германияның чоокта чаа-ла эвилелчилери турган чурттарның — Румыниняның, Болгарияның болгаш Венгрияның улустары фашистиг чазактарны коммунистиг, ажылчын партияларның удуртулгазы-биле дүжүргеш, улусчу демократиняның чазактарын тургускан. Олар Германияга удур дайын чарлаан. Чаа тургустугган болгар болгаш румын армиялар немец-фашистиг шериглерге удур Кызыл Армия-биле каты 1944 чылдың сентябрьда идепкейлиг демисежип эгелээн. Германияның талазынга туржуп, дайынга киржиринден Финляндия база үнген. Фашистиг Германия Европага турган эвилелчилерин оскуугаш, делегейге чаваанналыр байдалга тавармышкан. Фашизмге удур коалициянын иштинге демисел тыптып үнер деп гитлержилерниң кордап турганы бүтпейн барган.

Кызыл Армия чайгы-күскү кампаниязының үезинде каңчаар-даа аймок улуг когаралларга гитлержи чепсектиг күштерни тавармытырган. 96 дивизия болгаш 24 бригада бүрүнү-биле үзүткаткан ийнкипе туттурган. 219 дивизия биле 22 бригада боттарының составының 50-ден 75 хуу чедир кезинн оскунган, оларның аразында 33 дивизия биле 17 бригада коңчуг улуг когаралларга тавармышкаанының түңнелинде дүжүттеген. Немец-фашистиг армия ол кампанияга 1 миллион 600 муң кижизин, 6700 танкызын, 28 муң үгер-бөө, миномёттарын, 12 муң ажыг самолёдун оскунган. Гитлержи Германияга эгиттинер арга чок когаралдар ол болган. «1944 чылдың август—октябрьда болган аверберге когаралдарның улаамнаан дайылдажып турган күргаг чер армиязының хуудаа составының байдалы дыка баксыраан»—деп, кол штаб начальныгы Гудериан 1944 чылдың ноябрь 2-де тайылбырынга миннин бижээн.

Фашистиг Германияның шериг-экономика байдалы дыка баксыраан. Кызыл Армия совет девиссмерни эжелекчилерден хостап, оларны баарыын таваже ырадыр ап оштаан, Совет Прибалтиканың, Белоруссияның, Барыын Украина биле Молдавияның барыын областарының база Румыниняның, Болгарияның, Венгрияның болгаш Финляндияның девискээрлерин гитлержилерниң түр эжелеп апкан черлеринге оларның зэш-чем, чигзэт ап турган күчүлүг базаларын сандан үндүргеп. Оон ангыда, совет шериглер Балкан ортулуктарынга үүш келирге, фашистерниң Турциядан стратегия чиг-зэин адыр аргазы чок апарган. Австрияга, Чехословакияга болгаш Чөөн Пруссияга турган герман шериг үлетпүгү сандан үнер дей берген.

1944 чылдың ийнги чартыында Совет Армияның улуг типилелгелерни чедип алганының ачызында делегейге Совет Эвилелиниң алдар-хүндүзү улам бедээп болгаш фашизмге удур күрүвелериниң коалициязы быжыккан. Аңаа Румыния, Болгария, Венгрия каттыжып кирген. Гитлержилерге эжелеткен чурттарның удурланыышкын шимчээшкини күштелген. Аңаа хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш улустарның күчүлүг шимчээшкини оскүү үнген.

(Төнүзү 4-кү арында).

ШКОЛАЧЫЛАРНЫҢ БЕШКИ УЛДУҢУ

Бойдуска хандыкшыл

Владимировка ортунак школазының ногаан үнүштер шыпкан участогунга чеде бәәр болаунарза, ында ажыл хайныкан турарын кажан-даа көруп болур силер. Яблоня болгаш ранетка сыптарының артындан башкы Н. Ф. Баранова бо-ла үнүп келир. Школа чанының участогунда дуржулга ажылдарын ол удуртқан. Удуртукчубиле ажыл-иш дугайын чугаалаштывыс.

Бүдүн чай дургузунда мында 4—7 класстың 105 өөреникчизи дуржулга ажылын кылып, биология талазы-биле хайгаараалдарны чорудуп келген. Чимистиг болгаш кат аймаанын үнүштерин ажаап, өстүрүп турарлар. Участоктуң девискээрининге келгеш, кижинин сеткили ханар. Ында-мында одуругларны көөрге, бир дең дески, чимистерин берип эгелээн чадаң үнүштерни болгаш бүгү-ле үнүш аймаан көөрүнге чечектелип үнүп келген. Ол ышкаш янзы-бүрү чечектерни көөрге айыран шокар чүве.

Участокта бүгү-ле үнүштерниң ажаалда хайгаараалын уруглар башкызының дузазыбиле чорудуп турарлар. Үнүштерни суттарары доктаамал, ол ышкаш чемиштидилгени база чорудуп турар. Бо участокту ан-не баштай тургускан кижи школаның биология башкызы Мария Алексеевна Илынина. Ол улус өөредилгезиниң тергиини, бодунуң коллективинде мурнакчы дуржулга школазының удуртукчузу. Эки кижилериниң кылып каан ажылының изи кезээде артып каар, оны кым-даа мактаар.

Өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадаларының ажылынче соолгу үеде база катап улуг сагыш салып турар апарган. Балгазының уруглары ында ыяш ажыл-агыйында ажылдап турар. Чай дургузунда мында 30 өөреникчи ажылдап келген. Олар колдуунда 5—9 класстың өөреникчилери боп турар. Мында дуржулга ажылы калбарган. Биология башкызы Антонина Семёновна Попеляева болгаш Балгазын ыяш ажыл-агыйының ажылдакчызы Галина Петровна Шухирёва дуржулга ажылын удуртуп турарлар. Ыяштарның часкы болгаш күскү тарылгаларын мында чорудуп келген. Пошке хадыны тараан. Часкы тарышкын ан-не тазырымчалыг дээрзинге олар херек кырында бүдүреп көрген. Чаа олурткан ыяштарның биология талазы-биле өзүлдезиниң хайгаараалын уруглар чоруткан. Чочагайлар болгаш үрезиннер чыыр ажылды база чорудуп келген.

Арга-ыяштыг камгалаар талазы-биле улуг ажылды олар база чорудуп турар. Ногаан үнүштер кижиниң өөнүү, ону өстүрери, өрттен, кыргын хыдыыр чоруктан камгалаары кончуг чугула. Ынчангаш-даа Балгазын школазы бойдус камгалалының хүндүлел дептеринге Москвага кирер бижиткен. Школаның ыяш ажыл-агыйының эң тергиннери Галя Блепикова болгаш Саша Соколов ол ажылының аайы-биле слёткa киржип чораан. Ук слёт Москваның «Сокольники» деп пионер лагеринге болган. Боттарының бригадазының дугайын олар аңаа чугаалап берген. Уругларның ажылы бедик үнелелди алган. Бригадага 200 рубльдиң акша шанналын тывыскан.

Уругларның эки ажылын чактап тура оларның башкызының дугайында чугаалаар бодаан мен. Антонина Семёновна Попеляева 20 чыл мурнунда Балгазынга башкылап келген. Ырак Волгада Горький облазындан келген аныяк башкыга Балгазын ол ынчаар бойдус чурумал сеткилге таарыжыр, биолог кижиниң мертежилиниң аайы-биле ажылдаарынга таарымчалыг-даа болган. Бо черниң бойдузунга, хой чылдарда ажылдап келген школазынга, өөредип, кижизидип турар уругларга ооң күш-ажылчы мындыры бараалгаттынган. Школа чанында садты көрүүер даан. Ол дээрге башкының өөреникчилериниң кылган ажылы-дыр. Үнүштерге хайгаараалды, оларны ажаап өстүрериңге хандыкшылды башкыны кижизиткен. Садта вишня, ранеткалар, чыжыргана, иненкараа дээш чечектер база хой. Садты долгандыр черлик сарыг хараган хүрээлээн.

Бо чылдың чазында уруглар база эки ажылдаан. Баштынчының юбилейинге тураскаатканы чаа садты тарып олурткан. Ында үүе дөс ыяштары, чадан ыяштарны олурткан. Таңдының Владимировка болгаш Балгазын школаларында дуржулга участоктарының ажылы эки, уруглар күш-ажылчы чанчылдарны чедип ап турары ооң коскү-дур.

Каа-Хемниң чамдык школаларында школа чанының участоктарын база хынап көрген бис, мында байдал кандыгыл? Сарыг-Сепкиң № 1 ортунак школазынга чеде бердивис. Школа чанының участогунда үнүштериниң өзүлдези эки, ажаалда база багай эвес дээрзи билдинген. Ылангыя янзы-бүрү чечектер каракка дораан-на кестү бәәр. Участоктан аңгыда школа херииниң иштинде улуг эвес сквер бар. Ажаалданы эки чорутқан болза, эки-де девискээр болду. Бижидер олурар сандайлар кылбаан.

Район төвүнүң төп парыгын ким-даа хайгаараалга албайн турары хараадынчыг. Школачылар-даа, суурнуң аныяктары-даа ол керектиң хажыызында калган. Чечектер-даа тарывааң, кижи олурар чер-даа чок. Парк чанында хем кыдыынга иштир чер тургузар болза, дыка-ла таарымчалыг. Шак мындыг саналды чогуур организациялар херекке алыр болза кончуг эки деп саналдыг мен.

Ол-на районуң Ильинка суурда бойдус камгалалының нигитилелин тургускан-даа болза, чорудуп турар ажыы мырынай көзүлбес. Суурнуң аныяктарының олурткан ыяштары ажаалда чогундан кургап калган. Бүрен-Бай-Хаак суурда школаның участогу багай эвес. Ажаалда эки, дуржулгаларны методика ёзугаар шын чорудуп турар.

Көк-Хаак суурда школаның участогун түгле чашпан хөме алган. Бүрен-Аксының школазында байдал база-ла мындыг.

Школа чанының участоктарынга чайгы үеде дуржулга ажылдарын шын организастаарынга школаларның биологтарының ролю улуг. Дуржулга болгаш ажаалда ажылдарын холга ап, башкарбас болза, эки үүнел чедип алыры берге. Школаларны чаа өөредиге чылынга бедеткээринге школа чанының участогунга өөредилге-дуржулга ажылдарын чогуур негелдеге чедир чорутканы база хамаарыжыр дээрзин чамдык школа удуртукчулары уттуп турар.

Уругларның кижизидилгезинге, күш-ажылчы чанчыларны чедип алырынга дуржулга ажылдары улуг салдарлыг. Бойдуска, ооң байлактарын камгалап, кадагаларынга школачыларны хандыкшыдар ажылды ийиги чергенин деп санап болбас.

М. ЛОГИНОВА,
башкылар билиң бедидер институттуң методисти.

Таджик ССР. Вахш районуң кур черлиг «Октябрьский» совхозуның плантацияларында кат-чимис чымыдазы эгелээн. Виноградтың эрте бижар «Чилягиң» сортун ында гектардан 130 центнер чедир ажаап ап турар.

ЧУРУКТА: виноград чымычызы Арнагуль КИНЖАЕВА. В. СТЕНЦЕВТИҢ фотозы. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Армияның дайынчы дузалакчызы

ССРЭ-ниң ДОСААФ ТК-ның пленумунга Азербайджан ССР-ниң, Москва областың болгаш Удмурт АССР-ниң ДОСААФ комитеттериниң илеткелдерин чугаалажып көрген. Омск областың камгалал ниитилел комитединиң даргазы Г. К. Кустов, Украин ССР-ниң республика комитединиң даргазы генерал-майор А. Ф. Покальчук, Москва хоорай организациязының даргазы Н. И. Зернов, Ставрополь крайның Ипатовск район комитединиң даргазы В. А. Бабкин болгаш өскелер-даа пленумга санал берген.

ССРЭ-ниң чырыдыышкын министриниң ораалакчызы Ф. Г. Паначин школаларда камгалал массалыг ажылдың айтырыгларын, өөреникчилерниң шериг-патриотчу кижизидилгезин чырыткан.

ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. М. Тяжельников аныяктарның патриотчу кижизидилгезиниң болгаш Совет Чепсентиг Күштерниң албанынга оларны белеткээринең онза чугула ужур-дузазының дугайын чугаалаан. Спорт болгаш камгалал-массалыг ажылдың бүгү-эвилел көрүлдезин эрттирер дугайында комсомол организацияларынга идепкейлиг дузаны көргүзеринче оратор ДОСААФ-ниң ажылдакчыларын кыйгырган. Комсомолчуларның болгаш совет аныяктарның шеригтехниктиг шыпгалдазын чорударынга дуза көргүзери база чугула дээн.

ССРЭ-ниң ДОСААФ ТК-ның даргазы Совет Эвилелиниң Маадыры армия генералы А. Л. Гетман пленумга чүве чугаалаан. 1968 чылда камгалал ниитилелиниң хүрээлеңинге элээн каш миллион кижи кирген, ол-он муң чаа эге организацияларны тургускан дээрзин ол дыңнаткан. Хөй-ниитичи идепкейжилерниң саны көвүдээн. Социалистиг ниитилелди камгалаар дугайында ленинчи чагыларны амыдыралга бөттандырбышаан, олар чурттуң камгалаңыр аргазын бедидер дугайында партияның болгаш чазактың шиитпирлерин, бүгүнгиниң шериг үлгээлгезиниң дугайында хоойлуну. Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодуның дайынчы чаңчылдарын пропагандалап, шериг болгаш шериг-техниктиг билиглерни нептередип, Чепсентиг Күштерге толептиг немелдени белеткеп турарлар.

Пленум делгерең шиитпирни хүлээп алган.

(СЭТА-ның корреспонденттизи).

П. Гольцовтуң «Изиг хүнде» деп фотоэтюду.

„КОЛИЗЕУМ“ СТАДИОНГА ТҮЛҮКТҮГ ИЙИ ХҮН

ССРЭ—АКШ-тың чиик атлетика маргылдаазының түңнелдеринге хамаарыштыр

спорт

Лос-Анджелестиң «Колизеум» стадионунга болган маргылдаага киришкеш, Совет Эвилелиниң чиик атлеттери аштырышкынга таварышкан. Ол аштырышкынның болуу бээри билдинмейн турган чүве эвес. Оон туржук американнар оон-даа улуг түңнелдиг удуп алыр деп чүве бис бурукгаар угаазылаттынган турган. АКШ-тың әр чиик атлеттериниң командазы ССРЭ-ниң шилиндек команлазын 25:30 үнеледиг алган санныг кылдыр удуп алыр деп, «Советский спорт» солун «тергиннер маргылдаазының» ажыттынар хүнүнде бодунуң тайылбырлакчыларының угаазылап турарын ёзугаар баш бурунгаар бижээн. А совет кыстарның ол маргылдаага тинлээринге команданың ниитизин-биле бүзүрелдиг бир чедишкинниг болуру четчир деп, ол солун таныспырлаан (оларның ындыг тинлелгелиг болурундан үк солун чигаавейн турган хире).

Угаазылалдар бүтпеин барган. Совет чиик атлеттер американнарга 15-ле үнеледиг санын алып (110:125) уттурган. Ынчангаш бистиң кыстарывыс «тергиннер маргылдааларының» бүгү тоогузунуң дургузунда эң баштай ынчан 67:70 санныг кылдыр уттурбаан болза, ниити түңнелге алдынган үнеледиг саннарының ылгалдыы (177:195) ыяолуг эвес болган турар.

Американнар ССРЭ биле АКШ-тың чиик атлеттер маргылдаазынга беш катап аштырган соонда ийи катап удуп алган. Олар баштайгы удуун база аңаа, «Колизеум» стадионга чедип алган. Оон бээр беш чыл эрткен.

МАҢНАВАСКА, ЧИИК АТЛЕТИКАНЫҢ ҮҮЛЕЗИ БҮТПЕС

Совет чиик атлеттер стайержи болгаш стипль-чез дистанцияларындан аңгыда, чаржыр маргылдаа көргүзүүлериниң шуптузуунга американнар-биле адаанналыш шыдавас дээр угаазылалдар турган. Шында-ла ындыг болган. Рашид Шарафетдинов биле Иван Шопша ийилээ 5000 метрге чаржырынга эрткен, Николай Свирков 10 километрге чаржырынга эртип келген. Александр Морозов моондактарлыг 300 метрге маңнаарынга ан-ан түңнелдерлиг болган. Чарыш оруунга ойнаттынган оон өске маргылдаа хевирлериниң американнарының шыырааа илдең болган.

Әр чиик атлеттер командаларының маргылдаа программаларында киргең 22 көргүзүглериниң 12-зи маңнаар чарыш болган. Совет спринтерлер биле миттельштрекерлериниң маңнаарының бөгүнгү дүгеенин барымдаалаш, оларны ниити команда талазы-биле тинлелгелиг болур деп бодаар-даа хире эвес.

Мээн бо чугаалап турар түүлдеримде билдинмейн чораан чажыттыг чүве-даа чок. Ындыг болза-даа Совет Эвилелиниң түүрүктери тулган шудургу болгаш грес хөделбишаан, америк ийи тергиин атлетке чедер түңнелдерин хаая эвес чедип ап келген. Оон ачызында команда алдын медаль-биле маңнадып турган-на болгай. Сөөлгү удаада 1500 метрге чаржырынга шүүлген Ликеринна соон дарый эртип келгеш, Мээсиңу үшкү черге кирген Михаил Желобовский-ле ындыг түңнелди чедип алган. Американнар совет команданың алыр кылдыр бүзүрелдиг планнап алган үнеледиг саннарын ап үнген: Бачелор Лужникиге түгле Николай Свиридовка эртиргеш, 10000 метрге чаржыр маргылдаа көргүзүглериниң шуптузуунга американнар-биле адаанналыш шыдавас дээр угаазылалдар турган. Шында-ла ындыг болган. Рашид Шарафетдинов биле Иван Шопша ийилээ 5000 метрге чаржырынга эрткен, Николай Свирков 10 километрге чаржырынга эртип келген. Александр Морозов моондактарлыг 300 метрге маңнаарынга ан-ан түңнелдерлиг болган. Чарыш оруунга ойнаттынган оон өске маргылдаа хевирлериниң американнарының шыырааа илдең болган.

Әр чиик атлеттер командаларының маргылдаа программаларында киргең 22 көргүзүглериниң 12-зи маңнаар чарыш болган. Совет спринтерлер биле миттельштрекерлериниң маңнаарының бөгүнгү дүгеенин барымдаалаш, оларны ниити команда талазы-биле тинлелгелиг болур деп бодаар-даа хире эвес.

Мээн бо чугаалап турар түүлдеримде билдинмейн чораан чажыттыг чүве-даа чок. Ындыг болза-даа Совет Эвилелиниң түүрүктери тулган шудургу болгаш грес хөделбишаан, америк ийи тергиин атлетке чедер түңнелдерин хаая эвес чедип ап келген. Оон ачызында команда алдын медаль-биле маңнадып турган-на болгай. Сөөлгү удаада 1500 метрге чаржырынга шүүлген Ликеринна соон дарый эртип келгеш, Мээсиңу үшкү черге кирген Михаил Желобовский-ле ындыг түңнелди чедип алган. Американнар совет команданың алыр кылдыр бүзүрелдиг планнап алган үнеледиг саннарын ап үнген: Бачелор Лужникиге түгле Николай Свиридовка эртиргеш, 10000 метрге чаржырынга база чедишкинниг эртип келген Степан Байдокту эрткен; стипль-чеже Лазарь Народицкийин эрткеш, ийиги черни алган. Народицкийниң чедип алган түңнелиниң хоомай (8 минута 51,8 секунда) болганының ужуру билдинмес.

Совет түүрүктериниң кыска болгаш ортуман хемчээлдиг дистанцияларга хожудары үргүлүүлээш, маргылдаа чок апарган. Ону Лос-Анджелеске болган маргылдаа бүзүрелдиг бадыткап көргүскен. Кол-кол совет тренерлер амгы үеде түүрүктер белеткээринең арганы шинчээдин ап шыдавайн турар. Ол чокка аяан эртир ааязашкыннар киллан хораа-даа чок. Ындыг ааязашкыннарны Желобовский чоокта чаа чугаалагылаан болгай. Мен айыкпе Анатолий Вердан будун чартык километрге чаржырынга 3 минута 38 секундада келир түңнелдиг тургашыыстан бо сезонда ажа бөөр бөөр бис деп бодаар турарын Желобовский «Чиик атлетика» журналдың шүльга үнген дугаарынга бижээн. Ол түңнелди оларның кайызынында-даа чедип алыры ажыгаа чедир-ле мырак.

ЧАҢГЫС КҮЖИ ЧАЛГЫНЧАКПАЗЫН ЧАДАР ЭВЕС

Черниң узунун халырынга кайгамчык рекордтуг Бобо Бимон Лос-Анджелеске болган маргылдаага чедишкинин чок болган: дөртку черни ажыктарны олурткан. Таңдының Владимировка болгаш Балгазын школаларында дуржулга участоктарының ажылы эки, уруглар күш-ажылчы чаңчылдарны чедип ап турары ооң коскү-дур.

Каа-Хемниң чамдык школаларында школа чанының участоктарын база хынап көрген бис, мында байдал кандыгыл? Сарыг-Сепкиң № 1 ортунак школазынга чеде бердивис. Школа чанының участогунда үнүштериниң өзүлдези эки, ажаалда база багай эвес дээрзи билдинген. Ылангыя янзы-бүрү чечектер каракка дораан-на кестү бәәр. Участоктан аңгыда школа херииниң иштинде улуг эвес сквер бар. Ажаалданы эки чорутқан болза, эки-де девискээр болду. Бижидер олурар сандайлар кылбаан.

Район төвүнүң төп парыгын ким-даа хайгаараалга албайн турары хараадынчыг. Школачылар-даа, суурнуң аныяктары-даа ол керектиң хажыызында калган. Чечектер-даа тарывааң, кижи олурар чер-даа чок. Парк чанында хем кыдыынга иштир чер тургузар болза, дыка-ла таарымчалыг. Шак мындыг саналды чогуур организациялар херекке алыр болза кончуг эки деп саналдыг мен.

Ол-на районуң Ильинка суурда бойдус камгалалының нигитилелин тургускан-даа болза, чорудуп турар ажыы мырынай көзүлбес. Суурнуң аныяктарының олурткан ыяштары ажаалда чогундан кургап калган. Бүрен-Бай-Хаак суурда школаның участогу багай эвес. Ажаалда эки, дуржулгаларны методика ёзугаар шын чорудуп турар.

Көк-Хаак суурда школаның участогун түгле чашпан хөме алган. Бүрен-Аксының школазында байдал база-ла мындыг.

Школа чанының участоктарынга чайгы үеде дуржулга ажылдарын шын организастаарынга школаларның биологтарының ролю улуг. Дуржулга болгаш ажаалда ажылдарын холга ап, башкарбас болза, эки үүнел чедип алыры берге. Школаларны чаа өөредиге чылынга бедеткээринге школа чанының участогунга өөредилге-дуржулга ажылдарын чогуур негелдеге чедир чорутканы база хамаарыжыр дээрзин чамдык школа удуртукчулары уттуп турар.

Уругларның кижизидилгезинге, күш-ажылчы чаңчыларны чедип алырынга дуржулга ажылдары улуг салдарлыг. Бойдуска, ооң байлактарын камгалап, кадагаларынга школачыларны хандыкшыдар ажылды ийиги чергенин деп санап болбас.

М. ЛОГИНОВА,
башкылар билиң бедидер институттуң методисти.

ХЕРЭЭЖЕН СПОРТЧУЛАРГА НЕГЕЛДЕ

Кыстарның маргылдаага киришкени база-ла мындыг четпестерлиг. Ындыг четпестерлиг болганының уламыдан оларның өөрү ооллар командазы аштырымшкынга таварышкан. Олар Людмила Брагинаның эртип келгени 1500 метрге маңнаарындан аңгыда, чаршыттарның шуптузуунга аштырган. 4×400 метрге маңнаарының эстафетазынга национал рекордту чедип алган дөрт совет спортчу бөлүн ийиги черни алган. Ол черле ындыг болур турган: бисте спринтержи болгаш ортуман хемчээлдиг дистанциларга маңнаарының мурнакчы дуржулгазы амдыгаа чедир чокла болгай. А маргылдааларга Антонина Лазарева-Окороковаңың (бөлүн халырынга), Надежда Кройтер биле Татьяна Талышеваның (уругуун халырынга), Тамара Даниловаңың (копьё согунаарынга) чедишкини чок болганы психология белеткелиниң четпестерин плередип турар

«КОЛИЗЕУМНУҢ» ЛАУРЕАТТАРЫ

Лос-Анджелеске болган маргылдаага совет чиик атлеттериниң киришкенииниң түңнелдерин түгле четпестерлиг кылдыр көргүзер болза, шын эвес болур ийик. Эки түңнелдерлиг болуруң чедип алган болгаш мактатқан, тинлелге чедип алырынче чайгылыш чок тура-соруктуун, ёзулуг мастерниң эң түгүлә шынарын берге маргылдаага көргүскен атлеттерин база чугаалаан болгай бис. Совет пискоболдар американнарны ажарын амыдыга чедир чаңгыс-даа катап чедип албаан. Ол күзенчиг түңнелди чедип алган Владимир Ляхов мактадырынга шынап-ла төлептиг; Виктор Санеев үш даапыр халыышкы кылырынга делегейниң эң эки сезон түңнелин чедип алган, олимпийжи чемпион адын бадыткаан; Ромуальд Клим, Анатолий Бондарчук молот шывалаарынга чайыннанчак түңнелдиг болган. Ол онза өөрүпчүг.

ССРЭ-ниң шилиндек командазында өскелерге үлегер болур спортчуларның бары оон база билдинер. Ол команда бодунуң эң шынарак адаанчыларынга үгээр санныг аштырган. Бистиң шыгараңгай чиик атлеттеривистиң күженишкинииниң ачызы ол болгай. Бөгүн АКШ-тың шилиндек командазы делегейниң эң шынарак чиик атлетика командазы. Ону сөөлгү олимпийжи оюннар бадыткаан болгай. Лос-Анджелеске болган маргылдаадан түңнел кылыры бөгүн, Европа чемпионадының эдегээр үеининң бүдүүзүнде ажыктыг.

Александр СРЕБНИЦКИЙ,
ПМА-ның спорт тайылбырлакчызы.

БАРЕНЦОВО ДАЛАЙДАН КАРА ДАЛАЙГА ЧЕДИР

(Төнчүзү. Эгези 3-кү арында).

Англи-америк чагырыкчы болуктер Европага ийиги фронтуну ажыдарын саадаып турда, Сонгу Францияга десантылар дүжүрерин дүргедиринче болгаш ийиги фронтуну ам-на ажыдырынче оларны Кызыл Армияның кайгамчык улуг тинлелгелери шынап-ла албадапкан. Кызыл Армияның гитлержи Германияны чааскаан чылча шаап шыдаарын бүгү делегейге ол тинлелгелер бүзүредип көргүскен. Кызыл Армияның Мурнуу-Чөөн чүкке чедишкиннерин америк-англи империалистериниң Балкан ортулуктарга боттарынын тергиндээшкинин тургузуп алыксаан планнарын боттандыртпайн барган. Кызыл Армияның хостаан чурттарының девискээрлеринге турганы аңаа каргыс ёзу-чурумнарны хевээр арттырып алырынче чүткүлдүг иштики каргыс күштерин кынчыктырбас кылдыр тутқан, демократтыг күштерни быжыглаарынга, улусчу демократияның принциптеринге үндезилээн, чаа иштилел болгаш күрүне ёзу-чурумнарын тургузарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп берген.

Чайгы-күскү кампания дооступ турда, Кызыл Армия Германияга согуушкунар таварыштырарын доозарынга таарымчалыг стратегия туруштарын эдээп алган.

1944 чылдың чайгы-күскү кампаниязында чорутқан дайылдажышкыннар совет стратегияның хөгжүлдезининң чаа үе-чадазы болган. Бүгү совет-герман фронтуга шавар халдаашкыннарыны соксаал чок кылырының стратегиязын эң баштай боттандырган. Ол дайылдажышкыннар совет девискээрге болгаш даштыкы сес күрүненин девискээринге эрткен. Аңаа он ийи фронт, үш флот шуптуу, бүгү флотилиялар болгаш бүгү ужар чүүл киришкен. Шавар халдаашкыннар кылырының стратегиязын планнаарының эң нарын айтырыгларын Дээди Кол командылалдың ажылдакчылары эң мергежилдиниң-биле шиитпирлээн. Оларны 3000 километр дурттуг улуг фронтуга дайынының чүүл-бүрү стратегиялыг угланышкыннарга чамдыкта бот-боттарындан 1000 километр ажыг ырак черлерге камгалаңыр турган улуг-улуг бөлүглежишкиннерин аңгы-аңгы черлерде соксаал чок чылча шаварының аргазы-биле боттандырган. Совет шериглериниң барын талаже бүрүнгаарлааны 400-тен 200 километр чедип турган.

Дайылдажышкынна р ның бот-боттарындан хамааржылгалыг болгаш бирээзинге оон өскезин деткимче болур кылдыр боттандырын келген. Оларның дайылдажышкыв бүрүзү оон өскө девискээрлерге стратегия боттандырар согуушкуннарны кылырынга таварымчалыг байдалдарны тургузуп берип турган. Ынчангаш гитлержи командылал бистиң шавар халдаашкынныг согуушкуннарывыска шаптык таварыштырарының удур халдаашкынныг хемчегларин ап шыдаваспай берген.

Кол-кол утланышкынынарга чорудар бүгү дайылдажышкынынарга Дээди Кол командылал шеригларниң дайынындан артык күштүг болуруя хандырып, ону шавар халдаашкынның бүгү дургузунда деткип келген. Шеригларниң дайынындан күш болгаш чепсек талазы-биле ашкан турарын хандырарынга стратегиянын күр күштерин сайгарыдыр хөделдиреп эң чугула болган. Дайынны чаңгыс ийикпе хой-хой угланышкынынарга чылча шаварының стратегия соруглаларын кады шиитпирлээр шеригler биле улуг-улуг партизан каттыжышкынынарының дем каттыштырып хөделиринің айтырыглары чедишкинниг шиитпирлеттинген.

Ол кампаниянын үезинде дайынның улуг-улуг бөлүглежишкиннерин бүзээлээр болгаш оларны кыска хуусаадыр чок кылыр хой-хой дайылдажышкынынарны чорутқан. Ону Витебск, Бобруйск, Минск, Броды, Кишинёв болгаш Будапешт чоогунга боттандырган.

Барыын таланың чамдык төөгү эртемденнериниң Кызыл Армия 1944 чылда немец-фашистиг шеригlерин бүрүн бүзээдеп, чок кылырын чедип ап шыдавайн турган дээр бадыткалдарының шын эвезин ол бүзүрелдин-биле хереченлеп турар.

1944 чылдың чайгы-күскү кампаниязының үезинде Кызыл Армия бодунуң дайынындан бүгү тала-биле артык күштүг, күчүлүүге бүзүредип коргускен. Совет дайынчыларның патриоттуг улуг көдүрлүүшкүнүнүң, дайынчы мергежилдиниң, маадыр-шудургуунуң болгаш фронтулар, армиялар командылалчыларының, оларның штабтарының полководчу мергежилдиниң ачызында Кызыл Армия адаарлыг тинлелгелерин чедип алган.

Фашистиг аг-шеригlерни чылча шавар тинлелгелин Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы сорук киирип, организастаан, ооң кежигүнүнде кала-даа муруку одуругларга кезээде туржуп келген.

Полковник Иван ВЯЗАНКИН,
шериг артемдериниң кандидады, доцент. (ПМА).

Маргылдаа эгелээн

Тыва АССР-ниң баскетболга бирги чери дээш маргылдаа Кызылда эгелээн.

Маргылдаа «Спартак — 1» «Урожай—1» болгаш «Спартак —2», «Урожай—2» черлежен командаларның ооңу-биле эгелээн. Бо баштайгы удаада спартакчыларның командазы тинлекчи болуп көрүнгеш. Чижөө «Спартак—1» «Урожай —1-ни» 71-21-ге, ийиги ийиги-зин 53—16 санга утпаннар.

Дараазында әр улустуң командаларындан 8 команда ужуранган. Оларның иштинден «Динамо—1» «Динамо—2-ни» 93:43, «Спартак—1» «Спартак—2» 119—38 санга чиик утпаннар.

Маргылдаанын баштайгы күнүнде Зыков 38, Хопрова 35 очколарны ап, тинлекчилер болганнар.

А. ПАЛА,
маргылдаанын судьязы.

Янзы-буру чемнерни чиңер

Продуктуларның чемишкер болуру мында белоктар, устер, углеводтар, витаминнер, минералдыг дустар дээш ышкаш чемиштиг будумелдерниң кайы хире барындан хамаарыжыр. Чаңдык продуктуларда үс хой боор, а өскезинче — минералдыг дустар азы углеводтар. Мал продуктулары эт, суг болгаш суг продуктулары белок-биле бай болгаш эки шинээттимер. Картофельде белоктар чок, ынчалза-даа углеводбиле бай болгаш «С» деп витамин онда бар.

Кат чимистер болгаш ногаалар минералдыг дустар, витаминнер, углеводтар-биле бай. Ногаалар болгаш өске-даа кат-чимис продуктулары чазында азы ажыдыл каан туруда чем сиңиреринге дузалаар. Далган кымыларны, крупалар үнелиг, минералдыг будумелдер болгаш углевод, витаминнер-биле бай.

Кижиниң организминиң орта ажылдаарынга бүгү чем продуктулары дузалыг. Ынчангаш чем янзы-буру болуру чугула.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САННАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Хамаатыларның кичээнгейинге

Хамаатыларның ажыл-агый страхованиезиниң илап-ла төлелгезиниң хуусаазы июль 15-те төнгеш.

Хуусаазында чедир төлеттинээн хөөнү келээр. Сентябрь 5—төлелгениң соолгу хуусаазы.

Хамаатылар, кодээ черлерге кодаа Советтерге төлээрин, хоорай черлерге нуруне банкыларга, аңгаала кассаларына, курстрахованиениң инспекторларына болгаш агентилерине төлээрин утпанар.

Кызыл садыг черн 100—300 литр кирер демир досказарлыг болгаш мороженое контейнерлерин (хааржактарын) садып турар.

Садыг аларын күзээнер Кызылдың Октябрьская кудумчузунда № 29 бажында кызыл садыг черинге келир.

Кызыл садыг черн.

кино

АВГУСТ 1-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Чаңгыс плрусе агарып чор» 9.35, 11.20, 1.05, «От-бүлеге аглыш-кырыш» 2.50, 4.35, 6.20, 8.05, 9.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночымыды 10, «Даки» 3, 5, 7, 9 шактарда.

КУЛЬТУРА БАЖЫҢНАРЫШГА:

«ЭНЕРГЕТИК»: Киночымыды 4.30, «Доктор Абстын шевелдези» 7, 9 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ»: «Аас-кежиктиг эжиндиг» 2, «Ада-чурттуң оолдары» 7, 9 шактарда.

«КОМПЛЕКСИЛИГ ЭКСПЕДИЦИЯ»: «От-буле» 7, 9 шактарда.

Редактор К. Н. ДИПГА.

редакцияның адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалакчыларының болгаш пропаганда киллизинин 35-21 чарыысалгалыг секретарының 23-35, партийзи ажыл-ыял киллизинин 23-54, культура киллизинин 37-13, кодаа ажыл-агый киллизинин 21-47 үлетпур киллизинин 22-64, чагаа база совет туругуут киллизинин 21-27, информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-11. Солун кезбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелетиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

ТС—00671.

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнделлеттингеден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. Август 2 | СУББОТА | № 180 (8030) | Өртээ 2 көп.

Бо чылын ажыглалга кирер тудугда

Тыва кобальт

Тыва АССР-ниң баштайгы ферруг металлургия будуруглели — «Тыва кобальт» комбинаттың туруп шолуунуң ажы-шинчизин чаартынып, тудугжулар ажылдаар хаа турушкан чоорту читкилей берип турар. Тыва черниң агаар делгемнинге чоокта чаа-ла согунналдыр бедий берген тургулаар, суургалыг кранизрның турту безин кыскалай-ла бергензиг. Ында тудуг ажылдары колдуунда доозулган. Ам монтажчылар ажылдап эгелей берген.

Комбинаттың директору А. И. Банжа тулугнуң эки кижилерни мактап адаан. Олар хой. Анаа чурттуң бүгү булуннарындан келген оруглар биле тывалар, белорустар биле эстонпар, хакастар биле буряттар дем-биледиг ажылдап турар. Олар улуг дружкулалыг.

Монтажчылар бригадазын Иван Жолоб биле Семён Чильгигешев Тей биле Абазага демир рудазының комбинаттарын тутчун. Владимир Артомонов Сорскининг арыглаашкын фабрикатын деңгеммиерииге киржип, Валерий Лебедев Ак-Довуракка даг-дүгүнүн комбинадын тутчун тургаш келген.

Салбырлар шүүту графигин хүүгээ бетинде күүсеңип турар. «Сибирьнин техниктиг монтаж» трезининң В. Шапринский удурткан участогу эң шилинкин ажылдап турар. Ол коллективтин дружкулалыг монтажчылары деригер оптеп тургулары — эң ханыысалгалыг, варын ажылды кылып эгелээн.

«Тыва кобальт» комбинат эң чаа механизмнер-биле дериттинер, чамдык машиналарга болгаш агрегаттарга база бир шеменде чери болур.

Бүдүрүлге чери болунуң баштайгы продукциязы кобальт концентрадын уланыс бүдүрүп тындырер.

М. ХУНКАЕВ,
(СЭТА-ның корр).

ДҮЖҮТ АЖААЛДАЗЫ ПАРТИЙЖИ ХЕРЕК

Тараа бүдүрериң көмүдедир талазы-биле СЭКП Төп Комитединиң октябрь (1968 ч.) Пленумунуң салган соругазын амыдыралга боттандырар дээш, республиканың тараажылары часкы тарылганы кыска хуусаада агротехниктиг негелделер ёгаглаар чоруктан. Дүжүттүң чайгы ажаалдавыиче чогуур кичээнгейни салган. Суттаттыг черлерни эки ажыглап, часкы суттарылганың планын күүсетпеи. Хөөн олурлур культураларның одурглар арагының болбаазырадылгазын кылып, тарылга шолдериите 102,6 муң тонна органиктиг, 3,9 муң тонна минералдыг чемнигидилгени чашпан. Тараажылар тараа, мал чеми культураларның, картофельдиң, ногаалларның багай эвес дүжүдүн өстүрүп турар.

Амгы үеде кол соругга болза дүжүт ажаан алышкынынга бүгү талазы-биле белеткенири болгаш ажаан алышкынынга кыска хуусаада чидириг чок чорударын органнакпастаары болур.

«Дүжүт ажаан алышкынын кыска хуусаада чидириг чок, чогуур үезинде бедик шынарлыг чорудар, тараа болгаш чер ажылының өске-дээ продуктуларын садыл алырының планын доодур база ажыр күүседир, оларны дажытаарын болгаш кадагалаарын хандырар соругга-биле колхозтарның, совхозтарның, белеткел болгаш транспорт организацияларының дүжүт ажаан алышкынынга болгаш 1969 чылда көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээрии-ге чогуур үезинде белеткенген турарын хандырарын партия, совет органнарга, колхозтар болгаш совхозтар удуртукчуларынга хүлээдир» деп СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Дүжүт ажаан алышкынынын болгаш 1969 чылда көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээрин хандырар талазы-биле хемчегер дүтаймында» доктаалынга айыткан.

Часкы тарылганы доозакаш, дыка хөй ажыл-агыйлар ажаан алышкынга киржир техниканың септелгенине дораан киргеп. Оларга Каа-Хемниң «Тилелге», Чөөн-Хемчиктиң «Искра» колхозтар, «УТКА 25 чылы», «Межегей» совхозтар хамааражыр. Үстүнде айытпан доктаал үнген соолуңде ол ажыл республиканың ажыл-агыйларынга улам калберган. Каа-Хем районуң «Тилелге» көдээ ажыл-агый артелин 19 комбайнны септээр тургаш, ону ам доозуп турар. Партия организациязы (секретары эш П. Пуртиков) септелгени дүрген, шынарлыг чорудары-биле механизаторлар ортузунга социалистиг чарыштыг дээштир организастап, тилелкчилерни шаңнап, мактап келген. «Межегей» совхозта партком (секретары эш Д. Дардаш) дүжүт ажаан алышкынынга белеткелди шыңгыы контролька алган. Ажыл-агый 45 комбайн септээр тургаш, ону доозкал. Тараа ажаалдазынга киржир бүгү техниканы белеткээрии чоокку хүнүерде бүрүн доозар соругганы совхозтуң тараажылары салган. Партия комитеди биле совхозтуң дирекциязы ажаан алышкынынга эрттиреринің ажылчын планын тургузуп, социалистиг чарыштың негелделерин тодаратқан. Партия бөлүктерин бригадаларда тургускаан, чугула участоктарда коммунистерни бижыткаан. Хөөү турлагларын доозуп, плакат, көргүзүглер-биле дерээн, ажаан алышкын үезинде ажылдаар кижилерге чурттаарынга болгаш дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургускан. Агитас-масснынг ажыдың чорудар лекторларны, политинформаторларны, агитаторларны бижыткаан.

Чамдык ажыл-агыйлар беш чылдың дөртиү чылынын дүжүдүн ажаан алырынга хынамчалыг белетиинин тураазаа, республикада ниити байдал өөрүнүүт эвес. Комбайнарның — 46, жатказының — 43, силос ажаар комбайнарның — 23 хуузу септеттингеп. Ылаңгыя бо талазы-биле Таңды, Каа-Хем, Бай-Тайга, Бии-Хем районнары хожудан турар.

Тараазы чүгле өстүрер, ажаарынче эвес, ону эки шыгжап, кадагаларынче улуг кичээнгейни салыр ужурлуг. Ону хлеб продуктулар эргелеп, оон тараа хүлээп алыр пунктулары харылаар. Ону челиишкиниг күүседири материал-техниктиг базазадан хамааражыр. 366 муң рубль өртемнег 9600 тонна тараа урар складтарны кылыры көрдүнгеп. Бо талазы-биле Туранның тараа хүлээп алыр пунктузу, Кызылдың сайгарыла базазы эки ажылдап турар. Ынчалза-даа тараа хүлээп алыр черлериң деңгелеп оожум, Ылаңгыя Бай-Хаакта, Кызыл-Мажалыкта тараа хүлээп алыр пунктуларының (директорлары эштер Максимов, Араптаң) белеткели багай. Тараа урар черлерни кыска хуусаада доозары хүшүң чугула айтырыы болу бергеп.

Дүжүт ажаан алышкынын кыска хуусаада, чидириг чокка чорудары четчир санныг механизатор кадрлардан улуу-биле хамаарыкшыл партия организацияларының, ажылагыйның удуртукчулары ковчуг эки билир. Ындыг болзада оларны белеткеп алырынче баш бурунгаар кичээнгей салбазының республикада 200 ажыг комбайнерлер чедишпес. Борта Кызыл хоорукуском, райкүүскомнар дузалап, механизаторларны ажыл-агыйларже чорударын организастаар турбуже, ону шүүлпең боттандырып турар. Дүжүт дээш демисседи челиишкиниг чорудары ажылчы планны шын кылганындан, техниканы, кадрларны билдиглиг тааарыштыр тургускандындан хамаарыжыр.

Хоорайлар болгаш суурларның дыка хөй ажыл-ишчилери дүжүт ажаан алышкынынга киржир. Оларны эки үүлүп, хүлээп алыры, түскай эртеминиң аайы-биле ажылга быжыглаары, ажыдыраа-чурттаалгазының дугайында сагыш салыры партия организацияларының, колхозтар, совхозтарның удуртукчуларының дорт хүлээлгези. Дүжүт ажаан алышкынының үезинде кижилер кандыг-даа өгаар-бойдуе уурда могаг-шылаг чокка ажылдаарлар. Ынчангаш партия, совет органнар, ажыл-агый удуртукчулары оларны ада сагыш салышкыны-биле хүрээлээр, негелде, хомудалдарынга дыпшангыр болур. Ол ышкаш ажаан алышкын үезинде масса-политиктиг ажылдың шылгаттынган хевирлерин ажыттаары, социалистиг чарыштың негелделерин тодаратқаары, муриакчыларының дружкулазын иештередири, көргүзүглерни, агитхуудустарны, «Чаңчыктарны» доктаамал үндүрериң хандырары, улустуң контролёрларының, «Комсомолчу прожекторунуң» ажыл-чорудулгазын идепкейжидери, дүжүт ажаан алышкынының бүгү чорудулгазынга күшажыдың бедик бүдүрүмчүзүүн чедип алыры — бо бүгү партия организацияларының амыгаштан бодамчалыг чорудуп жедээр ажылдары ол.

Партия, совет, комсомол болгаш профсоюзтар организацияларының, колхозтар болгаш совхозтар 1969 чылда тараанын, техниктиг культураларның болгаш өскелериниң-даа бедик дүжүдүн алыр, ажаан алышкынынга чидириг чок чорудар, мал чемнин четчирип-биле белеткээр, тараа болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-дээ продуктуларын бүрүнеге садарынга планын доодур болгаш ажыр күүседир дээш бүгү хемчегерни алыр дээринге быжыг бүзүрелии СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Дүжүт ажаан алышкынынын болгаш 1969 чылда көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээрин хандырар талазы-биле хемчегер дүтаймында» доктаалында илерегейлеп. Бо чугула соруглаарны боттандырары—партия организацияларының, коммунистерниң, бүгү совет улустуң ыдыктыг херээ болур.

АВАНГАРДЧЫ РОЛЬДУ БЕДИДЕР

Июльдуң сөөлгү хүнүнде СЭКП Каа-Хем райкомунуң пленуму болуп эрткен. Анаа коммунистерниң бүдүрүлгеге авангардчы ролюнуң дугайында илеткелди райком секретары С. С. Танаа кылган. Районнуң «Тилелге», «Октябрь 14 чылы» колхозтарының болгаш «Бүрен» совхозтуң коммунистериниң ажылагыйның мурнунда салдынган планныг соруглаарны күүсеп-дир, партияның болгаш чазактың шиитпирлерин ажылчы чонга чедирер дээш мурнуку одурутпа чоруп турарын пленум демдеглээн.

Алы кирген үстүнде ажылагыйларда коммунистер ажылды бедик деңнелге тургузар дээш хайгаарап турарындан, олар эрткен чартык чылдың планныг соруглаарын болгай эвес күүсеткеннер.

Башташр черниң кичээнгейинде

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң баштаар черн мал чемнин белеткелинде бригадаларже болгаш комбайнар септелгелиниче хүн бүрүнүң кичээнгейин кошкатпайн келген. Улуг-Хем унунда Кызыл-Чыраа, Оттук-Даш, Кара-Булунның пынаалларында сиген бригадаларында янзы-бүрү маркалың 18 тракторун таарыштыр быжыглаан. Сигенде быжыглаан тракторларга артык кезектерни, илаңгыя бистерни четчирип-биле хандырган. Кызыл-чыраажылар малга хөй чем-суурну тургузар дээш онза кызымак ажылдап турарлар.

Кара-Булун, Кызыл-Чыраа бригадаларында трактористер эштер Лишкин, Куземей олар сиген кезериниң хүн нормазын күүсетпейн, сула ажылдап турарын чаңыс удаа эвес демдегледип келген. Баштаар чер чамдык ыңдыг трактористерниң болгаш черле сигенде ажылдап турарларның четпес ажылының чылдагаанзырын тодарадып, бо талазы-биле дуза чедирериниң хемчеглерин алгылаан.

Колхозтуң тараазының илаңгыя суттаттыг черлериниң үнүжү эки болуп турары дыка өөрүнүүт. Дүжүттү чидириг чок ажаан алыр дээш техника септелгезин баш удур хынамчалыг чорудуп турар бис. Колхозтуң 6 комбайнының 4-түү септеттингеп болгаш артканнары чоокку хүннерде белеп болур. Бо хүннерде септелге-биле чертелештир хову кораблыларының башкарыкчыларын четчелеп турар бис.

М. ЧЫЛБАК-ООЛ,
артель баштаар черниң кежигүнү.

Коммунист — бүгүдеге үлегер

ЧУРУКТА: коммунист Серен Шимит Тес-Хем районнуң «Чодураа» көдээ ажыл-агый артелинин үндезилекчилериниң бирээзи. Колхоз бо чылын 20 харлаан. Оон экономиказын быжыглаар херекке хоочун колхозчунун кирген үлүг-хуузу эвээш эвес.

Серен Шимит ам үеде № 1 хойжу бригадада партбөлүктү удуртуп турар. Партийжи-политиктиг ажылды бедик деңнелге тургусканындан ол бригада бо чылын төрүүр 100 хойга онааштыр 112 хураганны алган, хой бүрүзүнден ортумак кыргылда 3 кг 140 грамм болган.

Ч. КАРА-КҮСКЕНИҢ
фотозу

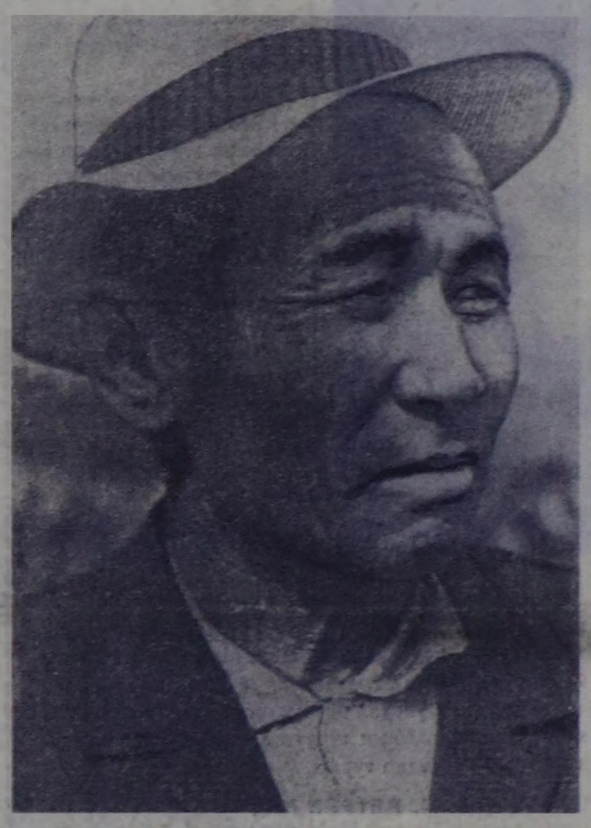

СӨӨЛГҮ ЧЕТВЕРГТЕ

Айның сөөлгү четверги бистин республикага илеткелчилерниң болгаш лекторларның массага партийжи сөстү аппарып чедиреринин хүнү кылдыр чурумчуй берген. Июльдуң бо хүнү айның эң сөөлгү хүнүнге таварышкан. Бо хүн эртенги ээллеп эгелээр мурнунда, азы ажыл шагының үезинде болгаш оон соондаа шактарда он-он лекторлар, илеткелчилер клубтарга, бригадалар, фермалар төптеринге барып, янзы-бүрү темалыг лекция, беседаны ажылчы чонга бараалгаткан.

* * *

☆ **ХООРАЙНЫҢ** үлетшүр бүдүрүлгелериниң, албан организацияларының клубтарынга, кызыл-булуңнарынга 20 ажыг лекция номчуттуган. Номчуттуган лекцияларның чамдыктарын номчукчуга сонуургадырга ыыдыг: Республика типографиязының клубунга артист М. Рамазанова «В. И. Ленининиң овур-хевири тыва сценада» деп илеткелди полиграфистерге болгаш журналистерге кылганын чыылгаанар улуг сонуургал-биле дыннап, шынарлыг, солун лекция номчааны дээш аңаа өөрүп четтиргенин ишиг адыш чаңкашкынны-биле илереткеннер. Мариям Алексеевна бо удаада баштынчыга тураскаатқан бо лекциязын 50 дугаар номчаанын ол.

✦ **РАЙОННУҢ** ажылчы чонунга бо хүнге тураскаатқан лекция, беседаны СЭКП райкомунун агитация болгаш пропаганда килдизи 2—3 хонук бурунгаар-ла организастаанын бистин редакцияга дыннаткан. Ылаңгыя «Коммунизмче орук» колхозтуң ногаа бригадазынга.

✦ **РАЙОНДА** «Тилелге» совхозтуң Бай-Тал салбырынга С. Кертик-оол «Кыдатта амгы байдал», ол-ла совхозтуң Кызыл-Даг салбырынга Д. Ламажык «Куш-ажылга профсоюзилелдериниң ролю», О. Лопсан-Серен түс совхозтуң төвүнге белеткээрии-биле дыннаткаан.

КЫЗЫЛ

Дилги фермазының коллективинге хоорайның архитектору эш Бейков Кызылдың келир үеде кандыг болурунуң дугайында, эш Матсон Сибирьге делегей байдалының дугайында, эш Гончаренко будуруге тудуг участогунга тудугунуң планнаашкынының экижээнинин, экономиктиг ийиг беришкинининг дугайында лекцияларны номчаннар.

КАА-ХЕМ

МТМ-ге болгаш хавын фермазынга, Саргалда сигенчи бригадага С. Одонов делегей байдалының дугайында, ол-ла темага И. Сандирев «Октябрь 30 чылы» колхозка лекция кылганнар. Делегейнин коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Москва төвүдел хуралының дугайында лекцияны Ш. Сереэдарының «Совет Тыва» совхозка номчаанын дыннаакчылар улуг сонуургаан. Ол-ла темага Ч. Саая «Кызыл тук» колхозка, З. Лакпа «Бүрүнгаар» совхозка лекциялар кылган.

БАЙ-ТАЙГА

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунун шиитпирлериниң дугайында лекцияларны номчаан.

БО УДААДА республиканың чер-черге болуп эртикилээн лекция, беседаларының коя угланышкынын коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага болуп эрткен Төвүлел хуралының болгаш СЭКП ТК-ның июнь Пленумунун материалдарын пропагандалазары болган.

ХООРАЙ КЫРЫНДА ТУК

АК-ДОВУРАК (СЭТА). Тыва АССР-ниң эң аныяк хоорайы — Ак-Довуракты оргузунда бүгү-эвилелдиң шалынчы комсомолчу тудуунуң күш-ажылчы алдар тугу киискип үнген. Ону «Тыва даг-дүгү тудуг» ергелелдиң ийи дугаар участогунуң аныяктар бригадазынга алдар кылдыр киискиткен. Коллектив комсомолчу-аныяктар бригадаларының ара-ында социалистиг чарыштың бирги чартык чыл дургузунда тиилекчизи болган.

Чурттуң хөй-хөй бүдүмбарындан келген, совет удустарның улуг ог-бүлезиниң төлээлекчилери — аныяк тудугжулар «Тыва даг-дүгү» комбинатты тудуп ажылдап турар. Арыглаашкын фабриказының бирги ээлчээн ажыглалга хүлээдип берген болгаш чылдың-на 25-27 муң тонна даг-дүгүн берип турар. Бирги ээлчегин ажыглалга киирерге, фабрика чылда 220 муң тонна бедик шынарлыг даг-дүгүн бүдүрүп турар апаар.

ЭРТКЕН КЫШ ӨӨРЕДИГ БОЛБААН БЕ?

Улуг-Хемде Жданов аттыг көдээ ажыл-агый артели бо сезонда 550 тонна сигенин белеткээр планныг. Июльдуң эгезинде бо ажылче Улуг-Аладан, Буланныг деп черлерниң сигенном кестирери-биле ийи звеноны киирген. Ажылдың организастыы четпес болганындан сиген кезилдези үр үеним дургузунда шуудавайн келген.

Чээрби үш ажыл хүннеринде боттарыньң ажыглалында үш трактордуг, ийи аът машиналыг, 12 хөл кадыралыг ийи звено чүгле 191 гектар черниң сигенин кестирген болгаш өөң 147 гектарындан 81 тонна сигенни болген. Мону барымдаалаарга звено хүнүнүң-не 3,5 тонна сиген белеткеп турганы ажылдың шүүлпең байдалын хереченнеп турар-дыр.

Күрүне умур-дузалыг бо чугула херектиң ыңдыг өөнүүн тимилиг бөөп келгенинин кол чылдагаанны болза, ук ажылда хаара туттунган ниижилерниң ажылын контрольдавайн, күүсеттингеп ажылдың учёт-отчёдун шын эвес тургузуп, мурнанчыларның дуршулгазын өскелерге үлегер болдурбайн келгенинде. Ол ышкаш звенода түс-түс сигенчилер оргузунда чарыштың кандыг-даа хевирин боттандырбайн турарында.

Сигенчилерниң бедик бүдүрүмчүлүг ажылдазарынга таарымчалыг байдалдар тургустунмаан. Улус немзэ эрте аалдарынче чаңгылай бергеш, эртен орай ажыяче үнүп турар. Херек кырында ажыл чүгле 6—7 шак үргүлчүлелдиг. Ол ышкаш аъш-чем хандырылгазы база багай. Хлеб безин үстү бээр. Поварларның ыыгаан чеминиң шынары куду.

Бир эвес байдал бо өлчээн үргүлчүлээр болза, чайның таарымчалыг үези эртип, эки сигенниг черлерниң сигенининң шынары баксырай бээр болгай. Мал чемнериниң нурлавырынга эртиен кышкы дет бергедээшкиннерни болдурбас дээр болза, бүгү күштү өөнө мөөнүзэри негеттинер.

А. СОСКАЛ.

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели Монгун-Тайга районнуң ажыл-агыйларында мал чеминиң белеткелиниң чоруп турарының дугайында райкүүскомнуң доклады Х. С. Эрес-оолдуң илеткелин дыннаан.

Районнуң колхозтары ниитиинин малынга 600 тонна мал чемнин белеткээрии корлуген. Июль 29-ка чедир 102 тонналы сараатган ап, планын 17 хуу күүсеткеп. Ажыл-агыйлар мал чеминиң белеткелиниче организас чок, кошкак белеткелдиг киргеп болгаш темпизин оожум чорудуп турар. Колхозтар 1966 чылдан бээр сиген кезип, белеткээр техниканы садыл албаан, амгы үеде чүгле 3 аът-биле сиген кестирер машина бар. Сиген белеткелинде ажылдап турар автомашиналарның, тракторларның долу күжүн ажыглавайн келген. Хиндиктиг-Хөл, Ак-Хөл, Баргы, Моген-Бүрен баштарында болгаш өске-дээ черлерде сиген бөгай эвес үнген, ону долгузу-биле ажыглаарын кошкак организастаан.

Сиген белеткекчилериниң эртүзүнде политмассалыг ажылды четпес чорудуп, кино, концертти ховар көргүзүп турар. Ниитиниң чемненилгени ажыл-ишчилериниң негелдезинге четпес.

Моон алдап көөрге, райкүүском, көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлге ергелели, «Малчын», «Моген-Бүрен» колхозтарның удуртукчулары болгаш түскай эртеминиглери артыкен чылдың чазыгларын хандыр өөренип көрбейн, маадзым одуруп, бүгү күштү ниитиниң малынга чемни белеткээринче кирибейн турар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели мал чеминиң белеткелин организастаарының хемчегерин райкүүскомнуң четпес чорудуп турарын демдеглээш, ниитиниң малынга четчир санныг чем курлавырларын белеткээр демисселге бүгү күштү мобилизастап, ажылда четпестерни кыска хуусаада чайладырын айытқан.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1969 чылдың июль 11-деги доктаалынга дүүшүүр партия Тыва обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели «Дүжүт ажаан алышкынын болгаш 1969 чылда көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээрии хандырар талазы-биле хемчегер дугайында» доктаалды хүлээп алган. Ында дүжүт ажаан алышкынынга киржир автомашинаны август 1-де ювеской турарын Көдээ ажыл-агый министерствозунга, республиканың «Сельхозтехника», «Тыва автоурыктранс» каттыжышкынынарынга болгаш өске-дээ министерстволар, ведомстволарга даскан. Оон күүсеттезин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели чугаалажып көрген. Ында дээн алган көөрге, Кызылдың автотранспорт будурүлгелериниден дүжүт ажаан алышкынынга киржир 400 автомашиналарның чүгле чартык хиреин септеп, белеткээн. Ылаңгыя № 2 АТБ-де 55 машинаның чүгле оны, № 3 АТБ-де 70 машинадан 35-ки тараа сөөртүрүнге белен болуп, доктаалды күүсеттейн турар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели 1969 чылдың дүжүдүн ажаан алырынга киржир автомашиналарның белеткели четпес деп санаап, ону кыска хуусаада доозарының бөттүг хемчегерни алырын Көдээ ажыл-агый, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый, Коммунал ажыл-агый министерстволарынга, республиканың «Сельхозтехника», «Тыва автоурыктранс» каттыжышкынынарынга даскан.

ДҮВҮРЭЗЗИННИГ БАЙДАЛДАН ДҮРГЕН УШТУНАР

РСФСР-ге узбек чечен чогаал болгаш уран чүүл декадазы

Түннел концерт

Узбекистан Россияга он хүн дургузунда аалдаан. РСФСР-ге узбек чечен чогаал биле уран чүүлдүң декадазы Горький хоорайга ажыттынган. «Волга хемни куду» Казаның таварааш, улуг Ленининиң төрүттүнген чери—Ульяновскиге келген. Июль 31-де Кремльдин Хуралдар ордузунга узбек чечен чогаал биле уран чүүл декадазының түннел концерти болган.

Узбекистанның төлээлериге ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. П. Чирков байыр чедирген сөзүн чугаалаан. Декаданың киржикчилерин чонуң өөрүп шүүлүт болгаш ааптыларга хүндүткелдин-биле үткүп алганынга чүректин хамыдыпта өөрүп четтиргенин Узбекистанның улусчу шүлүкчүзү Зульфия илергейлеп чугаалаан.

— Силерге Ленининиң чүдүп чүрээнге болдургаш келген бис. Ленининиң төрээн чурту—бистин Төрээн чуртувус—деп чугаалаан.

Бурунгудан бээр турун келген болгаш төөгүлүг ол уран чүүлдү кайгамчыктыг хөй-хөй аттар алдаржыткан. Бо концерт рубабчыларның аялгаларындан ампы үеде авторларның симфония чогаалдарынга чедир, улустуң чамчыдалаан танцыларындан классиктиг национал танцы уран чүүлүнге чедир хөгжүм культуразының хөй-хөй түс чылдар дургузунда төөгүзүн көргүскеп. Алдар-сураглыг мастерлер биле боттарының баштайгы чогаадыкчы базымнарын кылып турар, мырыңай аныяк күүседикчилерниң чаңгыс концертке кады көргүзүглер кылып турары сонуургачыг.

Оң кежээ республиканың улус танцыларын сураглыг «Бахор» ансамбли, «Лазги» ансамбли, Бердах аттыг халкалдак филармониянын ыр, танцы ансамбли, Узбек ССР-ниң Айшем Навои аттыг үзеңериң Улуг театрының базет болуунун артистери, ыраажылар С. Кабулова, Р. Лаут, В. Хвалёв, В. Грамченко, Б. болгаш Л. Закировтар, С. Беньяминов болгаш оон-даа өскелер көргүзүглер кылган.

Концерт дооступ турда, сценага ажыл-ишчилерниң, шудургу кижилерниң хоорайы Ташкентинин ала-ишчизин көстүп келген. Болук ыраажылар Төрээн чурттуу, Узбекистанның бүргүү чериң ыас-кежиктиг, чаа амыдыралдыг болдурган партияны, Ленининиң ёзээн мырлаан.

Концерт улуг чедишкинниг эрткен. Анаа эштер Г. И. Воронов, А. Я. Пельше, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, Ю. В. Андропов, Д. Ф. Устинов, К. Ф. Катушев, Ф. Д. Кулаков, М. С. Соломенцев келген. Концертке Узбек ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Я. С. Насриддинова, Узбекистанның Компартиязының ТК-зының секретары Н. М. Матчанов, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының М. А. Яснов, РСФСР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы Б. И. Кочемасов база турган.

(СЭТА).

Партийжи амыдырал

АКТИВТИҢ ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

Политиктиг, экономиктиг болгаш социал нарын сорулгаларны партияның шинтпирлеп турар амгы үеэнде ооң ажылдакчыларының идейн-теоретиктиг деңнелин бедидери чугулазы-биле негеттинип турар. Ажылдакчы бүргүү марксизм-ленинчи теория-биле чепсегленир, партия тургузуушкунун эки билир болгаш ону бодунуң практиктиг ажыл-чорудулгазынга ажыглап билир ужурлуг.

Бистиң партиявыстың Төп Комитеди партийжи кадрларның идей-теоретиктиг чепсегленишкинниг, практиктиг ажылының сайзырангайжыдылгазынга доктаамал кичээнгейни салып турар. Партияның дээди болгаш совет-партия школаларынга өөредилгелеп ажыглап, партия, совет ажылдакчыларның доктаамал курузу болгаш обкомнар, райкомнар, парткомнар деңнинде активтиң школалары, семинарлары база ажыллап турар.

Республикада партия организацияларының активиниң өөредилгезиниң байдалын ап көөр болза, ажыктыг болгаш солуң ажылдардан аңгыда четпестер болгаш бергелер база-ла таваржып турар. 1968—1969 өөредилге чылында СЭКП райкомнарының деңнинга партия эге организацияларының секретарьларының чыл хуусаалыг школалары ажыллап турган. Анаа 528 кижи өөренген. СЭКП-ниң Кызыл хооркому, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем райкомнары эге организация секретарьларының, оларның орлакчыларының семинарлары чоруткан. Школаларның, семинарларның ажылының аналези чамдык райкомнар ол ажылды эки организастаанын көргүскен. Олар эрткен чылдарның чазыгларын, четпестерин болгаш түннел кичээлдерге ыяшнакчыларның берген саналдарын өөренип көргеннер.

СЭКП обкомунуң партийжи-организастыг ажыллар кылдыы өөредилгениң чижек планын тургускаш, райкомнарга чорудуп бээрге, олар анаа үндезилеп өөредилге программазын тургузуп ап турган. Ында кол черни партия тургузуушкунунуң, ажыл-агый, культура тургузуушкунунга партийжи удуртулганың практиказының айтырыглары эвээн. В. И. Ленининиң «Улуг эгелээшкин», «Кооперация дугайында», «Коммунизмге чоонналээринең уруглар аарыы», «Эвээш-даа бол эвиин дээре», «Ажылчын. тараачының инспекциязын канчаар вде организастаар бис» болгаш оске-даа ажылдарын планында киирген. Партия организацияларының организакчы болгаш идеологтуг ажылдарының арга-дүржүлгазын чер-черге таныжарын практиказап турар.

СЭКП-ниң Барыын-Хемчик, Эрзин, Өвүр, Улуг-Хем, Бии-Хем, Таңды, Тожу райкомнарының. Кызыл хооркомунуң актив школалары, семинарлары эки ажылдаан. Партия тургузуушкунунуң талазы-биле кичээлдерге Коммунистиг партияның организастыг үндезининери, партиялга кежигүн болурунуң ленининг принциптери, уставтыг негелделерини коммунистерниң сагыыры, партийжи ажылды планнаары, партияга хүлээп алыышкын талазы-биле болгаш аныяк коммунистер-биле ажыл дугайында айтырыгларыны актив өөренип турган. Чамдык чугула темаларга семинар кичээлдерни, дүржүлга солчулгазын эртирген. СЭКП-ниң Каа-Хем райкомунуң чанында актив школазынга райпода партия организациязының кадрлар-биле ажылының дүржүлгазын солушкан. Чамдык колхозтарда, совхозтарда, бүдүрүлге черлериниде парторганизациялаже үнүп, оларның ажылыбиле таныжарын организастап турган.

Партияның Кызыл хооркому партия организацияларының онзагай байдалынга таарыштыр семинарларыны эрттирген. Чаа сонгуттурган секретарьлар-биле ажылды планнаарын, хуралды белеткээринiң болгаш эрттиреринiң, партийжи керек амгелелин чорударының дугайында семинарга чугаалашкан. Өөредилге, үлетпүр, транспорт, тудуг, харылзаа, санаг черлериниң парторганизацияларының секретарьлары-биле ниити болгаш секция аайы-биле кичээлдеп турган. Бо бүгү хемчеглер партийжи ажылды сайзырангайжыдарынга улуг ылгын берген.

Партия активиниң өөредилгезин практиктиг ажыл-биле холбаалыг эрттирерин барыынхемчикчилер чедип алган. «Тыва даг-дүгү» комбинады, «Большевик» колхоз ышкаш мурнакчы коллективтерге барып, оларның ажылы-биле дыннакчылар танышканнар. СЭКП-ниң Өвүр райкому партия активиниң школазыныңдан аңгыза, чер-черге парттруппортарының өөредилгезин база организастаан. Ол чорук фермаларда, бригадаларда ажылды экижидеринге улуг салдарлыг болган.

«Торгалыг» совхозтуң Чозада хойжу бригадазы (партгрупорг) социалистиг чарышка бирги черни ээлеп, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүсконмунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Партбөлүк хойжулар ортузунга партийжи-организастыг болгаш политмассалыг ажылды күштелдирип, оске хөй-ниити организацияларының ажылын билдиглиг удуртуп, оларга даянып турар. Коллектив коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты чедип алыр дээш демисежип турар, а 9 мурнакчы хойжулар коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты чедип алган.

Партияның Эрзин райкомунуң чанында партия активиниң школазы тургустунганындан бээр үш чыл болган. Түннел кичээлни бо чылын «Чаа орук» колхозка эрттирген. Колхоз даргазы ээш Сакты-Сурун ажыл-агыйның перспективтиг хогжудезиниң дугайын таныштырган, партбюро секретары ээш Дамдың хүлээп алган шинтпирлерниң күүселдезиин хынап турарының дугайында дүржүлгазын чугаалаан. Ленин аттыг колхозта партбюро секретарының оралакчызы ээш Эгер В. И. Ленининиң төрүттүнгениинден бээр 100 чыл ооңга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээгелерниң күүселдезиниң дугайын дыннаткан.

Активтиң өөредилгези партийжи ажылдың стилин болгаш арга-хевирлерин сайзырангайжыдарынга, партия ажылдакчыларының теоретиктиг билиин бедидеринге, дүржүлга солчулгазын чорударынга үре-түңнелдиг болганын көргүзүп турар. СЭКП райкомнары бо талазы-биле арга-дүржүлгалыг болуп, лекторларны шилиринче, лекцияларның шынарын экижидеринче улуг кичээнгейни угландырып турар апарган.

Ындыг болза-даа партияның чамдык райкомнары активтиң өөредилгезинче чогуур кичээнгейни салбайн турар. СЭКПниң Чөөн-Хемчик райкомунуң чанында партактив школазы өөредилге планын дооспаан. Чамдык бригада парторганизацияларының дүржүлгазын нептеретпейн турар. Тес-Хемде актив школазы чүгле 3 кичээл эрттирген. Чамдык райкомнар партгрупоргтарның өөредилгезинче шоолуг сагыш салбаан. Партия тургузуушкунунуң чугула темаларынга семинар кичээлдерин эвээш эрттирип турары школаларның ажылында улуг четпестерниң бирээзи болур.

Партия активиниң өөредилгезинiң бо хевири үре-түңнелдиг болуп турарын түннел кичээлдер илереткен. Дыннакчыларның сонуургалы бедээн болгаш боттарының саналдарын түннел кичээлдерге бергеннер. Өөредилгениң аргадүржүлгазын байыдып, кичээлдерни бедик идей-теоретиктиг деңнелге амыдырал-биле сыры холбаалыг эрттирерин партия райкомнары, хооркому чедип алыр ужурлуг.

Д. МОНГУШ,
СЭКП обкомунуң инструктору.

Дерилгелер эптеп тургузарынга дунзаалакчының кылыр үлүү улуг. Чеди чыл дургузунда ак-көк отту холга тудуп, дунзаалакчылаан, Михаил Петруняев байлак дуржулганы мөөннеп, бедик мергежилди чедип алган. Дунзаалакчы мастер ам Кызылдың электростанциязының тудуун алгыдып, үлүг нормазын ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: М. ПЕТРУНЯЕВ.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Хөй уругларлыг иелерни „иениң алдары "орден болгаш „иениң медалы" медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАГЫРЫЛЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өөгүлээнiнден шаңнавары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙ

Чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бадыраа Хажыттыма Васильевна—«Тере-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чигжит Дензинмаа Арапчоовна—«Тере-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Балдан Норбу Мажиевна — «Тере-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Монге Галина Сочиевна — Тере-Хөл сельпозунуң ажылчыны.

Хертек Хенче-Саир Салчаковна—Черби суурда өг-бүле ээзи.

Чыпсынмаа Клара Мунзуковна—Тере-Хөл сельпозунуң хлеб быжырыкчызы.

ӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Биченей Ховалыг Чаш-ооловна—«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Куулар Дүмен-Баймр Чыртаковна—«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Чылбак Очуровна—«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Ховалыг Бичии Дөрбет-ооловна—«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Монгуш Мээшке Бюрбюевна—Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Монгуш Чолдак-оол Бичеоозовна—«Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Ооржак Допор Сайын-Белековна—«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Хеймер Санчаевна—«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Даныш-оол Сенди Ондаровна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Карасал Допай Байыр-ооловна—Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Куулар Кошкар Сундуевна «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Куулар Оюң-кыс Барбашкиновна—«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Ленхуваа Данзынсоловна—«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Севээн Адыевна — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Доңгак Анна Викторовна — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

«Күжүгет Чудурукпай Дуктуг-ооловна — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Куулар Зоя Эзир-ооловна — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Куулар Чылбак-кыс Балчыр-ооловна — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Алдын-Доос Шыван-ооловна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Бопукай Мартан-ооловна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Лидия Саны-Шириевна — «Искра» колхозтуң колхозчузу.

Ондар Кавс Эртинеевна — «Искра» колхозтуң колхозчузу.

Ондар Комбу Чадамбаевна — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Күнчуваа Курутайовна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Седий-оол Самбууевна — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Чоскар Допчаевна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Кускачы Ламажановна — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Өлзей Эрелчиновна —«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Сарыглар Дадарыкпай Хертекпеновна — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Сат Куулай Дүпенейовна—«Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Тюлюш Өшкү-Саар Хуналевна — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Сат Минчиимаа Белекейовна— «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Тюлюш Хажытпаа Шагаачыевна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Тюлюш Чайзап Качыгаевна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Ховалыг Дутар-оол Уртушпаевна — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

БИИ-ХЕМ РАЙОН

Сес уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бадарчы Апыкай Салчаковна — «Саян» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Билимаа Чадамбаевна — Тарлаг суурда өг-бүле ээзи.

Монгуш Билчиимаа Канчыровна — Өөк суурда өг-бүле ээзи.

Чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Долбаа Маады Маадыевна—«Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Эшпиек Соспукова — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ортаа Маады Манчызарыновна — Хүт суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кузнецова Галина Ивановна — Өөк суурда өг-бүле ээзи.

Сипай-оол-Сыгыр-оол Каракыс Хүлбүзековна — Эөрбек суурда өг-бүле ээзи.

ТОЖУ РАЙОН

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кол Долгар Лопсановна — Ий суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Иванкова Надежда Евграфовна — Ырбанда ыяш участогунуң ажылчыны.

Кол Фанна Ивановна — «Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Некрасова Анастасия Савватеевна — Ырбан школазының ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАЙМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай,
1969 чылдың июль 25.

Кышка белеткел

АЖЫЛДЫҢ ЁЗУЛУГ ЭЭЛЕРИ

ӨӨН ХЕМЧИК районда «Искра» кодээ ажыл-агый артелиниң Кызыл-Хавак сүт-барган фермазы бо хүннерде Аныяк-Хөндергейниң чүм оттуг Чайлаг-Хем деп черде чайлаглап турар. Ол кандыг-даа малды Чайын семиртириңге онза таарымчалыг чер. Мындыг чайлагларже чамдык малчыннар көже бергеш, үе-шагның эргилдезин уттуптар, кыштаглар белеткелин чогуи-на баш бурунгаар кылып алырынче сагыш салбас үүлдер бар. Ындыг малчыннар кажан-даа чедиишкиннииг болбас.

Бо үстүнде бижиттинген бодалдарга харыылыштыр Кызыл-Хавак фермазының эргелекчиэ Ондар Бечил-оолович Шаңгыр-ооллан айтыырга, ол мынчаар харыылаар: «Чайын шаңаан, кыжын тергеп белетке» деп улустуң үлегер чугаазы бар болгай. Бис ол ёзугаар ажылдап чаңчыккан улус бис. Эрткен кыш мурнунда чылдардан берге болган болгаш кышка чогум кандыг янзы белеткензе чогуурул дээрзинге чүгле бистi эвес, оске-даа дыка хөй малчыннарны өөреткен бөөр. Чажыргаш канчаар, энир чылын кышкы үеде мал аданга төгер өлекти четчир хемчээлдии-биле болуп албайн баргаш, эрткен кыжын элээн хөй саваңывысты мал аданга дөжээр ужурга таварышкан бис. Ам эрткен чылдың частыргыларын болдурбас сорулга бүгү коллективтиң мурнунда туруп турар».

Шынап-да бо ферманың ажылдакчылары ажаап турар малы келир кыштың хүр ашсын дээш адаа белеткелдерни амыгаштап-на эгелей берген.

Кыштагга инек болгаш бызаа кажааларының үүрмек септелгезин кылып, өлекти болген, кажааларны дезинфекцилээн. Мал чемин кажаа иштинге малга төп берип, ону тотчеглээрин болдурбас сорулга-биле инектер чемгерер тускай кажааны кылган. Амгы үеде кыштагда 35 тонна хире өлек болдүнген. Мал кажааларының септелгези-биле чергелештир кыштагда алды чуртталга бажының малгаштап штукатуралаан. Ол ышкаш бажыннар чанында 150 дее ыяштыг тарып олурткан. Үк ыяштарны ферманың таннылыының харыысалгазында тургускан. Ыяштар ам эки өзүп турар.

Амгы үеде ферманың ажылдакчылары боттарынга хамаарышкан сиген шөлүүнүң дүжүүлүн чилириг чокка ажаап алыр дээш куженишкиниг ажылдап турарлар. Район Совединиң депутады, коммунист ээш Онларның улуртулгазы-биле ферманың коллективи сиген белеткелиниң планын ажыр күүседир дээрзинге чигзиниг турбас.

А. ТҮЛҮШ.

ШЫНАРЫН ЭКИЖИДЕР

КЫЗЫЛДЫҢ түүйбу заводунуң бүдүрүп турар продукциязының шынарын экижидер дугайында айтырыг моон мурнунда чылдарда каш удаа тургустунуп келген. Заводтуң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары тудуг материалының шынарын экижидер дээш элээн хемчеглерни ап турар. Ынчалзажок бүдүрүлгеде тургускан дериг-керекселдериниң эдээнiн, шагда түрлээ бүдүрүлге коргустарының эргижиреп келгени продукцияны хайгы бүдүрериниң планын экижидерни хандырып шыдавайн турар.

Ылаңгыя эрткен кыжын бистiң ажылымыска үлүг бергүзүшкиннер таварышкан. Заводтуң бүгү цехтери соок болганындан чиг-этти эки шынарлыг белеткээри берге айтырыгларының биргээн турган. Чиг түүйбу хептээр цехте тургускан вакуум-прессten үнген хоюткунуң температуразы +30—40° болуру технологизында көдүүнген, а керек кырында ооң үнген хоюткуң +5, харын-даа 0 температуралыг болуп турган.

Заводтуң ТМЗ маркалыг пён котладу бүгү цехтери чилиндыр күш четпейн турган. Ооң уламындан түүйбүнүң шынарың экижидери берге болган. Чазын чылын эгелээри билек, бистiң ажылымыска эвээш чаартылгалар кылдынган. Ооң түңнелиивле чартык чылда түүйбу бүдүрериниң планы ажыр күүсеттинген. Амгы үеде бистiң мурнувуста салынган вол сорулга болза, чедип алдынган бедик темпиниң кошматпайн. продукцияның шынарын экижидери болур.

Ону чедип алыры чүнүң-даа мурнунда кышка удур белеткелди амыгаштап чорудуп. эрткен чылын болган частырыгларны катаптаваза болур. Бо талазы-биле чамдык ажылдар кылдынып эгелээн. Заводтуң удуртулгазы партия болгаш хөй-ниити организацияларының-биле кады кышка удур белеткел ажылдарының. продукцияның шынарын экижидерниге хамаарышкан хемчегерни ажылдан кылгаш, боттанзырыы эгелээн. Москванын «Росоргтехтудуг» черинден келген инженерлерниң дузаламчызы-биле вакуум-прессterни бүс-биле иидер тускай керекселдерни тургускан. Прессти кандыг-даа режимге доктаамал ажылдаар кылдыр таарыштырган.

Ооң аңгыда будүрүлгениң чаартыкчылары болгаш чогаалыкчылары өртедир печкаже түүйбу сөөртүр тергелерни электри күжүү-биле шимчээр кылдыр эде дерээн. Бо ажылдан үш кижи хосталган болгаш чүдүрүкчүлериниң ажылы кескүзүү-биле чиигээн. Ам «СМ—443» маркалыг чаа прессти тургузар хемчеглерни ап эгелээн, ооң түңнелиивде чиг түүйбу хептээр ажыл чиигээр болгаш продукцияның шынары экижир.

Заводтуң одалга системазын шүүт чаарткан, кургадылга цегин иидерн-биле ыяаар тускай хооразаларны киирген. Септелге талазы-биле оске-даа ажылдар кылдынып турар. Бо бүгүнү дооскан соонда, бистiң заводувус чылдың кайылаар үезинде дең-дескн ажылаар, эки шынарлыг түүйбуну будүрер аргалыг апаар.

Г. СТОРОЖЕВ,
заводтуң улуг инженери.

110-дан эвээш эвести

СӨЗҮ ДҮГЖҮР

«Өөк» совхозтуң кол зоотехниги Манефа Алексеевна Сместанина-биле кады чайгы бир хүнде Аржаан суурдан үүп-түвүс. Чедер черивис — чайлаглар, анда чурттап турар малчыннар.

Удаваанда көктүт-шыктыг чайлагда чаагай үүлени будуруп турар бодүүн ажыл-ишчиниң аалынга чордувус. Ооң бодалын, планнарын, ажылхеректерин кандыг-даа кижи чоргаарал-биле көөр.

— Чогум чүртүм Хемчик. Ол ажыг чыл бурунгаар Бии-Хемге келген мен. «Чон — чооргаң» деп үлегер чугаада ышкаш, бо черниң чону-биле эдержип, хире чертем-биле ажылдан эгелээн кижи мен. Кара чажымдан тура малга ажылдап чораан болгаш, мал бериңер деп дилээримге, күзелимни хандырган. Ол — улуг идегел: ыяктан келген таныызы кижиге совхозтуң байлаан кадагаладыры, чүс-чүс баш малды долузу-биле бүзүрел каары аңаа эвес айтырыг. «Эки сетиилге — эки ажылхерек-биле харыылаар чүве-ле болгай» деп, малчын чугаалаш, боданып орду.

— Бо чылгы көргүзүүнерни, ону чедип алган чажыттарынарның дугайын эштерге чугаалап бериңерем — деп, Манефа Алексеевна ыңдыг.

«Өөк» совхозтуң мурнакчы малчыны Кайгал-оол Бойдуевич Ооржак бистя чайлаг кезинде кезек дыттар хөлегеашче барып, серии черге олуруп алгаш, чугаалажырын че чалады.

— Эрткен чылын чүс төрүүр хойга онаштыр чүс хураган алгаш, чыл төнчүзүнде бодаңып, бүгү-ле чүвени шүүдүндүм. Оон-даа бедик көргүзүглүг болур арга менде барын эскерип каашаш, 1969 чылдың кыжында үзүм эки ажылдаарын шинтпирлеп алгаш, ийи биилээмнин сывыртынгаш киирептим. Эртем-билиглиг, тускай артемнинг кижилерден айтырып, олардан сүмелерни ап, чугаалаан түүдерин күүседип, эш-өөрүм-биле кезээде харылзаалыг чоруур кижи мен. Ооң түңнелиивде бо чылын түс хойга онаштыр 108 хураганы алган мен. Чоокта чаа малымны кыргыттым. Бир башка онаштыр 2,5 кг дүк алыр хүлээлгем үш ажыг болган. Башкы Ленининиң юбилейинге белек — сөңүм ол.

— Силерниң сооңар салган, малга ажылдай берген уругларыңар бар бе?—деп, Манефа Алексеевна сонуургаан. А мен «оларның дугайын сонуургадып көрүнерем» деп диледим.

— Уругларым хөй. Олар шупту-ла мал ажылында. Оглум Шаваан — хойжу. Хөй кыргыыр талазы-биле совхозтуң чемпиону атты аңаа база тывыскан. Ооң удаазы — бола бригадада кадарчылап турар. Уруум Караш — мээң-биле кады. Оларның шупту-зуна ажылга кызымак деп, чон мактаар чүве чораан.

— А дүржүлганарга хамаарыштыр чүнү чугаалап болуур силер?

— Өскелерден ылгалыр чүм боорул. Малга эки одар, хоолулуг чем, чылыг кажаа, ажавзда керек. Аңаа-даа сес-биле бо бүгүнү чыскаары берекер. Малды кэнчаар одарладып, суггарып, ажаан турарымның дугайын чугаалаар болза, хөй уе керек...

Иштики болгаш даштыкыда болуушкуннар дугайында айтырыглар салып, лекторларның болгаш политинформаторларның борта келбейн турарынга ол хомудады. Делгөйде болгаш бистиң чуртувуста болуушкуннарны доктаамал хайгаарап, ооң солун номчуп, радио дыннап турарын ооң салган айтырыгларындан, чугаа-соодудан эскерип кагдым.

— Бичии приёмнигим бар. Хөй кадарарда ону ап алгаш, дыннап чоруур кижи мен. Ынчанмас болза кайын болур — малчын кижи амыдыралдан чыдып калбас ужуруг. Уругларым номчуузун дээш, «Оголёкту», кино дугайында журналды, орус, тыва дылда солуннарны чылдың чагыдып алыр кижи мен.

— Солуң амыдыралды чурттап, чонга макталдыг ажылды кылып чоруур кижи-дир силер. Силерниң негелделерни хандырып турарынга хамаарыштыр чүвү чугаалап болур силер?

— Ажыл төлевирин чогуур үезинде берип турар. Автозавка үргүлчү кээр. Ындыг-даа болза малчын кижиге чогум кандыг бараан херегин чамдыкта өөренип көрбес боордур. Бичии уруглар кедер хеп аймаа коичуг ховар. Бажын иштинге салып алыр чиик, чараш эт-керексел база келбес. Өске хомудалым-даа чок. Аас-кежиктиг арат мен деп чоргаар чугаалап, чурттап чуруур, бо-ла мен.

Хойжу Кайгал-оол Бойдуевич Ооржак дениичи юбилейге алдар кылдыр, 1970 чылдың чазынында чүс хойга онаштыр 110-дан эвээш эвес хураганны алырын социалистиг хүлээлгезинде алган.

Ажылчын араттың сөглээн сөзү ажыл-херээ-биле дүгжүр.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ЧУРУКТА:—хойжу К. Б. Ооржак.

Фотозу **Ю. КОСАРЬКОВТУУ.**

Ажылчын салгалга күзээшкин

МОСКВА. (СЭТА-ның корр.) Чурттуң ажылчын аңгызынга бүдүн чартык милиион кижи — профессионал-техниктиг өөредиилге черлериниң доозунчуулары немешкен. Оларның хөй кезии комсомолчулар. Профтехучилищелерниң доозунчуларындан эң тергиинниериң тергиининери — 70 оолдар, ыяштар Москвада аалдап чоруп турар. ВЛКСМ ТК-зы оларны бөгүн чалаан. Комсомол ТК-ның секретарьлары-биле кады оларны будүрүлгениң хевочунары, күш-ажылдың маадырлары, культураның сургаглыг ажыладачыкчылары, күш-ажылчы курлавыр школаларын дамчып эрткен умудукчу космонавтар уткаан.

Хүндүлүг болгаш чергавр ат — ажылчын деп атты оларга тывысканы база өөредилгени чедиишкиниг дооскаары дээш ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. Тяжельников аныяктарга байыр чедирбишаан, профессионал мергежилин улам ыңай сайзырадып, үзүлүг ленинчилериниң мөзүшынарынга киижизиттинирин аныяк энтузиастарга нүүзээн.

Совет Эвилеяниниң Маадыры, умар үүлүдүң генерал полковниги Г. Зимин, Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары Г. Ламочкин, Л. Дьяченко, Е. Царьков, РСФСР-ниң улустуң артизи В. Мурадели, ССРЭ-ниң умудукчу космонавтары П. Попович, В. Быковский, спорттуң алдарлыг мастери А. Фирсов болгаш өскелер-даа аныяктарга чылыг сестерни сөглеп, эки күзээшкиннерни бараалгатпаннар.

Наа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң тудуунда Сарыглар Лициян (чурукта) хүн нормазын үргүлчү амыр күүседип турар билдилиг тудугжу. Ол ам котёльнаяның тууйбу ханазын салып, мурнанчыларның одуруунда киржип, хүлээлгелерин кызыман күүседип турар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

делегей бо хүннерде

Алдарлыг юбилейни демдеглээри-биле

ТОКИО. (СЭТА). Японияның Социалистиг партиязының Төп Күүсенчи Комитеди В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн демдеглээр дугайында хемчеглерниң программазын чүүдүг деп санаан. Ол программаны боттандырары-биле чурттуң хөй-ниити янзы-бүрү организациялары-биле кады ажылдажылганы чорудуп тургаш, түскай комитетти тургузаар дээн.

Политика болгаш экономика айтырыгларының талазы-биле совет болгаш япон эртемденниҢ симпозимуун бо чылдың октябрьда Японияга организастаарын хемчеглерниң хүлээп алдынган программазында көрген. Япон болгаш совет эртемденниҢ лекциялар номчулгазын база айыткан. Чурттуң янзы-бүрү хоорайларында Ленинге тураскаал болдурган фотоделгелгелерни организастаар.

Апрель 22-де В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнде түскай хуралды чурттуң найысылалы Токиога эртирерин айыткан.

Ленинчи идеяларны массаларже

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң «Орисонте» дээр ном үндүрер черн «Владимир Ильич Ленин» деп номну парлап үндүрген.

Номда делегей пролетариадының баштыңчызының амыдыралын болгаш ажыл-чорудулгазының дугайын тодаргай чугаалап, чаа хевирниң партиязы — большевиктер партиязын тургузарынга ооң аажок улуг ролюн, делегейде баштайгы социалистиг революциянын удуртукчузу болгаш кижи төрелгетенниҢ төөгүзүнде баштайгы социалистиг күрүненин үндезилекчизи болур В. И. Ленининиң ужурдузазын демдеглээн.

«Ленин болгаш делегейниҢ коммунистиг шимчээшкининиҢ» деп бөлүкке бистиҢ хүннеривисте ленинизмиҢ ужур-дузазын демдеглээн. Ленин «делегейниҢ ажылчын шимчээшкининде оппортунизмиҢ, авантюризмиҢ болгаш национализмиҢ кандыг-даа илередиишкиннериҢге удур могаг чокка демисежип, бо айыылдыг чүткүлдер революциялың болгаш социализмиҢ хереэнге эгиттинмес когаралды чедирип турар дээрзин бүгү чурттарның коммунистеринге каш удаа сагындырып чораан» деп, номда демдеглээн. «Амгы байдалдарда бо ленинчи баш бурунгаар сагындырыг кажангызындан-даа артык өй-шаанда болуп турар. Антиимпериалистиг бүгү күштерниҢ чаңгыс эвинче Ленининиң кыйгырыы бодунуң үезинде-биле ышкаш, ам базала чугула болуп турар» дээрзин номда чугаалаан.

Делегей пролетариадының баштыңчызының өөредии бүгү чиик коммунистерге онза үнелиг деп, ажылдың авторлары демдеглээн. Чогум-на харын олар ленинчи айтыышкыннарны боттарының практиктиг ажыл-чорудулгазынга, чуртта социал-экономиктиг айтырыгларны шинтирлээр талазы-биле демиселивге удурутулга болдуруп турар. Чили коммунистер ленинчи чатыгларга кезээде шынчы болур. Номнуң түңнел эгезинде чугаалааны болза, Чилиниң Коммунистиг партиязы пролетаржы революциялың өөредииниң эгээртипмес үнер дозуу—ленинизмни өөренирингe болгаш пропагандалаарынга улуг кичээнгейни кезээде салыр.

Япон-америк чугаалажыышкыннар

ТОКИО. (СЭТА). Токиода садыг болгаш экономика херектериниҢ талазы-биле японамерик комиссияның сессиязының ажылының баштайгы хүнүнүң түңнелдеринге кол кичээнгейни япон парлалга салган. Солуннарның дыңнадыгларын ёзугаар алырга, чугаалажыышкыннар чөрүлдээлериниҢ байдалынга болур. Сессияга бодунуң чугаазынга Японияның даштыкы садыг болгаш үлетпүр министри Масаюси Охираның демдеглээни: пос-таавыпы дашкаар үндүрерин кызыгаарлаар деп АКШ-тың Японияга негелдези Японияже америк капитал салыышкыннарны болгаш америк бараанналры киирерин кызыгаарлаарын болдурбас деп АКШ-тың негелделериниге чөрүшкек болуп турар. Ол негелделер «барымдаа чок» дээрзин Охира айыткан.

ДелегейниҢ төлевир балансызынга АКШ-тың бир домей болур талазы-биле ооң күжениишкиннериниге Японния киржир ужурлуг деп, америк таланың чеделелиниге харыылавышаан. Японияның сан министри Такэо Фукуданың мегделээни болза, Япония АКШка дузаламчы көргүзүп шыдавас, чүге дээрге, бодунуң таарымчалыг даштыкы садыг балансызын хевээр арттырып алырынга бүзүревейн турар.

ГСЧП ТК-ның пленумунуң шиитпири

БЕРЛИН. (СЭТА). Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралынга ГСЧП ТК-ның Бирги секретары болгаш ГДР-ниҢ Күрүне чөвүлелиниҢ Даргазы Вальтер Ульбрихтиң удуртулгазы-биле төлээлериниҢ ажылчорудулгазын ГСЧП ТК бүрүнү-биле чүүдүг деп санаан дээрзин ГСЧП ТК-ның пленумунуң хүлээп алган шиитпиринде чугаалаан.

ГСЧП ТК коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралын делегейниҢ коммунистиг шимчээшкининиҢ, революстуг бүгү күштериниҢ улуг чедиишкинин ең калбак чаңгыс эвинге үндезилээп, империализмге удур чаа шаап халдаашкынны калбартырынга аажок улуг салдарны чедирер деп, шиитпирде демдеглээн.

Чөвүлел хурал марксизм-ленининизмге болгаш пролетаржы интернационализмге үндезилээш, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның чаңгыс эвил болгаш сырый каттыжыышкылын быжыглаарының оруунга чугула үе-чада болганын ГСЧП ТК-ның пленуму демдеглээн. Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының өмүнээзинден ГСЧП Төп Комитеди делегей Чөвүлел хуралының чедиишкинниге ажыл-чорудулгазы улуг хире-чергези-биле дузаламчы дээш СЭКП Төп Комитединге ооруп четтиргенин илергейлээн.

Шиитпирде ооң ыңай чугаалааны болза, ГСЧП ТК Чөвүлел хуралга хүлээп алган документилерни бүрүнү-биле чүүлдүгзүнүп тур. Чөвүлел хуралдың документилериниҢ тайылбырлаан антиимпериалистиг демиселге кады хөделиишкиннерниҢ принципгерин ГСЧП ТК бодунуң ажылчорудулгазының үндезини болдурар деп, шиитпирде чугаалаан.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга белеткел чорун турда ленинчи өөредигниҢ ужур-дузазын бүгү талазы-биле тайылбырлап, пропагандаларының аргежок чугулазыныче киҢээнгейни шиитпирде салган. Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязы буржуаз идеологиягa удур принципиалдыг демиселди, марксизм-ленинчи өөредигни камгалаарын бодунуң бирги эдлегнинң сорулгазы кылдыр көөрүн үргүлчүлеп турар.

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязы делегейниҢ коммунистиг шимчээшкининиҢ авангарды—Совет ЭвилелининиҢ Коммунистиг партиязы-биле бүзүдбес эвилелдя быжыглаарын болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылганы хөгжүдерни моон соңгаар-даа үргүлчүлээр, ооң онза ужур-дузазын үнелеп көөр апаар. Ооң-биле кады ГСЧП коммунистиг болгаш ажылчын бүгү партиялар-биле аңы-дунма сырый харылзааларын доктаамал нөлбөртыр.

Пленумнуң шиитпиринiҢ түңнелинде чугаалааны болза, ГСЧП Европаның айыыл чок чоруун хандырар дээш, барым-герман империализминиҢ эжелексирек болгаш өөрээнирен политиказына удур идепкейлиг демиселди үргүдчүлээр.

Совет-пакистан кады ажылдажылга

РАВАЛПИНДИ. (СЭТА). Чөөн Пакистанның үлетпүр хөгжүлдезининиҢ корпорациязының болгаш Бүгү-эвилелдиң «Проммашэкспорт» каттыжыышкынының төлээлекчилери Читтагонг хоорайга (Чөөн Пакистан) электротехниктиг дериглин бүдүрер талазы-биле заводтуң түдүүн, монтажын, ажыглалга киирер дугайында дериг болгаш материалдар-биле хандырар, дузаламчы көргүзер дугайында керээге ат салган.

Бо заводка болгаш Чөөн Пакистанның өске-даа бүдүүлгелериниге ажылдаар мергежилдиг ажылчыннарны белеткээр өөредилге төвүн аңаа база тургузаар.

Чөөн Пакистанның үлетпүр хөгжүлдезининиҢ корпорациязының төлээлекчизиниң демдеглээни болза, Пакистанның улуу чурттуң национал экономиказын үлам ыңай быжыглаарынга, Пакистан биле Совет ЭвилелининиҢ аразында чаагай кожа-хелбээ харылзааларны быжыглаарынга көргүзүп турар дузаламчызы дээш Совет Эвилелиниге өөрүп четтиргенин илгп-биле илергейлеп турар.

Патриоттарның чедиишкиннери

КОНАКРИ. (СЭТА). Чурттуң португали колониязаторлардан хостаар дээш патриотчу күштериниҢ демиселия баштаан партия — Анголаны хостаар дээш улустуң шимчээшкини (МПЛА) ам Анголаның 400.000 дөрбелчин километр шөлдүг делгем девискээрин контрольдап турар. Ол дугайын МПЛА-ның даргазы Агостиньо Нето Конакри радиозунга берген харызынга медеглээн.

Чурттуң хостаган районнарынга патриоттар боттарының хамааты администрациязын, школаларын, медицина дузаламчызын көргүзер пунктуларын, революстуг өөредилге төптеринiҢ четкизин тургузуп, чоп-биле улуг ажылды чорудуп турар деп, ол чугаалаан.

Эртиен чылын МПЛА Анголага ийи чаа фронтуну тургускан дээрзин Нето демдеглээн.

Чурттуң патриоттарының чорудуп турар ажыктыг демиселя болгаш оларның чедиишкиннерин айтыкка политиктиг аренага МПЛАның туружун быжыглаарынга дузаламчы болуп турар деп, А. Нето чугаалаан.

—⊙—

Дайынчы чорудулгалар

КАИР. (СЭТА). Араб партиялаар Израильге ажелеткен девискээрлерге боттарының дайынчы чорудулгаларын күштелдирип турар.

Палестиналың каттышкан командылалының төлээлекчизиниң медеглээни-биле алырга, июль 30 дүлеэнде партиялаар Иордан хеминиң шыналаынга элээп дайынчы чорудулгаларны чедиишкиннер боттандырган. «Аль-Асифеның» дайынчылары Мамель шынаваже (Иордан хеминиң барын эрии) чаа оруккa израиль шериг автомашиналарын миномёттер-биле боолаан. Ооң түңнелинде элээп каш автомашиналарны уэуткаан, хөй израиль солдаттарны өлүргеи болгаш балыглаан. Израильдиң эжелээн девискээринде шериг объектилерни ракеталар-биле боолап тургаш, база уэуткаан.

—⊙—

ХАЛДААШКЫННЫҢ ЧАА ФАКТЫЗЫ

ДАМАСК. (СЭТА). Болуп израиль самолёттар июль 31-де Сирий Араб Республиканың агаар дезгемниче шургуи кирген. Ол дугайын САРның Чепсектиг күштериниҢ командылал черинiҢ төлээлекчизиниҢ дыңнадымында чугаалаан. Сирияның зенит артиллериязы ийи израиль самолётту дүжүр аткан.

«Эрги төөгү»

ВАШИНГТОН. (СЭТА). «Дайынны вьетнамчыдарының» чорудулгазы тодаргай эвес хөй шаг-үеде үргүлчүлээр, ол үениң дургузунда дайын чорудулгаларында америк солдаттарны эки өөредип, чепсеглээн сайгон солдаттар-биле солуур апаар. Ол дугайын начальниктер штабтар комитединиң даргазы генерал Уилер сенаттың чепсектиг күштер херектериниң талазы-биле комиссиязының хаалчак хуралынга медеглээн. Генерал Уилер Мурнуу Вьетнамга бодунуң чораан дугайында илеткелди сенат комиссиязының хуралынга быглан.

Ол дугайын парлалга төлээлекчилеринге дыннатпышаан, комиссияның даргазы сенат кежигүнү Джон Стеннис ол чорудулга хөй чылдарда үргүлчүлээр апаар ээрзин бадыткаан.

Комиссияның кежигүнү сенат кежигүнү Стюарт Саймингтонның медеглээни-биле алырга, генерал Уилерниң илеткели «эрги болгаш иледе кажыдалдыг төөгү» болуп турар.

Нельсон Рокфеллерниң Латин Американың чурттарынга ахы-чоруу шуут-ла буурап дүшкен. «Карзыыгыг четкер, мрап чоро» деп лозунгнарлыг чыскаалчылар бүгү латин-америк чурттарже оку уткаан.

(Солуннардан).

Рокфеллер: латин-америк кижилер чүнү күзеп турарыы ам-на билип алдым.

«ДЕЙЛИ УОРЛД» дээр америк солундан карикатура.

Демир-орукчулар съездизи

ТОКИО. (СЭТА) Хуу демир-орукчарның ажылчыннар профвилелдериниҢ бүгү-япон федерациязының эдлегелиг 33-кү съездизин бодунуң ажыын дооскан.

Ийи түс алдан муң демир-орукчуларны төлээлээн ооң делегаттары чоокку чылда профвилелдериниҢ ол федерациязының ажыл-чорудулгазының программазын чугаалажып көргеи болгаш хүлээп алган. Ук программа эдиыл чок чоруктуң япон-америк көрээня уэуткаар дээш, Окинавадың Японияга дүргеи эгилер дээш демиселдя калбартырып, а ол ышкаш ажыл хүнүн кызырар болгаш күш-ажылдың байдалдарын экижидер дээш демиселдя чорударын айтыкан.

РОДЖЕРСТИҢ АМЫЗЫНГА ХАЛДААР ДЭЭН ОРАЛДАЖЫЫШКЫН

ТОКИО. (СЭТА). Токионуң Ханеда аэродромунга АКШтың күрүне секретары Роджерске халдаашкын болган. Роджерс Сеулче ужудар дээш самолётка олурар деп турган үезинде бижек тутпан аныяк кижи олче халдаан. Полиция ону тудуп хоруглаан. Роджерс качыгдалга таварымнайн барган.

МинистриҢ медеглели

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Сальвадор Гондурастап бодунуң шериглерин үндүрер бодап турар дугаймы чарлаан. Ол дугайын Сальвадорнуң даштыкы херектер министри Франсиско Хосе Герреро Америка күрүнелер организациязының онза хуралы болган соонда чарлаан.

Америк информация атентилелдериниң дыңнатканы-биле алырга, Америк күрүнелер организациязы Сальвадорну агрессор деп чарлап, экономиктиг болгаш дипломаттыг хемчеглерни аңаа удур алыр апаар деп кыжаанган ужурунда Сальвадор шериглерин үндүрер болган.

Италияда политиктиг байдал

РИМ. (СЭТА). Христиан-демократтыг партияның удуртулгазының хуралы доозулган. Барык бир ай мурнунда албандан дүпкен М. Румориның чазаанның орнунга чаа чазакты кандыг үндезинге тургузуп болур дугайында айтырыгны аңаа чугаалашкан. Консерваттиг хөй нуруузу чүгле христиан демократтарның «чаңгыс оңнуг» чазаан партияга дегээн, ол дээш 20 кижи бадылаан, 15 кижи удурланган.

Ындыг болза-даа Христиан-демократтыг партияның удуртулгазы шиитпирин хүлээп алган соонда безин, түс черниҢ хайгаракчыларының бозалы-биле алырга, Италияда чазак кризизи ыраакта-ла уэуткаттынмаан. Парламентаге чүгле христиан демократтарның деткимчезин чугаа чокка алырынга кордал салып болур чазактың үр үеде догуннап турарыы база идегел чок.

НАЙЫРАЛ КЕЖЭЭЗИ

Комсомолдуң Бии-Хем райкому районуң Культура бажыңына аныяктарның интернационалчы кежээзин организастаан. Москвадан келген, ам район төвүнүң тудуунда дузалажып ажылдап турар 50 хире студентилерни Тураа хоорайның аныяктары ол кежээге чалаан.

Комсомолдуң Бии-Хем райкому районуң Культура бажыңына аныяктарның интернационалчы кежээзин организастаан. Москвадан келген, ам район төвүнүң тудуунда дузалажып ажылдап турар 50 хире студентилерни Тураа хоорайның аныяктары ол кежээге чалаан.

Комсомолдуң Бии-Хем райкому районуң Культура бажыңында чурук-тарны берген. Ооң соонда студентилериниҢ ураи үүл болгумунуң солуи конперти болган.

Интернационалчы кежээге найыралдың беседалары, музыка болгаш оюн-тоглаа элээп каш шактар дургузунда үргүлчүлээн.

Ак Допчуңнуң ажылы

Кааң хүн. Иши-даа кончут. 50 хар ажа дүжүп чоруур хире эр кижи база элээп каш херээжен улус кыштаг черде кажаалар иштинден куруг эвес шоодайлар чүктеп алган үнүп турар мындыг болду. Кайгап кагдым. Эр кижиниң доктаадын алгаш, сонуургап айтырдым.

— Мээң адым Ак Допчуң. Бистер совхозувустуң малынга кыжын хереглээр одек болуп турар улус бис. Ылаңгыя херээжен улуска изиг хүнде шоодайлар чүктээр деп чүве халалыг-дыр. Ынчалза-даа ажылывыс ам доостур чыгаан. Мында шупту 1875 шоодай одек болдунген. Чүгле бо кыштагдан эвес, өске чоок черлерден база алдынган чүве—деп, ол шынын сөгледи.

К. ТАБУРАК.

ТӨӨГҮНҮҢ АЛДАРЛЫГ АРНЫ

Бо чылдың июль—августа Ада-чурттуң Улуг дайынының төөгүзүнде алдарлыг арныларның бирээзи — Львов-СандомириниҢ шаап халдаашкынныг тулчуушкунунуң доозулганындан бээр чээрби беш чыл ою болур.

Ол тулчуушкунну 1-ги Украин фронтунуң шериглери Совет ЭвилелининиҢ Маршалы И. С. Коневтиң (Шериг чөвүлелиниҢ кежигүнү генерал-лейтенант К. В. Крайнюков, штаб начальныгы армия генералы В. Д. Соколовский) командылалы-биле чоруткан. Тулчуушкунчуң кол сорулгазы болза Барыын Украинаны немец-фашистиг эжелекчилерден хостаары боол турган.

Ынчалза-даа ол сорулганы чедип алыры улуг бергедээшкиннер-биле холбашкан турган. Барыын Украинаны бодунуң холундан салбазын гитлержи командылал канчаардаа аажок чугула херек деп санап турган. Барыын Украинаның девискээринге чугула стратеттиг пунктулар, Чехословакияның, Венгрияның болгаш Польшаның кызыгаарларынче, тодаргайлаарга, фашистиг Германияга ажылдан берип турган улуг шериг-үлетпүр бүдүрүлгелерлиг чурттарның кызыгаарларынче киргилээн оруктар белдирлери туруп турган. Барыын Украина фашистерге оларның тургускан «чаа корум-чурумунуң» «бижыын» көргүзеринге чугула боол турган эвес, чиг-аттин үвер дозуу база боол турган. Барыын Украинаны оскулары гитлержи удуртулгага ооң соңгаарны тулчуушкунларның челиишкининиг болурунуң кордалын оскунары-биле домей боол турган.

Ынчангаш дайын Барыын Украинага бистин шаап халдаашкынывысты ойтур шаар дээш үр белеткенип келген. Тус черниҢ таарымчалыг байдалдарын ажыглаан, гитлержи командылал 1944 чылдың февраль-мартта-ла, камгалал черлериниҢ бүдүн системазын тургузуп, хоорайларны бижыглаан эгелээн. Фронтунуң мурнунга генерал-полковник И. Гарпе командылаан «Сонгу Украина» деп аттыг армиялар бөлүүнүң кол күштери: 40 ажыг дивизиялар, 75 миллиметр болгаш ооң өрү калибрлиг 6300 хире үгер боолар болгаш миномёттар, 900 ажыг танкылар болгаш штурмнаар аар боолар, 1000 хире дайынчы самолёттар бар турган, ол болза беш совет фронтунуң (3-кү Прибалтика, 3-кү, 2-ги, 1-ги Белорус болгаш 1-ги Украин фронтуларның) мурнунга камгаланып турган дайзынның бүгү бөлүглежишкининиҢ үштүн бир кезээ боол турган.

Дайзынның «Сонгу Украина» аттыг армиялар бөлүүнүң чылча шаварын дыка улуг күжениишкинин негээр дээрзин Дээди Кол командылалдың Ставказы чугаажок билип турган. Чогум-па ынчангаш бодунуң составының талазы-биле онза күштүг оперативстратеттиг каттыжыышкыны дайын чылдарының дургузунда аңаа бир-ле дугаар тургускан. 1-ги Украин фронт ынчан 74 адыгжы дивизиялардыг, 10 танк болгаш механизастаттынган корпустардыг, элээп каш аттыг шериг каттыжыышкыннардыг болгаш ооң-даа оске хевирлериниҢ шериг кезектерлиг турган. Фронтунуң составынга генерал Л. Свободаның чехословак корпузунуң солдаттары совет дайынчылар-биле кады бир демниг хөделип турганнар.

Шериг будурулгезинiҢ үзүкчок өзүлдезиниҢ, тылда совет кижилериниҢ күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруу фронтунуң шериглерин эки чепсеглээр арганы берген. Фронтунуң составынга 14 муң хире үгер боолар болгаш миномёттар 2200 ажыг танкылар болгаш боду чоруур артиллерия чепсектери, 2500 самолёттар бар турган. Ол хире хөй күштер шаап халдаашкынның чедиишкининг болурунуң материалдыг үндезининерин берип турган.

Ынчалза-даа күштер болгаш боо-чепсектер чеже-даа артык болза, кандыг-даа тулчуушкунуҢ салым-чолун кижилер шиитпирлээр деп чүве биилингир болгай. Чогум-на ынчангаш бистиң командылал черинiҢ, политорганнар, партия болгаш комсомол организациялары дайынчылар ортузунга чогуур партийжи-политиктиг ажылды организастаарынга улуг кичээнгейни салып турган. Ол ажыл Төрээн чурттунга болгаш дайынчы дангыраккa шынчы болурунга, тулчуушкунга коргуш чок болурунга, дайынчы эштежилгеге болгаш эп-найыралга бүгү шериглерни кижизидеринче угланган турган.

Бодунуң черинден эжелекчилерни бүрүн үндүр сывырар дээш тулчуп турган совет шериглериниҢ маадырлыг сеткилсагыжы капчаар-даа аажок бедик турган.

Тулчуушкун 1944 чылдың 13-тен эгелээш, августуң тоңчүзүнде доозулган. Ону элээп каш этаптарга чоруткан. Июль 13-тен 18-ке чедир фронтунуң шериглери дайзынның камгалалын Рава-Русс болгаш Львов угланышкынларынга чаза булган киргеш, ооң 50 ажыг муң кижи составтыг сес дивизиялыг Бродск болуглежишкилиин бүзээлээш, Барыын Бүг хемни кешкеннер. Ооң соонда, кандыг-даа үзүктелишкин чокка бүзээлеттирген болуглежишкинин чок кылыр, Сан хемге чедер болгаш Львов база Перемышль гарнизоннарын чылча шавар талазы-биле чугула соруглалар шиитпирлеттинген. Адак соонда, июль 28-тен август 31-ге чедир Висла хемни кешкеш, Сандомир плацдармын эжелээш, Дрогобычының үлетпүрлүг районун хостаашш, дайзынны Карпаттаржо ойтур октаан.

Төрээн чурттунга бердинген совет шериглер тулчуушкунуҢ бүгү-ле этаптарынга дайзын-биле эрес дидим дажыл, тулчуушкунга коргуш чок чоруун көргүскеннер. Бистин Ада-чурттуустуң аттаандары дээш олар хөй-хөй маадырлыг херекти кылганнар. Оларның дайынчы херектеринге совет улустуң ең эки шынарлары, ооң дайынчы маадырлыг чаңчылдарынга шынчы чоруу илерээн.

Чижээ, Казахстанның сураглыг акыны Джамбул Джабаевтиң оглуу, бичe лейтенант Джумабеков командылаан танк жипажы эрес-маадырлыг чорукту кылган. Дидим офицериҢ танкызы өртгени бээрге, гвардейжилер сөөлүнге чедир тулчур деп шиитпирлээнnер. Ынчангаш танк өртгенимшаан чорда-ла, дайзынның кырынче кара маң-биле шурадып, оларның боо-чепсээн чуура бастырып, фашистерни угаанкудулдан үндүргеннер. Кыска сегиржип алышкынга экипаж бир үгер-боону болгаш ооң-оң гитлержилерни чок кылган.

Аар-берге минутада комсомолчу ефрейтор Г. Пилипенко база-ла серт дивээн. Бир контратака үезинде ол болүк гитлержилерге таваржы бергеи Дидим дайынчы дайзынны хөме бооган турган, ол-чемээн төнүп кээрге, бодуи болгаш бүзээлеп келген фашистерни сөөлгү гранатазы-биле чаза тепеишкеп. Төрээн чурттуң ол алдарлыг оглунуң дугайында тураскаал чонуҢ чүрээнге кезээ мөңгеде артар.

Лейтенант А. Додоновка командылатkан Гвардия аттыг танкының экипажы Львов хоорайже бир-ле дугаар чаза булган киргеп. Танкистер хоорайның төвүнге чеде бергеш, хоорай чагыргазының бажыңының кырынга Кызыл туктуг чок кылганнар. Коргар чүрек чок гвардейжилер Урал чурттуг эш-өөрүүнүң чагын алдарлыы-биле күүсеткеннер: дайзын-биле эрес дидим тулушаннар, бууруп баштыг Уралдың алдар-адын сыктааннар.

Львов-Сандомир тулчуушкунунуң үезинде 1-ги Украин фронтунуң шериглери Польшаның девискээринче киргеш, 4 дугаар немец танк болгаш 17 дугаар армияга улуг аштырышкыны таварыштырган. Совет Чепсектиг Күштериниң Польшага улуг хостакчы дузаламчызы ооң эгелээн.

Барыын Украинаны хостаары дээш тулчуушкуннар 1944 чылдың августуң тоңчүзүнде доозулган. Фронтунуң каттыжыышкынары 400 ажыг километр калбак, 375 километр чедир ханы черге бурунгаарлап шыдаанnар. Бүдүн чартык ай читтинде үзүк чок узакшыл келген дайынчы чөделиишкиннерге бистиң шериглеривис дайзынның 22 дивизиязын сандан үндүргеш, 13 дивизиязың бүрүн үзүткап чок кылганнар. Барыын Украинаны хостаарының сорулгазы бүрүн боттанган болгаш ыкы-дунма Польшаны хостаарының эгезин база салдынган. Тулчуушкунунуң түңнелинде Мурнуу Польшага, Чехословакияга, Зөнарпат Украиназынга удам ыңайгы шаап халдаашкынны калбартырынга таарымчалыг байдалдар тургустуган. Кызыл Армияның улуг чедиишкиннери болгаш немец-фашистиг шериглериниҢ аар аштырышкыннары ол районнарга национал-хостаалгалыг шимчээшкининиҢ чаа көдүлүүшкүнүн өөскүткен.

Совет дайынчыларның маадырлыг херектерин партия болгаш чазак бедпи-биле үнелээн. 160 кижиге Совет ЭвилелининиҢ Маадыры деп атты тывыскан, 123 муң ажыг солдаттарны болгаш офицерлерни орденнер база медальдар-биле шаңнаан. Дээди Кол командылакчының дужаалдарынга фронтунуң каттыжыышкыннарының болгаш кезектериниҢ дайынчы чедиишкиннерин хөй удаа демдеглеп келген. Оларның дыка хөйү Владимир-Волынскийниң, Рава-Русстуң, Станиславтың, Дрогобычының, СандомириниҢ, Висланың деп хүндүлүг аттарны алган болгаш орденнер-биле шаңнаттырган. Генералдар П. А. Курочкиниң, И. П. Пуховтуң, А. А. Гречконуң, А. С. Ладовтуң командылаан шериглери, генералдар П. С. Рыбалконуң, М. Е. Катуковтуң, Д. Д. Лелюшенконуң танкистери, генералдар С. А. Красовскийниң, И. С. Полбининиң, полковник А. И. ПокрышкининиҢ ужудукчузары, ол ышкаш ооң-даа өске хөй-хөй каттыжыышкыннар болгаш кезектер оныа шылгарааннарының аразынга киргеп.

Львов-СандомириниҢ шаап халдаашкынныг тулчуушкунуп чедиишкининиг чорутканы Кызыл Армияның кайгамчыктыг чаа тинлелгеэн болгаш. Ол тулчуушкунга бистиң мурнакчы шериг уран чүүлдүүстүң кол-кол шынарлары онза күштүг илерээн болгаш Совет Чепсектиг Күштериниң ең эки чаңчылдары болдунуң бадыкаашкынын алган.

Подполковник Сергей ПЕТРОВ, шериг эртемнериниҢ кандидады (ШМА).

«Шынның» конкурсузунга келген рассказ

Кок-оол ЧАМЫЯН.

Чечектер өзуп келир

БАЗЫР Май-оол шору өренин тургаш, сөөлгү класстарга арай суваран, доозарының чамдык экзаменнерин молдун-калдык дужаап үнген. Аңаа бир чарбыш болгу дег чылдак турган чүве-дир. Ол хөгжүмге сундукаш, хүн чурумун хажыдып, шаг-үеним хөйүн аңаа чарыгдап турган. Кайыын чүве ийик, хөгжүм теориязының эрги номун тып алган. Демгизин кыйынга салгаш, баяның эгинээн соонда, хүн бадарын уттуптар.

Дери шаагайнып, баяныдан халбактанмышаан орган олуун көргеш. Май-оолдуң неин чүгле бажын чайып каар Кижи бүгү сеткил-сагыжы-биле хөгжүмнүң эремнинче мынчаар шыныга бээр чүве-дир дээрин ол кажан-даа билбейн чораан. Бажын иштин долуп кээр танывазы аялгалар-нең хөөнүн ындыг-ла кончуг таалатпайн-даа, үндаратпайн-даа турган. Ынчалза-даа оглуунун хүн келген тудум хөрлээп-леп орар сонуургалынга идегелээ кошкаш кынмайн, аяга бүдүү өөрүп, чамдык аялгаларга чакчыгып, танып ап, чамдыктарынга түвексинге бербейн, дыннаачаннап олургулаар.

Чайын Май-оолдуң ада-иезин ажыл аайы-биле өске колхозка көжүп келген. Танывазы суурга бажыңындан шоолуг үнмейн, шыгырт одуруп берген. Сестя доозуп турда, адазының садыл бергени баяны аңаа шүүт эптежип калган, ам оозун эш тыртып, аялгалар-даа сомнаглаан. Шынаала оон үүве үне бээр хире, ындаашында утлуу кончуг болган.

Эртенинде Май-оолду көдээ Советтен келдирткен деп мындыг болган. Хөөкүйде албан-херек-биле холбашкы дег чүү турган деп, ындыг-мындыг чүвээ доңнажып чорбаан болгаш арай дүвүрей хона берген.

— Барыында эки боор. Кел дээнги кедилиг чоор, оглум. Эр кижи пөрүктенмейн. Индим чоруур болгай—деп, авазы оглунуң хөлзей бергенин билип каап, арай ыдаалай аярак чагып чугаалаан.

Дарга телефоннажып, чайчок олура-ла, Май-оолду көре тыртып каап, мендиге эвилен харылап, «олурунар» деп сандайже имнээн. Май-оол ыя кадында өрээл иштин чүгүрту көре каапкан. Дарганың столунга үстүр салган кызыл сукно шывыглыг столда хып дээн аныяк уруг плакат бижип орган. Дооскап ханада чөлегилеп каан диаграммаларның чадаланчак чагыларының дужунда каш өө-биле хаажылап чураан чуруктар, дески, шевер бижимелдер кичээнгейни тудуп алыр. Кыстың бийир туткан холу дижим-лидим чаңнагылээп, ус-куштуң ураны дег, сивлбиг бүрүзүн силиг мерген чүрүй шаап кээр. Ол бүгүнүң дулгээнин оолдуң магадалын чайгаар-ла оттурупкан.

Дарга телефоннуң дазазын сала тыртып каап, Май-оол биле хол тутчуп, ат-сывын адажып танышкаш, бир-ле улуг үүле бүдүрер дээн чүве дег, херек кылып сандай ап алгаш, оон-биле кожалаштыр олуруп алган.

— Комсомолчу-даа кижидир силер, дом. Бир харыы-салгалыг ажыл бар. Ону силерге сүмелээр дээш, дутуржуп алыры-биле чалаан чүве—деп, дарга электен сөглевитпейн, тээргилей аярак таваарлап орган.

— Кандыг ажыл ирги, дарга? — деп, Май-оол «дидим бол» деп авазының чагыын сактып, улуг ыяттаарын орадлашкан.

— Клуб эргелекчилеп деп чамдык эштер саналдап турар. Аңаа катчып турар кижи мен. Силерни шыдаар деп бодап турар бис. Боданган болуур-чогуур харыдан берип көрүнер, дом.

Май-оол, бо назында ындыг чугула херек ужун даргалар-биле чугаалажыр байтык, албан черинин эргинин безин артавайн чораан кижи, аңгадай берген. Ындыг улуг идегелге төлептиг болуру аңаа-ла бир чүве эвес дээрин билип, арай далажыксаң, «чаа» деп-тер часкаш туттунуп, чөгелчиг чердең аксын тыртып алган.

Чүрүкчү кыс бийирин сала тыртыю каан, «чө чүү дээр сен?» дээн ышкаш, база-ла харыы маңаан шивчилиг, коскү кара каректары-биле Май-оолче шивейликтир кайгаг алган орган. А Май-оол оон дидим көрүжүндең караан чайлады тыртып алгаш: «Чоргаарыяны аа, теве эвес сен, кижиже чүге үзе кайгалын, азы чүрүкчүнүң эртеин ындыг бе?» деп иштинде ыйланы аярак боданган.

— Улуум чүү дээр ирги, сүмележип көрзүзе...—деп, Май-оол тыртылчак харыылаан.

— Шын-дыр, ынчалыңар харын. Бис ажыл сүмелеп тур бис. Ынчаарга ол албадал эвес дээрзин билзе чогуур эвеспе. Кижиин ажылга чиирик дутлаын дээш эвес, үүле бүдүрүн дээш хүлээп алыр чүве, дом. Ада-не биле сүмележир херек—деп, дарга деткээн.

—Өөредилгемни келир чылын уламчылаар боданган кижи мен. Ажылдаар апаар боор мен—дээш, Май-оол чүрүкчүже бүдүү көрүнү көргө, оозу кескү каректарын арай боорда хооруп алгаш, «эм билдине бердиң» дээнинг, ажылын уламчылап, бийирин сегирип алган.

— Ийе, биске комсомолчуның бодунуң сөзү херек, дом —деп,—дарга оолдуң харыызын ажыглай аярак уламчылаан.— Хей черге сезилээн херек чок болдур ийин. Чаа школа савпайындан келген кижиин ажылга киирип алгаш, «Бодун боду билзин, бөрээн боду мүнүүн» деп карак-ажыттай бербес болдур бис ийин, дүзаалаар апаар бис.

Дарга савпайдан туруп, узун чараш мага-боду-биле хөндүрүлгеш, ийи холун кармактанышкаш, ынай-бээр кылаштылаарга, хөм майыктааштар шыгжыртканыны берген. Ол чүрүкчүнүң чанынга доктаай бергеи:

— Партия организациязы болгаш бистиң көдээ күүском комсомолчуларга даянып, оон күш киирип ап турар. Аныяктарда билиг, соруг, күш бар. Бо Галина Севеновнаны бээп көрбес бе! Боду чүрүлга эртемниг, уран чүүл үчилишеанның сургууду кижи-дир. Дыштанылгазында чаныш келгеш, аңаа олурбаан. Ам силгичи бригадазының шимелдезин иргүзүлайында дооза берди—деп, уругнуң ажылын үнелээн сеткилин каксы сөглей тыртып каан.

II

МАЙ-ООЛ клубту хүлээп алга-ла чартык ай ажа берген. Шалын алыр ей база келген.

Бухгалтер Аяаймаа Ангыр-ооловна таакпы тырыктапкан, тар өрээлин доддур ыштап алган улуска акша үлеп, чамдыктарын, бөгүн эрге мендедир дээнинг, дүзай кагылап орган. Май-оол эвлеп соонга туруп алган. Улус шалының алгаш, дазажы кончуг үнүп-ле турар. Чүгле эриннерин кызыл шылба будунуп алган үгбай шалының санадып-даа алза, бухгалтер-биле үележип, алыр-албас чүве дазыраап олуруп берген. Аңаймаа Ангыр-ооловна Май-оолче кылчап кылынгаш, самбының шак-шак кылган соонда, эргектерин каш борбаңнадып, акша санай тыртып бергеш, чиктив сүргей улуг тынган.

Май-оол ону-даа херекке элбайн, эмтежок-ла акша тутсуптарга, аймаагыл, ындайда-бээрде чок туруп-туруп, шоолуг ылавылап сававайында-даа, дөртейтир кармактай тыртып алгаш, дегийт-ле адак үзап базып үнген. Эжикти хаай каапкаш, арай тыртылып, чада кырынга тура дүшкен. «Шалын деп чүве бо ышкажыл. Улгады бергеним, амыдырал оруу-биле авам, ачамга үдеттейн түскайлап чоруткавыының эгези бо-дур» деп боданган.

— Амдыы чаа акша ап турган чарашсымаар оолак чүнер чүвел, эжим?—деп, кызыл эриниң херээженнин үнү шүүгай ажык өттүр дыңналып келген.

— Клубтуң чаа эргелекчизи ол ышкажыл, күжүрүм. Эрги эргелекчиден ылгалыр чүвезя чок төл-дүр ийин. Клубка өске ажыл турбас чүве дег, кино-ла кино, танцы-ла танцы. Ол хирезинде акшаны санап-ла бээр сен, ап-ла чыдарлар-дыр.

—Чаа кижиниң хирези ол ирги бе?—деп бараан дунук үн-биле дидим эвес харыылаан.

— Ол чүнүл? Кылганыңны ал деп хөөйлу бар. Ооң канчаар күүсеттинип турары сандээ ажылдакчызы кижиге мең-нээ көжү-дүр ийин, күжүрүм!

Базыр ону дыңнаашаң, баары соолаш кылынган. Шүүт баскаш, клубувга келген.

Аштакчы Күскелмаа үгбай кидиң ажылдаан турган. Шаланы шил дег кылайтыр чугташ, сандайларыны чодуп-чодуп, шыгаап турган дортай салгылаан. Ынчалза-даа сонгалар шилдерн хырлит. Ооң үжүн даштындан көөрге, баларлыг эдрем ышкаш, чылбай ногаан көстүр. Май-оол ону биле тура-ла, чугаалаарындан дидиннээн. Күскел үгбай бичеаал бодаңы, чиге шаланы хүнүн-не кылайтыр чүүр, чаңгыс-даа катап «ёх» дивес. Күскел үгбайның өөнүн эезин чыл бурунгаар аараш, шыдаайын барган. Хөөкүй имиленге ажытөлү-биле арткан деп Май-оол дыннаан. Кидиң-не хырыя үезинде алды уруглуг. «Чедиг кижи чемге хор» дижир болгай. Май-оол ону бодаат. Күскел үгбайны көөрге, хүн келген тудум-на бажы көгерип орган ышкаш сагындырар. Бухгалтериниң химиреннп сагыжын чеже-даа өйзе, сонга дугайын ам база ыыттавааң.

Магазинге кээрге, бараанва эдерик. Ада-иезинге белек кылдыр садыл аар дээн чүвелерн-дээ турбушаан. Баштай чартык килограмм конфетти дензилеттп алгаш, бирээнп аксынче книр каапкан. Шоолуг-ла амдан чок ышкаш болган. Сактырга Аңаймаа Аңгыр-ооловна ам мырынай карганып орган ышкаш болган. Садыглаарын соксап каапкаш, катап клубувга келген. Саазында конфетазын Күскел үгбайже сунгаш:

— Моңу үругларыңарга апарып бериңер, үгбам. Бөгүн баштайгы шалыңым алдым—дээн.

— О, четтирдивис, оглум. Аяз сартыы чазый чүвелер амыраннар-дыр—деш. Күскел үгбай кош адыжын сунган.

Май-оол алган шалыңындан согур көпеек-даа чарывайн, авазынга-даа ыыттавайн, чемодан дүвүнге шыгжап каап. Чүнү кылыпкан мен деп боданырга-даа, шынаа-ла баштыг будургеп ажылы чок боон кээр. Ындыг кижи канчап акша ап кармактапкавын бодай бээрге, адаанда чер ойлуп дүже бээр болза кылдыр сагындырар. Сагыш аарыы шак ынчаар, кызар ийик ышкаш, хайыра чок чымыра тудуп, хүнүүн-дакпын хемлээш туруп берген.

Культура ажылдакчызы кижи чүнү кылыр ужурлугул дээрзин күүском даргазы чугаалаар магазы-биле чугаалап-даа келген: «Чүгле ооптогаа эвес болдур ийин, дом —деп ол чугаалап эгелээр— Ажыл-ла хөй. Тодаргай планныг ажылдаар херек. Плав чокта хол чок биле домей боор чүве. План дээрге компас-тыр. савазын эвес, кижиниң күзел-соруу-дур» сут-сут дээш кандыг ажылдар кылырына чедир салаа базып айтып берип, баштайгы планын тургузушкан-даа. А херек кырында ук план саазын бооп арткан.

Клубка аныяктарның идепкейн көзүлбес, шоолуг улус чыгыбас, каш-ла кижи келир. Май-оол оларны беш салаазы дег таныыр апаргаң. Олар киноларааш, танцылаар шаг болур. Ынчан олар Май-оолдуу холга киирип алган.

Шокар кепка бөргүн караанче хавыктай тыртказ, таакпы дайнаңган чоруур арган куу оол клубка өөрү-биле келгенде, таакпызын чеңнеп алгаш, зал иштин чыттандырып каапкаш. Оозун чугаалаарга хаайга какпас, орта танцылавас, бир кижиниң шенектей каап, бирээнпң колдуун чушкуп, оортуланайнып-ла турар. Шопту эожектир дозулуг кара туфельдерлиг, шевергин кеттинген ийи уруг Май-оолга эвилеп көзүлээ-даа, аңаа болушпас, дуржоктарны онемчидип, сыйтынайндыр каттыржып каар.

Май-оол чоп чаасказаны? Херектиң баажызы чүдеп? Үүле бүтпес болганда, оруккa доора чудук болган херээ бар бе? Ындыг аактыг айтырыглар херектн биргээр көөрүнче албадапкан.

III

МАЙ-ООЛ эртенги серинн тыртa сигенчилер бригадазынче баар орук-биле баянын туктээш кылаштанкан.

Хүн хөөреп, изиг хаарып келген. Сээк, масс дүймеп үнген. Өн-баазын ховаганнар чечек-биле чаржаллажып, дошкуну кончуг хөлбеңнешкен. Инеликтер моңгүнневлчек чалгынпарын херипкен хамаарактап чоруур. Чечек баштаан ырлар эрткен кижиже шаап, үш-дөрт долгандыр шүүргедей каапкаш, талыгырже сынайнын бээрлер. Чечек-сигеннің чаагай чыдын чылыг салгын өрү-куду чембий шаап, бойдустуң ол бүгү дириг будужүнге магазы ханзын дээш, кижиге эргештелип, аяар өгенин турганзыг.

Май-оол шынаа-ла тааланп, хөлегеге хыштаныл чораап, дүъш эртип чорда, бригадага чедип келген. Дыш үеан дооступ, улус аажылче үнүп эгелээн байдалдыг. Бөлүк кижи Май-оолду эскерип каапкаш дожаап бергеп.

— Эй эштер! Азлчы келди, утпаңар! Клуб эргелекчизи Базыр Май-оол-дур, танывыңар. Баян үнү чаңгыланып үнер-ле эвеспе!— деп уруглардың арасындан дидим үн ыңналган.

Май-оол тура дүшкеш, беш базым черден танывыры каректарны көрүп каан. Арны кылаттар хүрең кылдыр додуга берген чурукчу Галя бо хүлүмзүреп турган. «Ынчаарда менче үжүрлүг кайгаг органдыр сен» деп бир катап көрүшкенин сактып. каксы-даа бол танывыптыг болганынга өөрүй берген.

— Галя, мында-дыр силер аа!— деп эрги өнүнүү ышкаш чаңнай каапкаш бертсинзе-даа, хей кижи мурнунга чуттуг болбазы-биле, танывазы арыннарже чалданып чок аргий көргеш, уламчылаан.— Ийе эштер, заадан келдим. Ажыл-херээм ийи ындыг... Галя мени кымырымак азы чашпачы кижи деп каразый бербейн көр. Шынын сөглээним ол.

— Каразывас-ла мен, ындыг-даа бол домей-ле энчоктур. Хөгжүмчү талант сенде бээ-ла бар. Бир эвес мен ону ам сөглепсимзе, «сенiң бодуң мактаар боорта хамнилей берди» деп каразың бээ болур. Хамык ужур талантының частып орар чечээнде эвес, ук чечекти хумаагалап, өстүрериңде. Ынчанмаска хөөкүй чечек саглайбайн, ошуп калыр.

— Буруулуг болдум, Галя— дээш, Май-оолдуң шырайы арай хөлүйүп келген, боданы аарак овларныкпан байдалдыг оожум уламчылаан:— Чазыпкан-дыр мен. Мактаары дээрге өөредирп эвес болгай. Чечек өзуп кээр дээрзинге бүзүрелиин улуг, ынчангаш кыдыра сеткип. часкап боор мен.

Май-оол дораан бажын доктайтыпкаш, оожум эргилеп уу-биле туралыг-туражок элейтип чоруткан.

— Май-оол, менiң мана! — деп, Галянын оожум үнү дынналган.

Май-оол тура дүшкеп.

— Ындыг дээ бодаваан мен. Хомудай бээрнң ол-ла бе?— деп, демги-ле үн дынналган.

Май-оол хая көрүүн кээрге, уругнуң карактары импрертир хүдүмзүрүп, чиигп кончуг түра халып келген.

— Чок. Бичин-даа хомудавадым, Галя! Чазыпканымда бодумга шаагдап, кезек кадл хилей бээр, чаным ындыг. Чазыгны эдерп чамдыкта ындыгла амыр эвес болгулаар — деп, Май-оол Галяже холун сунуп чыда чугаалаан.

Ажыын чыткан хүнүүн хереэзи дээрде будутка кайтыкаш, кыскыл өөңүү черже чажыпкан. Ийи аныяк кижиге демги херел дээй бээрге, шынапла мөңге дириг чечектер деп чырып тургулаан.

(Уланчылыг).

Тыванын делгемнери

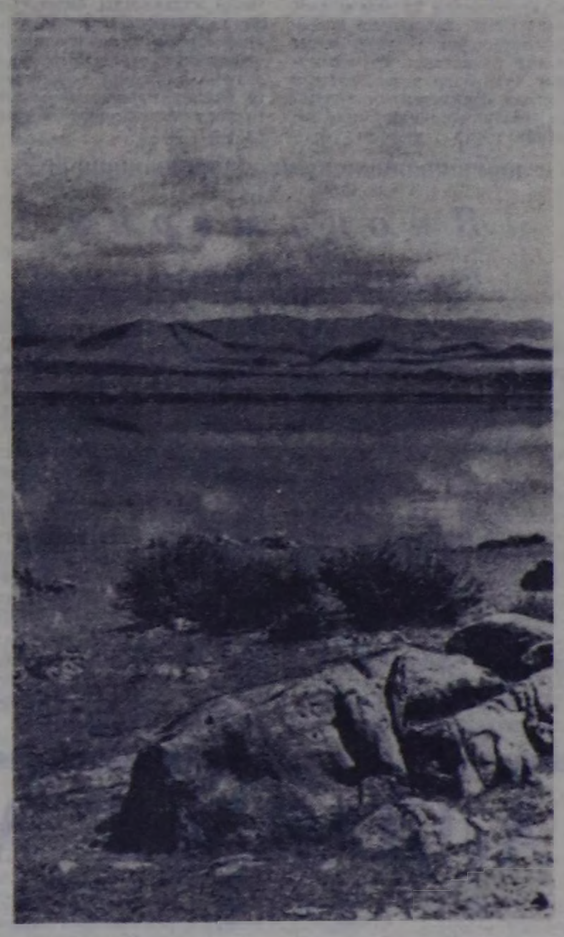

БАЙ-ХӨЛ. (ЭРЗИН)

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозуруу.

ТЫВАНЫҢ ШҮЛҮК ЧОГААЛЫНДА

Олег СУВАКПИТ.

ӨСКЕНИҢ ЧЕРИНГЕ

Аймыңга кыл-даа кижи чоруп болбайн мынчалза-даа
Ада-чурттың, партиле бердинээннер шиитпиттимер.
Үүле дивес, ханы тудуш, чүү дээш чоруур, чүү дээш, тулчур.
Чүү дээш тыныш берип боорун медерелдиг ээн билир.

Далай оруун навайланып, чеже катап чайзатпаан дээр,
Толмаас дээр делземинге чеже катап эжиктээн дээр.
Тудуглары далыданыш, заводтары дарганнаанаш
Тургузуушкун оруу-биле чеже катап чоруваан дээр.

Черим эргип, оңучктерим арамнаа хүндүледип,
Чечек-оңге черим кавзы чеже катап болбадыл дээр.
Ынчангаштың бүгү бодум ынакымга чалгынналгы,
Ынак черим мраажыңы — дайынчыны апарган мен.

Дамгыжыкке — өске чуртче айбыга бар
Даалганы Төрээн чуртум деңнээ берген, чорупкан мен.
«ССРЭ-ниң кызыгаарын эргиндээ дээш,
Сезигледдим, коруштуг-даа апарган мен.

Төрээн чуртум кезии болаш эгези боор,
Төлеп чоруур, чоргаараалы тендей бергеп.
Өске чуртка сеңмыс хонук чоруур-даа бол,
Өскүссүрбей — сагыш саарыкпайн апарган мен.

Ындык черим ынакымнаң билбезиңге, дайынчы сен,
Ырыы-даа чок, ырнын-даа чок ама-ла бир сүмелим сен.
Селемени үшта тыртпаан, кылаңнадыр чайын эвес,
Сеткилимден Ада-чурттуң алдаржыдын мраан чордум.

Дайынчарның каржы созуп, соок караан,
Тала тыртпаан кижилерни дыннап чордум.
Совет чуртуң халаатчызы адыш-биле
Солаңналай, каргыс чуртка чырып чордум.

Төрээн чуртум эгези боор ыдыктыг чер
Байлазым мен көре сал-ла малаанам мен.
Төрээн черим чылыг-биле курспакташтырып,
Бажым сүйбеп, чассыткан дег, сагындырган.

Кылыы журнай, алган надай, ада-ие, төл-даа эвес,
Кымгаарга хүдүмзүрүүн арныдыва хүннеткен мен.
Төрээн чуртту ындыг күштүг кан дег хөрек дуглап
турда,
Төлү дээң-даа чоргаарлаппас, идегеевес аргам бар бе!?

ӨӨРҮШКҮ

Владимир СЕРЕН-ООЛ.

Имистелген сылыстарны
Будут келгеш кожегелээр.
Ийден үнген чечектерни
Бус дег туман дуглавыттар.
Ол-даа канчаар—күзел багы
Олчаан турбас, арлыр
дижир.
Чарын аъдын оттунгензиг,
Савааш мунгаш
«девиржидип».
Сайзанактап ойнап чораан
Чашкы, шаанын
чылдарында.
Чысымаанын ийи караа —
Чырык көрбес болу берген.
Чаптанчыта таварышкан
Салым-чолдун човуланы.—
Баранғы дүн дүшкенинден
Каш дакпыр аар болбайн,
Ада-не он чыл ажыр
Арга-хорга чүнү кылбаан...
Хамык өөрү номчуп,
биижир,
Каш-даа класс доозувуткан.
Кара чаңгыс Чысымаа дээш,
Халактажыр кижилер хөй.
Күжүр кыска кежик
кылыр,
Хүнүүн чырыын
шаннавытса!
Ачы-буян чанакчызы —
Алдар-аттыг эмчи кижи
Улуг черде сураа үнген,
Уруг олче аъттанныкпын.
Кандыг аарыг? Чылзаа
чүдеп!
Катап-катап хынаап
тыпкан...
Ак дүн дүшкен Ленинградты
Аныяк кыс эргип чораап,
Ильичиниң турасказалынга
Изиг сеткил мөгейбишаан.
Оттуг караан хере көргеш,
Октябрьны алган ырлаан.

СПОРТ

ЧЕМПИОННУҢ АДЫ ДЭЭШ

Республикамың баскетболга бирги черн дээш маргылдааның ийиги хүнү хереэженнер командаларының ужуражылгазы-биле эгелээн. «Урожай-2», «Урожай-1-ни» 24:12 санга уткан. «Спартак-1», «2» командаларының арасында маргылдаа солуп, көрүштүг болган. Бир дугаарлыг команданың составында дээрбекче бөмбүктү часпас кижилер шилиндеп ойнакчы Хопрова бар-даа болза, оюнчуң баштайгы чартыында 26:24 санга мурнадыпкан. Ийиги тайм эгелээри биле оюн кончуг шулуудаан. Кайы-даа таланың ойнакчылары дээрбек доогуңга ур тутчуп удаа-дараа кииргилээнинден санны 32:32 кылдыр деңнештирген. Оюнчуң төөчүүнге чедир 3 минута арткан турда «Спартак-1» 2 санны немеп тиилээн.

Эр улустуу «Хову-Аксы» биле «Динамо-1» командаларның ужуражымышкыны-биле эгелээн. Оюн эгелээри 7 минута арткенде сан 16:4 динамочуларның чедишкинин апартан олчаан-на түнелиинде 83:34 санга тиилээн. Ол команданың ойнакчызы Калинин үн санның 28-ин киирген. Хову-Аксының ойнакчызы Зыков «Урожай» командазы биле баштайгы хүнде ойнап турган, 38 санны киирген амдыызында эң бедик көргүзүт болур. А бо ужуражылгага ол ындыг чедишкинчилиг болбаан.

«Аныяктарның» деп команда биле «Урожай» ужуражылган. Көрүкчүлериниң нүргулээйы-ла баштайгы авылык команданың чедишкининиг болуруң күзеп, сагыш аарып турааза-даа, сан 84:44 «Урожайның» талаазында барган. Оюнчуң техниказын эки билириниң талазы-биле урожайжылар тергиндээн.

Ак-Довурак хоорайның командазы-биле «Спартак-2» ындыг-ла солуп эвес ойнаапнар. Түнелиинде асбесчилер удурланыкчызын 51:25 санга уткан.

Чемпионаттың ийиги хүнү «Спартак»-1», «Динамо-2» командаларның ужуражылгазы-биле 63:31 санга баштайгызының тиилелгези биле доозулган. Дээрбекче мячикти хөйүү кирип тергиндээнивер эр улустан ак-довуракчы Потапов 37, хереэженнердеп Хопрова 19-ту киирген тиилекчи болганнар. Чемпионаттың бо хүнүнде Кызыл хоорай командаларының ойнакчылары оюнчуң техниказының болгаш тактиказының талазы-биле ескелериндеп дээре болган.

А. ПАЛА,
маргылдааның судьязы.

Редактор К. Н. ДПИГА.

КИНО

АВГУСТ 2-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Ыракны эминдиргге» 9.30, 11.20, 5, «Өг-бүлеге алгыш-кыргыш» 2.30, 4.35, 6.20, 8 шактарда.

«БАЯ-ХЕМ»: «Муңдан чаңгыс бүзүрел» 3, 5, 7, 9 шактарда.

ШЫДЫРААЧЫГА БУЛУҢ

ЧЕДИГП КИЧЭЭЛ

ТЕРГЕ. Терге теведен-даа, аъттан-даа артык күштүг. Оон үнеан — беш оол болур. Ол—ыракшыл болгаш дүргеп шимченгир бода. Терге чаңгыс көшкеш-ле шыырааа шолуңун бир кызыныңан бир кыдыныче чедип, ырактап-на улурланыкчызының бодазын узуткап казап болур. Тергенин бир онзагай чүвези болаа, ол каяа-даа турза, оон контрольдап турары шолдериниң санының өскерилбези болур. Терге азытта-даа, хөл оттузуңга-даа тургаш, домей-ле он хөрт көленекти контрольдап турар. Ону боттарынар хынаңар.

Удурланыкчызының бодаларын болгаш оолдарын вертикаль, азы горизонталь аайы-биле базырып ап болур. Базырарының бир чижээ бо-дур: Ак тала—Крf1, Ла1, кара тала—Крe8, Кеб. Ак тала 1. Ла1-е1 кыдыр көшкеш, кара аътты базырып алыр. Аътты чайлаар эргези чок, а кара ноян ону камгалап четпикпес. Ынчангаш терге дараазында көште аътты халаска тип болур.

Ам тергенин ийи дакпыр согуун сайгаразынар. № 1 диаграмманың үстүү талазын көрүнер. Актың көжү. Терге d8 шолге ноянны шалавышаан, тевеже база халдап болур.

№ 1 диаграмманың ортаа кезээзинде терге 1. Лb5 деп көшкеш кара мерзени базырып ап болур. А мерзе тергеден күштүг болгай. Ынчангаш мерзени терге-биле базырары ажыктыг ышкажыл.

№ 1 диаграмманың адакы кезээнде туруштө кара таланың көжү. Ол тала ак ноянны шалап-даа, матка олуртуп-даа болур. Ону тывынар.

Терге бодунуң ноянын-биле демнежип тургаш, удурланыкчызының чаасказаан арткан ноянын матка олуртуп шыдаар. Ону дараазындагы кичээлдерге тодаргайы-биле билип алыр бис.

№ 2 диаграмманы көрүнер. Солагай талакы туруштө ак таланың көжү. Силер ойнаап болзуңарза, кандыг көш кылыр силер? Эң дээре көш 1. Кра—4в3+ ак ноян бодунуң тергелиниң оруун ажыда чайлаары болур. Мындыг байладыр ажыттынар ша дээр. Бо тавырылгада ноян-биле в4 шолче-даа көшкеш, ша ажыдып болур турган. Ынчалзаада ол ажык чок болур ийик. Чүге?

Диаграмма № 1

Диаграмма № 2

Диаграмманың оң талакы кезээзинде база-ла актың көжү. Удурланыкчызының ноянын ак тала чаңгыс көштен матка олуртуп болур. Ол көштү тывынар. Сески горизонтальга турган ноянны (ак ноян бирги горизонтальга турда) терге-биле матка олуртур тавырылгалар колдуунда-ла ноянын бодунуң оолдары оон оруун дутпан турда болгулаар дээрзин билип алыры чугуза.

СЕСКИ КИЧЭЭЛ

МЕРЗЕ — бүгү бодаларның эң-не күштүү. Оон көжү база ынзы-бүрү. Мерзе бода бүрүзүнүң кошкак талазын белеп ажыглап, оларже дүргеп халдап болур. Мерзе-биле тергенп диагональ аайы-биле, а тевенп вертикаль аайы-биле базырып ап болур. Мерзе-биле ийи дакпыр согуг кылыры эң-не эптиг. Удурланыкчызының бодаларын тарамык байдалга турда мерзе онза айыылдыг. Удурланыкчызының мерзеаннден эң кызыгыя ноян кончуг коргар, чүге дээрге мерзе эң дээре маттакчы бода. Мерзениң үнези чижек-биле алырга, 8 солга ден.

Мындыг туруштан салып алыңар: ак тала—Крe1, Фе4 (2), кара тала—Крf7, Ла2, Лg7 (3). Ак тала көжүп эгелээш, тергелерниң кайы-бирээзин халаска ойнап ап болур: 1. Фе4—4+, ноян дезип чоруур ужурлуг, ынчангаш g7-де терге узуткаттынар. Азы 1. Фе4—g5+ —а7-де терге узуткаттынар.

Ам бо туруштү салып алынар: ак тала—Крd1, Фа1 (2), кара тала—Крe7, Фв7 (2). Ак тала эгелээш удурланыкчызының мерзезин халаска ойнап ап болур. Ону тывынар. Оон соонда карз тала бодунуң көжүнде ак мерзени канчаар ойнап ап болурун тывынар. (Харыызы: а) 1. Фа1—g7+; б) 1...Фв7—h1+).

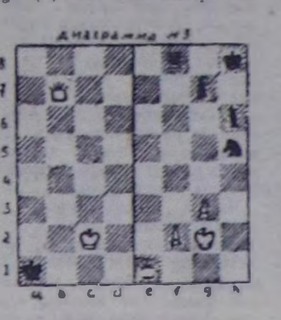

Диаграмма № 3

№ 3 диаграммада ийи мергежилгени көргүскен. Диаграмманың солагай талакы чартыында турушта ак тала кара ноянны каш янзы арга-биле маттап болур-дур? Диаграмманың оң талакы чартыында мерзе-биле ийи дакпыр согудан кылынар.

Диаграмма № 4

Курут шыырая хөлүнге сес мергенп бот-боттарын чиипес кылдыр салырының 92 аргазы бар дээрзин алдарлыг математик Гаусс шыызытказ. Ынчаар салырының элээн каш аргаларын тыварын шенеңер.

Узуктел чок ша деп чүл? Чит деп чүл?

Оюн үргүлүү-ле удурланыкчыларның кайы-бирээзинин тиилелгези-биле доозулбас болгай. Бир эвес хөлге чүгле нояннар артын калыр болза, хайым болур дээрзин билип алгаш бис. № 4 диаграмманың солагай талакы чартыында хайым болурунуң өске бир таварылгазы — үзүктел чок шаны көргүскен. Кара мерзе чаңгыс көшкеш-ле ак ноянны матка олуртур дей бергеп. Ынчалза-даа көш актыы. 1. Фе4—с7+ Кра7—а8, 2. Фс7—с8+ Кра8—а7 3. Фс8—с7+ — мерзе кара ноянны үзуктел чок шалаап туруп бээр. Ынчангаш — хайым.

Диаграмманың оң талакы кезээнинң үстүү болгаш адакы квадраттарында аңгы-аңгы туруштарның кайызында-даа кара таланың көжү. Ынчалзажок кара ноянларның чиртпейн баар кылдыр көжер черн чок. Дурум ёзугаар алырга, оларның көжер эргези чок. Бо дээрге «чит» дир (удурланыкчызының ноянын ша дивээнде, оон көжер черн чок апаар болгаш бир эвес оон өске бодалдары бар турган болза, олар база көштүүмес апаар байдаз).

Мат биле читтин арасында шоолуг мааал чок-даа шыкаш сагындырар, ынчалзажок, шалавайн чыткаш, удурланыкчызының ноянын матка олуртуп шыдавас. Мат — тиилелге, а чит — чүгле хайым-дыр.

* *Баштайгы кичээлдер бо чылдың апрель 26, май 20, июнь 13, 26-да үнген «Шынды» паралтыгыл.*

(Кичээлдің мастерге кандидат Ч. Оюн чоруткан).

редакциянын адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда киллизинин 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 23-54, культура киллизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа база совет туругуг киллизинин 21-27, информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаанга 32-75 телефоннар долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парталга эргелелээнин типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00872.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдаң үнделеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. АВГУСТ 3 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 181 (8031).

Өртээ 2 көп.

«Восточэлектромонтаж» тресте бригадир Виктор Афанасьев Тывага электростанциялар эртеп монтажтаарынга ур чыл ажылдап келген. Ам-Довуракты болгаш Кызылдың электростанцияларының түзүвүнге ажылдаат, ол улуг дыржулгалыг мастер, ажыл херектиң организаакчызы болуп берген. Ол ам Кызылда ТЭЦ-ти монтажтап турар.

ЧУРУКТА: бригадир Виктор Павлович Афанасьев.

В. КОНДРАШОВТУҢ фотозу.

АЙЫТКАН БЕДИКТЕРНИ АЖЫП ЭРТЭЭЛИҢЕР!

„Межегей“ совхозтуң, „Искра“ болгаш „Тиилелге“ колхозтарның чер ажылдакчыларының республиканың шөлдериниң бүгү ажыл-ишчилеринге

КЫЙГЫРЫЫ

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга төлептиг ужуражыр үеэш бүгү улустуң чарыы хүн бүрүде улам калбарын турар. Ында бистиң республиканың ажыл-ишчилери база идепкейлиг киржин турар. Чаа курлавырларже болгаш аргаларны плеретпишаан, олар төөгүлүг юбилейни бедик бүдүрүлгечи кергүзүглер-биле демдеглээрин оралдажып турар. Беш чылдың дөртүү чылының планнарын долдур болгаш ажыр күүседири үеэш социалистиг чарыштың эзелекчилери «Межегей» совхозтуң, Чоон-Хемчиктиң «Искра», Каа-Хемниң «Тиилелге» колхозтарының чер ажылдакчылары болганнар.

Олар мурнунда алган хүлээлгелерин эде киргеш, чер ажылының талазы-биле чаа бедик хүлээлгелерин ап, хову-шөлдериниң ажыл-ишчилерин кыйгырып, алган хүлээлгелерин хүүсаа бедивде күүседири үеэш социалистиг чарыштың оюун улам чайыннандыр кыысканнар.

«МЕЖЕГЕЙ» СОВХОЗТУҢ ТАРААЖЫЛАРЫНЫҢ СӨЗҮ

Бүгү совет улус-биле кады бистер. «Межегей» совхозтуң ажыл-ишчилери бистиң үениң кайгамчыктыг юбилейи—В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга төлептиг ужуражырынга белеткенип турар бис. СЭКП-ниң XXIII съездиниң болгаш партия Төп Комитединиң оон соолундеги Пленумнарының кедээ ажыл-агый продукциязын бүүрериң улам ынай көвүдеир дугайында шиитпирлерин амыдыралга боттандырыбыпаан, бистиң совхозтуң ажылчыннарының болгаш албан-дааккылардың коллективи Төрээн чурт улам хей тараазы, сүттү, эттүг, дүктүг, картофельдүг, ногаалыларны алган турузун үеэш бодувустуң бүгү хүжүүзүттү салып турар бис.

Ам бистиң шөлдеривисте экы дүжүт быжып турар. Тараа культураларының гектар бүрүзүнден 10 центнерден куду эвес дүжүттү алыр бис. Ол үеэрге тараа садары-биле мурнуда төлевилеен планывысты дыка ажыр күүседирип хандырар. Бар аргаларывыс база катап хынап көргеш, бодувустуң хүлээлгевисти эде көрүп, **муныда алган 5.100 тонна планывысна немей 2.900 тонна тараазы, 1.340 тонна картофельди болгаш 670 тонна ногаалыны Төрээн чурттуң шыгжамырыкка урар бис.**

17 мүң гектар тараа культураларының дең кезиин ажылап алыр бис. Эдегеге бир комбайнга ажылдап кылышкынны 16 гектар чедирер. Бо биле эвес норманы чедип алыр дээш ажаан алышкын техниказының септелгезинже онаа кичээнгей салыптаан. Ажыл-агыйда бар 45 тараа комбайннары септеттингеп. Жатказарны, саван белеп чепсектерни, тараа арыглаар машиналарны болгаш механизмнерни белеткээрин август 5-те доозар бис.

«ИСКРА» КОЛХОЗТУҢ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРИ ЧУГААЛАП ТУР

Совет Эвилелиниң бүгү ажыл-ишчилери-биле бир демей В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга төлептиг ужуражыр дээш белеткенип турар бис.

Машина-трактор мастерскаязынга дыржулгалыг септекчи ажылчыннарны тургузуп, оларның эргелиинге чогуур сааның артык кезектерни, чепсек-херектерни үндүрүп берип, ажаан алышкын техниказын дүн-хүнүң кавыг-даа үеэниже хандырарын организастаарын дээш электри-биле каннакчы агрегаттарны тургускан бис.

Тараазы арыглаарын, ажылдап кылырын ажыл-агый болдуга организастаар. Кезилдениң башгайы хүннеринден эгелээш-де тараазы күрүнеже чүдүрүп чоруларын болгаш үрезин уруушкуун, савананы болуп саралттаарын, эңгыс ажырыглазын катай даара чөрүүдер бис. Чайын андаргын көрүүнерни улам экижидип, чер ажылының бедик культуразы дээш чарышка ян дээре көргүзүглерни чедип алыр бис.

Хову турлагларынга кижилерге культурадут амыралдың экы байдалдарын тургузуп, тараажылардың күш-ажылының мораль болгаш материал талазы-биле ийи бериишкининиң принцибин дүүштүрбүшаан, эвилегеге бедик көргүзүг болгаш ажаан алышкын ажылдырының кончуг экы шынары дээш бригаларның звеноларның аразында социалистиг чарышты балбартыр бис.

Хову-шөлдериниң ажыл-ишчилери! Ажаан алышкын ажылдарын эң кыска хүүсаала чидириг чок чорумары дээш, алган хүлээлгеривисти хүүгээ бетинде долдур болгаш ажыр күүседир дээш чарышка киржип көрүнер. Ол болза биетиң баштынчывыс болгаш башкывыс. Коммунистиг партияның, делегейге бирги социалистиг күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга күш-ажылчы белек болдур.

Бүрүнеге сүт, эт, дүк садарыны чартык чыл хүлээлгелерди дыка ажыр күүсеттинген.

Ынчаарга мал ажылының продукциязын бүдүрер талазы-биле чыл оналдаазын чедиишкинниг күүседир телээде, быжыг чем-суурну тургузары ергежок чугула. Моон ужурунда бистиң кол кичээнгейивис нииттиниң малына чемнер белеткелиниче угланган.

Бисте мал чеминиң белеткелинге хүн бүрүде колхозчуларның 30 хуузу ажылдап турар. **Чайгаар үнген черлериң сигени-биле планны нүүседир, а 500 гектар тарымал сигеннер 600 тонна сигенни немей белеткеп алырын хандырар. Ынчаарга 950 тонна планның орнунга 1500 тонналы белеткээр бис. 550 гектар нүүрүүзээн болгаш тарымал тоорузуннан 4000 тонналаан эвээш эвес силосту салыр бис. 1000 тонна мал чеми тараазы белеткеп, 4000 тонна амыг савакны болуп алыр бис. Амыл-агый сиген белеткелиин август 20-де бүрүн доозар.**

Сиген кезилдээи-биле чергелештир колхозтуң чер ажылдакчылары дүжүт ажаан алышкынынга бүгү талазы-биле белеткенип турар. **Гектар бүрүзүнден тонналаан эвээш эвес тараазы ажаап ап, күрүмениң шыгжамырыкка 2240 тонна тараазы урар бис. Ол болза планнан 1500 тонна хей болур.**

Ажаан алышкынның эгелээриңге утказутур бүгү-ле комбайннарны, тараа кесперер, тараа арыглаар машиналарны, тараа шаннарын болгаш ловуурлагларын белеткээн, күсүү-ловуу ажылдарының планын ажылдан кылгаш, бадылаан. Ажаан алышкын агрегаттарын дуржулгалыг механизаторлар-биле четчелеп, бригаларга транспорт хереклерин хандырып берген.

Мал чеми белеткээриниң талазы-биле хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир, дүжүттү чогуур үезинде болгаш шынарлыг ажаап алыры дээрге В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга төлептиг ужуражыр дээш бүгү улустуң шимчээшкинниг бистиң киргеп улууувус болур. Беш чылдың дөртүү чылында алган хүлээлгелерни чедиишкинин-биле долдур болгаш ажыр күүседири дээш социалистиг чарыштың түгүн ам-даа бедиидир көдүүрериңче совхозтарның бүгү ажылчыннарын, колхозчуларны болгаш кедээ ажыл-агыйның бүгү түскай эртемнигилерин кыйгырып тур бис.

«ТИИЛЕЛГЕ» КОЛХОЗТУҢ ЧЕР АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Бистер, «Тиилелге» колхозтуң ишчилери ленинги юбилейге утказутур боттарывыска чаа, белиткен хүлээлгелерни ап тур бис.

Нииттиниң малына 1500 тонна сигенни, 7400 тонна силосту, 1000 тонна мал чеми тараазы белеткээр бис. Амыы үеде хүннүң-не 40-деп 100 тонна чедир сигенни сараалтап ап турар бис, а ол-шыгы хей мал чемнерин дус-биле холаап, уруктар-биле аралаштырып хүрээр бис. Ам бешки сигенни планза көрүнгенинден 40 хуузун болгаш хей иегаан будук-бүрүнү белеткеп алган бис. Сиген белеткээриниң планын августуң 20-де чедир долузу-биле күүсеттинтер бис. Бистиң ажыл-агыйда силос салыры бүрүн чөрүп турар болгаш оон чартык кезиин шыкты мал чемнерин шыгжаарының эң камнаглыг аргазы—онгаларга салып турар бис.

Мал чемнерин белеткеп турганга-ла, кедээ ажыл-агыйның оон база-ла тудавас чугула кампаниязы — тараа ажаап алышкынынга белеткелди үнүйн турар бис. Колхозтуң тараа ажаап алыр техниказын, тараа арыглаар машиналарны, шаннарын шүүлүүн септеп белеткээн. Дүжүт ажаап алышкынының 20—25 ажыл хүннеринде бүрүн доозуптарын оралдажыр бис.

Колхозтуң тараажылары моон мурнунда боттарынга алган хүлээлгелерин эде көргеш, **планнан ажыр 400 тонна тараазы, а нииттизи-биле 3.500 тонна тараазы күрүнеге сааар деп шиитпирээннер.**

Республиканың тараажылары! Силерни кыйгырарывыс болза: айыттынган планнарны хүүсаазындан эрте толдур болгаш ажыр күүседири дээш чарышка каттыжып кирипер, күш-ажылга бедик көргүзүглер дээш, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга төлептиг ужуражыр дээш демисежиңер!

Кыйгырыгларны «Межегей» совхозтуң, «Искра», «Тиилелге» колхозтарның механизаторларының, хову болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының хүрээларынга чаагыг үе-биле хүлээп алган.

СЭКП обкомунуң бюрозунда

„Межегей“ совхозтуң, „Искра“ болгаш „Тиилелге“ колхозтарның чер ажылдакчыларының инициативазын деткиир дугайында

«Межегей» совхозтуң, Чоон-Хемчиктиң «Искра», Каа-Хемдеги «Тиилелге» колхозтарның чер ажылдакчыларының республиканың хову-шөлдериниң бүгү ажыл-ишчилеринге кыйгырыын СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунга чүүлдүг деп деткээш, ажаап алышкынга ей-шаамда белеткенип, ону шынарлыг чорудар. тараазы, ногааларны болгаш картофельди будурер база күрүнеге садаар, нииттиниң малын чемнер-биле хандырар дугайында социалистиг хүлээлгелерни хүүсаа бетинде долдур болгаш ажыр күүседир талазы-биле чарыштың эгелекчилерим деп демдеглээн.

Бо ажыл-агыйларның чеэ ажылдакчыларының кыйгырыын бүгү ажыл-агыйларга, бригадаларга болгаш фермаларга канбаа-биле чугаалажыр ажылды чорударын СЭКП райкомнарынга, колхозтарның болгаш совхозтарның партия, профсоюзтар болгаш комсомол организациялаарынга дааскан.

СЭКП райкомнары, партияның эге организациялары болгаш райомнарның кедээ ажылагый будурелге эргелеңдери боттарының практиктиг ажылынга кол кичээнгейни мал чемнерин белеткээрин доозарынче, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга болгаш Совет Тываның 25 чылынга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүсеп, дүжүт ажаап алышкынын организастыг болгаш бедик шынарлыг чорударынче мөөңнээр деп, СЭКП обкомунуң бюрозунуң деңгээлинде айытпаан.

РОССИЯНЫҢ АЖЫЛЧЫ БАЗЫМНАРЫ

1969 ЧЫЛДЫҢ БИРГИ ЧАРТЫЫНДА РСФСР-НИҢ УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫН ХӨГЖҮДЕРИНИҢ КҮРҮНЕ ПЛАНЫНЫҢ КҮҮСЕЛДЕЗИНИҢ ТҮННЕЛДЕРИ

Россия Федерациязының ажылчы төннары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн төлептиг үткүүр дээш чарышпышаан. Бо чылдың бирги чартында экономиканы болгаш культураны хөгжүдер, улустуң чаагай амыдыралын көдүрер талазы-биле улам мыйгы чедиишкинниерни чедип алган деп. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Төп статистика эргелелиниң дыннадымында чугаалап турар. Продукциниң сайгарарының болгаш кылыглариың тутуула хевирлериниң хей нүүрүзүн будурериниң чартык чыл планы ажыр күүсеттингеп. Бирги чартык чылда үлетпүр будурулгенин хемчээл артыкеп чылдың чогуур үеэш-биле деңнээрге, 6,7 хуу өскен.

Үлетпүрүүн чугула адырлары продукциняы будурерин 1968 чылдың бирги чартыны-биле деңнээрге, мынчаар көвүдеткен: электроэнергетика — 11 хуу, одаар чүүл үлетпүр —3 хуу, кара болгаш эңгыг металлургия — 5 хуу, химия болгаш нефтехимия үлетпүр —10 хуу, машина тудуушкуну болгаш металл ажылдан кылышкыны—12 хуу, мыш, ыяш ажылдап кылыр болгаш целлюлоза-сазалы үлетпүр—2 хуу, тудуг материалдар үлетпүр—2 хуу, чиик үлетпүр—6 хуу, аъш-чем үлетпүр—3 хуу. үлетпүр продукциняың иштү темчээлиниң культура-амыдырал болгаш ажыл-агый бераанарын будурери—12 хуу.

Планнаашкыныың болгаш экономика талазы-биле идиг бериишкинниң чаа системазынче шилчиткен будурулгелер продукциязы сайгарарының чартык чыл планын ажыр күүсеткен. Арыг орулганың планы база күүсеттингеп. Бирги чартык чылдың төнүүзүнде чаа системага 20,2 мүң будурүлелер ажылдап «турган. Олар республиканың үлетпүр продукциязының 80 ажыыт хуузун будурген болгаш арыг орулганың 90 чыгыт хуузун алган.

Автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның хей нүүрүзүнүң хүнүнден бээр 100 чыл оюн төлептиг үткүүрүнге белеткеп-кээдиг дугайын чугаалаан. Социалистиг дем каттыштырылгазының бүгү чурттарының чаңгыс эниин болгаш сырый каттыжыышкынының улуг ужур-дузазын ол демдеглээн. Социалистиг чурттарны бакташтырар, оларның аразында чоокылаңты тургузар дээр, империалистерниң чүткүүдерин-биле холбаштыр серегчилеттинг турарының ергежок чүгүлазын В. В. Гришин айыткан.

Хураага чүве чугаалаан бүгү коммунистер Москва коммунистериниң төлээлеринге байырын чедирип, барыын опортунистиг болгаш антисоциалистиг күштерге удур шиитпирлиг демнеделди чорударының дугайында ЧКП-ниң удурлакчызы В. И. Ленинниң төрүттүнген

ТАРААЧЫННАРГА КОММУНИЗМНИҢ ШКОЛАЗЫ

(„Правданың“ мурнуку чүүлүнден)

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга белеткенип тура, Ленин дириглерден артык дириг, оң намнал-хөрээ биске күш, билиг дээр дугайында мерген сөстөрни бистер катап-катап сактып турар бис.

Шынап-ла, ленинчи чагыглар, ленинчи өредиг —бистиң партиывыстың, бүгү Совет улустуң дайынчы тугу, күчүлүг күжү болгаш чепсээ. Коммунистиг тургузуушкунуң улуг планнарын боттандырбышаан, бистер бодувустуң угланыышкыныывысты, бодувустуң базымывысты Ильичиниң-биле үргүлчү хемчээп турар бис. Советтер чуртунуң миллион-миллион ажылчы чонары Ленинниң ады-биле чурттап, ажылдап база тиилеп турар.

Социализминиң демээн тургузар төлээде, чүгле күчүлүг индустрияны тургузары эвес, харын көдээниң социалистиг чаартылгазын хандырар —биче ончуттенниң чүс-чүс чылдагы чаҥчылыының күжүн ажып тиилээр, ону коллективчи кылыр, көдээ ажыл-агыйны эртем-техниктиг үндезинге тургузар — деп, В. И. Ленин өөреткен. Марксизминиң өөредиинден чогаадылчы хөгжүтпүшаан, Владимир Ильич чүгле революсчу партияга баштатнан ажылчын аҥгыга удуртурган ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эвилели тараачын чонну экономиктиг болгаш социал дарлалдан хостап шыдаар, чүс-чүс чылдардагы хоозуралдан болгаш ядараадан ону хостаар, хостуг коллективтиг күш-ажылдың болгаш чечектелишкинниң оруунга ону чедирер деп түңнелди ол ыкланган.

Бистиң чуртувустуң бөмбөк ажыг чылдардагы дүржулгазы ажылчын аҥгы биле тараачын чонның эвилелиниң улуг күжүн долу бадыткаан. Партияның каҥнал быжыткырган ол эвилели революцияның болгаш чаа ниитилелди тургузарының быжыг сууру болган. В. И. Ленинниң ажыткыны, социалистиг тургузуушкунуң үезинде партияның ажылдап кылганы болгаш хөгжүткени ажылчын аҥгы биле тараачын чонның политиктиг болгаш экономиктиг харылзааларының тодаргай хевирлериниң амыдыралчызын тээгү бадыткаан.

Тараачынның хууда сонуургалын ниитининң, бүгү улустуң эрге-ажыктары-биле каттыштырарының дээре хевирин Владимир Ильич ниитининң өнчүзүнге үндезилээн бүдүрүлге кооперациязында деп көргөн. Көдээни чаартырының бүгү социал-экономиктиг айтырыгларын чедиишкинниг шиитпирлээр арганы бээрге кара чаҥгыс орук ол болган. Ынчангаш Коммунистиг партия совет тараачын чонну ленинчи оруктап бүзүрелдиг эдертиен.

Көдээ ажыл-агыйның коллективизациязы, колхоз тургузуунуң тиилелгези көдээниң амыдыралынга үндезин эргиледе болган, ооң амыдыралының бүгү уг-шиин социалистиг эгелерже өскертиен, амгы үениң улуг бүдүрүлгезин көдээге тургускан. Ол чөрүк чурттуң экономиказын хөгжүдеринге, улустуң материалдыг чаагай байдалын көдүреринге улуг рольду ойнаан, ажылчын аҥгы биле тараачын чонның эвилелин улам быжыглаан. Колхоз тургузуунуң чогаадылчы күштери дайынчы шылгалдаларның аар-берге чылдарындада, дайындан үреген улус ажыл-агыйын катап тургузарының үезинде-даа бүгү талабиле илерээн. Совет улус СЭКП-ниң XXIII съездизиниң болгаш партияның ТК-зының Пленумнарының шиитпирлерин күүсеттишаан, коммунизминиң материал-техниктиг базазын тургузар дээш демисежип турар бистиң хүннеривисте ол күштер улам тода илереп турар.

Бистиң көдээвистиң оврурхевири таныттынмас чаартынган. Миллион-миллион биче бараанныг тараачын ажыл-агыйларның орнунга мурнакчы техниканга болгаш совет эртемниң чедиишкиннерине үндезилеттинген социалистиг көдээ ажыл-агый бүдүрүлгези тургустунган болгаш чедиишкинниг хөгжүп турар. Колхозтарда болгаш совхозтарда ам 15 күштүг кыядыр шилчидерге 3,8 миллион трактор, 580 муң ажыг тараа ажаар комбайн, 1,1 миллион чүък автомобили ажылдап турар. Революция мурнундагы биче тараачын ажыл-агый-биле деҥнээрге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү колхозтарда барык беш катап өскен. Маңаа үндезилеттингеш, көдээ ажыл-агый продукциязының бүдүрүлгези үш катап өскен.

Коммунистиг партияның сөөлгү чылдарда шиитпирлери көдээниң бүдүрүкчү күштериниң чаа күүлүг үедүрлүүшкүнүнүң калбак перспективаларын — колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезиниң индустриализациязын, интенсификациязын, ооң ажыктыын бедидерин ажыдып турар. Чонның аъш-чемге, а үлетпүрүнүң чиг-этке өзүп турар хереглелин долу хандырып шыдаар бодик хөгүзээн көдээ ажыл-агыйны тургузар сорулганы партия салып турар. Ынчангаш колхозтарны болгаш совхозтарны техника талазы-биле улам эде чепсегээрзинче, черни мелиорастаар болгаш химижидер, мал болгаш чер ажылының культуразын бедидеринче бисте улуг сагыш салып турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң, техниктиг чепсегээшининиң, эртемниң чедиишкиннерин ажыглаарының талазы-биле бистиң көдээ ажылагыйывыс социалистиг индустрияның деҥнелинге четкен турар ужурлуг. Бо дээрге бүгү уястуң сорулгазы, ону чедиишкинниг боттандырарынга тараачын чонунуң, ажылчын аҥгының, интеллигенцияның каттышкан күжениишкиннери негеттинип турар.

Колхоз тургузуу көдээниң социал арнын база үндезин өскерткен. Херектиң ужуру болза чүгле ооң даштыкы хевири өскерилгениңде эвес, чаа тараачын бажыңнарда электри, газ, суг дамчыдылгазы, радио, телевидение тыптып келгенинде, көдээге культура ордуялары, школалар, магазиннер, уруглар садтары өскен. Кижилериниң күш-ажылының байдалдары өскерилген, а кол чүве — бүдүрүлге чорудулгазында оларның удур-дедир харылзаалары өскерилген. Колхозтар шынап-ла тараачыннарга эргелелдиң школазы, ажыл-агыйны чорударының школазы, коммунизминиң школазы болу берген. Миллион-миллион көдээ ишчилер күш-ажылды болгаш хөй-ниитиниң өнчүзүн социалистиг ёзу-биле көөрүнге ында өөренип, артель амыдыралының бүгү кол-кол айтырыгларын боттары шиитпирлеп турарлар. Колхоз тургузуу көдээде чаа кижини — делгем, күрүнежи бодалдыг, коллективчи кижини кижизиткен, тараачынның угаан-бодалын байыткан, тараачын кижи үжүн-бижиктиг, «сайзырақгай кооператор», бүдүрүлгени амгы эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннеринге үндезилеп чорудуп шыдаар болурунга таарымчалыг бүгү байдалдарны тургусман. Бүгүн көдээге 700 муң хире туснай эртемниглер, 3 миллион ажыг механизатерлар, чер болгаш мал ажылының алдарлыг мастерлериниң хөй армиязы ажылдап турар.

В. И. Ленинниң айытkан оруу-биле совет көдээниң бар чыдар оруунда чүгүла чүүл болза колхозчуларның ам бодур улуг хуралы, көдээ ажылагый артелиниң чаа уставын хүлээп алыры болур. Уставтың ам бүгү черлерде чугаалажып турар төлевилели ленинчи кооператив планының боттанылгазында бистиң чедиишкиннеривисти тода илередип турар.

Колхозтуң чижек Уставының төлевилели коммунизмче оруктап бистиң ниитилелливистиң хөгжүлдезининң боттуг дурумнериниң хөделиишкинин барымдаалаан, колхозтуң хөй-ниити ажыл-агыйын организастаарының болгаш тергээрзиниң социалистиг тургузуушкунуң үезинде чыгдынган мурнаичы дүржулгазын байыдып турар. Төлевилелде бүдүрүлгени планнаарын болгаш орулганы хуваарын база күшажылды төлээрин сайзыраңгайжыдарының, ниитининг ажыл-агыйын хөгжүдеринге колхозчуларның материалдыг сонуургалын бедидеринің оруктары айыттынган.

Уставтың төлевилели хөөрай биле көдээге амыдыралдың материалдыг болгаш культураамыдырал негелделерин чоокшулаштырарының оруктарын, совет көдээге коммунистиг харылзааларның хевирлеттинеринің негелделерин тодарадып турар. Артельдиң ажыл-херектерин эргелээрининг демократтыг принциптерин сайзыраңгайжытпышаан, чаа устав колхоз тургузуун улам ыңай хөгжүдөөринге, ниити бүдүрүлгениң ээзи деп медерелди көдээ ишчилерге бымыктырарынга дузалаар.

Совет тараачыннар, бүгү чурт ышкаш, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн төлептиг уткуурунга белетиенип турар. Беш чылдың дөртиу чылының дүүдү дээш демисел шелдерде чоруп турар. Ажыл-агыйның коллективтив бүрүзү хөй тараачы болгаш ооскe-даа продуктуларны Төрээн чуртка бээр, алдарның төөгүлүг хүнүнге алган хүлээлгелерни күүседир дээш турүжуп турар. Хүн бүрүнүң сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлээр дугайында сагыш салбышаан, көдээниң ажылишчилери келир беш чылдың планын чогаадып, черни эң ажыктыг ажыглаар, ниитининг мал ажылының продуктулуун бедидеринің, колхоз тарының болгаш совхозтарның экономиказын улам көдүреринің оруктарын ажылдап кылып турар.

Бүгү улустуң деминг одуруунда, ажылчын аҥгы болгаш совет интеллигенция-биле сыры эвилелде бистиң тараачын чонувус ленинчи партияның удуртулгазы-биле коммунизм тургузуушкунуның чаа-чаа чедиишкиннеринче бүзүрелдиг бурунгаар чоруп ораар.

ЧУРУКТА: Кызылдың түүйбу заводунуң мурнакчы ажылчыны М. Горелованың ажылдап турары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

100 ХОЙДАН 120 ХУРАГАН

1965 чылга чедир «Сүт-Хөл» совхозтуң чер ажылыңга—көдээ ажыл-агый культураларын өстүрөр, ооң дүмүдүн бедидеринге киржип, ажылчылы үлүүмнү киирдим. Ооң дараазында Алдан-Маадыр салбырга ажылчын аъттар ажаап чылгычыладым.

Ниитининг мал ажылынга, ылаҥгыя хөймулаар күзелиристи Оормак Билигиевнабиле илереткеш, 1965 чылда совхоз дирекциязынга бийдиримшкин киирген бис. Партком, ажылчын комитеди-биле дирекция чери бистиң ол дилээристи хандырган. Шекпээрде хөймү бригадага амыдаарары-биле модан хураган хүлээп алдывыс. Чаа-ла доругуп ораар хураганнарны хүлээп алган турувуста, бригадир Оормак Серен-Лама келгеш:

— Хураганнар малдаары улуг хойдан берге боор чүве. Бисте дүржулгалыг хөймулаар хөй, олар-биле сүмелемип ажылдаар апаар силер. Чаа ажылыңарга чедиишкинни күзедим—деп, чагып чугаалаан. Коданывыстың ажаалгазын экижидип, хөймуларның ажылимнинге күш-ажылчы үлүүвус киирип чор бис —деп, хөймү О. Доржу чугаалады.

Аныян-даа бол, мурнакчы хөймү Оормак Аныянович Дормунуң малчын иминиң дугайы мыснаы-биле мындыг: хөй ажылынга ол дөртиу чылдың нүүрүнче киирген. Ооң аныян коданы 1967 чылда олчазын берип эгелээн. Ниитининг мал ажылын хөгжүдеринге, совхозтуң экономиказын көдүреринге төлептиг салыышкынын киирер дээш өөнүң хереэжен ээзи, Оормак Нама-Сүрүн-биле мал ажылынга ыызымак ажылдап турар. Коданынга тарып боозадылганы чогуур хуусаазында эрттиргеш, хөймү өг-бүле 1967 чылда 100 башка онааштыр 87 хураганны, хөй бүрүзүнден 2,5 кг дүмүү алган. 1968 чылда түңнелдери оон бедии—100 баштан-на 119 хураган, 2280 грамм дүк.

Ленинчи юбилейге уткуштур алган хүлээлгезинге бо чылын төрүүр 100 хойдан 100 хураган, 2 кг дүк алырын айыткан. Эртиен кыштың шыҥгыы бергелерин шыдамыккайы-биле ажып эртип, малының күш-шыдалын баксыратпаан. Төрүттүнген 340 хураганны менди доруктургаш, 60 ийистерни алган. Ам хөймүнүң ажылының түңнели — 120 хураган, 2,2 кг дүк.

Кыштаа Шекпээрниң Кок-Сайында. Ол хөй одарлаарынга тааримчалыг одар-белчиирлиг. Ында чаа улуг камааны энир чылын бодунуң күжүбиле тудуп алган. Ам Манчүректиң Ак-Адыр аксында чайлагаап, малының одарладыышкынын организастыг чорудуп турарлар. Бо чылгы доруктурган тураннарын коданындан тускайлаш, тускай кадарчыга дүмээган.

Кадарчы күш-ажылчы чедиишкинин быжыглавышаан, 1970 чылда мууседир сорулгаларын салып алган сорункур ажылдап, 10 тонна сигенни кезип белетээри-биле сиген кезилдезинде киржип турар.

М. СЕВЕН.

Кызылдың № 1 автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы Василий Васильевич Чувашин 15 чыл ажылдап турар. Ол коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүнү. Ооң «ЗИЛ—130» деп машиназы бичедээ үрелип, туруушкунга таварышпаан.

Үргүлүү Кызыл—Абакан араазынга чүүк соортуп келген.

ЧУРУКТА: М. В. Чувашин машиназын эдлеглиг рейске белеткеп турары.

В. КОНДРАШОВТУҢ фотозу.

Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгези 30 чыл болган

1939 чылдың августа бирде Останкинога Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезиниң павильоннарының ажыктери ажыттынган. Ол үеден бээр үжен чыл эрткен.

Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезиниң 30 чыл оюнга тураскаал болдурган делгерекгей делгирлерни көрбүшаан, көрүкчүлер эрткен үениң чүүлдериниң ажыктарынга чоруп-даа турган ышкаш кылдыр сагындырып келир. Көдээ ажыл-агыйда бистиң чедиишкиннеривисти көргүзерин 1939 чылдың ырак мурнунда эгелээн. 1923 чылдың августа 19-та Культураның болгаш дыштанылганың Горький аттыг амгы төп парыгының турар черинге баштайгы Бүгү-эвилел көдээ ажыл-агый болгаш ус-тывыш үлетпүр делгелгезин ажыттынган. Ол делгелге көдээ ажыл-агыйның коллективтиг хевирлерин, хуу секторнуң мурнуга ооң артык күштерин, капиталиждеп социализминиң артык күштерин тараачынпарный ортузунга пропагандарының үезинде-даа бүгү талабиле илереэн. Совет улус СЭКП-ниң XXIII съездизиниң болгаш партияның ТК-зының Пленумнарының шиитпирлерин күүсеттишаан, коммунизминиң материал-техниктиг базазын тургузар дээш демисежип турар бистиң хүннеривисте ол күштер улам тода илереп турар.

Бистиң көдээвистиң оврурхевири таныттынмас чаартынган. Миллион-миллион биче бараанныг тараачын ажыл-агыйларның орнунга мурнакчы техниканга болгаш совет эртемниң чедиишкиннеринге үндезилеттинген социалистиг көдээ ажыл-агый бүдүрүлгези тургустунган болгаш чедиишкинниг хөгжүп турар. Колхозтарда болгаш совхозтарда ам 15 күштүг кыядыр шилчидерге 3,8 миллион трактор, 580 муң ажыг тараа ажаар комбайн, 1,1 миллион чүък автомобили ажылдап турар. Революция мурнундагы биче тараачын ажыл-агый-биле деҥнээрге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү колхозтарда барык беш катап өскен. Маңаа үндезилеттингеш, көдээ ажыл-агый продукциязының бүдүрүлгези үш катап өскен.

Коммунистиг партияның сөөлгү чылдарда шиитпирлери көдээниң бүдүрүкчү күштериниң чаа күүлүг үедүрлүүшкүнүнүң калбак перспективаларын — колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезиниң индустриализациязын, интенсификациязын, ооң ажыктыын бедидерин ажыдып турар. Чонның аъш-чемге, а үлетпүрүнүң чиг-этке өзүп турар хереглелин долу хандырып шыдаар бодик хөгүзээн көдээ ажыл-агыйны тургузар сорулганы партия салып турар. Ынчангаш колхозтарны болгаш совхозтарны техника талазы-биле улам эде чепсегээрзинче, черни мелиорастаар болгаш химижидер, мал болгаш чер ажылының культуразын бедидеринче бисте улуг сагыш салып турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң, техниктиг чепсегээшининиң, эртемниң чедиишкиннерин ажыглаарының талазы-биле бистиң көдээ ажылагыйывыс социалистиг индустрияның деҥнелинге четкен турар ужурлуг. Бо дээрге бүгү уястуң сорулгазы, ону чедиишкинниг боттандырарынга тараачын чонунуң, ажылчын аҥгының, интеллигенцияның каттышкан күжениишкиннери негеттинип турар.

Колхоз тургузуу көдээниң социал арнын база үндезин өскерткен. Херектиң ужуру болза чүгле ооң даштыкы хевири өскерилгениңде эвес, чаа тараачын бажыңнарда электри, газ, суг дамчыдылгазы, радио, телевидение тыптып келгенинде, көдээге культура ордуялары, школалар, магазиннер, уруглар садтары өскен. Кижилериниң күш-ажылының байдалдары өскерилген, а кол чүве — бүдүрүлге чорудулгазында оларның удур-дедир харылзаалары өскерилген. Колхозтар шынап-ла тараачыннарга эргелелдиң школазы, ажыл-агыйны чорударының школазы, коммунизминиң школазы болу берген. Миллион-миллион көдээ ишчилер күш-ажылды болгаш хөй-ниитиниң өнчүзүн социалистиг ёзу-биле көөрүнге ында өөренип, артель амыдыралының бүгү кол-кол айтырыгларын боттары шиитпирлеп турарлар. Колхоз тургузуу көдээде чаа кижини — делгем, күрүнежи бодалдыг, коллективчи кижини кижизиткен, тараачынның угаан-бодалын байыткан, тараачын кижи үжүн-бижиктиг, «сайзыраңгай кооператор», бүдүрүлгени амгы эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннеринге үндезилеп чорудуп шыдаар болурунга таарымчалыг бүгү байдалдарны тургусман. Бүгүн көдээге 700 муң хире туснай эртемниглер, 3 миллион ажыг механизатерлар, чер болгаш мал ажылының алдарлыг мастерлериниң хөй армиязы ажылдап турар.

В. И. Ленинниң айытkан оруу-биле совет көдээниң бар чыдар оруунда чүгүла чүүл болза колхозчуларның ам бодур улуг хуралы, көдээ ажылагый артелиниң чаа уставын хүлээп алыры болур. Уставтың ам бүгү черлерде чугаалажып турар төлевилели ленинчи кооператив планының боттанылгазында бистиң чедиишкиннеривисти тода илередип турар.

Колхозтуң чижек Уставының төлевилели коммунизмче оруктап бистиң ниитилелливистиң хөгжүлдезининң боттуг дурумнериниң хөделиишкинин барымдаалаан, колхозтуң хөй-ниити ажыл-агыйын организастаарының болгаш тергээрзиниң социалистиг тургузуушкунуң үезинде чыгдынган мурнаичы дүржулгазын байыдып турар. Төлевилелде бүдүрүлгени планнаарын болгаш орулганы хуваарын база күшажылды төлээрин сайзыраңгайжыдарының, ниитининг ажыл-агыйын хөгжүдеринге колхозчуларның материалдыг сонуургалын бедидеринің оруктары айыттынган.

(СЭТА-ның корреспондентнам).

Мал ажылын сайзырадырының хемчеглери

Мал—районнуң колхозтарының ажыл-агыйының кол адыры. Районга мал ажылын хөгжүдеринің кол угланышкыны хөй ажылы болгаш ээткир угланышкынныг мыйыстыг бода мал. Ооң-биле чергелештир район девискээринде даглыг база делгем хову одарлары өшкү, чылгы, тевени өстүрериниге таарымчалыг боон турар.

Хөй мал ажылы колхозтарга ең хөй орулганы берип турар. Районга бодуун дүктүг чурттун хөйларын өстүрери планнаттынган. Моон мурнунда нарын дүктүг кошкарлар-биле хайнакташтырып турган хөйларны чурттун бөлүүн дүктүг, кара баштыг ак хөйларынче дедир шилчидери нарын болгаш берге ажыл. Бо ажылды чорударда колхоз бүрүзүнге чурттун хөйларын өстүрүп сайзыралырының өзээн тургузуп алыры чугула. Ол чүл дээрге эки шынарлыг чурттун кошкарларын база бир кодан эки шынарлыг төрүүр коданнарны тургузуп алыры болур. Районнуң колхозтары 1968 чылда 150 баш бөдүүн дүктүг хураганны, 1100 баш төрүүр хойну тускай кодан кылдыр тургускан. Ол хөйларны чурттун эки шынарлыг кошкарларыбиле эдериштиргенининң түңнелинде бо чылын 165 баш кошкар хураганнарны шилип алган. Чурттун хөйларының бонитировказын чорудуп тургаш, төрүүр хой коданнарын үзүп тургузар ажылды чорудар бис. Ниити хойнуң баш саның 1970 чылда 65600 башка, азы 1969 чылдың эгезинде тургананыга удур 6,5 хуу өстүрери көрдүнген. Ол планны күүседип болурунуң аргалары бар. Районнуң колхозтары сөөлгү чылдарда төрүүр 100 баш хойга онааштыр ортумаабиле 70-деп өрү хураган камгалап албаан турган болза, бо чылдың бирги чартыының түңнели-биле 90 хураганны камгалап алган. Бо түңнел чүүү көргүзүп турарыл дээрге, агаар-бойдустуң таарымчалыг байдалы турган-даа болза, мал ажылында кижилерниң кызымак күш-ажылының түңнелии, оларның харыысалгазының белеэнин көргүзүп турар. Хой ажылы кол адыр болганда бо хире көргүзүг бистерни оожукпас ужурлуг. Төрүүр хой бүрүзүнден хураганны, харынаа артык хураганнарны алыры бистеи негеттинип келген.

Бо сорулганы күүседирде малдың эдержилгезин шын организастап, тарып боозадылганы чорудуп тургаш, кышкы болгаш эрте часкы оолдаашкынны чорудары бистиң районга таарымчалыг. Кышкы үеде шиитпирлээр бир чугула айтырыг малдың суггады. Бо ажылче районнуң колхозтары аңда кончуг багай сагыш салып турар. Бо айтырыгны шиитпирлеп болурунуң аргазы бригадалар төптеринге суг изидер черлерни кылгаш, ону суг сөөртүр машиналар-биле коданнарга чедирер. ол чедирген сутларны чылыг каҥаалар иштинге салган цистерналарга азы доскаарларга кудуп алыр херек. Мындыг хевирлиг аргабиле кышкы үеде малды суг-биле хандырарын чедип алыр сорулгалыг бис.

Районга эткиир бода мал ажылын сайзыралыры көрдүнген. Сүттү чүгле ажыл-агыйларның иштики хереглелинге ажыглаар кылдыр арттырган, күрүнеге сүт саҙар планны чиигеткен. Бода малды сүт болгаш эът угланышкынныг кылдыр ийи аҥгы тургускан.

Уставтың төлевилели хөөрай биле көдээге амыдыралдың материалдыг болгаш культураамыдырал негелделерин чоокшулаштырарының оруктарын, совет көдээге коммунистиг харылзааларның хевирлеттинеринің негелделерин тодарадып турар. Артельдиң ажыл-херектерин эргелээрининг демократтыг принциптерин сайзыраңгайжытпышаан, чаа устав колхоз тургузуун улам ыңай хөгжүдөөринге, ниити бүдүрүлгениң ээзи деп медерелди көдээ ишчилерге бымыктырарынга дузалаар.

Совет тараачыннар, бүгү чурт ышкаш, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн төлептиг уткуурунга белетиенип турар. Беш чылдың дөртиу чылының дүүдү дээш демисел шелдерде чоруп турар. Ажыл-агыйның коллективтив бүрүзү хөй тараачы болгаш ооскe-даа продуктуларны Төрээн чуртка бээр, алдарның төөгүлүг хүнүнге алган хүлээлгелерни күүседир дээш турүжуп турар. Хүн бүрүнүң сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлээр дугайында сагыш салбышаан, көдээниң ажылишчилери келир беш чылдың планын чогаадып, черни эң ажыктыг ажыглаар, ниитининг мал ажылының продуктулуун бедидеринің, колхоз тарының болгаш совхозтарның экономиказын улам көдүреринің оруктарын ажылдап кылып турар.

Бүгү улустуң деминг одуруунда, ажылчын аҥгы болгаш совет интеллигенция-биле сыры эвилелде бистиң тараачын чонувус ленинчи партияның удуртулгазы-биле коммунизм тургузуушкунуның чаа-чаа чедиишкиннеринче бүзүрелдиг бурунгаар чоруп ораар.

Шагаап-Арыг хоорайның пом садынга Г. Золотухина 9 чыл улаштыр садыгаап, онза шулургу. хандыкшыл-биле ажылдап келген. Түңнелинде ол садыг район төвүнде база бир мурнакчы садыгларның бирээзи апаргаш. Янзы-бүрү темаларның номарының чагыгларын Галина Георгиевна чогуур үезинде киирип, аҥгы-аҥгы номчукчуларның кандыг литератураларга хандыкшылынга чедир ол эки билир. Ынчангаш номчукчуларның негелдезин чогуур үезинде хандырып берип турар.

Бүдүрүлге планының күүселдезинге районда пом тарадып садар кижилер-биле ооң чоок харылзаалыы база дыка дузалап турар. Ылаҥгыя ол июлдүң пом тарадып садар планын айның 19-та-ла күүседипкен.

ЧУРУКТА: Г. Золотухина.

Ю. ЗАХВАТКИНИҢ фотозу.

ИК КРУПСКАЯ Ленин дүрайында САКТЫЫШКЫННАР

1918 ЧЫЛДЫҢ МАРТТЫ, СӨӨЛЗҮРЕДИР—АПРЕЛЬДЕ Ильич «Совет эрге-чагыргаларының эдлечиг сорулгаларында» деп чүүлүн бижип күжениишкиннинг ажылдаан. Ол чүүл апрель 28-те «Известия» солунга парлаттынган болгаш дыка үр чылдарда большевиктерниң ажыл-чорудулгазынга удуртулга боон келген. Ленин бистиң чуртувуска социалнам тургузуушкунуун ынчангы кол бергелерин ол ажылындазы ышкаш кылдыр кайда-даа ыңдыг бөдүүн тода болгаш көскү илередип көргүспээн боор. Бистиң чуртувус Октябрьның өскүүр үеанида быдаргай тараачыл ажыл-агыйлыг чурт турган. Миллионмиллион тараачыннарны үүрмек хуу өнүүзүрек психология өттүр сиинниккен. Кижи-ле бүрүзү бодунуң дугайын, бодупун ажыл-агыйының дилиндек черинин, пуд тараазының дугайын бодаар, думчуун бораланырын сактыр, оскелерниң дугайын хаайынга-даа какпас турган. «Кижи бүрүзү бодуп бодаар, а өскелер дугайын бурган билгей аан» — тараачыннарның бодалы ыңдыг турган. Ленин ол хуу өнүүзүрек тараачыл психологияның, оон хорааның дугайын он-он катап бижээн. Ынчанмыже ам. Тургузукчу хуралды тарадып дүжүрген соонда эрте-чагырга дутайында айтырыг алызынга чедир шиитпирлетпиннп кайган. Брест тайбыны эвээш биче дып алырының болдувар аргазын тып экжелген үеде, массаларны эдө кижизидеринин, оларга чаа психологияны, коллективтиг чоруктуң психологиязын чаңчыктырып, сиңиреринин оруктарының дугайын да айтырыг улуг хөрлүү-биле туруп келген.

Пролетаржы улуг революция помещиктерни болгаш капиталистерни ап октаап, оон-биле ыады биче буржуазыны ала-чайгаарлаашкынга, ол халапка пептерээр арганы берген. Помещиктерниң эдапсевин үлежир, хуваап алдынган хореңги-ко ш к у л д а р ы н ы чинжеңнеп садыглажыр чорук пептерээн. Ол биче-буржуаа халапты, ала-чайгаарлаашкыпны канчап ажып эртерл, массаларны канчап чаарты кижизидерил, чаа сопизистиг укладты канчап тургузарыл, эргелеп башталганы канчаар организаставарыл? Бо айтырыглар 1918 чылдың март — апрельде Ильичиниң бүгү кичээнгейин чүмү-биле хаара тудупкан турган.

Бүгү улустуң үчёдүн болгаш контролюн канчаар организастаарыл, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн каянал бедидерил, массаларны канчаар ажылдап өөредир, оларны хөй-ниитиниң ажылынче хаара тыртар, оларниң медерелдиг чоруун канчап кодуреril, күш-ажылды, күш-ажылчы сагылга-чурумну чаа ёзу-биле организастаарыл — бо бүгүнүң дугайын Ильич «Совет эрге-чагырганың эдлечиглиг сорулгаларында» бижээн. Брошюразынга ол социалистиг чарыштың дугайын бижээн.

ВЛАДИМИР ИЛЬИЧ эжылчыннар-биле, тараачыннар-биле кончуг хөй чугаалажып чораан, чүгле ажылдап билбес чорукка эвес, харын күш-ажылды кандыг-ла бир каргыштыг чүве, даржык хилинчек кылдыр көөр, ынчангаш ону шоолуг кылыр хөөн чокталырының чүс-чүс чылдың артышкынынга базым бүрүүзиде-ле таваржыр турган. Ажылчыннарны кезээде куду көрүп, дорамчылап, албадап, оларны хөректеп көксеп, эттеп, эриидеп чораан даамалдарны, боолкаларны Октябрь революциязы ап октаткан болгай. Ам ажылче кым-даа хөректеп албадавас, туруп шылай бергендө дыштанып, тавыкпылап, чеже-даа олуруп болур болганынга ажылчын кижи өөрүүр апарган. Баштайгы дээреэзинде завод организапиялары ажылчыннарны фабрикадан чүүлбүрү хурал-сүтлааже белениибиле шөлээ берип чорудуптар турган. Ыңдыг таварылганы сактып көрейн. Бир катап чырыдышкыннын улус комиссариадынга ажылчын хөрээжен кижи кандыг-ла бир шыпызыга алыр дээш келген чугаалажы берген бис. Мен оон кайы эдлечегде ажылдап турар сен деп айтырган мен. Чырыдышкынның улус комиссариадынга хүндүс келгенин барымдаалаашк, ол дүнеки эдлечегде бөөр деп бодаан мен. «Бөгүн бистиивде кымдаа ажылдавайн турар. Дүүн нимти хурал болган. Хамык улустуң аалында кылыр аарсаар үүнеан көөдээн. Ынчангаш бөгүн ажылдавас-тыр деп бадыладывыс. Ам канчаар боор, хамык үүнениң эдлериле болгай бис»—деп, ыңдыг. Ам, мону 18 чыл эрте бергенде, ашпөрө чугаалаар болза, ону олар колдавайн турган ийп-чаңгыс таварылга ыйнаан диижир. А 1918 чылдың байдалдарында ыңдыг фактылар колдап турган болдур ийин. Мөлүүкчү кожайларны, оларның дуузалакчыларын, албадакчыларны үндүр сывырыпкан, а фабрика нимтиниң өпүзүү апарган: ол нимтиниң өпүзүү камнаар, камгалаар, быжыглаар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн кодүрер херек боор медерел чок турган. Ленин ынчангаш херектиң ол талазынче кичээнгейни күштелдиртен: шынныг үүведен карак чажырбайн шуут-ла дорт көөр кижи. Ажылчыннарның медерелдиг чоруун, оларның күш-ажылга медерелдиг болуруп кодүрер херек, бүгү ажылды, бүгү амыдыралды боттуг шевернин организастаар херектиг турган.

„СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ эдлечиглиг сорулгаларынга» Ильич практиктиг боттуг ажылды билбес, ону практикизм деп санап, «революстуг дайын» болгаш өскедээ ол чижектиг үүлдер дугайын күзеп чораан биче буржуазиның төлээлекчилерин, чөөн үзелдиг эсерлерни онза шиңгыы шүүмүүлээн.

Ильичиниң ынанып турган аңгызы, ам-даа көдүрүлүр, бодуңуң дутайында дына хөй чүүлдү кылыр, өзер ужурлуг аңгы турган болзажок, удуртур ролюнга оон бүүреп турган аңгызы болза пролетариат турган.

«Бодуңуң оруу-биле чайгылыш чөөн чоруп орар, сагыш-сеткилп уңдаравас, аң пе берге, аар болгаш айыылдыг шилчилгелерге муңгаралга алыспас аңгы ажылчы болгаш мөлүүткен массаларны удуртуп шыдаар. Биске төөгүлүг халымак чоруктар херек чок. Биске пролетариаттың демир дег батальоннарының бир дескп базымы херек. (ЧДЧ., 36 том, 208 арыш.—Ред.).

«Совет эрге-чагырганың эдлечиглиг сорулгалары» деп чүүл ол сөстер-биле доозулган.

Ол чүүл апрель 28-те «Известняга» парлаттынып үнген, а апрель 29-та Ильич БТКниың хуралынга түве чугаалаан.

Совет эрге-чагыртанның эдлечиглиг сорулгаларының дугайында Ильичиниң плетклели Москваның ажылчыннар активинге дыңнаар арганы бээр төлөөдө, ол плетклели Политехниктиг музейге кылган. Ильичиниң диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле үткүп, аажок улуг кичээнгей-биле дыңнап эрткен, бо айтырыгның дыңнакчыларга кончуг чоок, эргим болганы илдең болган. Ильич аңаа чугаазын онза кызымаккайы-биле кылган. Оон чугаазын ам бээнп номчуурга сагыш-сеткил хайнгып келир. Аңаа Ильич бистиң революциябыстың опзагай чүүлдериниң дугайын, оон тиилелгезинин чылдагаанныңарының дугайын, биче-буржуаз чуртуң байдалынга социалистиг тургузуушкунуун бергелериниң дугайын чугаалап, бистиң буржуазиявысты, оон кошкак чоруун сойгалап плереткен, бүдүрүлгени организастаарыга барыын чүк болгаш америк буржуазиязындан, трестер организакчыларындан өөренирин кыйгыртан, биче-буржуаз ала-чайгаарлаашкыпның пептередикчилерп чөөн үзелдиг эсерлерни шүүмүүлээн, бистиң «чөөн үзелдиг коммунистеривисте» бистиң дүүнгу, боогүнгү, даартагы өөнүктерпивис деп адаза-даа, оларның биче-буржуаз салдарга алыскаңын чула шүүмүүлээн, пролетарпаттың ролюнуң дугайын, биче буржуазчы ала-чайгаарлаашкынның салдарының дугайын, социалистиг организастаалшкынның ужурдузаазының дутайын, бистиң пролетариадывыска чаазы-биле организастаттына р ы б ы н аргежок чугулазының дугайын ынчан чүүле ол бүгү ажылчы массаларны бодупун соо-биле эдертип шыдаар дээрзин чугаалаан.

«...Мурнакчы ажылчыннар он-он миллион кижилерин организастап өөренип албаан дээрезинде, олар социалистер авес, социалистиг нпитилелдиң уран тургузукчулары авес, олар аргежок эртем-билиглерни чедип шыдавас — деп. Ильич чугаалаан.— Организастаттынарының оруу — узун орук, ынчангаш социалистиг тургузуушкунуун сорулгалары үр шудургу ажылдаарын болгаш бисте четпеп турар чогуур билиглерни чедип алырын негеп турар» (база ында, 282 арын. Ред).

МАРТ 29-ТА, Советтерниң IV съездиниң соонда, РКП(б)-ниң Москва область бюрозунуң бажынга турган «чөөн үзелдиг коммунистер» боттарының ай санында үнер «Коммунист» деп журналын парлап үндүрер, аңаа боттарының үзел-бодалдарын камгалаар деп шиитпирлеп алганнар. Апрель 20-де үндүрген бирги дутаварыгга «чөөн үзелдиг коммунистер» «тургустунган байдал дугайында тезистер» деп редакция чүүлүн парлаан. Апрель 20-де Ильичиниң БТКК-га чугаазы оларның үзел-бодалдарына харыы болган. 1918 чылдың май 9-та болгаш 11-де парлаттынган «Чөөнпээр» чаш уругзуг болгаш биче-буржуазчы чоруктар» деп чүүлдерипге Ильич оларның үзел-бодалдарын улам тодаргай сойгалап илереткен. (ЧДЧ., 36 том, 283—314 арыннар.—Ред.). Ол чүүлдерипң ниитилелтирилге дугайында чери онаа солуп болган.

«Бистиң» чөөн үзелдиг коммунистеривистин пштики политика талазында бачыттарынче шилчип көрээлинер. Тургустунган байдал дугайында тезистерде ыңдыг домактарны шоодуп хүлүмзүрбейн номчууру берге-дир.

«...Бүдүрүгенпң бүдүп арткан чепсек-хереклелдерин план ёзуталар ажыглаарын чүгле эң шиитпирлиг ниитилелтирилгө турда ам бодап болур... Буржуазияның болгаш оон биче-буржуаз интеллигенчи чалчаларының мурнунга дүжүп бербес, харын буржуазияны туюлунга чедир согар болгаш чөрчүүшкүн-себотажты шуут сый шавар херек...»

Хөөртүй-ле «чөөн үзелдиг коммунистерпив»—даа, оларда шиитпирлиг чорук кандыг кончуг хөй, а үнап-сарыыл кандыг кончуг эвээш дээр силер! «Эң шиитпирлиг ниитилелтирилге» деп чүүл ол.

Национализация дутаймында, конфискация дугайында айтырыгга шиитпирлиг азы шиитпир чок боон болур. Ынчалзадаа национализациядан болгаш конфискапиядан ниитилелтирилгеже шилчилгее делегейге эң улуг безин шиитпирлиг чорук «четпее дээрзинде хамык үжүр харыы ында бар-дыр. Бистиң» «чөөп үзелдиглериивис «эң шиитпирлиг ниитилелтирилге» деп домакты ол көпеп, чаш уругзуг досхут дүүштүүп турарыбиле айтырыгнын кол утказын, «туруп турар» байдалдың кол утказын боттарының билбес чоруун коргүүп турары оларның чогум-на хүгбэй чоруу боон турар-дыр. «Чөөн үзелдиглер» туруп турар байдалдың, конфисмациялардан (ону чорударда политик кижинин кол шыңары шиитпирлиг чорук болур болгай) ниитилелтирилгеже (ону чорударда революсчу кижиден өскө шынар негеттинер) шилчилгенин алыс үткаашыңың шуут болуп эскербээнп оларның бачыды чогум-на ол-дур.

Дүүн турган байдалдың кол үүлү болдунар-ла шиитпирлии-биле национализастаары, буржуазияны конфискастаары, согары, алызынга чедир согары, чөрчүүшкүн-саботажның сый шавары боон турган. Бис санап ончалап четтигеривистен хөйну национализастаан, конфискастаан, соккан болгаш сый - шапкан бис деп үвенп бөгүн чүгле согур кижилер көрүп шыдавас. Шын таарыштыр санап, шын хуваап билбейп турган, конфискапияны чүгле чаңгыс шиитпирлиг чорук-биле чорудуп болур, а ыңдыг билиишкин чокка ниитилелтирилге чорудуп хоржок болган ужурунда бөдүүн конфискациядан ниитилелтирилге чогум-на харын оон-биле ылгалыр болгай» (база ында, 293—294 арыш —Ред.).

БИСТЕР АМ, колхоз шимчээшкиниипиң узун оруун эрткенивисте, «чедиишкиннерден баш дескиишкинниге» таваржып келгенивисте, Ильичиниң ол чугааларын онаа үнелеп өөренп берген болдур бис ийин.

«Чөөн үзелдиг коммунистерниң» «Коммунист» журналында парлаан материалдарын сайгарбышаан, Ленин «чөөн үзелдиг коммунистерниң» багай талазынга даравазында характеристиканы берген:

«Бистиң чөөн үзелдиглерпивис» демир дег пролетармы сагылга-чурум болгаш аңаа белеткел дугайында чүпү-даа билбестер-дир. Олар аңгы талазы-биле сандарап калган биче буржуаз интеллигентиниң психологиязы-биле өөзээн өттүр сиңиккеннер-дир деп чүвени «Коммунист» журналдан базым бүрүүзүнде көрүп турар-дыр бис» (база ында. 289 арыш.—Ред.).

«Коммунистиң» чүүле дөрт номери үнген, июнь айда— сөөлгүзү үнген.

Ленинчи шугумга удур чөөн үзелдиг эсерлер дыка шиитпирлиг демисешкеннер.

Спиридоновага болгаш Карелинге баштаткан чөөн үзелдиг эсерлер 1918 чылдың май 2—3-те Чер ажылыпың улус комиссариадын оларның зерек кырында бүрүн эдлелинче большевиктерниң шилчидип бериптерин негээн болгаш ол айтырыгны шуут-да ультиматум ёзузу-биле тургускапнар. Ленин ынчаарда чер ажылының улус комиссариадынга ажылдап турган большевиктер-биле (Вл. Н. Мещеряков, С. Середа болгаш оон-даа өскелер-биле) сүмелешкеп, большевиктерниң фракциязы чөөн үзелдиг эсерлерниң ол негелдезинге шиитпирлиг удурланган. ТК чөөн үзелдиг эсерлерниң ол саналып хүлээп албаан. Улус комиссариадынга чөөн үзелдиг эсерлерниң салдары кошкай берген.

Большевиктер нөдээн ангыларга тодаргай чарарының шугумун чорудуп турганнар.

МАЙ 22-ДЕ Питерниң ажылчыннарынга Ильич ынычаар бижээн: «Эштер! Чоокта чаа мөңээ силернин төлөөнер, Путилов заводунуң ажылчыны, партийжи эш чорду. Ол эш Питерде аштың оиза берге байдалын тодаргай чугаалаар болзу. Дыка хөй үлетпүрлүг губернияларда ъэш-чем хөрээ база-ла ол ышкаш чидиг боон, ажылчыннарның болгаш черле ядыыларның өг-бүлелериниде аш-түренги база-ла шак ынчаар аарберге боон турарын шүптүвус билир бис.

А чанывыста далган-таразы болгаш ескe-даа аъш-чем продуктуларын чиижеп ёзузиле садыглажып чорун турарын эскерип көрүп тур бис. Аш дээрге Россияда далган-тараа чок боон турарының ужурупдан эвес, харын буржуазия болгаш хамык баяаттар ажылчы чоннарниң тергиделинге ажылчыннарның эрге-чагыргазынга. Совет эргечагыргага сөөлгү тулчуушкунун эң-не чугула болгаш чидиг айтырыгга, далган-тараа дугайында айтырыгга кылыр турар ужурундан боон турар болгай. Буржуазия болгаш хамык баяаттар, оон ниитинде көдээнин байлары, кулактар далган-тараа монополиязын боогдап, далган-тарааны бүгү чоннуң болгаш бирги эдлегде ажылчыннарның, ажылчы чоннарның, чеднимеетерниң эрге-ажыктарынга ажыктыг кылдыр хандырарын, күрүнеиип хуваар чоруун үзүп турар-дыр. Буржуазия доктаамал ортектерни үреп, далгатараа-биле тиижеңнеп, бир пуд тараа дээш чүс, ийи чүс болгаш оон-даа хөй рубльди кончаалап чип, хээли-биле, чиижен садыы-биле, социалпзмниң «ажыл кылбас кижи чем чивес» деп бирги, үвдеаан, кол эгезин чедип алыр дээш орландажып турар ажылчыннарның эрте-чагыргазын сандарадып турар бүгү-ле чүүлдерни өштүг деткиишкиии-биле үрей шаап турар...» (база ында. 357 арын.—Ред.).

Владимир Ильич Питерниң ажылчыннарынга олариың мурнунда турар кайгамчык улут организакчы ажылдың дугайын бижээн. Ол организакчы ажылды оиза ужур-дузалыг деп санаан.

«Ниитп күрүне хемчээлинге үр болгаш шудургу организакчы ажылдың маадырлыг чоруу тура халыышкыннаң маадырлыг чоруунга бодаарга чугаажок берге, ынчанмыже хемчээп четпес улуг бедик болур—деп, Ильич Питер ажылчыннарынга бижээн.— Ынчалза-даа ажылчын ангы айыылды тулдур дидим, дорт, ажыыбиле көөр, ону хүлээп билиринден кортпас. «Бодуңуң» болгаш «өскенниң», мөлүүкчүлериниң дагериниде кандыг күштер турарын угаавгыр бүдүүшкү-биле деиавлеп көөр болгаи чорук—ажылчын партияларның болгаш ажылчын аңгының күжү кезээде ол боон келген. Революция бурунгаар чоруп, хөгжүп, өзүп турар. Бистиң мурнувуста турар сорулгалар база-ла өзүп турар. Демисел калбартыр болгаш ханыладыр өзүп турар» (база ында. 362 арын.— Ред.).

РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ ТИНЕЛГЕЗИНГЕ бодуңуң бүүреддиг, быжыг инанныктыг чоруу-биле Ильич массаларны хайыыктырып кыпсып турган.

Оон кызыл шудургу ажылы оон бодуңуң бижээни организастыг ажылга ол маадырлыг чоруктуң үлегер-чижээ боон турган.

Даштыкы болгаш иштики дайзынналардан чурттуң камгалалын организастаары-биле, эгелээн хамаапы дайзынны удуртуру-биле чергелештир Владимир Ильич социалистиг тургузуушкунуун талазынга кайгамчык улуг ажылды чорудуп: үлетпүрнү национализастаар дугайында декреттерни боттандырып, национализастаттынган бүдүрүлелериниң ажылчыннарынга айтыышкын саавырларны бижип, профэвилелдер съездинге, Улуг ажыл-агыйынын Бүгү-россия төвүлелинге, улус ажыл-агый Чевүлелдериниң I съездинге илеткелдерин кылып, күшажыл комиссарларының съездизинге, заводтар үүрлериниң төлөөлекчилериниң хуралынга, фабрика-завод комитеттериниң конференциязынга түве чугаазы берген бис. Мен оон кайы эдлечегде ажылдап турар сен деп айтырган мен. Чырыдышкынның улус комиссариадынга хүндүс келгенин барымдаалаашк, ол дүнеки эдлечегде бөөр деп бодаан мен. «Бөгүн бистиивде кымдаа ажылдавайн турар. Дүүн нимти хурал болган. Хамык улустуң аалында кылыр аарсаар үүнеан көөдээн. Ынчангаш бөгүн ажылдавас-тыр деп бадыладывыс. Ам канчаар боор, хамык үүнениң эдлериле болгай бис»—деп, ыңдыг. Ам, мону 18 чыл эрте бергенде, ашпөрө чугаалаар болза, ону олар колдавайн турган ийп-чаңгыс таварылга ыйнаан диижир. А 1918 чылдың байдалдарында ыңдыг фактылар колдап турган болдур ийин. Мөлүүкчү кожайларны, оларның дуузалакчыларын, албадакчыларны үндүр сывырыпкан, а фабрика нимтиниң өпүзүү апарган: ол нимтиниң өпүзүү камнаар, камгалаар, быжыглаар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн кодүрер херек боор медерел чок турган. Ленин ынчангаш херектиң ол талазынче кичээнгейни күштелдиртен: шынныг үүведен карак чажырбайн шуут-ла дорт көөр кижи. Ажылчыннарның медерелдиг чоруун, оларның күш-ажылга медерелдиг болуруп кодүрер херек, бүгү ажылды, бүгү амыдыралды боттуг шевернин организастаар херектиг турган.

„СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ эдлечиглиг сорулгаларында» Ильич практиктиг боттуг ажылды билбес, ону практикизм деп санап, «революстуг дайын» болгаш өскедээ ол чижектиг үүлдер дугайын күзеп чораан биче буржуазиның төлөөлекчилерин, чөөн үзелдиг эсерлерни онза шиңгыы шүүмүүлээн.

Ильичиниң ынанып турган аңгызы, ам-даа көдүрүлүр, бодуңуң дутайында дына хөй чүүлдү кылыр, өзер ужурлуг аңгы турган болзажок, удуртур ролюнга оон бүүреп турган аңгызы болза пролетариат турган.

«Бодуңуң оруу-биле чайгылыш чөөн чоруп орар, сагыш-сеткилп уңдаравас, аң пе берге, аар болгаш айыылдыг шилчилгелерге муңгаралга алыспас аңгы ажылчы болгаш мөлүүткен массаларны удуртуп шыдаар. Биске төөгүлүг халымак чоруктар херек чок. Биске пролетариаттың демир дег батальоннарының бир дескп базымы херек. (ЧДЧ., 36 том, 208 арыш.—Ред.).

«Совет эрге-чагырганың эдлечиглиг сорулгаларында» деп чүүл ол сөстер-биле доозулган.

Ол чүүл апрель 28-те «Известняга» парлаттынып үнген, а апрель 29-та Ильич БТКниың хуралынга түве чугаалаан.

Совет эрге-чагыртанның эдлечиглиг сорулгаларының дугайында Ильичиниң плетклели Москваның ажылчыннар активинге дыңнаар арганы бээр төлөөдө, ол плетклели Политехниктиг музейге кылган. Ильичиниң диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле үткүп, аажок улуг кичээнгей-биле дыңнап эрткен, бо айтырыгның дыңнакчыларга кончуг чоок, эргим болганы илдең болган. Ильич аңаа чугаазын онза кызымаккайы-биле кылган. Оон чугаазын ам бээнп номчуурга сагыш-сеткил хайнгып келир. Аңаа Ильич бистиң революциябыстың опзагай чүүлдериниң дугайын, оон тиилелгезинин чылдагаанныңарының дугайын, биче-буржуаз чуртуң байдалынга социалистиг тургузуушкунуун бергелериниң дугайын чугаалап, бистиң буржуазиявысты, оон кошкак чоруун сойгалап плереткен, бүдүрүлгени организастаарыга барыын чүк болгаш америк буржуазиязындан, трестер организакчыларындан өөренирин кыйгыртан, биче-буржуаз ала-чайгаарлаашкынның пептередикчилерп чөөн үзелдиг эсерлерни шүүмүүлээн, бистиң «чөөн үзелдиг коммунистеривисте» бистиң дүүнгу, боогүнгү, даартагы өөнүктерпивис деп адаза-даа, оларның биче-буржуаз салдарга алыскаңын чула шүүмүүлээн, пролетарпаттың ролюнуң дугайын, биче буржуазчы ала-чайгаарлаашкынның салдарының дугайын, социалистиг организастаалшкынның ужурдузаазының дутайын, бистиң пролетариадывыска чаазы-биле организастаттына р ы б ы н аргежок чугулазының дугайын ынчан чүүле ол бүгү ажылчы массаларны бодупун соо-биле эдертип шыдаар дээрзин чугаалаан.

«...Мурнакчы ажылчыннар он-он миллион кижилерин организастап өөренип албаан дээрезинде, олар социалистер авес, социалистиг нпитилелдиң уран тургузукчулары авес, олар аргежок эртем-билиглерни чедип шыдавас — деп. Ильич чугаалаан.— Организастаттынарының оруу — узун орук, ынчангаш социалистиг тургузуушкунуун сорулгалары үр шудургу ажылдаарын болгаш бисте четпеп турар чогуур билиглерни чедип алырын негеп турар» (база ында, 282 арын. Ред).

МАРТ 29-ТА, Советтерниң IV съездиниң соонда, РКП(б)-ниң Москва область бюрозунуң бажынга турган «чөөн үзелдиг коммунистер» боттарының ай санында үнер «Коммунист» деп журналын парлап үндүрер, аңаа боттарының үзел-бодалдарын камгалаар деп шиитпирлеп алганнар. Апрель 20-де үндүрген бирги дутаварыгга «чөөн үзелдиг коммунистер» «тургустунган байдал дугайында тезистер» деп редакция чүүлүн парлаан. Апрель 20-де Ильичиниң БТКК-га чугаазы оларның үзел-бодалдарына харыы болган. 1918 чылдың май 9-та болгаш 11-де парлаттынган «Чөөнпээр» чаш уругзуг болгаш ' биче-буржуазчы чоруктар» деп чүүлдерипге Ильич оларның үзел-бодалдарын улам тодаргай сойгалап илереткен. (ЧДЧ., 36 том, 283—314 арыннар.—Ред.). Ол чүүлдерипң ниитилелтирилге дугайында чери онаа солуп болган.

«Бистиң» чөөн үзелдиг коммунистеривистин пштики политика талазында бачыттарынче шилчип көрээлинер. Тургустунган байдал дугайында тезистерде ыңдыг домактарны шоодуп хүлүмзүрбейн номчууру берге-дир.

«...Бүдүрүгенпң бүдүп арткан чепсек-хереклелдерин план ёзуталар ажыглаарын чүгле эң шиитпирлиг ниитилелтирилгө турда ам бодап болур... Буржуазияның болгаш оон биче-буржуаз интеллигенчи чалчаларының мурнунга дүжүп бербес, харын буржуазияны туюлунга чедир согар болгаш чөрчүүшкүн-саботажты шуут сый шавар херек...»

Хөөртүй-ле «чөөн үзелдиг коммунистерпив»—даа, оларда шиитпирлиг чорук кандыг кончуг хөй, а үнап-сарыыл кандыг кончуг эвээш дээр силер! «Эң шиитпирлиг ниитилелтирилге» деп чүүл ол.

Национализация дутаймында, конфискация дугайында айтырыгга шиитпирлиг азы шиитпир чок боон болур. Ынчалзадаа национализациядан болгаш конфискапиядан ниитилелтирилгеже шилчилгее делегейге эң улуг безин шиитпирлиг чорук «четпее дээрзинде хамык үжүр харыы ында бар-дыр. Бистиң» «чөөн үзелдиглериивис «эң шиитпирлиг ниитилелтирилге» деп домакты ол көпеп, чаш уругзуг досхут дүүштүүп турарыбиле айтырыгнын кол утказын, «туруп турар» байдалдың кол утказын боттарының билбес чоруун коргүүп турары оларның чогум-на хүгбэй чоруу боон турар-дыр. «Чөөн үзелдиглер» туруп турар байдалдың, конфисмациялардан (ону чорударда политик кижинин кол шыңары шиитпирлиг чорук болур болгай) ниитилелтирилгеже (ону чорударда революсчу кижиден өскө шынар негеттинер) шилчилгенин алыс үткаашыңың шуут болуп эскербээнп оларның бачыды чогум-на ол-дур.

Дүүн турган байдалдың кол үүлү болдунар-ла шиитпирлии-биле национализастаары, буржуазияны конфискастаары, согары, алызынга чедир согары, чөрчүүшкүн-саботажның сый шавары боон турган. Бис санап ончалап четтигеривистен хөйну национализастаан, конфискастаан, соккан болгаш сый - шапкан бис деп үвенп бөгүн чүгле согур кижилер көрүп шыдавас. Шын таарыштыр санап, шын хуваап билбейп турган, конфискапияны чүгле чаңгыс шиитпирлиг чорук-биле чорудуп болур, а ыңдыг билиишкин чокка ниитилелтирилге чорудуп хоржок болган ужурунда бөдүүн конфискациядан ниитилелтирилге чогум-на харын оон-биле ылгалыр болгай» (база ында, 293—294 арыш —Ред.).

БИСТЕР АМ, колхоз шимчээшкиниипиң узун оруун эрткенивисте, «чедиишкиннерден баш дескиишкинниге» таваржып келгенивисте, Ильичиниң ол чугааларын онза үнелеп өөренп берген болдур бис ийин.

«Чөөн үзелдиг коммунистерниң» «Коммунист» журналында парлаан материалдарын сайгарбышаан, Ленин «чөөн үзелдиг коммунистерниң» багай талазынга даравазында характеристиканы берген:

«Бистиң чөөн үзелдиглерпивис» демир дег пролетармы сагылга-чурум болгаш аңаа белеткел дугайында чүпү-даа билбестер-дир. Олар аңгы талазы-биле сандарап калган биче буржуаз интеллигентиниң психологиязы-биле өөзээн өттүр сиңиккеннер-дир деп чүвени «Коммунист» журналдан базым бүрүүзүнде көрүп турар-дыр бис» (база ында. 289 арыш.—Ред.).

«Коммунистиң» чүүле дөрт номери үнген, июнь айда— сөөлгүзү үнген.

Ленинчи шугумга удур чөөн үзелдиг эсерлер дыка шиитпирлиг демисешкеннер.

Спиридоновага болгаш Карелинге баштаткан чөөн үзелдиг эсерлер 1918 чылдың май 2—3-те Чер ажылыпың улус комиссариадын оларның зерек кырында бүрүн эдлелинче большевиктерниң шилчидип бериптерин негээн болгаш ол айтырыгны шуут-да ультиматум ёзузу-биле тургускапнар. Ленин ынчаарда чер ажылының улус комиссариадынга ажылдап турган большевиктер-биле (Вл. Н. Мещеряков, С. Середа болгаш оон-даа өскелер-биле) сүмелешкеп, большевиктерниң фракциязы чөөн үзелдиг эсерлерниң ол негелдезинге шиитпирлиг удурланган. ТК чөөн үзелдиг эсерлерниң ол саналып хүлээп албаан. Улус комиссариадынга чөөн үзелдиг эсерлерниң салдары кошкай берген.

Большевиктер нөдээн ангыларга тодаргай чарарының шугумун чорудуп турганнар.

МАЙ 22-ДЕ Питерниң ажылчыннарынга Ильич ынычаар бижээн: «Эштер! Чоокта чаа мөңээ силернин төлөөнер, Путилов заводунуң ажылчыны, партийжи эш чорду. Ол эш Питерде аштың оиза берге байдалын тодаргай чугаалаар болзу. Дыка хөй үлетпүрлүг губернияларда ъэш-чем хөрээ база-ла ол ышкаш чидиг боон, ажылчыннарның болгаш черле ядыыларның өг-бүлелериниде аш-түренги база-ла шак ынчаар аарберге боон турарын шүптүвус билир бис.

А чанывыста далган-таразы болгаш ескe-даа аъш-чем продуктуларын чиижеп ёзузиле садыглажып чорун турарын эскерип көрүп тур бис. Аш дээрге Россияда далган-тараа чок боон турарының ужурупдан эвес, харын буржуазия болгаш хамык баяаттар ажылчы чоннарниң тергиделинге ажылчыннарның эрге-чагыргазынга. Совет эргечагыргага сөөлгү тулчуушкунун эң-не чугула болгаш чидиг айтырыгга, далган-тараа дугайында айтырыгга кылыр турар ужурундан боон турар болгай. Буржуазия болгаш хамык баяаттар, оон ниитинде көдээнин байлары, кулактар далган-тараа монополиязын боогдап, далган-тарааны бүгү чоннуң болгаш бирги эдлегде ажылчыннарның, ажылчы чоннарның, чеднимеетерниң эрге-ажыктарынга ажыктыг кылдыр хандырарын, күрүнеиип хуваар чоруун үзүп турар-дыр. Буржуазия доктаамал ортектерни үреп, далгатараа-биле тиижеңнеп, бир пуд тараа дээш чүс, ийи чүс болгаш оон-даа хөй рубльди кончаалап чип, хээли-биле, чиижен садыы-биле, социалпзмниң «ажыл кылбас кижи чем чивес» деп бирги, үвдеаан, кол эгезин чедип алыр дээш орландажып турар ажылчыннарның эрте-чагыргазын сандарадып турар бүгү-ле чүүлдерни өштүг деткиишкии-биле үрей шаап турар...» (база ында. 357 арын.—Ред.).

Владимир Ильич Питерниң ажылчыннарынга олариың мурнунда турар кайгамчык улут организакчы ажылдың дугайын бижээн. Ол организакчы ажылды оиза үжүр-дузалыг деп санаан.

«Ниитп күрүне хемчээлинге үр болгаш шудургу организакчы ажылдың маадырлыг чоруу тура халыышкыннаң маадырлыг чоруунга бодаарга чугаажок берге, ынчанмыже хемчээп четпес улуг бедик болур—деп, Ильич Питер ажылчыннарынга бижээн.— Ынчалза-даа ажылчын ангы айыылды тулдур дидим, дорт, ажыыбиле көөр, ону хүлээп билиринден кортпас. «Бодуңуң» болгаш «өскенниң», мөлүүкчүлериниң дагериниде кандыг күштер турарын угаавгыр бүдүүшкү-биле деиавлеп көөр болгаи чорук—ажылчын партияларның болгаш ажылчын аңгының күжү кезээде ол боон келген. Революция бурунгаар чоруп, хөгжүп, өзүп турар. Бистиң мурнувуста турар сорулгалар база-ла өзүп турар. Демисел калбартыр болгаш ханыладыр өзүп турар» (база ында. 362 арын.— Ред.).

РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ ТИНЕЛГЕЗИНГЕ бодуңуң бүүреддиг, быжыг инанныктыг чоруу-биле Ильич массаларны хайыыктырып кыпсып турган.

Оон кызыл шудургу ажылы оон бодуңуң бижээни организастыг ажылга ол маадырлыг чоруктуң үлегер-чижээ боон турган.

Даштыкы болгаш иштики дайзынналардан чурттуң камгалалын организастаары-биле, эгелээн хамаапы дайзынны удуртуру-биле чергелештир Владимир Ильич социалистиг тургузуушкунуун талазынга кайгамчык улуг ажылды чорудуп: үлетпүрнү национализастаар дугайында декреттерни боттандырып, национализастаттынган бүдүрүлелериниң ажылчыннарынга айтыышкын саавырларны бижип, профэвилелдер съездинге, Улуг ажыл-агыйынын Бүгү-россия төвүлелинге, улус ажыл-агый Чевүлелдериниң I съездинге илеткелдерин кылып, күшажыл комиссарларының съездизинге, заводтар үүрлериниң төлөөлекчилериниң хуралынга, фабрика-завод комитеттериниң конференциязынга түве чугаазы берген бис. Мен оон кайы эдлечегде ажылдап турар сен деп айтырган мен. Чырыдышкынның улус комиссариадынга хүндүс келгенин барымдаалаашк, ол дүнеки эдлечегде бөөр деп бодаан мен. «Бөгүн бистиивде кымдаа ажылдавайн турар. Дүүн нимти хурал болган. Хамык улустуң аалында кылыр аарсаар үүнеан көөдээн. Ынчангаш бөгүн ажылдавас-тыр деп бадыладывыс. Ам канчаар боор, хамык үүнениң эдлериле болгай бис»—деп, ыңдыг. Ам, мону 18 чыл эрте бергенде, ашпөрө чугаалаар болза, ону олар колдавайн турган ийп-чаңгыс таварылга ыйнаан диижир. А 1918 чылдың байдалдарында ыңдыг фактылар колдап турган болдур ийин. Мөлүүкчү кожайларны, оларның дуузалакчыларын, албадакчыларны үндүр сывырыпкан, а фабрика нимтиниң өпүзүү апарган: ол нимтиниң өпүзүү камнаар, камгалаар, быжыглаар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн кодүрер херек боор медерел чок турган. Ленин ынчангаш херектиң ол талазынче кичээнгейни күштелдиртен: шынныг үүведен карак чажырбайн шуут-ла дорт көөр кижи. Ажылчыннарның медерелдиг чоруун, оларның күш-ажылга медерелдиг болуруп кодүрер херек, бүгү ажылды, бүгү амыдыралды боттуг шевернин организастаар херектиг турган.

„СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ эдлечиглиг сорулгаларында» Ильич практиктиг боттуг ажылды билбес, ону практикизм деп санап, «революстуг дайын» болгаш өскедээ ол чижектиг үүлдер дугайын күзеп чораан биче буржуазиның төлөөлекчилерин,

ШЫН — Дөртку арын • 1969 ч. • август 3

Уран чүүл чоннуу болур

СИИЛБИКЧИ ЧЕРЗИ

Бедик дагларга долгандыр бажаалаткан Ооруг — Черанин чурту. Оон ырак эвесте Ак-Туруг. Озук андаазындан туттунуп алгаш, элик кежи хаш ырыктаажын дискээнге чедир даап каапкаш, шарылар-биле тараа тарып амыдыраш чорааш өйүнде безин ол шору эр турган.

Ооруг ам шуут чаа чер кылдыр хуулган, чыдыш-на бедик дүжүттү оон өстүрүп, ажаап ап турар. Ак-Туругда чаа аймдырал урупкан.

Салым-чолдуг ажынын төнмес узун намдарын сувуравын бижинип дыка берге. Червинин кырган адазы — Хола-Сал, кырган пези — Кара-Быяа. Оларның уруу Монгуш Дарыма Черанин ада, мезинин оонге чораашы, божаан.

— Сурас кулугур — деп, өөрүнүң эпчок сестерин дыннаап, оон кескү-хөрээ ыпдаахаан ажыглап келир.

— Мени чүге мынча дээрил, ачай? — деп, бичии оол кырган-ачазындан айтырарга:

— Ойнаарактар чазаап бээр мен оглум, хомудава — деп, ол чазамыктай харыылап каар.

Черанге прей аажок мынак, ону эки аажы-чаңга, ажылшке бичеавиден кижизидип эгелээн. Чайның пзиг хүннери, кыштың чыккылама соогу — шаг-үе мынчаар эртип-ле турган. Хола-Сал боду аалыс черле шевер кижи чораап. Бичии Черан шал-шул биляп көөрден безин кырган-ачазы ыяш-биле кандыг-даа нарын чүүлдерин чазаар. «Өттүнчек кижи — өөренир» деп, чоннуң сөзү шын. Сес харлыг тургаш-ла Черан чазанын эгелей берген. Аът, теве, койгун, сарлык, теве — деэш дириг амытаннар аймаан бичии оол ыяшка ол хевээр дүжүрер апаргап. Харын оон туржук, бичче хемчээлге шанак, тергени база чазагылаар. Хола-Сал уруунуң оглунче көрүнгеш:

— Чүге шанак, терге дүрзүү чазап турар кижи сен? Бак чүве оштава, маңаа улуг хар дүшпес чер, ону капчап билип алган бо кулугур — деп конччуур-даа. Шынап-ла, ыпчаарда шанак, терге-даа чок турган. А Хола-Сал сезен ажыг харлыынга чедир шевер чазаныкчы болуп, аалдарның өттара, хааржаан, аргып, өлүүргеэин, өг ыяжын чазап, сиилбип, будуп, оон-биле амыдырап чораан.

ЧЕРЗИ хөлезиленир ажылга кирип, шары бажын муун, оске кижилерниң хоюн кадарып, улуска бир чыл ажылдаап, бир шары чүгү азы ййи барба тараа ажылдап вар турган. Чеже-ле улуска хөлезиленир боор — Черан аалынга челип келген. Ынчаарда ол сиилбиир ажылга мындыг-ла дадыктаан. Ынчалзадаа кырган-ачазы мынчаар сүмелээр;

— Холу, буду, карак, кулаа четчир чүве чазаар чоор, оглум, карак, кулак чок чүве чазава? — деп, ажыктыг сүмеан-биле оон эът-сөөгүнче, баш мээзинче книр сургап турган.

Удаваанда оларның Улуг-Оймак хонажындан Черанның чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Моигуш Черзинниң иүзейде чогаалдары кылыг таласы-биле онааланың турар, оон талантызын чаяаттынып төрүттүнген, национал чаңчылдарга үндезилеттинген, чуруктувун тывынгыр бодаашкыны узуп төгүүмес байлак. Оон «Аътты хераажен кижи» деп ажылы Совет эрге-чагырганың 50 чыл болган оюнга уткуштур делгелгеге киришкеш, дээре черни ээлээш, шаңналга четкен, база ол ышкаш «Калчаараан буга» деп ажылы шынар таласы-биле онааланың турар. Чуруктуу амыдыралды эки билир. Моон үжүрүнде оон чогаадын сиилбээн ажылдары солун болган төөгү таласынче угланган. Бо бүгү тыва улустуң этнографиязы-биле таныжар арганы берип турар.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелге Чөвүлелинин комитеди 1962 чылда Моигуш Черанни «Бичии моңгүн» медаль-биле шаңнаан. Тыва АССР-нин Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыы-биле Тыва АССР-ниң улустуң сиилбип чазаар уран чүүлүн хөгжүдер талазы-биле ачы-хавыяазы дээш Моигуш Хола-Салович Черанге Тыва АССР-ниң литературазының болгаш уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүдүг атты тывыскан.

1967 чылда «Социалистиг Сибирь» деп юбилейлиг делгелгеге киришкен дээш РСФСР-ниң Чуруктуулар эвилелиниң баштаар черинден хүндүдүг бижик-биле шаңнаткан. Ол мышкаш Бүгү-россиянның профессионал эвилелдериниң Топ Чөвүлелиидеп уран сиилбикчи чогаалдарыны тургузарынга чедип алган чедиишкиннери дээш база бо тывынгыр чуруктуларның ажылдарының Бүгү-эвилел делгелгезинге киришкен дээш Хүндүлүг бижик-биле шаңнаан.

Сөөлгү үеде Черан бодунга хамаарышкан 28 санныг документилерин кезээ мөңгеде кадагаларын-биле музейде дужаган. Мурнунда чылдарда база хөй экспонаттар киирген. Амгы үеде ол улуг чогаадыкчы чедиишкиннерлиг ажылдап турар. «Социалистиг Сибирь» деп делгелге комитеди чоокта чаа оон ажылдарын улуу-биле үнелеп, хүлээп алган.

Бо чылын Моигуш Черзи 70 харны харлап турар. Мынчангаш, мергежилдиг уран сиилбикчиге чаа-чаа чедиишкиннерлиг болуруп күзеп каары өөрүнүүт.

М. ДЕЛЕГ.

БИСТИҢ ААЛЧЫЛАРЫВЫС

Бо чылдың эрткен айларында Кызылга болгаш районнарга концерттиг аалчылар бистиң республикадан дашкаартан келгилээн. Оларның арасында Москва болгаш өскеда улуг хоорайлардан келгилээн артистер, ССРЭ-ниң күүрүне дириинниң артистери Убса-Нур аймактың улусчу талантылары деэш оон-даа өске.

ЧУРУКТАРДА: Моолдуң Убса-Нур аймазының төвүнде Культура бажыңының ыразыжы кыс Цэцэг-Сүрэнниң ырлап турары. Аданында Якут АССР-ниң күүрүне университединиң студентилериниң Кызылдың уран чүүл училищезинге көргүскен концертинден тыртырган чурук (кундагалар тутқан танцычы кыстар).

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

Өөрүшкүнүң сөзү

ССРЭ-ниң чуруктуулар эвилелиниң Картовский аттыг дыштанылга бажыңынга дыштанмышаан, чогаадыкчы ажыл кылыр аас-кежик бо чылын меңээ тавзрлашкан. Ол Ярославль областың Переславль хоорайда турар болду. Дыштанырынга болгаш чогаадыкчы ажыт кылырынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдар ында тургустунган.

Анаа дыштанып тура, сес саның дириг амытанның хевирлерин база бир хөл-шыдырааны чонар-даштан чазап кылым. Сиилбип чазаар кижилерден чүтле чангыс мен эвес — Бурят АССР-ден Балдан Ленховоев база турган, ол уран-шекер чазаныкчы ыяштың дазылдарындан янзы-бүрү дүрүлерин чазаар кижи болду, бистен аңгыда скульпторлар хөй болган. 30 кижиниң иштинден 8 хереэжен турдувус, олар база-ла чогаадыкчы ажылдакчылар.

Москва бистиң турган хоорайывыстан улуг ырак эвес болганда Тәрээн чүртүвүстүң найысылалынга экскурсияларны база организастап турган. В. И. Ленинниң мазволейин болгаш музейин, Третьяков галереязын, Пушкин аттыг музейин дээш өске-даа солун, төөгүлүг, туразкаалдыг черлерни сонуургап көрдүм. Оон аңгыда Ростов болгаш Владимир Суздаль хоорайларда XII, XIII, XVI, XVIII векторнин хүрээлерин база көрген бис.

Уран сиилбилге талазы-биле түскай артемниг кижиниң айлып бериишкинин азыраар ажылдап, бодумнуң чазаныкчы сиилбикчи талантымны, арга-мергежилимни улам-на байыттым-даа, хөй чаа чүүлдерни билип ап, өөренидим-даа. Дыштанып турган чогаадыкчы кижилер бистер анаа аажок найыралдажып, боттарывыстың чогаадыкчы арга-дуржулгазыстың содуштувус. Чонар-даштан чазаан чамдык ажылларымны Москваның пластмасс заводунга, чамдык скульптор эш-өөрүмге белекке бердим.

Дыштанылга бажыңынга ажылдаар, дыштанып халас путёвканы бергенинге өөрээним, четтиргеним-даа аажок. Ол чүл дээрге, партия болгаш чазак чогаадыкчы ажылдакчылар бистерге улуг сагыш салып турарының база бир көскү чижээдир. Бо чорук мени чогаадыкчы ажылче улам-на хей-аът киирипкен.

Рэиса АРАКЧАА,
ССРЭ-ниң чуруктуулар эвилелиниң немегүнүнге кандидат.

СУЙ-БЕЛЕКТИҢ НОМНАРЫ

ТЫВА УРАН шеверлериниң чонар-даштан болгаш ыяштан сиилбип чазаан чогаадыг ажылдарын парлаан «Дириг-житкен даш» деп фотоальбомун ажыл көрүп олура, уран чүүлдүн бо кайгамчык эртинелериниң дугайында билиишкинивер, дыңнаан чүүлдер бодал сагышка кирип келир.

Революция мурнундагы чылдарда Тывага уран чүүл шажының болгаш каас-коя чоруктуң салдарынга азаып, колдуунда-ла мөлчүүчүг аңгының кылым, чиижең эрге-ажыктарынга бараан болуп турган. Ыяштан, сөөктен болгаш даштан чонуп, кезип, чазаан ыыгаан ажылдарны, нарын шуткуларга болгаш уран чурулганы чоннуң арасындан чүгле онаа салым-чаяанныг кижилер кылып чораан.

Октябрь революциязы тиилеп, оон чалбыраажы Тывазының черинге келирп билек улустуң уран чүүлү, сиилбилге кылыглары бурунгаар хөгжүлдениң оруунга кирип, улуг үнелелдэ ап эгелээн.

«Дириг-житкен даш» деп фотоальбомда Тывазының хоочун болгаш аңдык уран сиилбикчилериниң кылган ажылдары парлаттынган.

ССРЭ-ниң Чурулга академиязының улуг эртем ажылдакчызы, уран чүүлдер эртемнериниң кандидады С. Червоншая бодунуң чүүлүнде тыва сиилбикчилериң чонар-даштан чазаан чогаадыкчаларының дугайын, кымның чогаадылгазының кандыг япызыг болуп турарын анализтеп бижээн чүүлүн альбомнуң эгезинде парлаан. Оон чүүлү кыска-даа болза, инда ковчуг тодаргай шын анализ бердинген.

Талантылыг сиилбикчи, Тыва АССР-ниң литературазының алдарлыг ажылдакчызы, Россия Федерациязының болгаш Тывазының Чуруктуулар эвилелдериниң чогаадыкчы амыдыралынга идепкейлиг киржип турар Хертек Тойбу-Хаанның ажылдары кирген. Оон «Оолдуг мыйгак» деп ажылы улуг нептерелди алган. Оглун ийи холунуң аразын өттүр тургузуп алган эзинирип турар, кулактарын сувуррертир көрүпкен турар чараш көрүштүг ол аңның дүрзү-хевири Сайлыы ажып келген чазагдыг оруктуң Кызылче кирген чоогунда, хавак кырында, найысылалдың сүлдези болу берген туруп турар болгай.

Калган сиилбикчи С. С. Чанзаңның, амгы үеде чогаадыкчы мергежилип бедиири, улам чедиишкиннинг ажылдап турар сиилбикчилер С. Д. Ооржак, Х. С. Мижит-Доржу, Х. К. Хуна, С. М. Көгел, Б. С. Байыңды, Л. Д. Протасов, Д. Х. Тойбу-Хаа, Р. А. Аракчаа, Б. С. Дүпчүр, Б. С. Нурсат, Х. К. Моңгун-рол, Хертек Чыган, Ш. Д. Севээн, Х. Ч. Монгалбин оларның чонар-даштан болгаш ыяштан сиилбип чазаан ажылдарын чуруккз тыртырган парлааны бо альбомда кирген.

ГРАФИКТИГ ЧУРУЛГА Тыва уран чүүлге Ада-чурттуң Улуг дайынының баштайгы чылдарындан эгелеп тывылган. Ол дээрге немец фашистерин чылча шаварынче чоннуу кыйгырып — белек дузаламчызын бээринче, күшажылчы улуг кодурлүүшкүнче чоннуу кыйгырган плакаттар, шериг патриоттуг темага чуруттунган хуудустар, фашистерни кочулаан, сойгалаан чуруктар болур.

Оон эгелээш-ле графиктиг чурулга Тывага бурунгаар хөгжүрүнүң делгем оруунче кирип, бо хүннерге чедир кайгамчык херик базынарны кылып келген.

«Тыва графикада» тыва чуруктуларның графиктиг болгаш станковый чурулгалары кирген. Номнуң даштыя Иван Салчак көрүштүг кылдыр чуруп каастааны дораан-на көстүп бээр. Хоочун чуруктуу В. Ф. Демининиң, талантылыг чуруктуу, Тываның чурулга уран чүүлүүге улуг салымшкынны киирип турар С. К. Лаңзмы база талантылыг чуруктуулар М. А. Петров, И. Ч. Салчак, И. Я. Кузнецов, Г. Л. Торлук, Ю. Г. Курский болгаш оон-даа өскелериниң графиктиг чуруктары кирген.

Альбомда кирген графиктиг чуруктарның чамдыктары тоо парлалгаларга парлаттынган. Чижээ, Михаил Петровтуң «Коъш», «Ак-Баштыг», «Ыр» деп чуруктары тоо солуннарга, «Художник» журналга парлаттынган, Иван Салчактың «Ленинң мнакшылы» чуруу ГДР-ниң Берлинде солунунга, «Танцычылар» деп чуруу «Советская культура» солунга парлаттынган.

БО НИЙИ НОМНУ Тываның ном үндүрер черн бо чылын чаа үндүргеп, кайызы-даа бир-ле дугаарында түскай альбом кылдыр парлаттынган. Тыва АССР-ниң Чуруктуулар эвилели «Дириг-житкен даш», «Тыва графика» деп номнарны парлаарының эки эгелээшкинин кылгаш, оларны парлалгага белеткээн дээш байыр чедирип, мактаар бис. Мындыг альбом номнарны моон соңгаар-даа уламчылап парлап үндүрерин бо чогаадыкчы организация болгаш тыва чуруктуулар, уран шевер сиилбикчилер планнап турар.

«Дириг-житкен даш» биле «Тыва графика» суй-белек кылдыр тутсурунга кончуг тааришлыг кылдынган.

Бо номнар республиканың ном садыгларында киргеп. Оларны садып алырынче далажыңар, эрткы номчукчулар!

Т. САЯН-ООЛ.

КУЛЬТУРАДА ЧАА ЧҮҮЛДЕР

«ВЕЗДЕХОД»

Улуг-Хем райкүүскомунуң культура киллизиниң агитбригадазының ады «Вездеход». Ол бодунуң адын бүүреалыг бадыткан — малчыннар аалдарынга, суг-бараан фермаларынга, хойжу бригаларга, хову турлагларынга, суурларга бо-ла чеде берген турар.

В. Санчытка удуртқан ол агитбригадазының чоокта чаа бистиң «Х Улуг хурал» колхозка чорааш барды. Суурнуң иогаан театрынга болгаш сиген шөлдерниге, кыргызда пунктузунга концерттерни көргүзүп, чонну сонуургаткан.

Галина Глазунова, Таня Шивит оларның ырлаарын көрүкчүлер магадаан. Концерттиң программазы уран номчулгалар, тавцылар, ырлар-биле байлак болган. Самбуу Таповтуң артисчи талантызы бистиң база-ла сонуургаткан.

«Вездеход» районнуң бүгү ажыл-агыйларын кезээ каапкан. Тараажыларга чаа концерт программазын белеткээш, аалчеглиг үнүүшкүнүн кылыры ырак эвес.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

СЕМИНАРГА БЕЛЕТКЕЛ

Ол-ла районнуң төвү Шагаан-Арыг хоорайга клуб албан черлериниң ажылдакчыларының семинарын эрттирериниң белеткели чоруп турар. Аңаа мурнакчы ажылды: культура одагларының аргадуржулгазын өөренип солужар, дүжүт ажаап алышкынының үеэнде чорудар ажылдарны чугаалажыр.

В. И. Ленинниң төрүттүнген үүнүнден бээр 100 чыл ооргө белеткеддиң, аңаа уткуштур культура-массалыг ажылдарның кандыг чоруп турарын, моон соңгаргы сорулгаларны семинарга база чугаалажыр.

И. БҮРҮП-ООЛ.

СОЛУН КЕЖЭЭ

Черби клубунга ол суурнуң хоочун чурттакчылары-биле аныяктарның ужуражылгазы болуп эрткен. Ону Кызыл хоорүүскомунуң культура киллизиниң ажылдакчылары организастаан.

Хоочун чурттакчылар Черби суурнуң кажан тургустунганын, оон төөгүзүн, чаа амыдыралды тургузар дээш ажылдап турганын аныяктарга чугаалап берген.

Черби суурнуң келир үеэнниң дугайын кежээниң кирижикчилери дыка сонуургап дыңнаан. Аңаа Культура бажыңын, кижи эмнелгезинниң участогун дээш культура амыдыралдың өске-даа тудугларын тудар, ол ышкаш таарымчалыг чурттакчы бажыңнарының туттунары кежээге келгеннерни аажок сонуургаткан.

Хоочун чурттакчылар таңцылап, ырлаан-даа. Оларга аныяктар боттарының белеткээн концертин база көргүскен.

Н. ФИЛАТОВА.

ААЛДАН ЧОРДУВУС

Тээлиниң Культура бажыңының агитбригадазы «Кара-Хөл» колхозка концерттиг аалдап чордувус. Орук арга Хөнделеп суурга база концерт көргүстүвүс.

Даспы-Аксы суурнуң чурттакчылары болгаш Ортаа-Хөнүнүң сигенчилери бистиң концертивисти сонуургаан.

З. ХЕРТЕК.

Редактор К. Н. ДИИГА.

ЧЕЧЕКТЕР ӨЗҮП КЕЛИР

(Төнчүзү. Эгези № 180 солунда).

4

МАЙ-ООЛ ЧАНЫП КЕЛГЕН. Өөрүшкү каткы-киткизи-даа хөлчок. Бүдүрген херээн авазынга чугаалап, чемоданын бүдүү үжеп, акшазын үжулгаш, авазынга санап берип турган чугаалаан:

— Баштайгы шалыным-дыр, авай. Ажылды кылган кижи акшаны алыр апаар, шын бе?

— Ындыг ыйнаан, оглум. Чаңгыс катап ажыл шагы үскен эвес сен.

— Ажыл шагы үспээнин шын, авай. Ындыг-даа болза, кижи хоютку эвес-ле болгай. Бир-ле ажыктыг чүвени кылган чоруур. Кажан үүле бүткенде, сагыш ажык, чемге хөөнүүг боор чүве-дир.

— Ындыг болгай харын, оглум. Эрең-гейлеп, үе-шак артырып ажылдаарга, кайын үүле бүдер.

— Уран чүүл болгүмүнүң өзээн сиген шөлүнге-ле тургузуп алдывыс. Ажыл ам шулуудан эгелээн. Өөрүм дыка дузаладылар.

— Кижиниң өөрүнден артык чүве найда боор. Ыяш өзээнден чулук тыртар, кижи өөрүнден чаглак тыртар боор чүве—деп, авазы оглунга чугаа кадында чагыг каап орган. Хей-аъды кыптыгып орган оглунга чоргаары хайнын, бодап чоруур сеткилин аштып уламчылаан:— Магалыг шаг ышкажыл. Бөгүн чок чүве даарта бар апаар, ынчангаш бөгүнден даарта хөй. Чүгле кылыр, чурттаар, чүс-даа чыл чурттаар...

УДАВААНДА сиген брнгадаларның ажылы ужукталы берген. Тракторлар эзп келгилээн, дүжүт ажаалдазынче үнүптер будуүзүнде хоргээн ажыдып аар дээш ышкаш, дыш ап, тура дүшкүлээн. Суурнуң ындазында хөлдүү сүргей.

Галя сигенден кээш дүшкен хүнүнде-ле эде кептипе тыртып алгаш, клубка бо салып келген. Хөм сумкажыгындан өң-бажын будуитар, бийирлер уштуп келгеш, оларны стол кырынга салгаш, чуруурунга белеткеп алган.

— Клубту шимээр херек. Канчаар кылза экил дээрзиб күүскем даргазы-биле чугаалажып турдувус. Сээн бодалың чүл, сүмележилп—деп, Галя айтырган.

— Улуу-биле четтирдим, Галя. Аңаа чүгле байыр чедирер кижи-дир мен.

— Дарганың чугаазы мезээ дыка таарышты, ол мынча дээн: «Бистиң улузувус чараш чүвени эндевес деп билиңер. Шимелде база аңаа чагыртқан турза экп. Доштуулуурнуң бир хылының өскезинге хөөннержирп ышкаш, клубтуң бүгү ажылы улустуң хөөнүнге бүрүн алнашкан турар ужурлуг».

— Чиге-ле сөглээн-дир! — деп, Май-оол үнелээн.

— Дузалап көр харын, Галя. Шимелде, квастагла аймаанга таарыы кижи болгай мен.

Галя чуруп, бижип турар кадында, Май-оол рамалар чазап, оларын пес-биле шап турган. Чырык арай чедиишпес боорга, Галяның столуп соцга чоогунга көжүрүп алганнар.

— Аштакчы соңгаларны хаая чуп турар. Хирлиг болгаш бирден карацгызы ында—деп, Май-оол миннип чугаалаан.

— Дораан сөглээр, негээр херек.

— Ынчаар ужурлуг чүве-дир ийин, а мен хоржок кижи-дир мен, дидинмес.

— А чоп!— деп, Галя чуруупдан салдыкпайн айтырган.

— Күскел утбай кызымак кижи чүве. Шаа кээрге чугаалап болур-ла ыйнаан, ындыг-даа бол мындыг ялымчок чүвелерни боду эскерип кылыр болза деп бодаар-дыр мен. Соңгадан өске кайда хир бар-дыр, көрем че.

— Ындыг удуртукчу турар бе? Уян хөөнге алымпкан, ялымчок чүвелер тоовайн чорупар.

— Сээң бодалыңга катчып шыдавас мен, Галя — деп, Май-оолдуң үвү дыңзып келген:— Ээулуг кижи хүлээлгезин билир ужурлуг, ынчангаш аңаа артык дужаалдың хөрээ чок. Күскел утбайны аки кижи деп билир мен. Кажан-на ийик, ол мээң бодаларымны сөс чокка билип каар. Оон канчаар чурттап орарын билген болзуңза. Дужаар орунга дузалаан болза.

ОЛАР дораан-на апчок чүве кылбазы-биле, Күске утбай көрбээнде, соңгалар карактарын пштп-даштынаан кылайтыр чүп каапканнар. Удаваанда шимелде база доозултган. Бодаарга шупту чүве бүткен ышкаш сагындырар. Шынында ындыг чүве кайда боор. Башка кирген ажыл-утгунмайн, сагышты өйүп чоруур, кажан ланга киргенде, демгнп шыкпарылбаажө олут орбас. Ындыг чаңчыл Май-оолдуң чүвениң кедпзин бодаар, келир чылче өттүр көөрелиг кылдыр сагындырып көөр, ужурашкан сапывда-ла чанындан ыравайн, күзел-чүткүлү тудуш ышкаш, иштинхөөнүн өкпе-дарыш чокка кагжып оруксаазы көөр.

АЖЫЛ кадында чымыштыг күскү хүннер биле дирттнейн эрте берген, а сарыг бүрү өйү кижи хөөнүнге дээр, таптыг ол душта чаныган аът бөзин чуртун сагынган, кнштей каап чоруур деп улус чугаалажыр. Бир ындыг чазгааранчыг, сарынаанчыг хүн Май-оол Галяны чоктап орда, почтачы бижик тутсувуткан. Шеригже келдирткен бижик болгай. Дораан-на найыралдың аллеазы сагыжында чым кылынган. Комиссия арткеш келген дораан терекчигештер экнеп, клуб мурнунга дургазр олурту берген. Күскел утбай ыяштарны удур суттарган. Ынчан оларның чанында Анаймаа Ангыр-ооловна бо кылаштап келген.

— Дүүн-ле үзе санажып алдың чоп, күжүрүм. Ам канчап ыяш олурту бердің, даврта чоруур кижи — деп ол алдепсинип айтырган.

— Күзел-сорук менп ынчаар албадапты, утбам. Харын бо терекчигештерим дугаймда канчап аялга бижип аар кижи боор мен. Тываже баштайгы чагаам-биле ыдыптар мен. Ырлажы бээр улус бар чүве — деп, Май-оол оожум чугаалаан.

Эртенинде Базыр Май-оолду чажыттары-биле кады чиңгине шериг албатынче суурнуң улузу үдеп ааан.

Г. ООЛ ЧАМЯН.

«Шынның» конкурсунга келген рассказ

КИНО

АВГУСТ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Киночымындым 9.35, «Васёк Трубачёв болгаш оон эштери» 11.20, 1.05, «Өг-бүлеге алгыш-кырым» 2.50, 4.35, 6.20, 8.05 9.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночымындым 10, «Мундан чаңгыс бүзүрел» 11.30, 1.30, 3.10, 5, 6.50, 8.40 шактарда.

КУЛЬТУРА БАЖЫҢНАРЫНГА:

«ЭНЕРГЕТИК»: Киночымындым 12, «Улуг өг-бүле» 7, 9 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ»: Киночымындым 2, «Оол болгаш уруг» 7, 9 шактарда.

«КОМПЛЕКСИЛИГ ЭКСПЕДИЦИЯ»: «Махтумкуш» 12, 7, 9 шактарда.

АВГУСТ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Аштырымшкынның ортудун» 9.45, 11.30, 1.15, 3, 4.45, 6.30, 8.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ак роялъ» 3, 5, 7, 9 шактарда.

«ВОСТОК»: «Менди-чаагай» 1, 3, 5, 7, 9 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Даки» 5, 7, 9 шактарда.

Редакциянын адрези

Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнун 24-63, редакторнун оралакчыларының болгаш пропаганда киллизинин 35-24, харыысалгалыг секретарьнын 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 23-54, культура киллизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа база совет тургузуг киллизинин 21-27, информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларнын 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

ТС—00674.

Солун неделяда алды катап үнер

БҮТҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнделелеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. АВГУСТ 5 ВТОРНИК № 152 (6027).

Өртээ 2 көп.

У. К. Кекконен биле А. Н. Косыгин ужурашкан

Совет Эвилелиге июль 29-тан август 3-ке чедир дыштакып чоруп турган Финляндия Республиканың Президентиан У. К. Кекконен ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин-биле ужурашкан чугаалашкан.

Ужуражымышкынга олар санал-оналың чугаалашкан. Анаа-ийи чурттуң аразында билчиишкиниин бижыкканының бирмидазы болган найыралдыг совет-финляид харылзааларыны улам хөгжүдүнүң айтырыгларын көргеи. Амгы үеде делегей байдалының айтырыглары, ылаигыи Европаның айыл чок чоруунуң болгаш Европага тайбың кады ажылдажыгланың айтырыглары база чугаалашкан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы болгаш Финляидияның Президентиан Европаның ол айтырыгны чугаалажыр ийиги чөвүлел хуралы чедишкиниин белеткээриите болгаи чылдырарынга боттарындан хамаарыкыр бүгү чүүлдерин ылырыиче Совет Эвилели биле Финляидияның чугулуун медегээн.

А. Н. Косыгин биле У. К. Кекконеиниң аразынга болгаи ужуражымышкыны, беседалар иалбаи-биле билчиишкиниг, пикырадыг эртиеи.

ХОВУ ТУРЛАА

Тываның тараажылары часкы хову ажылын организастыг, чайгы ажаалданы чамдык черлерде хынамчалыг чорутиан. Ол бүгү деиинг күш-ажылдың түңелиин амгы байдал—багай эвес дүжүт илередип турар. Үнүш чедишкеи, тараа киэин быжыр эгелээн. Улуг-Хемиың, Каа-Хемиың, Таңдының чамдык ажыл-агыйлары ажаан алмышкыйче киришкеи.

Дүжүттү чогуур айында, чидириг чокка ажаан алмры. Төрээи чуртка тараа белеткээр чугула сорулганы чедишкиниг боттандырары бүгү-ниитиниң херээ. Бо талаан-биле ылаигыя көдээ коммунистер болгаш комсомолчулар мурнуку одурутка турар, массага үлегерлиг болур ужурлуг. Күш-ажылды чер болгаига шын организастаар, ажылдың үзүктел чок эдлээн тургузар, техииканы бүдүрүкчүлүг ажытлаар херек.

Ажыл-херек бүргүзүн киижилер, тараажылар кылып боттандырар. Материаддыг байлактың ол тургузукчулары — хөвүнүң ишчилериие таарымчалыг байдалды тургузары чугула. Партийжи-организастыг болгаш масса-политиктиг ажылды улам экижиттиишиин, хову турлаглариы бүгү талабиле коруттуг дерии белеткээриите база кичээигей салыр ужурлуг.

СЭКП-ниң XXII сьеадиэи аттыг совхозтуң Бора-Хөл хову турлаан мактап болуур: ийи улуг өрээлдиг ииити чурттарга бажыңнын тварымчалыг дерии кылган, чунар-бижиң, столовая доктаамал ажылдап, коску агитация шиида киижилерии күш-ажылче улам сорук киирип турар, дыштанылга үеэиинде тараажыларга ойлаар түүлдер база хандырмыган. «Тээли» совхозтуң шөлде төп турлаа база үлегерлиг: электри шугумуи Ак-Довурак хоорайдан тудуштурган, делгем клубтуг, телефои харылзаалыг, дерт өрээлдиг ииити чурттарга бажыңында 80 орунну чыскаап салган, душтуг чунар-бажың, столовая үргүлүг ажылдап турар.

«Сүт-Хөл» совхозтуң Шөлде-Тей, «Барлык» совхозтуң Шыра-Булак, «Найырал» совхозтуң Аймырлыг хову турлагларын база демдеглеп болуур. Хандырылгазы эки, дериигеи коруттуг шак ыидыг хову турлаглары кайы-даа районда бар. Ажыл-ишке мурнакчыларың үлегерии, дешпилеглиг арга-дужулганы илереткеи коргузут самбыраазы, хаиа солун үргүлүг чыруттуның, хожуданғайларны биливдирип, четпестерии чидиг шугумчылаан «Крокодил», «Теш» болгаш комсомолчу прожектор докгаамал үнүп турар.

Тараа—бүрүиеиің, чоиның байлаа. Тараа барда — эът-даа, сүт-даа элбек болуур. Дүжүт ажаалдазының үезиинде бүгү иүштүү олче угландырар, ажыл-херекти боттуг башкарар ужурлуг. Бо ажылга бичии-даа хожудашкынны болдурбас. Мындыг турбуже аиаа белеткелдиң чамдык черлерде четпеэи, хову турлаглары амдыгаа чедир бүрүи дериттиниизиие удуртулганың кошкаан илередип турар.

Улуг-Хем районда Жданов аттыг колхозтуң дүжүт ажаан алмышкынынга белеткели оиаа хожудап турар. Чодураада төп шаң бөзии тараа хүзээи азырынга белеи эвес. Муң бөш чүе ажыт га тарылгалыг Ийи-Тал салбырының төөүиде шаанның херииии үрелик хевээр, оиу сууриуң малы чаза баamын турар. Чөөи-Хемчик районда «Тыва» совхозтуң хову турлагларында белеткеп база багай, коску агитацня организастаттынмаан. Шак ыидыг байдал Бии-Хеминиң, Каа-Хеминиң болгаш Барлын-Хемчиктиң чамдык ажыл-агыйларында база илереп турар.

Кандыг-даа ажылдың чедишкинииг болуру аиаа хынамчалыг белеткеддеи болгаш организастыг удуртулгалаи кол хамаарыкыр. Машина-техиканың септелгезиинде четпестерии дарый чайладыр, хову турлагларының дериигезиинде чедир кыдыкмаан чүүлдерии дергеезир херек. Колхозтарда болгаш совхозтарда партия, профсоюзтар организастиилары, черчер Советтериниң күүсөөнчары, ылаигыя районнарда көдээ ажыл-агыйның будурулге эргелеллери бо талаазы-биле киэзиитей салыры чугула.

Хову турлагларында киижилериин, механизаторларның канчаар чурттап, ажылдап, дыштанып турарын, оларның соңуургалдыг, нетелде хомудалдыг айтырыгларын партия, совет органнар хүн бүрү билир ужурлуг. Амыдыралды эки биливее болза ажыл-херекти удуртуру чедимчелиг болбас. Агитколлективтериниң ажылын экижидер, агрегат, бригада, звено бүргүзүге агитаторларны быжыглаар, социалистиг чарыштыг үре-түңелдиг калбартыр, мурнакчы дуржулганы пропагандалаар ужурлуг.

Дүжүт ажаан алмышкынының үезиинде райпо болгаш рабкоон баштаар черлери бодунуң ажылын база эде тургузар херек. Турлагларда столовайны, оон чеминиң шыиарын экижидер, кодээ магазиниериниң ажылдаар шагын тааримтырар, автолавкаларның хову турлагларын, шаңларны, бригадаларны эргин садыглаар графигин чурумчудар. Бо хүиерде кииэ, почта харылзаа, медицина болгаш культура албан черлери бодунуң ажылын база тааримтыр тургузары чугула.

Кодээниң чону, бүгү чуртта ышкаш, Владимир Ильич Ленииниң алдарлыг юбилейиите белеткеиимишаан, бөш чылдың дөртиү чылының дүжүдүи чидириг чокка ажаан алыр. Төрээи чуртка хөй тарааны белеткээр дээш турлуп турар. Тываның тараажылары, ажыл-агыйның коллектив бүргүү алган социалистиг хүлээлгезиин боттандырыпы шыдаар.

ТИИЛЕКЧИЛЕРНИҢ КЫЗЫЛ ТУКТАРЫ

ССРЭ-ниң эът болгаш сүт үлеттүрүүнүң министерствозунуң коллегиязы биле эът үлеттүрүүнүң ажылчыиарының профсоюзтар ТК-зының Президиумуу 1969 чылдың ийиги кварталында үк адырның будурулге черлериниң бүгүзиилел чарыжының түңелделдиң үидүрген. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туктарын Москваның, Ленииградтың, Минскиниң, Виницыиың, Караганданың, Черняховскийиин (Калининград область) эът комбииаттарыиың. Останкиноның эът болбаазырадыр комбииадыиың, сүт будурулгелериниң Москва каттыжыышкыиының, Таш кентиниң, Тбилисиниң, Алма-Атаның эът комбииаттарыиың, Тихорецкиниң быштак будурер комбииадыиың, Рудиоеиің (Смоленск область), Резекиоиуң (Латвия) сүт комбииаттарыиың коллективтеринге тывыскан.

ССРЭ-ниң нефть болбаазырадыр болгаш нефть-химия үлеттүрүүнүң министерствозунуң коллегиязы биле нефть болгаш химия үлеттүрүүнүң ажылчыиарының профсоюзтар ТК-зының Президиумуу социалистиг чарыштың бо чылдың пәйги кварталының дуржуулганда түңелделерии үидүрген.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туктарын будурулге черлериниң 12 коллективи чазалап алган. Оларның аразында Москваның болгаш Ново-Горьковскиниң нефть болбаазырадыр, Ярославльдиң, Кировтуң, Воронеждиң дугуйлар будурер, Воронеждиң синтездээн каучук кылыр, Ярославльдиң резина-техиика кылыгларыиың, Москваның «Каучук», Волга-Доиуң болгаш Шебекиио заводтары, оон-даа өскелер бар.

(СЭТА-ның корр.).

АНГАРАНЫ ЧААРЫНЫҢ БҮДҮҮЗҮНДЕ

УСТЬ-ИЛИМСК. (Иркутск область. СЭТА). Ангараны штурмиавары, — ол күүдүг хемни Усть-Илимск ГЭС-иниң тудуунга бооптарын баштай эгелээр хүндүүг эргеии чедип алганнарның аттары биливдиигеи. Василий Полищуктуң тудугга 30 муң кубометр хире бетои салган бригадазы, ээлчег дургузуида 416 кубометр бетои будурери —бетои ажылдарының баштайгы рекордун тургускан Михаил Васильевтиң бригадазы, Иван Поселөйнойтуң бригадазының автомобильчилери ол.

Август 10-да тудугжуларның чанчылчаан байырлалының хүнүиде чазылдырышкын-биле үеткүү моондакты буза тевистиритпеге, плотиика оңгарынче сүт дола бээр. Ооң-биле деңге солагай болгаш оң талазы эриите узун дургаар оңгар моондаидан тудугжулар хемни ийи талазаи бооптар даш чал дүжүр онтап эгелээр. Ол чал Ангараны плотиика дамчыштыр агар кылдыр чайыптар.

ТУК ТЫВЫСКАН

Партииның Тыва область комитединиң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш областтың профсоюзтар чөвүлели респотребсоюзтуң Таиды райпозун бо чылдың бирги чартысында садыг организациялырының аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болган деп саиаап болгай. Партия Тыва обкомунуң чиик үлетпүр, аъш-чем болгаш садыг калдавииың эргелекчизи эп Чымдыан партия обкомунуң, Министрлер Чөвүлелиниң болгаш обапрофчөвүлелдиң садыг организацияларының аразынга шилчиир Кызыл тугун Таиды райпога барып тывыскан.

ХООРАЙ—КӨДӘӘГЕ

СЭКП-ниң Улуг-Хем райкомунуң организастаанын ёзугаар район төвүнүң коллективтери «Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырының ситеи шөлдериие шефтеи ажылдаан. Оон түңелиинде элээи хөй тоина сигении бөлгеи, сараттап берген.

АКТИВКЕ ЧУГААЛАШКАН

Партииның Бай-Тайга райкомунуң партия, ажыл-агый активии тыылдырган. СЭКП райкомунуң бирги секретары А. Салчак аңаа сигеи кезилдеэниин чоруп турар байдалының база дүжүт ажаан алышкынынга белеткелдиң дугайында информация кылган. «Мурнакчы» колхоз сигеи белеткелиниң планын 30 хуу күүсеии, ам дээреэиинде районнуң өске ажыл-агыйларының мурнуку одурууида чорун турар деп ол демдеглээн.

Ыичалаа-даа районда ииитиин-биле бо ажылдың темпиан ыончуг оожум. «Тээли» совхоз мынчага чедир белеткээе чогуур сигеииин чүүле 15 хуузун сараттап алган. Ыичангаш бүгү күштерии маа чеминиң белеткелиичe эвилелдээр, күскү дүжүт ажаан алышкынынга белеткелдерии чоокку үеде доозар деп актив дугуржуп алган.

Төөгүлүг беш чылдың дөртиү чылының иүрүве планнарын ажыр күүселир дээш республиканың мурнакчы ажылагыйларының үидүргеи кыйгырыын көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери чер болганда изии-биле деткии, сигеи, тараа ажаан алмышкынын кыека хуусаида бедик денгеле эртүрер дээш боттарынга чаа хүзээлгелерии ап эгелээи.

Бии-Хем районда «Оок» совхозтуң ажылчыиарының амгы үеде бүгү күжүи сигеи ажаан алышкынынче мобилизастаан. Эртиеи субботада совхозтуң директориизы партком болгаш ажылчын комитединиң эртиеи ои хонуута сигеиде болгаш тудугда ажылдап турар

Улам-на хайныккан

бригадаларының аразында социалистиг чарыштың түңелдерии үидүргеи, мурнакчыларыиы тодаратхан.

Аиаа демдеглеттингеи ол чүүл болза, мал чеминиң белеткелиниң темпизи сөөлгү үеде мурнукузундан каш катап өскеии болган. Тодаргайлаарга, эртиеи ои хонуута сигеи ажаан алмышкынының темпизи ииитиин-биле 15 хуу өөгүлелиг болган.

— Сигеиде ажылдап турар бригадаларының кайызында-даа ажыл сөөлгү үеде хайныккан, оларның ажылыи кестиигеи черияң гектарыи эвес, сараттаттынган сигеиииң тоииазын барымдаалап түңиеп үидүрерии доктаатхан бис. Ои хонук иштииде кайы бригадада өөгүледе эки болганыл, оиу тиилекчиге ганаа, чарыштың негелделерии ёзугаар шаңнал, макталды тыпсын турар — деп совхозтуң партком секретары эп Смирнов биске чугаалады.

Совхозта сигеи белеткелиидеүш комплекстиг бригаданы тускайлап тургускан. Кара-Талда № 1 бригада 1636 тоина, Тарлагда № 2 бригада 890 тоина, Туиигда № 3 бригада 811 тоина сигеиии ажаап алыр планныг. Бо үдаада бирги черии Туиигуг бригадазы ап, ооиашкан планын 38 хуу күүсеткеи болду. № 1 бригада ийиги черде.

— № 2 бригадага өөгүлеииң ииээзи болуру чеп. Бо бригаданың кылыр ажылының хемчээли өскелерден барып ийи катап хий, мындыг болза-даа мында идегелдиг механизаторларыи быжыглаан бис. Өске бригадалар планын күүседиитерге оларны маида ажыкээр планнаттынган чүве — деп, партком секретары чугаазын улам чылады.

— Кылдыиган ажылдың, чарыштың түңелделерии чогуур үезиинде үидүреринден аңгыда, масса-политиктиг ажылды калбартырынче, сигеичилерииң ажыдырал байдалын экижидериие кичээигейии күштелдиргеи бис. Туиигуда бригада тону радиоприёмник, волейбол, шахмат, шашки даош өске-даа оюи херекселдери-биле бүрүи хандырмыган. Ыиаар чедери берге чер, чоотуу-биле № 1 бригадага бараалыидар—деп, ол чазады.

Кара-Тал бригадазының сигеичилери техиика херекселдер-биле эки хандырмыган Ыида сигеи кезер 4, сигеи болер 3 тракторну база коиоон соортуур болгаи сараат салыр 5 тракторну быжыглаан. Хүиүм-не чиий каиптар болганындаи кестиигеи сигеиииң эки сараатгаттынмайы турарын ажылчыиар хонудаи чугаалаштылар. Ыичалаашок бичии-де каан хүиерии ажыглаи тургаи, сараат салыкчыларының эки ажылдаи турарын бригадир эп Потапенко олар хүн нормазын үргүлүг ажыр күүсеиип турарлар.

Совхозта болгаи районда сигеи белеткелиниң чорун турарынга дугайында партком секретарының кылган дыңнадыкы улут совуургал-биле дыңнаи алгаш, сигеичилер ажылче үиеринге белеткеиия бердилер.

— Бистиң совхозувус, боттарыкметтиң бригадавыс база ийиги черии алган-дыр. Даразында бирги черге үиер дээш кызыл кеөөлиидер, ооллар — деп, бригадир өөрүите чагыды.

С. МААДЫ

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧАРЫШ

Барыын-Хемчик районнуң комсомол организациялары бо чылын мал чеминиң белеткелиниг идепкейлиг киржир сорулганы салган. Ажыл-агыйларда комсомол коигетчери сигеиии кезип белеткээриниң чарыкымиче ооллар, кыстагны эмиелээн.

Район девискээриниң шөлдериие машина-техиика аъмал-биле четкелеттиигеи аныыктар бригадазы сөрт кезек черде тургустунган. Оон-гыда «Большевик» колхозта, «Шекпээр», «Барлык», «Дөн-Терезин» совхозтарда эгө-биле сигеи кезер бригаделарны 9 кезек черде орнезастам. Ыида шүүгү 300 ажыл аныыктар ажылдап турар.

Бо түиерде механизастам бригадалар кежеи сигеиии болдурун, 400 тоина сөйгаттарны тургускан. Сөөлгү ажыл түиериииң дуржуулганы үеи ажылдаан бригадалар тобараан «Шекпээр» совхозтуң Алыгзымда Монгуш Эрес-ооллуң удурткелеи 4 ажылдар звено он тоиуста 60 тоина сөйгаттың салган. Оо-ла ажылагыйда Кууглар Эрес-ооллуң звенозу 54 тоина сигеиии белеткээн. Бижиктиг-Хаяның шөлдериие Владимир Монгушиың бригадазында ооллар, кыстаг 30 ажыл тоина сигеиии сараттап доозкан.

Звеноолар, бригадалар аразында күш-ажылчы чарыштың түңелиин 15 хонгаш-ла үидүрүп, шилчиир туулу тыылып турарын комсомол райкомунуң бюрозунга докгаатхан. Кызыл-Мажалыктың Кызылчыра бажыңының болгаш «Большевик» колхозтуң ураи чүүл коллективтери сигеичилерге солун концерттерии коргузуп, беседаларны кылып берип эгелей берген.

О. ОХЕМЧИК

ЧУРУКТА: «Барлык» совхозтуң аныктарының сигеиии болдурун, сараттап турары.

Авторлуң фотозу.

МАЛ ЧЕМИН БЕЛЕТКЭЭРИ—НИИТИНИҢ ХЕРЭЭ

„ШЫННЫҢ" РЕИДИЗИ

1968 чылдың кыжы кадыг-дошкун болган. Мал чеми үстүп, өске черлерден сигеи-шырбыш диленир ужурга таварыпп турган ол берге үеии Бай-Тайга районнуң удуртукчулары утпаан боор. Малдың таш төлүп саиаваска беэии, улуг малдан муи-муң баш мал чем чогуунуң уламындан өлүп хорааны билдингир. Ол караанның көл чылдагааны түл дээрге, мал чемин четпир хемчээлдиг кылдыр белеткеп албааны болур.

Солуунуң рейд бригадазы районуң ийи ажыл-агыйынга барып, мында мал чеминиң белеткелиниң херек кырында байдалы-биле танышкан.

ТЕХНИКАНЫ АЖЫГЛАВАЙН ТУРАР

«Тээли» совхозтуң кол угланыышкыны хой ажылы. Хойнуң чер базар баш саны 43 муң ажыт турар. Өшкү 11 муң ажыт. А бүгү малының баш саны 50 муң хире. Моон ап көөрге, ол совхозка малдың быжыг чем-суурун тургузары бирги чергениң айтырыы болуур дээраи чүүле билдингир. Херек кырында совхозта мал чемин белеткеи турарының байдалы кандыгыл?

Совхозтуң үш салбырларының: Нәйыралдың, Кызыл-Дагның болгаш Бай-Талдың девискээрлеринде бо чылын сигеи эмир чылгызындан мяакта чаагай үнген болгаш эрте-ле четчи берген. Ындыг турбуже «Тээли» совхоз бо чайын сигеи белеткээринге эртиеи чылгызындан беш хонук озаллап, июль 25-те эгелеп киргеи.

Сигеи белеткээриниң планы 1250 тоина. Сигеи эки үнген болганда, ол санны күүселиве ындыг-да берге эвес кылдыр сагындырар. Ындыг бе дээрге, августуң 1-ге чедир болуп сараттап алган сигеи 300 тоина чаа-ла чедип турар. Сигеии кестиигеи 407 га чериив 255 гаиын болуп алган. Кезиишкин-биле белуп сараттаарының аразында үзүктелиишкин үлүг болуп турар.

Ногаан сулаиы 1456 тоииаиы белеткээр, кукуруза силозуи 16.200 тоииаиы салыр. Ол саииарны күүселивиииң болдувар аргазы совхозта бар. 1450 га көк сула болгаш 900 га кукуруза чаагай үнүп турар. Маида кол-ла түве ол кулыгураларны соокка алыспайн, өйүиде ажаан алыры болур. Кукуруза ажаан алырынга совхоз бөргедээшкиие таварны бээр чадавас дээриинде оиласныышкынны ам бөзин бар болуп турар. Чүге дээрге силос ажаан алыр 8 комбайииың шүүтүзү эрте, оон чүүле ийиэии септеп алган. А кукуруэаны силос кылдыр ажаары ырак эвес, августуң оида эгелээр болгай. Совхозтуң директориизы бо талаы-биле дүүгээзиииң үидүрер үкуулуг.

— Бистеи совхозтуң үш салбырларында сигеи белеткээр үш механизастаттынгаи бригадалар бар, олар мал чеми белеткээрии чорудуп турар—деп, совхозтуң директору эп В. Очур-оол чугаалап олурар. — Оларның эргезиинде тракторуи сигеи кезер 14 машиииазы, 9 трактор дырбажы, ыытып сигеи кезер алды машиииазы, 7 ааг дырбажы бар. 283 киижи хол кадыгыы-биле кезип турар.

Директориуи ол чугаазы-биле алыр болза, сигеи кезер бригадаларны техиика-биле хандырганы черле багай эвес-тир. Ажылды эки организастаар болза, ол күш-биле чеже-даа сигеиии белеткеп ап болуур.

Совхозтуң тус-тус салбырларында мал чеми белеткеи турарын тавыжын көөру-биле солуунуң рейд бригадазы баштай Кызыл-Дагга барган. Хемчик унунуң шык-шыиаалларында сигеи белеткеи ажылдаан киижилер-ле долу. Чаңгыс-даа трактор эргегазы көзүлбес. Бүгү-ле ажылды хол-биле кылып турар.

Салчак Доржу баштаан совхозтуң кезек малчиннары шыиаада сигеи бөлгеи турлар. Ында он шаа мал чыыннар бир бак кылдыр белүүлежип алган.

— Малтың киижи бүргүү-ле 15 тоннадан эвээш эвес сигеи белеткээр хүлээлгелиг улус бис—деп, чыыгчы Салчак Доржу чугаалады. —Сөөлгү беш-алды хонукта чаагайын эвес болза, элээи дегүй бээр улус бис. Ам бо аис хүиерии ажыглап, кеспеи сигеиии белүп, сараттап тур бис.

— Техиика ажыглавайн турар сиэер бе?—деп, олардан сонуургап айтырдывыс.

— Хол-биле кезиидер даар чүвеиир. Трактор агрегады-биле кестиргеи болза, магалыг-ла чүве-дир ийии. Хамыы техиика та кайда барган чүве. Мында куду бир звенода карыы чаңгыс трактор сөөстап чоруп турар чорду. Ол бөзин сигеи кестирбейн, кезиэп сөөртүп турар.

Хойжулардан ырак эвеспе Кызыл-Даг салбырының тудугжулары сигеи кесжеи турлар. Оларда бир трактор бар. Оиу бөзин угаазылал чок ажыглап турар. Көпсөииерии баштай трактор тергеезиие сараттап алгаш, оон сараат чаңыпа экжеп дүжүргеш, катап сараттап турар. Ол дээрге ийи дакпыр ажыл-дыр. Аиаа трактор волокушазын ажыглап болдур-турган. Звеио 40 тоина сигеи белеткээр оиаалгыыг, оозуи муиие доозар чыгай берген болду.

— Сигеичилерии хандырып турары багай, бергедеп тур бис — деп, звеноиуи удуртукчузу Моңгуш Удуяас-оол хомудап чугаалады. — Аъш-чем бербес, чем кылып бээр иовар чок. Чемии боттарывыс бажыңарывыстан алгаш, маида база боттарывыс кылып ижер улус-тур бис. Оода соктап чыыр арбай бөзии бербээн. Сигеиии хол-биле кезип тур бис. Биске сигеи дырбажы бөзии бербээн, айымырлар-биле бөлер, сигеи черге артып каар, дыка хорамчалыг чүве-дир.

Ам мурнууста Бай-Тал, Иэиг хүи шовуп, сайгын взиидиир хадын турар. Шапкын сутлуг Оорулуу кешкеш, арыгдан үне хадыпп келиринеке, ийи улуг сараат сигеиии бараанын көстү берди.

— Мында комсомолчу-аныыктарның сигеи кезер бригадазы ажылдап турар—деп, совхозта партком секретарын Октябрь Кыргысович Шивит-оол чугаалады. — Боларның ажылдап турары эки улус чүве. Ыичалаа-даа боларда база техиика чок. Хамык ажылды хол-биле кылып турар.

Ол аныыктар авеиозуида 18 киижи ажылдап турар. Оиу Бай-Тал салбырда комсомол организациязының секретарының орлакчызы Улуг-Хаяй Ранса удуртуп турар. 120 тоина сигеи белеткээр планныг. Оон 50 ажыт тоииаиы сараттап алган. Аныыктар тура-соруктуг, хөгүдүг ажылдап турар. Ыичалаа-даа оларда база-ла чаңгыс трактор сигеи сөөртүп турар боордан башка, өске кандыг-даа техиика чок. Чаңгыс аът дырбажы бар, оиу сөөртүр аът бөзии чок. Ыичангаш бүгү-ле ажылды хол-биле кылып ужурга таварыкпы турар. Оларга аъш-чем продуктуларын экжеп берип турза-даа, тем кылыр тускай повариы тургусиаан, ажылдап турар киижилер боттары чем белеткеи турар.

Совхозтуң теп салбыры Наймралда байдал база-ла оон дээредевес. Совхоз директорунуң ол дугайын чугаалап олургаиы металлизастаттынгаи үш звеио кайдал? Бис олардың барааиын-даа корбээи бис. Сөөлүнде тодаргайлап кээрге иларээии чүл дээрге, совхоз сигеи белеткелиите киржир техиканы четче сигеи белеткеп албаан болган. Ында мал чеми белеткээри-биле ажылды иомчуг багай организастаан. Тус-тус звеноларны чогуур техиика-биле чедир хандырбаан, ол байтыгай ажылдап турар киижилерии хандырылгазынга бөзин сагыш салбаан, олар боттары хандыртынар ужурга таварыкпы турар. Оон аңгыда, сигеи кезилдеэниин үезиинде шөлдерде ажылдап турар киижилерии ортуиуите чоруруза чогуур политик-массалыг ажылдың дүтайын чугаалаанда-да херээ чок. Оиу совхозтуң директиизы, партком шүүт үттүп алган.

Бир эвес байдал моон сөөлгаар-даа ындыг ииээзии турар болза, ииитиини чемиилгезии тургускан, хостуг шактарда киижилерии дыштанырынга херектиг бүгү чүүлдер сигеи бригадаларында бар. Оон ыиай эң чугула чүүл сигеи белеткелиите шеф ажылын мөргежилдиг организастап турары болуур. Ам бо хүиерде колхоз сууруида хостуг олуруп турар киижи чок, шүүтүзүи сигеи белеткелиичe мобилизастаан. Колхозта туруп турар хөй-ниитиниң албаи черлерии: көдээ Совет, почта салбыры, башпылар коллективи, контораның техииктиг ажылдакчыларын малга чем белеткээр талазы-биле тодаргай оиаалганы алган ажылдап турар. Колхозтуң бүгү малчыиарын, ферма ажылдакчыларын база-ла сигеи белеткелиидеүш киржип турар.

Бар бүгү техиикаиы: тракторларны, автомашиналарны, трактериуң болгаш аътчың сигеи кезер машиналарын, дырбаштарны сигеи белеткелиичe мобилизастаан. Үш-үш машиналарлыг ийи трактор агрегады сигеи кестирип турар. Машиналыг-биле сигеиң кестиимес черлериниң аразынга 400 ажыт киижи хол кадыргалары-биле кезип турар.

Ажылды шак мынчаар мергежилдиг организастаанының түңелиинде «Мурнакчы» сигеи белеткелиниң планын дыка дөгүде берген. Колхозчулар сигеи белеткелиин августың 15-ке чедир бүрүи доозар дээш күженишкиниг ажылдап турарлар.

* * *

Районуң удуртур организациялары: партия райкому, райбүүсөөм болгаш районуң кодээ ажыл-агыйбудурулге эргелели мал чеминиң белеткелиин удуртуруи ам-даа дүүлүу-биле холга албаан деп, рейд бригадазы ындыг түңелдиг кылган. Малга чем белеткелиниң бо иэиг түүлүи үезиинде бүгү күштү, бар болдувар арганарны ол ажылды эң-не кыска хуусаида доозарынче районуң удуртур органнары мобилизастаар ужурлуг. Районда сигеиниң үнүшү эртиеи чылдаазындан экп. Ындыг болганда, малга чем белеткелиниң планын чүүле чедир эвес, харын ажыр күүсеидиг болуруиуң аргазы бар. Ам хамык чүве чүүле ажылды мергежилдиг организастаарынга хамаарыкыр.

«Шын» солуунуң рейд бригадазы:

С. БАКЧАП, «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында удуулу контроль болдуиуп удуртукчузу, Д. ДУГУЛ-ООЛ, ол совхозтуң Бай-Тал салбырында комсомолчу-аныыктарның сигеиии бригадазының бригадири, К. СЕМИС-ООЛ, Шүй көдээ Советтиң депутады, «Мурнакчы» колхозтуң хову бригадазының бригадири, К. АРАКЧАА, «Шынның» тускай корреспоидеитиии.

КОЛХОЗ УСТАВЫ—КОЛХОЗЧУ АМЫДЫРАЛДЫҢ ХООЙЛУЗУ

Колхозтуң (кодээ ажыл-агый артелиниң) Чижек уставын ажылдап кылыр болган 1969 чылдың ноябрьда болур колхозчуларның үшкү Бүгү-эвилел съездизиниң белеткелин чорудар комиссиниң белеткээни колхозтуң Чижек уставының төлевилелин бүгү чонга калбаа-биле чугаалажып, сананл-онаалы алыры-биле бо чылдың апрельде парлаагага чарлап үндүрген болгай.

Колхозтуң Чижек уставын белеткээш, бүгү чонга чугаалажыры-биле чарлаан чорук Коммунистиг партияның колхозчу туружугуну бижыглаар болгаш кодээ ажыл-агыйны улам мыңай хөгжүдер дугайында сагыш салыышкылының чаа илерээнкини болур.

1935 чылда колхозчу-шалыпчылардың йиити Бүгү-эвилел съездизиниге амгы күштүг болуп турар Чижек уставты хүлээп алган үеден бээр колхозтарның амыдыралында болган ажыл-чорудулазының улуг өскерилеер болганындан чаа Чижек уставты ажылдан кылган. Чаа Устаттың төлевилел биле 1935 чылда хүлээп алган устан арааның хоорузибе хандыралыг, оларда колхозчу туружуңун лениичи принцини сиңиккеен. Ынаал чүл дизе, чүгле колхозчу туружуңун хөгжүдезининң янзы-бүрү үе-чадаларын Уставтың тодарадып турары болур.

Чижек уставтың төлевилелиниде айтып турары кодээде ажыж улуг социал-экономиктиг чаартылалар болза шыгаранградтай кооператив планында ажылдан кылдынган лениичи идеяларның тиилелгээнииң эң дээре илерээпкилериниң бирээзи болур. Кодээге колхозчу туружуңуң тиилелгези, лениичи кооператив планының үндезилээп, тараачыларыны социалистиг аңчы кылдыр хуудурган чорук Коммунистиг партияның улуг теоретиктиг болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазының түңнели болур.

Кодээде теогулуг өскерилгелер-биле холбашпыр колхозтуң чаа Чижек уставын ажылдан кылары эрткээш чугула апаарган. Амгы күштүг болуп турар Устаа болза, бистиң нинтилелге, колхозчу кодээге болган экономиктиг болгаш социалдыг үндезини өскерилгелерни четче илереткейпи турар. Колхозтар бичии үүрмек тургаанындан хой адырлыг улуг ажыл-агыйлар апарган. Бедик хөгжүделіг социалистиг үлетпүр олар-ның материал-техниктиг базазының тургузары) тодарадып айытхан. Бо сорулгаларны күүседирде нинтиниң ажыл-агыйын мозаг чок хөгжүдүп быжыдары, күш-ажылдың бүдүүркүлүүн, нинтиниң бүдүүлгезининң ажыктыг чоруун бүгү хемчег-биле бедидери, колхозчуларны күш-ажылдыг коммунистиг ёзу-биле көөрүнге кижизидери эргежок чүгула. Колхоз бүдүүлгезин улам ыдык техниктиг чепсегген, инженсенттиг хөгжүдүп, комплектиг механизациялаан үш-биле ал-галдар чоорту чидин, көдээде школдаларныл, клубтарныл, библиотекаларның четкизин калбарып турар. Ам колхозчуларның үштүг бир кезии дээди, ортумак эртемниг болуп турар.

Чер болгаш мал ажылының продукциязының хемчээзи сөөскаал чок өөрүп, колхозтарның экономиказы быжыглып, колхозчуларның чаагай байдалы бедиш турар.

Колхозтуң мурнуку Чижек устазы 8 белүктеп тургустуган болза, амгы чал төлевилел 12 болуп болуп турар. Чүүдеп эгелээрин, артельдиң ажыл-агыйын канчаар чорударын, чүнү нинтилештирерин, кандыг фондуларны тургузарын, нинтиниң хереглелинге акша-хөреңгини кайы хире хемчээлге шилчидерин тараачыларга көргүзери 1935 чылда хүлээп алган Чижек уставтың кол сорулгазы турган.

Чижек уставтың чаа төлевилели болза коллективтиг ажыл-агыйны канчаар чорударын, ону моон соңгаар канчаар хогжүдүп, быжыдарын, колхозтуң кол сорулгаларын (оон иштинде эң колу — коммунизминиң материал-техниктиг базазының тургузары) тодарадып айытхан. Бо сорулгаларны күүседирде нинтиниң ажыл-агыйын мозаг чок хогжүдүп быжыдары, күш-ажылдың бүдүүркүлүүн, нинтиниң бүдүүлгезининң ажыктыг чоруун бүгү хемчег-биле бедидери, колхозчуларны күш-ажылдыг коммунистиг ёзу-биле көөрүнге кижизидери эргежок чүгула. Колхоз бүдүүлгезин улам ыдык техниктиг чепсегген, инженсенттиг хогжүдүп, комплектиг механизациялаан үш-биллиардр рубль камналга алдынган. Ставндартизация талазы-биле ажылдарның орулгазы оларга чарыгзалдарзан алды катаң ажыг боол турарын чорутқан сананлалар коргүзүп турар.

Стандартизацияның чүгле чаңгыс методуун—унификация биле агрегаттарын — шинглээдип алганында чүүрттүн бүдүүлгелери он-он болгаш чүс-чүс миллион рубльдың камнап ап турар. Ынчалза-даа янзы-бүрү үүрмек нарын херекселдерни бүдүүлгеде янзы-бүрү аргалар-биле холуй ажыглап турар чаңгыс ажыктыглаган таарыштырган чүүлүн-базының кылыглаарының шоолуг эвес саны-биле-ле солдуттарын боттандырып турар. Шак бо методту үстүнде тургаллаан чорудазын шинтипрлээринге кол методтарның бирээзи кылдыр адап болур.

Чижек кылдыр техниктиг зерилгени ап көрээлиңер. Бүүрүлге чеже кылыглаарын бир хевирлиг хереңгеге оскээнзиг шилчип кирип турда, эрга дезилгени ол болганчок-да бүүлүүлү бокче дужаар үжүрга таваржыр. Чүге дизе оны чүге ол продукциязга таарыштыр белеткеп кылган болгаш ол ам таарышпас болу бээр. Ынчаарга ону белеткеп кылырына нинти чарыгдалдың 10—25 хүүлү тудак чок чарыгдаттынып үнер.

Оортан үнерининң оруун стандартизациян чугаалап берип турар. Универсалдыг чыылда дериг-херекселдерине күрүне стандартгарнын бүдүн болгуя ам бадылаан болгаш ону практикада ажыглаа турар. Олар эң-не чүүрү-базым бүдүүлге черлериңде ажыглаттынып, эвээш эвес ажык-дузаны берип турар. Ынаар таарыштыр чаңгыс аай кылган дериглни ажыглаарынга бүдүүлгениң техниктиг белеткелиниң үеэн бүүүн чартык аны ийи катаң кылырар болгаш ону дыка чинге-дир. Универсалдыг чыылда дериг-херексел прокадывын чүгле чаңгыс Москва баазазының ажылы ам бөгүн барыкла 8.000 ажыктыманың болгаш 3.500 конструкторларның күш-ажыклын солуп турар. Ам чүүрттә чээрби баазазар ажылдап турар. Он черде эвээшпир, олардың четкизи ам таап калбарар.

Дериглениң чаңгыс аай таарыштыр кылганы—бүүдүүлгелерни бистиң чүүрүүзүн делгереңгей шинглээдип ап турар специализациязының элемептилеринин бирээзи болур. Улуг специализастаттынган бүдүүлгелер үлетүүрүнүң янзы-бүрү адырларында ажыглаарынга кайы-бир чаңгыс аай варын херекселдерни бүдүүп үндүүп шыдаттар: чижээлээрге: улус ажыл-агыйның адыр бүүүзүнге практиктиг эргежок чугула подшипниктерни канчаар кылып турары дег кылдыр. Улуг сериялыг бүүүрүт үүрмек сериялыгына бодаарга, экономика талазы-биле кандаа катаң ажыктыг, оон-биле чергелеттир специализастаттынган бүдүүлгелерге кылыларның бедик шыларын чинги-биле чедип алдынар дээрэн черде билдингир. Ынчаарга специализация кайыдаа талазындан алгаш көөрге, ол черде ажыктыг болгаш чогумчалыг боол турар.

Ынчалза-даа специализацияны шыңгыы сагып турган, боттандырып болур. Стандартизация болза бүдүүлгени специализастаарын башкарарының чепсэз болур, оларның тарап пептерээринге болгаш улам хаңналар кирериңге дуза чедирер.

Амгы үеде делгереңгей тараа пептерээн болгаш бистиң планныг социалистиг ажыл-агыйныстың негелдериниге эң-не перспективтиг болур каттыжан стандартизация оныа улуг үжүр-дүзалыг боол турар. Оон ноо оныа чүүүү болза чыл продукциязын тодарадып айтып турар стандарттарның серияларын хары угда быжыктырып бадыткарында боол турар: маңаа чигэтке, полиграбрикаттарга, санан айтып ваан ыылгарга стандарттар кирер. Моог чижээге чылыг электря станцияларының энергетиктиг блоктарының стандартын кирип болур. Бо блоктарга кирип турар эң-не чугула элементилерге күрүне стандарттары 1968 чылда хүлээп алдынган, ол элементилерге генераторлар, турбиналар, доскаалар болгаш оларны бететкеп кылып үндүрүнгире хереглээр дериг-херекселдер база кол-кол материалдар хамаарлыр. Амгы үеде толевиделп турар перспективтиг параметраер, ол ышкаш агрегаттарның идегелдинин болгаш камналгалының тодарадып турар бедиктеп көргүүлгер стандарттарда кердүзеп.

Каттышкак стандартизация будүүлге продукциязының шыларын доп-дораи көдүрерин хандырар. Каттыжышкында кирип турар бүгү-ле стандарттарның негелдерини алып күүседирни будүүлеп продукциязың бедик шыларының идегелдиг магадылалы болур.

Будүүлгени хөгжүдери-биле, ону организастаарын экижидери-биле, өүп-ажылдың культуразын бедидерп-биле холбашкан каңнаг-даа будүүлге черинид сорулгазы болза үлетпүр кылыглаарының шыларын бедидери болгай. Ол черле чеп. Кылыгларның шыларынга сөөлгү үениң эртемтехниказының чедиишкинивеги хереглеткиге материалчыстыкар. Ынчаарга хереглеткиге биле оон чедиишкиннерини аразында холбакпаза болза күрүне стандартизациязы болдур.

Эргижирээн көргүүлгерни чаа мүрвакчы көргүүлгер-биле солдуур дээш, стандартарны эде көөрүнүү талазы-биле улуг ажылды Комитет сөөлгү чыыдарда чоруткан. Ам богун хереглеп турар 12 мүң күрүне стандартарының шинтиден 5000—ну сөөлгү чылдарда бадылаттынган болгаш 4000—ну эде кордүнген боол турар.

Бүгү-ле стандарттар ам хөрек кырында сөөлгү үениң негелделериве дүгүлүп турар, ынчаарга ставндартизация талазы-биле ажылдар боол турар болгаш «Бүгү-ле чүвени кижите, бүгү-ле чүрээ-ни кижиниң чагаа хөрүүнга» деп бистиң күрүневаистиг кол принцивиниң барымдаалаарының кол чүүлдериниң бирээзи болур.

Стандартизация чүгле бүгүнгү чедиш алдынган технииктиг деңнелдин эвес, харын база эртем болгаш техниканың хөгжүдезинге хой чыл бүүрүтпээр идиғни ол берип турар. Моог үжүрүнда стандартизация талазы-биле ажылдар чүртүүр бүгү-ле улус ажыл-агыйның, социалистиг экономикивиниң хөгжүдезининиң, коммунизминиң материал-техниктиг базазының тургузарының планнарының мүрвазында турун кол-кол сорулгазары боттандырары-биле чүүт холбашкан. Мынчаңнаң харын бистиң үеэвисте стандартизацияның хөгжүдезиниң техниктиг деңшилгенинг күштүг дүргеделиктиги, кол идиг берикчилериниң бирээзи кылдыр сананл болуур-дур.

(ПМА).

СТАНЦИЯНЫҢ АЛГЫДЫЫШКЫНЫ

Бо хүннерде Ак-Довуракты электрик станциязының девиекээринде тудуг-монтаж ажылдары хаймыкан. Станцияның алгыдымышкынын, чаартылгазын кылып, анаа бешки көтёлду ажылазага киирер сорулга салдынган. Кол тудуг-монтаж ажылдарын Тудугжүнүң хүнү—август 10-га чедир шынкарлдырарын ак-довуракчылар шинтипрлээн.

«Востокэнергомонтаж» участогунуң коллективи бешки көтёлду эптеп тургускан. Ам оон механизмнерин шепеп эдиктиргеп. Ам шында проводтарны ажыглап, түрмек монтаж ажылдарын кылып турар.

Станцияның улаштыр туттунган черинде ам шеверлекчилер бригадазы шалыпзын ажылдап турар. Ол ороодын малгаштап, чугайлаап, дериглерни довулап будүүрүн август 5-ке чедир доозун, тудугжүдарның байырлалын толептиг уткуурун коллектив шинтипрлээн.

Дүжүт ажаап алыр үе келди

Улуг-Хемде Жданов аттыг кодээ ажыл-агый артелиниң Ийи-Тал салбырыныңг тараажылары арткен чазын 1500 гектарга тараа кулътуралрын чажып тараан. Бо үеде ажылагыйның шолдеринде тараанның дүжүдү багай эвес болур хире үнүп чыдар. Шолдерский дей бээр үе удавас келир апарганда-ла колхоз дүжүт ажаан алышкынының бедетнекел ажылдарын коичуг оожум темп-биле чорудуг турар. Салбырда септелге эртер амдаа үш комбайн бар. Оларның септелгези артык кеиектер чогундан мынчага чедир узамдыгын келген. Оон аарында бир жатка, ийи хире кукуруза комбайнывары амдыгга чедирле септелгеде кирбээн.

Чаа дүжүт ажаан алышкынының белеткел чүгле комбайнвар септелгези-биле кыызгаарлаттынмас. Оон-биле чергелештир тараа урар складтарны, тараанны аярлаар техниканы белеткээри база чүгула турбуже, салбыр баштаар чери бо ажылды база сээлдадып турар. Бар складтарның крышазы ойбак, тараа урар черлери бокпан арылаттынмаан, шалалары тырыттынмаан.

Дүжүт ажаан алышкыны эгелей бээрге комбайнердер, тараажылар кала чүрттаар деп? Бо айтырыг база-ла киээнгейде алдынмаан. Чижээлээрге, ол салбырга хамаарыжыр Чэзвекте хову турлаа аттыг черде бичиижек бажың бар. Анаа чазыг хүн хамаан чок, каан хүн белин кижи олурар арга чок кыдыр серии самдаран калган. Ол ам каш чыл улай септеттинмейи келген. Ийи-Тал суурнуң бодунда улуг шанның херимнери ирээш барып үшкулаан деиээр.

«Аңаал алышкын ам-даа дог артында» дээр хөөн-биле салбырның удуртукчулары сагыш аңыр олурун турарга хамык түвевин өёү эрте бербес бе? Чүрттүн байлаа—тарааны черге каан үрээр чоруктун ялазы мынаң кымга онаажыр апаарыл?

А. СОСКАЛ.

„Х Улуг хурал" колхозта

Улуг-Хем районуң Баян-Кол суурнуң интеллигентелери «Х Улуг хурал» колхозтуң сиген кезилдезинге шеф ажылдарын ийи дыштанар хүнүнерия кииришпээр дөрт хүн дургузунда чорукпан. Оттук-Даңта сүт-бараан фермазының эргелекчизи Абрек Дүрзүмей-оол Чыргакы-Аксы школунуң директтер сараатты тургузуп берген. Аңаа школа, эмнелге, клуб коллективтери болгаш колхоз конторазының ажылдакчылары эң-не организастыг киришкен.

* * *

Ол-ла колхозта трактор парыгының бригадири Монгуш Чойгу-оол 3» деп 6 комбайнны септээш, күрүне комиссиязынга хүлээткен.

Септелге ажылдарынга Федор Оюн, Юрий Филимонов, Михаил Маадыы-оол эң шылыкын киришкен.

Коммунист Роза Биченның бригадазы 35 га черинг сиген 240 кижи ажылдаан, 35 га черинг сиген 240 кижи ажылдаан, 35 га черинг сиген кезип, 240 гектар тарыага шоолу, 227 бай мыйыстыг бода мал, 1416 баш шээр мал онаажыр турган болза, амгы үеде бирги колхозка 285 өреге, 3569 гектар тарыага шоолу, 1489 баш мыйыстыг бода мал, 12539 баш шээр мал онаажыр апарган. Күш-ажылчы курлавырларны долу болгаш бирдеекки ажыглаар соругза-биле республиканың бүгү колхозтарының дузалаар будүүлгелерни база тыыш ажылын тогуузар болгаш, амгы үеде ол черде ажыктыг болгаш чогумчалыг боол турар.

Ынчалза-даа специализацияны шыңгыы сагып турган, боттандырып болур. Стандартизация болза будүүлгени специализастаарын башкарарының чепсэз болур, оларның тарап пептерээринге болгаш улам хаңналар кирериңге дуза чедирер.

Амгы үеде делгереңгей тараа пептерээн болгаш бистиң планныг социалистиг ажыл-агыйныстың негелдериниге эң-не перспективтиг болур каттыжан стандартизация оныа улуг ужур-дузалыг боол турар. Оон ноо оныа чүүүү болза чыл продукциязын тодарадып айтып турар стандарттарның серияларын хары угда быжыктырып бадыткарында боол турар: маңаа чигэтке, полиграбрикаттарга, санан айтып ваан ыылгарга стандарттар кирер. Моог чижээге чылыг электря станцияларының энергетиктиг блоктарының стандартын кирип болур. Бо блоктарга кирип турар эң-не чугула элементилерге күрүне стандарттары 1968 чылда хүлээп алдынган, ол элементилерге генераторлар, турбиналар, доскаалар болгаш оларны бететкеп кылып үндүрүнгире хереглээр дериг-херекселдер база кол-кол материалдар хамаарлыр. Амгы үеде толевиделп турар перспективтиг параметраер, ол ышкаш агрегаттарның идегелдинин болгаш камналгалының тодарадып турар бедиктеп көргүүлгер стандарттарда кердүзеп.

Каттышкак стандартизация будүүлге продукциязының шыларын доп-дораи көдүрерин хандырар. Каттыжышкында кирип турар бүгү-ле стандарттарның негелдериниге алып күүседирни будүүлеп продукциязың бедик шыларының идегелдиг магадылалы болур.

Будүүлгени хөгжүдери-биле, ону организастаарын экижидери-биле, өүп-ажылдың культуразын бедидерп-биле холбашкан каңнаг-даа будүүлге черинид сорулгазы болза үлетпүр кылыглаарының шыларын бедидери болгай. Ол черле чеп. Кылыгларның шыларынга сөөлгү үениң эртемтехниказының чедиишкиннери хереглеткиге материалчыстыкар. Ынчаарга хереглеткиге биле оон чедиишкиннерини аразында холбакпаза болза күрүне стандартизациязы болдур.

Эргижирээн көргүүлгерни чаа мүрвакчы көргүүлгер-биле солдуур дээш, стандартарны эде көөрүнүү талазы-биле улуг ажылды Комитет сөөлгү чыыдарда чоруткан. Ам богун хереглеп турар 12 мүң күрүне стандарттарының шинтиден 5000—ну сөөлгү чылдарда бадылаттынган болгаш 4000—ну эде кордүнген боол турар.

Бүгү-ле стандарттар ам хөрек кырында сөөлгү үениң негелделериве дүгүлүп турар, ынчаарга ставндартизация талазы-биле ажылдар боол турар болгаш «Бүгү-ле чүвени кижите, бүгү-ле чүрээ-ни кижиниң чагаа хөрүүнга» деп бистиң күрүневаистиг кол принцивиниң барымдаалаарының кол чүүлдериниң бирээзи болур.

Стандартизация чүгле бүгүнгү чедиш алдынган технииктиг деңнелдин эвес, харын база эртем болгаш техниканың хөгжүдезинге хой чыл бүүрүтпээр идиғни ол берип турар. Моог үжүрүнда стандартизация талазы-биле ажылдар чүртүүр бүгү-ле улус ажыл-агыйның, социалистиг экономикивиниң хөгжүдезининиң, коммунизминиң материал-техниктиг базазының тургузарының планнарының мүрвазында турун кол-кол сорулгазары боттандырары-биле үүт холбашкан. Мынчаңнаң харын бистиң үеэвисте стандартизацияның хөгжүдезиниң техниктиг деңшилгенинг күштүг дүргеделиктиги, кол идиг берикчилериниң бирээзи кылдыр сананл болуур-дур.

(ПМА).

Москваның ужар үүл технология институдуның студентизи Владимир Пилипенко комсомолдуң путёвказын ёаттаар чүртүүр чаа тудугларывче ийи удаа чоруп келген. Баштайгы удаа Целиноград областың күр черлеринге чоргаан. А бо удаада Тывада келген. Ол ам Кызылда ыяш сайгыларды ажыдаан кылыр цехтың тудуунда ёоруктуг ажылдаан турар.

ЧУРУКТА: Владимир ПИЛИПЕНКО.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Чугаалашкан айтырыг—корум-чурум

Барыын-Хемчик районуң Ак кодээ Советтиниң элүүчелиг сессизында корум-чурум дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Хой-нинтинин организацияларының күжүнге даянып алган, Советтиг күүскому организастаарыг ажылды коштедиргени-биле ажылчы чонның нинтилелдиң ажыл-херээнге киржилгеги бедип, «Дөң-Терезин» совхозтуң экономиказы быжыглып, күрүне планнары багай эвес күүсеттинип, ажылчы чоннарның материалдыг чаагай байдалының болгаш культурлуг деңнелиниң соксаал чокка бедип турарын илеткел кылган эш Х. Бичеоол болгаш санал берген депутаттар демделгээн.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шинтипрлерин амыдыралда боттандырбышаан, В. И. Ленинниң төрүттүгениниден бээр 100 чыл болур оюнга тураскаатқан социалистиг хүзээлелгерни Советтиң ажылчы чоннары чедиишкинниг күүседи-лип турар. Беш чылдың дерткы чылының бирги чартыынга совхозтуң малчыларыг экп коргузугелери чедип алган. Мал ажылын хогжүдер тагаы-биле чартык чылдың планныг сорулгаларын совхозтуң ажыл-шпчилери чедишкинниг күүсеткеп, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүсомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Советтиң ажылчы чоннарны инитиниң мазын онча-менди, экп күш-деңгелделиг чайладыр, мал чеминиң күрлавырын турғузар, дүжүт ажаан алышкынының организастыг чорудар, кышка үткуттур белеткелдерни ёй-шаанда доозар дээш организастыг ажылдап турар. Ажыл-агый болгаш культура турғузуушкунуруна экп коргузугелерни чедип алырында кол чүүл болза, ажылчы чонның оргузуруна масса-политиктиг болгаш культура-массалыг хемчегелерни күштелдирери болур дээрэн илеткелчи болгаш сес алган депутаттар кичээнгейге тургускан.

Санал берген депутаттар Советтиң организас-массалыг ажылын чүгаалаашқ, культураның одагларының чогуур иелгелээнге чедир ажылдавайн турарынга доктаапган. Клуб, библиотека массавың культурлуг дыштанылгазывын болгаш кижизидилгезинин одаа болбайн келгени-биле араталаар чорук кызыырыбайн турар. Оон түүнелиле кем-керек, оор кылыр чоруктар узуктаттынмайн келген. Ажылчы чонның ортузунда корум-чурум болгаш хообілу-дурум таимдылгазы коштаап, улусту дружина, эш-хүүзүнүң суду. кудумчу болгаш квартал комитеттери четпес ажылдап турар. Улусчу дружинаның штабының начальниги, эш-хүүзүнүң судунуң даргазынга кижи изымрынмастаан. Советтиң күүскому хой-нинтиниң экп тура организацияларынып ажылын сайгыраптайгыладыр талазы-биле организастыг ажыл чорутпаан.

Клуб ажылында улуг четпестер сессизга илерээн. Клубка чүгле бичии уруглар чыгылыр, кинога, оюн-концертке уруглар келир, улуг таус келбейн турар. Культура ажылдакчылары массаны культура одаанче хаара тудуп келбээни-биле хой-нинтиниң норум-чурумун үрээр, кем-керек болгаш оор кылыр чоруктар-биле демисселди куштелдирер хемчегларни айытхан шинтирниң сессия хүлээп алган.

А. ДОПЧАА.

ХӨГЖҮЛДЕГЕ ИДИГ БЕРИИШКИНИ

Парлалгаңың Медээлер Агентилелиниң дээш ёаттаар СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында стандартар (чаңгыс ааймықымгалар), хемчээдер болгаш хемчег херекседдериниң Комитединиң дарга-зы, техниктиг эртемнериниң доктору, профессор Василий Бойцов будүүлгени улам жижидерине, эртем-дешилгенинг темпилерин бедидерине стандартизацияның ролюнуң дугайын чүгаалап берген.

Бистиң үүс чылыыста техниканың көнчүг шапкыны-биле хогжүп турар. Чап-ла чаа төрүттүүнү тыптып келген дешшилгелг эртем идеяларының оюнга оон-даа чаа дидим болгаш тарын-даа улам дешшилгелг идеялар тыптып кээп турар.

Нинтилел будүүлгезиниң хогжүдезининиң канчаар-даа ажжок шапкыны темпилериниң үезинде чаа кылыглаарны азы материалдарны, техниктиг принциптерини, эртем идеяларын чогумчалыг ажыглаарының үеэн үүгүлүү-ле кыызгыптурар дугайы амгы үениң эртем-техниктиг революциязының кол чорудузазы боол турар. Техниктиг дешшилгенің темпилеры бедик болган тудум-на, ол үе уламна кыызгыптыр. Будүүлге объектилериниң, эртем болгаш техниктиг шинтипрлээшкинниң солуушкыну үүгүлүү боол турар.

Стандартизацияга «оскерилбербээ дег шүүт турумчуй берген чүүлдерни» амга чедир книр санап турган. Ол мәргылдааны шинтипрлээринге шинтипрлиг розьду чаңгыс ааймықылганың системазы ойнап болуур болгаш ойнаар үжүрүүр-дээ. Ук система күш түүт болуур, улус ажыл-агыйның шапкыны хөгжүдезинге дүгжүп турары чүгле эргежок чүүлдә.

Стандартизацияның деп чүү ынчаш? Ол дээрге кайы-даа будүүмелдерге, материалдарга азы кылыглаарга шыңгыы негелделерни тургуспушаан, оларның шынарын таарыштырып турар, үк шынарны ол үениң чогуур деңнелиниге чедир белидип турар метод болур. Ынчаарга амыдыралга мурнаң турар чаңгыс ааймықылганың таарыштырган чүүүн-базының кылыглаарының шоолуг эвес саны-биле-ле солдуттарын боттандырып турар. Шак бо методту үстүнде тургаллаан чорудазын шинтипрлээринге кол методтарның бирээзи кылдыр адап болур.

Чижек кылдыр техниктиг зерилгени ап көрээлиңер. Бүүрүлге чеже кылыглаарын бир хевирлиг хереңгеге оскээнзиг шилчип кирип турда, эрга дезилгени ол болганчок-да бүүлүүлү бокче дужаар үжүрга таваржыр. Чүге дизе оны чүге ол продукциязга таарыштыр белеткеп кылган болгаш ол ам таарышпас болу бээр. Ынчаарга ону белеткеп кылырына нинти чарыгдалдың 10—25 хүүлү тудак чок чарыгдаттынып үнер.

Оортан үнерининң оруун стандартизациян чугаалап берип турар. Универсалдыг чыылда дериг-херекселдерине күрүне стандарттарның бүдүн болгуя ам бадылаан болгаш ону практикада ажыглаа турар. Олар эң-не чүүрү-базым бүдүүлге черлериңде ажыглаттынып, эвээш эвес ажык-дузаны берип турар. Ынаар таарыштыр чаңгыс аай кылган дериглни ажыглаарынга бүдүүлгениң техниктиг белеткелиниң үеэн бүүүн чартык аны ийи катаң кылырар болгаш ону дыка чинге-дир. Универсалдыг чыылда дериг-херексел прокадывын чүгле чаңгыс Москва баазазының ажылы ам бөгүн барыкла 8.000 ажыктыманың болгаш 3.500 конструкторларның күш-ажыклын солуп турар. Ам чүүрттә чээрби баазазар ажылдап турар. Он черде эвээшпир, олардың четкизи ам таап калбарар.

Дериглениң чаңгыс аай таарыштыр кылганы—бүүдүүлгелерни бистиң чүүрүүзүн делгереңгей шинглээдип алганында үш-биллиардр рубль камналга алдынган. Ставндартизация талазы-биле ажылдарның орулгазы оларга чарыгзалдарзан алды катаң ажыг боол турарын чорутқан сананлалар коргүзүп турар.

Стандартизацияның чүгле чаңгыс методуун—унификация биле агрегаттарын — шинглээдип алганында чүүрттүн бүдүүлгелери он-он болгаш чүс-чүс миллион рубльдың камнап ап турар. Ынчалза-даа янзы-бүрү үүрмек нарын херекселдерни бүдүүлгеде янзы-бүрү аргалар-биле холуй ажыглап турар чаңгыс ажыктыглаган таарыштырган чүүүн-базының кылыглаарының шоолуг эвес саны-биле-ле солдуттарын боттандырып турар. Шак бо методту үстүнде тургаллаан чорудазын шинтипрлээринге кол методтарның бирээзи кылдыр адап болур.

Чижек кылдыр техниктиг зерилгени ап көрээлиңер. Бүүрүлге чеже кылыглаарын бир хевирлиг хереңгеге оскээнзиг шилчип кирип турда, эрга дезилгени ол болганчок-да бүүлүүлү бокче дужаар үжүрга таваржыр. Чүге дизе оны чүге ол продукциязга таарыштыр белеткеп кылган болгаш ол ам таарышпас болу бээр. Ынчаарга ону белеткеп кылырына нинти чарыгдалдың 10—25 хүүлү тудак чок чарыгдаттынып үнер.

Оортан үнерининң оруун стандартизациян чугаалап берип турар. Универсалдыг чыылда дериг-херекселдерине күрүне стандарттарның бүдүн болгуя ам бадылаан болгаш ону практикада ажыглаа турар. Олар эң-не чүүрү-базым бүдүүлге черлериңде ажыглаттынып, эвээш эвес ажык-дузаны берип турар. Ынаар таарыштыр чаңгыс аай кылган дериглни ажыглаарынга бүдүүлгениң техниктиг белеткелиниң үеэн бүүүн чартык аны ийи катаң кылырар болгаш ону дыка чинге-дир. Универсалдыг чыылда дериг-херексел прокадывын чүгле чаңгыс Москва баазазының ажылы ам бөгүн барыкла 8.000 ажыктыманың болгаш 3.500 конструкторларның күш-ажыклын солуп турар. Ам чүүрттә чээрби баазазар ажылдап турар. Он черде эвээшпир, олардың четкизи ам таап калбарар.

Дериглениң чаңгыс аай таарыштыр кылганы—бүүдүүлгелерни бистиң чүүрүүзүн делгереңгей шинглээдип алганында үш-биллиардр рубль камналга алдынган. Ставндартизация талазы-биле ажылдарның орулгазы оларга чарыгзалдарзан алды катаң ажыг боол турарын чорутқан сананлалар коргүзүп турар.

Стандартизацияның чүгле чаңгыс методуун—унификация биле агрегаттарын — шинглээдип алганында чүүрттүн бүдүүлгелери он-он болгаш чүс-чүс миллион рубльдың камнап ап турар. Ынчалза-даа янзы-бүрү үүрмек нарын херекселдерни бүдүүлгеде янзы-бүрү аргалар-биле холуй ажыглап турар чаңгыс ажыктыглаган таарыштырган чүүүн-базының кылыглаарының шоолуг эвес саны-биле-ле солдуттарын боттандырып турар. Шак бо методту үстүнде тургаллаан чорудазын шинтипрлээринге кол методтарның бирээзи кылдыр адап болур.

Чижек кылдыр техниктиг зерилгени ап көрээлиңер. Бүүрүлге чеже кылыглаарын бир хевирлиг хереңгеге оскээнзиг шилчип кирип турда, эрга дезилгени ол болганчок-да бүүлүүлү бокче дужаар үжүрга таваржыр. Чүге дизе оны чүге ол продукциязга таарыштыр белеткеп кылган болгаш ол ам таарышпас болу бээр. Ынчаарга ону белеткеп кылырына нинти чарыгдалдың 10—25 хүүлү тудак чок чарыгдаттынып үнер.

Оортан үнерининң оруун стандартизациян чугаалап берип турар. Универсалдыг чыылда дериг-херекселдерине күрүне стандарттарның бүдүн болгуя ам бадылаан болгаш ону практикада ажыглаа турар. Олар эң-не чүүрү-базым бүдүүлге черлериңде ажыглаттынып, эвээш эвес ажык-дузаны берип турар. Ынаар таарыштыр чаңгыс аай кылган дериглни ажыглаарынга бүдүүлгениң техниктиг белеткелиниң үеэн бүүүн чартык аны ийи катаң кылырар болгаш ону дыка чинге-дир. Универсалдыг чыылда дериг-херексел прокадывын чүгле чаңгыс Москва баазазының ажылы ам бөгүн барыкла 8.000 ажыктыманың болгаш 3.500 конструкторларның күш-ажыклын солуп турар. Ам чүүрттә чээрби баазазар ажылдап турар. Он черде эвээшпир, олардың четкизи ам таап калбарар.

Дериглениң чаңгыс аай таарыштыр кылганы—бүүдүүлгелерни бистиң чүүрүүзүн делгереңгей шинглээдип алганында үш-биллиардр рубль камналга алдынган. Ставндартизация талазы-биле ажылдарның орулгазы оларга чарыгзалдарзан алды катаң ажыг боол турарын чорутқан сананлалар коргүзүп турар.

ДЭЭШТИИН УЛАМ БЕДИДЕР

Бистин колхозтуң ажыл-ишчилери В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бәәр 100 чыл болур оюнга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш беш чыл планының дөртку чылының бирги чартыында багай эвес ажылдаан. Бедээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садарының чартык чыл даалгазын ажыр боттандырган. Артельдиң малчыннары эрес-шудургу ажылдаан түңнелинде ол план күүсеттинген.

Колхоз 500 олуттуг Культура бажыңын, чунар-бажыңны, 200 баш кирер инек кажаазын, 2500 тонна тараа урар складты түдүп турар. Чунар-бажың, складтың түдүглери доостурунга чоокшулаан.

Часкы тарылганы агротехниктиг негелделер ёзугаар кыска хуусаада дооскан. Чайгы ажаалдазын чорудуп, минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгени чашкан. Колхозтуң төлдеринде тараалардың байдалынган алгаш көөрге, дүжүт багай эвес болур. Ынчангаш ажаан алышкынга киржир техниканың септелгезин шалыпкын чорудуп, чоокку хүннерде бүгү белеткелди доозар сорулганы салган бис.

Колхозтуң баштаар чери, партия болгаш профэвилел организациялары күш-ажылдың байдалын экижидер, бүдүрүкчүлүүн бедидер, социалистиг чарыштыг дээштиг организастаар болгаш өске-даа ажыл-херектерни демниг чорудуп турар. Бисте 143 профэвилел кежигүннери бар. Олар колхоз бүдүрүлгезиниң янзы-бүрү адырларында материалдыг чүүлдү кылып, бүдүрүп тураралар. Мурнакчы колхозчуларның саны чыл келген тудум-на өзүп орар. М. Тапыштан, С. Беззубов, К. Көөр-оол, Ч. Исаченко болгаш өскелер-даа онаашкан ажылының нормазын үргүлчү ажыр күүседип, профэвилел организациязының даалгазын эки кылып келгеннер.

Профэвилел организациязы колхозта коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинни удуртуп, боттуг дузаны чедирип турар. Чоокта чаа 11 кижиге коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп атты тывыскан. Артель кежигүннериниң хостуг үелерин ажыктыг эрттирерин сөөлгу үеде кичээнгейге алган бис. Бодунуң күш-ажылы-биле колхоз экономиказын быжыглаарынга хөй салымшкынын киирип турар дыка хөй эштерге курорттарга дыштанып, туристиг походтар чоруур халас путёвкаларны бергилээн. Чагытай, Дус-Хөлге коллективтиг дыштанылгаларны организастаан. Ол ышкаш колхозчулар Кызылга цирк көргүзүүлеринге барып чораан.

Профэвилел организациязы ажылын элээн экижиткен. Хуралларны доктаамал эрттирип, орта ажыл-агыйга, амыдыралга, дыштанылгага хамаарышкан айтырыгларны чугаалажып, оон күүселдезин чедип ап турар. Социалистиг чарыштың дээштиг болурунче кол кичээнгейни углаан. Чарыштың негелделерин ажылдап кылгаш, ол ёзугаар бригада бүрүзүнге он, бригадалар аразынга ай болгаш-ла түңнелин үндүрүп, тинлекчилеринге шилчиир вымпелдерни, акша шаңналын тыпсыры чанчыл апарган.

Колхозта күш-культура болгаш спорт ажылы чогуур негелдеге четпес-даа болза, чамдык чедиишкиннер бар. Мун рубльге спорт херекселдерин садып алган бис. Штанга, хүреш, хол, бут бөмбүүнүң секциялары ажылдап турар. Бистин бут бөмбүкчүлеривис (капитаны эш Петренко) биче эвес чедиишкиннерлиг. Олар удавас «Урожай» ниитилелиниң бүт бөмбүүнүң талазы-биле Сибирь зоназының бирги чери дээш Омск хоорайга болур маргылдаазынга киржир.

Профэвилел организациязында чамдык кылдынган ажылдар-биле чергелештир четпестер ам-даа бар. Ленинчи юбилейге уткуштур алган хүлээлгелерни күүседиринче бүгү колхозчуларның күжүн долузу-биле мобилизастап шыдавайн турар. Ажылчы чоннуң дыштанылгазын чөптүг организастап эрттирери ам-даа негелдеге дүүшпес. Ылаңгыя школачыларның дыштанылгазынче четпес кичээнгей салдынган. Бар четпестерни дарый чайлаткаш, ленинчи юбилейге ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң талазы-биле чедиишкинниг ужуражыр дээш профэвилел организациязының ажылын улам экижидер бис.

М. САФОНОВ,
Таңды районнуң «Революцияның чалбыжы» колхозта профэвилел организациязының даргазы.

делегей бо хүннерде

Социализмниң акы-дуңма чурттарында

ВАРШАВА. Варшава тура халымшкынның эгелээн хүнүнден бәәр 25 чыл эрткен. «Тура халымшкынның эрткен 63 хүнү Варшаваның чурттакчыларының маадыр болгаш алдарлыг демиселиниң демделеттинген төөгү арыннары база тура халышканнарның удурланышкынынга калчаалыг дерилеңген гитлержи солдаттарының коргунчуг өжээргек үүлгедигелериниң демделеткен төөгү арыннары болган»—деп, «Жиче Варшавы» солун бижээн.

«Найысылаалды бузундулардан катап тургускавывыс-биле база бүгү чурт дег, социалистиг хөгжүлдениң оруубиле чоруп олурар, хайнышкыныыс амыдырал-биле Варшава тура халымшкынының 25 чыл оюн демделеп турадыр бис»—деп, «Трибуна люду» солун демделээн.

Польша пайысылаалдың чурттакчылары Варшава Маадырларынга турскаалдың дээнге оруглуг болгаш моондак-моондак чечектер салган, маадыр өлгеннериниң тураскаалын минута дургузунда ыыт чок туруп хүндүткээн. Варшава тура халымшкынының киржикчилерни орнукшуткан хоорлерде, гитлержи эжелекчилерге удур тулчуушкынар болуп турган черлерде база чечектер салган.

Варшаваның Культура болгаш эртем ордузунга найысылаалдың хөй-ниитизиниң кежээн болган.

• • •

ПРАГА. Соңгу-Моравия областа тудугжу-рационализаторларның бо чылдың эрткен айларының дургузунда ажылчорудулгазының түңнелдерин үндүрген. Ол үеним дургузунда 130 саналды бүдүрүлгеге боттандырып неперетткен. Ол ажыл 3300000 кроннуу камнап алыр арганы берген.

• • •

УЛАН-БАТОР. Моолда рационализаторлар, чаартыкчылар шимчээшкинин ажоок калбарган. Сөөлгү үш чылдың дургузунда чурттуң үлетпүрү биле көдээ ажыл-агыйының хөй-хөй адырларынга рационализаторлар 7,5 муң саналды киирген. Оларның 80,8 хуузун бүдүрүлгеге боттандырган. Экономикага оон бергеи ажыы 21 миллион төгерик болган.

• • •

СОФИЯ. Маңаа Болгар хеөрээниер комитединиң пленуму болган. Оон киржикчилери бүгү делегей херээженнериниң Хельсинкиге болган конгрезинге болгар төлөөлерин киржилгезинниң дугайында ук комитеттиң даргазы Е. Лагадинскаяның плетнелни чугаалашкан.

Пленум бүгү делегей херээженнериниң конгрезиниң үндүрген документилерин чүүлдүг деп санаажы, делегейниң демократтыг херээженнериниң сырый каттыштырарынче угланган ажыл-чорудулгазын калбартыр шиитпирлиин бадыткаан.

• • •

Улуг вевгр шүлүкчү, чалбыыштыг революсчу Шандор Петефиниң мочээн хүнүнден бәәр 120 чыл болурунга уткуштур Будапешке хурал болган.

• • •

Румыниянын чону 20 миллион кижи четнеп. Чурттуң бүгү чонунуң 42 хуузу 1944 чылдың август 23-тен бәәр торуттүнген хамаатылар болган.

(СЭТА).

ХҮРЭЭЛЕҢНИҢ ӨЗҮЛДЕЗИ

КАРАКАС. (СЭТА). Коммунистиг аныяктар эвилелиниң кежигүнүү Карлос дель Вакно хуралга чүве чугаалаан. Венесуэланың аныяктарының эң төлептиг төлөөлекчилериниң партияга ленинчи хүлээп алышкынны партийжи хүрээлениң өзүлдезинге болгаш бижыгарынга, боттарының эргелери дээш ажылчын аңгының болгаш чурттуң күш-ажылчы бүгү чонунуң демиселинге Коммунистиг партияның салдарын болгаш удуртукчу ролюн күштелдирериниге дузалаар дээрзин ол демделээн.

Патриоттарның чедиишкини

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштериниң отрядтары июльда американик-сайгон шеригзерге шыгыы согуушкуннарны удаа-дараа таварыштырган деп, ВИА агентилел дыңнаткан. Патриоттар Мурнуу Вьетнамның бүгү девискээрингге дайзынның туруштарынче халдаан. Чижээ, июльдуң баштайгы 20 хүннеринде хосталаның Улусчу чепсектиг күштериниң отрядтары Тайнинь болгаш Бьенхоэ можуларга дайзынның 200 ажыг шериг автомашиназын узуткаан болгаш 30 шериг судноузун өрттеткен азы суг дүвүнче киирген. Оз-ла үеним дургузунда Тхыатхиен можуга партизаннар америк болгаш чалча 2.500 ажыг солдатты сандан үндүргеп. Чурттуң төп кезээнге патриотчу чепсектиг күштер июль 6-дан 17-ге чедир дайзынның 1650 солдадын өлүргеп болгаш балыглаан. Олар 30 «стратеттиг көдээ суурну» үрегдээн, 105 шериг автомашиназын узуткаан.

Араатанзыг үүлгедиг

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам улус Каттышкан Штаттарның болгаш оон чалчаларының Мурнуу Вьетнамда химия дайзынгга ханы киленеп турар. Парлалганың хосталга агентилелиниң дыңнадыындан билдингени болза, июнь болгаш июль айларның дургузунда Шокзанг, Виньлонг, Ратьзя болгаш Фмен можуларның хөй районнарынга америк самолёттардан хоран химия бүдүмелдерни каш удаа чаштыргап. Оон түңнелинде кижилер өлген, хөй кижилер аары-биле хорааналган, муңгуң гектар чер ажыглаа чок болган.

Америк дайзынзыракгарның бо кемниг үүлгедигерни таңылбырлавышаан, «Ния зан» солуунуң демделээнн болза, вьетнам улус америк агрессорларның болгаш оларның чалчаларының араатанзыг үүлгедигерни, а ол ышкаш сөс кырынга тайбың дугайны чулчуруп, а херек кырынга дайзынны күштелдирип турар оларның кажарлаашкыннарын бүрүү шаап турар.

Чөвүлел хурал

ПРАГА. (СЭТА). Партияның областар комитеттериниң бирги секретарьларының ниитигүрүне чөвүлел хуралы ЧКП ТК-га болган. Ниити-күрүне чөвүлел хуралын ЧКП ТК-ның Президиуму чыыллырган.

ЧТК агентилелиң ыныатканы-биле алырга, ЧКП ТК-ның бирги секретары Г. Гусак чоокку айларда ЧКП ТК-ның директивазарын боттанырар талазы-биле партияның кызыа чогуур ажылының дугайында ЧКП ТК-ның Президиумунуң докгаалында айыткан сорулгаларның дугайын чөвүлел хуралдың киржикчилеринге ыңнаткан.

Областарга политиктиг байдалдың хөгжүдезинин дугайында партия ажылының дүрзулгазын болгаш информацияны эң баштай солушканы ол.

ЧКП ТК-ның чех областарга партия ажылын удуртур талазы-биле Бюрозунуң даргазы Л. Штроугал, Словакияның КП ТК-ның бирги секретары Ш. Садовский, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүннери, ЧКП-ниң Төп контроль-ревизия комиссиязының даргазы М. Якеш чөвүлел хуралдың ажылынга киришкен.

У Таннң илеткели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң чиигпие секретары У Тан Айыл чок чорук Чөвүлелинге тускай илеткелди кирип, доктаамал чепсектиг мөсилдежишкиннин түпнелинде айылга таваржып турзажок, КНО-нуң хайгаракчылары Суэц каналының зоназынга боттарының ажыл-чорудулгазын үргүлчүлээрин саналдаан.

КНО-нуң хайгаракчызы майор Плане (Швеция) хайгаарал пунктузунга израиль октүн бузунлузундан өлген. Ынчангаш У Тан бо илеткелин киирнеп ол.

Суэц каналының зоназынга аткылажышкынны соксаткан шугумну үрээни тайбың таарыштыр шиитпирлээшкинге болгаш бүгү-нинти тайбынга эң улуг уржуктарлыг болуруи илеткелде демделээн.

Чоокку Чөвүл чүкте чаа чепсектиг мөсилдежишкин-биле кыжанып турар болуушкунарның айылдыг хөгжүлезин соксадып болуру ам-даа орай эвес дээрзинге идегелин У Тан илергейлээн.

Р. Никсон Бухареске чораан

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Август 3-те АКШ-тың президентизи Р. Никсоннуң Румынияга албан ёзузу-биле чорааны болгаш аңаа ылган чугаалажышкыннары доозулган. АКШ-тың президентизи Англияда америк , шериг-агаар баазазынче самолёт-биле чорупкан.

ДЕЛЕГЕЙ БАЙДАЛЫНЫҢ ДОПЧУЛАЛЫ

«ЧАА» ПОЛИТИКАНЫҢ БИЕЭКИ-ЛЕ СОРУЛГАЛАРЫ

Эрткен неделяда АКШ-тың президентизин Р. Никсон Азияның чурттарынга чоруун дооскан. Ол, Филиппиннер, Индонезия, Таиланд, Пакистанга четкен. Таиландының найысылалы Бангкоктан америк президент Сайгонга аалдап чеде берген.

АКШ-тың президентизиниң бо чоруушкуну АКШ-тың Азияда политиказының ханы кризизи-биле холбашкан дээрзин америк болгаш делегей парлалгазы бодунуң тайылбырларынга айтып турар. Вашингтоннуң Азияда утланыышкынының мунгаш байдалга таварышканының бүзүрелдиг херечизин болза, ол районга АКШ-тың албадаашкыны-биле тургускан шериг блоктарынга улуг чөрүлдээлер АКШ биле Азияның янзы-бүрү чурттарының аразында харылзааларының чидигленгени, Вьетнамда америк агрессияның буурап дүшкени болур.

Тайылбырлакчылар Никсоннуң чоруушкунуун «Азияда политиказын эде көөрү»-биле холбаштырып турар. Оларның сөзү-биле алырга, сөөлгү үеде Вашингтон ону эде көөрүн эгелээр ужурга таварышкан. Болуушкуну хөөредир көргүзеринге чүткүлдүг америк парлалга АКШ мырыдай «чаа азий политиканы» планнап турар дээр чүвени медеглээрин далашса-даа, ол политиканын ады чаа боордан өске, сорулгазы биеэки-ле хевээр империалистиг болуп артып турар. Ханойнуң «Нянзан» солуунуун айыткаңы-биле алырга, америк чазактың алыс сорулгазы болза, антикоммунистиг эвилелди Азияга тургузары болур. АКШ-тың агрессия шериг блоктарынга мынчага чедир бактаавайн келген чурттарны, ол эвилелче кирир тыртар болгаш АКШ аңаа башкарыкчы рольду ойнаар ужурлуг, ынчангаш напионал-хосталгалыг шимчээшкинни базарының үүргезин ол агрессчи блоктун киржикчилери чурттарга үүктедир бодалдыг.

Бодунуң чоруушкунуунуң үезинде Никсон кыска үеде Сайгонга доктаагаи. А Никсоннуң Сайгонга баар дугайы оон аян-чоруунун планында көрдүнмээн. Америк парлалга Никсоннуң Сайгонга барганын сайгон чалча ёзу-чурумну деткиринин көргүзүү. Вьетнамда агрессчи дайынны үргүлчүлээрингге АКШ-тың үүткүлдүүнүң бадыткалы кылдыр көрген. «Никсоннуң Сайгонга аалдап чеде бергенинин сорулгазы болза, Мурнуу Вьетнамдан америк шериглерниң чамдык кезиин үндүрериниң планнары Каттышкан Штаттарның дайындан үнер дээни азы сайгон ёзу-чурумну хуу-салымы-ла биланы дээш октаптар дээни ол эвес деп чүвени демделээри болур» деп, «Нью-Йорк дейли ньюс» солун бижээн.

Азияның чурттарынга Никсоннуң чоруп турган үезинде Мурнуу Вьетнамда америк шериглер боттарының дайын чорудулгаларын идепкейжиткен факт делегейниң хойниитизиниң кичээнгейни хандытпайн барып шыдаваан.

Тайылбырлакчылар АКШ-тың «чаа политика» дээр чүвезин Вьетнамда мөсилдежишкинни соксадыр талазы-биле кандыг-бир практиктиг базымнарже угландырбаан деп түнелдя оортан кылып турар. Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтуунуң сапалдап киирген программазынга АКШ мурнуку хевээр удурланмышаан. Агрессчи дайынны соксадырын, Мурнуу Вьетнамдан америк шериглерни бүрүн болгаш чугаа чокка үндүрерин, вьетнам улуска бодунуң салым-чолун дашткынның холгаарлаашкыны чокка боду шиитпирлээр эргезин тыпсырын ол программада көрген деп чүве билдингир болгай.

АЖЫКТЫГ ТӨЛЕВИЛЕЛ

Чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле комитеттиң ээлчегліг хуралы июль 31-де Женевага болган. Далай болгаш океан дүвүн демилитаризастаар дугайында айтырыг хуралга чугула черни ээлээн. Ынчаарга хуралга санал берген элээн төлөөлериниң демделээни болза, далай болгаш океаннар дүвүн шериг сорулгаларынга ажыглаарын хоруур дугайында керээниң совет төлевилели айтырыгны эң долу болгаш ажыктыг кылдыр шиитпирлээрини саналдап турар-дыр.

Келир үеде керээниң күштүг болуп хамаажыр зоназы, оон кыыгаарларын тодарадып доктаадырының аргаметодтары, а ол ышкаш керээниң күүселдезин дээш контроль чергелиг ындыг айтырыгларны шиитпирлеп көорүнүң тодаргай ниитичиин женева чугаалажышкыннар чоруп турда илерээн. Ындыг болза-даа боттуг чөрүлдээлер база бар. Совет Эвилели 12 миль далай зоназындан дашкаар далайларның болгаш океанның дүвүнге шеригниң кандыг-даа ажыл-чорудулгазын хоруурун саналдап турар. Ындыг тайылбыр КНО-нуң Кол Ассамблеязының 23-кү сессиязының бо айтырыгның талазы-биле хүлээп алган резолюциязынга элээн хире-чергезибиле дүгжүп, бүгү-ниити тайбының болгаш улустарның айыыл чок чоруунуң аргеажыктарынга тааржып турар. ССРЭ-ниң саналын болгаш керээниң күштүг болур зоназының дугайында айтырыгны совет төлөөлериниң канчаар көрүп турарын социалистиг чурттарның, а ол ышкаш Швецияның, КАР-ның, Индияның, Мексиканың болгаш өске-даа элээн күрүнелериниң төлөөлериниң деткээнин демделеэе чогуур. Далайларның болгаш океаннарның дүвүн шериг сорулгаларынга ажыглаарын хоруурун бүгүнү хаара тутқан эвес, а түгле чамдык кезиик болурун АКШ-тың болгаш Англияның төлөөлери неген турар. Түгле массалыг үзүткаашкынның чепсээн сайгара тургузарын хоруур ужурлуг деп ол төлөөлер саналдап турар. Чижээ, Лондонуң «Таймс» солуну АКШ-тың туружун «американнар ядролуг эвес чепсектиң элээн хөй хевирлеринге далай дүвүн ажыглаар дугайында планнарлыг азы ындыг планнарны ажылдап кылып турар» деп тайылбырлаан. Ынчангаш суг аланга чепсегленишкинни болгаш шериг-техниктиг чепсек-херекселдерни сайгара тургузарының «перспективтиг»—кедилиг чагырларындан ойталаар күзели чок АКШ-тың шериг-үлетпүр комплексиниң ыйдыышкыны Женевада америк төлөөлериниң туружунга салдарын чедирип турар деп, барын таланың бир политиктиг хайгаракчызының бадыткааны шын боон база чадап чок.

Келир үеним керээзининг күштүг болуру хамаарышпас зоназының калбаның дугайында айтырыгның талазы-биле янзы-бүрү бодалдар база бар болуп турар. Совет Эвилели оон калбаан 12 мильге кыыгаарлаарын саналдап турар, ынчаарга женева чугаалажышкыннарының барын талакы чамдык киржикчилери шериг объектилерин сайгара тургузуп болгу дег зоназы калбартырынче чүткүлдүг.

Чугаа транспорт, гидроэнергетика, аъш-чем курлавырлары болгаш өске-даа ол ышкаш үүлдер дугайында чогуур чугаалажышкыннарны болгаш сумележилгелерни үш неделяның дургузунда үзүктеруп турарындан хамаарылга чокка, далайларны болгаш океаннарны чүгле тайбың сорулгаларга ажыглаары кижи төрелгетеннің мурнунга ылапла аажок улуг перспективаларны ажыдар. Оон үжурунда бо талазы-биле Совет Эвилелиниң инициативазы болгаш оон саналдап киирнеги керээниң төлевилели улустарның эргеажыктарынга эң долузу-биле дүгжүп турээр кылдыр далай дүвүн шериг сорулгаларынга ажыглаарын хоруур дугайында төөгүнү маргылдаазы ийи чурттуң аразынга мөсилдежишкинниң өөскүдүп үндүрериниң чүгле чыдаа болган. Ол мөсилдежишкин июль 14-те дайынче шилчээн болгаш беш хүн үргүлчүлээн дайын чоруп турда үш муң ажыг кижи—Сальвадорнуң болгаш Гондурастың чепсектиг күштериниң үштүң бир кезии хирези өлген. Ийи чурттың херектерин башкарып, шөвиниизминиң сагыштыы-биле өөскүткен чалгынын боттарының эргө-чагыргазын быжыглаарынга ажыглаарынче чүткүп турар реаксиязыг дайынзырактарның шыдажыр аргажок алдар-хүнду сүрер болгаш адаан-демиселиниң чылдагаанында ол дайын өйүнде болдунган. Ындыг болза-даа ол ханныг төөгүнү өөскүдүп үндүрериниг кол рольду АКШ-тың чагырыкчы бөлүктери ойнаан.

Сенаттың даштыкы херектер талазы-биле комиссиязының даргазы Д. Фулбрайттың мнинигени болаа: «Каттышкан Штаттар Гондурас биле Сальвадорнуң аразында дайын дээш харыысалга талазыбиле бодунуң үлүүн хүлээр».

Ынчаарга америк монополияларга болгаш Вашингтонның күрүне аппарадында «оларның киживилеринге» бо мөсилдежишкинниң херек апарганының ужуру чүдел?

Сөөлгү айларда хөй-ниитиниң калбак бөлүктериниң ыйдыышкыны-биле Латин Америка чурттарының чазактарының хөй нуруузу америк монополияларның шургуушкунуунга удур демиселге чаңгыс аай фронтуну тургузарынче иледе чүткүп турар апарган. Эрткен чылдың октябрьда Перунуң чазаа «Интернешнл петролеум компани» дээр америк монополияны напионализастаан соонда бо чүткүл онза илереп келген. Перу чазактың дүрүм ёзугаар базымын бүгү латин-америка чурттар чаңгыс ээ-сеткил-биле деткээн. Чилиниң Винья-дель-Мар хоорайынга болган чөвүлел хуралынга олар Вашингтонга киирер ниити экономиктиг «өжээн негээшкинниң» ажылдап кылган болгаш Латин Америкада үптекчи политиканы эде көөрүн Вашингтондан негээн.

Латин Америка чурттарының боттарының башкаланчак чоруун ажып эртер дээр ораалдажылышкыннарынга удур Вашингтонның чимзенишкинерни угландырганы ол. Ынчангаш Гондурас биле Сальвадорнуң аразынга ханныг мөсилдежишкинни өөскүдүп үндүрген. Чилиниң «Нуэстра палабра» солуунуун июль тончүүлде бижээнн болза: «Америк империализм латин-американнарның аразынга өжээнешкек чорукту өөскүдериниче болгаш Латин Американың чурттарын моон соңгаар-даа колония болдурарынче бодунуң угландырган ниити планының чардынмас кезии кылдыр бо дайынны белеткээн».

И. АБЛАМОВ,
Г. ДРАГУНОВ,
Х. КОБО,
Ю. НЕЧАЕВ. (СЭТА).

Италияда чазак кризизи чидигленип турар. М. Румор чаа чазакты тургузарындан ойталаан

РИМ. СЭТА-ның корреспондентизи Ю. Лопатининиң дамчыкганы: Италп Республиканың президентизи Дж. Сарагат чаа чазакты тургузарын М. Руморга дааскан. М. Румор президендиге чеде бергеш, ол даалганы күүседиринден бодунуң ойталап турар дугайын медеглээн.

Президент «чоон топтуң» мурнунда турган чазак коалициязында кирген партиларның төлөөлекчилериниң чаа чазакты тургузар дугайында: калбак бүрүн эргени М. Руморга тывысканы билдингир болгай. Чазак башкыларын албан-дужаалынга кандидат М. Румор президентиниң ол даалгазын болгаш салган согулганы күүседирин оралдашпышаан, политиктиг партиларның удурткучулары-биле чугаалажышкыннарны болгаш сумележилгелерни үш неделяның дургузунда үзүктеп чугаалажып турган. Ол мөсилдежишкинни июль 14-те дайынче шилчээн болгаш беш хүн үргүлчүлээн дайын чоруп турда үш муң ажыг кижи—Сальвадорнуң болгаш Гондурастың чепсектиг күштериниң үштүң бир кезии хирези өлген. Ийи чуртта херектерни башкарып, шовиниизминиң сагыштыы-биле өөскүткен чалгынын боттарының эргө-чагыргазын быжыглаарынга ажыглаарынче чүткүп турар реаксиязыг дайынзырактарның шыдажыр аргажок алдар-хүнду сүрер болгаш адаан-демиселиниң чылдагаанында ол дайын өйүнде болдунган. Ындыг болза-даа ол ханныг төөгүнү өөскүдүп үндүрериниг кол рольду АКШ-тың чагырыкчы бөлүктери ойнаан.

Сенаттың даштыкы херектер талазы-биле комиссиязының даргазы Д. Фулбрайттың мнинигени болаа: «Каттышкан Штаттар Гондурас биле Сальвадорнуң аразында дайын дээш харыысалга талазыбиле бодунуң үлүүн хүлээр».

Ынчаарга америк монополияларга болгаш Вашингтонның күрүне аппарадында «оларның киживилеринге» бо мөсилдежишкинниң херек апарганының ужуру чүдел?

Сөөлгү айларда хөй-ниитиниң калбак бөлүктериниң ыйдыышкыны-биле Латин Америка чурттарының чазактарының хөй нуруузу америк монополияларның шургуушкунуунга удур демиселге чаңгыс аай фронтуну тургузарынче иледе чүткүп турар апарган. Эрткен чылдың октябрьда Перунуң чазаа «Интернешнл петролеум компани» дээр америк монополияны напионализастаан соонда бо чүткүл онза илереп келген. Перу чазактың дүрүм ёзугаар базымын бүгү латин-америка чурттар чаңгыс ээ-сеткил-биле деткээн. Чилиниң Винья-дель-Мар хоорайынга болган чөвүлел хуралынга олар Вашингтонга киирер ниити экономиктиг «өжээн негээшкинниң» ажылдап кылган болгаш Латин Америкада үптекчи политиканы эде көөрүн Вашингтондан негээн.

Латин Америка чурттарының боттарының башкаланчак чоруун ажып эртер дээр ораалдажылышкыннарынга удур Вашингтонның чимзенишкинерни угландырганы ол. Ынчангаш Гондурас биле Сальвадорнуң аразынга ханныг мөсилдежишкинни өөскүдүп үндүрген. Чилиниң «Нуэстра палабра» солуунуун июль тончүүлде бижээнн болза: «Америк империализм латин-американнарның аразынга өжээнешкек чорукту өөскүдериниче болгаш Латин Американың чурттарын моон соңгаар-даа колония болдурарынче бодунуң угландырган ниити планының чардынмас кезии кылдыр бо дайынны белеткээн».

И. АБЛАМОВ,
Г. ДРАГУНОВ,
Х. КОБО,
Ю. НЕЧАЕВ. (СЭТА).

Шериг чарыгдалдарының үүргези

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Нью-Йоркта амыдырап-чурттаарының өртек-үнези чурттаагызында ортумаа-биле алырга, оон барык ийи катап дүрген аартап турар. Аъш-чемниң өртээ соксаал чоккa аартап, бажың, транспорт хөлеизин улгадып, медицина хандырылгазын болгаш транспорт системазын ажыктаңгаш, муңгуң гектар чер ажыглаа чок болган.

Федералдыг болгаш түс черинге үндүрүглерге Нью-Йорктуң чурттакчыларының эктинге салдынган аар үүрге болуп турар. Хоорай даргазы Линдсейниң хереченээни-биле алырга, чыл бүрүде нью-йоркчулар чүгле Вьетнамда дайын шүүделинге безин 3 миллиард долларны төлээр ужурга таварышкан. Оон аңгыда 6 миллиард долларны чепсегленишкинниң янзы-бүрү программазын боттандырарынга киирип турар.

Ынчаарга АКШ-тың өскедаа хоорайлары-биле бир домей Нью-Йорк бодунуң айтырыгларын (чурттагга, транспорт болгаш өске-даа) шиитпирлээрингге негеттинер акшахөрецгинин тыпшайн турээр деп, Линдсей медеглээн.

«Хоорайлар айтырыгларын шиитпирлээр дээш үндүрүг төлөөлекчилери» деп организацияны Нью-Йоркта тургускан. Ол организацияның кыйгырыын «Нью-Йорк таймс» солунуга удур демиселге чаңгыс ээ-сеткил-биле деткээн.

Куба Республика. 1969—1970 чылдарның чигир үнүжүнүң дүжүдүн кезип алыр ажыл чурттa изиг түлүк. Куба ажылчы чон келир чылын төөгүде бир-ле дугаарында 10 миллион тонна чигирни алыр деп турар.

ЧУРУКТА: Орьенте можуда чигир үнүжүнүң ажаап алышкыны. С. Преображенскийниң фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Өскерилгелер чарлаан

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). Киншасадан дыңнатканы ёзугаар алырга, Конгоның (Киншаса) президентизи Жозеф Мобуту чурттуң чазаанның составында оскерилгелер дугайын чарлаан. Тос министрин албан-дужаалындан чайлаткан, оларның аразында даштыкы херектер министри Жюстэн Бомбоко, сан болгаш бюджет министри Виктор Ненлака, эртем шинчилелдер болгаш планнзашкын талазыбиле күрүне министри Этьенн Чисекеди бар.

Чурттуң амгы президентизи Жозеф Мобуту чазактың баштыңы, национал камгалалдың болгаш дайынның хоочун киржикчилериниң херектериниң талазы-биле министр болган.

ШЫН — Дөртқу арын ● 1969 ч. ● август 5

ЛЕНИН ДУГАЙЫНДА КИНОЛАРНЫ ДАШТЫКЫ ААЛЧЫЛАР КӨӨРГЕ

В. И. Ленининиң төрүттүгеген хүнүниң бээр 100 чыл болурунуң чоокшулаап келгенинге холбаштыр Совет Күрүнениң үндезилекчизининиң дугайында эрткен үеге хамаарышкан киноларны көргүзериң делегейниң Москвага болган VI кинофестивалынга организастаап. В. И. Ленининиң дугайында эрткен үеге хамаарышкан кинолар көрүлдезиин Москва фестивалының даштыкы чурттардан келген аалчылары аажок сонуургаан. Сураглыг режиссёрларның, артистериң, хөй-ниитн ажылдакчыларының чугаалаан бодаалдарын фестивальдың парлаага төвүнүң корреспондентилеринң бижип алганын Парлаганың Медээлер агентилели номчукчуларга сонуургадып бараалгаткан.

☆ ☆ ☆

Патамаса Кавакита (Япония. «Тоно фирманың чингине директору).

«Ленин дугайында эрткен үеге хамаарышкан кино-чуруктарны фестиваль программазынга киргенин бедип-биле үпелээр-дир мен. Аныяктар уран чүүлдүң эң эки хевирлеринге өөренир ужурлут. Ленин дугайында совет кинолар уран чүүлдүң ыңдыг хевирлери болур».

Режиссёр Пээлмаагийн Намаан (Моол).

«Эрткен үе кинолариның бо көрүлдези — бодунуң төрүттүгеген хүнүниң бээр 100 чыл болуру дешилгелиг бүгү кижи төрелгетөнге келир чылын демделеттирер кижиге делегейниң кинематографистериниң хүндүлели. Ленин дугайында кинолар — төөгү эвес, харын чонну бурунгаарлаарыңче кыйгырып турар чуруулга чогаалдары деп билир-дир мен»

Артист Саройя Деви Сриварша (Индия).

«Ленинни эң баштай-ла кино экранынга көрүп, оон-биле ужурашканымга сеткил-сагыжым тээн-даа өөрүүр-дүр. «Октябрь», «Дириг Ленин» деп кинолар-биле танышканым мээн амыдыралымга улуг болуушкун болду».

Режиссёр Сембен Усман (Сенегал).

«Мартта Дакарга Ленин дугайында кинолар неделязын эрттирген, аңаа хөй-хөй киноларны, «Июль алдыда» кинону безин көрген бис. Ынчанмыже «Октябрь» болган «Дириг Ленин» киноларны көргенимни мөзээ аажок өөрүнчүт болган».

Кинорежиссёр Хосе Массиц (Куба, кыска метражтыг кинолар конкурузунуң жюри кежигүү).

«Шылтаранган кинорежиссёрлар Михаил Ромм-биле болгаш Григорий Александров-биле танышканымга кончуг-ла өөрүүр-дүр мен. «Дириг Ленин» кинону көргеш, сонуургачыг хөй-хөй чүүлдерни билип алдым. «Октябрь» кинону шагда-ла көрген мен. «Делегейни хайныктырган 10 хүн» номчуп келген, аңаа ынак мен. Ол кинону чаартканы-биле танышары сонуургачыг-дыр».

Киновед Ежи Теплиц (Польша).

«Кылып чоруур ажылым аайы-биле төөгү эртемдени кижи мен. «Октябрь» кинонуң дугайын хөй катап бижээн, оон хөй-хөй көргүзүглерни шээжилелдиг билир мен. Ол кинону чеже-даа катап көөрге, хоочун таныш эки өөнүү-биле ужурашкан дег-дир».

Артист Константин Коцев (Болгария).

«Ол кинолар кижиге тынар агаар дег, хүп дег хереглеттинер-дир».

Профессор Михня Георгиу (Румын толээлериниң удуртукчузу).

«VI Москва кинофестивалында эрткен үеге хамаарышкан, «Ленин дугайында кинолар» көрүлдезиин арттырип турары эки-дир. Көрүлделерниң программазын кончуг бодамчылыг тургускан-дыр. Ленин — делегейниң эң өндүр улуг кижиэн болгай, ынчангаш оон дугайында киноларны шылгаранган кинематографистер тургускан».

Луи Вернье (Бельгия, Делегейниң уруглар киноларының төвүнүң оралакчы президентизи, уруглар киноларының конкурузунуң жюри кежигүү).

«Силериниң төөгүчеринге эң чугула фактыларын катап көргүзүп турар Ленин дугайында киноларны көргеш магададым. Ленининиң ролюнга Борис Щукининиң ойнаанын онза-ла магададым. Ленин дугайында хөй-хөй кинолардан үзүндү көргүзүглер алгаш, совет кинематографистериниң чаңгыс аай кино кылдыр тургускан турары кончуг күзенчиг-дир».

Режиссёр Пол Леккеберг (Норвегия).

Совет кино уран чүүлүнүң эрткен үеге хамаарышкан киноларының көрүлдезиин Парижке арттырып турда, Ленин дугайында киноларны аңаа көргеп мен. Ону кинематографист бүрүзүү көөр ужурлуг деп бодаар-дыр мен».

Режиссёр Любиша Георгиевский (Югославия).

«Октябрь» кинону баштай-ла көргениим бо болаа-даа, оон дугайында хөй-хөй чүүлдерни номчаан мен. Ынчангаш ону ам көөрүмге, ону шагда-ла көрген мен кылдыр мөзээ сагындырардыр. Ол-даа кайгамчыктыг-ла кино».

Режиссёр Лехослав Маршалек (Польша, кысна метражтыг киноларны конкурузунуң жюри кежигүү).

«Ленин дугайында, эрткен үеге хамаарышкан киноларны фестивальга көргүскенин кайгамчыкла ажыктыг деп санаар-дыр мен. В. И. Ленининиң чурттап чораан үезинде тырттырган документилер болур киноларны мөзээ эң үнелиг кылдыр сагындырар-дыр.

«Дириг Ленин» кино кончуг сонуургачыгдыр. Ленин дугайында мооң мурнунда билбейн чораан хөй-хөй чүүлдеримни оон көрүп алдым. Эйзенштейниниң «Октябрь» кинозу сагыш-сеткилден уттундурбас-тыр».

Артист Даниэль Ольбрыхский (Польша).

Сергей Юткевич революциянның улуг баштынгылының дугайында кайгамчыктыг кинону турпускан-дыр. «Ленин Польшада»—кино уран чүүлдүң улуг чогаалы, ынчангаш ол кинону тургузаарынга Польшаның кинематографистериниң киришкенинге чоргаарланыр-дыр мен.

Культура министри Аднан Ромки (Иордания).

«Ленин Польшада» кинону Берлинге-ле көрген мен. Артистиң ойнаанын магадаар мен. Ленинни, оон кижи мөзүүн мөңээ ол кино көргүзүп берген. Максим Штраух ук кинонуң бүгү дургузуунда В. И. Ленининиң сагыш-бодалын илередип ойнаан,— улуг артист.

Кино тургузукчузу Стен Карлберг (Швеция).

Ленининиң Стокгольмга тургаанының дугайында кино тургузаар деп турар бис. Ленин дугайында эрткен үеге хамаарышкан киноларның шуптузуч садып алыр бис деп идегээр-дир мен. Көргүзүглерде кирген киноларның шуптузуп садып алыр бис деп идегээр-дир мен.

Кинематография болгаш телевидение эргелелинин директору Мухамед Махджуб (Судан).

Ленин дугайында киноларны, ылаңгыя «Октябрь» кино мөңээ сонуургачыг болду.

Ынды кижининиң дугайында ам-даа хөй-хөй киноларны тургузуп болур деп бодаар-дыр мен.

Артист Тадеуш Ломницкий (Польша).

Фестиваль киноларын кончуг сонуургачыг деп бодаар-дыр мен Ленин дугайында, эрткен үеге хамаарышкан көргүзүглерде кирген киноларны мөзээ сонуургачыг болду. Ол өөдүр улуг киноларны келир үеде мээң ажылдаарымны чогаадыкчы ёзу-биле дыка-ла сорук кирди.

Кино тургузукчузу Джон Терри (Великобритания).

«Июль алдыда» кинону дыка-ла сеткил ханып көрдүм: орус революция төөгүзүнүң хөй-хөй талаларын оортан тодаргай билип алдым. Юлий Карасин — талантыглыг режиссёр деп бодаардыр мен.

Артист Цэвэгийн Дашнямжил (Моол).

Конкурста киргген «Эртев» кинога Сухэ-Батор болуп ойнаан мен. Юрий Каюров В. И. Ленининиң ролюнга тырттырган. Ам Москвага «Июль алдыда» кинону көрдүм. Ол кинону аажок сонуургаар-дыр мен. Көрүүде үезинде мээң билип, бодап алган чүүлдерим бистиң киновустүң ийнги сериязыны тургузаар талазы-биле мээң ажылдарымга дуза болур.

Режиссёр Кийохико Усихара (Япония).

«Июль алдыда» кино онза-ла сонуургачыгдыр. Юрий Каюровтуң ойнаары магалыг. Дириг Ленинни көргешим ол кылдыр мөзээ сагындырар-дыр.

Журналист Гу Пеллетан (Литва).

Ленин дугайында эрткен үеге хамаарышкан киноларның шуптузуп көргеп мен. Оларның шуптузуп тургусканы эки, оларны ол хире мергежилдиг режиссёрлар тыртыргап болганда, ыңдыг болбайн-даа канчаар.

Кино тургузукчузу Теодора Олимберг (Великобритания).

М. Донскойнуң «Ленинң чүрээ» кинозун бүгү чурттарның чонунга көргүскен турарын хүзээрдир мен. Фестивальдың соругламы ол кино кайгамчык эки көргүзүп турар-дыр.

Кино ажылдакчыларының федерациязының дарганы Келле Рейнер (ГФР).

Мөңээ режиссёр М. Донскойнуң «Ленинң чүрээ» кинозу кончуг сонуургачыг болду. Ол кинону тургускары тергиин-ле мергежилдиг-дир. Ленинң ролюнда оңнап турар артист Елена Фадеева — улуг мергежилдиг артист. Ленин дугайында киноларны догеге көрүп шыдаваанымга кончуг хомудаар-дыр мен.

Кинокритик Пьюи Кули Фан (Мурнуу Вьетнам Республика).

Москвага болгаш төрээн чурттумга көргеним Ленин дугайында киноларга ынак мен. Ол киноларны бүгү делегейниң революсчу шимчээшкинниге улуг ужур-дузалыг.

Ленининиң ады бүгү кижи төрелгетөнниң салым-чолу-биле холбаштыр. Ленин улустарга хостаттаже оруктуг ажыдып бергей.

(ПМА).

Ильич бойдуска ынак чораан

Пролетариаттың улуг баштынчызы В. И. Ленининиң ажыл-амыдыралы уругларгадаа, улуг кижилерге-даа үнелиг. Оон дугайында сактыышкынывар. Ильичниниң чаалары, баштынчының кижизиг, амыдыралга, бойдуска ынак аажы-чаңын биске көргүзүп келир. Бойдус болгаш кижи. Оларның бот-бодувага хамаарылгазы. Өзүп орар чаштарны чараш чүвеге хандыкпыдар, ону үнелеп билиринге кижизидери. Бо чергелиг айтырыглар башкыларның, ада-иелериниң, кижизидикчилериниң мурнунга тургустунуп келир. Уругларны бойдуска, төрээн черинге ынак кылдыр кижизидериниң кайгамчыктыг үлегер-чижээ Владимир Ильичниниң амыдыралы. Ынчангаш бо бичии беседаны «бойдуска Ленин дег ынак болуңар» деп адаксадым.

Эрткен чүс чылдың төнчүүзүнде Шушенскоеге шөлүлгеге тургап, Владимир Ильич Енисейниң кадыр эриктерин, оон чара булган чоруй барган кашпаларын, кижи дээш көөрбээн күчүлүг зэмнерин магадап, хостуг үезинде селгүүстеп чораан.

Ортаакы Россияның чавыраар делгемнерин, арыгларын, шынааларда үнген чечектерни ол чарашсынар, ыңдыг черлер оон сеткилин сергедиптер турган.

Чажында-ла Кокушино суурда төрелдеринге ол чайын акы-дүңмалары-биле кээп, ол черниң чурумалыгга хандыкпаан. Үшна хемге аштып, арыгдан моогулеп, дал хаваанының чараш өңнерин көөр дээш өөрү-биле ону «таннылдап» турганын ол үезин сактыышкынарындан билип ап болур.

Ленин Волга хемниң үнүнга төрүттүүген. Бүгү-ле оруг кижилер дег, ол улуг хемниг чоргаарланып, оон карак четпес делгемнерин, оожум агымын, хат, бораңда дүргектелип келир чалгыгларын магадаар.

Ильич угаан ажылындан дыштанырда селгүүстээр, бижип турар чогаалдарының дугайында бодаар чораан. Питерге революсчу болгумге өөредилге, маргылдааларны хоорай даштынче үнүүшкүн-биле солуп, соок агаарга, харга мага ботту дадыктырып турганының дугайында Надежда Константиновна Крупская сактып бижээн.

Бойдуска хандыкшыл Сибирьге-даа, даштыкыга-даа читпээн. Шушенскоеге шөлүлгеге чораан О. Б. Лепешинская Ильичниң Красноярск хоогунда чараш чурумалдыг черлерни магадааның, Енисей уныныр үнүжүп, кадыр эриктерин онзаызынганын демделээн.

Шушенскоеге суурнуң оолдары-биле каток кылчып, аңаа чүңгулап турган. Ол үени көргүзүп тура, Надежда Константиновна «орай күзүп, хар чаггалакта, ынчалаа-даа хем доңа бергенде, сеп черлеп мрадыр-ла чоруптар турган бис. Дошту өттүүр даш бүрүзү, балык, байлаң тода кестүр. Ол мырыңай-ла хуулгаазын чүве дег» деп бижээн.

Ильич огород-даа өстүрүп чораан. Шушенскоеже Надежда Константиновна аъзазы-биле чедип келгеп соонда, Ленин чурттап турган бажыңының чамында каш чалга погаалар, чечек тарып алган. Аңаа ажылдаарынга ол ынак чораан.

Угаан болгаш күш-дамыр сайзыралын аралаштырып, ында сагыш билиринден Ильич кан кадык, шимченгир, хамык чүвени дүрген шиңгээдип адыр кижи чораан. Шөлүлгеден аъзазы Мария Александровнаже ол ынча деп бижээн: «Чай дургузунда күш кирип семирий бердим. Хүнге дадыкканым холчок, шуут Сибирь чурттуг кижи дег болдум. Аңнаашкын болгаш кодээге чурттарга деп чүве ол дур»..

Даштыкыга үр үеде чурттаар ужурга ол танарышкан. Швейцариянның каас-чарап бойдузун сонуургап, даглыг черлерге безин чадаг-тергелиг селгүүстээрнинге Ильичилер (В. И. Ленин биле Н. К. Крупскаяны эш-өөрү ынчаар адаар турган.—Ред.) ынактар. Швейцарияже бар чыда, Ленин аъзазынга чагаалыңга: «мында бойдус каас-чарашты-тыр Ону үргүлүү магадап көөр-дүр мен. Мында ээнче чагаа чоруткаңам немеп станция ыңдыңдан дораан Альпы даглары эгелээн. Хөлдер база солчуп-ла турар. Вагон соңгазыңдан карак салдынмас-тыр» дээн. База бир чагаадан одуртаарны алырлы. «Надя-биле чоокта чаа база бир аштиг Салэв даанче үнүп чордувус. Куду Женевазы тумапныг, инмиртин. А дөгдө магалыг хүн, хар, чүңгу. Көңгүе орус, эки кышкы хүн»...

Төрээн чурттундан ыракка тургаш, Ленин оон бойдузуңга демейлешкек черлерни мактап, Волга хемге чоргаарланып, ол дугайында тапыш көруштеринге чугаалаар. Хоочун революсчу И. Попов мынча деп бижээн: «Бир-ле катап талыгыр селгүүстээшкин үезинде бүтү чүвени хөөрежип кааспаныывыс соонда мен чамдык даштыкы кижилер-биле чугаага Россияның хожудангайын, оон оюлганнарының программазын кончуг бодамчылыг тургускан-дыр. Ленин — делегейниң эң өндүр улуг кижиэн болгай, ынчангаш оон дугайында киноларны шылгаранган кинематографистер тургускан».

Луи Вернье (Бельгия, Делегейниң уруглар киноларының төвүнүң оралакчы президентизи, уруглар киноларының конкурузунуң жюри кежигүү).

«Силериниң төөгүчеринге эң чугула фактыларын катап көргүзүп турар Ленин дугайында киноларны көргеш магададым. Ленининиң ролюнга Борис Щукининиң ойнаанын онза-ла магададым. Ленин дугайында хөй-хөй кинолардан үзүндү көргүзүглер алгаш, совет кинематографистериниң чаңгыс аай кино кылдыр тургускан турары кончуг күзенчиг-дир».

Режиссёр Пол Леккеберг (Норвегия).

Совет кино уран чүүлүнүң эрткен үеге хамаарышкан киноларының көрүлдезиин Парижке арттырып турда, Ленин дугайында киноларны аңаа көргеп мен. Ону кинематографист бүрүзү көөр ужурлуг деп бодаар-дыр мен».

Режиссёр Любиша Георгиевский (Югославия).

«Октябрь» кинону баштай-ла көргениим бо болаа-даа, оон дугайында хөй-хөй чүүлдерни номчаан мен. Ынчангаш ону ам көөрүмге, ону шагда-ла көрген мен кылдыр мөзээ сагындырардыр. Ол-даа кайгамчыктыг-ла кино».

Режиссёр Лехослав Маршалек (Польша, кысна метражтыг киноларны конкурузунуң жюри кежигүү).

«Ленин дугайында, эрткен үеге хамаарышкан киноларны фестивальга көргүскенин кайгамчыкла ажыктыг деп санаар-дыр мен. В. И. Ленининиң чурттап чораан үезинде тыртыргап документилер болур киноларны мөзээ эң үнелиг кылдыр сагындырар-дыр.

«Дириг Ленин» кино кончуг сонуургачыгдыр. Ленин дугайында мооң мурнунда билбейн чораан хөй-хөй чүүлдеримни оон көрүп алдым. Эйзенштейниниң «Октябрь» кинозу сагыш-сеткилден уттундурбас-тыр».

Артист Даниэль Ольбрыхский (Польша).

В. СОЗИНОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

«Мосфильм» (СССР) биле «Бавария-ателье гезельшафт» (ГФР) ийи киностудия совет эстрада биле цирктиң эң эки күүседикчилериниң дугайында өңнүг хөгжүмчү кинону кады тыртыргып турар.

Кинону наймылалдың шөлдер, кудумчуларында, ССРЭ-ниң УАЧД-зинде. Төп ипподромда, москвачылардың дыштанылга черлеринде тыртыргып турар.

ЧУРУКТА: немец кинорежиссёр Хайнц Лезендаль биле аът спортунуң сураглыг Тугановтар ансамблиниң ойнакчызы Макар Мамаев тыртыргылалар аразында чаңсар үезинде.

Юбилейге уткуштур

✦ **ГРОДНО.** Волковысск районунуң культура бажыңынга «В. И. Ленин коммунистиг тургузуушкунга Советтер биле оларның депутаттарының ролюнуң болгаш соруглаларының дугайында» темалыг эртем-практика конференциязы болган. Аңаа область, район, кодга болгаш суур Советтериниң депутаттары киришкен. Областың кодга районнарынга ленинчи темалар ёзугаар доклаар хөй ажылдарның бирээзин ол. «ССРЭ-ниң тургузазырыга В. И. Ленининиң роло», «В. И. Ленин—Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының үндезилекчиниң» темалыг кежээлер арткен.

Төп библиотеканың номчулга залынга «Ильичниң номнары» делгелге ажыттынган. В. И. Ленининиң Кремльде кабинединде болгаш квартирязында кадагалаттынып турар номнар дег номнарны делгелгеге көргүскен. К. Маркстың «Капиталы»-биле кожа Чернышевский биле Добролюбовтуң чогаалдарының томнарын салган. Шекспирниң «Гамлединбиле Салтыков-Щедринниң болгаш Жан Жак Руссоның номнары кожалашкан. Делгелгеде Гогольдуң, Джек Лондонның, Гомерниң, Байроннуң болгаш өске-даа чогаалчыларның чогаалдары база бар.

✦ **АМУРДА-НИКОЛАЕВСК.**

(СЭТА).

Шуурган соонда

спорт

Күштүг шуурган хайыра чок үлдап-үлдап эрте бээрге, валдың ээзи кижи коданын долгандыр кылаштап коргүлээр болгай. Шуурган кажа-хорааны үрей тааптажык ирги бе азы ыяла-мыяда чүүхөөнү хинкиндип алгаш барбажы ирги дээш база өске-даа болаалдар-биле коданын эргипр. Оон ынай шуурган аал ээзин кижиниң бойдустуң бүгүле баажылыг чанналшкынынга канчаар белеткенин алганың база коргүзер болгай. Бир эвес кыжын улуг шуурган чедип келзе-даа кажаа-хораазы эки, мал чеми четпир ээ шуурганны мөңдү арттырер.

Оон бүдүү бодун ийиктавр «О, эр-дыр мен!»

Ол-даа ыңдыг-дыр.

Чоокта республиканың хол бомбүүнүң талазы-биле бирги черни дээш маргылдаа доозулган болгай. Оон түңнели бүгүдеге шагда биллингир. Чемпион «Динамо» спорт ниитилелиниң командазы болган шүүлде оюнга киржир эргеш чок болган. «Спартак» командазы чүге багай ойнаанын? Ол мырыңай хөк: ук команда эртенги оюнга бир состав-биле, дүн соонда ужуражилгага база бир состав-биле ойнап, дараазында база бир янзы болуп турган. Бүдүн коллектив болуп чаңчыкпаан кижилерниң сагыш-сеткилп-даа, шимчээшкини-даа аңгы-башка болбайн канчаар.

«Спартак» шүүлде маргылдаага киреп эрге чедип албаан деп үстүнде чугаалаан болгай бис. Ынчалза-даа чемпионатка киржир командаларын ниитилелдер аайы-биле киирген талазы, «Спартак» аас-кежиктиг боон, шүүлде маргылдааже «сөй девип» киреберген. «Шынта, «Спартак»-ам-на ылап тулчур болдур эвес бе!» деп, ол команданың талалакчылары чугаалажыпдаа турганнар. Бо удаада «Спартактың» составы муң-не локтаамал-даа апарган турган.

Баштайгы оюндан эгелээпле «Спартак» командазы мурнуку эрткен шуургандан ыңдыг-даа түңнел үндүрүп албаан дээрэ дораан-на косту берген. Команданың ойнакчыларынын сеткилп каттышаан, хөделиишкиннери аңгыланы болгулаан. Солун комбинациялар мырыңай чок. Команданың ойнакчылары пат моган турупкан, таважок ылгып ойнап турганнар.

Бир чижек. Шөлде «Спартак» биле «Урожай». «Урожай» командазының ойнакчылары барык шуугу кодээ спортсменнер. Кодээ спортсменнер спартакчыларга хостуг тынар чаңгыс минутта безин бербээн. Түңнелинде «Урожай» 3:0 кылдыр «Спартак» командазын состүн бүгү утказы-биле чылча таап каан.

База бир чижек. «Спартак» Хову-Аксының «Металлург» командазы-биле ойнап турган. Сан 2:2 апарган. Түңнелге соолгу бешки оюндан билдинер турган. Хову-Аксының аныяк спортсменнери чаяк кылгаш, уттуруп каапнар, а ынчалза-даа спартакчыларның типлелге дээш байырлаар харыы чок болганнар. Олар пат турупкан, бот-боттарын бүдүү чемележип, оюнчуң душкуурдуүнден ойнакчыларын балдырлары спригайнып тургулаан.

«Спартак» командазы республикада эң шыырак, эң көскү, харын-даа чемпион атты камгалаан турбас чүве бе? дижир кижилер бар. Мен оларның талазында мөң. Шынап-ла ыңдыг улуг ниитилел хол-даа, бут-даа бомбүүнүң кандыг-даа шыырак командазын тургускай-ла.

Мында хол бомбүүнүң талазы-биле чугаа боон турар-даа болза, бут бомбүүнче база бир чин када корнүң каапталынар. «Спартак» мурнунда бут бомбүүнүң республикада эң шыырак комидаларының бирээзи тургап-на болгай. Ол команда ам читкен. «Спартак» деп ат дыңналбастаан. Ол чүге ыңдыг болду?

«Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң удуртукчулары хол-даа, бут-даа бомбүүнүң командаларын четчелеп тургузаар талазы-биле боттарының организакчы эрга-мергежилин үндүрбейн турар эвес ирги?

Бир эвес ыңдыг болза оларны оттур силгипир херек.

С. ТАМБА.

Редактор К. Н. ДИНГА.

Билип алыңар, эргим номчукчулар

Дизентерия — аарыг кижиден кадык кижиге дүрген халдаар халдавырлыг аарыг. Бир эвес кижиниң аскын даамчыштыр оон организминче дизентериянын микробтары кыскыр болза ол дизентериядан аарган кижи кончуг хөй санныг микробтарны кадыг албаны-биле кады үндүрүп турар. Халдавыр хамыкты журнай аъш-чемни болгаш алк-савапы домчыштыр база болуп турар. Дизентериянын микробтары аъш-чемзе азы алк-савага кончаар чыптыныып турарыл? Бир эвес аъш-чемзе алы алк-савага чүгбаан халдар-биле бээр алы оларга сээктер хонган болза, ынчан халдавыр чыптыныын болур. Сээктер 2 километр чедир ужуп турар, олар янзы-бүрү бокторге хонгулап, буттарының даванкарынга болгаш мага-будунга дизентерия микробтарын чыптырып ап турарлар. Ларыг кижиниң үндүрген чүүлдери суглга кирер болза, дизентерия база халдап болур. Дизентериядан аар ларааш кижиниң въди изиир, канзырлыз болгаш ханныг кыжык үндүрер (куду олуртур) ишти аарыр, үргүлүү куду олуртур апаар. Ынды таварылгаларда ларыг кижи ынчыге баар ужурлуг. Ынчалза-даа ам үеде дизентериядан аарыыр чорук баштайгы үезинде чиик эртпээ турар, ол чорук хан чок кыжыктыг болгаш үргүлүү куду олуртуп, вът изидип турар. Мындыг таварылгада аарыг кижилер ол аарыгны улуг-ла херекке албас, ынчыге барбайн турар. Аарыг кижилер дизентериязы бут кырынга эрттирип, оок-биле ооск кижилерни аартып турааар. Оон ааъында, шын ынчалгаш чоруур ойумде эгелеевес болза, аарыг удаажыраар болгаш хоочураашкынче чоорту шилчий бээр. Ынчангаш кандыг-даа кыжык санында ынчыге доп-дораан баар херек. Бёдү ынчалгаш чорукту болдурбас ужурлуг.

ДИЗЕНТЕРИЯДАН ААРЫЫР ЧОРУКТУ БОЛДУРБАС ТӨЛӨЭДЕ:

1. Чем кылырының, чиирийнээ мурнунда арыгланыр черлерге чораанының соонда болгаш халдарның хирлемгенинин соонда оларны саваңнап тургаш чүүр.

2. Аъш-чемни болгаш продуктуларны сээктерден шын дузлаар. Хайындырган сүттү шкер болгаш хаалгыг савага шыяжаар. Чиг могаалар болгаш кат-чимистерни чиир мурнунда шкер суг-биле эки чүүр болгаш изиткен суг-биле саара кудар.

3. Чазын огородту арыг эвес чүүлдер-биле чемишчитпес.

4. Кудуктан, хөлбектем, хемден болгаш өске-даа ажык черлерден ускан сувларны чүгле хайындырган ижер. Бажыңга ижер сугну хаалгыг савага тургузар.

5. Бажыңга сээктерни узуткаар, аңаа янзы-бүрү ууткаар чүүлдерни: ДДТ деп хөюг порошокту, чыптыныычыл савыларны болгаш өске-даа чүүлдерни ажыглаар.

6. Кузнаның чем артынчыларын чогуур ойумде үндүрүп төгер. Бок үндүрер демир хуулгаларның арыг-шөверин сезыыр, оларны хаалгыг тургузар, арыгланыр бажыңга 5 хонукта-ла бир катап хлорлуг чугайны төгер болгаш бок төгер хаваржактарны хлорлуг чугайның эзилдирии-биле чажыл чүүр, арыгланыр бажыңнарны аштарып неделязда бирдең зевэг эвес, а бок төгер оңгарларны — хум-бүрү арыглаар.

7. Эмчиниң айтымышчыныш дагзаар баш бурунгаарны тарыныштыныы ыңдыр.

КЫЗЫЛ КРЕСТИНИҢ ИЛПИТИЛЕЛИНИЯ КЕЖИГҮҮНЧЕРИ!

Ажылчы чоннарның кайыкшылыының камгалакчылары болуңар, аймактарыл-чурттагы болгаш будурулгеге арыг-шөверниң хемчеглерин сагыырының болгаш эргежок чүзүлеяын, оон дугайын чонга тайылбырлап танышгырыңар!

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫП БАЖЫҢЫ.

ЛУФАРЬ — АРААТАН БАЛЫК

Араатан балык—луфарьны «далай бөрүү» дээр. Ону ам он-он сейнер Кара далайга тудуп, балыктап турар.

Луфарь—улуг далай балыы: оон үзүнү бир метр четкилей бээр болгаш оон-даа ажа бергилээр. 12—15 килограмм дензилиг. Луфарь Кара далайга Чер ортузу далайдан болгаш Атлантика океандан чемнеп. Үүргенелээр дээш келир.

Коргунчуг далай араатаннары—акула биле барракуда аштаанда кижилерге безин халдай бээр. Луфарь кижилерге халдаваспаа болза дем. далайларның кандыг-даа араатан амытаннарындан артык карзы.

редакцияның адреси

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң сралакчыларының болгаш пропаганда киллизинин 35-24, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 23-54, культура киллизинин 37-13, кадза ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа база совет тургузуг киллизинин 21-27, информация киллизинин 20-60, бухгалтериязын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ханында парлаага аргелелинин типографиязы. (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

ТС—00965.

Солун неделяда алды катап үнер

КИНО

АВГУСТ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хинчектиг ортулум» 9.45, 11.30, 1.15, 3, 4.20, 6.30, 8.15, 10 шактарда.

«БАА-ХЕМ»: «Ак рояль» 3, 5, 7, 9 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ак кыызтыыш» 5, 7, 9 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Дакия» (телега экранныг) 5, 7, 9 шактарда.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылда үдезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. АВГУСТ 6 СРЕДА № 183 (8033).

Өртээ 2 көп.

Алаактарда кадыыр даажы

Чөөн-Хемчикте «Сут-Хөл» совхозатуң төп сууру Сут-Бажының арты-ишти, алаа-үстү шынаалдарда болгаш делгем девискээрлиг совхозатуң хемнер уну, тайга адаа-сиген шолдеринде бо чылын терен сиген үнген. Совхозатуң удуртукчулары бо чылын ниитиниң малынга белеткээри көрдүрген 4200 тонна сигенин ооң ан-не чемгир, сүүзүнүг ү-ээнде кезип белеткеп алыр дээш салбыр бүрүзүнде 100 кижиден эвээш эвес кижилиг тускай сигенчи бригадаларны тургускан болгаш малчыннарны, суурларда партия, совет, школа, будурулге коллективтерин бо кончуг чугула ажылче хаара тудуп, оларга тодаргай даалгаларны бергеи.

Ажылды кынчаар калбартхаанының түнелинде, совхоз ниитиин-биле июль 31-ге чедир 800 тонна сигенин сараттаан. Сигенниң гадын-на дүжүү 9 центнерден кудулавайн турар. Ынчангаш планны бүрүн күүседип, ниитиниң малынга келип кышка четчир мал чемин белеткээр арга бар.

Ажылды шапкынчыдар сорулга-биле сиген кезилдезинде мурнап турар бригадага тыскыр шилчиир Кызыл тудуу тургускан. Ол бедик шаанал-биле кады материалдыг соңуургал хемчээ кылдыр мурнакчы коллективке бир иртен шанналга берип турар.

Совхозтуң дирекциязының болгаш партия комитединиң ол бедик идегелиг № 3 Киров салбырның төп сут-бараан фермазында эш Ондар Папый-ооллга баштаткан сигенчи бригаззы сөөлгү беш хонуктуң түнелинде бүдүрелдиг чаалап ап, социалистиг чарыштың түрүн улам бедик кодургеи.

Ук салбырның сигеи бригадазында 125 кижи доктаамал ажылдап, 1360 тонна сиген кезер планның ам 30 хүн ажыра тиилекчизинге 50 рубль-биле кады партия райкомунуң болгаш райкүүскомуун шилчиир Кызыл тугун тыпсырып доктаатка.

Шалыпчы айның баштайгы декадазында колхозтар, совхозтар социалистиг чарыштың пегелделерин күүсетпээн болза-даа, ийиги декадада «УТКА 25 чылы» совхозтуң Ишкитай-Хем салбырының сигенчи бригадазы тиилекчи болуп, шаннаткан. Ол бригада совхозта ниити белеткеттингеи мал чеминиң 49,2 хуузун белеткээн.

Шалыпчы айда Жданов аттыг колхоз ийи катап. «Х Улуг хүрээ» колхоз бир катап беш хонуктуң планнарын ажыр күүсеткилээн. Чижээ, «Х Улуг хүрээ» колхозтуң сигенчилери шалыпчы айның сөөлгү беш хонуунда 250 тонна сиген белеткээр тургаш, оон 80 тонна сигенин ажыр күүсеткеи. Бир эвес ол ажылагый мурнуку хонуктарда сиген белеткелиниң темпизин ыак ынчаар күштелдирип болза, айның планы күүсетинге берген турар ийик. Шалыпчы айның сиген белеткээр планын Жданов аттыг колхоз 59,3 хуу. «УТКА 25 чылы» совхоз 47,6 хуу күүседип, өске ажыл-агыйларны мурнай берген.

Мал чеминге немелде кылдыр будук-бүрүнү белеткээрин шалыпчы ай дургузунда база чоруткулаан. «УТКА 25 чылы» совхоз 300 тонназа удур 232 тонназын белеткеп, мурнакчы болган.

Ындыг болза-даа, ниитиниң малынга бижыг чем-суурну белеткээри хожудаашкын-биле чоруп турарын шалыпчы айның түнелдери коргускеи. Сөөлгү хонуктарның чаашкынның хүннеринге сыдгаглап болбас, каан аис хүннер база тургулаан. Шалыпчы айның ниити түнелеи хамаан чок, беш хонуктуң графизин чапгыс-даа совхоз күүседип шыдаваин турган. Мал чемин белеткээринге бүгү күштү, бар арганы ажыглавайн, ону организаставаин, күш-ажылдың будурукчулуун бедитпейн турары дээш база ажылдың организастыы чавыс болуп турарын бармыдаалаваан, партия райкомунуң бюрозу «Найырал» совхозтуң директору эш Трошевти доктаткан, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң директору эш Гаковту болгаш өске-даа чамдык ажыл-агыйларның удуртукчуларын шыңгыы сагындырган.

Районда сиген белеткелиниң ниити планы 23,6 хуу, будук-бүрүнүң 37,2 хуу күүсеттингеи. Сөөлгү беш хонукта сиген белеткээри мурнукузундан 9,4 тугга, будук-бүрүнүң 6,1 хуута ковуунаан.

Д. АРАКЧАА.

Баштай хемнер уннарының, шынаалдарның сигенин кескеш, оон соонда тайга адектеринин сигенин кезип сараттаар ниити айтыышкын турбуже, Алдан-Маадыр салбырның чамдык малчыннары тайгаже сиген кезер дээш үнүп, үнелиг ү-шакты чылдып турар.

Бо чылын сиген әлбек үнгеи. Оны четче кезип алыр дээш сагыш салыры чугула болуп турбуже, кайы-даа салбырның сигенчи бригадалары хол кадыры-биле кезип ап болур сигенниг терен шолдерни оон хаан турары шын эвес. Машина-биле кескеи черлерге мажак арттырары хөй.

Ажылды темп болгаш шынар талазы-биле эки чорударында эш О. Папый-ооллуң бригадазы өске бригадаларга эки үлегер-чижекти көргүүзүп турар. Ында сараат салыкчылары Д. Сайын-Бедек, О. Седип, хол кадыры-биле сиген кезикчилери К. Ховалыг, О. Коңгар-оол олар ышкаш дургужулгалыг сигенчилер бар. Олар машина-биле кезеринден ажыда машина-биле кестинмес черзерни хол кадыырлары-биле кезер түскай звенону тургускан. Сигенни болуп сараттарлы-биле чергелештир кезилдеи соксаал чок уламчылап турар, ынчангаш ажылдың темпизи бедик. Олар планның чартыын ыракта ажыра бергеи.

Д. АНАЙ-ООЛ.

ЧУРУКТА: Киров салбырның төп сут-бараал фермазының хол кадыыры-биле сиген кезер звеноузу (оң талазыдан) К. Ховалыг, О. Коңгар-оол, К. Данзын-оол, В. Доңгак, А. Монгуш, К. Эртине, О. Ыспан-оол олар ажыл үеинде. Совхозтуң директору эш А. Тургеи-оол ол мурнакчы бригаданың бригадирэ О. Папый-ооллга шилчиир Ызамл, тукту тыпсыы турары.

РКП-ниң X съездизинге СЭКП-ниң төлээлери

Румыниянын Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң чалазанын ёзугаар РКП-ниң X съездизинге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязындан баар төлээлер СЭКП ТК-ның секретары Б. Ф. Катушевке баштаткаш, август 5-те Москвадан Бухарестиже чорупкан.

Төлээлериниң составында СЭКП ТК-ның гежигүнү, Белоруссияның КП ТК-зының ийиги секретары Ф. А. Сурганов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП-ниң Хабаровск крайкомунуң бирги секретары А. П. Шитиков, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң РСР-де элчизи А. В. Басов кирген.

(СЭТА).

ЧАА ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНЧЕ

Ленинчи юбилейниң бүдүүзүнде эгелээр чаа өөредилге чылынга чедир санныг хонуктар арткан. Улус өөредилгезинге ленинчи чагыларны боттандырар дээш Совет Тываның улус өөредилге ажылдакчылары эвээш эвес ажылдарны кылып чоруткан. Ам бисте 171 ортумак, сес чыл болгаш эге школада 50 мун ажыг уруглар өөренип турарлар. Ортумак школаларның саны өскен. Чыл бүрү хөй-хөй оолдар, кыстар ортумак школаларны доозуп үнүп турар.

Бо беш чыл дургузунда бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезинче шилчилгеин колдуунда боттандырарын СЭКП-ниң XXIII съездизиниң директиваларында айыткан. «Ниити бизиниң ортумак школазының ажылын улам экижидер хемчеглер дугайында» доктаалды 1966 чылда хүлээп алгандан бээр ук шиитпирлер амыдыралга боттандырары эгелээн. Тываның башкылары аныяк салгакчыларны коммунистиг мөзүшинарга кижизидер, эртемперинң үндезиннери-биле бижыг чепсегтээр дээш бүгү күжүн салып ажылдап турар. Ажылдакчылар ажылдаар школаларга ажыглаар методтарны улам сорук кирип, кыйгырып турар. «Ленинчи күзедиҥ оруу-биле» деп походка эки түнелдиҥ чедип алыр дээш чаа өөредилге чылында улам эки ажылдарны школаларның пионер, комсомол организацияларының чүгүлә сорулгазы болур.

Ортумак өөредилгеже шилчилгеин боттандырарының шиитпирлер үезе — 1969—70 өөредилге чылында Тываның башкыларының мурнунда улуг сорулгалар туруп турар. Бүгү-ниитиниң сес чыл өөредилгезин үндезинин-биле боттандырары, 9-ну класска хүлээп алымнының көвүдезирн чүгүлә. Бүгү-ниити өөредилгезиниң дугайында хоойлуну боттандырынга чер-черде партия, совет органнар улус өөредилге ажылдакчыларының шынчы дузалакчылары болур. Школа ажыттынарынга чедип эвээш хуусав арткан болганда, школа назылыг бүгү уругларның сан-данзызын бүрүп четчелээринче сагыш салыр херек.

Өөредилгениң материалдыг бааззазы база улуг ужур-дузалыг, ол эки черлерде өөредилге-кижизидилгениң бедик деңнелдинн практика бадыткап турар. Школа тудугларын шалыкшын кылыр, чыл бүрү-ле чаа-чаа класс өрээлдерн, кабинеттер, спорт заадлары школаларга немелкеп түрээрнче сагыш салза чогуур.

Эрткен өөредилге чылының түнелеп-биле алырга, уругларның билиишиң шынарынче сагыш салбас, ийи чылчыларның саны хөй болур чоруктар республиканың школаларында ам-даа бар. Чижээлээрге, Бай-Тайга районуң школаларынга өөредилге деңнели эң чавыс болган. Районуң школаларының 2800 оореникчилеринден 264 кижи катап олурган, 195 кижи күскү шылгалдага арткан. Школаларның материалдыг баазазы багай, школа айтырыынче хөй-ниитиниң сагыш салышкыны көшкак, кадрлар айтырыының дугайым болдаар болза эки. Өөредилгезин ара каар чорук бо районда эң хөй. Өөредилге-кижизидилге ажылының деңнели чавыс болур чорук өске-даа районнарда бар.

Башкылаашкыының шынары — кол айтырыг. Оореникчилерниң билии, пазыны, амыдырал-биле харылаазазы көшкак дээрзин киреринң экзаменнери көргүскеи. Эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин өөредилге чорудулгазына калбаа-биле пептередип, амыдралга бадыткаттынган таарымчалыг арганы ажыглаарынче башкы бүрүзү чүгүүр болаа эки. Ылангыя чаа программалар ёзугаар башкылаашкынны чорудар үеде од кончуг чүгүлә. Чаа өөредилге чылында дыка хөй эртемперинң башылаашкынын чаа программа-биле чорудар. Ол ышкаш республиканың бүгү школаларынга бирги класстар чаа программа-биле ооренир. Элээн каш районнарга белеткел класстары ажылдаар.

Чаа программалар-биле канчаар ажылдаарын билиг бедидеринң курстарынга ооренип, башкылар чаа чүүлдерни өске эштеринең ортузунга пептередир ужурлуг. Районнарда болгаш школаларда методиктиг човулелдер чаа программа-биле канчаар ажылдаарын кичээнгейниң төвүнге тургузар болза эки.

Кат-ла хонгаш чаа өөредилге чылы эгелээр. Оон бетинде, август комиссиялары хүлээп ап эгелээр. Сентелге, дерилге, одаар үүл, кадрлар, кабинеттер, мастерскиялар дээш кылып четчелээр чүүлдер хөй. Бо бүгүнү чедир кылып албаан школалар арткан үеэн чоп ажыглаар ужурлуг. Өөредилге чылынга белеткелди озалдадып турар школлар бистее ам-даа бар.

Эрткен өөредилге чылының четчестерни катаптанас дээш, ажылга шаптыктап турар бүгү-ле чүүлдерни хаңы аналиэтеп чугаалажырын башкыларның логуст човулел хуралдарынга чедип алырынче аңдап эгелеп сагыш салыр. Баштыңчының юбилейинге уткуштур эгелээр шиитпирлиг өөредилге чылынга чедиишкин оон хамаарыкыр.

Совет Тываның школа ажылдакчылары боттарының мурнунда салдынган чугула сорулгаларны толептиг боттандырар дээш партия, совет болгаш оске-даа хөй-ниитиң организларның хүн бүрү деткимчелиинге даянып ажыллаарлар.

Сиген белеткелиниң хүн демдеглели

Ниитиниң малынга бижыг чем-суурну тургузары — мал ажылының продуктуларын будуреринн көвүдедиринге шиитпирлиг чүүл болур. Республиканың чамдык ажыл-агыйлары эвээш эвес сигенин, будук-бүрүнү белеткээш, ам силос салырынче кирген.

Кезек чаашкыннар болуп турза-даа, сөөлгү хүннерде элээн хөй колхозтар болгаш совхозтар сиген кезилдезинин темпизин элээн белиткеп. Бай-Тайганың «Мурнакчы», Чөөн-Хемчиктиң Ленин аттыг, Каа-Хемниң «Октябрь 14 чылы» колхозтары сиген планының ден кезини ам күүседип апканнар. Ол дээрге сиген кезилдезинге күш-ажылды эки организастаанының, бүгү колхозчуларны бо чугула ажылга хаара тутканының түнелдир.

Оон-биле кады чамдык ажыл-агыйларда сиген белеткелиниң темпизи ам-даа куду болбушаан. Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын», Барыын-Хемчиктиң «Большевик» колхозтары, «Шивилиг», «Шекпээр», «Барлык», «Торгалыг», «Совет Тыва» совхозтарда сиген белеткелиниң планы түгле 10—16 хуу күүсеттинип турар. Оларның кожазында ажыл-агыйларда озат-сигенниң үпүжү бир домей турадаа, сиген белеткелиң организастыг чорудуп, олардан үш—дөрт катап хөй сигенниң белеткеп алганнар.

Эрзин районуң Ленин аттыг, «Коммунизмче орук» колхозтарының удуртукчулары ам-даа чогууру-биле хөделбейн турарлар. Олар хереглелдиң 7 хуузу безин четпес сигенин сараттап алганнар. Түге ындыг болуп турарыл, эштер Чыпсынак, Найдың? Малды чүүң-биле чемгерер деп болдап тур силер? Азы эртекен кыштаглаашкынның шыңгыы дуржулгазы силерге сагындырыг болбаны ол бе?

Сиген кезилдезин «Найырал», «Улуг-Хая», «Тээли», «Бурунгаар» совхозтар болгаш Чөөн-Хемчиктиң «Октябрь 30 чылы», Бай-Тайганың «Карагалыг», «Совет Тыва» совхозтарда сиген белеткелиниң планы түгле 10—16 хуу күүсеттинип турар. Оларның кожазында ажыл-агыйларда озат-сигенниң үпүжү бир домей турадаа, сиген белеткелиң организастыг чорудуп, олардан үш—дөрт катап хөй сигенниң белеткеп алганнар.

КЫЗЫЛ ТУКТУГ БҮДҮРҮЛГЕ

Коммунистиг партиниң болгаш Совет күрүнеңиң үдезиилемнээ, делегейниң бүгү ажылчы чоннарының ынак башкызы Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чылынга төлептиг ужуражыр дээш бүгү чонун социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришпишаан. Кызылдың дааранылга комбинады (директору С. Ведерникова, партия эге организациязының секретары Л. Скрипченко, профсоюзтар комитединиң даргазы Е. Васильева) бо чылдың баштайгы чартымында бедик көргүзүглерни чедип алган.

Тываның ол хоочун бүдүрүлге коллективи ленинчи юбилейниң бүдүүзу—1969 чылдың баштайгы чартымында продукция сайгарылгазының планын 103,3 хуу күүсеткен болгаш пландан ажыр 51 муң рубльдиг продукцияны бүдүргеп. Ажылчы чоннарга 50 ажыг муң рубльдиг даараныларга кылыглары планда көрүнгеннеден артыкка сайгарган.

Комбинаттың пайыралдыг коллективи бо чылдың ийиги кварталында социалистиг чарышты улам калбарткан болгаш бирги кварталдан-даа бедик түнелдерлиг болган. Республика пайысылалының үлетпүр бүдүрүлге черлериниң социалистиг чарыжынга ол ийиги кварталда бирги черни аалеп, тиилекчи болуп үнген. СЭКП хооркомунуң, бюрозу болган ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Советиниң күүскому 1969 чылдың ийиги кварталында бүдүрүлге, транспорт, тудуг болгаш садыг черлериниң ажылының түнелдерин чоокта чаа чугаалажып көргеш, даараныларга комбинадын тиилекчи деп санаан.

СЭКП хооркомунуң болгаш хоорай Советиниң күүсекчи комитединиң шилчиир Кызыл тугун хүдээп ап тургаш, хей кижи киржикчилиг митингиге комбинаттың директору эш Ведерникова бүгү коллективтиң омуразындан мынча деп медеглээн:

— Бо чылдың ийиги кварталында дээре көргүзүглеривис дээш партия хооркомунуң болгаш хооркүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун бистиң коллектививис төлевилээн. Ол ийиги кварталда бирги черни аалеп, тиилекчи болуп үнгенивис сээн, ынчалза-даа бедик шаанал даараныкчы, бижыкчы, мастер, бригадир бүргүзүнге хүлээдип турар дээрзин база эки билир бис. 1969 чылдың үшкү болгаш дөртку кварталдарында бодувустуң бүдүрүлге планывысты ажыр күүседип, чүгле эки шынарлыг продукцияны бээривисти, шилчиир Кызыл тугту бижыы-биле тударывысты хүлээнин тур бис.

Директорлуң бо чугаазын бүгү даараныкчылар диңмиттинг адыш часкаашкыны-биле үткүп, деткээннер. Комбинаттың күш-ажылчы бо улуг тиилелгезинин ноя-ла үдезинге үдел дээш, партия эге организациязының масса-политиктиг болгаш организаторлуг ажылын бедик деңгеелге тургускаңында болур. Үш чүс кижилиг улуг коллективте партия организациязының үгүле 14 коммунистер бар-даа болза, оларның шуптузу ноя участоктарга ажылдап, боттарының улуг салдарын бүдүрүлге ажыл-чорудулгазынга, даараныкчыларның кижизидилгезинге чедирип турар.

Бүдүрүлгеде администрацияның чериниң ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргезин партия организациязы чөп ажыглап, партийжин удуртулганың деңгеелиг бедиктеп. Планнаашкын, экономиктиг болгаш моральдыг идиг беришкинниң, күш-ажылды организастаары, материал-техниктиг хандырылга, күш-ажылды артемге үдезилеп чорудары дээш ышкаш чугула айтырыглар партия организациязының хүн бүрүде кичээнгейниң төвүнде туруп турар.

1968 чылдың эгезинде комбинаттың дирекция чери, партия, профсоюзтар организациялары «Бүдүрүлгениң бүгү курлавырларын— ажыглалга бүрүн киирер!» деп темалыг көрүлдени чоруткан. Ол көрүлдениң үезинде алаан каш четпестерни илередип чайлаткан болгаш күш-ажылды артемге үдезилеп организастаарыңче чогуур кичээнгейни угландырган.

Бүдүрүлгеге коммунистиң болгаш комсомолчуларның мурнакчы ролюн чедип алыр талазы-биле чугула хемчегларын партия, комсомол организациялары ап келген. Бо айтырыгны партияның ажык хуралдарынга чугаалажып турган. Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаар, продукция бүдүрерин көвүдедир, шынарын улам бедидер талазы-биле боттарының мурнакчы, авангардчы ролюн коммунистер бүгү кежигүннериниң көргүзүп келген. Чижээ, эштер Хавратова, Фунтикова, Макарова, Монастыршина, Майорова болгаш өскелер-даа чүгле бүдүрүлге талазы-биле толептиг үлегерин коллективтиң бүгү кежигүннериниң көргүзүп турар эвес, даараныкчылар, ылаңгыя аныяктар ортузунга кижизидикчи улуг ажылды чорудуп турар.

Комбинаттың комсомолчулары коммунистерден хожудавайн келген. Чижээ, комсомолчу даараныкчылар Варочкина, Намай, Бажинская, Довгак болгаш өскелер-даа ай санында боттарының нормалыг үлүгүн 130 хуу чедир күүседип, мурнакчы ажылдап турар. Партия, профсоюзтар, комсомол организациялары болгаш дирекция чери коллектив кежигүннериниң политиктиг, техниктиг база ниити өөредилгезинче улуг кичээнгейни угландырып келген. Аныяктарның «Ленинчи кичээлдер» деп политболгумун коммунист аш Матсон үлегерлиг удуртуп, пропагандист деп бедик хүээлгени ак сеткилдиг күүседип, бодунуң билиин аныяк даараныкчыларга күзелдиңиле дамчыдып берип турган.

Даараныкчылар эштер Очур, Кузнецова, Монастыршина олар эң кыымаккай өөренип кыштаан. А бешки бригаданың мастери эш Столяренко, санакчы эш Михальченко, ВЛКСМ комитединиң секретары эш Скрылева олар техникумнарда чедишкинниг өөренип турарлар. Чиик үлетпүрүн институдунда шак ынчаар эки өөренип келген Т. Пургинага комбинаттың аныяк даараныкчылары дүрүм ёзугаар чоргаарланып турар.

Чүгле хоорайга эвес, харын-даа бүгү Тывага сураглыг кижилерни Кызылдың даараныкчы комбинады дешидин үдүргеп. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады хоочун даараныкчы Ондар Доржуевна Монгушту мактаа тижек кылдыр айтып болур. Ол чүгле мурнакчы бүдүрүлгечи эвес, хей уругларның төлептиг өзэн болза-даа коллективтиң аммыралынга идепкейлиг киржип турар. Бүдүрүлгениң мурнакчылары Раиса Сумбааны, Оржуннаа Монгушту, Галина Хопуяны демдеглевейн барып болбас. Оларның кижи бүргүү үлүг нормазын ажыр күүседип, бирги ээлчеге продукцияның шынарынче онза кичээнгейни угландырып турар.

Комбинаттың технологу З. Торлук бүдүрүлгени организастаарын сайзырангайжыдар талазы-биле коску ажылдарны чорудуп турар. Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар талазы-биле чөвүрүлеяди коллективте тургускан. Ол чөвүлел күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниче, даараныкчыларның ажыддаарынга база дыштанырынга таварымчалыг байдалдарны тургузарынче угланган алаэн чугула санаалдарны киирген.

Бо чылдың ийиги кварталында чедип алыксаан дынган түнелдерни (ниити продукция бүдүрер план 105,8 хуу, даараныңг продукциязының — 102,5 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер план — 104,2 хуу күүсеттинген) үшкү кварталда улам бедидер дээш демисел даараныкчылар ортузунда улам калбарган. 1969 чылдың үшкү кварталында комбинаттың техника-экономиктиг көргүзүглери ийиги кварталдаалывыдан чаңыс эвес болур дээрзин август айның түнелдерин хереченип турар. Чижээ, даараныңг продукция бүдүрер план августа ажыр күүсеттинген.

Коммунистиг ёзу-биле чурттаар, ажылдаар болгаш өөренир дээш шимчээшкинни комбинатта бо чылын улам калбарткан. Адыш бригадага болгаш үш участокка коммунистиг күш-ажылды деп бедик атты тывыскан. Даараныла комбинадында коммунистиг күш-ажылдың 170 ажыг шалыпчылары бар. Оларның кижи бүргүү бедик шынарлыг хой даараныла кылыглары дээш күш-ажылдың үлегерчижээн көргүзүп турар.

Кызыл туктуг бүдүрүлге 1969 чылдың планнарын хуусаа бетинде күүседиринге бүрүн шилтипирип.

Г. ДУГЕРЖАА.

ПОЛИТИКТИГ АГИТАЦИЯНЫҢ ЧУГУЛА ХЕВИРИ

Политмассалыг ажылды улам эжиндер, ону совет кижилериң хүн бүрүде өзүп турар культурулуг болгаш эртем-билиглиг деңгеелиниге дүүштүр чорудар чугула соруулганы СЭКП-ниң XXIII съездиан бүгү партия организацияларының мурнуна салган. Бүгү-ле политиктиг агитация чүрттүң политиктиг, экономиктиг, культурлуг амыдыралының болгаш делегей байдалының дугайында делгеренгей база доктаамал информацияның суурунга тургустунар ужурлуг деп съезд тодаргай айтыкан. Ук айтырыгның мнчаар салдыганы кончуг чүүлдүг, чүге дээрге делгеренгей база доктаамал информацияның суут совет кижилерни коммунизм тургузуушкунуның чаагай херээнге улам хаяы бердинеринге, политиктиг бижыг туруштуг, революстуг черемчилелдиг болурунга, Төрээн чуртка кызыгаар чок ынакшылга болгаш күш-ажылды хүндүткеп үнелээринге кижизиндер чорукка улуг мдигин берип турар.

Партияның XXIII съездиниң шиитпирлерин амыдыралта боттандырыпаан, СЭКП-ниң Таңды рәйон комитеди болгаш партия эге организациялары чон ортузунга политиктиг информацияны күштелдирер талазы-биле тодаргай ажылдарны кылып чоруткан. Улуг партия организацияларында политинформаторларның бөлүктерин тургускулаан. Амгы үеде районда 130 ажыг политинформаторлар ажылдап турар, оларның 52 хуузу дээди болгаш доспаан дээди эртеминг. Политинформаторлар чартык чыл иштинде янзы-бүрү айтырыглар ниң муң ажыг политинформацияларны чонга барааттгатканнар. Политинформаторларның иштинде 109 коммунистер, 11 комсомолчулар бар.

Кылып турар ажылының болгаш тускай эртем биливиниң талазы-биле алырга, 25 политинформаторлар партия, совет, комсомол ажылдакчылары, 37 кижи көдээ ажылагыйның тускай эртемнигерги, 29 инженер-техниктиг ажылдакчылар, 21 башкылар, 11 медицина ажылдакчылары болур. Моон алгаш көөрге, районда политинформаторлар янзы-бүрү профессияның кижилери боон турар-дыр. Оларның коз нуруузу политиктиг ажылды чорударынга дуржулгалыг кижилер болур.

Политинформацияны дээштиг чорудар ажыл «Межегей» совхозта чогуур деңмелде тургустунган. Тодаргайларга, политинформацияга хамаарышкан айтырыгларны парткомга удаа-дараа дыңнап, политинформаторларның семинарын чылдырып, оларның дуржулгазын солчуруп организастап турар. Совхозта удуртукчу ажылдакчылар политинформаторлар мурнуна чүве чугаалап, медеглеп кылыры чаңчыл апаргаң. Совхоз директору эш Н. Н. Юржевич партком секретары эш Д. Д. Лардаш, ажылчын комитединиң даргазы эш В. Л. Рихирев ийдекейлиг политинформаторлар. Чартык чылда күрүнеге салдар көдээ ажыл-агый продукциязының планын «Межегей» совхоз эътти — 151, сүтү — 110, дүктү — 217 хуу күүсеткен. Малга чем белеткөрүнүң талазы-биле бо ажыл-агый база-ла мурнуку одурутда чоруп турар. Политмассалыг ажылдың бедик деңгеели бүдүрүлгеде чедишкинниерге дөрт салдарыг болурун бо чиик хереченип турар-дыр. Политинформацияның ажылы «Революцияның чалбыжы», «Коммунизмниң херели» колхозтарда, дуржулга ставциязында, «Тыва кобальт» комбинаттың ГЭЦ-те, Бай-Хаак ыяш ажыл-агый черинде багай эвес тургустунган.

Коммунистиг болгаш ажылчын партиязының делегей Чөвүлелге чугулы эзэлиниерги политмассалыг ажылды улам эжиндер, ону совет кижилериң хүн бүрүде өзүп турар культурулуг болгаш эртем-билиглиг деңгеелиниге дүүштүр чорудар чугула соруулганы СЭКП-ниң XXIII съездиан бүгү партия организацияларының мурнуна салган. Бүгү-ле политиктиг агитация чүрттүң политиктиг, экономиктиг, культурлуг амыдыралының болгаш делегей байдалының дугайында делгеренгей база доктаамал информацияның суурунга тургустунар ужурлуг деп съезд тодаргай айтыкан. Ук айтырыгның мнчаар салдыганы кончуг чүүлдүг, чүге дээрге делгеренгей база доктаамал информацияның бистиң

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ „ИЕНИҢ АЛДАРЫ“ ОРДЕН БОЛГАШ „ИЕНИҢ МЕДАЛЫ“ МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

Ч А Р Л Ы Ы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаавры болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙ

Тос уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сагды Норбу Самбыровна—«Тере-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Сес уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Беган Елизавета Николаевна—Кунгуртуг сельпозунуң ажылчыны.

Иргит Седип Алексеевна — Кунгуртуг суурда өг-бүле ээзи.

Нима Нина Дуванчаповна —«Тере-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Беган Зоя Васильевна—Кунгуртугда ясли-садтың нянязы.

Коллова Светлана Владимировна — «Тувинская правда» солунуң редакциязының ажылдакчызы.

Чигжит Зоя Иргитовна — «Тере-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бүдүге Тодуу Сарыг-ооловна—Кызыл хоорайда өг-бүле ээзи.

Долчун Раиса Шыраповна — «Тере-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Кежик Нима-Сюрюн Судиевна—«Тере-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Кыргыс Мамайток Даваовна — Сукпак суурда өг-бүле ээзи.

Монгуш Татьяна Хомушкуевна—пиво заводунуң ажылчыны.

Шимит Галина Назыповна—Кунгуртуг суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Блинова Мария Антоновна —«Кызыл» ресторанның повары.

Идам Надежда Чигжитовна Кунгуртуг сес чыл школазының ажылчыны.

Наичалова Александра Тимофеевна—туберкулёзка удур уруглар шинелгезиниң ажылчыны.

Никитина Евдокия Николаевна—Эдегес-Аксы школаның башкызы.

Рыжкина Нина Николаевна — эът комбинадының ажылчыны.

БАЙ-ТАЙГА РАЙОН

Тос уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Хомушку Канчын Чыпатовна — «Тээли» совхозтуң колхозчузу.

Хомушку Сержин Дамбаевна — «Кара-Хөл» колхозтуң ажылчыны.

Сес уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Иргит Байырты Бидиковна—«Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Маадык Данзы Кижютетовна—«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Майдон Иргит Серемеловна —Дөн-Терек суурда өг-бүле ээзи.

Самдан Иргит Чарынчыковна—Бай-Тал суурда өг-бүле ээзи.

Хунажык Анай Хомушкуевна—Кызыл-Даг суурда өг-бүле ээзи.

Чылбак Кижютет Ламажыковна—«Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Белек Киров Салчаковна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Кижютет Татьяна Дүктүгбейовна—«Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Норбу Дыртык Салчаковна —Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Шоюн Хуралі Салчаковна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Донгак Сенгенмаа Дарыхөевна—«Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Иргит Хурал Салчаковна — Бай-Тал ортумак школаның ажылчыны.

Көк Далбый Хертековна — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Кюжютет Донгай Бораевна —«Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Ооржак Сюрюнмаа Чылбай-ооловна—«Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Ооржак Чылбак Мижитейовна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Үнлүң Оржунмаа Шожаловна—«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Хертек Чылбакмаа Седиповна—«Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Чүскүк Хочут Көшеевна — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Араптан Көк Иргитовна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Бөвүлаш Эртежи Хертековна—«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Донгак Хирлиг Хунажыковна—«Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Кара-Сал Хажыт Чамбыйооловна—«Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Салчак Өшкү-Саар Лиңдуповна—Кызыл-Даг суурда өг-бүле ээзи.

Сарыг-Дете Кара Салчаковна—Бай-Тал суурда өг-бүле ээзи.

Сендажы Сержикей Салчаковна—Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Хертек Сагаан Саны-Доржуевна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Чүдүүм Оржунмаа Донгаковна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Чыргал Дайынмаа Салчаковна—Бай-Тал суурда өг-бүле ээзи.

Чыргал Чыпсынмаа Иргитовна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Шыраап Чыпсын Хертековна—Кызыл-Даг суурда өг-бүле ээзи.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ооржак Стаал Сүрүновна—Эрги-Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Сотпа Далындай Даваевна — Эрги-Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Сес уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Монгуш Дорум Адыновна — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Шагдыр-оол Ооржак Семис-ооловна—Эрги-Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Чеди уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Монгуш Дүк-Хап Бората-новна—Передовайда өг-бүле ээзи.

Ооржак Дытпай Ооржакова-на— Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Күжүгет Карат Салдыг-Хамовна — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Монгуш Зинаида Чындынмаевна — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Саая Кара Хомушкуевна — Аксы-Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Куулар Артык-кыс Мартан-ооловна — «Шекпээр» совхозта уруглар ясли-зиниң виниязы.

Лифанова Надежда Романовна — № 5 көвүрүг отряд мастери.

Ооржак Өлчеймаа Дамбаевна — Аксы-Барлык школаның ажылчыны.

Сарыглар Татьяна Дүдүкеновна — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Хомушку Каратмаа Шожуловна — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Шнайдер Евгения Ооржаковна — Аксы-Барлык суурда өг-бүле ээзи.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Куулар Саарак Удиевна — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Өшкү-Саар Намчалооловна—СЭКП XXII съездиниң аттыг совхозтуң ажылчыны.

Сес уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Доштан Турумаа Ыймандайевна — «Искра» колхозтуң колхозчузу.

Куулар Сааракпан Шыраповна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Хүрең Даваевна — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Дүктүг Дувен-ооловна—СЭКП XXII съездиниң аттыг совхозтуң ажылчыны.

Ондар Сөсекпен Белекovна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Түлүш Хорлуу Шыраповна — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Араптан Монгуш Базырова — Чадазна хоорайда өг-бүле ээзи.

Билии Ояла Ондаровна — Кулун-Дүжер суурда өг-бүле ээзи.

Кара-Сал Борбак-кыс Ундаевна — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Байыр Сүрүн-Ламаевна — «Искра» колхозтуң колхозчузу.

Монгуш Кара-кыс Доржуевна — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Наталья Сочугашовна — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Монгуш Ичин Бэлидыевна — Хайыракан суурда өг-бүле ээзи.

Монгуш Мыйдок Чамыяновна— «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Ханды Лопсан-Сереновна — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Бавуу Мөчек-ооловна — СЭКП XXII съездиниң аттыг совхозтуң ажылчыны.

Ондар Дудаа Чанчыповна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Сат Ойнаар Доржуевна — СЭКП XXII съездиниң аттыг колхозтуң ажылчыны.

Хомушку Татьяна Байыр-ооловна — «Искра» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Донгак Диспей Дамбажыковна — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Донгак Отук Өктек-ооловна — «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Донгак Хорлуу Белекейовна — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Доржу Зинаида Бойдаевна—Тере-Хаяда уруглар садының ажылчыны.

Кара-Сал Серин Сундукаевна — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Куулар Кара-кыс Самбууевна — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Дыртык Шожаевна — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Көк Ламажаповна — Хөндергей суурда өг-бүле ээзи.

Монгуш Мария Дам-Сереновна — «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Ондар Долзатпа Бичеооловна —«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Мандарый Дондуковна — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Ооржак Александра Севээндеевна — Алдан-Маадыр 8 чыл школаның башкызы.

Ооржак Калдар Кара-Баштыговна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Сарыглар Борбак-Кара Намчыл-ооловна — «Искра» колхозтуң колхозчузу.

Сат Бүрүткел Сатовна — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Сат Өмчүр Дазылбаевна — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Серен Хойлаарак Сайын-ооловна — «Искра» колхозтуң колхозчузу.

Серен Александра Ивановна — көжүп чоруур № 463 механизированың ажылчыны.

(Уланчылыг).

делегей бо хуннерде

Венгрияның шөлдеринде тараа ажаан алышкыны чоруп турар. Бо чурукта Бекеш областың госхозунда арбай ажаан ап турарын көргүскен. Чоокта чаа эрткен күштүг чашкын хөрүүнүң ажоок малгаштадырыпкан. Дүжүт ажаан алышкыныңга ыанырбе дугуйлуг рис комбайнарын ажыглаар ужур тавармышкан.

МТИ—СЭТА-ның фотозу.

Коммунистерниң делегей Чөвүлел хуралының документилери

«Мири социализм» деп ном үндүрер чер (Прага) «Коммунистиг болган ажылчын партиялардың делегей Чөвүлел хуралы» деп номну орус дылга парлап үндүрген. Ук ном ийи кезектен тургустунган. 1969 чылдың июнь 5-тен 17-ге чедир Москвага болуп эрткен Чөвүлел хуралдың түскей документилерин бирги кезекке киргген. Коммунистиг болган ажылчын партиялардың төлээлериниң удуртукчуларының чугааларын ийиги кезекке парлаан. Төлээлер удуртукчуларының чугааларының хөй текстерин орус дылга аң-не баштай бүрүнү-биле парлаан.

Ук номну англи, француз, немец, испан, араб болган өске-даа даштыкы дылдарга база парлаар.

(СЭТА).

Национализацияны деткээн митинг

ДЕЛИ. (СЭТА). Индий национал конгресс партииниң дели организациязы массалыг митингини премьер-министриниң Делиде резиденциязының чанында эртиргеп. Индияның улуг банкыларын национализастаар дугайында Индияның чазаанның шинтпирин деткиири-биле ол митингини чыыдыргап.

Митингиниң оң муң хире киржикчилери Индира Гандиниң коступ ыыгыр, алыш часкаашкыны-биле уткаан. Митингиниң киржикчилериниң мурнунга чүве чугаалаы тургаш, Индира Гандиниң айтканы болза: «банкыларым национализастааны ажылчынарның, тараачыннарның болган ниитилелдин дарлаттырган өске-даа болуктериниң амыдырал байдалдарын эки-жидериниче боттуг бакшы болган. Бо болза, биир талазында, бөдүүн кижилер-биле, өске талазында, наш саанныг кижилериң правызында демисеадын чүтле этези-дир».

«Индий национал конгресстиң чазактың туружугга чөптээрешпейн турар чамдык көжигүннери банкыларны национализастаар дугайында чазактың биир үн-биле хүлээп алган шинтпирииге удур кампаниязы дуюкал чорударының орнунга, харын социалистиг хевирлиг ниитилелиниң тургузарынче партиязың үгледирган программазынга удур ажыы-биле демисешкен болза дээре болур шинк» деп, Индира Ганди чугаазының түннелиндө медеглээн.

Буянныг шиитпир

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам улус армиязының Политиктиг кол аргелелиниң шинтпирии ёаутаар туттурган үш америк шериг албанныларны: АКШ-тың шериг-далай күштериниң лейтенантызы ужудукчу, 29 харлыг Роберт Фришмэн, АКШ-тың шериг-далай күштериниң лейтенантызы ужудукчу, 26 харлыг Уэсли Рамбл, «Канберра» хээр америк крейсериниң далайжызы 23 харлыг Дуглас Хэгдал оларны хостап салган.

Америк шериг албанныглар хосталганы тывысканы дээш, туттурган шеригler лагерииниң ажылдакчыларының буянныг чаагай сеткил-биле көргени дээш Вьетнам улус армиязының Политиктиг кол аргелиитe, ВДР-ниң чазаанга болган вьетнам улуска сеткилсагыштың ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлээн.

Эжелекчилерге мөгүденчиг-ле

ХАНОЙ. (СЭТА). Хосталганың Улусчу чепсектиг күштеринииң Куангнам можуның соңгу талазында дайындажып чоруп турар кезектери июль 17—20-де Гокуанг районда америк шеригlерже халлаш, дайынның 45 солдадып болган офицерин сандан үндүрген деп, ВИА агентилел дыннаткан.

Июль 9-та патриоттар Донгтам базында 28-ки мугнуувьетнам полктуң штабынга согуушкунну таварышпышкан.

Дайынга 40 солдадын болган офицерин оскунган.

Хосталганың Улусчу чепсектиг күштериниң Митхо можуда отрядтары можу төвүнде администрация болган шериг объектилеринче халдаашкынны каш улаа чоруткан. Оон түнелиндө америк-сайгон шеригlериниң 1415 солдадын болган офицерин сандан үндүрген, 37 танкыны болган өске-даа шериг машиналарын узуткаан, 15 самолёттуг болган вертолёттуг дүжүр аткан.

Хиросимада конференция

ТОКИО. (СЭТА). Атомнуг болган водородтуг чепсекти хорууру дээш делегейниң 15-ки конференциязының планнарлыг хуралы август 4-те Хиросимада ажыттынган. Атомнуг болган водородтуг чепсекти хорууру дээш бүгүнгөп чөвүлели ол конференцияны организастаан. Конференция ядролуг чепсекти бүдүрерии хоруур. Оскинаваны Японияга эгидер, айыыл чок чоруктуң япон-америк керээзин узуткаар, атомнуг чаазылдырыышкыннарның айыылыга таварыышканнарга дузаламчыны күштелдирер, тайбың дээш демисеглиелерниң делегей эң-сеткил каттыштырылгазын быжыглаар деп лозуннарын адаа-биле эртип турар.

Соңгу Ирландияда ХӨЛЗЭЭШКИН

ЛОНДОН. СЭТА-ның корреспондентизи А. Дряхловтуң дамчытканы болза:

Белфаста хөлзээшкиннерниң база катап өскүп үнгени-биле холбаштыр соңгу ирланд аазактың далаатыг туралы болган. Хурал «дүүрзээнниң болдурбас болган кудумчуларже үмнес» деп чонну кыйгырган. Байдал дорайтаан таварылгада «быжыг болган онза хемчегlерни» алыр бодап турар дугайын база недеглээн. Чугаа болза чуртка онза байдалды боттандырып болур дугайында боон турары магат чок деп ыыда бодап турар.

Соңгу Ирландиянып наймыслалы Лондондерриге хөлзээшкиннер болгаш чыскаалдар болган соонда, Белфастка база хөлзээшкиннер болгаш чыскаалдар эгелээн. Белфастка полиция-биле чыскаалчыларның мөсилдежишкиннери бүдүн хүн дургузунда үргүлчүлеп келген. 70 ажыг кижини балыглаан болгаш 35 кижини тудуп хорудаан.

Соңгу Ирландияга хамаатыг эргелер дээш шимчээшкин киржикчилериниң хөйү чуртап турар кварталды фашист лама Ян Пэйслиниң талаланчылары бүзээлеп алган соонда хөлзээшкин эгелээн.

«Морниинг стар» солунуң редакция чүүлүнге бижээни болза, бүгү халаптың чыыдаганы чурттуң мурнунда тургустунган кол айтырыгларны чөптүг шинтпирлээриниле Соңгу Ирландиянып чазаанын ойталаны — Соңгу Ирландиянып бүгү чурттакчыларынга хамаатыг дең эргени тывыспаанын болгаш чонуң хөй болуктери ылгай көөр чорукту узуткавааны болур.

Пакистанда министрлерниң чаа кабинеди

РАВАЛПИНДИ. (СЭТА). Пакистанның президентизи генерал Яхья Хан бодунуң башгайы кабинединге чеди министрни томуйлаан дугайын чарлаан. Оларның дөртү Чөөн Пакистан чурттуг, үжү Барыын Пакистан чурттуг. Барымын Пакистанның кол министри чораан Сардар Абдур Рашид иштикки херектер болгаш Кашмир херектериниң талазы-биле министрге, Музаффар Али Кизилбаш сан министриниге томуйлаткан. Хафизудин Ахмед үлетчүр болгаш бойдус курлавырлар министерствозуң удуртуур.

Президент Яхья Хан даштыкы херектер, камгалал болгаш планнаашкын министриниң хүлээлгезин күүседир. Чаа министрлерни томуйлаан чорук «шериг байдалының ёзу-чурумунуң шынарын өскертпес» болгаш шериг администрациязының чөвүлели бодунуң хүлээлгелерин күүседириң уругулчээр деп, президент демдеглээн.

ДЕПУТАТ-АГИТАТОР

Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң хоочун ажылчыны Дажы Самбыловович Монгуш мал ажылынга улуг дуржулгалыг, чыл бүрү бедик көргүзүглерлиг болуп. өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп келген. Ам Алдан-Маадыр салбырның бир кодан сарлыын кадарып. 250 баш сарлыкты Үстүү Ишкинде чайлагладып турар.

Нинтпиин малын кадарып келген чылдарында кышка уткуштур белетиедип оң боду хынамчалыг кылып ап келген. Кажааларын чайын септеп чылыглап. коданынга четчир мал чемин белетиеп алыры чаңчыл болган. Совхозтуң малчыннарының ортузунда мал чемн белетиеп алыр талазы-биле социалистиг чарыш ка Дажы Самбыловович кирип кеш, бо чылын 15 топпа сигенни кезип алырын хүлээп геш, ам 9 топнаны кезип сеяаттаан алган, сигеп кезиде-

зин үргүлчүлеп турар.

Кадарчы онаашкан ажылындан аңчыда хөй-нинтпиин ырмысалгалыг ажылдарын ак сеткиллиг күүседип ажылчы чомдаа макталды дыннап чоруур. Сүт-Хөл кодээ Советтиң депутадынга ийи удаа соңгуткан, депутат хүлээлгезин үлегерлиг күүседип, соңгукчуларыбыле ужуражып, Советтиң организас-массалыг ажылын сайзырааңгайжыдар, соңгукчуларының чагыгларын аммдыралга боттандырар талазы-биле улуг ажылдарны кылып турар. Советтиң сессияларының ажылынга идепкейлиг киржип, сессияларның болгаш күскомнуң хуралдарының шинтпирлериниң күүселдезин дээш организастыг ажылдарны доктаамал чорудуп келген.

Дажы Самбыловичиниң Үстүү-Ишкинде малчыннар оорушкү-биле күлээп ая, оон солуп чугааларын, беседаларын дыннаарлар. Шаандан туралаа партия ажылы кылып. коммунистерниң илегелдерин ак сеткиллиг күүседип чораан болгаш, партия организациязының дээндирганы агитатор хүлээлгезин база эки күүседип турар. Соңгу үеде Коммунистиг партииның. Совет чазактың иштики болгаш даштыкы политиказының. коммунистиг болган ажылчын партияларның Москва Чөвүлел хуралының дугаймында солуп беседаларны соңгукчуларынга кылып берген. Депутат-агитатор амгы үеде мал чемнинг белетиелиниң, кышка уткуштур өлек-кыштагларны белетиээр талазы-биле тайылбыр ажылын чорудуп турар.

СЭКП-ниң XXIII съездиниң төөгүдүг шинтпирлерин амыдыралда боттандырбышаан, В. И. Ленинниң төрүттүнгенниден бээр 100 чыл болур оюн төлептиг күш-ажылчы белектер-биле уткуур, беш чыыдың дөртүү чылының планның соруглаарын хуусаа бетинде күүседир дээш «Сүт-Хөл» совхозтуң бүгү ажылчыннары социалистиг чарышты кызыктаан ажылдан туралар. Депутаттың ажылдан турары Алдан-Маадыр салбырның ажыл-ишчилери база бедик хүлээлгелерни алган, оон күүселдезинге Дажы Самбыловичиниң күш-ажылчы үзүү кирер.

О. ДОРЖУ.

Бо чуруктарда кыстарның чурттап турар черн — Эрзин районуң төвү Сарыг-Булуң. Ажылдап турар организацияларының ажыл-ажыы. Бирээзи даап-шимээн чок районо конторазында санокчы бухгалтер. Хөй сан-түн, акша-хөреңги, самбың-биле өөлешкен. Бирээзи јели-садуа ыыт-шимээннинг, ыргыорлуг, мы-сыныг черде. Бичии чаштар удуп дыштанып чыдырда аңаа харын-даа чалгаарачыг ышкаш сагындырар. Оларның каймыы-даа ажылынга ак сеткилдиг мурнакчы комсомолчу. Аныяктар колхозтарга болгаш фермаларга конперттиг чоруур деп барганда, олар ам-на ужуражы бээрлер. Ийи хөөн сеңнага үнүп келгеш, үнаачыг хоюг үнмери-биле ырлажыттарга көрүкчүлер катап-катап дыңнаксаар.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) Ямаа Сайының ажылдан олурары. Зоя Сарыгбан чаштары-биле кады (алдында).

В. ТАРТАКТЫҢ фотолары.

Ырак черлерде

Тожу районуң «Тоора-Хем» совхозунуң малчыннары ырак одарларда чурттап, ажылдап турар. Бо үеде ажыл-агыйның девискээрине ниитинин малынга чемнер белетиээрининг ажылы кидиң түлүк. Райпо баштаар черн болгаш садыгжылар кадарчыларны, сагенчилерни аъш-чем, үлетүр барааннары-биле үзүктелиишкин чокка хандырар соруланы салгаш, организастыг ажылды күштелдиргеп.

Совхозтуң фермалары, саген кезилдээнде бригадаларыг суурлардан 80—90 километр черлерде ажылдап турар болза-даа, хүн бүрүнүң хереглел барааннары үзүктелиишкин чокка чедип турар. Автолавкалар болгаш дерги садыы доктаамал чедип турар, ажылчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургустүнген. Ий суурда аъш-чем магазининиң садыгжызы комсомолчу Нина Кол. Ий салбырның төөгүзүнде Эрги, Чумурлуг, Ылык-Хем ол ынчаар сагенчи бригадаларга аъш-чемни болгаш хүн бүрүнүң хереглел барааннарын чедирип садып, ажылчыннарга мактадып турар. Мал чемниң белеткелин комсомолчу садыгжы чугулага көрүп, сагенчилерни доктаамал хандырып турарын салбырның баштаар черн, партия организациязы демдеглеп келген.

Ий суурда кежээки магазинниң садыгжызы Ак Даваа суурнуң чурттакчыларының болгаш садыгга кээп турар малчыннарның мактал сөстерин дыңнап келген. Ооң магазининге аъш-чем болгаш үлетүр барааннарының ассортиментиан эвбек болур, ырак-узак черлерде ажылдап турар кижилерниң орай келирин эки билир, ынчангаш орайга чедир магазинин ажык тургузар. Нина Кол-биле Ак Даваа беш чылдың дөртқу чылының бирги чартының бараан саарылгазының планын ажыр күүсеткеннер.

К. ТАБУРАК.

Кара Караевтиң салгакчызы

Адаазы болгаш оглу, кайызы-даа композитор Кара болгаш Фарадж Караевтер Азербайджанның Мираз Ахундов аттыг опера болгаш балет театрының чарлазынга аң баштай ужурашкан. Ийи аныяк кижиниң халапкыг ынакшылын көргүүл турар «Лейли болгаш Меджнун» деп чаңгыс кожегелиг хореография шүлүглелиин улуг Карзев көрүкчүлерге бараалгаткан. От, Хүн, Аныаашкын. Чурукчу деп дөрт бичии новелладан тургустунган «Кобыстанның хөлегелери» балетке бичии Караев аң баштай ойнаан. Баку чанында Кобыстан деп черде хаяда чураан хөвар чуруктар-биле таныжылга балеттиң овур-хевирлеринде сиңниккен.

Баштайгы көргүүште келген көрүкчүлер Караевтерниң чаа чогаадылгазын чылыы-биле уткаан. Бо ийи ажылды кайызын-даа Францияга болур хореография уран чүүлүнүң фестивалынга азербайджан балет болүү көргүзер.

Баштайгы көргүзүг болган соонда азербайджан композитор Хайям Мираз-заде аныяк авторнуң чогаалын имнчаар үнелээн:

— Аныяк эштиң музыказы тергиин эки бижиттинген-дир, музыка тургузуунуң амгы арганарын мында ажыглаан-дыр. Балетмейстерлер Рафига Ахундова болгаш Мәкүүд Мамедов, чурукчу Гогруз Нариманбеков көргүзүгнү кончуг эки тургускан-дыр. Ритм талазы-биле берге, интонациязы бир янзы музыканы аныяк режиссёр Рауф Абдуллаев база оркестр эки күүсеткен.

Фарадж алды харлыында-да фортепьянога ойнаар турган. Музыка школазын алдын медээлиг дооскаш, Азербайджанның Үзеир Гаджибеков аттыг күрүне консерваториязынга киргеп. Композиция класын ол бодунуң ачазынга эрткен. Профессор Кара Караев оглунуң салым-чаагайлыг үнелээриниге шыңгыы негелделиг болган.

Фарадж 20 харлыг тура фортепьянога соната бижээн, ынчан ол студент турган, ооң ол чогаазы композитор болурунуң орун салган. Консерваторияны кончуг эки дооскан соонда, Фарадж композиция класының ассистентизи болган. Консерваториянын профессору Джевдет Гаджиев мынчаар чугаалаан:

— Өөренип турган чылдарында база консерватория дооскан соонда Фарадж Караевтиң талантызының хемчээни билдинип турар апарган. Ол кезээде чаа чүүлдерин дилеп чоруур, ооң бодунуң кандыгла бир тускай онзагай чүүлү база бар. Ынчангаш ол фортепьянога болгаш улуг эвес оркестрлерге тааржыр онзагай чогаалдарны тургузуп турар.

Эрткен чылын Кара Караев чартык чүс чыл ибилейин демдеглеп турда, 25 харлыг Фарадж ССРЭ-нин композиторлар Эвилелининг кежигүнүнге киргеп. Ынчан ол ийи фортепьяно сонатазын, улуг эвес оркестрге музыканы, эрте-бурунгу рим шүлүкчү Клавдий Элианының сөзүнге «Шокар төөгүдер» деп кантатазны бижээн, ол ышкаш «Мехмен» («Хоойлу ёзугаар») болгаш «Мурвуу чүкте бир хоорайга» деп уран-чечен фильмнерге музыканы бижээн.

Георгий ПОГОСОВ,
(ПМА).

Номга сундулуг кижи

Псков областың «Большевичка» совхозунуң лабораториязы Иван Сергеевтиң хуудаа библиотеказында үш муң томнуг ном бар. Бо коллекционериниң үнелиг чүүлдериниң бирээзи авторларның ат салганы номнар болур.

«Номга ёзулуг хандыкшылдыг, чогаалчыларның улуг өнүүн Иван Павлович Сергеевка тураскаал болдуруп, акы-дүүмалышкы сагыш-сеткил-биле — ук номнуң авторун Эдуардас Межелайтис».

«Номчукчу Иван Сергеевке бо номну бердим. Чүректиң ханызындан байыр-биле автор Алексей Новиков».

«Иван Павлович Сергеевке ооң библиотеказынга. С. Маршак».

Финляндияның президентизиниң кадайы, билдингир чогаалчы Сюльви Кекконен орус дылче очулдурган «Амалия» деп бодунуң тооживузун Карамышевоже чорудуп берген. Бистиң чуртувуска ооң чогаалдарының неперегеңей боон турарын Сергеев харыы чагаазынга бижээн.

Ооң соонда Финляндиядан харлыы чагаа келген:

«Хүндүлүг дээрги Сергеев!

Силерниң чагаанар дээш четтирдим. Мээң чогаалым силерниң черге үеелеткенинге, силерниң библиотеканың номчукчуларынга солуп болганынга өөрүп четтирдим. Ооң-биле кады бодумуңуң кыска чогаалыкчы намдарымны чоруттум.

Иван Сергеевтиң библиотеказында Анна Зегерстин, Арнольд Цвейгтиң, Джеймс Олдриджтиң, Людмил Стояновтуң, Леон Кручковскийниң чагаалары шыгжаттынып чыдар...

Бир-ле катап Алексей Толстой Сергеевке ном белекке берген. Оон эгелээш-ле Иван Сергеев бодунуң сонуургалынга 30 чыл дургузунда шынчы боон артып, ол херээн ам-даа уламчылавышаан. 1941 чылдың чайынга чедир Иван Павлович авторларның ат салганы үүс хире чогаалдарны чыгган.

Удаваанда дайын эгелээн, пулемёт заводунуң командирининг ном чыыры кайда боор, ынчалза-даа дайын үезинде өз Пушкининиң томунган кожан-даа чарылбаан.

Сергеев ам пенсияда, ынчалза-даа ону чон аразынга бо-ла көрүп болур. Кижилерни чонга хандыкшыдарын ол хүндүлүг хүлээлге кылдыр көрүп турар. Ооң хуудаа библиотеказында номну кым-даа ап болур. Бир-ле беседа үезинде ол мынча деп чугаалаан:

— Номга ынак кижи бүргеү, ону хөй чылдарда чыып келген кижи үк ажылдың варынын билир. Ынчалза-даа ол хилпс барбас ажыл.

Степан КУГАЕВСКИЙ.
(ПМА).

БУРУНГУ ШАГЖЕ

ЯКУТСК. «Индигирка алдыны» комбинаттың казымкчылары Селерикан хеминң шынаазынга шахта казып турган. Дыка ханыладыр казып кире бергеш, олар чер иштинге чыткан... аът сөөгүнге таваржы берген. Ол аңаа канчап чеде бергенил?

Ол айтырыгны Ленинград университединиң география институдунуң лабораториязынга кылган анализ харыылап берген. Аът доң чер иштинге үжеп муң чыл ажыт үе дургузунда чыткан.

Селериканга Ленинградтан эртемденнер чедип келген.

— Бо ховар тывыг аажок улуг үнелиг болган-дыр. Аътың сөөгү мырыңай үрелбээн. Ол хеминң эриниң чер иштинден бурунгу үенинг ол аът-биле үе-черге үнүштериниң казып тывар, чоок-кавы черлериниң байдалын өөренип көөр, оон казылдадан тывылган ол малдың кандыг байдалдыг чурттап чораанын билип алыр соруалыг келген бис — деп, ол эртемденнериниң удуртукчузу Н. Ловелиус дыңнаткан.

О. ЯКИМОВ.

Ленинчи юбилейге

● САРАТОВ. Областың черчурт шинчилээр музейинде «Ульяновтарның ог-бүлезин» деп экспозиция ажыттынган. Ында В. И. Ленининиң 1910—1915 чылдарда Саратовка чурттап турган авазы — Мария Александровнанның болгаш угба, дүүзиазы Анна Ильинична биле Мария Ильиничналың өрээлдериниң биезки байдалын көргүзиер. Ульянова үе-башкылар даштыкы чурттарга чоруп турган Владимир Ильич-биле сырый харылзаазы тудуп турган. Олар Саратовтуң революсчу чажыт ажылдакчыларын боттарын долгандыр сырый каттыштырган.

● ЛУЦК. Волынь областың Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелининиң ог-бүле бүргүзүнде Ильичниниң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайында беседалар болуп турар. Коммунист-агитаторлар биле политинформаторлар боттарының Ковель үездиге турган Любимово суурунуң төөгүзүнүң сонуургавчыг фактыларын аңаа ажыглап турар. Ылангыя тараажылар аңаа 1920 чылдың августа болган митингининиң дугайында чугаазы күзеп дыңнаар. Ынчан ооң киржикчилери Үзүс Комиссарларының Чөвүлелининиң Даргазы В. И. Ленинге байыр чедирген докгаал үндүрген.

(СЭТА).

—⊙—

Комсомольскиниң чаагай чаңчылдары

Амурда тоолчураан Комсомольскиниң дугаймында «Адаларның шылгаралдары—ажыт-төлге салгал» деп чаа номну ол черниң ном үндүрер черн парлааш, Хабаровскининиң ном магазинниерининче август 2-де киргеп.

Ында хоорайның болгаш ооң кижилерининиң дугайын, адаларның болгаш ажы-төлүң алдаргыг чаңчылдарының дугайын чугаалаан турар. Хөй-хөй солуп документилер чалы назын хоорайының чаала туттунуп эгелеп турганы үжеп чылдарның болуушкунарын дыргызып кээп турар.

...Ырааккы Чөөн чүктүң аныяк тудуун шефке алырын «Комсомольская правда» солуунуң редакциязындан дыңнаан баштайгы шалыпчы тудугжуларның сүзүүнүң кыйгырыы... Эзимнерже комсомолчу үделте бижиктер. Комсомолчуларны шылгаралче ол кыйгырган.

Номнуң автору П. Краюхин коммунизминиң аныяк тургузукчуларының бөгүнгү ажыл-херектериниң дугайын, ол алдарлыг хоорайның ооллар, кыстарының дугайын чугаалап турар. Комсомольскиде ам ортумаа-биле иргүлайында-ла 24 хар назылыг кижилер чурттап турары демдеглеичиг.

(СЭТА).

Спорт

Чемпион тодараан

Баскетболга республиканың бирги черн дээш маргылдаа доозулган. «Спартак-1» команданың ойнакчылары ооң 6 хүн үргүлүүлээниниң дургузунда чаңгыс-даа аштырышкынга таварышпайн бүүрелдиг шыңгыы ойнап эрткен. Мурнунда республика чемпиону «Динамо» командазы бо удаада ийи ужуражмышкынга уттурган. Эгезинде Ак-Довурак хоорайның командазынга 45: 50 санга, ооң соонда спартакчыларга алдыкан. Динамочулар бо маргылдаага ооннуң чурумун хой удаа үреп тургамыдан аштырышкынныг болган. Ынчалза-даа олар ийиги черде, чүге дээрге маргылдаанын дүрүмүн ёзугаар дең санныг болган командаларның түңнелин тодарадырда олардың киирген болгаш эртиринкен мячилериниң саны барымдаалаар, киирген сан динамочуларда 249, ак-довуракчыларда түгле 100 болган. Ынчангаш Ак-Довурак командазы үшкү черде үнген. Ынчалза-даа ол аныяк команданың бо чедишкининге баскетболга ынакшылдыглар өөрүп турган.

Динамочу Евгений Калинин, ак-довуракчы Борис Потапов аныяктарның чыынды командазындан Борис Абрамов оларны маргылдаанның судья коллегиязы Тыва АССР-де эр улустан баскетболга эң эки ойнакчылар деп демдеглээн. Олар шупту ертектиг шаңналдарны алган.

Эрткен бо чемпионаттың дугайында түңү чугаалап болуруп? Командалар мурнукуузундан сан талазы-биле кызырыглан, чүге дээрге ийи чыл чапсарлаашкынның соонда инитилелдериниң араазында бирги чер дээш маргылдааларны эрттирген турган, ооң түңнелинде шилиттингең эр, херээжен 2-2 командаларның бо маргылдаага киришкени ол. Инитилелдериниң удуртукчуларының бо маргылдаага чогуур кичээнгей салбаанын демдеглээр керек. Ылангыя «Урожай» эки тура спорт инитилелди бир эр, ийи херээжен үш команда чоруткан. «Урожай-1-нин» уруглары, домей-ле аштырып каар-да болгай бис дээнил, маргылдаанын сөөлгү ооюнуга киржири-биле кезбейн барганнар. «Урожайның» командалары кончуг сула ойнаан, оларның четчелээшкининче, инитилелдиң чедишкининг болурунче ооң удуртукчуларының долу кичээнгей салбаанын тодаратынган. Дүрүм ёзугаар команда 9 кижилиг болза, оларның командаларында 6-8 болган.

Маргылдаа дугайын бижип турган, ооң эрткенининг ылангыя спортсменнериниң чурумсагылгазының кандыг болганын ыыттавайн барып болбас. Баштайгы түңнерде спортсменнер хүн чурумунга чагыртып, эки ойнаннар. Маргылдаанның 3-кү хүнүнден ынай Хову-Аксының командазының кежигүннери шелге азырын кээп, чурум чок байдалды эгелээш сөөлгү ийи хүнде мырыңай ойнавааннар. Оларның ындыг чурум чок түүлдерин күш культура болгаш спорт комитеди дарый чугаалажып, хемчет алган.

Маргылдаа үезинде судьялаашкын бо удаада алаан бедик деңнелге эрткен. Маргылдаа эгелээриниң мурнунда эвес-даа болза, бо чылын баскетбол судьяларының семинарын организастап эрттирген улуг ажыктыг болганын демдеглээр апаар. Судьялар Б. Абрамов, В. Моламдай, С. Чемков, А. Сибиряков олар хамаарышкан сорулгазын эки күүсеткен, ак сеткилдиг ажылдааннар.

Республиканың бирги черн дээш баскетболга маргылдаа эрткен, ооң чедишкининнеринбиле ооюгурган олурбайн, моон соңгаар болуур чемпионатка амыгаштан баш удур белеткенирн негеттинип турар.

Ф. ЛЮБИМОВА.

СТАДИОН ЧАЛАП ТУР

Даарта, августуң 7-де Кызылдың дыштанылга парыгында «Хүреш» стадионга бут бөмбүүнге бистиң «Динамо» командавыс-биле Новосибирск хоорайның «Сибирьсельмаш» командазының спортсменнериниң ужуражмызгазы болур. Эртемнин болгаш культураның төвү Сибирь хоорайның кодээ ажыл-агый машиналары бүдүрер талазы-биле Бүгү-Эвилел ужур-дузалыг улуг заводунуң төлээлери— бут бөмбүүчүлери маргылдаанның будүүзүнде бүрүнү-биле чедип келген. Команданың составында токарь, слесарь, инженер, конструктор, аътчет начальнини, техниктиг бюронуң хынакчызы даэш өске-даа мергежилдиг кижилери хып дээн аныяк ооллар...

Оларның командазы бо чылдың эгезинден бээр түс областа Татарск хоорайның, Новосибирскиниң бодунда Чкалов аттыг заводтуң болгаш Куйбышев хоорайның бут бөмбүүчүлери-биле ужуражмылаан чангыс-даа аштырбаанвар. Областың бут бөмбүүнге тергиндээнинден шилчнир кубокту олар ийиги чылда оскунмайн турар.

1936 чылда ук завод тургустунары билек маңаа спорттуң янзы-бүрү хевирлери организастаттынып, ылангыя бут бөмбүүчүлери улгатканнарны командадан үнүп, чаа аныяк күш-биле солуттунуп келген. Эргим көрүкчүлер төөгүлүг ажчымлар-биле бистиң аваагыр, эрес, кашпагайларывыстың оюнун көөрүнче далажыпар.

С. ТАС-ООЛ.

Редактор К. Н. ДИПГА.

ТЫВАНЫҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТЕХНИКУМУ СИЛЕРНИ ЧАЛАП ТУР

1969—70 ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНДА ХҮНДҮСКҮ БОЛГАШ БОТ-ӨӨРЕДИЛГЕ САЛБЫРЛАРЫНГА СУРГУУЛДАРНЫ ТЫВАНЫҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТЕХНИКУМУ ХҮЛЭЭП АЛЫР. БОТ-ӨӨРЕДИЛГЕ САЛБЫРЫНГА ӨӨРЕНИРИНИҢ ХУУСААЗЫ:

Зоотехния салбыры — 5 чыл.
Кодээ ажыл-агый учёдунга бухгалтер учёду — 4 чыл.
Кодээ ажыл-агый механизациязы — 5 чыл.
ХҮНДҮСКҮ САЛБЫРЛАРГА ӨӨРЕНИРИНИҢ ХУУСААЗЫ:
Агрономия — 3,5 чыл.
Зоотехния — 3,5 чыл.
Ветеринария — 3,5 чыл.
Кодээ ажыл-агый будурүлгезинге бухгалтер учёду — 2 чыл 10 ай.
Кодээ ажыл-агый механизациязы — 3,5 чыл.

30 хар чедир назылыг эр, херээжен ССРЭ хамаатыларын хүндүскү салбырга, бот-өөредилге салбырынга хүлээп алырларны назы-харын барымдаалавас. Олар чеди, сес чыл школазы азы ортумак школа-даа дооскан туруп болур. Киреринин экзаменнерин челнишкининг дүжээган кижилерни хүлээп алыр.

ТАЙЫЛБЫР: 8 болгаш 10 класс дооскан кижилерни техникумга ниити чурум ёзугаар хүлээп алыр.

Сес чыл школазының чедиги классын дооскан кижилерни техникумга хүлээп албас.

Дараазыныз кижилер техникумга баштай киреп эргелиглер:

а) колхозтар болгаш совхозтар база өске-даа кодээ ажылагый будурүлгелериндеп чорутканнар. Оларның ажыл стажы ийи чылдан эвээш эвес болур ужурлуг;

б) Совет Армия болгаш Шериг-Далай Флодундан халашканнар шериг албанынга ийи чылдан эвээш үеде турган болза, шериг училищелеринге өөренип турган үези база аңаа кирер; Нахимов база Суворов училищелеринге өөренип турган хуусаазы аңаа хамаарышпас;

в) ийи чылдан эвээш эвес ажыл стажтыглар.

Билдириишкинни директорнуң адынга бижиишаан, шилип алган мергежилин айтыр.

БИЛДИРИИШКИНГЕ ДАРААЗЫНДА ДОКУМЕНТИЛЕРНИ КОЖАР:

а) долу эвес болгаш ортумак школаны дооскан дугайында бижиктери;

б) зопчу намдары;

в) № 286 хевирниң эмчи шынзылгазын школа эмчизи азы район эмнелгезинин участок эмчизи бээр;

г) 3×4 хемчээлдиг дөрт фото-чурук.

Ийи чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг кижилер билдириишкин-биле кады күш-ажыл дептеринден үшта бижилгени, а колхозчулар баштаар черден шынзыдып каан колхозчунуң дептеринден үшта бижилгени экчээр.

Ындыг кижилер өөредилге чылы эгелээри-биле ажыл стажын бадыткап турар документилерин көргүзер. Ындыг документилерни көргүспээн кижилерни хүлээп албас.

Техникумга келгеш, төрүттүүгенинин дугайында херечилелин азы паспортун, шериг билединн (шериг хүлээлгелиглер) азы шеригге келдирер бижинин (шериг баар назылыглар) экчээр.

Бот-өөредилге салбырынче кирип турар Ала-чуруттуң Улуг хайынының киржикчилери доктаамал чурттап турар черинден дашкаар өөредилге черниче кирип турар болза, районнуң шериг комиссариалының хайынга кириишкен дээр дугайында шынзылгазын чорудар.

Билдириишкиннерни хүлээп алыры үргүлүүлеп турар. Киреринин экзаменнери август 1-деп 20-ге чедер. Өөреникчилер санынга кирер санаары августуң 21-деп 25-ке чедир (бот-өөредилге салбырының база ындыг).

ТЕХНИКУМГА КИРЕРЛЕР ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ БОЛГАШ ТУСКАЙ ОРТУМАК ӨӨРЕДИЛГЕ МИНИСТЕРСТВОЗУНДАН БАДЫЛААН ПРОГРАММАЛАРЫН ЁЗУГААР ЭКЗАМЕННЕР ДУЖААР:

орус дылга (диктант), математика (аас-биле);

10-гу классты доосканнарны 2-ги курска хүлээп алыр болгаш дараазында экзаменнерни дужаар. Орус дылга болгаш литературага (чогаалзыг), математикага (аас-биле).

Техникумуң хүндүскү салбырынга киргеннерни ниити дүрүм ёзугаар стипендия-биле хандырар.

Колхозчуларның болгаш совхозтар ашылчыкнарының ажытөлүн ог-бүлезиниң байдалының дугайында шынзылгазын барымдаалап, күруне хандырылгазынга хүлээп алыр.

Билдириишкиннерни дараазында адресче чорудар: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 5. ДИРЕКЦИЯ.

Күрүнениң 3 хуулуг ойнаашкынныг иштики чээшкивининиң 25-ки тиражы 1969 чылдың август 15-те Тбилиси хоорайга болур. 25 разрядка 235 муң удугну ойнаар, ооң иштинде:

Ойнаашкыннар хемчээли	Ойнаашкыннар саны	Ойнаашкыннар хемчээли	Ойнаашкыннар саны
5000 рубльдиң	50	500 рубльдиң	2725
2500 рубльдиң	125	100 рубльдиң	18750
1000 рубльдиң	500	40 рубльдиң	212850
		Түңү:	235000

Ойнаашкынның ниити түңү 12 миллион 814 муң рубль. Дараазында тиражтар 1969 чылдың сентябрь 30-де, ноябрь 15-те, декабрь 30-де болгулаар.

Облигацияндан садып алынар, ойнаашкын тиражтарынга киржиңер!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

КИНО

АВГУСТ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Аштырышкынныг ортулук» 10.40, 12.40, 2.40, «Ыржым кварталда олурукчу чорук» 4.30, 6.20, 8.10, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аштырышкынныг ортулук» 3, 5, 7, 9 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ак рояль» 1, 3, 5, 7, 9 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Бумеранг» (лелгем экранныг) 5, 7, 9 шактарда.

БИР ХАР ЧЕДИР УРУГЛАРНЫ ЧЕМГЕРЕРИ

Эмиг эмер уругнуң таарымчалыг өзүлдезии хандырып турар эки чем эмиг суду болуп турар. Ынчалза-даа неэи кадык болгаш долу үнелиг чем-биле хандыртынган таварылгада ол болдунар. Ненин эмиг сударде бүгү-ле эргежок чугула хоолулуг будумелдер, минералдыг дустар, микроэлементилер бар.

Ненин эмиг суду уругну тоттурбас болза, ылангыя баштайгы үш айларда ону эмиг суду-биле хандырарының бүгү-ле хемчеглерин ажыглаары эргежок чугула. Чаа төрүттүнген кадык уругнун баштайгы эмзирилгезин төрүттүнген соонда 6—12 шак болганда чорудары ажыктыг, а ооң дараазында 3-3 шак болгаш-ла эмзирип, дүне 6-6 шак болгаш-ла ынап эмзирерин чурумчудары чугула.

Чаа төрүттүнген уругну эмзирерин үргүлчүлээри 20—30 минуталаш ашпас ужурлуг.

Кадык уругну төрүттүнгенининң башгайгы айының дургузунда хүнде 6—7 удаа, 1-ден 4—5 айга чедир 6 удаа, 5 айдан чыл чедир 5 удаа эмзирер ужурлуг.

Уругну эмзирериниң шагын иенин амыырал байдалындан болгаш ажылының байдалындан хамаарыштыр доктаалып алыр. Ынчалза-даа уругну эмзирер шактарның хүн бүрүде доктаамал болуру, эмзирер үенин араазында шактарны шын сагыыры, дүнеки үзүктелиишкинни 6 шактан ажыг эвес болдуруи хандырары чугула.

Төрүттүнген соонда бүдүн чартык айлап эгелээш бүгү уругларны кылымал чем-биле чемгерер үезинде 30 мг аскорбин кислоталыг С витаминниң азы яблоко, виноград болгаш кара каттан кылган сокту хүнде бээр ужурлуг. Ооң хемчээли хүнде чартык шай омаажындан эгелээш 40—50 мл (2—3 удаа) болур.

Уругларга сокту чүгле чеменген соонда берип болур, чүге дээрге, сокта чигир хөй болгаш чеменирининг мурнунда ижиртир болза, уругларның чемге хөөнү эвээжээр апаар. Ол үеден эгелээш балык үзү хевирлиг А биле Д витаминнерни бээр (хүнде 2—3 удаа 1-1 ламдыны бээр болгаш онон ийи хонуктуң дургузунда чоорту ковүлеттипшаан, 3—4 айларда 1 шай омаажынга чедирер. Балык үзүн чеменеген соонда бээри эргежок чугула.

2 айлыындан эгелээш уругга хлеб быжырар ажытканнан кыган паста хевиринң В дээр болук витаминнерни хүнде 1 шай омаажының иштин азы кургаг пиво ажытказының гидролизатазын 2 шай омаажының иштин бээр.

3-3 чартык айлап эгелээш слива, вишня, томат, абрикос, морковь, малина сокгарын бээрин сүмелеп турзр.

4 айлыындан эгелээш картын аштап каан яблоко сууи хүнде бүдүн чартык шай омаажының иштинден 3 столовая омаажынга чедир бээр. 4 чартык айлыг уругга хүнде чартык чуурганың сарыы фосфор, кальций, демир, А, Д, B_1, B_2, РР витаминнер кылыр, а ол ышкаш бедик шынарлыг белокту болгаш үстү бээр (азгаа чуургазының сарыын хайындырган бээр.

Чем ижер уруглар нелериниң эмининиң сүдүнден хамаарылга чокка 5 ай дургузунда эмер ужурлуг.

Немелде чемни эрте (дөрт айлыындан эгелеп) бээрин чамдык аарыглардан аарып турар үеде, чижээлээрге, хан чедишпестээн, рахиттээн, ургулчу кегиртип, кустурар уругларга сүмелеп болур. А ижин шейлүдүзүг, эът изидер аарыглардан аараан уруглариы немелде чем-биле эрте чемгербезе эки.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

редакциянын адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда кылдызының 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 23-54, культура кылдызының 37-13, кодээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетүр кылдызының 22-64, чагаа база совет тургузуг кылдызының 21-27, информацин кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-11. Солун келбейн Карганда 32-75 телефончи болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелининиң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00966.

БҮГҮ ЧУРТТАРЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнделлеттингеп

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. АВГУСТ 7 ЧЕТВЕРГ № 184 (8030).

Өртээ 2 көп.

СЭКП-ниң төлээлери Бухаресте барган

БУХАРЕСТ. (СЭТА). СЭКП ТК-ниң секретары К. Ф. Катушевка баштатнаи, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төлээлери август 5-те Бухаресте чеде берген. Төлээлер Румыниянаң Коммунистиг партиязының X съездизинге кирижир.

Александр Ламажап «Тээли» совхозтуң мурнакчы комбайнерлериниң бирээзи. Оң хову кораблиң хөй чылдаг дургузунда башкарып келген. Ламажап бо чайын комбайнаг сентелгелиниң эң мурнакчы ажыылдаан. Александр Ламажап ийи комбайнының графиктеи мурнай сентеп дооскан.

Оң бодунуң белеп болган комбайнынга лафеттиг жатканы сүккаш, ховуда кок-суда шестирери-биле чоруур деп турда, бо чурукту тыртыпган.

К. АРАКЧААНЫҢ фотозу.

ПРОФЭВИЛЕЛ ЭГЕ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫ

Профэвилелдериниң мурнунга Коммунистиг партияның салган соругалары чедиишкиниг боттандырарынга профэвилел эге организацияларыг улуг рольдуг. Амгы үеде бистиң чуртувуста 600 мун ажыг профэвилел эге организацияларыг боттарының чүрээлериниг ажылчыларынаң, албан-хаакчыларынаң, сургуул аныяктарынаң 96,8 хуузун каттыштырып, коммунистиг тургузуушкунуң соругаларын күүседир, совет кижилериниң материалдыг чаагай чоруун улам бедидер, ажылчы чонну маркснам-ленинизмиг идеяжыга кижизидер талазы-биле улуг мобилизаткы ажыылдарны чорудуп турарлар.

Коммунизмниң школазы болур профэвилелдериниң ажылчорудулгазы чаа утка-шынар-биле баяан. Будургүлгениң эртелерии болгаш ажыл-агыйның бот-оруглга-чарылгалыын каазбартында, экономиктиг идиг бериишкинии ажылгаары, будургүлгениң техниктиг сайзырагайжыылгазы, масселыг чогаадымчы болган чаартыкчы чорук дээш демисел профэзилелдериниң харымсалгазын улам бедидип турар. Ажылчы чонныңарны чогаадымчы идепкейии хогжидериие, будургүлгеии эртелеп башкарарынга оларны инирштиреринге, социализтиг чарыпты болгаш коммунистиг куш-ажыл дээш шимчээшкиниң калбарыпгарга профэвилел эге организацияларының ролюн улам-на өзүп орар.

«Тыва даг-дүгү» комбинатта. Кызылдың электростанциязында, «Кызыл-Хавак» шахтазында Кызылдың алгы заводунда, республика эмнелгеэинде, профэвилел эге организациялары, «Межегей», «Ооп» совхозтарда, Улуг-Хем мнп ажыл-агыйында ажылчын комитеттери болгаи профэвилелдериниң оске-дээ кудуку организациялары боттарының организас-масселыг ажыылын улам экижидип, будургүлгениң, тудугларының, албан, ооредилге черлериниң ажыл-чорудулгазынга коску салдарны чедирип турар. «Тыва даг-дүгү» комбинатта каттыштан профэвилелдер комитеди (даргазы эш В. Беляев) эге организацияларга удурткулганы элээн экижиттеп. Комитет ниитпин-биле 14 эге организацияларны удуртуп турар. Тус-тус цехтерде профэвилел эге организацияларының социалистиг чарыпты, ооң дээди хевирге коммунистиг куш-ажыл дээш шимчээшкиниң чогумчалыг организастап турар.

Социалистиг чарыпты организастап турарынга, куш-ажыылдың сагыыра-чуруумунуң, ажылды артемге үнделвлел организастап турарынга, ажыл-шпчилериниң культурлуг дыштанылгазының дугайында болгаш оске-дээ чугула айтыгларны профэвилел хураадарыпга чугааламын келген.

Дыка хөй профэвилел эге организацияларга В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүлел бээр 100 чыл ооң таварыштыр алган хүлээлгелерии база беш чыл планның хуусаа бетинде күүседир талазы-биле боттарының организакчы болгаш кижизидикчи ажылын элээн сайзырагайжыктан. Эрзин районунда профэвилел комитеди (даргазы эш И. Артына) социалистиг хүлээлгелерии, ооң негелделериии ажылдап ылгаан, оку боттандырар дээш дээштиг хемчеглериии ап чоруткан. Чарыпты түүнээрии, ооң тиилекчилериии шаинап-мактаары ол организацияда чадчыл дараган. Эрткен чылын Эрзин районзу республиканың хереглелскилер ниитилелиниң арадаза социалистиг чарышка бирги черии элээн. Бо чылдың ийиги чартында чарыштың тиилекчилериниң одурүүнда киргеи. Мындыг профэвилел организацияларын хөйнү адаи болуур бис.

Профэвилел эге организацияларының комитеттери, профоргтар кижизидилге ажыылынга кичээнгейии күштелдиргеи. Ленинчи вомчулгаларны, тематиктиг кежээлерии, ленинчи черлерже экскурсияларны, коммунистиг күш-ажыылдың, экономиктиг бизнелериниң школазыиы солуп утка-шынарлыг организастаарын дыка хөй профэвилел организацияларыг чедип алган. Профэвилелдериниң XIV съездизиниң соонда эге организацияларның организас-масселыг ажыылы экижии, ооң хүрээлеңи ооуп, активтерии шынар талазы-биле экижээн.

Ооң-биле чергелештир чамдык профэвилел эге организацияларыг боттарының ажылын үениг негелдезиигее дүүлүүр ам-даа сайзырагайжыытпаан. Кызылдың пиво, автосеептелге, түүйбу заводтарында, «Тес-Хем», «Кара-Хаак» совхозтарда, Кызыл-Мажалык, Чадаана АТБ-лерде, кожун чоруур № 585 колоннада профэвилел организациялары будургүлгениң ажыл-чорудулгазын экижидиринге, күш-ажыылдың будургүкчулгүн, продукциниң шынарын бедидиринге, мурнакчы дүржүлгаиы йептередиринге кошкак саддарлыг болуп турарлар.

Көдээ ажыл-агый будургүлгезинде, тудугда, транспортта чамдык профэвилел организацияларыи шаа бүгү-ле ажылшиилериии боттарының хүрээлеңиие хаара тударын, ажылчынарның, албан-хаакчыларның хөй-ниитпиниң ажыыныга идепкейлиг киржилгезии чедип албаан, профэвилел активизиң өөредилгезии четпес организастап турар. Бо чылдың баштайгы айларының медээзи-биле алырга, тудугжуларның 84, көдээ ажыл-агый ишчилериниң 86, транспорт болгаш харылзаа ажыдаачыларының 88 хуузу профэвилел кежигүнүүнге хаара түттүнган турган. Профэвилелдериң чанында комиссиялары тургузарын, профэвилел хураадарын ей-шаанда белек дедиелер эттиририн тургузар болгаш үндурген ниитпиларынга, социалистиг хүлээлгелериниң күүседезии чамдык эге организациялар чедип албайн турар.

Профэвилел эге организацияларының ажылын улам ыңай экижидер дугайында ВЦПС-тиң бо чылдың апрелье болган бешки пленумунуң докладыиы профэвилелдериниң область чөвүлелиниң пленумунга чугаалажып көргеи, эге организацияларының ажылында бар четпестерии изередип, ону чайладырының хемчеглериии айыткан доктаалдарны хүлээп алган.

Ажылчы чонныңарның политиктиг кижизидилгезиниг, куш-ажыылды эртежге үнделвлел организастаарының болгаи ооң төлевиири экижидириниң, ажылчыларның мергеилиниң бедидериниң, куш-ажыл камгалалыының, амыдыралы-хамыралының айтырыглары профэвилелдериң кичээнгейиниң төвүнге кезээде турар үжүрлүг.

Партия организацияларының талазындан профэвилел эге организацияларына удуртулганы экижидери, профэвилелдер кадрларын шилиирине болгаи кижизидиринге кичээнгейии улам күштелдирери оларның ажылын улам экижидириниң идепкелдаг магадылалы болуур.

Ниитиниң малынга хөй чем дээш

Мал чеминиң белетпелиниң чоруун турарының байдалы чугаалаи бээри-биле Каа-Хем районуиу «Октябрь 14 чылы» колхозтуң дергазы эш П. Самороковтан бистиң корреспондентивис дыҗаан. Ооң харыы-заазы болза:

Бистиң артель бо чылгы мал чеминиң күрлавырын будуп чартык чылга четпир кылдыр белетиээрии шинтирлээн. Ыынгаган баштайгы эзлчегде техниканы, дериг-керекселдерии четчелеп, эки шынарлыг сеептоп. 15 кижи составтыг механизастаттынган, 18 кижи составтыг хол, аът-биле кестирер ийи звенону тургускан. Механизастаттынган звенода «МТЗ-50» маркалыг 9 трактору, сигеи болдурер, сараттыр техниканы быжыглаан. Күш-ажыылдың организастыг, будуүүкчулуг болгуниие улуг кичээнгейии салган. Социалистиг чарыштың негелделерии ажыыдап ылгаан, ооң түнелеии 5 болгаи үндурүп турар. Партия организацииазы сигеичилериниң ортуузунга чорудар агитмассалыг ажыылдың планын тургускан, мында политинформаторларны, агитаторларны быжыглаан. Агитхуудустар, коргуузугер докладчамал үнүп турар.

Мал чеминиң белетпелиия дүрген, шынарлыг чорударыие угланган хемчеглерии ботгандырган түнелиилиие бо хүнге чедир сигеи белетээр планны 60 хуу күүсежкеи бис. Боду үнген сигеиниң гектардан 8—10 центнерии, тараза хөй чылдыг сигеиии гадаи 16 центнерии ажаап аз турар. Хүндө-ле бистиң звеноларывыс 250—300 центнер сигеиии сараттап, белетпел алыр болуу бергеи.

Мал чеминиң күрлавырарын турғузаар дээ аларга социалистиг хүлээлгеиия күүсеидир дээш сигеичилер шуузургу, үешак барымдаалаавайн ажылдап турарын онзалап демдеглеп тур мен. Мындыг ажылшиилер бистс хөй. Ылаңгыя тракторист Василий Иванович Хорлин хүнде 16 га чернии сигеиии кестирер турган. 24 гектар чедирип, кайгамчык эки ажылдап турар. Оң социалистиг чарыштың чамгыс удаа эвес тиилекчиин болган. Сигеи белетклиие Павел Сергеев, Иван Воронин, Петр Изосимов, Дмитрий Абрамов, Назар Дарыма шынаи мурнакчылар бар.

Баштайгы хүннерден эгелээп мал чеминиң белетпелиин организастыг чорудуп келгеиивистеи 10 хонуч болгаи-ла үндүрүп турар социалистиг чарыштың түнелиидө районга үргүлчү тиилекти болуп. СЭКП райкомунуң болгаи райкүүскомунуң ажыл-агыйлар аразында шилчиир Кызыл туғун быжыы-биле тудуп турар бис.

Бистиң артельиың колхозчулары будуп чартык чылга четчир санныг мал чемиң белетпеер хүдээлгеии күүседип шыдаар дээрзиие будуүрелдиг. Оиу бо хүннериие кужеиииң ажыл-ижии долуур-биле хереченип турар.

ЭКИ ЭГЕЛЭЭШКИН

«Чыраа-Бажы» совхозта партия, совет болгаи хөй-ниитпи организацияларында сөөлгү үеде чаа чүүл тыптып келген, ол чүл дээрге, совхозта партия организацииазының ниити хуралы болуур дээнде, коммунистер чылгы келгеш, хурал мурииида совхозтуң кандыг-бир ажылынга шефтэшкиниң организастап, хөй ажылдарны кылып бергеш, ооң соонда хуралдай бээри. Чижээ, июльдуң 26-да коммунистер хуралга чылгы келгеш, совхозтуң сигеи кезиишкиниие шефтээ, аңаа 128 кижи барган болгаш олардан 80 кижи золчег-биле хазажык сигеи кескеи, ооң өскелерп бөлүп турганнар.

Ол-ла айның 29-та кедээ Советтиң сессииизиңга келген депутаттар барык хүнүу бадыр совхозтуң сигеиии кезип ажылдаан, аңаа кескеи сигеи 15 тонна болган. Совхозтуң механизаторлары эртеи айның 12—13 хүннериилеп эгелээш, сигеи кезиидезиие шефтэшкиниң чорудга бергеи. Амгы үеде партия, совет ажылдакчылар, тускай эртемчилер, механизаторлар улуг хүнер санныга мындыг шефтэшкиниң организастарын чаңчыл болуу бергеи.

Совхозтуң коммунистериниң хуралынга коммунист кижи бүрүүу ажылдап турар черииң ажыы-биле 15 хонукта сигеи кезилдезиие киржир болгаи ооң күүсеидезиин партиоргга дыңнаткан турарын докладчак. Көдээ Советтиң депутаттары база мынаар шинтирлеп алганнар.

(Бистиң корр.).

Эрткен декадада

СЭКП Улуг-Хем райкомуиуң болгаи ажылчы чоннар депутаттарының район Советиниң күүсконмуиуң каттыштыкан хуралынга районнуң ажыл-агыйларының июльдуң сөөлгү он хонуунга мал чеминиң белетклиие ажылдаанының түнелеии үндүргеи. «Улуг хураг» колхоз (баштаар терииің дергазы М. Шогжал), партия организацииазы (секретары Г. Шойдак) декадаиың сөөлгү 5 хонуунда оиза күженнишкиниг ажылдап, артельдың үш кол сигеиии бригадалары шупту каттыштыр 330 тонна эки шынарлыг сигеиии белетбаан, тудуу түүлдер хөй. Комбайиларның аккумуляторларын салбаан азы олар шуут чок болгулаар түүлдер бүгү ажыл-агыйларга бар. Чижээ, «Чыраа-Бажы» совхозка колдуунда белеп деп көргеп, турғускан, шоолуг эвес түүлдерии кылыр дээр 8 комбайииы хынаи көөрге, оларның аккумуляторлары чок болгулаан. Чамдыктарының рычагтары ажылдавас. 5 жатканы ам-даа септээр. Подпоршиктер шуут септеттинмээн.

«Октябрь 30 чылы» колхозта тараа арыглаар дөрт машина септеттинмээп болгаи бөжүп чоруур автомастерская белеп эвес. «Большевик» совхозта 14 комбайиның сезии, «Искра» колхозта 20 комбайиның база сезии септээр. Техника септелгелиниң ажаап алышкынга белетклиии хынаар дээш Ленин аттыг колхозка (даргазы эш Монгуш) комиссия чедө баэрге, хыналда кылырын баш бурунгаар дыңнатпаан силер деп чылдак-биле дарга аиаа киржиринден ойталаанын рейд бригадазы шыгтыызы-биле бруүу шаап көргеи.

«Сельхозтехниканың» Чазаана каттыжыкшыларының удуртукчулары септелгеии дүргеи чорудар, машиналарның ажыты көзекгери-биле ажыл-агыйларны хандырар, дуза көргүүр дугайында багай ажылдаанын рейд бригадазы дөмдеглеп тур.

Ажаап алышкынга хамааржыр кывар-чаар материалдарны белетккээр талазы-биле байдал районга коичуг багай. Дизельодалга районнуң ажыл-агыйларына 1278 тонна керек турда, сөөртүп алганы чүүле 25 тонна, а керектиг 720 тонна бензининиң бары чүүле 60 тонна.

Районнуң бүгү ажыл-агыйларында 25 хонуу турлагларының чүүле ийнии белеп. 19 шаанны ийнаи, тараа шыгжаар 14 складтың бирээзи белеп. Тараа кедагалвар сервиг черлер, ногаа аймаан шыгжаар черлер белеп эвес.

Ажаап алышкынга шинтирлиг рольду кижилер — механизаторлар ойнаар болгай. Бо талазы-биле «Сүт-Хөл» совхозта (директор эш Түргеи-оол, партком секретары эш Сарыглар, ажылчыны комитединиң даргазы эш Таспаяк) байдал эки. Харын-даа комбайиерлерии оске ажыл-агыйларга бээр деп турар. Ыынгарга «Октябрь» 30 чылы», «Искра» колхозтарда болгаи «Большевик» совхозта комбайиерлер чедиишпес. Ол ажыл-агыйларның удуртукчулары бо байдалды эдип алыр талазы-биле ам-даа ботгуг хемчеглерии албаан болгаи харын-даа бо дугайында оларның тодаргай бодалдары чок болуп турар чорук-биле эптежир арга чок.

Районнуң бүгү ажыл-агыйлары ажаап алышкынны чорударының ажылчы планнарын мынчага чедир кылбаан. Ол дутуйын айтырарга, удуртукчулары септелгеии дүргеи чорудар, машиналарның ажыты көзекгери-биле ажыл-агыйларны хандырар, дуза көргүүр дугайында багай ажылдаанын рейд бригадазы дөмдеглеп тур.

Ажаап алышкынга хамааржыр кывар-чаар материалдарны белетккээр талазы-биле байдал районга коичуг багай. Дизельодалга районнуң ажыл-агыйларына 1278 тонна керек турда, сөөртүп алганы чүүле 25 тонна, а керектиг 720 тонна бензининиң бары чүүле 60 тонна.

Бо бүгү барымаалардан ап көөрге, мындыг районда көдээ ажыл-агый будургүлге эргелери (начальнигги эш Бөрзов, көз инженери эш Тамба) ажаап алышкынга белетклетталазы-биле контролду коичак чорудуп турган-дыр.

Ажаап алышкынга белетклелди доозуп, мында бар четпестерии чайладыр болгаи ону бүрүи белетклелди-биле чорудар дугайында ажыл-агыйларга хемчеглерии алыр талазы-биле рейд бригадазының ажыл-агыйларга, оларның үдуртукчуларына дараазында саналдарны бээри чугула деп санаи турар.

Дүжүт ажаап алышкынының хамаарышкан техниканың, тараа арыглаар, курғадыр машиналарының, планнарның, ооң турлагларының бүгү белетклел ажыылдарын августуң оныуи бетинде бруүну-биле доозар дээш дашпатыг хемчеглерии алыр. Ылаңгыя комбайиларны каичаар белетккээнге база катап ыыпаар болгаи ажаап алышкының үезинде оларның үрелээрии, аиаа турғулап алырын болдурбас дээш бүгү күштү салып, олче кол кичээнгейии утпаарлар.

Ажыл-агый бүрүүу ажаап алышкының ажылчы планын кайчаар чөгаалын алганын кедээ ажыл-агый будургүлге эргелери база катап хынаар болгаи ажаап алышкының үезинде оларның үрелээрии, аиаа турғулап алырын болдурбас дээш бүгү-күштү салып, олче кол кичээнгейии утпаарлар.

Районнуң бүгү ажыл-агыйларында 25 хонуу турлагларының үүле ийнии белеп. 19 шаанны ийнаи, тараа шыгжаар 14 складтың бирээзи белеп. Тараа кедагалвар сервиг черлер, ногаа аймаан шыгжаар черлер белеп эвес.

Ажаап алышкынга шинтирлиг рольду кижилер — механизаторлар ойнаар болгай. Бо талазы-биле «Сүт-Хөл» совхозта (директор эш Түргеи-оол, партком секретары эш Сарыглар, ажылчыны комитединиң даргазы эш Таспаяк) байдал эки. Харын-даа комбайиерлерии оске ажыл-агыйларга бээр деп турар. Ыынгарга «Октябрь» 30 чылы», «Искра» колхозтарда болгаи «Большевик» совхозта комбайиерлер чедиишпес. Ол ажыл-агыйларның удуртукчулары бо байдалды эдип алыр талазы-биле ам-даа ботгуг хемчеглерии албаан болгаи харын-даа бо дугайында оларның тодаргай бодалдары чок болуп турар чорук-биле эптежир арга чок

Москва. Кшесинская ордузу турган бажын. Анаа 1917 чылда большевиктерниң Төп Комитеди турган. Ол бажыңның балконундан чонга В. И. Ленин хөй катап чүве чугаалаан. Ам ол бажында Октябрьның социалистиг Улуг революциязының күрүне музейи бар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

БҮГҮ КҮШТҮ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРНИ КҮҮСЕДИРИНЧЕ

Бии-Хемниң ажыл-ишчилери, бүгү совет улус-биле бир демей, СЭКП-ниң үндезилекчизи, делегейде бирги социалистиг күрүнениң тургузукчузу, делегей пролетариадының баштыңчызы В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур ооңга алдар болдурган бедиткен социалистиг хүлээлгелерни чедишкинниг күүседир дээш соруктуг ажылдап турар.

Көдээниң ажыл-ишчилери мал кыштаглаашкынынга хөлбашкан улуг бергелер тургандаа болза, ону боттарының шудургу күш-ажылы-биле чайладып, алган хүлээлгезинге ээ болур дээш кызып ажылдаанының түкнелинде район мал ажылының продукциязын күрүнеге садарының чартык чыл планын эттти — 132,6, сүттү—124,5, дүктү—144,5 хуу күүсеткен. Районда мал-дың баш санын өстүрериниң планы күүсеттинген. Ол чорук күрүнеге эът садарының даалгазын боттандырарынга таарымчалыг байдалды тургускан.

Моон алгаш көөрге сүттү, эттти, дүктү будүреринiң болгаш садарының талазы-биле алдынган хүлээлгелерни күүседиринiң долу аргалары районда бар болуп турар. Район июль айның 1-де күрүнеге сүт садарының чыл хүлээлгезин 53 хуузун күүсеткен. Борта саанчыларның улуг-хуузу улуг. Чижээ, Ленин орденниг «Кызыл тараачын» колхоздуң Туран сүт-бараан фермазы (эргелекчизи эш Д. Доронин) алды айларда бир инекке онааштыр 1058 кг сүттү сагган, эрткен чылдың ол үезинден саалда элээн бедик болган. Районның ажыл-агыйларында 28 саанчы чартык чыл дургузунда кижи бүрүзү бир инекке онааштыр 1000-1300 кг чедир сүттү сагганнар. Саанчылаонның мурнуку одуруунда А. Матина, А. Захарова, З. Баир, Г. Каракыс, М. Кочнева чоруп турар. Олар колхоз болгаш совхоз будурулгелеринге хөй чылдарда ажылдап, боттарының дуржулгазын өскелерге дамчыдып берип келген хөочун мурнакчылап болур.

Районның хөйжулары юбилейлиг чылдың социалистиг хүлээлгезин күүседиринге база-да улуг салыжыкшынын киирген. «Вөк» совхоздуң хөйжулары 100 баш хойга онааштыр 96 хураганны доруктуруп остүрген. Ол ажыл-агыйның № 4 хөйжу бригадазы (бригадири Ооржак Дартан) чүс баш төрүүр хойдан 101 хураганны алган. Районда 15 хөйжулөр чүс баш төрүүр хойдан 100 ажыг хураганнарны алганнар, оларга Алыпан Танчат-оол, Борис Даржа, Монгуш Эртине, Маады Самбу, Күжүгет Сендажы болгаш өскелер-даа хамаржыр.

Тудуг, үлетпүр болгаш садыг организациялары чамдык ажылдарны кылган. № 62 көжүп чоруур механизастаттынган колонна чартык чылдың программазын чедишкинниг күүсеткен, совхозтарда болгаш Туран хоорайда 17 чурттапга бажыңнарын ажыглалда киирген. Ында коммунистиг күш-ажылдың эш Глядковка удуртурган тудуг бригадазы ай бүрүзүнүң даалгазын ажыр боттандырып келген. Чазанык-чылар эштер Лазарев, Рыжлов, Турсв, штукатурчулар эштер Сунжина, Тюлюш олар бедик көргүзүглерни чедип алган.

Социалистиг хүлээлгениң күүседезинде чамдык кылдынган ажылдар-биле чергелештир, чедир кылдынмаан чүүлдер хөй. Чоокта чаа парктиң район комитединиң пленумунга «В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл ооңга алдар болдурган районнуң социалистиг хүлээлгелериниң күүседезинiң чоруп турарының дугайында» айтырыгны чугаалажып көргөн. Илеткелчи болгаш пленумнуң киржинчилери социалистиг чарыштың күүседезинде улуг четпестерни тодаргай айтып, шүгүмүлээннер. Районда техника септелгезиниң, мал чемининг белеткелиниң ооңум чоруп турарын олар шыңгыы айытканнар. Оон ары бир эвес район 100 баш төрүүр малдан 90 хураган, 85 бызаа алыр хүлээлгелиг болза, июль 1-де 80 хураган болгаш 37 бызаа алынган, а хөйнуң ооң-дазашкыны доозулган, хүлээлге күүсеттинмээн.

Районнуң «Сельхозтехника» салбыры (эргелекчизи эш Багдашкин), амыдырал хандырылга комбинады (директору эш Костеннов), ыяш ажыл-агый чери (директору эш Семенов) чартык чылдың планын күүсетпээн. Райпо ажылдакчыларының алган хүлээлгелериниң садыгның культуразын бедидери, малчыннарны бирги чергениң бараанналары-биле үзүктел чок хандырары дээш ышкаш чугула айтырыглар көрдүнген турбуже, ол боттанмаан. Ол хамаан чок совет садыгның чурумун хамыдар чоруктар чамдык магазинерде бар деп пленум дедиглээн.

Районда никитизи-биле көдээ тудуг комчуг ооңум чоруп турар, ол ыламгыя «Хадың» колхоз (даргазы эш Ершов, партия организациязының секретары эш Кол) планда киирген тудугларының чаңгызын-даа ажыглалга киирбээн. Ол ышкаш «Кызыл тараачын» колхозта 1967 чылда тудуп эгелээн хөйжулар бажыңнары ам-даа доозулбаан.

Партия райкомунуң пленумунуң ооңда бүгү ажыл-агыйларда коммунистерниң хураңгыга тус бүрүзүндө алган хүлээлгелериниң күүседезини чугаалажып көргөш, чедир кылдынмаан чүүлдерни кылыры-биле хемчеглерни боттандырып эгелээн.

Районнуң партия организациязының амгы үеде соруглагы болза, мал чемининг белеткелин дүргедедири, дүжүт ажаалдазынга хынамчалыг белеткенири, ону чедишкинниг черудары болур. Ол ышкаш ажыл-ишчилериниң өртүзүнга политмассалыг ажылды малбартып, социалистиг чарышты дээштиг организастап черудар. Ынчангаш ленинчи юбилейге алдар кылдыр алган хүлээлгелерни күүседиринче ажылчы чоннарның күшүн мөөңнээри партия, совет органнарның чугула соруглагазы болур.

Н. ӨПЕШ,
СЭКП Бии-Хем райкомунуң секретары.

СОҢГУКЧУЛАРНЫҢ ЧАГЫГЛАРЫ

1969 чылдың мартта ажылчы чоннар депутаттарының черчер Советтериниң сонгулазы болган. Ону эрттиреринге бистиң республикавыстың ажылчы чоннары, бала-ла бүгү совет улус дег, политиктиг болгаш ажыл-ишчи улуг көлуруушкунуг киришкен.

Сонгулда мурнуу чарының хөй кижилиг хуралдары болуп, депутаттарга кандидаттар-биле сонгукчулар ужуражып турда, ажылчы чоннар чагыг, саналдарын берип, күзелдерни чугаалаан. Сонгукчуларның ол бүгү чагыгларын миитинигинiң чыгташ, күүседип кылыр хемчеглерни ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң сессияларынга бадылаан.

Колхоз, совхозтарның ажыл-агыйга, культурага хамаарышкан ажыл-чорудулгазының чүүл-бүрү айтырыгларын шиитпирлээрин, чер-черниң үлетпүр, садыг, транспорт ажылдарын, амыдырал-чуртталга хандырылгазын эскижилер болгаш ооң-даа өске күзелдер ол чагыгларда илергейлеттинген.

Чагыглар—боттарының сонгуп алган төлөөн — депутадынга ажылчы чоннарның берген, күүседир кылыр сонгукчуларның ниити хуралынга бадылаан саналдары ол. Олардың саналдары бүгү чонның эрге-ажыктарын барындаалаан.

Сонгукчуларның чагыглары депутаттар биле ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң ажыл-чорудулгазының үндезини болур. Ынчангаш сонгукчуларның чагыгларын күүседирин контрольдаар ажылды боттандырар талазы-биле депутат бүгүдезинiң ажыл-чорудулгазы ооң чүгле сессиялар, доктаамал комиссиялар ажылынга киржирип-биле кызыгаарлаттынмас ужурлуг. Чагырларны күүседири чүү-даа мурнай ону Совет, депутат бүрүзүнүң организастаарындан, идепкейлиниден, сорук кирер эгелээшкинниг болурундан хамааржыр.

Боттарының сонгулда участоктарынга организакчы ажылды чорудуп тургаш, чагырларны күүседир хөй-хөй чүүлдерни депутаттар боттары база кылып шыдаар. Кыа-Хемниң район болгаш көдээ Советтериниң күүскомнары сонгукчуларның чагырларын күүседир талазы-биле боттуг ажылды чоруткан. Район Советиниң организастыг баштайгы сессиязынга сонгукчуларның 41 чагырларын күүседир кылыр бадылаан. Үк чагырларның хөй кезии школа, медицина болгаш культура-чырыдышкын черлериниң четкизин калбартырынга, харылзаа, садыг, амыдырал хандырылга ажылын эскижилерине, суурлар чагайжыдылгазынга хамаарышкан.

Районда Советтер болгаш депутаттар сонгукчуларның көдээ ажыл-агыйга хамаарышкан чагырларын күүсетпишаан, көдээ ажыл-агый продукциязын будүреринге улуг чедишкиннерни чедип алган.

Районнуң ажыл-ишчилери В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга алдар болдурган хүлээлгелерин боттандырбышаан, баштайгы чартык чылдың түүл планын чедишкинниг күүсеткен: хөй-хөй чурттапга бажыңнарын, ооң иштинде көдээ ишчилер чурттаар 8 бажыңны туткаш, ажыглалга киирген.

Район Советиниң күүскому сонгукчуларның чагырларын барындаалаан, районнуң амыдырал хандырылга комбинадының ажылын экижидер дугайында айтырыгны болдунуң хуралынга чугаалашкан, чогуур шиитпирни үндүрген. Ооң соонда чоннуң амыдырал хандырылгазы элээн экижээн. Ам Сарыг-Сеп суурда амыдырал хандырылгазының бажыңының түүлү дооступ турар.

Сонгукчуларның чагырларын күүседир талазы-биле Ильинка, Сарыг-Сеп болгаш Бүрен-Аксы көдээ Советтер элээн ажылдарны чорудуп турар. Ол Советтериниң чурттакчылыг черлеринде кудумчу оруктарын экижиткен, көвүрүглерин туткан, чадан үнүштерни, ыяштарны тарып олурткан. Сарыг-Сеп суурнуң Пушкин, Найырал кудумчуларын сайлаан.

Депутаттарның хөй нүрүзү боттарының сонгулда өкругтарынга ажылды мергежилиг организастап турар. Бо дугайын Сарыг-Сеп көдээ Советтиң депутады Е. Г. Шестопаловаңың ажылының дуржулгазы херечилеп турар. Сонгукчулар аңаа кудук септедир деп чагыг берген. Депутат ол кулукту сонгукчуларының күжү-биле септээрин, чурттапга бажыңнарының чанынга ыяштар тарыырын болгаш полисаниктер кылырын организастаан.

Район Советиниң депутаттары В. В. Сарапулов биле Е. Е. Кипенёва боттарының сонгукчуларының чагырларын күүседирине эки түңнелдерни база чедип ап турар. «Бурунгаар» совхозтуң удуртукчулары сессиниң шиитпирин болгаш сонгукчуларның чагырларын күүсетпишаан, малчыннарның бажыңнарын газ одалгазы-биле бүрүн хандырган. Бүрен-Аксы суурда хлеб быжырар чер ажыттынган, а Белбей суурда кандыкшыдыгга-санаторий школазынга дөрт класс кичээлдээр өрээлди немей түзүп турар.

1969 чылдың баштайгы чартыынын дургузунда 41 чагырның ону күүсеттинген. Ол чүтүлө херекке Кыа-Хем районнуң Советтери болгаш депутаттары улуг ролдуг болган.

Шагаан-Арыгның хоорай Соведи болгаш ооң депутаттары сонгукчуларның чагырларын боттандырарынче улуг кичээнгейни салып турар. Хүлээп алдынган чагырларның хөй кезии баштайгы чартык чылда күүсеттинген. Оруктарны, үлетпүр, Устүү-Эрик кудумчуларын септээн. Чехов, Макаренко, Хову кудумчуларынга чаа оруктарны кылган. Культура бажыңының эжининң аксын цементилээн. Чаагы хемни кежер көвүргүвү тутkан. Хоорайның барыын талазында ааң-чем магазининиң түлүү дооступ турар. Хоорай транспортунуң аргыжылга графиги чүрүмүттүнген.

Сонгукчуларның чагырларын күүседиринче Тандының район Советиниң күүскому болгаш көдээ Советтер база улуг кичээнгейни салып турар Халын-Аксы суурда холушкак баранналар магазинин ажыттынган, «Элегес» совхозтуң төп суурунуң кудумчулары шүүтү дескелеттинген, Бай-Хаакының Культура парыгы чазагайжыттынган болгаш чараш шиметтинген. Чаа-Кежиг суурда ийи квартиралыг 5 чурттапга бажыңын «Элегес» совхозтуң ажылчыннарынга түүп берген болгаш ооң-даа өске.

Ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай, Бии-Хем болгаш Эрзин район Советтериниң күүскүчи комитеттери чагырларны күүседир талазы-биле практиктиг хемчеглерни ап турар.

Ындыг болза-даа сонгукчуларның чагырларын күүседирин Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Монгүй-Тайга райкүүскомнар болгаш ол районнарның чер-чер Советтери багай организастап турар. Ол Советтериниң депутаттары, доктаамал комиссиялары болгаш күүсекчи комитеттери сонгукчуларның чагырларын күүседиринче ажылчы чоннарны улуг мобилизастаайн турар. Чагырларның үчёлу болгаш күүселдезин контрольдаары ында багай тургустунган. Чагырларның күүселдезинiң дугайын Советтер сонгукчуларга чогуур ойүнде дыңнатпайн турар.

Сонгукчуларның чагырларын күүседир хемчеглерни чамдык Советтер бодамча чок телевилеп, ол ажылга чонну, будурулге черлериниң, колхоз, совхозтарның хөрениизин болгаш күзүн четпес киниитирип турар.

Чагырларны шуут күүседиринге харылсаллагларның — Советтериниң баштап турар будурулге, албан черлериниң, организациязарының удуртукчуларының, киллиг эргелекчилериниң отчёттарын күүскомнар хаая чугаалажып турар.

Сонгукчуларның чагырлары күрүненiң ажыл-хөрекгерин башкарарынга ажылчы чоннарның киржиринiң чогумчалыг хевирлериниң бирээзи болур. Оларны күүседири — улустуң амыдыралын экижилериниге дузалыг, чугула политиктиг улуг ажыл.

Күс — ниитинiң малынга чем белеткээринiң болгаш дүжүт ажаал алырынга ам харылсаллагыг үе.

Ажылчы чоннар депутаттарының Советтери болгаш олардың күүскомнары дүжүт ажаал алырын болгаш мал чемин белеткээрин шуут организастаар, орта улуг саллар чедиреп хүлээлгелиг. Чер-чер Советтериниң организакчы ажылы бүгү дүжүттү кыска хүүсавда, чидириг чок ажаал алырынче, күрүненiң тараа талазы-биле план-чагыын чогуур ойүнде күүсеткен турарынче угланган турар ужурлуг.

Дүжүт ажаал алыры — көдээ ажыл-агый будурулгезинiң ганжок нарын шалыпчы фронтузу. Аңаа ам идепкейлиг туржуру белен эвес болгаш эргежок чугула херек. Чер-чер Советтери чаагай дүжүт дээш бүгү улустуң поколуң партия организациязары-биле кады баштаар, тараажыларның шудургу ажыл-ижинiң организакчылары болур ужурлуг.

Ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай, суур болгаш көдээ Советтериниң күүскомнары күүседир кылдыр хүлээп алдыган чагырларны боттандырарын хандырар, боттуг хемчеглерни алыр, ол ажылга ажыл-агый организациязарын, доктаамал комиссияларны, депутаттарны болгаш сонгукчуларның боттарын улам калбаа-биле киириштирер, депутаттарның сонгукчулар мурнунга отчёттарын организастыг эрттирер хүлээдегиг.

Сонгукчуларның чагырларын күүседип турарының талазы-биле эки дуржулганы түңнеп, ону нептередири Советтериниң мурнунга тургустуунган база бир чугула соруга болур.

Чагырларны күүседип турарының дугайында депутаттарның сонгукчуларга отчёттарын организастаар херек. Советтериниң чоп-биле сырый харылсаазын ол быжыглаар, депутаттарының идепкейин улам бедидер.

К. БУДУК-ООЛ,
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары.

ПАРТБӨЛУКТҮҢ АЖЫЛЫ

Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» көдээ ажылагый артелинде партия организапизы коммунистерни колхоз будурулгезинiң чугула участоктарында быжыглаан. Артельдиң оруглагының 90 хире хуузу мал ажылынган кирип турар. Ынчангаш мал ажылынга коммунистерни болгаш комсомолчуларны быжыглаар талазы-биле элээн хемчеглерни ап чоруткан. Хөйжу бригадаларда 2 партия бөлүүн тургускан.

Суму Дамчанга удурткан № 4 хөйжу бригадаза партия бөлүүнде 4 коммунист бар, олар доктаамал партийжи даалгалыг. Бөлүктүң хуралы ус-үелеп болуп, орта партия болгаш чазактың ажыл-ишчилериниң мурнунда салган соруглаарын кандыг хемчеглерни ап чорудуп тургаш, боттанылыарын чугаалажып, күүселдезинiң чедип ап келген. Бригаданың кежигүннери СЭКП Төп Комитединiң В. И. Ленининiң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур ооңга белеткел дугайында доктаалы парталгага үнерге хандыр өөренип, танышкаш, боттарынга социалистиг хүлээлгелерни түс-түзүнде алган. Сөглээн сөзүн ажыл-ижинiң кырынга боттандырары-биле хойжулар мал чемин бар шаа-биле белеткеп ап, кажааларны ыяк кылдыр септээн. Кыжын одарларны шын таарыштырып, чемгерилгезин чөптүг организастаан. Кадарчыларның ортузунга агитмассалыг ажылды доктаамал чорударын, солуп, журналларны үзүктелипишкин чок ап турарын хандырган.

Партия бөлүүнүн удуртукчузу Дамчан болгаш өске-даа эштер хойжуларга делегей байдалынын болгаш чүрү ишчинде болуушкуннар дугайында беседаларны чорудуп, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага болган делегей Чөвүдел хуралының материалларын, СЭКП Төп Комитединiң июнь Пленумунуң шиитпирлерин таныштырып, өөредип турар. Бо бүгү чорукан ажылдың түңнелинде база малчыннарның алган хүлээлгелерни күүседир дээш шудургу, билдилиг ажылдан келгенинден көргүзүглер багай эвес болган. Хойжу бригада-ар чөрүктер чамдык магазинерде бар деп пленум дедиглээн.

Районда никитизи-биле көдээ тудуг комчуг ооңум чоруп турар, ол ыламгыя «Хадың» колхоз (даргазы эш Ершов, партия организациязының секретары эш Кол) планда киирген тудугларының чаңгызын-даа ажыглалга киирбээн. Ол ышкаш «Кызыл тараачын» колхозта 1967 чылда тудуп эгелээн хөйжулар бажыңнары ам-даа доозулбаан.

Партия райкомунуң пленумунуң ооңда бүгү ажыл-агыйларда коммунистерниң хураңгыга тус бүрүзүндө алган хүлээлгелериниң күүселдезини чугаалажып көргөш, чедир кылдынмаан чүүлдерни кылыры-биле хемчеглерни боттандырып эгелээн.

Районнуң партия организациязының амгы үеде соруглагы болза, мал чемининг белеткелин дүргедедири, дүжүт ажаалдазынга хынамчалыг белеткенири, ону чедишкинниг черудары болур. Ол ышкаш ажыл-ишчилериниң өртүзүнга политмассалыг ажылды малбартып, социалистиг чарышты дээштиг организастап черудар. Ынчангаш ленинчи юбилейге алдар кылдыр алган хүлээлгелерни күүседиринче ажылчы чоннарның күшүн мөөңнээри партия, совет органнарның чугула соруглагазы болур.

Н. ӨПЕШ,
СЭКП Бии-Хем райкомунуң секретары.

МУРНАКЧЫЛАР

Барыын-Хемчик районнуң комсомолчулары, аныяктары мал чемнериниң белеткелинге идепкейлиг дузалажып турар. Районда комсомолчу-аныяктарның 12 бригадалары болгаш звенолары тургустунган.

«Шекпээр» совхозта Монгуш Эрес-оол, Куулар Эрес-оол, Донгак Кирбий-оол олардың удуртканы механизастаттынган звенолары. Николай Ооржактың удуртканы хол-биле сиген белеткеп турар звенозу ээ эки ажылдап турар.

«Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырының Владимир Маадыга баштаткан бригадазы 85 тонна сигенни белеткээн. Ында Алексей Чульдум, Владимир Маады ажыл нормазын дыка ажыр күүседип турар.

Сорулга күүсеттинер

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң баштаар чери болгаш ында партия организациязы малга быжыг чемсуурну тургузар дээш бүгү күштү организастап, масса-политиктиг ажылды бедиткен. Ажыг кышка улур четчир хемчээлдиг чем-суурну тургусчур дээш Шүй школазының башкылар коллективиниң шөлээлеп турар башкылары беэнн бүдүн звено кыдыр үстүп, сиген белеткелинде дузалажып турардар. Ынчангаш ол ажыл-агыйдан мал чемининг белеткелинде 120 кижи хаара туттунган.

Колхоз ниитизи-биле 400 тонна бөдүүн чемнерни белеткээр тургаш, ооң 100 ажынын бүдүрүп алган.

ЭРТЕНГИ СААЛДА

Каттыг-Хем... Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» колхоздуң Балелиг сүт-бараан фермазының саар инектериниң бир коданы бо черде—серинн оъттуг тайга эдээнде чайлаглап турар.

Боранның эртен беш шак чаа ажып чорда саанчылар чедип келдилер. Арыг кыдынга кара суг чоогунда одагга кадарчыларның хайындырып каан шайын ижип четтикпейн чорда-ла, моторист Петр Чолдак-оол инек саар аппаратты хөделдирипти. Мотор ажылдап эгелээри билек чыткан инектер, өөренген чаңы-биле тургулаап, ийи аппараттың клеткаларында сыңмарлажып чеде бердилер.

Саанчылар кылайтыр чүп каан инек саар көчалларын ак постер-биле чүлгүй туткулап, халаттарын кеткилепкеш, ажылдап кирипгилер.

Клеткага кирген инектер удаткан чок-ла шуужуп үнүптерге чаа келген инектериниң эмиглерин аштаап, саалда херекселдериниң стаканнарын кедиргилээш, саанчылар инектин эртенги саалда үезинде чиир чарбазын үлей каап берип турлар. Тайгага эртенги саалда ынчаар эгелээн.

Саанчыларның аразында ар улус эвээш эвес. Оларның ажылдап турары үүгларлан түлак чок.

— Ооллар инек саап эгелээн, магалыг ышкажы—деп, ферманың бригадири эш Баирдан чугаа эреп айтырывыс.

— Хоо. бистин кадарчыларывыс шуптузу, харын кадарчыларын-ма өске фермада ажылдап турар кижилер шуптузу инек саап билир улус. Чайгы эки үеде кол саанчыларывыстың хөй кезии ээлчеглиг шөлээзин алгаш курорттар, дыштанылга бажынарынче чоруптарга оларның орнунга ашактар туруптар чаңчылдыг улус-ла болгай. Инек эмии шее тыртар эвес, машина-биле саар чүве амыр ышкажы — дигилеп. бригадир малчыннарынга чоргаарланы аарак хөорей-дир.

Каттыг-Хемде бо коданның саанчылары Кара-Коллга коданның саанчылары-биле аразында чарышка эки көргүзүглериг болганын бригадир биске чугаалады. Боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип турарлар мында хөй. Харын-даа бо коданда ажылдап турар будүн өг-бүлелер мурнакчыларга санадып турар. Чижээлээрге, мурнакчы кадарчылар М. Деспий-оол, А. Шыырыпай оларның өг-бүлелериниң ээлери К. Кара-Кыс, М. Чыдаш олар чартык чылда сүт саар планнарын бүдүн чартык катап ажыр күүсеткилээннер. Аныяк саанчы В. Сады 948 литрни, а Б. Элескей 1144 литр сүттү чартык чылда сагган. Ферма ниитизи-биле эрткен 6 айларда бир инектен ортумаа-биле 879 литр сүттү алган.

Саалда дооступ турда саанчылар сагган сүттерин хүлээдипкеш, одаг чанынга чыглып келдилер. Бистин чугаавыс сиген. тараа ажаал алышкынынче, кышка белеткел болгаш амыдырал-чурттапгага хамаарышкан өске айтырыгларже угланды. Ферманың сиген белеткелинде тургускан бригадазы эки ажылдап турардаа болза, мал кажааларының септелгезин чоруптайн, тудуг материалдарының чедишпейн турарын саанчылар хомудап чугаалаштылар.

— Бистин магазинивисе саналкынга кирип, хагдыгандан бээр ийи ай ашкан, бараннаар дээш Туранче шуужупла турар улус тур бис—деп, саанчыларның бирээзи немеп кагды.

Эртенги саалдың сүдүн пускай машина Кызылче соорткуп чорупкан соонда-даа бистин чугаавыс элээн үргүлчеди.

С. МААДЫ.

ЧУРУКТА: ферманың мурнакчы саанчыларының бирээзи М. Чыдаш.

Авторнуң фотозу.

Мал чеминиң белеткелинче кичээнгей салбайн турар

Бай-Тайга районнуң «Бараа-Хөл» колхозтуң малчыннары малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле чартык чылда шору көргүзүглерлиг болганнар. Кадарчылар Хомушку Кажыска, Ажыяа Хертек, Сагды Хертек олар чүс баш төрүүр хойга онааштыр 90-дан 93 чедир хураганнарны остүрүп алган болгаш ак кыргылазы бир хойдан-на 1,3—1,5 кг четкен. Күжүгет Самбуу төрүүр чүс ашкүлен 81 анайны остүргеш, ашку бүрүзүнден 450 грамм дүктү кыргып алган. Сарлык кадарчызы Өпей Хертек чүс баш төрүүр сарлыкка онааштыр 74 бызаа остүрүп алган.

Чыл планынга үзүр ниити малдың өзүлдези чартык чылда 95,5 хуу болган. Малдың чүзүн айны-биле өзүлде планнары багай эвес күүсеттинген. Колхозтуң малының хөй нүрүзү хөй болуп турар, ооң өзүлдези чыл планынга үзүр 97 хуу болган. Кадарчыларның коданнарында ооллашкын уламчылавышаан.

Колхозчу ажыл-ишчилер бо чылын ниитизиниң планынга 50 чүн ажыг тонна сигенни, 6 чүн хире тонна бүдүк-бүрүнү белеткээр. Ажыл-агыйының дерискээринде сигеннин үнүжү эки, ажылды үгаазылаалыг организастаар болза план күүсеттинер. Мал чемининг белеткелинде үш бригада тургускан, машина-техника багажа-чепсек, кижи күжү-биле хандыртынган. Сиген кезилдеэн кончуг ооңум чоруп турар, чамдык бригадалар ам-даа ажылдап эгелевээн. Сиген кезилдезинiң эгелевээн бригадаларның үзүртүчүлары Соян Белек биле Күжүгет Бызыл-оол кадарчыларны мал чемининг белеткелинче организастап, боттарының хойжу бригадаларының хереглелин белеткеп алырын болдар херек.

Х. ДОЙНУҢ.

делегей бо хүннерде

Тараа ажаап алыышкынынга чедир кашыа хонук арткан. «Сүт-Хөл» совхозтуң септенчи механизаторлары (солагай талазындан) М. Комбуй-оол, О. Куртай-оол, О. Кастаар-оол, О. Бавуу, О. Кошкар-оол.

ЧУРУКТА: Совхозтуң мурнакчы септенчи механизаторлары (солагай талазындан) М. Комбуй-оол, О. Куртай-оол, О. Кастаар-оол, О. Бавуу, О. Кошкар-оол.

Д. АНАЙ-ООЛДУҢ фотозу.

ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

ФРУНЗЕ. Республиканың Н. Г. Чернышевский аттыг ховар номнар музейинде марксизм-ленинизм классиктериниң чогаалдарының делгелгези ажыттынган. Ында В. И. Ленинниң чурттап чораан үезинде парлаттынып үнген чогаалдарын делген коргускен. Ол чогаалдарның аразында Ильичиниң ылаңгыя Россияга 1906 чылда чажыт парлап үндүрген «Думаны тарадып дүжүргени болган пролетарияттың сорулгалары» деп ному болган өске-даа чогаалдары бар. К. Маркстың Россияга XIX үе чылды сөөлүүредир болган XX үе чылдың эгезинде парлаттынып үнген чогаалдарын база көргүскеп.

Библиотеканың помчукчулары В. И. Ленинниң чогаалдарының кыргыс дылга очулдуртуп-ганы-биле таныжып турар. «Аныяктар эвилелдериниң сорулгалары». «Кооперациялар дугайы». «Эвээш-даа бол, экпээ-ле дээре» деп чогаалдар ол.

✦ ✦ ✦

Ленинчи лекторийлер чалап тур

БРЯНСК. Брянск областың хоорайларында болган: суурларында ленинчи алды үүс лекторий ажылдап турар. Ында артып турар кичээлдер үүл бүрү болган сонуургапчыг. Брянск хоорайның лекторийинге «В. И. Ленин — Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының сорук киприкчизи болган организакчызы» деп лекция болган соонда Ленинградтан чалаттырып келген, «Аврора» крейсериниң эң баштайгы комиссары А. В. Белышев биле 1912 чылдан бээр СЭКП кежигүнү А. Я. Чечковский сактыышкыннарын чугаалаан. Кежээ революциянның баштайгы хүннеринге тураскаатқан хөй шинжидилге коргузүглери-биле доозулган.

Брянскиниң машина заводунуң Культура ордузунда ажылдап турар лекторийге сураглыг «Брянск чурумунуң» дугайында тускай кичээл эрттирген. Ол «чурумну» В. И. Ленин бедик-биле үнелеп чораан. Чурумнуң тыптып келгенин, Ленинниң электроандазын бүдүрүп бериңер дээн чагыын ажылчыннарның күүсеткенин хоочун шинчилер чугаалаан.

✦ ✦ ✦

ЛЕНИНГРАД. Славуты хоорайдан украин уруглар Ленинградче бир чагаа чоруткан. Ук чагаа «Кызыл выборгчу» заводтуң музейинииң база бир коргузүү болу берген. Ол көргүзүг чонну В. И. Ленинге тураскаалдарның тургустуган төөгүзүү-биле таныштырып турар. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында В. И. Ленинниң шуткумал бир тураскаазын фашистерниң халдаашкынындан амы-тыныр артынга каггаш камгалап алган патриоттарны тып алдыыс деп, 1 дугаар школаның ленинчи орээлииниң човүлелиниң кежигүннери ол чагаада дыңпаткан. Тураскаалды 1925 чылда «Кызыл выборгчу» заводка шуткаан болду деп олар бижээн. Ол партиоттар Славутының чажыт ажыл организациязының киржикчилери чораан Пётр Сокол биле Иосиф Илгунас олар болган. Патриоттар скульптураны Славутының бүрүн хостарынга чедир шыгжап келген. Скульптура ам бодуңун турар черин. Ада-чурттуң Улуг дайынының мурнундазында дет, хоорай парыгында ээлеп турар.

(СЭТА-ның корр).

Чарыштың тиилекчилеринге

Респотребсоюзтуң баштаар черн болган күүне садының база хереглекчилер кооперациязының ажылдакчыларының профэвилел обкому кооперация организацияларының аразында социалистиг чарыштың ийнги кварталда түңнелин үндүрген.

Таңды, Эрзин, Улуг-Хем райоларын, Сесерлиг сельпозун, Барыын-Хемчик районнуң белеткел конторазын, «Өөк» совхозтуң ажылчын кооперациязын, Кызылдың универсалдыг белеткел-хандырылга базазазын социалистиг чарыштың тиилекчилерн деп санаан. Чарыштың тиилекчилерн болгулаан коллективтерге респотребсоюзтуң болган профэвилел обкомунуң шилчин чоруур Кызыл туктарын, вымпелдерин, хүндүлел бижиктерин болгаш акша шаңналдарын тыпсыр деп шийтирлээн.

Социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүсеткенин база онаашкан ажылынга ак сеткилдин дээш садыг ажылдакчылары Мария Борисовна Голубоцкая, Евгения Ивановна Кудрявцева, Анна Игнатьевна Федяева оларны «Совет хереглел кооперациязының тергиинин» деп хөрек демдектериби-ле шаңнаан. Хүндүлел самбырызынга чедн мурнакчыларны киирген, 12 кижини хүндүлел бижиктер-биле шаңнаан.

• • •

Комсомолдуң Бин-Хем райкому комсомолчу-аныяктарның сүт-бараан фермаларының аразында социалистиг чарыштың түңнелин үндүрген. «Кызыл тараачын» көдээ ажыл-агый артелиниң Билелигде комсомолчу-аныяктар фермазы ол чарыштың бирги черин ээлээн деп сапаан. ВЛКСМ райкомуның шилчин чоруур Кызыл тугун аңаа тывыскан.

Демиселди үргүлчүлээр

АЛЖИР. (СЭТА). Африка патриоттарның национал-хосталгалыг демиселин канчаптаа тургаш бол базарын ораптаашпышаан, мурнуу-африка расистер Африка национал конгресстиң отрядтарынга удур «аштап арыглаар талазы-биле хемчеглер» дээр чүвени чорудуп турар.

Африка национал конгресстиң төлээлекчилери ол дугайын Парлалганың хосталга агентилелиниң корреспондентизинге чугаалаан.

Сөөлгү үеде мурнуу-африка расистер «саманда» болган «себаза» дээр ийи хемчегларни чорудуп, шериг кезектерин, артиллериязы, вертолёттарны болгаш амгы үениң өске-даа чепсектерин ажыглап турар.

«Ындыг болза-даа партизаннарны узуткаар, бистиң улузувусту сандарадыр, чоннуң ортузунга бүзүревес чорукту нептередир дээр Мурнуу Африканың расистериниң бүгү оралдажышкыннары буураашкынга таваржыр. Африка национал конгресстиң патриоттары чепсектиг демиселип чорударын үргүлчүлеп, ону күштелдиреринге бүрүн шийтирлиг» деп, Африка национал конгресстиң төлээлекчилери медеглээн.

Барыын Бенгалияда ажыл соксадыышкыны

ДЕЛИ. (СЭТА). Барыын Бенгалия штаттың 64 джут фабриказының ийи үүс мун хире ажылчыны ажыл төлевирин бедидерин негевишаан, ажыл соксадыышкынын чарлаан.

Барыын Бенгалия джуттуң кол бүдүрүкчүзү болгаш оон ажылдап кылыышкын продуктуларының кол хандырыкчызы болуп турар. Джут Индияның дашкаар үндүрер кол чүүлү болуп турары биллингир болгай. Профэвилелдериниң индий национал конгреси, профэвилелдериниң каттышкан конгреси болгаш «Хинд Маздур сабха» дээр профэвилел каттыжыышкыныбиле кады профэвилелдериниң индий конгреси ажыл соксадыышкынын организастаан.

Партизаннарның чедиишкини

КАИР. (СЭТА). Израильге эжелеткен араб девискээрлерде удурланыышкын шинчээшкиниинин хемчеглери улам калбарып турар. Ол дугайын июль айда партизаннарның дайынчы чорудулгаларының медээлери тодаргай хереченлеп турар.

Палестинаның каттышкан командылалыының медеглелин ёзугаар алырга, араб партизаннар ай дургузунда параваль эжелел шериглерге удур дайынчы хемчеглерин 352 удаа чорупткан. Оон түңнелинде янзы-бүрү хевирииң 256 паравль автоматшинаны узуткаан, 111 хайгаарал пунктуну болгаш таңнымыл черин, 86 артиллерия туружун чок кылган, 23 көзүргүнү сандан үндүрген, демир-орукту буза тевискен, боо-чепсек болгаш ок-чемзек шыгжаан 7 складты, шеригниң 17 өске-даа дериишкинин, сут сордурар 15 станцияны болгаш электри дамчыдыгга шугумнарын үргедээп. 3 улуг инженер дериишкинин буза тевискен.

Июль айда дайынчы хемчеглер чорун турда партизаннар 34 кижизин өлүртүп, 11 кижизин балыглаашкын когараан деп, медеглелде демделээн.

Улуг хөреңгитенниң чаглаа-биле

Общиналарның англи палатазының кежигүннери парламентиден алыр шалыныга немелде акшаны кайын ап турарыл? Үлетпүр болгаш садыг компаниялары, страхование институттер, юридиктиг конторалар, чарлал бюролары-биле оларның харылзаазы парламентинде ажыл-чорудулгазынга салдарны кандыг хире-чергези-биле чедирип турарыл?

Ындыг янзылыг айтырыглар сөөлгү үеде англи хөй-ниитиниң кичээнгейин соксаал чокка хандыдып турар апарган. Общиналар палатазының ажылынга сонуургалдың бедээнинин чылдагаанны болза, Грецияда амгы ёзу-чурумнуң дугайында таарымчалыг бодаалы Англияга тургузар материалларны пропагандалаар соруулга-биле грек шериг хунтазының тургузуп, акшаландырып турары «Морис фрэйзер» дээр фирмадан шалыңны бодуңун ап турар дугайын парламент кежигүнү лейборист Гордон Бейджнэрниң ажыл-биле мынчээни болган.

Бейджнэр бодуңун чаагай күзел-соруу-биле эвес, а сойгалакчы элээн материалдарны «Санди таймс» солунга парлаарынче албадаан байдалдарның чылдагаанында ону соглээр ужурга таварышкан. Ол материалдарның көстүп келгени болуп лейбористерниң, бодуңу-биле чугаалаарга, Англияның улуг хөреңгитенниерининг эрге-ажыктарын парламентиге ыдыктыы-биле кайгалап, сан-хөөнүң идегелдиг харылзаалары-биле холбашкан «айбычыларың» англи парламентинде бар болуп турарының айтырыынче кичээнгейлин база катап хандыткан.

«Дейли телеграф» солуннуң медээзин ёзугаар алырга, общиналар палатазының консервативатиг кежигүннериниң болгаш лейбористерниң үүле шоолуг эвес кезии парламентиден алыр шалыңына бүрүн идегелдиг. Парламентиниң оон өскө кежигүннери—700 кижи үлетпүр болгаш садыг компанияларының директорлары болуп, аажок хөй хөреңги шыжамырлыг боол турар. Оон аңгыда парламентиниң хөй кежигүннери «парламент консултантылары» азы янзы-бүрү фирмаларның «экспертте-рии» болуп, улуг хөреңгитеннериин ажаалда-тежээлинде турар. Чогум-на харын Гордон Бейджнэр «Морис фрэйзер» компанияда ындыг ролдуу күүседип турар.

Общиналар палатазынга улуг хөреңгитеннериниң эрге-ажыктарынга хамаарышкан хөөйлу толевилелдерин чугаалажып көөрүнге болгаш бадылаарынга ындыг янзылыг «ажыл-ишчи харылзаалар» кайы хире улуг салдарны чедирип турар дугайында айтырыгны чыыдарындан чайлаарын англи парлалга орадаажып турар. Харын оон орнунга парламентиден адыр шалыңның айтырыын хайнышкынныг чыыдып турар. Солуннарның бодалы-биле алырга, ол шалың амыдыралга иледе четпес. Ындыг болза-даа парламентиден алыр шалыңны беш чылдың мурнунда турганындан барык ийи катап өстүрген.

Англияның хөреңгитеппер органы «Файнэншл таймс» солуннуң бижээни-биле алырга, эң таарымчалыг шинтирлээшкин болза, «сонуургалдыг чамдык бөлүктерге» көргүскен ачы-дуза дээш акша шаңналды парламент кежигүннериниң хостуу-биле алырын эреңгей ёзу-биле хүлээп көөрү болур. Ындыг базым англи «демократиянның» деңгилгезинге дузалаары чиганнг чок. Кандыг-даа таварылтада Англияның кайы-бир буржуаз партиязының парламент кандидады общиналар палатазынга кымның эргеажыктарын төлээлеп турарынга чиганнишкин соңгукчуларга турбас йнк.

Ю. УСТИМЕНКО,
СЭТА-ның корреспондентизи.

Лондон.

Революстуг түр чазактың хуралы

ХАНОЙ. (СЭТА). Парлалганың хосталга агентилелиниң дминатканы-биле алырга, июль 22-де Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанның хуралы болган. Чазактың баштыңы Хюнь Тан Фаттың даргалаашкыны-биле болуп арткан хуралга Парижтен келген министр Чан Быу Киминиң вьетнам талазы-биле париж човүлел хуралынын чоруп турарының дугайында илеткелин дыңнаан.

Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң төлээлериниң, ам Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанның төлээлериниң ажылын хурал дугаймда дминадмыгга эки деп үнелеп көргеп.

Хуралдың киржикчилери Мурнуу Вьетнамның удулгунуң демиселин шериг, экономика болгаш дипломатия талазы-биле соксаал чокка детиин турары дээш социалистиг чурттарта, оске-даа чурттарның чазактарынга болгаш улустарынга, чер-кырынга тайбың болгаш чөптүг чорун дээш демисежип турар күштерге сеткил-сагыштың ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлээн.

Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаа хосталганың Национал фронтузунуң саналдан кииргеп 10 чүүлүн ёзугаар иинти шинтирлээшкинге үндезилээш, Мурнуу Вьетнамның айтырыын политиктиг таварыштыр шинтирлээрин чедип алырынга бодуңун күзелдинн база катап бадыткап, мурнуу-вьетнам улустуң национал эрге-ажыктарын камгалаар дээш демиселди үргүлчүлээрииге бодуңун бүжүг шинтирлиининг дугайын медеглээн.

«Мөгүдээн», «чөгенген»

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың президентиин Р. Никсон даштыкы чурттарга 12 хонукта чораан. Вашингтонда чанып келген. Р. Никсон Азияның чамдык чурттарынга, а ол ышкаш Румыниянга болгаш Англияга четкен.

Америк парлалга Никсонуң чоруушкынуның баштайгы түңнезерин үндүрген. «Нью-Йорк таймс» солуннуң тайылырлакчызы Джеймс Рестонуң санап турары болза, америк президентиниң чоруушкыну кол айтырыгларны шинтирлээрининг аргазын «дилеп тывар» ёзугаар, харын политиктиг болгаш пропагандисчи бодаалдар»-биле негеттинип келген болгаш Никсон колдуунда-ла «пропаганда, чарлал» кылып чораан. «Сайгон ёзу-чурумну мактаа-ны» дээш Никсонну тайылырлакчы шүүмчүлээн.

Рестоннуң сөзү-биле алырга, америк президент «бюджет, үндүрүглер, АКШ-тың соок-ядыг мөсилдежиишкиннери, Вьетнамга тайбынны тургузар арганы дилеп тывары болгаш чепсегленишкинни дүжүрериинин айтырыгларыбиле холбашкан «кол айтырыглардан ойталаарын» күзээн.

Вьетнамга тайбынны тургузарының аргазын дилеп тывар талазы-биле моон соңгааргы кандыг-даа идеяларны Никсон айытпаан болгаш Мурнуу-Чөөн Азияның чуртгарында «шинткн демиселге холгаарлаашкын» талазы-биле АКШ-тың хүлээлгеанн бадыткаан.

Уруглар аштап турар

ЛОНДОН. (СЭТА). Мурнуу-Африка Республикада бир миллион ажыг африка уруглар аштап турар, а чоокку чылдарда байдал оон-даа артык дорайтаар. Ол дугайын Дурбэндан дыңнатканы-биле алырга, чоннуң чемненилгезиниң байдалының дугайында тускай илеткелде демделээн. Ашка колдуунда чуртту африка чону таварыжып турар.

Наталь университединиң чанында медицина школазының профессору Джон Рейд ол тускай плеткелди киирген. Көдээ черлерде олза аар байдалдың тургустуунгаш илеткелде демделээн. Ашка колдуунда чуртту африка чону таварыжып турар.

Израиль эжелекчилерге удур улустуң демиселиниң чалбыыны сонсавайн турар. Палестин партизаннарның отрядтары эжелекчилериниң тыылынга дидим хемчегларни боттандырып, дайзынның дириг күжүн болгаш техниказын узуткап турар.

ЧУРУКТА: палестин партизан.

МТИ—СЭТА-ның фотозу.

ВОЛХОВ БИЛЕ ВАХШ

«Коммунизм дээрге Совет эрге-чагырга бүгү чуртту электрижидерин каттыштырганы ол болур» (В. И. Ленин).

Ол ийи хемниң аразы алды муң километр. Олар ийи аңгы дипте: Волхов — Европада, Вахш—Азияда турар.

Волхов хем Россияның соңгу-барыын талазында, Ленинград чанында агыш чыдар. Даг хеми Вахш — улуг хоорайлардан болгаш суурлардан ыракта, Памир сыныын хаяы кашпалдарында агыш бадыш чыдар.

Волхов — совет электрижидилгениң эге баштайы. Баштайгы гидроэлектростанцияны Совет эрге-чагырганың баштайгы үезинде, үзэрби чылдарда-ла, Владимир Ильич Ленинниң саналын ёзугаар тутkан. Оон автору, техниктиг сорук киприкчизи болган эң көскү орус инженер-энергетик Генрих Графтио турган. Волховка баштайгы орус гидроэлектростанцияның төлевилелии ол 1911 чылда-ла ажылдап кылган. Ынчалза-даа инженер патриоттуң төлевилелиниг хаан чазак хүлээвейн барган.

— Социалистиг революцияның тиилээнинин соонда дөрт-ле ай болганда, 1918 чылдың январьда, Владимир Ильич Ленин төлевилелди сонуургаан болган. Волховка электростанцилиы тударының эргежок чугулазының дугайын Ленин чугаалады деп, Совет күрүпенниң көскү ажылдакчызы Смидович меңээ дамчыткан чүве деп, Графтио бодуңун сактыышкыннарынга бижээн.

1918 чылдың январь 13-те Улус Комиссарларының Чөвүлели гидроэлектростанцияны тудар дугайында шинтирлиг хүлээп ап, эргежок чугула хөреңгилерни берген. Ынчалза-даа хамааты дайын, даштыкы интервенция шуут ажылдап кирипттер арганы бербээн. Харын чүгле 1921 чылда, Владимир Ильич Ленинниң даргалап турганы Күш-ажыл болгаш Камгалал Чөвүлели инженер Графтионуң төлевилелиниче эглип кирер аргалыг болган. Акша-хөреңгиин чедиишпейн турган аныяк республика баштайгы ээлчегде 6,5 миллион алдын рубльди тускайлап берген. Эргежок чугула дериглерни, бирги ээлчегде турбиналарны, таштыкыдан садыл ап эгелээн. ССРЭ ынчан ындыг турбиналарны бүдүрбейн турган.

Бир эвес бистиң үевистиң техниказы-биле деңнээр чүве болза, баштайгы ГЭС-ти бөдүүн арга-биле тудуп турган. Кол нургулайында холбипле ажылдаар турган. Чер казыкчылары, тудугжулар колдуунда тур үенин ажылдакчылары, чогуур мергежил чок, нургулайында-ла үжүк-бижик билбес кижилер турган. Каш-ла санныг специалистер, инженерлер, техниктер ажылдап турган.

Совет чурт ядыы турган. Волхов станциязының тудугжулары барантарга, майгынварга, чер бажыңнарга чурттап чораан. А ажыл соонда удур өөренир. Бижик билбес чорукту узуткаарының курстарында чүткүлүүр өөренип, бир-ле дугаарында үжүк-бижик барааның ыптан көргенер.

1926 чылда Волхов ГЭС ажыглалга киирип, Ленинградка энергиязын берген. Станциязың өндүр улуг сорук киприкчизи Владимир Ильич Ленин гидроэлектростанцияны ажыглаага киирериниң үезинге чедир чурттавайн барганы харааданчыг болган. Баштайгы совет гидростанциязының күүзүү түгле 56 муң киловатт болган. Ынчалза-даа ол үенин күүлүүр станциязы турган.

Волхов тудуу ССРЭ-ге электрижидилгениң эгелээнииниң демдээ болган. Чаа-чаа ГЭС-терни болгаш ГРЭС-терни тудар, бүгү Россияны электрижидериниң ленинчи планын амыдыралга бөстандырар дээш бүгү чуртка тарап чоруткан специалист кадрлар харын аңаа өөүп, доруккан. Совет энергетиканың эге баштайгы кижилерин оон соонда Днепрге, Волгага, Сибирьге көрүп болуур турган. Делегейде эң-не улуг дээн Братскиниң гидроэлектростанциязын тудуп үндүрген кижилерниң аразынга база ажыл-чорудулгазын Волховка эгелээн хоочун кижилер ажылдап турган болгай.

Вахшта Нурек ГЭС-ти алдан чылдарның эгезинде тудуп эгелээн. А ындыг болганда ону Волховтуң соонда дөртен чыл эрткенде тудуп эгелээни ол-дур. Нурек ГЭС Волховтуу ышкаш 50 электростанцияга дең күштүг. Оон күүзүү ийи миллион чедн үүс муң киловатт.

Вахш — Пяндживе агыш киргеп даг хеми. Оон узун дурту 700 хире километр. Киргизияның даглыг кыдаазындан шурап батkан ол хем мурнуу талаже, Таджикистанның черлериниче углаткан. Ол хеминиң солагай талакы эринде чедиден үзэрби беш километр чедир калбак беш бүрүнгү деспек черлер бар. Ол боду бүткен чаданың иинти узун дурту 110 километрден бичеле ажыг. Ол болза Вахш шынаазы деп чер, Совет Эвилелинде эң-не чылыг шынааларның бирээзи ол. Аңаа үргүлүү хүнзөрек турар болгаш чазыс шоолуг чагбас.

Вахш шынаазының деспектерни машина-биле суггарар чорук 800 муң гектар черге хөвең, тараа, ногаа, бахчи культуралары, садтар, виноградниктер өстүрер арганы берген. Шынааларның индустриадыг хоорайлары Курган-Тюбе, Калининабад, Нурек харын ол ынчаар көстүп келген.

Вахш шынаазында ам 300 муң ажыг чурттакчы чурттап турар.

Нурек ГЭС Вахш шынаазында, а ол ышкаш Таджикистанның болгаш Узбекистанның өскедаа шынааларында ам-даа миллион гектар аңаа чыдар черлерни суггарар.

Нурек ГЭС-ти тударын-биле холбаалыг ажылдарның хемчээлин билип алыр төлээде, төп плотинаның бедии 310 метр чедирин чугаалаарга-ле четчир. Чылда ортумаа-биле электроэнергия ажылдап үндүрерә 11,2 миллиард киловатт-шак болур. Революция мурнундагы бүгү Россияга ажыллап үндүрүп турган электроэнергиядан бээш ол дыка хөй-дүр.

Чоокта чаа ол тудугга чораан мен. Вахшче эдектелип киргеп даг суурлериндеп тудуг тодаргай көстүп чыдар болду. Хамыктың мурнунда көдүртүр хөй санныг краннар көстүр, оларның согунгары сонсаал чок шимчеп турар. 25 тоннаның «Белаэтаро» колонналары шуужуп-ла турар. Күчүлүг экскаваторлар дагжаар. Баштай көөрге тудугда кижилер эвээш ышкаш кылдыр сагындырар. Оларны машиналар болгаш механизмнер ажыттап турары ол болган. Волховка ындыг янзылыг байдал көзүлбес турган болбайн аан. Мында профессиялар база мырынай өске болдур ийин. Чер казыкчылары чок, ынчалзадза аажок улуг чүк машиналарының башкарыкчылары, электриктер, канналкчылар бар.

Нуректиң тудугжулары — чаа ниитилелдиң кижилери-дир. Ортумак школаларны, тускай өөредиге черлерни дооскан аныяктар-дыр. Тудугда — сес чүс ажыг инженерлер. Ажылчыннарның аразында бот-өөредилгелиг студентилер, Душанбениң политехниктиг институдунуң, Москваның дээди өөредилге черлериниң дыңнакчылары кайы хөй. Тудуп турар электростанцилга кадрлар белеткээр бодуңун техникуму Нуректе база бар.

Үзэрби ийи национаддың эр болгаш херээжен кижилери Нурек ГЭС-ти тудуп турар. Олар көрүштүг чараш хоорайны тургускан болгаш чаңгыс аай ог-буле болуп чурттап турарлар. Ол хоорай колдуунда дөрт каът бажыңнардан тургустуган, олар чурттаарынга коичуг эптиг. Эң эки бажыңнары—Культура ордузу, школалар, универсалдыг магазиннер. Волховтуң ажылчыннары мындыг амыдырал дугайын, мындыг чурталга черлериниң болгаш мындыг культуранын дугайын күзеп безин шыдавас турганнар.

Вахшта Нурек ГЭС ол шапкын хемде баштайгы электростанция эвес, ынчалзажок сөөлгүзүү база эвес. Нуректи сезен километр өрүдүүр улуг, 3,2 миллион киловатт күчүлүг Рогунның гидроэлектростанциязын база тудар. Ажылчыннарның болгаш инженерлериниң бо-ла коллективи Нурек ГЭС-ти тудуп дооскаш, ону барып тударлар.

• • •

Волховтан Вахш чедир орук — социалистиг энергетиканың оруу-дур. Ол орук чиик эвес эрттинген, ынчалза-даа улуг тиилелгелер-биле демделеттинген. Совет эрге-чагырганың догуннаашкынының үүле баштайгы 50 чылының дургузунда безин чуртка электроэнергия бүдүрери 2 миллиард киловатт-шактан 545 миллиард чедир өскен, а 1969 чылда 840 миллиард киловатт-шак чедер. Волхов ГЭС-ти 54 муң киловатт күчүлүг кылдыр төлевилээн турган болза, ам ССРЭ-де үзэрби ажыг электростанция түс бүрүзүнде миллион ажыг киловатт күчүлүг. А оонда улуг күчүлүглер база бар болдур ийин: Приднепровскиниң — 2,4 миллион киловатт, Волганың Ленин аттыг станция — 2,3 миллион киловатт, Волганың СЭКП XXII съездиин аттыг станция — 2,5 миллион киловатт, Братскиниң— 4 миллион киловатт күчүлүг болгай.

Электроэнергия бүдүрериң мөөнээр чорук совет энергетиканың онзагай демдээ апарган. Бүгү Совет чурттуң электрижидер дугайында ленинчи номнадарны боттандырар дээш бежең чыл ажылдың дургузунда оларга-биле болгаш суг күжү-биле ажылдаар электростанцияларга чергелештир энергетиканың чаа адыры — атом күжү-биле ажылдаар электростанциялар тыптып келген.

Совет электроэнергия үүле ССРЭ-ниң үлетпүрүн, транспорттуң, көдээ ажыл-агыйын, хоорайларын болгаш суурларын хандырып турар эвес болдур ийин. Электроэнергияны даштыкыже база үндүрүп турар. Совет станцияларның энергиязы аны-дунма социалистиг чурттарже—Польшаже, Чехословакияже, Венгрияже, Герман Демократтыг Республикаже барып турар. Ленинниң чагыларын күүсеткеп-шаан, ССРЭ-ниң энергетиктери делегейге үжүр-дузалыг аажок улуг дуржулганы чедип алган. Оларның бир[illegible] ам дыка хөй күрүвезерде электростанциялар түзүүнге ажыглап турар.

Яков УШЕРЕНКО.

ПМА-ның тайылбырлакчызы.

ХОВУ КАРГЫРААЗЫ

Очерк

...Күс бүгү бойдусту бодуһуу-биле шимелкеп. Чер кыры өң чок куу-ла түве. А арга-арыгдар мырыңай алдыңсарала. Агаар шык болгаш сооксумаар. Аар куу булуттар Бай-Тайганың хөрээге чедир чавыраап бады келген, чылар-чылбас апарган көжүп чоруп тургулаан. Бедик тайгалар баштарында ак берттерин салгылап алгылаан. Дээрден ийи-чаңгыс улуг дамдылар дүшкүлеп турар. Када берген өттүгеп чаа эртикен чаашкынга шыгый бергеш, ажыксыг кылдыр чытталып турар. Салчак Бакчап кодан чылгызын бөлүп алгаш, шат беличе сүрүп үндүрүп олурган. Бүрген болгаш, хүнүң кайда-даа турары билдинмес, ол ам черле даг бажында олурупкан шыкаш. Имир дүжүп, карангылаар бетинде, кодан чылгыны дүве күзеттеп хондурар таарымчалыг оларга чедирип алыр херек. Чылгының аразында ийи аксыр хире-хиреде дээргележип келгеш, чокшуп, төрээ бергилээр. Ынчаш чылгы тоо быларай бээр. Салчак ол-бо хап болгеш, база катап сүрүп чоруптар.

Аът кулаа көзүлбес каранғы. Дээр дуй бүргеп келген. Чаары мында. Түвени канчап билир дээш. Салчак харыда-даа эрги бресент тонуп ап алганы чаяан болган. Малдарның черге диргилеп-дир баскыны, былырганы, шык сигенин кижилеп-дир чүла тыртканы дыңналыр. А каракка түү-даа көзүлбес, шийп алганы-биле домей-ле Салчак Бакчап бичеболгаш-ла улгаттыр ыыттап каап чораан.

«Элеп мал аа бо—деп. Салчак бодаваан — өске мөлдер дүне коданга дүнеп алыр болгай. Чүге хүндүс оттаар. Кежээ өдөңге ээп чаяын келир. А бо чылгы деп мал дүн чоруктут, аң ышкаш. Кыш, чай дивес болзыны дүне күзеттээр, кадарган кижиниң даржы улут. Ынчалза-даа мунаш хаттарга амыр, хатсалтын-на, черде ырак бар эвес. Дүне удувас кылдыр чаңчыгып алза-ла түү деп, аът кырынга олуруп алгаш, чортуп өөренип каар ыйнаан». Каранғыда папиросуун ужуубажын ылавылап, холу-биле сүйбаш, карманыдан от үштүп алгаш, шыгыредыр үженип-үженип, шагар орта, от кыпаш дээш, чайныналы бээрге, чылгыныңмунган аъдыменпеп, былдай дүшкеп. Ол боду харын-даа чайылбаан.

Үш дүне улаштыр чылгы күзеттеп келген болгаш, үйгүзу кээп чораан. Аъды чылгы соонда оттап каап чоруп орган. Салчак эвер бажыдан тутунуп алгаш олура, күн кыны берген. Хенертен ийи-че чайлыш кылынган, биче болза, андарлы бер часкаш, отту чаштап келген. Оон улгаттыр ээлээш, эвер кырынга шимчеңгилеп, сергелеңнээрия оралдашкан. Черле хоржок, корак чайгаар-ла шимдинип келир. «Мынчап чораш, аътээн чайлы берзе, чылгы оскүнза канчаар» кылдыр бодаш, аъдының дынын тыртып доктаатказ, черге дүжүп алган. Малдарның даванарының даажы диртилээр, бир бө ораныр-даа, иезинден аза бергеш ол ийикпе, кулучак киштеп, дидиредир маннаардаа болган. Ийи талазында кадыр даглар бар болгаш, кодан чылгы каранғыда тарап быдаравааш хире.

Салчак үйгүзүн сергедирибиле черже доңгайгаш, чаашкын сүтүг өл сигенин холубиле сүйбагылааш, өл холу-биле арның чода тутказ. Артында соолаш кылынган. Ам-даа ийи катап ынчалган. Карак мүн-не шору ажыттының келген. Сергелеңнээри-биле аъдын чедип алгаш, чылгының дагжаан үүнче чадаг кылашташ чорупкан.

Күскү дүн орту безин четкелек чорда, кара булут шыларлыр чаап эгелээн. Ам үйгу-даа келир хире эвес, харын чаъс суу хепти чоорту өдүп, мага-ботту шыырыктыра берген. Хенертен бир-ле черже, карангыда кижи-даа кускунаан шыкаш болган. Аъдын доктаатказ, дыңнаалаан. Чаныында дагжап кылаштажып, былгыржып чораан малдар шимээн барган. Олар база дыңнаалай берген хире. Чүү болду бо? Ылап-ла ол кончуг араатан бе? «У-у-у-у-он. У-у-у-он...» Салчак ам-на чиганимейин барган. Өөр бөрүлер ырак эвесте чирилешкен. Харгаачылары эштке-хапта харамдыгып улуурга, оолдары чиршоң көрер-даа мындыг болган. Чылгыны кыйгы салгаш, малдарын чаңгыс черге белеткеп чорупкан. Башкылыны элээн ырай берген болган. Бажын доозуп, кускунаан, кыдыы-биле долгантан. Карангыда онча-мендиин билиниер эвес, ол хамаан чок мал безин орта көзүлбес.

Бакчап кежээ аалдан үнерде дүүгезин үттупкан, харыя-даа кадайы көрүп каап, соонган кый деңкеп, ап бергеп. Боо чок болаа, бо карангы дүне бөрүлерге удур чүүү канчаар боор. Ол аштанғы араатаннар бүргеп, чаашкынның, былгыржып чораан малдар шимээн барган. Олар база дыңнаалай бергеп

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чыхха үндезилеттингеп

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. АВГУСТ 8 ПЯТНИЦА № 185 (8031)

Өртээ 2 көл.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму «Ниитилелге ажыктыг ажыл кылбас, ниитилелге удур мангысталчак байдал-биле чурттап чоруур кижилер-биле демиселди күштелдирер дугайында» РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1961 чылдың май 4-теги Чарлыын Барыын-Хемчик районда канчаар күүседип турарының дугайында айтырыгны бодунуң хуралынга чугаалажып көргеш.

Бо айтырыг талазы-биле Барыын-Хемчик район Совединиң күүсекчи комитединиң даргазының оралакчызы эш М. Г. Верещагинниң илеткелин дыңнаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму ажылчы чоннар депутаттарының Барыын-Хемчик райкүүскому болгаш районуң хоойлу-шуурум харагалзаар органнары РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын кончуут багай күүседип, ниитилелге ажыктыг ажыл кылбайн, мангысталчак байдал-биле амыдырап чоруур кижилер-биле демиселди чоруттайн турар деп демдеглээн.

Соолгу чылдарда районда ниитилелге ажыктыг ажыл кылбас, мангысталчак ёзу-биле чурттап чоруур кижилерни илередип сойгалаар болгаш ыяшларга удур демиселге ажылчы чонуң хей-ниити организациялары, депутаттарны болгаш активчилерни ажыглавайн келген. Мангысталчак амыдыралдыг кижилерни ой-шаанда илередир талазы-биле ажылчы чонуң хуралдарын ховар чыылдырып, чонуң ортузунга лекция, илеткелдерни ховар чорудуп турар.

Ниитилелге ажыктыг ажыл кылбайн, мангысталчак байдалче кирип, социалистиг ниити чуртталганың коруумчурумун үрээр кижилер районда сөөлгү үеде көвүдеп турар. Олар колхоз, совхозтуң болгаш будурулге черлерниге ажыктыг ажыл кылырының орнунга, харын ажыл-агыйга шаптык тавармыштырып, хей-ниитиниң коруум-чурумун үреп, биче хулиган херектеп эгелээш, кем-херектер үүлгедириниң орувче кирип турар. Бо чылдың бирги чартыында районга кемниг херектер үүлгеткеш шиитпиргенниң 34 хүүзу, биче хулиган херек үүлгеткеннериниң 33 хүүзу, ук херектерни үүлгеп турган үезинде кана-даа ажылдавайн, ниитилелге ажыктыг ажыл кылбайн, мангысталчак ёзу-биле чурттап, амыдырап чорааш кижилер болуп турар. Бо чорук болза, Барыын-Хемчик район Совединиң, Ак-Довурак хоорай Совединиң, Кызыл-Мажалык суур Совединиң болгаш кодээ Совединиң күүсекомнарының талаайдан ниитилелге ажыктыг ажылдан ойталаар, мангысталчак байдал-биле чурттап, амыдыраарын күзеп чоруур кижилерге удур шиитпиргиг демиселди чоруттайн, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1961 чылдың май 4-теги Чарлыын күүседир тазазы-биле харыысалга чок чорууп хереглеп турар деп Президиум демдеглээн.

Районуң шагдаа, прокуратура болгаш суд органнары мынчыг байдал-биле эптежип турары каичап-даа шын әвес. Олар ниитилелге удур мангысталчак элементилер-биле демиселге боттарының эргелерин багай ажыглап, турарлар. Мангысталчак байдал-биле чурттап, социалистиг ниити чуртталганың коруумун үреп турар кижилерниң дугайында районуң шагдаа органынга чондан кирип турар хомудал, билдиришкиннерни, акт-биле кылган дыңнадыгларны чогуур ой-шаанда хынаайн, ол медеглелдерниң учёт дәптарынга бээп кылбайн турган. Администрация талазы-биле хемчог алыры-биле райкүүскомче, суд харыысалгазы хуралдыр-биле чогуур органнарга чаңгыс-даа материал киирбээн.

«Ниитилелге ажыктыг ажыл кылбас, ниитилелге удур мангысталчак байдал-биле чурттап чоруур кижилер-биле демиселди күштелдирер дугайында» РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын чугаа чокка күүседириниче утпаган хемчегларни айтыкап доктаалды Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму хүлээп алган.

Районуң ажылчы чонунуң ортузунга РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын калбаа-биле таныштырып, ниитилелге ажыктыг ажыл кылбас мангысталчак элементилерниң күштелдирииниң тодаргай хемчегларни дарый ажылдап кылырын Барыын-Хемчик район Совединиң, Ак-Довурак хоорай Совединиң, Кызыл-Мажалык суур Совединиң болгаш кодээ Советтерниң күүсекомнарының Президиум сумелээн.

БӨГҮНГҮ КЫЗЫЛ. ХООРАЙНЫҢ ТӨП ШӨЛҮНҮҢ НИИТИ ХЕВИРП.

В. АЛЕКСЕЕВТИҢ фотозу.

КОЛХОЗЧУ ЭКОНОМИКАНЫҢ ҮНДЕЗИНИ

Коммунистиг партия, бүгү совет улус колхозчу тургузугну уламынай хөгжүдер, быжыдар дугайында могаг чок сагыш салып турар. Кодээге дуза көргүзери чыл бүрүде өзүп турар— техниканы, минералдыг чемишчидилгелерни, түдүг материалдарын хөйнү берип турар. Өзүп турар материал-техниктиг баазага даянмышаан, партияның XXIII съездиниң болгаш СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, шөлдериниң болгаш фермаларының ажыл-ишчилери будурулгени хөгжүдеринге, кодээниң экономиказын, культуразын бедидеринге улус чедишкиннерин чедип алганнар.

Колхозтар продукциянны будурериң болгаш күрүнеге садарын чыл бүрүде көвүдеп турар. Колхозтар 1965 чылдыынга бодаарга эрткен чылын тараанны барык он чеди миллион тонна, чагыр свёклазын чээрби бир миллион тонна хөйнү будурген, суттуг дөрт миллион тонна, эттиг сес чүс муң тонна хөйнү алган. Кодээ ажыл-агыйның еске-даа продуктуларын будурери база өскен. Бо бүгү болза күрүнениң чагыын чедишкинниг күүседириң, планнан ажыр хөй продукцияны садарын хандырган. Колхозтар хөй янзы кодээ ажыл-агый бараанналарының көл берикчилери болуур.

Кодээ ажыл-агый артельдериниң будурулге-саң-хөө ажылчорудулгазы илези-биле эки әзээн. Оларның акша орулгазы дыка өскен. Соолгу үш чылдарда колхозтарның ниити орулгазы чээрби бир миллиард рубль хире болган. Үжен үш муң ажыг кодээ ажыл-агый артельдери, азы ажыл-агыйларның ниити санының 33 хуузу эрткен чылын орулгалыг болган.

Колхозтарның хөй нуруузу совхозтарның тариф төлевириниң деңнелинге магадылалдыг төлевирни ажыглавышаан, ам үеде кижилериң күш-ажылын эки төлеп турар. Чүртта ортумаа-биле бир кижи-хүнүң төлевири эрткен чылын үш рубль бежен көпеек болган. Од дээрге 1965 чылдазындан үжен хуу ажыг болганы ол. Чер ажылдакчыларының күш-ажылының будурукчулуг база өскен. Оон немей өөредилгениң чылда ортумак темпизи чеди хуу хире болган. Бо бүгү болза Коммунистиг партияның колхоз будурулгезин бижыглаар болгаш хөгжүдеринче угланган хемчегларга көскү түңнелдерни берип, чер ажылдакчыларын чаа күш-ажылчы тиилелгелерже сорук киирип турарын тодаргай көргүзүп турардыр.

Оон-биле кады чамдык колхозтарда ниити орулганың өөредилгезин будурулгениң рентабельдиг чорууп бедидерин детивейн турарын демдеглээе чогуур. Ону болдуунда күш-ажылдың будурукчулуг, продукциянның бот-үнезинниң өөредилгези чаңыс болуп турары-биле тайылбырлаар. Хереглелдиң болгаш чылданың фондуларын тургузуп турда, улуг хажыдыкшынар болуп турарының фактылары бар. Күш-ажылдың төлевиринче шилчилгелер чамдыкта үлешпес фондуларже салыышкынынардан дүрген өзүп турар. Ынчангаш, калбартырыңга дагыынаар будурулгениң көл чүүлүн моондактап турар. Ол түге чедирип турарыл? Продукцияның бот-үнезинн белидип, ажыл-агыйның рентабельдиин кудуладып турар.

Ниити орулганы хереглел болгаш чылда кезектериңге шын хуваар чорук кодээниң экономиказын быжыглаарынга, будурулгени калбартырыңга эң чугула үжүр-дүзалыг болур. Будурулгени калбартыр дугайында сагыш салып турар черлерде перспективаны көрүп, артельдиң кежигүннерин орулганы утпазыладыг хуваап, үлешпес фондуже шилчилгелерин кылбайн турарын таарымчалыг деп санап болур бе. Чижээ, Эстон ССР-ниң Пылькаск районунуң «Рапа» деп колхозу эрткен чылын үш чүс муң хире рубль арыг орулганы алган турган, кол хөреңгилерниң кезинге үлешпес фондуну долдурарынче чаңгыс копеек-даа шилчитпээн. Ол ыяшты турда ында шаңнал фондузунче чүс муң рубльди, азы арыг орулганың үжен ажыг хуузун киирген турган.

Чамдык колхозтарда үлешпес фондуларны шын әвес ажыглаар улус четпестер бар: техниканы багай кадагалаар болгаш ажыглаар, тракторларны, дериг-херекселди, янзы-бүрү кодээ ажыл-агый дериглерин четчир барымдаалар чокка-ла үндүр бижип турар. Чамдык черлерде саарылга хөреңгилерни база шын ажыглавайн турар. Эрткен чылын Арменияның бежен ажыг артельдери карылгаларны болгаш янзы-бүрү чидиргин дугларын боттарының саарылга хөреңгилерин бүрүнү-биле үндүр бижээн турган. Үлешпес фондуларны шак ынчаар ажыглаары колхозтарның экономиктиг ажыл-чорудулгазын дорейтедыр апаар.

Ындыг турбуже чер-черинең кодээ ажыл-агый органнары болгаш статистика эргеледдери бо айтырыг талазы-биле чогуур хемчег албайн турарлар. Ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш түскай эртемниглери будурулге-саң-хөө ажыл-чорудулганың экономикага үндезилээн планнарын чогаадып тургузарынга чамдыкта чогуур дузаламчыны албайн турарлар. Ынчаарга Күрбанакмының албан черлери чээл тыпсырынга барымдаа чок планнарны чамдыкта анализ чокка хүлээп ап турар. ССРЭ-ниң болгаш чамдык эвилелдешкен республикаларның Кодээ ажыл-агый министерстволары орулгаларны хуваар база саарылга хөреңгилерин нормалаар талазы-биле сумелерни амга чедир колхозтарга чедирбээнвер. Ынчаарга колхозка ниити орулганың шын хуваалдазы —бот-орулга-чарылганың, дөрт банк үзелиинин тыпсырының, үзелилерге, ылаңгыя күш-ажылдың магадылаадыг төлевиринге хереглелдиң тодарадырының эң чугула негелделериниң бирээзи болур дээрэн билдингир болгай.

Партия комитеттери, кодээ коммунистер болза бо эң чугула ажыл-керекти шыңгыы контролга алыр хүлээтелиглер. Колхозчу кодээниң экономиктиг үндезинниң дугайында, ооң байлаанның болгаш культуразының өзүлдезиниң дугайында чугаа чоруп турар-дыр. Ажыл-агыйларның удурукчуларының, кодээде партия ажылдакчызы бүрүзүнүң соруглагы чүл дизе, колхозчуларның чаагай байдалының чугле бөгүнгү өзүлдезиниң дугайында сагыш салыры әмес, харын даарта хүнүң дугайын, ниитиниң будурулгезиниң моон соңгааргы хөгжүлдезиниң дугайын база бодаары болур.

Партия организацияларының, кодээ ажыл-агыйның бүгү ажыл-ишчилериниң эң чугула соруглагы — колхозтарның болгаш совхозтарның экономиктиг ажыл-чорудулгаазын сайырацгайжыдары болур. Будурулгениң рентабельдиин белидериниң, продукцияның бот-үнезиниң чинтедириниң хемчегларының аразында кол үүлдериниң бирээзи — орулгаларның шын хуваалдазы, чыылданың болгаш хереглелдиң фондуларын экономикага үндезилеп тургузары болур. Ниитиниң күш-ажылы-биле чедип алган рубль бүрүзүн эң ажыктыг кылдыр ажыглаары дээш колхозтарга дузалаар төлевирге, партия организацияларының, совет, кодээ ажыл-агый болгаш саң-хөө органнарының кичээнгейин үстүнде айтырыгже үлегидырар херек.

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

Хову ажылының хүн демдеглели

ТЫВА АЖААП АЛЫЫШКЫННЫҢ БҮДҮҮЗҮНДЕ

Изиг чай тараалардың бымарын дүргедиткен. Хүн келген түдүм-на шөлдерде тараалардың вңу өскерлип, алдынсарыг апар чыдар. «Көк-Тей» совхозта эрте чашкан кызыл-тас мурнай бышкан. Август 5-те ында тараа жезилдезинге ийи комбайн киргеп, ам беш ажаап алыышкын агрегаттары дөрт кезиидени чоруда берген.

Бо ажыл-агый ажаап алыышкынга белетиелди ой-шаанда чоруткан, техниканы септээн, дүржүлгалыг механизаторларны четчелээн, хову турлагларын белеткээн, эки чемненилгени тургускан. Ынчангаш баштайгы хүнден-не тараажылар эзлчег онаалдазын ажыр күүседип турары таварылга эвес.

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхоз, Жданов аттыг колхоз күзүн чашкан көк-тараазы кезип, ам беш чүс гектар ажыгны ажаап алган. Бо чижектер ажаап алыышкынының массалыг эгелээри ырак эвес деп чүвени көргүзүп турар. Бо эң чугула кампанияга республиканың колхозтары болгаш совхозтары канчаар белеткенгенин?

РЕСПУБЛИКАДА НИИТИЗИ-БИЛЕ КОМБАЙННАР СЕПТЕЛГЕЗИНИҢ ПЛАНЫ ЧҮГЛЕ 70.8 ХУУ БОЛГАН. ЖАТКАЛАРНЫҢ БОЛГАШ СИЛОС АЖААР КОМБАЙННАРНЫҢ ЧҮГЛЕ ДЕҢ КЕЗИИН БЕЛЕТКЕП АЛГАН.

Бии-Хем районда ажаап алыышкынның белетиели кончуг багай. Ында ажаап алыышкын техниказының үштүң бир кезиинден бичии-ле хөйү септеттинген, тараа арыглаар машиналарның болгаш деңзи ажыл-агыйының чүгле чартыы белен. Шак мындыг харыысалга чөк чорун чүгле ажыл-агыйларның удурутукчуларынга болгаш түскай эртемниглеринге эвес, харын кодээ ажыл-агый будурулге эргелелинге, партия райкомунга база хамаармыр. Олар бо чугула ажылды ёзулуг организастап шыдаваан.

«Саян» (директору эш Пащенко), «Сукпак» (эш Юртаев), «Тиилелге» (эш Сапелкин), «Россия» (эш Дежнев) совхозтарда ажаап алыышкынга белеткел дыка оожум, оларда ажаап алыышкынга ниер техниканың чүгле кезии белеткеттинген. Кодээ ажыл-агый дүржүлгага станциязының дүржүлгага ажыл-агыйының директору эш Семенов болгаш кол инженери эш Бахвалов дүжүттү чүүң-биле ажаап алыр деп турары биилиннес. Тараа ажаар 20. силос ажаар 9 комбайны, 7 жатканы септээр үмүрлүг тараа-ла, оларга ажаа хол дегбээн. «Тиилелге» совхозта 11 комбайн, 10 жатка септелгени манап турар.

Ажаап алыышкынга белеткелди ой-шаанда чоруткан, техниканы септээн, дүржүлгалыг механизаторларны четчелээн, хову турлагларын белеткээн, эки чемненилгени тургускан. Ынчангаш баштайгы хүнден-не тараажылар эзлчег онаалдазын ажыр күүседип турары таварылга эвес.

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхоз, Жданов аттыг колхоз күзүн чашкан көк-тараазы кезип, ам беш чүс гектар ажыгны ажаап алган. Бо чижектер ажаап алыышкынының массалыг эгелээри ырак эвес деп чүвени көргүзүп турар. Бо эң чугула кампанияга республиканың колхозтары болгаш совхозтары канчаар белеткенгенин?

РЕСПУБЛИКАДА НИИТИЗИ-БИЛЕ КОМБАЙННАР СЕПТЕЛГЕЗИНИҢ ПЛАНЫ ЧҮГЛЕ 70.8 ХУУ БОЛГАН. ЖАТКАЛАРНЫҢ БОЛГАШ СИЛОС АЖААР КОМБАЙННАРНЫҢ ЧҮГЛЕ ДЕҢ КЕЗИИН БЕЛЕТКЕП АЛГАН.

АЛААКТЫҢ ШЫНААЗЫНДА

Таңды районда «Элегес» совхозтуң ситенчи үш бригадалары ниитиниң малынга быжыг чем-суурнуг тургузар талаазы-биле күжениишкининг ажыл-ижин уламчылавышаан. Бригадаларның социалистиг чарыжының мурнуку одуруунда совхозтуң төп суурунуң чоогунда Аранчаа Оюнга удурткан үш дугаарлыг ситенчи бригада чоруп турар.

— Бистиң бригададэ ажылдап турарлар 210 тонна мал чемнерин белеткээр планныг. Бөгүнгү байдал ёзугаар алыртга, 700 тонна ситен кестинген болгаш сараттаттынган. Кара-Суңнуң болгаш Оңгачаның ситенин ажаап алырын базала биске даасхан. Ол шөлдерниң улуг кезиинде ситенин комбайн-биле кестиргеш, бөлдүрүп сараттаарынга белеткеп каан бис — деп, бригадир эш Аракчаа чугаалады.

Бригаданың кежигүннери таарымчалыг шак бүрүзүн төп ажылдап, ситен белеткелиниң темпизин хүн бүрү белидип турар. Бо бүгүнүң хереглээ—чаа сараттарның өзүп, мурнакчыларның көвүдеп турары болур.

Тандының «Межегей» совхозунуң Чоон-Хемчиктиң «Искра» болгаш Каа-Хемниң «Тиилелге» колхозтарының кыйгырыын бригаданың кежигүннери танышкаш, улуг күүлдүтүнүүшкүн-биле деткээн. Олар беш чыл планын хуусаа бетинде долдур болгаш ажыр күүседир херекке боттарының үлүгүн киириштирер соругга-биле мал чемнерниин белеткелин чеди хонгаш доозуп, бо чылдың дүжүдүн ажаарынга идепкейлиг киржирин хүлээнген. Ситенде ажылдап турар механизатор кижин бүрүзү тараа ажаалдазынга киржир. Ынчангаш бодунуң ажылдаар техниказын хүлээп алгаш, чедир кылдыынаан түүлдер турар болза боттарының күжү-биле кылып алырын хүлээнген.

Үшкү бригаданың ситенчилери 910 тонна плавның орнунга 1000 тонна ажыг мал чемнин белеткээр соругланы салып алган ажылдап турар.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

СИГЕН ШӨЛДЕРИНДЕН МЕДЭЭЛЕР

Тес-Хем районуң «Ак-Эрик» колхозунуң ситенчилери беш муң 388 центнер ситенин белеткеп алган. Эрендей Орус-оолдуң удуртказ звеносу бир муң 481 центнер ситен белеткээрин 2 муң 108 центнер кылдыр ажыр күүсеткеп. Курлавыр мал чемнин белеткээрэ ында ам-даа тургулуленвишаан. Ол-ла артельдин Сояң Дыртыкка баштаткан звеносу үш муң 600 центнер ситенин белеткеп, планның барык-ла чартык кезиин күүседип алкан.

* * *

Хандагайты суурнуң ажылчын, албан-хаалчыларының күжү-биле Өвүр районуң совхоз, колхозтарынын мал чемге белеткээр ажылдарынга шеф дузаламчызының көргүзери калбаган.

Чоогта чаа районуң үш ажыл-агыйларынче 155 кижи воскреснижке үнген. Районуң иштики херектер кылдызының начальниги эш Чоңдан-оолдуң удуртулгазы-биле баргаң бригада 60 ажыг тонна ситенин «Торгалыг» совхожа сараттап берген.

«Кызыл туң» колхожа баргаң шефчилер өзөр бригадага үзүлген. Куулар Семис-оолга баштаткан бригада 58 тонна ситенин сараттаан, 31 га чернин ситенин кескен болгаш 40 ажыг гектар чернин ситенин хопшаанзын. Өзүр Даваанын бригадазы 21 га ситенин кескеш, 70 ажыг гектар чернин ситенин бөлген болгаш сараттаан.

КӨК-ТЕЙЖИЛЕР АЖААП АЛЫЫШКЫНЧЕ КИРИПКЕН

Кызыл хоорай чанында «Көк-Тей» совхозтуң тараажылары бо чазым 6200 га тараа мультураларын тараан. Ооң чайгы гажаавда, чемгерилгезин багай эвес чорутпан. Ук совхоз эртем чазын республикага тараа чаштырылгазынче мурнай киргеннерниң бирээзи.

Бо хүннерде көк-тейжилерниң шөлдеринде 500 ажыг га кызыл-тас ажаап алырынга белен кылдыр четчип быжа берген. Ажыл-агыйның механизаторлары чаа дүжүттүүн тараазын ажаап алырынга ыяк белеткеткенген. Олар ам кызыл-тасты комбайн-биле дөрт ажаап алырын ийи хонукта улаштыр чорудуп турар.

Тараа ажаап алыышкынынче совхозтуң № 2 хову-трактор бригадазы мурнай киргеп. Ында кызыл-тастың дүжүдү багай эвес. Амдыысында баштай бышкан, тайыс тараалларны нестирип турар хирезинде, гектар черден 7 центнерден куду эвес дүжүт алдынып турар. Тараамылар бо чылын гектар черден өртүмээ-биле 9 центнерден эвээш эвес дүжүттү алыр. А эрткен чылын гектардан чүгле 3 центнер хире дүжүттү алган.

Чаа дүжүттүүн баштайгы тараазы 24 тонналы шаңда эмеп төнкем, арыглап нургадып турар. Күрүнеге дүжаар тараа чүдүрген баштайгы машиналар бөгүн сайгарылга баазазынче чоруптар.

Ийи хүн дургузунда 5 комбайн уурун-сууруктуг киргеп. Шупту 60 ажыг гектарның тараазын ажаап алган. Совхозтуң хөөчүн механизатору комбайнёр Александр Старцев мурнунда чорун турар. Ол ийи хүн 40 ганы чаасмаан кестиргеп.

А. КУЛАРОВ.

ТЕХНИКА СЕПТЕЛГЕЗИ

Республикада кодээ ажыл-агый машиналарының септелгезиниң чорун турарын августың 1-де байдал-биле алырга мынчыг: тракторлар септелгезиниң планы 103,3 тараа ажаар комбайннарның—70,8 хуу күүсеттингеп, Чүгле Барыын-Хемчик район 108,5 хуу күүсеткеп боордан аңгыда, ооң еске районнар комбайннар септээр планын күүсеттээн. Ылаңгыя Бии-Хем, Бай-Тайга, Өвүр районнарда комбайннар септелгези дыка хожудан турар.

Республикада силос ажаар комбайннарның септелгези чүгле 52,8 хуу күүсеттингеп. Ооң иштинде Өвүр, Төжү, Эрзин районнар чаңгыс-даа комбайн септеп албаннар. Бии-Хем район 25-тен 6-ны, Тес-Хем—8-тен 2-ни, Бай-Тайга 9-тап 2-ни септээн.

Республикада картофель ажаар комбайннарның септелгези 47,8 хуу, тараа кезер машиналарның — 41,3 хуу, чүгле автомобильдерниң — 65,0 хуу күүсеттингеп.

Ажаап алыышкын ам чамдык черлерде эгелей берген. Ындыг турбуже бо эң чугула болгаш харыысалгалыг кампанияга кодээ ажыл-агый машиналарының белеткели эң оожум чорун турар-дыр. Ажаап алыышкын ажылдары массалыг апаргы чедир бүгү техниканы септеп белеткээрин беш чылдың дөртку чылының дүжүлүнүң салым-чолу негеп турарын билзе чогуур.

САЛДАДАН САЛДА ЧЕДИР

— Бөгүн каан хүн болур ышкаш-тыр. Саалданы эрте дооскаш, куду, Хам-Дыт алаагында, кестинген ситенивисти бөлүүвүс-биле барып бөлүп сараттаалынар — деп, аныяк кыс, аппаратка хүрең-ала инээп сагдырып турз, хөглүг чугаалай-дыр.

Чоон-Хемчик районуң «Большевик» совхозунуң Даштыг-Тей сүт-барзаа фермазының коллективинин ажыл-ишке чаңгыс эп-сеткилдин, турасоруктуг шак ындыг-дыр. Учётчик сагган сүттүң хемчээлин тус-тус саанчыларның аттарының үзүмүнде демдеглээринге чайзыраан ажылдап тур. Саалда доозулган. Болан пиекти казарчы Монгуш Хулер-оол элбек одарлыг, серинн девээлиг эзим ниитинче сүрлеш чорупту.

Ферманың ажыл-ишчилери эртенги чемненилгезин шалыпкын дооскаш, сиген бөлдүрүп сараттаарынче дөгернип турда, сүт сөөртүр машина сагдынган сүттү күрүнеге дүжаары-биле алгаш чорупкан. Ферма хун бүрүле 900—1200 кг сүттү саап турар.

Сүт будурер талазы-биле коллективтиң мурнунда салдынган сорулгазын, ооң канчаар күүсеттинин турарын чугаалажып турувуста, ында партия бөлүүнүң удуртукчузу саанчы Оңдар Кара-Дашовна, колга туткан айырын эгинээш, чугаалай-дыр.

— Бистиң чыл онаалгавыс — 300 тонна сүт будурер. Чылдың бирги чартыында 190 тонналы саап, күрүнеге 180 тонналы саттывыс. Ол болза совхозтуң планныг онаалгазын ажыр күүсеткени ол. Че, ситенче эртежик чоруптаалынар! Бежээки саалдага чедир шынгыы ажылдаптар-дыр...

Саанчылар, кадарчылар, эске-даа ажылдакчылар тележкалыг трактурга бөлүү-биле олурупкаш, Хам-Дыт алаагынче хаптылар. Чер-черн-биле чаптылган шөлде кестинген, күргаан ситенни айырлар, дырбаактар-биле үвүренеди хөпээннеп бердилер. Тургустунган хөпээннерни аттарлыг оолдар моожага терепчилей шаап алгаш, сараат шөлүнче сөөртхен, чамыктары терең ситенни чидиг бистиг калыыразар-биле кизиреди кезип киргеп. Коммунистиг күш-ажылдың бедик аянын 1961 чылда чаалап алган бо коллективте коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы төрек демдээн чедп кижи — Анна. Ондар, Иргит Анай, Иргит Күдер-оол, Монгуш Маскалдай, Валентина, Куулар, Кара-сал Бакаан, Кара-сал Кошкар-оол адилеп турар, ол ат дээш лемнежин турарлар база бар.

40 тонна ситенни белеткээр онаалгалыг бо коллектив аътын ситен кезер бир машиназы-биле, 10 хол кадыры-биле чепсегленген ажылдап турар. Фермаңың 16 ситенчилери 25 тонна ситенни болуп сараттаан. Ооң-биле кады бир тонна ажыг будук-бүргүү белеткээн. Арткан 15 тонналы августың айда доозар.

Коммунистиг күш-ажылдың коллективи ниитиниң малын тодуг кыштаглаашкын-биле хандырар дээш демиселин ооңза ыңай уламчылап, көк-суула кезип белеткээринге, савай белеринге база ажылдар сорулгалыг. Ситенни, көк-суланы, саванны кыштагга чедирип алырын организастаар.

— Кышкы түрлагга кышка белеткел кылдыр чүү кылдыынганы? Бо айтырыгга «бар» деп харыы бердинген. Кажаалар ишти коптартынган, кажааларга, чуртталга бажыңнарыгга, кызыл-булуңга септелге чазын-на кылдынган. 50 ажыг тонна өдек белдүнгеп.

* * *

Совхозтуң ситенчи беш бригадаларының бирээзинге Даштыг-Тей фермазының ситенчилери база кирип турар. Совхоз ситен белеткээр планын 35 хуузун күүседип,2160 ажыг центнер ситенни сараттаан. Хойжулар 480 центнерни белеткээн. Оларның ишти-нде Ховалыг Доржу 7, Донгак Достай-оол 10 тонналы кылган. Ол ышкаш хойжулар М. Сотпа, М. Серен-оол, М. Шожап-оол дээш ооң-даа еске эки ажылдап турарлар хөй.

Ниитиниң малынга арбын, хөөлүлүг ситенни белеткээринче ажыл-ишчилерни сорук киирген 12 агитаториуң үну хүнүнүң дынналып турар. Агитхуулустар 13 катап үнген. Социалистиг чарыштың түңнелин чедп хонуктап үндүрүп, мурнакчыларны мактап-шаңнап, четпестерни илередип турар.

М. СЕВЕН,
«Шынның» корреспондентизи.

АЖЫЛ-ИШ ХАЙНЫККАН

ФОТОРЕПОРТАЖ

Дээрниң хиндиинде хир чок деп сөглеп болур, тулган аяс хун турган чүве. Хову кырынче көөрге, ак-көк ыш-даа турнуга берген ышкаш сагынгырар. Хуннуң изии ана чалыныг. Мурнувуста элээн каш бажыңнарның ак-ак крышалары көстүп келди. Ында тракторлар-даа, кижилер-даа бар болду. Чагыда азып каан күштелдирикчилер радио ажок ыыткыр чүгаалаан тур. Оон чаңгызы кайы ыяктан-на дыңналып турар.

Бай-Тайгада «Мурнакчы» колхозтуң хову-трактор бригадазының төвү ол. Таптыг-ла дүштекинниң 12 шак. Сиген кеидезинге ажылдаан бүтү кижилер чемненири-биле ында чыгыыл келген. Хөглүг чүгаасоот, оюн-баштак дырын чүве.

— Магалыг-ла каан, изиг хун-дур —деп, бригадир Кара-Сал Чамзыевич Семис-оол хөглүг чүгаалады. — Ам чаашкынның хөрээ чок. Он хонук хире-ле мындыг аяс турар болза, сиген белеткели шыпкарлы бээр.

— Сигенниң үнүжү кандыгыл? — деп, оон айтырдым.

— Сиген-даа, тараз-даа эки. Бо дээрге өрткен чылга бодаларга, ана чыл-дыр. Кижи боду-ла шыдаар болза, сигенни чежени-даа кезип ап болур.

Ол бригада колхозта мал чемининң кол белеткекчизи. Колхозтуң бүтү сиген планын анда оннап каан. Ынчан белеткээр сигенниң кезиктиреринде турган. Сиген белеткели доостуру билек-ле, 1200 тонна силос салырынче кириптер деп турар.

— Үш-үш машиналарлыг ийи трактор агрегады сигенни кестирип турар — деп, бригадир коммунист Семис-оол тайыдырлады. — Харагаиннар аразындан, буга-сумуи кыдынындан үнген чагаг сигенни хол кадыыры-биле 14 кижи кестирип турар. Бистиң бригадавыста шупту 43 кижи мал чеми белеткээринде хөөрө туттунган. Кестинген сигенни трактор дырбаажы-биле бөлдуруп, трактор-биле сөөрткеп, сараттаан турар. Ажыл бисте бичии-даа үзүктелиишкин чок. Үргүлүү чаап туруп берзе, сөгилеп-даа турган сараттаар бис.

Бригаданың кежигүннериниң ишки бүрүзү-ле хөйну кылырын, сиген белеткелиниң планын хуусаа бетинде күүседирин орадаажып турар. Сигенчилериниң аразында чарыш калбарган. Оон түңнелин беш хонуктан үндүрүп турар.

Тракторист Кара-Сал Бавуу, сараат салыкчылары Кара-Сал Лаа, Иргит Маадыр-оол, трактор-биле сиген сөөрүп турар Кара-Сал Оолак болгаш өскелер-дээ бригаданың иштинде чарыштың мурнакчылары.

Сигенде ажылдап турар кижилериң хандыргызгаын колхоз эки организастаан. Эртең, дүште болгаш кежээ амданныг чем белеп турар, ажылдаан кижилериниң үдүүр орун-дөжээ база бар.

Хостуг үелерде кижилериниң дыштанырынга тарырмчалыг байдалды тургускан. Янзы-бүрү оюн херекселдери хову турланза бар. Оон аңгыда, чаңсар аразында, хостуг шактарда беседалары, номчулганы чорудуп турар.

Дүштеги чем сөөлүнде кижилер база катап чаа күш-биле ажылдап кирипкен. Ажыл-иш хайныгар түве. Сараат сараалы-биле улажып, кестинген сиген шөлү уламна калбарып турар. Ында бүгү кижилер ниитиниң малынга быжыг чем-сүүрүг тургулар дээш, бир демниг ажылдап турар.

Бо бүгүнүң түңнелинде бригаданың сигенчилери темпиниң бедидип, ол чугула кампанияны доозарыгче чоокшулап орарлар.

— Че оолдар, ажылче үнерлир! — деп, Кара-Сал Чамзыевич командылай берди — Дургедээр. Минута-даа халас эрттирип болбас.

ЧУРУКТАРДА: 1. Бригаданың кежигүннериниң хол кадыры-биле сиген кезип турары. 2. Бригадир Кара-Сал Семис-оол (солагай талазында) дүштеки чем сөөлүнде тракторист Кара-Сал Оолакка даалга берип турары. 3. Чаа сараатың таваан салып эгелээн.

К. АРАКЧАА.
Фотолар авторнуу.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Коммунистер мурнуку одуругда

Бүгү партия организацияларының дайынчы арганын экижидер, партия кежигүнүүн адын болгаш ролюн моон соңгаар бедидер, партияның иштики демократизазын хөгжүдер болгаш партийжи сагыыга-чүрүмнү быжыглаар дугайында СЭКП-ниң XXIII съездизии онза кичээнгейни салган.

Партияның ол шиитпирлеринге болгаш негелделериге үндезилээш, «Тыва даг-дугуу» комбинатта партия комитеди организастыг болгаш партийжи-политиктиг ажылын чорудуур турар. Коммунистер болгаш комбинаттың бүгү ажылчыннары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур ооңга болгаш Тыванын Совет Эвилелиниң хөй националдыг өг-бүлезинге киргенинден бээр 25 чылына ажыл-агый, культура тургузуушкунуңга чедишкиннерлиг үжүражыр дээш белеткелди калбарткан. Беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле бүдүрүлгенин коллективи республиканың үлетпүр болгаш транспорт бүдүрүлгелериниң аразынга чарыштыг калбарттырының ижелекчилери болганнар. Мынчаш-даа бедиктен социалистиг хүлээлгелерни алган. Чаа техниканы, мурнакчы технологияны калбаа-биле ажыглап, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастап турган, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгенинден ийи хүү белидери, даалгадан ажыр 1000 тонна сорттуг даг-дүгүн Төрээн чуртка бээрни, Совет Тываның юбилейинге чедир беш чыл планының дөрткү чылының сорттуг даг-дүгүү бүдүүрүн үндүрелериниң планын күүседирип аазаан.

Ажыл-иштин чорүүн турарының байдалындан алган көөргө, социалистиг хүлээлгелерни күүселип болурунуң долу аргалары бар. Комбинат даг-дүгү бүдүрүп үндүрериниң болгаш бараанныг продукциниң сайгарарының планын ажыр бөстандырган. Төрээн чуртуң даалгадан ажыр сес мүн тонна чыгыы эки даг-дүгүн ам безин алган, оон иштинде мүн хире тонналары бо чылдың алды ай-дарында берген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүү 1965 чылга деңнээрге 40 хуу улгатказ. Комбинат кырлыгдыг турганының 1968 чылдан бээр оруулгалыг бүдүрүлге болуу берген.

Бисте бүдүрүлге оналгаларын аң санында доктаамал ажыр күүседип келген он-он бригадалар, чүс-чүс шалыпчылар бар. Бүдүрүлгенин мурнакчыларының бирги одурүүнде коммунистер чоруп турар. Комбинаттың мурнакчы коллективтери—арыгалга фабриказын, даг-транспорт, септелге-механикиг цехтери, электростанциязын коммунистер Б. М. Касаев, В. П. Титов, С. А. Шишкинский, Л. Л. Чернов, арыгалга фабриказының эки ажылдыг ээлчелериң коммунистер Ю. Шагдыр, М. Сундуй-оол, дагжылар бригадазының коммунистер О. Шевероол, А. Доржу баштап турар.

Боттарының партия организацияларының ажылын экижидип чорудар дээш В. И. Марчук, Е. А. Злобин, С. В. Бойко олар кыымак болуп келген. Олар коммунистерниң бүдүрүлге ажыл-чорудулгазын, хөй-ниитиниң хөрээ-биле билдиргиг холбаштырын келген. Комсомол болгаш профэвилел организацияларының ажылында аныяк коммунистер Б. Блум, Л. Холин, Г. Суворов болгаш өскелер-даа изепкейлиг киржип, үнелиг дузалын чедирип турар.

Чамдык чедишкинниг ажылдар-биле чергелештир комбинаттың партия организациязының ажылында четпестер бар. Коммунистерниң иштинде партийжи болгаш күш-ажылчы чурумну үрей бээр таварылгалар бар. Амыдыралга болгаш ажылга төлеп чок чоруу дээш Д. Донгак, В. Беляев, В. Крашенников, А. Сомов, А. Шипула олар партия талазы-биле хемчег алдырган. Чүртталга-коммунал эргелелиниң, септелге-түдүг цегинин ажылдакчылары (удурткулулары коммунистер С. Ф. Самороков, В. Ш. Калзан) чоннуң нергелде, херегледелериңе дыцнангыр эвес болуп турар.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур ооңга чедир тос ай чыгыы уе арткан, орта бүгү талазы-биле чедишкинниг ужуражыр дээш ажылга бар четпестерни чайлаткан, коммунистерниң болгаш ажылчыннарның күжүн алган социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче моонизээри комбинатта партия организациязының чугула соруглазы болуп турар.

Ф. КЛЕНОВ,
«Тыва даг-дугуу» комбинатта партком секретары.

Ажылга идиглиг

Чоон-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң сигенде ажылдап турарларының түңнелин он хонуктан түңнеп турган болза ук хуусаавы оон-даа кызырым, 3 хонгаш үндүргеш, бирги чергеженң шаңналы 60 рубль, бир нрт, ийиги ян 50 рубль болдуруп доктаатkан.

Июльдуң тоңчүзүнде үнген түңнелге К. Маштак удуртkан № 2 хойжу бригадада мал чеминиринң белеткели шапкын чорун, бирги черии алган. К. Седипоол, О. Манчын-Доржу оларның бригадалары ден удаа коргузүглүг. эки ажылдаан ийиги чергеннің шаңназдарын түе бүрү алгылаан.

О. САЙЫН.

—o—

Сарааттар немежип турар

Узуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбыры 820 ажыг тонна сигеи белеткээр планныг. Салбырның сигенчилери августуң 5-ке чедир 350 ажыг га кескеи шолуден 420 тонналы болуп сараатtаан, азы планны 51 хуу чедиргеп.

Сигенчилер механизатор Кошкендей Шактар, сараат салыкчылары Кыргыс Сундуй, Тавакай Хирлиг-оол, трактор-биле шестирип турар Александр Өртеноол олар оналыкан ажылдарынга онза кызымак, хүн нормазын 120 хуу чедирип, кызымак ажылдап турарлар.

Оз-ла районнуң Ждаков аттыг колхозунуң сигенчилери 218 тонна сигенни 37 сараат кыдыр тургускан.

Д. АРАКЧАА.

—o—

Агитбригада

Тожу районнуң Культура бажыңынын агиткультбригадазы «Тоора-Хем» совхозтуң мал чемин белеткеи турар бригадаларынга, сүт-бараан фермаларынга ажылдап турарларның түңнелин он хонуктан түңнеп турган болза ук хуусаавы оон-даа кызырым, 3 хонгаш үндүргеш, бирги чергеженң шаңналы 60 рубль, бир нрт, ийиги ян 50 рубль болдуруп доктаатkан.

Июльдуң тоңчүзүнде үнген түңнелге К. Маштак удуртkан № 2 хойжу бригадада мал чемининң белеткели шапкын чорун, бирги черии алган. К. Седипоол, О. Манчын-Доржу оларның бригадалары ден удаа коргузүглүг. эки ажылдаан ийиги чергеннің шаңназдарын түе бүрү алгылаан.

О. САЙЫН.

—o—

Сарааттар немежип турар

Узуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбыры 820 ажыг тонна сигеи белеткээр планныг. Салбырның сигенчилери августуң 5-ке чедир 350 ажыг га кескеи шолуден 420 тонналы болуп сараатtаан, азы планны 51 хуу чедиргеп.

Сигенчилер механизатор Кошкендей Шактар, сараат салыкчылары Кыргыс Сундуй, Тавакай Хирлиг-оол, трактор-биле шестирип турар Александр Өртеноол олар оналыкан ажылдарынга онза кызымак, хүн нормазын 120 хуу чедирип, кызымак ажылдап турарлар.

Оз-ла районнуң Ждаков аттыг колхозунуң сигенчилери 218 тонна сигенни 37 сараат кыдыр тургускан.

Д. АРАКЧАА.

—o—

Агитбригада

Тожу районнуң Культура бажыңынын агиткультбригадазы «Тоора-Хем» совхозтуң мал чемин белеткеи турар бригадаларынга, сүт-бараан фермаларынга ажылдап турарларның түңнелин он хонуктан түңнеп турган болза ук хуусаавы оон-даа кызырым, 3 хонгаш үндүргеш, бирги чергеженң шаңналы 60 рубль, бир нрт, ийиги ян 50 рубль болдуруп доктаатkан.

Июльдуң тоңчүзүнде үнген түңнелге К. Маштак удуртkан № 2 хойжу бригадада мал чемининң белеткели шапкын чорун, бирги черии алган. К. Седипоол, О. Манчын-Доржу оларның бригадалары ден удаа коргузүглүг. эки ажылдаан ийиги чергеннің шаңназдарын түе бүрү алгылаан.

О. САЙЫН.

БОЛЬШЕВИКЧИЛЕР ШАЛЫПЧЫ ФРОНТУДА

Бүстүң хайныышкыныңыг, чымыштыг ажылы дүжүт ажаан алышкынны узавс эгелээр. Бистиң совхозтуң механизаторлары болгаш тараажылары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуур юбилейинге төлептиг үжүражыр дээш часкы тарылганы чедишкинниг чорудуп, беш чылдың дөрткү чылында багай эвес дүжүттү өстүргеи.

Тараа культураларын 2500 гектарга, оон иштинде коя культурга—кызыл-тастыг 1490 гектарга тарзан. Тараа культураларының гектар бүрүүнден ниитиан-биле 7—9 центнер, оон иштинде суггаттыг шөлдерден 12, суггат чок черлерден кызыл-тастың 8—10, чиңге-тараның 8 центнер дүжүдүн ап болур. Ол ышкаш 450 га күкурузының бир гектарынга оналаттыр 150 центнерден эвээш эвес ногаан масса алдынар.

Шалыпчы фронтуның эгелээринге чедир санныг хонуктар арткан. Хову-ларны кластап, хат-салгынның эзимнге бырлаңнай чалгаан тараалар чиңгир-ногаан өңүн хүн бүрү өскертип эгелээн. Августуң 15-тен эгелеп тараны аңгылап ажылары биске эгелээр. Ынчангаш совхозтуң ажылчыннары, механизаторлары болгаш тараажылары мындыг чагаг үүлдени бүдүрүп, коммунизмниң материал-техниктиг базазынга, чоннуң чагаг чоруун улам-на бедидеринге боттарының салыышкынын ковуделир дээш бүгү күжүн харам чокка салып, ажаан алышкынга хынамчалыг белеткел ажылдарын бо хүннерде күштелдирген. Совхоз директорлуу-биле партия организациязы чоокку үннерде дүжүт ажаан алышкынының ажыл планын чогаалдып бадылаар болгаш комбайнерлер биле тараажылардың хуралын эрттирип, соруглаларын чугаалажыр.

Тараа ажаан алышкынының кампаниязынга белеткелдер бисте багай эвес чоруттунуп турар. Бүгү 14 комбайнерниң 13-жү септеттинген. Оон аңгыда 5 жатказар, 12 подборщиктер, 2 тараз чүлүрүкчүлери, тараа арыгазар 3 «ОВП-20», 3 «ОС-4,5» машиналар болгаш сущилказар белеп. Дүжүт ажаан алышкынынга ажылдаар 11 трактор-ларны септеп дооскан. Тараа сөөртүр 5 автомашиналарның күзөүүн эде кылып турар. Моод-биле калы күкуруза ажаар 3 комбайн белеп. Бар хову корабльдериге немештир тараанын үш, күкурузаның бир комбайнарын садып алыр бис.

Механизатор кадрлар 70 кижи, оон иштинде комбайнерлер 17. Бо чылдың чазыныңда үшкү класстың 23, ийиги класстың 16, бирги класстың 4 трактористери курстарга өөредилге эрткен.

Төп шанда 3000 тонна тараа кирер складтың иштин аштаан, дезинфексилеп, чуглаан. Ам шакның аштаалгазын эш И. Кокөйге үдурткан звено эгелей берген.

Тараа культураларын-биле кады капуста, помидор, морковь база согуна 4 гектарга, картофель 10 гектарга тарыттынган. Оон ажаалгазын ногаажылар бригадазы чорудуп келген. Картофельдиң бир га бүргүзүнден 80 центнер дүжүт алдының болурунуң бадыткалы бар.

Дүжүт ажаан алышкынының техника септелгезин шынарлыг чоруударынга инженер Оидап Хүреш-оолга удурткан септекчи механизаторлар, олардың иштинден алынган Кара-Сал Бырыт-оол, Кулдар Доржу, Куулар Хензиг, Монгуш Чозар-оол оларның кыымаккай ажылдаанын демдеглээри чугула.

Тараа болгаш еске-даа культураларны чогуур үезинде механизаторлар мындыг чагаг үүлдени бүдүрүп, коммунизмниң материал-техниктиг базазынга, чоннуң чагаг чоруун улам-на бедидеринге боттарының салыышкынын ковуделир дээш бүгү күжүн харам чокка салып, ажаан алышкынга хынамчалыг белеткел ажылдарын бо хүннерде күштелдирген. Совхоз директорлуу-биле партия организациязы чоокку үннерде дүжүт ажаан алышкынының ажыл планын чогаалдып бадылаар болгаш комбайнерлер биле тараажылардың хуралын эрттирип, соруглаларын чугаалажыр.

Тараа ажаан алышкынының кампаниязынга белеткелдер бисте багай эвес чоруттунуп турар. Бүгү 14 комбайнерниң 13-жү септеттинген. Оон аңгыда 5 жатказар, 12 подборщиктер, 2 тараз чүлүрүкчүлери, тараа арыгазар 3 «ОВП-20», 3 «ОС-4,5» машиналар болгаш сущилказар белеп.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

МЕДЭЭЛЕР ИНФОРМАЦИЯЛАР

Куба Республика погаа болган чимисти өстүрериниг дыка таарымчалыг байдалдарлыг. Куба апельсин, грейфрут, лимон болган ананас түгле чүрттүң шитики хереглеини хандырып турар эвес, харын делегейниң хөй чурттарынче үндүрүп турар.

ЧУРУКТА: Сьего-де-Авила можуда ананастың чаа дүжүүр.

Пресса Латина—СЭТА-ның фотозу.

САДОВСКИЙНИҢ ЧУГААЗЫ

ПРАГА. (СЭТА). Братислава каттышкан чөвүлел хуралга алды аҥы-дүҥма коммунистиг болган ажылчын партияларының меделгелге ат салган хүнүнден боор бир чыл болган оюнга туроскаал болдурган байырлыг хурал Братиславага болган.

Хуралга ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, Словакияның КП ТК-ның бирги секретары Ш. Садовский, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, Словак Социалистиг Республиканың чазаанның даргазы П. Цолотка, Словакияның КП ТК-ның Президиумунуң кежигүннери болган секретарьлары Б. Граца, Ю. Турчек, Й. Зрак болган өскелер-даа олурушкан.

Словакияның Компартиязының ТК-ның бирги секретары Ш. Садовский илеткел кылган.

Ш. Садовскийниң бодунуң илеткелинге чугаалааны болза, Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, ССРЭ-ниң болган ЧССР-ниң коммунистиг болган ажылчын партияларының дээди төлөөлекчилериниң Братиславаго чыглыш, Братислава меделгелги деп ат-биле сураггаан документиге чөвүлел хуралдың түнелиинде ат салган үезинден боор бир чыл ӧрткен.

Ол чөвүзел хурал болган оон түүлдүтүүнген меделгели делегейниң коммунистиг шимчөшкинниҥ амгы үе-чадазында төөгүлүг ужур-дузалыг болуп турар. 12 ай дургузунда болуушкуннарының хөгжүлдези ол үнелээшкинии бадыткаан.

Делегейниң иинти байдалының шыңгыы чидигленгенинии чылдагаавында Братиславага ужураажышкын болган.

Делегейниң социалистиг дем каттыштырылтазының чурттарынга удур империалистиг бүржуазияның политиктиг, экономиктиг болган идеологтуг хоралаашкынының янзы-бүрү болгаш иледе калчаарап барган арга-методтары оваа аймылдыг хевирлерлиг болуп турган. Кыдаттың Компартиязының Мао Цзэ-дунга баштаткан удуртулгазы каржы болгаш агрессечи антисоветизмче угланымышкыны холга ап, тайбыҥга болгаш дешилгеге ажыктыг эвес кылдыр делегей социализминиҥ хөделиишкиннерин үрээн.

Делегейниң ол иинти байдалын барымдаалаан. Варшава Керээзиниҥ киржикчилери чурттарның беш аҥы-дүҥма партиялары 1968 чылдың январьда ЧКП ТК-ның пленумунуң соонда болуушкуннарның чорудулгазын база үнелеп көргөн. Иинтилел амыдыралыҥа антисоциалистиг күштериҥ идепкейжээни болгаш ЧКП ТК-ның политиказының принциптеринче ол күштериҥ өскен мыйыскыныҥ ол аҥы-дүҥма партиялар болгаш эвилелчи социалистиг чурттар аймылзына берген. Бисте байдалдың ындыг чорудулгазы эрткен чылда братислава чөвүдел хурады чыылдырарының эргежок чугулазын шуут негеп келген.

Чоокта чаа Варшавага бодунуң чугаазынга эш Г. Гусактың демделгээнии ёзугаар алырга, барыын болгаш антисоциалистиг күштерииң ыйышкынынга алаып, бодунуң хүрээлеҥинге чорудээлериҥ түнелиинде бистиҥ удуртулгавыстың иинти канчаар иергенинге база бүрүн хире-чергээ-биле хамаарыжыр.

Братислава меделгелдиҥ чыл оюн демделевишаан, богун бис январь сөөлүдеги политиканга сылдаглап, ол политиканың хөөзүн түүдериниҥ чылдагаавында чүгле иинтилел кризиин доктаамал чидигленип турганынче эвес; харын база ооң-биле кады, ылаҥгыя «2.000 сөс» деп бижээ сураггаан кыйгырыг болгаш антисоветтиг күштериҥ өскедаа үүлгедишкиннерин-биле холбаштыр бистиҥ биле эвилелчи социалистиг чурттарның арагында душкүүрүүг чоруктуң чидигленип турганынче кичээнгейни салбайн барып шыдавас бис. Ол чурттарның удуртулгазы бистиҥ удам ыңайгы хөгжүлдевис-биле холбаштыр улуг аймылаашкынныҥ удам илергейлеп, январь сөөлүнде болуп турар бүгү чүвениҥ ужуру чүл, марксизм-ленинизминиҥ идеяларынга олар дүгжүр бе, антисоциалистиг күштериҥ чидигленген халдаашкының тоомча чок көрүп болур бе деп айтырыгны боттарынга салып турганнар.

1968 чылдың майда ЧКП ТК-ның пленумунуң соонда болуушкуннар она дүргеи темпилер-биле хөгжүп эгелээн.

Информацияның массалыг чепсектериниҥ хөй нуруузу Экономиктиг дузаламчылга Чөвүлелиинде болгаш Варшава Керээзиниҥ киржикчилери чурттарның беш аҥы-дүҥма партиялары 1968 чылдың январьда ЧКП ТК-ның пленумунуң соонда болуушкуннарның чорудулгазын база үнелеп көргөн. Иинтилел амыдыралыҥа антисоциалистиг күштериҥ идепкейжээни болгаш ЧКП ТК-ның политиказының принциптеринче ол күштериҥ өскен мыйыскыныҥ ол аҥы-дүҥма партиялар болгаш эвилелчи социалистиг чурттар аймылзына берген. Бисте байдалдың ындыг чорудулгазы эрткен чылда братислава чөвүдел хурады чыылдырарының эргежок чугулазын шуут негеп келген.

Чоокта чаа Варшавага бодунуң чугаазынга эш Г. Гусактың демделгээнии ёзугаар алырга, барыын болгаш антисоциалистиг күштериҥ ыйышкынынга алаып, бодунуң хүрээлеҥинге чорудээлериҥ түнелиинде бистиҥ удуртулгавыстың иинти канчаар иергенинге база бүрүн хире-чергээ-биле хамаарыжыр.

Братислава меделгелдиҥ чыл оюн демделевишаан, богун бис январь сөөлүдеги политиканга сылдаглап, ол политиканың хөөзүн түүдериниҥ чылдагаавында чүгле иинтилел кризиин доктаамал чидигленип турганынче эвес; харын база ооң-биле кады, ылаҥгыя «2.000 сөс» деп бижээ сураггаан кыйгырыг болгаш антисоветтиг күштериҥ өскедаа үүлгедишкиннерин-биле холбаштыр бистиҥ биле эвилелчи социалистиг чурттарның арагында душкүүрүүг чоруктуң чидигленип турганынче кичээнгейни салбайн барып шыдавас бис. Ол чурттарның удуртулгазы бистиҥ удам ыңайгы хөгжүлдевис-биле холбаштыр улуг аймылаашкынныҥ удам илергейлеп, январь сөөлүнде болуп турар бүгү чүвениҥ ужуру чүл, марксизм-ленинизминиҥ идеяларынга олар дүгжүр бе, антисоциалистиг күштериҥ идепкейжээни болгаш ЧКП ТК-ның политиказының принциптеринче ол күштериҥ өскен мыйыскыныҥ ол аҥы-дүҥма партиялар болгаш эвилелчи социалистиг чурттар аймылзына берген. Бисте байдалдың ындыг чорудулгазы эрткен чылда братислава чөвүдел хурады чыылдырарының эргежок чугулазын шуут негеп келген.

Чоокта чаа Варшавага бодунуң чугаазынга эш Г. Гусактың демделгээнии ёзугаар алырга, барыын болгаш антисоциалистиг күштериҥ ыйышкынынга алаып, бодунуң хүрээлеҥинге чорудээлериҥ түнелиинде бистиҥ удуртулгавыстың иинти канчаар иергенинге база бүрүн хире-чергээ-биле хамаарыжыр.

Информацияның массалыг чепсектериниҥ хөй нуруузу Экономиктиг дузаламчылга Чөвүлелиинде болгаш Варшава Керээзиниҥ киржикчилери чурттарның беш аҥы-дүҥма партиялары 1968 чылдың январьда ЧКП ТК-ның пленумунуң соонда болуушкуннарның чорудулгазын база үнелеп көргөн. Иинтилел амыдыралыҥа

Космос үезиниң чыл демдеглели

Маадырлыг ужудуушкун болган 25 шак

Бөгүн космоска кижи ужудуушкун кылган деп медээ дыңнаан, ону магадаар кижилээ кайда боор. Чер чоогунуң октаргай делгеми хамаанчок, харын Ай кавызының девискээринге-даа, Айның бодунга безин чер кижилери чедип каапкаш келген-не болгай. Космоска баштай четкен Юрий Гагарин биле Герман Титовтуң баштайгы ужудуушкуннар кылган хүнүнден бөөр сес чыл арткен үеним дургузунда кижилер кораблъдерден турүүк, түттүнар чел-кудуруу чок октаргай делгеминге безин улуг эртем-шенелде, шинчилел ажылын күүсеп өөренип берген.

Октаргай делгеминиң оруу болган Черден барган, кижилерлиг эртемчейлер араазының кораблъдери Хүн системазының девискээринче улам ыңай ханылап турар апаар деп чүвеге бүзүрелдиг бис. Ынчан болза-даа космос чажыттарын билип алырынче эң баштай орук изеп каапнарның тураскаалын кижи төрелгеген кежээде хүндүлээр. Оларның аразында К. Э. Циолковскийниң, С. П. Королёвтуң, Ю. А. Гагариниң ады-биле катай Совет Эвилелиниң Маадыры Герман Титовту чоргаараалдыг алап турар бис. Чер кижилериндең октаргай делгеминге бир хондур ол эң баштай чурттап, ажылдаап келген болгай.

1961 чылдың апрель 12-де Юрий Гагариниң алдар-сураглыг ужудуушкун кылганы биле-тин сайзыралывыстың төөгүзүнге өндүр улуг бир үеним ажыткан болуушкун болган. Чеже-даа үе эртсе, ооң кайгамчык улуг шылгарал кылганы, өртемчейниң амыдыралынга төөгүнүң чаа бир үезин— космос үезин ажыткан Советтер чүртүнүң эртеменериниң, конструкторларының, бүгү улузунуң шылгаралы чер кижилериниң сагыш-сеткилиңден черле үттүндүрбес. Допчузу-биле чугаалаарга, Гагариниң ужудуушкуну октаргайга кижиниң аян-чоруктарны черле кылып шыдаарын, дешпилгениң эргежыктарынга дүүштүр октаргайны шинчилевишаан, совет эртеменнерининг бар чоруур оруунуң шынныын бүзүредип көргүскен.

Эртемден-конструкторлар чаа, улам нарын сорулганы тургускан. Ону шинтпирлевейн, космонавтиканы улам ыңай хогжүзериниң тодаргай оруун тывар арга чок. Космоска бир хондур ужудуушкун кылганының салдарынга кижинин шылажын эртериниң кандыг түннелдиг болуруун тодаргайлаар; кораблъге амыдыраарын хандырар бүгү системаларның идегелдиниң база катап хынаар; ужудуушкунга кижинин кадыының байдалын хынап, таарыштырып чоруур системаларны шенеп көөр; космонавтар шилип алырда барымдаалаар чурум, оларны ужудуушкунга белеткээринең аргалары кайы хире шыныл, ону ылавылаар ужурлуг турган.

Үр үеде деңзи чок апаар байдалга чоруургa кижинин ажылдап шыдаар эргежок чугула аргалыг хевээр артар бе, ооң амыдыраар ажыл-чоруудулгазын деткип чоруур системаларны, космос кораблин кижи башкарып шыдаар бе, техниктиг сорулгаларны күүседир-биле чергелештир эртем-шинчилел ажылын база кылыр деп айыткан ужудуушкун программазын күүсеңин алыр бе—дээр көл айтырыгның харыызын чер чоогунуң октаргай делгеминге кижинин бир хондур амыдыразрынган билип алыр деп эртемденнер идегеп турган.

«Космос-2» кораблын ужудуушкуну 1961 чылдың август 6-да Москваны-биле тос шакта эгелээн. Корабль-спутник санап каанынга чоок орбитага чеде берген. Чергең бетики чижек хемчээлдиг ырааны 178, а эң ыңай ырааны — 257 километр болган. Черни долганың эгелээни 88,6 минута-биле дужаашкан. Ужудуушкун эгелээн соонда чээрби беш шак он сес минута артерге, Герман Титов Совет чурттуң баш бурунгаар айытканы чарар, агрессорларны кынчыктырбас дээш бүгү күштерин салып турган үезинде англи чазак 1939 чылдың чайында Германия-биле тең-жыт чугаалажышкыннарны бүдүү чорудуп турган.

Англи-герман ол чажыт чугаалажышкыннарга Англияның талазындан Н. Чемберлен, Галифакс садыг министрлер Хадсон, Чемберленниң бүзүреттиргең кижизи Горацкий Вальсон, дейборстиг партияның көскү ажылдакчызы Роден Бакстон, англи үлегүр болган сан-хөө әолери Холдейн, Роусэн болгаш өскелерде-даа киришкен. Чугаалажышкыннарга Германияның талазындан Геринг, Гельмут Вольтат, Лондоңда элчин Дирксен, элчин черинин төвүлекчизи Кордт болгаш өске-даа кижилер киришкен. Ол чугаалажышкыннар чоруп турда салдар чедирер кавыга делегейни хуваажыр дутайында дугуржулганы чарарын Англия Германияга санаадаан. Англияның арге-ажыктарынга кыжанган герман негелдеринең шыдажыр аргажок чоруу, англи-француз чөрүлдөлеринең эштешпези ол чугаалажышкыннарының буурап дужеринге түгле дузалаан болгаш Германия-биле Англияның, Францияның блогун тургузуларынга шаптыктаан.

Буржуаа политиктериң болгаш төөгү нугулдекчилериниң ол дутайын мынаар бижип турары мышаш, халдашпас дугайында керээни Германия-биле ССРЭ чарганы ужурунда англи-французасовет чугаалажышкыннар буураашкынга таварышкан эвес, харын Англия биле Франция москва чугаалажышкыннарын ускен ужурунда Германия-биле керээни чарган. Англияның болгаш Францияның чагырыкчы белүктериниң политиказында антисоветтиг угланышкыны ол чурттарның болгаш бүгү делегейниң улустарының национал эрге-ажыктарынга хөрек кырынга өскерилгени болган. Делегейниң ийги дайының өөскүдүп үндүрген фашистиг күүнелерге удур демиселге он-он миллион кижи амы-тынын оскунгазы билдингир болгай. Ол дайынга Англия 950 мун кижизин, а Совет Эвилели 20 миллион ажыг кижизин өлүртүп, балыглаттырып когаразы.

Бистиң хүннеривисте Барыын таланың чамдык политиктери делегейниң ийги дайынының будүзүнүң болгаш үезинин үндаранчыг дуржулгазының дутайын, фашистиг Германияның, Италияның болгаш Японияның чедиргең когаралдарының болгаш хоозураашкыларының дугайын үттүшкан. Олар барын талакы империалистерниң кемниг үүлгединишкиннерин боттарының политиказынга катаптап турар. Крым болгаш Потсдам конференцияларының шинтпирлеринге чөрүштүр англи болгаш америк политиктер ГФР-ниң шерии-үзетпүр күүзүн катап тургузуп, чартык миллион ажыг кижилиг армиязын чепсегээн. Европага коллективтиг айыыл чок чоруктуг тургузар дугайында, европа динти дайынналрның одаандан тайбыңның хавайы болдурар дутайында интиевропа төвүлел хуралын чыыдырар дугайында совет савааларны болгаш социалистиг өске-даа чурттарның санаалдарын олар хүлээвээн.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Төвүлел хуралынга түвө чугаалап тургаш, Л. И. Брежневтиң медеглээнин болза:

«Совет Эвилели чепсегленишкининиң бүгү-ниитиң болгаш бүрүн дүжүрер дугайын, чепсегленишкиннерин, хамыктың мурнуңда ядролуг болгаш ракета чепсегленишкининиң эдерес бүдүрерин кызыгаарлаар болгаш тыртыдыгар талазы-биле хемчеглериниң дугайын дугуржуп чугаалажырынга мурнукуу шыкаш, ам-даа белең. Чепсегленишкиннерин эдерес бүдүрерин кызырарынче империалистерин албадаары дээрге, чаа дайынның эгелекчилериниң туруштарын чайгыдырар, аажок хөй хөреңгилерин тургузукту ажыл-херектерге киирер, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаар дээн ол.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, совет улус моон сонгаар-даа антиимпериалистиг демиселдиң сорулгаларын шинтпирлээринге бодуунуң салыышкынын көөдедир, тайбыңның, демократияның, национал хамаарышпас чоруктуң болгаш социалламиның херээн чайгылыш чокка камгалаар».

Федор ВОЛКОВ,
төөгү эртемнериниң доктору, профессор.

(ПМА).

Төрээн Тывавыстың делгемнеринде

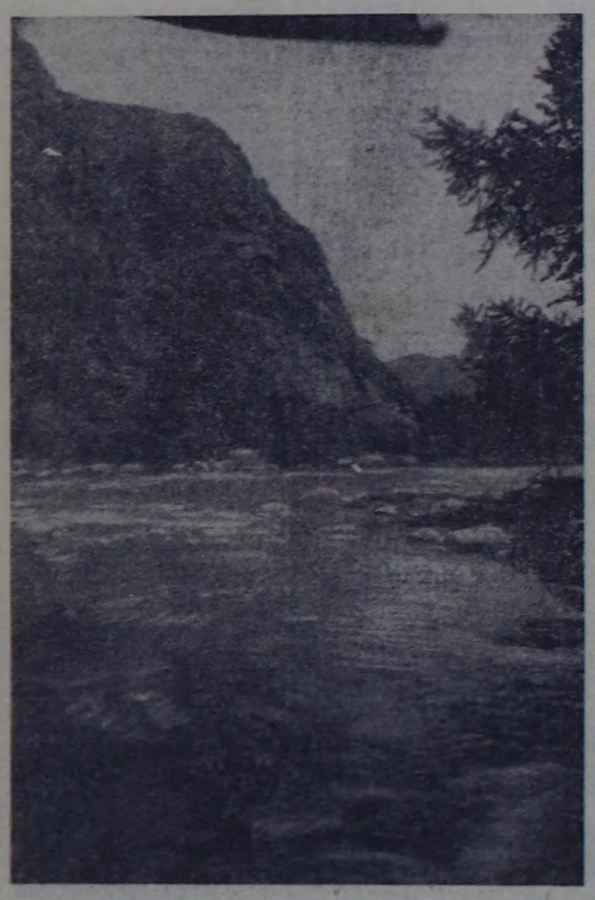

АЛАШ ХЕМНИҢ БООМНАРЫНЫҢ БИРЭЭЗИНДЕ.
В. АЛЕКСЕЕВТИҢ фотозу.

Далайжы чаңчылдар ёзугаар

КАЛИНИНГРАД. (СЭТА-ның корр). Совет балыкчылар америк бир балыкчы катерни болгаш ооң командазының амы-тынын камгалап алган. Ыраккы Атлантика океанда Күрбалык флотилиязының инспекциязындан ыңдыг дыңнадыг келген.

Аңаа мынды ужурээ болган.

Калининградтың 4184 дутаар балыкчы катери ажык далайга балыктап турааш, халапка таварышканнарның медээзин дыңнап каан. Капитан В. Ф. Шевченко халап болган черже чоруптарын доп-дораан дужааган.

Совет далайжылар Нью-Йорктан алды шак хире чоруур ыракта далайга салдап чоруур Навкатет деп чыдылга туружунга келирге, хүртүзү үрелтеш оскундурган. америк 454-АА катер ажык далайже улам ырап бар чораан. Олар катерип терепчилеп алган, ооң командазы совет балыкчы катерже шилчип келген. Аңаа эмнелге талазы-биле оларга дуза чедирген. Удаваанда америк тәңнымылдаашкын кораблн чедип келгеш, ондакка таварышканнарны олуртуп алган.

Совет балыкчыларның «далайжы чаагай чаңчылдарны ёзугаар дуза чедиргенинге» АКШ-тың эрик камгалалының командылалы түректиң ханызында өөрүп четтиргенин илергейлээн.

ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИН ЁЗУГААР

Бо чылдың июнь 10-да Барыын-Хемчиктиң район Советиниң күүскомунга культурачырыдымышкын албан черлерни чон ортузунга политмассалыг ажылдарны канчаар чорудуп турарының база кышка белеткеп дугайында культура килдизиниң эргелекчизи аш Чүддүмүң илеткелин дыңнап, бо үстүнде ажылдар талазы-биле четчестерниң бар болуп турарын чугаалашкаш, илереттинген четчестерни эдип алырының хуусаазын айыткан болгаш политмассалыг ажылды күштелдиреринің моон сонгаарғы сорулгаларын база бо чылдың август 1-ге чедир одаар чүүлдү бүрүн сөөртүп ажеп алырын күүскомдав тодаргай айыткан.

Мынды хемчегни ап чоруткының сөөлүнде чон ортузунга политмассалыг ажылдар чорударын мурнуңдаазынын чугаар экижээн, одаар чүүл сөөртүлгеп база эгелээн.

Барыын-Хемчиктиң чамдык культура албан черлериниң бо хүннердеги байдалы кандыгыл ыңчаш?

Эрги-Барлыкта чаа клубтуң тудуу бо хүннерде шалыпкын чоруп турар. Совет Тывазының 25 чыл ооң таварлаштыр ону ажыглалга киирериниң социалистиг хүлээлгеин алган тудугжуларның кызымак ажылдан турарын мактавас аргажок. Ынчалза-даа чамдык тудуг материалдары чедишпес чоруктар болгулай бөөр, ыланғыя шала маңзылары чедишпес. Эрги клубтуң капитал септалгеин кылдынган. Чаа клуб туттуна бөөрге, библиотеканы эрги клубче көжүрер түве дээш ооң септалгезинче хол дегбээн.

Эрги-Барлыктың бот-тывынгыр артистери «Амыдыралдан өөрен» деп шинии республиканың чамдык районнарынга көргүскеш, чаа келген. Клубтуң чанында доктаамал ажылдап турар агитқультбригада бар. Бо хүннерде ол бригада мал чеми белеткеп турар ажыл-ишчилерни чаа программазыг концерти-биле эргии чоруп турар. Сигең белеткеп турар бригада бүрүүзүнде политмассалыг ажылдар багай эвес тургустунган, агитаторлар быжыглаттынган, кызыл өттө чыглып келгеш, лекцияларны, беседаларны доктаамал дыңнап турар.

Ынчалза-даа Эрги-Барлык библиотеказы чон ортузунга массалыг ажылдар чорударын сөөлгү үеде кошкаткан. Ооң эргеленчизи Сарыглар Долума узун хуусаалыг шөлээже үйген соонда, Нина Хомушку библиотеказы тур эргелеп кирген. Хомушку 10 класс дооскан билиглиг болза-даа, номчукчулар ортузунга массалыг ажылдар кылбастаан, чүгле ном бижип бээри-биле ойлежип олурар. Мал чеминиң үезинде чонга чорудар ажылының планы бээин тургустунмаан.

Дөң-Терезин клубунуң капитал септалгезин бо кыжын кылза-даа, амгы үеде ону капитал септалгези негеттинип келген. Чүге дизе, чаашкын чаарта кырындан дамдылаар, ооң үржүнде хананың кургат штукатурказы доглап дүжүп турар, дерт печканы әде салыры негеттине берген. Ынчангаш крышазын септалгеп кылыр, чүгайлаар, шалазын доозулаар ажылдар бар. Бо суурда библиотеканың доктаамал турар бажыңы чок болганындан бир-бир бажыңче көжүрер чорук ажылга шаптыктыг. Ам ону көдээ Советтиң конторазынче түр көжүрер ужурга таварлашкан. Одаар мяжы ам-даа сөөртүнмээн.

«Дөң-Терезин» совхозтуң Акта библиотеказы бар. Ол тускай бажың чогундан эргелекчизи Сарыглар Кимниң бажыңында тургустунган, чүгле 404 номнуг, стол, сандай, стеллажтар дээш кандыг-даа дериг-херекселдер шуут чок. Акта тудуп турар чаа клубту доозуттерга, библиотеканы ынаар киирер кылдыр шинтпирлээн. Библиотека тускай оран-бажың чок болза-даа, Сарыглар Ким номчукчулар-биле ажылды багай эвес тургускан. Баян-Колда болгаш Мугаш-Акта хойжу бригадаларга номнарны чедирип, агитхуудусту, «Малчын» деп хаза солунун үндүрүп келген, беседаларны ынаар, номчукчулар конференцияларын-даа эртиргеп. Ынчалза-даа Сарыглар Ким алыр ужурлуг шалыңының түгле 30-ин ап турар, 50 рубльди көдээ Советтиң бухгалтериңе бөөр кылдыр райкүүскомның доктаатканы элдеп.

Дөң-Терезин суурда библиотека (аргелекчизи Ооржак Чечен-кыс) 10—15 хонгаш-ла номнарны сүт-бараан фермазынга, хойжу бригадаларга чедирип, ында көжүп чоруур библиотекаларны таартып турар. Тесте мал чеми белеткеп турар бригадага, кызыл өттө көжүп чоруур библиотеканы тургузары көрдүнген. Дөң-Терезин клубунуң чанында 15 кижи составтыг агитқультбригада район фестивалынга киришкеш, тиилекчилериниң одуругга киргеп, амгы үеде сиген кезикчилериңе, ногаа ажаакчыларынга концерттерин көргүзүп, агитхуудустарны үндүрүп чоруп турар.

«Барлык» совхозта чамдык культура албан черлериниң амгы байдалы дүвүренчиг. Аксы-Барлык суурда библиотеканың крышазы чок, чайын дамдылаар, кыжын соок, печказы үрелип калган, ханалары чугайлаттынмаан, шалазы шаараш ойбактарлыг, ооң септалгезин кылырынче сагыш салбастаан, совхозтуң болгаш көдээ Советтиң удуртукчуларының библиотеканы эки бажыңче көжүрер болуп аазап келгеш, оозун мынчага дээр күүсетпээн.

Аксы-Барлык клуву көөп дүжериниң кырында келген, аңаа культура-массалыг ажылдар чорударын хоруп каан. Чаа клуб тудуп турар чүве дээш ооң септалгезин чоруткаан, пымынга чаа клубтуң тудуу кончут оожум. Одаар чүүлү дүжүртүнмээн.

Бо совхозтуң чүгле Бижиктиг-Хая клуву септалгезин доозуп, одаар чүүлүн дүжүруп алган. Совхозтуң төвүнде болгаш Хөнделеңде культура одагларының септалгези чоруп турар, одаар чүүлү амдаа долузау-биле сөөртүнмээн.

«Барлык» совхозка хамаарышкан культура албан черлери ажыл-ишчилериниң ортузунга политмассалыг ажылдар чорударын кошкаткан. Мал чеминиң белеткели совхозта түлүктелип турда, масса-политиктиг ажыл чогуур негелде ёзугаар чорбастаан, чорудар ажылының планы бээин тургустунмаан. Бригадаларда көскү агитация багай, чүгле кыйгырып турар дозунар астынган. Агитқультбригада база ажылдавайн турар. Совхозтуң девискээрин харыылап турар көдээ Совет культура албан черлериниң ажылын удуртуп, аңаа дуза кадарын холга албаан.

«Барлык» совхозтуң культура албан черлеринде байдал мындыг болуп, чон ортузунга политмассалыг ажыл багай чоруттунуп турда, совхозта партком, ооң эге организациялары түге хемчег албайн, партийжи удуртулганы күштелдирбейн турар чоор диген айтырыг маңаа тургустунуп келир-дир.

Ак-Довурак хоорайда культураның эзээн каш одагары бар. Ында культура болгаш спорт ордузунуң чаа тудуу кончут оожум чоруп турар. Культура бажыңының септелгезинче ам-даа кирбээн, шынында ында кыжыр ажылдар, септалр түүлдер хөй. Музыка школазының септелгези базала ооожум, а өөредилге чылының эгелээринге чедир саннаг хонуктар арткан. Ол дугайы музыка школазының директору эш Хинкисти дувуретпээн.

Кызыл-Мажалыктың Культура бажыңының септелгези доозулган деп чугаалап болур. Ында бот-тывынгыр уран чүүл коллектини Абазаже болгаш чурттакчылыг суурларга концерттер көргүзериниле белеткеннп турар. Ынчалза-даа ол коллектив бодунуң районунуң көдээ ажылагыйның ишчилериниң мурнунда арткен каш айда концерт көргүспээн.

Район төвүнде библиотекаларның септелгези чоокта чаа эгелээн. Бо албан черлериниң одалгазы чунар-бажыңны дамчыштыр бус-биле шиидер кылып каан.

Барыын-Хемчиктиң культура албан черлериниң кышка белеткелин дүргеп доозар дээш бүгү талалыг хемчеглерни ап, шалыкын ажылдаары, партия, совет, профсоюлнел, комсомол организациларының дуразынга даянгыры культура ажылдакчыларының амгы үеде кол сорулгазы.

В. И. Ленинниң 100 чылынга база Совет Тывазың 25 чыл ооңга чедишкинниг ужуражырының белеткели калбарып турар бо үеде, чайгы, күскү сезонгут ажылдар үезинде чон ортузунга политмассалыг ажылды партияның салган сорулгаларын ёзугаар, үезинң негелдезинге дүүштүр чорудары билдингир болгай.

Н. КЫЗЫЛ-ООЛ,
республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының ажылдакчызы.

ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

Ленинчи номчулгалар

Ленинчи юбилейге уткуштур бистиң республикада аныяк оолдар, кыстары баштыңчының номнарын шиңгээдип алыр талазы-биле улуг соңуургалды салып турарлар. «Өөренир, өөренир болгаш база катап өөренир» — деп, космонавтиканың өгбези К. Э. Циолковскийниң чугаалаан сөстери бистиң хүннеривисте улам өткүү дыңналып турар.

Совет эрге-чагырга чылдарының дургузунда эртем-техниктиг дешпилгениң сорук кирирякчизи, мурнакчы күрүне болу берген бистиң чуртувустуң эртем-техниказының бедик деңнелиминиң херечизи кылдыр ол чаа шенелеги делегейниң хей-ниитизи үнелээн.

• • •

Ийнги космонавтың амыдыралынга болган соолгу болуушкуннарны номчукчулар сонуургалар боор. Ук ужудуушкунның эгелээн хүнүнден бөөр арткан сес чылдың дургузунда Герман Титов шериг-агаар инженерлериниң Н. Жуковский аттыг академизиниң дооскан. Космонавт ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Советвьетнам найырал ниитилелиниң Төп баштаар черинин даргазы, «Ужар чүүл болгаш космонавтика» журналның редакторунуң оралакчызы, ынчангаш хей-ниитиниң улуг ажылын чорудуп турар. Ындыг болза-даа дешпилгениң эргежыктарынга дүүштүр космосту шинчилээринин болгаш шингээлин алырының улуг болгаш бүзиңнг херээнге баралы болуру биеэ олчаан-на ооң амыдыралының кол сорулгазы болбушаан. Ужудуушкунга космос кораблъдериниң чаа-чаа эки-наажтарын белеткээринге киришпишаан. Октаргайның чагырып алыкчыларынга дуржулгазын, билиглерин берип турар. Олар Юрий Гагариниң изеп берген оруун ол уламчылаар.

А. РОМАНОВ.
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

Ленинчи гвардия ыраккы чөөн чүкте

Хабаровскиниң парлалга черн «Ленинчи гвардия Ыраккы Чөөн чүкте» аттыг номун парлап үндүрер кылдыр белеткээн. Владимир Ильичиниң эштерин, большевикчи ажыл чорудар дээш чурттуң чөөн талазынга келген төлээлерни ында чугаалаан. Номнуң арынарында көргүскенерниң араазында баштайгы орус революциязының үезинде турасскаадыг Чита тура халымышкыны удургуп турган Бабушкин биле Курнатовскийниң, ол хоорайга ажелекчилер келгелекте, Совет Республикага үнелиг чүктерни камгалап алыр онаа даалга алган, Владивостокка келген Куликин биле Савченко олар бар.

(СЭТА-ның корр).

Хабаровск.

Архивтен тывылган

Гродно областың күрүне архивиниң ажылдакчылары арги фондуларын сайгарып турган, бир папка тып алган. Папка шыгжатта үр чыткынындан артында-ла саргарып калган. Аңаа Новогрудск полициязының документилерин суп каан, олариңң ярааныга... В. И. Ленинниң доочу намдары чораан.

Намдарны ажылчын, солдат болгаш тараачын депутаттар Советтериниң Бүгү-россия Төп Күүсекчин Комитеди 1918 чылда парлап үндүрген. Ооң эге сөзүнде мынча дээн: «Эш Ленинниң адын делегейниң бүгү чурттарының чону шүлүг-билир апарган. Чамдыктар ол атты калчаалыг хоралап, өскелер — канчаар-даа ажок улуг мнакшыл, идегелдиг-биле адаар. Ол атка тоомча чоктар барык чок. Ындыг төлээде улустарның төөгүзүнде эң улуг революцияның баштынчызы эш Ленинниң амыдыралы-биле болгаш ажыл-чорудулгазы-биле хей-хей эштерниң таныжыксап турарының ужуру черле билдингир».

Намдарда Владимир Ильич Ленинниң өг-бүзезин, ооң студент чораан чылдарын болгаш революсчу ажылын, баштайгы революциязы, Ленинниң дашты чурттарга чоруп турганын чугаалаан.

Архив ажылдакчыларының бодап турарын ёзугаар алырга, В. И. Ленинниң намдарын буржуаз Польшага большевиктерден бир-ле кижи экелген, ооң ол номну үжелде ийиппе тудуп хорудаашкын кылып турган үеде каргыс шагдаалар хураап алган.

Ол материалды В. И. Ленинниң ады-биле холбашкан документилер дугайында номга киирер. Номну баштынчының төрүттүнген хүнүнден бөөр 100 чыл болуруна уткуштур парлап үндүрер кылдыр төлевилеттинген.

(СЭТА-ның корр).

Редактор К. Н. ДИПГА.

КИНО

АВГУСТ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ол өлүрерни күзевээн» 9.15, 11.10, 12.50, «Ырлжым кварталга өлүрүкчү чорук» 2.40, 4.30, 6.20, 8.10, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночымында 10, «Альба Регия» 3, 5, 7, 9 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мундан чаңгыс бүзүрел» 1, 3, 5, 7, 9 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Ак рояль 5, 7, 9 шактарда.

МОСКВА, ЛОНДОН ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАРЫ ЧОРУП ТУРДА

(Төнчүзү. Эгези 3-кү арнында).

даг болгаш 18 аътты шериг дивизиязын, 9—10 мун танкыны, 5—5,5 мун шериг самолёдун чорударынга бодунуң белеңнинің дугайын медеглээн. Совет төлөзлер Европага фашистиг агрессия болу берген таварылгада Англияның, Францияның болгаш ССРЭ-ниң чепсектиг күштериниң ыдыг дайынчы хемчегленинің болдунуң болур үш төлевилелин көргеп тодаргай шериг планын киирген. Бирги төлевилел агрессорларның блогунуң Англия болгаш Францияже халдаашкынын, ийитизи Польша болгаш Румынияже, үшкүзү ССРЭ-же халдаашкынын ойтур шаварын көргеп турган.

ССРЭ москва чугаалажышкыннар үезинде Англия болгаш Франция-биле дугуржулганы чедип алырын ак-сеткилдиг болгаш чайгылыш чокка орадашкан. Ол дутайын француз премьер-министр Э. Даладье мынаар ужурга таварышкан. Оон медеглээни болза, совет төлөзлер «бүрүн дугуржулганы чедип алырын ак-сеткилдиг-биле орадашкан». Ол дутайын Москвада англи элчин Сиидс Лондоңда Галифаксха дыңнаткан.

Англияның болгаш Францияның политиказы англи-француз чугаалажышкыннарының үстүрүнге чедиргең-даа, фашистиг күрүнелерниң агрессиязының үлам ыңай кедерээринге эжикти ажыктан. Ол база-да таварылга эвес болган. Совет чазак Англия болгаш Франция-биле ССРЭ чарганы ужурунда англи-французасовет чугаалажышкыннар буураашкынга таварышкан эвес, харын Англия биле Франция москва чугаалажышкыннарын ускен ужурунда Германия-биле керээни чарган. Англияның болгаш Францияның чагырыкчы белүктериниң политиказында антисоветтиг угланышкыны ол чурттарның болгаш бүгү делегейниң улустарының национал эрге-ажыктарынга хөрек кырынга өскерилгени болган. Делегейниң ийги дайының өөскүдүп үндүрген фашистиг күүнелерге удур демиселге он-он миллион кижи амы-тынын оскунгазы билдингир болгай. Ол дайынга Англия 950 мун кижизин, а Совет Эвилели 20 миллион ажыг кижизин өлүртүп, балыглаттырып когаразы.

Бистиң хүннеривисте Барыын таланың чамдык политиктери делегейниң ийги дайының будүзүнүң болгаш үезинин үндаранчыг дуржулгазының дутайын, фашистиг Германияның, Италияның болгаш Японияның чедиргең когаралдарының болгаш хоозураашкыларының дугайын үттүшкан. Олар барын талакы империалистерниң кемниг үүлгединишкиннерин боттарының политиказынга катаптап турар. Крым болгаш Потсдам конференцияларының шинтпирлеринге чөрүштүр англи болгаш америк политиктер ГФР-ниң шерии-үзетпүр күүзүн катап тургузуп, чартык миллион ажыг кижилиг армиязын чепсегээн. Европага коллективтиг айыыл чок чоруктуг тургузар дугайында, европа динти дайынналрның одаандан тайбыңның хавайы болдурар дутайында интиевропа төвүлел хуралын чыыдырар дугайында совет савааларны болгаш социалистиг өске-даа чурттарның санаалдарын олар хүлээвээн.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Төвүлел хуралынга түвө чугаалап тургаш, Л. И. Брежневтиң медеглээнин болза:

«Совет Эвилели чепсегленишкининиң бүгү-ниитиң болгаш бүрүн дүжүрер дугайын, чепсегленишкиннерин, хамыктың мурнуңда ядролуг болгаш ракета чепсегленишкининиң эдерес бүдүрерин кызыгаарлаар болгаш тыртыдыгар талазы-биле хемчеглериниң дугайын дугуржуп чугаалажырынга мурнукуу шыкаш, ам-даа белең. Чепсегленишкиннерин эдерес бүдүрерин кызырарынче империалистерин албадаары дээрге, чаа дайынның эгелекчилериниң туруштарын чайгыдырар, аажок хөй хөреңгилерин тургузукту ажыл-херектерге киирер, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаар дээн ол.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, совет улус моон сонгаар-даа антиимпериалистиг демиселдиң сорулгаларын шинтпирлээринге бодуунуң салыышкынын көөдедир, тайбыңның, демократияның, национал хамаарышпас чоруктуң болгаш социалламиның херээн чайгылыш чокка камгалаар».

Федор ВОЛКОВ,
төөгү эртемнериниң доктору, профессор.

(ПМА).

редакцияның адрезі:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда кидизининиң 35-24, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амы-ырал кидизининиң 23-54, культура кидизининиң 37-13, көдээ ажыл-агыы кидизининиң 21-47, үзетпүр кидизининиң 22-64, чагаа баазы совет тургузуг кидизининиң 21-27, информацин кидизининиң 20-60, бухгалтериязының 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефончe болгаар.

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

ТС—00971

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫГЫҢАР!

1925 чылда үнезавлеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. АВГУСТ 9 СУББОТА № 186 (6032)

Өртээ 2 көп.

Күрүнеге чугула айтырыглар

Август 7-де Кремльге СССР-ниң Дээди Соединиңиң Эвилелдиң Соединиңиң эртем, культура болгаш улус ажыл-агыйының талазы-биле комиссиязының хуралы болган.

Дээди болгаш ортумак тускай өөредилге черлерине экономика талазы-биле тускай эртемнигилерни белететкен турарының байдалының база ажылчы чоннарны квалификациялыг мужейлерни, культураның туразаалдарын ажыглаарын экижилер дугайында — күрүнеге чугула улуг ужур-дузалыг айтырыглар ажа чуттаалашкан. Хуралды Комиссиниң даргазы С. П. Трапезников даргалап эрттирген.

Комиссиниң чежигүннери СССР-ниң дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министрлиг оралакчызы Н. Ф. Кроссовтуң ылеткелиг дыка.

Дээди болгаш ортумак тускай өөредилге черлерине экономика талазы-биле тускай эртемнигилерни белететкээрин улам экижилер соруглаары барымдаалаш. Комиссия боттуг хөй-хей саналдарны хүлээп алган.

Комиссия ийги айтырыгның талазы-биле СССР-ниң культура министриниң оралакчызы В. П. Поповтуң ылеткелин дыңнаан.

Комиссия ажылчы чоннарны квалификациялыг мужейлер ажылын улам экижилериниче утпаатын хөй-хей саналдарны хүлээп алган.

Комиссиниң ажызынга СССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы А. М. Клычев, СССР-ниң Дээди Соединиң Эвилелдиң Соединиң Даргазы П. В. Спиридонов болгаш төп албан черлериниң толзалекчилери киришкен. (СЭТА).

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

МАЛЧЫННАРНЫҢ КОЛ СОРУЛГАЗЫ

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели «1969 чылдың ийги чартыында эттиг бүдүрелерин болгаш белеткээрин көвүдедир дугайында» доктаал хүлээп алган. Чамдык автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, крайкүүсөмнар болгаш облкүүсөмнар 1969 чылдың бирги чартыныза эттиг бүдүрелерин болгаш белеткээрин көвүдедир, малдың баш санын өстүрер талазы-биле чогуур хемчеглер албаан деп ол доктаалда айтыскан. Дагестан болгаш Калмык АССР-лерде, Алтай болгаш Краснояреи крайларда, Вологда, Приуткы, Кемерово, Курск, Новосибирск, Псков, Чита болгаш өске-даа аалгы хөй областарда органнаачы ажылды четпес чоруткалының түңнелинде 1969 чылдың алды айларында эът бүдүрери арткан чылдың деңнелиндеп чүгле көвүдевээн эвес, а харын-даа кызырыган. Орёл, Вологда, Новгород, Кострома, Иваново, Псков, Ленинград болгаш чамдык өске-даа областарның хөй-хей совхозтары, колхозтары малды эки чемгерери организаставаан болгаш күрүнеге хөй санныг эвээш деңнелиг малды дужаарын уламчылаан турарлар.

Башкир болгаш Удмурт АССР-лерде, Кострома, Рязань, Ярославль, Кемерово, Омск, Томск, Чита болгаш чамдык өскеда автономнуг республикаларда, областарда 1969 чылда хаванның баш саны эвээжеп турер. Чамдык областарда мыйметтиг бода малдың, инектериниң болгаш хойларның баш саны кызырлып турар.

Чамдык областарда, крайларда болгаш автономнуг республикада эттиг мал ажылын хөгжүдериниң чугулазын ам-даа чедир үнелеевейн турар. Эттиг малды өстүрери-биле спецализастаан совхозтарны, фермаларны организастаар ажыл четпес чоруп, эттиг инектериниң баш саны эң оожум өзүп турар. Ындыг турбуже, Алтай, Краснодар, Ставрополь крайларда, Северо-Осетин болгаш Чечено-Ингуш АССР-лерде сүт садын алырының күрүне планы эвээжизин чүүл бар, бо крайларның, автономнуг республикаларның совет база көдээ ажыл-агый органнарының удуртукчулары эттиг инектериниң баш санын көвүдедирип чедип албаанар.

Малдың чем-суурун бижыглаар талазы-биле ажылды багай чоруткалының түңнелинде хөй-хей совхозтарда болгаш колхозтарда инектиниң мал ажылы чыл бүрүде чемнер-биле хандыртынмайн, белеткээн чемнериниң шыпары куду, мал чемгерерине бар чемнерни белеткээрин багай организастап турар. Чемнерде белөк дыка четпее турда-ла хөй ажыл-агыйлар чочактараның, соеның, тарымал тооруктуң болгаш хайлыычал бүдүмелдер хөй болуп турар өске-даа культураларның тарылга шөлдерин кызырганнар. Сиген кезилдезин чорудуп турар Ростов, Волгоград, Ульяновск, Липецк, Курск, Орёл, Тамбов, Калинин болгаш өске-даа областарда хөй санныг сиген ажаан алыр техника амта чедир белететтинмээн болгаш ажыглаттынмайн турар. Элээн хөй областарда, крайларда болгаш автономнуг республикаларда мал чемнериниң белеткелиниге чоокшу, а ол шыкаш хоорайлардан болгаш ажылчын суурлардан транспортуу эвээш кинриштирип турар.

Совхоз болгаш колхоз бүрүзү малды, кушту белеткээриниң докгаатказан планнарын чүгле күүседир эвес, харын оларны пландан ажыр садарын көвүдедирип, а ол шыкаш 1970 чылда эттиг болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база белеткээрин дыка көвүдедиринге бижыг магадыладып тургузар дээш, чыл төнчүүнде малдың баш санының өзүлдезин чедип алырын РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, крайкүүсөмнарга, облкүүсөмнарга, черчериниң көдээ ажыл-агый органнарынга РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели дааскан.

Колхозчуларга, совхозтарның ажылчыларынга болгаш албан-хаакчыларга, а ол шыкаш хоорайларның болгаш ажылчын суурларының чоңунга хаван оолдарын садарын көвүдединиң совхозтарга, колхозтарга сүмелээн. 1969 чылдың ийги чартыында 382 муң тонна концентрат чемнерни мал чемгереринге-биле чоңга садар кыздыр тускайлап үндүрерин РСФСР-ниң Сангыт министерствозунга хүлээткеп.

Совхозтарга, колхозтарга хаван ажылын улам ыңай специализастаарны болгаш мөөнүзэрн-биле, хаван ажылының улуг комплексчерниң түүүн-биле чергелештир хаван ажылының фермалары эргежок чугула черлерге оларны элекке узуткай баарын болдурбайн, совхозтарның ажылчыларынга, колхозчуларга хаван оолдарын садарын хандырарынга база ажыл-агыйның ишткиң хереглелиниге хаван ъдын бүдүрериге херек төрүүр хаванварлыг турар. Инитиниң чемненилгелиниге херек эът курлавырын долдурары-биле совхозтуң болгаш колхозтуң столовая бүрүзүге ъъш-чем артыышкынары-биле хаванварны чемгерерин организастаар.

РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, крайкүүсөмнар болгаш облкүүсөмнар болза мал семиртир совхозтарның ажылын экижилер, чоңдан малды, сүттү, чуургаларны болгаш мал ажылының өске-даа продуктуларын садын алырын күштелдиреринің хемчеглерин алыр, ол дугайында транспортту немей үндүрер, ырак районнарны эргин турарын организастаар хүлээлгезинглер.

Аныткы хонтөлерни болгаш чигир свёлазының бүдүрүлгезининг артышкынынарын чеп ажыглаарының күзели-биле эът бүдүрерин дыка көвүдедир арга бар дээрги өөренип көргеш, 1970—1972 чылдарда колхозтар аразының, ажыл-агыйлар аразының болгаш совхозтар комплекстериниң аъш-чем үзетшүрүүнүң бүгү бүдүрүлгелериниң чоогунга кызыр тудуг планын автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, крайкүүсөмнар болгаш облкүүсөмнар үш ай хуусавза ажылдап кылыр.

Аныык ыяыстыг бода малды болгаш кушту чемгерип азыраш, оон соонда күрүнеге дужаары-биле чоңдан совхозтар, колхозтар садын алырын калбартказан турар үшүрүг. Бүгү аныык малдарны, а ол шыкаш совхозтарның, колхозтарның чоңдан садын алганы өске малдарын өстүр азыраш, одарлалын азы азырап семиртиен соолуңде колхозтарга болгаш совхозтарга доктаатказан өртен ёаттаар (херек кырында дужааган бүгү деңнеп дээш немелзе-биле) күрүнеге садар болгаш ону ол ажылагыйның планының күүседевинге киир саналар.

РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, крайкүүсөмнар, облкүүсөмнар болгаш райкүүсөмнар болза инитиниң мал ажылының хереглелин бүрүн хандырып шыдаар хемчеглиг бедик шыналыг мал чемнерни белеткеп алыр талазы-биле тодаргай хемчеглерни совхоз болгаш колхоз бүрүзүнге ылавылап чорудары эргежок чугула. Сиген кезилдезин, силос алышкынының бо чылын ең кыска хуусавза чорудар төлээде, мал чемнеринің белеткелиниң талазы-биле ажылдарының чорун турары болгаш техниканың белен бүдүрүкчулуг ажытазы дээш хүн бүрүнүң контролюн тургузар. Бүгү саванны болуп алыр, белеткээн чемнерни мал ажылының фермаларыиче соортурун организастаар. Тарылгаларның ажаалдазын, кукурузаның, дазыл чемнитингилерниң болгаш өске-даа тарымал мал чемн культураларның, а ол шыкаш боду үнген мал чемнери белеткээр черлерининг дужудун бедидерин ой-шаанда чорудар, совхозтарга болгаш колхозтарга хөй чылда ажыглаар культурлуг одарларны тургузар талазы-биле ажылдарны күштелдирер.

Мал чемнериниң белеткелиниге материалдыг детяишкининиң хемчеглерин калбаа-биле ажыглаза чогуур. Хуузунуң ойчуунде турар малды чемнер-биле хандырарынга колхозчуларга, ажылчын, албан-хаакчыларга дуза көргүзер. Чер-черниң байдалдарын өөренип көрүп турган, колхозтарның, совхозтарның черлериниде-даа, күрүнеңиң чер фондузунуң болгаш күрүнеңиң ыяш фондузунуң черлеринде-даа сиген ажаан алышкыны механизациябиле чоруттынмас участоктарга сиген белеткелин чорударын ажылчын, албан-хаакчыларга болгаш колхозчуларга чөпшээрээрин ажыл-агыйларның удуртукчуларына сүмелээн. Маңаа негелде болза ыяыг черлерден белеткээн сигеңиниң бодун 50 хуу чедир хамаарышкан черлерге бээр.

Сиген, саван ажаан алышкынында болган силос белеткелинде ажылдап турар ажылдакчыларга сиген дужудунуң, белеткээн силостуң 10 хуузу чедир, саванның 20 хуузу чедир немелде төлевир кылдыр тыпсырын (халаска) база совхозтарның болгаш күрүнеңиң өске-даа көдээ ажыл-агый будүрүлге черлерининг докгаамал ажылдакчыларына планныг бот-үне ёаттаар ол хемчээл-биле садарын совхозтарның болгаш күрүнеңиң көдээ ажыл-агый будүрүлге черлерининг директорларына бо чылын чөпшээрээн. Бо айыткан детяишкининиң ажыглаарын колхозтарга база сүмелээн.

РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, крайкүүсөмнар болгаш облкүүсөмнар ам үеде совхозтарга, колхозтарга мал ажылының фермаларының мал кыштагладыышкынынга бөлетелкелиниң талазы-биле ажылдаанны калбартын чорудар хүлээлгелиглер. Тудуп турар болгаш септеп турар мал кажааларын, фермаларда чемнер белеткээрин болгаш өске-даа хөй күш үнер ажылдарны механизастаарынга херек машиналар тургузулгазын база деригелерни ой-шаанда доозарын хандырар.

ХАРЫ УГДА АЖААП ЭГЕЛЭЭН

ТАРАА ШӨЛҮНДЕН

РЕПОРТАЖ

«Көк-Тей» совхоз эрткен чылын тараа культураларын 6000 ганы тараан турган болза, бо чылын ооп кырынга 200 ганы немээн, а мал чеми культуразар 800 га турганынга удур 1200 га четмен. 1968 чылдың чайы-даа кыжы-даа көк-тейжилерге плынгыы сагындырыгны берген. Ол чорук ис чок барбаан. Олар беш чыл планының дөртиү чылында тараанын чаагай дужудун өстүрүп алыр, инитининг малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш, частан эгелеп-ле күжениишкининг ажылдаан. Хову ажылының талазы-биле бүгү-ле чүүлдерни совхозка баш удур бодап көрген турган.

Совхозтуң мол агроному Аверьян Иванович Глаазырин бодувуң херээнин мастери. Кайы шөлге кандыг культураны тарыырын, ону кажан эгелээрин, чайын канчаар ажаарын тодаргай планнап алган. Ап чорутказ боттуг хемчеглерининг түңнелинде совхоз бо чайын багай эвес дужүүдүн өстүргеп.

— Дрткен чылын бистиң бир гектардан алган ортумак дүжүдүвүстү чугаалаар-даа хире эвес чүве иийи—дээш, мол агроном хөлүг хулуйзурүп кагды.— Бистер ажаа олурбаан, шыдабыже ходелиш-ле турган бис. Ынчалзажок берге чай болгаш барган.

— А черле каш центнерни алчык силер, Аверьян Иванович?— деп сонуургадывыс.

Ол ыыт чок элээн таакпылап тура, бисче чалык көргеш, мынча диди:

— Үш-ле центнер болбалыкпе. Ону кандыг дүжүт дээр боор. Совхоз тургустунгандан бээр ыяыг куду дүжүт ап көрбээн бис. Тараавыстың шөлү суттат чок-ла, харын. Ынчалзажок, агротехниктиг хемчеглерни сагыырга, бистиң хомудатпайн келген чер болгай. Эниер чылгызынга бодаарга, бо чайын тараавыс дыка экн. Бетн дээрге-ле гектар черден ортумаа-биле 9 центнер дүжүттүг ап болур аргалыг бис. Ам хамык-ла чүве дүжүттүг чидириг чок, кыска хуусавза ажаап алырында болур. Ынчангаш чаа дүжүттүң тараазын ажаап алырынга бистиң механизаторларывыс кызымак белетнеген.

Аверьян Иванович шөлээзден ээп келген хүнүнде ол дораан-на механизаторларны эдертиң алгаш, тараазны бышканнап ажаарынче кирипкен.

Дыйлан-дайлаң хову оруу ол-бо ой-чиктерни кежип чорза-чорза, бистиң бир-ле улуг чооганың аксынга чедирип келдя. Дөө ол, ырак эвесте, механизаторларвын тур турлаа көстүп келди. Чооганың оң талазында мырыңай-ла четчин бышкан кызыл-тас хүн караанга алдынналдыр кылаңайнып, салгынга бырланиздыр чазгып тур. Ынаар-ла барааны көстүп көзүлбес апарган хову корабли соястап чор он. Оон ыяыдында, карак четпес чыгыы делгем шөлдүң бир ужунда

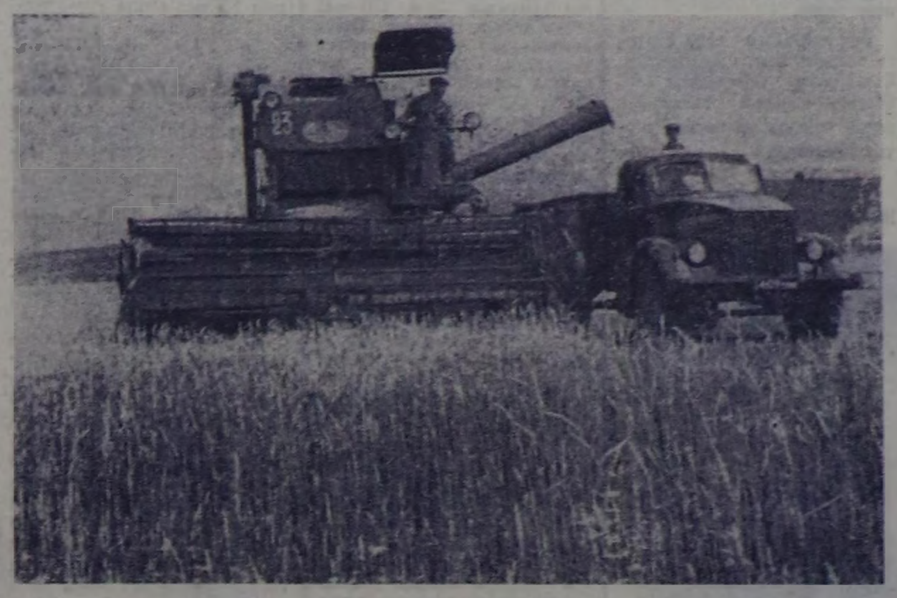

чалгаан тур. Ында база-ла комбайннар ажиндирип чорун турар. Совхозтуң 700 га кукурузазы ол. Шынап-ла ховар дээн чаагай үнген. Ам бээнн кижи бажындан бедип турар сыптар бар. Силос оңгары биле ховуда комбайнар аразынга маңнашкан машиналар ана каранналр чүве.

«Көк-Тейниң» механизаторлары ажылды ийи фронтуга чорудар ужурга таварышкан. Кукурузазы-даа, кызыл-тазыдаг кезеринге хары угда четчи берген. Ынчангаш оларны хары угда ажаап эгелээн. Кукурузачы силостаарын озалдыр болза, эртиир оне бээр болгаш үш-ле борбак силос комбайны-биле ажаап четтикпейн турда, соок дүжүп келир, чаагай кукуруза хейде черге калыр. А кожалында кызыл-тасты дораан ажаавас болза, бажы кагжаап, база-ла черге тактуп калыр.

Шак ыяыдыг байдал күштү болгаш бар техниканы шын тааришлыр хуналарын, ийи ажызының кайызын-даа хожудатпайн, деңге чорударын негеп келген. Ам совхозта машина бүргүү, механизатор бүргүү учётта алдыиган.

Федор Ильич Рупин чүдуруткан № 2 бригадазының шөлдериниге кызыл-тас баштай четчин быжа бергеп. Ынчангаш ол бригаданың механизаторлары ажаап алышкынче бир дугаарында, августтуң 5-те эгелеп кирипкеп. 7-ниң хүнүнге чедир 3 комбайн быжыган кызыл-тасты дорт ажаап келген. Августуң 8-тея эгелээш, анда немей 5 хову корабльдерин кииреп деп шиитпирлээн. Баштайгы хүнеринин ажылының түңнези— 80 гектар тараазы ажаап алышаан кестиреринин хүнде нормазы 10 га.

№ 2 бригада бо чылын 220 га кызыл-тасты, 720 га чиигетараазыны ажаап алыр ужурлуг. Чиигетараа багай эвес үнүп чыдар. Совхозтуң бүгү кукурузазы база-ла ол бригадазының эргезинде. Аидыызында бригаданың шөлдеринде 250 га хире черини кызыл-тазы шуут бышкан. Ону ажаап турза-ла өске шөлдерниң тараазы база четчин бижа бээр, ынчангаш ажылда бичии-даа үзүктелиишкин чок болур.

Кожазында № 1 бригаданың механизаторлары база-ла аяда олурбайн турар. Олар бо чылын 1260 га кызыл-тасты, 700 га чиигетараазы чаштырган. Ында тараа ажы үнген болгаш быжып эгелээн.

— Кожавыс бригада тараазын ажаап кирипкеге, бистер харын адаарган, олурутумайн тур бис—деп, бирги бригаданың бригадири Иван Полиграфович Линев чугаалады. — Бистиң шөлдеривисте 277 га кызыл-тас иезер апарган. Ону ажаап алырынче августуң 8-де кирипгер бис. Бригадада 8 комбайн бар, оларның алдызы баштайгы хүнде хары угда кирер. Бригадалар аразында чарыш бар чүве болгай. Ынчангаш, бис озалдаарын күзевес бис.

Кукуруза силостаар тускай звенода ажыл хайлышкыннг чорун турар. Оон эргезинде үш комбайн, дорт трактор тергеен, ийи автомашина бар. Звено силостаашкынны үш хүн кылып келген. Совхоз 5000 тонна силосту салыр планныг. Ажыл эгелээнден бээр кукуруза звеновуз үш хүннүң дургузунда 300 ажыг тонна шыктыг чемни белеткеп.

Кукуруза ажаап алыр комбайнарның башкарыкчылары Николай Бабкин, Иван Штенперт болгаш Николай Баварскин олар хүн нормазын 7 гаиын орнунга, 10—12 гаже ажыр ажыр күүседип турарлар. Ылаңгыя дүжүүлгалыг комбайнер Николай Васильевич Бабкин сезон дургузунда 115 га кукурузаны ажаар нормалыг турган, 200 ганы ажаарын хүлээнген. Ол хүнде ийи норма чедир күүседип турар.

Көк-тейжилер бо чылын күрүнеге 400 тонна тараа дужаар планныг. В. И. Ленининиң торуттүнген хүнүнде бээр 100 чыл болур онаага болгаш Совет Тывазының 25 чылыга толептиг белек-биле ужуражыр дээш, чаа дужүттүн 1400 тонна тараазын күрүнеге шыгжамырынга урап деп белеткеп социалистиг хүнзелгеин олар боттарынга алган. Аазаап сезун эзлер дээш, совхозтуң тараажылары бо хүннерде ийи дажыыр күжениишкин-биле ажылдап турарлар.

Бригадаларның төп хову турлаа бо хүннерде тараа дээш шалычы фронтуның дайынчы штабы болуу бергеп. Анаа кол агроном-даа, директор-даа хүнүн келир. Ховуда хайлыкан ажылды оон айтпал, башкарып турар. Хову турлаа болур чогуур-биле деривитинген. Тараазы дүрген болгаш чидириг чок ажаап алырынче, күрүне мурнуна түлээлеэн күүседиринче механизаторларны кыйгырып турар лозун-плакаттарны ында аскылаан. Кижилерниң чүүлгаарынга тазырымчалыг бүгү-ле чүүлдерни тургускан. Ам хамык чүве чүгле кижилерниң боттарындан, оларның күш-ажылчы күжениишкиннеринден, мурнунда салдынган соруглаиы хамыды-биле медереп билириндеп, хамаарыжыр.

А. КУЛАРОВ.

ЧУРУКТА: үстүнде комбайнер А. Старцевтин тараа кестирип турары. Аданында кукурузаны силос кыдыыр кестираи тур.

С. ФБОКТИСТОВТУҢ фотолары.

Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунда

Республиканың тудуг организацияларынга хөй чылдарның дургузунда үре-түңнелдиг ажылдап келгени дээш Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Хунду-лел бижи-биле шаңналаны болза:

1. **Серемаа Елизаковна Ооя**— «Тыва кобальт» тудуг эргелелиниң штукатур-маляры.

2. **Владимир Иванович Стяшкин** — «Сибирьниң электромонтаж» трезииниң Кызыл участогунуң электромонтёру.

3. **Алдын-оол Дажи-Сапмаевич Донгак** — «Кызыл тудуг» эргелелиниң дашчызы.

4. **Кара-оол Балчировнч Салчак** — «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң дашчызы.

5. **Чаш-оол Херелович Монгуш** — Орук-тудуг эргелелиниң механизатору.

* * *

Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң 1969 чылдың август 8-те үнген Чарлыын ёаттаар, Тудугжу хүнүн таварыштыр «Кызыл тудуг» эргелелиниң слесарь-монтажниги **Павел Николаевич Копенке**, № 585 көшүн чоруур механизастаттынган колоннада тудуг бригадазының бригадири **Николай Иванович Кудымовка**, Орук-тудуг эргелелиниң механизатору **Петр Гаврилович Наговицынга**, № 48 тудуг эргелелиниң штукатуржузу —**Биличиргаа Салчаковна Шомбулге Тыва АССР-ниң** алдарлыг тудугжузу аттарны. «Тыва тудуг» трестиң № 12 автобудуруглелиниң чолаачызы **Владимир Самсонович Кузнецовка Тыва АССР-ниң** транспортуунуң алдарлыг ажылдакчызы деп атты тывыскан.

Мал чеми белеткелиниң хүн демдеглели

КӨДӘӘ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРНИҢ ЭҢ ЧУГУЛА ХЕРЭЭ

Августуң 8-те медээни ёаттаар алырга, республиканың ажыл-агыйларында 33 муң тонна сигенни сараатгаан, ол— планның 25,6 хуузу-дур. Нотаан масса силос кылдыр 700 тонна салдынган—планның 2 хуузу, 1400 тонна будун-бүрү чемни белеткээн.

МУРНАП ТУРАРЛАР

Сиген белеткээриниң планын 34 хуу күүсеткеп Каа-Хем районнуң ажыл-агыйлары. Мөңгүн-Тайга болгаш Таңды районнар, «Бүрен» совхоз болгаш «Октябрь 14 чылы» колхоз (Каа-Хем районнуң) сиген кезилдезин оиза организастыг чорудуп турар, олар малдың бедүүн чемнериниң барык үшүгүн ийи кезиин белеткеп алган. Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозу болгаш Таңдыда «Тиилелге» совхоз сиген белеткелиниң чартык кезиинден хөйну күүсеткеп.

Ол ажыл-агыйларда' ең чугула көдээ ажыл-агый кампаниязын ээ ёаттаар, ажыл-херекте биларга-биле көруп, күш-ажылды кызыл шыдаар бүгү чонну мал чемнери белеткээринче мобилизастаан болгаш сиген ажаар техниканы бүрүнү-биле ажылга киирген, аярга-ыяш араазында, кадыр ийлерде, малгатыгыр болгаш өске-даа черлерде сигенни хол кадыры-биле кезериниң звеноларын организастаан.

«Тоора-Хем», «Көк-Тей», «Межегей» совхозтарда болгаш өске-даа ажыл-агыйларда чайгаар үнген, тараан сигенер

дең, кукурузадан силос салырын шалыжкын чорудуп турар.

ХОЖУДАП ТУРАРЛАР

Эрзин, Өвүр, Тес-Хем районнарның ажыл-агыйлары сиген белеткээр планнынын чүгле 14—16 хуузун күүседнп алганнар. Сиген кезилдезининг ындыг куду темпизин агартыр кандыг-бир барымдаалар бар бе? Олар чок! Ажыл-агыйларның ниитиниң малынын салым-чолун харысалга чок болгаш тоомча чок көөр узуртукчулары болгаш тускай эртемнитлерн, районнуң чогуур органнарының шиитпирлиг эвес болгаш негелде чок чоруу бар. Оът-сигеннаң үнүжү, агаар-бойдустуң байдалы бир демей хиреде-ле «Ак-Эриге» колхоз ам үеде кожалары «Тес-Хем» совхозтуунган (директору эш Балчый-оол) ийи катап, «Чодураа» колхозтуунган (даргазы эш Ким) 3,5 катап хөй сигенни белеткээн.

Таңды районнуң «Коммунизмниң херели», «Революцияның чалбыжы» колхозтарында, «Мал семиртир» трестиң совхозтарында сиген кезилдези багай чоруп турар.

Тараалариың массалыг ажаап алышкынынга чедир мал чемнериниң белеткелин доозар төлээде, бо хожудавышныны турген ажыл эртер, ажылды эле тургузар херек. Ол белаа көдээ ажыл-ишчилериниң, партия болгаш совет органнарының ең чугула херээ!

Автоматтыг „Зонд-7“ станция ужудуушкунда

СЭТА-ныҢ дыңнадыы

Космос делгемни шинчилээриниң программазын ёаттаар Совет Эвилелиниге 1969 чылдың август 8-те күүдүг чедиричи-ракетазының дузазы-биле автоматтыг «Зонд-7» станциязын салып үндүрерни боттандырган.

Станцияны салып үндүргени Айны болгаш ай чоогунун делгемни улам ыңай шинчилеп көөр. Ай ыырын чурукка тыртыткар база ракета-космос комплексизиниң сайзырангайжыттынган системаларының, агрегаттарының, конструкциязының ажылдарын улам шүүдедир соруглалыг.

Станцияны Черниң кызымал спутнигиниң орбитазынче салып үндүргенниң соонда ону космос делгемниге чигелендирген болгаш траекторияның баш бурунгаар санаттынган черинге дүргедедилге блогун ажыллаткан, ук блок эргежок чугула дүргедээшкин ажырының ийнин станцияга берген. «Зонд-7» станция тавартыгырлга ужудуушкунун кылганының түңнелинде Айже ужарының траекториязынче кирипкеп. Станциядан дүргедедилге блогунуң ангылантанының соонда хүн батареяларын Хүнче чигелендирери болгаш радио харылзаазының антенназын Черже чигелендирери күүсеттинген.

Станция-биле доктаамал харылзааны тудуп турар. Ужудуушкуну башкарарын, траекторияның хемчээлдерин тодаргайлаарын болгаш станциядан телеметрия медээлерин чүүлээп алырын чер кырының командылал-хемчээл комплексининиң херекселдери боттандырып турар.

«Зонд-7» станцияның ужудуушкун траекториязының хемчээлдери баш бурунгаар санаттынганнга чоок. Телеметрия информазиязын ёаттаар алырга, станцияның бүгү системалары болгаш аппаратуразы чогумчалыг ажылдап чоруур.

Тавартыгырлга-саналга төвү келген медээлерни сайгарар ажылды кылып эгелээн.

Өөрүшкүзү кыптып келир

Даг-дүгү арыглаар фабриканың чанында септелге мастерскаязынга хамык ажылчынмарны мурнай токарь Күшүгет Кок-Карак чедип келир. Амыл-ишчи дааш-шимээнни бир дугаарында ол үндүрер. Нарын станок-оон башкарылгазы-биле ажылдап эгелээнни ол. Эзиридер кылыр дээн узун демирниң бир ужу станоктуң тырыкыланган чидиг бизинге кээп дегген соонда доорай несиен эът дег үстүп чаштаар. Чаңгыс аай хемчээл-биле чондуруп белетээн эзримилер чыгдына бээр.

Комбинаттың ийиги эзлчээнге, транспорт цегинде септеп турар машина-техникага болгаш өске-даа черлерде дериглелерге хереглээри-биле кылып белеткээр чагыглар Күшүгеттиң чанында эдерлир. Оонмоон келген янзы-бүрү чагыгларның хөйүнден токарьның кылыр ижи новүдээр. Ол-ла чагыг бүгүдезин айыттынган хемчээл ёзугаар кылыр апаар.

Ооң наш чылдар улаштыр ажылдаан үезинниң дургузунда чаңгыс-даа үрей кылыышкынар турбаан дээрзин ында мастер эш Панов мурнакчызынга чоргаарланмышаан, бадыткап чугаалаар. Ишке янак кижиниң арга-дуржулгазын өөренмишаан, ооң-биле чармын турарлар мында эвээш эвес. Бо бүдүрүлгеге барык беш чыл ажыр ажылдаан токарь Анатолий Вербицкий Күшүгет-биле социалистиг чарыштыг.

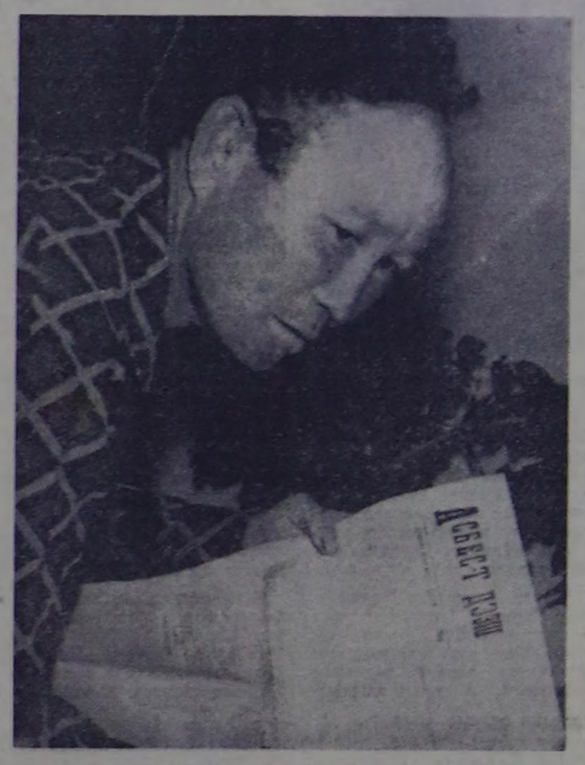

ШАЛЫПКЫНЫ КИТКЕДИ

Чазык, тоглуг чаным салбас
Чаңгыс чуртуум эрес Оолак
Экскаватор тыным туткан
Эптиг ажоок башкарып чор.

Чаза тепсин, оваалап каан
Чайынналчак есиир-даштыг
Кизиредир узун алгаш,
Хиледир дескиндирди.

Чараш, бедик самосвал
Чанында кээп тура дүштү.
Узун ускуун күзөө болдур
Улуг чүгүм сала каапты.

Ханы ынаан сөглээр дээштиң
Каш-даа удаа диттип чадаан
Шак ол оолче чолаачы кыс
Чассыв көргеш, ынай болду.

Сагыш-хөрээ ажыш кынган
Чалыы оолдуң холуу дыңзып,
Чаа куш-даа немешкен дег,
Шалыпкыны киткей берди.

Ондар ОХЕМЧИК.

Хүлээлге күүсеттинер

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур юбилейинге Совет Тываның 25 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарышка киришкилээн, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың септелге-механиктиг цегининиң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары боттарынга алган хүлээлгелерин чедишкинниг күүседип турар.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың цехтериниң аразынга калбарган социалистиг чарыштың 1969 чылдың ийиги кварталында түннелдерин комбинаттың профэвилел комитединиң назбак хуралынга чоокта чаа чугаалажып көрген. Профэвилел комитеди чарыштың бирги черин СМЦ эзлээн деп чаңгыс үн-биле шиитпирлээн.

Бистиң цегивистиң коллективи ам бүдүн чыл дургузунда чарыштың бирги черинде чоруп турар. Цехтиң ийиги эзлчээнниң аныяк септекчилери мурнакчы ажылдап турар. Николай Коноваловтуң удуртуп турары слесарь-дуңзаалакчыларның бригадазының эки ажылын демдеглээри өөрүнчүг. Николай Александрович бодунуң күш-ажылга ынакшылдыг чоруу-биле бүгү кижилерни ажылга сорук киирип турар. Июльда ажылчын күжүү чедишпестеп, бригадата 3-4 кижи арткан турда безин Коноваловтуң бригадазы бирги черни өске коллективтерге алыспаан болгаш планын 110 хуу күүсеткен. Ол бригадада чаа киргеи ажылчын Д. Дамба база-ла хоочун ажылчывардан тудавайн турар.

СМЦ-тиң өске-даа кежигүннери база кызымак ажылдап турар. Чижээ, токарьлар Н. Кириков, А. Вербицкий, К. Күжүгет олар ажыл шагыдан артыкка ажылдап, болбаазырадырга фабриказының, рудниктиң, ТЭЦ-тиң, транспорттуң кол цехтериниң чагыгларын болдунар-ла дургени-биле күүседирин оралдажып турарлар.

Электрообмотчиктериниң коммунистиг күш-ажыл бригадазы эки ажылдап, ажылды дүрген болгаш шынарыг кыдыр күүседип турар.

Бистиң септекчилериниң моон соңгаар-даа социалистиг чарыштың мурнуку одуруунга турар дээш, улам-ла улуг күжениишкин-биле ажылдап турарлар.

Н. ПАНОВ,
СМП-тиң улуг мастери.

Билиглиглер немешкен

Кызыл хоорайда политехникумнуң салбырларының бирээзи Ак-Довурак хоорайда каш чыл бурунгаар ажыттынган. Ол өөредилге черинде «Тыва даг-дүгү» комбинатта ажылдап турар ажылчыннар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар ында бот-өөредилге-биле өөренип, казар байлактарны болбаазырадырының талазы-биле түскай эртемни чедип ап турар.

Бо кежээки политехникумнуң техник-арыглакчылар белеткээр салбырын 25 кижи доозуп, шылгалдаларын чедишкинниг дужаган. Олардан беш кижи беш демдектерлиг, артканнары 4—5 демдек-биле доозуп, диплом ажылларын күүседириниң үезинде хамаарышкан эртемнерге быжыг билиглиин бадыткаан.

Даг-дүгү арыглаар фабриканың төп бүдүрүлге лабораториязының лаборантылары Л. Беспалова биле Л. Глебова, мастер Н. Кабанова, фабриканың электриги В. Ильин олар политехникумну ковчуг эки өөредилгелиг доозкан.

Олардың диплом ажылдарын камгалаарынга чедишкинниг болурунга комбинаттың түскай артемниглеринден Г. Маннков, Б. Кысаев, П. Чушняков болгаш класс удуртукчузу Б. Брагин олар улуг дузаны чедирген.

Техниктиг арыглалга талазы-биле түскай эртемниглер бо улуг бүдүрүлге черинде ынчаар немешкен.

В. ТОПОЕВА,
политехникумнуң салбырында өөредилге эргелекчизи.

ЛЕНИНЧИ ЧАРЫШ— БОТТАНЫЫШКЫНДА

СЭКП-ниң XXIII съездиниң болгаш ВЦСПС-тиң апрель (1969) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, база В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур юбилейинге, Совет Тываның 25 чыл оюнга күш-ажылчы белекгерлиг ужуражыр дээш, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары республиканың калбарган бүгү улустуң социалистиг чарыжының эгелекчизи болган.

Комбинаттың коллективи 1969 чылда 8 млн. хире рубльдиң бараанныг продукциянын белеткээш сайгарар, 26,5 мун тонна даг-дүгүн бүдүрер, 1277 мун рубльдин орулгазын алыр планныг.

Бо улуг болгаш харыысалгалыг соруганы шиитпирлээринге кол черни ленинчи социалистиг чарыш өөдээр ужурлуг. Комбинатта 39 бригада, 17 өөлчег, 23 экипаж, 2 цех коммунистиг күш-ажыл дээш чаржып турар. Комбинатта коммунистиг күш-ажылдың малыпчыларының саны чыл бүрүде өзүп турар. Бо чылын коммунистиг күш-ажылдың малыпчылары деп бедик атты 340 кижиге тывыскан. 1980 ажыг кижи коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинде хаара туттунган.

Социалистиг чарышты ханы уткалыг, бедик салдарлыг, дээштиг кылдыр удуртур талазы-биле цехтерде профэвилел комитеди чамдык тодаргай хемчегларни ап чоруткан. Маңаа рудниктиң местком (даргазы эш В. Даржаа), ТЭЦ-тиң местком (даргазы эш С. Казанцев), фабрикада фабком (эш К. Блум), транспорт цегинде цехком (эш И. Чижик), төп септелге лабораториязында цехком (эш В. Лунегова) олар хамаарыр. Профэвилелдин местколмнары, цехкомнар болгаш фабкомнуң талазынан социалистиг чарышка удуртулганы экижиткенининиң түннелинде бүдүрүлгенин мурнакчыларының саны көскүзүү-биле өзүп, күш-ажылдың бүдүрүкчулуу өскен. Бирги чартык чылдың түннелдерин өөлчеглер, цехтер, экипаждар, салбырлар аайы-биле түс-түс үнүрген. Комбинаттың дирекция черинин, парткомнуң, рудкомнуң цехтер аразынга шилчиир Кызыл тугун фабриканың коллективинге 250 рубльдин шанналы-биле кады тывыскан. Ийиги черни ТЭЦ коллективи өөлээш, шилчиир вымпелди болгаш 150 рубльдин акша шанналын алган.

Дүүлаар цехтерниң талазы-биле бирги черни септелге-механиктиг цех алган. Анаа дүүлаар цехтер аразынга шилчиир Кызыл тукту болгаш акша шанналын тывыскан. Ийиги черни чуртталга-коммунал эргелели өөлээн.

Маңаа даг-дүгү арыглап, белеткээр фабриканың чартык чылда чедип алган кол-кол көргүзүглерин айтыры чугула. Фабрика бирги чартык чылда 12100 тонна даг-дүгүн болбазырадып кылыр планын 13065 тонна кылыр күүседкен. Ааи чартык чыл планын 107,6 хуу күүседкен. Фабрика 1969 чылда Төрээн чуртка пландан ажыр 1000 тонна даг-дүгү бээр хүлээлгезин июль 15-те чүс хуу күүседкен. Боттарының бар арганарын болгаш курлавырларын санап көргеш, чыл төнчүзүнге чедир ам-даа 500 тонна даг-дүгүн планнан ажыр бээрин түзээнген. Ол коллектив амгы уеде кышка удур септелге ажылдарын, чамдык эргижирей берген херекгелерни чаартып солуурун болгаш фабкомнуң талазынан социалистиг чарышка удуртулганы экижиткенининиң түннелинде бүдүрүлгенин мурнакчыларының саны көскүзүү-биле өзүп, күш-ажылдың бүдүрүкчулуу өскен. Бирги чартык чылдың түннелдерин өөлчеглер, цехтер, экипаждар, салбырлар аайы-биле түс-түс үнүрген. Комбинаттың дирекция черинин, парткомнуң, рудкомнуң цехтер аразынга шилчиир Кызыл тугун фабриканың коллективинге 250 рубльдин шанналы-биле кады тывыскан. Ийиги черни ТЭЦ коллективи өөлээш, шилчиир вымпелди болгаш 150 рубльдин акша шанналын алган.

Дүүлаар цехтерниң талазы-биле бирги черни септелге-механиктиг цех алган. Анаа дүүлаар цехтер аразынга шилчиир Кызыл тукту болгаш акша шанналын тывыскан. Ийиги черни чуртталга-коммунал эргелели өөлээн.

Маңаа даг-дүгү арыглап, белеткээр фабриканың чартык чылда чедип алган кол-кол көргүзүглерин айтыры чугула. Фабрика бирги чартык чылда 12100 тонна даг-дүгүн болбазырадып кылыр планын 13065 тонна кылыр күүседкен. Ааи чартык чыл планын 107,6 хуу күүседкен. Фабрика 1969 чылда Төрээн чуртка пландан ажыр 1000 тонна даг-дүгү бээр хүлээлгезин июль 15-те чүс хуу күүседкен. Боттарының бар арганарын болгаш курлавырларын санап көргеш, чыл төнчүзүнге чедир ам-даа 500 тонна даг-дүгүн планнан ажыр бээрин түзээнген. Ол коллектив амгы уеде кышка удур септелге ажылдарын, чамдык эргижирей берген херекгелерни чаартып солуурун кылып эгелей берген.

Септелге-механиктиг цех бирги чартык чылдың бүдүрүлге планын 108 хуу күүседкен. 1 рубльге опаалтыр бүдүрүп үндүрген продукциянын бот-үнезин 0,8 көпеекке чиигээн. Оон түннелинде ажыл төлевириниң фонду зундан 3000 рубльди камнап алган. Чаартыкчылар болгаш чогаадыкчылардан 6 санал киргеп, оон бежин бүдүрүлгеге шиигээдип алган, ол чаартыкчы болгаш чогаадыкчы саналларны шиигээдип алганының түннелинде 2500 рубльдин камналгазы алдынган. Септелге-механиктиг цех бирги чартык чылда бүрүнү-биле бот-орулгачарылгаже киргеп, цехте күш-ажылдың бүдүрүкчулуу бирги чартык чылда 87 хуу бедээн. ТЭЦ коллективи бирги чартык чылда 20010 кит-шак электроэнергияны ажыглап кылыр планын—111,5 хуу күүсеткеш, планнан ажыр 2311 квт-шак электроэнергияны районнуң улус ажыл-агыйының ажырларынга берген.

Комбинаттың кислород станциязы кислород ажылдап кылыр планын ажыр күүседкеш, 2443 кубометр бараанныг кислородту планнан ажыр саарган.

Бо чедишкиннер ала-чайгаар боттанып турбаан болгай. Ону чедип алырынга социалистиг чарыш, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин, партия, профэвилел организацияларының политиктиг болгаш организас-массалыг ажылдары улуг салдарны чедиргени маргылдаа чок. Комбинатта социалистиг чарыштың мурнакчылары ай, квартал санында өзүп турар. Оларга фабрикада Н. Гогарцев, Ч. Кан-оол, Н. Хертек, А. Евдокимов, М. Уйнукпаа, септелге-механиктиг цехте К. Кок-Карак, И. Танова, В. Зубенко, рудникте А. Бельтиков, Д. Болат, Х. Чамбал, С. Доможаков, О. Дорбет-оол болгаш өскелер-даа хамаарыр.

Ынчалзажок бистиң ажылывыста четпестерни болгаш амдаа чедир шиитпирлеттинмээн чүүлдерни айтыр херек. ОРС-та, чуртталга-коммунал эргелел цегинде социалистиг чарыштың дээштиг салдары куду, күш-ажылдың организастаалкынны чавыс деннелде турбушаан. ОРС-та садыг ажылдакчыларының ажылдап үнер болгаш кирер чоруу дыка хөй. Бо хүннерде 30 ажыг садыгны, столовая ажылдакчылары негеттинип турар.

Садыгның болгаш ниитининиң чемненияге черининиң хөй-ниити контролёрлары бирги чартык чылда четпес ажылдаан. Ногаа шыгжаар складтар мынчага чедир кышкы байдалдарга таарыштыр септеттинмээн, ОРС-тың складтарын чылыг-биле хандырар чылыг-трассазының септелгези эгелевээн.

Чуртталга бажыннарының септелгезин оожум чорудуп келгенинден бирги чартык чылдың планы күүсеттинмээн. Септеттинген чуртталга бажыннарының шынары куду, чарыгдаан акша-хөреңгинниң түүү хөй болуп турар. № 1 кафе-столованың капитал септелгезин ай ажыг үениң иштинде чорудуп келгеш, чүгле июль 27-де ажыгналга кирген.

Пролетариатның улуг баштыңчызы, Совет күрүнениң үндезилекчизи болгаш тургузуучузу В. И. Ленининиң 100 чыл болур юбилейинге телептир ужуражыр дээш чарышты бүдүрүлгенин бүгү-ле адырларынга калбартып тургаш, күш-ажылчы чаа-чаа чедишкиннерже бүгү ажылчыннарны мобилизастаары профэвилел комитеттериниң хүндүлүг хүлээлгези болур.

Х. КЕСТИКЕЙ,
«Тыва даг-дүгү» комбинатта каттышкан профэвилелдер комитединиң инструктору.

КЫЗЫЛ ТУК — АРЫГЛАКЧЫЛАРДА

Районнуң үлетпүр бүдүрүлгелериниң, түдүг болгаш транспорт организацияларының 1969 чылдың ийиги кварталында социалистиг чарыжының түннелин үндүрген, СЭКП Барыын-Хемчик райкому база райкүүском «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективин чарышка тиилекчи деп санаан.

Ийиги кварталда чедип алган чедишкиннери дээш арыглакчылар коллективинге партия райкомунуң база райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун «Тыва даг-дүгү» комбинаттың партия-ажыл-агый активиниң хуралынга апарып тывыскан.

Л. БАДЫ-САГААН.

Сорулгавыс улуг

Бо чылдың ийиги кварталында республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразындан эң эки түннелдерлиг болуп, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база областтың профэвилелдер чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун чедип алырынга арыглаар фабриканың коллективи эвээш эвес салыышкынны киирген. В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл болур, Совет Тываның 25 чыл юбилейинге белеткел үезинде социалистиг чарыш бисте улам калбарган болгаш эки үре-түннелдиг болуп турарын демдеглээр херек.

Эртиен чартык чылда фабрика 12,1 мун тонна соттуг даг-дүгүн ажылдап кылыр планныг турган. Ол план 107,6 хуу күүсеттинген ийикпе, азы планнан ажыр 945 тонна даг-дүгүн бистиң ажылчыннарывыс Төрээн чуртка сөңнээн. Ол дээрге Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл болур оюнга холбаштыр алдынган хүлээлгевистиң чартыктан хөй көзинин күүсеттингени ол болур.

Күш-ажылчы бо улуг чедишкин коллектив кежигүннериниң кызымак күш-ажылының ачызында чедип алдынган. Ылаңгыя кижи бүрүзүнүң алган хүлээлгезиниң күүсеттинген турарын хандырар хемчегларни ап келгени, тустус участоктар аразынга социалистиг чарышты калбартып, көскү агитациянның дээштиг чоруун чедип алганы бүдүрүлге көргүзүглерин экижидер арганы берген.

Боттарынга онаашкан ажылын үргүлчү ажыр күүседип турар эзлчеглер бисте хөй. Ылаңгыя А. Хорунмий болгаш Ю. Шагдырга удуртнан № 1 болгаш 3 эзлчеглерниң ажылчыннары чартык чыл планын 109,5 хуу күүсеткиззиннер.

Фабриканың ниити ажылы механика болгаш энергия албаннарының канчаар ажылдаанындан коя хамаарыр. Чүл дээрге, нарын дериг-херекселдерниң кол болгаш үүрмек септелгезин чогуур үезинде чорудуп, чаа техниканы бүдүрүлгеге шиигээдири дээш оондаа өске ажылдарны бо коллективтер кылыр ужурлуг. Олар боттарынга хамаарышкан албан хүлээлгезин эки күүседип келгенин демдеглээр херек.

Чижээлээрге, механика албанының ажылчыннары чыл дургузунда 82 мун рубльдиң чаа техниказын шиигээдир дээш хүлээлгезин ыракта ажыр күүсеткен. Олар даг-дүгү арыглаар ийи нарын херекселди тургускан, ону шиигээдип алырынга 123 мун рубль чарыгдаттынган. Ооң ачызында фабрика ниитизи-биле күрүне планын ажыр күүседир аргалыг болган. Чылдың баштайгы айларында механика албанының ажылчыннары слесарьлар эштер М. Смирнов, С. Богорцев, Н. Хертек болгаш оон-даа өскелер чаа дериглерни дүрген ажыглаага киирер дээш өнза күжениишкинниг ажылданнар. Олар чамдыкта ийи эзлчегни безин улаштыр ажылдап турган. Үстүнде айыттынган эштерниң кызымак күш-ажылының ачызында эки көргүзүглерни чедип ап турар бис.

Сөөлгү үеде даг цегинден кээп турар руданың шынары багай болганындан хөй чигзтти ажылдап кылырының аргаа, курлавырларын тывар дээш элээн ажылдарны кылган. Сорттуг даг-дүгүн ажылдап кылырының хемчээлин кудулаттпас дээш ындыг хемчегларни алган. Бо херекке электроканакчы Р. Хатынов, слесарь А. Самороков, машинист М. Уйнукпаа болгаш оон-даа өскелер боттуг салыышкынын кииргеннер.

Ак-Довурак комбинатты ажыглаага кииргенинден бээр беш чыл болур оюн удавас демдеглээр бис. Будурулгениң күүсүн долузу-биле шиигээдип алыры, будурулгениң культуразын болгаш эстетиказын бедидер дээш өске-даа ажылдарны боттандырар хемчегларни ап турар бис.

Чыл төнчүзүнге чедир амдаа 500 тонна үнелиг материалды төрээн чуртка бээр дээн сөзүвүстү эзлээр бис.

К. БЛУМ.

ЧУРУКТА: (Солагай талададан) рудникте коммунистиг күш-ажылдың машинист-экскаваторшиктер экипажының кежигүннери Николай Силич биле Юрий Петров олар бирги чартык чылда даг рудазын казып, машиналарга чүдүрер даалгазын 108 хуу күүсеткен.

О ОНДАРНЫН фотозу.

УЕНИН НЕГЕЛДЕЗИ

Улустар арасында тайбың-ның болгаш найыралдың талазы-биле В. И. Ленинниң чагаан идеялары биле-ге Коммунистиг партиялыстың болгаш Совет күрүнелериниң бүгү-ле дашты-ны политиктиг ажыл-чорудулазында сиңиннекен. Социализмни болгаш коммунизмни тудуп тургузарынга делегейниң таварымчалыг байдалдарың социалистиг еске-даа чурттар-биле ында хандырарын Совет Эвилели бодунуң сорулгазы ыялдыр салып турар. Ынзы-бүрү инитилел тургузуглуг күрүнелериниң тайбың догуинаашкыныңың принциптерин Октябрьның төрээн чурту чайгымаш чок шыны-биле камгалап, тайбыңны камгалаар болгаш быжыглаар дээш, делегейниң чаа даймының кыжаныышкынындан ниж-не төрелгетенин адырып алыр дээш чүткүлдүг демисежин турар.

Коммунистиг болгаш ажылчын партиялардың делегей Чөвүлел хуралының ойлаган демдеглээнин ёзугаар алырга, делегейниң дүшүүрлүг чорууп чидиглендирер дээш империалистиг болүктериң чорудуп турар политиказынга удур, соок дайынның үелериче эглип кирер дээр ол болүктериниң кандыг-даа ораддажыышкынынарынга удур демисежирин коммунистер боттарының хүлээлгеин кылдыр санап турар. Бөгүн быжыг тайбың—ол дээрге хөөрүн бодал эвес, черле чедип алдынган турүп болур сорузга-дыр — деп, Чөвүлел хуралдың киржикчилери «Тайбыңны камгалаарының Кыйгырыында» медеглээнинер. Ынчаарга ол арга хереп кырында боттуг чүүл болган турар төлээде, бүгү-ле депшилгелиг, тайбыгга ынакшылдыг нүүтериниң чаңгыс эвэн эргежок чугула.

Амгы үениң кол айтырыгларының бирээзи болза Европаның черинге быжыг тайбыңны хандырары болур. Делегейниң ийи дайыны чогум-на харын Европага тыптып келген болгай, ол ийи дайының дургузунда чеден миллион кижи амы-тынындан чарылган болгаш сапап четпее материалдыг когаралдар болган. Делегей империализми чогум-на харын Европада аажок хөй армияларны, массалыг узуттаашкынының термоядродуг бөө-чепсээниң болгаш химиктиг чепсээнин арсеналдарын моолгаан. Харын мында, чер бомбурээнинң бө районунда, империалистиг болүктер чепсеглеенишкинни кажангыымдан-даа артык эдилелдир бүдүрүп турул берген, ол чорук улустарның эктинге аар үүрге болуп турар. НАТО чурттарының шуут шериг чарыгдалы чыда 100 миллиард доллар ажып турар. Бир эвес НАТО-нуң шериг бюджединя тайбың, тургузукчу сорулгаларже угландырыптар болза, чыл бүрү 40—50 миллион кижини чаа чурталга бажыңнары-биле хандырып, 50 муң школаны, 10 муң эмнелгени тудуп ап болур. НАТО чурттарының шериг чарыгдалдарының чүгле чаңгыс айда үнер түүү безин Сахараның аажок улуг эзэн нуруг хөвүзүн бүрүн суттарарынга четчир!

Тоогу—оки башкы. Ону хереңке албастан болбас. Улустарга кедергей аар үүрге чарыгдалдарлыг, бөө-чепсек-биле иворегтиг болгаш дайынзырак дембээрелдя хайныктырар шак ол НАТО блок бодунуң догуинаашкынының чээрби чылыпыл дургузунда Европа диптиң аймыл чок чоруунга үргүлүүнүң кыжаныышкыны болуп келгенин харын ол төөгү хереченлеп турар. Ынзы болганда, Европаның аймыл чок чоруун шинтирлээринниң шилип ап болур өске оруу бар, ол орук дээрге Европаны бот-бодунга удурланыпкак шериг болүглежиишкиннерни чарылдырарының оруу эвес, харын диптиң бүгү нүүтелериниң болгаш улустарының бүгү талалыг кады ажылдажылгазының оруу-дур.

Ынзы орукту Совет Эвилели болгаш Варшава Керээзиниң киржикчилери социалистиг еске-даа күрүнелер саналдаан, олар боттарының аймыл чок турар байдалын инити Европаның аймыл чок турар чоруундан чарылбас кылдыр санап турар. Европаның социалистиг чурттары Европа диптиң дескээзиниң үштүң ийи кезиин эзлеп турар, чоңу ол диптиң чурттакчыларының дең кезиин болуп турар ындыг боттуг байдалда, оон өскээр саналарының аргазы-даа чок. Европада душшүүрлүг чорукту кошкадыр дээш, аңаа быжыг тайбыңны хандырар дээш, коллективтиг аймыл чок чоруктуң идегелдиг системазын тургузар дээш демдеглээр чөптүг. Ол суурда чурум үреэр чоруук-биле демисел дээштиг болуп турар.

Партийжи агитатор болбу-шаан, хөй-нинтининиң еске-даа ажылынга Макар Дозүрбей ядакейлиг киржиш, ылаңгыя Малиновкада дружининиктер командирилде ажы ажылдап турарын демдеглээри чөптүг. Ол суурда чурум үреэр чоруук-биле демисел дээштиг болуп турар.

М. КУРТУГБАЙ.

МАКТАЛДЫГ КИЖИ

Макар Дозүрбей ам үш чыл почтачылап келген. Бо аразында албанның бижиттери, хүүйүн чагаалары, ылаңгыя чоңнуң парлаалга чагыдылгазы хожуудаа таварылга болбаан. Бии-Хем районнуң Малиновкада малчыннарны, ону мактап хүндүлээрлер.

Почта тарадылгазын үлэм эжиктиишаан, чоңнуң парлалга чагыдылгазын ам М. Дозүрбей база организастап, чүүл бижидип алырын малчыннарга сүмелеп турар. Ол ышкаш солун номчулгазын чаа болуушкуннар дугайында беседаны база чорудуп турар.

Партийжи агитатор болбушаан, хөй-нинтининиң еске-даа ажылынга Макар Дозүрбей ядакейлиг киржиш, ылаңгыя Малиновкада дружининиктер командирилде ажы ажылдап турарын демдеглээри чөптүг. Ол суурда чурум үреэр чоруук-биле демисел дээштиг болуп турар.

М. КУРТУГБАЙ.

делегей бо хуннерде

СОЦИАЛИЗМНИҢ ЧАА-ЧАА ТИИЛЕЛГЕЛЕРИНЧЕ

ЧКП ТК-ның Президиумунуң кыйгырыы

ПРАГА. (СЭТА). «Руде право» болгаш еске-даа солуннар Словак национал туре халышкынының 25 чыл болуруна болгаш Чехословакияның хосталганының 25 чыл оюнга холбаштыр ЧКП ТК-ның Президиумунуң кыйгырыын парлап үндүрген. Фашизмге удур, хосталга болгаш инитилел депшилгези дээш демиселге бистиң улузувустуң таварышкан улуг иогараалдарының мурнуурга бажывысты мөгейтип тур бис деп, кыйгырыгда чугаалаан. Ындыг болза-даа боттарывые тиилелгени чедип ап шыдавас турган бис. Совет Эвилели кызыгаар чок хөй когараалдарны үндүрүп турган, делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң ондуг чаагай күлээлгезин күүсеткен. Совет Эвилели бодунуң шериг болгаш мораль-политиктиг артык күжүн көргүскен болгаш делегей империализминиң эң агрессивтиг, эң араатанзыг отрядын чылча шапкан. Чехтериниң болгаш словактарның каттышкан демисели чорун турда совет улус-биле тургустунган акы-дуңма харылзаалар бистиң улустарывыска социализмниң чаа-чаа тиилелгелеринче оруи-биле хөгжүлдениң кол магадылалы болган.

Ол үениң дургузунда бодунуң эрес-маадырлыг күшажылы-биле чедип алган түүлдериниге чехословак улус чоргаарланып турар дээрээни кыйгырыгда демдеглээн. Кыйгырыгда оон ыңай чугаалаазы: хосталга болгаш социализмниң тиилелгези дээш Чехословакияның улузунуң демисели-биле шуут холбашкаазы Чехословакияның Коммунистиг партиязы бистиң чурттувустуң улустарының васкежиктиг келир үеан дээш бодунуң харыысалгазын медереп билип турар. Партия ол медереп билишкинин эрткен чылдың январьда удуртулга болдурган, мичаарда четчестерин чайладырын, частырыгларны одерии болгаш бистиң ынытилелдиң улам ыңайгы хогжүлдезининг оруктарын дилеп тыварын эгелээн. Ындыг болза-даа бистиң партиявыстың бо күженишкиннерни бөрыын оппортунистер, түүлбаазын политиктиг авантюристер, социализмниң делегей болгаш иштики дайынынары ажыглаан. Чүгле бистиң чуртувуста хөй кижилерниң эвес, харын база бистиң чоон эвилелчилеривистиң дүрүм ёзугаар айылгызынарын болдурган үзамдыкан болгаш таржыктыг кризиске таварышкан бис. Төп Комитеттиң апрель болгаш май пленумнары ол кризистен үштүнүп үнериниң боттуг оруун айыткан.

ЧКП ТК-ның Президиумуу боттарының бүгү нүүтерин Чехословак Социалистиг Республиканың чаагай чорууна бээр, сандаргай болгаш иштики ишуш-чуруи чок чорук-туң түлевилиндэ күрүнеши кошкадыр арганы бербес деп ажылчы чоннарны кыйгырып тур. Бистиң төрээн чуртувусту Совет Армиязың хосталга үелериден бээр 25 чыл оюнуп байырлалының эгези—Словак национал туре халышкынының 25 чыл оюн демдеглеп турар хүннерде олче кыйгырып тур бис деп, документтиде чугаалаан. Алдарлыг төөгүүр тулчуушкуннар, кады төнкен хан болгаш улуг когараалдар дугайында тураскаал социалистиг төрээн чурттуң чечентелиишкинин дээш инициативтиг, чогаадыкчы болгаш кызымаккай нүшажылче бистиң улустарывыстың үгаалылалдыг нүүтерин сорук кииреер дээрээниге бүүреллиг бис.

РКП-ниң X съездизинде

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Румыниянның Коммунистиг партиязының X съездиин бодунуң ажылын үргүлүүлеп турар. Август 7-де эртенги хуралга ыскы чарсар болган соонда даргалакчы РКП ТК-ның Күүсекомунуң кежигүнү Г. Стойка СЭКП-ниң төлөөлериниң баштыңы, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушевке сөс берген. Залда олургаанар Совет Эвилелининң Коммунистиг партиязының төлөөлекчиин индирге үүүн кээрге, бут кырынга туруп аңаа байыр чедиргеп. Оон чугаазын адыш часкаашкыны каш удаа үзе кирип турган.

Чугаазының түлевилинде К. Ф. Катушев РКП-ниң X съездизинге СЭКП ТК-ның байырлыг чагаазын номчаан. Залга дыңмиттиг адыш часкаап турда СЭКП Төп Комитединиң РКП-ниң X съездизинге белээ—В. И. Ленинниң скульптуразын дамчыдып берген. Бистиң найыралывыстың, бистиң чаңгыс эвилистин, бистиң күжүвүстүң үндезинин ленинизмде деп, К. Ф. Катушев чугаалаан.

Чедиишкиннинг хемчеглер

БЕЙРУТ. (СЭТА). «Фатх» дээр партизаннар отрядтары эжелеткен араб девискээрде израиль шериглерге удур дайынчы чорудулгаларын идепкейлиг чорудуп турар. Август 3-те партизаннарның бир отряды Иордан хемнин шынаазында аш-Шуэйр биле Джафталык суур районунда ковүрүтүү буза тевискен.

«Фатх» өске отрядтың партизаннары август 4-те Махлутата (Иордан хемнин шынаазы) израиль шериг лагеринче хемертен халдаан. Ол хемчеглерниң түлевилинде израиль шериг баректарын орттеткен. Израильчилер дириг күш талазы-биле чидиргеп болган.

КАИР. (СЭТА). Соолгу хүннерде палестин партизаннар израиль эжелекчилерге удур чедиишкиннинг хемчеглерин каш удаа боттандырган.

Август 5-те Газа хоорайның төвүнге партизаннар болүк израиль солдаттарже болгаш офицерлерже гранаталарны октаан. Ол-ла хүн араб патриоттар Дейр эль-Балла хоорайны Рафах-биле тудуштурган демир-оруктуң участогун сандан үндүрген болгаш орукна эзлээн каш израиль машинаны узуткаан.

Бүрүн хоруур

ТОКИО. (СЭТА). Атомнуг болгаш водородтуг чепсекти хоруур дээш 15-ки делегей конференциязының пленарлыг хуралы доозулган болгаш «Хиросима угуулганы» хүлээп алган. Конференцияның 10 муң хире делегады, даштыкы чурттардан келген 24 төлөөлекчи массалыг узуткаашкынның чепсээнин бүгү хевирлерин, оон иштинде ядролуг, химиктиг болгаш бактериологтуг чепсекти бүрүн хоруурун кыйгырып турар ол угуулганы чүүлдүг деп санаан.

Конференцияның пленарлыг хуралының киржикчилери вьетнам улустуң демиселин деткиири-биле делегейниң чаңгыс аай хөделиишкиннерин хөгжүдүрүнче болгаш атомнуг чазылдырмышкынарның айылынга таварышканнарга дузаламчыны нүүтелдиреринче угландырган резолюцияны база хүлээп алган.

Милитаризм оруу-биле

БОНН. (СЭТА). Бонн чазак коалициязының партиялары политиктиг болгаш мораль чылдагаавнар-биле бүдүлеверге албан эрттиреринден ойталаан кижилерге күш-ажыл хүлээлгезин ыяап-ла күүседир кылдыр дагзырын ГФР-ге чорудар дутайында телевилелиг ажылдап кылып турар. «Рейнише пост» солуниуң дыңнаткаңы-биле алырга, «ол нижилерни назармаларга чыттырар болгаш аар күш-ажыл кылдырар».

Чүрттү улам ыңай калбаа-биле милитаризастаарывыче Боннуң утландырган бо хемчеглери бүдүлеверге албан эрттиреринден ойталаар аңаяк кижилериниң Барыын Германияда улам көвүдеп турарыбиле холбашкан. Баштайгы медээлер-биле алырга, бо чылын шериг хүлээлгелиг 18 муң кижи шериг албаныңдаа хостаар дугайында билдиришкинин киирер боор деп, парлалга дыңнаткан. Бонн эрге-чагыргалар күш-ажыл кылыр хүлээлгени ёзугаар чартык шериг кезектеринге албан эрттиреринче оларны албадаар бодалдыг. Туе черинин болүктериниң демдеглеп турары-биле алырга, бо чартык шериг кезектери гитлержи күрүнеге туруп, бүгү-нинтининиң күш-ажыл хүлээлгезинге үндезилээш, хөделип турган «Рейсарбайтедиест» дээр организацияга демейлешкек.

Венесуэланың Компартиязының ТК-зының пленуму

КАРАКАС. (СЭТА). Венесуэланың Коммунистиг партиязының ТК-ның пленуму болуп эрткен. Пленум бодунуң тускай резолюциязында коммунистиг болгаш ажылчын партиялардың Москвага Чөвүлел хуралынга ВКП-ниң төлөөлериниң ажыл-чорудулгазын, Чөвүлел хуралдың хүлээп алган шинтпирлерин болгаш документилерин чүүлдүг деп санаан. Империализмге удур демиселге коммунистиг болгаш ажылчын партияларның сырый каттыжышкынын күштелдиреринге ол шинтпирлериниң болгаш документилериниң хуралаары чигзинниг чок деп, резолюцияда демдеглээн. Ылангыя маадырлыг вьетнам улусбиле эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаар керектиг талазы-биле антиимпериалистиг күштериниң мурнуурга Чөвүлел хуралдың тургускан сорулгалары амгы төөгүлүг үеченалының негелдеринге дүүжүп турар. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы антиимпериалистиг, революстуг күштерге чаа энергияны берген дээрээни пленум демдеглээн.

Пленум Чөвүлел хуралдың салган сорулгаларын күүсединр, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шинчаалакининиң чаңгыс эвин быжыглаар, империализмниң агрессивтиг планнарын үзе шавар деп, венесуэла коммунистерин кыйгырган.

Чаа кемниг үүлгедиглер

ХАНОЙ. (СЭТА). АКШ-тың империалистеринин Вьетнамда шериг талазы-биле кемниг үүлгедиглерин истеп хынаар комиссия медеглел кылган. Баштайгы медээлер-биле алырга, июль айда америк самолёттар Соңгу Вьетнамның агаарынга 1090 разведка ужудуушкуун чоруткан деп, медеглелде демдеглээн.

Июль айда Вьетнам Демократтыг Республиканың мурнуу моолгарын америк ужар чүүлдүг каш удаа бомбалаанын болгаш бөөлээнин, а ол ышкаш Виньлинь районну америк 7-ги флоттуң корабльдеринден болгаш демилитаризастаан зонаның мурнуу талазындан бөөлээнин комиссия демдеглээн.

Америк дайынзырактар демилитаризастаан зонаның соңгу талазынга химиктиг чепсекти ажыглаанын, оон түлевилинде муң-муң кижи качыгдаан болгаш көдээ ажыл-агый тарылгазын узуткаан деп, медеглелде демдеглээн.

Комиссияны тургускан

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн демдеглээри-биле хемчеглерни боттандырар талазы-биле түскай комиссияны тургускан дээрээни «Нуэстра платра» сөзүп бижээн.

В. И. Ленинниң Чогаалдарының бүрүн чыыдакыы кадыгдаан ында ундүрерни, делегей пролетариадының баштыңчызының дугайында элээп помнарны, ылаңгыя Владимир Ильичиниң намдарын парлаарын айыткан. Ленинчи хүннерни эрттирер, оон үезинде марксизам-ленинизминиң айтырыгларының дугайында, Аргентинада революстуг шинчаашкинге Ленинниң өөредиининиң салдарының дугайында семинарлар болур.

Чингине төлээлекчиниң медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Француз парлаалгазын клубунга чүве чугаалап турган, ВДР-ниң Францияда чингине төлээлекчиин Май Ван Бонуң медегээнин болза, ВДР-ниң чазаа Мурнуу Вьетнамга бүгү-нинти соңгулданы чорудар дугайында Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазазының киирген ёзалдарын деткип турар.

Революстуг түр чазаи-биле кады бис. Сайгонуун чалча ёзу-чуруму эрге-чагыргага хевээр артыкаи байдалдарда соңгулда чорудар дугайында салдыган ёзу-чуруму догуинаар, америк шериглер ында турда хостуг болгаш демократтыг соңгулда бээп шыдаазар.

Вьетнам улус америк шериглерни бүрүн ундүрериниң негээрин тургулаазар. АКШ бодунуң агрессиязын үргүлүүлевишаан турда, вьетнам улус бодунуң хосталгалыг дөмиселин чорудар.

Сан өскен

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам улус армиязының зенитчилери Вьетнам Демократтыг Республиканың агаар делгемининге Нямха можуга шургун киирген ушудукчузу чок америк самолёттуу дүүжүр аткан.

ВИА агентилелдиң дыңнаткаңы-биле алырга, ол болза ВДР-ниң девискээрининге дүүжүр аткан 3313-ку америк самолёт болган

Бармын Берлин. Хоорайның демократтыг хөй-нинтиин түе черинин эрге-чагыргаларының кара турамында ажылдашкынынга удурланып турар, чүге дээрге эрге-чагыргалар бүдүлеверден «кырбан десиеп дээш буруудадыр». Бармын Берлининиң болүк аныктарын ГФР-же чорутпан. Оларны кеземче херээнин истелгевиниге киирер.

ЧУРУКТА: чыскаалчылар-биле бармын-герман полициязының ажылдажымышкыны.

АП-СЭТА-ның фотозу.

БАШКЫЛАРНЫҢ АВГУСТ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫНГА УТКУШТУР

ЧАА ПРОГРАММАЖЕ ШИЛЧИИРИНИҢ НЕГЕЛДЕЗИ УЛУГ

Бистиң республиканың улус чыдыышкын органнарының, башкыларының мурнуурга I-IV база устүкү класстарның чаа өөредилге программазынче шилчиири-биле холбашкан ноочуг харыысалгалыг соруулга туруп турар.

Чаа 1969—1970 өөредилге чылы удавас эгелээр. Бүгү сес чыл болгаш ортумаа школалар чаа программаже шилчиирининг белеткел ажылдарын калбартыр ужуруг. Чаа өөредилге чылында республиканың бүгү бирги класстары чаа өөредилге программазынче болгаш номнарынче шилчиир. СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелининиң 1965 чылдың ноябрь 10-да школа дугайында докталаалын күүседир дээш Тыва АССР-нин чыдыышкын министерствозу, башкылар биилиг бедидер институт болгаш улус өөредилге органнары чамдык белеткел ажылдарын кылып чоруткан. Эрткен өөредилге чылында бүгү бирги класстарга чаа программа ёзугаар шенелде өөредилгени чорутпан. Ындыг ажылдың дуржулгазын Кызылга башкыларның практиктиг конференциязынга январь, июнь айларда чугаалашкан. Шенелде өөредилгеден алгаш көөрге, өөредилгениң чаа программазының ажыктыы башкыларның коддуун бүдүретпеп. Уругларның түвени биилип алыры эки, утааны дүрген сайзыраар болган. Оон-биле төрөлештир чаа программа, өөредилге ному-биле ажылдаары башкылардан эргежок чугула биилгин, ону докталаал бедидерии болгаш башкылал мергежилин сайзырадгайдарын негеп турар. Чаа программа-биле ажылдап турган башкылар Чемкова (№ 7 школа), Помазанова (№ 4 школа), Алдын-оол, Саморокова (№ 2 школа) болгаш өскелер-даа эки түвелдерин чедип алган.

Эрткен өөредилге чылында Бай-Тайга, Өвүр, Мөңгүн-Тайга, Эрзин, Бии-Хем районнарына белеткел классгары ажылдап турган. Бо чылын ындыг классгар республиканың өөрээн каш районнарынга база ажыттынар. Белеткел классгары 1 класстың бедиткен негелделиг программазын шиңгээдип алырынга чугула үе-чада деп чүвени дуржулга көргүскен.

Июнь, июль айларда башкылар биилин бедидер институт чаа программа-биле ажылдаар башкыларның биилин бедидериниң курстарын эртиргеп. Кол кичээнгейни чаа программа ёзугаар белеткел болгаш бирги класстарга ажылдаар башкыларже угландырган. Курстарга 471 нижи өөренип эрткен, оларның-биле 1600 хире шактыг практиктиг болгаш теоретиктиг кичээлдерни эртиргеп. Лекциялар номчуурунга, практиктиг кичээлдерни чорударынга Кызылдың башкы институдунуң, педучилищениң, хоорай школаларының мергежилдиг, шынаан билиглиг башкыларын киириштиргеп. Башкылар Р. Р. Бегзи, И. М. Бородич (башкы институду), Л. В. Фунтикова, И. К. Эргил-оол, В. Л. Ладанова (педучилище), А. А. Алдын-оол (№ 2 школа) болгаш өскелерда солуп, утка-шынарлыг хаяы лекцияларны номчаан, практиктиг кичээлдерни эртиргеп.

Чаа программаже шилчилге нөрээниң башкыларынга шыңгыы негелдеин салган. Биргн эзлчегде методиктиг литература, дидактиктиг болгаш коргузуг материалдары эргежок чугула.

Амгы үеде башкылар биилин бедидер институт чаа өөредилге чылынга литератураның методиказын, 1 класска биижикке өөредириниң дидактиктиг материалын, тыва школаларының II—IV класстарының орус дыл башкыларынга тематиктиг планны ажыдап кылып, көвүдедип турар. Тыва школаның 1 классынга программазы болгаш өөредилге методиктиг литератураларны парлап үндүрериниг белеткеп турар. Сентябрь 1-де эргежок чугула номнарны өөренчилер алыр ужуруг. Ынчалзадаа Тываның ном үндүрер черинин, республика типографиязының буруузу-биле чамдык өөредилге номнарын үндүрери дыка хожуудан неэген.

Районнарның улус өөредилге шкистерининг, школаларының удуртулгулары методиктиг ажылды эки организастап чорударын баш бууруглар хынамчалыг болдыр. Чаа программаже шилчилге үезинде башкыларга үргүлүүлүүн дузаламчыны эргежок чугула.

Тыва АССР-нин чыдыышкын министерствозунуң, башкылар биилин бедидер институттуң эгелээшкини-биле 6 районда педагогиктиг билиглерни пропагандаар улусчу университеттерни тургусчан. Оларга башкыларга, ада-иелерге чогуур дузаны чедирер ужуруг.

Бистиң республиканың улус өөредилге ажылдакчылары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга төлептиг ужуражыр үезин боттарының мурнуурга салдыган сорулгаларын чедиишкинниг шинтирлеп шыдаар.

М. БОРСОЕВ,
башкылар биилин бедидер институттуң методизи.

ШЫН

Дөртку арын ● 1969 ч. ● август 9

БӨГҮН — КҮШ-КУЛЬТУРЖУНУҢ БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ ХҮНҮ

КҮШТҮГЛЕРНИҢ, АВААНГЫРЛАРНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

ЧЕЧЕКТЕЛГЕН ЧАЛЫЫ НАЗЫН

Күш-культуржунуң хүнү—моге-шымрак, аваангыр-каппагай, быжыг туруштуг чалыы назынның байырлалы. Бистиң чуртувуска күш-культура шимчээшкинин совет эрге-чагырганың башгайы чылдарывыда-ла калбарып эгелээн. 1919 чылда Москванып Кызыл шөлүнге күш-культуржуларның башгайы парадын В. И. Ленин кээп көрген болгаш келир үеде коммунизмниң каңнаттынып быжыкпан муң-муң, миллион-биле тургузукчуларын белеткээрин күзеп чораан. Ынчангаш Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бистиң чуртка күш-культура шимчээшкининче онза кичээнгейни үргүлүг салып келген. Күш-культуржунуң байырлал хүнүп ам моон-биле 30 удаа демдеглеп эрттирип турары ооң тодаргай херечизи болур.

Бүгү чурттаазы дег бистиң республикада күш-культура шимчээшкининде эвээш эвес чедишкиннер бар. Чыл келген тудуи-на күш-культура коллективтери немежип, разрядчы спортсменнериң саны улам көвүдеп, чаа-чаа чемпионнар илереп, стадионнарның, спорт шолдериниң тудуу немежип турар. Ол ышкаш чайынанчак чедишкин чок-даа болза, спорттуң национал хевирлери сөөлгү үеде элээн нептереңгей апарган. Ол бүгү чедишкиннер улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга бешчыл планның онаалгаларын долдур болгаш ажыр күүседиринге улуг идегин берип турары билдингир.

Республикада спорттуң үш нитилелинде 255 күш-культура коллективтери 45490 ажыг күш-культуржуларны хаара тудуп турар, азы ол сан чурттакчы чонуңга 24 хуузу болур. Бо чылдың эгезинден бээр республиканың спорт нитилелдери бирги разрядтың 12 спортсменнерин белеткеп үндүрген. Ол-ла үениң дургузунда бистиң шилиндек командаларывыс чүгле республика иштинге эвес, оон дашкаар еске-еске хоорайларга Россия Федерациязының бирги чери дээш болгулаан маргылдааларга база киришкилээн. Чижээ, хаакчылар Барнаулга, гимназистер Новосибирскиге, хостуг хүрештүң мөгелери Омскиге болгаш еске-даа хоорайларга төрээн Тываның спортчу алдарын камгалап, багай эвес иергүзүглерни чедип алгылааннар. Таңды районнуң «Революцияның чалбыжы» колхозунуң бут бөмбүкчүлерь, көдээ спортчулардан бир-ле дугаар зона маргылдаазынга киришкен. Август айның иштинде Кызылдың спорт школазының шилиндектериниң командазы республикадан дашкаар маргылдаага баары кордүнген. Бо бүгү республиканың спортчу амыдыралында чаа үүлдер болур.

Кандыг-даа ажылга, ону удуртуп башкарарынга кадрларның кол рольду ойнаары маргылдаа чок. Күш-культура нитилелдериниң, организацияларының штатта 170 ажыг удуртур ажылдакчыларының 30 хирези дээди эртеминиг, а республиканың 120 ажыг ортумак, сес чыл школаларының күш-культура башкыларының үүгле 13-жү дээди тускай эртеминиг болуп турары республикага күш-культура шимчээшкинин калбартып, спорттуң бүгү хевирлеринге эки түннелдерни чедип алырынга четпес күш болур. Ындыг турбуже райкүүскомнарның чанында күш-культура комитеттериниң даргалары доктаамал ажылдавайн, үргүлчү солчуп келген. Чаңгыс-ла чижек: Барыын-Хемчик районнуң күш-культуржуларының удуртукчузунга ийи чылда 14 кижи солушкан.

Эртип турар спортчу маргылдааларның шынары куду, ооң кол чылдагааны мергежилдиг судьяларның чедишпеазинде деп чугаалап болур. Үүге дээрге бүгү Тывада республика категориялыг үүгле 6 судья бар болгаш 39 хөй-ниити тренерлер ажылдап турар. Күш-культуржу кадрларны белеткээринче Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында спорт болгаш күш-культура комитединиң чөвүлели (даргазы эш Н. Бегзи) чогуур кичээнгейни салбайн турар.

Спорт тудугларын бисте база шоолуг калбартпайн турар. Амдыгаа чедир-ле Кызыл хоорайда бешин ёзулуг стадион чок, бар-даа болза оларны чаагайжыдып, эде кылырын саададып келген. Эрткен чылдан бээр Кызылдың «Совет Тываның 5 чылы» стадионун чаарты тударынга четчир санныг акша-көрөңгөни тускайлаан турбуже, амдыгаа чедир ону ажыглалче киирбээни кайчап-даа таарышпае. СЭКП, ВЛКСМ хооркомнарының болгаш хооркүүскомнуң ону холга албайн турарын айтырар үе келген. Кызылдан эгелээш республиканың районнарынга чедир тускай волейбол, баскетбол, хүреш, бокс, теннис залдарлыг үениң негелдезинге дүгжүп турар тудугларның чогу хамаарышкан организацияларны дүвүретпейн турар. Бистиң спортсменнеривис оларны дыка күзеп турарлар. Спортчу чедишкиннер быжыг баазадан, мергежилдиг удуртукчулардан хамааржыры кымга-даа билдингир.

Чер-черде партия, профвиилел болгаш комсомол организациялары күш-культура ажылынче онза кичээнгейни салып, аңаа хүн бүрүнүң удуртулгазын хандырар ужурлуг. В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга улуг чедишкиннер-биле ужуражыр дээш, спортчу будун-будун коллективтерден эгелээш кижи бүрүзүнге чедир күш-культура ажылын акижидериниң хемчегларын алыры бистиң чугула соруглавыс.

ИЙИ ДАКПЫР

Тываның хостуг хүреш мөгелери Күш-культуржунуң Бүгү-эвилел хүнүнүң 30 чылының юбилейин-биле чергелештир бодунуң организаттыныш тургустунганыдан бээр 10 чылын ийи дакпыр байырлап эрттирип турарлар. Үстүнде ийи байырлалга бистиң мөгелеривистиң улуг чедишкиннерлиг ужуражыш турарын демдеглээри өөрүнчүг.

ССРЭ-ниң спорт мастерине 1, кандидатка 6 болгаш 100 хире кижиниң бирги разрядчылар кылдыр белеткээн.

Бистиң чаңгыс чер чурттуларывыс Валера, Михаил Оюн алышкылар хостуг хүреш талазы-биле Красноярск крайның, спорт мастерине кандидат Владимир Бичеоол Хабаровск крайның, Дандар-оол Долаатмаа Волгоград облазының спортчу адын чедишкиннинг камгалап турарлар.

Кызылда күрүненип педагогика институдунуң студентизи, спорт мастери Ондар Өргелээр РСФСР-ниң шилиндек командазының составында киржип турарындан ол бистиң бүдүн калбак делгем федерациявыста билдингир апарган. «Урожай» эки тура спорт нитилелиниң үш дакпыр чемпиону Фёдор Ондар (Таңды район) Тыва АССР-ден көдээ аныяктарның төлээзи болуп, база-ла РСФСР-ниң шилиндек командазының составынга киржир улуг идегелли чаалап алган. Ол бо хүннерде Туапсе хоорайда Россияның шилиндек командазынын составында маргылдаага киржип турар.

Бистиң «бичиилеривисе» кедээ ажыл-агый техникумунуң 18 харлыг студентилери Петр Белек, Юрий Монгуш аваангыр-туттунгур кашпагайы-биле онза шылгарап, республиканың чыынды командазынга чаа күш болуп немелькей. Сибирьниң Омск хоорайга болуп арткеи профвиилелдериниң спартакиадазынга киришкен болгаш Туапсе хоорайга болган РСФСР-ниң кедээ аныяктарның бирги чери дээш маргылдаага Юрий ийиги, Петр үшкү черни ап чедишкиннинг болганнар. Ол-ла техникумунуң доозукчузу Александр Соколов 1969 чылда Сибирьниң хостуг хүрешке чемпиону болган.

Москва хоорайда студент Владимир Мандан-Хорлуу найысылалдың студентилериниң шилиндек командазынга киржип, социалистиг Польшаның төвү Варшавага маргылдаага киржип чораан. Ындыг янзылыг бистин хевирависке кижиниттиниң өскен арестерниң чедишкиннериниң санаар болаа дыка хөй.

Амгы үеде Кызыл хоорайда бичии ооллардың болгаш аныяктарның 200 хире кижилиг хостуг хүреш талазы-биле ийи школазы ажылдап турар. Ында хостаттырган 4 тренер доктаамал ажыллап, өзүп олурар салгалга боттарының байлак дружузгазын дамчыдып турарлар. Хостуг хүреш үүгле найысылалда эвес, районнарда база калбак нептереп бар чылар. Ылангыя Таңдыда Федор Ондар, Хову-Аксында Михаил Оюн, Барыын-Хемчикте Кулар Калин-оол, Монгуш Байлаң-оол, Каа-Хемде Владимир Чыдыг-оол, Чөөп-Хемчиктиң Сүт-Хөлде Монгуш Соңгукчу олар хамаарышкан районнарынга спорттуң бо хевирин нептередир дээш тура соруктуг ажылдап турарлар. Олар дээрге үстүнде адаанывыс школаларның кижиндикчилери-дир.

Бо айның 14—17 хүннеринде Новосибирск хоорайга спорттуу школаларының бирги чери дээш маргылдаа болур. Анда киржир бистиң аныяктарывыска ажык оруктуу, улуг чедишкиннерни күзеп каалынар.

И. ХАСАНОВ,
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында спорт болгаш күш-культура комитединиң даргазының орлакчызы, спорт мастери.

—⊙—

Шеригден чагаа

Флот чемпионнары — тыва мөгелер

Сергей Дугаржапович Монгуш Кызыл туктуг Оожум океан флодунда шериг албанын эки эрттирип турар. Ол, пөн дугаар класстың специализи, шериг-далай флодунуң тергиин эки далайжызы. Оон аңгыда хостуг хүрешке бирги разрядчы болгаш бо чылын спорттуң ол хевиринге флоттуң чемпиону болган. Сергей солдат шылгаралдың дөрт көрек демдээлиг эдплектиин.

Монгуш шериг-далай албанынга барган башгайгы хүнеринден эгелээш, мактадан еске чүү-даа ап көрбээн. Албан эрттирип турар кораблиниң болгаш командылалдың хүндүлеелин чедип алган. Ыраккы шериг походунуң киржиктиин.

Кызыл туктуг Оожум океан флодунуң чоокта чаа эрттирген хостуг хүрешке чемпионнарын илередир маргылдааларга Сергей Монгуш биле кады бистиң чаңгыс чер чурттажывыс, хостуг хүрешке бирги разрядчы Ланчыы Булак киришкен. Олар пөлээш эки спортчу түннелдиг чедип ап, боттарының денизинге флоттуң чемпионнары болган. Тыва мөгелер спорттуң бо массалыг хевиринге мергежип турарынга өөрүп, чоргаарлаып турар бис.

А. ФЕДОРОВ,
Т. МАЙ-ООЛ,
Кызыл туктуг Оожум океан флодунуң Н кораблиниң далайжылары.

Делегей геологтарының эртем экскурсиязы

БАЙКАЛДА ЛИСТВЕННИЧНОЕ. (СЭТА). ССРЭ-ниң эртемнер академиязының Сибирь салбырының Лиственничное суурда хөлдер шинчилээр институдунуң Байкал эртээлиниң эртем-шинчилел ажылының «Г. Ю. Верещагин» судноузунга баштаткан дөрт теплоход чорупкан. Черинге үстүкү каъдының ханы зоналарының геология шинчилелиниң делегей ассоциациязының мындаа чаа Иркутскиге ажыттынган залчеглиг XII сессиязының киржикчилери ол теплоходтар-биле чорупкан. Оларның аразында Совет Эвилолиниң Бельгиянын, ГДР-ниң, Канаданың, Польшаның, АКШ-тың, Франциянын, ГФР-ниң, Чехословакиянын болгаш өске-даа чурттарның сураглыг эртемден-геологтары бар. Эртемденнер ол аян-чорук үезинде Байкал эриктериниң чер бүдүжү-биле, ында бистиң геологтарывыстың чорудуп турар шинчилелдери-биле танышкар. Эртемденнер экспедициязын Сибирь геологиязының талазы-биле улуг эртем шинчилелдериниң хөй-хөй номнарын бижээн, геология-минералогия эртемнериниң доктору, профессор Е. В. Павловский удуртуп турар.

Даштыкы чурттардан келген эртемденнер Байкал эриктеринде ховар даг будумелдерни сонуургап, аян-чоруктуг эки организаттынганын демдеглеп турар.

«Чүгле бистиң совет оңуучтеривистиң кичээнгей салып турарының болгаш чаагай күзелдининиң ачызында кайгамчык сонуургачыг, кончуг ажыктыг бо аян-чорукту кылыр аргалыг болган бис» — деп, черинге үстүкү каъдының ханы зоналарының геология шинчилелдериниң делегей ассоциациязының чингине секретары, Льеж университединиң профессору Поль Мишо чугаалаан.

Белорус кыс

«СОНУУРГАНЧЫГ ЧҮГАА-СООТ БОЛБАЙН БААР ЭВЕС. БЕЛОРУССИЯНЫҢ КОМАНДАЗЫНДА КОНЧУГ СОНУУРГАНЧЫГ УРУГ БАР ДИЖИР ЧҮВЕ-ДИР»— ДЕП, ПРОФЭВИЛЕЛДЕР СПАРТАКИАДАЗЫНЫҢ УРАН ГИМНАСТИКА МАРГЫЛДААЗЫ ЭГЕЛЭЭР ДЕЙ БЕРГЕНДЕ, ДЕЛЕГЕЙ ЧЕМПИОНУ ЛЕНА КАРПУХИНА МЕНЭЭ ЧУГААЛАДЫ.

Ынчан ол чаа билединип келген спортчу уруунуу тып алыр-дыр деп бодап алаам мен. Оон ол «кончуг сонуурганчыг уруг» бобу-ла «тыптып келирө болбазыкпе. «Уран кыстарның» мнап-ла күүседир программа талазы-биле маргылдаазының баштайгы хүнү эртеп соонда 18,2 үнеледиг саның алваш, 1 шугдуп турар апарганнар— чурттуң чемпиону киевчи Наталья Овчинникова, ССРЭ-ниң кубогун алган. Астрахань спортчузу Алла Засухина болгаш оон-даа өскелер болган. (Эң эки түннелдерни баштай чедип алган уш гимнасчыга делегей чемпиону Карпухина мырынай чедер чоокшулай берген— 13,35 үнеледиг саның алган).

«Белоруссиядан келген уруг-биле чоок таныштымыс. Он чеди харлыг. Минскиде чурттап турар. Чайын 30 дугаар ортумак школазы дооскаш, ам институтка кирер деп турар. Ава, ачазы шоолуг спорт-даа кылып чорбаан, акызы-ла харын канов-биле хемелээр болгаш мындаа чаа «Белоруссияның нуртөлевииледе институдунуң командазынга республиканың ийиги черим алган. Уруг уран гимнастикага сонуургалдыг болу бээр таварылга болган. Школага «Күш-ажылчы курлавыр» команданың тренери Людмила Васильевна Месник чедип келгем. Үшкү класстың уевткан хүннүг болуүкүн элээн хөй уругларны уран гимнастика секциязынга кирип алырар деп, оон чалаанын хүлээп алган. Чеди чыл эрткен. Ирак ам спорт мастери. Белоруссиянын эки түннелдиг спортчуларының бирээзи, бүгүзавилел маргылдаазынга башчылелдери-биле танышкар. Эртемденнер экспедициязын Сибирь геологиязының талазы-биле улуг эртем шинчилелдериниң хөй-хөй номнарын бижээн, геология-минералогия эртемнериниң доктору, профессор Е. В. Павловский удуртуп турар.

Даштыкы чурттардан келген эртемденнер Байкал эриктеринде ховар даг будумелдерни сонуургап, аян-чоруктуг эки организаттынганын демдеглеп турар.

«Чүгле бистиң совет оңуучтеривистиң кичээнгей салып турарының болгаш чаагай күзелдининиң ачызында кайгамчык сонуургачыг, кончуг ажыктыг бо аян-чорукту кылыр аргалыг болган бис» — деп, черинге үстүкү каъдының ханы зоналарының геология шинчилелдериниң делегей ассоциациязының чингине секретары, Льеж университединиң профессору Поль Мишо чугаалаан.

Ынчан ол чаа билединип келген спортчу уруунуу тып алыр-дыр деп бодап алаам мен. Оон ол «кончуг сонуурганчыг уруг» бобу-ла «тыптып келирө болбазыкпе. «Уран кыстарның» мнап-ла күүседир программа талазы-биле маргылдаазының баштайгы хүнү эртеп соонда 18,2 үнеледиг саның алваш, 1 шугдуп турар апарганнар— чурттуң чемпиону киевчи Наталья Овчинникова, ССРЭ-ниң кубогун алган. Астрахань спортчузу Алла Засухина болгаш оон-даа өскелер болган. (Эң эки түннелдерни баштай чедип алган уш гимнасчыга делегей чемпиону Карпухина мырынай чедер чоокшулай берген— 13,35 үнеледиг саның алган).

«Белоруссиядан келген уруг-биле чоок таныштымыс. Он чеди харлыг. Минскиде чурттап турар. Чайын 30 дугаар ортумак школазы дооскаш, ам институтка кирер деп турар. Ава, ачазы шоолуг спорт-даа кылып чорбаан, акызы-ла харын канов-биле хемелээр болгаш мындаа чаа «Белоруссияның нуртөлевииледе институдунуң командазынга республиканың ийиги черим алган. Уруг уран гимнастикага сонуургалдыг болу бээр таварылга болган. Школага «Күш-ажылчы курлавыр» команданың тренери Людмила Васильевна Месник чедип келгем. Үшкү класстың уевткан хүннүг болуүкүн элээн хөй уругларны уран гимнастика секциязынга кирип алырар деп, оон чалаанын хүлээп алган. Чеди чыл эрткен. Ирак ам спорт мастери. Белоруссиянын эки түннелдиг спортчуларының бирээзи, бүгүзавилел маргылдаазынга башчайгы чедишкиним база чедип алгам.

—Спортчу болурумнуң оруун каган эртер апарганда, уран гимнастика мергежилим өөренириме кирер ийикке мергежилер спорттуң хевирин солуур сен бе?

— Үүү дээримнер ол, уран гимнастикадан чараш мергежил кайда боор!

Уран гимнастика ооң-биле чергелештир үүгле кайгамчык чараш мөзүлүүн маргылдаага көргүзериниң парады эвес, мергежилге өөренир улуг ажылдың түннели болгай. Мергежилге өөренир шенелдерни неделя бүрүде-ле үш-дөрт шак дургузунда кылыр апаар. Баштай станокка барып сургуулдай тыртып алыр (барык-ла балет артизи дег), ооң соонда өчартык-ла шаңа дургузунда халыыр, аңаа мнап-ла күүседир программаны барылдаалавас, оон бодунуң турары-биле шилип алган программазын ёзугаар шенелдер кылыр... оон ыңай кылыр чүве-ле хөй.

Маргылдааларга ең шын туруштуг, чараш шураашкынмар, шын өргилдеер кылыры чүгле ыңдыг шенелдеер кылаанының соонда чедип алдынар.

— Мээң деликээр кижим— Людмила Овчинникова: ооң гимнастика кылыры таак-даа сонуургачыг, чараш, чаптанмачыг. Яма Карпухинаның хостуг шимчээшкиннер кылыр көргүзүүлери сонуургачыг — өгленнээш, эптиг. Чижээлерге, фигуружуларның чараш көргүзүүлер кылырының үнелелим тодаргайлаар түскай чурумнуң бисте доктаатынмазы арай харааданчыл-дыр. Судьялар көргүзүүлерним чүге арваалын, алдаадал болу бээрин-не санаар-дыр. Спорт гимнастиказының мергежилин мнчалдыр-ла ээлээш-бичелеп турган чедип алыр, ындыг үүге-тур бис ийин— деп, Ира бодунуң бодаларын беседа дооспун турда чугаалады.

Белоруссия командазында ындыг ёсонуургачыг уруг бар.

В. ДВОРПОВ,
СЭТА-ның корр.

СҮТ-ХӨЛ—СПОРТЧУЛАРНЫҢ ЧУРТУ

Бо чылдың июль 26-да үнген «Шын» солуннуң «Массалыг болуру дээш» деп эгелиг мурнуку үүүлүнге Чөөп-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунда спорт чөвүлелиниң ажылында чамдык эки чүүлдер барын демдеглээн. Ук чөвүлелдиң даргазы, хостаттырган спорт инструктору Юрий Бады-Сараевич ООРЖАКТЫҢ ол улуг күш-культура коллективинде организас-массалыг амылга хамаарышкан үүүлүн моон адаанда парладывыс.

Бистиң совхозтуң төп сууру Суг-Аксынга бо хүннерде келген кижи ажынның аксында «Хемчик» деп сөстү ырактанна илдең кылдыр чараштыр бижээн стадионну дораан-на эскерип каар. Ону совхоз төвүнүң комсомолчулары болгаш аныяктары ажыл сөөлүнде хостуг шактарында боттарының күжү-биле кылып алганнар. Ону комплекстиг стадион деп адап болур. Ында бир футбол, үш волейбол, ийи баскетбол болгаш баг кагар шөлдер бар болгаш ону долгандыр маннаар шөлдү база кылган. Стадионнуң иштики азыгларында спорттуларның хеп уштур черлерин, а долгандыр көрүкчүлер орар олуттарны кылгылаан. Бижыг дыт херимбиле долгандыр херимнээн.

Ол чаа стадионну бо чылдың чазынында ажыдып турувуста, ёзулуг спортчу байырлал болган. Анаа 500 ажыг кижи чыылган. Совхозтуң 64 хоочун, аныяк мөгелериниң хүрежи, аът чарыжы. волейбол, баскетбол, баг кагар маргылдаалар болгулаан. Совхозта рабкооп янзы-бүрү изиг чемнерлиг буфеттерни аңаа ажыткан.

Маргылдаалар эгелээриниң мурнунда спортчуларның чыстаалын байырлал шинчилиг эрттирген болгаш ону совхозтуң удуртукчулары болгаш спорт чөвүлелиниң толээлери хүлээп алган. Ындыг байдал спортчуларны хей-аът киирип, чонның сонуургалын хайныктырып турган.

Чон магадап көрген чидиг спортчу маргылдааларның түнелинде тыва хүрешке алызындан тус чер чурттуг, ам Улуг-Хем районда ажылдап турар, бо улуг байырлалга чалаттырып келген сураглыг хоочун мөге Ондар Сүүр-оол шүүлген, волейболга Кыргыс, баскетболга Бора-Тайга салбырларның командалары тиилээн, аът чарыжынга Бора-Тайга салбырның хойжузу Сырат Кара-Салдың аъды эрткен.

Ажыл-агыйның удуртукчулары күш-культураны болгаш спортту бедии-биле үнелеп, ол дугайында айтырыгларны партия комитединиң бюроларынга доктаамал чугаалажып көрүп турары ооң массалыг болуруңга көскү идигни берип турар.

Амгы үеде бистиң совхозта 1100 кижи күш-культурага болгаш спортка мергежип турар, оларның 700-зү көдээниң «Урожай» эки тура спорт нитилелиниң кежигүнү. Спорттуң аңгы-аңгы хевирлеринге 30 разрядчы, оон аңгыда мячилиг хоккейге 2,3 разрядты чедип алган 15 кижи бар.

1968 чылда мячилиг хоккейге республиканың бирги черидээш маргылдаага киришкен бистиң районнуң чыыныы командазының составынга бистен Монгуш Шыдар, Ооржак Мөңгүн-оол болгаш мен киржип чораан бис. Районнуң командазы республика чемпиону болган. Бистиң хоккейжилеривис ооң составынга быжыы-биле кирген, үүге дээрге олар школага өөренип чораан болгаш шеригге албан эрттирип турган үелеринде спорттуң бо хевиринге мергежээн, ам-даа мергежип турарлар.

Совхозта кыстарның волейбол командазы ам районнуң 5 дакпыр чемпиону. Эрткен чылын олар республика чемпионадынга тускай киржип чораан, аңаа ийиги черни эзилээн. Ойнакчылардан мергежил талазы-биле онза эки техниктиг түннелдерни чедип ап келген волейболистерге Вера Зайцева, Лора Ховалыг оларны хамаарыштырып болур. Ооллардан Ооржак Апыш-оол, Ондар Хүрен-оол, Монгуш Шыдар, Ондар Чалчык волейболга эки мергежип турар. Волейбол командазы районнуң үш дакпыр чемпиону.

Сүт-Хөлдү мөгелер чурту деп чонның чугаалажып турарында база үжүр-ла бар. Ам Бора-Тайга салбырында хойжулап ажылдап турар Сарыглар Семис-оол Тываның хоочун мөгелериниң бирээзи. Ол, ам 43 харлыг. Хоочун мөге ап-не мөге-шымрак чораан үезинде республика чемпионадынга киржип тургаш, 11 катап удаштыр шүүлген. Сүт-Хөлдүң база бир шымрак мөгези Көргү Сунлуй ам пенсионер, Бора-Тайга суурда чурттап орар. Куулар Кавыш-оол, Ондар Кошкар-оол, Монгуш Өлзей-оол олар база хоочун мөгелер. Ам республикада сураглыг мөгелер Ондар Сүүр-оол, Ооржактар Дапыл биле Сендаш алышкылар, Ооржак Апыш-оол олар Сүт-Хөлдүң хоочун мөгелеринин арга-дуржулгазынга өөренип, аңаа мергежип өскен, оларның аныяк салгалы-дыр.

Сөөлгү чылдарда мергежили улам бедип, ажыл-агый, район болгаш республика хүрештеринге идепкейлиг киржип турар О. Апыш-ооллу демдеглээри чугула. Ол үүгле моге эвес, база багай эвес волейболист болгаш баскетболист. Бо чылдың июльда Кызылга болуп эрткен Сибирь болгаш Ыраккы Чөөп-чүк улустарының спортунуң национал хевирлеринге спартакиадазының тыва хүрешке тулган чемпионун илередир 32 эң шилиндек мөгенин хүрежинге ол сөөлгү дөрт мөгеге чедир хүрежип. Усть-Ордынск национал округдан келген, хостуг, бурат, тыва, сула хүрештерге бедик мергежилдиг, спартакиаданың элиг чылгы тулган чемпиону Алексей Адамовту чиик октаан.

Совхозта комсомол комитединиң секретары Ондар Чалчык болгаш комсомолчу Ондар От-оол олар ышкаш аныяк мөгелер сөөлгү үеде илереп, дуржулгалыг мөгелер-биле ачырдачыр тутчуп турар апарган. Оларның илереп келиринге совхозтуң төп сууруңда эш О. Апыш-ооллуң организастап алгаш, удуртуп турар тыва хүреш секциязы улуг ужур-дузалыг болган.

Бисте үүгле волейбол, баскетбол, тыва, хостуг хүрештер эки сайырап турар эвес база ол ышкаш стол теннизи, баг кагары, шыдыраа, ча здары калбак деткимчени ап турар. Совет Тываның 25 чылының байырлалында организастаар спорт маргылдааларынга тыва хүрешке Сарыглар Семис-оол баштаан мөгелер командазы болгаш ча адыгжыларының командазы киржир дээш белеткенип эгелээн. Ажыл-агыйның теннистер командазы эрткен чылын район чемпионну болган. Борис Бегзиваа, Светлана Очур-оол, Лора Ховалыг ышкаш шыырак теннисистер бар. Лора Ховалыг бо чылын он классты доосказ, күш-культура институдунга өөренип кирер шылгалдаларны чоокта чаа чедишкининг дужаган.

Совхоз юридиктиг дадывырны ей-шаанда төлеп келген. Ол чорук спорт-массалыг ажылды экижидиринге дөгүм болуп турар. Амгы үеде совхозта комплекстиг 2 спорт шөлү, а салбыр бурүзүнде болуүн спорт шөлдери бар.

Совхозта 1800 аныяктар, оон иштинде 800 ажыг комсомолчулар чурттап, ажылдап, өөренип турар. А ажыл-агыйда нитизи-биле 12 муң ажыг кижи бар. Ол хире хөй кижиниң ортузунга күш-культура болгаш спорт ажылын калбартырынга салбыр бурүзүнде тургускан спорт комитеттери эки дузалап турар. Оларның удуртукчуларынга ажылынга хандыккан, чон ортузунга организас-массалыг ажылды эки чорудуп шыдаар кижилерни тургускан. Бора-Тайга, Хөр-Тайга, Киров салбырларда школаларда күш-культура башкылары Ооржак Борбак, Куулар Экер-оол, Тырык Бадыы-Байыр оларга удуртукан комитеттер эки ажылдап келген.

Маргылдааларга киржир спортчуларның кежигүн дадывыры ыяап-ла хавыртыптан болурунче кичээнгейни салып турар бис. Ол чорук спортчуларның харыысалгазын бедидип турар.

Совхозтуң төп спорт чөвүлелиниң составында салбырларның спорт комитеттериниң даргаларын болгаш чамдык комсомол организацияларының секретарьларын киргирен.

Спорт чөвүлели партия, Совет, хөй-ниити организацияларыы-биле сырый харылзаалыг ажылдап келген. Ынчангаш совхозтуң аныяк өскенинээш ортузунда ажыл кылбас, арага-дарыга хандыгар аныяктар чок. Оларның хостуг үези ажык чок артпезин дээш спорт чөвүлели совхозта комсомол комитеди-биле кады бүгү үүүлдерни кылып турар. Чөвүлел ажылын план ёзугаар чорудуп келген.

ЧУРУКТАРДА: Совхозта спорт-массалыг ажылдың идепкейлиг организакчылары болгаш мергежилдиг аныяк спортчулар. Солагай талазындан: Мөге О. Апыш-оол, совхозта ВЛКСМ комитединиң секретары Ч. Ондар, спорт чөвүлелиниң даргазы Ю. Ооржак.

Д. АНАЙ-ООЛДУҢ
фотолары.

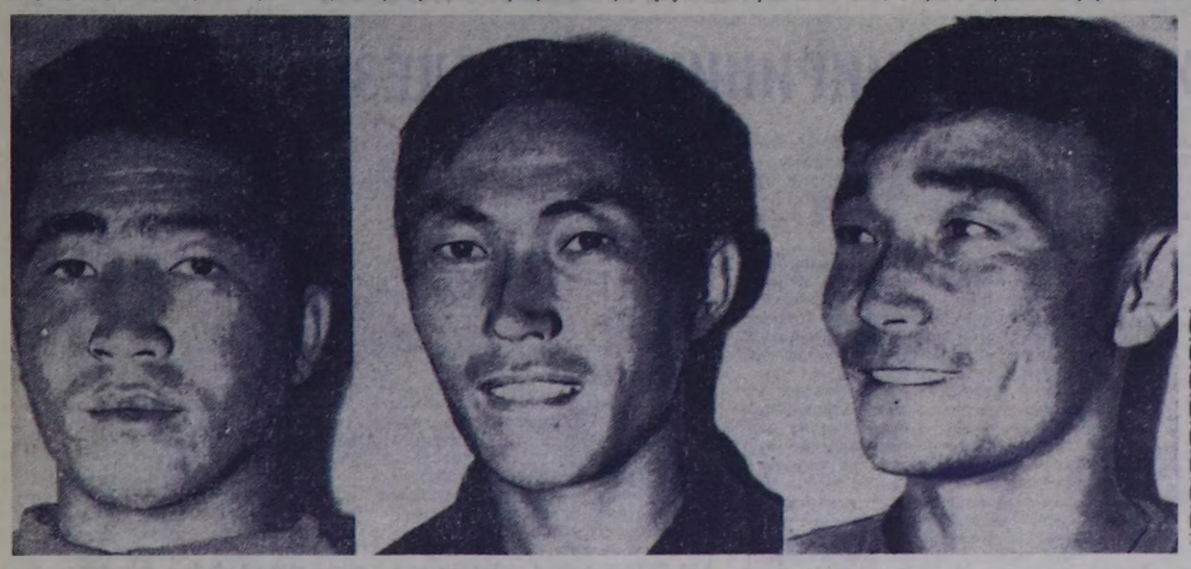

СӨЗҮН БЕРДИ

«Шүглуп үнгеш келбезиңзе,
Сүт-Хөл оглу эвес сен» деп,
Наадым чедер душтуу оолга
Аныяк кыс баштактанды.
— Мөзүр бедик Бора-Тайга
Мөгелерниң чурту-дур бо.
Салгал дамчаан атты сыныпайн
Салган соруум чедер мен—деп,
Хүлөр кара аянныг оол
Хүлүмзүруп чугаалады.

Куулар ЧЕРЛИК-ООЛ.

АЛЧЫЛАРНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

РСФСР-ниң кубогу дээш күш-культура коллективтериниң арасында футбол маргылдаазы чоруп турар. Август 7-де Кызылдың «Динамо» болган Новосибирскиниң «Сибирьсельмаш» командаларының ужуражышкынны «Хүреш» стадионга болган. Маргылдаа кыыдчыларның соруктуг халдаашкыны-биле эгелээн, ооң төп халдакчызы Юрий Белостоков оюнуң баштайгы 4 минутазында-ла саанны ажыктаан. Шөлдүң ээлеп ап алчыларының халдагазының чоогунга удаа-дараа кээп, бөмбүктү каш-даа катап киирер часкан.

Оларның алчылары база-ла өрелиг артпаан. Оюнуң 30 минутазында он талазы кыдыының халдакчызы Виктор Петров кызылчыларның халдагазынче кирр тепкен. Оон эгелеп ийи талазың найыы-даа улуг бурунгаардашкынны кылып, ачыр-дагчыр аваангыр, кашпагай, аштырбас, харын тиилээр дээш демиселиг эгелээн. Сан 1:1 турда чаптсарлаан.

Оюнуң ийиги чартында байдал өскерилген. Алчылар шөлге чаңчыгып, бот-бодунга чидүржүп бээр уран аргаларын ажыглап, дидим ойнап киришкен. Ийи тала барык дең күүтүүр демиселиннеден оюнуң төнчүзүнге чедир сан немелээн. Ужуражылганың судьясы эш Осипов база катап 30 минутте ойнаарын чөпшээрээн.

Оюнуң 101 минутазында «Сибирьсельмаштың» төп халдакчызы Алексей Новиковтуң төпкен бөмбүгүн динамовчуларның вратары тудуп ап четтиргээн. Сан 2:1, новосибирскилер төлептиг тиилеп үнгеш.

М. ГАМИДОВ.

Редактор К. Н. ДИНГА.

КИНО

АВГУСТ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Сөөлгү сууушкын» 9.45, 11.30, 1.15, 3, 4.45, 6.30, 8.15, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «1943 чылдың чайыны» 3, «Өг-бүлеге ажыл-ыяшыш» 5, 7, 9 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мундан чаңгыс бүзүрей» 1, 3, 5, 7, 9 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: Киночыынды 5, «Кежээр» 7, 9 шактарда.

редакцияның адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизинин 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 23-54, культура килдизинин 37-13, көдээ ажыл-агый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64, чагаа база совет тургузуг килдизинин 21-27, информация килдизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларнын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефончe долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга аргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

ТС—00975.

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнделип эдилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. АВГУСТ 10 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 187 (8033).

Өртээ 2 көп.

БӨГҮН — ТУДУГЖУНУҢ ХҮНҮ

ТУДУГЖУЛАРНЫҢ УЛУГ АЖЫЛ-ХЕРЕКТЕРИ БОЛГАШ ПЛАННАРЫ

Тудугжуларның ажылы дег бүгүдеге шак ол хире кежиү ескерлиг ыңдыг адыр улус ажылагыйында чок боор. Совет күрүне наңмал тудугга чыл бүрүде-ле улам хей акша-хөреңгини чарыгдап турар. Бүдүрүмчү күштериниң дүргеп хөгжүлдези, чурттуң экономиктиг күчүзүлүг, чоңнуң материалдыг чагай байдалының улам ынай бедиишкини оон-биле хандыртмышы турар. Чижээлээрге, 1950 чылдан 1968 чылга чедир туттуңган болгаш чаартыг туттуңган бүдүрүлге черлери ам чуртта бүдүрүп үндүрүп турар металлыг дноттуң үлүгден хейүн, минералдыг чемиштиңдилгелериниң барык 90 хуузун бериң турар. Чүгле сөөлгү он чылдарның дүргүзүнда 112 миллион ажыг совет хамаатылар чурттарга байдалыг ажыңнаан.

Тудугжулар байырлалының бүдүүжүнүң хүнүнде СЭТА-ның корреспондентиниң А. Медведев ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлаачызы, ССРЭ-ниң Күрүтудуунуң даргазы И. Т. Новиков-биле беседалашкан болгаш чурттуң тудуг-монтаж организациялары бөгүн кандыг соруглаларны шиитирлеп турарының дугайын чугаалаан боорун дилээн.

— Тудугжуларың хей мизлион отрядының ажылдың программазын ССКП-ниң XXIII съездизиниң шиитирлериниде болгаш СЭКП ТК-ның база ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чоокта чаа нарлаттынган докталында тодаргай айытқан—деп, И. Т. Новиков чугаалаан.— Капитал тудугну планнаарын эжиндер, тудуг бүдүрүлгезинге экономиктиг иниг берииккинин күштелдирер, тудугда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, чурталга болгаш хей-иниң базыңнарын тудуп дерининиң шынарын эжиндер, төлевилел-смета хөрээнин деңнелиң бедидер арганы берип турар хемчеглериң боттандырарын ол докталдарда көргеп. Бистиң ажылдарывыстың хемчоддери кайгамчык улуг турда акша-хөреңгиниң ажыктыг ажыглаары бирги чергелиг ужур-дузалыг болуп турар. Чарыгдалдар түрген дүлэтыныган, капитал салымышкынарының рубль бүрүзү үлегпур болгаш көдээ ажыл-агый продукциязының эң-не хөнүбиле немей озарын хандырган турарын дээш тудугжулар чүүлдүг ажылдап турарлар. Тудуг организацияларың планнаашкынының болгаш экономиктиг иниг берииккинииң чаа системазыныче шилгилерин ол соруглаларның чедиишкинииг шиитирлеттинериниге дузалаар.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлаачызы, ССРЭ-ниң Күрүтудуунуң даргазы И. Т. НОВИКОВ-БИЛЕ БЕСЕДА

— Ол шилчилгеин келир чылдан эгелээри биидиитир болгай. Реформа тудугжуларның ажылынга кандыг-кандыг чаа үүлдерин киирер ирги?

— Күш-ажылдың түңнелдерин үнелеп көөрүнге эң чүгүлээ оскерлиишкин болуру тодаргай. Бир эвес мынчага чедир кол көргүзүг кыдыг ажыддарының рубль түңүнге илергейлеттинер хемчээлин ап көөрүп турган болза, ажылагыйны чорударының чаа системазынче шилчээнииң соонда, чаа объектинин, чаа күүшүндүүлерни ажыглалга киирерин кол көргүзүг апаар. Чаа будүрүлгелер, бажыңнар болгаш дериглелер ажыглалга кайы хире дүрген кирип турар апаарындан ол-бо тудуг-монтаж организациязының ажылының эки-багы оон тодаратпаар болур. Тудугга бот-оруулга-чарылга, арыг оруулга, кредит, шаңналдар дээш ышкаш, ыңдыг экономиктиг быраларның ролю күштелир. Чижээлээрге, будүрүлгө күүшүнин болгаш объектилерин ажыглалга чогуур хуусалыында киирген дээш шаңналдарның хемчээли ййи катап улгадыр. Ол бүгү алызы барып доозулбаан тудугларның хемчээлиң кыскарырынга, ажыглалга киирер объектилерде ажылчын күүжүн, материалдыг күрлавыларны болгаш акша-хөреңгини моөүлээриниге, будүрүлгелерни болгаш чурталга базыңнарны дериң тургузарының хуусаалырын кыскарырына дамчы болур.

— **Индустриалдыг арга-биле — чаңгыс аай төлевилел ёзугаар улуг панельдерден тутунар бажыңнарның бот-денин чурталга тудуушкунуну база улам-на улгадыр болгай. Ынчаныңыже массалыг тудуушкунуну районнарынга хөй-биле катаптатмаан ыңдыг бажыңнар ол районнарны көрүштүг шинчи чок болдуруп турар. Ол четпес чорукту кандыг янзы-биле чайладыр аналарыл?**

— Хамыктың мурнунда чүүл-бүрү архитектуралыг, каттарлыг, анжыктеп квартираларлыг бажыңнарның янзы-бүрү чаңгыс аай төлевилелдерин ажыглап турган, ол четпести чайладыр аналар. Ыңдыг төлевилелдерни чоокку үеде тургузар болгаш ол ёзугаар тудугну 1971 чылдан эгелээр деп турар. Оон ангыда, бажың тудар комбинаттарның будүрүлгө технологиязын база чаартыр деп шиитирлээн. Бир эвес ам комбинат бүрүзү колдуунда-ла чаңгыс аай хевирлиг, чүгле ында-хаая ийи чүүл хевирлиг бажыңнарны чыып эптээриниге хереглеттинер панельдерни белеткеп үндүрүп турар болза, моон соңгаар ол будүрүлгелерге үзүүр, бедик архитектурлуг шинтпирлер хөй янзы болур панельдер комплектилерни будүрүп үндүрер апаар. Бажың тудар будүрүлгелерге продукциня кылыр үндүрериң планнаарының чуруму база өскерлир. Белеткеп үндүрүп турар панельдериниң чүгле саны эвес, харын оларның номенклатуразы болгаш шынары база бирги чергениң ужур-дузалыг болур. Ол чорук янзы-бүрү хевирлиг бажыңнарны эптеп тудар, архитектура талазы-биле эки ансамбльдерни тургузар арганы бээр.

Москвачылардың эгелээн инициативазын бүгү хемчег-биле деткиже чогуур. Олар чаңгыс аай универсалдыг кежектериниң каталогун тургузар деп шиитирлээн. Чурталга болгаш хей-иниң бажыңнарының төлевилээшкинин болгаш тудуушкунун моон соңгаар аңаа үндезилеп чорудар апаар. Унификастаттынган каркаска үндезилээн 100 ажыг бажыңнарны Москвада тутқан. Оларның шуптузу бот-боттарындан архитектура талазы-биле дыка ылгалдыг боор турар.

И. Т. Новиковтуң түңнел кылыр чугаалаанга болза, партияның Төп Комитединиң болгаш Совет чазак СЭКП-ниң XXIII съездиниң шиитирлерин удуртулга болдургаш, капитал тудугну улам сайынгайжыдарының хемчеглерин чайтыкшыл чокка бот-тандырып турар. Тудугжуларның боттарының дугайында улуг сагыш салдынып турар. Сөөлгү он чылдарның дургүзүнде тудугжу ажылчыларның ажыл төлевирин будүн чартык катап бедизин, ол болза үзеттүр ажылчыларның ажыл төлевириниң белезинден ажыг боор турар. Бо-чылын тудугжуларның тудуг материалдар үзеттүрүнүң ажылдакчыларының ажыл төлевирин база катап бедидип турар.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуру онзагга база Совет Тыванның 25 чылынга төлептинг ужуражыр дээш чарышка кирииштинаан. «Тыва» совхозтуң ажыл-ишчилери бүгү арганы ажыглан, инитиниң малынга четчир санныг чемин белеткээри-биле күжениишкинниг ажылдап турар.

М. МАМАЙ-ООЛ.

ЧУРУКТА: «Кызыл тудуг» трестиң мурнакчы ажылчыннары (солагай талазындан) О. Чаш-оол, Л. Павлушкин, М. Шойзат.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ТУДУГЖУЛАР БАЙЫРЛАЛЫ

Август 8-те Москвага Эвилелдер бажыңының Болонналыг залында тудугжулар хүнүн үткүрүнүң байырлыг хуралы болган.

Хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-ның Политбюрозу составтыг хүндүлүг президиумну улуг көдүрүлүшкүнүг соңгаан.

Тудугжуларның ажыл-ишин бүгүдеге бүүнүг, ынчангаш оларның байырлалы шынап-ла бүгү удуртуң байырлалы болуп турар. Чуртка беш чылдың үш чылының дургүзүнде үзеттүрүнүң чаа улуг-улуг 1100 ажыг бүдүрүлге черлерин ажыглалга киирген. 33 миллион кижи чаа бажың алганының байырлалын эрттирген.

Бо чылын хөй ажылдарның программазын боттандырып турар. Электростанцияларның база шахталар биле металлургия заводтарының, минералдыг чемиштиңдилгелериниң, үлүстүн хереглел барааннарының, цементиниң, аъш-чем продуктуларының будүрүлге черлериниң күүш-шыдаллары дыка улгадыр. Күрүнениин капитал салыышкынынарының күселиибиле кылыр көдээ ажыл-агый түүшүнүң хемчээ арткен чылдаазындан 20 ажыг хуу улгадыр. Чурталга базыңнарын 1968 чылдаазындан база ораинок хейиң тулары төлевилеттинген деп, ССРЭ-ниң үзеттүр тухуунуң министри А. М. Гокарев хуралга илеткел кылган демдеглээн.

Министр СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң капитал тудугну сайыраңгайжыдар талазы-биле ыңдыг чаа үндүрген доктаалдарының улуг ужур-дузалыын демдеглээн.

Хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге байыр чедирген чагаалын чаңгыс аңсеткилдиг хүлээп алган.

(СЭТА-ның корр).

☆ ☆ ☆

Дүүн Кызылдың культура болгаш дыштанылга парыгынга найысылалдың тудугжуларының Тудугжу хүнүнге тускаалткан байырлыг хуралы болуп эрткен. Аңаа найысылалдың тудугжуларының беш чылдың дөртку чылында канчаар ажылдап турарының болгаш моон соңгаргы соруглаларының дугайында илеткелди СЭКП Кызыл хооркомунуң секретары эш **В. Б. Добромыслов** кылган.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының орлаакчызы эш **Н. А. Сердобов** найысылалдың эң эки тудугжуларыга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиктерин тывыскан болгаш аңаа хөй тудугжуларга Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжуу атты тывыскан дугайында Чарлыкты номчаан.

Байырлыг хурал соонда улуг концерт болган.

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ

«Тыва» совхозтуң кол угланышкынны мал семиртилгези болуп турар. Ынчангаш четчир санныг чем-суурну белеткээрге совхоз улуг кичээнгейин салып, ол чугула кампанияга кол күүшүг угландырган.

Бо чылын совхоз 800 тонна сигенни, 700 тонна тарымал сигенни, 7500 тонна силостуг белеткээр планныг.

Ам бо хүннерге чедир совхоз 360 га черип кескен, 130 тонна сигенни сараатткан. Эң ылаңгыя дуржулгалыг бригадир эш М. Седен мал чемин белеткээр талазы-биле ажылды эки организастап турар. Ында 2 трактор агрегады, хол кадымырлыг 10 кижи сигенни кезип турар. Бригада 240 тонна сигенни белеткээр планныг. Седениң бригадазы ам 112 тонна сигенни сараатткан турускаш, бригадалар аразында чарыштың тиилекчиин болган. Үк бригада кезилде, бөлүүшкүн, сараатткашкын аразынга үзүктелиишкинни болдурбайн турар. Частыг үезерле бригада чыраанны кезип соөрткеш, сараатткарны кажаалап турар.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуру онзагга база Совет Тыванның 25 чылынга төлептинг ужуражыр дээш чарышка кирииштинаан. «Тыва» совхозтуң ажыл-ишчилери бүгү арганы ажыглан, инитиниң малынга четчир санныг чемин белеткээр-биле күжениишкинниг ажылдап турар.

М. МАМАЙ-ООЛ.

Хөвү турлагларынче үнүпкен

«Межегей» совхозтуң Кара-Булукда тараажылары бо чылын кызыл-тастың гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 14 центнерден куду эвес дужуттуг ажаан ап болурун санап тодаргайлаан. Ол болза дружулгалыг механизатор Петр Ермолаевтиң бригадазы. Эш Ермолаев ажылдаа-ла ам чээрби бешки чылдың тараазын ажаан кирер деп турар.

Оон ыңай коммунист Сергей Тюленевтиң удурткаңы бешки бригада бир гектардан чээрби центнер чедир тараазы алыр аргалыг. Ынчаарга межегейжилериң өстүрүп алган тараазының га санындан ортумак дужуду он центнерден кудулавас.

Совхоз ам дужут ажаан алымышкынынга кирер комбайнарны бүрүнү-биле сеткеп алган. Оларның хөй кезиниң ажылдаарын хынап көргеп. Бирги салбырының комбайнарының хөй кезиниң хөвү турлагларынче үндүрген. Сес мүң 500 га хире тараазы межегейжилер аңгылап ажаар деп турар.

Ажыл-агыйга ам-даа чаа комбайнар немежин кээр. Ынчангаш механизатор кадрларның четчелээшкини чоруп турар. Хөвү турлагларында ниити чурталга бажыңнары, столоваялар белеп. Поварлар четчелеттингеп.

Социалистиг чарыштың негелделери ажылдан кылдыңган. Тараажыларга болгаш механизаторларга немелде төлевирин бээрин баш бүрүнгаар көрүп кааш. Чарыштың тиилекчилеринге тыныс ымпелдер, акша шаңналы, курортларга болгаш дыштанылга бажыңнарынга бээр путёвкалар, өртектиг чүүлдер бар.

„БАРЛЫК" СОВХОЗТАН КЫСКА МЕДЭЭЛЕР

Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң Саадак-Терек суурунда сес чыл школазының септелгези доозулган. Школа бажыңнарының иштин малгаштап, чугайдап, бүдүп каалкан. 120 кубометр оттуулар ышты сөөртүп алган. Арткан чүс кубометрин сөөртүп эгелээн.

Школаны чаа өөредилге чылынга белеткээр талазы-биле оон директору Ондар Седен-оол, школа совхозу Сарыглар Дакпай-оол олар эки ажылдааннар.

• • •

Барлыктың сиген шөлдериндже мал чемнериниң белеткели үргүлчүлевишкин. Зөр-Хавакта болгаш Бижиктит-Хаяа иогаан сараатткар үжен ажа берген.

Чамдык малчыннар хол кадыыры-биле кестирип, кижи бүрүзү 5—6 тонна чедир сигенни сараатткан алгылаан.

Ол-ла совхозтуң төвүнде үзеттүр бараанналрының магазинииниң эргелектизи Монгуш Бэрзан-оол эрткен чартык чылда бараан саарылгазының планын 120 хуу күүсеткен. Ынчаарга июль айда 17 мүң рубльдың бараанын садыгларын 18 мүң рубль кылыр күүсеткен. Ларёк садыгжызы Шура Маяны эрткен июльда 7000 рубльдың бараанын садыгларга тургаш, бир мүнга ажыр күүсеткен.

Федор Моңгеевич Доңгурак «Тээли» совхозка механизаторлап дыка ур ажылдап келген. Ол ам көдээ ажыл-агый машиналарның талазы-биле механик. Бо чайын Доңгурак тараа ажаан алыр техниканы сеңгээрин чогуур үезинде доозар дээш шудургу ажылдаан. Механизаторларның сеңгээн машиналарын Федор Моңгеевич доктаамал хынап турар. Бичии-ле чедир ыядынмаан черни хоочун механизатор дораан эскерип каапш, катап кылырын сеңгекчилерге айтып турар.

ЧУРУКТА: Ф. Доңгурак анмак комбайнер Иргит Эрес-оолдуң сеңгээн комбайнын хынап көрүп турары.

К. АРАКЧААНЫҢ фотозу.

Хабаровскиде совет-кыдат чугаалажыышкыннарга хамаарыштыр

ХАБАРОВСК. (СЭТА). Амур, Уссури, Аргунь, Сунгача хемнериниң болгаш Ханка холдуң кызыгаар девискээрлеринге судноолар аргыштырар талазы-биле холушкак совет-кыдат комиссиязының эдилегликг 15-ки чөвүлел хуралы август 8-те Хабаровскиге доозулган. Үк чөвүлел хурал 1951 чылда чаңган совет-кыдат дугуржулганы бадыгаар Амур девискээрининиң ССРЭ биле КЧР аразында кызыгаар участоктарынга 1969 чылдың эжиндириишкин үезинде судноолар аргыжарынга тааржылалыг байдалды тургузуп бээрин хандырарының практиктиг айтырыгларын чугаалажыр сорулгалыг эрткен.

Холушкак комиссиянның совет болгаш кыдат кежектериниң дарганары 1969 чылдың эжиндириишкин үезинде үк суг оруктарынга судноолар аргыжарын эжиндери-биле холбашкан чамдык хемчегларни ийи таланың боттандырарының дугайында дугурушканын демдеглээн протоколга ат салган.

Талалар холушкак совет-кыдат комиссиязының судноолар аргыштырар талазы-биле эдилегликг 16-гы чөвүлел хуралын 1970 чылда Кыдатка эрттирериң дугурушкан.

Бай-Тал салбырының мал чемин белеткээр талазы-биле комсомолчу-аныяктар бригадазы «Тээли» совхозта мурнакчы болуп турар. Бригадада 18 аныяктар бар. Олар сигген шөлүнде доктаамал туруп, мал чемин белеткээрин дүргеп доозар дээш кызымаан ажылдап турарлар. Сигенни болдуунда хол кадымыры-биле кезип турар.

Аныяктарның иштинден Далай Мыялмык, Бегзи Маадыр-оол, Николай Норбу-Самбуу болгаш өскелер-даа мурнакчы ажылдап, үлегерин көргүзүп турар. Бригаданың кежигүнерин белеткезе чогуур сигген планының хөй кезиниң күүсеткен.

ЧУРУКТА: бригаданың кежигүнериниң сигеп сараатткан турары.

К. АРАКЧААНЫҢ фотозу.

БӨГҮН ТУДУГЖУ ХҮНҮ

Соруу бедик мындыг улус
Совет чуртка өргүн турда,
Хоорай-даа туруп келир, билип тур мен,
Кончуг сад-даа чечектелир, эндевес мен.

(В. МАЯКОВСКИЙ).

Капитал чарыгдалдарының ажыктыын бедидер чорукту, капитал ажылдарының эң ажыктыг болгаш камналгалыг угланыышкыннарын шилип алырын, капитал салыышкыннарның чарыгдаттынган рубль бүрүзүнге продукцияның эң улуг немей өзүлдезин чер болганга хандырарын, ол салыышкыннарны дуглаарының хуусааларын кызырарын партия бирги чергениң ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар.

(Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Программазындан).

КАПИТАЛ САЛЫЫШКЫННЫ ЧӨП АЖЫГЛААР

Чуртуң үлетпүрүн, көдээ ажыл-агыйын улам хөгжүдеринге тудуг ажылының деңнели улуг салдарны чедирип турар. Улус ажыл-агыйының бүгү адырлары бет чылдың соруглаларын чедиишкинниг күүседирин боттандырар төлээде, капитал тудугну дүрген темпилиг калбартыры чугула дээрзин коммунистиг партия болгаш совет чазак айтып, тудуг чорудулгазын сайзырадырының талазы-биле тускай доктаалдарны хүлээп алган.

Коммунистиг партияның болгаш совет чазактың ол сагыш салыышкыны бистиң тудугжударывыска бедик харыысалганы оналап турары биилингир. Сөөлгү үеде тудутта болгаш тудугжуларга хамаарыштыр доктаалдарның чүгле бирээзинге хөлбаштыр чамдык айтырыгларны көргүзейн.

«Тудугну сайзырангайжыдарының болгаш тудуг бүдүрүлгезинге экономиктиг идиг бериишкинниң күштелдиреринің дугайында» доктаалды амыдыралга боттандырарынга белеткел ажылдарын чер-черде калбарткан. Ук доктаал болза СЭКП-ниң XXIII съездизиниң айытканы хемчеглерин боттандырарынга чугула программаларның бирээзи болур. Капитал салыышкыннарын ажыктыг ажыглаарынче, планнаашкынны сайзырангайжыдарынче, бүдүрүлге күүлерин ажыглалга дурген киреринче угланган хемчелгерни ол доктаалда айытkан.

Келир чылдан эгелеп тудуг чорудулгазын планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазынче шилчидер. Ынчангаш аңаа амыгаштан эгелеп белеткенирин чугула. Чаа система ажылдың түңнелин тудугларны ажыглалга киргенин барымдаалап үндүрерин көрүп турар. Бир эвес тудуу алээп каш чылларда уламчылаары көрдүнген объект болза, оон түс-түс үе-чадаларын тодарадып, кажан кайы үеге чедир тудуп доозарын айтыр. Ол хуусааның сагыттынып турарын ёзугаар ук тудуг организациязының ажылын үнелээр апаар. Бичии-даа чедир кылдынмаан түүлдерлиг объектини ажыглалга киирбес. Бо дээрге тудуг будүрүлгезиниң ажыктыын бедидеринче угланган хемчег болур. Бир-тээ ажылдың ажыктыы улгатkан чүве болганда, тудуг организациялары орулгалыг чоруунуң деннелин бедидер аргалыг апаар. Орулганы көвүдедир, будүрүлгени хөгжүдер, материалдыг шаннал болгаш социал-культура амыдыралының фонтуларын тургузар дээш коллективтер бүгү курлавырларны ажыглаарын оралдажыр.

Ажыл-агый реформазын тудугга неперединиң дээрге бот-орулга-чарылганы быжыглаары, тудугнуң өртек-үнезин чиигедиринин оруунче кирери болур.

Тудугну планнаарының дугайында доктаалды хүлээп алгандан бээр ийи ай ашкан. Ынчалза-даа бистиң республиканың тудуг организациялары чаа системаже шилчириинге белеткелди ам-даа эгелевээн деп сөглеп болур. Харын-даа чамдык улуг-улуг коллективтерде безин администрация, партия, профэвилел организациялары ол чугула документтинин ужур-утказын ажылчыннарга, инженер-техниктиг кадрларга таныштырбаан. Оон уламындан курлавырларны долу ажыглаарының, камналга чурумун шынгыы сагырының, орулга көвүдедириниң талазы-биле шимчээшкин кошкак болуп артпышаан. Тудуу оожум чоруп турар объектилерде темп база чавыс хевээр.

Планнаашкынның чаа системазынче техниктиг чепсегелеп, экономика байдалдары быжыккан, чылдың дээредеп орар организацияларны шилчидер болгай. Реформа—тудугжулар коллективтеринге, күрүнеге, бүгү совет кижилерге ажыктыг. Оон негелделеринге дүүштүр, ону ёзугаар ажылдаары социалистиг будүрүлгенин хүлээлгезин. Ынчангаш бистиң трестеривис, эргелелдеривис карылга чок ажылдаарының бүгү хемчеглерин ап, бүгү күштү мобилизастаар ужурлуг. Оон башка бистиң тудугларывыста байдал дүвүренчиг. Материалдарны, шалың фондузун ажыр чарыгдап, капитал салыышкыннарны дүрген эгитпейн, тудугнуң хуусааын узамдыктырып, улуг керилгелиг ажылдап турарывысты СЭКП обкомунуң чоокта чаа болуп эрткен пленумунга демделээн. Чижээ, «Тыва тудуг» трестиң материал-техниктиг байдалы чүгээр, ол хирезинде бо чылдың бирги чартынында 659 мун рубль карылгалыг ажылдаан.

«Кызыл үлетпүр» тудуг, «Тыва даг-дүгү» тудуг, № 48 эргелел материалдар, транспорт берген организацияларбиле өй-шаанда санашпас, оон уламындан торгаал төлеп, хөй чарыгдалдарлыг турган.

Республиканың тудуг организацияларында учёт, отчёт кончуг сула тургустунган. Бот-орулга-чарылганы шинээптес, ажыл-агыйжы эвес чоруктарның ужурундан үрей кылыышкыннар, механизминер ажыглалын эвээжедир тавзрылгаларны кайы-даа тудугдан көрүп болур. Чаа системаже шилчириинге белеткел ол курлавырларны чөп ажыглаар талазы-биле социалистиг чарыштың түгүн бедик тударын негеп турар.

Чылдан чылче көжүп турар объектилериң доостур хуусаазын ыяк тодарадып, келир чылдың планынга ону барымдаалавышаан, немежир чаа тудугларның болгаш эргилериниң материал-техниктиг хандырылгазын таарымчалыг планнаары чугула. Чүгле ынчаар дугурушканда, ону сагаанда хары угда хөй тудуг кылыр практикадан хосталыр апаар.

П. КИРДЕЕВ,
тудуг банк конторазының эргелекчизи.

Бо чуруктa «Тыва тудуг» трестиң үлетпүр будүрүлгелер комбинадының мурпакчы ажылчыннарының бирээзи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы болгаш Кызыл хоорай Советиниң депутады Анатолий Иванович Кузнецовтуң ажылдап турары.

В. РАЧКОВСКИЙНИҢ фотозу.

МАҢАА СУУР ТУРГУСТУНАР

Республиканың бүгү тудугжуларыбиле бир домей, № 62 көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның Тураңда тудуг-монтаж участогунуң ажылчыннары Тудугжу хүнүн эки көргүзүглериг демдеглеп эрттирип турар. Ийиги кварталда районнуң үлетпүр тудуг организацияларының аразында социалистиг чарышка эки түңнелдериг болган.

Беш чылдың дөртку чылында бистиң тудугжуларывыс эвээш эвес үүлени будүрүп, боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир талазы-биле элээп ажылдарны кылган. Маңаа хамаарыштыр бир чижекти көргүзүп болур. Саян сыннарының эдээнде чазаглыг машина оруунуң үстүү талазында чаа ажылчын суур тыптып келген. Турандан ыңай чоруткан согун дег дөрт оруктуң тайга эзимингe үскеш, эгин берген черинде чаа суурнуң шифер крышалыг бажыңнары кайы ыяктан чараажы кончуг көстүр. Ында кайызынга-даа ийи ореге чурттаар 20 бажыңны туткаш, оларның он дөртүн ажыглалга киирген. Ында кадарчылар болгаш механизаторлар чурттай берген.

Суурда уруглар сады, ларек ажылдап турар. Бот кижилерге общежитиени база туткан. Оон ары-да эге школаны 60-редилге чылынга ыяк кылдыр белеткээн. Келир үеде «Шивилиг» совхозтуң товү болур бо суурга келир чылдан эгелеп ийи кат чуртталга бажыңнарын, будүрүлге, албан черлериниң тудугларын кылып эгелээр.

Чыл эгезинден бээр «Өөк» совхозта 5, «Саян» совхозта 5, Тураңда ийи кат магазинни, беш чуртталга бажыңын тудуп, ажыглалда киирген. Тудугжу хүнүн таварыштыр район төвүнде он ореге чурттаар ийи кат бажыңны ажыглалга киирдивис. Амгы үеде «Өөк» совхозта уруглар садының, Тураңда чунар-бажыңның тудуу хайыышкынныг чоруп турар. Кышкы үеде кылыр тудугларның фундаментилерин удаваа салып эгелээр бис.

Бистиң коллективте 96 ажылчын бар. Эрткен чартык чылда кижи бүрүзүнге опаалтыр ажылдап кылыышкын ажыр күүсеттинген. Оон күсели-биле ары орулга тургустунган. Будүрүлге опаалдазын доктаамал ажыр күүседип турарлар бисте хөй. Ылаңгыя П. Гладковка удурткан бызаңчылар, М. Усованың шеверлекчилер, Е. Сулкинаның штукатур-маляр бригадалары квартал планнарын ай санында ажыр күүседип турарлар.

Чыл планының ажыр күүсеттинерин Тудугжу хүнүн таварыштыр айытпышаан, ажыл-агыйны улам экижидеринге хамаарышкан чамдык айтырыгларга доктаап корейн. Чүүңдаа мурунда тудуг материалдары-биле бисть четпес хандырып турарын демдеглээр апаар. Бистер Тураның ыяш белеткээр участогундан дилиг материалдарын ап турар бис, ук материалдарның шынары багай.

Ыяш белеткээр участок, бистиң-биле бир домей. «Тыва көдээ тудуг» треске хамааржыр болганда, бо ийи организациняы каттыштырза кандыгыл деп айтыыр бар. Оон түңнелинде үгле удуртур ажылдакчыларның саны кызырыяр эвес, ажыл-агыйны экижидеринге идигни бээр деп саналр бис. Тудуг материалдарын баш удур белеткеп, курлаткаш, келир үениң курлавырын тургузуп алырга ажыктыг болур. Амгы байдалга ийи организация аразында чагыг кылып, кандыг материалдар барын, чогун тодарадып, хөй үени чарыгдап турар.

В. ДОРОФЕЕВ,
тудуг организациязының начальниги.

ХАДЫҢНАР АРАЗЫНДА

Хову-Аксы суурнуң кожазында хандыңнар аразында, Роза Кулешова аттыг чаңгыс кудумчулуг майгын хоорайжыгаш бар. Ол болза чайгы дыштанылга үезинде Тываның металлургия үлетпүрүнүң баштайгызын тутчуру-биле келген Москванын физика-техниктиг институдунуң студентилериниң чурттап турар чери-дир. Дөскел чок оолдар, кыстарның ажыл-амыдыралының дугайын бо репортажтан номчуңар.

Курск чурттуг Миша Блох—тудугжу студентилериниң бо отрядының комиссары. Сеңгилдиг арындан хүлүмзүрүг ыравас оол-биле он беш дугаарлыг майгынга ужурашкаш чугаалаштым:

— Тыванын девискээрине келгенинерден бээр бир ай чеде берген болгай. Чонга сонуургадыр түүлдер-ле ковдээн боор, Миша. Отрядтың дугайын чугаалап берем?

— Чүүңүн-даа мурнунда кол соруглавыс — ажыл дугайын чугаалаайн— деп, Миша чугаазын эгелээш, мынчаар үламчылады: —Бистиң отрядтың 150 студентилери профилакторийде, кайызынга-даа ол ийи ореге чурттаар чуртталга бажыңнарының тудуунда. Культура бажыңының ишки кылыгларында ажылдап турар. Сөөлгү хүнерде аммак турар склад тудуунга база киржип эгелевивис. Башайгы айның түңнели эки. Оолдар болгаш кыстар тудуг эргелелиниң берген даалгазын чедиишкинниг күүседип, иниташ-биле 20 мун ажыг рубльди ажылдап алган. Эртен эртеден кежээ орайга чедир шак үени барымдаалавайн ажылдап турар бис. «Тыва кобальт комбинаттың тудуу беш чыл планында көрдүнген болганда, кижи бүрүзүнүң харыысалгазын улам бедидип турар.

— Студентилерден кымнар шылгарап, онза эки ажылдап турар ирги?

— Коля Казаковтуң бригадазы баштайгы хүнерден эгелээп шудургу ажылдап турар. Олар элээн каш чуртталга бажыңнарының дөжээн салып дооскаш, профилакторий тудуунда өөрүнге дузалажып эгелээн. Бо бригадада Вадим Куапецов, Валерий Селявский ышкаш студентилер чүгле отрядының эвес, а тудуг эргелелиниң мактalын алган. Культура бажыңын штукатурлап турар Ирина Величко, аммак складында Виктор Киреев, дузалал будүрүлге тудуунда Виктор Растоскуев болгаш өскелерни-даа бистиң мурпакчыларывыска санап болур.

— Кажан ээп чанар силер? Аңаа чедир планыңар кандыгыл?

— Августуң төнчүзүнде аъттаныштар бис. Ол үеге чедир планнаттынган ажылдарны долузу-биле күүседириивиске чигаанмейн турар бис. Ам кижи бүрүзүнүң күзел-соруу ук планны ажыр күүседиринче угланган. Хову-Аксының кайгамчык агаар-бойдузу, чаагай сеткилдиг чону сагыжыыска кезээде артар. Отрядтың кежигүннери келир чайгы дыштанылгазын борта ажылдап эрттирер күзелин амдыгаштан-на илередип турар.

Майгын хоорайжыгашты туман шуглаан эртен ырак эвесте оймалыкта бир улуг, элээн каш бичии майгыннар көстүр-дүр.

— Дөө ол майгыннар базаза силерниң бе?—деп Мишадан айтырдым.

— Ийе, бистиң, бистиң эргелээшкинивис ёзугаар организастаттынган пионер лагерлидир. Ол майгыннарның эзлери Зоя Куделько болгаш бичии пионерлер чүве.

Дараазында хүн Зоя Куделько-биле чугаалаштывыс.

— Мен МФТИ-де эвес, а Москваның Ленин аттыг башкы институдунуң дөртку курузунуң студентиэн мен. Физика-техника институдунуң оолдары-биле кады ийи чыл улай чугула тудугларга ажылдадым. Бо чылын база-ла чаңчыл ёзугаар бо институт биле кады Тывага келдим. Оолдарның эргелээшкининң ёзугаар пионер лагерин организастаан. Тудуг эргелели майгыннарны, орун-дөжекти берген. 70 ажыг уруглар дораан-на чыглып келген. Мен биле кады Ира Буданова, Катя Пурина олар ажылдап турар. Уругларга лагерь дыка-ла тааржыр. Студентилер уругларны чалгаратпас, эки дыштандырар төлээде, түскай планны тургускан. Хүнүүн-не оолдар лагерьге валдап кээр, концерт көргүзер, чаа ыры өөредир, солун тоолдар помчуур дээш чүүү кылбас дээр силер.

Майгын хоорайжыгашта студент столованга шайлап ора Миша Блох чугаазын улемчылады:

— Бистиң отрядывыс чүгле ажылдаар эвес, а чон ортузунга политмассалыг ажылдарны чорудар ужурлуг. Тудугда комсомол организациязы-биле бижыг харылзааны тургустувус. Институтту дооскаш ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының физика институдунга ажылдаар болган Анатолий Насолов амгы эртемнин болгаш техникanың хөгжүдезининиң, Михаил Поздрачев коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москва Чөвүлел хураалының дугайында лекцияларны чурттакчы чон ортузунга каш удаа помчаан.

Тайбыңга тураскаатkан литература-музыкалыг композицияны белеткеп алгаш клубка көргүстүвүс.

А. ЧАРАПІ-ООЛ.

ЧУРУКТА: аммиак складтың тудуунда ажылдап турар студент Борис Шатохин.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЗИ

Ийиги кварталдың түңнелдерин ёзугаар республиканың тудуг организацияларының аразында калбарган социалистиг чарышка бирги чернн алган № 1 орук-тудуг эргелелиниң коллективинге чоокта чаа СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш областың профзвилелдер Чөвүлелиниң шилчикир Кызыл тугун тывыскан.

Оруң тудугжуларының чартын чылдың тургузунда кандыг үүлени будүргенин, бешчыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш канчаар ажылдап турарын «Шынның» номчуңчуларынга сонуургадырын бистиң корреспондентивис орук-тудуг эргелелиниң начальниги эш НИКОЛАЙ АФАНАСЬЕВИЧ БОРЗЕНКОДАН диээн.

Оон биске дыңнатканы болза, тудуг организацияларындан эки көргүзүглериг болганы дээш ийиги кварталдың түңнелин ёзугаар биске шилчиир Кызыл туңту тывысканы коллектив кежигүннерин күш-ажылчы чаа чедиишкиннерже улам сорук киирген.

Эргелелдиң ажылчыннарының дараазында дөрт участокта хуваатtынган: Кызыл—Тээли, Бай-Хаак—Балгазын аразында оруктар тудуу, Хову-Аксы комбинатта орук ажылдарын болгаш мерээлиг өскө ажылдарны кылыр бир объект бар. Чартык чылда бо участоктарның кайызы-даа боттарынга хамаарышкан планныг ажылдарын ажыр күүсеткилээн. Ылаңгыя Хову-Аксының орук тудуунда ажылдап турар ажылчыннар алды айларның планын 247 хуу күүседип, план ёзугаар 40 мун рубльдиң орнунга 90 мун рубльдиң капитал салыышкынын шиңгээткен. Кызыл — Тээли участогунуң ажылчыннары планын 176,6 хуу күүсеткен.

Кандыг-даа будүрүлгениң ажылын үнелээрде, күрүне планын күүсеткен хуузун барымдаалаарындан аңгыда, ону чүүңүң күсели-биле чедип алганын, күш-ажылдың будүрүкчүлүү, кылган ажылдың шынары, саң-хөө байдалы дээш оон-даа өскө айтырыгларны анализтеп көөр болгай. Ынчангаш коллективтиң бо талазы-биле кылган ажылдарынга каксы-даа доктаап көрейн. Чартык чылда коллектив ниитизи-биле 922 мун рубльдиң тудуг ажылдарын кылыр турган, херек кырында күүсеттингени 118,2 хуу болган. Кылыр ажылдарны баш удур белеткеп, ылаңгыя соок үеде кылыр ажылдың хөй кезиин чайын, күзүн белеткеп ап турарывыстан будүрүлге чыл дургузунда дең-дескн ажылдап турар.

Коллективте ортумаа-биле 300 хире ажылчын бар. Бир кижиге онаштыр ажылдап кылыышкын эрткен айларда 2896 рубль болган ийикпе, азы план 121,8 хуу күүсеттинген. Бо дээрге күш-ажылдың будүрүкчүлүүн көргүскен кол көргүзүг-ле болгай. Ажылдап кылыышкынның көргүзүү бедээн тудум ажыл төлевириниң хемчээли өзер. Күш-ажылдың будүрүкчүлүү ажыл төлевириниң өзүлдезинден 9,1 хуу бедик болуп турар.

Үстүнде айыттынган хемчеглерниң түңнелинде коллектив 16,3 мун рубльдиң арыг орулгазын тургузуп алган.

Орук-тудуг эргелелинде партия болгаш профзвилел организациялары социалистиг чарышты калбартыр, кижизидилге болгаш масса-политиктиг ажылды нүштелдирер талазы-биле эвээш эвес амылды чорудуп турар. Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинде бүгү ажылчыннарның барык 80 хуузу хаара туттунган, 47 кижиге ол атты тывыскан. Ындыг болза-даа кижилер-биле ажылда четпестер бисте бар. Эрткен чартык чылда 12 кижи 51 кижи-хүн прогул кылган. Хөй кижилиг коллективке бо факт шоолуг эвес ышкаш сагындырар. Ынчалзажок күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ам-даа четпес ажылдап турарывысты бо чижек көргүзнвн.

Беш чылдың дөртку чылының планын хуусаа бетинде күүседир дээш моон-даа артык күжениишкиннiг ажылдаарын коллектив кежигүннери хүлээнген.

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, экскаваторжу И. Желтухин, автогрейдержилер И. Резанов, Ф. Наговицын, чолаачылар В. Обухов, Я. Шестопалов, А. Сандың болгаш оон-даа өскелер чыл планын күүседириниң кырында келген.

Мактал диңмиттелди

Өвүр районда ажылдап турар районнар аразының бот-орулга-чарылгалыг тудуг-септелге участогунда мурнакчылар база бар. Совет Тудугжунуң хүнүндө оларның ажыл-ижиниң түңнелин үндүрүп, шаңнап мактадывыс. Тудугжу Моягүш Кызыл-оолду, Седип Сарыг-оолду, Доңгак Стал-оолду болгаш өске-даа шалыпчыларны оларга хамаарыштырып болур.

Бистиң эрес ишчилеривистиң бүдүрген ижи, туткан шевергин чараш бажыңнары каракка костуг ховуп келир. Оларның кылган болгаш септеп-селээн бажыңнарында чурттап турарларның өөрээн сөстери дыңналып келирге, чараш үннүг хөгжүмге үдеттирген шүлүкчүнүң ураң-чечен мындыг одурүттары улажы бээр.

Хөпү делгем кудумчулар шойлуп баткан,
Хогжуи ыры диңмиттелген Чаа-Суурум.
Келир үе коммунизм оруундува
Херездендир чечектел-ле, Чаа-Суурум!

Д. ДАЛАЙ-ООЛ.

Өөрүмге байыр

Республикада сес муң ажыг тудугжуларның хүрээлеңинден чээрби — үжен чылдарда тудугга барааллаан-даа, амыдыралының күш-ажылчы базымын база тудуг шөлүнге эгелеп-даа чоруур кижилер бар. Оларның шуптузунга боттарывыстың байырлалывыс хүнүнде чоргаарланган сеткиливисти илередир бис.

Тудуг бодаарга-ла белен ыылдыр сагындырар. Херек кырында тууйбуну эптей тудуп, салып иэрге, оон эвин, аргазын тывар, чүгле хол-биле кылыр эвес, аңаа угаан-бодал негеттинер ажыл-ла болгай. Ажылывыстың үре-түңнели наракма дораан көстүр, черниң чурумалын чаартыптар. Ынчангаш тудугжу болганымга кызыгаар чок өөрүүр, чоргаарланыр мен.

Бистиң аравыста Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, тудугжуларның хүндүлел-биле «башкы» деп адап турары Оюн Калзанга, Ленин орденинiң эдилекчизи Семен Санданга, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Борис Белкоева, Ак-Довуракта Күжүгет Калдар-оолга, Хову-Аксында Иргит Меңгеге болгаш өскелерге-дав бүгү өөрүмнүң өмүнээзинден изиг байырны чедирдим.

Салчак ЧАЙДЫП,
тудугжу, Кызыл хоорай Советиниң депутады.

ЧҮТКҮЛ-БИЛЕ

Көжүп чоруур № 463 мехколоннаның бригадаларындан Григорий Доңгакка удурткан коллектив дээре коргузүглерлиг ажылдап турар. Бригада боду улуг эвес, чүгле 8 кижилиг. Ынчалза-даа ында тудугжулар демни каттыштырып, бо чылгы соруглаларын бүрүн күүседип турар. Оларның туткан бажыңнары мындыг: Чөдаанада дөрт аал иштн чурттаар бир бажың, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң товү Хайыракан суурда бирээзинге-ле ийи аал чурттаар үш бажың болгаш бир столовая. Ол тудуглар чогуур хуусаазында ажыглалга киргеп.

Коллектив күрүне станциязында уксаалыг бугалар кажазының фундаментизин бетоннап, суг дамчыдылгазының улуг оңгарын каскан.

Бригаданың кежигүннери ажыл плагын долу ажыглап, алган хүлээлгелерин үргүлүү күүседип келген. Ол коллектив чыл эгезинде эш Солаан-оолдуң бригадазын социалистиг чарышка кыйгырган. Оон түңнелин үндүрген. Г. Доңгактың удурткаиы тудугжулар коллективиниң көргүзүглери кожазыныыдан ажып келген.

Бригадада хоочун тудугжу М. Бойду, мурнакчылар М. Содуна, М. Шоома хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип, боттарының байырлалын шалыпчы күш-ажыл-биле демдеглеп турарлар.

М. КҮНГААЖАП,
тудугжу

КЫЗЫЛ БӨГҮН. УНИВЕРМАГ БАЖЫҢЫ. В. АЛЕКСЕЕВТИҢ фотозу.

ТУДУГЖУ ИНЖЕНЕРЛЕР

«Тыва кодээ тудуг» трест 1967 чылдың февральда тургустунган. Ол чыл-биле амгы байдалды деңнээрге тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли барык 2 катап улгаткан. Трестиң ажылында бүгү талалыг бурунгаарлаашкын бар. Күшажылдың бүдүрүкчүлүү безин ийи чыл дургузунда 36 хуу бедээн. База бир оорунчуг түүл болза трест чартык чылдың планын күүседкеш, 100 мун ажыг рубльдиг орулгазын алганы болур.

Эрткен чеди ай дургузунда 11,6 мун дөрбелчин метр чуртталга төлүп ажыглалга киирген. Планнаанындан ол 10 хуу ажыг болган. «Барлык» совхозка механиктиг мастерскаяны тудуп доозкан. Чадаанага уруглар салып, клубту, «Бок-Тей» совхозка дагаа кажаазын удавас ажыглалга киирериңге белеткеп турар. Чыл төнчүзүнге чедир кылып доозар тудугларывыс база хөй. Мал кажаалары, чунар-бажын, школалар, уруглар садтары. Ол дээрге доозар хуусаазын соңгаарладып болбас тудуглар. Соруглалар улуг. Ону күүседири — тудугжуларның хүндүлүг хүлээлгези. Үүле бүдер дээрииңге бүзүрел бар. Чүге дээрге бистиң коллективтеривисте ажылга кежээ, шуургу кижилер бар, күүрүне планын болгаш социалистиг хүдөөлгелерни чедиишкинниг күүседип турар.

Кодээ тудугг— берге болгаш нарын херек. Амдыызында трестиң материал-техниктиг базазы, күш-ажылды организастаазы чогуур негелдеге четпес. Ынчалза-даа трестиң, механизированнарның удуртукчулары, шын инженер-техниктиг кадрлар ажыл-агыйларның техниктиг, организастыг байдалын экижидер дээш коскү ажылдарны соонгу үеде чоруткулаан.

Бөгүн, байырлалда, тургузукчу, буянныг иштиң кижилери, ажылчын аңгының хөй санныг төлээлери — тудугжуларга сеткилиниң ханызындан өөрүп четтириишкинни илереткиишаан, бистиң трестиң инженер-техниктиг ажылдакчыларының дугайында каш сөстеп чугаалаайн.

Трестиң организацияларында мун ийи чүве ажыг ажылчын бар. Инженер-техниктиг ажылдакчылар 170 хире. Амдаа 20 хире кижи чедиишпес. Түскай эртемниг тудугжулар дугайында биживээн чылдагаанын болза амгы үениң тудуу нарын, ону инженержи негелде-биле шинтпирлээр апарганында. Материалдарны, механизмнерни, кезектерни, белдирлерни объективниң аайы-биле тазыыштыр эптештирип кылыры, ажылды организастаары инженер-техниктиг кадрларның ролүн улгаттырып келген. Оларның биилиңден, дүржулгазындан хөй чүве хамаарыжыр. Техниканы, херекселдерни эки ажыглаары, материалдар-биле хандырылга, күн бүрүнүң удуртулгазы болгаш өске-даа айтырыгларны олар шинтпирлеп турарлар. Ол соруланы бистиң инженерлеривистиң, техниктеривистиң хөй кезии чедиишкинниг күүседип, коллективтеринде хүндүткелдиг кижилер болу берген.

№ 62 мехколоннада отряд начальныгы А. Петрушкин тудуг талазы-биле байлак дүржулгалыг. Ол мурнунда чылдарда бызаңчылап, бригадазыбиле хөй-хөй тудугларга киржип чораан. Ооң бедик мергежили, инженер угааны практик кижини мастерге чедир депшиткен. Практиктиг дүржулгага теоретиктиг билиглер, тудугга чоок эртемнер-биле ханы таныжылга эргежок чугула даңгзиин ол билген. Ынчангаш ол Кызылдың политехникумунуң кежээки салбырынга өөренип кирген. Ооң удуртуп турар участогу бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, планын 105 хуу чедир күүседип чаңчыккан.

Таңды районда № 585 мехколоннада кол техник В. Маадыр-оол техниктиг чогаадылгага, чаартылгага салымныг, тывынгыр ажылче өскелерни база сонуургадыптар инженер. Ажылының аайы ооң ажызына таарышкан. Бүдүрүлгеге чаа техниканы шингээдири, ажылды механизастаары механияктиң дөрт хүлээлгези. Владимир Иванович чер үттээр машинаны фундамент чагыларының орнун казарынга ажыглаан. Амдыызында чүгле ол мехколоннада ону шингээткен. Бай-Хаакта школаны механизастаан арга-биле штукатурлаан. Ол бүгү механиктиң удуртулгазы, киржилгези-биле соттанган. Оон-биле чергелештир дээди эртемниг ол инженерниң ажылының стили, кижилерге ээлдээ, кичээнгейлиг амгы үениң кижизиниң шынарын көргүзер.

Бистиң трестиң ажылын экижилеринге дүзелажыр дээш, партия, совет органнар улуг кичээнгейни салып турар. Москвадан чамдык инженерлерни чалап экелген. Оларның билдиляп, организаакчы шынарлары эки түннелди бере берген. № 463 мехколоннаның кол инженери В. П. Бостионов инженер, экономиктиг саналгаларны мергежилдии-биле ажыглап, үүлениң ажыктың бедидериниче кичээнгей салып турар. Сөөлгү үеде мехколоннаның ажылы дээредээн, бо чылын план күүсеттиниң турар апарган.

Бай-Тайгада тудуг колонназының кол инженери В. С. Якушев, Улуг-Хемде кол инженер М. Ш. Ширин, бүдүрүлге-план килдистериниң эргелекчилери А. П. Мусаева, А. Н. Колчина, В. П. Белоглазова олар боттарының участогунда ажылды биилиг башкарып, ниити чедиишкинге улуг үлүүн киирип чоруурлар.

Инженер-техниктиг ажылдарда түскай эртемниглерниң саны өзүп орар. Оларның белеткелинче трест кичээнгей салып турар. Ынчалза-даа барык 49 хуу практиктерге онаажып турар. Ам ол кижилерни өөредилгеже хаара тудуп, хөй ажылдарны кылырын планнап турар бис.

Кодээ тудугга ажылдаары белен эвес. Көжер ажыл, организастыг четпестер кижилерниң аажы-чанын шылгай бээр. Ону ыыдажып артип турарларга чоргаарланыр бис.

М. ПОПОВА.

Трестө күш-амыл, шалыы болгаш надырлар министиниң начальныгни.

Революстуг трибуналдың шиитккели

АЛЖИР. (СЭТА). Революстуг трибунал 1968 чылың апрельде Революстуг төвүлелдиң даргазы Бумедьеннии амызынга халдаан дугайында херекти кынап көргеш, шиитккел доктаалды үндүрген.

Буруудаттырган А. Меллах, М. Т. Бурреэан, М. Агагена, М. Бетира оларны азып өлүрер, а оон өске ийи кижини назы иштинде кара бажынга олуртур деп шиитккен.

12 кижини кара бажынга 3-тен 20 чыл чедир хуусаада хоруглаар.

Национал нефть тывыш болгаш нефтиниг өске-даа үлетпүрүн хогжүдер талазы-биле деткимчени Иракка Совет Эвилелиниден көргүзер дугайында дугуржулгага ат салышкынны чоокта чаа Москвага болган. Совет түскай эртемниглер Соңгу Румелияга болгаш нефтиниг өске-даа районнарга ажылдаар.

ЧУРУКТА: премьер-министриниң оралакчызы болгаш иштики херектер министри Салех Мехди Аммаш биле ССРЭ-ниң Иракта элчиниң В. Ф. Николаев Соңгу Румелияда нефтиниг деңнекээрге ирак болгаш совет улустарының найыралың символчуткан тураскаадыды ажыдып тур.

А. МАТЮШКИНИҢ фотозуу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Москва Төвүлел хуралы чугула ужур-дузалыг

ГУАЯКИЛЬ. (СЭТА). Демократтыг улусчу эвилел партияның активчилериниң мурнунга чүве чугаалап тургаш, Экваторнуң Коммунистиг партиязының ТК-ның секретары Хиль Хильберттиң медеглээни: «Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага делегей Төвүлел хуралы делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинин сырый каттыштырарынга-даа база империализмге удур пинтп демиселге антиимпериалистиг бүгү күштерни каттыштырарынга-даа чугула ужур-дузалыг. Оратор Төвүлел хуралдың хүлээп алган документилериниң чугулазын айтып, оон киржикчилериниң марксизм-ленинизмге шынчызын бадыткаанын демдеглээн.

Хиль Хильберт олигархияның тергиндээшкинниг удур, америк империализмге удур, боттарының чуртунун социал болгаш национал хосталгазы дээш демиселге каттыжарынче бүгү экватор демократтарны болгаш патриоттарны кыйгырган.

Вьетнамга дайылдажырындан ойталаан

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Поль Шульц болза Вьетнамда америк агрессияга удурланышкынын илергейлеп турар хөй америк солдаттарның бирээзи. Ол чурттун хосталгага ынакшылдыг үлүзүнга удур дайылдажырындан Поль Шульц ойталаан. Анаа дайынчы Шульцту шериг трибуналының судунга шинчиткен.

Судка киреринин мурнунда телевидение дамчылыглазынга Шульцтун медеглээни, Вьетнамда дайын үзамыккан түдүм-на, улам хөй солдаттар чазактын холга алган угланышкынының илергейлеп турар хөй америк солдаттарның бирээзи. Ол чурттун хосталгага ынакшылдыг үлүзүнга удур дайылдажырындан Поль Шульц ойталаан. Анаа дайынчы Шульцту шериг трибуналының судунга шинчиткен.

Мурнуу Вьетнамда америк командылалдың мурнунга тургустунган «шынгыы айтырыгның» барын америк журналист база миннир ужурга таварышкан. Америк солдаттың болалын тайылбырлавышаан, ол журналистиң айтканы болза: «Америк экспедиция корпузунда дайылдажырындан ойталаан солдаттарның саны көвүдеп турар».

КНО-нуң КОСМОС КОМИТЕДИНДЕ

ЖЕНЕВА. (СЭТА). КНО-нуң космос комитединиң харылзаа талазы-биле ажылдаар түскай болүүнүң сессииизи август 8-те Женевага доозулган. Дөрт радио болгаш телевидение дамчыдылгазыны-га Черниң ыыламал спутниктерин ажыглаарының айтырыгларын чугаалашкан. Сессияның ажылының дугайында түннел плеткелди КНО-нуң космос комитединге, оон соонда КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXIV сессиязынга киирер.

Илеткелди төлевилеп тургусканнар Чер спутниктерин дамчыштыр шуут дамчыдылгалар кылырының боттанып болуруун база оон хөй арга-лардының үнелеп демдеглээн. Космоска чаа техника делегей эргезинин чижек хемчээлдерин, КНО-нуң Уставын, октаргай делгемнин күрүнелериниң 1967 чылдан эгелээп Айбиле, өске-даа дээр бүдүмелдери-биле катай шинчилээр, ажыглаар талазы-биле ажылчорудулгазының принциптерииниң дугайында керээнин ёзугээр ажыглаттынган турар.

Спутниктериниң дузазы-биле радио болгаш телевидение дамчыдылгазын кылырынга хамаарышкан кандыг-даа саналдар күрүнелериниң бүрүн эргезин, оларның иштики херектерин холгаарлавазының принцивин барымдаалавар, дайынзырак, соок-язы ылгаар дорамчылал кылырының, улустар аразынга билчилгени быжыглаарынга, делегей байдалының дүшкүүрүүн копкадырынга шаптык болуруның өске-даа идеологизынга пропагандалаарынга ыядыг дамчыдылганы ажыглап болбазын айыткан турар ужурлуг деп, ССРЭ-ниң, социалистиг өске-даа чурттарның төлээлери сессияга сөс алгаш демдеглээн.

Космос комитединиң ажылдаар түскай болүүнде барыын таланың чамдык чурттарының төлээлекчилери, ылаңгыя АКШ-тың төлээлекчизи болур-чогууру-биле чуруумчуттунмаан дамчыдылгаларны чер спутниктериниң дузазы-биле кылырының хоралыг ужуктарга тамарыштырып болуруң хөрлээр деп оралдажышкыннар кылган.

Бухаресте митинг

БУХАРЕСТ. (СЭТА). РКП-ниң X съездизиниң ажылында киржип турар, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушевке баштаткан, СЭКП-ниң төлээлери август 8-те румын найысалдың эң улуг бүдүрүлге черлериниң бирээзи — Бухаресттиң станоктар, агрегаттар заводунга чораан. Совет аалчыларны ажылчыннар, инженерлер чүректиң ханызындан өөрүп уткаан.

Бүдүрүлге черииниң пехтериниң бирээзинге болган митингиге завод коллективиниң төлээлекчилери СЭКП-ниң төлээлериге байыр чедирген.

Митингиге К. Ф. Катушев сөс алган.

Социализм чурттарында

ГДР

● БЕРЛИН. ГДР-ге тудуп келген суднолар бүгү делегейге алдаржып, сураглаан. Республиканың суднолар тудуушкун бүдүрүлгелери продукциязын он-он чурттарже чорудуп турар.

ГДР-ниң суднолар тудуушкун бүдүрүлгелериниң кол чагыкчызы Совет Эвилели болуп турар. Эрткен чылда балыктаар, эртем-шинчилел, бүвенр болгаш өске-даа 70 суднону алган. Бо чылдың чүгле бирги чартымында безин ССРЭ 40 суднону алган, оон иштинде «Атлантик» дээр 11 судно бар.

ЧЕХОСЛОВАКИЯ

● ПРАГА. «Шкода-Пльзень» дээр машина тудуушкун комбинадының заводтарының бирээзи атомнуг электростанцияларга деригин бүдүрүп турар болгаш ам эртем-шинчилел сорулгаларынга чаа реакторну бүдүрүп үндүрериниге белеткээн. Оон дузазы-биле материалдарның хевирлерин шылгаар, физиктиг болгаш химиктиг нарын шеңелделерни чорудар, радиоактивтиг херездээшкиннерден камгаланырының биологтуг болгаш техниктиг чепсектерни өөренип көөр.

Атомнуг физика талазы-биле чехословак түскай эртемниглер совет өөнүктери-биле сырый кады ажылдажылганы чорудуп турар. 1957 чылда-за Совет Эвилелиниң дузазы-биле ЧССР-де биштайы атомнуг реакторну Праганың чоотунда Ржежиге тутхан. А ам Чехословакиядан үлетпүр атомнуг электростанцияның тудуу доозтур четкен, совет түскай эртемниглериниң күш-ажылының үзүү ында база экээш эвес киргеп.

БОЛГАРИЯ

● СОФИЯ. Сөөлгү ийи он чыл дургузунда Болгарияга радиотехниканың будүрүлгезиниң хемчээли улуу-биле өскен. Ийи миллион ажыг радиоприёмниктер бүдүрген. 1970 чылга чедир үлетпүр продукциязының хемчээли 20 хуу көвүдээр. Бозбаазырангай аппаратураны, телевидение, радиоприёмниктерни, суднолардың, радио-медээ приборларын, автоматтыг телефон станцияларны болгаш өскедээ чүүлдерни бүдүрүп турар.

Болгарияның радиотехниктиг кылыгдары техника-экономика талазы-биле бедик көргүзүглүг болган ужурунда Европаның, Азияның, Латин Американың дөртен ажыг чурттарында калбаа-биле сураглыг апарган.

ЮГОСЛАВИЯ

●БЕЛГРАД. Югославияның трактор үлетпүрү бодунуң туруп келгенинин 20 чыл оюн демдеглеп турар. 1949 чылда чуртка баштайгы үш трактору бүдүрген. 10 чыл эрткенде чылда дөрт мун ажыг трактору бүдүрүп үндүрүп турар болган. Ам Югославияның азы заводу чылда дугуйлуг болгаш ыяпырбелиг 10 мун ажыг тракторну бүдүрүп турар.

Кнежевац хөорайда заводка бүдүрүлге күүлерии көңүдедир талазы-биле ажылды чорудуп келген. Ында 3-тен 18,5 чедир ат күштүг дугуйлуг тракторларны бүдүрүп турар. Келир чылда ол тракторларны бүдүрери 50 хуу көвүдээр.

(СЭТА).

Хүрээлеңниң өзүлдези

РИМ. (СЭТА). Италияның Компартиязының чер-чер организацияларында партия билеттерии солуурунуң кампаниязы эртип турар. «Унита» солунуң август 8-те дыпнатканын ёзугаар алырга, ИКП-ниң кежигүннериниң саны 1.474.570 кижи четкен. Августуң эгезинден бээр безин партияның хүрээлеңинге 5.126 чаа кежигүн кирген. Компартияга мааңгыя коодо ажыл-агыйның хөй ажылчыннары кирген.

Чаа чөңгээлерге болгаш кара сагыштыг үүлгедиглерге удур

ПРАГА. (СЭТА). Прагага Чехословакияның профвилелдериниң Төп Төвүлелиниң, чех болгаш словак профвилелдер Төвүлелдериниң Президиумнарының киттышкан хуралы болган.

ЧТК агентилелдиң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, хуралдың киржикчилери Чехословакияга социалистиг ниитилелдиң быжыктырып каттыштырар талазы-биле ЧКПниң күжениишкиннерин идепкейлиг деткиирииге үндезилээш, революстуг чехословак профвилел шимчээшкинниниң чаңгыс эптиг болурунче кыйгырган медеглелди чаңгыс эпсеткилдии-биле деткээн.

Революстуг чехословак профвилел шимчээшкинниң марксизм-ленинизминиң принциптеринге үндезилээш, социалистиг ниитилелдиң тургузарының программазы дээш кезээде туржуп келген болгаш туржуп-даа турар. Ынчангаш бистиң ниитилелливистиң экономиктиг болгаш политиктиг аммадыралын быжыктырып каттыштырарының магадылалы болур, оон амыдыралынга ЧКП-ниң удуртукчу ролүн чайгылыш чөп боттандырары социализмни улам ыыдай хөгжүдериниң кол принциптериниң бирээзи деп, ук шимчээшкин санап тур.

Чехословакияның профвилелдериниң Төп Төвүлелиниң, профвилелдериниң чех болгаш словак Төвүлелдериниң Президиумнары чуруттун тайбың хөгжүүрүнүң оруунга таваржып турар бүгү шаптыктарны чайладыр, эрестиг хемчеглерни алырын эгелээн ЧКП ТК-ның апрель болгаш май пленумнарының шиитпирлерин деткип тур. Ажылчы чоннарның чедип алыр дээш күжениишкиннииг чүткүлүн салып турар соруглаларын боттандырарынга шаптык таварыштырып. Чехословакияның социалистиг ниитилел тургузуунга болгаш социалистиг авилелчилериниге удур чаа-чаа чөңгээлерии, кара сагыштыг үүлгедиглер кылырын организастаарынче чүткүп турар чамдык кижилериниң, болүктериниң чүткүлүн ук Президиумнар шиитпирлер буруу шаап тур деп, медеглелде чугаалаан.

Профвилел кежигүннери болгаш хамыкты мурнай оларның чер-черде комитеттери улустуң тайбың чогаадыкчы күжениишкиннериниге хора чедирер ийикпе шаптык таварыштырар деп оралдажыр күштерге удур өргежок чугула хемчеглерни чогуур өйүнде алыр деп бүзүрелдиин ол организацияларның президиумнары ук медеглелде илергейлээн.

Өске чурттарже дезип турар

ЛОНДОН. (СЭТА). Португалияның каргыс шагдаалары чурттан даштыкыже чажыт дургуннап үнерлерге шаптык таварыштырар соруглалыг доскуулдаашкыннар кызгаан. 500 ажыг кижиниң тудуп хоругдаан алган деп «Дейли телеграф» солун дыңнаткан.

Ол солуннун Лиссабонда корреспондентизиниң бижиң турарын ёзугаар алырга, кижилерниң даштыкы чурттарже дургуннап чоруурун Португалияга шагда-па сагышсыраачыг айтырыгларның бирээзи болуу бергеи. Чылдың-на оон-оон мун португалдар чурттан чажыды-биле дургуннап үнүп турар. Оларның хөй нуруузуунун анаа чурттаар аргазы чок: чагырга черлериниң чарлаан түннелдерии ёзугаар алырга белеп Португалия чоңунуң амыдырал деңнелиниң талазы-биле Европада эң соолгу черлериң бирээзинде турар. Хөй-хөй кижилер фашистиг диктатуранын ёзу-чурумунда чарлырыңче чүткүлүн салбышаан, даштыкы чурттарже политиктиг чылдагаан-биле дургуннап үнүп турар. Ам Европаның хөй-хөй чурттарында ийи миллион ажыг португалдар бар турда, Португалияның бодунуң чону 9 миллион-па хире кижи.

Мозамбиктиң улузу португал колонизаторларга удур чеңсеткиг демиселии үргүлчүлеңиптээн.

ЧУРУКТА: Кабу-Делгаду можуда португал самолёттуу партизан отрядтарының бирээзиниң боолап турары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ОРУК АЙТЫКЧЫ СЫЛДЫС

Мөңге дириг ленинчи сөс

1924 ЧЫЛДЫҢ июнь дүнези. Токио хоорай ханы үйгузунда. Ыыдыг болза-даа бо дөрт кижи удуваан. Ийи кижи В. И. Ленининиң чогаалдарын бичежек хааржактарга чимистер адаанга далаш-биле савалап турган. Ийи кижи бичии бажыңчыгаштыг долгандыр таңныылдап базып турган. Ол бажын Токионуң «Взеэда» дээр университединиң районунда доора кудумчуда чаштыберген чүве ышкаш сагындырар. Хааржактарга савалаан брошюраларның картында «Ленининиң чогаалдары. «Империализм капиталпзминиң дээди чадазы болур» деп, япон улуг иероглифтер-биле бижээн, а оон адаанда ном үндүрер черниң ады «Кибокакуну» эскертиимес иероглифтер-биле бижип каан. Ном үндүрер черниң ады «Кибокакуну» калбак ыяшка бижээп, бажыныың ханаазында азып каан. Ном үндүрер чер бодунуң ажыл-чорудулгазын ажык боттандырып турган, ындыг болза-даа Японияга В. И. Ленининиң чогаалдарын тарадырын болдурбазын оралдашкан полициниың доктаамал контролюнга ажылдаар ужурга таварышкан.

Кат хонук бурунгаар ном үндүрер чер ленинчи өске ажылды тараткан. Номнарны чорудуп турган үезинде полиция бир кижиниң тудуп хоругдаан. Боле шарып алган брошюраларлыг чораан ол кижиниң Токионуң Синдзюку деминдер орук станциязынга тудуп алган. Ол дугайында баш бурунгаар сагындырыгны алган ном үндүрер черниң ажылдакчылары полициниың халдаарының мурнунда ленинчи номнарны база катап тарадыр дээш болдунар-ла бүгү чүвеин кылып турган. Кижилер удаларааа кээп, бөле шарып каан номнарны азы номнарлыг хааржактарны ап алгаш, карацгы дүне билдиртпейн чоруй бээр. Каш хонганда, харын-даа каш-ла шактар эртпеңде безип номнарны өске черлерден оон өске кижилер чурттун янзы-бүрү хоорайларында бөлүк коммунистерге чедире бээр. В. И. Ленининиң «Империализм капитализминиң дээди чадазы болур» деп чогаалы коммунистерниң үүрлеринге чедир тараар, харыпдаа полициниың истеп сүрүшкүнү түрээжок, ном садыгларынга безин коступ келгилээр.

«Кибокакуу» деп шилгелиг япон ном үндүрер черинин ажыл-чорудулгазындан алган бо болуушкуунуң дугайын оон удуртукчузу чораап Иосио Итикава СЭТА-ның корреспондентизин-биле беседазынга чугаалаан.

«Кибокакуу» ном үндүрер черии ол үеде Японияга турган коммунистерниң алээп бөлүктериниң кады үндүрген шинтпирин ёзугаар 1921 чылдың октябрьда тургускан. Ол чорук Японияның Коммунистиг партиязының тургустуларының мурнунда болган. Ном үндүрер черни организастаар талазы-биле соруга национал болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкинниң база бир коскү ажылдакчызы Сёнтя Итикавага онаашкан. Ону 1929 чылдың апрельде тудуп хоругдаан болгаш кара бажынга олуртткан. Япон лайызырактарның кара туразында ажылдазындан Сёнтя Итикава 1945 чылдың апрельде кара бажынга өлген.

Иосио Итикаваның акызы Сёнтя Итикава ном үндүрер черни 1933 чылга чедир шуут баштап келген. Бодунуң ажыл-чорудулгазының баштайгы чылдарында «Кибокакуу» ном үндүрер черии марксизм-ленинизминиң революстуг теориязының айтырыгларының талазы-биле брошюраларны шарлап турган. Оон дараазында ном үндүрер чер В. И. Ленининиң ажылдарын калбаа-биле сураглыдарын идепкейлиг эгелээн. Ылаңгыя 1929 чылдан Японияга реакцияның болгаш милитаризмниң калчаарап барганының түннелинде «Кибокакуу» ном үндүрер чер полициняның эң шыңгыы контролюнга турар ужурга таварышкан, а 1933 чылда эрге-чагыргалар адактың соолүнде барып оон ажыл-чорудулгазын хораап. Канчаарга-да 1924 чылдан 1933 чылга чедир үеде «Кибокакуу» В. И. Ленининиң 30 ажыг ажылдарын шарлаан, а бодунуң ажыл-чорудулгазының соолгу чылдарында В. И. Ленининиң шилиндек чогаалдарының 18 номнарын үндүрер планныг турган, бежин шарлаан. Ол үндүргеи номнар бистиң хүнеривиске чедир Японияда чүгле чамдык коммунистерде кадагалаттынган. Оон өске номнарны япон полиция хавыргаан.

СЭТА-ның корреспондентизин артаан номнар-биле таныжар аргалыг болган. Номнуң кызыл картында япон иероглифтериң дужунда орус үжүктер-биле В. И. Ленин деп бижээн.

«Кибокакуу» ном үндүрер черниң ажылының дугайында, ленинчи шарлалга состерии Японияның ажылчы чоннарының калбак массаларынга болгаш интеллигенциязынга чедирер дээш тудуп хоругдаашкыдан болгаш кара бажындан чалдапшыл чокка ажылдаан чораан кижилериниң дугайында хөй солун чүүлдерии Иосио Итикава биске дыңнаткан. Япон ажылчыннарның, тараачыннарның болгаш интеллигенциязының ортуунга ленинчи идеяларны калбаа-биле нептередириниң дидим, шинтпирлиг, эки ажылдап кылган арга-методтарның дугайында делгереңгей помну бижип болур. Солунга үндүрер чүүл — ону бүрүн тайылбырлап шыдавас. Ооң ужурунда ынчаар — ажылдап чораан чүгле бир кижиниң—Иосио Итикаваның дугайын маңаа чугаалап каайн.

1921 чылдың июнь. Империя армиязының техниктиг албанының лейтенантызы Иосио Итикава токио артиллерия училищезиниң начальныгынын ажылдаар столунга баштап чедеп бергеш, кыска рапортун берген соонда, айтымшкын маңаа шимчеш-даа дивейн турган. Начальник кабинетке киирип келген кижиниң шынгыы аян-биле көргеи. Лейтенантының орланып, шериг чуруумун ёзугаар шеверген-тас кеттингеннии, даалганы күүседириңе белеп арнындан илденин көрген училище начальныгы ооң хөлөжыр дугайында өргүүделип, аңаа көп кана шынзылгаларын топтап көре берген.

Училищениң начальныгынын резолюциязында чугаалааны болза: «Аарыг болган ужурунда албандан хөлажыр дугайында лейтенант Иосио Итикаваның дилээн хандырар». Лейтенантының карантарында өөрүшкүнүн отчугажы хереледии берген. «План чедип алдынган!» Ооң албандан халашканының ылаптыг чылдагаанын училищениң начальныгы-даа, армияда албан эртирип турар эштери-даа билип болбас ужурлуг турган. Ол чылдарда чүгле аарыгның чылдагаанында армиядан шеңээп чоруп болур турган. Аарыг чыл дургузунда үргүлчүзээр болза, аарыг офицер албандан халашкыннарның болүүнче чайгаар шилчинир болгаш хөй аңша посібиени ап турган.

Лейтенант Иосио Итикава аарыг эвес. Японияга марксисчи-ленинчи литератураны үндүрерии организастаарынга аңша япон коммунистерге, ылаңгыя чыл болганда Японияның Коммунистиг партиязының база бир тургузукчузу оон акызы Сёнтя Итикавага ергежок чугула апарган.

Лейтенант Иосио Итикаваның акша посібиезиниң күселя-биле «Кибокакуу» ном үндүрер черии тургускан, а албандан халашкан офицер болу В. И. Ленининиң чогаалдарын япон дылга үндүрер талазы-биле ажылдын шуут удуртукчузу болган. Иосио Итикава 1922 чылдың октябрьда ЯКП-нии хүрээлеңиниге киргеи болгаш боду ленинчи кыйгырыгның коммунизм кылдыр санап чоруур. Японияга В. И. Ленининиң чогаалдарын таратканы дээш үргүлчү тудуп хоругдаашкыл-даа кара бажынга хоругдал-даа оон күзел-соруун сый шаап шыдавааи.

Ильичниң идеяларын нептередир талазы-биле аргаларвы дилеп тыварынга чөленгиш болза, улуг Ленининии өөредии дээрге, капиталистиг болгаш колониалдыг дарлалга удур демиселге орук айтыкчы сылдыс болур деп үүнии медереп билир чорук болган дээрзин Иосио Итикава чугаалап олурар.

Чогум-па харын Иосио Итикава, ленинчи кыйгырыгның коммунистеринден ыыдыг кижилер соолгу үеде «Оцуки сетэн» ном үндүрер чер В. И. Ленининиң Чогаалдарының бүрүн чыылдазының дөрткү япон үндүрүлгезиниң талазы-биле соолгу томун пэрлап үндүрер ажылды доозарын чедип алган. В. И. Ленининиң ол чогаалдарының томнарын парлап үндүрерин 1953 чылдың октябрьда эгелээн. В. И. Ленининиң Чогаалдарының чыыдазының 55 совет томуун япон дылга парлап үндүрерииге белеткеп ажылы ол-ла ном үндүрер черде калбарган.

ТОКИО

В. ДРОЗДОВ.

СЭТА-ның корреспондентизи

Эртинелит КЫРГАНЫМ

«Шынның» конкурсунга келген рассказ

ХӨӨКҮЛ КЫРГАНЫМ кедек черге сарыг бүрү тоглап турар эрте күзүн мөчүй берген. Оон мөчүүүн тутчуп шыдаваанымга хомудаан мен, ынчалза-даа ону соолгу орукче үдевээнинге хомудап чоруур кижилер хөй дээраниге бүзүрээр мен — чону кайгамчык кижи боор. Оон чогум адын адавадым, чүге дээрге, оон ол ады чонга алгыбаан, а шола ады дыргын кижи. Ону Сырыныг Иргек дижир чүве.

Баштай Иргек дижи бергенер, оон чоорту Сырыныг деп ат кожуп каап. Ында үжүр-ла бар: ажы хылдап каап быжаанчының аткында дег, оон сула чаңнаар чутав-домаан дыңнап орарга, чаатты каре даштарның ярамыдан шолээн бадып чыдар тайга черинің дамырак кара суунуң кыңгыраажы-ла болбаакпа. Оон үңү мынчаар улгатккыже өскерилбейн, аныяк хевээр артканың пат кайгаар кижи мен. Аныяк шаанда арбав, суму чонунта хөөмейжи, хөгжүмчү деп сурагжаан, аалдарның опан эрес эрлериниң душтуктарын карааныр «күзеэээп аалчызы» чораап дижир чүве. Оон боостаазы бора тейлерни ажыр кынгыраап. Түлээп-Бай-Хаакка чедиргеннеринге, ол ышкаш ыдыктарны ээлеп алган. Ынчангаш-ла «Сырыныг» деп ыполалаткапы-ла ол боор он.

Оон-биле таныжар аас-кежикке чедингеннинің ужуру мындыг чүве. Чалыы шаамның тевининң үезинде, ыпакшылдың «хайыңга» аллып, кырган Сырыныг-Иртектиң чүтаазы биле алырга: «ийи сынны ашкаш, ийи хемни кешкеш, ынаамга душкаш, сыгыр дан бажында ыдып чаныр кээр» үем турда, чүрээм доңнашкан кыстың аазында «хүреп дойнуң макты көргүзүп» бо-ла чеде бергилээр мен. Эргимнеге дужар ажы үе келдек черниң достак-чаагы эдип келир кежээки ишир дүшкелекке дээр Сырыныг-Иргек ирей, кадайның өөнге үе чылаып үнүп, кирип турар мен ийин. Ынчандыр-ла оон-биле чоокшулажып, оюн-башаанга ораштыныр, сеткилсагышты ол чип кээр оттургөстүг чечен-мерген чүтаазын дыңнап, чечен чогаалдың сүүзүнүң амаан эгелээним даа ол чадавас боор.

Бир-ле катап айтырган мен:

— А, кырган, силерниң чоп Сырыныг деп адавайн Иргек дижи бергени ол боларың?

Кырган алды баглап өрүп орган шавыллырының ужун шивейликтир доңнай баглаап, менче кыжырааш шынчылыг көрө каапкаш, харылай дыр.

— Ча-ваа, кевин херек чок чүвелерже бажың сугар ыңыдыг сен ийин, кыныскы. Шоламның чалымнарынга чаңгыланып келгилээрия кадарымлар болза дыңнаар болур. Черле мынаш ыңдың кирип үеэмейлей бергенде, эдиг үезинде сыын-на дижир ийин. Ынчангаш-ла «Сырыныг» деп ыполалаткапы-ла ол боор он.

Оон-биле таныжар аас-кежикке чедингеннинің ужуру мындыг чүве. Чалыы шаамның тевининң үезинде, ыпакшылдың «хайыңга» аллып, кырган Сырыныг-Иртектиң чүтаазы биле алырга: «ийи сынны ашкаш, ийи хемни кешкеш, ынаамга душкаш, сыгыр дан бажында ыдып чаныр кээр» үем турда, чүрээм доңнашкан кыстың аазында «хүреп дойнуң макты көргүзүп аап

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫН ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢНАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

1969 ч. АВГУСТ 12 ВТОРНИК № 188 (8034)

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

ПРОПАГАНДИСТИҢ ИЖИ

Партийжи өредилгениң дединелиг улам ыңай бедидери, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвес активтиг идей-теоретиктиг билиг талазы-биле негелдезиниң улам-на өөрү турары пропагандисти кадрларның мурнунга чаа сорулгаларны тургузуп, оларның-биле ажылды сайгарыпгайындыгыр негеп турар. Пропагандистер — партияның алдын фондузу.

Амгы үеде бистиң республикада партийжи өредилгениң системазында мүң ажыг пропагандистер бар. Сөөлгү чылдарда оларның хей-хейү мергежилии бедидип, спецшколдаштыннар талазы-биле улуг базымнарны кылган, политиктиг школдаларны, теоретиктиг семинарларны удуртуп талазы-биле оларның дүрүлгезин улгатканы.

Улуг-Хем районунуң Ийи-Талда пропагандист Саян Биличөөл ында ат-алдарлыг. Оон удуртуп турганы эки политшкола районда эң дээрединиң биразын болгаш өредилге чылын чедишкинниг дооскан. Баштайгы үеде ооң методиктиг дүрүлгезиниң эвээш турган. Ынчангаш кичээлге ол эң-не ылавылалдыг белеткенип, немелде номнарны, В. И. Ленинниң ажыдарын, партияның болгаш чазактың шинитпирлерин номчуп, солуннар, журналдардан таварыш чижектерни, чуруттуп болгаш даштыкының амыдыралындан фактыларны шилип ап турган. Кичээл бүрүзү солун болзун дээш ол бүгү ажыг-биле кызыы турган. Кичээлдиң эгезинде чуртта, дашты-ында болган чүүлдер дугайында кыска чугаалаар, чамдыкта районуң, республиканың амыдыралының, ажыл-агыйда байдалдың дугайында дыңнадыглары база кылгызаттар. Көргүзүг чүүлдерин — чуруктарны, альбомнарны, карталарны, чечен чогаал номнарын калбаа-биле ажыглаар. Дыңнакчыларның кичээлгейин ооң кичээлинге черле хошкавас, ынчангаш олар бажыңынга баргаш, кичээл материалын бететкеп алырынга чиик болур, кичээл ойунде айтырыг, харыылаарга олар идепкейлиг киржир. Ном-биле кавчаар ажыддыларынга, конспектилээринге, политиктиг, чечен чогаал номнарын ажыглаарынга чаңчыктырар хемчегларын база алыр. Политшколага билип алган чүүлдерин дыңнакчылар массаның иштинге пептередирин база негизер. Харын ооң ужурунда оларның барык шупшуузу агитаторлар, политинформаторлар болу бергеи.

А Өвүрлүг Хандагайты суурда марксизм-ленинизминиң үндезиннерин өөренирининң школазында пропагандист С. Куулар кичээлдер чорудуп турган. чамдык мышкенгыыларны болдуңуң кылып турарын эскерип каап, ону эдериниң аргаларын тып алган: дыңнакчыларның киижи бүрүзүн билир ужурлуг, ынчангаш ооң бүгүзүнүң билиишкинниң деңгелиин, сонуургалын, чүткүлүн, ажылдаар турар черин, өөрүүле байдалын-даа өөренип көөр, өөредилге талазы-биле оларга чүү түве моондак болуп, кандыг бергелер таварыш турарын тодаргайлаар, кичээлдерни кайчаар чорутее эки дээрзин дыңнакчыларның боттары-биле база сүмележир... Бо бүгүнү сайгарып көргеш, ажылынга шын оруктуг ол тып алган...

Партия организациялары пропагандистерниң шак мынчаар ажыддаарын чедип алыр дээш кол күүнү салыр ужурлуг. Партхомнар чанында политчырыдышкын кабинеттери, методиктиг чөвүлелдер маңаа улуг рольдуг. СЭКП Бай-Тайга райкомунуң чанында методиктиг чөвүлелде 13 эки белеткелдиг пропагандистер, лекторлар бар. Олар пропагандистерге боттуг дузалап, нинитиан-биле политшколаларның 50 ажыг кичээлдеринге оюраын, ажыктыг сүмелерин бергилеп. А «Сүт-Хөл» совхозтуң партхомунуң чанында политчырыдышкын кабинединде (эргелекчизи О. Маспый-оол) пропагандистерге дуза көргүзер талазы-биле түүнгей планның ажылдап, педагогиканың, логиканың, психологиянның үндезиннеринің билиглери-биле оларны чепсегларын хемчегларын ап турар. Методиктиг чөвүлелдер, политчырыдышкын кабинеттерни бүрүзүнүң мынчаар ажыддаарын чедип алыр ужурлуг. Пропагандистер-биле мынчаар ажыддаар чорук пропаганданың ленинчи стилин шиңгээдип алырынга дузалаар, олар оратор уран чүүлүнүң үндезиннерин билир болуп, пропаганданың техниктиг херекселдерин калбак ажыглаарынга дузалаар.

Пропагандистерге мергежилдиг информацияны доктаамал кылып берип турары кол хемчегниң бирээзи болур, ол чорук оларның бүгү талалыг белеткелдиг болуп, политиктиг айтырыгларга партийжи туруш-биле харыыны берип, теорияны өөренирин партия организацияларының практиктиг ажыл-чорудулгазы-биле холбаштырын шыдаар аргазы бээр. Бо талазы-биле СЭКП Кызыл хооркомунуң пропаганда болгаш агитация ишкининиң алдын хемчегларын алган, ол үлегерни партия организациялары өөренип көрүп, сайгарыларын кылыр херек. А моону боттандырарынга пропагандистерге семинарлар, консультациялар, хурааттар улуг дузаны чедирер. Оларны дамчыштыр эң дээре пропагандистер: Тес-Хем районда Д. Ондар, Улуг-Хемде Б. Горячев, Бай-Тайгада Х. Кудурукпай, Барыын-Хемчикте А. Эртине, Кызылда А. Энютина, Бии-Хемде А. Данъков, Ак-Довуракта А. Жуковская. Өөрүде С. Ондар болгаш өскелериниң-даа дуржулгазын пептередирер ужурлуг, мында СЭКП обкомунуң болгаш Кызыл хоорай комитединиң политчырыдышкын бажыңы кол рольдуг ойнаар.

Чөөн-Хемчик районунуң «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл» совхозтарда партхоннарның шенеп көөр деп болган турары ышкаш, радио дамчыштыр пропагандистерге дуза көргүзер, информациялар кылыр чорукту практикалап көөрү ажыктыг болур, а Кызыл хоорайга пропагандистерниң телевидение дамчыштыр семинарларын организастаар.

Партия чырыдышкынының талазы-биле марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школаларга философия талазы-биле пропагандистерниң чедишпейн турарын барымдаалаар, ындыг пропагандистерни белеткээри-биле олче улуг кичээлгейни салыр, ынчангаш районнар аралашкы семинарларын организастагылаарынче политчырыдышкынының республика бажыңы кичээлгейни углап, ону мүлавылалдыы-биле өөренип көөр болза чогуур.

Кабинеттерниң библиотекалары бо дугайында улуг ажылды кылыр. СЭКП Эрзин райкомунда библиотека пропагандистерге, дыңнакчыларга доктаамал дузаны көргүзүп, чаа номнарны оларга дыңнадып берип, солуннарга, журналдарга үнген чүүлдерни чыып дезгеп турар. Библиотека бүрүзү ынчаар ажыддаарын чедип алыр херек.

Пропагандистер-биле ажылда четпестер бисте ам-даа хей. оларны партия организациялар, кабинеттер бүрүзүнүң удуртукчулары эки билир. Ынчангаш бүгү звеноларның коммунистериниң, удуртукчу кадрларының политиктиг өредилгезинче бедик негелдезер бар болуп турар амгы үеде пропагандистерниң харыысалгазы каш катап өөрү турар дээрзин медерелдин-биле билип турган ажыдыы организастаар ужурлуг. Пропагандист кижи методист-даа, консультант-даа, библиограф-даа, массаның организаторлуу болган кижилдиктиг-даа болур херек. Пропагандистиң ажылы ындыг улуг харыысалгалыг болганда, ооң партияның политиканың ёзулуг пептередирин болурунга партия организациялары, партийжи чырыдышкынының бажыңы болган кабинеттери доктаамал, мергежилдиг дузаны көргүзер ужурлуглар. Партийжи өредилге чыып чөөнүлүнүн келген болганда, ол негелде улам улгатканы.

Эштер Г. Гусак, Л. Свобода чуртунче чаныпкан

СИМФЕРОПОЛЬ (СЭТА). Крымга ыыса хуусаада дыштанылга үезинде Чехословакиянның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары эш Г. Гусак биле Чехословак Социалистиг Республиканың Президентиниң эш Л. Свобода СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Н. В. Подгорный-биле беседа кылган.

СЭКП биле ЧКП-нин арасында ыкы-дуңма харылзаалары улам ыңай хөгжүдеринден, Совет Эвилели биле Чехословакияның арасында бүтү талалыг кады ажыддажылганы хөгжүдүп база каныладырының айтырыглары чүректиг канызындан пайыралчы байдалга чугаалажып көрген.

Август 10-да Г. Гусак биле Л. Свобода чөрээн чуртунче чаныпкан. Аэродромга оларны СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Н. В. Подгорный, Украинаның КП Крым обкомунуң бирги секретары эш Н. П. Кириченко, ажылчы чоннар депутаттарының Крым область Совединиң күүсөвөнүүнүң даргазы эш Т. Н. Чемодуров удээн.

Крымда дыштанып турар ЧКП ТК-ның секретары эш А. Индра, ЧССР-ниң ССРЭ-де элчизин эш В. Коуцкий удаазинериниң аразында база бар болган.

Улуг-Хемде «Улуг-Хем» совхоз бо чылдың чаа дүжүүдүн ажаан алырынче районда бир дүтаар киргеи. Көк-Чыраа, Арыг-Бажы, Хайыракан салбырларының 12 комбайнерлери чаңгыс улуг коллектив кылдыр каттыжып алган. Бай-Даг-ның ховуларында 650 гектар көк-тараны ол-на ажыл хүнинериле организастыг дооскан. Арыг-Бажы салбырының дүжүүлдүр комбайнерлери Чорбаа, Энин-оол, Хураганлай, Бичө-оол, Анай-оол олар бир болуп болуп ажылдаан, хүн нормазын чедишкинниг күүседип келгеннер. Бо хүннерде ажыл-агыйда дүжүт ажаан алмышкыны улам түүгүтеп турар. Организастыг ажыл-ишкин түүнелинде тараазы ажаан алдынган шөлдер калбарып, тараа шөлдеринде пресстээн сиваң, хөөнөннер хүннүң-не немежин эгелээн.

ЧУРУКТА: МУРНАКЧЫ ЗВЕНОНУҢ УДУРТУКЧУЗУ ООЮН ЧОРБАА АНЫЯК КОМБАЙНЕР ТҮМАТ ЭНИК-ООЛ БИЛЕ.

В. МОЛЬБИНИҢ фотозу.

ШӨЛДЕРДЕН МЕДЭЭ

Мордовиялың ховуларында тараа кезилдеги эгелей бергеи. Тараазын баштай Теңыгүшевск районнуң ажыл-агыйлары кезип киргеи.

Тараа кулузун дег белик, салбак баштыг үнгеи. Чамдык чердерде эверей бергеи. Дүжүт ажаап алырынга ол бергелер таварыштырган. Тараажылар дүжүт ажаап алырынга мергежилдиг, ажыл-ишкин ёзу-биле белеткенген. Комбайнинар, жатканар узун сыптыг тараа ажаап алырынга тадырыштыр белеткеттинген, комбайнирым тараа төгүлбес кылдыр Кубань механизаторларының аргалыг ёзугаар бүрүн септеен.

Комбайнинар база-да моон мурнунда чылдарааны дег, болүүлежир арга-биле ажылдап турар. Ында чаартылгалар база бар. Болүктүг комбайн бүрүзү бодунга өнаалыкан кезер шөлдүт.

(СЭТА).

БЕЛЕТКЕЛ ЭКИ

Каа-Хем районнуң «Тилелге» колхозунуң сиген-шөлдериниң механизастаттынган ийи комплексилиг бригадалар, ажыттың болган холдуң херекселдери-биле бир бригада мал чемнерин белеткеп, каан хүнде чүс тонна чедир сигенни сараатган турар. Болгаш келир кымка үзүр белеткеге чедүүр сигенниң хей иезин сараатган апкан.

Ооң-биле чергелештир дүжүт ажаан алышкынынга белеткелдер мында эки. Чаа дүжүттүң тараазын хүлээп алырынга шаңнар, скалтар белеткеттинген. Тараа арыглаар машиналар бар. Сентеме чөөүр 24 комбайнинардан 15-жи белеп, техника шугумунда тургустунган.

Техниктиг көрүдениң ийи агрегаттары, ийи автомастерскиялар тургустунган. Мастерларынчыларның комбайнар хайгаараар бир звенозу бар.

Чарыштың эгелекчилериниң бирээзи болган бо ажылгай дүжүт ажаап алышкынының 20—25 ажыл хүнеринде доозар, күрүнеге 3500 тонна тараазы салар сорулгалыг.

КРАСНОЯРЖЫЛАР ТИИЛЭЭН

ЕМЕЛЬЯНОВО СУУР. (Красноярск край). Август оңаа аңаа Чөөн Сибирьниң—Чита, Иркутск областарының, Красноярскиниң, Хакасиниң, Бурятиниң, Тываның эң дээре чер чарыкчыларының маргылдаазы болуп эрткеп. Механизаторларның ажаргаң черлериниң ханызын судьялар хемчээп, аңдазын изинин дөртүп болгаш өөр черлерге техниканы мергежилдиг чоруткаңын хынаап, чогуур үнелелги берип турган.

Чер чарыкчыларының эөөа конкурузунуң судьязы, РСФСР-ниң алдарлыг агроному А. Т. Белозеров тилекчилерни чарлаан. Бүгү болуктерге краснояржылар тиилээн.

Оларның тиилелгези аңаа таварылга эвес. Сөөлгү чылдарга черле ажылының бедик культуразы дээш демнеел калбарган. Ол шинчээшкининиң мурнакчылары механизаторлар болуур.

Красноярск крайның механизаторлары чер чарыкчыларының Бүгү-авилел маргылдаазынга Чөөн Сибирьниң төлээлеп баарлар.

КЫЗЫЛ ТУКТУГ

Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозта мал чемининг белеткели улам-на калбаргаң. Сиген кезилдеанның темпизиң сөөлгү декадада бедиткеш, партия райкомунуң болгаш райгүүскомнуң ажылчыларының аразында шилчин чоруур. Кызыл түгүн чаалап алган.

Совхозта сиген белеткээр үш бригаданы, 28 звенону организастаан. Сигенниң үнүжү чаптай. Чыраа-Бажы, Чыргакы, Хорум-Даг салбырларының сигенчилери аразында чарыштыг калбарткаң.

— Бисте сиген белеткели график ёзугаар чоруп турар. Ажыл эгелээнден бээр суббота, воскресеньеде бүгү чоңнүң шефтээшкин ажылын организастап келген, партия райкомунуң коллектиниң улуг дузаны база чедирип турар. Бо хүннерге чедир шефтээшкинниң 8 удаа организастадыныс — деп, совхозта партком секретары Куулар Казыдаа чугаалап турар.

Совхозтуң директилязы болгаш партия, профсоюзтар организациялары бригадаларның, звеноларның аразында социалистиг чарышты эки организастап шыдаан. Ооң түүнелинде 5 хонгаш үндүрүп, тавлекчилерге кызыл туктуг болгаш выпелдерни акша шаңналы-биле кады тыңсыы турар.

Мал чемининг белеткели эгелээнден бээр чарыштың мурнуку одурүүнга Чыргакы салбыр докгаамал чоруп келген. Ол салбыр дирекция черинин, партхомунуң база ажылчын комитединиң шилчинир Кызыл түгүн чаалап алган. Салбыр бо хүнеерге чедир 400 тонна сигенни белеткээн. Сиген кезилдезинин ажылын Хорум-Дагда эштер Седен-Доржу, Делгер-оол оларның звеноларында эки чорудуп турар.

Совхозтуң ажыл-ишкилери бо чылын чайгаар үнген 3200 тонна сигенни белеткеп алыр сорулгалыг. Ам херек кырында муң ажыг тонналы белеткеп апкан.

Совхозтуң сигенчилери Тандыда «Межегей» совхозтуң, Каа-Хемде «Тивилелге», Чөөн-Хемчикте «Искра» колхозтарының республиканың чер ажылдакчыларынга үндүрген кыйгырыын ында-биле деткивишаан, боттарынга бедиткен хүлээлгени ап, мал чемни белеткээрининг планын август 20-де доозарын шинитпирлээнивер.

К. ХЕРТЕК.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде болгаш облпрофчөвүлелде

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга төлептиг ужурзыгыр дээш республиканың көдээ болган суур Советтериниң аразында социалистиг чарыжының түүнелинде Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлели чугаалажыкшы көргеи.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга алдар болдурган республиканың көдээ болган суур Советтериниң аразында калбарган социалистиг чарыжының түүнелинде бирги чартык чылда Эрзин районнуң Бай-Даг кодээ Соведи (даргазы эш Чумбуртай, секретары эш Дирчин) бирги черни алган. Кодээ Советке Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелиниң шилчинир Кызыл түгү-биле 500 рубль акша шаңналыг тыыскан.

Социалистиг чарыштың негелделерин күүсөдир талазы-биле Кызыл-Чыраа (Тес-Хем), Ильинка (Каа-Хем), Турген (Таңды), Торгалыг (Өвүр) кодээ Советтери эки ажыддаанын демдеглээш, үстүнде Советтерниң даргаларын, секретарьларын болгаш онаа шылгараан депутаттарын, активтерин республиканың «Куш-ажылга алдар» деп хүндүлел дептеринге кирер бижиирин шинитпирлээн.

СЭКП-НИҢ КЫЗЫЛ ХООРКОМУНУҢ ПЛЕНУМУ

Дүүн СЭКП-ниң Кызыл хооркомунуң пленуму болуп эрткеп. Пленум организастыг айтырыгны чугаалашкаң. СЭКП-ниң Кызыл хооркомунуң бирги секретарынга эш **В. Б. Добромыслов** сонгуткаң.

СЭКП-ниң Кызыл хооркомунуң ийиги секретарынга эш **С. М. Кудажы**, секретарынга эш **Ю. С. Путинцев** сонгуткаң.

Пленум эш П. Т. Киселевту өске ажылче шилчээни-биле холбаштыр СЭКП-ниң Кызыл хооркомунуң бирги секретары болгаш бюро кежигүнү хүлээлгезинден хостаан.

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш **С. Н. Тока** пленумуңуң ажылынга киришкеп.

УСТЬ-ИЛИМ ГЭС-тиң ТУДУГЖУЛАРЫНДА

«Ангара хемни боорунуң киржикчилеринге алдар!» — бо ловуң Усть-Илим ГЭС-те чайынналдыр кестүп турар. Бүгү тудугжулар хемни ынчаар штурмнаарын шилээн. Бетонщиктер, автомобилистер, монтажниктер хемни боор киргиттеринге белеткеп дыңнадып турарлар.

...Ангараның көвүктелчек чалгыы аажок шимээнниг хөлеген. Ооң эриндеп самосвалдар штурмнуң өйүнде хемниң үнүн 150 метр чедир кызаа болдурупгар дээш, даг даш-довураан төп киргижеп.

Ангараны чагырып алыры чиик аевес болур. Братскиге ону ковурудеп боор турган болгай. А Усть-Илимге тудугжулар өске арганы шилип алган. Самосвалдар хемни чоорту боор дугааар черинге хемче киргеп бедик-биле оожум шимчеп киреплер болгаш ооң соонда хемни боор ажылды кыска бээр. Красноярск ГЭС-тиң тудугунга база ындыг арганы ажыглаан. Тудугжулар Ангараны боору-биле муң-муң кнек-даштарны белеткеп алган.

Ону боор дугаары беш хонукта уламчылаар деп бодап турер. Ол августуң 10-да эгелээн. Ангара-биле тулчуушкунга 46 самосвалдар киржир, оларның аразында 25 тонналы чүдүрер машиналар бар, оларны Братскиден ап алган. Ол машиналар 40 муң кубометр хая-даштарны хем боор черге төгер. Толстый думчуктуң адаанде — боонкан Ангара хеминиң суу агып кирер чер бар. Бо ажылды чедишкинниг чорудар дээш, тудугжулар чаржы турар.

ЧУРУКТА: Усть-Илим ГЭС-тиң тудуу, Толстый думчуктан көөрге ындыг.

(СЭТА-ның фотохроникалы).

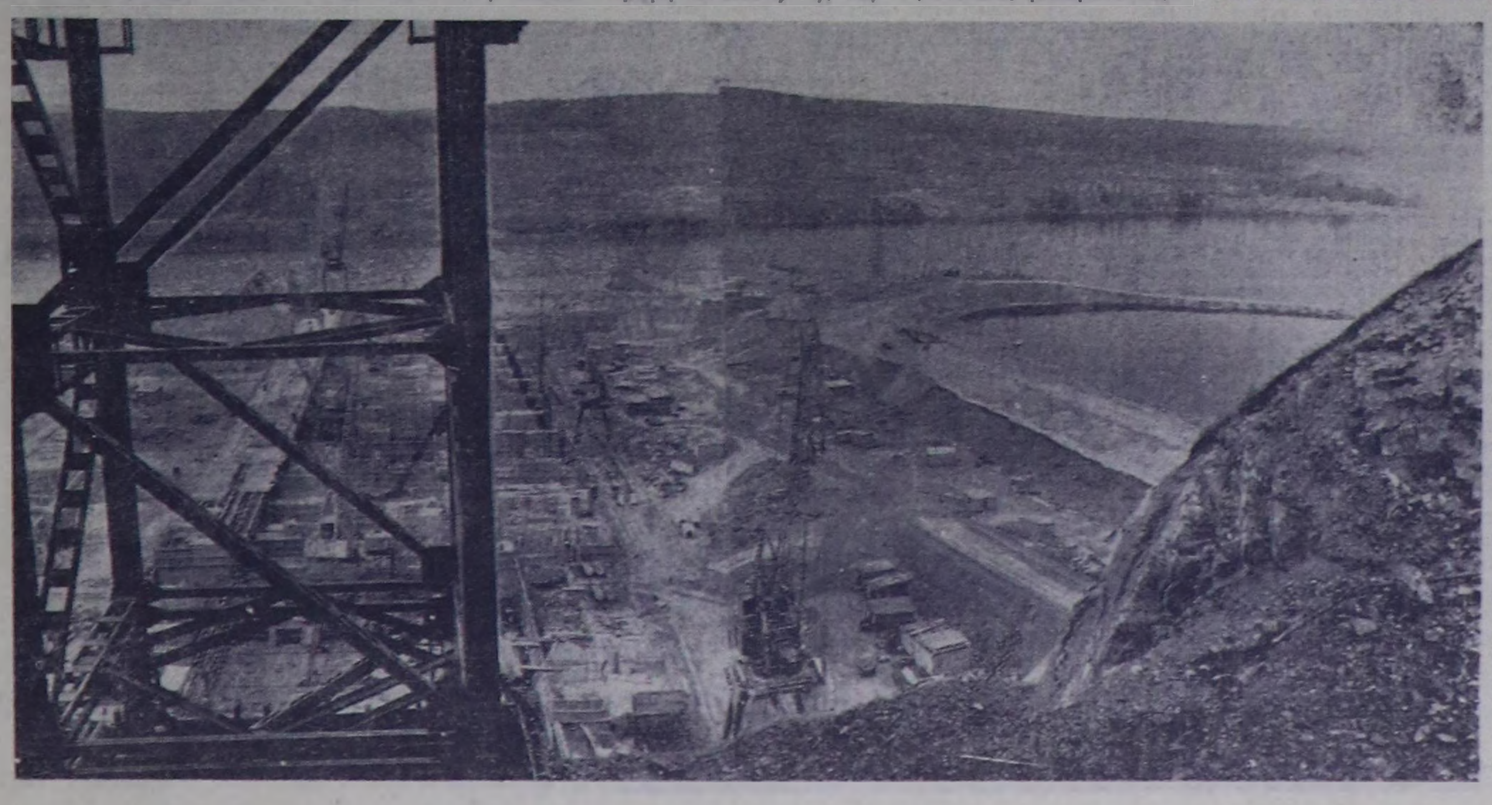

ҮЕ ДАЛАШТЫРЫП ТУР

„ШЫННЫҢ" РЕЙДИЗИ

12.385 тонна. Бо чурагай чөөн-хемчикчилерниң бо чылын ниитиниң малынга белеткээр сигенниниң планы. Районнуң партия, совет, комсомол, профсоюзтар организациялары, ажыл-агыйларның удуртулгадары ниитиниң малын төдүг кыштагларывыкын-биле хандырар дээш бо ажыл-агыйжы кампаниязы дүрген чорударыбиле чамдык хемчеглерни ап турар. Сиген кезилдези эгелээнден бээр бир ай хире үениң түүнелинде район 3709 ажыг тонна сигенни белеткеп, планның барык 30 хуузун күүседип алган.

Сиген белеткелиниң талазыбиле ажыл-агыйларның чарыжынга Ленин аттыг колхоз мурнап, 2280 центнер сигенни август 5-ке чедир белеткеп, планының 57,6 хуузун күүседген. «Большевик» совхозтуң сигенчилери күш-ажылдың будурукчулуун бедитпишаан. Ленин аттыг колхозка чоокшулаан. Шеминиң делгемнериле погаан сараатган хүнүн-не немежин турар. Ажылагый 270 тонналы белеткээн, ол планның 43 хуузу.

Совхозтуң хойжуу Доңгак Дыстай-оол 10 тонна сигени белеткээр хүлээлгезин күүседкеш, сиген белеткелинге ажыл киришпишаан.

Мал чемининг белеткелинге багай киржин турар дээш шүгүмчүделге таваржып турган «Тыва» совхозтуң дирекциязы (директору эш М. Доктугу), партком (секретары эш Д. Куулар) организастыг болгаш массалыг ажылды эжикидин, байдалды чүгээржиткеп. Совхоз июль 25-тен август 5-ке чедир хүн бүрүзе-зе 30 тонналап эвээш эвес сигенни белеткеп турган, ол хонук дургузунда 300 тонналы сараатган, планга 18,5 хуузу немээн. Мал чемни культураларның кезилдезин совхоз эгелээн. 300 га зелёнканы кезип пресстээн. Партия организациязының агитаторлары, лекторлары лекпиялары, номчулгаларны чорудуп турар.

Моон-биле чергелештир мал чемининг белеткелинде шыпажыр аргажок четпестерни рейд база илереткеп. «Октябрь 30 чылы» колхозта байдал дүрүзээнинг. Колхоз даргазы эш М. Мирчин, партия организациязының секретары эш Х. Монгуш, кол зоотехник эш Д. Бичө-оол оларның аржаннаары аржаннап, дыштаныры дыштанып, өөренирп өөренип чоруткулаш, колхозтуң удуртулга-башкарылгазын эш байдалче киирген. Баштаар черниң ажыл-чорудулгазын кол инженер эш М. Доржу удуртуп-туруза-даа, күш-ажылдың организациязы сулараан. Ында сиген белеткелиниң чорудулгазы ала-чайгаарлашкынче шилчээн. Колхоз бо чылын ниитиниң малынга тарымал мал чемни культуралар-биле кады 1150 тонна, ооң ниитинде 852 тонна сигенни белеткээр планныг. Июльдуң 25 хонуунуң дүргүзүнде 85 тонна сиген кезип ажаган. Август 1-ге чедир планның 24-зе хуузун күүседкеп. Августуң 5 хонуунуң дүргүзүнде түдүм-даа сиген кеснээн.

Ак-Шат, Дүвүрен, Бедик-Элезин, Кызыл-Халың, Үзүн-Эөт деп черлерде сигенчилерге чамдык кыымак ажылдап турар хүннүң маалыларының дүржулгазын пептередир, социалистиг чарыштың дээштинин, күш-ажылдың будурукчулуун бедидер ажыл чорутуннайн турар. Ажыл-ишчилерни күш-ажылгы демисселче сөөрүк киирген кыйгырыглар, мыткыр номчулгалар чок, кино, концерт көргүстүнмээн, лекция номчуттунмаан, хана парадлгазы үнмейн турар. Бригадалар төптеринге кижилерниң ажылдарынга, чүүртээл дыштанырынга тааримчалыг байдал тургустунмаан. Ооң харааны-биле сигенчилер эртен ажылга орай кээп, кежээ эрте чаныы турар. Июль ай дүргүзүнде бригадаларның чарыжының түүнелин чаңгыла катап (ай төнчүзүнде) үнүрген.

Ажыл-агыйдың девискээринде сигенниң үнүжү эрткен чылдыындан эки. Ындыг турбуже сиген кезилдезинде 5 трактор агрегатынга ыналып, агрегат чоруй албас харааган, тал аразы ышкаш арбын сигенниг черлерже кадырлыг кижилерни эвээшти киирген. Колхозтуң шөлдеринде 20 хире хол кадыры ажылдап турар. Сиген белеткелинде 13 трактор, 6 автомашина быжыглаттынза-даа, оларның ажыдының будурукчулуу чавыс. Кезер агрегаттарның чамдыктары, ылангыя тракторист Т. Күжүгет трактор-биле хоңгаш үндүрүп, тавлекчилерге кызыл туктуг болгаш выпелдерни акша шаңналы-биле кады тыңсыы турар.

Мал чемининг белеткели эгелээнден бээр чарыштың мурнуку одурүүнга Чыргакы салбыр доктаамал чоруп келген. Ол салбыр дирекция черинин, партхомунуң база ажылчын комитединиң шилчинир Кызыл түгүн чаалап алган. Салбыр бо хүннерге чедир 400 тонна сигенни белеткээн. Сиген кезилдезинин ажылын Хорум-Дагда эштер Седен-Доржу, Делгер-оол оларның звеноларында эки чорудуп турар.

Совхозтуң ажыл-ишкилери бо чылын чайгаар үнген 3200 тонна сигенни белеткеп алыр сорулгалыг. Ам херек кырында муң ажыг тонналы белеткеп апкан.

Совхозтуң сигенчилери Таңдыда «Межегей» совхозтуң, Каа-Хемде «Тивилелге», Чөөн-Хемчикте «Искра» колхозтарының республиканың чер ажылдакчыларынга үндүрген кыйгырыын ында-биле деткивишаан, боттарынга белеткен хүлээлгени ап, мал чемни белеткээрининг планын август 20-де доозарын шинитпирлээнивер.

К. ХЕРТЕК.

„ШЫННЫҢ" РЕЙДИЗИ

510 тонна сигенни ниитиниң малынга белеткээр онзагалгыг СЭКП-ниң XXII съездиниң атыг совхоз июльдуң сөөлгү беш хонуунда 102 тонна сигенни белеткеп, алы планга он хуузу немээн болза, августуң баштайгы беш хонуунда сиген белеткелинге бир түү-даа немеваан. Совхоз дирекциязы, партком сиген кезер машиналага, 14 хол кадырынга ыналып алган, күштер немевейн, организастыг ажыл чоруттунайн турар.

Шаг-уе бо улуг кампаниянын чорудулгазын дүргезилерин далаштырып тур. Мал чемининг белеткелинче күштерни мөөнээр, болдунар аргаларны ажыглаар херек.

«Шынның» рейд бригадазы: М. КУУЛАР—«Октябрь 30 чылы» колхозтуң колномчузу, В. УЗЕК—райкомсомолуң ажылдакчызы, Д. ХЕРТЕК—«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи, М. СЕВЕН—бастын коор.

БҮРҮН БЕЛЕТКЕЛДИГ УЖУРАЖЫР

«Тээли» совхозтуң тараажылары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюн болгаш Совет Тываның 25 чылын төлептиг үткүүр дээш, боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни албыштаан, берген созуң ажыл-херээ-биле быжыглап туралар. Беш чыл планының дөрткү чылында тараанның чаагай дүжүдүн өстүрүп алыр дээш, механизаторлар болдунар бүгү-ле чүүлдерни кылган.

Чазын тараа культураларының чаштырылгазын кыска хуусаада, бедик агротехниктиг деннелге эрттирген. Совхоз бо чылын 3850 гектар тараа культураларын тараан. Оюң иштинде кол аъш-чем культуразы кызыл-тас 1500 га. Бо чылын эрткен чылга бодаарга, мал чеми культураларны 1000 ганы немей тараан. Ол черле биилингир. Бистиң совхозтуң кол угланышкыны мал ажылы болгай. Оон ангыда, малга быжыг чем-суурну белеткевес болаа, кандыг бергелерге таваржып болурул дээрзин эрткен кыштың дүржүлгазы көргүскен.

Совхозтуң тараа шөлдеринде суггаттыг черлер колдап турар. Ол 3100 га. Кызыл-тасты бүрүнү-биле, 600 га арбайны, 1000 га суланы болгаш 900 га кукурузаны суггаттыг черлерде тараан. Часкы суггарылганы чоруткан болгаш чайгы үеде өзүүшкүн суггарылгазын кылган, чамдык участоктарны ийи удаа суггарган. Оюң түнелинде тараа болгаш мал чеми культураар багай эвес үнүп турар.

Эрткен чылын бис бир гектар черден ортумаа-биле 5 центнер дүжүт алган болзувусса, бо чылын херек кырында байдалдан көөрге, суггаттыг черлериниң га бүрүзүнден 12 центнер, а кургаг черлерден ортумаа-биле 9 центнер чедир дүжүттү ап болур аргавыс бар.

Ылаңгыя бисте бо чылын кукуруза кончуг чаагай үнүп турар. Ынчангаш ону чогуур үезинде, чидириг чок ажаап алыры бисти дүвүредип турар. Чүге дээрге бисте кукуруза силостаар комбайннар эвээш, оон хадында олар түптүзу эрги.

Бо чылын эрткен чылгызындан ыракта хөй тараанны Тээлэн чурттуң шыгжамырынга урар арга бисте бар. Мында кол-ла чүүл чаа дүжүттүң тараазын ажаап алырынга бүрүн белени-биле ужуражыры, ол аң чүгула кампанияны кыска хуусаада, организастыг эрттирери болур. Бойдустан өршээл дилевес дээрзин бистиң механизаторларывыс эки билир. Эрткен чылдарның дүржүлгазы оларны аңаа өөреткен.

Ажаап алышкын техниказының септелгези совхозта багай эвес чорүп турар деп чүгаалап болур. Часкы ажылдар доостуру билек-ле, механизаторлар септелгеже улаштыр кирипкен. Ол ажылга 35 кижи доктаамал ажылдап келген. Бисте тараа ажаар 26 комбайн бар, оон иштинде 4 комбайны чаа алган. Эрги комбайннарның септелгези ам колдуунда дооступ турар, чүгле чедир кылыр аар-саар чүүлдер арткан.

Совхозта бар 10 жатка шупту белен. Тараа сөөртүп болур 29 автомашинадан ам 7-ни септеп турар, артканнары ажылдап чоруп турар.

Септелгени эки шынарлыг кылдыр, дүрген доозар дээш, социалистиг чарыш механизаторларның ортузунда калбарган. Септелгеде ажылдап турар механизаторларның материалдыг сонуургалын бедиделиниң хемчеглерин база алган. Түстүс комбайнарны болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый машиналарын септеп доозарының түскай графигин ажылдап кылган. Септээр комбайнын графиктен мурнай, эки шынарлыг кылдыр септеп дооскан механизаторларга 50-ден 100 чедир рубльди шаңнал төлевир кылдыр бээри көрүнгенден.

Ажылдың түнелинде доктаамал үндүрүп турар. Бистиң механизаторларывыстың иштинде ажылга кызымак, септелгени дүрген доозар дээш, шак-ле бизин барымдаалавас ажылдап турар кижилер хөй. Чижээ, Иргит Делег-оол 16 чыл дургузунда комбайнер болуп ажылдап келген. Ол бо чайын бодунуң комбайнын септеп дооскаш, өске бир комбайнны база септеп каан. Бир чаа комбайнны ол Абаканнан совхозка чедирип келген. Оон ынай, Дөңгүрак Төгүс-оол ийи комбайнны графиктен мурнай септеп дооскан. Александр Ламажап база ийи комбайнны графиктен мурнай дооскан болгаш ам бодунуң комбайнынга лафеткалыг жатка коштаан.

Бистиң «Искра» колхозта сөөлгү чылдарда ногаа ажылынче кичээнгейни угландырган. Колхозчулар боттарының бажыңнарының чанынга-даа ногаа аймаан тарып өстүрер талазы-биле мурнуку чылдарга бодаарга идепкейжээн. Моон соңгаар бо дугайында улам делгереңгей хемчеглер алдынар дээрзи чугаажок.

Эрткен чылдарда бисте ногаа бригадазын тургузуп, капуста, огурец, помидор, редиска, арбуз болгаш картофельди тарып олуртуп турган-даа болза, оортан арыг орулга кирбейн турган, оюң карамалыг талазын колхозтуң хөреңгизи-биле дуглаш, оларны хереглелге ап турган бис.

Бо чылдан эгеээзш, картофель, ногаа тарылгазынче улуг кичээнгейни салып, ону колхозка орулгалыг участок кылып алыр деп сорулга салдынган.

Эрткен чазын колхозтуң ногаа бригадазы картофель болгаш ногааны 30 гектар черге тарып олурткан, оюң иштинде капуста 4,0, огурец 1,7, помидор 2,0, редиска 0,10, арбуз 5,0, картофель 15 гектар. Мону шуптузун план ёзугаар тараан, оларның чайгы, күскү ажаалгазын кылыры-биле тускай бригадирлиг бригада тургузуп, 11 кижини быжыглаан. Тараанывыс картофельди, ногааларны чаагай өстүрүп алыр дээш элээн ажыл ыыдынган. Чижээ, ногаа ажаар талазы-биле мергежилдиг дээн кижилеривисти кым, кандыызын ажаарын чугаалашкаш, Т. Монгушту помидор, В. Тюлюш болгаш Ч. Тюлюш оларны огурец ажаар ыыдыр хувааган. Ногааларның дүмүдүн бедидер соруга-биле оларның шөлдеринге 80 тонна өденти төккен турган. Бригадавыста мурнаачы кижилеривис үстүнде адагылаан ол. Ногаа ажаап өстүрериниң ёзулуг мергежилдиг болуп алыр дээш, олар-даа, бригадада өске-даа эштер кызымак ажылдап турар.

План ёзугаар күрүнеге 800 центнер картофельди, 680 центнер ногааларны садаа. Бо дээрге ногаа бүдүрүлгезиниң талазы-биле баштайгы-ла боттуг шемелдевис болур-дур. Күрүнеге дужаар дээнивистиң хемчээлин тарып алган гектарларывыска онааштыр алырга, негааларының чамдыызын иштики хереглелге киирер деп бодаарга-даа, эвээш дээрзин билип турар бис. Оюң үжурунда дараазындагы чылдарда ногаа өстүрүлгезин бедик деңнелге тургузуп, ону колхозтуң орулгалыг участогу кылып алыр деп сорулга туруп турар.

Чоокта чаа белетнел черинге 38 кг редиска дужааттынган. Ону столоваяга база берип турар. Келир чылдарда перспективаны алыр болза, колхозчуларның хуузунда ногаа өстүрери-даа нөвүдээр, колхозтуң нимити хөреңгизинге киириштир ногаа аймаан бүдүрери база өзер.

Алыстың бо сорулгазынга хамаарыштыр бисте алдынган чугула хемчег — узуну 38, дооразы — 9 метр хемчээлдиг теплицаны кылып алганывыс болур. Ногаа аймаанның үрезиннерин, өскээр чугаалаарга, рассадаларын кыжын аңаа өстүрер. Ол чорук колхозка ногаа ажылын хөгжүдеринге улуг ужур-дузалыг.

Ногаа суггарар ДДН-70 деп машина садып алган бис. Ол болза минута иштинде 70 литр сугну хүлээп алгаш, ону ол-ла өйде чаашкынналдыр бүлүүртүр. Маңаа ногаажыларның күш-ажылы чиигээр, суггарылга дески болур. Моон соңгаар ногаа өстүрериниң херээн ёзулуг бут кырынга тургузуп алыр деп, колхоз баштаар черинiң шиитпирлээниниң бир боттуг барымдаазы ол болур-дур.

Бисте четпес чүүлдер база бар. Кулча база өске-даа үнүштер өстүрер талазы-биле четче хемчег алдынмайн барган, оларның аразынга бок үнүштер үнгеш, баксыраам. Чемишчидилгелерни агротехниктиг негелдеге бүрүн дүүштүр, оон дөрбелчин метр бүрүзүнге чүү, чеме? онаажырын санап тургаш тегер дугайында четпес ажылдаан бис.

Сорулгавыс — күрүнеге ногаа садар планны күүседир, кылдынган теплицианы эң-не чөптүү-биле ажыглаар, бригаданың ажылдакчыларының аразында социалистиг чарышты улам боттуг малбартып тургаш, бедик мергежилдиг ногаажылар болур.

Төрээн чуртка, колхозчуларга ногаа аймаан болдунарла хөйү-биле бээр сорулгалыг бис. Келир чылдың күзүнүндө колхозчуларывыстың столдарында чаагай ногаа чүүлдери элбем болган турзун деп, чоокну келир үеде күзелиливис бо.

Л. САТ,
ногаа бригадазының бригадири.
Чөөн-Хемчик район.

КОЛХОЗКА ОРУЛГАЛЫГ УЧАСТОК БОЛУР

Ээ-харыысалга чок

Кодээ ажыл-агыйны техника-биле чепсегээр дээш Коммунистиг партия болгаш Совет чазак чыл бүрүде хөй акша-хөреңгини үндүрүп турар. Оон чижээн бистиң республиканың ажыл-агыйларындан көрүп болур. Колхозтарның, совхозтарның салбыр, участок, бригада, ферма бүрүзүнде автомашиналар болгаш өске-даа техника ажылдап турар. Бистиң «УТКА 25 чылы» совхозта кандыг техника чок дээрни! Механизатор, техник эртем чок кижи оларның чамдыктарының аңы-бажын-даа тыппас.

Мен маңаа чүгле техниканың хөйүн, күчү-шыдалын магадаар эвес, ону ажаап, эдилеп турарында шыдажыр аргажок четпестернин бир чижээн чугаалаксаан мен.

«УТКА 25 чылы» совхозтуң төп Арыг-Уюү салбырында автоажыл-агый черн бар. Оон аргелекчизи Иван Трофимович Мороз. Ол чолаачылар ортузунга кандыг-даа ажыл чорутпайн, бодунуң үлегер-чижээн көргүспейн турар. Гаражта, херим иштинде үрелик, ажыглал чок машина-ла хөй. Артык кезектер чок. Чолаачыларга машиналарны быжыглап бербейн, душкан-на машинаны эдиледип турарындан ээ-харыысалга чок чорук үнүп турар. Септелге үезинде чолаачыларның ажылын углап башташайн, ажыл соонда кым чүү кылганының түнелни үнмейн турар.

Септелгенин графигин турбаспас, ажылын күүселдезин хынаваас болганда, ажыл дүрген бүтпес, шынар чок болур. Суг сөөртүр чаңгыс машинаның моторун үш ай ажыг үеде септеп келген. Оон ынай бүгү машиналарның 50 ажыг хуузунун тормазы, фаразы, сонгу фонарларының шилдери болгаш өске-даа чүүлдери чок. Электри дамчыдыкчылары үзүк, электри дерилгелери чок машиналар 10 хуу, а чолаачызы чок дээр машиналарның саны база 10 хуу чедип турар. Чолаачыларның ажылдан үнеркирер чоруу хөй. Кандыг машинаны кым септээни, кым үреп каапы билдинмес. Учёт багай.

Бо бүгү четпестер болза ажыл-агый черинiң аргелекчизи эш И. Морозтуң ажылды орта башкарбайн турарында деп, чон санап турар. Эш Мороз машина мунуп алгаш, хуу чоруун кылыр, арагалаар, гаражка шоолуг келбес. Сөөлгү үеде Кызылга барып чораш, оон чүү-даа эккелбээн болду. Совхозта тудуг ыяжы сөөртүр ийи машина бар. Бирээзи июльдун ортан үезинде септелгеден үнген, өске бирээзин И. Мороз хуузунда ажыглап, Кара-Сугдан Кызыяче хуу бажын ыяжы дажыглап турар.

Автоажыл-агыйда бо байдалды, ылаңгыя аргелекчиниң ажыл башкарбайн турарын совхозтуң дирекциязы (директору эш И. Лавриненко) билип турары чугаажок. Ынчалза-даа тодаргай хемчег албайн, ол чугула участоктуң ажылын сегитпейн турары кыйгамчык. Айтырыг салган, арга-сүме айтырган аныяк чолаачыларны дораан-на үндүреринге чедире бээр. Ындыг байдал-биле чолаачылавайн барганнар-даа эвээш эвес. Дирекция чери чүвенин шын ужурун хынап көрбейн, чүгле эш Морозтуң медеглелин барымдаалай бээр чүүл бар.

Кол айтырыг болза машина техниканың эдилелинде бо эң-харыысалга чок чорукту чурумчудары, техниканы чогуур хуусаазынга чедир үр, камныг эдилээри болур. Дүжүт ажаап алышкыны хүннүң айтырыы болуп келген, а автомашиналарның хөй кезии белен эвес. Бир техниканы ажыглап шылавайн, өскээртен машина дилээр ужурга таваржыр бе? Ам канчаар, ыят чогу-биле сурагланыры чадапчок болур.

Я. БҮРБҮ.

Тараа культураларының дүжүдүн ажаап алыры — көдээ ажыл-агыйның ишчилериниге түлүктүг ажыл ойу. Ынчангаш оларга дуза чедиреринче хоорайларның, суурларның, бүдүрүлге черлериниң, организацияларның коллективтери боттарының толээлекчилерин, эң эки техниказын чылдың-на чорудуп берип турар.

Кызылдың ийи дугаар АТБ-зиниң чолаачылары Д. Чмаров биле А. Бощук дүжүт ажаап алырынга дөрт-дөрт сезон дургузунда ажылдап келген. Оларның аттары «Межегей» болгаш «Элегес» совхозтарда сураглыг. Олар тараа сөөртүрүнге ажыл онаалгазын үргүлчү 200 хуудан ажыг күүседип келген. Тараажилардың автотранспортчу оңучтери боттарының техниказын тараа сөөртүлгезинге ам база белеткээш, кандыг-даа даалганы алдарлыы-биле күүседир дээп.

ЧУРУКТА: ийи дугаар АТБ-ниң мурнакчы чолаачылары Д. Чмаров биле А. Бощук.

В. РАЧКОВСКИЙНИҢ фотозу.

Мурнакчыларга — туктар

Чурттуң ыяш үлетүрүүнүң ең эки бүдүрүлге черлериниге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчилир Кызыл туктарын бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының ийиги кварталда түңнелдеринге ёзугаар тывыскан.

Чарышка бирги черлерни алганнарның аразында Москваның бажың эт-херекселдери бүдүрүп, эптээр 1 дугаар комбинады, Рыбинскиниң оттуг-ыяш бүдүрер «Малк» фабриказы, Петрозаводскиниң ыяш дилер, бажың эт-херекселдери кылыр комбинады, Уссуриниң ыяш болбаазырадыр комбинады, Казахстанда Усть-Каменогорскиниң бажың эт-херекселдерн кылыр комбинады, Великие Лукиниң бажың эт-херекселдериниң фабрикаазы, Горький областың Вахтанск, Архангельскиниң Устьянск, Кострома областың Кологривск, Свердловск областың Ново-Ляляпск болгаш өске-даа ажыл-агыйлар бар. (СЭТА).

СОВЕТ ЭВЕНКИЯЖЕ

Орук демдеглели

1. ОРУККА ЧУГАА

Эвенкия национал округтуң хөрээженнериниң 1 съездиниңиң ажылынга киржир дээш, Таңды районда «Революцияның чалбыжыы» колхозтуң мурнакчы бызаа ажаакчызы, район Совединиң депутады Надежда Оюн-биле Кызылдан ужуп үнүптүвүс. Самолётка олурар хамаанчок. Улуг-Хем ындынче бизин кежип көрбээн кижи болгай мен. Ужарга кандыг-ла чүве ирги деп, Надежда арай-ла дүвүреп чугаалап олур. Мындыг аныяк кижи, самолёт хамаанчок, спутникке бизиң одуртупса, каяа тоор сен деп, кижимни хей-аът кинрип кагдым. Шынап-ла Красноярскиге чедир Надежда кончуг экн келди.

Ол съездиге чалаткан Красноярскиниң, Хакасияның, Бурятияның, Якутияның, Таймырның төлээлеринбиле кады Красноярскиден ужуп үнүптүвүс. Кижи чугаалажып танышкар болгай дээш, кады чораан өөрүвүс-биле танышып, хөөрежип чораашт, узуп орукту улуг-ла эскербединис.

СЭКП-ниң Таймыр округкомунуң хөрээженнер ортузунга ажыл чорудар килдиизиниң эргелекчизи Любовь Сорокина ылаңгыя боттарының ачы, инижи, малчын херээженнериниң кандыг ажылдар чорудун турарын, ам удавас хөрээженнериниң ишдыг съездизин база эрттирер деп болгенинден турарын чугаалады. Моон мурнуда Якутияның хөрээженнеколл-ла чүүл чаа дүжүттүң тараазын ажаап алырынга бүрүн белени-биле ужуражыры, ол аң чүгула кампанияны кыска хуусаада, организастыг эрттирери болур. Бойдустан өршээл дилевес дээрзин бистиң механизаторларывыс эки билир. Эрткен чылдарның дүржүлгазы оларны аңаа өөреткен.

Ажаап алышкын техниказының септелгези совхозта багай эвес чорүп турар деп чугаалап болур. Часкы ажылдар доостуру билек-ле, механизаторлар септелгеже улаштыр кирипкен. Ол ажылга 35 кижи доктаамал ажылдап келген. Бисте тараа ажаар 26 комбайн бар, оон иштинде 4 комбайны чаа алган. Эрги комбайннарның септелгези ам колдуунда дооступ турар, чүгле чедир кылыр аар-саар чүүлдер арткан.

Совхозта бар 10 жатка шупту белен. Тараа сөөртүп болур 29 автомашинадан ам 7-ни септеп турар, артканнары ажылдап чоруп турар.

Септелгени эки шынарлыг кылдыр, дүрген доозар дээш, социалистиг чарыш механизаторларның ортузунда калбарган. Септелгеде ажылдап турар механизаторларның материалдыг сонуургалын бедиделиниң хемчеглерин база алган. Түстүс комбайнарны болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый машиналарын септеп доозарының түскай графигин ажылдап кылган. Септээр комбайнын графиктен мурнай, эки шынарлыг кылдыр септеп дооскан механизаторларга 50-ден 100 чедир рубльди шаңнал төлевир кылдыр бээри көрүнгенден.

Ажылдың түнелинде доктаамал үндүрүп турар. Бистиң механизаторларывыстың иштинде ажылга кызымак, септелгени дүрген доозар дээш, шак-ле бизин барымдаалавас ажылдап турар кижилер хөй. Чижээ, Иргит Делег-оол 16 чыл дургузунда комбайнер болуп ажылдап келген. Ол бо чайын бодунуң комбайнын септеп дооскаш, өске бир комбайнны база септеп каан. Бир чаа комбайнны ол Абаканнан совхозка чедирип келген. Оон ынай, Дөңгүрак Төгүс-оол ийи комбайнны графиктен мурнай септеп дооскан. Александр Ламажап база ийи комбайнны графиктен мурнай дооскан болгаш ам бодунуң комбайнынга лафеткалыг жатка коштаан.

Бистиң «Искра» колхозта сөөлгү чылдарда ногаа ажылынче кичээнгейни угландырган. Колхозчулар боттарының бажыңнарының чанынга-даа ногаа аймаан тарып өстүрер талазы-биле мурнуку чылдарга бодаарга идепкейжээн. Моон соңгаар бо дугайында улам делгереңгей хемчеглер алдынар дээрзи чугаажок.

Эрткен чылдарда бисте ногаа бригадазын тургузуп, капуста, огурец, помидор, редиска, арбуз болгаш картофельди тарып олуртуп турган-даа болза, оортан арыг орулга кирбейн турган, оюң карамалыг талазын колхозтуң хөреңгизи-биле дуглаш, оларны хереглелге ап турган бис.

Бо чылдан эгеээзш, картофель, ногаа тарылгазынче улуг кичээнгейни салып, ону колхозка орулгалыг участок кылып алыр деп сорулга салдынган.

Эрткен чазын колхозтуң ногаа бригадазы картофель болгаш ногааны 30 гектар черге тарып олурткан, оюң иштинде капуста 4,0, огурец 1,7, помидор 2,0, редиска 0,10, арбуз 5,0, картофель 15 гектар. Мону шуптузун план ёзугаар тараан, оларның чайгы, күскү ажаалгазын кылыры-биле тускай бригадирлиг бригада тургузуп, 11 кижини быжыглаан. Тараанывыс картофельди, ногааларны чаагай өстүрүп алыр дээш элээн ажыл ыыдынган. Чижээ, ногаа ажаар талазы-биле мергежилдиг дээн кижилеривисти кым, кандыызын ажаарын чугаалашкаш, Т. Монгушту помидор, В. Тюлюш болгаш Ч. Тюлюш оларны огурец ажаар ыыдыр хувааган. Ногааларның дүмүдүн бедидер соруга-биле оларның шөлдеринге 80 тонна өденти төккен турган. Бригадавыста мурнаачы кижилеривис үстүнде адагылаан ол. Ногаа ажаап өстүрериниң ёзулуг мергежилдиг болуп алыр дээш, олар-даа, бригадада өске-даа эштер кызымак ажылдап турар.

План ёзугаар күрүнеге 800 центнер картофельди, 680 центнер ногааларны садаа. Бо дээрге ногаа бүдүрүлгезиниң талазы-биле баштайгы-ла боттуг шемелдевис болур-дур. Күрүнеге дужаар дээнивистиң хемчээлин тарып алган гектарларывыска онааштыр алырга, негааларының чамдыызын иштики хереглелге киирер деп бодаарга-даа, эвээш дээрзин билип турар бис. Оюң үжурунда дараазындагы чылдарда ногаа өстүрүлгезин бедик деңнелге тургузуп, ону колхозтуң орулгалыг участогу кылып алыр деп сорулга туруп турар.

Чоокта чаа белетнел черинге 38 кг редиска дужааттынган. Ону столоваяга база берип турар. Келир чылдарда перспективаны алыр болза, колхозчуларның хуузунда ногаа өстүрери-даа нөвүдээр, колхозтуң нимити хөреңгизинге киириштир ногаа аймаан бүдүрери база өзер.

Алыстың бо сорулгазынга хамаарыштыр бисте алдынган чугула хемчег — узуну 38, дооразы — 9 метр хемчээлдиг теплицаны кылып алганывыс болур. Ногаа аймаанның үрезиннерин, өскээр чугаалаарга, рассадаларын кыжын аңаа өстүрер. Ол чорук колхозка ногаа ажылын хөгжүдеринге улуг ужур-дузалыг.

Ногаа суггарар ДДН-70 деп машина садып алган бис. Ол болза минута иштинде 70 литр сугну хүлээп алгаш, ону ол-ла өйде чаашкынналдыр бүлүүртүр. Маңаа ногаажыларның күш-ажылы чиигээр, суггарылга дески болур. Моон соңгаар ногаа өстүрериниң херээн ёзулуг бут кырынга тургузуп алыр деп, колхоз баштаар черинiң шиитпирлээниниң бир боттуг барымдаазы ол болур-дур.

Бисте четпес чүүлдер база бар. Кулча база өске-даа үнүштер өстүрер талазы-биле четче хемчег алдынмайн барган, оларның аразынга бок үнүштер үнгеш, баксыраам. Чемишчидилгелерни агротехниктиг негелдеге бүрүн дүүштүр, оон дөрбелчин метр бүрүзүнге чүү, чеме? онаажырын санап тургаш тегер дугайында четпес ажылдаан бис.

Сорулгавыс — күрүнеге ногаа садар планны күүседир, кылдынган теплицианы эң-не чөптүү-биле ажыглаар, бригаданың ажылдакчыларының аразында социалистиг чарышты улам боттуг малбартып тургаш, бедик мергежилдиг ногаажылар болур.

Төрээн чуртка, колхозчуларга ногаа аймаан болдунарла хөйү-биле бээр сорулгалыг бис. Келир чылдың күзүнүндө колхозчуларывыстың столдарында чаагай ногаа чүүлдери элбем болган турзун деп, чоокну келир үеде күзелиливис бо.

Л. САТ,
ногаа бригадазының бригадири.
Чөөн-Хемчик район.

2. ЭКИИ, ЭВЕНКИЯ

Ынчаар-ла хөөрежип чорувуста, самолёдувус Эвенкияның Байкит районнуң төвү—Байкит суурунга кээп хойду. Самолёттан дүжеривис билек-ле ол суурнуң үрүлар садының бичии чаштары чечектер туткулап алган бисти бо уткуп келдилер. Оон боттарының белеткеп алган концертин биске сонуургаттылар. Байкиттен ужуп үнгеш, удатпаанда Эвенкия национал округтуң төвү—Тура суурга хонуптувус. Бисти база-ла чечектер туткулаан бичии чаштардан эгелээш, округтуң партия, совет органнарының удуртучу ажылдакчылары уткуп алды.

Тура суур. Долгандыр вогаан шыктыг, эзим-аргаларлыг.

Бичии дыштанганывыс соонда СЭКП-ниң округ комитединиң бирги секретары В. Н. Увачан дарганың кабинединге бисти киирe берген. Василий Николаевич СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады кижи болду.

Увачан дарга округтуң ажылдамдырылы-биле таныштырып, съездиниң ажылынга киржирe бисти эвенк черге чедип келгенивиске байыр чедирди.

Шынап-ла. Соңгу чүк, эң ылаңгыя эвенк улуо дугайында моон мурнунда чүгле кинолардан көрүп, номнардан номчаан боордан башка, карак-биле көрбээн улус бистер ам ол бүгүнү шуут көрүп, таныжар аргалыг болганывыс дээш четтиргенивисти база илереттивис. Василий Николаевич төөгү эртемнериниң кандидады кижи болгаш, эвенкилерниң төөгүзүн кысказы-биле кончуг тодаргай чугаалап берди.

Совет Эвенкия! Бистиң эгээртинмес Төрээн чуртувустуң кайгамчык чараш, бийир-биле чуруп ханмас, карандаш-биле бижип ханмас булунарының бирээзи, коргуш чок, эрес-дидим анчыларның, могап-шылаарын билбес ивижилериниң болгаш балыкчыларның чурту. Эвенкия — эрес-маадырлыг улустарның чурту. Кадыг-дошкуя 50—60 градус соок кыжып-даа, үзүктел чок хаттыгчаъстыг күзүн-даа олар тоовас, ажылдап өөренгеннер.

Эвенкия байлак, онаа көрүштүг чер болду. Карак четпес арга-арыглары, көк-көк тайга-сыннары, даглар аразындан агып бадып чыдар хемнери, холдерининң кадыр-кашпал эриктери—бо бүгү чүүлдерни кижи магадап ханмас. Кижилер аяс-кежиктиг, тодуг-догаа, өөр-өнер чурттаъын дээш, бүгү-ле чүүлдерни агаар-бойдус ожегээр ынчаар чайап каан ышкап сагындырар.

Шаанда колониалдыг кадыг-дошкун политиканы чорудуп турган хаан чазак үезинде эвенкилерниң амыдыралы эң-не аар берге чораан. Олар экономика база культура талазы-биле эң хожудан калган чээн». Ол дээрге, шынап-ла, шаанда чыдып калган болгаш дарлаткан улустуң капиталистиг аяяс орун-биле хөгжээнiниң дугайында генналдыг ленинчи идеяларның херек кырында боттанышкыны болур.

Амгы үеде Эвенкияның экономиказында, культуразында, ажыл-амыдыралында, чолуңуң угаан-медерелинде канчаар-даа аажок улуг сонпал чаартылгалар боон турар. Ол дээрге, Эвенкияның ажыл-иштиңилериниң хүн бүрүдеги күш-ажылчы чедиишкиннериниң херечилери-дир.

Барык бүгү ог-бүле бүрүзүнде огородтарны база ногаа өстүрер теплицаларны, а мурнуу районнарында көк-тараа, сула болгаш арбайны ам тарып турар.

Ажыл-агыйның, транспорттуң чаа адырларының хөгжүлдези эвенкилерни чаа бүдүрүлге амыдыралынче хаара тударын негеп келген: дыка хөй эвенкилер ам арга-арыг камгалалында, аңныыр ажыл-агыйда, аң ажыл-агыйында, ыяш болбаазырадып кылыр база балык бүдүрүлгезинде ажылдап, мотористеп, чолаачылап, трактористеп, комбайнерлеп, зоотехниктеп, колхоз, совхозтарда бригадирлеп, оларның удуртукчуларында ажылдап турарлар.

Округ 3 райондан тургустунган. Ында 10 совхоз бар.

3. ТЫВА КҮДЭЭ

Эвенкияның чурттакчы чону шупту 13,5 муң кижи. Оларның 6 муңу Соңгу чүктүң бичии национал улустары. Ол кадыг-дошкуя Соңгу чүк черинде 20 хире ыяжы-бүрү аймаксоок кижилер эң-найыралдыг чурттап турар. Оларның ыракта четпес дацызы бо: орустар, эвенкилер, якуттар, буряттар, хакастар, ненецтер, энецтер... Шагдан тура чурттап келген немецтер бизин бар.

— А силерниң тыва кижи база бар болдур ийин — дээш, Василий Николаевич менче көргеш каттырадыр.

Ол дээрге Таңды район чурттуг Никита Оюн деп кижи болду. Эвенк кыс-биле огленип алгаш, инда чурттаа-ла үр болу берген. Ам ийи уруглуг.

— Никита Оюн томаанныг, толептиг, ажылыг кижи-дир, ол эки шыпарыы-биле бистиң чопчуң хүндүткелин чаалап алган. Ам совхозта парторгтап ажылдап турар. Ону ам партия школазынче өөредип чорудар бис. Ындыг толептиг, силерниң кижилер бистиң күдээвис болдур ийин — дээш, округком секретары хөглүг каттырды.

Ындыг ырак Эвенкияда тыва кижи чедо берген, чопчуң хүндүткелин чаалап алган, артында-ла парторгтап ажылдап турарын көөрге, кижиниң чоргаарал хайынмас арга чок чораан.

Оюнчуң кадайы Алевтина Оюн съездиниң ажылынга база киришти. Бистиң көрүп каашт:

— Экии! Экии!—деп, тывалап мендилеп, халып келди.

Алевтина эвир чылын Тывага аалдап кээп, бег-чуржааттары-биле танышып, ай хире болгаш. Кончуг эрес, ырлаар, танцылаар, уран чүүл болгүмүнүң киржиичизин кыс чорду. Оюн суур Советтиниң секретарында ажылдап турар.

Ыяжы-бүрү аймак-соок кижилерниң мындыг пайыралдыг чурттап, ажылдап турарын база-ла Коммунистиг партиниң ачы-хавыяазы-дыр—деп бодал сагыштап мыравас чораан.

4. ТУНГУС ХЕМНИ ӨРУ

Хурал эгелээриниң мурнунда бир хонук бурунгаар чедe берген болганывыста, Василий Николаевич база округтуң күүсекчи комитединиң даргазының оралактызы РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы эвенк Надежда Кирилловна Комбагыр болгаш Эвенкияда 10 ажыл чыл ажылдаан орус коммунист—округтуң күүсекчи комитединиң даргазы А. А. Мухопад дээш өске-даа удурткучу ажылдакчылар пвяжилер-биле бисти таныштырар дээш чоруптулар.

Алексей Андреевич тургаш:

— Мен бодум бо чер чурттуг эвесдаа болзумза, маңаа үр ажылдап келдим. Ынчангаш кайда кандыг солун чер барын, кайда каш чадыр туруп турарын, кандыг чадырда кым дең ивижи чурттап турарын ам билир болдур мен ийин. Ынчангаш орукту мен баштазымаа, удурланыр кижи чок боор аа?—дидир.

Оон-моон чүүлдүгэүнген үнер дыңналды.

Тура суур Тунгус хемниң арнында, Кызылдың Улуг-Хемниң кыдында турары дег, чапты берген. Копчуг-даа каң хүн болган чүве. Моторлуг хемелерго олурупкаш, Тунгусту өрү хаплаттывыс. Мен Василий Николаевичиниң хемезинге Надежда Кирилловна-биле кожа олуруп алдым.

— Бо Роман Иванович болза Василий Николаевичиниң чолаачызыдыр. Суг-биле чоруур дээн болза, моторказының рулюн долгаар, а чер кыры-биле чоруур дээн болза, машиназының рулюн долгаар, амыр кижи боор — деп, Надежда Кирилловна Комбагыр тайылбырлады.

— Мен бодум немеп-даа болзумза, төрээн дылымны орта билбес кижи мен. Маңаа бичиимде-ле келген мен, чолаачылаш безин 20 чыл чеде бердим — деп, Роман Иванович немеп кагды.

Моторлуг хемелер, шуушкан кастар дег, чыскаалып алган. Тунгустуң чалгыларын чара оруп чоктап орлар. Сернин салгын бистя сергедир хап чор.

БӨДҮҮН ИШЧИ

Төкунуң бүгү-де черии: хемнер, хөлдерии, тайга, сыннарии, заим аргаларын, шынаиларын ак-куу туман ол эртен хөме апкан. Шалың сүзер болза, сутта дүшкени-биле дөмей-ле. Удур кел чыткан туман аразы-биле эртии чыгаш, шыксыг, чүксүг агаар тынарга, кандыг-бир эм чыттаарыг.

Кол Сандыымап.

Шак ынчан Эн-Сугда сиген бригада төвүнге мийгыннар болгаш чадырлар база-ла туманга хөме алыскан турган. Дүүгүүлүден бо эртен соок. Кымны-даа мурнай повар турган, шайын хайындыра берген. Оон соонда — бригадир. Дөвер эвестер аныяктар, школачылар база-ла туруп келгеннер. Ажыл хөй: кескен сиген кургааже база кезер, трактор, аът-хөл, бяг-маичак шилип көрүп аар. Ынчап чоруй бөлдүрер, хөлээнээр азы сараат салыр. Туман бичиилеп чидип турган.

Турлаг кыдыында ак майгын бар. Оон үнген кижиниң бараазы кестүп тур. Ол— бригаданың аът ажакчызы Кол Сандыымап-тыр.

— Хаа, оолдар, ашак бо эртен эрттир удаан-дыр, — деп, бригадир Нагазы ашакче көргеш чүтаалады. Ындыг эвес эрези аажок кижи болгай. Оолдарның бирээзи аңаа каттыштыы:

— Ол кырганы мурнай турар дээш чадашкан мен. Амыр тиилептим.

Кырган дүрген, чындыгайдыр кылаштап келгеш, улуг кара паштан шай кудуп алгаш, ында доорбаш кырынга олурупкаш, шайын далаштыг аартап олур. Кайнаар даажыры ол оон?

Конгулуур дагжап келгеп соонда, аъттар сүрген ийи оол баглаашка кээп дүштү. Демги кырганы көөрүмге оолдарже адаарган шыкаш, ынчалза-даа чоргаарланган шинчилиг көрүп олур оң. Дүүн ырак черинге, кончуг кижи деп дыңнаан мен. А алды-кишке оон кайы хирезин ынчан билбес турган мен. Оон бээр беш чыл эрткен. Күзүн дииичилер тайга, сыннарже аъттанып деп турда, ынчаардагы «Совет Тыва» колхозка чеде бердим. Кырган Сандыымап чарылар чедип алган, хөлээнии аажок бо баанып чор. «Алды сүрейн дээш» диди. Ужуражыпга ол-ла болган. Ол-ла хүн Тожунуң ат-сураглыг хоочун ачылары Бараан Тэла, Бараан Маңаырыкчы, Соколов Хойлук суглар-биле база чүтаалашкан мен. «Сандыымап ашак катап чалыыткан турар аларган кижи... Киш сүрүп, бистер-биле чарыш салган-на болгай» — дишпилер.

Тожунуң хем чурттуг улузу, 1949 чылда районга колхозтар тургустунар мурнунда, киштп шоолуг аңнап билбес чораан. Олардан киш аңнаар кижилериң бирээзи Кол Сандыымап турган. Ынчан ол аңнашкыче кырган назынынга бастырбайп, эрес соруктуг киришкеп. Оон-биле кады 1932 чылда нзм кежигүнүнге киргени, коммунистиң бедик ады ону ажып тиле, күүсет, херек кырында бадыткa деп хей-аът киргеп. Ол аңнынр сезонунда кырган аңчы 10 ажыг кип, 100 ажыг диин өлүргеш. хем чурттуг оөрүн адаргадыкан. «Сандыымаптан дорайтаан чүм барыл!» деп, аңнап чоруур дээш ярлерниң чамдыктары ынчаар чугаалап турганнар.

...Ситенчилер шайлап, чемненип орлаар. Чүге-де ийин, аът ажакчызы аяк шайдан эрттир аас дегбеди. Шынында аяк-ана-биле аартаар кырган болбазынпа.

— Оолдарга аъттарым хамыртып, багай чүве кылдым, олар база ажылдыг болгай... Чүве чиир безин хөңүм чогул — деп, бөдүүн хоочун ажылчын чугаалады.

— Ажырбас ийин, кырган, харын эки чемненнер — деп, оолдарның бирээзи харыылады.

Оон шоо чидип бар чыдарда база болза, чүгүртүленээш эрес карантары бригада төвүн бинс нада эрткидир көре каапты.

Чонумга, күрүнемге хөйнүле кылып берзимзе деп бодаары оон сагыжын амыралгайн чоруур. Назылаан 78 харлыг кижи аңнаганын дыштанып олур дээрге, Сандыымап: «арга, сын оруктуг, аңчы кижи соруктуг болгай» дээш алдыртпаан. База-ла тайгазынче хаптаан. Ол сезонда чамдык аңчыларны безин ашкан. 6 киш, 60 диңң олчалыг болгаан.

Сандыымап кызыл ажылын бижип, демдеглеп ап чорбазгдаа, угаанында ыяк бодап, планнап ап чоруур. Аргалыгла болза оозунга чагыртырын бодаар. Ынчангаш ону-мону кылыйн деп совхоз дирекциязынга, партия организациязынга бо-ла чеде бээр. Чазын кезек кижинп эвилелдеп алгаш, Толбулга өдек болген. Оон соонда ол часкы-чайгы планының ийи дугаарын кээп чугаалаан.

— Күрүнеге дужаар мал семиртпп. Шивилигге чедир сүрүшкеш кээйн, даргаларым — оолдарым.

Олары база-ла кайгай берген:

— Ам силерге берге боор, кыргап! Аныяктар чок эвес!

— Харын аныяктардан эжеп беринер, ажылга өөренип алзыннар — дээш, Сандыымап ашак оларны чер алыспайн орган. Оон соонда Эн-Суг бригадазының аъттарын ажаап, эрес-кежээ диртип турары бо. Эн-Суг ол ынчаар элбек сиген үнер, хол-биле кезип болур черлерни бригадирнге айтып берип, канчаар кезерин сүмелеп турар. Оон ыңай, бригадазының ажылында четпестерге оон хөңнү чок. Түгеп, чулар чедишпеан, аът-биле сиген кезер машинаның үрели бзорц, чамдыкта сиген кургаг турда-ла бөлеринче озалдап киреп ону хөлзедип кээр.

Кол Аңнаар-Калтанович Тожунуң хувискаалчы кижилериниң бирээзи чораан. Барыкла бижик билбес хирезинде. Талым арбаның, Бин-Хем сумузун даргалап, чаңгыс чер чурттугларының чаагай амыдыралы, ажыл-херээ дээш партийжи даалга күүседип келгенин кажап-даа утпаан Оон бир эки шынарга бодүүнү, бергелерге торулбазы. Одагга ловар-биле кады Сандыымап кырган артып каар боор деп бодаан бис. Кайыын ындыг боор. Оюп-баштаа-биле оолдарның сооңдан шляпазы куурарып чоруй, барзаны ковүдбестей берди. Сагыжы дээр эвес: ажылдап аъттаныпканы ол-дур.

А. НУГУУРАК.

Авторнуң фотозу.

делегей бо хүннерде

АКЫ-ДҮҢМА ЧУРТТАРДА

БОЛГАРИЯ

СОФИЯ. Дунайда Рус хоорайның судно бүдүрер Иван Димитров аттыг заводунуң коллективи 1975 чылда бүдүрер продукциязының хемчээн 1966 чылдаазындан үш чартык катап көвүдедир. 1968 чылда Руска суг корабльдери, тыртыглар, хой каът далай судноларының — 51 суднону түдүп тургускан. Ол-ла үениң дургузунда чүе ажыт корабльди сеңгээн. Завод күчүдүг кранпарны база бүдүрүп турар.

ЮГОСЛАВИЯ

БЕЛГРАД. Югославияның Штип хоорайындан ырак эвесте Брегальница хемде кылымал эзрем тургустунган. Хемнин вежилдир 100 метр бедик плотинна туруптарга, бооллган суг кылымал хол болу берген.

Чаа эзремниң суу 28 муң гектар хире тарылга, виноград, чимне садтарны, шоолдерни суггарар. Чаа суг эзремниң ачызында ол черге көдээ ажыл-агый культуразарының дүжүдү дөрт катап улгадыр деп бодаарының барымдаалары бар.

ЧЕХОСЛОВАКИЯ

ПРАГА. Бо чылын Чехословакиянга хмель дүжүдү кестүп көрбээнн-биле чаагай болур деп турар. Республиканың хой-хөй черлеринде Чехословакияның көдээ ажыл-агыйының эң чугула ол культуразының дүжүдүн ажаап алырынга соолгу белеткед дооступ турар.

Хмель дүжүдүн 65 муң оолдар, кыстар ажаап ап турар. Тарылга шолдеринге эртken чылдаазындан орапчок хөй— 370 машина хмель дүжүдүн ажаап алыр.

Бо чылын Мурнуу-Моравия областың күрүпе ажыл-агыйларының кооператорлары болгаш ажылдакчылары— тараачынварның ажаап ап турар дүжүдү чаагай. Тараанын ындыг дүжүттүг болганын көрбээнивистен бээр чээрби чыл эрте берген деп, хоочун чурттакчылар сактып чугаалап турар.

Областың эң улуг күражылагыйы «Погоржелицаның» ажыл-ишчилери тараанын эң чаагай дүжүттүг болурун чедип алган. Олар хонуларының бир гектар шол бүрүзүнден ортумаа-биле 43 центнер дүжүттү бастырып ап турар. Чамдык черлерде «Мироповская» болгаш «Безостая» кызыл-тае сорттарының дүжүдү бир гектардан-на 59 центнер болурунга четкен.

Күражыл-агый чедип алган чедишкиннерни партияга болгаш чазакка айытkан. «Күрүне шыгжамырынга планда көрдүнгенинден 43 вагон хой— 336 вагон кызыл-тасты шилип бердинис деп, погоржельчилер ЧКП ТК-ның Бирги секретары Густав Гусакка чагаазында медеглээн. Күражыл-агыйның ажылдакчылары ону чуртка политиктиг байдалды чогумчалыг болдурарының херээнге боттарының киргген үлүг-хуузу, социализмниң херээнге үлүг-хуузу деп санап турар.

Мурнуу Моравияның тараажылаарының дүжүт ажаан алырынга Совет Эвилеликтен болгаш Герман Демократтыг Республикадан келген техника дуза чедирген.

ПОЛЬША

ВАРШАВА. Польшага химия үлетпүрүнүң бүдүрер нинти продукциязының он хуузун бо чылын Плоцкинпң нефть арыгларын болгаш нефть боозбаазырадыр комбинады ажыглалга бүдүрүлгенин чаа-чаа күүч-шыдааларын киирип алырының күсели-биле бээр.

Чүрттүң химия үлетпүрүнүң эң улуг ол бүдүрүлге черии делгемчидерп шалыпкын темпилерлиг чоруп турар. Тудугнуң ийпги эзлчээ доозулган соонда оон үшкү үе-чадазын тудуп эгелээр. Ол үеде нефть продуктулары, чиг эт, чартык фабрикаттар, химия кылыглары бүдүрер күүч-шыдалдар ажыглалга кирер.

Чаа беш чыл (1971—1975 чылдарының) планында Польшаның химия үлетпүрүн хөгжүдеринге 100 миллиард злотый үндүрүп бээри дезенилеттинген. Чаа беш чылда ПУР-га химия бүдүрүлгеги 80 хуу улгадыр.

МАР

УЛАН-БАТОР. Моолдуң малчыннары биле тараажылары арат ажыл-агыйларны каттыштырарын двоскаанынып 10 чыл оюн төлептиг утхуурунга белетеннп турар. Көдээ ажыл-агый каттыжышкынары эртken он чыл дургузунда чүрттүң көдээ ажылагыйының кол күүжү кылыр хогжээн. Малдың бүгү баш санының дөрттүң үш кезии оларның үлүг-хуузунга онаажып турар. Олар эът-тиң 80 хуузун, дүктүң 74 хуузун бүдүрүп турар.

Кооператив ажыл-агыйларының тарылга шолу 1959 чылдаазындан 3,7 катап калбарган. Энир чылын кооператорларның орузгазы 1959 чылдаазындан 3,4 катап улгаткан. Орузганың чайгылыш чок өөүп турары боттарының кежигүннеринге материалдыг улам улуг дуза чедирер арганы көдээ ажыл-агый каттыжышкыннарынга берип турар. Пенсиялар, дузаламчылар төлеп бээринге чүгле бо чылын безин 17 миллион төгерик чарыгдаттынган.

(СЭТА).

ОТТАВА. (СЭТА). Бо хүннерде Монреаль делгелгенин девиск ээрнинде «Батисфера» павильонда делегейнин кино фестиваль болуп турар. Делгелгенин киржикчилерп чүрттар боттарының ең эки документалдыг болгаш чечен чогаал фильмнерни көргүзүп турар.

ЛЕНИННИ ДЫҢНАП ТУРАР

Делгелгенин көрүкчүзери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының баштыңчызы В. И. Ленинниң дугайында «Дириг Ленин» деп совет кино фильмни улуг сонуургалбиле көрүп турар. Көрүкчүзер Ленинниң дириг турда тыртыгган фильмни база өөжок сонуургал-биле көрүп, делегейде баштайгы социалистиг кургунаин үндезилекчизи, ажылчы чоннарның баштыңчызы Владимир Ильичиниң үнүн дыңнап турарлар.

Патриоттарның чедиишкини

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарынын Улусчу чежектиг күштериниң Тхыатхиен можуда дайылдажып чоруп турар отрядтары америк-сайгон шеригнерге күштүг согушкунарны таварыштырып турар.

ВИА агентилелдиң дыңнаткаиы-биле алырга, ол можунуң барыын талазынга тулчуушкуннарының 40 хуунун дургузунда мурнуу-вьетнам патриоттар дайзынының 1.500 хире солдат, офицерни өлүрген. Балыглаан азы тудуп алган, 50 ажыг америк самолётту болгаш вертолётту дүжүр аткан, дайзынның 25 танкызын узутпаан.

База бирээни

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Демократтыг Республиканың агаар делгеминче шургуп кирген ужудукчузу чок америк самолётту Хайхыиг можуга дүжүр аткан дээрзин ВИА агентилел дыңнаткан. Мынчангаш ВДР-ниң агаарынга дүжүр аткан америк самолёттарының нинти саны 3.314 болган.

Аграр реформазы

ЛИМА. (СЭТА). Аграр реформазының дугайында чоокта чаа хүлээп алган хөөйлуну ёзугаар Перунуи чазаа чурттуп соңгу галазында «кульминация» дээр хуу деагеи черни хавырган. Эрге-чагырганарның медээлерин ёзугаар алырга ол хуу черге күш-ажылдың байдалдары кедергей аар-бергe, күш-ажыл хөөйлуун үреп турган.

Перу чазактың аграр реформазын түрмек болгаш ортумак тараачыннар, а ол ышкаш чурттуң демократтыг хөйниитизи деткип турар.

Кувейттиң наймыгалымың район бүрүзүнде-ле ийи-үш уруглар садтары бар. Хамааржылга чок догуннаан эгелээ-ле чеди чыл болган. Кувейттиң база бир чаалап алмышкыны ол. Садтарга уруглаи номчуур, саваарының баштайгы билиглеринге өөренип ап, школага киреринге белеткенин турар.

ЧУРУКТА: Кейфаннын уруглар садында уруглар.

Р. МОСЕЕВТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААР

ТОКИО. (СЭТА). Нагасакиниң чурттакчылары америк атомнуг бомбалаашкынының үезинде боттарының хоорайының халаптыг чоруунуң 24 чылын демдеглээн. Амыыдан чарылганнарның тураскаалынга ёлуулаа хоорайның Тайбың нарыгынга болган. Анаа 5 муң хире кижи киришкен.

Нагасакиниң даргазы Иоситаке Моротани болгаш атомнуг бомбадан өлген төрелдерниң ийи төлээлекчиин өлгеннериң ат дыңзызын мөңгеде кадгалаан тураскаалта Нагасакиниң халавыының түнелинде өлген кижилериң чаа ат дыңзызын немей салган. Оларның ады соолгу чылда билдингеп. Чаа дыңзыда 12.649 кижиниң адын айытkан.

24 чылдың мурнунда атомнуг бомбаның чазыдырыышкынының үези — 11 шак 02 минута турда дуганнарның болгаш хүреэлериниң коңгазары дагжаан, будуулгелериниң медээлери болган. Хоорайның бүгү чурттакчылары минутада мыт чок турган.

Оон соонда хоорайның даргазы Моротани «Тайбың декларациязын» номчаан. Ол декларация дайзыны бурнуу шаап, тайбыңны камгалаарын чедип алыр деп, чер бөмбүрээзинде бүгү кижилерни кыйгырган.

Итали парламентиде

РИМ. (СЭТА). Христиан демократ М. Румориуң тургускан чаа итали чазак депутаттар палатазынга бүзүрээрпиниң шинтпирии чедип алган. 316 депутат (христиан демократтар, социалистер болгаш унитар социалистер) чаа чазакка бүзүрээр деп бадылаан. 245 депутат (коммунистер, Пролетаржы чаңгыс эптиң социалистиг партиязының кежигүннери, чазакка удур еске-даа болуктериин төлээлекчилери) удур бадылаан. 6 депутат (республиканчылар) бадылаарындан дазгаглаан.

Коммунистиг партия болгаш еске-даа чоон бөлүктер «чаңгыс оңнуг христиан-демократтыг чазакты тургускаанынга шинтпирлиг удурланган. Италияның Коммунистиг партиязының депутаттар палатазында төлээлекчизи Макалузоиуң мелегээни болза, Коммунистиг партия Руморнуң чазаанга удурланын турар. чүге дээрге, чаа чазак «чоон төптү» катап тургузарын ораалжып турар. Руморнуң чазаа ажылчы чоннарның эрге-ажыктарынга хамаарышкан хөй айтырыгларга түңнелдиг харыыны бээр аргазы чок.

Депутаттар палатазынга бүзүрелдин шинтпирии алган М. Руморнуң чазаан шуут бадылаары негеттинип турар — парламентиниң еске палатазы—сенат база ону түүлдүзүнүп көөр ужуглуг.

5. КЫЗЫЛ ЧАДЫРЛАР

Тунгус хемнеп элээп чораан соовуста, ивижилерниң чадырларының дужунга кээп доктаадымыс. Бистп ийи кырган ирей чинги кончуг уткуп келдилер. Чугаалазэ-ла, оруставры мырыңай суг улуё болду.

— Силер ийиниң кайынар улут ирп?— деп, айтырарывыска, бирээзи турган:

— Мен бо оолдуң адазы-дыр мен. Ам 85 харлыг мен — дээш, демгизнинден-даа арай эрес кырган каттырадыр.

Бис кайгай бээрпивсне, оскези турган:

— Мээң харым чаа-ла 64-тен турар. Караам арай четпестей берди— диди.

Чадырынга кыргаиар келгеш, ажыл-амыдыралын сонуургалып чугаалады. Демги 85 харлыг кырган олургап:

— Пенсиялай-даа берген болзумза, ам-даа шору мен. Ленин башкынын төрүттүнгеп хүнүнге уткуштур улуг ажыл-ишке хензиг-даа бол үлүүмиу киирер деп бодалымны даргалар деткиирге, хей-аътты олурээр кижи-дир мен— диди.

Оон кырганның 64 харлыг оглу олургап:

— Бо мээң кадзйым эртеп аныттынар съездинпң ажыдынга киржир толээ кижи — дээрге, кадайы олургап, уламчылады:

— Эвенкия национал округтуң хөрээженнериниң бир дугаар улуг хуралынга толээ кылдыр сонгуудп, оон ажылынга киржири меңээ улут аас-кежии-тир. Шаанда эвенк хөрээженнер мындыг хостуг эргелиг алзаар бис деп дүжевейн-даа чораан. Сагыш салып, бодаар чүвевиле: аңнаан апактарывыс аң-меңге таваржып, олча-оматтыг чаныл келзин деп, оларның аңнаар дээн черинче-ле чадырывысты бускап, ынлеривиска чүдүрүпкеш, копкеп чоруттар, кончуг кошкун, туруп чурттаар черивис чок улус болгай бис. Ам чаңгыс черге турумчуп, кымжын чылыг бажыңарывыска киреп бээр бис. Мен суурнуң хөрээженпер төвүлелиниң кежигүнү кижи мен. Ылаңгыя чадырларда чурттап, ивп малдан турар база аңчы хөрээженнериниң культурлуг амыдыралын кодүрүп, оларның идепкейин бедидер дээш кызыл ажылдап турар улус бис — деп, чугаалай-дыр.

Бистиң өөрүвүстүң иштидеп бирле кижи айтыра-дыр:

— Кызыл чадырларда чорудуп турар ажылынгарны ынчан сонуургадып көрүнерем.

— В. И. Ленинниң төрүттүнге-ле 100 чыл болурунга база Совет Эвенкиянын бо чылын 40 чыл болур юонга телептиг ужуражыр дээш кызыл чадырларның аразында социалистиг чарышты калбартып турар улус бис. Ол чарыштың түңнелдерни доктаамал үндүрүп, тиилекчилерни демдеглеп, четпес ажылдааннарын шүгүмчүлеп турар бис. Чоннуң хөй кезии бажыңнарда чурттап турар-даа болза, ам-даа эвээш эвес ивижилер аңчылар чадырларда чурттавышаан. Оларның чурттагларын экинидер, культуразын колдурер дээш, ивээн ажылларны кылдывыс. Ийи-чаңгыс чурум үрээр, арага-дарыга суулдугар, ажылга чалгаалар-биле эптеш чок демиселиш, хана-солуннарга са-ла чуруп турар бис. Херээженнерге солуп лекпяларны база организастап, кино, концерттерни көргүзүп турар бис ийин—дээш, бисти чалгаарай берген боор деп сагыш човап:—Ам ивилериниста көөр силер бе?—лейдир. Оон ивилерни кыйгырарга, олары маң биле-ле келдилер.

Ивилерни сонуургап көргеш, эвилең аалерге өөрүп четтиргеннивисти ылерпейлээш, бичии дыштанып алгаш, Тура суурже дедлр аъттанып-гывыс.

6. СЪЕЗДИНИҢ БИРГИ ХҮНҮ

Чеди айның 15. Тура суурнуң Культура бажыңы ында эң чараш ийи каът бажыңнарның бирээзи. Иштинге кире бээрге, ажоок делгем, амгы үениң хевири-биле тутkан, ыланғыя сценазын каастап каапы солуп болду.

Съездиге келген төлээлер национал хептерии кеткилекен, баштарында кызыл аржыылдар баглаткан, «Соңгу чүктүң хүнүү» деп ивн кежиилеп кылган тырыкы демдектерии хөрөктеринде кадап алган, залды доодур олуруткан. Съездиин Н. К. Комбагыр эге сөзү-биле ажыттыы. Илеткелди база ол кылды. Съездиниң адрезинге Совет хөрээженнер комитединиң даргазы, Совет Эвилелиниң Маадыры ужудукчу-космонавт В. В. Николаева-Терешковаиың чоруткан байырлыг телеграммазын вомчуптарга, төлээлер шупту туруп келгеш, диңмиттиг адыш часкап турду.

Шаанда эвенк хөрээженнериниң кончуг берге байдалга чурттан чораанын, ивп азырларын, ажы-төлүн өстүрерин, өг-бүленің төпмес-бятпас аар-саар ажылдарын колчуунда олар кылып чоравыын Надежда Кирилловна илеткелиниң эгезинге чугаалады.

Социалистиг культураның одаа болген культура бажыңнарын Октябрь революциязының соонда Эвенкияга тургускапы канчаар-даа ажоок улут салдарлыг болган. Эвенк чоп ырак тайгаларда чадырларын четкилеп кээп, чаа культурага хандыга бергеннер.

Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында эвенк хөрээженнериниң ортузунга кандыг ажылдар чорудуп турганын Эвенкияга хөрээженнер шимчээшкинниниң организакчыларының бирээзи Валентина Григорьевиз Артомонова съездиге сактып чугаалады. Ылаңгыя Ада-чурттуң улуг дайынының чылдарында фронтуга дузалаар дээш бодунуң ажыл-ишчи эвенк аш-өөрүн эвилеядеп турганын чугаалады. Олар чылыг алгыдан кылган хол хаптарын, хөрөктээштерии, дүктүг бөрттерии, бышкан ишктерии чорудуп турганнар.

— Авыяк өскенниң кижизидилгеинге болгаш өөредилгеинге 13 чыл иштинде ажылдап келдиң — деп, Э. И. Салаткина башкы эгеледи. — Мен чүгле аныяк өскенни өөредип турган эвес, харын улуг кижилерни, ылаңгыя аңчы хөрээженнерни үжүк-бижикке өөредир аас-кежиктиг болгап мен. Аңчы хөрээжен кижини бижикке өөредири белеп эвес херек болган, чүге дээрге олар аңнап, план күүседир дээш ай-аймбиле чоруп каар. А чамдык ар кижилер кадайларын олар-биле кады аңнап чоравын дээп бодаар, оларны кичээлдерже, хуралдарже чорудар хөңнү чок тургулаан-даа таварылгалар бар. Ындыг ярлерии бистер тапгыг-ла киттырып турган бис — дээрге, залда олурганнар алээп шимээргедп.

Индирге элээп дөгүй берген кадай кижи үнүп келди. Ол— Эвенкиниың хоочун аңчыларының бирээзи, пенсионер Мария Прокопьевна Пикунова болду. Ол мынча деп чугаалады:

— Мен ам 63 харлыг-даа болзумза, Ленин башкынын төрүттүнгениинден бээр чүс чыл болур юонга белеп кылдыр бо чылын 8 киштп, 200 диңиин өлүргеш күрүнеге дужаар мен. Оон ыпай улуг назылыгда болзумза, уран чүүлге кончуг ыпак кижи мен, чаңчыгып калган. Бо талазы-биле лауреат аттыг-даа кижи болгай мен. Ынчангаш бо чаңымны черле салбас мен, уругларым.

7. ЭВЕНК КЕНИН

Съездиниң бирги хүнү доозулган. Кежээ культура бажыңынга кончуг солуп концерт болган.

Демги Мария Прокопьевна кадавыс национал хевпи, бышкак идиин кедип алган бо ырлап үнүп келди. Ол демир-хомустап, ыяш-хомустап турда, арган чаактары шегленайның турлу. Оон дараазында хүндүүг кыргаиывыс хоочун эвенк танцыны тең үнүп кээрге, адыш часкаашкиннары диңмиреп үнду.

— Бо кыргаиывыс кыраанында чаиыыр эвес. Энир чылын аңнаан, 16 киш, 300 диңиң олчалыг келгеш, вететкиг белек-биле шаңнаткан болгай —деп, Комбагыр тайылбырлап, чоргаарал биле хөөреп орду.

Бистиң Алевтина Оюн кенивис концертке база шылгараап барды. Оон танцылап, орустап, эвенкилеп ырлаарын кижи магадап ханмас.

Концерт сөөлүнде округтуң күүсекчи комитединиң даргазывың орлакчызы Н. К. Комбагыр кончуг солуп бодал чугаалады:

— Бисте база ар улустан дудак чок херөжөен аңчылар бар. Бистиң аңчы херөжөеннериивис силериниң аңчы херөжөеннериңер-биле аразында чарыш салып алгаш, аңнаар болза, дыка солуп болгаш бүдүмчелиг болур ийин.

Ол чугула болгаш өөренип көөрү артык эвес санал-дыр деп чугаалаштывыс.

8. СЪЕЗДИНИҢ СӨӨЛГҮ ХҮНҮ

РСФСР-ниң алдарлыг амчызы Таисия Ивановна Рейкина — округтуң Тайбың камгалалының комитединиң даргазы. Ук комитет маадырлыг вьетнам улусиа дуазламчы чылдыр акша фондузун херөжөеннериниң ортузунга канчаар организастап турарын, бүгү-де пациларның херөжөеннериниң тайбың дээш демиселин чугаалады. Вьетнам улустуң маадырлыг демиселинге дуза кылдыр бир хүниүң шилячын бээр мен деп медегледи.

Илимний районнуң Тутанчал суурунда херөжөеннер чөвүлелиниң даргазы, уруглар садының эргелекчизи М. В. Рукосуева индирге үнүп келдп:

— Херөжөеннер чөвүлелинге эң идепкейлиг, эрес херөжөеннерни соңгуп алган бис. Чөвүлелдиң кежигүн бүрүзү тускай хүлээлгелиг. Кылган ажылының дутаймында отчёттуу чөвүлелге азы херөжөеннер мурнунга үргүлүү берип турар. Пенсионер херөжөеннерни тускай даңзында бүрүткеп алган, оларга дузалажып турар бис. Херөжөен кижи бүрүзү чагылгалыг турарын чедип алган бис. Уруглар садының ажылы, суур чаагайжидылгазы дээш хей-хей ажылдар чөвүлелдиң доктаамал хылалдазының адаанда турар. «Кижи бүгү-ле талазыбиле чараш болур ужурлуг» деп темалыг кежээни, «От-бүлеге уругларны кижизидери» деп темалыг конференцияны эрттирген бис—диди. «Чаа төрүттүнген уругну байырлыг ёзу-биле бүрүткөөри», «Чайгы бал», «Назы четкеннерниң кежээзи» деп кежээлерни канчаар эрттирип турганын тодаргай чугаалап берди.

Черле мынчап санап берген кижи бүрүзү-ле округтуң улус ажыл-агыйынга эвенк херөжөеннериниң киирип турар эвээш эвес үлүг-хуузун демдеглеп турдулар. Округ соолгу 4 чылдарда күрүнеге олук дужаар планны доктаамал күүседип келген. Маңаа эң эки аңчылар Салаткина, Бутанина, Чапагирская, Инешина болгаш оон-даа хөй аңчы херөжөеннерниң киирген үлүг улуг. Шинаилла, Соңгу чүктүң дошкун агаарбойдустуг тайга-сыннарынга инивер мунуп аалгап-даа, бышкак хаактарлыг-даа чартык чыл дургузунда аңнаар деп чүве аиаа эвес херек!

Съездиниң ийи хүн дургузунда үргүлчүлээн ажылынга шупту 43 кижи санал берген. Округтуң херөжөеннер чөвүлелиниң 25 кижи составтыг соңгуду. Съезди округтуң бүгү ажылчы херөжөеннериие кыйгырыгны хүлээп алган.

9. СУУЗУН ЧИНЧИ КЫЛЫГЛАР

Соңгу чүк улустарының хүн бүрүдеги амыдыралынга амгы культуразының улуг чедишкиннери бижыг турушту ээлээн. Амгы үениң каас мебели, электрлиг хереклер, хеп чуур машиналар чаа чүүл эвес апарган. Аңнап, балыктаарда, ивп кадарарда олар удуурунга эптиг дөжекти, бичии приёмниктерни ап чоруурлар.

Ынчалза-даа Эвенкиниың чону бодунуң эң дээрс национал чаңчылдарын, уран чүүлүн утпайн, улам сайзырадып турарлар.

Суузун чинчилерни таарыштыр диивп тургап, идик-хеп, сумка-борба, эт-сеп шокаралап каастаарының талазы-биле эвенкилер тулган үешеер улус-тур. Чүүл-бүрү өңнерлиг ивп кештерпп таарыштыр, тырыкылай, дорбелчиннеп кезип тургап, ивп сивирип дырап кадып тургап, кожуп даараап, шала кырынга чадар кумалан деп чадыг-дөжекти кижи магадавас арга чок. Чамдыкта ивп бышкаандан янаы-бүрү сумкаларны чинчилер-биле база хилиңбиле каастап даараап болур. Суг чинчилерни таарыштыр диивп тургап, оон-биле хеп үгулзалап шокаралаары кончуг нарын.

«Котуй» совхозтуң төвү Ессейде уруглар садының ажылдакчызы Христина Николаевна Бети чинчи диивп, хеп каастаар талазы-биле тулган шевөрлөрнің бирээзи. Оон каастап, даараап бышкак идиктерии, чадыглары, сумкалары, тапочкалары съездиге хозбаштыр организастаап делгелгеге эң дээредерге санаттырды. Христина Бетиниң кылган хептерии Москвага болган делгелгеге база киирштирген чүвө-дир.

Бо талазы-биле бистиң тыва хеөрээженнериниң үзегер ап болур чүүлдери хөй чорду. Бистер база бышкак идиктерии чинчилөр-биле кончуудуң чараштыр каастап тургап, делгелгелерге көргүзүп болур болгай бис. Моиу моон соңгаар бир янаы көрүп көөр болза, эки-дир диижи, Надежда Оюн-биле ийилээ сүмележип турдувус.

10. БАЙЫРЛЫГ, ЭВЕНКИЯ!

Хураа доозулган соонда Тунгус хемниң унунда бир совхозта бүгү округта баштайгы механизастаттынган инек фермазын барып көрдүвүс. Аңаа баштай чедп инек саап турган болду.

— Сүткүр инек ажылы сайзырадыр деп турар улус бис. Ам Красноярск крайдан 40 инек экелген бис — деп, фермаиың ажылдакчылары чугааладылар.

Дараазында хүн чзнар үеиис чедип келген. Бисти округтуң үдүртүр ажыдакчылары, Тура суурнуң хөйниитизиниң төлээлекчилери аэропортка үдеп келдп. Бичии чаштар бистерге хүндүлээчел эвенк черниң чөлээш өңнүг чечектерии экеп тудустулар.

Байырлыг үделгенин дүүрээзиик. Адрестер солчуушкуну. Чагыг-сүмелер. Чүректиң хамыымдан изиг күзээшкиннер.

Совет Эвенкия солуп-даа, чарашдаа чер. Чаартыиган чер. Байлак оран. Кижиниң чүрээниң хамыыныга ол черниң ажыл-ишчи, оранэрес чону, оон хүндүлээчел, ак сеткилдиг, эптиг-эвилеҢ ажыл-чаңы таңаланып артып каар.

Эвенкиядан ужуп үнүп тура, тывалариың хүндүлээчел чаңчылы өзугаар холдарывыста чечектериивисти чайып, катап-катап чугаалап турдувус:

— Байырлыг, Эвенкия! База катап аалдап көөр бис! Хүнээректиг Тываивысче өңнүктерии чалап тур бис!

Эвенк өңнүктерии тыва черге өөрүшкүүг хүлээп аларр хүнүвүс турзр деп бижыг бүзүрел-биле олуттарывысты эзлептивис.

С. КУДАЖЫ,
СЭКП-ниң Кызыл хооркомунуң секретары, Эвенкиниың хөрээженнер съездиниинң киржикчизи.

Н заставаның солдаттары күруне кызыгаарын камгалаарынче үнүптериниң бетинде бир тураскаал чанында ёзулал кылып турар. Олар Төрээн чурттуң ыраккы чөөн чук кызыгаарларын кызыл-армейжи Михаил Жидков дёг, база кызыгаар чок бердинишкинниг камгалаар бис деп, даңыраглап боданыр.

Эжелекчилерге удур дең эвес куштуг тулчуушкунга М. Жидков үш катап балыглаткаш, тулчуушкун шөлүн кагбаан. Оон бээр 30 чыл эрткен. М. Жидков дижиниң өлүүр-биле өлген. Заставага маадырның адын тывыскан.

Бодунуң адын Михаил Жидковтуң мөңге алдаржыткан черлеринге ол маадырның шылгаралын он-он совет кызыгаажылар каталаан.

Кезээде ыкдыг турган, ам-даа, келир үеде-даа ыкдыг болур: бистиң чурттуусту кылыгаарын дайзын эртпес!

Г. ХРЕНОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ССРЭ-ниң Агаар флодунуң хүнүнге уткуштур

АЭРОФЛОТ ЭМБЛЕМАЗЫ БЕДЭЭН ОРАНДА

Делегейниң эң улуг агаар-транспорт бүдүрүлгеэн — Совет Аэрофлот—бо чылын бодунуң 46-гы часкы-чайгы ужудуушкун үезин арттырып турар. Өрү бедээн кудурук чалгынында чидиг кызыл туужугаштыг самолёттарының бөгүн агаар делгеминде ажылдап турар агрыжылга оруктарының нинги узун дурту—600 мун хире километр, оларның 100 мунү—делегейниң аргыжылга шугумнары. Таарымчалыг, шалыпкын үжар, идегелдиг совет лайнерлер делегейниң 47 чурттунуң аэропорттарынга барып хонгулап турар.

«Ужудуушкуннар хүндүсүнүң 12 шаитан 4 шакка чедир, агаар байдалы эки турда болур. Хат, хар, суг чаашкын, туман чок турда, агаар байдалын эки кылдыр сенаарга—деп, 1923 чылда самолёт-биле ужукседнн кижиниң садыл алган ужар үүл билединге бижип каан болур турган. Амгы үениң совет машиналарының ужар үүн дериглери дүне, хүндүс иэнг, бүргет дивейн, чылды өттүр ужудуушкун кылыр арганы бээр.

Делегейниң нйнги дайынының мурнунда Москвадан Алма-Атага чедер кижи нйи хонгур ужудуушкун кылыр. Бетүн ИЛ-62 самолёт ол аразынга үш-ле шак ужар.

Совет Эвилелинде агаар транспорту— аргыжылга кылырының эң сураггаан аргаларының бирээзи. Оон чылдагааны— агаар транспортунун ажыглаттынгырында: аргыжылга кылыр ужудуушкуиларның хей-хей шугумнарында самолёт-биле чоруурунун чаргдалы демир-оруктун нйнги чергелиг вагону-биле чоруурунун чаргдалы хире. Чогум тодаргайлап чугаалаарга, делегейниң оон өскө чурттарында аңаа дениевирлиг өртектер ёзугаар үндүрер чаргдалдан нйи катап чиик.

3500 ажыг хоорайларын болгаш хей чурттакчылыг черлериниң чону оларның аразынга хамаагы ужар үүлдүн самолёттары-биле аргыжып турар. 1968 чылда Аэрофлотун ачы-дузазын 61 миллион кижи ажыглаан. Чамдык хүнперде агаар оруктарынге хары угда 300 мун кижи ужудуп үнүп турган. Бо чылын самолёттар 69 миллион пассажирни дажыглаар. Оларның 87 хуузу газ-турбина күжү-биле ажылдаар хөделдиригчилерлиг машиналарны ажыглаар.

Улус ажыл-агыйының оон өскө адырларында ужар үүлге онаашкан ажылдарның хемчээ база улуг. Чижээлээрге, бо чылын самолёттар, вертолёттар агаардан 82 миллион гектар шөлдерни болбаазыраадып ажылдаар, 700 миллион гектар аавм шөлүн эртген камгалаар аннелге ажылынга хамаарышкан 100 мун ажыт ужудуушкуннарны кылыр.

Аэрофлот ужудуушкуннарны ондак чок, доктаамал болгаш камналгалыг болдурар кол сорулгалыг. Ужудуушкун шугумнары чүс-чүстен мунмун километр чедир үүл-бүрү дурттуг. Ынчангаш ангыланы дурттуг ужудуушкун шугумнарын экономика талазы-биле таарымчалыг болдурарын барымдаалаан, үүлбүрү хевирлиг самолёттарны ажыглап турар. Аңаа пассажирлерниң аргыжылга кылып чоруурунга таарымчалыг байдалларның бар болган турарын база барымдаалаар.

Москва— Хабаровск аразы биле Москва—Ташкент аразы чижектиг иштики болгаш делегейге аргыжылга кылыр ырак-узак дурттуг (чижээ, Москва—Гавана аразының) ужудуушкуннар шугумнга турбина-хүртү күжү-биле ажылдаар дерт хөделдирикчилиг, хоогур ужар моноплан, ТУ-114 самолёт он чыл хире үе дургузуунда ажылдап келген. Ол самолёт шакта 750—800 километр дүрген ужуп чорааш, 10 мун километрни черге хонмайн эртип шыдаар. Аңаа 170 кижи чоруур.

Ам ТУ-114 самолётту дилтер аразынга ужар чаа ИЛ-62 лайнер солуур. Ол самолёт каяа-даа, кандыг-даа үеде хонар болгаш ужудуушкун кылырын хандырар дериглериг. 114-тен 186 хире кижилиг чоруур. А сеэртүр чүгүнүң ыдыкы хемчээ 23 тонна. ИЛ-62 шакта 850—900 километр дүрген ужар. 9200 километрге ужарынга четтир кывар үүлдүг чоруур.

Ортумак хемчээлдиг ужудуушкун шугумнарынга ТУ-104 болгаш ИЛ-18 самолёттар шагда-ла үнеледип эгелээн. Ам ужудуушкуннар кылырынга эң эки шынарларлыг болуруи бодунда дүүштүргеи ТУ-154 самолёт ужудуушкун шугумунче үнүптериниге белеткенип турар. ТУ-154 соңгу кезээзеге тургустуигаи реактивтиг дерт хөделдирикчилиг. Олар шакта 900 километр ужар арганы аңаа бээр. Бо самолёт 18 тонна чүктүг чорааш, алды мун километрни черге хонмайн ужуп эртер. Ол машина 138—160 кижилиг чоруур. Оон чаартынган хевири 220 кижини олуртуп ап шыдаар.

Совет Эвилелинде болгаш еске-даа чурттарда 3 мун километр дурттуг ужудуушкун шугумнарынга турбина-реактивтиг ТУ-134 самолёттар үш чыл дургузуида ажыглаттынып келген. Олар Москвадан Европа, Африка, Азия чурттарының найысылалдарынче доктаамал ужудуушкуннар кылып турар. Рабат биле Тунистин, Вена биле Парижтин, Хельсинки биле Варшавадан пассажирлерге ол чаа агаар кораблининг ажыктынын ёзулуг үнелей бергеи. Оон ужары аажок дүрген, даваш шоолуг чок, иштининг, байдалы таарымчалыг. Аңаа чоруурга мынчангаш эки. ТУ-134 67 нйикпе 72 кижини олуртуп алгаш, 3250 километрни черге хонмайн, шакта 850-920 километр ыраар кылдыр ужуп артер.

Агаарга кыска хемчээлдиг ужудуушкуннар кылырын ажыглалга шингээдип алыры узак хемчээлдиг шугумнарга ужудуушкуннар кылырын чедип алырындан берге деп, тускай артемпиглер санап турар. Аңаа самолёт ажылдаарының чарыгдалы аажок үлгадыр, мынчангаш аргыжылганың камналгалыг болуру шинтпирлиг ужур-дузалыг. Чер-черниң аргыжылга шугумнарын Аэрофлот пассажирлеринің барык чартык кезии ажыглап турар. Ынаыг төзээде оларга тускай, чиик, дүрген ужар самолёттарны тургузуп бээр ужур таваржыл турар.

Холушкак бүдүштүг ыллыр чогаатгынган ыиаыг биплан болур АН-2 самолёт 20 чыл дургузунда ажыглаттынып келген. Хей сорулгаларга ажыглаттынар ол самолёт 1500 килограмм чүктүг нйикпе 12 кижилиг чоруур болгаш ону кедээ ажыл-агыйга ажыглаар кылдыр дерип алыры белеп. АН-2 сугга хонар болгаш ужуп үнер кылдыр бодунга салладыкчы дериглер аптеп алыр. Ынчан ону азым өртеринге удур ажыглаар: оон салладыкчы бозур саваларынга өрт өжүрер, агаарга бусталы бээр 1200 литр суук азындырыг кирер. Кедээ ажыл-агыйга ажылгаар кылдыр дерээи АН-2 бир ужуп үнгеш 60 гектар шелге чемшичидлгени чаштырып бээр.

Ыраа 650 километр хире аргыжылга шугумнарына ажылгаар ийи моторлуг АН-14 самолёт бар. АН-14 ап чоруур чүгү-биле катай 7 кижилиг, бир ужудукчулуг ужар, 600 килограмм чүктүг чораш, шакта 180 километр ужар, 400 километр хире дурттуг аргыжылга шугумунга 9 кижилиг нйикпе 720 килограмм чүктүг чоруур. Ол машинаның хемчээ бичии-даа болза, пассажирлерге оон таарымчалыг аар кораблъларнив-биле барык демей.

Ам АН-14-ту Бе-30 самолёт солуур кылдыр белеткенип турар. Бе-30 шакта 450 километр ужар арганы хандырып бээр, шыырак нйи моторлуг. 15, кижи олуртуп алгаш чоруур Бе-30 нарын ужудуушкун дериглери-биле хандыртынган, мынчангаш ону агаар байдалы кандыг-даа турда ажыглап болур.

Чер-черниң аргыжылга шугумнарынга ужудуушкун кылыр ЯК-40 база тургустунган. Ынаыг шугумнарга ужудуушкун кылырының делегейде реактивтиг эң баштайгы ол машиназы 30 кижилиг чораш, 1600 километр хире ыракты шакта 600—700 километр ужар кылдыр артер.

Аэрофлоттуң кол самолёду ТУ-114-түн орнуи эзлээриге пассажирлер дажыглаарының үнден дүрген ужар, баштайгы совет самолёду белеткенип турар. Ол самолёт 6500 километрни шакта 2500 километр ыраар кылдыр ужуп эртер. Оон 120 кижи чоруур нйи ораэли бар.

Совет машиналарның ажыглаттынар болгаш ужудуушкун кылыр шынары эки. Делегей рывогунуң оларны аажок хереглээрни ол хандырып турар. Совет самолёттарны Европаның, Азияның, Африканың болгаш Латин Американың 30 ажыг чурту ажыглап турар.

Виллем ЛЮСТИБЕРГ, ПМА-ның эртем тайылбырлаачызы.

ЭКЗАМЕННЕР ЧОРУП ТУР

Чалыы назын... Төөгүлүг херектерни кылып, Төрээн чурттуң алдаржыдар дескел чок чүректер, ленинчи комсомолдуң өстүргени — партияның идегелдиг шынчы дузалакчызы, бүзүреллиг курлавыры шыкажыл. Чогум-на бо өйде ортумак школаны доосканының дугайында бышкан билигниң аттестадын холга ап, амыдыралга быжыг турушту өзлеп, школачы чылдарында бодап, сактып чораан күзелин ажыл-херек кырынга бөстандырар дээш чурттуң кандыг-бир дээди өредилге черинче киреринин экзаменнерин дужаап ап, хөглүг солуп студент амыдыралды эгелээр болгай. Шынап-ла, студент болуру —кижиниң амыдыралынга үүтүндүрбас болуушкуннарның бирээзи.

Бо чылын бистиң республиканың хей-хей аныяк ооллар, кыстары ортумак школаны доозуп үнген. Оларның хей нурлуу нйи-бир чыл болгаш өредилгезин уламчылаарыбиле төрээн колхозтарынга, совхозтарынга барып боттарының үлүг-хуузун киришкилерин ажылдаарын шинтпирлеп елганнар, а чамдыктары моон мурнунда чылдарда школа дооскан эш-өөрү-биле кады чурттуң нлзы-бүрү дээди өредилге черлеринче өөренип кирер дээш бо хүннерде күрүненнің Кызылга башкы институдунда экзаменнер дужаап турар.

— Киреринин экзаменнерин дужаарының нинти байдалы кандыгыл?—деп айтырыгны, хүлээц алыр комиссияның кежигүнү, институттуң математика башкызы Александр Балрга салган мен.

— Кандыг-даа дээди өредилге черинге өөренип киреринде конкурстуг экзаменнин дужаар апаар —дээш, эш Балр бодунуң чугаазын уламчылайдыр:— Национал областарның болгаш автономнуг республикаларның (бистиң республикавыска база) культура болгаш экономика хөгжүлдезиннге чугула рольду ойнаар бедик мергежилдиг кадрларны белеткээр соруига-биле чурттуң нлзы-бүрү дээди өредилге черлеринге чүгле ол национаддарның ооллар болгаш кыстарының аразынга конкурстуг экзаменнерни чорудуп турар.

Дээди өредилге черлеринге өөренирин күзээннер көвүдеп, чылдың-на ортумаа-биле 500 ажыг кижи киреринің экзаменнеринге кээп турар. Ынчаарга бистиң республиканың девискээринден дашкаар дээди өредилге черлеринге чүгле 160 хире сургуул баар.

Моон алгаш көөрге, өөренискээн 5 кижиниң чүгле чаңгызы шилип чорудар аргалыг-дыр. Ынчангаш бо дээрге конкурс улуг, негелде шынгы деп чүвени көргүзүп турар. Экзаменнерни бистиң институттуң түс-түе кафедраларының бөлүк башкылары хүлээп ап турар, а экзаменнер доозугаан соонда республиканың партия болгаш совет органнарының удуртур ажыылакчылары киришкен хүлээп алырының тускай комиссиязы экзамен дужаганнарның аразындан эң тергиннирни түс-түе институттарже өредип чорудары-биле шилип алыр. Хамыктың мурнунда дужаган артемнериниң талазы-биле эң эки демдектерни алган кижилер хүлээп алдынар.

...102 дугаар аудитория. Экзамен дужаагаш үнүп келген бир ооллу бөлүк аныяктар долганнын арын-шырайы хереченлеп тур. Аныяк кижиниң адын Седип Монгал дээр болду.

— Кайнаар экзамен дужаап тур силер?—деп, оон айтырдым.

— Пркутск университединиң журналистика факультединче.

— Ажылдап турар черинер?

— Кызылдың телевидение студиязынга ийи чыл корреспондентиледим. Журналистика факультединче сөөлүг экзаменни бөгүн чедиишкинниг дужаап алдым.

— Ам өөренири-биле аътаныры арткан мыидыг шыкажыл?

— Ийе, хөглүг болгаш солуп студент чылдарның эгелээни бо. Мен бодаарымга, чалыы назының хып дээн үезинде эртем билигниң делгеминче шымнып кирери, дээди өредилге черинге өөренири—улуг аас-кежик-тир.

Күрүненің Кызылга башкы институдунче киреринің экзаменнерни дужаап турарлар-биле чергелештир чурттуң нлзы-бүрү дээди өредилге черлеринче студентилер хүлээп алыры үргүлчүлевишаан.

Д. САЛЧАК.

СООДУКЧУ ИШТИНГЕ АРЫЛАР ЧИГИРЛЕП АЛГАН

Литва чурттуг инженер Ирена Белерайте арыжы болу бээр ужурлга таварышкан. Ары ажлар кижи болурун күзевейн чорза-даа, ол аңаа өөренип алган.

Ирена Вильнюс хоорайның ортузунда хөй каът бажыныг, оон бешки каъзында чурттап турар. Бажыңындан үр эвес үе дургузунда ырап чораш чаныш келгеш, соңга баарында ханада книр эптеп каан, чем соодар ишкавын ажыдыптарга... арылар инидайнып турган. Арылар түлүктүг-ле ажылдаан, соодукчунун иштинде 6г тутканын, хөлзеп турган. Бажын өзинге олар найыралзак болган.

Соодукчуга арыларның чыш алган чигирип чоогларын, Ирена оларны арылар азырааар ажыл-агый черинге арыжыларның дузазы-биле чедирип берген.

БУЗУЛБАС НАЙЫРАЛ

«Барлыг» совхозугун сургарылга системазының тудуунда Москвада удустар аразының харылаазының күрүне институдунун чедеп хире студентилери ажылдап турар. Оларның аразында ақы-дүкма социалистиг чурттарның студентилери бээ бар. Чоогта чаа Кызыл-Мажалыктың Культура бажыңынга «Интернационалчы харылаа кажанда бузулбас» деп темага аныктарның ужуражышкын кежээзи болган. Ук кежээни комсомолдуң Барыын-Хемчик райому болгаш студентилер отрядының удуртулаазы организастап эрткирген. Кежээге Кызыл-Мажалык суурлуң Ак-Довурак хоорайның аныктары база кирипкен.

Партияның Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары ға Чернов делегейнин коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Москва Чөвүлел турапынын түңнелинин дугайын, совет нижилерним делегейге интернационалчы харылзааны, тайбыңның херээн бижылаарынче чүткулдугунун дугайын чугаалаан.

Тожу районнуң III суурда уран түүлге талаитыглыглар экээш эвес. Ында школада башкы Любовь Хуна шүүглелдерден үзүндүлерни утказы-биле холбап, чараш кылдыр тутаалаарынга мергежилдиг.

Оон эжи Марина Биринией школа столоваязында повар, ырлазары тергиин-не! Оон хоюг өткүт үзүп дыңнаап чон магадзар. Ону улус «Тожунуң айлан кужу» деп баштактанып.

ЧУРУКТА: Любовь Хуна биле Марина Биринией ыры күүселдезинде.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

БЕЛЭЭ—БИР ТРАКТОР

ХАБАРОВСК. (СЭТА). Галина Бабкина мындаа чаа Дубовое суурга бодунуң адын демдеглеттирип бижээн бир «Беларусь» трактор—кайгамчык-даа белектиг чаныл келген. «Тараажы-механизаторларның 1969 чылда край чарыштарының тинлекчизинге» деп, ол трактордуң кабина ажинде чаъс үүктер-биле бижип каан. Галина бодунуң участогун өөрүндев дүрген болгаш шынарлыг тараан.

Галина Бабкинаның тракторист болу бергенинден бээр үр үе-даа эртпээн. Оон мурнунда складка деңзи ажылдакчызы турган. Эртекн чылын механизаторлар курузун доозуп алган. Галинаның ажызижин солуй бергени таварылга болган ужурал эвес. Ашаанын ачызында техникага ынак апарган. Геннадий — Надеждинск совхозунуң эң эки механизаторларының бирээзи. Трактор чолаачылаарынга кадайын ол өөреткен.

Литовск совхозунуң бирги чергелиг трактористи Валерий Угюмов база ДТ-75 трактор-биле шаңнаткан. Оон техника-биле өөнүктежин агелээнинден бээр чедя чыл эрткен. Комбайнны-даа, автомашинаны база чолаачылап билир. Ынаыг маргылдааларга Валерий ам ийи катап киришкен. Ыраккы Чөөн чүк биле Чөөн Сибирь конкурузунга бурунгу чылын үшкү черни алган.

Хабаровск крайның аныяк тараажыларының чарыжынга тинлээннер ВЛКСМ ТК-ның тураскаал демдектери-биле болгаш комсомолдуң край комитединиң хүндүлел бижиктери-биле шаңнаткан. Галина Бабкинага оон ацгыда, ийнги чергенин трактористи атты болгаш санаторийга бээр халас путёвканы база тывыскан.

КҮШ-КУЛЬТУРЖУ БОЛГАШ ТУДУГЖУ ХҮННЕРИНДЕ

Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгында «Хүреш» стадионга Күш-культуржуның Бүгүзвилел хүнүнге тураскаатткан бут бөмбүүнге бистиң кожавыс Абакан хоорайнмда «Торпедо» командазы-биле Чадаана хоорайның «Восток» командазының ужуражышкыны байырлалдың будүүзу—август 8-те болган. Сан 2:1. Хакасияның бут бөмбүкчүлериниң тинлелгези-биле доозулган.

Байырлал хүнүнде ол-ла парктың хол бөмбүүнүн шөлүнге 4 команда хол бөмбүүнге маргылдашкан. Аңаа «Строитель» командазы бирги черни эзлээн.

Ол хүнүң кежээзинде Кызылдың «Динамозуу» биле Абакан командазы ужурашкан. Оонүүң 15-ки минутазы чедип турда абаканчы Борис Маловецкий «Динамонуң» хаалгазынче бөмбүкту книр тепкен. Удаваанда ол-ла ойнакчы санны немеитиргеи. 2:0 сан-биле чапсарлаан.

Оонүүң нйнги кезээзе динамочулар чамдык ойнакчыларны солаанындан байдал ескерлип, чүгле аштырышкыдан чайлаан эвес, харын-даа тинлелгеге четкен. Оонүүң төнчүзүнде олар аалчыларны шөлдүң ортузундан ойнаарынче үш удаа албадаан. Бистин таладан А. Козырев, Ю. Белостоков, П. Голованов олар бирбир санны кииргеш 3:2-ге аалчыларны удуп алган.

Дараазында тудугжу хүнүнге тураскаатткан Кызылдың «Строитель» биле Абаканның «Торпедо» командалары база-ла бут бөмбүүнге ужурашкан. Оонүүң бөштайгы минуталарында-ла бистин ойнакчыларының инициативазы кодурлуп, санны ажыткан. Оон ыңай оон улам чидиглеиген. Абаканчылар шөлдүң эзлериниң хаалгазына удаа-дараа шүүргедеп, санны киирер чазып-ла турган.

Оюн 4:3 санга дооступ, «Строитель» тинлелгени чедип алган.

Ол-ла хүн Кызылдың «Луч» биле Чадаананың «Восток» командалары бут бөмбүүнге республиканың бирги черн дээш ужурашкан. Оонүүң эгезинден, төнчүзүнге чедир кайы-даа таланың күзү дең болуп, 1:1 санга хайымнашкан.

* * *

Август 8-те Тудугжуның Бүгү-звилел хүнүнге тураскаатткан хурал Ак-Довурак хоорайга болган. Аңаа тудут эргелелинің начальнигы В. Еременко делгерендгй плеткел кылган. Комсомолчу шалыпчы тудугнуң мурнакчыларын ук хуралга адап, шаңналдарны тывыскан.

Даг-дугунуң аныяк хоорайынга Күш-культуржу хүнүнде спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге: хол, бут бөмбүүнге, канат дырттарынга, черним уаун, бедиин халыырынга маргылдааларга аныяктар массалыг киришкен. Бо онаа чугула тудутта чурттуң улуг-улуг хоорайларындан каникулунда түр ажылдап келген студентилерниң командалары тус маргылдааларга дээре черни эзлээннер.

* * *

Улуг-Хем районнуң төвү Шагаан-Арыг хоорайга оон албан организация, үлетпүр будүрүлге черлериниң командалары Күш-культуржу хүнүнге тураскаатткан хөл бөмбүүнүң талазы-биле маргылдааны эрттиргеннер.

Редактор К. Н. ДИПГА.

кино

АВГУСТ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сатурнның төнчүзү» (2-ги сериязы) 10, 12, 2. «Дунге куржаткан Бомбей» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Пароль херек чок» (1-ги сериязы) 2. «Ыржым квартазга өзүрүкчү чоруп» 4, 5.50, 7.40, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мистер Пит» 3, 5, 7, 9 шактарда.

«ВОСТОК»: «Васек Трубачёв болгаш ооң эштери» 1, 3, «Өг булеге алгыш-кыргыш» 5, 7, 9 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Мундан чакгыс бузурел» 5, 7, 9 шактарда.

Т. О. Бегзиниң Улуг-Хем районнуң Торгалыг сес чыл школазын дооскан № 523672 аттестады читкен ужурунда, ону куш чок дең санаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА АЛДЫ КАТАП ҮНЕР

редакцияның адрези

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда килдизинин 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 23-54, культура килдизинин 37-13, кодээ ажыл-агый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64, чагаа база совет тургузуг килдизинин 21-27, информация килдизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларнын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-вин Министрлер Чөвүлелинин чанында парлалга эргелелаанын типографиязы. (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

ТС—00680

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үдезиледиттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. АВГУСТ 13 СРЕДА № 189 (8035).

Өртээ 2 көп.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың руднигинде дагжыларның Ховалыг Шуртуга удуртқан бригадазы бирги чартык чылдың түңнелиниң даг рудазын хол-биле шилип тыварының планын 108 хуу күүседип, чарышка тиилекчи болган.

ЧУРУКТА: (оң талдан) бригадир Ховалыг Шурту болгаш ооң кады ажыыдан турар өөрү Күжүгет Лаа, Ооржак Хунакай. Оларның чанында коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Николай Силичиниң экскаваторунуң даг рудазын казып турары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

ПАРТИЙЖИ-ПОЛИТИКТИГ ИНФОРМАЦИЯ

Массалар бүгү чүвени билген турар ужурлуг деп, В. И. Ленининиң состери социализмниң чугула принциптериниң бирээзи болур. Массаларны кижизидеринге, коммунизм тургузуушкунунче оларны мобилизастаарының, дужулганы дамчыдарының болгаш эртемнең чечектелдиреринің чугула чепсээ болур информацияны бүгү хемчег-биле хөтүүдеринге мөөң ужурундан СЭКП Төп Комитединиң бо чылдың эгезинде хүлээп алган партийжи-политиктиг информациязының сайзырааңгайжыдар дугайында доктаалында онзалап айыткан. Партия Төп Комитединиң информацияга хамаарышкан доктаалы амыдыралга боттанып эгелээнден бээр элээн уе эртикен, партийжи-политиктиг информацияны улам сайзырааңгайжыдар, ооң дээштиин күштелдирер талазы-биле чамдык ажылдар бисте кылдынган. Партия органнары, амгы байдалды барымдаалаш, чонга информацияны экижидериниң хемчеглерин ап, коммунистерге болгаш партия кежигүнү эестерге иштинги болгаш даштыкы байдалдың айтырыгларының талазы-биле информацияны ам доктаамал болгаш элээн долу чорудуп турар. Бо соруулгага парлалганы, радиону, аас пропагандазыг болгаш агитациязын, чамдык черлерде телевиденеинеин ажыглап, удуртукчуларның болгаш хай-ниитин ажылдакчыларының чөн мурнуңга лекцияларын, илеткелдерин организастап турар.

Шын организастаттынган, эки тургускан партийжи-политиктиг информация — партия организацияларының бүгү организастыг болгаш политиктиг ажылының деңнелиш улам бедидеринің чугула негелдези болур. Янзы-бүрү талааларлыг медээлерни алгаш партия органнары чуртта, түе-түе коллективтеринең амыдыралында болуп турар бүгү чүүлдерни тодаргай билип ап, тургустунган байдалга хамаарышкан чогуур хемчеглерни боттандырар. Партийжи-политиктиг информация практиканың өйү келген хереглелдерин илередир, экономика болгаш культура хөгжүлдезиниң айтырыгларынче ханы сиңиттер, бар четпестерни илередир болгаш өйлаанда чайладыр, чонуң негелде-хереглелдеринге тода харылаар арганы бээр.

Ажылчыпнарның, колхозчуларның, интеллигенциянның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейиниң өскени-биле партия органнарынче кирип турар информациянның саны өскен, утка-шынары баиан.

Моон-биле чергелештир партия организацияларында информация ажылының деңнели амгы үениң чидиг негелдезинге ам-даа дүүшпейн турар, четпестер аяазы эвес. Чуртта болгаш даштыкыда кижилерни дүвүредип турар амгы үениң чугула болуушкуннары аас пропагандазында болгаш агитациязында ам-даа тода болгаш бүгү тала-биле илереттинмейн турар. Политиктиг информацияның шудургузу, тодаргайы, бүзүренчии ам-даа чавыс.

Партия организацияларынга чер-черден кээп турар информациялар чамдыкта эреңгей, болуушкуннарны ханы илередип турарындан ажылдың янзы-бүрү участоктарында бүгү байдал, чонуң сеткил сагыжы оларга четче билдинмейн баар таварылгалар кайы хөй. Партияның чамдык райкомнары, будүрүлгелерде парткомнар информацияларда илереттинген айтырыглары, илаңгыя четпестерни адаа, өөренип көөр талазы-биле дээштиг хемчеглерни өй-шаанда боттандырбайн турар.

Партийжи-политиктиг информациязыны улам сайзырааңгайжыдар, партийжи удуртулганың практиказында, организажкчы болгаш идейлиг кижизидилгеге оны долу ажылдарын амыдырал негеп турар. Хамыктың мурнунда иштики болгаш даштыкы политиканың, экономиканың болгаш культураның эң калбак айтырыгларын чонга информастаарын дыка күштелдирер ужуруг. Бистиң кижилеривисти коммунистиг бүзүрелге, совет патриотжамге болгаш интернационализмге кижизидеринге дузалап совет кижилериң маадырлыг ажылхөзээн алдаржыдып турар материалдар ыңдыг информацияның үндезини болуур.

Бистиң күрүнеевис массаларның медерении-биле, массалар бүгү чүвени билип, бүгүнү боттары үгээп, оны медеренг кылыры-биле күштүг дээр дугайында В. И. Ленининиң айтыышкынын партия организацияларынга удуртулга болдурар ужуруг. Политиктиг информацияны доктаамал, чонуңун янзы-бүрү болуктеринин эрге-ажыктарынга таварыштыр чорудары чугула.

Партийжи-политиктиг информацияның деңнелиш улам бедидеринге парлалга, радио болгаш телевидение онза ролдуг. Төп парлалга болгаш радио-биле чергелештир республика солуннары, радиозу база телевидение бүгү чуртту, Федерацияның, Совет Тывазының амыдыралының, даштыкы болуушкуннарның, ажыл-агый, эртем, культурада чедиишкиниериниң, социал хемчеглериниң боттанылгазының дугайында бүгү талалыг, эки утка-шынарлыг, тода информацияны белеткеп, парлап база дамчыдар хүлээлгелиг болгаш ону боттандырып-даа турар. Олар партия, совет, профавилел болгаш комсомол организацияларының ажыл-чорудулгазын калбак-биле чырыдып турар.

Хамык ужур чүдел дизе, парлалга, радио болгаш телевидение ажылдакчыларының мергежилин бедидери-биле чергелештир төп солуннар, журналдар-биле кады республиканың солуннарын, радио четкизин чонуң бүгү кезектеринге чедирери, телевиденеенің көрүкчүлерин көңүдедири партия, совет, комсомол, профавилел организацияларының чугула сорулгазы. Республика солуннарының тарадылгазы эртнең чылдың деңнелинге удур бо чылдың ййнги чартыында «Тувинская правда»-ны 94.1 хуу, «Шынны»-ны 91.6 хуу, «Тываның аныяктарыны»-ны 84.2 хуу болган чорук партия организацияларын дүвүретпес арга чок. Бистиң чонувус төп солуннарны, журналдарны калбак-биле ажыглап турар-даа болза, республикада үнүп турар солуннарны ореге бүрүзүнге чедирери эргежок чугула сорулгаларның бирээзи болур.

Партияның Кызыл хооркомунуң болгаш райкомнарының эргежок чугула сорулгазы болза чонуң амыдыралынга, ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң айтырыгларынга хамаарыштыр солуннарның, радионуң, телевиденеенің шүгүмүүлелдиг материалдарынга хамаарышкан эргежок чугула хемчеглерни өй-шаанда боттандырары болур.

Мооң-биле кады ажылчы чонуң ортузунга аас-биле чорудар информацияны шыңгыы экижидери. ол сорулга-биле илеткелчилер, лекторлар болуктериниң, политинформаторларның болгаш агитаторларның ажылынга удуртулганы күштелдирер, оларны эргежок чугула материалдар, медээлер-биле доктаамал хандырары негеттинип турар. СЭКП обкомунуң шиитпирин ёзугаар ай бүрүзүнүң сөөлгү четвергин удуртулчу ажылдакчыларның чөн мурнуңга илеткелдер, лекциялар чорударының хүпү болдурганын ам республиканың бүгү районнарында, албан организация, үлетпүр будүрүлге черлеринде практикалап турарын улам калбартыр.

Будүрүлге коллективтеринге, чонуңун чурттап турар черлеринин аайы-биле ажылчы чонуңун хуралдарынга янзы-бүрү организациялар удуртукчуларының илеткелдерин, отчёттарын дыңнаарын чер болганга организастаар херек.

Кызыл тук Баян-Колда

Баян-Колда «Х Улуг хурал» колхоз август 1-ге чедир 600 тонна сигенни белеткеп, планын 35 хуу күүседткен. СЭКП Улуг-Хем райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчилир Кызыл тугун июль 20-ден август 1-ге чедир он хонуктуң түнели-биле «Х Улуг хурал» колхозка тывыскан. 50 рубльлиг шаңналын база берген.

Кызыл тукту тывыскан хуралга Баян-Колдуң колхозчулары янитининг малынга сиген белеткелининг планын доллур күүселир дээш, улам күжениишкинниг ажылдаар бис деп аазаанар.

Мал чемнериниң белеткелиниң хүн демдеглели

Мурнакчыларга деңнежиңер!

АВГУСТ 12-ДЕ МЕДЭЭ-БИЛЕ АЛЫРГА. РЕСПУБЛИКАДА 42,2 МУҢ ТОННА СИГЕННИ САРААТТААН, АЗЫ ПЛАННЫҢ 32,2 ХУУЗУ КҮҮСЕТТИНГЕН, 1600 ТОННА НОГААН БУДУК-БҮРҮНҮ БЕЛЕТКЭЭН, 13 МУҢ ТОННА СИЛОС САЛДЫНГАН, ОЛ БОЛЗА ПЛАННЫҢ 3.5 ХУУЗУ БОЛУР.

Эрткен он хонукта Чеон-Хемчик районуңун сигенчилери эки ажылдааш, бирги черже үнгениер. Ында он-ла үеде 2423 тонна сигенни сараатталн, а ниитизи-биле херегленде чогуур бөдүүн чемнериң чартык кезии хирени белеткеп алган. Ол районда Ленин аттыг колхоштуң хөвү ажылдакчылары дыка эки ажылдааннар. Ында сиген белеткелиниң планын күүседиринге чүгле 2 хуу четпейн турар. Чарыштың эгелекчизи «Искра» колхоштуң база «Большевик» совхоштуң сиген шөлдеринде ажылды эки организастаан. Оларда ам сиген белеткээр планның үштүң ийи кезии күүсеттинген.

Каа-Хем район ажылдың темпизин элээн нудуластаан болгаш мал чемнериниң белеткелинге бирги черден нудулай берген. Сиген белеткелиниң чарыжының үшүү черин Улуг-Хем район эзилей берген. Ында мал чемнериниң белеткели 40,3 хуу. Жданов аттыг болгаш «Х Улуг хурал» колхозтарның механизаторларының, хөвү ажылдакчыларының ажылдап турары өскелерден дээре. Чижээ, эрткен он хонукта Жданов аттыг колхоз 222 тонна, «Х Улуг хурал»—227 тонна сигенни немей белеткээн.

Республикада ниитизи-биле сиген белеткелиниң темпизи нуду болуп артпышаан. Бии-Хем районуңун «Кызыл тараачын» колхозунда сиген кезилдезин багай организастаан. Эрткен неделяда ында чүгле 20 тонна сиген белеткеттинген, а шупту белеткээн сиген 88-ле тонна (!). Бо дээрге мырыңай чогенчиг чүве-дир, эш Митюков.

Ажыл-херектиң байдалы агаар-бойдуста эвес, а сиген шөлдеринде ажыңды багай организастаанында-дыр.

Таңдының «Революцияның чаябыышы», «Коммунизмниң херели» колхозтары районну мурнуку хевээр соңгаар тыртып турар.

ЭКИ АЖААЛДА—ЭЛБЕК ДҮЖҮТ

Хүнге додуккан борбак хүрең шырайлыг, шевергин сыныт, чечек өңнүг торгу аржылчыгажының адаандан бажының сарыгымаар дүктери үштүвүп келгеш, хавааңга сагланайның каап чоруур аныяк кыс Фанна Афонина ногаа шөлүнче эртеэн кончуг базынкан. Ол кылаштап ора ыңай-бээр көргүлээп: дээрниң аязы дендии.

Бригадир кыс, хөлбегер ногаан бооп чаптыла берген ногаа шөлүнче көөрге, ында амдыызында кым-даа көзүлбээн. «Дүүн эртежик ажылче үнер бис деп дугурушкан-на болган бис. Кыстар ам четкилеп кээр боор. Бо хүн черле бүгү күш-биле туруш чок ажылдап көөр-дүр» — деп, Фанна иштинде бодангаш, холунда шагынче көөрге, чаа-ла чеди шак биичии ажа дүжүп турган.

Дүүн чаа-ла улуглап турган, чыып казпканы дилиндекте огурецтериң сыптарын көөрге, улуг огурецтер ындамында көстүп чыткылааннар.

Дүүн чаа-ла артып калган биичии огурецтер чаңгыс дүнүң дургузунда ынчаар үлгады бергилээнин ол-дур. Ол дилиндекти ам база катап бажындан куду бадырар. Огурецтер база-ла он-он шоодайларны дола бээр.

Фанна Афонина улуг ногаан огурецти холуңга ойгедедир тудуп турган, чазын бо ногаа шөлүңге өөрү кыстар-биле кады канчаар ажылдап турганын каракка көзүлдүр бодап келген.

Ногаа бригадазының кыстары маңаа шынап-ла эрестиг ажылдап турганнар. Чүү-даа көзүлбес кылдыр дооруну бургураан хат-шуургананыг кандыг часкы хүннер маңаа турбады дээр. Дилиндектерге тарып олурткан огурецтерни, помидорларны аныяк кыстар сарыг хүнүү бадыр ажаап кээр турган. Эртен хүн үнмээнде, хүндүс болгаш дажаакы хүн даглар артынче ажып чорда суттаган.

Бок үнүштерни аштап арыглаар дээш аныяк кыстар чеже күүжүн үндүрбеди дээр. Кежээ-кежээ мырыңай шагырай бээрлер. Оларның кызымаккай күш-ажылының өөрүшкүүт түнneли ам бо. Аңаа өөрүвейн чүге өөрүүр боор, кыстарга чоргаарланмайн кымга чоргаарланыр боор.

Фанна ынчаар боданып турда, ооң артындан бир кижи оңу так кужактап, бар шаавыле каттырыпкаш, сала каапсаа-ла, ол Салчак Алдын-кыс болган.

— Экии, Фаа, кайгамчык-ла аяс хүн болур-дур — деп, ол чугаалаан.

— Ындыг-дыр харын, өөрүң дуу кел чыдар ол бе?—деп, бригадир айтырган.

— Ийе, олар ышкажыл. Омак-хөглүүн көрбес сен бе.

Кызыл хоорай Советиниң «Кара-Хаак» совхозунуң ногаа бригадазының база бир ажылчышчы хүнү ынчаар эгелээн.

Өөрү кыстар шупту чедип келгеш, Фанна оларны чыып алгаш, чугаалаан:

— Бо хүн черле шыдаар-ла шаавыс-биле ажылдап көрээлиңер, кыстар. Огурецтер ажаалдазын дүрген дооспас болзувусса, оске ажылывыс биске алдырбас апаар. Картофель болгаш капуста база бистиң маңаа турар болгай.

— Ындыг харын — деп, Мария Орехова чугаалаан,—школачыларның күүжүн черле таптыг организастаар көрээлиңер. Оларны база дүүшүү ышнаш түс-түс авеноларга үзүп алгаш, боттарывыс баштап ажылдаалывыс. Бичии улус ындыг-ла мыйнаан, чамдыкта боттары арааныда ойнап туруп бээрлер-дир. Чагыг, сургап ажылдадырга, оларның кызымаа кончуг ыпкажыл.

Фанна Афонина бригадазының ажыл-херээниң дугайын биске чугаалап берип.

Помидор биле огурецти бо чылын үжен беш гектар черге, капустаны бүдүн чартык гектарга, картофельни 80 гектарга олурткан. Ногааларның үнгенин, ооң дүжүдүнүң түннелин көөр болза, бо чылын маңаа үдурткан ногаажыларымның бригадазы черле багай эвес ажылдаан деп чугаалап болур.

Бригадир кыс мынча дээш, хөлбегер ногаан ногаа шөлүң бир кезек аргалдыр көрүп туру. Ооң хүнге додуккан хүреп шырайында күш-ажылдың өөрүшкүүт кыптыып, чалыы күзел-сорук-биле чайныналып турду.

— Ажаап өстүрери шүүттүт-ле үнүштер-дир ийин бо. Оларны бүдүн чайның дургузунда ажаап, хол-биле үдүп, сүйбап кээр. Ынчалыыс болза, мындыг чаагай дүжүт үнер эвес. Олар суттат чоктан кадып каар. Бок үнүштер оларны бакырадыштар. Ынчан кижиниң үндүрген күжү хооюп чүве болганы ол. Эки ажаарга, элбек дүжүттү бээр үнүштер. Ынчангаш ногаан болган чылдагааны-даа ол.

Ам харын өстүрүп алган дүжүдүүстү ажаап алырынга күш четтикпейн тур бис. Биске школачылар дузалажып. Кыызыдан шефчилер хүнүнү кээп турлар. Оларның улуг дузаазы-биле элээн шүүдап тур бис — деп, бригадир өөрээн сеткилин чугаалады.

Фанна Афонина онзалаган ажылынга шынап-ла кызымак кыс. Ол кандыг бир ажыл-херекти бүдүрүп алыр дээнде, таварышкан бергенде доозуган. Кижи бүрүзү опагыг черинде: бичии Витя Тамдынгол ат-биле болдургеп, 8-ги классчы Таня Эрэнгиң трактор-га сиген чүдүргеп. Кол Дарыйгы, Бараан Эрэнгиң болгаш шефчи Кол Дажыңнай сараат салган. Хүнүң тергиинеери ол болган.

Бир-ле чүгаа кадында: «Бегүн бистиң шефчилеривис хөй-нүү-ле кылды аазы деп, үнелеп ыңнадым. Мынчаар чүгаа таварылга эвес. Чүге дээрге бригада-да күш-ажылдың сагыыга-чурумун үрээр кижи чок.

Совхозка ногаа бригадазын баштай организастап турда, Фанна бригадир болурундан ойталап турган.

— Мен черле ногаа өстүрүп, ажаап чорбаан кижи мен, шынны-ла херек. Кижилер-даа удуртуп шыдавас мен — деп, ол чугаалаан.

Ынчап баарга, совхозтуң удуртукчулары аңаа чүвенин ужур-чөвүн чугаалап, ажыл бергедей берзе, аңаа көрүп олурбас, болур-чогуур дузаны чедирерин чугаалаан.

Фанна аңаа чептээрешкеш, ол даалганы күүседип кирипкен. Кандыг-даа ажылга мынды белен чүве черле турбас. Бригадир кыс ол бүгүнү шыдажып эрткен.

«Кара-Хаак» совхозтуң ногаа бригадазында ам он беш кижи доктаамал ажылдап турар. Мында бодуунуң ажылынга кызымак ажыл-кынчын кижилер хөй. Саара Темир-оол, Мария Скокова, Ооржак Кок-кыс дээш оске-даа ногаажылариның аттарын демдеглеп болур. Оларның тарып өстүрген капустала-рты, помидорлары болгаш огурецтери кайгамчык чаагай өскен.

«Кара-Хаак» — ногаа болгаш сүт совхозу. Ооң өстүрген чаагай огурецтерин бо хүннерде Кызылдың чурттакчы чону магазиннерден садып ап турар. Бо дээрге аңаак кыс Фанна Афонинаның удуртқан ногаажылар бригадазының кызымак ажылының эки түнnели-дир.

Х. ОЙДАН-ООЛ

ЧУРУКТА: Салчак Алдын-кыс.

Фотозу авторнуу.

„ЗОНД-7“ АЙНЫ ДОЛГАНДЫР УШКАН

СЭТА-ныың дыңнадыы

Автоматтыг совет «Зонд-7» станция ужудуушкунун удамчылавышаан.

1969 чылдың август 9-та программа ёзугаар астрочигленлиривишкин болгаш программыг таварыштырылга ужудуушкуннарын кылган соонда, станция Чердеи 260 муң километр ыракка чорда, хеделдирикчи деригин ажылдадыптарга, станцияга баш бурунгаар санаттынган таварыштырылга кылыр дүргеделиишкин идинн берген. Автоматтыг станция таварыштырылга ужудуушкунун кылганының түңнелинде Айже ужарының тодаргайлаттынган траекториязынче шилчээн. Ужудуушкун үезинде эртем ёзугаар хемчээшкиннер кылган. Черни чурукка тыртыргян, станцияның сайзырааңгайжыттынган системаларының ажылдаарын шуудаткан.

Август 11-де Айны долгандыр ужудуушкун кылган, аңаа ай чоогунуң делгемининг бойдус байдалынга хамаарыштыр хемчээшкиннерни кылган, ай кырыы чурукка тыртыргян.

«Зонд-7» Айны долгандыр ушкан соонда Черже ужарының траекториязынче шилчээн.

Станция-биле доктаамал радиохарылзааны тудуп турар. Кээп турар телеметрия медээлерни ёзугаар алырга, станцияда тургускан бүгү системалар чогумчалыг ажылдап чоруур. Траекторияның хемчээлдери санаттынганынга чоок.

Чер кырының командылал-хемчээл комплексиниң хереглелдери «Зонд-7» станциядан кээп турар телеметрия медээлерни хүлээп алырын үргүлчүлеп турар.

Башкарылга-саналга төөү алдынган медээлерни сайзырып ажылдап турар.

ТАРАА ШӨЛДЕРИНДЕН МЕДЭЭЛЕР

● РЕСПУБЛИКАНЫҢ хөвүларында тараа культуралары быжып, дүжүт ажаап алыышкынынга хүн бүрүде чаа-чаа ажыл-агыйлар кирип турар. Республиканга ажаап алыышкынны мурнай эгелээн Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхоштуң механизаторлары күзүн чашкан кок-тараа ажаап алыышкынын уламчылавышаан. Сөөлгү хүннерге чедир 700 ажыг гектарны ажааган. Ол-ла районда Жданов аттыг недээ ажыл-агый артелин Кызыл-Хаваң шөлүнде кызыл-тас кезилдезин эгелээн. Ам чүс ажыг гектар черниң кызыл-тазы ажаап алдынган.

● КЫЗЫЛ ХООРАЙ Советиниң «Кок-Тей» совхозунуң механизаторлары кызыл-тастың, кукуруузаның ажаап алыышкынын матай чорудуп турар. Август 12-ге чедир 240 гектар хире черниң кызыл-тазы ажаап алдынган. Кукуруза кезилдези 200 гектар четпеен.

Совхозтуң шаңында тараа арыглаашкынын аяс хүннерде соскаал чок чорудуп турар. Совхез 40 тонна кызыл-тасты күрүне шыгжамырында урган. Совхозтан чаа дүжүттүң тараазын чүдүрген машиналар Кызылдың сайгарылга базазынга хүн бүрүде кээп турар.

● КАА-ХЕМ РАЙОННУҢ «Октябрь 14 чылы» колхозунуң тараамылары Сарголдуң хөвүзүнде алдын-сарыг кызыл-тастың ажаап алыышкынының районда мурнай эгелээн. Баштай үш агрегат кызыл-тасты тавычалай кезип кирген. Август 12-де комбайнинар 8 чедир немежи берген. Ийи чүс ажыг гектарны тавычалай кескен болгаш оон 50 гектарның тараазын болуп бастырган. Ынчангаш ам кезилде биле бастырылга катай чоруп турар. Гектар бүрүзүнден кызыл-тастың ортуман дүмүдү 8 центнер.

● РЕСПУБЛИКАНЫҢ тараалак улуг району болуп Таңдының делгем хөвүларында дүжүт ажаап алыышкыны хүн бүрүде нааңарып бар чылар. Ажаап алыышкынны мурнай эгелээн «Межегей» совхозтуң механизаторлары август 11-ге чедир 620 гектар кызыл-тасты кесиин. «Элегес», «Тиилелге» совхозтар беш чылдың дөртүү чылының ажаап алыышкынынга база киргеннер.

БИР БРИГАДАДА

Хүннүң кол айтырыы

Хаак-Аксы — чыздың на сиенчи бригада турар апшпг чер: сиген шөлдери чүк бүрүзүнче чаптыла берген. кежерде дески, фермаларже сиген сөөртүрде чоок. Мурнуку чыздардан бээр бо чер албек сигеши-биле сурагжаан. Бо чылын аңаа 3240 центнер сиигенни белеткээр болгаш 250 тонна силосту салыр планныг.

...Бригадир Кол Найдан даартагы ажылдың дугайын кежээ боданып орган: «Шефчилер келген чүве болгай, олар-биле демнешкеш даарта ийи улуг сараатты тургузар херек. Эртен, кежээ элээн черни кестирер. Ам аязып эгеледи, кескен сиген хөй-ле болза экен»... Ынчан ооң боданып чанында чугаалажып орган эштери үзе киргеп.

— Ой, бригадир. Толбул бригадаларынга аштыргаш туруп бердивис, чүү болду бо?

— Ам Домчат-сол бригадазы бирги черже үнген дидир! Найдан ол дугайын билир. Ажылдың темп талазын азырга оларга аштырып турзы-ла шын, ынчалза-даа белеткээр сиген болгаш силос планы оларныыдан хөй.

— Баштай кошкаш кыяккаш, ааалдаан болгай бис,— дээш, бригадир катап боданы бергеп: «Даарта ийи, соңгуу хүн ийи сараат... Чок, ол аввэш боор. Эрэнгиң, Дарыйгы ышкаш шырак сигенчилеривис бар-да болгай. Харын ам-даа чаржып көрээл, ам-даа ye бар-дыр».

Бараан Эрэнгиң (ону чуруктан көрүңер) хөй чылда

сигенге ажылдап келген аргадуржулгалыг ажылчын. Ону, моону кыл дээн айтыышкын маңаваа боду-ла кыагаш киришпеер, бо назынында чеже сараат сигенин тургускан чүве.

Шынап-да бригадирниң бодап органы дег, даартазында 30 тонна ажыг хемчээлдиг ийи сараатты тургускан. Ийи трактор ийи волокушалыг, дерт ат болдургеп сигенни сараат чанынче ооаалай сөөртүп, ниитизи-биле бүгү ажылга чээрби ажыг кижи ажылдап турда безин ол сарааттар каранғылай бергенде доозуган. Кижи бүрүзү опагыг черинде: бичии Витя Тамдынгол ат-биле болдургеп, 8-ги классчы Таня Эрэнгиң трактор-га сиген чүдүргеп. Кол Дарыйгы, Бараан Эрэнгиң болгаш шефчи Кол Дажыңнай сараат салган. Хүнүң тергиинеери ол болган.

Бир-ле чүгаа кадында: «Бегүн бистиң шефчилеривис хөй-нүү-ле кылды аазы деп, үнелеп ыңнадым. Мынчаар чүгаа таварылга эвес. Чүге дээрге бригаданың ажылчын күзүү чедиишпес болганындан шефчилер негеттинип турган. «Дүүн, бегүн эңмежок сиген кестилер» деп, бригадир Найдан харыылады. Аңаа барган шефчилер сиген кезип, ажылчыннарга солуун номчуп, беседа кылып бергеп.

Ооң ыңай, Тоора-Хем суурдан 60 ажыг кижи совхозтуң беш бригадазынче шефтеп үнгенин маңаа демдеглеп каалы, шефтээшкиниерим моон соңгаар-даа организастаар.

Хаак-Аксы — планы улуг бригада. Сөөлгү хонуктарда элээн шуудан, бригада 693 тонна сигенни белеткээн. Бо мышкаш сарааттар ам-даа ковудээр дээрзинге олар бүгүредиг. Ынчалза-даа бригада мындыг түңнелди база кылыр херек: июль 28-тиң медээзи-биле аазырга районда байдал мындыг: сиген белеткээр план 14,2 хуу, силос —18 хуу күүсеттинген. Ам-даа улуг ажыл-илерниң мурнуларда.

А. НУГУУРАК

Фото авторнуу

ВЛАДИМИР ИЛЬИЧ ЛЕНИН:

Биске партийжи долу, шын информация херек, ол чокка «караавыс-даа, кулаавыс-даа, холувыс-даа чок болур» деп демдеглеп турган.

Кызылдың алгы заводунуң коллективи бедиткен социалистиг хүлээлгелерин айлар, кварталдар санында ажыр күүседип, мурнакчы будурулгелерниң одурунда турар. Мында күш-ажылдың сагылга-чурумунуң быжыканындан ажылдың будурукчулуу бедээн. Ажылчым бүрүзүнүң ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургускан. Ында партия организациязының организастап турары политинформациялараа бесе-даларны, солун номчулгаларын кылып турар. Бо чурукта идепкейлиг политинформатор Н. Корниенко ажылчынарга солун номчуп берип тур.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

КОММУНИСТ АЖААП АЛЫЫШКЫНДА

Чүрттүң ховуларында күш-ажылчы күжениишкин күн бүрү өөрүп турар. Дүжүт ажаап алмышкынының темпизи улгадып, мал чеминиң белетке-ли үргүлчүлеп, күскү тарылгага белеткел чоруп турар. Бо чылын ол-ла бүгү ажылдар хуусаа талазы-биле капсырлажып келген. Үзамдыкка соок час, тааримчалыг эвес чай болганының үжүрунда дыка хой чердерге тарааның быжары орайтаан, ооң-биле кады чамдык чердерге кымыл-тас болгаш кок-тарга чиглээш чыдыпкан, а чамдык районнарга оларның үнүжү чавыс болган. Кезилдениң нарылдаан чоруу, дыка хой ажылдарны хары угда чорудар болганы онза организастыг болуруп, күш-ажылчы курлавырларны болгаш техниктиг чепсектерни ажаок долузу-биле ажыглаарын негеп турар.

Ындыг байдал турда партия комитеттери, кодээ коммунистер ховуларда бүгү организастыг ажылды баштаан турары, кижилерин болгаш маннналар парыгын шын сайгара тургузарда, материалдыг болгаш моральдыг идиглерин эдаарычалыг ажылгаарда ажыл-агый удурткулуларынга дузалаары коичуг чугула. Колхозтарның болгаш совхозтарның коммунистери кезилдениң бүгү участоктарынга күш-ажылдың будурукчулуун шинтирлиг бедидерин чедип алыр, шолге, шаңпарга, оруктарга тараанын чидирин болдуруп турар будамыштар-биле демисежир үжүрлүг. Эрепгей кыйгырыглар болгаш айтыышкыннар эвес, харын кижилер ортузунга идепкейлиг киржилге — изиг түлүк ажыл үезинде ээ улуг ажык бээр чүүл ол-дур. Чүткүдүүг күш-ажылдың үлегер-чижээн коммунистер коргузуп турар, хоюу ажылдарында ажыл-ишчилериниң ортузунга, хамыктың мурнунда комбайнар башкарын, автомашиналар чорудуп тураларының ортузунга политиктиг ажылды партия активчилери шуут чоруд

Тараа шөлүнден репортаж

БАЙ-ДАГ—ШАНЧЫГ—АРЫГ-БАЖЫ

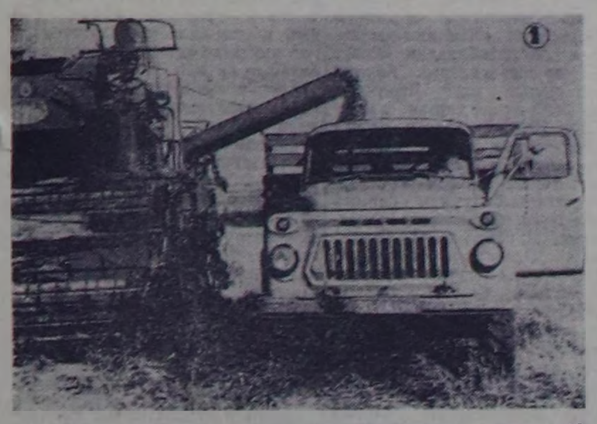

— Бо дүжүртүнген тараа Бай-Даг белиниң-дир, ам ында кезер чер довзулган, комбайнерлер дүштөп алгаш, Шанчыгның тараазын кестирер дээш бригада төвүнде бардылар—деп, кабиназынга кады чоруп органым, чүгле Кок-Чыраа салбырның эвес, совхоздуң мурнакчы чолаачыларының бирээзи коммунист Кыргыс Чалгын-оол меңээ тайылбырлады. (Чурук № 2). Аныяк чолаачының салып орары-даа аажок, шакта 70 км. Баштайгы дүжүттүң тараазын хүлээп ап турар черден үнгеш, чартык шак хире чораанывыс соонда, «Улуг-Хая» совхоздуң бирги салбырының траитор-хөвү бригадазының турлаанга хап келдивис.

Мээң мурнунда-ял таныырым, совхоздуң хоочун комбайнери Оюн Чорбаа баштаан кезек кижи бригаданың повары аныяк кыс Галина Шыроваңың «чө оолдар, чемиеникер» дээр командызын манап, аразында хөөремип орлар. Салбырның агроному Пётр Николаевич Сагаяков кирип келгеш: «Амаап алыышкын үезинде дыка таваарлап болбас болгай, оолдарны дүрген чемгериптиңер, кыстар» диди. Амданыыг чем болган, шупту улус чемненген.

Таптыг-ял ийи шак турда чаа участокка амыл хайныкан. Баштай амылдап турганы ышкаш, комбайнерлер беш-беш кылдыр болүглемип үстүп алгаш кестирип кириптилер. Хамыкты мурнай эгелеп кирген Оюн Чорбаанаң звенозу 40 ажыг гектар дилиндектиң тараазын барык бүдүн чартык шак дургузунда ап октапкаш, (Чуруи № 1), оске бир дилиндекче кириптилер. Ол аразында агрономга душчу бергеш, амыл-херектиң чамдык байдалдарын сонуургаарымга мындыг болган.

Баштай бышнан көк-тараазыны дүрген ажаап алыры-биле үш салбырның комбайнерлерин каттыштырып алгаш амылдадып турар болду. Олар он амыл хүннеринде ниитизи-биле 650 гектарның көк-тараазын бөлүглемип алгаш кестирген. Амаап алыышкынның темпизи улам шулуудаан. Баштайгы беш хонуктуң байдалынга көөрге комбайнер бүрүзү нормазын ажырып келген, ынчалза-даа оларның ап турар дүжүдү чавыс, гектардан-на 3—4 центнер. Бо чылгы кандаашкынының уржуу ындыг болган.

Август 7-де комбайнерлерден Оюн Чорбаа, Хөвалыг Бичеевя, Очур Дартай-оол, Сүктермаа Хурагандай, Тумат Зниновя олар шылгараан. Оларның комбайннарының бүннеринден Кок-Чыраа салбырның төп шаңынче ниитизи-биле 80 ажыг тонна тараа кирген. Август 9—10 хүннеринде шалыпчыларның хүрээлеңи барык 75 хүү өскен. Ол хүн амылдаанардан 8 комбайнериң көргүзүү дең болган.

Оргу шөлде кестирилге үргүлчүлевишаан. Комбайннар шуужуп алган чоруп тур. Элээп ырактан көөрге довзуннар дүндүүштелир, а моторларның даажы амыл-ишчи онза аяны белдуруп, кижиниң сагыжында бир-ле өөрүшкүнү хайныктыра каапкан.

Хөвү-шөлдерде күш-амыйчы хайныышкын-биле чергелештир совхоздуң төп шаңында амыл база хайныккан. Дүжүт ажаап алыышкыны эгелээнден бээр шаңда кирген 160 тонна тарааның 48 тонназын 9 кижи составтыг звено үрезинге хереглээр кылдыр арыглаш, шыгжаан. Ында амылдап турарлардан хөөчүн шак амыйчыны Александра Хавакка баштаткан бир бөлүк эң эки амылдап турар. (Чурук № 3).

— Бо хүннерде бистиң салбырның тараа шөлдеринде амыл эвээжээни-биле чергелештир өске салбырларның комбайннары ам тус-тус салбырларның тараа шөлдеринде баргылаан. Совхозтуң Арыг-Бажы салбырының комбайнерлери баштай бышкан көк-тараазын ажаап ап эгелей бергенер—деп, эш Сагаяков тайыбырлады.

В. МОЛЬБИ.

Авторнуң фотолары.

делегей бо хүннерде

Словакияның чедиишкиннери

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакия словак улустуң амыдыралында алдарлыг төөгүлүг болуушкун — Словак национал тура халыышкынның 25 чыл оюн демдеглээринге белеткенип турар. Бо хүннерде соолгу чыдарның дургузунда Словакияның экономиктиг хөгжүдезиниң чамдык түңнелдерин база үндүрүп турар.

Шаанда буржуаз Чехословакияның аграр кожундаа болгаш үлетүр талазы-биле хожудаңгай чораан Словак Социалистиг Республика ам сайыраңгай индустриялыг чурт болу берген. Буржуаз республиканың үезинде бүгү Чехословакияның бүдүрүп үндүрүп турганы ол хире продукцияны бөгүн словак үлетүрүүк бүдүрүп үндүрүп турарын чугаалаарга-ла четчир. Улусчу эрге-чагырганың чыдарында ңаа улуг үлетүр бүдүрүлгелерин тутkан, үлетүрүүң бүдүн адырларын чаазы-биле тургускан.

Чөөн-словак металлургия комбинадын тутkан чорук словак үлетүрүүң хөгжүлдезинге аажок улуг рольду ойнаап. Ону ажыглалга киирген-биле федерацияда металлургия болгаш машина түдуушкун үлетүрүүң ийиги улуг төвүи Словакияга тургускан.

Словакияның химия үлетүрү шапкын темпилер-биле хөгжүп турар. Совет Эвилелиниң дузазы-биле тутkын болгаш чүртта эң улуг «Словнаф» дээр нефть-химия комбинады бүгү федерацияның нефть продуктулар талазы-биле хереглелиниң 80 ажыг хуузун хандырып турар. Совет нефтини делегейниң «Нафтал» нефть дамчыдылгазы-биле Чехословакияга эккеп турар апарган үеде ол комбинат опза чугула ужур-дүзелиг болу берген.

Словакия ЧССР-ниң атомнуг энергетиказының база төвү болган турар. Ында, Ясловск-Богуницте, Чехословакияның атомнуг баштайгы электростанциязының түдүү доостурунга чоокшулаан.

—⊙—

Шиитпирлиг удурланыышкын

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Демократтыг Республикага удур Каттышкан Штаттарның агрессиязының чаа үүлгедиишкиннерине удурланыышкынның медеглелин ВДР-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң төлээлевиин кылган.

Август 6-да беш америк самолёт ВДР-ниң агаар делегеминче шургүп киргеш, Куанграч болгаш Туенхоа районнарда (Куангбинь можу) чурттакчылыг элээп черлерин бомбалаан болгаш ракеталар-биле бооланы дең, медеглелде чугаалаан. Америк ужар түүлдүң араатанызыг үүлгедиглериниң түңнелинде кижи талазы-биле когарал бар болган. Ол районнарның чурттакчыларынга материал талазы-биле улуг когаралды чедирген.

Вьетнам Демократтыг Республиканың чаза Каттышкан Штаттарның агрессиязының ол үүлгедиишкиннерин шиитпирлиг буруу шаап, ындыг янзылыг үүлгедиглерни доп-дораан соксадырын негеп тур дең, медеглелде чугаалаан.

АНЫЯКТАР КИЛЕҢНЭЭН

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияга «иогаан бөрттер» дең америк кинофильмни үндүрүп турарынга удурланыышкын бүгү чуртта үргүлчүлеп турар.

Вьетнам-биле аныяктарның болгаш студентилерниң эвесткил каттыштырылгазының бүгү-делегей конференциязын белеткээр талазы-биле француз комитет бо милитаристиң фильмин көргүзеринге шиитпирлиг удурланың турар. Мурнуу Вьетнамдан бүгү америк шеригнерни чугаа чонка үндүрер хээп боттарының демиселин күштелдиреринге француз аныяктарны комитет кыйгырган.

Хоойлу төлевилелин чүүлдүгзүнген

ДЕЛИ. (СЭТА). Индий парламентиниң үстүү палатазы чурттуң улуг 14 банкызын национализастаар дугайында хоойлу төлевилелин ийиги номчулгада чүүлдүг дең санаан. Улуг капиталдың эргежыыктарын төлээлээн «Сватантра» дээр партияның депутаттары хоойлу төлевилелин бадылаар үезинде хуралдаар аалдан үнүп чоруткан.

Оон мурнунда парламентиниң адаккы палатазы хоойлу төлевилелин чүүлдүг дең санаан. Республиканың президентиниң хүлээтелин күүседип турар М. Хидайтулла хоойлуга ат салган соонда ол күштүг болур.

Коммунистиг парлалганың фондузунга

РИМ. (СЭТА). Италияның ажылчы чоннары коммунистиг парлалганың фондузунга биө миллиард ажыг лирин чыып киирген дээрзин «Унита» солун дыннаткан. Ийи миллиард лирни чыылдырар соруланы салган акша чыыр талазы-биле кампания бүгү чуртта үргүлчүлевишаан.

Үш израиль самолётту дүжүр аткан

АММАН. (СЭТА). Нордананың девискээринге үш израиль самолётту дүжүр аткан дең, армия командылалының төлээлекчизи медеглээн.

Август 10-да хүнүң ийиги чартында «Мистер» биле «Ботур» хевирииң 10 израиль самолёду Адассин, Ширка, Баарид, Чөөн даг каналын дургаар районнарда (Нордан хем шыналзының соңгу болгаш ортаа кезии) турар нордан туруштарже каш удаа халдаан.

Нордан армияның зенит артиллериязының солдаттары «Мистер» хевирииң ийи, «Ботур» хевирииң бир израиль самолёдун дүжүр аткан. Халдаашкын үезинде үш нордан солдат балыглаткан.

КЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

Шаньси можуда улустуң хөлөөэшкиниериниң дугайында дыннадыглар Кыдаттан келген. Ол дыннадыгларның бирээзи болза, Мао Цээ-дунуң айтыышкынын ёзугаар можуже чоруткан «ККП ТК-ның дыннадыы» болуп турар.

Ол документиде чугаалааны болза, Шаньси можуның төп болгаш мурнуу районнарында, оон наймыслаалы — Тайюань хоорайда «бүгү чаагайларның революстуг комитеттерни чылча шаап тураре, «чамдык кижилер шериг кезектеринче халдап, оларның боо-чепсээн хунаап ап турар апарган». Бар медээлерден ап көөрге, элээп таварылгаларда тус черниң гарнизоннарының солдаттары болгаш харын-даа командирлери безин чоннуң талазынче чайгылып кирип турар.

Мао «хан төгүүшкүнүң соксадыр болгаш сырый каттыжышкынны хандырарын негээн». Хуанхэ хемниң ортаакы агымында ол даглыг можуже шериг күштерни немей чоруткан.

Армия Мао Цээ-дунуң улуска удур шериг-бюрократтыг диктатуразының нол чөленгинижи болуп турар дең үүвеин Шаньси можуда болуушкуннар база катап бадытkан турар. Камгалал министри Линь Бяонуң ажыы-биле шуут медеглээни болза, «армия чок турган болза, культура революстуг болдунмас болгаш Маонуң шугумуун чорудар-даа аргажок турар ийик».

Шаньси можуга маочуларга удур демисел июльдуң төнчүзүнде—Кыдаттың улусчу-хосталга армиязын тургускавының ооның бинче-ле мурнунда эгелээн. Армияның чыл оюнга хөлбаштыр пекин солуннар «чаа ёзу-чурумну» эмгелеп тургузарынга шериг кижилериниң «шиитпирлиг ролюнуң» дугайында эвээш эвес чүүлдерни бижээн.

Август 1-де, Кыдаттың улусчу-хосталга армиязының 42 чыл ооның хүнүнде, «Женьминь жибао», «Цзефанцюнь» солуннарга болгаш «Хунци» журналга директивтиг чүүлдү парлаан. «Культура революциязы» уламчылаар болгаш «бүгү үүвеин шериг контролюнга тургузар» дээрзин ол чүүлде бадыткаан. Бодунуң бир улуг чүүлүнге солун Хэбэй можуда Наньюуниң паровоз-сепгелге заводунда кижилериниң ажы-чанын бижээн. «Мао Цээ-дунуң идеязын калбак улус массаларның баш-мээзинге сиңирер төлээде, солдаттар заводтуң бүгү ажылчыннарын «Маонуң идеяларын» өөренир талазы-биле «роталарга болгаш заводтарга» үскен дең, «Женьминь жибао» солун бижээн. «Кичээлдерге» шериг кижилер шыңгыы айтырыгны салып турган: «культура революциязының үезинде ким ыанаар ажы-чанныг турганыл?» Ындыг арганы ажыглап турган, Маонуң дайзыннарын «чырыкче үндүр сөөрткен» болгаш «Маонуң идеяларының ёзугузунга хожудаңгай будүүлүк массаларны кижизидер соруга-биле оларны ажыы-биле шаажылаан».

Шериг кижилер Шаньинының кан эзилдирер заводунуң техниктиг тускай артемниглеринииң «идеңкейжизин канчаар бедиктеинин». Цзинань можунуң театр артистерин оларның «база катап канчаар эде кижизиттинген», найысыладың «Синьхуа» дээр гостиницазының официанттыларын канчаар шыңгыы кижизидип турарын «Меньминь жибао» солуннуң чүүлдеринде чугаалаан.

Будүрүлгелерде казарма корум-чуруму ажылчыннарның киленңээшкинин үргүлчү хайныктырып турар. Чоокта чаа «Хэйлунцзян» солун Цицикарда чигир заводунда турар «Нкезектиң шаажылал лемчеглериннии» дугайын бижээн. Ол будүрүлгеледе тургускан солдаттар Маонуң чаа чурумнарынга таварымнас кижилерни шаажылап турган.

Кыдат армияны улустуң эргеажыктарын болгаш ооң революстуг чаалап алымышкынарын камгалаар армия кылдыр тургускан. Ам ажылчы чоннарның хөделиишкиннерин базарын, Маонуң идеяларын күүдээшкин-биле иештередирин, үлетүрүүң, көдээ ажыл-агыйның болгаш транспортту милитаризастаарын армияның ачы-хавыязы кылдыр тургузуп турар.

Маонуң суртаалчызы «Хунци» журналга бижээни-биле алырга, «Мао даргага шынчы чорукту хайыралаан» ол шериг кезектерин улусчу-хосталга армиязының ооның будүүзүнде оныа мактаалы алырынга төлептиг болган дең чүүлдерде бижээн. Ол болза хамыктың мурнунда «Мао штабынга» шуут чагыртkан «тускай шериглер» дээр шериглерге хамаарыжыр. Шаанда 4-кү армияга Линь Бяо-биле кады албан арттирген кижилер ол «тускай шериглерни» командалап турар.

Маочулар Кыдаттың улусчу-хосталга армиязының ооң антисоветтиг болгаш шериг калчаараашкынын өөскүдеринге ажыглаан. «Качыгдаашкындан хортпас, өлүмден кортпас» дең Маонуң «ээн чаа айтышкынны» солуннарда долган. Амурнуң Гольдин ортулуунга кыдат чепсектиг чөңгээнин соонда дораан-на ол «ээн чаа айтышкыннар» парлалганың арминнарынга кестүп келген.

«Соңгу таладан айылдың» дугайында хоозун, мөге пропагандага чагдыныл алгаш. Мао болгаш ооң чоок кижилери кыдат улусту кар-берге качыгдалга, шериг диктатуразының ёзу-чурумунга долганнал ыпдажып чурттаарынче албадаарын күзеп турар.

(СЭТА).

Кизингерниң АКШ-та чугаалажыышкынныары

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Албанның аян-чоруун кызыл АКШ-ка чоруп турган ГФР-ниң канцлери Кизингер биле АКШ-тың президентиин Никсонуң ийи хүн үргүлчүлээн чугаалажыышкынныары дооваулган.

Парлаан үндүрген кадыы медеглелден билдингенин-биле ам көөрге, Никсон биле Кизингер НАТО-нуң, америк-барыын-герман кадыы ажылдажылганың айтырыгларынга онаа кичээнгейин салган, Чөөн биле Барыын таланың аразында харылзаалардың айтырыгларын, «берлин болгаш герман айтырыгларын» чугаалажып көрген. Никсон даштыкы туруттарга бодунуң соолгу чоруушкуунуң дугайын ГФР-ниң канцлериинге дыннаткан.

Чугаалажыышкынныар «ыанг найыралдың болгаш бот-бодунга бүүдүрежир чоруктуң байдалынга» эрткен дең, ийи тала демдеглээн.

«Делегей мезилдежиниилиннерин соксадырынче, чепсегленишкинин дүжүрер талазы-биле чедиишкиннерни чедип алырынче, Европада дүшкүүрлүг чоруктуң чылдагаанарын узуткаарынче угландырган күжениишкиниериниң күзенчиинин» дугайын дыннадыгда демдеглээн. Кадыы кылган дыннадыгдан билдиниин турары болза, президент биле канцлер НАТО агрессчи блокту быжыглаары дээш туржуп, ону барыын талакы күрүнелериниң политиказында «чугула чепсек» дээнер.

АКШ чепсегленишкинин дүжүрериниң айтырыгларының талазы-биле чугаалажыышкыннарга «бодунуң эвилелчилериниң эрге-ажыктарын кичээнгейге долу хире-чергеэн-биле алырынга» белеп дээрзин Никсон Кизингерге бүүдүреткен дең, медеглелде чугаалаан. ГФР «ооза туруштуу» эвээш болгаш бо айтырыгларын талазы-биле чугаалажыышкынныарга тускай тайылбырны берген дең, информас агентилелдерни дыннадып турар. Кадыы кылган медеглелди ёзугаар алырга, Никсон биле Кизингер АКШ биле ГФР-ниң аразында «сырый харылзааларны» бадыткап, «бот-бодуң бүрүн билчиринге, эрге-ажыктарын чаңгыс ай болдурарынга» үндезилээп, америк-барыын-герман кадыы ажылдажылганы үргүлчүлээри дээш саналдаап.

Президент биле канцлер чоокта чаа сан-хөө талазы-биле чарган дугуржулгага байыр чедирген. ГФР Барыын Германияда америк шериглерниң ажаалда-тежээлинге чаргылдадырын талевирин көвүдедиринге чөпшээреңнеен дең чүве биидингир болгай. Бо дугуржулганы ийи тала камгалалга «кадыы ажылдажылганы чорударынга быжыг шиитпирлиниинң» илерели кылдыр үнелээн.

Вашингтонда Ак бажың биле Боннда канцлериниң ведомствозунуң аразында харылзаанның дөрт шугумун тургузарын шиитпирлээн. Ийи тала космосту шинчилээринге америк-барыын-герман кадыы ажылдажылганы калбартырын база дугурушкан.

ДЕЛЕГЕЙ НЕДЕЛЯ ДУРГУЗУНДА

ВАШИНГТОН: ЭНДЕРЕ ЧЕПСЕГЛЕНИРИН КҮШТЕЛДИРЕ БЕРГЕН

АВГУСТ 6-ДА АКШ-тың сенады чазактың «Сейфгард» системазын — ракета га удур камгалал (РУК) дээр системазын — тургузарының планнарын чугаалажып тургаш, америк сенат кежигүннеринден ол планнарга удурланганнарның киирген элээп хөй чазалгаларын хүлээп албайн барган. Пентагон болгаш ооң оорганаган шериг-үлетүр монополиялары эндере чепсегленирин база катап калбартыр деп боттарының күзелин чедип апкан. «Күш дөгээринең» политиказын бодунуң даштыны политиказының кол барымдаалаар үүлү болдуруп турар чүрттүң ындыг болурунда кижи биилп чадаар чүве-даа чок.

Оон элдептиг болгаш бакчаанның болуушкун козулгеп. Ол планнарны чугаалажып турда, сенат бот-бодунга удур демисешкен ийи тала кылдыр чарлы берген. «Сейфгардтың» тургузарының планнарын боттандырарын тур соксадырын негээн чазалга киирерин хүлээп албаан бадылаашкыннар чаңгыс-ла бадылаашкын-биле хой нуруу болган. Сенат даргалаан эргелиг, АКШ-тың оралакчы президентизин С. Агню ол бадылаашкынны берген. Оон оске бир чазалганы хүлээп албаан бадылаашкыннар ийи-ле бадылаашкын-биле хой нуруунуң бадылаанны болган. (Ол чазалга РУК системазын калбартырын тоокку сан-хөө чылында «соңгарлаттырып каар» сорулгалыг турган).

«Ону тиилелге азы аштырышкын кылдыр билир бе?» деп, «Вашингтон пост» солуннуң тайылбырлакчызы Чалмерс Робертс айтырыг салып бижээн. «Американың политиктиг амыдыралының амгы үеде ирип турары сенатка көстүп келгеш, ону бойладыпла кээр часкаан. Ынчангаш чазактың ол тиилелгези алды арганы, беш мегелиниң тиилелгези болгаш»—деп, ук тайылбырлакчы бадыткаан. «Чазак аштырышкынга таварыжырыында бадытkалдарын тускай эртемниглер колулап турар. Аңаа үндүрер чарыгдалдарны 100 болгаш оон-даа хөй миллиард доллар болур дээр болза, шын болур ийик. «Эндере чепсегленирин күштелдирер сагыштыышыстың бүгү делегейге хереглиэн ол болур. Анаа контроль тургузар идегелди ол кошкадыр»—деп, сенат кежигүнү Джавтс медеглээн.

Каттышкан Штаттарның иштинге ол угланышкын социал айтырыгларны улам чидиглендирерин ошпап, аңаа сураглыг хөй-хөй ажылдакчылар сагышсырап турар. «Хоорайларывыс кризиске таварыжып, көдээ черлер ядарап, өөредилге системазы баксырап, аш-чут болуп турарының уламындан төлевиллеттиниң турар ол шериг чарыгдалдарын хүлээр арга-даа чок»—деп, АКШ-тың оралакчы президентизин Г. Хэмфри ованарындырып чугаалаан.

АКШ-та шериг-үлетпүр комплексиниң ыйыышкынына удур демисел соксавайн, улам күштелип турар. Дайынга удур митингилер, чыскаалдар болуп турары ону хереченээн.

КРИЗИСКЕ КРИЗИС УЛАШКАН

АВГУСТ 5-ТЕ Италияның чаа чазаа тургустунган деп дыннаткалы маанзи номчаанны дег болган. Парлалга ону «кыска хуусаалыг», «түр чазак» дээш, баш бурунгаар-ла «Кызыл-дустай берген» чазак деп көргеп.

Этелээ-ле бир ай болган чазак кризизи ам-даа үргүлчүлевишаан деп чүве оон билдингеп. Ол кризис «Чөөн үзелдиг төп» дээр эвилелдиң эргечагырга холгаарлап турганының түңнелинде Италияның таварышкан кризизиниң уламчылааны болган. Ол «төп» чурттуң мурнунга тургустунган айтырыгларын чаңгызын-даа шиитпирлеп шыдаваан.

Мында чаа болган болуушкуннар мындыг. «Чөөн үзелдиг төптүң» (тодаргайлаарга, демократтарның, социалистер биле республиканчыларның) М. Румордың баштаткан чазаа социалистиг партияның чарылганының соонда болгаш ооң хөй нуруузу удуртулганың антикоммунистиг политиказын эдереринден ойталаан соонда дүшкен. Социалистиг партияның эвээш нуруузу чаңгыс аай социалистиг партия болу берген. Чазак кризизиниң кара чаңгыс чылдагааны социалистиг партияның чарылганы-даа эвес. «Социалистер боттарының чаңгыс эвиниң бузулганын арай дең ажыып арткен-даа турза. Румордың чазаа бодунуң христиан-демократтыг партиязынга база ындыг чарлышкын болурупун уламындан удавас дүжер турган ийик»—деп, америк «Нью-Йорк таймс» солун айыткан.

Америк солуниун бижип турганы ол чарлышкын ыңгада-ла болур дей берген турган. Май 19-та болган соңгулдага чөөн үзелдиг партиялар, мында-гыы коммунистер улуг чедиишкинниг болган, ол чарлышкынның болуру оортан тодаргай билдинген.

Ындыг болганда, «чөөн үзелдиг төптүң» коммунистерни чаасказынырадырынга үндезилээп, ажылчыы аңгының чаңгыс эвин бузар оралдажышкынныар кылдыр политиказы «чөөн үзелдиг төптүң» чазаан Румордың катап тургузар дээн орандажышкынныарының чедишкинин чок болурунуң чылдагаанны болган. Үш неделя дургузунда түңнел чок сүмележишкиннер кылып келгеннинң соонда «түр» чазак тургустунган. Румордың «түр» чазаа амгы Италияның варын политиктиг байдалынга чүүдээ өскертип шыдавас.

ГФР-ГЕ БОЛУР СОҢГУЛДАНЫҢ БҮДҮҮЗҮНДЕ

БАРЫЫН ГЕРМАНИЯДА соңгулда кампаниязы шиитпирлиг үе-чадазында четкен. Политиктиг партиялар боттарының кандидаттарын депшидерин дооскаш, съездилеринге соңгулда мурнуу чарының программазын хүлээп алгаш, соңгукчуларның байдлаашкыннарын алыры дээш калчаалыг демиселди чорудуп эгелей берген.

Неонацистиг национал-демократтыг партияның чаа тыптып келген гитлержи башты-лары Фон Таддея сентябрь 28-те болур соңгулдага соңгукчуларның байдлаашкынныарының 10—12 хуузун алыр деп кордавышаан, чазакка соңгудуп киргеш, гитлеризминиң политиказының болгаш идеяларының салгакчызы болуп турар партияның парламент болүүн тургузуп алыр деп турар.

Барыын-герман неонацистер биеэде гитлержилериниң тургускан «ёзу-чурумун» эргежок чугула деп чулчурбушаан, нацистиг Германияның кызыгаарларын катап тургузарын, барыын-герман армияны күштелдиреринң, кол штаб тургузарын, нацисчи дайын херектеннерин иетеп сүрерин соксадырын негеп. Освенцимниң болгаш Майданектиң ыштыгхоран камераларынга милли-он-миллион кижилерни кырып турган кемниг үүлгедиглерни шынзыдып агартырын орандажып турар.

Национал-демократтыг партия бодунуң соңгулда мурнунда кампаниязын амгы чагырыкчы христиан-демократтыг эвилел—Христиан социалистер эвилели партия-биле херек кырында сүлчээлежип алган калбартып турар.

„ЧАА ПОЛИТИКАДА“ ЧАА ҮҮ БАРЫЛ?

АКШ-ТЫҢ КҮРҮНЕ СЕКРЕТАРЫ У. Роджерс Мурнуу-Чөөн Азияга аян чорук кылып чораан. Роджерс Токиога болгаш Сеулга, Тайваньга, Гонконгка барган, Индонезияның даштыкы херектер министри-биле ужурашкан. Канберрага чораашн, АНЗОС эвилелдиң чөвүлелиниң сессиязынга киришкен. Чаа Зеландияга барган соонда АКШ-че чавар дең турар.

АКШ-тың даштыкы политиказының удурукчузуунуң чораан чурттарының баштыцнары-биле чугаалажыышкыннарга ол эвээш эвес чүүлдерни чугаалашкан боор. Ындыг болза-даа Роджерс американнарның «Азияга чаа политиказы» дээр чүүлүн чер болганга-ла бодунуң талалакчыларынга тайылбырлап берип чоруур.

Ол «чаа политика» делегейниң ол девискээринге эрги ёзу-чурумнарны сегидер болгаш чаа ёзу-чурумнарны тургузар сагыштыг дең чүве хой санныг ужуражмышкынныарның билдинге берген түңнедериниң көзүлген. Чижээлээрге, Сеулга мурнуу-корей чалча болүктүң баштыннары-биле ужурашкаш, Роджерс Мурнуу Кореяның «намгаланыр аргалының быжыглаарының» айтырыгларынче, аңаа холбаштыр Азияда реаксылыг күштерниң чаа шериг эвилелин тургузар дугайында айтырыгже кол кичээнгейин салган. Аңаа чугаалашкан

ЧОГААЛЧЫНЫҢ ДЕМДЕГЛЕЛИНДЕН

ЧАДААНАНЫҢ ЧАДАГАНЫ

Чөөн Хемчик районуң бот-тывынгыр ураң чүүл көрүлдезин улусчу таланттыларның байырлалы болган. Көрүлдеге районуң 17 көдээ клубтарындан 8 ураң чүүл коллективтери киржип, аңаа 600 чыгаң бот-тывынгыр артистер талаптызын көргүскен. Оларның аразындан 20 чыгаң коллектив, 63 бот-тывынгыр артистер өртектиг чүүлдер болган дипломнар-биле шаңнаткылаан. Район көрүлдезиниң массалыын бо-ла чижектер чугаалап турар-дыр.

Районуң бо чайгы көрүлдезиниң программаларын хорүлдениң негелделери бүрүн ыраажы — Ондар Барыңмаа болган. Оон «Авамга» деп ыры кончуг таалаңчыг тараш ырлаапы көрүкчүлериниң дыңмиттиг адыш часкаашкынары-биле шаңнаткаш бартан.

Шемижилериниң гитараларга үдеттирген хөөмей-сыгдыының квартединиң көрүкчүлер сценадан салбайн турган. О. Сөмдерек биле М. Бичө-оолдуң каттырынчыг баштактары, оолдар ансамблиниң «Тачиканы» күүсеткени. К. Соскур биле М. Болаттың ук черинең дугайында кожамыктарын, уруглариның ыры ансамблиниң күүселдезин көрүкчүлер чыдаа-биле уткуп турган. Шемижилерин хайыраканчылар солаан. Оларның концерти Алдан-Маадырлар дугайында көргүзүг-биле эгелээн. Бир эвес ону чедир сиңиредин тургускан болза база бир көрүштүг шижидилге болур турган ийик. Эң аныяк артист Ольга Доржу «Авашкылар», «Детсад» деп шүлүктерин номчаан, оолдарның болгаш уруглариың ыры ансамбльдериниң Чылбак-оол биле Седен-оол оларның дуэт-биле ырлаанын тыва национал музыка (игил, быяаачы, чадаган, дошпулуур) ансамблиниң күүселделерин көрүкчүлер база кончуг сонуургаан. Солуң номерлер улажып-ла турган.

— «Тыва совхоз» келдя-ле— дээн үнер клубтуң дола берген. Ак-ак хаажылыг кызылкызыл торгу тоннарлыг биршиң оолдар, кыстарның хору үш баяннстерге үдеттиргеш, база-ла Ленин, партия дугайында ыры чаңгыландыр ырлажып үнген. Оларның концерти бүгүдеги база-ла хаара туда берген. Чүүүн Ооржактың демир-хомустаарын. Зинаидалар Ондар-биле Ооржактың гитарага үдеттиргеш ырлажырын, хылдыг хөгжүмге үдеттирген ыры квартединиң «Теве-Хаяны» күүсеткенин. Ондар Анчымаавың «Авамга тураскаадыгны» ырлаанын зал ишти база-ла дыңмиттиг адыш часкаашкыны-биле шаңнап турган. Бо коллективтиң хору Р. Кенденбильдин «Орденнит тыва» деп ыры-биле концертин дооскан.

Ам сцена кончуг каас-тараш, шынап-ла, чүзүн-бүрүн чечектер шыкаш хептерлиг — ак-ак хаажылыг хөөлерлиг кызыл-сарыг, кызыл-кызыл, ногаан-ногаан тоннарлыг баян-талажыларны уткуп алган. Ол аныяк коллективтиң программазы «Алдан-Маадырлар» деп композиция-биле эгелээн. Баян-талажылар дидим болгаш бүзүреллиг ойнап эгелээнин көрүкчүлер ол дораан эскерип каан. Оонкуң солуң утка-шынары, ураң-мерген күүселделя, хеп-сыныың каас-тараажы болгаш номер бүрүзүн белеткээринең тывызыы көрүкчүлерин ол дораан кайгады берген. Бо коллектив программазының номер бүрүзүн ёзулуг артистер шыкаш көрүштүг кыдыр ойнап турган.

Танцы бөлүүнүң «Хөөлер» деп тыва танцы биле бир украин танцыны күүсеткеним, он үш оолдуң ыры ансамблиниң күүселдези, эстрадтыг оркестриин оюну, база «Саян кырында Октябрьның херели» деп литературалыг композиция болгаш өске-даа номерлери, Б. Хөвеңмейниң «Октябрьның тугу» деп шүлүүн Бера Монгуштуң база шоодугуг шүлүктү К. Аюмаанық кончуг шынаамы номчаанын. Сат Хүреш-оолдуң оркестрге үдеттиг алгаш, улранчыг тараш ырлаанын. Сат Шаңгыр, Сат Чечек, Вера Монгуш болгаш өскелериин-даа таалаңчыг ырышоору, шынап-ла Чадаананың чадаганының аяны болуп турган. Уругларның ыры ансамбли чечектерниг ырлажып кирип кээп, Тараш-оолдуң «Енисейим — Улуг-Хемим» биле «Баштак кожамыктар» деп ыраарны аяп киирип турган ырлажырын. Хүреш-оол, Хожур-оол, Калчзи-оол суглариың А. Лаптаңның «Башкыга» деп ыры. Сат Шаңгырның «Хамнаарак» деп ыры аяп тудуп бадыткаанын ким катап-катап дилексевейн олурган дээр боор! Баян-талажылар ол хей-аттыг концертин «Саян кырында Октябрьның херели» деп литературалыг көрүүзүт-биле дооскан.

Кыска хуусааның иштинде Баян-Талада культура, ураң чүүл кончуг шапкын сайзыраң турарын маңаа байыр чедирип демделээе чогуур. Эрткен чылын ийи каът 300 олуттуг клубту (ону өөрем чокка культура ордузу деп болур) тудуп, бүрүн дериг-херексээш, ажыглаага киирген. Колхоз бүрүн хылдыг хөгжүм оркестрин база ээдып ап, ураң чүүл коллективин яңзы-бүрү хеп-сын-биле бүрүн кедирген. Бо дээрге инда колхоз баштаар черинең, оон даргазы эш М. Мирчиниң, партия организациязының, оон секретары эш М. Хожур-оолдуң болгаш комсомол организациязының, суму Советиниң, клуб эргелекчизи М. Доржу, ураң чүүл удуртукчузу Галина Сат, баянист Монге-Байыр суглариың болгаш бүгү бот-тывынгыр артистериниң культурага шынчы бердинген кызрак кызыл аяның түңнели-дир.

Иймедө Ленин аттыг колхозтуң бот-тывынгыр артистери Новиковтуң «Ленинни дыңнаар», Кенденбильдиң «Совет Тывам» деп ырларын болгаш боттарының улуг Ленининиң ады-биле адаан төрээн колхозазуның 20 чыл болган оюнга тураскааткан «Чаа суурда» деп ырын улустуң аялгазы-биле хөйден ырлаан. Уругларның танцы болүүнүң «Берёза» база Куба танцыларны күүсеткенин, М. Часкалдың Дуаак-Саар, Ира угбашкыларның, Оля Сарыг-оолдуң ыраажы таланттызын, база Ира Саттың «Мухафат» деп таджик ырын таджик, орус дылдарга ырлаанын көрүкчүлер сонуургаан.

Чадаанажыларның хору көрүкчүлерни кайгады берген. Олар Холминовтуң «Ленин дугайында», А. Чыргал-оолдуң «Ленин — партия», Р. Кенденбильдиң «Аъдым» деп ырларын үш баяннске үдедип алган бараалгадып келген. Оон дирижёру — Чашпа Иргит. Бо дээрге үш чүүл үнүүг болгаш бир күүлүг тараш хор болган.

Иргит Малина дирижёрдап ангыда, талантылыг ыраажы, малчыннар О. Алдын-оол биле Х. Бичө-оол скрипкага дуэттеп ойнаан. Ооржак ээдек шимчашкыннерин талантылыг-ла күүсеткен.

Александр Ондар көрүкчүлерге байыр чедирбишаан, сүт-хөлчүлериниң концертин чарлап үнүп келген. Оларның концерти малий шүүкчү Гауссу Длавараның Ленин деп шүлүүн С. Шалгының аяннаг болгаш өткүт номчаану-биле ажыттынган.

Бежен чыгаң киржикчилиг хор эки болган. «Сүт-Хөл» совхоз дээрге барык бүдүн район чыгыы, 7 коллективти каттыштырган улуг ажыл-агның. Ынчангаш олар улуг программаны белеткеп аккелген. Сүт-Хөл — мөгелер чурту болгаш, база-ла мөгелери ышкаш бо көрүлдеге өскелер-биле база-ла аттыр-дачыр тудушкан. Хойжу Хунаштаар-оолдуң ыяңгыыг сыгыртыры болгаш хөөмейжи-сыгытчыларның алды киржилиг ансамбли-биле хылдыг хөгжүм ансамбли онзагай чүүл болган. Өске-даа эки номерлер бар болгуланн.

Сүт-хөлчүлериин арай дажаш белеткеникеп келгенин көрүкчүлер эскерип каапнар. Ынчалаа-даа ол байдал сүт-хөлчүлериниң ураң чүүл коллективиниң, кажаң-на ийик, бирги черге уне халыг бээрин баш бурумгаар чугаалап турган.

Чыраа-Бажының ураң чүүл коллективинден шуулу сестин турганы илдең. Моон мурнунда көрүлделерге бирги, ийиги черлерин эзээп турган кончуг шыырак дээн, ёзулуг мергежээн, республикага бээн суглыг коллектив-ле болгай.

Чыраа-Бажының коллективи программазын А. Чыргал-оолдуң «Өлүм чок Ленин» деп ыры-биле ажыттаан. Ол хөрүнүң ыраажызы Анна Донгактың таалаңчыг тараш ырлаарындан эгелээш-ле, бо бот-тывынгыр артистерни көрүкчүлер сценадан салбайн, оларның ёзулуг бышкан болгаш эдигип мергежээн оюннарын дыңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле шаңнавышаан, катап-катап дилеп турган.

— «Чечектерни амыр-дыш чокка эки ажаап, суглары-ла турар болза, олар кайгамчык болгаш бүгү бот-тывынгыр артистериниң культурага кызыл аяның түңнели-дир.

Иймедө Ленин аттыг колхозтуң бот-тывынгыр артистери Новиковтуң «Ленинни дыңнаар», Кенденбильдиң «Совет Тывам» деп ырларын болгаш боттарының улуг Ленининиң ады-биле адаан төрээн колхозазуның 20 чыл болган оюнга тураскааткан «Чаа суурда» деп ырын улустуң аялгазы-биле хөйден ырлаан. Уругларның танцы болүүнүң «Берёза» база Куба танцыларны күүсеткенин, М. Часкалдың Дуаак-Саар, Ира угбашкыларның, Оля Сарыг-оолдуң ыраажы таланттызын, база Ира Саттың «Мухафат» деп таджик ырын таджик, орус дылдарга ырлаанын көрүкчүлер сонуургаан.

Чадаанажыларның хору көрүкчүлерни кайгады берген. Олар Холминовтуң «Ленин дугайында», А. Чыргал-оолдуң «Ленин — партия», Р. Кенденбильдиң «Аъдым» деп ырларын үш баяннске үдедип алган бараалгадып келген. Оон дирижёру — Чашпа Иргит. Бо дээрге үш чүүл үнүүг болгаш бир күүлүг тараш хор болган.

Иргит Малина дирижёрдап ангыда, талантылыг ыраажы, малчыннар О. Алдын-оол биле Х. Бичө-оол скрипкага дуэттеп ойнаан. Ооржак ээдек шимчашкыннерин талантылыг-ла күүсеткен.

Александр Ондар көрүкчүлерге байыр чедирбишаан, сүт-хөлчүлериниң концертин чарлап үнүп келген. Оларның концерти малий шүүкчү Гауссу Длавараның Ленин деп шүлүүн С. Шалгының аяннаг болгаш өткүт номчаану-биле ажыттынган.

Бежен чыгаң киржикчилиг хор эки болган. «Сүт-Хөл» совхоз дээрге барык бүдүн район чыгыы, 7 коллективти каттыштырган улуг ажыл-агның. Ынчангаш олар улуг программаны белеткеп аккелген. Сүт-Хөл — мөгелер чурту болгаш, база-ла мөгелери ышкаш бо көрүлдеге өскелер-биле база-ла аттыр-дачыр тудушкан. Хойжу Хунаштаар-оолдуң ыяңгыыг сыгыртыры болгаш хөөмейжи-сыгытчыларның алды киржилиг ансамбли-биле хылдыг хөгжүм ансамбли онзагай чүүл болган. Өске-даа эки номерлер бар болгуланн.

Сүт-хөлчүлериин арай дажаш белеткеникеп келгенин көрүкчүлер эскерип каапнар. Ынчалаа-даа ол байдал сүт-хөлчүлериниң ураң чүүл коллективиниң, кажаң-на ийик, бирги черге уне халыг бээрин баш бурумгаар чугаалап турган.

Чыраа-Бажының ураң чүүл коллективинден шуулу сестин турганы илдең. Моон мурнунда көрүлделерге бирги, ийиги черлерин эзээп турган кончуг шыырак дээн, ёзулуг мергежээн, республикага бээн суглыг коллектив-ле болгай.

Чыраа-Бажының коллективи программазын А. Чыргал-оолдуң «Өлүм чок Ленин» деп ыры-биле ажыттаан. Ол хөрүнүң ыраажызы Анна Донгактың таалаңчыг тараш ырлаарындан эгелээш-ле, бо бот-тывынгыр артистерни көрүкчүлер сценадан салбайн, оларның ёзулуг бышкан болгаш эдигип мергежээн оюннарын дыңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле шаңнавышаан, катап-катап дилеп турган.

— «Чечектерни амыр-дыш чокка эки ажаап, суглары-ла турар болза, олар кайгамчык болгаш бүгү бот-тывынгыр артистериниң культурага шынчы бердинген кызрак кызыл аяның түңнели-дир.

Иймедө Ленин аттыг колхозтуң бот-тывынгыр артистери Новиковтуң «Ленинни дыңнаар», Кенденбильдиң «Совет Тывам» деп ырларын болгаш боттарының улуг Ленининиң ады-биле адаан төрээн колхозазуның 20 чыл болган оюнга тураскааткан «Чаа суурда» деп ырын улустуң аялгазы-биле хөйден ырлаан. Уругларның танцы болүүнүң «Берёза» база Куба танцыларны күүсеткенин, М. Часкалдың Дуаак-Саар, Ира угбашкыларның, Оля Сарыг-оолдуң ыраажы таланттызын, база Ира Саттың «Мухафат» деп таджик ырын таджик, орус дылдарга ырлаанын көрүкчүлер сонуургаан.

Чадаанажыларның хору көрүкчүлерни кайгады берген. Олар Холминовтуң «Ленин дугайында», А. Чыргал-оолдуң «Ленин — партия», Р. Кенденбильдиң «Аъдым» деп ырларын үш баяннске үдедип алган бараалгадып келген. Оон дирижёру — Чашпа Иргит. Бо дээрге үш чүүл үнүүг болгаш бир күүлүг тараш хор болган.

Иргит Малина дирижёрдап ангыда, талантылыг ыраажы, малчыннар О. Алдын-оол биле Х. Бичө-оол скрипкага дуэттеп ойнаан. Ооржак ээдек шимчашкыннерин талантылыг-ла күүсеткен.

Александр Ондар көрүкчүлерге байыр чедирбишаан, сүт-хөлчүлериниң концертин чарлап үнүп келген. Оларның концерти малий шүүкчү Гауссу Длавараның Ленин деп шүлүүн С. Шалгының аяннаг болгаш өткүт номчаану-биле ажыттынган.

Бежен чыгаң киржикчилиг хор эки болган. «Сүт-Хөл» совхоз дээрге барык бүдүн район чыгыы, 7 коллективти каттыштырган улуг ажыл-агның. Ынчангаш олар улуг программаны белеткеп аккелген. Сүт-Хөл — мөгелер чурту болгаш, база-ла мөгелери ышкаш бо көрүлдеге өскелер-биле база-ла аттыр-дачыр тудушкан. Хойжу Хунаштаар-оолдуң ыяңгыыг сыгыртыры болгаш хөөмейжи-сыгытчыларның алды киржилиг ансамбли-биле хылдыг хөгжүм ансамбли онзагай чүүл болган. Өске-даа эки номерлер бар болгуланн.

Сүт-хөлчүлериин арай дажаш белеткеникеп келгенин көрүкчүлер эскерип каапнар. Ынчалаа-даа ол байдал сүт-хөлчүлериниң ураң чүүл коллективиниң, кажаң-на ийик, бирги черге уне халыг бээрин баш бурумгаар чугаалап турган.

Чыраа-Бажының ураң чүүл коллективинден шуулу сестин турганы илдең. Моон мурнунда көрүлделерге бирги, ийиги черлерин эзээп турган кончуг шыырак дээн, ёзулуг мергежээн, республикага бээн суглыг коллектив-ле болгай.

Чыраа-Бажының коллективи программазын А. Чыргал-оолдуң «Өлүм чок Ленин» деп ыры-биле ажыттаан. Ол хөрүнүң ыраажызы Анна Донгактың таалаңчыг тараш ырлаарындан эгелээш-ле, бо бот-тывынгыр артистерни көрүкчүлер сценадан салбайн, оларның ёзулуг бышкан болгаш эдигип мергежээн оюннарын дыңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле шаңнавышаан, катап-катап дилеп турган.

— «Чечектерни амыр-дыш чокка эки ажаап, суглары-ла турар болза, олар кайгамчык

САЛГАКЧЫЛАРГА АРТАР ТУРАСКААЛ

ШУШЕНСКОЕ... Енисейниң чанында Шушь хемниң эриинде бо суур шаанда шөлүлгеге эң-не «таарымчалыг» чер турган. 81 хүнде демир орук-биле, пароход-биле, аът-биле чоруп турган. Владимир Ульянов» бо кыдыг черге шөлүлгеге чедип келген.

Үш чыл чыгыы үеде Ильичиниң чурттаан турганы Шушенскоени ам бөмбүрзектиг бүгү кижилери билир. Бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү чүктеринден, даштыкы чурттардан Ленининиң адын үнелээр кижилер бо эргим черже каап-ле турар. Оон амыдыралының аар-дөзүнде болгаш оон-биле кады үре-түңнелдиг үеваалаларының бирээзинең утундурбас ам бо черде калаталаттынган.

Шынап-ла төрелдеринден болгаш чоок кижилериниң, эштеринден болгаш революстуг демисел талазы-биле өөрүнден ырап келген, полицияның хыналдазынга, чиндишкиннерниң таваржып, материалдыг байдалы аар-дөзүнде турган Ленин партия тургузар, ону революстуг идеялар-биле чепсегларар дээш канчаар-даа дажок улуг теоретиктиг болгаш организастыг ажылды апаа кылган.

Шушенскоеге Владимир Ильич үжен ажыг чогаалдарны бижээн. Оларның аразында «Орус социал-демократтарның сорулгалары», «Россияга капитализмниң хөгжүлдези», «Бистиң программавыс», «Эң чугула айтырыг». «Орус социал-демократтарның удурлажыышкыны» деп ажылдар бар. Полицияның шаптык моондактары тураа-даа. Ленин ынчаарда шөлүлгеге турган революционерлер—Г. М. Кржижановский, В. В. Старков, В. К. Курнатовский, М. А. Сильвин, А. А. Ванеев, П. Н. Лепешинский оларның кижи бүрүзү-биле эң сырый харылзааны үргүлчү тудуп турган.

Ленининиң бодунуң чурттаргазынга улуг чугула болуушкун база маңаа болган. Енисей губерниторунга Минусинск округтуң полиция начальнигы мынча деп илеткээн: «... Шушенское суурда хыналдада турар политика талазы-биле административтиг шөлүлгеде Владимир Ильич Ульянов ындыг шөлүлгеде Надежда Константиновна Крупская-биле июнь 10-да бадылажып адаа».

Шушенскоеге шөлүлге үезинде Владимир Ильич ийи квартираны дараалаштыр хөлөвилеп алган. Ынакшыл-биле камгалап келген ол хоочун тараачын бажыңнарга 1938 чылда музей ажыттынган, чайын-даа, кыжын-даа көрүкчүлер кээп-ле турар. Оон бээр аңаа ийи миллион чыгыы кижи чораан.

Шушенскоеде ам дыка өскерлиишкиннер болган. Ол ам ажылчыы суур, район төвү аларган, оон кол шөлүн долгандыр районуң Советтер бажыңы, почта болгаш телеграфтын, культура бажыңының, гостиницаның, универмагтың үш-үш каът бажыңнары бедип үнүлээн. Эрги кудумчулар аныяксаанзыг чаартыынган, чаа кудумчулар, ногааарарган садтар болгаш парктар тыптып келгилээн.

Ам Шушенское ийи дугаар төрүттүнүп турар. Суурну амгы социалистиг хоорай — тураскаал хоорай болдуралының чиңгине планы чогааттынган болгаш ону боттандырып турар. «В. И. Ленининиң сибирь шөлүлгеан» деп камгалал-музейлиг тураскаалдыг зонаны Музейниң директору Н. Д. Городецкий чугаалап турду. 1897 чылдың май 8-те орай кежээ чедип келген чаа чурттакчы Владимир Ульянов шак бо эжикче эң баштай кирген.

Ол эжиктеп кирип келдивис. Ленининиң өрээлин кухня болгаш бажың ээлериниң өрээлдерин чүгле чиңге коридор чарып турар. Ханаларны болгаш дээвирлерни чугайлап, шалазын будуп каан. Өрээлде эң баштай көрген чүвевис — ийи соңга аразында стол болду. Ону лең кылыгыг пөсбиле шип каан. Стол кырында керосин лампазы. Ол лампаны кыпсып алгаш, кышкы узун кежээлерде Ильич ажылдап турган. Барометрни ынчаарда турган черинде азып каан. Ону аңаа Ильич боду эккелген. Солагай талада ыяш орун, стол чанында дөрт стул, оларны Зырянов бодуның чаа чурттакчыынга салып бергеп. Ильичиниң дилээн ёзулуг ийи азыг столчугаштарын болгаш ном салыр полканы ол кылып берген, а бажыңның хераажен ээзи бажыңга аргаан чадыгларны шалага чадып берген...

...Стол кырында «Сын отечества» («Адыг-чурттуң оглуу») болгаш «Русские ведомости» («Орус медээлер») деп солуннарны чогаалчы Мария Прихожаева көрүп тур.

— Шушенское менээ ыдыктыг чер. Мен маңаа баштай чораанымдан бээр он бир чыл арткан. Ильичиниң шөлүлге арттырган бо черв. Сибирьняң чудуктар-биле тутка бо ийи бажыңы оон бээр мээң чурталгамда кезээде уттундурбас кылдыр арткан болгаш мээң чогаадылгамда кирген. Шушенскоеге, Ленининиң болгаш оон шынчы эштериниң адыбиле холбашкан Енисей крайның өске-даа черлериниге мээң чораанымдан көрген, билген чүүлдерим «Кайгамчык чыл» деп номиуң үндезини болган— деп, чогаалчы чугаалап турду...

Надежда Константиновна авазы-биле кады чедип келгеш, ам

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда тудевилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. АВГУСТ 14 ЧЕТВЕРГ № 190 (8036).

Өртээ 2 көп.

ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

Тыванын партия организацияларының болгаш идеологтуг албан черлериниң ажылдакчыларының чөвүлел хуралы дүүн, августуң 13-те, Кызылга болуп арткан. Чөвүлел хуралды СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары аш С. К. Тока ажыткан.

Чөвүлел хуралга «Партийжи-политиктиг информацияның байдалы болгаш оон ажыктыын бедидер хемчеглер дугайында» СЭКП обкомунуң секретары аш К. С. Шойгумуң илеткелин дыңнап чугаалашкан. Бо айтырыг талазы-биле эштер: «Тувинская правда» солунуңң редактору В. Л. Маслов, «Тыва дан-дүгүл» түлүг эргелелинде партком секретары В. А. Бакулин, СЭКП Улуг-Хем райкомунуң секретары Н. Ф. Белотов, Тыванын «Билиг» ниитилел организациязының баштар черинин харыысалгалыг секретары А. С. Поляков, СЭКП Өвүр райкомунуң партийжи-организастыг ажылдар кылдызының эргелекчизи К. Ш. Дугур, СЭКП Таңды райкомунуң секретары К. А. Маспык-оол, СЭКП Каа-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызының эргелекчизи С. Д. Оюнов, СЭКП Бии-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызының эргелекчизи В. А. Чигарских, «Шын» солунуңң редактору К. Н. Дмига, «Суг-Хөл» совхозтуң партком секретары Т. Ш. Сарыглар, СЭКП Тожу райкомунуң секретары А. Я. Загайнов, СЭКП Кызыл хоорайкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызының эргелекчизиниң хүлээлгезин күүседип турар В. В. Тимофеев, СЭКП Монгун-Тайга райкомунуң секретары С. С. Дамдын-Сюрюн олар санал берген.

СЭКП обкомунуң бирги секретары С. К. Тока чөвүлел хуралга киржип, политиктиг информацияның болгаш амгы үениң чугула соруглаларының дугайында чүве чугаалаан. Хуралдың деңгеренгей отчёду харазында үнер.

ТЫВАНЫҢ ТАРААЖЫЛАРЫ!

ДҮЖҮТ АЖААП АЛЫЫШКЫНЫН ҮЛЕГЕРЛИГ ЧОРУДААЛ

ТӨРЭЭН ЧУРТКА БАШТАЙГЫ ТАРАА

Бо хүнде Кызылдың сайгарылга баазазынга чеде бергеш көөрге, ында байдал кижиниң кандыг-бир байырлалда аалчылар маңаа турганы дег сагыш кирер: маңаар кирер улуг хаалганың кедээзинде: «Кирип моорлаңар, чаа дүжүт!» деп бижээн лозун. Хөй санныг складтар аразында асфальтылаан шөлдерни арыг кылдыр ширбип аштаан. Деңгээлээр черде, лабораториде ажылдакчылар чаа халаттарын кеткилепкен.

«Силерге бистиң Төрээн чуртувустуң байлаа—тараапы кадагалаарыл бүүрээн-дир! Силерниң хүлээлгеңер — килограмм тараа бүрүзүн камгалап алыры болур!», «Тараа кургадыкчылары! План ёзугаар 39 муң тонна тараапы кургадыр бис!» дээн кыйгыларны кижи дораан көөр. Баазаның коллективиниң социалистиг хүлээлгезин ёзугаар чылдың тараа кургадышкынының декабрьның бирээге, а оңу тааргыттыр ажылдап кылырын —декабрь 15-ке чедир доозар.

Баазаның директору Н. Пичугин-биле ужураажы бергеш, чаа дүжүт дугайында айтырдым.

— Баштайгы 54 тонна кыпыл-тас кирди! — деп, арны өөрүшкү кире берген ол чугаалады.

Күрүнеге баштайгы 33 тонна тараапы «Көк-Тей» совхоз киргеп, оортан тараа кээри үргүлүдеп турар. «Межегей» совхозтан баштайгы тараалыг машиналар база келгилээн. Киргеп тараалар шуптузу «Саратовская-29» сорттуң кыпыл-тастары.

Баазаның чаа дүжүттүң тараапың ишкирин улам көвүдедир-биле ийи чаа складты түдүп турар, оларга 6 муң 400 тонна тараа кирер. Тудугжулар оларны ойүде доозарынга белеп. Баазада бүтү механизмнерни сеңгээр мастерсиялазының түдүү доостур чеңгээмин хүлээп алырынга белеткеп шаңдыы? Ында бо чылын инитизин-биле 20 муң тонна тараапы хүлээп алырынга белеп. Беш тараа кургадыкчыларын бүрүн белеткеп, одалгазын чаартыпан. Кургадыкчыларның күүдүү — хонутта 700 тонна тараапы кургадыр. 8 улут болгаш бир бичии тараа дүжүрүкчүзери ажылды четчеп-биле хандырар. Баазаа 3 муң ажыг тонна тараапы хонукта хүлээп ап шыдаар. Чоокта чаа бүтү Совет Эвилелиңде чаа, 25 тонна тараапы дүжүрер автодүжүрүкчү келген, Тывада ол бир дугаар болгаш кара чаңгыс.

Сайгарылга баазазының чаартыкчы-чогаадыкчы механизаторлары Г. Редькин, Л. Намегенов болгаш өскелер-даа ЗЕМ-50 маркалың дөрт сепараторларынга чаартырга кылган, оон түңнелиңде оларның бүдүрүкчүлүү бедээн.

Тараа шыгжаар складтарның ишкирин улам көвүдедир-биле ийи чаа складты түдүп турар, оларга 6 муң 400 тонна тараа кирер. Тудугжулар оларны ойүде доозарынга белеп. Баазада бүтү механизмнерни сеңгээр мастерсияз

КОММУНИСТЕР

ПАРТИЯ АМЫДЫРАЛЫ

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринин талазы-биле беш чыл планының Директивалаларында «Тыва кобальт» комбинадының түлүүн доозарын айыткан. Бо чугула соруланы боттандырары-биле «Тыва кобальт» түлүг эргелелиниң коллективи шалыпкын ажылдап турар.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оонга база Совет Тываның 25 чылынга төлептиг ужуражыр дээш түлүгжүлер социалистиг хүнзалгелерни алган. Оон бирги чадазының түнелин түлүгжү Хүмүн уткуштур үнүрген. Ажыл-ишчилер соглээри созүнге ээ болур дээш бар аргаларын хереглеп тургаш, күжениишкиннииг ажылдаанындан бүдүрүлге коргузүглери өөрүнчүт эки түнелдериг болган. Түлүгжүлер байырлалын күш-ажылчы чеднишкиннерлиг уткаан. Социалистиг чарышта 400 мун рубльдин ажылдарын кылыры көрүнгеп. Июль айда алынган аззашкын ажыр күүсеттинип, 410 мун рубльдың түлүг-монтаж ажылдары кылдынган. Эртеп айда түлүгнүн кол күүседикчизи планын 109,9 хуу, боттарының күжү-биле кылыр ажылдарының хаалгазын 132,3 хуу күүсеткен. Төп септелге мастерскаязының алгыдын улгаттырган кезиин, төп металлургия цехиниң септелге-механиктиг мастерскаязын дооскаш чагыкчыларга хужаган. Ол көрүнгеп акша-хөреңгини шиңгээдип алырын ковүлеткен.

Партком, оон эге организациялары коммунистерни түлүгнүн чугула участокторунга быжыглаан. Олар партийжи хаалганы эки күүседип, алдынган социалистиг хүнзалгелериин күүселдези, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, кылган чүүлдериниң шынарын экижидер болгаш боттүнезин чангезир дээш демисселээ калбарткан. Бистин коммунистеривис кайы адырга быжыглаттынган болуур, инда күш-ажылга шылгарап, хөй-ниитиниң херээнге идепкейлиг киржип, амыдыралга төлептиг чоруун көргүзүп турар.

Гидрометаллургия цехиниң турнуктурулга салырын, ниити түлүг ажылдарын соок дүшкүже чедир доозар соруга түлүгжүларның мурнунда салдынган. Кышкы үеде чылыг дамчыдылгазын чоруткаш, ниитики таварыштырылга ажылдарын кылыр. Бо чугула участокта хөөчүн түлүгжү, коммунист Иргит Монгеге улуктаан 20 кижи составтыг бригада ажылдап турар. Олар ай санында бүдүрүлге хаалгазын үргүлчү 120—140 хуу боттандырып келген. Бригаданың кылган ажылы шынарлыг, үрей кылышкыннар чок. Бо коллективте аныяк коммунистер Иван Лаңзыы биле Мерген Бадыжыкты өөрү түлүгжүлар мактаар. Олар элээн каш түлүгжү мергежилди шиңгээдип ап, ону ажылында билдилиг ажыглап турар. Эш Монгенин улуктаан бригадазынга кайзыг-даа ажылды дагзырга, негелде ёзугаар эки шынарлыг кылыр чаагай чанчылдыг улус. Инда бригадирнин үлегери, кижизидикчи ажылы, негелдези биче эвес салыышкынны киирип турар.

Иннокентий Маркелович Карпов—«Тыва кобальт» түлүг эргелелиниң хөөчүн түлүгжүларының бирээзи. Оон бригадазы комбинаттың чүрээ—электростанциязының, гидрометаллургия цехиниң баштайгы дөжээн салышкан. Амгы үеде Иннокентий Маркеловичиниң бригадазы 2000 кубометр суг турар черниң түлүүн доозар чоокшулаан. Коммунист эш Карповтуң бригадазынга комтуг харыысалгалыг объектиниң ылыырын даасканы таварылга эвес.

Клуб түлүгүниз Анатолий Петрович Глуховтуң бригадазы ажылдап турар. Партком кежигүнү, дүржүлгалыг информаторнуң бригадазының ажыл-херээ эки. Олар түлүг эргелиивде калбарган социалистиг чарыштың тиилекчилериниң бирээзи. Ай, квартал планын күүсетпейн бээр таварылга мурнакчы бригадага турбаан.

Түлүгниң кол механика салбырында бригадаларның бирээзин аныяк коммунист Владимир Сергеевич Драгун баштап турар. Бригаданың кежигүннери бердинген даалгазын доктаамал ажыр күүседип, мактадың келген. Ажыл-ишчи, организаторлуг эш Драгунну түлүгда профэвилел комитединиң даргазынга сонгаан. Ол даалганы багай эвес күүседип турар. Монтажниктер бригадазы (бригадири эш В. Демин) Хову-Аксынга чоокта чаа келген-даа болза, эки ажылы-биле мактады берген.

«1969 чыл—«Тыва кобальт» комбинадын ажыглалга киирер чылы!» деп улуг үжүктер-биле бижээн кыйгырыгны комбинаттың кол корпузунда аскан. Ону хүүсаазында күүседир дээш коммунистер, комбинаттың түлүгжүлары социалистиг чарышты улам калбарткан ажылдап турар.

В. СУРОВ,
«Тыва кобальт» түлүг эргелелиниде партком секретары.

МИНУТА БҮРҮЗҮН КАМНААР

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерииге чаа техниканы шиңгээдири-биле чергелештир бүдүрүлге чорудулгазын сайзыраңгайжыдары, кижилериң күш-ажылын мурнакчы дүржүлгага болгаш эртемниң чеднишкиннериге үндезилей организастаары улуг рольду ойнаар.

Ынчалзажок кижилериң күш-ажылының байдалын экижиткеси күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткеши ол эвес. Бир чижектеп ап көрээли. Продукциянын единицазын бүдүрериинге негеттинер, үениң чартык кезии чаа техниканың ачылында кызырылган болза-даа, эдчегиниң ниити ажылдап кылышкыны өзүлде чок болган болза, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедивес. Мындыг таварызга кижилериң күш-ажылыны шын эвес организастаанындан болган чок-ла туруп келир.

Моон кандыг түңнелди кылып болуруу? Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер төлээде кижилериң күш-ажылын ыяк организастап тургаш, ажыл шагын долузу-биле ажыглаарын чедип алыры чугула. Амгы үеде кайы-даа бүдүрүлгеде эдчег бүрүзү 420 минута дургузунда ажылдап турар. Ынчаарга бир минутага-да ажыл үезиниң 0,24 хуузу онаажыр. Ындыг болганда эдчегиниң ажылчыннары түлүг материалдарының чеднишпеазинден азы кандыг бир оске чүүлдүң шынзылгазын, администрацияның черлериниң чөпшээрелиң санаваска безин 20 мун 943 кижи-хүн прогул болган. Бо чидириг хөй бе? Эвээш бе? Ону тодарадыры-биле кижи-хүнүң биске билдингир чугай, хуулярже шилчидин болур.

ЭКОНОМИСТИҢ ЧҮҮЛҮ

Барык чээрби бир мун кижи-хүн чидиргиниң уламындан республиканың үлетпүрү 649 мун рубльдың явазы бүрү барааннарын чедир албаан, ону алды айларның дургузунда бүдүргеп бүтү бараанның хемчээлиниге онаалтыр алырга оон 3,8 хуузу болур.

Хоорайның түс-түс бүдүрүлгелериниден алгаш көөрге, түүйбу заводунда, «Тыва түдүг» трестиң үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадында, автосептелге заводунда болгаш өскеда бүдүрүлгелерде янзы-бүрү чыладагааннар-биле ажылга үнмес чорук кайы хөй. Ажыл хүнүн долузу-биле ажыглаары дээрге, продукция бүдүрүлгеанинң хемчээлиз бедидериниң база бир чугула курлавыры болур. Бүдүрүлгелерде, түдүг, транспорт организацияларында партия болгаш хөй-ниитии организацияларының администрация черлери-биле кады прогул боон турарының чыладагааннарын тодарадып, ону болдурбазының хемчегерин баш удур алыр херек. Ылангыя кижилериң амыдыралчуртталгазын доктаамал хайгаарап, оларга кандыг бир дузаламчы, деткимче негеттине берзе ону дарый хандырып бээри чугула.

Кышка удур эки белеткенир чугула айтырыгларның бирээзи. Чүл дээрге вентиляция чок, соңга, ажиктери чылыттаттынмаан цехтер, корпустарга ажылдап тургаш аварыыр чорук кыштың соок үеанинде көвүдей бээрии дүржүлга көргүзүп турар. Бүдүрүлгениң культуразын бедидери, ажылчыннарның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузары бо бүтү айтырыгларны хаара туткан турар үжүрлүг.

А. ФЕДОРЧЕНКО,
хоорстатистиканың инспектору.

Көдээге тускай эртемниг — организакчы болгаш технолог

Чүрттүүн көдээ суурлары чылдың-на көдээ ажыл-агыйын черлерин дооскан чүс мүң ажыл аныяк тускай эртемниглерни үлүзээн ап турар. Ол өөредилге черлериниң директорлары Москва областа Яхроманың совхоз-техникумунга чыглып келген. Бүгү-зөөлелдиң семинар чөвүлел хүралы ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң системазында 628 ортумак өөредилге черибар. Оларда 625 мун сурууда өөренип турар. Кадрларны 20 тускай эртем айны-биле белеткээр деп, илеткелчи дыңнаткан.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлээри болгаш СЭКП ТК-ниң Пленумнары чүрттө көдээ ажыл-агыйны улам сайзыредырының калбак программазын төлевилээш, ону боттандырарының арганнарын тодарайлаа айтыркан. Ол сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээри кадрлардан дыка хамааржыр. Партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары оларны белеткээринче кичээнгей садырын күштелдирип турар. Эргежок чугула билиглерлиг, өөренип алган практикалыг, организакчы мергежилдиг кижилерниң бригадаларын, ферма ларны, салбырларны башташ турары чугула. Бистиң көдээ ажыл-агый техникумнарывыс болгаш совхоз-техникумнарывыс ындыг тускай эртемниг организакчы-технологтарны белеткээрин сайзырангайжыдар сорулгалыг деп И. П. Воловченко демдеглээн.

(СЭТА).

ЧОНГА БАРААН БОЛУР

Фотография болгаш кинематография садыын база үлетпүрүн күрүне эргелелиниге шылчидер дугайында Улус Комиссарлар Чөвүлелиниң декредиинге В. И. Ленининиң ат салганындан бээр бо чылдың август 27-де 50 чыл болур. Совет кинонуң уран чүүл болуп база күрүне үлетпүрүнүң бир чугула кезээ болуп туруп келгенинин эгезин ол төөгүлүг документ салган.

Совет кинематография эртнеп 50 чыл дургузунда алдарлыг улуг орукту эрткеш, ам делегейде эң улугларының бирээи апарган. Бо үе дургузунда 4250 ажыг уран-чечен, он-он муң документалдыг, эртем-танылбырлалдыг, мультфильмнер болгаш өске-даа хевирлиг фильмнер кылдынган. Кино—уран чүүлде эң чугула чүүл дээр дугайында ленинчи үнелел бүрүн бадыткаттынган. Коммунистиг партияның доктаамал кичээнгейинге болгаш деткимчеазинге даянган совет кинематография, партияның идеозогтуг ажылының, ажылчы чонну кижизидеринин идепкейжи чепсээ апарган.

Октябрьда Совет Тываның 25 чылын демдеглээр бис. Бо аразында кино талазы-биле улуг бурунгаарлаашкын аныяк республиканга болган. 1944 чылда Тывага 11 киноустановка, чаңгыс кинотеатр турган болза, ам ийи чүс ажыг киноустановка республиканың бүгү будунларынга кино үндүрүп турар. Киноиуң материал-техниктиг баазазы өзүп база быжыглап келген. Сөөлгү он чылда делгем экранныг чаа дөрт кинотеатрны, киноэкранныг хөй культура бажыңнарын, клубтарны туткан. Делгем экранныг кино-фильмни чүгле хоорай чурттакчылары эвес, харын кедээ чон база көрүп турар. Оларның саны бисте бежеп ашкан, бо чылын делгем экранныг 12—15 установканы база немей тургузар.

Кино четкизиниң республикада калбак хөгжүдеан чүгле хоорайлар болгаш суурлар чурттакчыларын эвес, харын ыран черлерде фермалар, бригадаларда кижилерни, мырак-узак одарларда малчыннарны четче хандырар арганы берип турар. Ол соругавга 20, оон иштинде бир делгем экранныг автокиноаппаратура ажыглаттынып турар. Оон ацгыда колхозтарда болгаш совхозтарда 40 ажыг чинге плёнкалыг аппаратуралар сезоннуг ажылдар үезинде бригадаларны, фермаларны, хойжуларны хандырып келген.

Тараа, сиген ажаалдаазының үезинде кедээ ишчилерни кино-биле хандырар соругга ам бистиң мурнувуста турар. Олче бүтү кежер киноларны колхозтарның, совхозтарның аппаратураларын болгаш бригадирлерни чорудар. Ам оларның ажылдаар графиктерин тургузуп турар, оларны партия райкомнары, райүүскомнар бадылаар.

Кино көрүкчүзерии хандырары чыл санында улуу-биле көвүдеп турарын мындыг чижек бадыткап турар: 1943 чылда Тывага кино көрүкчүлери 300 мун кижи турганынган 1958 чылда 3 миллион, 1968 чылда 6 миллион четкен. Бир кижиге оналштыр алыр га, 1968 чылда республикага бир кижи 29 катап, а хоорайларга — 36, көдээ черлерге — 25 катап кино көрген. Бо дээрге РСФСР-де эки көргүүүт болуп турар. Бо чылдың бирги чартында республикада күрүне кино четкен планның оналалдаларын бүгү талазы-биле киносеансызын 103,7 хуу, хоренги чыладазын — 103,5 хуу, көрүмчүдер санын —106,2 хуу күүсеткен, ынчангаш пландан ажыр 158 мун көрүкчүнү хандырган. Чартык чылда эки түңнелдерии Кызылда «Найырал», Туранда «Мир», Чадаанда «ВЛКСМ 40 чылы» кинотеатрлар, Шагаан-Арыгның, Хову-Аксының, Кызыл-Мажалыктың Культура бажыңнарында киноустановкаларны, селбирлерии ажыглаар графиктерин тургузуп турар.

Кино ажылдакчыларының аразында социалистиг чарыш калбарган. Тиилекчи киночетки дарекциязынга эргелелдии болгаш күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң шилчир Кызыл тугун, тиилекчи театрга вымпелди тыпсын турар. Бирги кварталда бирги черии Каа-Хем районунуң киночетки дирекциязы (директору Т. Иванников), ийигизии Таңдының киночетки дирекциязы (директору М. Полынцев) алганнар.

Киночетки — ол дээрге чүгле установкалар, фильмнер эвес, хамыктың мурнунда ында ажылдап турар кижилер болгай. Оларның аразында күш-ажылы бедик үнелеге четкен хоочун-даа, аныяк-даа кижилер хөй. Республиканың хоочун кино ажылдакчызы, Чөөн-Хемчиктиң «Большевик» совхозунда киномеханик А. С. Танов эки ажылы дээш «Күш-ажылчы алдар дээш» деп медаль, «ССРЭ-ниң кинематографиязының тергиини» демдек болгаш хөй хүндүлүг бижиктер-биле шаңнаткан. Анатолий Седип-оолович бөдүүн, чүткүлдүг ажылдакчы. 20 чыл ажылдап келгеш, бедик мергежилдиин көргүзүп, өөрүнүн, улуг, биче чонунуң хүндүтпелии чаалап алган. Таныбыр ажылын калбартып, ай бүрүүнүң репертуарын чонга таныштырып турар. Ынчангаш бүдүрүлге планын ол 140—150 хуудан кудулатпас.

Д. Р. Кукарин республиканың киночеткизиниде 1945 чылдан бээр, баштай көжер киномеханиктиге, оон соонда Шагаан-Арыгның Культура бажыңының улуг киномеханигиниге ажылдаан, ам Улут-Хеминиң киночетки дирекциязының септелге мастеринде дешпээн. Коммунист Демьян Родионович киноустановкаларга түрлүлүг барып, кандыгдаа үрелиишкиннерии саат чок эдип турар. Ол элээн хөй аныяктарны кино херээнге өөреткен. Эки ажылы дээш «Тергиин ажылдааны дээш», «ССРЭ-ниң кинематографиязының тергиини» деп көрек демдектери-биле, хүндүлүг бижиктер-биле шаңнаткылаан.

Шагаан-Арыг хоорай Советиниң депутадынга каш удаа соңгуткан.

Тожу районда Сыстыг-Хем суурлуң чурттакчылары киномеханик И. Г. Биковту хүндүлээр. Ол кинону кезээде эки шынарлыг көргүзер, чалалгачарлады үлегерлиг кылыр, аппаратуразы, оон оран-савазы кезээде арыг, чурумнуг. Иван Григорьевич эки ажылы дээш ССРЭ-ниң кинематография Комитединиң болгаш культура ажылдакчыларының профэвилединиң ТК-зының Хүндүлел бижии-биле база «РСФСР-ниң социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп көрек демдээ-биле шаңнатканнар. Ол Ырбан кедээ Советтиң күүскомунуң даргазының оралакчызы.

Хөй чылдарда эки ажылдааны дээш киномеханиктери Ондар Маадыр-оол, Кызыл Ондар, Лидия Боторовкина, Иван Михайлов болгаш өскелер-даа «ССРЭ-ниң кинематографиязының тергиини» деп көрек демдээ-биле шаңнатканнар. Анатолий Иванович Немков 1953 чылда киномеханигиниң дузалакчызы болуп ажылдап киргеш, 1963 чылда Чөөн-Хемчик районнуң киночетки дирекциязының мурнунда улуг сорулгалар бар. Үстүнде четпестерии шалыпкын чайладып, көрүкчүлериниң негелделерии хандыр өөреиип турган база хөй-ниитии организацияларының, активтериниң дузазынга даянмышаан, кино ажылдакчыларынга партияның хүн бүрү салып турар негелделерии ленинчи юбилейге үткүштүр эки күүседир дээш, узам чүткүлдүг ажылдаар ужурлуг бис.

Ол дээди мактал, шаңнал ону чаа-чаа күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорунтарине улам сорун киририп турар. Чеднишкиннериниге ол менээргенмээн, харын улам улуг бедиктерже чүткүл салып чоруур.

Кайгамчык бөдүүн, бичө сеткилдиг, амыл-ишчи коммунист Лаа-Сүү Саң-воловичи Оюн моон сөңгаар-даа бодунуң чаагай хөрээнге чаа-чаа чеднишкиннериниг болурунга бүзүрээр мен, чүге дээрге ол бодунуң малчын хүзээлгезинге шуут бердинген, ол хүндүлүг болгаш харыысалгалыг ажылиштиң ёзулуг мастери киижи. Ынчангаш оон төлептиг адысураа улам алгып, осколерге үлегер болур дээрзинге ындаа чигзинмейн барып болур.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ЧУРУКТА: Оюн ЛАА-СҮҮ.

ХОЙ АЖЫЛЫҢЫҢ МАСТЕРИ

Бистиң мурнакчы малчыннарывыстың чедиишкиннериниге шупту чоргаарланыр бис. Оларга чедиишкиннерге чылдың-на бодунуң биче эвес үлүгхуузун киирип чоруур кижилерниң аразынга бир-ле дугаарында Таңды районда «Коммунизмниң херели» колхозтуң хөймузу Лаа-Сүү Саң-соловичи Оюнну адап болур бис.

Кара чажындан-на мал-биле сүржүп келген бо кижи сөөлгү он чыл дургузунда колхозтуң хөй малын үзүктеп чок мөлдап келген. Он чылдарның дургузунда эң-не күшениишкиннии, бердинген ёзу-биле ажылдап, хөй ажылының ёзулуг мастери болу берген деп, өөң дугайында хөөрем чокка чугаалап болур бис.

Эртнеп он чыл дургузунда бодунуң ажыл-агыйынга ол 5710 баш малды немей өстүрүп берген. А сөөлгү үш чыл үлай улуг чедиишкиннерлиг болуп келген болгаш беш чылдың дөртку чылында төрүүр чүс баш хөй бүрүзүнге онаштыр 115 хурагаанны ап, чүгле бодунуң районунга, колхозунга эвес, харын бүгү республикада эң бедик көргүзүглерлиг малчыннарның бирээзи болган. Хөй бүрүзүндеи дүн кыргылдазының талазы-биле база чылдың-на хөй санындан-на хоомай эвес түңнелдиг болгаш ортумаа-биле ийи килограммдан кудулатпайн келген.

Чайын ол Кызыл-Хаяк, Балык-Хараар кыры ол ынчаар чайлаар болгаш кыжын Шаараш даамга кыштаар. Бо черлер үе-дүптеп бээр мал ажылынга таарымчалыы-биле ол черниң чонунга сурагжып келген черлер. Ол ынчаар оон базып эртпээн чери чок. Шагның кайы-даа үезинде, агаар-бойдустуң кандыг-даа байдалында ол бодунуң малының чанында чоруур. Оларны чөп ажыглаарының талазы-биле онза мергежилдиин ол 1969 чылдың берге кыжында тодаргай көргүскен. Оът-сиген үнмээн, мал чеми чедишпес турган ындыг берге кыжын безин ниитиниң чаңгыс-даа баш малын хоратпайн, харын кайыдаа чылдан артын эки көргүзүлүг болган.

Бо дээрге Лаа-Сүү Саң-ооловичиниң бодунуң ажыл-херээнге бердингенинин, хөй ажылынга онза мергежилдиниң база бир чырыткыланчак көргүзүүү, бадыткалы болган. Кара эртеңден өрай кежээге чедир ол малының чарылбас. Ынчангаш ниитиниң малын малдаары оөң амыдырал-чурттаазының алыс үткааш, өөрүшкүзү апарган. Ындыг кижиниң малдаан малы өзүп, продуктулуу бедивейн канчаар!

Ол кайа-даа ажылдап турган: хөй ажылының бригадири, колхоз баштаар черининг кежигүнү азы, баштаар черниң даргазының орлакчызыда турган, ажылга сундулуун көргүзүп келген. Оны хоочундаа, аныяк-даа колхозчулар хүндүлээр. Ындыг алдар, хүндүнү ол бодунуң ак сеткиндиг ажыл-ишчи-биле, ниитиниң хержээн хууда эргежилиндан бедик көөр чоруубиле чедип алган.

Малының оран-савазын, курлавыр чемин ол ыш удур ыяк белеткеп алыр. Бо чылын элээн хөй мал чемин бодунуң дузалакчызы — оглу Сергей Оюн-биле кады белеткеп ап турар. Хоочун кадарчы бодунуң оглун база боду ышкаш шак ындыг мергежилдиг малчын кылдыр белеткеп, чаңчыктырып турары кижи сеткилиниге кайгамчык өөрүнчүг. Ада-өгбезин сайгаан алдарыяг малчын болурунга Сергей белеткенип, кадарчының харыысалгалыг болгаш хүндүлүг хержинче баштайгы базымнарын бо чылын эгелээни ол.

Лаа-Сүү Саң-ооловичиниң кадайы — Шиңдиза Дамдын-ооловна Оюн база аныяндынна хөй-ниитичи, ажыл-ишкө хандыкшылдыг кижи. Ашаанның дузалакчызы, сахманщик хүзээлгелерни ол эки күүседип келген. Ол ам кедээ Советтиң депутады. Оөң база кызымак ажылдап турарын чөн бедик-биле үнелеп көргенининг херечизи харын ол эвес ийнен!

«Коммунизмниң херели» көдээ ажыл-агый артелиниң малчыннары чылдың-на бедик көргүзүглерни чедип ап, ажыл-агыйын экономика талазы-биле улам күш киририп орар. Чылдан чылче бедик көргүзүглерии дээш 1966 чылда колхозтуң мурнакчы малчыннары Монгуш Дөстен, Оюн Лаа-Сүү, Монгуш Алдай-оол, Оюн Бады оларны чазактың орден хавыялары-биле шаңнаан, оларның аразындан Лаа-Сүү Саң-ооловичи Оюнну Төрээн чурттуң дээди шаңналы—Ленин ордени-биле шаңнаан.

Новосибирскиниң ылаңылалдыг ажылдаар машиналар заводу экижиткен электродериглерлиг, сайзырангайжыткан «Комета-201М» магнитофоннар бүдүрерии шиңгээдип алган. Сибирьжилер муң-муң ындыг аппараттарны биштеп чүртүүстүң бүгү будуңнарынче ай бүрүзе чорудуп берип турар.

ЧУРУКТА: «Комета-201М» магнитофоннарны эптеп доозарының участогу. Контролёр Галина Гашуненкова биле эптенчи Николай Лазарев оларның белеп продукция хынаан турары.

В. ЛЕЩИНСКИЙНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

УЕ НЕГЕП ТУРАР

СЭКП-ниң XXIII съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин Совет Тываның садыт ажылдакчылары күүсетпишаан, В. И. Ленинниң төрүттүгенинден бээр 100 чыл болурунга уткуштур ажылчы чоннарның хандырылгазын улам-на экижидер соруулганы салып алган политиктиг бедик кодурлүүшкүнүүт ажылдап турарлар. Республиканың хереглекчилер ниитилелиниң болгаш күрүне садыының бүгү ажылдакчылары беш чылдың дөрткү чылының бирги чартыында садыт болгаш ниитининг чемненилгезиниң талазы-биле чамдык моргузуглерни чедип алган.

Күрүне садыы болгаш хереглекчидер ниитилели ниитиин-биле үүрмектеп садар бараан саарылгазының чартык чыл планын 101,5 хуу, ниитининг чемненилге планын 102,2 хуу күүсеткен. Боттарының бүдүрүлгелериндеп продукция бүдүрүн үндүрериниң чартык чыл планын 101,2 хуу боттандырган. 1968 чылдың бирги чартыынга бодаарга 899 муң рубльдиң үлетпүр болгаш аъш-чем барааннары ажылчы чонга хөй саттынган.

Республиканың садыг организациялары мындыг эки түңнелдерни садыг четкилериң калбартып, депшилгелиг аргаларны ажыглап, магазинперни болгаш столоваяларны эдедерип турган чедип алган. Чартык чылда 150 садыгжы ажылдаар чаа сес магазинни түзүп ажыглалга киирген болгаш 111 магазинни чаартып дерип кылган.

Күрүне садыының болгаш кооперациянның бүгү ажылдакчылары садыгалаашкының культуразын бедидер, арыг-шеверни тургузар талазы-биле ажылдарны чорудуп турар. Таңды, Эрзин райполары садыг бүдүрүлгелериге арыг-шеверни шыпгысы сагып, магазинперни, столоваяларны көрүштүг кылдыр дерингдээш, садыгалаашкының культуразын бедиткен. Бо райполарның ажылдакчылары чартык чылдың планын бүгү хевир-биле ажыр күүсеткен. Садыг организацияларының аразында социалистиг чарышка чартык чылда Таңды райпозу бирги черни алган, СЭКП Тыва обкомунуң, Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофсавилелдериниң Чөвүлелиниң шилчилир Кызыл туғу-биле шаднаткан. Эрзин райпозу бараан саарылгазының ниити планын 110 хуу күүсеткен.

Ажылчы чоннарның садыг хандырылгазынга ак сеткилдиг бараан болуп турар мурнакчылар күрүне садыының болгаш хереглекчилер ниитилелиниң системаларында хөй. Мөңгүн-Тайга райпозунуң Мөгеп-Бүренде кодээ магазинниң садыгжылары Хертек Хөлгү, Иргит Бичин-Уруг, Улут-Хем райпозунуң повары Серээ Дадар, Эрзинде автолавканың чолаачы-садыгжызы Дапил Дажымба, Тожу райпозунуң хлеб бышырыкчызы Любовь Тазымина, садыгжылар Арандол, Кыялдың «Өөңүк» деп номнар магазинниң садыгжылары Галина Сазонова, Анна Ашак-оол ышкаш боттарының херээнге бедик мергежилдиг мурнакчылары садыгжы кадрлар бар дээр болза шын эвес, боттарының херээнге бедик мергежилдиг, ажылчы чоннарның хандырылгазы, күрүненин хереглекчин кадагалап камгалаар дээш күжүн, билиин салып чоруур экономистер, сан ажылдакчылары, товароведтер, складтар, ажыл-агый эргелекчилери, чүдүрүкчүлер, таныылдар, чолаачылар, ниитининг чемненилге бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары, аттакчылар болгаш удуртур кадрлар хөй.

Садыг системазынга сайгарылга планнарының чедиишкиниг күүседеги үлетпүр барааннарының болгаш аъш-чем аймаанның ассортиментиниң эдбеишпилиндеп, оларны хуваап соортуп чедиреринден улуубиле хамаарыжыр. Бо талазы-биле күрүне садыында болгаш хереглекчилер кооперациязында четпестер хөй. Ооң түңнелинде хөй-хөй садыг организациялары планныг соруулгаларын болгаш социалистиг хүлээлелерин күүсетпейн турар. Кодээнин садыг четкыларинге хүн бүрүнүң хереглелинүп чугула барааннары үстүп турар, райполарның баштаар черлери, оларның садыг киллистерининг ажылдакчылары кодээ магазиннерже барааннарны чогуур үеэинде чорудар талазы-биле сагыш салбайн турар. Ооң түңнелинде ырак одарларда кадарчыларның, сигенчилериниң болгаш хову турлагларда ажылдап турар ажыл-ишчилерниң хандырылгазы амгы үениң негелдезинге ыракта-ла дүүшпейн турар. Чайлагларга автолавкалар, дерги садыы үзүктелишкинниг барын турары-биле малчыннар суурларже баар таварыгларар көвүдээн.

Садыгга кадрлар шилип алырында болгаш оларның-биле ажылда четпестер күрүне садыында болгаш хереглекчилер кооперациязында узуткаттынмайн турар. Садыгжыларга кижи-ле болганын киирип ап турары-биле өре-самчыгдал кылыр чоруктар үргүлчүлеп турар. Бо чылдың бирги чартыында республиканың хереглекчилер ниитилелиниң системазынга 120 муң рубльдин, күрүне садыының системазынга 24700 рубльдин өре-самчыгдалы болганын кадрлар-биле ажылдың кошкаанын херечизи-дир. Материал харыысалгалыг кадрлар-биле ажылды күштелдирерин, оларның билиг-мергежилдерин бедидерин үстүнде чижектер негеп турар. Республиканың садыг системазында үр чылдарда ажылдап келген дуржулгалыг кадрларның ажыл-дуржулгазын пептередин, садыг талазы-биле дээди болгаш ортумак артемин чедип алган, чаа ажылдап чоруур кадрларга чогуур деткимчеин көргүзүп, оларны материал харыысалгалыг ажылдарже дидим-биле депшидери чугула.

Садыгның материал-техниктиг баазазын быжыглаар хемчегдер алдынгайн турар. Хереглекчилер ниитилелиниң болгаш күрүне садыының магазиннери, столоваялары, рестораннары амгы үениң херексеэдерибиле четче деритгинмээн, чамдык магазиннериниң, столоваяларның орун-бажыңнары мурнундагызы хевээр турбушаан. Столоваяларның, ресторанларның белеткеп турар чемнериниң ассортиментизин ам-даа кызыы, шынары куду болуп турар. Тыва чемнер кылыы бүдүрериниге ниитининг чемненилге бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары кичээнгей салбайн келген. Кызыл хоорайда «Шайлаарак» дээр столоваяның ажылдакчыларының кол соруулгазы тыва чем белеткээр болза-даа күүсетпейн турар. Тыва чемнер белеткээрнинге кадрларны өөредири негеттинип турар апаргаан. Кодээ столоваяларның кылып турар тыва чемнериниң ассортиментизин кызыы, шынары куду.

Дыка хөй райполар, сельполар, ажылчын кооперациялар чартык чылдың саарылга планын болгаш социалистиг хүлээлелерни чедип күүсетизээн. Ооң кол чылдагааны мал болгаш чер ажылынга ажылишчилерге барааннарны чедирип садар ажылды багай организастап турарында. Улуг-Хем, Тес-Хем болгаш өске-даа райониарның садыг ажылдакчылары оруң-чаргыдың багайынга сыдап алган, автолавкаларны хаая чорудуп, ажыл-ишчилерни хүн бүрүнүң чугула барааннарыбиле четче хандырбайн турар. Амгы үе кодээ ажыл-агыйның чугула кампаниялары— мал чемнинг безетпеели, дүжүт ажаан алышкынынның үеэи болганда кадзынның садыг ажылдакчылары боттарының ажылын ылаар угландырып, күш ажылчы кижилерниң хандырылгазын эжиидери чугула.

Республиканың ажылчы чоннары Совет Тываның 25 чыл болур оюн күш-ажыылчы чедишкинниер биле байырлап эрттирер дээш хайныышкыныыг ажылдап, улус ажылагыйында эки көргүзүлерни чедип ап турар. Садыг ажылдакчылары боттарының үлүг-хуузун кинирип, беш чылдың дөрткү чылының бараан саарылгазының болгаш белеткелдер планнарын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыштың түгүн бедик тудары бирги черге сорулгазы болур. Садыгның материал-техниктиг баазазын улаама эжиидип тургаш, садыглаашкының культуразын бедидерин, ажылчы чоннуң хандырылгазын бедик деңнелге тургузарын үе негеп турар.

Н. АЛЕКСЕЕВ

БИРГИ ЧЕРДЕ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Иван Сымчытович Данзурүнүң удуртқан хойжу бригадазының хойжулары Шуурмактың көктүг-шыктыг, эки от-сигенниг чайлааңга өрткен эйнең эгезинде чедип келген.

Бригадир Куран базырында дазыраш аяңда чайлап орар. Ооң-биле чугаалажы бердивис.

— Бо чылгы алган социалистиг хүлээлегезин силерниң бригадаңның ажыл-ишчилери канчаар күүсединг туурлу, Иван Сымчытович?—деп айтырдывыс.

Ол Таңды-Ууланың бедик сынныринче өргий көргүзээш, чугаалап эгеледи:

— Бистиң хойжуларывыс багай эвес ажылдаан. Бригада чүс хойга онааштыр 112 хураганны, бир хойдан 3,4 кг дүктүг кыргып алган. Бо чылын күрүнеге дүк садар планывысты ажыр күүсеттивис.

Хой ажылының мастери, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады М. Суванди чарышка база тиилекчи болган. Чүс хойга онааштыр 115 хураганы ол алган. Хоочун хойжу Б. Сырат — хойдан 4,1 кг дүктүг кыргаш, дүк талазы-биле бирги черни эзлээнин бригадир дыңнатты.

Ол бригадага колдуунда парын болгаш чартык парын дүктүг хойларын быжыглаан. Бригадада 8 хойжу өг-бүле бар. Олар чүс хойга онааштыр 103—115 хураганны камгалап алган.

Иван Сымчытович бригадирлевишаан хой кадарып турар. Ооң көргүзүү тергини болган: чүс баш хойга онааштыр 118 хураганны, бир хойдан-на 3,5 кг дүктүг кыргып алган.

Мындыг бедик көргүзүглерни чүүл ачызында чедип алганын бригадирден сонуургай бердивис.

— Малдың чемниден ангыда, кол-ла чүүл— эки шынарлыг кажаалар-биле оларны хандырарын болур. Хураганнар чүргүзар түскай кажааны туткаш, ооң иштинге печка салгаш, чаш хураганнарны сакмалыг арга-биле ажаарга, парын дүктүг хойнуң хураганы хоравас боор-дур—деп, Иван Сымчытович чугаалады.

Артқан ыштагларга шак мындыг эки шынарлыг кажааларны бо чылын түзүп алыр сорулганы бригаданың кежигүннери салган.

Малга быжыг чем-суурну тургузары кол соруулга, мынчаташ ол бригаданың кежигүннери Тес үвүнда сиген белеткелин хайныышкынынг чорудуп турар. Бригада бо чылын 380 тонна сиген белеткээр планныг, ам ооң 40 хуузун кылып алган. Сиген кезилдезинде киришпейн турар хойжу чок.

К. ХЕРТЕК.

АМЕРИК КОММУНИСТЕР КУБАДА

ГАВАНА. (СЭТА). Партияның Национал даргазы Генри Уинстон баштадыр АКШ-тың Коммунистиг партиязының төлээлери Кубаның Коммунистиг партиязының чалаанын ёзугаар Гаванада чеде берген.

Төлээлериң составында — Компартияның Херээженнер комиссиязының кежигүнү Ферн Уинстон, Сонгу Калифорнияның Негрлер айтырыгларының талазы-биле комиссиязын кежигүнү Рональд Стивенсон, Коннектикут штатта партияның даргазы Сидней Тэйлор, Негрлер айтырыгларының талазы-биле национал комиссияның кежигүнү Тэд Бассет болгаш партияның Национал комитединиң кежигүнү Жан Рокс.

Президентиниң чарлыы

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Демократтыг Республиканың 17 шериг кезээнге «Маадырлыг кезек» деп атты тыпсыр дугайында болгаш 12 шериг албанныларга «Улусчу чепсектиг күштериниң маадыры» деп атты тыпсыр дугайында ВДР-ниң Президентизи Хо Ши Миниң чарлыын ВДР-ниң төп солуннары парлап үндүргеи.

«Маадыр кезек» деп атты ылаңгыя 177 америк самолётту дүжүр аткан зенит кезээнге, дайзынның 40 самолёдун узутнаан ракета кезээнге тывыскан.

«Улусчу чепсектиг күштериниң маадыры» деп атты 3 умудукчуга тывыскан, оларның аразында 9 америк самолётту дүжүр аткан капитан Нгуен Ван Коң, ракета установказын башкарар оператор лейтенант Нгө Ван Тан бар, ооң шуут киржилгези-биле 22 самолётту дүжүр аткан.

делегей бо хүннерде

СОЛУННУҢ ЮБИЛЕЙИ

ГУАЯКИЛЬ. (СЭТА). Эквадорнуң Коммунистиг партиязының ТК-ның парлалга органы неделя санында үнер «Пуэбло» солуннуу аддаржыткан фестиваль ында эгелээн. Солуннуң үндезилеттинген хүнүнден бээр бо айда болур 23 чыл оюнга фестивальды туураскаткан. Концерттерни, лекцилларны, енорт маргылдааларын чорудуп турар. Солуннуң тоогүлүг оруунуң дугайын чугаалап турар фоточуруктарны делгээн делгелтелерни организастаан.

Фестивальдың ажыттынганынга холбаштыр болган хөй кижи киржикчилиг митингиге Эквадорнуң Коммунистиг партиязының ТК-ның Чиңгипе секретары Педро Саад чүве чугаалаан. Бодунуң чугаазынга ооң демдеглээни болза, эквадор коммунистериниң парлалга органы революстуг парлалгапың эң эки чаңчылдарын удуртулга болдуруп, чүрттүң национал болгаш социал хоеталгазы дээш демиселди хүн келген түдүм-па күштелдирип турар улуг массаларның ёзулуг эрге-ажыктарынга дүгжүп турар.

ИТАЛИЯДА ДҮВҮРЭЭЗИН

РИМ. (СЭТА). Франктың үнеэин кудулаткаң чорук Италияга девидээшкинин болгаш дүвүрээзинни ходелдирип үндүрген. Франктың үнеэин кудулаткаңы Италияның даштыкы садыынга, кодээ ажылагыйынга болгаш туризминге таарымча чок салдарны чедирер магат чок дээранн парлалганың органнары чажырбайн турар.

Саң министри Э. Колумбонуң даргалаашкыны-биле чажыт хурал болган. Италь парлалганың арынларынга көстүп келгилээн дыңнадыгларны ёзугаар алырга, хуралдың киржикчилери француз франктың үнеэинин кудулаашы Италияның экономиказынга салдарлыг болурулга холбашкан айтырыгларны чугаалашкан.

Хамыктың мурнунда даштыкы садыг, кодээ ажыл-агый кандыг-бир хире чергези-биле берге байдалга таварыжыр апаар деп чүвени италь парлалга ам бээнн демдеглеп турар.

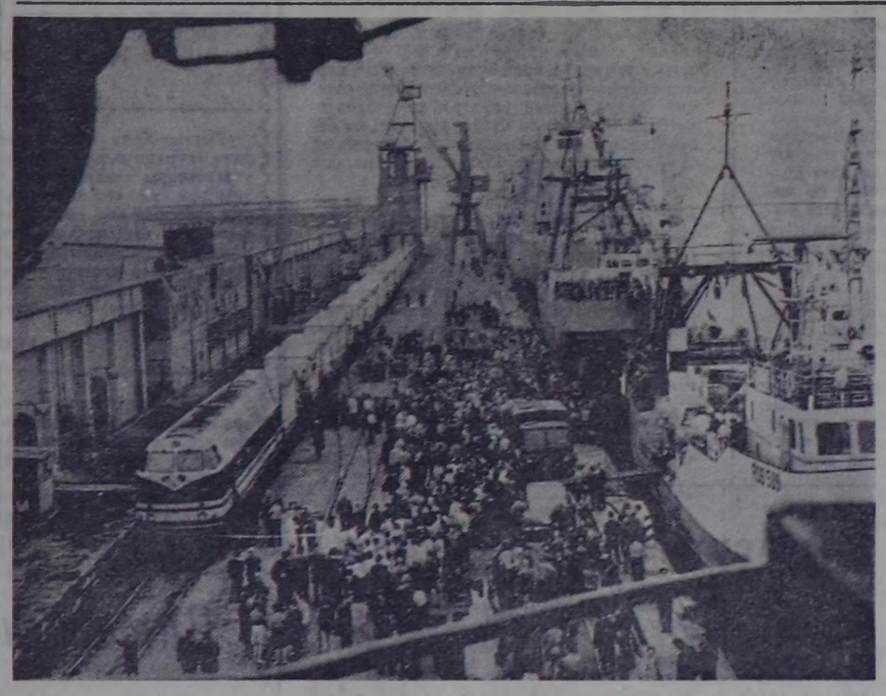

Герман Демократтыг Республикада контейнерлер-рефрижераторларлыг баштайгы составты Ростоктан Берлинче чоруткан. Балтика далайның улуг порту, найысылал болгаш Дрезден хоорайның аразынга чүктерни соортургунуң бо дешилгелиг, экономика талазы-биле ажыктыг аргазын ажыглаар чорук чонну чаа балык-биле үзүктелишкин чокка хандырарынга дузалаар.

ГДР-ниң 20 чыл юбилейинде контейнер четкиге Магдебург биле Эрфурттү тудуштурар.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

ПАРИЖТЕН МЕДЭЭЛЕР

ПАРИЖ. (СЭТА). Франциз чазак үлетпүр болгаш аъш-чем барааннарының өртемчелерин өскертпес дугайында шиитпирни хүлээп алган. Бо шиитпирни ёзугаар үлетпүр бүдүрүлгелер-даа база садыгжылар-даа бүдүрүн турар азы садар продуктуларынга өртектерни сентябрь 15-ке чедир ай дургузунда өскертир эргеэи чок. Өртектерниң деңнелин бо чылдың август 8-те турганың ёзугаар доктаатқан.

Өртектерни өскертпес дугайында Франциянның чазаанда шиитпири француз франктың үнеэин кудуладырынга холбаштыр өртектерниң кедергей улгадырын чайладыр соруулганы салган.

• • •

ПАРИЖ. (СЭТА). Күшажылдың бүгү-ниити конференциязының Конфедералдыг бюрозунуң (КБК-ниң) хуралы Парижке болган.

Парлап үндүрген дыңнадыгда демдеглээни болза, франктың үнеэин кудуладыр дугаларының ажыл-дуржулгазын пептередин, садыг талазы-биле дээди болгаш ортумак артемин чедип алган, чаа ажылдап чоруур кадрларга чогуур деткимчеин көргүзүп, оларны материал харыысалгалыг ажылдарже дидим-биле депшидери чугула.

Садыгның материал-техниктиг баазазын быжыглаар хемчегдер алдынгайн турар. Хереглекчилер ниитилелиниң болгаш күрүне садыының магазиннери, столоваялары, рестораннары амгы үениң херексеэдерибиле четче деритгинмээн, чамдык магазиннериниң, столоваяларның орун-бажыңнары мурнундагызы хевээр турбушаан. Столоваяларның, рестораннарның белеткеп турар чемнериниң ассортиментизин ам-даа кызыы, шынары куду болуп турар. Тыва чемнер кылыы бүдүрериниге ниитининг чемненилге бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары кичээнгей салбайн келген. Кызыл хоорайда «Шайлаарак» дээр столоваяның ажылдакчыларының кол соруулгазы тыва чем белеткээр болза-даа күүсетпейн турар. Тыва чемнер белеткээрнинге кадрларны өөредири негеттинип турар апаргаан. Кодээ столоваяларның кылып турар тыва чемнериниң ассортиментизин кызыы, шынары куду.

Дыка хөй райполар, сельполар, ажылчын кооперациялар чартык чылдың саарылга планын болгаш социалистиг хүлээлелерни чедип күүсетизээн. Ооң кол чылдагааны мал болгаш чер ажылынга ажылишчилерге барааннарны чедирип садар ажылды багай организастап турарында. Улуг-Хем, Тес-Хем болгаш өске-даа райониарның садыг ажылдакчылары оруң-чаргыдың багайынга сыдап алган, автолавкаларны хаая чорудуп, ажыл-ишчилерни хүн бүрүнүң чугула барааннарыбиле четче хандырбайн турар. Амгы үе кодээ ажыл-агыйның чугула кампаниялары— мал чемнинг безетпеели, дүжүт ажаан алышкынынның үеэи болганда кадзын

ЛЕНИНГРАД. В. И. Ленинниң Свердловск нудуючузунда башкы-музейи В. И. Ленинниң эң соолгу чажыт башкыры турган. Анда ол 1917 чылдың октябрь 7-деп 24-ке чедир чуртап, ажылдаан. Оорган Владимир Ильич октябрь 24-те Октябрьның чепсектиг туразы халыышкынының удуртуруун болуунуң холунга алыр дээш, Смольныйже чорупкан.

ЧУРУКТАРДА: В. И. Ленинниң турасказаанының белгаш башкы-музейиниң чанында туристер.

В. И. Ленинниң оргазында: бижии столу, оң кырында настольный лампазы.

М. БАРАБАНОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ныың фотохрониказы).

СОВЕТ ДЭЭДИ ШКОЛА

ССРЭ-де дээди школа чыл бүрүде-ле үлетпүрге, неделе ажыл-агыйга, тудугга, культурага улам-на хөй мергежилдиг тускай эртемниглерни белеткеп үндүрүп турар. Чүгле бо чылын безин 575 муң аныяк кижилер дээди өредилге черлерни доозкан. Оон ангыда тускай ортумак өредилге черлери бир миллион ажыг кижини өредип үндүргеи. Олар чайты өредилгеанының соонда ажылдап эгелээр, оларның кижи бүрүзүнге диплом-биле кады чогуур тускай эртеминиң шугуму-биле ажылдаар черинче путёвканы тывыскан.

Дээди өредилге черлери болгаш техникумнар чаа өредилге чылынче удавас кирер. Чаа өредилге чылы болза делегейде баштайгы совет иүрүнениң үндезилекчизи, эртеминиң шылгарангай ажылдакчызы, улуг революционер В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оон-биле холбаштыр онзагай байдалдыг болур. Өредилге черлериниң коллективтери бо алдарлыг хүнүү өредилгеге, артем болгаш техниканың, экономиканың болгаш культураның янзы-бүрү адырларының талазы-биле хөй-хөй эртем ажылдарын, өредилге номнарын түргузарынга чедиишкиннер-биле демдеглээр соруулганы салган.

Чаа өредилге чылының база бир онзагай түүлү бар. Совет инитилелдиң амыдыралының амгы үе-чадазы эртем-техниктиг угаан-бодалдың шапкын хөгжүлдези-биле илереттинип турар. Кижилериң аңгыдыралынче, кижиниң практиктиг ажыл-чорудулгазынче, артем улам-на ханылап кирип, инитилел чорудулгазын улам улуу-биле тодарадып турар. Түс-түс адырларга инити артем билиглиг, чогаадыкчы, дилеп тывар ажылга мергежилдиг, теоретиктиг болгаш шинчилекчи ажылды ханызыбиле чорудуп шыдаар, чогаадыкчы ажылдың үүкшүн бүлүр тускай эртемниглер негеттинер мындыг чедиишкиннерни эртеминиң угаан-бодалдары болгаш хөгжүп турар техника ам чедип алган. Ол чедиишкиннерге үндезилээш дээди өредилге черлериниң бүгү ажыл-чорудулгазы эртемниерниң үндезиннерин, билиглериниң аргежок чугула түүлдерин шингээдип алыр ёргазы болгаш ам-даа шинчилеп четтинмээн түүлдерни ханызыбиле шинчилеп билириивче оруктуу ажылдар арганы, практиктиг ажыл-чорудулгага таваржып кезип соруулганы чогаадыкчы ёзу-биле тускайлап шинтирлээр мергежилди студентилерге бээринге чагыртқан.

Амгы үениң эртем-техниктиг чорудулгазынга инитилел эртеми, математика, физика, кибернетика, химия, биология улам улуг салдарлыг болуп турар. Бо эртемнер космосту шинчилээринге болгаш шингээдип алырынга, электроннуг техниканы ажылдап кылырынга, улам мраккче информацияны дамчыдарынга, технологтуг чорудулгаларны автоматчыдарынга үндезиин болуп, чаа материалдар болгаш эм түүлдерни тургузар, кодээ ажыл-агыйны шапкынчыдар, бүдүрүмчүү күштерни хөгжүдер болгаш таарыштыр тургузар талазы-биле хой-хөй улуг экономиктиг айтырыгларны шиитирлээр арганы берип турар.

Эртем-техниктиг чорудулганың кол угланышкыны болза бүдүрүлгени калбаа-биле автоматчыдары болур, шинчилеп чогуур адырларның тускай эртемниглери база эргежок чугула. Совет Эвилелиниң дээди өредилге черлери чаа-чаа тускай мергежилдер талазы-биле кадрларны белеткээрин чаа өредилге чылында эгелээр. Университеттерге «керек кырынга ужур-дузалыг математика», инженерлер белеткээр дээди өредилге черлеринге «электрон-саналга машиналар» чижектиг тускай мергежилдер ылгыг чаа адырларга хамаарыжыр. Башкарылганың автоматчыткан системаларын тургузар, электронсаналга аппараттарын чогаадыр болгаш бүдүрер, изиг-биле күштедирер чорудулгаларны болгаш бүдүрүлгелерни автоматчыдар, электроэнергияны үлеп хуваар талазы-биле тускай эртемниглерни белеткээр. Экономиктиг мергежилдерни үлеп хуваар талазы-биле тускай эртемниглерни белеткээр. Экономиктиг мергежилдерни саны база көвүдээр. Ындыг мергежилдерге «материал-техниктиг хандырылганың экономиказы болгаш планнаашкыны», «шинчилелдерниң болгаш болбаазырадылганың экономиказы» немежир.

Инженерлер белеткээр бүгү өредилге черлеринге саналга техниказын өредир, экономикти өредилге черлеринге студентилерниң математиктиг белеткелин күштедирер. Бо өредилге черлериниң студентилеринге планнаашкынга математиктиг методтарны ажыглаар, математиктиг статистика чижектиг лекцияларны номчуур. Культура болгаш төөгү өреиниp дээди өредилге черлеринге психология өреиниче үлеп хуваар талазы-биле курстарны немээр.

ССРЭ-де инженер-техниктиг кадрлар белеткээриче бүгү кичээнгей салгаш, өске мергежилдерниң тускай эртемниглерин ийи чергенек кылдыр көрүп турар деп Барымын чүктүг чүртталарның чамдык кижилери чугаалап турар. Чүгүле эртем шинчилелдерге үндезилээш, кадрлар белеткээрин бистиң планныг чорудуп турарывысты билбес азы билир хөөн чок кижилер мынаар бодап турар.

Ниитилел болгаш бойдус эртемнериниң талазы-биле тускай эртемниглерни хамыктың мурнунда университеттерге улам мыдай калбартыры-биле Совет Эвилелинде планнап турар. Ажылдап турар 43 университеттериниң ажыл-чорудулгазын чаа өредилге чылында калбартыры-биле чертелештир 4 университеттерни —Куйбышевке, Сочуга-Осетинге, Красноярскиге, Гомельге ажыдар. Оон-биле кады педагогиктиг, экономиктиг, юридиктиг болгаш өске-даа ниити дээди өредилге черлеринге студентилерге хүлээп алырын көвүдедир.

Колдуунда Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүг чаа тудугларлыг районнарынга ажыттынар 30 ажыг чаа ортумак тускай өредилге черлеринге кичээлдер эгелээр. Кемеровога амыдырал хандырылга ажылдакчыларының техникуму, Чимкентиге гидромелиоративтиг техникум бо тарының баштайгы сургуулдарын хүлээп алыр. Губкин хоорайга (Белгород область) болгаш Давлеканоовага (Башкир АССР)—музыка училищелери. Благовещенскиге — физкультура техникуму ажыттынар—техникумнар барылза 4.200 болур.

Студентилерниң чүртталгамыдыралын экижидериче стипендфондузун көвүдедириче дээди өредилге черлериниң болгаш техникумнарның өредилге-материалдыг баазазын бижыглаарынче совет күрүне үргүлчү кичээнгей салып турар. Бо чылын тускай өредилге черлери чүс чүс чаа өредилге корпустарын болгаш ниити чүртталга бажыңнарын алыр. Патрис Лумумба аттыг улустарның найыралы университетиниң өредилге болгаш дузалал бажыңнарының тудуу дооступ турар. В. И. Ульянов (Ленин) аттыг Казань университединге саналга төвү, Харьковтуң авиация институдунга аэрогидродинамитика лабораториязы болгаш аспирантыларга ниити чүртталга бажыңы ажыттынарга кирер. Каунастың политехниктиг институдунга өредилге-лаборатория корпузунуң болгаш ниити чүртталга бажыңының тудуу доостур.

Чаа өредилге номнарын болгаш өредилгеге көргүзүг түүлдерин парлап турар. 1969 чылдың төнчүзүнге чедир дээди өредилге черлеринге хереглээр 620 өредилге номнарын 18 миллион экземпляр ажыг тираждыг кылдыр ном үндүрер черлер парлап үндүрер. Чамдык өредилге черлеринің студентилери эң баштай үндүрген өредилге номнарын алыр. «Селекция үндезиннерлиг генетика» деп өредилге ному белеткеттинген. Оны Ленинград университединиң профессору М. Е. Лобашев болгаш өскелер-даа чогаатқан. «Исшин дылдың фонетиказы» деп чаа өредилге ному үнүп келген (автору— Иркутскиниң даштыкы дылдар институдунуң ректору М. П. Карпов). Университеттер студентилеринге «электрофизиология» деп өредилге ному үнген. Оны Ростов университединиң профессору А. Б. Коган бижээн. Өөредилге кабинеттериниң артем лабораторияларының, мастерскаяларының дериглелерин долдурарынга акша дөзевилели улуу-биле көвүдээн.

Дээди болгаш тускай ортумак школаның дугайын чугаалап турган, заочный болгаш кежээки өредилгени чугаалавайн барып болбас. Чүртта заочный болгаш кежээки дээди өредилге черлериниң болгаш техникумнарның, факультеттериниң болгаш салбырларының четкизи калбарган. Оларга 4,5 миллиоо чыгыы кижи өренир. Оң өредилге черлерин доозкан кижилер өредилгени будүрүлгеге азы көдээ ажыл-агыйга ажылдарының практиказы-биле холбаштырган ужурунда онза үнелиг.

Ам дээди школаның амыдыралынга харыысалгалыг ажыл —чаа студентилер хүлээп алыры чоруп турар. 900 муң чыгыы кижини хүлээп алыр, олардан 460 муң ажыг кижини хүндүскү факультеттерге алыр, тускай ортумак өредилге черлеринге 1.300 чыгыы сургуулдар кирер. Дээди болгаш тускай ортумак өредилге школаазынга чыл бүрүде улам хөй аныяк кижилер ниитилелдиң бүгү кезектеринден кээп турар. Чижээ, 1968 чылда дээди өредилге черлериниң хүндүскү салбырларынга киргеннериниң 30 хуузу ажылчыннар болгаш ажылчыннарның уругларының, 16 хуузу колхозчулар болгаш колхозчуларның уругларының болган.

Ол дээрге таварылга эвестир. Практиктиг ажылдың ийи чылдан эвээш эвес стажтыг будүрүлгечилерни, а ол шыкаш ийи чылдан эвээш эвес шериг албанын эртпиргенинерни конкурска чиигедилиг кылдыр хүлээп алыр чорук ам-даа хевээр арткан. Хүндүскү өредилгенин факультединче будүрүлгелериниң болгаш организацияларның чүруткан кижилерин база-ла будүрүлгечилерниң конкурузуга киирип-тирер болгаш бирги эдчегде хүлээп алыр. Күш-ажыл стажы бир чылдан эвээш эвес болгаш өредилгеже колхозтар, совхозтар болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый будүрүлгелери чорутқан аныяк кижилерни хүндүскү салбырларга база үстүнде айыт кан кижилер-биле дөмей хүлээп алыр.

Көдээ черлерден келгеи оолдар болгаш кыстар көдээ болгаш ыяш ажыл-агыйының, биология, экономика (көдээ ажыл-агыйның) тускай мергежилиң шилип алган болза, а ол шыкаш башкылар, библиотекарлар, библиографтар, культура-чыргыдыышкын ажылдакчылары болуксаар болза, олар хүлээп алыышкынга чиигедилиг болур.

Мынчангаш хүлээп алыышкының чуруму ажылчы болгаш көдээ аныяктарның дээди өредилге черлеринге киреп чогуур чиигедилерлиг.

(ПМА).

ССРЭ-ниң Дээди болгаш тускай ортумак өредилге министриниң оралакчызы Н. КРАСНОВ чугаалап тур

СОНУУРГАНЧЫГ ЧҮҮЛДЕР

Черниң оттуг үстүкү каъдының „үнү“

Мурнуу Приморьеде чер каъдының ханызында тургузуун шинчилээр талазы-биле геофизиктер ажылдай бергеи. Олар чер кырынга күүлүг чазылдырыышкыннар кылырының дузазы-биле 30-40 километр ханы, кылын чер бүдүмелерин «дыңнаалап» турар. Ынчангаш эртемденнер черниң оттуг иштики өзек бүдүүнүң үстүкү каъдының «үнүн» дыңнап алтар аргалыг болган.

Шинчилелдерни ССРЭ-ниң эртемнер академиязының Сибирь салбырының комплекстиг Сахалин институдунуң болук хөй эртемденнери Приморьеның геология эртелели-биле кады чорудуп турар. Соолгуредир оларга ССРЭ-ниң эртемнер академиязының океанология институдунуң Оожум океан салбырының ажылдакчылары каттыжар. Августу соолгуредир курган черден далайжө шилчинриниң зоназынга баштай кылыр ажылдар эгелей бээр, хамык ужур-ында. Геофизиктерниң чазылдырыышкыннары Улуг Пётр губазының ортулуктарынга база диимиреэр. Диптер биле океанниың тывылганынга холбашкан чажыттарның ужуруи эртемденнер билип алтар магат чок.

Бо чылын чорудар шинчилел ажылдарының үезинде ылымал «чер шимчээшкиннеринден» үнер чалгыларны соруизалыг плёнкага калбаабиле демдеглеп бээр, эң чаа аппараттар ажыттыптынар.

М. РЫБАКОВ.
(СЭТА-ныың корр).
ВЛАДИВОСТОК.

ОЮН ЧЫРТАК-ООЛ— МАСТЕРГЕ КАНДИДАТ

Бо чылдың август 8-те Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында күш-культура болгаш спорт Комитединиң даргазы Н. К. Бегзиниң адынга кончуг өөрүнүүр чагаа келген. Оон допчу утказы мындыг: **1969 чылда «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң Россия чөвүлели чартык финалдың түңнелин үндүрүп турган (1969 чылдың июль 24, протокол № 7), чөвүлелдиң шиитиринге ёзугаар Оюн Чыртак-оолга мастериң кандидады деп тускай атты тывыскан.** Ынчангаш Бүгү Россияның шыдыраа мергежил Комиссиязының даргазы сураглыг гроссмейстер, ССРЭ-ниң хөл-шыдыраа чемпионы Лев Полугаевский дээрэн билдингир болгай.

Оюн Чыртак-оол он классты доозкаш, шериг албанын кончуг эки эрттиргеш, Тыванын ном үндүрер черинде редактор боон ажылдавышаан. Кызылдың башкы институдунда база заочно өренип турар. Соолгу чылдарда Чыртак-оолдуң шыдыраалаары кежээлеп барган, оон хереглээр бистиң аныяктардан кандидат шыдыраачыныс болгаш ол-дур. Мыя бо чижек безин Совет Тывазының чөрбү бөш чылының дургузуунда спорттуң, ылангыя шыдыраа ойнаар кижилерниң уран-мергежилиниң улам шапкын чечектелип турарын илертейлеп турар-дыр.

«Мурнай үнген кулакты соңгай үнгем мыйыс эртер» деп үлегер домак бар. Бирле катап Гастелло аттыг паркты «Лекторийинге» солуп номчуп олуртан мен. Балдырбежик ийи оол шыдыраалай бердилер. Урутлар мадыңга чыгатчын ойнаар оолдар болган. Оон мен оларны чергелештир олуртуп алгаш, кара чаасказын ойнап эгелээн мен. Баштай өөренип турар классын айтырын алгаш, оон дугаарынга деңнештир тос-тос улай утказын каан мен. Оон соонда Оюн Чыртак-оол биле Монгуш Калдар-оол кежээки-не мени даады маңап олурар апарганнар. Сүүде бойнаан! Бир чыл болганда дёмги оолдар мээң-биле атчыр-датчыр тутчуп, харын мени девидеппо турар апарганнар деген.

Мындаа чаа Монгуш Калдар-оолга ужурашпадым. Москвада өөренип турар, күскээр кымын инженер болур деп барган чорду. Институт дооскаш, таптыг шыдыраалап кирип тер деэр чорду. Эргим номчукчуларга Оюн Чыртак-оолдуң Тывазының түгээр ойнаар шыдыраачыларын кончаар утказын тургулаанын чугумаадай көргүзер бодаап, ара соксап кагдым, чүге дээрге аът, теве, ноян, мерзеени бир чурукчу хол-биле чуруур, арай бүдүүжүкпээр, парлап каанда оларны көөрге, бүдүнгүйү коячут чорду. Бистиң типография (директору В. И. Чемков) та чүүнүң ужундан ол белеп хевилелди—шыдыраа бодаларының «үнүктерин» чогуур черлеринден чагыдып аарын уттуп алган чүве ийнээн.

Спортчу сагылга-чурумну шингыы сагып, шыдыраанын солуп-дептерин үргүлүү номчуп, шылгарангай мастерлеринің салгылаан ойнарын тускай сайгарып, бодунуң бир чамдыкта уттуруккан салгыларының чазыын тып база үргүлчү беш минуталап ойнап турар болза, Оюн Чыртак-оол мастериң кандидады деп алдарлыг адын дээк ышкынмас болбайн кончаар. Аныяк шыдыраачы! Чоруунар чогузун!

М. КЕНИН-ЛОПСАН,
Тыва АССР-ниң «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң чемпион шыдыраачызы.

Россияның мөгелери шүглүп турар

ДОНДА-РОСТОВ. (СЭТА-ның корр). Профсоюзтар спартакиадазының классектиг хүреш маргылдаалары Донда-Ростовка дөрт хүн дургузуунда эртип келген. Командаларның бирги черин Россия Федерациязының командазы, ийиги черин — Грузияның спортчулары алган, үшкү черде — Украинаның командазы. Деңзи категорияларының аайы-биле спартакиада чемпиону атты чедип алганнар: Н. Фальков (РСФСР), К. Озлоев (РСФСР), Н. Ощепков (РСФСР), К. Уразов (Украин ССР), Р. Асиянц (Азербайджан ССР), П. Клинтсон (Латвия ССР), П. Артемьев (РСФСР), В. Оленин (РСФСР), В. Меркулов (РСФСР), А. Зеленко (Белоруе ССР).

Агаар шинчээчилери дыңнадып турлар

СООК ЧАЛГЫГЛАР

Ак-көк бээрде чаңнык, шуурганнар оштевээн, бөлүк-бөлүк, гар дег ак будуттар шуужуп чоруп турар. Балтика эриктеринде, Россияның дал ортузунда, Украинада, Кавказтың эрик кавызында 28-30 градус чылыг. Доктаамал каанналар хат келгеш, Атлантикадан шык, серимя агаар келирил үе киринмеен. Агаар байдалы оон аайы-биле турумчуй берген.

Ынчалзажок Соңгу чук база мяжма-шыпшыя турбаан. Соок чалгыглыг агаар Карск болгаш Баренцево далайлардан Ортаа Азияга чедир Уралче. Барымын Сибирь биле журнуу талаже шуужкаш чорун каан, ол черлерге мынчангаш сериидеп, чазытай берген. Күүлүг соок чалгыг оон соонда Мурманск, Архангельск областтарже шуургун киргеш, ортаа девискээрлерже пеперей берген. Аҗаа соой хона бергеш, чавыс, селбер будуттар дээрни бүргей алыр бүргээр будуттар тыптып келгеш: журнуу талдан келгеи бүргээшкин буудуу хат, чаашкым-биле кансырашкан. Ол будут ам шаа төнүп харыысыраш, коортуу алып, ёкызыл-дустаар дей берген.

Россияның ортаа девискээрине чоокку үеде чаъс алыр. Агаар 20-23 градус чылыыр. Молдавияга, Украинага оондаа чылыг болур. Крымга, Балтий далайның ярик кавызынга каан, 22-25 градус чылыг агаар.

Барымын Сибирьниң журнуу талазынга, Иркутск область биле Красноярск крайга оранжок чылыыр. Забайкальеге, Амур областка, Приморье биле Хабаровск крайларга чаъс чаңыктап, алызы соолчун эртер. Ортаа Азияга каан, 35-40 градус изиг болур.

Михаил МАСТЕРСКИХ,
ССРЭ-ниң гидрометеотөвүүнүң эртем ажылдакчызы.
(ПМА).

Монгуш Хола-Салович ЧЕРЗИ

Аар болгаш үр хараанының соонда Тыванын сиилии чазаар уран чүүлүнүң улуг мастери Монгуш Хола-Салович Черзи чеден бирги харлыында мочээн.

Болуунуң бүгү назынында хөй талалыг ажыл-ижинин дургузуунда ол чурулга чогаалының херээн бедин-биле көрүп, чонуун чогаадылга чаңчылын делгередип, хогжүүп келген.

Болдунуң чогаадыкчы салымының янзы-бүрү хевирлиг болгаш талалыының талазыбиле Монгуш Хола-Салович сиилии чазаар уран чүүлүн тыва мастерлериниң аразынга онза черии эелеп, нарын мергежилдиг чуруукчу, тывынгыр шинчилекчи чораан. М. Х. Черзи болдунуң барык бежен чыл иштинде чогаадыкчы ажылының дургузунда бирги чергенин ажок хөй чогаалдарын — ханы болалдыг скульптураларны тургускан, аңаа ол калбаа-биле сураглыг болуп берген. Оон сиилип чазаан чогаалдары утказының терениибиле, илап дескн болгаш чараш аянныы-биле ылгалып турар.

Черзиниң ажылдары бистиң чуруттун болгаш даштыкының хөй музейлерин каастаан. Оон чогаадыкчы продукциязында чүс-чүс класс-чараш кылган кижилер, амытаннар болгаш өске-даа чүүлдериниң хевирлери бар.

Эчис күзели улуг ажылдарынга, уран чүүлге ханы ынак кижи болур М. Х. Черзи ногаг чок чогаадыкчы ажыды-биле кады аныяктарны кижизидикчизи чорган, реалистиг турулга уран чүүлүнүң херээн пропагандазаарынга хөй күжүн үндүрген.

Кайгамчык бөт-шынарлыг чуруукчу, шинчи, кижи магадаар биче сеткилиг болгаш сеткил бодалы арыг кижи болуп чорааи Монгуш Хола-Салович Черзиниң өвүр-хевирги оны билир чораан кижилериниң бодазынга кеэрээ артар.

Болуун эштери.

Редактор К. Я. ДИНГА.

кино

АВГУСТ 14-ТЕ

«НАЛЫРАЛ»: «Чуга кош ыры-биле» (бирги сериязы) 10, 12, 2, «Дүмге кужактатпаи Бомбей» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Соолгу сургуушкун» 2, 4, 5.50, 7.40, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аскыр дагаа» 3, «Ырлыын кварталга олурууичу чоруун» 5, 7, 9 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ортулуктуң херглзи» 1, 3, 5, 7, 9 шактарда.

«ЧАЙГЫ» ТЕАТРГА: «Хөлээзиниг ог-бүле» 5, 7, 9 шактарда.

«Сыстыг-Хем» нуралимыр-тывыш ажыл-агыйны база «Туран» нуралимыр-тывыш ажыл-агыйның «Сеян», «Кызыл» участоктары сентябрьның 10-дан эгелээн, тооруг сайы белетээри-биле сезонныг ажылчыннарны хүлээп ап турар, тооруг сайынга бир нилогранмазының өртээ 70 копеек. Ажылчыннарны Сыстыг-Хем, Сеян суурларга тур чурттаар бажыннар-биле хандырар, оларга шоодай, савааларны бербишаан, мрамга пошпут черлерге чедиргилеп каар.

600 кг-дан эвээш эвес тооруг сайын дужаар болза, Кызылдан Сыстыг-Хем, Сеян чедир баар, кээрининг орук хөлезиниң төлеп бээр.

АҢНЫЫР ЭРГЕЛЕЛИ.

Сутта эштир, шыналага чоруур куштарның чайты-кускуннашкынын 1969 чылдың август 23-түң даңгаар эртеминдеи эгелээн чоппозээр. Ажылның хүнде олурерининг даразында нормазын доктаатнаи:

Кас — бир.
Бүгү ажылның олуртқыры — үш.
Бекас (дарган) болгаш кулан куш—он.

АҢНЫЫР ЭРГЕЛЕЛИ.

Витаминниг суксун

Шива, пөш, хады болгаш өске-даа чиңге бурулуг мыштарным нозаан, чиңге бурулериниде С витамин аажок хөй.

Од витаминден өске каротин Б, Б, Р витаминнер ине бурулерде база бар.

Кижи ол нозаан бурулерден бажынга витаминниг суксун (суг) хаймыдырып ап болур. Чаа чыын аазап бурулерни баштай соок (чыа) суггa, оон соонда хаймыдырган суггa чуп алыр. Ол бурулериң чиңге уннарын бичии кылдыр үүрмектей дооразып саваага каап алгаш, бажыңыр хаймыдыраш, кырынче соотказ суг нудуптар. (2 стакан суггa 4 стакан дооразын бурулерни каар). Оон соонда 2—3 хонукка караңгы серилин черге тургузар. Ол суггу дой-дооразыктан кылган азы шил, баалыңныг савааларга тургузар болгаш мыя шопулак азы мяш-биле быглап каап турар.

Ол суггу ижер мурнунда кан каъг чаа, ярык жарла оттур шүүрээш, хүнде ийи катап чартык стаканнаа ижер.

Ол суксуунуң (суглуң) анданын экижидер дээш аъда чигирни ийикке кааспы, шайны, кок-кат суун немеп болур.

Белеткээн витаминниг ижер суггу ийи хонуктан эртир тургузуп болбас.

Бурулерден кылып белеткээн суг организмге витаминнер-биле байыдар, вас иштим арыглаар, дииш шаанның ханызыраарын болгаш ыжык хууларын эвээжедиринге дузалыг.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫНЫ.

Даштан чаазы сиилиринииң хоочун улусчу мастерлериниң бирээзи, Тыва АССР-ниң чечен чогаалының болгаш ураи чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, ССРЭ-ниң Чуруктуузар эвилелиниң кежигүзү

МОНГУШ ХОЛА-САЛОВИЧ ЧЕРЗИНИҢ

1969 чылдың август 12-де мөчээнин Тыва АССР-ниң Чуруктуузар эвилелиниң баштаар черн, Тыванын Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейи ханы кажыдал-биле дыңнатпышаан, оон төрелдеринге болгаш оок эш-өөрүнге кажыдалын илертейлеп тур.

редакцияның адрези

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда кылдызының 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 23-54, культура кылдызының 37-13, кодээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа баазы совет тургузуг кылдызының 21-27, информацияның кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанындаа паргалага эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00684

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫНАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

1969 ч. АВГУСТ 15 ПЯТНИЦА № 191 (8037).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

ЛЕНИНЧИ ЮБИЛЕЙНИ ТӨЛЕПТИГ УТКУУЛ!

Тываның бүгү чолаачыларынга база автотранспортунуң ажылдакчыларынга

Эрги эштер! Улуг баймралда — В. И. Ленинниң төрүттүнгенидеги бээр чүс чыл болур оюнга төлептиг ужуражыр дээш калбарган бүгү улустуң патриоттуг шимчээшкинниинге кирипшиннаан. Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары юбилейге алдар кылдыр алган социалистиг хүзөлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш күженнишкиннииг ажылдап турарлар. Беш чылдың дөртүү чылының чедиг айларының планын үлетпүр болгаш садыг ажылдакчылары ажыр күүсеткен. Республиканың кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилерин күрүнеге сүт, эт, дүк садарының чартык чыл планнарын ажыр күүсеткилээш, бо продуктуларны садарының чыл планның чедишкиннииг күүседир, мал чемининг белеткелия болгаш дүжүт ажаан алымшыының кыска хуусаада эки шынарлыг эргиттирер, кышка үлегериг белеткевир дээш хайнышкынныг ажылдап турарлар.

Бо бүгү республиканың ажыл-ишчи бүрүзүн күш-ажылчы чаа-чаа чедишкиннерже хей-аът киирип турар. Ыңдыг болза-даа чамдык бүдүрүлгелерниң, организациялардың болгаш автоажыл-агыйларның ажылында планнаттынмаан курлавырлар аңдаа бар. Бирги чартык чылда республиканың транспорт организациялары чүк сөөртүлгезиниң планның тонна талазы-биле 91 хуу, тонна-километр талазы-биле чүгле 83 хуу күүсеткен.

Чүүл сөөртүлгезиниң планының күүсеттинмейн турары улус ажыл-агыйының эскерге адырларын хөгжүдеринге багай салдарны чедирип турар. Амгы үеде капитал тудугну, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин болгаш чоннуң культура-амыдырал хандырыгазын экижиддеринге бистиң республикавыстың автомобиль транспорту ол рольду ойнаар деп чугаалап болур. Ынчангаш автотранспортка хожудашкыл эскерге адырларның ажылынга моондалты ужураттыра берген. Бодап-даа көрүңдер, эштер автотранспортулар! Бо хүннерде Абаканда болгаш Абазада 40 муң тонна тудуг материалдары болгаш эскерге-даа барааннар, 18 муң тонна кывар-чаар материалдар чыгыы берген. Оон ангыда республика иштиниң тудуглариниа үлетпүр бүдүрүлгелерниге болгаш колхозтарыңга, совхозтарыңга сөөртүр чүгүвүс эвээш эвес-ле болгай!.

Бо бүгү чүк сөөртүр автотранспорттуң чедишпээниден эвес, бистее бар паркты долу ажыглавайн турарыныстан мөөнүттүнүп берген. Чүгле «Тыва автоуруктранс» каттыжылышкынынга хамаарыштыр ажырга, автопарктың техниктиг белеп чоруунуң коэффициентиниг 0,65 (план 0,71), а ажыглал коэффициентиниг 0,47 (планы 0,53) болуп турар.

Колхозтарда болгаш совхозтарда автотранспорттуң техниктиг белеп чоруунуң коэффициентиниң база-ла куду—0,60. Ажыглал коэффициентиниң 0,55 болза-даа, кодээ ажыл-агыйда

Чамдык чолаачыларның талазынган машинаны эзирек чедаачылап, аварня болгаш озал-оңдак болдуруп турарындан ажуттеге эвээш эвес могарал таварыны турарын демдеглевейн барын болбас.

АВТОМОБИЛЬ ТРАНСПОРТУНУҢ АЖЫГЛАЛЫН КӨСКҮЗҮ-БИЛЕ ЭКИЖИДЕР ДЭЭШ БОЛДУНАР-ЛА ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛЫРЫНЧЕ «ТЫВА АВТООРУКТРАНС» КАТТЫЖЫШКЫНЫҢ, БҮГҮ ВЕДОМСТВОЛАРНЫҢ, КОЛХОЗТАРНЫҢ БОЛГАШ СОВХОЗТАРНЫҢ БҮГҮ ЧОЛААЧЫЛАРЫН СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели кыйгырып тур.

Бүгү автотранспортчуларга эки ажылдаарының үлегерчизин көргүзүп турар мурнакчы чолаачылар болгаш септелге ажылдавчылары бисте эвээш эвес. Чижеи кылдыр

№ 1 АТБ-де аныяк чолаачылар эштер Николай Савельевти, Михаил Суховосовту, Николай Костенковту мактал көргүзүп болур. Оларның кайызы-даа бо чылдың бирги чартыының будурулге планын нинтизи-биле 148-тен 164 хуу чедир күүсеткилээн. Оң-да ажыл-агыйда Валерий Комзенке удуртқан дөрт нижи составтыг слесарьлар бригадазы чартык чыл планын 110 хуу күүсеткен. Оларның кылган ажылын чолаачылар бедии-биле үнелеп турар.

Үлегер-чижек алыр мурнакчылар кайы-даа коллективте бар. Тыванның бүгү автомобилистериниң, бүгү автоажыл-агыйларының ажылынга ёзулуг эргилдеви болдурар дээш мурнакчыларның үлегерин болгаш дуржулгазын калбаа-биле кептередип, хөйүү болдурары партия, профсоюзтар, комсомол организацияларының, будурулгелериниң, цехтериниң болгаш колонналарының удуртукчуларының соруглазы болур.

Юбилейлиг чылдың дүжүдүн ажаан алырынче республиканың кирип турар үезинде автотранспорттуң ажылын экижидер хүнүң чугула айтыры апарган. Бо чылын 300 муң тонна хире силос массаларын, комбайннардан шаңнарже 200 муң тонна хире, а тараа хүлээп алыр пунктуларже 80 муң тонналап эвээш эвес тараанны сөөртүр. Бо ажылга ведомстволардан болгаш организациялардан хөй чолаачыларны кииришпитирер.

ҮСТҮНДЕ АЙЫТТЫНГАН ЧҮЖКТҮ БҮРҮНҮ-БИЛЕ СӨӨРТҮП, УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ ПЛАННЫГ ОНААЛГАЛАРЫНЫҢ КҮҮСЕЛДЕЗИН ХАНДЫРАР ТӨЛӨЭДЕ, ЧОЛААЧЫ БҮРҮЗҮ ХҮЛЭЭНГЕН АЖЫЛЫН АК СЕТКИЛДИГ КҮҮСЕДИР, ТЕХНИКАНЫ АЖЫГЛААРЫНЫҢ БОЛГАШ ТРАНСПОРТ ШИМЧЭЭШКИНИНИҢ НЕГЕЛДЕ, ЧУРУММАРЫН ХАЖЫК ЧОККА САГЫЫШААН, ХҮЛЭЭП АЛГАН ЧҮЖГҮН ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ КАДАГАЛАП, КУРУГ БОЛГАШ ЭВЭЭШ ЧҮЖКТҮГ ЧОРУУШКУННАРНЫ КЫЛБАС УЖУРЛУГ.

Автомехаништер, септелге ажылдакчылары, диспетчерлер, бригадирлер болгаш колонна удуртукчулары база-ла хөй ажылды кылыр ужурлуглар. Автопарктың ажыглал болгаш техниктиг белеп чоруунуң коэффициентилерин белидип, септелгени шынарлыг болгаш дүргеп чорудун тургаш, бо норгузүтлерни экижиддеринче партия обкому болгаш Министрлер Чөвүлели кыйгырып тур!

Эштер транспортчулар! Бистиң партиябыстың болгаш социалистиг күрүүненистиң үндезилекчизи — В. И. Ленинниң төрүттүнгенидеги бээр чүс чыл болур оюнга тураскаатқан социалистиг чарыштың түгүн улам бедик көдүрбүшаан, хамаарыштыг ажылдарывда четпестерни үзүткеп, күш-ажылдың будурукчулүүн белидиринің курлавырларын ажыглап тургаш, автотранспорт ажыглалынга көскү эки чедишкиннерни чедип алырынче СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели Сылдысын күйлынын хүн

УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ БҮГҮ АДЫРЛАРЫНГА ЧҮЖК СӨӨРТҮРҮНҮҢ КҮРҮНЕ ПЛАННАРЫН АЖЫР КҮҮСЕДИРИНГЕ ТЫВАНЫҢ БҮГҮ АВТОТРАНСПОРТЧУЛАРЫ — ЧОЛААЧЫЛАР БОЛГАШ СЕПТЕКЧИЛЕР, МЕХАНИКТЕР БОЛГАШ ДИСПЕТЧЕРЛЕР, БРИГАДИРЛЕР БОЛГАШ КОЛОННА НАЧАЛЬНИКТЕРИ БОТТАРЫШЫҢ САЛЫЫШКЫНЫҢ КИПРИШТИРИП, УЛУГ БАЙЫРЛАЛ — В. И. ЛЕНИННИҢ ТӨРҮТТҮНГЕНИНДЕН БӨЭР ЧҮС ЧЫЛ БОЛУР ОЮН КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭКИ БЕЛЕКТИГ УТКУУРУНГА СЭКП ТЫВА ОБКОМУ БОЛГАШ ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ ДОЛУ БҮЗҮРЕЛИИ ИЛЕРГЕЙЛЕДИ.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

1969 чылдың август 13.

ДҮҮН КЫЗЫЛГА

Дүүн СЭКП обкомунга болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге районнарның, кодээ ажыл-агый эргеледдериниң начальниктериниң, кол зоотехниктериниң республиканың кодээ ажылагый организацияларының удурукчуларының-биле кады оперативтиг чөвүлел хуралы болган.

Аңаа кодээ ажыл-агый продуктуларын будуреринің болгаш садарының планнарын күүседириниң турарының, мал чемининг белеткелининг, дүжүт ажаалдазының болгаш күүнеге тараа садыг алымшкынының дугайында эргеледдер начальниктериниң Таңдының—Г. А. Заркевичиниң, Улуг-Хемиңң—С. М. Прманың, Чөөн-Хемчиктиң—В. С. Борисовтуң, Тес-Хемниң — М. С. Сарыгларның болгаш Эрзиниң—Б. Л. Сан-Хөөнүң илеткелдерин дыңнаан.

Хүрээге республикада мал ажылының продуктуларын белеткээриниң болгаш садыг алырының планнарының күүседиишиниң дугайында кодээ ажыл-агый министри В. Е. Серюковтуң, малды, сүттү болгаш саржагны хүлээп ап турарының дугайында мал семиртелге трестиниң директору А. М. Градобоевтиң, сүт комбинадының директору В. И. Зубковаяның информацияларын дыңнаан. Министрлер Чөвүлелиниң даргазының орнаалакчызы Н. П. Куценко, СЭКП обкомунуң секретары В. Н. Фомичев чүве чөптээлээн.

Сүүн-ниң ажыл-ишчилериниң хүүжу база ыяшы. Барыын-Хемчикте «Дөң-Терезин» совхозта, Тес-Хемде «Ак-Эрик» колхозта сигеп белеткелии база эки организастаан. Тожуда «Тоора-Хем» совхозтуң Кол Довдак-оолга удуртқан бригада сигеп белеткээр планын 88 хуу күүсеткен.

ЧӨГЕНЧИГ ХОЖУДАП ТУРАРЛАР:

Эрзин, Тес-Хем районнар болгаш Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйзары сигеп планын чүгле 19—26 хуу күүсеткеннер. Өвүрүнүң «Коммунизмче орук», Бии-Хемниң «Кызыл тараачын», Таңдының «Коммунизминиң херели», Тес-Хемниң «Чодураа», Бай-Тайганың «Кара-Хөл» колхозтарында, «Тес-Хем», «Улуг-Хем», «Барлык», «Тыва» совхозтарда мал чемининг белеткели өскелерден дора чорун турар.

Хожудаашкынының чылдагааны чүдел? Күш-ажылды бодамчалыг эвес организастааны, сигеп ажаап алыр техниканы будурукчулуг эвес ажыглап турарры, күш-ажылдың сагыыла-чурумуунуң кошкаа, амгы үеде кодээниң ажыл-ишчилериниң мурнунда турар харыысалгалыг соруглазының шинитпирлазиниче күш-ажыл кылыр бүгү чоннуң удурутунчуларының мобилизастаан шиңгээйн азы аңаа күзелдүр ажыглаттынмаан курлавырлар болгаш сигеп белеткээр планын күүседииши

ПОЛИТИКТИГ ИНФОРМАЦИЯ—БҮЗҮРЕДИЛГЕНИҢ ЧЕПСЭЭ

Партия органнарының болгаш идеологтуг албан черлериниң ажылдакчыларының республика чөвүлел хуралындан

«Күрүне массаларның медерелдиинден күштүг—массалар шупту чүвени билир, бүгү чүвениң дугайын бодап шыдаар болгаш бүгү чүвеже медерелдии-биле барып турда, ынчан ол күштүг».

В. И. ЛЕНИН.

Республиканың партия органнарының болгаш идеология албан черлериниң ажылдакчыларының республика чөвүлел хуралы август 13-те Кызылга болган. «Партийжи-политиктиг информацииның байдалы болгаш ооң ажыктыын бедидер хемчеглериниң дугайында» СЭКП Тывл об комунуң секретары эш К. С. Шойгунуң илетиелиг чугаалашкан.

Москва Чөвүлел хуралынга делегейниң коммунистиг шынчаңкиининиң чедип алган тиилелгези, Чөвүлел хуралдың түңнелдерин СЭКП ТК-ның Пленумунга бедии-биле үнелээни болгаш чүүлдүгүүрегени, бистиң күрүневистиң даштыкы политиказының айтырыгларын ССРЭ-ниң Дээди Соведиинге сессиязынга чугаалаашканы болза бистиң япитилел-политиктиг хайныышкыныг амыдыралывыста В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооң төлептиг уткуур дээш чорудуп турар шыгарангай болуушкун болган деп, эш Шойгу демделээн.

Ам үеде бистиң республикада ол материалдарны калбавиле пропагандазарыы болгаш тайылбырлаары чоруп турар. Олар империализмге удур, соңпал деппилге дээш, улустар аразынга тайбың дээш демиселдиң авангардында ленинчи партивисе, Төрээн чүртүвүс дээш ажылчы чоннарның чоргааралын болдуруп турар.

Бистиң партивистиң массалар-биле харылзаазының

Эки түннели дээш

Ленин аттыг кодзо ажылагый артелиниң херэзеженнер човүлели ленинчи юбилейге толештиг ужуражыры-биле хүлээгени алгаш, ону аимыдралга боттандырар дээш ажылды күштелдирип чоруткан. Ылангыя агитквартираларны дамчыштыр колхозчулар ортузунга агит-массалыг ажылды калбарткан, болгумнерни организастаан.

Суурну беш агитквартирага үскен. Оон ажылын чорудар харымсалгалыг эштерни човүлел быжыглаан, олар план ёзугаар ажылын чорудуп келген. Агитквартира бүрүзүнүң төвүнде булуңнарлыг. Ында ажыл планы, ажыктыг сүмелер болгаш өске-даа херектиг чүүлдерни бижээш аскан. Аргымыр-даараарының, амданныг аъш-чем кылырының болгаш бот-тывынгыр уран чүүл болгүмү агитквартираларда ажыддан турар. Ону дуржулгалыг эштер башкарып келген, оон түннели багай эвес болган.

Думу Байырның удуртканы № 5 агитквартираның ажылын донгузу-биле сонгуурган корзолинер. Хамаарышкан деңнекөрниң херэзеженнери колхоз будүрүлгезинде хаара тутунгар. Аъш-чемниң, аргын, даараарының болгүмнериниң ажылын эки организастаан. Кайгамчык аргып, даараар шевер кижилер шылгаран үнген. Агитквартираның уран шеверлери колхозка болган делгелтеге бирги черни алган, районга артельдиң херэзеженнери ийги черни ап, багай эвес түннелди көргүзекен. Орта бешки агитквартираның кирген ажылдары хөйү-биле дезгеттингеп. Эгер Танаа-Хөөнүң уран шевер кылыгларын мактап демдеглээри артык эвес. В. И. Ленининиң донгу намдарын школа башкызы Анна Мартай-оол херэзеен ажылчылерге өөредип турар. Владимир Ильичиниң революсчу ажыл-чорудулгазының дугайында чугаалап турар альбомну кылып доозкан. Ынчангаш колхозта агитквартираар өртүүнде калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи бешки агитквартира болуп турар.

Агитквартираар концерт белетиккош, ону ажыл-ишчилерге көргүзер соруулганы салган. Орта хамаарышкан деңнекөрниң кижилери киржири албан. Ол мурнунда билдинмес талаптыларны илередип тыварында, улустуң уран чүүлге хандыкшыдарынга ажыттыг болуп турар. Конпертнери түгле колхоз төвүнге эвес районнуң суурларынга коргузуп келген. Чоокта чаа № 3 агитквартираның бот-тывынгыр артистери «Коммунизмниче оруу» колхозка ыалдап чераш келген.

Агитквартираар ажылын чогаалыкчы ёзу-биле чорудар талазы-биле херэзеженнер човүлели (даргалары Анна Чавыпчак, Хавыйгаа Сеня) чамдык хемчеглерни ап чоруткан. Ол эки түннелдерни берип турары бо.

Районнуң херэзеженнер човүлелдериниң арасында В. И. Ленининиң торуттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга алдар болдурган социалистиг чарыжының түннелин квартал санында үндүрүп турар. Ийги кварталда чарыштың тиилекчизи Ленин аттыг колхозта херэзеженнер човүлели болган. Оларга СЭКП-ниң Эрзин райомунуң херэзеженнер човүлелдериниң арасында шилчилер вымпелин нигитке ажыктыг ажыл-чорудулгазы дээш тывыскан.

Х. ТААН-ООЛ.

делегей бо хүннерде

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

БОЛГАРИЯ

● Болгарияның «ТЭЦ-Варна» дээр ап улуг энергетиктиг түдүүн Совет Эвилелиниң аскы-дүнма дузаламчызы-биле кылып турар. Энергетиктиг түдүүнүң түлүгжүлары социалистиг революсчилиниң тиилелгезининиң 25 чыл оюнга күш-ажылчы белекти берген. ТЭЦ-тиң ээлдүг, үшкү энергоблогун айтыкан хүүсаазындан 144 хонук эрте чуртуун энергетиктиг четкизинге кошкан.

Чоокку үеде түдүгжүлер ТЭЦ-тиң күчүзүн 600 мун киловатт кылдыр планнаныдан 630 мун киловаттка чедирерин хүлээнген. Ол чорук чуртка чылда 150 миллион киловатт-шак электроэнергияны немей бээр.

ЧЕХОСЛОВАКИЯ

● Европада база бир улуг будүрүлге — Хомутовтуң хоорза-прокат заводунга будүрүлгени улам ынай сайзырангайжыларының планның ажыддан кылган. Заводтуң ажылчыннары социалистиг болгаш өске-даа чуруттарже үндүрер чүүлдериниң планын хамыктын мурнунда ажыр күүседирип хүлээнген. Будүрүлгенин коллективи эртен чылдың-биле лицензээрге олаар чүүлүн чарыгалыы 8 хуу, электроэнергияның — 6 хуу чингелирин шинтирлээн.

МООЛ

● Улусчу Моолдуң ажылчы чоннары чуруттуң улус ажыл-агыйының кол адыры—мал ажылының материалдыг базазын быжыглаарынга улуг челиишкиннерни чедип ап турар.

МАР-ның Министрлер Човүлелиниң чанында Төп статистика эргелелиниң медээзин ёзугаар алырга, июльдуң тоңчүзүнге чедир республикада 2,1 миллион мал кирер 5040 кажаалы туткан. Бо чылын турар кажаалларның планын 73 хуу ажыг күүсеткен. (СЭТА).

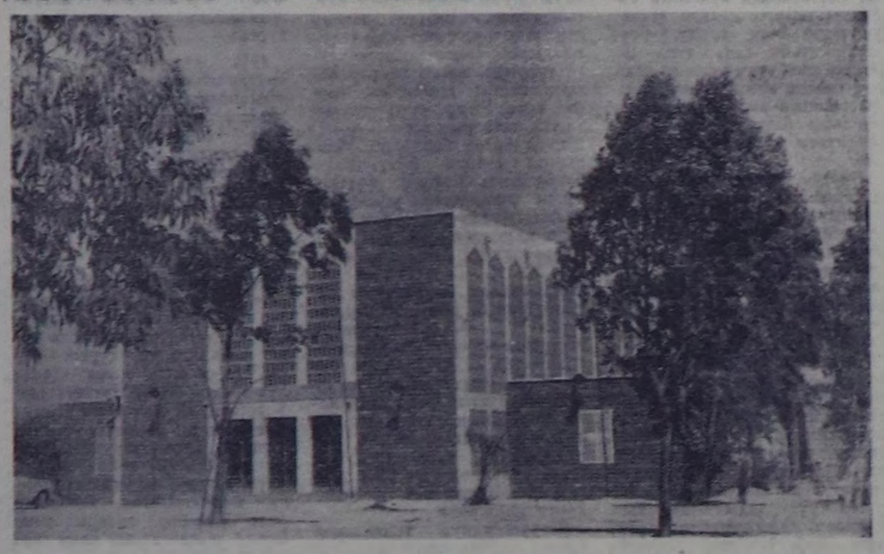

Мавритания Ислам Республикаңың пайымчылалы — Нуакшотта Национал хуралдың бажыңы.

НАДИРЯННЫҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Словакияның Национал фронтузунуң медеглели

ПРАГА. (СЭТА). Словакияның Национал фронтузунуң ТК-ның Президиумунуң хуралы Братиславага болган дээрээки ЧТК агентилел дыннаткан. Президиум амгы политиктиг байдалдың база Словак национал тура халышкынның 25 чыл оюнуң ам болур байырлалынга белеткел дугайында Национал фронтузунуң ТК-зының даргазының орлакчызы, Словакияның КП ТК-ның секретары Ю. Турчектиң информасиязын дыңнаан.

Хуралга хүлээп алган медеглелдэ демдеглээни: тура халышкынның болгаш Совет Армиязының Чехословакияны хостаан соонда эрткен чээрби беш чыл дургузунда ажылчын ангының, тараачыннарның болгаш депшилгелиг интеллигенциязының эрес-маадырлыг күш-ажылчының түннелинде чуртка социалистиг иниилел тургустунган. Президиум ЧКП ТК-ның болгаш Словакияның КП ТК-ның резолюцияларын, директиваларын болгаш шинтирлерин чайгылыш чокка күүседиринге идепкейлиг дузалаарынче бүгү хамаатыларны кыйгырган.

Социалистиг тургузуушкунну үзеринче, чорудээлиг байдалды тургузарынче болгаш хоойлу, дүрүмнерни үрээринче угланган оралдажымышкынар деткимче албаан болгаш Словакияның Национал фронтузунуң ойтур шавышкынынга таварышкан деп, меделглелде демдеглээн. Национал фронтуда бактаараан политиктиг болгаш хөй-иниги организациялары социалистиг дайынналарының, оппортунистерниң, фашисчи идегеттерниң үзүгединшкиннерин, а ол ышкаш социалистиг дем каттыштырылгазының чуртталарын-биле, бирги ээлчегге Совет Эвилели-биле Чехословакияның интернационалчы харылзаалар үрээрин оралдакан даштыкы күштериниң үүлгединшкиннерин буруу шаап турар.

ФКП Политбюрозунуң меделгели

ПАРИЖ. (СЭТА). Франктың үнезин кудулатканы болза, чазактың улуг компаниялырга тыпсыр артык эргелериниң чыдыраганында ядаролче ажылчы чоннарны албадаарын кызаан политиказының чаа шыдалы болуушкуну болур деп, Францияның Коммунистиг партизазының Политбюрозунуң «Юманите» солунга парлаан үндүрген меделглелинде чугаалаан.

Франктың үнезин кудулатканы эртектериниң чайгаар өзүлдезинге болгаш амыдыран чуруттаарының өртем-үнезининиң аартаарынга чедирер, чоннуң садыл алыкчы аргазын авазжедир, ажыл-биле хандырар чорукта байдалды дорайтадыр аваар деп, меделглелде ийыткан. Мынчатташ улуг буржуазия 1968 чылдың майда ажылчы чоннарның чедип алган үүлдерин дедир хунаан алырын ораалдажып турар-дыр. Франктың үнезин кудулатканы капиталистиг улуг фирмаларга артык эргелерни тыпсып турар.

ФКП-ниң Политбюрозунуң меделглелинде демдеглээни болза, франктың кризизи делегейниң акша системазының ийиги кризизиниң чартынмас кезии болур.

Францияның капиталы сыыгаан

ПАРИЖ. (СЭТА). Франктың үнезин кудулатканының база бир чылдагааны — Францияның капиталдарының сыыгаашкыны сөөлгү айларда халаптыг байдалга четкен. 1969 чылдың чеди айларында чурттуң алдын-акша курлавырлары 1.700 миллион долларга кызырылган.

Француз банкының парлаан үндүрген сөөлгү түскай медээлерни ёзугаар алырга, күрүневиң алдын болгаш саарлыр акша курлавырлары ам 2,8 миллиард доллар болуп турар деп, «Экономи» солун дыңнаткан.

Бо курлавырлар 1967 чылдың төнчүзүнде 6,8 миллиард доллар турган.

Согуушкуннар

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның Улусчу чепсектиг күштери Тхыатхиен можунуң барын районунга шаап халдаашкынныг хемчеглерни чоруткушаан, август 3-тен 10-га чедир үеде америк-сайгон шериглериң 900 чыгам солдатын болган офицерин сандан үндүрген, 15 самолёттуң дүжүр аткан, 25 танкыны узуткаан деп, ВИА агентилел дыңнаткан.

Түгле август 10-да безин мурнуу-вьетнам патриоттар ол районга америк армиязының агаар-десант батальонунче дидим халдаашкынныг түннелинде дайзынның 200 солдат, офицерин өлүрген болгаш балыглаан, 2 вертолёттуң дүжүр аткан.

Ол-ла хүн Куангнам биле Тайнинь можуларга дайзын улуг когаралга база таварышкан.

Нью-Йорк космонавтарга изиг байыр чедирген

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Космостуң «Аполлон-11» кораблиниң экипажы—Нейл Армстронг, Эдвин Олдрин, Майкл Коллинз Хьюстоннан (Техас штат) Нью-Йоркка келген. Нью-Йоркту ийи миллион хире чурттакчылары эрес-дидим космонавтарга изиг байырын чедирген. Нью-Йорк хоорайның тергиилекчизи Джон Линдсей оларга «хүндүлелдиң медальларын» тывыскан.

Оон дараазында космонавтар Каттышкан Нациялар Организациязынга баргаш, аназ КНО-нуң чингине секретары У Тан. КНО-нуң кежигүнү чуриттарның төвээлекчи черлериниң баштыннары болгаш ажылдакчылары оларга чылыг байырын чедирген.

КНО-га чораан соонда Н. Армстронг, Э. Олдрин, М. Коллинз тускай самолёт-биле Чикагоже ужудуп үнүпкен.

ФУНТ ТУРУШ ЧОК

ЛОНДОН. (СЭТА). Француз франктың үнезин кудулатканы Англияның сан-хөө болуктерин дүвүредип үндүрген. Фунт стерлингче ыйышкынның күштелгениниң чылдагаанында чурт акша, сан-хөө талалы-биле бергелерге таваржыр апаар деп, англи парлалга биижээн. Иштики болгаш даштыкы рынокторга француз адванчылар-биле демиселдиң чидигленирингге холбаштыр төлевир балансызының дорайтаары чайлаш чок даарзын база демдеглээн.

Барыын-герман марканың үнезин улгаттырган туруп болур. Анаа холбаштыр Франциянның хемчег алганының уламындан делегейниң акша биржазынга чиижеҥ салыгсаарыла кылыр чорук база катап хорлээлей берип магат чок деп, солуннар демдеглээн. Ол чорук болдуруп болур эң эвээш дээш деңнелге фунтуның курузун өскертпес дээш болдуун эвээш-бичө алдын хурлавырын болгаш сөөрлыр акшазын база катап киирер үүргө англи банкыны таварыштырар апаар.

Делегейниң акша рынокторынга фунт стерлингтиң байдалы кедергей туруш болуп артары үргүлчүлевишаан.

РКП-ниң съездизи ажылын доозкан

БУХАРЕСТ. (СЭТА). РКП-ниң X съездизи бодунуң ажылын доозкан. РКП-ниң Төп Комитединиң болгаш Төп ревизия комиссиязын, а ол ышкаш партияның өскертмен устазынга дүүштүр РКП-ниң Чингине секретарын сонгаан.

РКП-ниң Чингине секретарынга Н. Чаушеску сонгуткан. Съездиниң хуралынга Н. Чаушеску түнел чүве чугаалаан.

Нигерияда дайын чорудулгазы

ЛАГОС. (СЭТА). Нигерияның федералдыг шеригээн Порт-Харкортуң сонгу-барыын талазынче 72 километр ыран Эбола районда нефти арыгдаар заводту золеп алган. Нигерияның федералдыг чазаанын дыңнадырында айытканы-биле алырга, Эбола дээш тулгаашкынга сепаратистер улуг когаралга таварышкан.

Оңгуун, Умуахиа болгаш Абрибадан мурнуу болгаш барыын угланымышкыннарда федерал шеригээн шаап халдаашкынны чорудуп турар деп, дыңнадыгга база чугаалаан.

Тудуп хоругдаашкын үргүлчүлевишаан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Грек эрге-чагыргалар 1966 чылдың декабрьдан 1967 чылдың февраль чедир Параскевопулостуң чазаавга хөй-иниг-тининиң корум-чуруум министри чораан, албандан халаашкан генерал-лейтенант Софоклис Дзанветисти тудуп хоругдаан деп, «Ассошиэйтед Пресс» агентилелдиң корреспондентизи Афинызаан дыңнаткан.

Дзанветисти чазакка удур сүлчээге киришкен дээш буруудаткан. Эргелеп башкарывының монархисчи хевиинге бүзүрелдиг өске-даа 35-тен эвээш эвес офицерлерни базала ынчаар буруудадып, карабажыңда олуртканы.

Аныяктарны ажылга таарыштырар

Үлетиүр, тудуг, колхоз, совхоз болгаш өске-даа албан организазиязының черлеринге ажыктыг. албан-хамыктыр кылдыр аныяктарны ажылга хүлээп ап турар. Ынчалзада иниги ортумак болгаш түскай ортумак билиг чедип албаанныңы ажылга алырда, оларга 10 класстыг мынз-ла доозтуварын чедип алыр үүрүлүг. Ол ыңыкаш иниги ортумак өөредилге доозлалааларны хүлээп алган профтехучилишелер ол училищениң өөредилге программазын доозтуварын-биле кадыг, иниги ортумак школаның 9 болгаш 10 классчыларының программазын база доозтуварын организастаарга албан болур.

Сесги класс доозканнарны ажылдадыры элээн нарын айтырыгларынын биизээн болур, чүге дээрге бо айтырыг чүгле оларның күш-ажылга назы четпээнинде эвес. Сесги класс доозканнарны ажылга хүлээп алыр таварыгага оларны оон ынай черле иниги школага өөредилгеня уламчылаар арга чок дээр дугайында тодаргай барымза бар турда, чүгле ынчан боор болур. Ынчаарга маңаа өөредикчилерниң будүрүлге практиказарын, чайгы үеде иниги ажыктыг күш-ажыл кылырын хамаарышгырып болбас.

Биитер өөлдер, ыктарымыктың бүгү-иниинниң ортумак өөредилгезин чедип алырын улуу-биле күзээр бис. Ынчалза-даа амгы үеде дыка хөй школачылар онгу класс доозпайн турар яры онгу классты доозса-даа, каиыг өөредилге чеминге кирип алырын шилип албаан болуур.

Кижизидилгенин үндезини хемнеп күш-ажылга чаңчыктырары болгаш мергежилдери болуурун, ол ыңыкаш амгы үеде. бүгү-де күш-ажыл кушкарыпларын иниглелдиң эргежыынга чогумчалыы-биле барааи болгулар дээрээни биир болгай бис. Ол негелдеп хандырарынга дүүштүр хоо-вайда онгу класс доозкаш, өөредилгеге черлеринге өөренмейн барган база сесги класс доозкаш, өөредилгеня оон ынай чламчылаар арга чок байдалдыг аныяктарны тааржыр ажылдарга ажылдадыры эрге-жок чугула.

Ажылчы чоннаар депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүсекому чоокта чаа аныяктарга ажыл тыпсырының хоорай комиссиязын 7 кижи составтыг кылдыр сүлүүскан. Ук комиссия хөйлүдүрүм ёзугаар хүн бүрүнүң ажыл-чорудулгазын кылыр болгаш аныяктарны ажылче путёвка-биле чорударла, оларның ажылдаар организастиязының ажылчын, албан-хамыктарының иниги байдалын өөренип көөр.

Аныяктарны ажылга хүлээп алыының планынга кирген үзеттүр, тудуг болгаш өскелээ албан организазиязының черлериниң, оларны ажылга хүлээп ап турарының дугайында отчёдуун чылда 7 катап комиссиягa бээр хүлээлгелиг.

Аныяктарның күш-ажылга кижизидилгеан школаларга эгелээр болганда өөреникчилер иниги школаның программазын чедишкиннииг шиигээдип ап турган, оон-биле кадыг күш-ажыл уроктарын, будүрүлге практикаларын ыңыкарлыг эртирерни чугула. Мынчатташ иниги билиг школалары күш-ажыл уроктарын болгаш будүрүлге практикаларын тодаргай темаларга чорулары амыдыралчы айтырыг болуп турар хөрээни ада-иелер болгаш башкылар коллективтери үүлгедип ужуражыр.

Н. БАДРА.

Тыва АССР-ниң Министрлер Човүзелиниң күш-ажыл нурлавырларының ажыглалының талазы-биле Эргелелиниң Кызыл хоорайда төлөөзи.

СОРУЛГА—ЧҮС ХОЙДАН ЧҮСТЕН ХӨЙНУ

Хойжуларның чайлаанга

«СҮТ-ХӨЛ» совхозче баар орукка Хемчик хемге биче эгнейин чораан, солагай талазже эп, артчыгаштыг ашкат, даг эдээнде, элээн калбак шынаа кыдынга хавак кырынга чеде бээрге, чанында кажаадаа чок ийи өг турар. Ол черни долгандыр көөрге, хойлар чайлаглаарынга таарымчалыг элбек от-сигенниг, хойну серии дагларже үндүрүп кадарар, сүт мырыңай чоогунда. Херек болу берзе, совхоз, салбыр төптери-биле харылзажырынга, зоотехник, мал эмчизиниң чедип келирине чоок.

Өтүүн бирээзинге кире бердивис. Хаваларын кылын пөсбиле көжегелеп каттылаан, демир оруннарны тургускулаашсуур улустарыныы дег, шывыглап этквлээн, арыг силип ажжок. Аптаралар кырында солуннар, хол приёмнигга, комнар чыткылаар. Өтүүн эзлерибиле мендилежиң таныштывыс. Олар— совхозтуң эң мүрнакчы малчыннарынга санаалын турар Ховалыг Бады-Назын болгаш оон кады чурттап чоруур эжи Бады-Назын Домукка олар болду. Чугаалажып көрдүвүс. Айтырыглар салырга, хойжуларның кайызында-даа хөй чугаа чок, бистерни солуп черииниң толээлекчилерин кылыр биилп алган болганда, «бо чылын бир хойга оваштыр бистен хөй хураганны камгалап алган, сураглыг хойжулар хөй болгай, оларның ажылын чоп сонуургавас силер, бистер дээрге бүгү-ле хойжулар мынаш, ынчаар ажылдап турар улус-даа болгай бис» дигилээп олургулаар. «Боттарын мактанмас биче сеткилдиг, аас-биле аал кожуруп, дыл-биле дыт ужуруп чорбас кижилер бо-дур ийин» кылдыр кижи бодагылаар.

Совхоз төвүнге тургаш оларның мурнуку чылдарда чедишкиннирин билип алган улус бис: эртекен кыштың дошкуннарын шыдамык эрткен чүс хойга оваштыр 92 хураганы камгалап ап, хойларының кажаалыңга зоотехниктиг чүрүмнерны шын тудуп турган, хойнуң дүгүүң үреллерин болдурбайн, хөй бүрүзүнден 2,1 кг дүктү кыргып алган. Хураганнарны агарлаап, немедде дүктү база алыр. Бистин айтырывыска харыылап:

— Кышка белеткелди амдыгаштан эгелей берген бис, ынчангаш бодувус 15 тонна сигенни кезип ажлар тургаш, ону барык доозуп тур бис — деп, Ховалыг Бады-Назын чугаалай-дыр. Чайлагга кажаанын хөрээ чок. Хойларны кажаалап хондурарга, ылангыя кажаа арай тар болур болза, олар шөлээн дыштаны албас. Кажаалыг хойларны эртен кижи ажыдып үндүрер болгай, мындыг таварылгаза орайтай берип-даа болур. Кижиге кандыг таварылга түрбас дээрил, кыдыдып тургацының кадыылап-на, удуксай берип болур, ынчангаш хойларны эрте кажаалаар апаар. Эртен эрттир удуй бээрин-даа канчап билир, ынчан оларны орай ажыдып үндүрер апаар.

КАЖАА чокта хойлар боттарының туразы-биле эртен оттаан үне бээрлер, а хөй оттаан дудум улам семирипир. оз—келир кыштың эки эрттиреринің бир кол курлавырыдыр.

— А хураганыңар кайда ирги?

— Оларны шагда-ла нелеринден үзүп алган бис. Хой-лар маңаа хонуп турда, хураганнар дээ ол дагларда оттаан, хонуп турар, оларны ында бир кижи кадырган, ында сээктер база чок, оларны хойлар-биле каттыштырбазының бага бир херээ ол. Хураганнарны эрте үзери ажыктыг, олар нелерни аммес болганда, хойларның дүрген деңгии, семиринге эки. Ам удавас ол хураганнарны өске кадарчыга шуут дужаап бээр.

— Эрткен чылын тарын боозадылганы кандыг хүүсаазда чоруткан сялеп?

— Август айның ортазында эгелээн бис, хары угда хөй хойлар массалыг төрүй бээрин болдурбас төлөөде, оларны план ёзугаар кезек-кезектеп тарын боозаткылаан.

— Малчыннарның амыдырал-чурттал газының дугайында, совхозтуң дирекциязы кайы хире сагыш салып турар ирги?

— Бис дугайты бажыңга кыштадывыс, кончуг-ла эки боор чүве-дир: чылыг, өгге ышкаш, биче болгаш-ла от салып турбас, чаш уругтар шуут амыраар. Ырак уязта хойжулар дугайында ынчаар сагыш човаашкыны партизыстың бистер дээш хүн бүрү бодап турарының ачызы ол-дур. Ындыг болганда, бистер, анаа харыы кылдыр. Төрээн чуртувуска мал ажылының продукциязын болдунарла хөй-биле бээр дээш могаг чокка ажылдаар апаар бис. Бо дугайын кижи доктаамал бодап, чоннуң чугаалаары ышкаш, ээлекти детып, ийи бөлекти сывыртының каапкаш» ажылдаксаар, харын ынчаар ажылдап-даа турар-дыр бис.

МАЛДЫҢ чайгы одарында кол-ла үүлү — чылдың ол аң таарымчалыг өйүн бүрүнү-биле ажыктыг кылдыр ажыглаарын хойжулар чугаалап турар. Мал чемнерин хөйнү белеткеп, кыштагларны чогуур өйүнде септеп алырын аңаа немептерге, кыштың каидыг-даа соогу, харының кылыны-даа коргунчуг эвес болур, ынчангаш «кыштың кел харын дээр бис» деп хойжулар чугаалаарлар.

Домукка Бады-Назын районда дээре хойжуларның бирээзи. Чон аңаа улуг идегедил көргүскен, ол — Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады. Бодунуң хойжу ажылчыннииң кырынга күрүненип ажыл-херээнге киржир деп алдарлыг хүлээлге аңаа немежи берген. Соңгукчуларның чагыларын күүседир, оларның салган айтырыгларынга харылзап, чагаалаарынга хамаарыштыр эрге-чагырга органнарның мурнунга кирип, хемчеглер алырын боттанып, ыраар улуг хүлээлге туруп келген.

А Ховалыг Бады-Назын совхозтуң малчыннарының өөнээзинден Моол Арат Республикага барып чораан. Кол соруулга—түе черииң эътжир хойларын өстүрер талаал-биле моол өөнүктериин дуржулгадын өөренири турган. Районнуң кедзе ажыл-агый будүрүлге эргелелиниң зоотехниги эш Базыр-биле ол оваазганы чедишкиннииг күүсеткен, чанып кээп, эш-өөрүгге көрген, танышкан чүүлдерин хойжу тодаргайы-биле чугаалагылап берген.

Совхозтуң бо алдарлыг хойжулары В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болгаш Совет Тываның 25 чыл ойларын төлептиг утхууру-биле алган социалистиг хүлээлгелерин чедишкиннииг күүседиринге бүзүрелдиг. Келир чылын чүс хойга оваштыр чүстен аазшыг эвес, харыында оон хөй хураганнарны камгалап алыр, хөй бүрүүндеи дүктү бо чылдыкылан аажыг кылдыр алыр дээш чүүлдүг ажылдаар — хойжулар Бады-Назыннарның чүрөктеринде шыгжап алган, күзелдерин хаара тудуп турар, бодалдарында шингээдип алган чолдуг күзелдери бо-дур.

— Харыл-на бо соруулгаларны боттуг күүседир төлөөде, билигни үлам бедидип — зоотехниктиг-ларга, мал ажылының түскай артемнигларининг сүмелерни хажык чокка күүседир, ажылга мергежилди бедидип — мурнакчы хойжуларның дуржулгазын өөренир, бирги класстың хойжулары болуурун чедип ап турган, партияның мурнунга мыкыгыт хүлээлгени үлегерлиг күүседип, коммунизмниң идепкейлиг тургузукчулары болуур — Ховалыг Домукка Бады-Назыннарның эчис бодалдары бо-ду. Аңаа чедишкиннииг-оолыг болууру оларга пээн-биле күзээр бис.

С. САЛЧАК.

Август 18—ССРЭ-ниң Шериг-Агаар Флодунуң хүнү

АГААРГА КАЛБАРГАН УЛУГ ШАВАР ХАЛДААШКЫН

1945 чылда Совет черни фашистиг ажелекчилерден хостаары дээш чайны болган тулчуушкуннарта совет ужар чүүлдүң улуг күштери киришкен. Совет-герман фронтунуң төп участогу Белоруссияга бистиң Шериг-Агаар Күштеривистиң ход болүглежиишкини дайылдажып турган. Оон составынга нинтизи-биле 5500 ажыг самолёттуг беш агаар армиязы бактаап киргең. Фронтучу ужар чүүлден аңгыда, ырак ужар 1000 хире бомбалакчы самолёттуг, мраккa ужуп дайылдажыр ужар чүүлдүң каттыжышкынчыларын база киристиргең.

Минск—Варшава — Берлин чижектиг, стратегиянып кол угланышкынынга ужар чүүл күштерин шинтипирлик-биле мөөнүзээни дайзынның ужар чүүл болүглежиишкинивериниден ораичок ажыт күштүг болурун чедип алыр арганы берген. Немец-фашистиг командылал Белоруссияга шуптү 1300 самолёттуг 6-гы агаар флодунуң эскадраларын базалыг кылдыр турумчудуп алган.

Дайзынның ужар чүүлүнден бистиң Шериг-Агаар Күштеривис сан, шынар талазы-биле ашкан түрары ужар чүүл үлетпүрүнүң ажылчыннары биле ниженерлериниң маадыр күш-ажылының ачызында чедип алдыгаш. Ужар чүүл үлетпүрү А. И. Туполевтиң, С. В. Ильюшининиң, С. А. Лавочкининиң, В. М. Петлякovтуң, А. С. Яковлевтиң удуртулгазы-биле ужар чүүл конструкторларының коллективтериниң чогаадыкал, чаа сайзырагай самолёттарын хөй санныг кылдыр бүдүрүп турган. Дайзынны ол талазы-биле ашканывыс бистиң ужудукчуларывыстың агаарга тергинделдээш маадырлыг демиселиниң база түңнели болган.

1943 чылда совет ужар чүүл дайынчылары чаазын болгаш чайын дайзын-биле дең ниткпе элээн ажыг күштүг болу бергеш, дайзындан ниишатаванны былаап алгаш, агаарга тергинден турар апарган. Оон соонда совет-герман фронтуга бүгү байдал биске ажыктыг кылдыр үндезинин-биле өскерилген. Кызыл Армия агаарга тергинден турар апаарга, оон улуг шавар халдаашкыннарны чорударынга ол ажыктыг болу берген. Немец-фашистиг ужар чүүлдүң халдаашкынынарындан бистиң черге болгаш агаарга таваржыр когаралдарывыс дораан эвээжээн. Дайзынның самолёттарын болгаш ужудукчуларын осмунар когаралдары база дыка көвүдээн. Гитлержи агаар флоду 1943 чылда немецтериниң медээлерин ёзугаар алырга, бир айдала 1400-тен шоолуг ашлас самолёттарындан когарып турган, ынчаарга 1944 чылда ол когаралдарның саны дыка көвүдээш, ортумаа-биле 2700 хире самолёт болган. Дайзынның оскунар дайынчы машиналары совет Шериг-Агаар Күштеринниңден 4 катап көвүдээн.

Немец-фашистиг шериг удурутулгазы ол үеде оскунуп когараан самолёттарын болгаш ужудукчуларын четчелеп ап шыдавас апаргаи деп чүве черле билдингир. Гитлержи ужар чүүлдүң күштери чылча шаптырып турган.

Совет ужар чүүл харын улам өзүп, быжыглып турган. Ужар чүүл үлетпүрүнден келир самолеттарның когаралдар четчелеринге киреринден чаа-чаа ужар чүүл каттыжышкынынарын улам көвүдедир тургузарынга. Дээди Кол командылалдың ужар чүүл курлавырларын тургузарынга базары көвүдээн. Дээди Кол командылал 1944 чылдың июньда Белоруссия тулчуушкуннарына киржип турган агаар армияларын күштелдеринге бодунуң курлавырыпдан он ужар чүүл корпузун болгаш сес ужар чүүл дивизиязын берген деп демдеглээрге, аңаа тодаргай барыылаа болур.

Ындыг болганда, бистиң шеригивистиң Белоруссияга шавар халдаашкын кылын эгелээринең бүдүүүнде бистиң ужар чүүлүвүстүң агаарга үргүлүү тергинделиишаан, немец-фашистиг шеригнерге дээштин-биле салдарлыг дайылдажышкынны чорударынга болгаш доозарынга шинтипирлиг ужур-дузалыг болурунуң бүгү баштайгы белеткели тургустунган.

Ужар чүүл маршалы А. Е. Головановка командылаткан ырак ужар бомбалакчы самолёттар бистиң шеригнивистиң шавар халдаашкынчо шилчиринииң мурнуу чарыында дайзынның аэродромнарынга идепкейлиг согуушкуунну 10 хүн дургузунда таварыштырып эгелей бергеш. Олар дайзынның самолёттарын, хондуруушкун, ужуп үнүүшкүн шөлдерин 6-гы агаар флодунуң 8 база аэродромнарынга дөрт хүн дургузунда-ла хөй-хөй участоктарга буступ дүшкеп. Камгалалы буступ калган черлерже танк каттыжышкынынары ужар чүүлте деткиткеш аттыгып киргеп. Олар немец-фашистиг шеригнерин түс-түс болүглежиишкиннерин кезек-кезек кылдыр үзе киргеш, ойлап-дескеп дайзынны тудуп ап, бүзөлеп турган.

«Багратион» дайылдажышкынның баштайгы хүннеринде-ле Витебск, Бобруйск чоогунга танкычы 3-кү болгаш 9-ку хову армияларының каттыжышкынчары бүзөлеткен. Бистиң шеригнеривис соңгу-чөөн болгаш мурнуу таладан Минскиге кирип келгеш, дайзынның 4-кү болгаш 9-ку армияларының кезектеринден тургустунган 100 муң кижилиг болүглежиишкинин бүзөлеэрин тудуштурупкан.

Бүзөлеэшкинин доозарынга болгаш бүзөлеткеп шеригнерни чылча шаварынга бистиң ужар чүүлүвүстүң идепкейлиг хөделиишкиннерп улус ужур-дузалыг болган. Ужудукчулар немец-фашистиг шеригнерниң планныг аткаарларын, күр күштер экеп алырын үзе киргеп. Дайзынның Березина хемде кежиргнерине онза-ла чедиишкиинг согуушкуннар таварышкан.

Фашистиг шеригнер Березинаның ол чарыынче Могилёв—Минск аразынга оруун дурганар аткаарлап турган. Дашпыкы эжелекчилерниң орус черден дезип үнериниң шагдан тура изеттинген оруу ол. 1812 чылда аңаа, Березина кежинге Наполеон армияларының артынчылары бак-чаяанның буураашкынынга таварышкан. 1944 чылда немец-фашистиг эжелекчилерниң бир улуг бөлүглежиишкинп база ындыг хуу-салымга таварышкан.

Июнь 29-та 16-гы агаар армиязының бомбалакчы самолёттар эскадрильязындан октаан бомбалар дөрт дээрге, Березинаны кежер көвүрүг үрелип калган. Эскадрильяны ужудукчу А. Сулейманов биле штурман П. Козленко составтыг, экипаж баштап чораан. Хеминң чөөн арнинде сырлы берген немец-фашистиг шеригнерге оон ыцаңгыда 4-кү болгаш 18-гы агаар армияларының бомбалакчы, шүүргедекчи самолёттары соксаал чок согуушкуннар таварыштырып келген. Дайзынны канчаар-даа ажок улуг когаралга таварышкан.

Немец 4-кү армиязын командылакчызы турган Курт Тицельскирх мынан Березина хемнин аткаарлааннарның кежип турганын мынчалдыр сактып чугаалаан:

«...Дайзынның ужар чүүлүнүң соксаал чок халдаашкынчары улуг когаралдарга таварыштырган (шаңгыя, ийп корпус командири болгаш бир дивизия командири өлүрткеп), аткаарлап дескеп колонналарны боттарының аразынга тырылдырып кээрипде төнер ужур-даа чок турду. Орус шүүргедекчи самолёттар Березина көвүрүүн үреп-ле каар, оон соонда хемниң чөөн талакы эриинге эмге-хаяажок машиналар болганчок-ла сырлы бергілээн турар апарган чүве».

Бистиң ужар чүүлүвүстүң идепкейлиг хөделгенинин уламыидан дайзынның шеригнерииң Березинаны кежерипиң саадаапы оон соонда Минскиниң чөөн талазынга дайзынның бүзөлеттирерипиң кол чылдагаанварынын бирээзи болган.

Дайзынның бүзөлеткеп болүглежиишкиннерни ужар чүүлдүң шалыпкын чылча шапканы Кызыл Армиянық шавар халдаашкынын чедиишкининг өөскүдеринге авээш эвес ужур-дузалыг болган. Дайзынның бүзөлеткеп шеригнерни чылча шаварынга ужар чүүл дайынчыларының кончаар дайылдажып турганын Бобруйскинпң мурнуу-чөөн талазынга немецтерниң 35-кн армия корпузунга 16-гы агаар армиязының мөөнөттинген согуушкун таварыштырганының чижээнден көрүп болур.

Аңаа июнь 27-же дүне 1-гы Белорус фронтунуң танк корпустары дайзынның жлобин—рогачёв болүглежиишкининиң аткаарлаар оруктарын үзе кирип алган. Ындыг турбүже 35-кн армия корпузунуң командири генерал Лютпов бүзөлеэшкинден чаза таварын үне бээр деп кордавышаан турган. Жлобин — Бобруйск аразының оруунга ол корпустуң кезектерни чыпп алгаш, оларны 150 танкыга баштадып каан. Совет шеригнерпиң бүзөлеэшкинин буза таварып үнер деп кордавышаан, ол танкыларны 600 хире автомашина эдерип чораан.

Дайзынның шеригнерипиң мөөнөзели бертенин агаар разведчиктери чогуур өйүнде көрүп каан. Дээди Кол командылалдың төлээзи, Совет Эвилелиниң Маршалы, фронт пуугумунуң мурнуку командылал черинге турган Г. К. Жуков, Шериг-Агаар Күштеринің командылакчызы, ужар чүүл маршалы А. А. Новиков болгаш фронтунуң шеригнерииың командылакчызы генерал К. К. Рокоссовский бүзөлеткеп болүглежиишкинин узуткаарын 16-гы агаар армиязының каттыжышкынчарынга дагзыр деп шинтипирлээн. Агаар армиязының командылал черинге турумда, менээ чогуур айтымышкынны дамчыдып берген чүве. Ужар чүүл каттыжышкынчарын дораан-ча дайынчы белеп байдалдыг болдургап соонда бөлүк-бөлүк бомбалакчы болгаш шүүргедекчи самолёттар удаазаанда улаштыр-улаштыр дайылдажып киргеп. Генерал А. З. Каравацкийге болгаш полковник М. Х. Борисенкога командылаткан бомбалакчы самолёттарның ийи корпузу, генерал Г. Ф. Байдуковтуң шүүргедекчилер корпузу, полковниктер Г. И. Комаров биле И. В. Крупскийниң шүүргедекчи тускай ийи дивизиязы дайзынның танкылары биле автомашиналарынга согуушкуину таварыштырган. Аңаа будун чартык шак дургузунда 526 самолёт тулчуушкунга киришкеп.

Согуушкуннуң түңнелдерп биске кайгамчыктыг-ла болган. Дайзынның чаңгыс-даа автомашиназы турган черниден шинчеп каан кылынмаан. Оруккa болгаш орук шаларына оларның барааны каарытыр-ла шиталы берген тургулаан. Тыл мөөрэ үнген солдаттар биле офпперлер чоок-кавында турган азым-аваактарже угаан-кут чок дезип ынай болган. Олар бүзөлеэшкин дээрбээнден уштунуп үнер идегелин шуут оскунаш, командирп-биле кады каап туттурган.

Витебск чоогунга болгаш Минскиниң чөөн талазынга бүзөлеткеп немец шеригнерге удур бистиң ужар чүүлүвүстүң хөделиишкиннери база бедик түңнелдерлиг болган. Ужудукчулар дайзынларны тыва тыртып алгаш, кыцкыртырбес согуушкуннарны оларга таварыштырып турган.

Совет Шериг-Агаар Күштери июльда болгаш августа дайзынны черге, агаарга чылча шаварын үргүлчүдээн. Олар Вильнюс, Гродно, Лида, Барановичи, Брест дээш тулчуушкуннарга идепкейлиг киришкеп. Шавар халдаашкынның фронтуаг кавбарган. Июль 16-те 1-ги Белорус фронтунуң чөөн талазының армиялары Ковель чоогунга шавар халдаашкынче шилчип киргеп. Аңаа генерал Ф. Л. Полынинге командылаткан 6-гы агаар армиязының каттыжышкынчары дайылдажып турган.

1944 чылдың чайгы шавар халдаашкынынга кол угланышкынынга бистиң шеригнеривис стратегиянып эң чугула сорулгазын июльда шинтипирлээн. Олар совет черге немец-фашистиг эжелекчилерни чылча шаварын дооскаш, эжелекчилерни польша черге чылча шаап этелээн, хостакчы улуг сорулгазын күүседип киришкеп. Ужар чүүлүнүң дайынчылары күжүн, херек апарганда, амы-тынывдаа харамаанмайн, найыралдыг өөнүү польша улуска дуза чедирериче курган чер шеригнери-биле кады чүткүлүп салган. Олар фашистерни Белостокка, Люблинге, Висла эрнстерине агаардан чылча шапкан. Тулчуушкуннар чүле эң сөөлгү тонна кывар чүүл дегере чарыгдаттынгаза, курлаттынган бомбалар биле үгер-бөө октары төнө бээрге, шеглеттинип каап турган.

Дайынчы ачы-хавыяалыгтаар «Неманчы» деп хундулүт аты алган. Франциянын ужар чүүлүнүң «Нормандия» полгунуң ужудукчулары Белоруссияга болган дайылдажышкынның тулчуушкунаарынга совет ужудукчулар-биле сырый дем каттыштырып киришкеп. Августан этелээн Варшава утланышкынынга болган тулчуушкуннарга Польшанын катап тургустунган Шериг-Агаар Күштеринин ийи полугу киришкеп. Ниити дайзынга удур каттышкан демиселге ужар чүүл дайынчыларының эки-дүңма найыралы тургустунган.

Бистиң шериг-агаар күштеринин хөделиишкиннери Белоруссия дайылдажышкынның чорударынга болгаш доозарынга улуг саадарлыг болган. Совет ужар чүүлүнүң агаарга тергинден турганы курган чер шеригнерииң шавар халдаашкынынга ажок хаяы болгаш шалыпкын калбартырынга дегүм болган. Дайзын агаардан согуушкуннарга таварышкаш, хөй-хөй дириг күжүн болгаш техниказын оскунган. Болуушкуннарның өөскүүрүнге дайзынның ужар чүүлүнүң шаптык таварышкыларр ораддажышкынынарын ужудукчулар шинтипирлин-биле чылча шаап турган. Дайзынның Белоруссияже октаан ужар чүүл эскадрилары улуг когаралдарга таварышкаш, дайылдажыр органын дораан оскунгулаан. Ындыг төлээде, Белоруссияга ол дайылдажышкынын гитлержи агаар флодун туюлунга чедип чылча шаварынче оружка чүгула үе-чага болган.

Ужар чүүл дайынчыларының демиселиин совет командылал бедин-биле үнелээн. Дээди Кол командылакчының 1944 чылдың август 20-де үндүрген дужаалында мынчалдыр демдеглээн:

«Дайзынга удур агаар тулчуушкуннарынга бистиң ужудукчуларывыс чижеглел чок арес-маадырлыын болгаш шудургузуп, а оларның командирлери биле начальниктери — агаар тулчуушкуннарын удуртурунга дайынчы билиг, мергежилдиин коргускен.

Оон түңнелиинде бистиң дайынчы ужар чүүлүвүс ам агаарга бүрүү-биле тергинден турар».

Белоруссияны, Литва биле Чөөн Польшаны хөй чурттакчылыг черлерни хостаарынга чедиишкининг дайылдажышкаш, 100 хире ужар чүүл каттыжышкынынарга, кезектери хундулүг аттарны алган. СССР-ниң Дээди Советиниң Президиуму эң эки 50 ажыг ужудукчулар биле штурманнарга 1944 чылдың октябрьда Совет Эвилелиниң Маадыры деп хундулүг аты тывыскан.

Сергей РУДЕНКО,
Ужар чүүл маршалы,
Совет Эвилелиниң Маадыры.

(ПМА).

КЫЗЫМАК КЫС

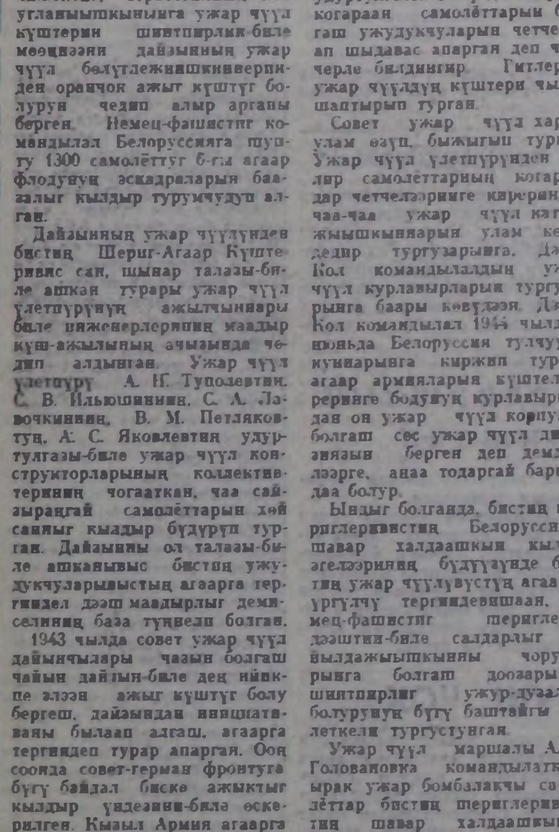

Сарыг-Булуң столованызының залында чемненген кижилерге шилиндек дурт-сынныг, хулумаүрээн чазык шырайлыг, аныяк кыс бо-ла көстүп кээр. Хосталган столдарның кырын арытлай шаап, эялгар-туттунгур холдары-биле хирлиг аяк-саваны чыгый тудуп, кашпагайы-биле ыңай-бээр дажыглап халып турда, белеп эвес чаңчылга ооренгени дораан-на билдинге бээр. Шак ынчаар артелгининң 6 шактан 20 шакка чедир уламчылаар. Хүнде ортумаа-биле 200 ажыг, улуг-биче кижилер чемненип турар.

Бо комсомолчу кыстың номчукчуларга таныштырайн. Оон адын Саичымаа Нүр-Сат дээр. Коммунистиг күш-ажыл дээш демиселиип турар коллективке ажылдаа-ла 9 ай болган. Кижилерниң ажыл-амыдыралдың оруун шилип алыры бодунуң совуургалыидан хамаарыжыр. Саичымаа сесии классты доосканш, өске ажылдаар, ооренир черлер тураа-даа, бодунуң күзели-биле столованга ажылдаар деп шинтипирлээн. Ол столованың поварынга-даа, буфединге-даа эвес, эң-не бодуун, берге ажылындан этелээн.

Стол кырын аштаар, хирлиг аяк-саваны дажыглаар болгаш чемненир залды арыг-шевер тургузар болгай. Ажылдың бодуунуңдан эгелээрге чоорту оок нарынынга чедери чиик болур. Эрдин районнуң райпо эргелелиидеп, ажылынга кызыман чүткүлдүг уругну Новосибирскиниң кооператив техникумунче ооредип чорудар деп сүмелешкеп. Саичымаа ам ооредилгезинге белеткенип турар, оок кылып турар ажылы ооредилгезинге дегүм болуру чугаажок.

В.ТАРТАК.
Фото авторнуу.

КИНО-ЭРТИНЕ

● БУЗЫЛЫКНЫҢ мурнуу талазында делгем Боргой хөвүларын «Ленфильм» киностудия «Игорь князь» кинону тыртыларынга шилип алган. А. П. Бородининиң операзын киножудар кылдыр Ак хөлдүң эриктеринде майгыннар тиккен. Аңаа половтар биле оруе дайынчыларның тулчуушкуннары калбарар, оон соонда музыка чаңгыланыр — болчаи чуртуунга половтар пазекламп кинога тырттырар.

Киноиу сураглыг «Евгений Онегин» биле «Калбак-кара кадының» киноларның авторуреживсёр Р. И. Тихомиров тургузар. Чаа кино делгем экранныг болур.

УЛАН-УДЭ.

* * *

● РЕЖИССЁР Б. ВОЛЧЕК «Молдова-фильм» студияда «Өлүрген деп ыналаткан» кине-чурукту тургузуп турар. Б. Волчек база-ла баштайгы «Ок ажылдакчызы» кинозуидазы дег, янитилел мурнуга кижиниң харыысалгазының айтырыгларының дугайында кино тургузар деп турар.

КИШИНЕВ.

* * *

● ЧАА ТАДЖИК «Джура Саркор» кино хоочун тараачының улуг амыдыралын көргүзүп турар. Колхоз бригадири Джура Саркорнуң мозуншичизин УЗССР-ниң улустуң артизи Х. Латипов ойнап көргүскеп. Киноиу аныяк режиссёр М. Касымова тургускан. Оператор Д. Худоназаровтуң эң баштай тырттырган чечен кинозу ол болган. Худоназаров оон мурнунда документтадыг киноларны тырттырарынга ажылдап турган.

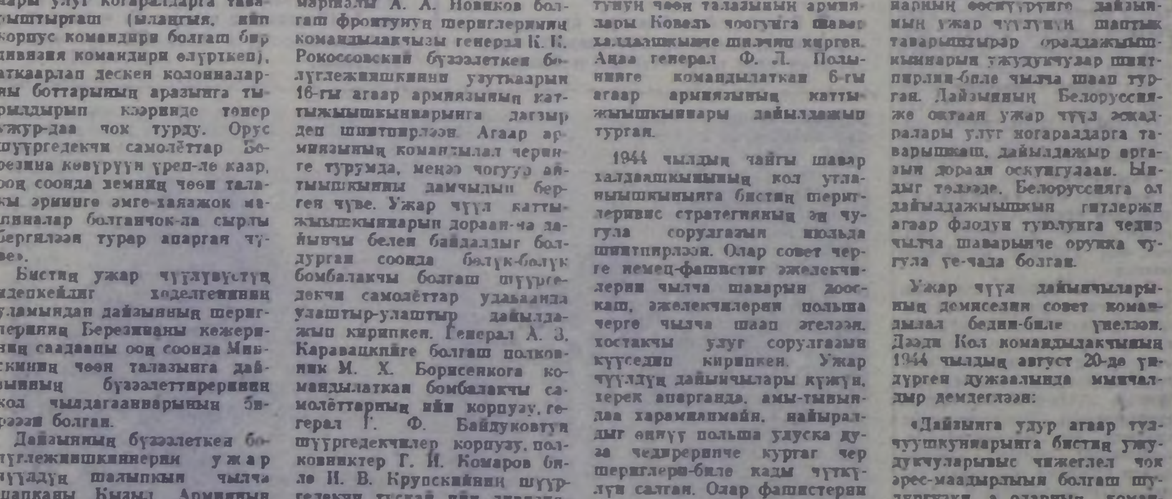

КЕЖЭЭКИ КЫЗЫЛ.■ Е. ЧУРКИННИҢ фотозу.

УДУРТУЛГАНЫ ЭКИЖИДЕР

Бай-Тайга районнуң чурт девискээринде ажыл-биле ажыл-агый болгаш бүдүрүлге черлеринде эш-хуузунуң тос суду ажылдап турар. Судтарның составында партия, совет болгаш ажыл-агый активчилеринден 50 кижи соңгуткан. Районнуң улус суду эш-хуузунуң судтарының даргаларының болгаш кежигүнериниң өөредилгелиг семинарларын район төвүнге болгаш совхоз, колхозтарга эрттиргилээп. Районнуң улус судунуң ажылдакчылары семинарлар эрттиреринге-биле кызыгаарлаттынмайн, кедээ Советтерниң ажылыбиле ажыл-агыйларда эш-хуузунуң судтарынга барып, судтарның кежигүннерин-биле беседоларны кылып, ажыл-чорудулгазынга практиктиг дузаны көргүзүп келген.

Эш-хуузунуң судтарынга медээлер, хомудалдар, негелдер кирип турар. Оларны сайгарып көөр, илереэн херектерни үзүп шиидип келгеп. Бо судтарның кежигүнери ажылчы чонуңуң ортузунга кижизидилге ажылын доктаамал чорудуп турар. Шуй кедээ Советте эш-хуузунуң суду (даргазы Кертик-Ак) хөй-иитпиниң корум-чурумун үзүп кижилерни чүгле бүгүиитпиниң чугаалажышкынынга тургузуп келген эвес, торгаал-онавлгаларга киирип, үзүп шиилип турар.

Ажыл-ишчилериниң коммунистиг кижизидилгезинге эш-хуузунуң судтарының ролю улуг. Күш-ажылдың сагылгачурумун, хөй-иитпиниң корум-чурумун сагыыр, иитилелдиң херээн коммунистиг ёзу-биле көөрүнүн болгаш хөөйлу-дүрүм дугайында танылылгаларны ажылчы чонуң ортузунга чорудуп турар. Чамдык эш-хуузунуң судтарының даргалары, кежигүиперп чонуңп идегелин шынзытпайн турарлар. Тээли кедээ Советиниге бактаап турар Тээли суурда эш-хуузуиуп судунуң даргазы Дадар-оол, райпода эш-хуузунуң судунуң даргазы Артай-оол. Бай-Тал суурда эш-хуузунуң судунуң даргалы Кундан олар келген негелделарни үр үеде сайгарып көрбейн, корум-чурум үрээр, арагалаар, ажыл шагы үзер кижилерни судка, бүгү-иитпиниң чугаалажышкынынга тургуспайн келген.

Ажылчы чонларның болгаш коллективтерниң иитя хуралдарындан соңгуттургап эш-хуузунуң судтарының даргалары болгаш кежигүиперни бо-тарының эрге-хүлээлгелерин багай күүселдп турда, хамаарышкан кедээ Советтерниң иүүсөкомнары, партия организацияларының ажыл чорудулгазын сегидер талазы-биле организастыг хемчеглер албайн келген. Хөй-иитпиниң корум-чурумун үрээр, күш-ажылдың сагылга-чурумун сагывас чоруктар-биле демиселди күштелдиринге эш-хуузунуң судтарының ролю улуг болганда, оларның ажылынга удурулганы экижидер чугула.

С. СЕРИН-ООЛ,
районнуң улус судунуң шилтекчизи.

Редактор Б. Я. ДИПГА

КЫЗЫЛДЫҢ № 3 ПРОФТЕХУЧИЛИЩЕЗИ

1969—70 ооредилге чылында дараазында тускай мергежилдерге сургуулдар хүлээп алырын үргүлчүлеп турар: калбак мергежилдиг тракторист-машинизи (ооренир хуусаазы үш чыл), ушку класстыг тракторист-машинизи (ооренир хуусаазы чаңгыс чыл), трактолар, автомашиналар база кидээ ажыл-агый машиналарын септээр талазы-биле слесарь (ооренир хуусаазы бир чыл алды ай), скреперлер, бульдозерлер машинизи (ооренир хуусаазы чаңгыс чыл).

Үш чыл хуусаалыг курстарга 8 класс дооскан, 15—16 харлыг оолдар, уругларны хүлээп алыр. Училищеии дооскапнарга чедип алган тускай мергежилиниге база ортумак артелиниг болганына хамаарыштыр тускай аттестатты тыпсыр. Училищеии доосканнар дээди ооредилге чердерипге кирип болур болгаш механиктер болуп ажылдаар эргелиг. Будуи чартык чыл хуусаалыг курстарга 8 класс дооскан, 15—16 хар чедир, а чаңгыс чыл хуусаалыг курстарга 15—16 харлыг болгаш оон өрү назылыг 7—10 класс дооскан оолдар, уругларны хүлээп алыр.

Ооредилгеиип киргеннерни аъш-чем, тускай хеп-биле хандырар болгаш ай санныпда стипендиа бээр, хоорайда чурттавайн турарларны ниити чурттапга чеия-биле хандырар.

Училищеге киреринп күзээнпер хүлээп алышкын комиссиязынга дараазында документилерни дужаар:

учёттан үндүр бижиткен дутайын демдеглеп каан паспорту, 16 хар четпээнперге төрүттүнгенпиниң дугайында херечилели;

учёттан үнгенин демдеглеп каан шериг билеми азы шериг учёдунга книр бижиткенпиниң херечилели;

билиниин дугайында документ (болу-биле);

колхоз азы совхоз чоруткан дугайында шынзылга бижик;

3×4 хемчээлдиг үш фото-чурук.

Училищеге кирип алганнар болунга тускай спортчу формалыг болза чогуур.

Ооредилгеиип өгелээри: үш болгаш будун чартык чыл хуусаалыг курстарга сентябрь 1-деп, чаигыс чыл хуусаалыг курстарга октябрь 1-деп. Училище аргежок чугула материал-техниктиг базалыг. Училищеге янзы-бүрү спорт секцилары ажылдап турар.

Училищеиип адресии: Кызыл хоорай, Студенческая кудумчу, бажын № 14, телефон 20-92.

Кызылда куруненин башкы институду физика-математика факультединге немелде студентилер хүлээп алырын чарлап тур. Документилерни бо чылдың август 22-ге чедир дараазында адресче чорудар: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажын № 40, башкы институду, хүлээп алыр комиссия.

РЕКТОРАТ.

КИНО

АВГУСТ 15-ТЕ

«ПАЙЫРАЛ»: «Ужурлажыр чер — Женева» (I-II сериялары) 9, 12, 2, 6, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Соолгу суруушкун» 2, 4, 5.50, 7.40, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «От, суг болгаш чес хоолайлар» 3. «Ырлжым кварталга өлүрүкчү чоруи» 5, 7, 9 шактарда.

«ВОСТОК»: «Резидентиниң чазыы» (I-II сериялары) 2, 5, 8 шактарда.

«ЧАЙГЫ» ТЕАТРГА: «Орулуктуп хергинзи» 5, 7, 9 шактарда.

редакциялық адреси:

Кызыл, Шетинкип—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуп 24-63, редакторнуп орлакчыларының болгаш пропаганда киидизинин 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киидизинин 23-54, культура киидизинин 37-13, кедээ ажыл-агый киидизинин 21-47, үлетпүр киидизинин 22-64, чагаа база совет тургузуг киидизинин 21-27, информация киидизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ханында пардалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкип—Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

1С—0686.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнделиптингеп

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. АВГУСТ 16 СУББОТА № 192 (8038).

Өртээ 2 көп.

Кызыл хоорай. 1969 чылдың август 14.

ССРЭ-ниң ЭРТЕМНЕР АКАДЕМИЯЗЫНЫҢ АРХЕОЛОГИЯ ИНСТИТУДУНУҢ САЯН-ТЫВА АРХЕОЛОГТУГ ЭКСПЕДИЦИЯЗЫН ТЫВА АССР-ниң ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Тываның археологтуг тураскаалдарын хей чылдарда үреттүнеелдиг шинчилээни база чон оргузунга эртем билгилерин пропагандаларынга идепкейлиг киржип келгени дээш ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының археология институдунуң Саян-Тыва археологтуг экспедициязының коллективин Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ ТРАНСПОРТЧУЛАРЫ!

ЛЕНИНЧИ ЮБИЛЕЙГЕ ТӨЛЕПТИГ УЖУРАЖЫЫЛ!

КЫЙГЫРЫГНЫ ДЕТКИВИШААН

Чүүк соортулгезиниң темпизин дүргедедир, чаа дужуттуң тараазын чидириг чокка ажаап алыр талазы-биле СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кыйгырыын пайысылаал — Кызылдың автотранспорт ажылдакчылары ишти-биле деткип эгелээн.

Кыйгырыг парлаттынганының дараазында хүн Кызылдың № 2 АТБ-ниң чолаачылары, септекчилери болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары кыйгырыгны таныжып, чүгээлажып көргеш, боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлелерин алган.

Дужут ажаап алышкынны бүгү-ниитиниң херээ. Ол чедиишкиниг эртери чолаачылардан база хамаарыжыр. Бо харымсалгалыг кампанияга идепкейлиг киржириинче бүгү чолаачылары кыйгырбышаан, № 2 АТБ-ниң коллективи даражында хүлээгелерин алган.

Дужут ажаап алышкынының 55 автомашинаны эки дерээш чорудар, 31 муң тонна силос массазын, 24 муң тонна тарааны шаңнарже болгаш күрүненип тараа хүлээп алыр пунктуларынче соортур. Ажаап алышкын үеинде автомашинаны 50 хонуук дургузунда ян будурунчулуг ажыглаарын, оон ажыглал коэффициентизин 0,72 кедирер. Куш-ажылдың будурунчулуун планга удур 10 хуу остүрер, эдээр планын чолаачы бүрүзүнүң 120—130 хуу күүсеткен турарын чедип алыр.

Тараа соортулгези-биле чергелештир Абакандан чүүк соортурунуң планын арткан машиналарың күсели-биле ажыр күүседирин коллективтиг ажаап алышкынга барбас чолаачылары база хүлээптен.

Чүүк хүлээп алышчыларының болгаш базаалардың транспорт организацияларының-биле бызыг харылзаалыг ажылдаарының чүгүлээши чолаачылар айыткан.

ДУЗАЛАЖЫП КИРИПКЕН

Коммуналь ажыл-агый АТК-зының коллективи партия об-комунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шиитпирин ёзугаар «Совет Тыва» совхозтуң тараажылары-ның дузалажыры-биле 10 автомашинаны шиваар чорудар хүлээлелиг.

Дөрт хонуук бүргүзээр совхозче 6 автомашинаны чорутқан. Оларның ийиси бензин соортур машиналар. Совхозта барган машиналар келген хүнүнден эгелеп Чеди-Паш бригадазында силос соортуп эгелээн.

Бистиң корр.

№ 1 автотранспорт бүдүргезиниң слесары комсомолчу Анатолий Екимов күш-ажылчы базымын маңда эгелаан. Эртен дөрт чыландың дүргүзүнда ол чүгле тускай мергежилди чедип алган эвес, септекчилериң бир бригадазын удуртуп берген. Оон удуртканы комсомолчу-аныяктарың бригадазы ай планын үргүлчү 125 хуу күүседин турар. Бригадир боду политехникумнуң үшкү курузунда заочно өөренип турар.

ЧУРУКТА: КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ ДЕПҮТАДЫ СЛЕСАРЬ ЭШ А. ЕКИМОВТУҢ АЖЫЛДАП ТУРАРЫ.
В. РАЧКОВСКИЙНИҢ фотозу.

КӨДЭЭНИҢ ИШЧИЛЕРИНГЕ

1969 чылдың дүжүдүн чидирип чокка ажаап алыр, ниитиниң малынга бызыг чем-суурлу турғузар дугайында партия болгаш чазактың айтышкынын күүседир дээш ап чорудун турар хемчеглерге Кызылдың ажылчы чоннарын боттарының салышкынын база киргиштирип турар.

СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дүжүт ажаап алышкынына белеткелдир дугайында довталдында хоорайлардан механизаторларны болгаш автомашиналарны мобилизастаар хемчеглерни тодаргай айыткан. Кызылдың үлетпүр будурүзегелеринден, тудуг болгаш транспорт албан черлеринден 150 ажыг механизатор кедээниң ажыл-ишчилериниге дузалажырлар.

Найысылалдың үлетпүр будурүзегелериниң, садыг, транспорт болгаш өске-даа организацияларының ажылчыннары дүжүт ажаап алышкынын бүгү улустуң херээ кылдыр көрүп, аңаа идепкейлиг киржирин плегейлеп турлаттар. Бядыгы коммуписти күш-ажылдың будурүзегези — Кызылдың электростанциязы (директору эш Чуманов), № 3 АТБ (эш Филимонов), № 1 орук-тудуг эргелелиниң (эш Борзенко) коллективтери дүжүт ажаап алышкынынче алаан хей киижилерин чорутқан. Кедээже чорутқан эштериниң кылыр ажылынын үлүг нормазын үргүлүг ажыр күүседин турарын коллектив кежигүннерин хүлээптен.

Ыядыг болаа-даа чамдык коллективтерниң удуртукчулары ажаап алышкынче киижилер чорударының хуусазының үзамдыктырын турар. Чижээ, харылзаа АТК-зының (эш Авоньки), «Восток сантехмантажтың» (эш Бачин) коллективтери кодээже четтир санныг киижилерни ажаа чорутпаан. Механизация эргелелиндө кедээ ажыл-агый машиналарынга ажылдап чоран механизаторлар хей турбүже, ол коллективтен үүле чаңгыс комбайнер дүжүт ажаалдазында баргаш. Чаа дужуттуң тараазын ажаап алырынга киржирин күүзүнвер бо коллективте хей.

Кодхозтарда болгаш совхозтарда баргаш киижилериң ажылдырал-турғаллазынче кичээнгейни салыш, оларның бедик будурүкчүлүг ажылдарынга таарымчалыг байдалды тургузары чугула. Бо талазы-биле чедир кылдыынмаан чүүлдер ам белин кастүүлээ келген. «Кок-Тей» совхозтуң директири четтир санныг киижилерни ажаа барганын, оларның чүүү кылыы турарын ам-даа тодаратпаан. «Тиилелге» совхозтуң удуртукчуларынга ында баргаш киижилерни сиген, тараа ажылынга эвес, өске ажар-сөөр ажылдарга ажыглаан турарын көрээн. Ажаап алышкында баргаш механизаторларны мергежилиниң зайы-биле ажылдаар херек.

А. БАЛАКИН,
хоорүүскомнуң план комиссиязының даргазы.

ЧОЛААЧЫЛАР ШӨЛДЕРЖЕ

Ак-Довуракта автотранспорт будурүзегезиниң чолаачылары бо чылын Барыын-Хемчик, Бай-Тайга райондарның тараажыларынга дузалажырлар. Дужут ажаап алышкынның дүргеп эртирер, тараалны чидирип чокка сөөртүр талазы-биле бистиң чолаачыларывыс өзээн дүрүмчелеп улус.

Май айдан эгелээш-ле тараа сөөртүр машиналарны, ажаап алышкынга баар кижилерниң бүрүткелин турғузуп, ажыл графигин чогаалап эгелээн бис.

Бо хүнүн тараа сөөртүлгезиниң коллективтеп 35 автомашина ажылдаар, оларның 15-ин Бай-Тайга районнуң «Тээлә» совхозунга баар. Ийи хүнүк бүргүзээр совхозтуң дирекция черинин чагыыл ёзугаар ыяаар үш автомашинаны чорутқан.

Дужут ажаап алышкынында баар машиналар эки септеттинген болгаш брезентилер-биле бүрүп хандыртынган. Автомашиналарның кузовтарын чолаачылар боттары ыяк кылдыр сөптээн. Чолаачылар М. Сюр-оол, Ф. Чапшин, Д. Кызыл-оол, М. Митин, О. Савчат болгаш оон-даа өскелер тараа сөөртулгезиниң ажылдаар чолаачыларның-оргузунга сопиалистиг чарыштың калбартыр дугайында эгелекчи саналдыг чүдүрүнгеннер. Автотранспорттың будурүзегезиниң удурттугазы партия организациязы-биле кады чолаачыларның эгелээшкинин ишти-биле деткээн.

Бистиң будурүзегевис чыл эгелээнден бээр багай эвес көрүүлүлерлиг ажылдап келген. Чылчалаажок чедир ажылзаттымайн турар күүлээлдар белеткелдир дугайында довталдында хоорайлардан механизаторларны болгаш автомашиналарны мобилизастаар хемчеглерни тодаргай айыткан. Кызылдың үлетпүр будурүзегелеринден, тудуг болгаш транспорт албан черлеринден 150 ажыг механизатор кедээниң ажыл-ишчилериниге дузалажырлар.

Найысылалдың үлетпүр будурүзегелериниң, садыг, транспорт болгаш өске-даа организацияларының ажылчыннары дүжүт ажаап алышкынының бүгү улустуң херээ кылдыр көрүп, аңаа идепкейлиг киржирин плегейлеп турлаттар. Бядыгы коммуписти күш-ажылдың будурүзегези — Кызылдың электростанциязы (директору эш Чуманов), № 3 АТБ (эш Филимонов), № 1 орук-тудуг эргелелиниң (эш Борзенко) коллективтери дүжүт ажаап алышкынынче алаан хей киижилерин чорутқан. Кедээже чорутқан эштериниң кылыр ажылынын үлүг нормазын үргүлүг ажыр күүседин турарын коллектив кежигүннерин хүлээптен.

А. БАЛАКИН,
хоорүүскомнуң план комиссиязының даргазы.

Тараа—бистиң байлаавыс

ТӨП ШАНДА

Чодураа сүүрда төп шанда бо хүнүмде ажыл-ишти хайыккан. Кызыл-Хаваа шөлүнге күзүн чашкан 12 га коңтараны ажаап алган соонда башкай быткан 190 га кызыл-тастыг ажаап алышкыны тудуттуун. Башкайгы тараа төп шанда үрдүнүн эгелээн. Шанда делгем шөлдүг тараа сөлдәри ажыглалга киирген, оон адаан цементлээн. Шанда ажылдап турар колхозчу хөрөзөнгөр шылдың кыыгларында бөктүг черлерин аптаап ярыглаан.

Шанның ажинде автомашина дедээнин Тамара Оналжык харылап, чолаачыларның эккелген тараазын дедээлээп, түе-түе бижип дедиглеп турар. Кызыл-Хавактың кызыл-тазын кезиң эгелээн хүнде тараа сөөрткен машиналар карыштыр-солуптур маңнажып хүнээн. Башкай чолаачылар Мэдар-оол 2400 кг, Топур-оол 2040 кг тараны шанның ярыглаан кээн шөлүнге төккен. Ылангыя эш Топур-оол ол хүн алды чедир рейста кылып, 17 тонна кызыл-тасты сөөрткен. Шанга киргеп тараа инитпалбле 23 тонна чеде берген.

Колхозта тараа ярыглаар 6 машина белеп. Башкайгы хүнде оон ийиэн ажылдаан. Тараны ол дораан ярыглап, кургатпае болза, чашчан бажы-биле бокталган ужурунда изин үрелип болур.

Улуг-Хем районнуң Ждаков аттыг колхозунуң төп шанында ажыл-ишти ынчаар эгелээн. Колхоз бо чылын дүжүт ажаап алышкынынга эки белеткенген. Тараа комбайнарының, трактордарының, автомашиналарның септелгези августа 1-де доозулган. Ийи чаа комбайнны немей садыы алган. Комбайнерлер, чолаачылар болгаш ажаап алышкынга киржир оске-даа кижилер чөгчелеттингеп.

Тандыда «Межегей» совхозтуң, Каа-Хемде «Тиилелге», Чоон-Хемчиктее «Искра» колхозтарның ажыл-ишчилериниң кыйгырыын колхозчулар таныжып, бо чылын күрүнеге тараа садар планын беш катап ажар күүседирин хүлээпгеннер.

А. АРАКЧАА.

Хөөу ажылдарының кампаниязында үзүрей чаңчыл бүдүш чыл бүрүзүн кайбырып турар. «Улуг-Хем» совхоз бүгүү ажаап алышкынынче бодунуң районунда бир дугаар киргеп. Шагаан-Арыг үзүрейиниң чамдык организацияларының совхозтуң Кок-Чыраа сайбырының тараажыларынга дузалажып турар. Шагаан-Арыг АТБ-ниң үзүүн чолаачылы Николай Александровичи Орлов бодунуң ЗИЛ-130-ни-биле колбайкиларын шаңче тараа сөөртүп, хүндөө ортумаа-биле он рейста кылып келген. Оон ёдээлеп турар комбайны чаңгыс-даа хүн аяга турун көрбээн.

ЧУРУКТА: мурнакчы чолаачының машиназындан тараны шанда дүжүүрүп турары.

В. МОЛЬБИНИҢ фотозу.

СУГГАРЫЛГАЛЫГ ЧЕРЛЕРНИҢ ТАРААЗЫ

Чоон-Хемчик районнуң «Сут-Хөл» совхозунуң Алдан-Маадырын сайбырының суггарымчылары бо чылын 1110 га черни чаңын суггаргаш, 805 га тараанның чайты суггарылгазын чорутқан. Оон 400 гаазы кызыл-тас, 400 гаазы арбай, арткаңы кон-сула.

Сайбырның суггарымчылары 7 звено болуп алган, аралыында социалистиг чарыштыг ажылдаан. Чарышка бирги черни Оюржак Солуун-оолдуң, ийиги черни Ховалыг Тас-оолдуң удуртқан звеноларын азылгаазын. Беш чылдың дөртки чылында бедик дүжүттү остүрүп алыр дээш, суггарымчылар карак-кымыл ажылдааннар.

Чайты суггарылгага августуң эгезинде доозулган. Совхозтуң бүгү сайбырларының аразында социалистиг чарышка Алдан-Маадырның суггарымчылары бирги черни алган. Ам көөрге суггаргаш тараалардың чаагайы маталыг, оске сайбырларымыңдан ажыг. Бо чылын суггаттыг чергерниң гектар бүргүзүнден 15—17 центнер дүжүттү остүрүп алыр дээш хүлээлге тутпажок күүсеттинер деп саналы турар бис.

М. СЫЛДЫКАЙ.

АК-ДОВУРАКТАН МЕДЭЭЛЕР

Бо чылдың ийиги кварталында Тываның үлетпүр будурүзегелер араазында социалистиг чарыштың тиилелчизи «Тыва даг-дүгү», комбинадыг болган. Ук комбинаттың автотранспорт пегизиге ажылчыннар, албан-хаакчылар доллдур чыглып келгилээн.

Партия Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш областтың профсавделдер чөвүзелиниң шиитпир Кызыл тугун областың профсавделдер чөвүзелиниң даргазы эш Норбу оол коллективтиң хүралыын-та байырладыгы байдалга тыбысхан. «Ак-Довуракның даг-дүгү» комбинады өртекеп кварталда продукция сайгарылгазының планын 102,2 хуу күүседкен. Даг-дүгүүнүң бот-чүвезин сес хуу чиивтекеп болгаш күш-ажылдың будурүкчүлүүн бедиткен.

Коллектив тукту хүлээп ап турда будурүзегелер чедиишкиннерин моон соңгаар-даа остүрерин, дедээгү юбилейге утмуштур социалистиг чарышты тугун улам бедик кедүүрин хүлээптен.

* * *

72 дугаар механизастаттынган колоннаның ийи дугаар участогунуң тудугжулары Ак-Довурак хоорайда механизмнер чашкыныынын соодулга базыкыны болгаш электростанциязында «Целге тургузуун болгаш башкарылганынын пунктузун августа ажыглалга киирер деп шинтирлээнивис. Ажылчыннар кымар-чаар материалдар складында тудуун доозаан. Гонадий Мартьянов, Лаа Кушкаш-оол, Кууглар Севен, Хертек Мопгуш-оол, Сарыглар Фаврик болгаш оон-даа өскелер чаныттыы мурнаакчылары болганнар.

Электрик тогуунун күжүн чаныздыр подстанцияны болгаш өске-даа тудугларны хуусаа бетинде ажыглалга киирерин участоктуун тудугжулары хүлээптен.

АЙНЫ ШИНЧИЛЭЭРИ ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

Автоматтыг совет „Зонд-7" станция Черде ээп келген Ужудуушкун программазы күүсеттинген

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

Айны шинчилээринниң совет программазының талазы-биле космоска чаа шенелде-шинчилел 1969 чылдың август 14-те чедиишкинниг-биле доозулган.

Августуң 8-те ужудун үнген автоматтыг «Зонд—7» станция Айны долгандыр ужуткаш, эртем-техниктиг улуг хемчээдиг шинчиледдерни болгаш шенелделерни күүсеткен. Чернин атмосферазынга башкартырар бадыкпышкыны кылган болгаш Совет Эвилелиниң девискээриниде анаа кээп дүшүүн дээп районунга. Кустанай хоорайның бичге мурнуу чырынга чымчап-биле кээп хонупкан.

Мурнунда дыңнаткавы мынаан. Автоматтыг «Зонд—7» станцияны Черинң кылымаал спутнигининң орбита-орууна үлдүрген турган болгаш саналан үеазинде, улам ыңай ужуда бээр блогун ажылдадыпкан соонда. Айже ужударының орууна ол кирген. Августуң 11-де оон орууның адаптациязын кылган соонда, Айны долгандыр ужуткан.

Ужудуушкунуң орууна космос делгемининң, Айның болган Ай чоогунда делгемниң физиктиг моозугүре хамаарыштыр эртем талазының хемчээшкиннериин кылган, аңы-аңгы мраккыдаан Черни база Айны чурукка тыртыргаан. Станцияның бодунда сайгарыңгай системаларны болгаш агрегаттарны ажылдап кылыр талазы-биле хой техниктиг шенелделерни кылып күүседирин ужудуушкунуң программазынга кирип турган ажылдап кылыр чүүдер болза:

— станцияга ужудуушкунуң бүгү чадаларында башкарарының шын дүрүмүн хандырып турар электронигуг-санаага машиналарын ажыглап тургаш, шимчээшкинниң башкарарының системазы;

— астроугланыышкынның эң ылавыладыг системалары;

— станциядан информацияны хүлээп алырына болгаш дамчыдарынга база оон шимчээшкинниниң параметрлерин даңылдарынга станцияда мраккa радио харылзааны тударының аппаратуразын;

— станцияның бодунда системаларың ажылдап турарын, контрольдаарынга телеметриктиг системазы;

— космос корабльдерин радиациядан камгалаарының хереккедирин болгаш дужер аппараттың иштинге радиациялың хемчээлин контрольдаары—турган.

«Зонд—7» станцияның Черинң атмосферазынче бадары аэродинамиктиг көдүрер күштуг ажыглаан траектория-орукче чорун турган. Атмосфераже киреринниң мурнунда программа-үелиг тургузугнуң командазы-биле станциядан бадарының аппаразы ангыланы берген. Атмосфераже ийи дангыр киришкинниң соонда, аэродинамиктиг тормозташкынның түүнелиде бадырар аппараттың ужудуушкунуунуң дургенин ийиги космос дургезашкининден (секундала 11 ажыг километр) секундада 200 метр чедир кудуядаткан, 7,5 километр бедикке чорда, парашют системазын ажылдадып киирген. Черге шуут кээп хонупкарының мурнуу чарымнга чымчак дужуп хонарының шимчедикчилерин ажылдадыпкан.

Автоматтыг совет «Зонд-7» станцияның ужудуушкунуунуң программазы долузу-биле күүсеттинген. Айны болгаш оон чанында делгемни бүгү талазыг өөренүп көөрүнүң космос черекеледдерин ажылдап кылыр талазы-биле чаа базым кылдыгнан. Станцияның болбаазыңгайлыктан системазарының кайы хире ажылдап шыпаарының дүтәйында дуржулгалыг чаа медээлер болгаш космос делгемни шинчилээринниң эртем талазы-биле түнелелерн алдынгылаан.

ЧҮГУЛА СОРУЛГА

СЭКП-ниң XXIII съездиниң болган СЭКП ТК-ның пленумнарының шиитпирлерин күүсетпишаан, Каа-Хем районуң колхозчулары, совхозтарының ажылчыннары бөш чылдың дөртки чылының бирги чартыында чамдык эки түңнелдерин чедип алган. Район күрүнеге эът садарының чартык чыл планын 109,2, сүттүүн—118,1, дүктүүн—160,7 хуу күүсеткен. Малдың баш санын арткен чылдың бирги чартыындан ковудаан.

Ильинка кодаа Совет, «Бүрен» совхоз болган «Тиилелге» колхоз бирги чартык чылда эки көргүүтлерлиг болган. Мал ажылының продукциязын будурериң ковуделир болган күрүнеге садар база малчыл баш санын өстүрер талазы-биле социалистиг чарышка тиилекчи болган «Бүрен» совхозка (директору эш А. С. Белеников, кодаа Советтиң күүскомуниң даргазы эш И. С. Чепкасов) СЭКП райкомуниң болган райкүүскомуниң шилчиир Кызыл тугун тывыскан. Мал ажылының продукциязын будурериңе, күрүнеге садарыңга эки түңнелдерин чедип алган «Тиилелге» колхозту районуң Хүндүлеп самбыразында киргенл.

«Совет Тыва» совхозтан өске ажыл-агыйлар мал ажылының продукциязын күрүнеге садарының чартык чыл планнарын ажыр күүсеткен. Хуу ажыл-агыйлардан күрүнеге эът садарының чартык чыл планын үш катап ажыр күүсөлдүн кодаа Советтер хандырган.

Мал ажылының хөгжүлдезинде улуг четпестер болган хожудаашкыннар барын чартык чылдың түңнелдери көргүскен. Бар курлавырларны болган аргаларны колхозтар, совхозтар ыракта-ла чедир ажыглавайн келген. «Совет Тыва» совхоз (директору эш О. С. Түгер) күрүнеге киирер малдан чартык чылда 80 тонна немелде деңзе алыр планын чүгле 6,5 тонна кылдыр күүсеткен. Бо чижек совхозтуң удуртукчуларының, мал ажылының түскай эртемнигленириниң чогуур түңнелди кылырын сагындырып турар-дыр.

Эрткен чылдың бирги чартыны-биле деңзээрге, район иитиин-биле беш чылдың дөртки чылының бирги чартында күрүнеге 155,5 тонна сүттү, 26,5 тонна эътти эвээштп саткан. Сүт саалдавы 256,2 тонна кызырылган, шилгтыя «Кызыл тукэ» совхозка 81,5 тонна, «Ленинчи оруэ» колхозка 34,5 тонна, «Октябрь 30 чылы» колхозка 25,4 тонна күүслээн. Чартык чылда районга төрүүр үс баш малга онаалтыр 42 бызаа, 74 туруган ядынган. «Кызыл тукэ» совхоз чүгле 32,5, «Октябрь 14 чылы» колхоз—38, «Коммунизмче оруэ» колхоз—49, «Октябрь 30 чылы» колхоз—67 бызаа алганы эң куду деңзел болган. Эртнең үеннең дүргүзүнде колхозтарга, совхозтарга 220 баш бода мал, 855 баш хой, өшкү болгаш 136 хаваа өлүп хораан. Оон түңнелинде бода мал өстүрериниң планын район күүсетпээн. Колхозтар хаваа өстүрер планын күүсетпээн болгаш районуң ажыл-агыйлары чонзан мал садып алыр ажыкты кончуг багай чоруп келген.

Чылдың ийиги чартынында районуң бүгү ажылчы чоннарының мурнунда улуг болгаш харысалгалыг сорулгалар салдынып турар. Чыл төнчүзүнге чедир күрүнеге 1444 тонна эът, 1042 тонна сүт, 17,7 тонна дүк садар үжүрлүг бис. Август бирде түңнел-биле алырга эът садарының чыл планы чүгле 30,3 хуу, сүттүү—54,7 хуу күүсеттинген. Эът садар хүлээлгезин «Ленинчи оруэ», «Октябрь 30 чылы» колхозтар болгаш «Кызыл тукэ», «Бүрен» совхозтар, сүт планын «Октябрь 14 чылы», «Коммунизмче оруэ» колхозтар күүседип алган. Мал ажылының продукциязын будурериң ковуделивдир болгаш күрүне планнарын база социалистиг хүлээлгелерин күүседир төлээде, кодаа ажыл-агыйның будурүлге өргелелиниң, ажыл-агыйларның удуртукчулары, кодаа Советтериң күүскомнары мал семиртириниң талазы-биле тодаргай хемчегерин алырын чартык чыдың түңнелдери негей берген.

Бижиг чем-суурну тургуспас болза, иитиниң малын хөгжүдүр берге деп чүве билдингир. Районуң ажыл-агыйларының хой нуруузу болгаш район иитиин-биле мал чемнеринең планын чыл бүрү күүсетпейн келгени чажыт өвес болгай. Районга эрткен чылын сиген белеткелиниң планы чүгле 68,5 хуу, сидостуу—33,9 хуу күүсеттингеп. Иитиниң малы чыл келген тудум-на өвүп ковудеп турда, мал чемнериниң күрлавыры тургустунмайн чаңгыс деңзелге туруп келген.

Мал чемнери белеткээриңге районуң ажыл-агыйларының хой нуруузу эки белеткенген, чем белеткелиниң он хонук онаалдазын СЭКП райкому болгаш райкүүском ажыл-агый бүрүзүнге берген. Районга бо чылын иитиниң малынга 14037 тонна сиген, 54365 тонна силос, 153 муң моонзак будук-бүрү, 36970 тонна саван белеткээри планнаттынган. Чамдык ажыл-агыйлар сиген, силос белеткелиң шапкын чоруду турар. Август 10-га чедир сиген белеткелиниң планын «Бүрен» совхоз 80,5, «Октябрь 14 чылы» колхоз—72,6, «Тиилелге» колхоз—69,5 хуу күүседип алган. Силос салыр планын «Тиилелге» колхоз 51, «Кызыл тукэ» совхоз 19 хуу күүседимкен. Бо ажыл-агыйларда мал чемнери белеткээри механизастаттынган бригадалар, звеноларр тургустунган, оларда техника бижыглаттынган. Бригадаларда, звеноларда ылаңдаалгалар бердинген, план күүседеэи болгаш ажыр күүсеткеним дээш тыпсыр кол болгаш немелде телевирлер көрдүргеп.

СЭКП райкому болгаш райкүүском совхозтар, колхөзтарга мал чемнериниң курлавырларын тургузар талазы-биле организастыт хемчегерин ап турар. Сиген ээлиидеэниң баштайгы ийи он хонуунда «Октябрь 14 чылы» колхоз ажыл-агыйларны мурнап турган болза, сөөлгү хүннерде ол темпизин кошкадыпкан. Мал чемнерин белеткээр ажыл эгелээнден бээр ай аныкап, баштайгы үеде ажыл шапкын чоруп турган болза, сөөлгү үеде кошкай бергенин хынаалда көргүскен. Районда мал чемнериниң белеткелиниң иитиниң планы август 10-га чедир чүгле 45,05 хуу күүсеттингеп, бо байдал дүвүрээзиниң болдура берген: чем белеткелиниң кампаниязы дүжүт ажаалдазының кампаниязы-биле кадсырлашкан. «Октябрь 14 чылы», «Ленинчи оруэ» колхозтар, «Бүрен» совхоз болгаш еске-даа ажыл-агыйлар дүжүт ажаалдазынче киришкен, ийи чугула кампания техниканы, күштү угладылалдыг ажыглаврын, ыны организастаарын негей берген.

«Совет Тыва», «Бурунгаар» совхозтарда, «Ленинчи оруэ» колхозта мал чемнериниң белеткели багай чоруп турар. Бо ажыл-агыйларда күш-ажылды багай организастаан, күш-ажылдың сагылга-чуруму кожак, мал чемниң белеткелинде ажылдан турар колхозчуларда болгаш ажылчыннарда культура-амыдыралдың таарымчалыг байдалдары тургустунмаан, материалдыг шаңнал-макталдың негелделери көрдүмээн. «Совет Тыва» совхозта күш-ажыкты дендин багай организастаан, суббота, воскресенье хүннерин дынганыпга-биле эрттирип турар. Совхозтуң дирекциязы болгаш кодаа Советтиң күүскому мал чемниң белеткелинде ажылнаан турар ажылчыннарының оргүзүнде социалистиг чарыш организастывааи, ажылдың байдалы дүвүрээниинг турда-ла даяныг хемчег алдайн келген.

Бо чылын районда сигенниң үнүжү аки болган, ыңдыг болза-даа сиген кезилдеэи эрткен чылга бодаарга көнчүт оожум чоруп турар. Ооң кол чылдагааны күш-ажылды багай организастан турарында, күш-ажыкта кыжын шыдаар кижилер совхозтарда, колхозтарда 3200 турда, мал чемниң белеткелинде чүгле 387 кижи киржип турар. Районуң ажыл-агыйларының хой нуруузуның кадарчылары, саанчылары мал чемниң белеткелиниге киришпейн турар. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, кодаа Советтериң күүскомнары, депутаттар хой-иитиг организацияларының дузаламчызы-биле совхозтарның, колхозтарның күш-ажыл кылын шыдаар кижилерин мал чемниң белеткелинче, дүжүт ажаалдазынче эвилелдээрин, оон-биле кадыг организацияларның күжү-биле шеф ажылын чорударын район Советиниң сессизази айыткан. Иитиниң малынга чем курлавырын тургузар сорулга-биле күрүне фондузунган совхозтарга, колхозтарга сиген кезер черлерин туснайлап бээр дугайында райкүүском шиитпирин үндүрген.

Районуң ыяш ажыл-агый черн сиген кезер черлерин хуу ажыл-агыйларга бодуңуң көргеи-биле берип турган практиканы райкүүском сонсаткан. Кодаа Советтериң күүскомнарының шиитпирлери-биле сиген кезер участоктарны хуу ажыл-агыйларга тыңсыр чүрүмү база тургускан. Районуң ыяш ажыл-агый черн күрүне фондузунга 70 тонна сигенниң кезип белеткээр хүлээлгелиг тургаш, мынчага чедир белеткевээн.

Чамдык колхозтарның, совхозтарның мал чемн белеткеп турар бригадаларында, звеноларында социалистиг чарыш организастаттынмаан, агитхуудустар үндүрбейн, көргүзүт самбыралары кызбайн турар болгаш агитаторлар барбайн турар. Садыг, культура-чырыдыышкыл болгаш медицина ажылдакчыларының сигенчилерге хаая барып турарын район Советиниң сессизазыпга шыдгыы шүүмчүлээн. Советтериң күүскомнары, депутаттар оз болгаш еске-даа четпестерни чайладырынче углаган хемчегерин партия организацияларының-биле кады ап эгелээн.

Иитиниң малынга бижыг чем-суурну тургузары В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга алдаржыткан социалистиг чарыштың база бир кол негелдези, Совет Тываның 25 чыл оюнга эң улуг белек болганда, мал чемниң белеткели политиктиг кампанияны организастыг эрттирери — ажыл-агыйларның, Советтериң болгаш районуң бүгү ажылчы чоннарының чүгула сорулгазы болур.

К. ОЧУР-ООЛ,
райкүүскомнуң даргазы.

Коммунал ажыл-агый министерстводунуң автотранспорт конторазының коллективи социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. АТК-ның чедиишкинниңде электриктерниң үлүг база бар. Үоокта чаа автоэлектриктер цехинге АТК-ның ыяшелин тывыскан. Цехте бригадир И. К. Чирков бедик мергежилдиг ажылчын болгаш билдилиг организатор. Бо коллективке ол алды чыл ажыр ажылдаан, маңаа ол коммунист болган.

ҮРУКТА: Иван Кондратьевич ЧИРКОВ өөренчиг ажылчын-биле.

В. ТКАЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ВЦСПС чүүлдүзүнген

АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ЧУРТТАП ТУРАР ЧЕРЛЕРИНИҢ ААЙЫ-БИЛЕ ЧОРУДАР КИЖИЗИДИЛГЕ АЖЫЛЫНЫҢ ДУРЖУЛГАЗЫ

Ангараның нефть-химия комбинадының (Иркутск область) ажылчын, албан-хаачы бүрүзү бодувуң чурттап турар квартализиң девискээриндеэ үнмейн, лекция дыңнап, кино көрүп ап азы концертке барып болур.

Нефть химиктериниң дыштанырын организастаарының чаа аргазы будурүлге черивиң беш ажылдаар, ийи дыштаныр хүшүүт неделяже шилчээнииң соонда тыптып келген. Комбинаттың каттышкан профсоюлел комитеди ажылчы чоннарның чурттап турар черлериниң аайы-биле чорудар кижизидилге болгаш культура-массалыг ажылдарның перспективтиг планын толевилээн. Чорудар бүгү ажылдарны таарыштыр башкарар кылдыр хөй-иитиниң чөвүлели тургустунган. Аңаа комбинаттың заводтарының администрациязының, партия, профсоюлел, комсомол организацияларының, «Биилиг» иитилелдиң, чурттаага шөлүн ажылтаарының конторазының, спорт клубунуң толөөлекчилери бактаан киргеп.

Чурттаага-коммунал эргелелиниң комбинадының хандырылгазында турар бүгү чурттаага шөлдериниң ажыглалдының конторазыңга база иитии чурттаага бажыңнарыңга профсоюлел комитединиң санаалы сууган кижи-будунар турар орап-савазларны тускайлап берген. Оларның орап-сака бүрүзү болгүмнер кичээлдедир өрөөлдүг болгаш 50—80 көрүкчүзер олурар заалдыг. Чайын хоорайның чурттаага квартализиңга 18 агитшөлдү дерээш, кинозакпашар тургузарыңга таарыштыр ажык эстрадаларны тудуп тургускан.

Ол культура-массалыг болгаш кижизидилге ажылынга 2400 ажыг активчилер киржип турар. Дыңнакчыларга оларның күжү-биле үргүлчү лекциялар номчуп берип, изветвелдер кылып, темалыг кежээлер эрттирип, кино-чуруктар көргүзүп турар. Эрткен чылып сөң дыңнаар, көөр дээш 39 муң хире, бо чылдың баштайгы чартында — оон ийи катап хөй кижи келген. Бо чылдың эгезинден бээр делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралының, СЭКП ТК-ниң июнь (1969 чылда) Пленумунуң документилерин, материалдарын таймыбырлаан 150 лекция болган.

Кызыл-булуңнарга болгаш агитшөлдерге хоочун ажыл-ишчилер-биле, дайынга киржип чорааннар-биле, партия болгаш профсоюлел ажылдакчылары-биле ужуражымышкыннар үргүлчү эртип турар. Юристериниң, эмчилериниң, башкыларының консультациялар кылып бээр түскай хүннери доктаттынган. Ажылчы чоннарың чурттап турар черлеринге иергежилдиг артистериң, бот-тывыышкыр уран чүүл болгүмнериниң көргүүлүглер кылырын, чуруглаашкы, практикага ажыглаар уран чүүлдүң делегелгелерин организастап турар. Хөй-иитиниң бот-иденкей ёзугаар музыка школалары, улустуң хөгжүм херекседелериниң оркестрлери, ыраажылар коллективи, шыдыраачыларының болгаш өскелериниң-даа болгүмнери ажылдап турар.

Ангарск хоорайга хөй-иитиниң корум-чуруму экижээн, күш-ажылдың сагыга-чуруму быжыккан. Будурүлге черивиң ажыл-чорудулгазының экономика-техниктиг түңнелдери база бедээн. Аңаа чурттаага квартализиңда чорудуп турар, совхуурганчыг кижизидилге, культура-массалыг ажыл дуза чедирген.

ВЦСПС-тиң секретарнады ол айтырыгны чугаалашкан, Ангараның нефть-химия комбинадының каттышкан завод комитедин эки ажылдан турар деп демдеглээн.

(СЭТА-ның корр).

Хүлээлге күүсеттинген

УСТЬ-ИЛЬИМСК. (СЭТА-ның корр). Күчүзүт Ангара чагыртызага ол хире дүргеп киргип бериптер деп чүвени хоочун гидротудугжулар бээп бодаваан. Хемни бооп чалдаарынга дөрт хонук эргер кылдыр көргеннии орунга дөртеп дөрт-ле шак негеттингеп. Моөп-дывылаан чалгызыг боолда чалынга улаштыр ол үеним дургузуунда 30 муң кубометр хая дажын теккеп.

Август 13-те Москвага дүн ортелек турда, ол хемни тудугжулар чагырып апкан. Ам Ангара чөөн эриктиг сут чаир плотиназының чалын дамчыштыр агын чыдар апарган. Гидротудугжулар В. И. Ленинниң төрүттүнгеп хүнүнден бээр 100 чыл болурунга алдар болдургап хүлээлгезин күүсеткеп.

Ол черниң-биле 4 шак 19 минутада хем бооп чалдың ийи талдап баштажып келгеннинг аразы ийи метр чедир кызырды берген турда, самосвал чолаачызы Михаил Маркитан аттыктыр аккан хем суунче эң сөөлгү 20 тонна дашты теккеп.

Ол дораан Ангара кырынга чидиг кызыл тук прожекторлар хереллиңге кинскин үнгеп. Ону механизация эргелелиниң трактор ажылдарының улаштыр ол үеним дургузуунда 30 муң кубометр хая дажын теккеп.

Август 13-те Москвага дүн ортелек турда, ол хемни тудугжулар чагырып апкан. Ам Ангара чөөн эриктиг сут чаир плотиназының чалын дамчыштыр агын чыдар апарган. Гидротудугжулар В. И. Ленинниң төрүттүнгеп хүнүнден бээр 100 чыл болурунга алдар болдургап хүлээлгезин күүсеткеп.

Митингиниң киржикчилери СЭКП Тоң Комитединге, Совет чазакка чагаа чоруткаш, Ленинчи комсомол аттыг Усть-Илимск ГЭС-ни ажыглалга киперип үеним 1973 чылда хандырар деп сөөлү бергеп.

РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНДА

ТАРАА КЕЗИЛДЕЗИ

Россия Федерациязының ажыл-агыйлары тараа кезериниң темпилерин хүммүү-не улам улгаттырып турар. РСФСР-ниң Төп статистика эргелелиниң чарлаан сөөлгү түңнелдерин ёзугаар алырга, тарыттынган шөлдериниң барык дөрттүң бири кезии—17 миллион 27 муң гектар шөлдүң тараа болгаш бабы-тараа культуралары кестингеп. 11 миллион 745 муң вектар шөлдүң тараазы бастыртынган.

Соңгу Кавказтың ажыл-агыйлары тарыттынган шөлдериниң бештиң дөрттүнден ажыг кезиинде тараа культураларын кезип алган. Олар дүжүт ажаап алырын доозуп турар. Ортаа кара хөрүммүүн девискээрде тарыттынган шөлдериң чартык кезиниң, Поволжьеде—үштүң бири кезиинде тараазы кестингеп. Алтайда 468 муң гектар тараазы кескеп.

Ыраккы Чөөн чүк девискээриниң тараажылары дүжүдүн идепкейлиг ажаап ап турар. Красноярск крайның, Иркутск, Чита областарның болгаш Тыва АССР-киң ажыл-агыйлары тараазын улам хөй-биле кезип эгелеп турар.

Механизаторлар келир чылдың дүжүдүнче сагыш салбышаан, дүжүдүн ажаап алган шөлдериниң савазын чайлавдып, шөлдерин аңдарып турар. РСФСР-де аңдаргап чер 1 миллион 923 муң гектар болган.

А республиканың соңгу талазында тараа кезери тарылгавиле капсырлашкан: механизаторлар хөрүнге күүлүн чажар культураларны тарып турар. Архангельск болгаш Вологда областарның ажыл-агыйлары күүлүн чажар культуралар тарыыр шөлдериниң түс-түзүмдө чартык болгаш бештиң бири кезиинге оларны тарып алгылаан. Ол ажыл төп районнарда, Поволжье, Урал биле Сибирь девискээрлеринде база калбарып турар.

Россианың колхоз, совхозтарынга оң тулуктуг ажыл өйү келген. Тараажылар келир чылдың дүжүдүнүң үндезинниерин тургуспушаан, тараа ажаап алырын тургулуп турар. Күрүне шыгжамырынга чаа дүжүт тараазы кирип турар.

(СЭТА).

ОДААР ЧҮҮЛ КУРЛАВЫРЛАРЫ

«Чайын шанаан, кыжын терген белетке» дижир болгай бис. Кышка белеткелдиң бир хевири болза одаар чүүл-биле баш удур хавдыртынары болур. Бистиң республикабыс агаар-бойдузу кышка мык белеткенип, одаар чүүлдүң хөй курлавырын тургузарын негээр. Ону билбес кижи чок. Ынчалза-даа херек кырында ону сагып, чайын хөмүр-дашты, одаар ыяшты четчирип-биле сөөртүп алырын соңгаарладып, соок дүшкенде хөделип ягелээр организациялар, хууда чурттакчылар-даа хөй.

Чылдың-на Бай-Тайга, Эрзин, Улуг-Хем болгаш өскеде-даа районнар амнелге, уругдар албан черлеринге одаар чүүл курлавырын чедир тургуспас, алган хөмүр-дажының өртээн чогуур хуусаазында төлевес фактылар бар. Кызыл хоорайда байдал база оон дээредевес. Май айда чамдык организацияларга хөмүр-даш бээрге албаан. Хоорайның котельналар черинең директору эш Орловский, чунар-бажың, хеп чуур комбинаттың директору эш Сизых багай шынарлыг хөмүр-даш алырындан ойталаан. «Кызыл-Хаваа» шахта, Чадаанада разрез хомудалдарны өөренип, хөмүр-дашта куруг холуксаларны аваажедир хемчегерни ап ягелээн.

Кызылда ёзат комбинады, тууйбу, алгы заводтары, аэропорт боттары транспорттуг хирезинде-ле, хөмүр-даш сөөртүрүн соңгаарладып, август 10-га чедир курлавыр чок болуп артышаан. Ыңдыг байдалдар мурнундагы чылдарда база тургулаан. Ооң кээрге ук бүдүрүлгелер транспортту немей бээриниң айтырыын көдүрүп, хөмүр-дашка хереглелин бачым байдал-биле хандырып тургап.

Бүдүрүлге черлерн, албан, организациялар хөмүр-даш курлавырын четчелеп, кышка белеткелдп соңгаарлатпазы чугула. Оон башка дүжүт ажаалдазының фронтузу кашпа хонуктан калбарар. Тараа дээш демисел чүгле кедээниң ишчилериниң хереэ өвес, а бүтү улустуң хереэ. Ынчангаш кижи күжүн, автотранспортту дүжүт ажаалдазынче мобилизастаар болгай. Бирээ ыңдыг болганда, хөмүр-даш сөөртүлгезинче кичээнгейни күштелдирип, чогуур курлавырны тургузары бүгү аяыл-агыйларның соңгаарлатынмас сорулгазы болзур.

Чурттакчы чон хууда хөрегленге одаар чүүлдү база четчири-биле сөөртүп албаан. Автотранспорттуг организациялардан боттарының ажылдакчыларынга чүүк машиналарын берип, хөмүр-даш сөөртүлгезинге дузалажырын дилээр апаар.

«Кызыл-Хаваа» шахтаның продукциязының шынары мурнуку чылдарга четпейн турар. Шишкээн хөмүр-дашта куруг порода хөй. А сорттаваан хөмүр-даштың шынары техниктиг негелделерге дүгжүп турар. Ынчалза-даа хөреглекчи шишкип-сорттаан продукциязы нетээр болгай. Бодап көөрге, шахтаның удуртукчулары продукциязының шынарын экижидип, негелделерни хандырар дээш, боттуг хемчегерни алыр ужурлугдур. Ол талазы-биле шүүлгүүлелдп Чадаанаңың хөмүр-даш разрези шын сайгарып, ажыглып алаан экижиткеп. Чөөн районнарны болгаш Кызылдың хөмүр-дашка хереглелин хандырары-биле шахта коллективин хуженнишкинниг ажылдаар апаар. Ынчалза-даа Чадаанадан хөмүр-даш сөөртүп алырының хемчегерни амдыгаштап-на алыры эртежок чугула.

Ам туттунуп турар Каа-Хемниң хөмүр-даш разрези ноябрьда продукциязы бээп эгелээрине идегеп, сөөртүлегеин ынаар чылдыдыксап турар кижилерге бистиң сүмөвис мынды. Ол үеним маңаа олурбайн, амдыгаштап шимченгеин дээре. Чүге дээрге одалга сезонунуң үезинде шахталарга волчет узун болур, чүүк маңаа, хөй үеним автомашиналар, чолаачылар чидирер. Хүнде бир машинаның кылыр рейзин эвээжээр, чолаачының шалыны кызырлыр болгай.

«Тыва автоорукгранстың» удуртукчуларынан дилээриис болза, амдыызында Чадаанадан хөмүр-даш сөөртүр автомашиналарның санын көвүдедип, барының таладан төп, чөөн районнарже автомашина куруг маңнавазын чедип алыры болзур.

Кышка белеткелди экижидип, одаар чүүл-биле хандырылгага хамаарылгалыг бүгү организациялар деминг ажылдаар ужурлуг бис.

Г. ТЮНИН,
Республиканың одаар чүүл сайгарар конторазының директору.

ХӨЙ-НИИТИНИҢ ӨНЧҮЗҮН КАМГАЛААР

Социалистиг иитилелдиң экономиктиг үндезинин чүл дээрге ажыл-агыйның социалистиг системазы болгаш будурүлгезиниң чепсек-херекселдериңге иитиниң социалистиг өнчүзү болзур. Ол дугайын ССРЭ Конституциязының 4-кү чүүлүнде хөойлужудун докталткан. Социалистиг өнчүзү камгалаарының эргежок чугазазын В. И. Ленин онзалап дем-деглевишаан, чер, хлеб, фабрикалар, чепсек-херексел болгаш транспорт силерниң бүгү чонның адилели болганда, ону карак огу дег камгалап, албекшидиңер деп айтыкап.

В. И. Ленинниң ол чагыын амыдырала боттандырар дээш, Коммунистиг партия болгаш Совет чазак сөөлгү чылдарда чугула хемчегерни ап чоруткан. Күрүне болгаш хөй-иитиниң өнчүзүн оорлап, самчыгдаар ийикпе, азы ажыл-агыйжы эвес, салгаа чоруткарга удур демиселдп улам ынай күштелдирер дугайында СЭКП Төп Комитедп болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели тускай докталдыы хүлээп алган. Ында социалистиг өнчүнү камгалаарының айтырыын чугулалап көргеп.

Бистиң республикабыста, эң ылаңгыя, кодаэде көскү черни кооперация садыы эзлеп турар. Ынчаарга социалистиг өнчүнүн бир хевири болур кооперация өнчүзү канчаар кадагалаттынып турарыл?

Үстүнде айыттынган докталды амыдырала боттандырар талазы-биле республиканың партия, совет органнары болгаш хереглеп кооперациялары чугула ажылдарны кылып чоруткан. Чижек кылдыр СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомун ап болур. Хөй-иитиниң өнчүзүн камгалаар дугайында айтырыны райком бюрозунга чугаалажып көргеш, чогуур хемчегерни ажылдап кылган. Бо ажылчо районуң бүгү коммунистерни мобилизастаар сорулга-биле бюро докталдын партия эте организацияларының хуралдарынга чугаалашкан.

Кооперация өнчүзүн оорлап, самчыгдаар чоруктарны болдурбазы-биле садыгжы кадрларның шилилгезин экижидерин Чөөн-Хемчик районозунуң болгаш Чыраа-Бажы, Сүт-Хөл рабкооптарның удуртукчуларындан негээн. Материал-харысалгалыг албан-дужаалга кадрлар хүлээп алырда оларның мурнунда ажылдап турган черлериниден характеристикаларны негеп, байдалын, билиин докталмал хынаан турар апарган. Чыраа-Бажы рабкооптуң садыг шугумунда ажылдап турар материал-харысалгалыг 30 кижиниң иитинде чиганиглиг кижи чок. Мурнуку чылдарга бодаарга кадрлар талазы-биле байдал райпода экижээн.

СЭКП райкомунуң удуртулгазыбиле ап чоруткан хемчегерниң түңнелинде бо чылын Чыраа-Бажы рабкоопка (даргазы эш Донгак) болган райпога (даргазы эш Попов) самчыгдал болбаан. А Сүт-Хөл рабкоопта өрө-самчыгдалдың түңү өвээжээн.

Бо айтырыг талазы-биле СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунуң докталдының күүселдезининиң дугайында айтырыгны база катап СЭКП райкомунуң бюрозунга чугаалашкаш, оор, самчыгдал херектериниң истелгезин болгаш суд шиитпирлериниң күүселдезин экижидерин районнуң административтиг органнарындан негээн.

Хөй-иитиниң өнчүзүн тотчеглеп, чок кылыр чоруктарга удур СЭКП Танды райкому база чугула ажылларны кылып турар. Ук айтырыгны райком бюрозунга болгаш райкүүскомнуң хуралынга чугаалашкан. «Межегей» совхозта социалистиг өнчүнү канчаар камгалап, кадагалаар турарын база бо талазы-биле суд, прокуратура болгаш милиция органнары чүнү кылганын дыңнаан. Районнуң партия, совет органнарының докталмал сагыш салымышкынының ачызында самчыгдал болур чоруктар кызырылган.

Ол ышкаш Бии-Хем, Эрзин районнарда кооперация өнчүзүнүң камгалалы эки. Ук айтырыг партия, совет органнарының докталмал хайгаралында туруп турар.

Хөй-иитиниң өнчүзүнүң камгалалы чамдык районнарда эки-даа болза, самчыгдал фактылары ам-даа бар. Оор, самчыгдалдың тыптып кээп турарының бир кол чылдагааны болза кадрларны шын шилип алырының негелделерин хажыдып турары болур. Оон түңнелинде шаанда шиитпирип чораан ийикпе, азы чиганиглиг кижилер садыг шугумунга ажылдай бергилээр. Чижээ, бо чылын өре-самчыгдалдың түңү Тес-Хем райпозунга дыка көвүдээн. Чылдагааны тывары-биле тускай комиссиины тургускан. Хынаалданың түңнелинде илерээни чүл дээрго райпо баштаар чери (даргазы эш Айыр-Сана) кадрларны кайы хамаан чок шилип ап турган. Ук айтырыгны райкүүскомга чугаалажып көргеш, чогуур хемчегерни алган.

Өске чижек. Барын-Хемчик райпозунуң баштаар чери 1968 чылдың ноябрьда Дөң-Терезинде ларёк эргелекчизинге Куулар Мерген-оолду кандыг-даа хынаалда чокка хүлээп алган. Ол «Сүт-Хөл» совхозка кассирлеп тургаш 2800 рубль түңнүг самчыгдалды кылган. Чаа ажылга дөрт ай ажылдаан 753 рубльдин самчыгдалын кылган. 1968 чылда үш удаа самчыгдал кылган Севек Баяң дээрги Бай-Тайга райпозунуң автолавказында ам-даа ажылдап турар.

Материал-харысалгалыг ажылдарга кижилер хүлээп алырда оларны бүгү тала-биле хынап, кандидаттыязын сайгарып көөрү эргежок чугула. Эң ылаңгыя шиитпирип чораан кижиниң материал-харысалгалыг ажылга шуут киирбезин шыңгыы сагыыр. Кадр шилип алырда хөй-иитиниң санал-онаалдарын дыңнап, оларга даянып ужурлуг.

Оон аңгыда садыг шугумунга кадрлар хүлээп алырда оларның эртем-дешнелиниче кичээнгей салырын утпаза чугула. Суд практиказындан алган көөрге чамдык районнарның истелге органнары самчыгдал дугайында херектерни кончут эрецгей, кыры-биле истеп турарлар. Оор, самчыгдалды болдурбас талазы-биле профилактика ажылын сула чорудуп турар. Яңзы-бүрү будурүлге, албан черлеринге самчыгдал дугайында дыңнадыгларны кылза-даа, ол бүгү аңаа медээ хевиринг болуп, а самчыгдал болгай. Ыңдыг турбужеге, чамдык садыг организациялары материал-харысалгалыг кижилеринң отчёдун саавырда айыткаңын ёзугаар хынаваас болгулаар. Сүт-Хөл рабкоопта самчыгдалдың чыл бүрү тыптып кээп турарының бир чылдагааны саналга апаралын четчелеп албааны болур. Рабкоопта үш бухгалтер чок, четчелеттинмээн. Оон түңнелинде ийи склад болгаш ийи магазин дыка ур үеним иитинде санаттынмаан.

Барын-Хемчик райпозунга чоруткан 39 ревизияның 11-ин ийи кижи киржикчилиг, «комиссиялар» эрттирген. Бай-Тайга райпозунда ревизия графиги чок. Ол бир садыг четкизинге ревизия чоруттаан. Бо ажылга ревизия комиссияларының кежигүннериң өвээш кивриштирип турар.

Оон-биле чергелештир чамдык кооперация организацияларының самчыгдал материалдарын истелге органнарынче ёй-шаанда четчелеп, шилчиттейн туруп бээр таварылгалар бар. Чылдагааның айтырарга «самчыгдакчы дудагдалын төлээр болган чүве, ону маңаа турар улус бис» диижир. Херек кырында мындыг практика самчыгдакчылар-биле демисселди сулаарадын, оларны дарый сойгалап илередириниге шаптыктап турар.

Күрүнениң болгаш хөй-иитиниң өнчүзүн оорлап, самчыгдаар чоруктарга удур СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң айтышкынын амыдырала боттандырарынга көскү черни истелге, суд органнары эзлеп турар. Суд практиказындан алган көөрге чамдык районнарның истелге органнары самчыгдал дугайында херектерни кончут эрецгей, кыры-биле истеп турарлар. Оор, самчыгдалды болдурбас талазы-биле профилактика ажылын сула чорудуп турар. Яңзы-бүрү будурүлге, албан черлеринге самчыгдал дугайында дыңнадыгларны кылза-даа, ол бүгү аңаа медээ хевиринг болуп, а самчыгдал херек кырында кымның буруузубиле, канчаар болу бергенин, бууруулуг кижи кандыг харысалганы чүктээрил дээрзин тодаргайлап айытпас таварылгалар бар. Самчыгдал кылырынга дөгум болган четпестерни чайладырын доктаамал чүткүлдүг чедип албайн турар. Негелде бижиктерниң күүселдезин кошкак.

Суд шиитпирлериниң күүселдезин эки организастаар чорук самчыгдакчыларның чедирген когаралын ёйшаанда тырттарынга дузаалаан. Бо талазы-биле республиканың суд органнары чүгула ажылдарны кылып турар болбайнаан. Оон-биле чергелештир чамдык кооперация организацияларының самчыгдал материалдарын истелге органнарынче ёй-шаанда четчелеп, шилчиттейн туруп бээр таварылгалар бар. Чылдагааның айтырарга «самчыгдакчы дудагдалын төлээр болган чүве, ону маңаа турар улус бис» диижир. Херек кырында мындыг практика самчыгдакчылар-биле демисселди сулаарадын, оларны дарый сойгалап илередириниге шаптыктап турар.

Күрүнениң болгаш хөй-иитиниң өнчүзүн оорлап, самчыгдаар чоруктарга удур СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң айтышкынын амыдырала боттандырарынга көскү черни истелге, суд органнары эзлеп турар. Суд практиказындан алган көөрге чамдык районнарның истелге органнары самчыгдал дугайында херектерни кончут эрецгей, кыры-биле истеп турарлар. Оор, самчыгдалды болдурбас талазы-биле профилактика ажылын сула чорудуп турар. Яңзы-бүрү будурүлге, албан черлеринге самчыгдал дугайында дыңнадыгларны кылза-даа, ол бүгү аңаа медээ хевиринг болуп, а самчыгдал херек кырында кымның буруузубиле, канчаар болу бергенин, бууруулуг кижи кандыг харысалганы чүктээрил дээрзин тодаргайлап айытпас таварылгалар бар. Самчыгдал кылырынга дөгум болган четпестерни чайладырын доктаамал чүткүлдүг чедип албайн турар. Негелде бижиктерниң күүселдезин кошкак.

Хөй-иитиниң өнчүзүн камгалаары чүгле кооперация организациязының эвес, а харын административтиг органнарының база херээ болзур. Ынчангаш бо ажылды чедиишкинниг чорудары-биле ажылды демнештирип, бызыг харызаалы тургузар ужурлуг. Ол ыткаш чер-черде партия, совет органнары ажылчы чоннарны, садыг коллективтерниң кежигүннерин социалистиг өнчүнү карак огу дег камгалаарынга кижизидип, тайылбыр ажылын казбартыр ужурлуг. Оорларга, самчыгдакчыларга болгаш ажыл-агыйжы эвес, салгаа кижилерге удур демисселди чорударда хөй-иитиниң бот-иденкейинге даянары чугула. Совет кижилер оорларны, самчыгдакчыларны көөр хөөн чок. Социалистиг өнчү материалдыг чаагай чоруктун кара чаңгыс үндезинин дээрзин эки билирлер.

В. КАРА-САЛ,
СЭКП обкомунуң инструктору.

МАЛ ЧЕМНЕРИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИНИҢ ШИИТПИРЛИГ ХҮННЕРИ

Чылдың бирги чартымында малчыларның күш-ажылының түннелдери үнген. СССР-ниң Төп статистика эргелелиниң медээлери болгаш чер-черден дыннадыглар болза ажыл-агыйларның кол нуруузу күрүне оналгаларын чедиишкиннииг күүсеткенин коргүзүп турар. Чуртта шинтизи-биле мал ажылының продуктуларын садыл алырының чартык чыл планы күүсеттилген. Ынчалза-даа аажок улуг ажыл —мурнуузута. Көдээниң ажыл-ишчилери, партия болгаш кодээ ажыл-агый организациы мал ажылының улам ыңайгы көдүрүлүшкүнүн хандырар, бет чыл планының оналгаларын чедиишкиннииг күүседир дээш, өөрөш өөрө күжениишкиннерин үндүрер апаар.

Хөй-хөй ажыл-агыйлар мал ажылын хөгжүдериниг, эът болгаш сүт бүдүрелин көвүдедиринге боттарының аргаларын амдаа четпес ажыглап турар. Чылдың бирги чартымында Россия федерациязының чамдык областарының, крайларының болгаш автономнуг республикаларының колхозтарында, совхозтарында сүт саалдазы кызырылган. Кыргыс, Азербайджан болгаш чамдык өске-даа республикаларның хөй колхозтары, совхозтары сүт продукциязын күрүнеге эрткен чылдыңдан өөрөшти дужаганнар. Чуруттуң чамдык районнарында малдың, ыланғыя хойнуң баш саны өөрөжей берген. Колхозтар болгаш совхозтар биче деңнилиг, арган малдарны эът комбинаттарынга дужаар чоруктуң фактылары ховар эвес. Куш эдээн өөрөш бүдүрүп турар. Бо бүгү болза элээн хөй ажыл-агыйларның күрүнеге продуктулар садар талазы-биле чылдың бирги чартымында оналгаларын күүсеттинмейн баарынга чедирген. Чер-черниң партий комитеттери, совет болгаш кодээ ажыл-агый организары ажыл-агый бүрүзүнүң ажыл-чорудулгазын хандыр аналитаеп көөр, хожудаашкынның чылдагааннарын илередип тывар, ажыл-херекти экижидериниг шинтпирлиг хемчегларин алыр ужурлуг. Зоотехниктерге, агрономнарга, ветеринария ажылдакчыларынга оның харысалга опаажып турар. Ажыл-агыйның адырларын эртемниң үндезиннерине шилчидерин, малдарның деңзи немелдезин көвүдедирин, сүткүр продуктулууң бедидерин тускай эртемниглерден өске кым чедип алыр боор.

Малды массалыг дужаарының үези — нүе чоокшулаан. Ол үеде эът комбинаттары чай-шөлөөн чок ажылдаар апаар. Эрткен чылда кодан малдарны хүлээп алырын организае чок чорудуп, малдар сыңмарлажып, бүдүрүлгелериниг хериминиң хавалгазынга үр туруп, деңзизин кудуладып турганының фактылары өөрөш эвес. Шак мындыг таварылгалардан чайлаар төлээде, ам таарымчалыг үеде эът комбинаттарынга малдың киреринп планнаар, бүгү механизмнерин болгаш соодулга тургузулгаларын белеткээр, хүп-дүп дургузупда хүлээп алышкынны болгаш ажылдап кылмышкынны организастаар херек.

Ам кодээниң ажыл-ишчилериниде кылыр ажылдар-ла хөй. Ынчаарга оларның аразында мал чемнериниң белеткели онза сагыш салыры негеттинип турар соңгаарлаттымас ажыл болур. Малдың чем-суурун—мал ажылын хөгжүдериниң үндезиннериниң үндезини дээрзи билдингир. Бо чылын мал чеминиң белеткели кандыг чоруп турарыл? Соолгу медээ ёзугаар алырга, амдыгында 29 миллион 712 муң тонна сиген, өрткен чылдың бо үезинде турганындан элээн өөрөш—дөрт миллион тонна ажыг силос белеткеттинген. Чамдык тала-биле ону мал чеми культурааларның быжыды бичии орайтай бергени-биле тайылбырлап турар. Ынчалза-даа мында организае талазы-биле чедир кылдымаан түүлдер база бар. Чижээ, Вологда, Ярославль, Калуга областарның ажыл-агыйлары сиген кезер эки черлерлиг, техниканың улуг парыгы бар тургаш-ла, ам үеде сиген белеткээр планның чартыны безин күүсеттээнер. Оларда кескен сиген эрткен чылдыңдан дыка өөрөш. Свердловск, Тюмень, Пенза областарның, Башкириянның болгаш Татарияның хөй ажыл-агыйлары мал чемнериниң белеткелин дыка сөңгээрлаткыннар. А сиген кезилдезиниң өң эки хуусаалары төнер чоошуланып болгай. Оожумаашкынның хүн бүрүзүү хөй хемчөөлдүг мал чемнерин чедир албазымга, оларның чеминиң шынарларын дыка баксырадырынга чедирип болур. Көдээ ажыл-агый организаларының, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларының, механизаторларның дөрт хүлээлгези — сиген шөлдеринде ажылдың темпизин дургедедири, үзүктел чок, өң күженниишкинниг ажылды организастаары болур. Ам мал чемнерининг болгаш фермаларның кыштаглаашкынга белеткелиниң талазы-биле чарыпты удуртуп чорударынга чедимчелиг болгаш практиктиг дуза партия комитеттеринден пегеттинип турар.

Литва, Белорусе болгаш өске-даа республикаларның хөй мурнакчы ажыл-агыйлары сиген белеткелиниң планын кыска хуусаада күүседип, мал чемнериниң быжыг курлавырын тургузуп шыдапканнар. Олар үүле шык, шөл черлерден эвес, оруктар кыдыгларындан, ыйгыл, чоота черлерден, арга-зиминиң аңнарындан, хооргалдардан сигенин база кескеннер. Дыка хөй удуртукчулар чаңгыс шөлден чылда ийи дүжүттү алырын орааддашпышаап, хоорзуң тарылгаларын организастап тураллар. Ажыл-агыйлы чорук бо-дур! Ол дээрге бүгү черлерде бар курлавырларны билдиглиг ажылгаарының көскү чижээдир. Ам тараа кезилдеги чоруп турар. Саваанны, тараа кудруун камнуг бөлүп, сараатгаар, тараа ажыл-агыйының артышкынарының тонна бүрүзүн учётка алыр херек.

Бо чылын хөй колхозтар болгаш совхозтар кукуруза тарылгазын калбарткан. Мурнуу талада оортан силос белеткеп эгелээн. Малдың кышкы үеде чемгериглиг нормазынга шыктыг чем улуг улуг-хууву эөлеп турар. 224 миллион тонна силосту салыр апаар. Соруглга чугаажок күүсеттинер. Дыка хөй черлерде дүжүт эки болур деп көрүп турар. Айтырыг болза дүжүттү ажыл-агыйжы ёзу-биле ажаап алырынга техниканы, силос салыр черлерни белеткээри, силос салырын дүрген арга-биле организастаары болур. Ынчанмыже чамдык ажыл-агыйлар кукуруза салырынга ам-даа белен эвес болуп турар. Силос комбайннарының, транспортёрларының элээп хөй кезии септеттинмээн, дыка хөй траншеллар болгаш башнялар белен эвес. Мурпакчыларның, ыланғыя малдың чемсуурун чүткүлдүг быжыглап, кижилерниң күш-ажылын белеткээп сигепиниң болгаш силозуның шынарындан хамаарыштыр төлеп турар Москва чапының чер ажылдакчыларының дүржулгазын ажыл-агыйларның удуртукчулары кичээнгейлиг көрзе чогуур. Малчыннар, механизаторлар үлетпур бүдүрүлгелериниң улуг дузаламчызын алыр эргелиг. Силос ажаар комбайннар, пресее-подборщиктер, хөөлээп салыр чепсек талазы-биле оларның чагылары чыл саныңда күүсеттинмейн турар.

Мал чемнерин кыштаглаашкынның черлеринче күзүн чедирип албаан колхозтар болгаш совхозтар мал ажылынга улуг когараады чедирген дээрзин эрткен шыңгыы кыш коргускен болгай. Мал чемнери артыкшылдыг тургаш-ла, ажыл-агыйлар берге байдалдыг апарган таварылгалар эвээш эвес. Ыланғыя малды одарладыр черлерде малчыннар ыпдыг байдалга таварышкан: хепертен улуг хар чаап, соок дыңаш келирге, мал чемнерин чедип алыры бергедей берген. Бо бүгү болза чер-черниң партия комитеттеринге, совет болгаш кодээ ажыл-агый организаларына шыңгыы сагындырыг болур ужурлуг. Бүгү мал чемнө фермаларга чедирген, ылап хемчөөп корген болгаш кадагалавар кижилерге хүлээткен турар ужурлуг.

Ферма бүрүзү чемпер-биле бүрүн хандыртынган, совет кижилерге продуктулар бүдүрерин чайгылыш чок бединдер аргалыг болган турарын ажыл-херектиң эргелажы негеп турар.

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ҮҮЛҮ).

ДЕМНИГ ИШТЕ

Бажындан бээр Хемчик чедир
Маңнык, торгу чаткан ышкаш
Чурумалдыг Чыргакымны,

Чурттаксанчыг Чыргакымны—, деп ырлашкан улус, плуушкан чүк машиналарында долдур-долдур олурупкан, хемни өрү өскеп турган...

Сүрүштүр маңнашкан машиналарның соонда ажылчын кооперациязының автолавкалары, аъш-чемнин, эдиндевин чүдүрүп алган, база-ла чорудулар. Ажылчын комитеди, школа, МТМ, эмнелге коллективтери Дагыр-Шемпде хойжу бригадага, тудугнуң, конторанның коллективтери Шык-Бажы сүт-бараан фермагынга малга четчир санныг, экн шынарлыг чем белеткелинге киржип, шефтээрп-биле сиген шөлдеринге чедип келгеннер.

Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң топ салбырының башкарыкчызы Семис-оол Тевекович-биле ажыл хайныккан, үүле бүдүргеп шөлдерни кезиндивис. Дагыр-Шемпиң, Шык-Бажының, Кызыл-Шанчығның мал чемн белеткээр бригадаларына чаңгыс бо эртен суурдан 300 ажыг кижи кээп шефке кирипкен.

Эр кижилер четчир санныг чепсек-херекселдери-биле дерттинген, салгын аайынче оңгаар-дескээр хадып турар чымчак сигенни кезип киргерге, хензиг кады-ла чалдаадыр кестинген оңгалар дүжүттүр шөлдү аян книр хээлей кааптыл. Чидиг кадыларын хүнге чайынналдыр чайгаан, мөчек шынганнарлыг кеанкчилер ээлчеттир кезип, шыктың терең сигенин мурнуп бүлаашкап дег, хоразүнден тазартыр оңнеп, ширбий шаап турар аразында, хереөөнен шефчилер белен кургавас, кылып сигенниң оңгаларын тарадып, кургаг сигенни сараатгаары-биле, болуп эгелей берди. Шыктың чамдык черлеринде эртинмейн баар тулаалар бар болганындан анаа таарыштырган «ДТ-54» трактор сигенни сөөртүп кирипти.

Одагны лозуң, плакаттар-биле дерээш көрүштүг, чараш. Поварлар Д. Манчың-оол, Д. Ооржак амданныг чеминде белектеткен. Дүштеки чем үезинде сигенчилер чыглып келген. Бо үеде райкүүском даргазы Б. Б. Чюдюк СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң ажыл-агыйлар аразында кылчнр Кызыл тугун мал чеминиң белеткелин эң шалыпкын чорудун турар бо ажыл-агыйга көөп тывыскан. Совхоз бо чылын чайгаар үнген сигендеп 3200 тоннаны белеткээр хүлээлгелиг. Олар, шилчнир Туяту ап тургаш, пландан дашкаар 200 тоннаны белеткээрин хүлээнген.

Суурнун чурттакчы чону сиген ажылынга оңгу удаа шефтээнн ол. Бо удаада олар 60 га шөлдү кестирип. 32 тонна сигенни сараатгаан.

ЧУРУКТА: Шефке үнгенперден тудуг коллективинин төлээлери ажыл үезинде.

К. ЭКЕР-ООЛ, авторнун фотозу.

делегей бо хүннерде

Ленинчи юбилейге

БЕРЛИН. (СЭТА-ның корреспондентиэи В. Гордеовтаң дамчыганы болза:

Герман Демократтыг Республикада В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнуң байырлалынга белеткеп улам идепкейлиг калбарып турар. Республиканың ажылгы чоннары ол найгамчык юбилейни бүдүрүлгезиниң чаа-чаа чедиишкиннери-биле демдеглээр, боттарының социалистиг күрүнеэни улам ынай быжыглаарынга дузалаар дээш шудургу ажылдап турар.

Берлиниң электролампа заводунуң ажыл-ишчилери дашкаар үнүүрөр продукциянның чыл планын бо чылдың ноябрь 30-да 125 хуу күүсеткөр деп соруулганы салган. Электролампа заводунуң нол хөреглекчиэи Совет Дэнлели болуп турар. Берлинде «Штеирадио» дээр улусчу будурулгеде бүдүрүлге коллективиниң кежигүннери «Герман-совет пайыралдың бригадазы» деп адаарлыг атты бо чылын база катап чедип алыр хүлээлгени алган.

ГДР-ниң пайысылалыында В. И. Ленинниң төлүвүң тудуу планын чоруп турар. Ол тудугнуң тудугчулары «Герман-совет пайырал аттыг тудуг» деп ат дээш демиселиш турар. Шөлде Ильичиге турасиалдың сураглыг совет скульптор Н. Томскийниң төлевилелиң ёзугаар тударын эгелээн.

Ам болур юбилейге холбаштыр Герман-совет пайырал нинтилели Берлинге орук айтыкчызын оруе дылга парлап үндүрген. Ук айтыкчыда кол кичээнгейни немец ажылчын шимчээшкинниниң хөгжүдээн-биле, Карл Марюстың, Фридрих Энгельстиң болгаш В. И. Ленинниң Берлинге чоруп турганы-биле холбашканы хоорайның төөгүлүг черлеринче салган.

Ленинчи хүннер

КАТМАНДУ. (СЭТА). В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн Непалга калбаа-биле демдеглээр. Ол дугайында ЮНЕСКО-нуң Непал национал комиссиязы хүлээп алган. ЮНЕСКО-нуң чоокта чаа болуп эрткен 15-ки сессиязының түүлдүг деп санаан резолюциязынга дүүштүр комиссия В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн Непалга болгаш демдеглээри, ол дугайында Т. Олаковонуң бижээни болза, «Ленин өлүп чок, чүге дээрге, ол бодунуң бүгү амыдыралын, бодунуң бүгү аргаларын, бодунуң бүгү практиктиг ажылчорудулгазын бистиң планетавыста ёзулуг болгаш доктаамал үнелиг түүлдерни тургузуп турар кижилерге—ажылчын адгыга болгаш тарачыннарга бараан болдургаң».

«Ленин кижи төрелгетенинең төөгүзүнге ажылчын ангының моңгеде дириг бантыңчыны, большевик партиниң үндезилекчизи, геппалдыг эртеңден болуп сураажаан. Оон идеелары бөгүн социализминиң эң күчүлүг чурту — ССРЭ-де херек кырынга боттанган» деп, нигери автор бижээн.

«Ленинниң өлүп чок чоруу болза, оон чагаалдары ёзулуг эртемниг социализминиң үндезини болуп турарында. Ленин бистерге, африкаанларга, өлүп чок, чүге дээрге, оон удуртканы болгаш тиилелгени чедип алган революция бистип улустарывысты сорук кииирип турар. Бистиң улустарывыс колониализминиң дараалын ап октаанан болгаш бөгүн тулчуушкун шөлдерине даймадажып турар.

Бие дайындажырын болгаш тиилээрин Ленинден өөренип ап турар бис, империализмге болгаш колониализмге удур бодунуң демиселинге депшилгелиг Африка дарлатнын бүгү улустарның улуг башкызы болгаш баштыңчызы Ленинге оскерилге чокка бараалган турар. Ленин чүгле совет улуска моңгеде дириг эвес, харын база Африкага моңгеде дириг, депшилгелиг бүгү кижи төрелгетенге моңгеде дириг деп, чүүлдүң түңнелинде бижээн.

КЕЗЭЭДЕ ДИРИГ

Партизаннарның чедиишкиннери

КАИР. (СЭТА). Араб партизаннарның билдиглиг дайынчы чорудулгаларының түңнелинде, израиль шериглер чидиргге таваржып турар.

МЕН агентгилелдиң таратканы дыңнадыгда чугаалаапы болза, Вади Газаль (Синайның мурнуу талазында) болгаш Шарм-аш Шейха районнарга «Синай араб организациязының» партизаннарының салган миналарынга израиль солдаттар чораан аазап кап автомашина сандан үнгеп. Ол организациязының дайынчылары аазап кап черге дайзынның суг хандырылга четкизин үрээн болгаш Рафах биле аль-Ариш аразында демир-оруктуң улуг участогун буза тевискен.

Палестинаның каттышкан командылалының дыңнадыын ёзугаар алырга, совлгу үш хүнүнүң дургузунда араб партизаннар Иордан хемниң шынаазында янзы-бүрү районнарга аазап кап израиль автомашинаны болгаш бронетранспортёрну узуткаан.

АГРЕССОРЛАРГА СОГУУШКУН

ХАНОЙ. СЭТА-ның корреспондентизи С. Афонинниң дамчыганы болза:

Август 11-деп 12-же дүне америк-сайгон шериглериниң шериг баазаларынче болгаш туруштарынче хосталганың Улусчу чепсектиг күштериниң халдаашкыннарының дугайын дыңнатпышаан, ВДР-ниң солуннарының айтканы: ук халдаашкыннарны Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның дужаалын ёзугаар чоруткан. Совхоз бо чылын чайгаар үнген сигендеп 3200 тоннаны белеткээр хүлээлгелиг. Олар, шилчнир Туяту ап тургаш, пландан дашкаар 200 тоннаны белеткээрин хүлээнген.

Суурнун чурттакчы чону сиген ажылынга оңгу удаа шефтээнн ол. Бо удаада олар 60 га шөлдү кестирип. 32 тонна сигенни сараатгаан.

ЧУРУКТА: Шефке үнгенперден тудуг коллективинин төлээлери ажыл үезинде.

К. ЭКЕР-ООЛ, авторнун фотозу.

Айыыл чок чорук Чөвүлелинде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлели Намибияда байдал дугайында айтырыгның талазы-биле резолюцияны бадылаашкынының хөй нуруузу-биле хүлээп алган. Ол резолюция дээш 11 төлээ бадылаан, 4 төлээ бадылаарындан дадагалзаан. Алжир, Пакистан, Сенегал, Колумбия, Парагвай, Замбия—бо чурттарның төлээлери резолюцияның төлевилелин киргеп.

Резолюция ёзугаар Чөвүлел Мурнуу-Африка Республиканың эрге-чагыргаларының Намибияны эжелээнин соксадырындан Мурнуу-Африка Республиканың чазааның ойталаанын буруу шаап, ол чорук болза, КНО-нуң ачдар, хүндүзүнге чөңгээ болгаш намибия улустуң тускай догуннаашкынын үрээни болур деп демдеглээн.

Айыыл чок чорук Чөвүлели намибия девискээрде мурнуу-африка администрациязының туларынга удур Намибияның улузунуң демиселиниң дүрүм ёзугаарын база катап бадыткап, Намибиядан ол администрациязыны, а ол ышкаш бодунуң чепсектиг күштерин доп-дораан—кандыг-даа таварылгада—1969 чылдың сентябрь 4-тен орай эвесте үндүрерине Мурнуу-Африка Республиканың чазаан кыйгырган.

Мурнуу-Африка Республиканың чазаа Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шинтпирин күүседиринден база катап ойталаар болза, Чөвүлел Намибия дугайында айтырыгны чугаалажып көөрү-биле база катап чыглыр болгаш КНО-нуң Уставынга дүүштүр бодунуң алза чогуур хемчегларин шинтпирлээр ужурлуг деп, резолюцияда айыткан.

Резолюцияны бадылаар үезинде АКШ-тың, Англияның, Францияның, а ол ышкаш Финляндиянын төлээлери дагалзаап.

Истелгениң делегей бөлүү келген

ДАМАСК. (СЭТА). Эжезеткен араб девискээрлерге кижиниң эртезин Израильдың дорамчылап турарын истеп хынаар талазы-биле делегей бөлүү Сирияда чедө берген. Ук бөлүк бодунуң ажылынын түңнелдериниң дугайында отчедуун Каттышкан Нацнялар Организациязынга киирер.

Аннаба хоорайның чоогунда Эль-Хаджар металлургия комбинады Алжир Улус Демократтыг Республиканың кара металлургиязының баштайгызы. Комбинаттың тудугунга элээп каш чурт, оон иштинде Совет Эвилели киришкен.

АДИ—СЭТА-ның фотозу.

Космонавтарны алдаржыткан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чикагонуң чурттакчылары америк космонавтар Нейл Армстронг, Эдвин Олдрин, Майкл Коллинз оларга шаңг байырын чедирген. Чикаго хоорайның хүндүлүг хамаатыларының медальдарын космонавтарга тывыскан.

Космонавтар президент самолёду-биле Лос-Анджелёска чеде берген. Аңаа болган шайлалга үезинде президент Никсон Н. Армстронг, Э. Олдрин, М. Коллинз оларга «Хосталганың медалы» деп АКШ-тың хамааты дээди шаңналын тывыскан.

ТААРЗЫНМАС ХӨӨН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Гэллапа институту хөй-нинтиниң санал алышкынын чоруткан. Улам хөй санныг америкаанар АКШ-тың материал болгаш кижи курлавырларының хөй кезиин чурттуң иштинки хереглелдерин хандырарынга эвес, а Вьетнамда авантюрага болгаш өске-даа шериг программазынга тетчеглеп турарынга боттарының таарзынмас чоруун илергейзээнин ол санал алышкынны коргүскен.

Саналгын бергеннерниң хөй нуруузунуң — 52 хуузунуң медеглээни болза, чазак дайын соруглгаларынга кедергей хөй хөреңгилерни чарыгдап турар. Чижээ, бо сан-хөө чылында бюджетте өң хөй түңпу—41 хууну, ону 81,5 миллиард долларны Пентагонга үндүрген. Ол хөреңгилериниң ээзээш эвес кезиин Вьетнамда дайынны акшаландырарынга киирер.

Дайынга удур хөөннериниң Каттышкан Штаттарда кедерээн дугайын мындыг факт база чугаалап турар. Лос-Анджелёска «Аполлон-11» корабльдиң экипаж кежигүннеринге алдар кылдыр АКШ-тың президентизиниң тургускан хүлээп алышкын үезинде «Сенчури плаза» дээр гостиницаның баарынга дайын удурланыкчылары чыскаалды организастаан. Чыскаалчылар «Вьетнамда дайынны соксадынар», «Космонавтарга ынак бис, ынчалза-даа дайынны көөр хөңүүрүс чок» деп лозуңнарны тулуп алган келген.

Иорданияның чаа чазаа

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Абдель Монейм ар-Рифаниниң чазаанын душкеннге холбаштыр Иорданияның ханы Хуссейн чаа чазакты тургузарын иордан чазактың ишш удаа баштап чораан сураглыг политиктиг ажылдакчы Бахжат Талхунниге давскан.

ЮПИ агентгилелдиң Аммандан дыңнатканы-биле алырга, чаа иордан чазактың премьер-министри Бахжат Талхуни болган. Премьер-министр чораан Абдель Монейм ар-Рифан премьер-министрниң оралакчызы болгаш даштыкы херектер министрниге, камгалал министрниге дивизия генералы Амер Басир Хаммаш томуйлаткан.

Камбоджаның чаа чазаа

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Үр үеде үргүлүүлээп чугаалажылгаларның соонда Национал хурал генерал-лейтенант Лон Нолаңың сапаадан киргени Камбоджаның чаа чазаанның составын түүлдүг деп санаан.

Чаа чазакты тургузар дугайында шинтпирни чурттуң экономиказында болгаш сан-хөөзүнде шыңгыы нарылдаашкынга холбаштыр хүлээп алган.

Национал хурал Министрлер төвүлелиниң даргазынга болгаш национал камгалал министрниге генерал-лейтенант Лон Нолаңы, даштыкы херектер министрниге Изутуур салгакчызы Нородома Фурисеруну бадылаан.

ИТАЛИ СЕНАТТА

РИМ. (СЭТА). Христиан демократ М. Румориуң тургускан чаа италн чазакка бүгүрээр дугайында шинтпирни сенатка хүлээп алган болгаш чазак бодунуң хүлээлгеазын күүседип эгелээн.

Черни ап турар

ДАМАСК. (СЭТА). Сирий Араб Республикада чер реформазының дугайында дүрүмү ёзугаар күрүпеннн болгаш помещиктерден хапырган черни тараачыннарның ортузунга хуваары үргүлчүлеп турар.

Канта районда 295 тараачын от-буже 10 муң ажыг донум (бир донум 910 дорбелчин метрге деп) черни ээлээр дугайында документилерни алган.

ФРАНЦИЯҢЫҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ РЫНОГУН «ТУСКАЙЛААР»

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). «Нинти рынокту» министрлер төвүлелиниң сессиязы Брюссельге сан болгаш кодээ ажылагый министрлериниң деңнелиниге болуп эртеен. Француз фракгың үнезин кудулаткан чоруктун «алдыга» чедирип болур уржуктарын чайладыр сорулгалыг элээп шинтпирлерни сессия хүлээп алган. Ол пинтпирлериниң кол түүлү болза дараазында 1969—1970 кодээ ажыл-агый чылында Францияны «алдыңың» кодээ ажыл-агый продуктуларының чаңгыс аай рыногундан «тускайлаары» болуп турар.

* * *

Маңаа холбаштыр СЭТА-ның тайылбырлакчызы И. Зиновьеваның бижээни болза:

Француз чазактың шинтпирлери Франциянын эвилелчилериң ынчаар дүвүреткенинин ужуру чүдел? Херектин ужуру болза «нинти рынокту» алды чуртунун экономиктиг интеграциязы кодээ ажыл-агыйга эң берге байдал-биле боттанып турарында. Чижээ, хөй чылдарның дургузунда чугаалажылгаларны чорудуп келгежеок, сүт продуктуларга болгаш бода мал эъдинге нинти өртектериниң дугайында дугуржулга оларның аразында мынчага чедир чедип алдынмаан. Франктың үнезин 12,5 хуу кудулатканы Франциянын дашкаар үндүрер барааннарының өртээн база ол хире чипгедир дээни ол. Франциянын «нинти рынокта» кодээ ажылагый продукциязының улуг будурукчүлери болур эвилелчилери француз кодээ ажыл-агый барааннарын даштыкы чуртталга чиигеткен өртекбиле садарынзаа айылызының турар.

Брюссельге шыңгыы бай далга эртеен санал-онаалдар 1969—1970 кодээ ажыл-агый чылында «алдының» рыногундан кодээ ажыл-агый бараанларының француз рыногун «тускайлаар» дугайында шинтпирни «нинти рынокту» министрлер төвүлелиниң хүлээп алганы-биле доозулган. Сан-хөө талазы-биле чамдык хемчеглерни азырын, ыланғыя дашкаар үндүрер кодээ ажыл-агый бараанларындан үндүрүнү тырттарын болгаш чурт иштинче бараан киирерлерге акша дузаламчызын тыпсырын олар француз чазакка хүлээткен. 200 ажыг хевирнин бараанларынга үндүрүнү өнаарының болгаш акша дузаламчызын тыпсырының деңнелин база доктаатган. «Нинти рынокта» эвлегліг кризис интеграциязының банка сурагжаан политикаазының барымдаа чогун бүрүн илереткен. «Алдының» тустус чурттарының капиталистиг монополияларының эргеажыктарынга халдап, адаанлемиседдин чидиглелиринин болгаш кончаалларның эвээжээрнинн айылы тургустунуп келген соонда дораан-на «чаңгыс аай политиканың» принциптеринге бүрүн чоруушек хамгалал хемчеглерни ап турар. Бо таварылгада «нинти рынокту» беш кежигүнү Францияга удур нинти көдүрлүү үнген.

Француз парлалга Франциянын эвилелчилериниң кажараашкынының дугайын дүвүрээни-биле бижип, «алдының» чаңгыс аай кодээ ажылагый политиказының буурал дүшкенин мынчап турар. Чижээ, «Монд» солуннуң бижээни болза, Франциняны карантинче киирген. Бодунуң беш эвилелчилеринден үндүрүг моонда-биле ол тускайлаттырган. Ол дээрге кодээ ажыл-агыйга «нинти рынокту»

Делегейниң ийиги дайыны эгелээнден бээр

30 чыл болурунга уткуштур

ҮШКҮ РЕЙХТИ КЫМ ӨНДЕЙТКЕНИЛ, МОНОПОЛИЯЛАР БОЛГАШ ДЕЛЕГЕЙНИҢ ИЙИГИ ДАЙЫНЫН ӨӨСКҮТКЕНИНГЕ ОЛАРНЫҢ РОЛЮ

Делегейниң ийиги дайынының дугайында хөй том ёйынарны, хөй сактыышкывынарны, журнал чүүлдерин болгаш яңы-бүрү тайылбырларны капиталистиг делегейде бижээн. Дайынга кайы-бир күрүнениң ролюн бот-туу-биле үнелеп көөр оралдажыышкыны чамдык ажылдарга кылып турар. Ындыг болза-даа ажылдарның кол угланыышкыны—делегейниң ийиги дайынының алыс үткааны хажыдары, ооң организаакчыларын болгаш бууруулгаларын кандыг-даа яңы-биле агартыр дээр оралдажыышкывынар болуп турар.

Делегейниң ийиги дайынының уржуу кижи төрелгетенге коргунчуг когаралды чедирген—бежен миллион кижи амы-тынындан чарылганы билдингир болгай. Ол дайынче кирер тыртырган Совет Эвилели делегей депломатиязының камгалавышаан, төөрби миллион кижизин өскүнген. Германияның бодундан чидириг барык он дөрт миллион кижи болган.

Ынчаарга ол когаралдар дээш кым бууруулгуул?

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага делегей Чөвүлел хуралының хүлээп алган Кол документизинде демдеглээни болза: «Империализм — он-он миллион кижини амызындан когаратқан делегейниң ийи дайынының бууруулгузу».

Делегей империализми, бирги эвлегде араатанзыг гитлержи фашизмни төрүттүндүрүп, нептереткен германи империализм делегейниң ийиги дайынын өөскүдүп үндүрген-не болгай. Чогум-на харын германи милитаризм, АКШ-тың, Англияның болгаш Франциянның улуг монополияларының доктымчезин болгаш ажок хөй сан-хөө дузаламчыгы-биле үшкү рейхти тургузуп, политиктиг террорвуң ёзу-чурумун болгаш өлүм лагери—фашизмни төрүткен.

Бо чөптүг эвес, ажелекчи дейлеп капиталистиг кол чурттарның империалистиг политиказындан, империализмниң алыс бүдүжүнден болдунган. Чүге дээрге, В. И. Ленинниң айыткапы-биле алырга, империализм дээрге, монополистиг капитализм, капиталды үндүр сөөртүрүнүң уламындан кедергей маңгыстачак чорукту боттандырып, делегейни чүгле салдар чедиреринең экономиктиг адырларынга хуваажып турар эвес, харын база девискээрлерни шуут эжелээрни болгаш экономиктиг күүзүү-биле оларны катап хуваажырып боттандырып турар. массаларны сан-хөө талазы-биле дарлаарының болгаш бооң тударының капиталдыг-дыр. Империалистиг күрүнелериин экономиктиг күчүзүү чурттарның хогжүлдезиниң деп эвес болуруңче чедирбишаан, өскерлип турар. Экономиканы милитаризастары, чепсеглеппишкиннерни эңдере бүдүрери, дээрбени дайынның белгткели империализмниң байдалдарында ооң доктаамал мөзүзүү болуп турар.

В. И. Ленин иннтилел амыдыралының бүгү талааларын хаара тутқан монополияларның тергиндээшкинниниң үезин болуур империализмниң кол мөзү-бүдүштерин илереткеш, ооң ирги дүжериниң болгаш маңгысталчаашың үндезинни көргүскен. Капитализмниң иннги кризизиниң үезинде эң араатанзыг реаксылыг күш — фашизмни төрүдүп турар империализм бүгү шугумнарга реакцияны тургузуп, күш-ажылчы улустуң демократтыг хосталгаларын узуткап турар.

Делегейниң бирги дайынынга аштырышкыдан «хоозураан» болгаш колонияларын оскунган Германия ожээн негээринге чалбизи хайныгып келген. Монополияларның сайгарылга рынокт а р ы н г а, чиг-аттың үнер достеринге, капиталды сайгарарының кавыларынга негелде, хереглели кедереп барган турган. Мынчангаш юнкержи империализм фашизмниң нүүрү-биле бодунуң «толептиг» салгакчылын тып алганын кижи кайгаар чүве эвес-тир.

Арий расаның артык мөзүбүдүжүн суртаалдап, амыдыралчы делгемни хандырып алырының идеязын салып, улус массаларның иштинге ожээнзирек хөөнерни өөскүдүп, чаа дайынларның түнелинде материалдыг байдалды экижидерин оларга аазавышаан, фашистиг партия Европаны эжелээрининң болгаш делегейге тергиндээшкинни тургузарының планнарын кылып эгелээн. Бо планнарны сан-хөө хартаачылары үшкү рейхти харам чок деткээнибиле чогаадып кылган деп чүве билдингир.

Ол үеде дайын моторлар дайыны болуп бар чораан. Чепсектиг демиселди чорударының техниктиг чепсектерин тургузары-биле үлетпүр бүдүрүлгени аажок шапкын хөгжүдери негеттингеп. Улус массаларны үптеп-дээрбеээрининң күсели-биле аажок хөй кончаалы алган немец монополиялар фашистиг партияның «саржаг орнуна үтербоо» деп лозунун боттандырарынга дуза.лаан.

Немец империалистер делегейниң бирги дайынынга хоозураан чуртту экономиказын боттарының күжү-биле катап тургузуп алыры берге болгай. Ындыг болза-даа даштыкы капитал аңаа дузалаан. Американың Каттышкан Штаттарының доллары, англи фунт, француз франк гитлерлиг Германияның экономиктиг күүзүн катап тургузарынга бааза болган.

1940 чылдың төнчүзүнде Германияга америк монополларның шуут киирген салыышкыны 349 миллион доллар болган. Америк монополияларның дашкаар үндүрер чүүлдериниң чартык кезии хүрээнге делегейниң ийиги дайынының мурнуу чарыында Европаже чоруткан болгаш ол чүүлдериниң коллуу стратегиктиг чиг-эт, чем продуктулар болган.

Ол делегей харылзаазы дайын байдалын тургузар талазы-биле фашизмге кайы хире ажыктыг болганын терман монополияларның кончаалырының дараазында саннары хереченлеп турар. Чижээ, «Кан трест» монополияның 1939—1940 чылларда кончаазы 27,6 миллион марка болган. «Иг фарбениндустриэ» монополияның кончаазы 1932 чылда 48 миллиоя маркадан 1939 чылда 363 миллион маркага чедир көвүдээп. Ол-ла чылларда Маннесманның концерни бодунуң кончаазын 2,1-дев 10,7 миллиой марка чедир өстүргеп.

Ындыг болза-даа яңы-бүрү монополияларның экономиктиг эрге-ажыктарының месилдежи бээринің үези эрте-даа азы орай-даа бол чайлап чокка эгелээр, империалистиг араатанларның боттарының аразында кадыг-дошкун адаандеисел болу бээр—империализминиң бүдүжү ындыг. Делегейниң ийиги дайынының мурнуда база-ла ындыг болган. АКШ-тың болгаш Германияның харылзааларынга өскерилгелер дораан болган.

Адаан-демиселдиң ажык шериг месилдежиишкинниче шилчиринииң айылы тургустуңуп келген. Монополистер боттарының арасынга дугуржулганы дораан кылыр болгаш ажелекчи чүткүлдерни кошкак чурттарже угландырар азы социалистиг чурттарның күсели-биле, бирги эвлегде Совет Эвилелиниң күсели-биле боттарының чөрүлдээлерин шинтпирлээрибиле сүлчээни кылырынче бээр дээр оларның ындыг кара сагыштыг чоруу турдала, ажык шериг месилдежиишкинниче шилчиринииң айылы тургустунуп турар.

Фашистер боттарының күштерин шенеп көөрүн Испанияже болгаш Эфиопияже халдаашкын-биле эгелээн. Үжеп чылдарның ортан үезинде Германия биле Италия Испанияга интервенцияны боттандырып, республиканчы күштерге удур кадыг-дошкуну-биле кара тураскаага аажылап турган. Европаның хөй чурттары фашистиг дарлалга таварышкан.

Монополияларның өөрээнин чүү дээр, оларның чилбиэн үлам хөйнүккан. Олар хөй-хөй чурттарның чиик өртектиг чиг-эдин, ажылчын күжүн, бойдус байлактарын алган.

Ол үеде Германияга фашизм бүгү политикага, экономикага болгаш идеологияга нептереп турар апарган. Эргечагыргага кирген гитлержилер делегейге тергиндээшкинни чаалап алырының хоозун планнары-биле улустуң утаанмедерелин төөредип турган. Немеп улустуң тайбынының болгаш демократияазының күштери чылча шаптырышкынга таварышкан.

Саң-хөө капиталыяның маңгыстары болгаш 30—40 кижиден тургустунган олигархия бүрүн ээлеп чагырар ээлери болу берген үшкү рейхти монополистер болгаш фашизм ынчаар тургускан. Акционерлиг чүгула ниитилелдерде кол черлерни эжелеп алган улут монополистер фашистиг күрүнеиің башкынчылары болган. Үшкү империя чүгле социализмге эвес, харын база империалистиг кол чурттарның боттарынга удур шынгыы айыыл болу берген.

Империализм делегейниң ийиги дайынын чүгле белеткеп, өөскүдүп үндүрген эвес, харын оны Совет Эвилелинге удур утландырган. Херектиң үжуру чүдел? Европа дипке гитлерлиг Германияның шуут үүлгелип турган дээрбеги чоруун деткивишаан, кым «холгаарлашпастың» политиказын албадап турганыл? Монополистиг капитал-дыр. Олар, саңхөө маңгыстары, адаанчыларның согуушкуннарын боттарының чурттарындан чайладырын бүгү күштери-биле орилдашкан. Монополиялар делегейниң ийиги дайыны өөскүп үнүп келген үеде базала боттарынга шынчы болганнар Англияның. АКШ-тың. Франциянып чазак бөлүктери фашизмниң чылча шавышкынындан Польшаны камгалап алыры-биле чүнүдээ кылбаан. Ужуру чүдел? Ооң ужуру болза, Совет Эвилелинче Гитлерниң халдап кирерин дүжеп, ооң түннелинде германи капиталдың күжүзүн кошкаарын болгаш Советтер чуртуун чылча таварын чедип алырынга кордал салып турганында.

1936 чылда-ла гитлержилер экономиканы дайын байдалынче шилчидеринің дөрт чыл планын боттандырып эгелээн. 1940 чылда шериг продукциязының үлүү 15 хуу турганындан 1944 чылда 50 хуу чедир өскен. Ооң ужурунда 1942 чылда-ла Германияга танкылар бүдүрери 14 катап өскен. Фашистиг Германия дайын белеткелинге 90 миллиард марканы чарыгдаан.

Дайын чорудулгазында германи шериг экономиказы бодунуң хөгжүлдезининиң бедик темпилерин чедип ап, дайын хемчегдериниң калбарар хире-чергези-биле ону техника болгаш чепсегленишкин-биле хандырган. Ындыг болза-даа чепсегленишкиниверни бүдүрериниң бедик темпилери германи фашизмни аштырышкындан камгалап ап шыдаваан.

Совет Эвилелиниче халдаашкынының уламындан ССРЭниң социалистиг экономиказы бүгү рейхтиң даянган монополияларының күжүнге удур таварлашкан.

Дайынның алыс түнелин бүгүдеге билдингир. Германи экономика социалистиг экономика-биле демиселге шылгалда тударынга шыдашпаан. Социализминиң экономиктиг системазы тнилээн, совет тургузуг тнилээн. Дайын чылдарының дургузунда ССРЭ чепсегленишкинии фашистиг Германияныыдан барык ийи катап хөйнү бүдүрген.

Делегейниң ийиги дайынының эгелээнинден бээр үжеп чыл болурунуң бүдүзүнде эрткен үени сактып бодавышаан, империализм лагери төөгүнүң кичээндиргилерин үттуруп оралдажып турар. Барыын-герман империализм бодунуң шериг машинказын база катап хөделдирип, атомнуг чепсекче чүткүп турар. Делегейниң ийиги дайынының мурнунда ышкаш, барыын-герман империализмге АКШ-тың болгаш Англияның монополиязары дыка дузалап турар. Шаандагы гитлержи генералдар тургузуп турар өжээзирек армияда командылаар улуг албан-дужаалдарны эжелээн.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларының делегей Чөвүлел хуралының Кол документизинде чугаалааны болза: «Европаның төвүнде дайын айыылының кол одаа — барыын-герман империализм колдуунда НАТО-нуң дузазы-биле катап тургустунган болгаш быжыккан. Неонацизм болгаш милитаризм күштерин чыын ап турары Германияның чагырыкчы империалистиг бөлүктери делегейниң өжээзирек программазы-биле хөделип турар. Немец төөгүде баштайгы социалистиг ажылчын-тараачын күрүне—Герман Демократтыг Республиканга хамыктың мурнунда удур утландырган ол политика Европаның бүгү улустарының айыыл чок чоруунга болгаш бүгү-нинги тайбыңга кыжаныр турар».

1969 чылдың июньда Москвага коммунистерниң делегей шуулганынга ол дугайын чугаалажып турганы бүгү делегейниң антиимпериалистиг фронтузун тургузары чүгле империализмни кыңчыктырбазынга эвес, харын база хосталганың, тайбыңның болгаш демократияның типлелгезинче кижи төрелгетенниң шимээшкиннииің оруунда кол мооидактарны узуткаазынга боттуг чепсек болур.

Аркадий КАЗАНЦЕВ,
төөгү эртемнериинин
кандилады.

(ПМА).

КӨДЭЭ ЭМЧИ

Школага өөренип турган чылдарының бирээзинде Валя Монгуш грипптен аарааш, Бора-Тайга суурда эмнелге пунктузунга барып, эмчиге шинчиткен.

Эмчи Х. Ондар ооң кажан, наныпаар аарааның айтырып, кулакка сугар херекселi-биле дыңнаалап, дыл базар чүвезии-биле дылының дөзүн басқаш «аа» дидиртип алгаш, аскының иштин көрүп-көрүп, салааларын ооң хөрээнге болгаш оорганынга салгылаап соктагылап, чодуңунуң байдалын, чемге хөөнүн мландылап айтыргаш, өлээн хаяы шинчээн.

Эмчи ооң арнындына дорт көргеш мынча дээн:

— Суг-Аксы эмнелгезинге барып чыдып эмнедир апаар сен, Валя, грипп өлээн ханыдыр, ооң башкы өөредилгезинге чугаалажып чыдырда, бир кадай аарымдан сегээнин чугаалаап, совет эмнелгенiің улуг ачы-авыралынга, кижилериниң кадык-чаагай чурттолгазы дээш уттундурбас сагыш салып турар Коммунистиг партияга, Совет чазакка өөрүп четтиргенин илергейлээш, мынча дээн: Феодалдыг Тываның үезии база чурттап эртим, мынчан турар кижиге талаар болгай, ындыг-дыр аа?—дээн.

Валя өлээн боданып, «өөредилгеден озалдан каар ирги мен бе, эмнелгеге үр апарарымга кончуг-дур кылдыр» иштинде боданган:

— Маңаа кээп эмнедип, өөредилгемни үспейн турзумза кандыгыл, эмчи?—дээн.

— Хоржок, барып чыдып эмнедип ал. Дүрген сетип алырыңга бодунга эки болгай, аарыг кедереге канчаар, богун дораан бат—дээш, эмчи Валяже көрген.

Чылыгландыр шугланып алгаш, эмчиниң Суг-Аксы эмнелгезинге баары-биле бижип берген бижиин алгаш, шанактыг аътка олурупташ, чоруткан.

Участок эмнелгезиниң эмчизи ону шинчээш, чыттырып алган. Каш хоптагда Валя сегий берген. Кижилериниң кадыкшылы дээш эмчилерниң кызымак ажылдап турарын билип, ханада азып каан хоорудаа болгаш демдеглел депгерин совуурган көрүп, эмчилерниң болгаш сестраларының аттарынга бижиттингеп мактагыыт бижимелдерин хөйүү номчаан.

Бир кежээ Валя орунга ном номчуп, чамында чытканнарбиле чугаалажып чыдырда, бир кадай аарымдан сегээнин чугаалаап, совет эмнелгенiің улуг ачы-авыралынга, кижилериниң кадык-чаагай чурттолгазы дээш уттундурбас сагыш салып турар Коммунистиг партияга, Совет чазакка өөрүп четтиргенин илергейлээш, мынча дээн: Феодалдыг Тываның үезии база чурттап эртим, мынчан

эртемниң оруун шилип алырыңар ажык. Эмчи болуру база улуг алдар болгаш хүндүткел-дир—дээн, кыргаанның чугаазын Валентина Монгуш сактып чоруур.

Школага өөренип турган, Валя кым болурунуң дугайын бодавайн чораан. Башкы, зоотехник, агроном, механизатор, эмчи, тудугжу, бухгалтер болгаш оске-даа артем мергежилдерин, ооң аңгыда хойжунуң, саанчының ажыл-ижин-даа Валя школага бир кежээ бодап орган. Кезек када мыт чок олургаш, кады өөренип турар өөрүнче эргилдир көргеш:

— Совет медицинаның ажылдакчызы атты ылаң-ла чедип алыр мен. Ам ийи чыл болгаш, Кызылдың медицина училищезинге өөренирин шинтпирлеп алдым.

Ооң күзелин өөрү деткээнер.

Сес чыл школаазын доозкаш, Валентина Монгуш медицина училищезинге өөренип киргеш, 1965 чылда чедишкинниг доозкан. Училищени доозуп тура төрээн «Суг-Хөл» совхозунга ажылдаарын шилип алган. Район эмнелгезиниң кол эмчизи «Суг-Хөл» совхозтуң ыяккы мал одарларының бирээзи—Маңчүректе медпунктуну эргелекчилеп,ында малчыннарның кадыкшылынга бараан болуп ажылдаарын аңаа сүмелээн. Комсомолчу кыс эмнелге пунктузуп хүлээп алгаш, Маңчүрек, Кошпее, Хөлчүктүг, Баян-Кол хемнерниң үнүн дургаар чурттап, ажылдап турар малчыннарның аалдарын эргип, оларның кадыкшылы дээш ажылдап кирипкен. Кадырберт шораанарлыг даглар аразында малчыннарның кышкы, чайгы, күскү, часкы турлаг хонаштарынга чедери ындыг-ла белең эвес. Чылдың бүгү эргилдезинде оларже чүгле боттаң аът-биле кашкаш арт-сынпарны ажып. хемнерни кежип чораап барып чедер. Ооң ажылы пунктуга шинчилге, эмнээшкин чорудар эвес, чалаашкынга барып, аарааннарны шинчип, эмнээр. Бир чыл болганда ону Хөр-Тайга участок эмнелгезинге ажылдаары-биле чорукан. Ол черге ажылдаары база-ла озуп чок. Алдыы-Шынның шораанарындывыз, Шележе, Шом-Шүмче аъттыг хып-ла билир.

Совет кижилериң кадыкшылы дээш ажылдаарынга аныяк ажылдакчыга дуржулгалыг эмчилериң арга-сүмээн дузалаан. Ооң-биле кады политиктиг болгаш медицина талаазы-биле билиин бедидип турганы, арга-мергежилии байыткан. 1967 чылда Валентина Монгуш база катап Баян-Колдуң, Кошпестиң, Маңчүректиң, Хөлчүктүгүң, Кежээниң малчыннарымның нүленчиг ажылы болу берген.

— Мээң харымдап турар участогумнуң малчыннары тайга-эзим, арт-хем аразында мал одарладымышкынының дайы-биле ажылдап турар болганда, бригада төвүнге ажылдаттынмас. Кайда, кымның аалында эмчи дуазы хереглеттинген болдур, ынаар нзиг, соок, хат, чаъс, дүн-хүн дивейн эмнерни таалыңнаап, боттаң аътым хап-ла билир. Бүдүн хүн дургузунда чорупшокшудун чораап, четпейн ара хопуп чораап четкилээр коданнар хөй. Чамдык аарымын өлээн үр хуусаада эмнеп болур кижилер тургулаар боор чүве. Хүн бүрүде эмчиниң корулдеан херек кижилерин бригада төвүнде тускайлап каан чурттарга бажыңында тургузуп, эмнеп турар бис—деп, эмчи чугаалап орар.

Совхозтуң Бора-Тайга салбыры В. Монгуштуң чалаашкынга барып, ажылдап мунарынга аътты берип каан. Эмнер болгаш херекселдер-биле эмнелге пунктузуп Суг-Аксының эмнелгезин доктаамал хандырып турар. Валентина Монгуш эмнээшкинден аңгыда аарыгларга удур баш бурунгаар хемчегler, чурттагларның арыг-шевер, культуразының, чаш уругларны арыг-сидиг доруктурарының дугайында болгаш оске-даа санитар-профилактиктиг хемчеглерге хайгаарыыттыр бөгедаларны, лекцияларны кадарчыларның ог-бүлелерлиге кылып берип турар. Чоокта чаа болүк малчынарга брүцеллёз аарыг болгаш аңаа удур хемчегler, кижинниң организминге араганың хоразының дугайында лекцияларны номчаап, санитар пропагандазының кескү агитациязын ажыглап, солуп чижектерни көргүскен.

Кодээ эмчи комсомолчу аныяк кыстың күш-ажылчы улуг-хуузу кадарчыларының күш-ажылчы чедишкинивериниде кирип турарын демдеглээш, моон соңгаар ажыл-ишчилерниң кадыкшылынга улам-на чедишкиниг болуруи күзеп каалыңар.

ЧУРУКТА: кодээ эмчи В. Монгуш.

М. СЕВЕП.
О. САНДЮНҮҢ фотозу.

КИНО ХҮНҮ

Кино үлетпүрүн мүрүне өнчүзү болдурар дугайында декретке В. И. Ленин 1919 чылдың август 27-де ат салган. Оон бээр бежен чыл болган. Чурттуң бүгү кинотеатрлары биле кинофабрикалары ол хүнден эгелээш, бүгү улустуң өнчүзү болу берген. Совет кино уран чүүлүнүң, революциядан төрүттүнген уран чүүлдүң догуннап келген чылдарын оон эгелеп санаар. Август 20-ден сентябрь 20-ге чедир бүгү чуртта кинонуң төрүттүнгенииің хүнүн калбаа-биле демдеглээр. Москвага, Ленинградка, эвилелдешкен республикаларның найысылалдарынга, Ульяновск, Казань хоорайларга болгаш чурттуң оске-даа улуг-улуг үлетпүр төптеринге улусчу кинофестивальдар эртер. Кинофестивальдарны совет кинонуң 50 чыл оюнга турасказадыр, киностудиялларның чогаадычы амыдыының отчеттары, кино мастерлери боттарының чугаа, көргүзүглерин чонга бараалгадыр.

(СЭТА).

Хөлдерге бааза херек

Күс келиргелде Омскиниң ыржым хөлдеривден ыракузак чурттарже куу куштар үжуп чоруптар. Ам ол хөлдериниң дааш-шимээнии аажок апарган. Тюкалинский совхозта оларның эриктерин ак хар-ла шыва бергенинг—ында чүс-чүс муң азырал өдүректер чыглы бергеп.

Күш азыраар «шуштуруллалыг» бүдүрүлгеге хөлдер чайгы чаагай семиртилге одарлары болур үжүр-дуазалыг. Совхоз баштай төрүүр чүс-ле өдүректи тургап, оларның санын үш чүс муңга чедирген. Чайып девтнер өдүрек эъдиниң бот-үнези чүс беш рубль болур кылдыр планнаттынган турганының орнуна ону ажыл-агый елдан беш рубльге чедир чиигеткен.

«Приптышский» совхоз Россияга эң улуг яс фермазын тургускаш, бойдус байлактарын эки ажыглап турар. Индейкалар өстүрер талазы-биле Березово ажыл-агыйының ишчилери, дагаа аъдын бүдүрериниг — Азовский, Иртышский болгаш оске-даа хөй-хөй ажыл-агыйлар тускай мергежилдиглер болу берген. Оларның ажыл-агый бүрүзү чылдың-на ийи-ийи муң тонна куш аъдын бүдүрүп турар.

Совхоз-фабрикаларының шупгузу эң чаа дериглер-биле хандыртынган.

ОМСК

(СЭТА-ның корр.).

БАШТАЙГЫ ОЙНААШКЫННАР

Армияга, ужар чүүл биле Флотка дузалаарының бүгүзавшел Төп Комитединге ДОСААФ-тың дөртку автомотоспортерезының бирги тираж үндүрүлгезиниң чүс-чүс билеттери киргеп. Оларга үнелиг ойнаа алмышкынар — «Волгаз, «Москвич-412», «Запорожец» автомобильдер, чүүл-бүрү маркалыг мотоциклдер таварышкан.

Армян ССР-ниң «Абовян тудузе трезинин 4 дугаар эрелезиниң инженери Д. Д. Хачатуран «Волгаз автомобиль ойнаа алган биледим киргеп. Липецк районнуң Добровеш районнуң Замортыевск суур Советиниң колхоз механизатору С. И. Бородинниң, Николаев областың Прибужаның суурунуң ажыл-ишчилери П. Д. Билитина биле В. П. Дрезмироетуң билеттеринге база ындыг ойнаа алмышкынар таварышкан. Симферопольдуң чурттакчызы Е. А. Амирова «Запорожец-966» автомобильди ойнаа алган.

ДОСААФ-тың дөртку автомотоспортерезының ийиги үндүрүлгезиниң билеттерин тарадыры үргүлчүлеп турар.

(СЭТА-ның корр).

Редактор К. Я. ДИПГА.

кино

АВГУСТ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Ужуражыр чер — Женева» 9, 12, 3, 6, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Тайга чүнүң дугайын ыытаваныл» 2, «Дүне кужактаткан Бомбей» 4, 5.50, 7.40, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сөөлгу сүрүшкүн» 3, 5, 7, 9 шактарда.

«ВОСТОК»: «Илбилиг халат» 1, 3, «Ыржым кварталга өлүрүнчү чорук» 5, 7, 9 шактарда.

«ЧАЙГЫ» ТЕАТРГА: «Гранатты билектээш» 5, 7, 9 шактарда.

БАЛЫКТАЛГА

«Сыстыг-Хем» кураңныыр-тывыш ажыл-агыйы база «Туран» кураңныыр-тывыш ажыл-агыйының «Севи», «Кызыл» участоктары сентябрьның 10-дан эгелээш, тоорук белеткээри-биле сезоннуг ажылчыннарны хүлээп ап турар, тооруктуң бир килограммының ортаа 70 көпеек. Ажылчыннарны Сыстыг-Хем, Севи суурларга түр чурттаар базыңпар-биле хандырар, оларга шоодай, саваларны бербишаан, ыраапта пөштүг черлерге чедиргилеп каар.

600 кг-дан эвээш эвес тоорун дужаар болза, Кызылдан Сыстыг-Хем, Севи чедир баар, кээрининг орук хелезинин толеп бээр.

АҢНЫЫР ЭРГЕЛЕЛИ.

Суг, шынаа куштарын чайын, күзүн 1969 чылдың август 23-те даңгаар артеи аңнап эгелээрин чөпшээрээр. Анчының хүнде куш адар нормазын мынчалдыр докгаатқан:

Кас — бир.

Кандыг-даа өдүрек — үш.

Беклес (даргап) болгаш кулик куш—он.

АҢНЫЫР ЭРГЕЛЕЛИ.

УТПАҢАР

Бо чылдың августың 27-де Казань хоорайга 1969 чылдың акша-баразы лотереязының бешки үндүрүлгезиниң ойнаашкынның тиражы болур.

Бо тиражтан «Волга», «Москвич», «Запорожец» деп автомашиналарны, «Урал», «Иж-Юпитер» деп мотоциклдерни, «Турист» болгаш «Вятка» маржалыг моторолерлерни, эр хереэжен болгаш уруглар чадаг-тергелерни, резина хемнең база хемо моторун, боянны азы аккордеонну, радиоприёмниктерни болгаш магнитофонну, хереэжен улустуң жакелин азы сорочка хойлеңни, эр улустуң плащ тонун болгаш оске-даа үнелиг эт-септн 30 көпеек-биле ойнаа ап болур. Акшаны бирден муң рубль чедир ойнаа ап болур.

Лотерея билеттерин ажаалга кассаларында, магазиңнерде, харылзаа бүдүрүлгелеринде, союзпечаттың киоскилеринде, театрларда, ниитининг чемненилге бүдүрүлгелеринде, автобокзалдарның болгаш аэропорттарның кассаларында садып турар.

ЛОТЕРЕЯ БИЛЕТТЕРИН САДЫП АЛГАШ, ОЙНААШКЫННЫГ ТИРАЖКА КИРЖИҢЕР!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

КӨДЭЭДЕ ЗАВОДТАР АЖЫЛДАП ТУРАР

Чурттуң колхоз, совхозтарында чазагай чимис дүжүдү быжып турар. Чимисчилер чурттуң үлетпүр төптеринге хөй яблок, груша болгаш оске-даа чимизин чорудуп бээр; оларның чамдыызын көдээ черлериниң боттарының консерва заводтары болбаазырадып турар. Ындыг заводтарны тудуп алганы чидирглер болурундан чайлаарының, бүгү чимис дүжүдүн четче ажыглаарының магадылалын бээр.

Ам чуртта көдээ черлериниң чүс-чүс консерва заводтары ажылдап турар. Оларның чылда бүдүрер бараанын чижеглей алырга, 400 миллион лааза хире.

Чимисти чер-черге бараан кылдыр болбаазырадып алырга, ажыл-агыйларга аажок орулгалыг. Крым областың Джанкой районунуң «Ильичиниң чагыглары» колхозунуң заводу чылдың-на 240 муң рубль арыг орулганы берип турар. Оон өске ажыл-агыйларның ап турар орулгазы оон база аваэш эвес.

Украинаның ажыл-агыйларының тудуп алган чимис болбаазырадыр заводтары хамыктыңнан хөй. Республиканың 90 ажыг көдээ заводтары күрүнеге продукциязын бээр. Чамдык ажыл-агыйлар 150 янзы консерваларны бүдүрүп турар апарган.

Стандартты эвес чимистерни бараан кылдыр болбаазырадып алырының айтырыы Белоруссияның, Молдавияның, Узбекистанның хөй-хөй ажыл-агыйларында база шинтпирлеттинген.

Колхоз үлетпүрүн хөгжүдери ажыл-агыйларның орулгалыг болуруп оранчок бедидип, ажылчыннарның сезонныг кылыр ажылдарын улам ковудедип турар.

(СЭТА-ның корр.).

редакциянын адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда киллизининг 35-24, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллизининг 23-54, культура киллизининг 37-13, көдээ ажыл-агый киллизининг 21-47, үлетпүр киллизининг 22-64, чагаа база совет тургузуг киллизининг 21-27, информация киллизининг 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлаага аргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00689

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үдезилеттиргеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. АВГУСТ 17 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 193 (8039).

Өртээ 2 көп.

Тываның ак-көк дээриниле ырак-даа, чоок-даа черлердиве ужудуп турар Кызыл аэропортунуң шалылчы ужудукчулары (солагай талаадан) Хопуя Ховалыг, Куулар Канчыыр-оол, Владимир Назаров, Эрелчин Эрес-эртенги рейс-биле районнар төптеринче ужудуп уктуштериниң жирнүү чарыында.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ДОКТААМАЛ КОМИССИЯ

Советтериниң болгаш депутаттарының ажыл-ыяның үре-түңнелдиг болуру масса-биле харылзаадан хамааржыр. Ол харылзааның база бир ноя хевири болза, Советтериниң доктаамал комиссияларының ажыл-чорудулгазы болуп. Доктаамал комиссиялар улус ажыл-агыйының адырларында хынаалаларны боттандырып, боттарының ажылынче масса чонну хаара тудуп, Советтериниң сессияларында болгаш күүсконнарының хуралдарында чугаалаттыр айтырыгларны болгаш хүлээп алыр шиитпирлерни белетээрине киржип, үндүрген шиитпирлериниң күүселедезин организастап турар.

1969 чылдың мартта болуп эрткен черчер Советтериниң соңгуудада Тыва АССР-ниң чер-чер Советтериниң 2938 депутат соңгуттурган. Советтериниң бирги организастыг сессияларында 554 доктаамал комиссияны тургускан болгаш соңгуучуларның чагыгларын боттандырарының хемчегларын бадылаан. Доктаамал комиссияларда 2174 депутат база ол хире активчилер хаара туттунган ажылдап турар. Эрткен үениң дургузунда доктаамал комиссияларның киржилгези-биле Советтериниң сессияларында 150, күүсконнарга 80 янзы-бүрү айтырыгларны чугаалаамыш көргеш, амыл-агый болгаш культура тургузуушкунуун моон соңгаар улам хөгжүдерингө үлүг-дузаныг шиитпирлерни үндүрген.

«Ажылчы чоннар депутаттарының кодээ болгаш суур Советтериниң ажылын эжиндер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын амыдыралга боттандырар талазы-биле республиканың чер-чер Советтериниң доктаамал комиссияларын улуг ажылдарны ылыгам болгаш ылыпт турар. Таңды, Каа-Хем районнарның болгаш Кызыл хоорайның чер-чер Советтериниң доктаамал комиссиялары байлак дурмулгалыг, улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында контрольду боттандырып, мурнакчы дурмулгаяны, чаа чүүлдерни иептередир болгаш четпестерни чайладыр талазы-биле үре-түңнелдиг ажылды чорудуп келген.

Каа-Хем районнуң чер-чер Советтериниң культура болгаш улус чырыдыышкын талазы-биле доктаамал комиссиялары культура-чырыдыышкын албан черлериниң четкизин калбартырынга, оларның ажылын сайзыраңгаймыдарынга идигни берип турар. Школаларның, клубтарның, библиотекаларның, киноустановкаларның ажылын үргүлчү хынап, илерээн четпестерни чайладыр хемчегларни ап турар. Бүрен-Аксы кодээ Советтиң культура болгаш улус чырыдыышкынының талазы-биле доктаамал комиссиязы культура одаргларының кышка база школаларның чаа өөредилге чылынга белетиглин хынаап, улуг четпестерни илереткеш, Советтиң сессиязынга тургускан соонда ажыл шуудаан. Районнуң чер-чер Советтериниң адырлар аайы-биле доктаамал комиссиялары күүнүн катгыштырып алгаш ажылдаарын практикалап турарын демдеглээри чугула. Советтериниң кадык намгаладының талазы-биле комиссиялары район төвүнге чыглып алгаш, Сарыг-Сеп суурнуң арыг-шөвеерин хынаарга чамдык будуруллге, албан черлериниге четпестер хөй болган, удуртучуларга чөгүүр сүмени берген, канчаар күүседип турарын хайгааралда алган.

Эрзин районнуң Бай-Даг кодээ Советиниң кодээ амыл-агый талазы-биле доктаамал комиссиязы «Чаа өрүк» колхозтуң мал башын өстүрер, оон алыр продукциязы көвүдедир талазы-биле планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринин организастыг ажылдарын чөрүткен. Колхозтуң кадарчылары чартык чылда иштиг төрүүр хөйнүң чүс бамыңга онаштыр 102 хураганы алган. Малдан алыр продукцияны көвүдедириниң болгаш күрүнеге садарының планнары чедишкинниг күүсеттинип турар. Эрзин кодээ Советтиң тудуг болгаш чаагаймыдылга талазы-биле доктаамал комиссиязы Эрзин суурнуң тудуун калбартырынче, чаагаймыдылгаже ничээнгейин салып, ажылчы чонну организастап келген. Соңгу ийи чылдың дургузунда хөй-иштиниң күжү-биле үш муң ажыт янзы-бүрү үнүштөр өлуртунган. Улуг-Хем районнуң чер-чер Советтериниң чамдык доктаамал комиссияларының эки ажылдап келгенин демдеглеэе чөгүүр. Шагаан-Арыг хоорай Совединиң садыг талазы-биле доктаамал комиссиязы магазинниринң болгаш иштиниң чемненилге будуруллгезиниң ажылын сайзыраңгайжыдарынче ничээнгейин салып, ажылчы чоннарның садыг хандырылгазынга эки түңнелдерни чедип алган.

«Ажылчы чоннар депутаттарының кодээ болгаш суур Советтериниң ажылын эжиндер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы Советтериниң организас-массалыг ажылын сайзыраңгайжыдар, амыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунунга оларның удуртулгазын эжиндер талазы-биле партия, совет органнарының мурнунга чугула соруллгаы салган. Оны амыдыралга боттандырарынга доктаамал комиссиялар кол черни эзлеп турарын практика көргүзүп келген. Доктаамал комиссиялар округтарга депутаттарның ажылын идепкейжидип, Советтериниң масса-биле харылзаазын калбартып турар. Республиканың чер-чер Советтериниң доктаамал комиссиялары улус ажыл-агыйының бүгү адырларында контрольду боттандырбышаан, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле улуг ажылдарны ылып турар.

Ынчалза-даа доктаамал комиссияларның ажылында улуг четпестерни ыыттавайн эрттирип болбас. Өвүр, Тес-Хем, Монгун-Тайга болгаш өске-даа районнарның Советтеринде чамдык доктаамал комиссиялар боттарының эрге-хүлээлгелерин багай күүседип, амыл-агый болгаш культура тургузуушкунуның адырларынче сиңнигип кирбейн, масса-биле харылзаазын түтпайн турар. Оон хараазы-биле Советтериниң организас-массалыг ажылы кошкак, улус ажыл-агыйынга удуртулгазында улуг четпестер бар болуп турар. Монгун-Тайга район Совединиң доктаамал комиссиялары чүгле тургустунган бооргын ажыга боттарының организастыг хуралдарын безин чыгбаан, райкүүсжем, СЭКП райкому организастыг хемчегларни чөрүтпаан. Самагалдай кодээ Советтиң доктаамал комиссиялары улус ажыл-агыйының адырларынга хынаалда чөрүттпайн, ажылчы чоннарның хандырылгазынче сагыш салбайн, Советтиң организас-массалыг ажылын эжиндип, масса-биле харылзааны быжыглаар талазы-биле ажылдар чөрүттпайн турар.

Доктаамал комиссияларның ажылын идепкейжидиринге чер-чер Советтериниң күүсконнары, адырлар аайы-биле киидистериниң ажылдакчылары идигни бээр турбуже, чамдык Советтер комиссиялар-биле ажыл чөрүтпайн, оларның күжүнге даянмайн турар. СЭКП-ниң XXIII съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның пленумнарының шиитпирлерин күүсетпишаан, республиканың ажылчы чоннары В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурун улус ажыл-агыйының бүгү адырларында чедишкиннер-биле үтүүр дээш социалистиг хүлээлгелерни алган улуг политиктиг кадрылүүшкүнде ажылдап турар үеде, Советтериниң доктаамал комиссиялары күрүне планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни боттандырарынче углаңган төвааргай ажылдарны чөрүдээ үшүрлүг. Чер-чер Советтериниң күүсконнары доктаамал комиссияларның ажыл-чөрүдулгазын идепкейжидер дээш, оларга тедаргай дузаны көргүзер хүлээлгелиг. Амгы үеде мал чемниң белеткелиниң болгаш дүмүт ажаалдаашының кампаниязы нидин түлүптеп турда доктаамал комиссияларның күжү олче углаңган турар үшүрлүг. Беш чылдың дөртүү чылының планныг даалгаларының болгаш социалистиг хүлээлгелериниң күүселедези ленинчи юбилейге болгаш Совет Тыванның 25 чыл болуу өөнгө төлептиг белек болур, оны белеткээринге Советтериниң доктаамал комиссиязы бичө эвес үлүүн киирелеер.

Хөй сиген дээш

«Сүт-Хөл» совхоз Чөөн-Хемчик районда база бир хөй малдыг улут ажыл-агыйларның бирээзи. Кедир кышка үткүштүр 4190 ажыт тонна сиген белеткеп алыр планын 45 хуу чедир күүседип, ааз 8202 тоннаны сараатталаан. Сиген, тараа шөлдеринде могагшылаг чок ажылдар түрарларга барып лекция, беседа кылып чедип турар 4 лектор-биле 7 кижилиг агитбригада каттыжып алган солбырларның сигенчилеринге, фермаларның ажыл-ишчилеринге чедип турарлар.

Каттышкан бригада тоокта чаа Бора-Тайганың сигенчилеринге лекцияны номчуп, солуун программалыг концертин бараалгаткан. Солбырларда партия эге организациялары сиген, тараада ажылдап турарларга түскай политинформаторларны бөлүштүрээн.

ЧУРУКТА: Таңды[illegible] «Ра-волюциянын чалбыы[illegible] ко-хозунда силостаашкын талымал тооруу ажаал алышкынны. Талымал тооруктуң 170 гектар шөлүнге ажаал алышкын чөрүттүнган болгаш оон ногаан массаны силостаттынган. Ажыл чедишкинниг үргүлүлеп турар.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

КЫЗЫЛДЫҢ ёрө-биле ажыл-даар электри станциязының коллективи ленинчи юбилейге үткүштүр социалистиг чарышка киришкен. электри аверигазын будуруп үндүрериниң чыл планын хуусаа бетинде күүсе-

Баштайгы дүжүттүң тараазы

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң тараажыларының аадарлыг 5 чыдың 4-ку чылында албек дүжүттүг тараазын өстүргеи. Районнуң Шагаан-Арыгда тараа хүлээп алыр пунктузунга ждановчулар баштайгы дүжүттүг 28 тонна кызылтазын дужаагаш.

Ждановчулардан ааңгыда районда «Күшажыдың хостуу» совхозтуң тараажылары чаа дүжүттүг тараазын база кезии эгелеен. Амгыларында районда 340 ажыт га черниң тараазы ажаал алдынган.

Оң-ла районнуң «Х Улуг хураа» колхозундан ааңгыда колхоз, совхозтары кукуруза ажаал алышкынынче массалыг киргеи. Ниитизи-биле кескеи 251 га төлдеи 2900 ажыт тонна ногаан масса савалаттынган. Кукурузаның дүжүүдүг газын ортумаа-биле 116 центнер болуп турар. Харын-даа «УТКА 25 чылы» совхозта 166 центнер болган. Мазгы неделге чем—кукурузаны чогуур үеринде чидириг чок ажаал алыр дээш, ажыл-агыйлар түскай планнаавтаар ажылдан киришкеи.

Совхозтуң төп шаңы белеп

Барыын-Хемчик районда «Бардык» совхозтуң тараажылары чаа дүжүттүң баштайгы 200 га кызыл-таазын танычалай кескеш, удаатыр 400 га албайны кезии киргеи. Тараа кезиллезинде 4 комбайн түрүшкүм чок ажылдап турар.

Чаа дүжүттүң тараазын хүлээп алырынга совхозтуң төп шаңы белеп. Оон аштаатаашын, арыглаар, чүдүрер янзы-бүрү машиналарның септелгезин дооскан. Тараа арыглаачыларының чурттаар бажыңын, чемнеиир сүдовайлын, чүүлер бажыңны, даргаанаар черни бүрүн кылып дооскан.

М. ДЫЛАП.

Ажыл-херекке бадыткаан

хирин хүлээнген. Оларның сөзү херек кырында ажыл-херээлеп карышпайн турар. Эртен чедих айлар иштинде станция планнан ажыр 2 миллион 815 биловатт-шак электри энергиязын будуруп үндүргеи.

Будуруге чедишкиннерин өстүрериниг түскайлыг саналдарны шингээдири улуг роль ойнаар. Оон ачызында 16 муң 500 рубльдиг каналгазы чедип алдынган.

Эш Купустиннин удуртканы турбина цеги, эш Намайлоптуң баштааны контрольно-хемчээл приборларының лабораториязы, эш Молодкинаның удуртканы химихтиг лаборатория электри станциязының коллективинде социалистиг чарыштың мурнуку өлүрүнге чоруп турар.

Кукуруза дээш поход

САМАГАЛДАЙ. (Телефонбиле). Тес-Хем районнуң совхозунуң болгаш колхозтарының шөлдеринде кукуруза кайгамчыктыг чангай үнген. Кедээ ажыл-агыйның түскай эртемнилериниң санаа турары-биле алырга, гектардан 200-тен куду эвес, харын-даа чамдык черлерден 300 центнер ногаан массаны алыры көрдүнүп турар. Бо дыштавыр хүнеринің бүдүүзү август 14—15 хүнеринде район төвүнүң будуруллге, албан организацияларының коллективтери «Тес-Хем» совхозтуң болгаш «Ак-Эрик» колхозтуң кукурузазын ажаажыры-биле массалыг үнген. Үстүнде ажыл-агыйларның директориязының болгаш баштаар черниң бо чулуктуг немелде чемни 4—5 хүн иштинде ажаал алыр деп сорулгазын район төвүнүң организациялары шаңг деткип, август 17, воскресеньеде үк улуг үнген будурун доозар дээш шудурлгу ажылдан, шефчилер арасында чарышты салган ажылдан турарлар.

Кукуруза шөлдеринде чүгле кижи күжү эвес, машина-техниканы шын хуваап тургускан.

Райпо баштаар черэ (даргазы эш Ширкен) хоозундерде ажылдан турарларыны эргежок чугула аъш-чем бараавнары-биле хандырарының хемчегларын эки организастаан. Самагалдай суур биле кукуруза шөлдериниң арасынга хлеб машиналары, автолавкалар үзүк чок артылып, шудурлгу ажылдан турар.

Мурнап турар колхоз

Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозунуң сиген белеткээр бригадаларының сигенчилери, хойжулары, сүт-бараан фермаларының коллективи ниитизин малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш күжениишкинниг ажыл-ижин уламчылавышаан. Оларның кызымаккай күш-ажылының түңнелинде колхоз бо чылын сиген белеткээр планын август 14-ке чедир 52 хуу күүсеткеп, ааз 8202 центнер сиген белеткеткеп.

— Сигенде ийи бригаданың кайызында-даа ажыл-иш хөй нышкынмыг чорун турар. Сараатталаан сигенивиң тонназын болгаш ажылдың тынарын бармдаалап, оларның ажылының түңнелин үндүрүп турар бис. Беш хонук саныңда түңнелди үндүрүп, байдал эки болган бригадага чарыштың негелдезин ёзугаар шаңнал-макталды тыпсып турар —деп, колхоз баштаар черниң даргазы эш Эрендей чугаалады.

Сигенде ажылдан турарларның ортузунга масса-политиктиг ажылче, оларның амыдырал хавдырылгазынче кичээнгейин салган. Соолгу беш хонуктуң түңнелинде эш Соян Дарбыжка удурткан № 1 бригада бирги черни алган. Колхоз баштаар черниң болгаш парткомчуң сигенчи бригадалар арасынга шилчиир ыяелинде бо бригада алган. Сиген белеткелинге шылгаран турар мурнакчыларга ортектиг шаңналдарны тывыскылаан. Сиген хөнээнивор, соорту машинаны башкарып турар тракторист эш Б. Соян мал чемниң белеткелинге ам үш чыл улаштыр ажылдап, онаашкан ажылын кызымаккай күүседип келген. Бо чылын Соян база-ла мурнакчы трактористер боюн артышаан, хүн нормазын 120—130 хуу күүсеп турар.

Колхозтуң мурнакчы трактористери эш Б. Идам сиген кедер беш машинаны кожуп алгаш, хүнде 30—35 га черниң сигенин кестирип, хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип келген. Ол чамдыкта дүне сиген кестирип турар. Ол бригадада оон-даа өске мурнакчылар хөй.

Оруе-оол Эрендейге удурткан № 2 бригаданың сигенчилери 148 тонна белеткээр планын хуусаа бетинде 180 тонна кылдыр ажыр күүсеткен. Бригаданың кежигүннериниң хөй нуруузу аныяктар...

— Хыш дээш чалыы назынның кижилери ажылдап турда, шак-даа эрткени билдиртпес, сараатгар хүн бүрү немежип-ле турар—деп, аныяктар бригадазының бригадири Оруе-оол Эрендей чугаалайдыр. Херек кырында корүп турарга, оларның ажылы шак-ла ынчаар чорун турар болду. Сигенни кезеги, болдери, сараатгары катай хаара чорун турар.

Хостуг үелерде аныяктарның дыштанырыгга, ойнаарыгга таарымчалыг байдалды тургускан. Янзы-бүрү оюн-терекселдери янда бар. Ниитизиин чемненилгезин организастаан.

Ында трактор болган өскедаа техникадан ааңгыда, тевени транспортка чедишкиннииг ажыглап турар апарган. Тевелер сиген болер дырбаатарны соортун, улуг чарыгдал чокка, колхозка орулга киирер транспорт болуу бергеи. Луду Дарган-оолдуң мунганы сиген болер тева агрегады хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип келген.

Бо бригадалардан ааңгыда, өске бир бригада кукурузаның ногаан массазын болгаш көк суланы ажаал киргеи. Ажыл база-ла хайнымыкшынмыг. Тес-Хем умунда хойжулар, сүт-бараан фермаларының коллективи сиген ажаал алышкынын база эки темпиг чорудуп турар. Малчын бүрүт, ондан оң, беш тонна чедир сигенни белеткээр хүнээлгелиг. Ажылдың амгы темпизин алырга, олар хүнээлгелерин күүседип тыдаарлар.

Сигенчилерниң ленинг үретчиндидиг ажылының түңнелинде мал чемниң белеткелиниң талазы-биле «Ак-Эрик» колхоз районнуң өске ажыл-агыйларын мурнап турар.

К. ШОЖАЛ.

А. ПОПОМАРЕВТУҢ фотозу.

Гектардан 75 центнер кызыл-тас

АПОСТОЛОВО. (Днепропетровск область. СЭТА-ның корр.). Академик П. П. Лукьяненконуң өстүрүп удурткеп чүүдүгеп чүүдүн тарымал чаа «Кавказ» кызыл-тас сорту Апостоловоның суггаттыг курорт участогунга бир гектардан-на 75,2 центнер дүжүттүг кыдыр үнгеи. База оң-ла селекционнерниң өстүрген чаа «Аврора» сортун шенээн шөл бир гектардан-на 73,5 тараа дүжүттүг бергеи.

Кызыл-тастың ол ийи сортун тарымырга, олар шугуреннын хаттарга болгаш чайыктаага ыыдажыл чогаал амыр чаа сорттар шенээринге база бир стандарты болуу берген «Безостая-1» кызыл-тастың чаагай дүжүттүг болгаш «Безостая-1-ниң» дүжүт — 80,4 центнер.

ЗВЕНОЛАР

«Сүт-Хөл» совхозтуң Бора-Тайга салбырының ажыл-ишчилери малга быжыг чем-суурну тургузар дээш кижи болгаш техника күжүн чөп организастаан. Салбырның Ийи-Дыт Кек-Чыраа сиген шөлдеринде он-он кижилиг 2 звено ажылдап, эки шынарлыг албек сиген дээш аразында чарыштыг ажылдап келген.

Чарыштың чоокта чаа үндүрген түңнелинде кек-чыраажылар 65 тонна сиген белеткээш тиилекчи болганын демдеглеткен.

О. ХУНА.

Чөөн-Хемчик район.

Кодээ ажыл-агый артелиниң чаа чижек Уставының төлевилелин ажылдап кылыр болгаш колхозчуларның үшкү Бүгү-эвилел съездизин белеткээр комиссияда

Кодээ ажыл-агый артелиниң чаа чижек Уставының төлевилелин ажылдап кылыр болгаш колхозчуларның бүгү-эвилел үшкү съездизин белеткээр комиссия колхозчуларның бүгү-эвилел үшкү съездизинге делегаттарны сонгуурун чорудар чурумнуун дугаймында саазырны бадылаан. РСФСР-ге, Украин ССР-ге, Белорус ССР-ге, Узбек ССР-ге болган Казах ССР-ге бүгү-эвилел съездизинге делегаттарны областарның, крайларның болган автономнуг республикаларның колхозчуларының конференцияларынга, а Грузин ССР-ге, Азербайджан ССР-ге, Литва ССР-ге, Молдав ССР-ге, Латвий ССР-ге, Кыргыс ССР-ге, Таджик ССР-ге, Армян ССР-ге, Туркмен ССР-ге болган Эстон ССР-ге колхозчуларның республикалар съездилеринге сонгуур. Бүгү-эвилел съездизинге төлевилеринин нормазын — колхозтуң 7 мун кежигүнүнден-не бир делегатты сонгуурун саазырда докгаткан.

Республикалар съездилерин, округтарның, автономнуг республикаларның, крайларның болган областарның колхозчуларының конференцияларын, колхозтарның төлевилелиниң район хуралдарын белеткээр болгаш эрттирер комиссияларны тургузар, ол комиссиялар сонгулганы чорудар чурумун болгаш төлевилерининг нормаларын докгаадыр.

Колхозчуларның округтар, областар, крайлар, АССР-лер конференцияларынга, республикалар съездилеринге болгаш бүгү-эвилел съездизинге делегаттарга колхоз кежигүннерин сонгуур.

Колхозтар төлевилекчилериниң районнар хуралдарын, колхозчуларның округтар, областар болгаш АССР-лер конференцияларын база эвилелдешкен республикаларның колхозчуларының съездилерин 1969 чылдың сентябрь дургузунда — ноябрьның бирги чартыында чорударын сумелеер.

ДААРТА ССРЭ-НИҢ ШЕРИГ-АГААР ФЛОДУНУҢ ХҮНҮ

БИСТИҢ АЛДАРЛЫГ УЖАР ЧҮҮЛҮВҮС

П. С. КУТАХОВ,
ужар чүүлдүң маршалы, Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң Шериг-Агаар Күштериниң Кол командылакчызы.

Бистиң дайынчы ужар чүүл техникавыс бодунуң хөгжүдевинге сөөлгү чылдарда бурунгаар улуг бааныны кылган.

Ада-чуртуң Улуг дайынывын чылдарында, илангыя оон сөөлгү үезинде совет ужар чүүл үлетшүрү дайынчы самолёттары — истребительдерни, штурмовиктерни, бомбардировщиктерни тургускаяы билдингир болгай. Ол самолёттар дээрге бистиң артык күштерлиг бодурувусту магадылап, дайзынның агаар күштеринең каттыжымышкынарын, оон оруктарын, дириг күжүн болгаш техниказын чылча шаварыны биже хандырып берген. Шериг ужудукчулар тулчуушкуннарга оны туруштуг, эрес маадырлыг чорууп көргүспүшаан, ол үеним кайгамчыктыг дайынчы машиналарының техниктиг болгаш тактиктиг аргаларын билдилиг ажыглаан.

Бодумнуң база киришкеним, Карелия дээрниңе болган бир агаар флодунуң хүнүн шаанам мен. 1942 чылдың июньда чүве. Бистиң полктуң беш истребители дайзынның чөөрби ажыг самолёдүн хенертен атаклаан. Дядым, шаптырлыг уран хөделбишаа, бистиң болүүвүс дайзынның каш-даа машинавың дүжүр аткаш, аэродромунга чидириг чокка ээп келген. Бистиң ужудукчуларывыстың олурушкаш, тулчуп чоруп турган истребительдериниң тергиин эки дайынчы шыпарлары болгаш ужудукчуларның дайынчы мергежили ол дең өвес тулчуушкунга тиилелгеени чедип алыр арганы берген.

Шынап-ла дайын үезинде биже кайгамчык эки машиналар турган. Шүүт-ла хүүлгаавының чүүлдерин оларның-биле көргүзүп турган бис. Ынчалаа-даа ол үеним самолёттарын амгы шагның техниказынга деңнеп болбас болбайн ам. Поршень хөделдиришкилиг дайынчы машиналар шакта 500—700 километрден ажыр ушпас болгаш 10—12 мун метр бедикке ужар турган.

Ам совет ужар чүүл үнден дүрген ужугар болгаш ракетаны-даа чүүктээр, агаарның ийиндыг-даа байдалында ужар. Дайынчы машиналар шакта-да 30 мун километр дүрген болгаш 30 мун метрден бедик ужар аргалыг. Олар күчүлүг ракеталыг, бомбалакчы болгаш пушка боо-чепсектиг, амгы үеним сайзыраңгай радиоэлектрон дериглиг, ужударының болгаш башкарарының эң чаа чепсектерлиг.

1967 чылдың июль 9-та Домодедово аэродромунга болган ужар-чүүл парады совет ужар чүүлдүң күжүн болгаш күчүзүн база дагын көргүскен. Бистиң эртемденнеривистиң, ужар-чүүл конструкторларывыстың шылгакчы ужудукчулар-биле чогаалдыкчы деминг арга-биле тургускан эң чаа дайынчы машиналарын ол парадка көрген болгай бис.

Ол кайгамчык дайынчы машиналар — совет ужар чүүлдү хөгжүдер дугайында партияның болгаш чазактың үргүлүү сагыш салышкынының түпнели. бистиң эртемденнивистиң, конструкторларывыстың, инженерлеривистиң, техниктеривистиң, ажылчыннарывыстың шылгараңгай чедиишкини-дир. Амгы үеним ужар чүүл техниказы чаңгыс черге турбайн, үргүлчү хөгжүп, сайзырап, чаа, дешпилгелиг чүүлдер-биле байып турар. Сөөлгү чылдарда совет ужар чүүл бистиң Домодедово парадынга көрбээнивис ындыг чүүлдер-биле база чепсегленген. Бистиң хүнеривистиң ужар чүүлү шүүт-ла кайгамчыктыг. Партиязының болгаш чонунга кызыгаар чок бердинген, амгы шагның чалгынныг машиналарын тергиин шиңгээдип алган, чогаадыкчы билиглерин хүнүн хамыладып, бүгү күжүн, бүгү дуржулгазын кевектериң дайынчы белен байдалын быжыглаарынга бөрүп турар ужар чүүлдүң алдарлыг дайынчы коллективи—ужудукчу болгаш инженер-техниктиг состав бисте кезээде бирги чергедо турар. Ол дээрге оңне нарын дайынчы сорулгаларны күүседип шыдаар аргалыг бедик идейлиг, мергежилдиг, инициативтиг кижилердир.

Үнден дүрген ужугар чаа реактивтиг техника ужудукчуга бедик негелделиг. Самолёттуң чүгле билдилиг башкарарындан аңгыда, бедик тактиктиг мергежил, дайзының халдашкын күжүн болгаш чепсектерин билири база эргежок чугула. Теоретиктиг болгаш техниктиг ханы билиг база херек. Ам дыка хөй ужудукчулар инженер ужудукчулар апарган. Ол кижилер машиназының материалдыг кезээн эрилге чедир билир, оон дайынчы аргаларын билир, черге болгаш агаарга ону билдилиг ажыглаш билир аргалыг.

Агаар дайынчызы бодунуң Төрээн чүртүнүң иезит патриоду, дядым, күштүг тура-соруктуг, туруштуг болгаш сагынгыр, командирииң салган дайынчы сорулгазын чазыг чок күүседип болур шиитпирин агаарга шуут-ла санныг секунда иштинде кылып шыдаар арганыг кижи болур ужурлуг. Дайынчы ужудукчу — сагыпга-чурумнуг, культурлуг, эртемни болгаш техниканы эки билир, литератураны болгаш уран чүүлдү сайгарып билир ужурлуг. Бистиң мурнакчы ужудукчуларывыс — звенолар командирлери капитан А. С. Левченко, капитан В. И. Науменко, капитан Н. Ф. Шульга, улуг ужудукчу улуг лейтенант В. Г. Щербак, эскадрилья командирлериниң политика талазы-биле оралакчылары капитан Н. Е. Кондрашов, капитан Н. В. Храпов, эскадрилья командири майор В. П. Кочетков, В. И. Ленин аттыг полктуң командириниң оралакчызы майор В. К. Комасько болгаш оон-даа өскелер харын шак ындыг шыпарлыг кижилер болуп турар.

Совет авиаторларның ажылыкпа Коммунистиг партияга болгаш Совет чазак бедин-биле үнелеп турар. 1967 чылда 1600 ажыг ужудукчулар, инженерлер, техниктер болгаш ужар чүүлдүң өске-даа специалистери орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаттырган. Сөөлгү ийи чылда 2000 ажыг дайынчы авиаторлар чазак шаңналдары-биле демдеглеттирген. Оныа шылгараннарга «ССРЭ-ниң алдарлыг шериг ужудукчузу», «ССРЭ-ниң алдарлыг шериг штурманы» деп хүндүүг аттарны тывыскан.

Дайынчы ужар чүүлде хөй-хөй аныяк кижилер немежиң кирип турар болгай. Олар ужудукчу коллективке дүрген чаңчыгып, звено эскадрилья, полк талазы-биле дайынчы эштериниң хүндүтнелии болгаш найыралыя чедип алыр ужурлуг. Ынчангаш олар күш-ажылга хандыкшылдыг, шериг эртеминге болгаш тактиказынга бердингеп, бедик мергежилдиг, командирлериниң, эштериниң, Ада-чуртуң, Улуг дайынының хоочун кижилериниң дуржулгазын шиңгээдип алган турар ужурлуг.

Аныяк ужудукчу болза бодунуң самолёдүн тергиин эки билип, делегейде бодунга деңнежир ындыг чүве чок шак ындыг кайгамчык дайынчы машинаны ацаа бүүрел-биле бергени дээш Төрээн чүртүнүга чоргаарланыр хүлээлгелиг. Совет дайынчы ужудукчу мен, бистиң улузувустуң чоргаарлы болгаш алдары болу берген эң-не кайгамчыктыг профессииның төлээлекчиин мен деп чүвени каяан-даа, каяда-даа утпас ужурлуг.

Дайынчы авиаторларның дайынчы белеткелиниң бедик болуру кол чүүл. Дайынчы белеткел бүгү чүүлдерни хаара тудуп турар билиишкинидир. Ол дээрге ужудуп үнеринге дүрген белеткенири болгаш командириниң доктаткан үе-шагында агаарже көдүрүп үнери-дир. Ол болза дайынчы сорулганы тергиин эки күүседир. дайзының удурланышкынын сый шавар болгаш ацаа аштырышкынны таварыштырар деп чайгылыш чок чүткүл-дүр. Ол дээрге ужудукчу болгаш инженер-техниктиг составтың мергежилиниң бедик деңнелидир. Ужудуушкунну дайын байдалынга чоокшулаштырган арга-биле чорудуп. дайынчы ужудукчу долу күжениишкинииг ажылдан турар ындыг байдалда ужудуушкуннарны, ужудулга-тактиктиг өөредилгелерни башкарарын эки организастаары база дайынчы белеткелге хамаарыжыр.

Ужудукчуларның болгаш экипажтарның үргүлүү белеткенири, боттарының тускай билиглерин үргүлүү хөнүлдүп, шериг-техниктиг билиишкинин калбартыр деп чүткүлү база дайынчы белен чорук тур. Агаар дайынчыларын маадырлыг, тура-соруктуг, ужудуушкуннуң кандыгдаа байдалдарында боду бам миннип хөделир кылдыр кижизидип шыдаар арганыг бүгү чадаларның командирлериниң методиктиг билиги база дайынчы белен чоруктуң чарылбас кезээ-дир. Дайынчы белен чорук дээрге агаарта болгаш черге үлегерлиг болуру, бедик сагыпга-чурумнуу, организастыг болгаш чурумнуг болуру-дур. Ол дээрге партийжи-политиктиг ажылды коммунистерниң болгаш комсомолчуларының мурнакчы ролюя хандырып шыдаар кылдыр тургузары-дыр.

Дайынчы белен чорук дээрге дайынчы авиаторларның идейлиг бүүрели, Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка кызыгаар чок бердинишкиң, бүгү дайынчы составтың доктаамал дайынчы мергежилы, партияның болгаш чонпуң тура-соруун кандыгдаа үеде күүседирииге, бистиң Төрээн чүртүвустуң ыдыктыг кызыгаарларын үнеринг оралдашкан агрессорну чылча шаварыига белен кижилериниң бедик дайынчы моральбодал шыпарлары-дыр.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвата болган делегей Чөвүлел хуралынга СЭКП ТК-ның Чиңгиие секретары эш Л. И. Брежнев чүве чугаалаан турган, империализмниң, хамыктың мурнунда делегей реакциязының кол күжү—АКШ-тың империализминиң тургузуп турары дайын айыллын чедир үнелеп көрбес болаа, аажок улуг алдагдал болур ийик деп чугаалаан. Оон ужурунда СЭКП болгаш өске-даа акы-дүүма партиялар социалистиг күрүнелериниң камгалал күчүзүн чайгылыш чок өстүрер дугайында, камгалал талазынга оларның сырый кадыы ажылдажылгазының дугайында үргүлүү сагыш салып турар. Социализмни болгаш тайбыиы камгалаарының идегелдиг чепсээ—Варшава Керээзиниң организациязының эрге-хемчээлдеринге таарыштыр ол талазынга чоруткан ажылды демдеглезе чогуур. «Коммунизмни тургузуп турар совет улустуң эрге-ажыктарын кандыгдаа кыжаныышкы янардан камгалаар дээш бүгү чүүлдерни кылырывыс чайгаар-ла билдингир»—деп, Л. И. Брежнев чугаалаан.

В. И. Ленииниң төрүттүнгенииң хүнүнден бээр 100 чыл болуруна алдар кылдыр Чепсектиг Күштерде социалистиг чарыш калбаран. Кызыл Тук орденниг В. И. Ленин аттыг полктуң дайынчы авиаторлары ол кайгамчыктыг хүнүң

Майор А. М. Хмызовтуң экипажы Н кезектиң эң эки экипажтарының бирээзи. Ужар чүүл ишчилери агаар-бойдустуң оң нарын байдалдарынга даалгаларны күүседип турар.

ЧУРУКТА: ужудуушкун соонда. Солагай талада кыдыкыы—биргн чергелиг ужудукчу Александр Михайлович Хмызов.

Ю. МУРАВИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

алдары дээш Армияга болгаш Флотка социалистиг чарыштың эгелекчилери болганынга чоргаарланыр турар бис. Ында бүгү кижилер — полк командири полковник А. И. Савченкодан аныяк солдатка чедир—дайынчы мергежилге долу күжениишкин-биле өөренип, сагыпга-чурумну, организастыг болуур чорукту могаг чок быжыглап, боттарының иезээнің алдарлыг дайынчы чаңчылдарын ковүдедип турар.

В. И. Ленин аттыг полктуң авиаторларының эгелээшкинии бистиң чүртүвустуң бүгү Шериг-Агаар Күштерин калбаабиле хаара тутканы. Социалистиг чарыш дайынчы мергежилди сайзыраңгайжыдарының, авиаторларның политиктиг медерелин, оларның үргүлүү дайынчы белен чоруун бедидериниң күчүлүг чепсээ болуу берген.

Баштыңчының төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чылыиг тураскаатқан социалистиг чарышка бо чылын бистиң Шериг-Агаар Күштериниктиң хөй-хөй кезектериниң командирлери дайынчы авиаторларның дайынчы болгаш политиктиг белеткелиниге идейлиг кижизидилгеэнге бедик түнелдерни чедип алган.

Ленинчи улуг чагыгларны амыдыралга боттандырбышаан, дайынчы болгаш политиктиг белеткелиниге чаа-чаа чедиишкиннерииии дугайын. боттарының улам өзүп орар ужудукчу мергежилиниң болгаш бедик дайынчы белениың дугайын партиязынга болгаш чонунга авиаторлар алдарлыг юбилейиин хүнүнде илеткээн турары чигзиниг чок.

МАГАДАНЧЫГ ЧАЛГЫНЫВЫС

1923 чылдан эгелеп бистиң Төрээн чүртувус ССРЭ-ниң агаар флодунуң хүнүн байырлап келген. Августуң 18 оон бээр ужудукчуларның, ДОСААФ-тың спортчуларының, авиаконструкторларның, эртемденнериң ужар чүүл үлетшүрүнүң ажылдакчыларының байырлалы болган. Ол хүн олар күш-ажылын түүнеп, социалистиг чарыштың тиилекчилерин алдаржыдып турарлар. Социалистиг тургузуушкуннуң бүгү үе-чадаларында Коммунистиг партия, Совет чазак ужар чүүлдүң хөгжүдезиин улуг кичээнгейге ап келген.

Харын-даа бистиң ужар чүүлувустуң шынар талазыбиле бедик сайзыралы космосче оруктуң эң баштай иззэр арганы тургускан. Хамааты ужар чүүл ам поршеньниг самолёттартан реактивтиг хевирлерже шилчип, кижиниң бедикти, дүргедээшкинии болгаш ыраккы черлерии чагырып алырынга улуг перспективаларыны ажыктаан. Ам үеде бисте агаар транспорту пассажир совртүлгезиниң эң массалыг хевиринче шилчип орар. Чылдың чамдык үелеринде дүнүн иштинде 220—250 мун кижи агаарда ужуп турар. Ол дээрге бүдүн 1938 чыл дүргүзүнда ужуткан кижилериниң санынга деңнешкени-дир.

Боттарының чаңчыл болган байырлалын Тываның авиаторлары күш-ажылчы чедиишкиннерлиг үткүп турар. Республиканың агаар транспорту ак хевири. Ынчалза-даа оон ачы-дузазынга чоп чаңчыккан, аңаа негелде шыңгыыраан. Самолёттар пассажирлерни, почтаны, улус ажыл-агыйының чүктерин чедириш, ниитиге ажыктыг хөй үе-шактыг камнап турар. Чүгле өткен чылын безин 155 мун пассажирни, 7 мун тонна чүктүг, 500 тонна почтаны агаарлап сөөртккен.

Партияның XXIII съездизиниң кодээ ажыл-агыйны улам хөгжүдериниң дугайында ниитилиргин боттандыраарынга киржип, бистиң авиаторларывыс ховунуң ишчилеринге улуг дузаны көргүзүп келген. Бо чылын 120 мун гектар черде тараан культураларны хоралыг үнүттерден, курттардан камгалаан. Тараанның дүжүдүн бедидери-биле чеммичидилгелерии самолёттуг чаштырып төккен.

Аарыг-халапка таварышкан кижиниң амы-тынын алырыбиле шырак билиглиг эмчигыс чепсээ болуп турар.

Ол бүгү ажыл-херекти бүдүрүп турар кижилерге, олардың аразында социалистиг чарыштың мурнакчыларынга чоргаарланыр бис. Вертолёттар башкарыкчылары В. Лавренко, Е. Соколов, ужудукчулар Н. Обморшев, А. Шальнев, авиатехниктер В. Назимов, В. Черевко болгаи өскелернин-даа күш-ажылчы чедиишкиннери улуг.

Хамааты ужар чүүлдүң Красноярск эргелеяиндс хөй коллективтериниң аразындан бистиң Тывада авиаторлар ыкы ажылы-биле чер-черде эш-өөрүнүн үнелеяии алган. Берге, харысалгалыг участоктарга ажыддаарын бистиң ужудукчуларывыска дагыпп келгени оон хереченгн болур. Чижээ, харлыг дүжүдүг кышкы Сонгу чүктүң делгеминериниге Тываның вертолёду ужудуп турган. Аңаа ивн малды хыдып тургулаан, хөй өөр бөрүлерни узуткаарын дааскан. Ону күүседиринге дуржулгалыг ужудукчулар В. Исаков, В. Чистяков, авиатехник В. Назимов киришкен. «МИ-1» вертолёттуг улуг сооктуң оранынга ажыглап болурун бистиң ужудукчуларывыс көргүскен. Дөрт ай иштинде ол вертолёттуң экипажы 126 бөрүнү үзүткаан. Красноярск крайның. аңныыр минитнлери, Таймыр национал округтуң партия округ комитеди Тываның авиаторларынга өөрүп четтириишкинин илергейлээн.

База бир чижек. Эртикеи чазын кожавыс Хакасияның тову Абаканга улуг үер болган. Оон айыылынга таварышкан кижилериниң амы-тынын камгалап, ужударының бедик мергежилин көргүскен авиаторлар ол хоорайның чурттакчыларын магадаткан. Берге ол үеде экипажтар дүн-хүнде 15—18 шак иштинде чапсар чок ажылдап турганнар.

Республиканың черииің кыры самолёт ажыглаарын нарыядып турар, дагыт, бедигээштерлиг. Оон-биле чергелештир бисте агаарның байдалы кончуг өскерлиичел, метеорологтуг шинчилээрни дораан өскертип болур. Мынаыг байдалда ужудуушкун кылыры берге. Черни эки билирии, самолёт башкарарының мергежилин доктаамал бедидери негеттинер. Бистиң ужудар, техниктиг, инженер составтарывыста теоретиктиг билиглер, практиктиг дуржулга-биле чепсегленген кадрлар хөй. Ынчангаш аэропортта хоочуннарның саны хөй. Ужудукчулар Х. Хопуя, Б. Буулар, А. Богданов, Б. Дримба, П. Галкин, авиатехниктер, авиамеханиктер А. Матюшов, В. Литвиненко, сөөртүүге кирдизинин эргелекчизи Р. Козырев, аныяк авиаторлар В. Попков, С. Күжүгет болгаш өскеда мурнакчыларның дайзызын уламчылап болур.

Аэропорттуң коллективи планныг онаалгаларны үргүлчү чедиишкинниг күүседип келген. Эргелеяге Тываның авиаторлары социалистиг чарыштың үшкү черин ээлеп, Хамааты ужар чүүл министерствозунуң бүгү эвилел ужур-дузалыг социалистиг чарышка кандидатка кирген.

Белир чылдан эгелеп республиканың ак-кок делгемнеринге реактивтиг моторлуг самолёттарны ужудуп эгелээр. Ынчаарда Мугур-Аксыга амгы 1 шак 55 минутаның орнунга чартык шак болгаш челип турар апаар бис. Оон-даа өске чаартылгалар болуру көрдүнгеи.

Байырлалы демдеглеп тура, аэропорттуң коллективи В. И. Ленииниң төрүттүнгенииден бээр 100 чыл болурун төлептиг үткүп, бүгү үлустуң социалистиг чарыжынга киржип, чедиишкиннерни быжыглаарын хүлээнип тур.

В. КЛЮЕВ,
авиасалбырының командири.

Комбайннар белен

Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң тараажылары чаа дүжүттүң тараазын ажаан алырының бүдүүзүнде 19 комбайнны белен кылдыр септээш, аңаа немешкен чаа 3 комбайнны кезии киреринге бүрүн белеткээн.

Хову корабльдери башкарыкчылар-биле четчелеттинген, а харын-даа артыкталып турар комбайнерлер Таңды районда «Межегей» совхозтуң тараазын ажаажыры-биле аът-танышкан.

Өвүрден

Монгуш Анай-оолдуң удуртканы сигенчилер бригадазы—Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунда мал чемни белеткеп турар бригадаларның болгаш звеноларның аразында социалистиг чарыштың бо хүннерде мурнакчызы. Оон составында 30 кижи бар. Ук бригада сиген белеткээриниң хүн бүрү нормазын ажыр күүседип, 131 тонна сигеинни сараатгаащ, планын 41 хуу күүседип алган.

Ында трактор-биле сиген тырып турар Монгуш Оттукоол ажыл нормазын доктаамал 120—125 хуу күүседип, шалыпчыларның одуруунда киргеи.

• • •

Сагды сес чыл школазы чаа өөредилге чылынга өөренникчилерни хүлээп алырынга шуут белеи. Оон директору Василий Дагбыш школаның септелгезин, өөредилге херекселдериниң белеткелин үлегерлиг организастаан.

Бо школаның өөреникчилери чайгы дыштанылгазын ниитиге ажыктыг күш-ажыл-биле холбаштырып эрттирген. Үстүкү классчылардан он үш кижи колхозтуң туйбу будүрүлгезинге ажылдаан, 51 мун кезек туйбуну кылган. Анда Андрей Иргит, Василий Кара-Сал олар эң эки ажылданнар. Үжеи өөреникчи колхозтуң мал чемиииң белеткелиниге дузалашкап, 20 тонна будук-бүрүну кылып берген.

Бөдүүн ажылчын

Тожу районнуң Ийде кадыкшылга школазының хеп чуур черинде Ак Допчаа ам 10 чыл ажыр ажылдап турар. Оон кылып турар ажылы бөдүүн-даа болза, харлысалгалыг. Ол уруглар хевин. чоорганнарың, сыртык хаптарын арыг кылдыр чуурундан аңгыда чунар-баажың изидер хүлээлгеэн күүседип, уруглариың чогуур үе-шаанда чунарын хандырып турар.

Аныяк оол Ак Допчаа хеп чуп турда херээженнерден дудак чок, оон ажылынга ыяап, мергежээни-даа кончуг. Ынчангаш оон чугаа хевн хирлиг, ниитиген чунар-баажыңы соок деп хомудаддар туруп көрбээн, харын мактадып турар.

Д. АЙР-САНАА.

ТАРААЖЫ УЖУДУКЧУЛАР

Хамааты ужар чүүлдүң ажыл-чорудулгазы улус ажыл-агыйының бүгү адырлары-биле сырый харылзаалыг. Пассажирлер аргыштырарындан аңгыда, чүүк болгаш почта-сөөртүүг, аңныыр тывыжының болгаш көдээ ажыл-агыйның ээлчеглиг кампанияларынга киржири, кадык камгалал херээнге болгаш аргаыяш камгалалынга киржири авиаторларның хүндүүг херээ апарган.

Көдээ ажыл-агыйның янаыбүрү культураларын үргедекчилерден болгаш аарыгларлан камгалаар херекке сөөлгү үеде авиациины ажыглаап турар апарган. Оон чижээн бистиң республикадан көрүп болур. 1961 чылда республикага ниитиин-биле 2,1 мун гектар черниң тараазын химиктиг аргабиле ажылдап кылган болза, 1969 чылда 65 гектар ажыг черниң бок үнүттерин авиация-биле ажылдап кылган. Химиктиг арга-биле ажылдап кылышкынның ажыктыын эрткен чылдарның дүржулгазы маргыш чок бадыткаан. Анда хамаарыштыр чамдык чижектерден, фактылардан сайгарып көрээлиңер.

Калбак бүрүүт кырлыг-кара дээн чергелиг база кадмыыл хевирлиг үнүттерни тускай хораннаар арга-биле ажылдап кылырга оларның 85—90 хуузу үзүткаттынып турар. Улуг делгем шөлдерде үнген тараа чаагай-даа болза, бок үнүттерииң оларны дүй үнүп, дүжүттү эвээжедп бээри билдингир болгай. Тараа кулак дыртып эгелээрииің үезинде бок үнүттерни авиация-биле хораннаары кончуг ажыктыг болуп турар.

Тараа шөлдериин химиктиг ажылдап кылышкынының экономиктиг ажыктыының дугайын чугаалажып көрээликер. Эрткен чылын республикага дүжүт багай болган. Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйларындан дүржулга кыдыр 560 гектар черниң бок үнүжүи самолёт-биле хораннаан. Ол шөлдериң кожазында тарааларга хоран чашпаан. Ажаан алышкын үезинде самолёт-биле ажылдап кылган шөлдериің гектар бүрүзү 3,5 центнер дүжүттү артыкка берген.

Ниитизи-биле ол шөлдерден 960 тонна немелде дүжүт алдынган. Ол тарааны күрүнеге садарының өртээ 8330 рубль болган. Ынчаарга самолёт-биле ажылдап кылышкынга үнген чарыгдал 509 рубль, артык тарааны ажаап алырынга үнген чарыгдал 645 рубль үнген. Бо чарыгдалдарны тараанның ниитии өртээнден казып каарга безин 7174 рубльдиң арыг орулгаан алдынган. Ынчангаш тараа культураларының химиктиг ажылдап кылышкынынга үнген рубль бүрүзү 6,2 рубльдиң артык орулгаын бергени үстүнде чижектен тодаргай көстүр.

Көдээ ажыл-агый культураларының үргедекчилери-биле демисел сөөлгү үеде базала калбарган. Амгы үеде 22 мун гектар ажыг черии: тараа шөлдериниң кыдыы, оруктар чаны, бугалар шыгынга химиктиг бүдүмелдерии самолёт-биле чаштырып турар. Бир гектар черге ийи килограмм хораннаар каан тараапы чажарга өрге, күскелерииң өлүрү кончуг болур. Самолёт-биле чемпшчидилге чажарын бо чылын эгелединис.

Тараа культураларын агаардан ажылдап кылырынга мергежилдиг ужудукчулар бистс эвээш эвес. Ылаңгыя ужудукчулар эштер В. Григорьев, В. Целищев, В. Новодранов болгаш оон-даа өскелер, вертолёт башкарыкчылары В. Исаков, В. Чистяков бо талазы-биле мергежилдиглер.

Республиканың көдээ ажыл-агыйынга ужар чүүлдү ажыглаары чылдың-на көвүдеп орар. 1970 чылда 100 мун гектар черии ажылдап кылыры планда көрдүнген.

Н. ШАГИН,
үнүп камгалал станциязының агроному.
Г. ХАЛАЙСКИЙ,
инженер.

«Элегесө» совхозтуң сигенчизери пиитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузуп алыр дээш күжениишкиннерин улам-на улгаттырып, ажылдың темпизии бедидип турар.

ЧУРУКТА: Сараатгакчы машинада Оюн Кара-оол социалистиг чарыштың мурнакчызы. Ол хүн нормазын 110 хуудан кудулатпайн турар.

Фотозу А. ЧАРАШ-ООЛДУУ.

Хүлээп алырынга белен

Бай-Тайга районнуң Тээли ортумак школазы чаа өөредилге чылынга уткуштур өөренникчилерни хүлээп алырынга белеп. Ук школага бо өөредилге чылында 105 өөреникчиниң күрүне хандырылгазынга турганар. Интернаттың септелгеэн болгаш дерилгези доозуланган. Столовая болгаш хеп чуур чер белеп.

Школа 892 кубометр оттулар мяшты белеткеп ялыр тургаш, муң кубометрии тайгага хап белеткээш, оон 622 кубометрии школа чанынче сөөртүп алган.

Школаны чаа өөредилге чылынга белеткээриигс ажылчыннар Арыя Базыр, Салчак Ырыя, Салчак Бичип, Александра Салчак кызымак киришкеннер.

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ „ИЕНИҢ АЛДАРЫ“ ОРДЕН БОЛГАШ „ИЕНИҢ МЕДАЛЫ“ МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

(Уланчылыы. Эгези № 133 «Шында»)

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН

Беш уругларыны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Доҗур-оол Көк Даспай-ооловна — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Донгак Александра Хунаевна — район эмнелгезиниң ажылчыны.

Донгак Сержикей Балдыжыковна — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Куулар Екатерина Чамбаловна—«Октябрь 30 чылы» колхозтуң ажылчыны.

Куулар Лошка Хекпеттейовна—«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Допаа Эдер-ооловна—Хөндергей суурда өг-бүле ээзи.

Монгуш Кара-кыс Мижит-ооловна—СЭКП XXII съездиниң аттыг совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Күске Сюрюнмейевна—«Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Серээ Уруҗеевна—«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Хүлер-оол Медээчи-ооловна—«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Долаат Өктек-ооловна—«Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Ооржак Роза Өктек-ооловна—«Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Ооржак Чуржаа Лаваевна—«Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Ооржак Шамчыкпай Арын-ооловна—«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Саая Созак Санчаевна — «Искра» колхозтуң колхозчузу.

Сат Оюмаа Очур-ооловна — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Сюрюн Ханды Кененовна — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Ховалыг Сарыг Эртинеевна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

КАА-ХЕМ РАЙОН

Сее уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Монгуш Зоя Пегиновна — «Октябрь 14 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Салчак Өшкү-Саар Чорук-ооловна—Бүрен-Хем суурда өг-бүле ээзи.

Шимит-оол Шимитмаа Ивановна—«Совет Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Мухи Мария Герасимовна—«Бүрен» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Даваа Фанна Конзаймаевна—«Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОН

Тос уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Санаа Күжүй Арапчаевна—«Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Сес уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Алдын-оол Домуй Чыдымовна—«Мөген-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

Созур-оол Тейки Майдыровна—«Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Сюрюн Кара-Сал Доҗуй-ооловна—«Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ыргыт Домуй Чыдымовна—«Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Демчик Седип Хертековна—«Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Донгак Долума Чүлдумовна—«Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Дандыр Хорлуу Чыдыновна—«Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Ыргыт Норбу Доктугуевна—«Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Ыргыт Тожуп Сагаанбайовна—«Мөген-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

Күдерек Шөрте Донгаковна—Мугур-Аксы ортумак школазының ажылчыны.

Монгуш Сендинмаа Сотпаевна—райпо ажылчыны.

Саая Кескен Дагбаевна—«Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Шыырап Делгер Салчаковна—«Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Авыр-оол Долчан Авыр-ооловна—«Мөген-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

Алдын-Херел Мундургу Хомушкуевна — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Аракчаа Юараан Аракчаевна—«Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Бораргап Өшкү-Саар Сааяевна — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Делбиш Кара-кыс Делбишевна—«Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Донгак Сержинмаа Солдуковна—«Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Ыргыт Долаат Оюновна — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Салчак Анчымаа Доржуевна—Мугур-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Салчак Долгунмаа Артай-ооловна—«Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Салчак Чечек Сайын-Хөевна—«Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Седип Белекмаа Ыргытовна—район эмнелгезиниң санитаржазы.

Серээ Сеожин Серээевна — «Мөген-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

Сотпа Бичей Хертековна — «Малчын» колхозта уругларга садыңың ажылчыны.

Хертек Сержинмаа Бадыевна—«Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Чанзырын Маа Сааевна — «Мөген-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

Шаңнаа Маңдыс Кара-Саловна—«Малчын» колхозтуң колхозчузу.

ӨВҮР РАЙОН

Тос уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Монгуш Тоорук Хургал-ооловна—«Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Ооржак Нораумаа Хонгорооловна—«Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Сат Көк Очуровна — райпо ажылчыны.

Тюлюш Ары Ламаевна — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Сее уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ховалыг Кертик-оол Тас-ооловна—Солчур школазының башкызы.

Чеди уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кускал-оол Уйнук Монгушовна—«Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Демир-Сават Маскыр-ооловна—Хандагайтыда уругларга ясли-садыңың повары.

Алды уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Донгак Чылбан Манзырыкчыовна — Солчурда медпунктуның санитарказы.

Доржу Александра Казакпановна — Торгалыгда уругаар садыңың ажылчыны.

Монгуш Өлчеймаа Дамбырыновна — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Шура Кечил-ооловна—«Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Саая Кадзар Анаар-ооловна—район эмнелгезиниң повары.

Сарыглар Валентина Салчаковна — Күрбанк конторазының ажылчыны.

Тюлюш Кара-кыс Саган-ооловна — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Халажык Хайнык Монгушовна—«Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Куулар Начын Очур-ооловна — «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Монгуш Александра Түлүшовна — Хандагайты суурда өг-бүле ээзи.

Ооржак Биченей Артатановна — районнар аразының тудуг эргелейиниң ажылчыны.

Тумат Саара Танай-ооловна—«Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Шойдак Дембрел Чүдүм-ооловна—Бора-Шайда уруглар йелиниң ажылчыны.

(Уланчылыг).

делегей бо хүннерде

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ЧУГУЛА БОЛУУШКУНУ

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). Коммунистиг болган ажылчын партияларның Москвага делегей Чөвүлел хуралы делегейиниң хөй-ниитизиниң кичээнгейиниң төвүнге турган. Чөвүлел хуралды антиимпериалистиг демиселге, марксизм-ленинизмге болган пролетарҗы интернационализмге үндезилээш, коммунистиг шимчээшкиниң сырый каттыштырарынга чугула үе-чадаа болган деп үнелеп көөру чөптүг дээрзин Швециниң «Норшенсфламман» солуну бижээн.

Чөвүлел хуралдың хүлээп алган документилери моон соңгааргы антиимпериалистиг демиселге эки үндезин болуруп демдеглээш, солуниуң бижээни болза, коммунист болган тайбың дээш демиселчи бүргүзү ол документилерни өөренир ужурлуг.

«Норшенсфламман» солуниуң редакциязы Чөвүлел хуралдың материалдарын тарадыр соруга-биле оларны парлап үндүрер дугайында шиитпирин хүлээп алган.

Югославияның эң улуг суггат системазы, 273 километр дурттуг Дунай—Тисса—Дунай каналын тударын доостур дей берген. Тудугда совет техника—бульдозерлер, автомашиналар, чер снарядтары, тракторлар калбаа-биле ажыглаттынып турар.

ЧУРУКТА: Воеводинаның автономнуг крайы Банатта бир канал участогунда совет бульдозерлер.

В. ТЕРЕХОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Чонну базарының шериглери

ЛОНДОН. (СЭТА). Соңгу Ирландияның чазаа чонуун хөлэээшкиниң үргүлчүлеп турар Лондондерриниң болгаш өске-даа хоорайларының чонунга ангын шериглерни ажыттаар дугайында шиитпирни хүлээп алган. «Хөлэээшкинчерни базары-биле шериглерни чорудар дугайында Лондондерриниң полициязының дилээн хандырган» деп, Соңгу Ирландияның иштики керектер министри Р. Портер медеглээн. Портер бо медеглелиг Соңгу Ирландияның сторомтузунуң (парламентизиниң) далаштыр чыылдырган хуралынга медеглээн. Министриниң сөзү-биле алырга, бо базымны каттышкан хаан күрүнеэниниң болгаш Соңгу Ирландияның чазактарының чүүдүгүзүгенин-биле кылган.

СОҢГУ ИРЛАНДИЯДА

ЛОНДОН. (СЭТА). Соңгу Ирландияда политиктиг байдалдың чидиглелиниң үргүлчүлевишаан. Август 12-де Лондондерриге эгелээн хөлэээшкин чурттуң өске-даа хоорайларын хаара тутқан. Белфаста, Эннискилленде, Дангэнноңда болгаш чурттуң өскедаа чурттакчылыг черлеринде полиция-биле чыскаалчыларның месилдежишкинниниң дугайында улам чаа-чаа дыңнадыглар кээп турар. Лондондерри хоорайның кудумчуларында кадыг-дошкун сегиржип алышкынналар хүндүсдаа, дүне-даа соксавайн турар.

Полиция улам дерии хемчегларни ап, чыскаалчыларга болгаш месилдежишкинниң киржикчилериниге удур каран чажы төгүлдүрер газты ажыглап турар.

Бо болуушкуннарга холбаштыр Англияның премьер-министри Вильсон биле даштыкы керектер министри Джеймс Каллаген боттарының шөлээнии арада сөкседкен. Соңгу Ирландияда байдалды чугаалажып көөру-биле олар ужурашкан. Бо үеде натышкан хаан күрүнеэниниң ол девискээринде хөлэээшкиннерни базар соруга-биле төп эргелегчагырганарының холгаарлаазы магат чок.

«Кризистиг үндезинии болза, Ирландияны сагыштыыбиле башкаландырганы болур» деп Ирландияның премьер-министри Джон Линч медеглээн. Соңгу Ирландияның айтырыгларын шиитпирлээринге Каттышкан Напиялар Организациязының киржиринің болгаш «чуртка тайбынны тургузары-биле КНО-нуң күштерин чорудуп бээринии» эргежок чугулазын ол айткан.

Ирландияның КНО-да төлээлекчизи КНО-нуң чиигине секретары У Танга барын хораан болгаш бо айтырыгның дугайында бесседаны ооң-биле кылган. Мында холбаштыр Англияның даштыкы керектер министерствозу «Соңгу Ирландияның иштики керектериниге КНО-нуң киржир бүргү эргези чок» деп медеглээрии далашкан.

Бирмингемниң болгаш Ковентриниң заводтарында чүс-чүс ирланд ажылчыннар Соңгу Ирландияда хамаатыы эргелер дээш демиселчилер-биле ээп-сеткил каттыштырылгазының илерели кылдыр ажылга үнмээн. Хамаатыы эргелер дээш демиселчилерни деткээн чыскаалдар Лондонның алээн районнарынга болган.

КУБА РЕСПУЪЛИКА. Гавана хоогунда кофе миштарын тарып олурутур ажыл калбарган. Соолгу ийи чыл дургузунда 20 миллион хире ыяш тарып олурткан. Ол миштарның дөрт миллион ажыы бо чылын баштайгы дүжүдүн бээр.

ЧУРУКТА: кофе миштарын тарып олурутуп турары.

Пресса Латина—СЭТА-ның фотозу.

Великобританияның Компартиязының медеглели

ЛОНДОН. (СЭТА). Соңгу Ирландияның бүгү чонунга хамаалы эргелерии болган демократтыг хосталгаларны тыпсырын нагадылап турар чаа хөйлүлүү дүргеи хүлээп алыры-биле анган парламентнин доп-дораан чыылдырарын Великобританияның Коммунистиг партизы негээн.

ВКП-ниң Политиктиг комитединиң ыяа парлаан медеглелинде демдеглээни-биле алырга, ангын чазак Соңгу Ирландияда түшкүүрлүг чорук дээш харысалганы хүлээр болгаш каттышкан хаан күрүнеэниниң ол девискээринде амгы байдалды узуткаар хүлээгелиг.

Соңгу Ирландияда түскай бүрүн эргелиглер дугайында хөйлүлүү күш чок болдурар, соңгу-ирланд полициияның курлавыр шеригаткен кезектерии тарадыр, «бир кижи чангыс бадылаашкынны» бээр деп принципке үндезилээш, соңгулда хөйлүлүүн өскертир, чүдүлгеге үндезилээш ылгай көөр чорукту соксадыр дээн шиитпирни даалашкан.

«Норшенсфламман» солуниуң редакциязы Чөвүлел хуралдың материалдарын тарадыр соруга-биле оларны парлап үндүрер дугайында шиитпирни хүлээп алган.

ВКП-ниң Политиктиг комитединиң айтыкаиы болза, эргелер дугайында хөйлүлү телевидениге киирер ужурдуг деп, Политиктиг комитеттиң медеглелинде чугаалаан.

ВКП-ниң Политиктиг комитединиң ыяа парлаан медеглелинде демдеглээни-биле алырга, ангын чазак Соңгу Ирландияда түшкүүрлүг чорук дээш харысалганы хүлээр болгаш каттышкан хаан күрүнеэниниң ол девискээринде амгы байдалды узуткаар хүлээгелиг.

Соңгу Ирландияда түскай бүрүн эргелиглер дугайында хөйлүлүү күш чок болдурар, соңгу-ирланд полициияның курлавыр шеригаткен кезектерии тарадыр, «бир кижи чангыс бадылаашкынны» бээр деп принципке үндезилээш, соңгулда хөйлүлүүн өскертир, чүдүлгеге үндезилээш ылгай көөр чорукту соксадыр дээн шиитпирни даалашкан.

Август 14-те Великобританияның Коммунистиг партизының Чингине секретары Джон Голлан премьер-министр Вильсонга телеграмма чорудуп, Соңгу Ирландияга эргелер дугайында хөйлүлү телевидениии хүлээп алыры-биле парламентнии чыылдырарын негээн.

Айыыл чок чорук Чөвүлелинде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Август 14-те Айыыл чок чорук Чөвүлели Чоокку Чөөн чүктө байдалдың дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүн уламчылаан. Август 11-де Ливанның девискээринче израиль самолёттарының халдаашкынга холбаштыр бо айтырыгны чугаалажып көөрүн Ливанның чазаанның дилээн ёзугаар эгелээн.

Алжирниң, Пакистанның болгаш Совет Эвилелиниң төлээлекчилери араб күрүнелерге ниитизи-биле, ыланган Ливанга удур израиль дайынзырактарының түлгедиглерин шыгыны буруу шапкан.

Делегейниң хөй-ниитизиниң бодалын аймаазыралырын болгаш Ливанче агаардан халдаашкын «бот камгалалдың хемчегларии» болур дээр түвени чулчуруп, агрессияның чедирген когаралы, айыылы дээш харысалганы Ливанче чүүй каарын орадлажып турар агрессорларны чаа кажарлаашкыныче кичээнгейни Совет Эвилелиниң төлээлекчизи А. В. Захаров салган. Ливан эвес, а Израиль тайбынчыдыгга дугайында дугуржулганы үрээп болган оол дугуржулгада көрдүнгенин ёзугаар тайбынчыдыгга талазыбиле ливан-израиль холушкан комиссияның ажылын үскен.

А. В. Захаров Чоокку Чөөн чүктө байдалдың дугайында айтырыгга Совет Эвилелиниң бызыг болгаш чайгыгыш чок туружун база катап бадыткаан. Ол туруш израиль агрессияның уржуктарын узуткаар дээш араб улустарның комисселиин деткиринче, 1967 чылдың ноябрь 22-де Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң резолюцияларына үндезилээш, Чоокку Чөөн чүктө айтырыгны политика талазы-биле тайбың таарыштыр шиитпирлээринче утланган деп, ол чугаалаан.

Франциияның төлээлекчизи Ливанга удур израиль дайынзырактарының агрессчи үүлгедиглерин ыыгыы буруу шапкан. Ооң бодалы-биле алырга, Израильдиң чепсектиг үүлгедии Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң моон мурнунда хүлээп алган резолюцияларынга шуут чөрүшкек. Чоокку Чөөн чүктө байдалды экижиндиринче Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң утландырган хемчегларии франциуз төлээлер көрүп база деткиир дээрзин ол медеглээн.

АЪТТЫГ ШЕРИГ

Мих. ПАХОМОВ

Бичии тоожу

...«Мен ядыы араттың оглу, чонуун революстуг намының кежигүү кижи мен. Ада-туруттуң кырында айыыл дыргелип келген төлээде, шыдажып олурар аргам чок-тур. Меңээ фронт чоруур чөпшээрелден берип көрүнер. Орус акыларым-биле кады фашист эжелекчилерни согарын күзеп тур мен. Чонуун шеринии курлавырда майору мен. Бистерии шерит херээнге орус эштер өөреткен чүве. Фашистерни чылча, пазарынга шеригаш хевирлеп, ыяш-ыяш ыяк чөпшээрээр, бүтүрелдии тур мен—дээш. Оюн бажының сырый дүктерин суйбаныылаан, улам изигленип—Кайы, совет чазак чөпшээревес бе?—дээп.

— Чүге ындыг боор? Харын күзелдиг. Ынчалза-даа, ындыг яндылыг шиитпирни үндүрериниге үе херек.

Консулдуң харыызы ооң сагыжынга четпейн барган. Оюнуун бодалынга утказы ындыг: Совет Эвилелинче фашистиг Германияның халдаашкыны ооң бодуунуң тыва чонунче база халдаашкындыр. Фашистиг эжелекчилерниң Совет Эвилелинге удур дайыны акы-дүнма тыва улустуң база ындыг ыдыктыг дайыны эвес бе ынчаш?...

Улуг-Хемниң ыргак ай ышкаш бады барган адыржыгажында, дагыыл даштыг бедиргээштеринде Ээрбек суур чаттыла берген. Бичии бажыңчыгаштарның тар сөңгаларынга оожургал чок хүннүң хереллери артенден кежээге чедир ойнап келир. Араттарның кудук ындында өглери, ындамында хаяларже чолеии берглээнзиг, карарыпап тургулаар.

Тараачыннар Улуг-Хемниң адыржытажы—Ээрбек хемчин ону оожум, ынчалзажок шиитпирлии-биле чугаалаан.

— Силерниң изиг чүткүлүнер билдингнир-дир, ол дээди макталгага төлептиг-дир. Ынчалза-даа, силер Совет Эвилелиниң хамаатыны эвес болгай силер, моны билип көрүнер, а даштыкыдан эки турачылар хүлээп алырда ийи чазактыи—бистиң болгаш силериниң — шиитпирни херек болгай. Амдыызында ол чок-тур.

— Бистиң чазаавыс чугаалаан төлептиг-дир, ооң-биле ыяк-ыяк ыяк-ыяк чүве. Фашистерни чылча, пазарынга шеригаш хевирлеп, ыяш-ыяш ыяк чөпшээрээр, бүтүрелдии тур мен—дээш. Оюн бажының сырый дүктерин суйбаныылаан, улам изигленип—Кайы, совет чазак чөпшээревес бе?—дээп.

— Чүге ындыг боор? Харын күзелдиг. Ынчалза-даа, ындыг яндылыг шиитпирни үндүрериниге үе херек.

Консулдуң харыызы ооң сагыжынга четпейн барган. Оюнуун бодалынга утказы ындыг: Совет Эвилелиниң фашистиг Германияның халдаашкыны ооң бодуунуң тыва чонунче база халдаашкындыр. Фашистиг эжелекчилерниң Совет Эвилелини

ЛЕНИНГРАД. Ильичиҥ 100 чылынга алдап кылдыр «Электроника-100» деп адап каан, эдилелге таарымчалыг чаа телевизор бүдүрерин «Позитрон» каттыжыышкын шиҥгээдил алган. Чаа телевизор бүрүҥү-биле полупроводниктерлиг кылдыр дериттинген болгаш аккумуляторлардан алыр, бодуҥуп-даа электри күжү-биле ажылдаар. Приёмнигиниҥ деҥзүзү 3 килограмм, экраны шавыштыр 16 сантиметр хемчээлдиг. Дорт антенналыг. Дамчыдар станциядан ооҥ-биле 70—100 километр ырактан бүзүрелдиг хүлээп алышкын кылыр аргалыг. Муҥ-муҥ ындыг телевизорларны бо чылын шенеп үндүрер.

ЧУРУКТА: чаа шевергин телевизорларны эптээр участок.

М. БЛОХИННИН фотозу.

„В. И. ЛЕНИН БОЛГАШ УКРАИНА“

КИЕВ. (СЭТА-ның корр.). Украинаның ажылчы чоннары В. И. Ленинниҥ төрүттүргеи хүнүнден бээр 100 чыл болурунга политиктиг болгаш бүдүрүлге талазы-биле улуг көдүрээшкинниг белеткениҥ турар. Социал болгаш национал хосталга дээш, чаа амыдыралды тудуп тургузары дээш Украинаның коммунистериниҥ, бүгү ажылчы чоннарыныҥ демселиниҥ төөгүзү баштыцчымның ады-биле холбашкан. Украинаның революстуг шимчээшкинниниҥ, республикага социализм тургузуушкунуҥ айтырыглары Ленинниҥ барык 350 чогаалдарында болгаш документтеринде чырыттынган.

Республиканың ажылчы чоннарының Ильич-биле чарылбас харылаалыын. Ленинниҥ чагыгларын Коммунистиг партинииҥ удуртулгазы-биле украин улустуң бодтандырып турарын «В. И. Ленин болгаш Украина» делгелге тодаргай көргүзүп турар. Делгелге август 12-де В. И. Ленинниҥ төп музейиниҥ Киев садбырының бажыңыга ажыттынган. Ону музей садбырының ажылдакчылары Украинаның КП ТК-ының чанында партия төөгүзүнүң институдунуҥ — СЭКП ТК-ның чанында марксизм-ленинизм институдунуҥ база УССР-ниҥ эртемнер академиязының төөгү институдунуҥ садбырының ажылдакчылары-биле кады тургускан. Делгелгениҥ көргүзүглери болган 700 хире документ бар. Делгелгеде В. И. Ленинниҥ баштайгы чогаалдарын көргүскен. Автор хазынгы Россияның, ылаҥгыя ооҥ мурнуу талазы губернияларының экономика-социал байдалын бүгү тала-биле тайылбырлаан «Тараачыл амыдыралда чаа ажыл-агый шимчээшкиннери», «Россияга капитализм хогжүзеен» болгаш ооҥ-даа өске чогаалдар ол. Ленинниҥ чогаалдарын чуруктар, фотографиялар-биле база көргүзүп делгээн.

Делгелгеде—Украина дугайында 500 хире материалдар парлаан арыннарлыг «Искра» солунның фотохоолгалары, ону республиканың деңнелгээриниҥ тараткавының карта-схемазы, 1902 чылда Россияның мурнуу талазынга чайын революсчу демселдиҥ хеделенишкиннерин баштыцкының аналитаазы чогаалдары. Киев университединиҥ шеригге баар кылдыр хавыртыкан болуп студентилериниҥ. Щербиновка рудниктиҥ ишчыларының чуруктары, ол черниҥ партия организациларының удуртукчуларынга Ильичиҥ чогаалларының хоолгалары. Ульяновгарның об'ядинениҥ Киевке турганыныҥ дутаймында документтер көрүкчүзүрге сонуургалчыг.

Улуг Октябрьның Украинага тиилээриниге Ленинниҥ кайгамчык улуг рольдуг болганы чүүл-бүрүү экспонаттар көргүзүп турар.

Украинаның Коммунистиг партиязын болгаш УССР-ни тургузар, бижиглаар дугайында Владимир Ильичиниҥ улуг сагыш салышкынын, хамаатты дайынның чылдарында иштики, даштыкы контрреволюцииге удур республиканың ажылчы чоннарының демиселиниге үнелеп четпес дузаламчыны ооҥ көргүскенин документтер биле фотографиялар көргүзүп турар.

Баштайгы литератор

Василий Кириллович Тредиаковскийниҥ чечен чогаал талазы-биле бүдүрүп каан чаагай үүлези барык түс бежен чыл дургузунда догуланып келген. Ооҥ мөчээн хүнүнден бээр август 17-де 200 чыл болур. «Өндүр улуг уламның, хей-хей ортединиг, делгем билиглерлиг, ажыл-ишке чижегеел чок-ла ынах кижи» — деп, ооҥ дугайын Николай Иванович Новиков бижээн. «Дош бажың» романның автору И. Лажечников Василий Тредиаковскийни талант чок чаржынчыг кижи деп шүгүмүлеп көргүзерге, «бүзүниг болганынарга четтирдивис дээш, бистиҥ хүндүлээривиске хей тала-биле төлептиг кижиниҥ хорамчылап турар-дыр силер...» деп, ол романчыга Пушкин чагаа бижээн. «Тредиаковский, бодавыже, хүндүлүг болгаш мозулуг кижи чораан. Ооҥ философиге хамаарышкан шинчилелдери кайгамчыктыг... Тредиаковскийниҥ чогаалдарын өөренири бистиҥ ооҥ еске эрги чогаалчыларывыстың чогаалдарын өөренириниел черле ораҥчок ажыктыг» деп, Радищев дугайында түүлүгге Александр Сергеевич база ынчан демделээн.

В. К. Тредиаковскийниҥ чогаадылгазы амдыгаа чедир-ле кичээнгейлиг өөренип көөр шинчилел болуп турар. Ооҥ хей-хей ажылдарын чечен чогаал болгаш дыл шинчээчилери катап-катап өөренип көрүп турар. Совет эрге-чагырганың чыдарынга Тредиаковскийниҥ чогаалдары түс-түс номнар чыныды чогаалдар-даа кылдыр хей катап парлаттынып үнген. Биеэде ооҥ улуг чогаалы, онза сонуургавчыг «Феоптия» шүлүглелиҥ хүрээ-хинт аргелели «ыдыктыг номналга каржы» чогаал кылдыр көргеш, хорүп каапкай тургаш, 1963 чылда ол чогаал ян баштай парлаттынган.

Барачыл кижилерден төрүттүнген, билиглер чедип алырынче Ломоносов дег, шүлүргү түүкүлүг ол кижи ынчан үе-шагның эртемденн деңнелдиг, «орус чоннуң ян баштайгы профессору» болган. Орус шүлүк чогаалын чаартарыныҥ эгезин ол илеп берген. Ону Ломоносовтуҥ гениини түүлүнга чедирген. Сөөлүү үеде ооҥ ажыл-чорудулгалыныҥ ол талазын шинчилээринге боттарының ажылдарын эртемден Г. О. Винокур, Г. А. Гуковский, Л. П. Тимофеев, Б. В. Томашевский олар бараалгатканнар.

Орус чечен чогаал дылын тургузарынга, чырыдыышкынга ооҥ демократизмин болгаш патриотизмин, чечен чогаал оҥдулгаларының теориязынга болгаш практиказынга ооҥ киирген улуг-хүүгүн улам четче көргүзеринге совет чечен чогаал шинчилели аваан авес шинчилел ажылдарын кылган. Ооҥ дугайында шинчилел ажылдарының түңнелдерин П. Н. Берков, В. В. Виноградов, Ю. Д. Левин болган еске-даа авторлар бижээн.

А. МАЛАФЕЕВ.
(СЭТА).

ЭЛДЕП САЛГЫН

Сөзү Ондар ОХЕМЧИКТИИ.

Музыказы Александр ЛАПТАҢНЫҢ.

Баар черим ыраан бодап,
Бажыңымдан үнүүттүм.
Чайнаан хүнүҥ чырыы-
биле
Чарышканыҥ салгын келди.

Аян-чоруум кылыр дигеш,
Аэропортка келиримге,
Амдыы салгын меҥи үдээн
Амыраам дет сагындырды.

Чаактарже эстеңнээрге,
Сарыым кыстың эргим холу
Чымчаңнадыр, хомшадыр
Сыйбааны дет кыныыр
келди.

Ынанганым, идегээним
Ылгыы хөлгө ойлурутум.
Хомудаан дет алдеп салгын
Ховудуза чаштыг берди.

Ырак, кыдат ажылчын суур
Ырбанга кээп, демги салгын
Каттыраңнаан кара кыс
дет.
Катап база утпуп алды.
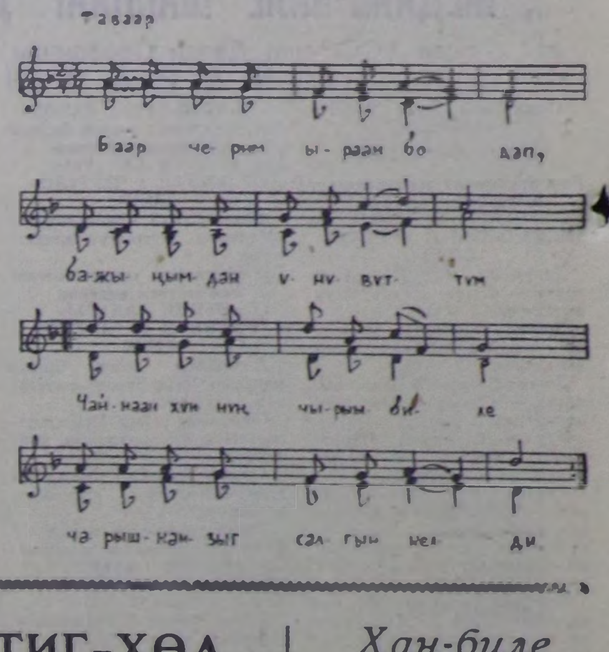
ХИНДИКТИГ-ХӨЛ ЧАЛГЫГЛАРЫ

Хиндиктиг-хөл, күүтеп дет,
Үндүр, ишкээр шимээн-даштыг ыыпсын чылар
Хире-хире чалгыглары
Үне, кире маңнагылап, хөлзээн турар.

Хиндиктиг-Хөл, адыынчы дет,
Үстүүде көк кудай-биле маргылдажыр
Хилиҥ ышкаш бырлаңныга
Үнген хүнүҥ хереглери кыланнажыр.

Хиндиктиг-Хөл, амыран дет,
Үпчү-ботту чымчаңнадыр кускактаптар
Үр-ле чайган, сүйбен кээрге,
Кижи таалап, ыжыы ханыы, сергеп келир.

Хиндиктиг Хөл, шыгжаммыр дет,
«Үүнем бус!» деп балыкчыны чалап чылар
Кижилериҥ хемелериҥ
Үймеп ушкан ак-ак куштар үдеп чоруур.

Хиндиктиг-Хөл, валюк ыр дет,
Үлүгүрлегеш, үргеткелдир чүглүп-ла каар
Кайтсаҥ түдүм, эриктерже,
Үнү чаагай рояль дет чайтыныйнайыр.

С. МОЛДУРГА.

Хамаатының сөзү

Хилиҥ ногаан шыналарым, хонуларым,
Базырыкче, чеченгерже шылчатпес бис.
Хирелеҥ, Иҥнасаан чонуларым
База катап болдурбас дээш туржуп тур бис.

Пе болган черниҥ ам ыяалбазыын!
Ийи дугаар Бухенвальд болбас болзуу!
Өртемчейниҥ бүгү чоюу чаҥгыс утпа
Өртке удур деминг күш боом туржуп турлар

Амыдырал чечектелип, сайзыразын —
Ам-даа хүнче кылыйтып көр, коге-бугa!
Аас-кежиик делегейге тергиндезин —
Ан-кок дээрге самнап ойна, коге-бугa!

Сергей БАЙР.

Хан-биле быжыккан найырал

ЧИТА. (СЭТА-ның корреспондентизи). Халхин-Гол хемиҥ районунга империалистиг Японияның шеригзериҥ чылча шапкан хүнүнден бээр 30 чылынга тураскаал болдурган байырлыг хурал август 15-те Читада офицерлериҥ Округ бажыңынга болган.

Забайкалье шериг округунуң Политиктиг ергелелиниҥ начальниги генерал-майор В. А. Гонгаров иletкел кылган. Тулчуушкуннарның киржикчилери курлавырда подполковник Д. А. Андреев, курлавырда капитан И. П. Кириллов 1939 чылдың дошкун хүннериниҥ дугайында сактышкынының чугаалаан.

Халхин-Гол хемге тулчуушкуннарның киржикчиин МАР-ның камгалал министрииниҥ орлакчызы генерал-лейтенант С. Равдан япон эжелекчилерни чылча шапкан совет дайынчыларының эрес-маадырлыг чоруу моол улустуң буянныг тураскаалынга иезээде артар дээрзин демделээн.

Моол улус МАР-га сотсиализмни тургузарынга ыкыдуңма ак сеткилдиг дузалажчызы дээш Совет Эвилелиниҥ улустарынга өөрүп четтиргенин иезээде илертейлеп чоруур деп, С. Равдан чугаалаан.

Редактор К. Я. ДИПГА.

Бичии чаштарга

«Малчын» колхозта 50 уруг турар уруглар садының тудуу кидэн түлүк чоруп турар. Ында хоочун тудутжу Доңгак Севиктиҥ удуртулгазы-биле 20 тудутжу ажылдап, амгы хүннерде ук тудугуның ханзаларын салыры доозулган. Тудутжулардан Доңгак Доңдук, Хертек Мандан-оол, Иргит Тас олар кызымак ажылдап, хүн бүрү онаалгазын ажыр күүсеҥин, мурнакчылар болуп турарлар.

Ч. СҮРЮН.

Моңгун-Тайга район.

кино

АВГУСТ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ужуражыр чер — Женева» 9, 12, 3, 6, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Трубачевтуң отряды тулчуп тур» 2, «Дүнге кускактаткан Бомбей» 4, 5.50, 7.40, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сөөлгү сүрүшкүн» 10, 11.45, 1.30, 3.05, 5, 6.45, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кышкы эртем» 11, 1, 3. «Ыржым кварталга олурукчу чорук» 5, 7, 9 шактарда.

«ЧАЙГЫ» ТЕАТРГА: «Олар 18-тиг турган» 1, «Чымыш болгаш байырлалдар» 5, 7, 9 шактарда.

АВГУСТ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Цезарь болгаш шинчилер» 10.30, 12.15, 2, «Кыстарны оорлааны» 4.30, 6.20, 8.05, 9.50 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Салтан дутаймында тоол» 10, 1, «Дүнге кускактаткан Бомбей» 11.50, 3.30, 5.20, 7.10, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ветер южай» (1-ги сериязы) 4.30, «Карпатиниҥ Золтоюнуң салым-хүүзү» (2-ги сериязы) 4.50, 8 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сөөлгү сүрүшкүн» 3, 5, 7, 9 шактарда.

«ЧАЙГЫ» ТЕАТРГА: «Ыржым кварталга олурукчу чорук» 5, 7, 9 шактарда.

III класстың чолаачыларын бүдүрүлгеге амыдаттайын турган өөредир курска курсантылар хүлээп ап турар. Өөренириниҥ хуусаазы—5 ай.

Өөредилге 1969 чылдың октябрь 1-ден эгелээр.

Өөренирин күзээр кижилериниҥ харылзажыр адрези:

Кызыл, Шевченко кудумчузу, 113-А бажың, телефон — 34-94.

ДИРЕКЦИЯ.

«Сместыг-Хем» курациныыр-тывыш ажыл-агыйы база «Туран» курациныыр-тывыш ажыл-агыйының «Сеян», «Кызыл» участоктары сентябрьның 10-дан эгелээш, тоорун белеткээри-биле сезонныг ажылчыннарны хүлээп ап турар, тоорунуң бир килограммының ертээ 70 копеек. Ажыл чиниарны Сместыг-Хем, Сеян суурларга тур чурттаар базыңнар-биле хандырар, оларга шоодай, савалларны бербишаан, ыракта поштуг черлерге чедиргилеп каар.

600 кг-дан эвээш эвес тоорук дужаар болза, Кызылдан Сместыг-Хем Сеян чедир баар, кээриниҥ орук хелеэнниҥ төлеп бээр.

АҢНЫЫР ЭРГЕЛЕЛИ.

Суг, шынаа куштарын чайын, күзүн 1969 чылдың августу 23-те дыңгаар эртен эдилээрин чөптээрээр. Апчыныл хүнде күш алар нормазын мынчалдыр доктаатнар:

Кае — бир.
Кандыг-даа өдүрек — үш.
Бекас (дарган) болган кулык күш—он.

АҢНЫЫР ЭРГЕЛЕЛИ.

АЪТТЫГ ШЕРИГ

(Төнчүзү. Эгези 3-ку арында).

дээрге ында-мында дөгерип каан хойлар-ла.

— Бистен хей-дүр бе?

— Үш кижи өлүрткен, чеден балыглаттырган. Силер сес дугаары-дыр силер. Меҥи эш Кечил-оол чорутту, силерниҥ байдалыңарны билип ак-келзин дээш.

— Четтирдим, дуңмам. Командирге чугаала: удавас чыскаалга турар мен деп. Оолакай диштерин ызырткымышаан, аяар хемиреген. Бичен карактарында чаштыг, мыт чок. Сыратче имээн. Дүрген үне бергин дээни ол. Оозу бут баштап үнүпкен. Бичен ооң соонган чемелээн:

— Өлүрткеннер дутайын түте чугаалады!

— Ах, билбедим, теневкейни меҥи. Дарга чүгээр мышкаш болду. Беш шак дургузунда мелерел чок чыткан кижи-дир. Хей-хан төгүлген...

Шериг госпиталының соонда Оолакай Күйбышевке чайга чедир орунга чыда эмнедирп-биле чедиртken. Ол узун айларның дургузунда ол чүүү бодаваан дээр, аал чуртун, Наташа, Вовазын...

Херим чоогунга үгектиг машина кээп турушкан. Госпитальче аарыг кижилер кел чорааннар. Иванны таныл тыртып каапп, колдуктаажын чайгылавышаан, үткүй маңнап каая.

— Иван!— деп Оолакай тутунуп шылавайн барган.

— Олька, сен сен бе?

— Мен болбайн, ким боор? Экии!— дээш, Оюн колдуктааштарын октапкан. Олар куспактажышкаш, кезек када бот-боттарынче чыыра тыртыжып каап турганнар.

— Мындыг ужуражылганы маңаваан мен — деп, Иван чаш уругулаштыр хөөрээн.

— Мен база-ла — деп, Оюн харылаан.

— Маңаа үр болдуң бе?

— Апрельден бээр.

— Көңгүс бе?

Оолакай мыт чок бажын халайтышкан. Иван ажының чүвүрүнүп курут хомчузун чаа көрүп каан чүве ышкаш, база бажын халайтыпкан.

— Ажырбас, өңнүк, кударава! Ужудукчу Маресьев ийи будун алыскаш, катап-ла ужуда берген-дир.

— Дыңнаан мен. Эзерге шоодай-биле олурун шыдавас сен!— дээш чүвүрүн часкагылаан.

— Кезии каапталар бе?

— Үстүп калган-на диштер. Сен ам база катап чаныптарың ол бе?

— Чүү дээрин ол өңнүк? Беш хүн арты. Удавас мурнуку одуруг. Маңаа үр болу бердивис. Бистиҥ госпиталывыс мында ырак эвес.

Өңнүктер ол каш хүннерде хөйнү-де хөөрежип келгеннер.

Петров фронтуже чоруур дей бергеш, чугаалаан:

— Олька, бистерниҥге мээң мурнумдан мөгейип каар сен. Бо чагаажыгаштыг база чедир. Почта дамчыштыр хейнү чорутkан мен — дээш, ажыл куспактап каан.

— Дамчыдар мен, Вава...

Дутуйлар адаанда орук сарыг кожаа болуп шөйлү бергеи. Саян сынның сарттери саргылдыр булуттарны будеп-гейленнип алгылааннар. Чугаакыр Ус даштыг эриктериле кылаңайнып, шапкылаанган. Шивилиг артын ажып келирге — төрээн Тывазының делгемнери көстүп келир. Ынчалза-даа, баштай Борбак-Хаак станциязынга баар апаар. Документтерин хынадыр.

Борбак-Хаакка чоокшулап ора, Оюн човаачыныдан хүлүмзүрүг-биле айтырган.

— Мында ам түтпайн турар бе?

— Ам кызыгаар чок-ла болгай. Бис база-ла совет хамаатылары бис — деп. Делгер чоргаарал-биле чугаалаан.

— Далажып чор силер бе, дарга?

— Дүрген-не аалымга чет симээ...

Ону ам канчаар үткүп алырлар ирги? Наташа нанчаарыл?

Вовка корга бербес бе? Бертик...

Эжиктен оожум кирип келирге, Вовка диспееек-биле ойнап олурган. Наташа аяар алгыра каапкаш, ыыт чок уткуй базыпкан.

— Дириг?—дээш, кадайы карактарының чажы текту-текту куспактапкан.

Вовка баштай корга бергеи. Бажында халап келген деп бодаанны чадавас.

— Ачаң-дыр оглум.

Оюн колдуктааштарын салып каапп, оглун сетирип алган:

— Че, кандыг тур силер моң?

— Чүрттап-ла тур бис. Ажыг-шүжүт ажыыр чай-даа чок. Белектиг дөртүү эшелонну чорудар — деп тур бис.

— Бистиҥиден кижилер ээп келген бе, азы бир дугаары мен мен бе?

— Хей келгеннер, шупту бергик.

— Хей-ле-дир ийин.

— Ээрбектеп чоруткан он беш кижиниҥ ийизи дириг дээр-дир. Мээң акым Ефим база өлүртken-дир. А Кыылда — Чежа төл өскүзүл! — дээш, Наташа мыгапкан.

Че, болзуң эргимнерим, өлгеннериҥ диргизип ап шыдаваза-даа, балыгларны эмнеп алыр бис — мээң өңнүүм Иван: «Карак чажы-биле ажыг-шүжүтте дузалажып шыдавас сен»— дээн чүве ийин — дээш, Оюн туруп келгеи.

— Иван дээнин, демги Петров бе?

— Ол. Ийи катап ужуратпышым.

— Чүү дээриҥ ол? Фронтуга бе?

— Чок. Баштай Ачинскиге фронтуже бар чораашк, сеңлүүде шериг госпиталынга. Улузунче чагаа чорутту. Ээрбекке чедирер апаар-дыр ийин.

— Дарья Ивановнаны, ооң кадайын, энир чаа Кызылга көрдүм. Эмнелгеге чорду. Аваазы энир чылын чок болду. Ынак оглун мааан шыдаваанын ол-дур ийин.

— Бо Ленин бе, ачай — деп, Вовка айтырган.

— Ийе, Ленин ордени-дир оглум. Владимир Ильичиниҥ.

Өг-бүлениҥ аас-кежиикте таварышкан Оюн ай дургузунда эжиниҥ чагаалазын чедирип бербээн.

Бир-ле катап Наташа Ээрбектиҥ колхозчузу Прокопий Астанин-биле ужуражы бергеи. Ооң шаналаага олурушкаш, Улуг-Хемниҥ доҥзунуң кыры-биле сыыладып чорупканнар.

Петровтарның бажыңы бола болгай...

— Даша, номчуп көрүңер— дээш, Оюн солдат чагаавы сунган.

— Четтирдим, Олька! — дээш, ыналаның чагаазын Дарья четтикпейн сетирип алган.

Оюн печка чанынга чыыпын олура. Иван биле ужуражылганын хөөрей бээр аразында, почтачы уруг эжикке тура-ла:

— Эргим утбай! Бо силерге — дээш каран дээн.

— Сен озалдаан-дыр сен, Олька — деп, дулгуяк конччуттунган.

Өлген-дир дээрзин Оюн билип каан. Колдуктааштарын ап алгаш, Дарьяның чанынга баргаш, даңгырак хевирлиг чугаалаан:

— Мени бүрүүдатпайн көрүңер. Чагаанны озалдаткандыр мен. Шыдаар болзуларга, мени болуларның дүнмаңар кылдыр сананып көрүңер. Шыдаар шаам-биле силерге дузалажыр мен...

* * *

Оюн бээр чээрби беш чыл эртө берген. Олька кыраан. Ону ам ыыдыг эргим ат-биле адаастар. Бо дээрге, хоочун коммунист Оолакай-дыр.

Ооң оглу Вовка, ам Владимир апарган мраккы ажиндирит кораблиниҥ мичманы. Аттыг-шериг болбаанын санаваска, адазындан бүгү-ле чүвенн салган алган.

редакциянын адрези:

Кызыл, Шевченко—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 21-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда киидизиниҥ 35-24, харылсалгалыг секретарьның 23-35, партижи аныырал киидизиниҥ 23-51, культура киидизиниҥ 37-13, көдээ ажыл-агый киидизиниҥ 21-47, үлетпүр киидизиниҥ 22-64, чагаа база совет тургузуг киидизиниҥ 21-27, информация киидизиниҥ 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефоннче долгаар.

Тыва АССР-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ чанында парлалга ергелелиниҥ типографиязы (Кызыл, Шевченко—Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00691.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫНАР!

1925 чылда гидовыдстеттинген

ШЫНЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. АВГУСТ 19 ВТОРНИК № 194 (8040).

Өртээ 2 көп.

ШЫНАРНЫҢ КҮРҮНЕ ШЫЛГАЛДАЗЫН ТУТКАН

Будуруу үндүрер бараанмарның шынар талазы-биле күрүне шылгалдазынга шуут хамаарышкан айтырыгларны харылаар ажылдар кылып турар тускай эртемнигler тураскаадыг база бир байырлалын демдеглээн. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында стандарттар, хемчээлдер болгаш хемчээл приборларының комитединиң шынар демдээн тывыскан продукция будуруу үндүрер арга тывысканының муң дугаарлыг чөпшээрелиг демдеглээн. Ол чөпшээрелди Ленинградта СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг металлургия заводунга тывыскан. Заводка хүрүү-биле хөделир. 178 муң киловатт күчүлүг турбиналар эки шынарлыының база бир шылгалдазын тутkан. Баштайгы бир бөлүк мындыг агрегаттарны Дунайда тудуп турар Джердап — Демир Хаалга электростанциязынга бээр кылдыр Югославия биле Румыниянын кады кылган чагыын ёзугаар будуруп турар.

Бистиң чүртүвүскә күрүнеңиң шынар шылгалдазын Стандарттар комитединиң саналын ёзугаар тургускан. Ол комитет шынар айтырыгларынга хамаарышкан ажылдар кылып турар совет база кол-кол делегей төптерив-биле, чогуур национал организациялар-биле ажыл-ишн харылаалаарын тудуп турар. Июль 1-де үндүрген дынадыгны ёзугаар алыр-га, кылыгларның күрүне шылгалдазының болгаш оларга шынар демдээн «знактар» арга тыпсырының системазын ам делегейниң 32 чүртүнда ажылдап турар.

Шылгалданың дээди марказы-биле бодумуң эң эки кыдыгары — электромоторларын маркалаар чөпшээрел алган баштайгы совет будуруулге дерн Москваның Владимир Ильич аттыг заводу болган.

Күрүнеңиң шынар шылгалдазы — экономикага хамаарышкан улуг шенелде 1967 чылдың эгезинде эгелээн.

(СЭГА).

УРАН ЧҮҮЛ ФЕСТИВАЛЫ

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооңга холбаштыр Бүгү-россияның уран чүүл фестивалын чорудар дугайында доктаалды РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо чылдың январьда хүлээп алган. Аңаа үндезилээш, бистиң республикага бо фестивальды кажан, канчаар чорударының тускай доктаалы хүлээп алдыпган, республиканың болгаш районнарның оргкомитеттери тургустунгулаан.

Улуг баштыңчының алдарлыг юбилейинге тураскаадыкан фестивальдың баштайгы ээлчээ Тываның колхозтарынга, совхозтарынга, Кызыл хоорайга бо чылдың чазынында болуп эрткилээн.

Фестивальдың ийиги ээлчээ районнар төптеринге, июньнүң эгезинге чедир болгулаан. Районнарга эрткилээн фестивальдар В. И. Ленининиң «Уран чүүл чоонуу болдуру» диген мерген айтыының алыс шынарлыг база катап бадытаан, улусчу талантыларының байырлалы болган. Талантылыг чаа кижилер хей илереттинген, бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң репертуары байып, идейлиг деңнели, утказынары улам бедип турарын, ооң киржикчилериниң күүсежер номерлеринге мергежилиниг өскенин уран чүүлге, чогаадыкчы поруукка ажоок ынаан, хандыкпыдыын база катап бадыткаш. Ол ышкаш улусчу талантыларның коллективтеринiң киржикчилериниң саны эртken чылдаазындан ыракта өскенин коргускен.

Бо чылгы фестиваль Эрзин районунга организастыг эки өртээ, уран чүүлдүң бүгү-ле хевирлеринге чоонуң талантызы коргустуйген. Улусчу уран шеверлериниң кылыгларының делегелеэн организастаттынган, шевер кижилер илереттинген. Чөөн-Хемчиктиң район фестивалы кажангызындан арбын бедик организастыг болгаш идей-мергежилдиг эртken. Ол-дээ коллектив фестивальдың негелдезин эки күүсеттинген— аңгелген программазы байлак, янзы бүрү хевирлерлиг, бедик утка-шынарлыг, уран мергежилдиг, ядык-хевин көрүштүг, чогаадыкчы тывынгыр болган, сцена культуразы бедээн. Ол ышкаш Бии-Хемниң фестивалы база эки эртken. Бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериндеп аңгыда агитк-культбригадаларның, уран номчукчуларның дээш өске-дээ хевирлерниң талазы-биле конкурстарны эрттирген. Районнарга фестивальды эрттирери улустуң уран чүүл байырлалы болган.

Ынчалза-даа Танды, Барыын-Хемчик районнарга бо чугула ужур-дузалыг кампанияны чогуур негелделер ёзугаар эрттирерин кичээнгейге албаан. Районнарга фестивальдарын июнь 1-ге чедир эрттирерин СЭКП обкомунуң бюрозуның доктаалында айыткан турбуже. Тандыга фестиваль июнь 13-те эртken. Кончуг организас чок чоруун коргускен, белеткел кошкак болган, репертуар байлак эвес, идейлиг деңнели чавыс номерлер кайы хөй. Ылаңгыя «Межегей» болган «Россия» совхозтарының бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң эккелген номерлери кошкак, буу-дээ белеткеттинген, а «Элегес» совхоз шуут киришпээн. Районнуң партия, совет органнарының удуртукчулары фестивальды эрттирерин чугула херекке албаан, ылаңгыя партия райкомунуң агитация болгаш пропаганда килдизиниң эргелекчизин эш Тушков оңу партийни удуртулгага албаан, чогуур дуза коргуспээн. Партия райкомунуң, райүүскомнуң удуртукчулары фестивальды ажыдарынга безин олурушпаан. Тандының комсомол райкому бо чугула кампанияны эрттирерингe киржилгеш шуут чок болган.

Ол ышкаш Барыын-Хемчиктиң район фестивалын эрттирерингe четпестер бар болгулаан. Республикада база бир талантылыг диген коллектив — «Большевик» колхозтуң бот-тывынгыр артистери киришпээн, оон ангыда Аксы-Бардың клубунуң коллективи база келбээн. Ол дээш бо черлерде партия организацияларының секретарьлары эштер Оюур биле Санчыт оларга партия райкомунуң талазындан чогуур хемчегни көргүскени кончуг чүүлдүг болган.

Бо фестиваль чүгле бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң концерттери-биле кызыгаарлаттынмас — аңаа түе черде чурттап, ажылдап турар улусчу уран шеверлериниң, янзы-бүрү чогаадыкчы тывынгыр болгумнериниң кылган ажылдарын база экжеп киргиштирер ужурлуг турбуже, чүгле Эрзин район улусчу шеверлериниң кылыгларын район фестивалынга киргиштиргенинден аңгыда, өске районнарның оргкомитеттери оны чедип албаан.

Районнарга эрттирген фестивальдарның түңнелин үндуруп тура, ең-не шилиндек диген улусчу талантылыгларны республика фестивалынга киирер кылдыр шийтпирлээн. Бүгү-россияның бот-тывынгыр уран чүүл фестивалының үшкү ээлчээ бистиң республикага бо чылдың сентябрьдан ноябрьге чедир Кызылга болуур. Ол дээрге район бүрүүнүң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң Тываның Совет Эвилелиниң улуг өг-бүлезинге каттыштыкайдан бээр 25 чыл иштинде сайыралыя түңнел көргүзер чогаадыкчы улуг отчёт болур. Ынчангаш район бүрүүнүң бот-тывынгыр уран чүүл коллективи Кызылга ынчан экжеп, республика фестивалынга киргиштирер концерттин бүгү талазы-биле салдынган негелделерге дүгжүп турар кылдыр, ең дээре чер дээш үр ye иштинде хыпамчалыг белеткенiри негеттинип турар. Моон мурнунда эрткилээн республика корүүделеринге чамдык районнарның эккелгенi ышкаш далаш-биле белеткеттингеп, бышпаан номерлерлиг концерттер чок болган турар ужурлуг.

Кызылга чүгле концерт коргузуунден аңгыда, районда чонар-даштан, ыяштан чазанырларның, алгы-кеэш аймаандан, пес, дүк кылыгларындан даараар, аргыыр, сырыыр шеверлериниң, демир аймаандан шуткүп куларларның, дарганнарның — улусчу уран шеверлериң бүгү-ле кылган ажылдарын, фотонуң болгаш чурулганың болгумнериниң база ийи-чаңгыс чурукчуларның, чурук болгаш кино тыртырыкчыларының чогаадыкчы ажылдарын экжеп делгээн турар ужурлуг.

Кайы-даа районнуң Кызылга көргүскен бот-тывынгыр уран чүүлүнүң түңнелин үндурерде ол районда культура албан черлериниң кышка белеткелиниң кандыг янылыг кылдынганын база өөренип көөрүү чугаажок. Ынчангаш культура албан черлериниң кышка белеткелин кыска хуусаа иштинде эки шынарлыг доозары дээш бүгү хемчеглерни ап чорудар херек.

Республиканың Культура министерствозу база ооң удуртулгазында турар Улустуң чогаадылга бажыңы, хогжумнин театры, Чурукчулар эвилели, методика кабинедиң районнарның бот-тывынгыр уран чүүл коллективтерине, улусчу уран шеверлерге дээш оске-дээ чогаадыкчы талантыларга методиктиг болгаш практиктиг дузаны чедирер херек.

Ажаалдада киржи берген

Чанчыл болганын ёзугаар күскү дүжүт ажаалдазынче автотранспорт колонналары чоруп турар. «Тыва автооруктранс» каттыжышкынның Кызылда будуруулгелери республиканың тараалап районнары—Тэнлиның, Каа-Хемнин ажыл-агыйлары-биле дүгүржулга, керээни чарып, бүрүнү-биле септеп белеткээн автомашиналарын чорулуп турар.

Тандыда күрүнеңиң көрээ ажыл-агый дүржулга станциязынга мал чемнинiң курлавырларын болгаш тараа соөртүрүнге ажылдаар 20 машинаны № 2 автотранспорт бүдүүлгези август 8-тең эгелеп чоруткан. Ам олар чедимчелиг ажылдап турарын АТБ-ниң ажыглал килдизиниң начальниги эш Петрунин редакцияга дыннаткан.

Ол-ла будуулгенiң чолаачылары Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук», «Ленинчи орук» колхозтарже, «Бүрүнгаар» совхозче ажылдаары-биле чоруткан. «Коммунизмче орук» колхоз баштаар чери, «Бүрүнгаар» совхоз директизы барган автомашиналарны долу ажыглап шыдавайн, ажыл-биле четче хандырбайн турары АТБ-ниң ажыглал килдизиниң хынадазымдан илереэн.

Кызылдың № 1 АТБ Каа-Хем районнуң дөрт ажыл-агыйынче 50 автомашина чорудар хүлээлгелиг. Дүүнге чедир 27 автомобиль дүжүт ажаалдазында киржи берген.

Ажаал алышкынында олорган чолаачыларның хөй безин тараа соөртүлгезинге, сиилбелеткелинге моон мурнунда-даа чылдарда киржип келген дүржулгалыг кижилер болуур.

Бистиң корр.

ӨВҮРДЕН МЕДЭЭЛЕР

ТУКТУГ БРИГАДА

«Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суур салбырының Ак-Чыраада Балган Маадырга удурткан сигенчилер бригадазы шупту аныяктардан тургустунган. Бригада боттарынга онаашкан сиген планын сентябрь 1-де күүседир дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

Бо бригада районда мал чемнi белеткеп турар комсомолчу аныяктарның бригадаларының аразында калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, ВЛКСМ райкомунуң шилчи чоруур Кызыл тугун быжыг тутупшаан. Совлгу он хонуктуң түңнелинде база-ла Балганның удурткан аныяктар бригадазы тиилекчи болуп арткан. Ынчангаш Кызыл тук оларда хевээр артышаан.

КОМИССИЯГА ДУЖААГАН

Саглы. Солчур. Бора-Шай. Чаа-Суур. Торгалыг школаларының кышка белеткели бүрүнү-биле доозулгаш, күрүне комиссиязынга дужаттынган.

Октябрьның 50 чылы аттыг. Кызыл туктуг Саглы сес чыл болгаш Чаа-Суур сес чыл школаларының сентелгезинiң ковчуг эки кыдынганын күрүне комиссиязы онзалап демдеглээн.

ИНТЕРНАТКА ШЕФТЭЭШКИН

Торгалыг он чыл школазының чаа интернадының туруу чоруп турар. Дус-Даг кодээ Советиниң даргазы эш Бадыргыланың база парткомнуң удуртулгазы-биле Торгалыг суурнуң чурттакчылары шефтээшкинин чоруткан. Ийи хүннүң шефтээшкининге совхозтуң тудугжуларындан 30 кижи, суурнуң албан-хакчылары база хереженнери 23 кижи интернаттың крышазының ыяжын тургускан, кырын бүрүн доворактаан, шалалаар ораалдер иштин арыглаан.

Чаа интернаттың тудуун бо чылын бүрүн доозар.

КОЖАЗЫНГА ДУЗА

Моолдуң Убса-Нур аймаанның Саглы сумулунуң төвүнге Өвүр районнуң «Кызыл тук» колхозунуң тудугжулары каш чыл бурунгаар чаа школаны тудуп бергеп.

Бо чылын ол школаның сентелгезин база-ла «Кызыл тук» колхозтуң тудугжулары чоруткан. Школаны эки шынарлыг сеттел бергенинге моол аныктер боттарының өөрүшкүзүн илереткен.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

БАЙЫРЛАП ДЕМДЕГЛЭЭН

Москвазылар биле пайысылал гармозунуң дайынчылары бүгү улустуң байырлалы—ССРЭ-ниң Агаар Флодуунун хүнүн калбаа-биле демдеглээн. Август 17-де клубтарга, культура бажыңнарынга болгаш ордуларынга алдарсургалыг шерээ удурткучулары—хамаатты дайынның, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери. Совет Эвилелиниң Маадырлары ужудукчулар-биле болгаш Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары-биле ажылчы чоннар төлээлекчилериниң ужурашкынныары болган.

Совет ужар чүүл шитилериниң байырлалынга алдар кылдыр Культураның болгаш дыштанылганың М. Горький аттыг Төп дыштанылга парыгында эрттирген чон селгүүстээшкинниг Культураның болгаш дыштанылганың Измайлово парыгында, Совет Армиязының М. В. Фрунзе аттыг Төп бажыңының парыгында, Культураның болгаш дыштанылганың Дзержинский аттыг парыгында болган.

(СЭГА-ның корр).

АЖЫЛЧЫН САЛГАКЧЫЛАРГА ХҮНДҮТКЕЛ

Хөмүр-даш казыкчылары Петренколарның, Нефедовтарның, Писаревтерниң... болгаш оон-даа өскелериниң хөй-хөй өг-бүлелеринде шахтёр кижиниң кылыр ажылы салгакчылардан салгакчыларже шилчиир, ыамыгуур салгаан, хоочун ажыл-ишн болуу берген. Донецкиниң 2—7 дугаар шахтазының парткому мындыг өг-бүле бүрүзүнге алдар кылдыр ажылчын салгакчылардың кежээнге эрттирип турар деп шийтпир үндүрген.

Шахтага эрттирер баштайгы мындыг байырлалды Андрей Миронович Оберемконуң өг-бүлезинге тураскаатkан. Оон казында черинче эң баштай киргенинден бээр чартык чүс чыл эрткен. Партия нежитүүү эвес ол ажылчын Төрээн чурттуң мурнунга эвээш эвес ачы-хавыяктыг. Ол ийи революцияга киришкеп. Төрээн чурттуу дайын чылдарында камгалаан.

Андрей Мировичиниин В. И. Ленин-биле ужурашканы оон сагыш-сеткилинден кажан-даа уттундурбас. Ильич келир деп, ажылчын болгаш солдат депутаттарның Петроград Советиниң төлөлекчизи дыңнадыр-га, Оберемко бодунуң командазын Финланд вокзалга эккелген. Улуг баштыңчының үнүн эң баштай аңаа дыңнаан. Донецкиниң ол шахтёру Питер ажылчымнары-биле болгаш Кронштадт далайжылары-биле кады Кышкы ордуну штурмнаарынга киришкен. Советтерниң ийиги бүгү-россия съездизинге Ленининиң тутаазын дыңнаан.

Ажылчын салгакчыларның башкы төрээн Донбазының катап тургузаарынга киришкен болгаш хөмүр-даш казар машинаның эң баштайгы машинистерiниң бирээзи болу берген. Кадайы Мария Петровна-биле кады Андрей Мироновия беш уругну кижилеткен. Оберемколарның 21 кижилиг улуг өг-бүлезинден 2—7 дугаар шахтада он кижи ажылдап турар. Олар—хөмүр-даш казыкчылары, техника сөлээриниң мастерлери, казыкчыларның амыдырал хандырылгазының ажылдакчылары. Хоочун шахтерлер ажы-төлдериниң бир уруу — Валентина Максимова лампазар сигнар черниң слесары. Оны чоокта чаа хоорай Советиниң депутадынга катап сонгаан.

Шахтерларның салгакчылар хураалелиниң үвдезилекчилери — Андрей Мироновия биле Мария Петровнага ол байырлалдың үезинде хей-ниити организациялarының байыр чедирген бижии тывыскан. Оларга алдар кылдыр концерт болган.

Ажылчын салгакчыларның кежээлерин Горловкадан, Краматорскиниң бүдүүлге черлериниде болгаш тудугларында, үлетпүүлүг ол черниң өскелерде хоорайларында эрттирип турар апарган.

(СЭГА)

ДОНЕЦК.

Деткивишаан

Бай-Тайга районда «Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырында 348 га кескен шөлден 312 тонна сигенни болуп сараattаан. Салбырның сиген шөлдеринде 6 звенода 156 кижи 4 трактор, аътты 2 машиназы.

Ишкинде ажыл-иш

Ишкин салбыры «Сүт-Хөл» совхозтуң бүгү салбырларындан малга быжыг чем-суурну тургузарының херээнде мурнакчы ажылдап турар. Салбыр киитизи-биле 796 тонна сиген кезер тургаш 464-түү кезии алган.

Салбырның ажыл-ишчилери аңгы-аңгы звеноларга үстүп алган аразында хөй сиген дээш чарыштыг ажылдап турарлар. Ылаңгыя школаның башкылар коллективи 12 тонна сиген белеткээр хүлээлге алгаш 22 кылдыр күүсеидип, салбыр баштаар - черинге хүлээткен. Хойжулар бригадазының звенозунуң коргузуу база эки.

Б. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчин район.

КӨК-ЧЫРААНЫҢ СИГЕНЧИЛЕРИНДЕ

«Улуг-Хая» совхозтуң Көк-Чыраа салбырында мал чемнерiниң белеткели сөөлгү үеде алаан шуудаан, совхозтуң оске салбырларын мурнап турар. Салбырның кол сиген шөлү болур Көк-Чыраада сигенни кезерi, бөлерi, сараattаары үзүктелбейн турар. Ортумаа-биле 30 га хире чернин сигени бөлүүнмейн артып турар. Ол дээрге сиген болуп, сараattаар күштүг ортумак хемчээлинге деннежир. Чижээ, техниканы чөп ажыглап, бар күштерни эки организастаар болаа, хүнде 60 тонна хире сигенни сараattап болур.

Кескен сигеннiң барык 80 хуузун Алдыы-Шынаа сүт-бараан фермазынга сөөртүп чедирген, ында сараattаан. Ынчангаш ферма кышкы үеде оскээртен сиген сөөртпес.

Бо чылын сигеннiң дүжүүт эртken чылгыындан ийи катап ажыг. Ынчангаш сиген планын күүсеттейн баарының барымдаазы чок. Ынчаза-даа салбырның белеткээр сигенiнiң планы 2031 тонна болаа. ам күүсеидип алганы 800 тонна ажыг, ол дээрге планның чартыы безин четпес-тир. Ам дүжүт ажаал алышкынының массалыг үези чоокшулаан.

Моон ап көөрге, сиген кезиллезиниң темпизи ооңум чоруп келгени тодаргай-дыр. Ажылдың темпизи сөөлгү үеде алаан шуудаан болза-дээ, планның хөй кезии күүсеттинмээнiн алырга, ам-даа күштү немээри, ажылдың күжениишкинiн дынзыдары негеттинип турар.

Алдыы-Шынаа фермазының коллективи хол кадыырлары-биле сигенни кезип, боттары бөлүп, сараattап турар. Алдыы-Шыназының, Улуг-Алаактың, Удаанның, Шалгыштыг-Арыгның, Долганыр-Даштың сиген кезер черлериниде хол дегбээн. Мындыг болганда, салбырның удуртукчулары хол кадыры-биле сиген кезер звенонун составын ийи катап улгаттырары, бир аът машина-тегiн 78 хол кадыры бар. Мугур-Талда Донгак Дугул-оолга удурткан комсомолчу аныяктарның звенозу 100 тонна сиген белеткээр планының 70 ажыын кылып, мурнакчы ажылдап турар.

Салбырның ажыл-ишчилери «Межегей» совхозтуң, «Шекра» болгаш «Тинлелге» колхозтарның хову ажыллакчыларының бедиткен хүлээлтелерiн улуг кадрулуушкүнүүр деткип, танышкан. Бо хүннерде бергинген планның кырынга 100 тонна сигенни немей бүдүрер улуг соруланы салган ажылдап турарлар. Салбыр баштаар черi, партия ээ организациязы болгаш кодээ Совет ховунуң ажыл-ишчилериниң ажылдап, чурттазырына бүгү-ле таарымчалыг байырлалы тургузар дээш бүгү таланың кичээнгейiин кошкатпайн келген.

С. ДОНГАК.

Школачыларга

Зөткен субботада Кызыл хоорайга чаа өөредилге чылынга турасиаатнан школачыларның онза чугула өөредилге номнарының, чуруур, бижиир саазын кыдыраажының, ооң, ыыс уругларның школа формаларының, кышкы, чайгы идик-хевиниң базаары болган. Аңаа иитизи-биле хоорайның 20 ажыг магазиннери чугула хереглелдиг барааннарын делгеп сатнан. Школачыларга турасиаатkан бо базаар үезинде формаларны, фартуктарны халаска быжып, уругларның негелдезин хандырган.

Школачыларга базаар-биле чергелештир универмаг чөөк-навызы шөлге янзы-бүрү пөс материалдарын ажылчы чонга сатнан.

Шөлдерде тараан тараа культураларын чидириг чөкпа ажаап алырынга Улуг-Хемде «Улуг-Хая» совхозтуң механизаторлары иол ынчээнгейни угландырган.

ЧУРУКТА: комбайнер ТУЛУШ ДАШ-ООЛ 700 ажыг га черле иөөк-тараанны шалыпкын кесчип, идепкейлиг киришкен. Ол ам өөрү-биле өске шөлдерде тараа кестиришгезин үргүлчүлеп турар. Чанында чурукта комбайн-биле тараа кестиришгези

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

САЛДЫНГАН СОРУЛГАНЫ КҮҮСЕДИР

Алдарлыг ленинчи юбилейни болгаш Совет Тыванын 25 чыл болур байырлалынга бистин республиканын ажылчы чоннары политиктиг болгаш куш-ажылчы кодуруүшкүн-биле белеткенип турар. Эрткен чәрби беш чылдың дургузунда Тыванын хөорай, суурларында ыка хөй тудуглар тутунуп, ажыглалга кирген.

1944 чылда тудугга капитал салыышкын 700 мун рубль турган. А 1968 чылда ол чурагай 42,3 миллион рубль четкен. Бо чылын 56,4 миллион рубль түнүг тудуглары ажыглалга киирери күрүне планында көрүнген. Оон иштинде Кызылдың, Ак-Довуракты электри станцияларын алгыдары, 53,6 мун дөрбелчин метр шөлүг чуртталга бажыннарын, 1900 олуттуг школаларны, 750 олуттуг уруглар албан черлерин болгаш Ак-Довурак — Абаза аразында электри дамчыдылгазының база өске-даа үлетпүр бүдүрүлге объектилерин, көдээ ажыл-агыйның, культура албан черлериниң тудугларын тудары көрүнгеш.

Эрткен чылдың бирги чартыының түннелдери-биле деннәрге бо чылдың 6 айларында тудуг-монтаж ажылдарының хемнээли 10,8 хуу өскен.

«Тыва көдээ тудуг» трестиң тудуг организациялары чартык чыл планын 100,1 хуу күүсеткен. Ол трестиң № 62 463, 741 көжүп чоруур тудуг колонналары чартык чылда кылыр ажылын күүсеткилээн. Ол ышкаш № 72 механизастаттынган колонна, № 1 орук-тудуг эргелеги, «Восток сантехмонтажтың» тудуг колонназы алды айларның планын күүсеткип шыдаан. Боттарынга алган даалгаларын өлөн хөй бригадалар ажыр күүсеткилээн. Олардан «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде эш Сендажының, «Тыва кобальт» тудугда Монге Иргиттиң, Кызылда эш Белковтуң бригадаларын болгаш өскелерни-даа демдеглеп болур.

Бо чылдың бирги чартыында көдээ черлерде 130 километр ажыг электри дамчыдылгазының шугумун, 12,5 мун дөрбелчин метр чуртталга шөлүн, оон иштинде Кызылда 3 мун дөрбелчин метр чуртталга шөлүн, 140 орунныг уруглар садын болгаш өске-даа тудугларын ажыглалга киирген.

«Тыва кобальт», «Тыва даг-дүгү» комбинаттарның, Кызылдың тудуг материалдары кылыр комбинадының болгаш Терлиг-Хаяның меңгүн-суу бүдүрер бүдүрүлгезиниң, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң тудугларында хөй акша-хөреңги шигээдип алдынган.

Ынчалзажок бирги чартык чылда кол фондуларга көрүнген тудугларны ажыглалга киирери чүгле 54,7 хуу, а капитал салыышкынының планы 68,7 хуу күүсеттинген. Үлетпүр бүдүрүлге болгаш көдээ ажыл-агый объектилерин, чуртталга болгаш культура албан черлерин тударының күрүне планы күүсеттинмээн. Республиканың чурттакчы чону нитизи-биле 9,4 мун дөрбелчин метр чуртталга шөлүн чезир албаан. Оон иштинде Кызылдың тудугжулдары Енисей кварталында № 1 бажынны, көдээ тудугжулар 90 орунныг уруглар садын, Тээлизе 320 олуттуг школаны ажыглалга киирбээн. Тудугларны дүрген ажыглалга киирер талазы-биле улут хөжүдаашкыннар Кызыл хөорайга, Барыын-Хемчик, Эрзин, Тес-Хем районнарга бар болуп артыпшаан.

«Тыва тудуг» трест (эргелекчизи эш Ондар), тудуг-монтаж ажылдарының күрүне планын чартык чылда 72 хуу, тудугларны ажыглалга киирериниң чыл планын 13,9 хуу күүсеткен. Оон ангыда «Кызыл үлетпүр тудуг», «Тыва даг-дүгү», № 3 тудуг-монтаж, № 48 тудуг эргелелеринде куш-ажылдың бүдүрүкчүлүү чавыс, машиналар болгаш өске-даа механизмнер бүрүнү-биле ажыглаттынмайн келген. Ажылды нүрүзүнүң хол-биле кылып, хөй үени ажык чокка чыгыган турар. Оон үжурунган бүдүрген кылыгларның шынары куду. Трестиң тудуг организациялары тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин чингедириниң даалгаларын күүсеттейн, сантехө талазы-биле бергелерге таваржып келген. Планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг беришкинниң чаа системазынче шилчириңге белеткел база кошкак. Ол трестө партия, профэвилел, комсомол организациялары тудугга партийжи контрольду тургуспаан болгаш социалистиг чарышты безин деннелге организастап шылаваан.

«Тыва септелге-тудуг» (эргелекчизи эш Емельяницев), «Тыва суг-тудуг» (эргелекчизи эш Сургутанов) трестерде бирги чартык чыл түннелдери база-ла өөрүнчүг эвес. Ол ышкаш өске-даа эргелелерниң болгаш министерстволарның ажылагыйжы арга-биле чорудуп турар тудуг-монтаж ажылдарының алды айга көрүнген планы чеден-не хууга кылчыынган.

Түс черниң тудуг материалдарын белеткээр коллективтерден Кызылдың түүйбу заводу, Улуг-Хем ыыш үлетпүр ажылагыйы, трестерниң бүдүрүлгелери, районнарга ажылырал хандырылга комбинаттары куду шынарлыг продукцияны белеткеп турар. Чартык чылда 55 мун кезек түүйбүну, 2,8 тонна чүтайны, 400 кубометр демир-бетон конструкцияларны тудугларга чедир бербээн. Чүгле «Тыва тудуг» трест чеди мун тонна цементиниң чедир албаан. Ынчалзажок бар материалдарны камналга чок чарыгдап турар. Кызылда тудуг материаллары бүдүрер комбинаттың тудуунга чарыгдаар акша-хөреңгиниң сметада көрүнгениниң чүгле 20 хуузу ажыглаттынган.

Үлетпүр тудуг материалдарының эргелели (эш Лушников), «Тыва тудуг» трест бо чылдың арткан үезинде тудуг материаллары белеткээр комбинатты тударын доозун, ажыглалга киирерин хандырар шинчиринг хемчегларни алыр хүлээлгелиглер.

Чыл төнчүзүнге чедир арткан айларда кылыр ажылдар амдаа хөй. Республиканың тудугжулары 41 мун дөрбелчин метр тудуг шөлүн ажыглалга киирер сорулгалыг. «Тыва кобальт» комбинаттың, «Орбита» станцияның, Ак-Довурак — Абаза оруунун, Ак-Довуракта үүрмектеп сорттаар комплекстиң тудуун ажыглалга киирер. Көдээ ажыл-агый объектилери-биле чергелештир культура албан черлериниң, ылангыя Бай-Хаакта, Тээлизе школалары, «Тиилелге» совхозта клубту дүрген доозарынче кичээнгей салыр херек.

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели тудуг ажылын дүргелеир база тудугжуларның шалың төлевирин өстүрериңче угланган хемчеглерни каш удаа ап чоруткан. Аңаа харыы кылыр бар арга, курлавырларны шын ажыглап, куш-ажылның бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алыр херек.

Бирги чартык чылда болган хожудаашкыннарны дүрген үзүткеп, ленинчи юбилейге чедиишкинниг ужуражыры-биле алган хүлээлгелерни күүселир дээш ээштинг хемчеглерни ап чорудары — кол сорулгаларывыстың бирээзи болур.

Г. ДОЛГОПОЛОВ.
СЭКП обкомунуң үлетпүр-транспорт килдизиниң эргелекчиги.

Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозта мал чемнериниң белеткели хайныышкынныг чоруп турар. Ында Куулар Эрес-оолга удурткан механизастаан звено 80 ажыг тонна сигеянни бөлүп сараттаан.

Сараат салыр тракторнуң башкарыкчызы (чурукта) **Монгуш Каадыр-оол** эрестиг ажылдап, хүнде үлүүн үргүлчү ажыр күүседип турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Комсомолчу сөс быжыг

Комсомол хуралынга «В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур ооңга төлептиг ужуражыры-биле колхозтуң комсомолчу-аныяктарының соруглаларының дугайында» айтырыгны чугаалажыр деп медээ колхоз девискээринге тарай берген.

Хайың биле Чумпуртай ажылын дооскаш, кежээки чем үезинде хуралга кандыг хүлээлге алырын дугуржуп эгелээн. Бир эвес шын саналашкын кылбайн, аас эдер болза, соглээн сөс ажыл-херек-биле дүүшпейн баар болгай, сумележири черле чөптүг.

— Колхозтуң бүдүрүлге планында төрүүр чүс баш хойдан 90 хураган алыр дээп. Бис 95-ти доруктуруп өстүрерни хүлээпзивиссе кандыгыл? — деп, Хайың Свердов кадайындан айтырган.

— Шыдаар ирги бис бе, мал ажылынга арга-дуржулгавыс база эккээш болгай — деп, Чумпуртай Тамыжап шала дадагалаап харылаан.

— Ажыл-ишке төлептиг аныяк павын, бүгү аргалар бар турда шыдаар бис — деп, Хайың бүзүредиг чугаалаан.

— Чумпуртай чөпшээрешкенин илередип бажын доңгап кылгаш, хуралга ол дугайында санал бээрин Свердовка сумелээн.

Комсомол хуралы... Илеткелчи соруглаарны, кылыр ажылдарны тодаргай айытыкан. Саналдар эгелээн. Комсомолчулар ажылының аайы-биле ленинчи юбилейни төлептиг үткуур дээш бедиткен хүлээлгелерни ап турган.

— Ам кымда санал барыл? — деп, хуралдың даргалакчызы айтырган.

— Мен болур ирги бе? деп чопшээретпишаан, Хайың Свердов санал бээрн-биле туруп келген.

Хойжу бригадазының бодунуң ажылын чыылганнарга таныштыргаш, тодаргай хүлээлелериниче киринкеп. Чүе баш төрүүр хойдан 95 хураган алырын кадайы-биле сүмелешкен-даа болза, өске эштерниң хүлээлгелери бедик болганындан чүске онаалтыр чүе хураганны алыр бис деп дидимп-биле чугаалаан. Оңу хуралдың киржикчилерн деткип, доспес комсомолчулар соглээн сөзүн ажыл-херек кырынга боттандырып шыдаар дээрзинге бүзүрелин илереткен. Оон бээр чыл эрткен. Алдынган хүлээлелер канчаар күүсеттингенин тодаргай чугаалап болур. Аныяк малчыннар Хайың Свердов биле Чумпуртай Тамыжап чүс баш төрүүр хойга онаалтыр чүсү эвес, харын 112 хураганны доруктуруп өстүртеш, колхозунга дужаагаан.

Комсомолчу өг-бүле 4 чыл бурунгаар «Чаа орук» колхозка хөй кадарып киргеп. Бо аразында ажылга кызымаккайы-биле, мурнакчы хойжуларның арга-сүмезин бодунга тодарыштыр ажыглап келгенинден чедиишкинниг болган.

— Комсомол хуралынга хүлээлгени алгаш, оңу канчаар боттандырар хемчеглерни сүмележип корген бис. Состу чугаалаптары белен-не болгай, оңу ажылга коргүзери хөй күштү, аргаларны, мергежилди негээр. Ынчангаш комсомолчу созүүсту эдээр дээш бичe эвес күженишкинивисти үндүрдүвүс — деп, Хайың чугаалаар.

Аныяк хойжулар эрткен чылын малдың чайгы семиртилгезинге кичээнгейни салып, каш удаа одарны солаан түңнелиивде хойларының дең-гилдези эки болган. Кыштаанда, чазаанда кажааларын тодарымчалыг септээп. Ылаңгыя чаш хураган кажааларын мурнунда турганындан экижиди кылып алган. Комсомолчу кадарчылар дуржулгалыг эштериниң үлегери-биле хөй оолдаашкынны чазып эрте февраль айда чорудары тазарымчалыг деп санап турар. Ол үеде хөй семис-шыырак, хураганнары аарыычал эвес болур. Оңу чедип алыры-биле боозаадылганы воотехниктерниң сүмези ёзугаар чогуур үезинде организастыр чоруткан. Хойларга, чаш хураганнарга чидиртир эки шыпарлыг кок сигенни белеткээш, кыштаанга чедирип алган.

Хойнуң кышкы одарын шып таарыштырары чогумчалыг деп Хайың Свердов санап турар. Күзүн хойнуң боозу бичe, хар чугa, соок эвес үеде ыраккы одарларга, хаттыг, соок хүнnерде ыжык черлерге кадарарын чурумчуткан. Хойлар торүүр чоокшулай бергенде коданнан ырак эвес камнап алган одарны ажыглап келген.

— Хураганны доруктуруп өстүрерн, ажаары хойжунуң ажылында чымыштыг үе ол. Хайгаарал, ажаалданы бичeдаа кошкаш кылбайн, сакманиктерниң күш-ажылын чоп түт таарыштыр тургузары, сумени бээри эң-не ажыктыг — деп, Чумпуртай ажыл-ижин доңчузу-биле таймылбырлаар.

Аныяк ажылчыннарның бо бүгү чорудуп келген ажыктыг хемчеглери халае барбаан. Төрээн 364 хойундан 410 хураганны алган, бир баш хойга онаалтыр дүк кыргын алыр планын ажыр күүсеткен. Ынчангаш Эрзин районда мурнакчы хойжуларның одуруунче кирип, комсомолчу сөзүн эдээн.

Амгы үеде комсомолчу хойжулар Бай-Хөлде чайлаглап, семиртилгезин организастыр чорудуп турар. Кыштаанның септелгезин дооскан, 370 хураган кирер чаа кажааны боттары кылып алган. Хойжу бригаданың кежигүннери-биле Хайың Свердов сиген белеткелинде идепкейлиг киржип турар.

Баштайгы чедиишкиннерге менээргенмейн, оңу улам быжыглаар, ковүдедир, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур ооңга улам бедик коргүзүгзерзиг ужуражыр сорулганы аныяк хойжулар салгаш, шудургу ажылдан киринкеп.

Х. ТААН-ООЛ.

ЧУРУКТА: комсомолчу хойжулар Хайың Свердов биле Чумпуртай Тамыжап.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Тудугжуларның чедиишкини

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл ооңга төлептиг ужуражыр дээш Бии-Хем районнуң тудугжуларының аразында социалистиг чарыш барыкла ийи чыл бурунгаар эгелей берген.

Тудуг ажылдарының темпизин дүргедиривиге ол чарыш чогуур түңнелин берген. Сөөлгү үш чылдар иштинде районга ийи Культура бажыны, үш көдээ клуб, чеди кызыл-булуңнар болгаш библиотекалар, ийи школа, уруглар садтары, магазиннер, чунар-бажыннар немешкен. Оон ынай бүдүрүлгениң хөй тудуглары кылдынган.

Чүгле бо чылдың бир дугаар чартыында алдан квартираларны ажыглалга киирген. Ол дээрге эрткен будун чылдыынган хөй болган. 62 дугаар көжүп чоруур механизастаттынган тудуг колонназы эки ажылдап, тудугнуң чартык чыл планын 118 хуу, оон иштинде чурттalга бажыннарын ажыглалга киирерин 170 хуу күүсеткен. Бригадалар аразында социалистиг чарышка эш Гладковтуң удурткан бригадазы ён дээре түңнелдиг болуп үнген. Ол ышкаш «Өөк», «Саян» совхозтарының тудугжулары база-ла эки ажылдаваннар.

К. МААДЫ.

Ээлчеглиг ужуражыышкын

СЭКП-ниң Улут-Хем райкому районнуң удуртур ажылакчылары, совхозтарның директорларының, колхозтар баштаар черлериниң даргалары-биле чер-черге районнуң ажылчы чонунуң ужуражылгазын эрттирерин чаңгыс удаа өвес чоруудуп келген. Ынаныг ужуражылга чоокта чаа «Найырал» совхозтуң Кызыл-Даг салбырынга болган. Аңаа партия райкомунуң бирги секретары эш Буянды делегей байдалының дугайында лекция ноючаан.

Районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальныгы эш Ирма, райкүүском даргазы эш Байкалов, районнуң тудуг эргелелиниң эш Малышев, ажылчын кооперациязындан эш Наксыл, совхоз директору эш Дрошев болгаш өскелерлээ ужуражылгага киржип, түс-бүрү харылап турар алырының аайы-биле информацияларны кыганнар. Чон саналгаларын чугаалаан.

С. САРЫГ.

Эәлчеглиг ужуражыышкын

СЭКП-ниң Улут-Хем райкому районнуң удуртур ажылакчылары, совхозтарның директорларының, колхозтар баштаар черлериниң даргалары-биле чер-черге районнуң ажылчы чонунуң ужуражылгазын эрттирерин чаңгыс удаа өвес чоруудуп келген. Ынаныг ужуражылга чоокта чаа «Найырал» совхозтуң Кызыл-Даг салбырынга болган. Аңаа партия райкомунуң бирги секретары эш Буянды делегей байдалының дугайында лекция ноючаан.

Районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальныгы эш Ирма, райкүүском даргазы эш Байкалов, районнуң тудуг эргелелиниң эш Малышев, ажылчын кооперациязындан эш Наксыл, совхоз директору эш Дрошев болгаш өскелерлээ ужуражылгага киржип, түс-бүрү харылап турар алырының аайы-биле информацияларны кыганнар. Чон саналгаларын чугаалаан.

С. САРЫГ.

„...КЕЛИР ҮЕ АНЫЯКТАРНЫЫ...“

Ленинчи юбилейге уткуштур

1.

«Бис келир үениң партиязы бис, а келир үе аныяктарныы. Бис чаартыкчыларның партиязы бис, а чаартыкчыларны аныяктар кезээде шүвелдин-биле эдерер. Бис эргенниң ирииге удур эрес-маадырлыг демисеелдиң партиязы бис, а аныяктар ыыдыг эрес-маадырлыг демисеелге неезээде бир дугаарынга бааргаре» деп, В. И. Ленин биижээн.

В. И. Ленин баштаан большевиктер партиязы коммунистиг аныяктарның эвилелин тургузарының эгелекчизи болуп, коммунизм дээш демисеелге аныяктарны, оон организацияларының ужур-дузазыйың дугайында айтырыгларны теория талазы-биле эң-не баштай ханы, бүгү талалыы-биле ажылдап кылган. Чаа тургузуунуң тинделгезин дээш аныяктары мобилизастарының эң дээрге хевири — сорулгазының, мөзүзүүн талазы-биле коммунисти, составы массалыг, ажылының принципиниң болгаш ергазының талазы-биле болу тускай аныяктар организациязынга аныяк оолдар, кыстарны каттыштырары болур деп В. И. Ленин санап турган.

1918 чылдың октябрь 29-та аныяктың болгаш тараачын аныяктарның бирги бүгү-россия съездинде комсомолдуң төрүттүгенин чарлаан. Ажылчын болгаш тараачын аныяктарны, өске-даа социал бөлүктериниң мурнакчы төлээлекчилерин комсомол партияның удуртулгазы-биле идея база организация талазы-биле сырый каттыштырган. Коммунизмни тургузар, аныяк салгакчыларны коммунистиг идеяларга бердингеннииң ёзугаарга кижизидер талазы-биле партияга дузалаары — комсомолдуң кол сорулгазы ол деп, В. И. Ленин тодаргайлаан.

Чаа нинтилелди тургузарынга аныяктарның ролюнүн хүтайында марксизм-ленинизмниң эң чугула теоретиктиг документизи, ёзүп орар салгакчыларны коммунистиг ёзугa кижизидеринiң программазы Россияның аныяктарның Коммунистиг Эвилелиниң III съездизинге Ленинниң төөгүзүүт чугаазы болур. Комсомол болуп долгандыр миллион-миллион аныяктарны сырый каттыштырып, чурттуң аныяк оолдар, кыстарын эдертир ужурлуг, аныяктар эвилели аныяктарны коммунистиг ёзугa кижизидеринiң хөрээнге идепкейн улуг, инициативазын калбак, бот-тыышкыг болур деп, Ильич негеп чораан.

Оон чугаалааны: «Коммунистиг аныяктарның эвилели болза кандыг-даа ажылга бодунуң дузазын көргүзүп, бодунуң инициативазын үндүрүп, боду эгелекчи болуп турар шалыпчы болуп болур ужурлуг». А бистиң комсомолувус Владимир Ильичиниң ынчаар көөрүн күзеп чораанын дег, харын-на ыыдыг шаңпочы болуп болур болгаш. Ол — коммунизм дээш бүзүредиг демисеччилерни белеткээринiң школазы, ол — чурттуң бүгү-ле политиктиг, ажылагый, культура амыдыралында чугула теоретиктиг документи, ёзүп орар эдилээн. Оон херечензи — хамааты дайынның чылдарында аныяк Совет республиканың дайзыннарын аныяктарның чылча шаап тургааны, Днепрогэсти, Магнитканы, Амурда Комсомольскиниң, Кузбасстың, Туркестан — Сибирь демир-орууң оларның тудуп турганы болур. Ленинчи комсомолдуң кижизиткеннериниң Ада-чурттуң Улуг дайынынга фашистиг кулдаачыларга айыылыгга удур маадырлыг демисеелиниң өлүм чок. Тулчуушкуннар төлүүге маадырлыг демисеежин турганы дээш, комсомолдуң кижизиткени 7 мун ажыг книжге Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскан, үш чартык миллион аныяктарны ССРЭ-нин орденнери, медальдары-биле шаңнаан.

Ленинчи айтыышкыннарны барымдаалаашкын, партия бодунуң Программазынга чуртка коммунистиг тургузуушкунуң чаа чидамынга комсомолдуң кол чугула сорулгаларын тодаргайлаан. Партия комсомолду коммунизмниң тургузар дээш демисеелге тургузукчу, чогаадыкчы күш кылдыр көрүп турар, чуртуң улам бурунгаар хөгжүлдезиниң чедиишкинниг болуру маркизм-ленинизмниң идеаларын боттандырарынга оон практиктиг ажыл-чорудулгазындав хөйү-биле хамаарыжыр.

Комсомолдуң ажыл-чорудулгазынга оон 50 чыл ооңга холбаштырган байырлыг хуралга СЭКП ТК-ның Чиигизие секретары Л. И. Брежневтиң чугаазы бо үеде эң чугула документ болуур. «Коммунизмге өөренир» деп ленинчи лозунун утказын, ужур-дузазын ол чугаада ханы, бүгү талабиле тодаргайлаан. Ленинчи чагыгларга шынчы 60 чылдарның комсомолчулары болгаш аныяктары совет улустуң дайынчы, күш-ажылчы чаңчылдарын ыдыктыышкыннарын кадагалап, ковүдедип, партияның XXIII съездизиниң салганы өндүр улуг сорулгаларын шиитпирлээр дээш эрес-маадырлыг ажылдап турар.

Комсомолчулар, аныяк оолдар, кыстар коммунистер-биле кады социалистиг чарыштың болгаш коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң пионерларының болуп, беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир, социалистиг бүдүрүлгениң бедик көргүзүлгүг болуруун хандырар дээш чүткүлдүг демисеежин турарын айтыры өөрүнчүг.

Ооң бадыткалы: сөөлгү 12 чылдың дургузунда комсомолчу путёвкалар-биле миллион сес чүс мун ажыг оолдар, кыстар чурттуң чаа тудугларынче чоруткулаан. Олар делегейде эң улуг Братск ГЭС-тин, Абакан — Тайшет демир-оруктуң, Бухара—Урал аразының газ дамчыдыкчызының болгаш өске-даа улут тудугларга, Сибирьниң, Соңгу чүктүң, Ыраккы Чөөн чүктүң байлактарын шигээдип алырынга, кур болгаш курукнан черлерни шигээдириңге киришкен.

В. И. Ленинниң төрүттүгенинден бээр 100 чыл болур ооңбиле холбаштыр чурттуң улус ажыл-агыйынга эң чугула 100 объектилериниң тудугларын комсомол шефтеп турар, оларның аразында: делегейде эң улуг Красноярск, Саяно-Шушенск ГЭС-тер, Соңгу чүк биле Төптүң аразының газдамчыдыкчызының тудуу, Тольяттн хоорайда автозавод тудуу болгаш оон-даа өске тудулар бар.

Совет тургузуг күрүнеңиң болгаш хөй-ниитиниң ажылчорудулгазынга аныяктарның калбаа-биле киржирин хандырган, ол — Ильичиниң үндезилеп тургусканы Коммунистиг партияның Программазынга бижыглаан бир үндезин чүүл-дүр, ынчангаш ол херекке оон киржилгези идепкейлиг. 350 мун ажыг аныяк кижилер республикаларның Дээди Советтериниң, чер-чер Советтериниң депутаттары. Чурттуң эрге-чагыргазының Дээди органы — ССРЭ-ниң Дээди Советинде аныяктарның 182 төлээлекчилери бар.

Бежен чыл дургузунда чүс миллион хире кижи идея талазы-биле комсомолдуң хүрээлеңинге кижизиттингеп, оон кижизиткени миллионну-биле саналар аныяк кижилерни СЭКП-ниң хүрээлеңинге хүлээп алган.

Харын-на бо бүгүнүң хараазында бистиң Төрээн чуртувустуң өндүр улуг чедиишкиннериңе комсомолдуң киирген салыышкыны дээш, оон ажыл-чорудулгазын Совет Эвилелиниң алды орденнибиле шаңнаан демдеглээн.

2.

Улуг Төрээн чуртувустуң хөй миллион аныяк салгакчыларының бир дайынчы отряды бистиң Тыва АССР-ниң аныяктары, оон комсомол организациязы болуп турар. Чуртуң өске-даа областарының төлээлекчилери-биле кады бистиң республиканың оолдар, кыстары беш чылдың чугула улус ажыл-агыйжы объектилериниң — Ак-Довуракта даг-дүгү болгаш Ховуу-Аксында кобальт комбинаттарының тудутларында киржип турар.

Тыва аныяктарның культуразы база таныттынмас кылдыр чаартынган. Чижээ, комсомолдуң область организациязының составының 40 хуузу дээдн, тускай ортумак болгаш ортумак өөредилгелиг болуп турар. Бо хүнnерде республиканың комсомолчулары, бүгү оолдар, кыстары В. И. Ленинниң төрүттүгеп хүнүнден бээр 100 чыл ооңга идепкейлиг белеткенип турар. Күш-ажылчы ленинчи эдилгеде 170 комсомолчу-аныяктар коллективтери тургулапкан.

СЭКП XX съездиниң аттыг совхозтуң Дөргүн, «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая, «Кызыл тараачын» колхозтуң Билелит фермаларының аныяктар коллективтери боттарының социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле эки ажылдап, бедик түңнелдерни чедип ап турары ленинчи чагыглар ёзугаар коммунистиг тургузуушкунга аныяктарның киржилгезиниң бедик рольдуг болуп турарының херечензи-дир.

«ВЛКСМ-ниң 50 чылының болгаш аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң сорулгаларының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы теория болгаш практика талазы-биле улуг ужур-дузалыг, амгы үеде комсомолдуң ажылчорудулгазының кол утланышкынныарын ында айытыкан, аңаа үндезилээш, ажылагый, культура болгаш күрүне тургузуушкунуна комсомолдуң ролю улам бедип турар.

Ооң чайниналчак чижээ бистиң республиканың комсомол организациязы болур Комсомолчуларның чартыындан хой кезии материалдың будүрүлгеде ажылдап, коммунизмниң материал-техниктиг базазының тургузарының мурнуку одуруунда турарлар. Ак-Довуракта С. Лүндүптүң удуртканы дашчыларның комсомолчу-аныяктар бригадазын, «Тывакобальтыда Е. Чүлдүмнүң, республика типографиязында Л. Чадамбаның бригадаларын көрзээл, олар комунизмчи ёзу-биле ажылдаарының үлегерин көргүзүп турар. Үлетүүрде, тудутда, транспортта ыыдыг мурнакчы коллективтер эвээш эвес. Эрзиниң аныяк хойжуларын, Тандыбиле Каа-Хемниң механизаторларын, Бии-Хем биле Чөөн-Хемчиктиң саанчыларын көрээл: оларның эрестиг ажыл-ижин Эрзиниң «Чаа орук» колхозунуң аныяк хойжузу С. Хаймидың 100 хойдан-на 112 хураганны алган маадырлыг ажылының чижээбиле көргүзүп болур бис. Ындыглар хөй болгай.

Ленинчи теоретиктиг салгалды ханызы-биле өөрениң — аныяктарның бир кол сорулгазы. Аңаа комсомол организацияларында чорудуп турар ленинчи зачёттар улуг рольдуг. Комсомол организацияларының хөй нурузу аңаа организастыы-биле киргеннер. Комсомол хуралдарынга, беселарга Тываның аныяктарының өөренээ чогуур ленинчи номнарын тодаргайлаан, чүгле маңаа чедир эрткен комсомол хуралдарынга ленинчи 189 чогаалдарны өөренирин шиитпирлээн.

Ленинчи зачёттуң чорудулгазында 4 мун ажыг комсомолчулар болгаш аныяктар ле-тус-даа, коллективтиг-даа үлээлгелерин алган, мурнуда комсомолчу даалгалары үк турган 2500 комсомолчуның хөй-ниитин ажылынче ... туткан. Ленинчи юбилейге белеткелдиң үезинде чүс-чүс оолдар, кыстар ниити болгаш политиктиг билиин бедидер күзелди илереткен, оларның саны эрткен чылдыынган 1,5 катап хөй болур.

В. И. Ленинниң төрүттүгеп хүнүнге белеткел дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын күүседир талазы-биле кол хемчегларның бирээзи ленинчи номчулгаларны чорудары болур. Бо ажыл республикада калбарган, ол болза Ленинниң чогаалдарын өөренирингe, ленинчи ёзу-биле чурттап, демисежиринге, партияның болгаш чоннуң революссу чаңчылдарын шиитээдип алырынга аныяк оолдар, кыстарга дузалаар.

Комсомол организацияларының бо талазы-биле сорулгазы — аныяктар лекторияларын организастагылаары, каяа чүве чугаалаарының графигин ылаавылалдыг бодап көөрү болур. Аныяктарга ленинчи номчулгалар комсомол организацияларында айда бир катап, партияның болгаш комсомолдуң хоочун, сураглыг кижилеринiң, будүрүлгениң аныяк мурнакчыларының киржилгези-биле байырлалдыг байдалга эрткилээр ужурлуг.

Өндүр улуг коммунистиг тургузуушкунга идепкейлиг киржип, партияның удуртулгазы-биле кайгамчык улуг сорулгаларны шиитпирлевишаап, бистиң үениң аныяктары ленинчи чагыг ёзугаар ажылдап, чурттап, өөренир, оон адын эдилээр бедик алдарын төлептиг шиизидер, ынчангаш ол бүгү болза коммунистиг тургузуушкунга аныяктарның ролюнүн дугайында ленинчи чагыгның боттанылгазы болур-дур.

А. КАВЗАЙ,
ВЛКСМ обкомунуң секретары.

В. И. Ленинниң музейиниң залдары-биле

ИЛЬИЧ ПРАГАЧЫЛАРНЫҢ ЧҮРЕКТЕРИНДЕ

«Прагачылар боттарының хоорайынга Владимир Ильич Ленинниң чурттап турганын кажан-даа утпас». Бо бижимел болган бажыңның шалазындан девиригнең чедир Ленинниң аажок улуг чуруу бо залдың ажыын арта баскан кижи бүрүзүн уткуур. А ол залдан 1912 чылдың январьда Россияның социал-демократтыг партиязының VI Прага конференциязының ажылдап турган бичии өрээлинге кире бээр.

Өрээлдиң бир талазы хаазы каш-даа соңгалыг. Олар бажыңның кудуктуг талазы даштынче көрүнген. Хыралып калган эрги шалага, доозулуг бөдүүн үш столга бүлүртүцээмээр чырык дээп турар. Оларны долгандыр—чээрби шаа вена сандайлары турар. Бир сандай хурал даргазыямы. Аңаа конференциязының ажылдап турган үезинде Ленин каш-даа катап олурган.

«Чаа байдалда биеэки революстуг өчүс сорулгалар болган революстуг арга-методтар дээш с. д. партияның демиселиңге дузалаар биеэки организастыг хевирлерни быжыглаар болган чаа, четчир эптиг, организастыг хевирлерни тургузар талазы-биле күжениишкиниг ажыл ажылчын шимчээшкиниңде сегиишкиңге холбаштыр үргүлүлээр дээрзиңге бүзүрелиң конференция илдергейдең түр».

Владимир Ильичниң бижээни конференциязының резолюциязының бо сөстери аңаа, Прагада шаандагы Улусчу бажыңның бо бөдүүн өрээлинге бир-ле дугаарында дыңналган. Партия хүрээлеңинден оппортуунистерни үндүр сывырган болган бистиң бүгү чуртувуста большевикчи организацияларны большевиктерниң чаңгыс аай, монолиттыг партиязы кылдыр каттыжарынга чедирген эң чугула шинтпирлерни аңаа хүлээп алган.

Ам ында музей. Чүгле ол төөгүлүг өрээлде музейни тургускан эвес. Праганың төвүнде Гиберн кудумчуда № 7 бүгү бажың Владимир Ильич Ленинниң музейи болу берген. 1907 чылда-ла чех социал-демократтыг партия бо бажыңны садыы алган болган Улусчу бажың деп адаан. Ынчаарда Чехиязы ажылчын шимчээшкиниңниң бир яңзы төвү болу берген. Ук бажыңга ажылчын солуннарны парлап, ажылчы бөлүүмнер чыглып турган, аңаа профсоюзилеринге удуртулгазы хуралдап, ажылчын академияның дыңнакчылары аңаа бо-лур лекцияларга кээп турган. Бо бажың делегейниң ийи дайынының чылдарында удурланышкыныың демиселчилерни болган 1945 чылдың майда Прагага тура халыышкыныың маадырларын билир. Оон ужурунда 1948 чылдың чайында Чехословакияның Коммунистиг партиязы-биле социал-демократтыг партияның каттышкан социал-демократтыг партияны бажыңны музей кылырын шинтпирлээн. 1953 чылда Владимир Ильич Ленинниң музейин ажыткан. Музейниң байырлалдыг ажыдыышкыныңга чурттуң баштайгы ажылчын президентиниң Клемент Готвальд олурушкан.

В. И. Ленинниң иделерлиңе турааскаал болдурганы музейниң залдарында совет кижи бүрүзүниң ергын чоок төөгүлүг хөй фото-чуруктар: бичии Володя өг-бүлезиниң кежигүнериниң аразында олурээр, Владимир Ульянов — Гимназист, студент. Яңзы-бүрү материалдар Ленинниң революстуг ажыл-чоруулгазының эгелээн дугайын, профессионал революсчу, эртемден, публицист, книжи төрээгетениң төөгүзүнде ажылчыныарның болган таразычыныарның баштыңчызы болуп оон хөй чылдыг болган аажок берге ажылының дугайын чугаалап турар.

Чехияда, Моравияда, Словакияда ажылчын шимчээшкиниңге ленинчи иделерниң, Россияга революстуг болуушкунарның чедирген салдарының дугайын чугаалап турар документилер музейде бар. Эрги чуруктарда — 1905 чылда Праганың болган Кладноның ажылчы чоннарының хөй муң кижи киржикчилиг чыскаалдары. Ажылчыннар бүгүнниги болган дең соңгулда эргезин негээн. Ол болза, бирги орус революциязының шуут чедирген салдары болган. Фото-чуруктарның чанында —Чехословакияның карандаш-биле демдеглээн чурт чуруу. 1905—1906 чылдарда чех болган словак ажылыннарның база тараачыннарның хөделиишкиниери болган хоорайларны болган суурларны демдеглээн од. Аңгы аайы-биле аку-дүңмалар Россияның пролетариадының хоспалганыг шимчээшкиниң мынчаар көргөн.

Шил адаанда — «Аврораның» македи. Невага маадырлыг үгер боонуң даажы Влтаваның эриктериңе чаңгыланып чеде берген. Улуг Октябрьның организаккчызы болган баштыңчызы Ленинниң чарлаанын улустарның бот шинтпирлеттигмер принципин алыында барын бот тускайлаң чехословак күрүнеңиң тургустуларынга чедирген.

Стендада—Чехословакияның Коммунистиг партиязының төп органы «Руде Правоңуң» саргара берген арыннары. 1921 чылда Москвага Коминтерниниң конгрезиниң хуралдарының дугайында тодаргай отчёттар. Солуннуң бир номеринде «Ленин коммунистиг тактика дугайында» деп делгерең түүлү бижээн. А оон чанында — делегейниң ажылчын шимчээшкиниңниң улуг ажылдахчызы, а сөөлүндүр ЧССРниң президентиниң А. Запотоцкийниң ол конгресске Владимир Ильичбиле ужуражыышкыныңарының дугайында тураскаалдыг демдеглелериңиң фото-чурук хоолгалары, Ленинчи өөредиг, ленинчи үлегерчижек чехословак коммунистериңиң практиктиг ажылынга онаа улуг ужур-дүзалыг болган дугайын мухазейниң делгирлери хереченлеп турар. 1924 чылдың январьның кажыдалдыг хүнеринде «Руде Право» солунга парлаан материалдарга ол хире ханы кажыдалды илергейзээниниң ужуру-даа ол боор.

Владимир Ильичниң мөчээ соонда В. Маяковский Ленинниң херээ хөй миллион кижилериң ажыл-херектериңе чурттап турарын демдеглевишаан, «Ленин амдаа бүгү дириглерден артык дириг» деп бижээн. Оон ужурунда Прагада ленинчи музейниң делгирлери Ленин чокка бистиң чурттап артканнынс, ынчалза-даа оон идеяларының чырыы-биле хереллденген бүгү чылдарны хаара туткан. Музей залдарының делгирлери Совет Эвилели делегейниң күчүлүг күрүнеэи канчап болу берген дугайын чугаалап турар.

Дараазында залдар — чаз тема. 1938 чылдың октябрь 7-де «Правда» солуниың арыны. Чүүдүң улуг эгези шыңгыы ылгалдыг: «Ожелекчилер Чехословакияны кара туразыбиле үеперлеп тур». Ында өске-даа совет солуннар база бар, олардың улуг эгелери: «Фашистиг агрессорлар Чехословакияны быдарадыы тур». «Чехословак черни үптеңдөрбедеп тур». Музейниң бо делгирлери тайылбырны негевейн турар. Мюнхенге Барыын талазың буржуаз чазактары Чехословакияга өскерилген болгаш үеперлеңдиң-биле Гитлерге берипкен үеде ленинчи даштыкы политиканың өскерилге чок принципиларынга шынчы чүве. Совет Эвилели ону камгалаары-биле үвүн кедүрген.

Делегейниң ийиги дайынныга совет болгаш чехословак дайынчыларының дайынчы аку-дүңмалыкы чоруулуның болгаш кады ажылдажылгазының дугайын сорук киириичи документилер чугаалап турар. 1943 чылдың фото-чуруулга — ССРЭ-ге тургускан чехословак бригаданың командири полковник Людвик Свобода. Чехословакияның амгы президентиан Л. Свобода бодуңуң солдаттарының чыскаалының базырыга тыртыргаң. А өске чуруктарда ол-ла солдаттар Карпаттарда чехословак-совет кызыгаарны эртип бар чоруур. Совет Армияның кежектериниле кады олар төрээн черни герман фашизминден хостаарынга киргиннер.

Праганың сорук киргең чурттакчыларының аразында бистиң солдаттарывыстың болгаш офицерлеривистиң фото-чуруктары Прагага 1945 чылдың майда байдалды тодаргай көргүзүп турар. Бир чуруктта — шагзыраан совет солдаттар дээдыычы машиналарының кырында удуп чыдар, а оларны долгандыр чыыган кижилер ыыт чок турар: хостагаңнар хостакчыларының амыр-дыжын камгалап турары ол.

Чогум-на харын тура халыышкынче көдүрүп үнген Прагага дузалаары-биле чеде берген совет дайынчылар дайын сөөлүнде Гиберн кудумчуда бажында өрээлдиң баштайгы көрүкчүлери болганын чугаалап каалы. Ол өрээлге большевиктериң теориязы Праганың рабочайлыг ажыл-ишчилериниң арынга ужуражыышкынга бээр-ле дугаарында дыңналган. Партия хүрээлеңинден оппортуунистерни үндүр сывырган болган бистиң бүгү чуртувуста большевикчи организацияларны большевиктериң чаңгыс аай, монолиттыг партиязы кылдыр каттыжарынга чедирген эң чугула шинтпирлерни аңаа хүлээп алган.

Ам ында музей. Чүгле ол төөгүлүг өрээлде музейни тургускан эвес. Праганың төвүнде Гиберн кудумчуда № 7 бүгү бажың Владимир Ильич Ленинниң музейи болу берген. 1907 чылда-ла чех социал-демократтыг партия бо бажыңны садыы алган болган Улусчу бажың деп адаан. Ынчаарда Чехиязы ажылчын шимчээшкиниңниң бир яңзы төвү болу берген. Ук бажыңга ажылчын солуннарны парлап, ажылчы бөлүүмнер чыглып турган, аңаа профсоюзилеринге удуртулгазы хуралдап, ажылчын академияның дыңнакчылары аңаа бо-лур лекцияларга кээп турган. Бо бажың делегейниң ийи дайынының чылдарында удурланышкыныың демиселчилерни болган 1945 чылдың майда Прагага тура халыышкыныың маадырларын билир. Оон ужурунда 1948 чылдың чайында Чехословакияның Коммунистиг партиязы-биле социал-демократтыг партияның каттышкан социал-демократтыг партияны бажыңны музей кылырын шинтпирлээн. 1953 чылда Владимир Ильич Ленинниң музейин ажыткан. Музейниң байырлалдыг ажыдыышкыныңга чурттуң баштайгы ажылчын президентиниң Клемент Готвальд олурушкан.

В. И. Ленинниң иделерлиңе тураскаал болдурганы музейниң залдарында совет кижи бүрүзүниң ергын чоок төөгүлүг хөй фото-чуруктар: бичии Володя өг-бүлезиниң кежигүнериниң аразында олурээр, Владимир Ульянов — Гимназист, студент. Яңзы-бүрү материалдар Ленинниң революстуг ажыл-чоруулгазының эгелээн дугайын, профессионал революсчу, эртемден, публицист, книжи төрээгетениң төөгүзүнде ажылчыныарның болган таразычыныарның баштыңчызы болуп оон хөй чылдыг болган аажок берге ажылының дугайын чугаалап турар.

Чехияда, Моравияда, Словакияда ажылчын шимчээшкиниңге ленинчи иделерниң, Россияга революстуг болуушкунарның чедирген салдарының дугайын чугаалап турар документилер музейде бар. Эрги чуруктарда — 1905 чылда Праганың болган Кладноның ажылчы чоннарының хөй муң кижи киржикчилиг чыскаалдары. Ажылчыннар бүгүнниги болган дең соңгулда эргезин негээн. Ол болза, бирги орус революциязының шуут чедирген салдары болган. Фото-чуруктарның чанында —Чехословакияның карандаш-биле демдеглээн чурт чуруу. 1905—1906 чылдарда чех болган словак ажылыннарның база тараачыннарның хөделиишкиниери болган хоорайларны болган суурларны демдеглээн од. Аңгы аайы-биле акы-дүңмалар Россияның пролетариадының хоспалганыг шимчээшкиниң дугайында тураскаалдыг демдеглелериңиң фото-чуруктар хоолгалары, Ленинчи өөредиг, ленинчи үлегерчижек чехословак коммунистериңиң практиктиг ажылынга онаа улуг ужур-дүзалыг болган дугайын мухазейниң делгирлери хереченлеп турар. 1924 чылдың январьның кажыдалдыг хүнеринде «Руде Право» солунга парлаан материалдарга ол хире ханы кажыдалды илергейзээниниң ужуру-даа ол боор.

Владимир Ильичниң мөчээ соонда В. Маяковский Ленинниң херээ хөй миллион кижилериң ажыл-херектериңе чурттап турарын демдеглевишаан, «Ленин амдаа бүгү дириглерден артык дириг» деп бижээн. Оон ужурунда Прагада ленинчи музейниң делгирлери Ленин чокка бистиң чурттап артканнынс, ынчалза-даа оон идеяларының чырыы-биле хереллденген бүгү чылдарны хаара туткан. Музей залдарының делгирлери Совет Эвилели делегейниң күчүлүг күрүнеэи канчап болу берген дугайын чугаалап турар.

Дараазында залдар — чаз тема. 1938 чылдың октябрь 7-де «Правда» солуниың арыны. Чүүдүң улуг эгези шыңгыы ылгалдыг: «Ожелекчилер Чехословакияны кара туразыбиле үеперлеп тур». Ында өске-даа совет солуннар база бар, олардың улуг эгелери: «Фашистиг агрессорлар Чехословакияны быдарадыы тур». «Чехословак черни үптеңдөрбедеп тур». Музейниң бо делгирлери тайылбырны негевейн турар. Мюнхенге Барыын талазың буржуаз чазактары Чехословакияга өскерилген болгаш үеперлеңдиң-биле Гитлерге берипкен үеде ленинчи даштыкы политиканың өскерилге чок принципиларынга шынчы чүве. Совет Эвилели ону камгалаары-биле үвүн кедүрген.

Делегейниң ийиги дайынныга совет болгаш чехословак дайынчыларының дайынчы аку-дүңмалыкы чоруулуның болгаш кады ажылдажылгазының дугайын сорук киириичи документилер чугаалап турар. 1943 чылдың фото-чуруулга — ССРЭ-ге тургускан чехословак бригаданың командири полковник Людвик Свобода. Чехословакияның амгы президентиан Л. Свобода бодуңуң солдаттарының чыскаалының базырыга тыртыргаң. А өске чуруктта

СЫЛДЫСТАР АРАЗЫНГА ЧУРУМ ЁЗУГААР АРГЫЖЫЛГАЛАР

„Зонд-7“ станцияның ужудуушкунунга хамаарыштыр

Чыл бурунгаар автоматтыг совет «Зонд-5» станцияның черге эзи келгени шыкаш, ооң мурнунда чаңгыс-даа аппарат шинчаар кызыл көрбээн. Шынгаш, космосту шинчилээнин алырыңың тоогузунге мырыдай чаа арын эгелээн — октаргайның космос планеталарын шинчилээнин түңнелдерге черге эзи кээп, эртемдениериниң лабораторияларынга ооренип көөрүнүң чүүлү болу бергеп. Ийи ай эрткенде, шылгараңгай ол техниктиг чедишкинниң автоматтыг «Зонд-6» станция улам хогжүткен, ол Айны долгандыр ушкаш, Черинң кырынга башкарылгалыг кээп хонупкан.

Ам «Зонд-7» станция чаа ужудуушкулу кылганы ол-дур. Шинчилел станцияларының Айже ужудуушкунары шинчаар доктаамал болгаш уламчылаадыг чүүл болу бергеп.

Эртемденнер «Зондуларны» Чер — Ай — Чер аразының орунга физиктиг байдалды хөй планнаг кылдыр шинчилээринің перспективтиг аргаазы кылдыр дораан-на көрө бергеп. Оң аппараттарның аян-чорунунуң үезинде алдынган үнелеп четпес шинчилел болгаш чурукка тыртырган материалды «алынга эккеп» шыдаар болганы коз ничээгейин хаара туткан. Оң кайгамчык техниктиг шинтирлээшкин чокка Айны нижинниң шанғаадын алырының талазы-биле улам мыйгыы базымнар кылдымзае йижк.

— Чер биле Айның аразында ковурт чүүле тургустунган эвес, харын шуут шенеттинген — деп, итали «Унита» солун бижин тургап.— «Зонд-6» дүүн Черге эзи келгеш, инженер-шинчилекчиниң ролюн күүседкен. Оң сугга эвес, а ССРЭ-нинг аңаа кээп дүшеүн дээн черниге чымчаа-биле хонупкан. «Зонд-5-тиң» чоокта чаагы кайтамчыктыг ужудуушкуну «Зонд-6» катаптап чыптаал. Чер атмосферазынга изиди чидиртин турар каъттарынга таларышпаал, оң оларны оюн кашкаш, оларны тымыындан аңнаан. Улам тааржык аэродинамиктаг турушту алдаап деп уе содуп демдеглээн.

Маңаа хоабаштыр космос делгемин шинчээдип алырының ооң-даа мурнундагы чадазымның бажа-да ол дег болуушкунун сактып көрээлп. Кол бергелериниң бирээзин — космос кораблиниң орбита-орунгаа Черге эзи кээп шыдаарын 1961 чылда боттандырбаан турган болза, кижик космосче черле аъттаанын шыдаавас турган ийик.

Космоска бир-ле дугаар чаа хевириниң автоматтыг станцияларды тыптып келген үеден бээр-ле беш чыл ажа бергеп, олар планета аразының делгемин шинчилээринің теоретиктиг болгаш практиктиг мырыкай калбак сорулгаларын шинтирлел, станцияларда системаларның ажыл-бүрү болбаазыражыдылгаларын ажылдап кылып шыдаар болган. Чижээ, 1964 чылда-ла, автоматтыг «Зонд-2» станцияның ужудуушкунунуң үезинде, аңаа тургускан, уг тывар системага башкарылга органы кылдыр ажылаар электрореактивтиг шимчедиктиниң шинчилел-шенелдезин чоруткан турган. Оң шенелдер-биле ындыг шимчедиктиниң конструкциязының космос делгемнинге ажылдап шыдаарын практика кырынга бүзүреткен.

Космостуң ырак делгемнинге эртем талазының шинчиледдерин чорудары-биле 1965 чылдың июль 18-те автоматтыг «Зонд-3» станцииниң салып үндүрерин боттандырган. Ол станцияны салып үндүрер үезин доктаадын тура, ук станция Айның чанғы-биле эртерде, орук айны-биле Айның көзүбее тургай чартының чурукка тыртырын алыр кылдыр доктаатқан турган. 1959 чылда «Луна-3» станция Айның ол талазын чурукка тыртырып албайн барган турган болгай. «Зонд-3-түң» тыртырган чуруктарынга, ол үеде

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнелээн Зеттинген

ШЫН

1969 ч.
АВГУСТ
20
СРЕДА
№ 195 (8041).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

ЛЕНИНЧИ ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

БИР ДУГААРЫНДА КҮҮСЕТКЕН

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга алдар болдурган бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришкен Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозу ажыл-агый артелиниң ажыл-ишчилери колхоз будуруулгезиниң бүгү адыяларының талазы-биле авган хүлээлгелерин беттандырар дээш организастыг болгаш хайыышкыныг ажылдап турар.

Мал чемнериниң белеткели хүнүү чугула айтырыы. Элбек мал чемнери барда, эът-даа, сүт-даа, дүн-даа арбыдаар. Ынчангаш колхозчулар эрткен чылдарның ыштагларашкынарының аар үрмүктерин база катап сактып, оларны ам-на таптавас дээш ниитиниң мал ажылын хөгжүдерингө нурлавырларны тып, бар аргаларын ажыглап турар.

Районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының мал чемнери белеткээр талазы-биле социалистиг чарыжының сөөлгү он хонуң түңнелинде тиилеңчи болган Ленин аттыг колхозка СЭКП райкомунуң болгаш райүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан. Колхоз баштаар чери, партия организациязы сигенчилер ортузунга масса-политиктиг ажылады эки-тургузуп, социалистиг чарыштың түңнелдерин ой-шаанда үндүрүп турган. Август 14-те ажыл-агый сиген белеткээр планын 102 хуу күүсеткен.

Мал чемнериниң белеткелинге ленинчилериниң чаңчылыкчиннериниң дугайын мооң адаанда чүүлдер тодаргай чугаалап турар.

КОЛХОЗЧУЛАР СЪЕЗДИЗИНГЕ УТКУШТУР

Колхозчу кежээде ам хүн бүрүзү кумаинишкинниг ажыл-үүле-биле долган. Амыдық шак бүрүзүн үнелеп камнавышаан, тараажылар дең каранғызындан орай немезге чедир ажаакчы агрегаттарның штурвалдарында, шаңнарда, транспортчу бригадаларда ажылдап турар. Олар дүмүт ажаап алышкынын эң кыска хуусаада, чидириг чокка чорудар, мал чемнерин четчир кылдыр белеткеп алыр, нурунениң чагыг-планын чедишкинниг долдур болгаш ажыр күүседир, нүсүү тарыганы чогуур ой-шаанда чорудар, келир чылдың дүжүдүнүң ынаныштыг үндезинии саныр дээш чүткүп турарлар.

Колхозчуларның бо чылдың ноябрьда чыгыыр үшкү Бүгү-эвилел съездизинге чер болганда калбарган белетнел, кежээ ажыл-агый артелиниң чаа Чижек Уставының төлевилелин каябаа-биле чугаалажып көруп турары ол деминг, үре-түңнелдинг ажыыга дузалаар.

Колхозчуларның Бүгү-эвилел съездизинге делегаттар сөңгүлдазын чорударының чурушунуң дугайында саавырны чаа Устав төлевилелин ажылдап чогаадырының комиссиязы бадылаан дугайын төп парлалгада дыңнаткан болгай. Сентябрьның бүгү дургузунда, октябрьның баштайгы чартыынга колхозтар төлээлекчилериниң район хуралдары, округ, область, край болгаш АССР конференциялары, эвилелдешкен республикаларның колхозчулар съездилери болгулаар. Аңаа чедир эрткилээр колхозчуларның ниити хуралдары Устав төлевилелин чугаалажып көөр болгаш район хуралдарынга баар боттарының төлээлекчилерин депшиирер. Партия комитеттери ол хуралдарны, конференцияларны болгаш съездилерни организастап чорударының дугайында, Бүгү-эвилел съездизинге делегаттар кылдыр төлептиглерин эң төлептигинери сөңгүттүрген турзун дээр дугайында амдыгаштан эгелээш-ле сагыш салыры чугула.

Артельдиң чаа Уставының төлевилели — политиктиг улуг чугула документ. Ону хүлээп алыры колхозтарны организас-амыл-агый талазы-биле үлэи быжыглаарынга, кежээ амыл-агый будуруулгезин кодуреринге, амыл-агыйны эргелеп башкарарының демократтыг үндезиннерин сайзыранғаймыдарынга, тараачын чонның өзүп турар материалдыг болгаш культурлуг хереглелдерин үлэм долузу-биле хандырарынга дөгүм болур. Төлевилелди өөренип база чугаалажып тура, кежээниң амыл-ишчилери ленинчи кооператив планының чаагай тиилеңгезиниң дугайын, колхозчу тургузугунуң күштүүнүң болгаш быжыныың дугайын чоргаарал-биле чугаалап, бодунуң артелиниң эзэн болурунуң сетнил-сагыжы үлам күштүг хайныгып, оон экономиказының байдалы дээш, боттарының материалдыг чаагай чоруунуң үндезини — ниитиниң байлаан өстүрери дээш боттарының харыысалгалыын үлам ханы медереп билип турарлар.

Артельдиң чаа Уставының төлевилелин тайылбырлаары болгаш чугаалажыры бүгү-ле черлерде эр, херээжен колхозчуларның чогаадыкчы идепкейиниң өзүлдезинбиле, партияның XXIII съездизиниң, СЭКП ТК-ның Пленумнарының кежээ амыл-агый айтырыгларының талазы-биле шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дугайында, В. И. Ленинниң төрүттүнгенин хүнүнден бээр чүс чыл болурунга алдар кылдыр алган хүлээлгелерни чедишкинниг күүседир дугайында оларның сагыш салыышкынының күштелгени-биле капсырлажып турар. Партия организациялары колхозчуларның Бүгү-эвилел съездизин амыл-агыйжы чаа-чаа чедишкиннерлиг демдеглээр дээн бүгүнниин чүтүлүдүң байдалын кежээге тургуспушаан, ол идепкейни болгаш инициативаны бүгү хемчег-биле деткиир болгаш кылбартыр дээш боттарының бүгү амылчорудулгазын олче угландырып турар.

Бо талазы-биле улуг ажылды, ылангыя, Киев областтың обкому, кежээ райкомнары болгаш партия эге организациялары чорудуп турар. Устав төлевилелин ында бригада бүрүзүнде, ферма коллективи, механизаторлар звеновзу бүрүзүнде тайылбырлап, чугаалажып турар. Колхозчулар, колхозчу амыдыралдың дуржулгазынга, быжыгып бадыткаттынган принциптеринге болгаш чаңчыкнан чурумнарынга үндезилээш, саналдарын киирип, оларны районнарда болгаш артельдерде тургустунган туснай комиссиялар өөренип көрүп, сайгарып түңнеп турар. Устав дугайында, коллективизация соонда кежээге болган улуг чаартылгаларның дугайында беседаларны болгаш илеткелдерни 4.500 ажыг агитаторлар, политинформаторлар болгаш пропагандистер чорудуп турар.

Колхозчуларның Бүгү-эвилел съездизинге белеткел бүгү-ле черлерде кежээ коммунистерниң организакчы болгаш политиктиг ажылында улуг черни эзлеп турар. Политиктиг агитациялың болгаш пропагандаларның янзы-бүрү хевирлерин ажыглавышаан, олар артельдиң чаа Уставының төлевилелининг утка-шынары-биле ажыл-ишчи бүрүзүн таныштырар дээш чүткүп турар. Оон-биле кады колхозтарның партия организациялары ажыл-агыйны эргелеп башкарарының бадыткаттынын быжыкнан демократтыг принциптерин сагыыр дээш контрольдау күштелдирип, колхоз баштаар черлериниң, ревизия комиссияларының, бригадалар чевүлелдериниң амыл-чорудулгазын идепкеймидип турар.

Колхозчуларның Бүгү-эвилел съездизин чыылдырары будуруулгени артельге үндезилеп организастаарынче тараачыннарның массалыг шимчээшкинининг эгелээнинден бээр дертен чылының алдарлыг, төөгүлүг хүну-биле капсырлажып турар. Совет тараачынарының эрткен оруунуң улуг чаагайын артель Уставының төлевилелин чугаалажып турда эң долузу-биле чырыдар умурлуг-даа. Ийи миллион ажыг кылдыс санаттырып турар колхозчу коммунистер ажыл-ишчилерге оларның боттарының хүлээлгелерин болгаш эргелерин чүгле билип алырда эвес, хөрүм база оларны херек кырынга боттандырарда каяа-даа дузалаан, эки амыл-агыймы эе болурда, кежээге күруненик, ажылчын аңгының берип турар кайгамчын хөй акша-хөреңгизин болгаш материалдарын сагыш човангыр амыглаарга хууда үлегер-чимээн көргүскен турары эргежок чугула.

Устав төлевилелин каябаа-биле тайылбырлаары болгаш чугаалажыры улуг ажыл-хереңгелиг болгаш колхозчу тургузугунуң таттүнмес аргаларының бүгү-улусчу көрүлдези болу берген, ол чорук бистиң тараачынарывыстың боттарының күжүне бүзүрелин быжыглаар, оларны күш-ажылчы чаа-чаа чедишкиннерже мобилизастаар.

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

АЖЫЛЫВЫС ТҮҢНЕЛИ

Ховуларның болгаш шынналарның от-сигээнинің үнүш-дүжүттүрүн хынап көрүп, сигген кезилдеан эгелээринин бүдүүзүнде баштаар чер будурулге адырларының аайы-биле ажыл-ишчилериниң хуралдарын эрттирип, онаалгаларны бергилээн. Бригада, звено бүрүзү болгаш тус-тус малчынар хүлээлгелерин алгылаан. Сигенчилер ортузунга социалистиг чарышты калбарткан. Чарыштың негелделерин тургузуп, он хонуктан үндүрген түңнелге бирги черни алган бригадага партия организациязы-биле баштаар черниң шилчиир кызыл тугун тывыспышаан, бир ирт-биле шаннаар, ийиги черни алган бригадага 20 рубльдиг шаңналың бээр, тус-тус мурнакчыларга 10 рубль чедир шаңналарны тыпсыр кылдыр көрген. Ол негелделер ёзугаар шаңналдарны түңнел санында тыпсып келген. Чарыштың баштайгы түңнелдери-биле шилчиир тукту коммунист Моңгуш Досумаага удуртказан бригадага тыпсып турган. Соөлгү түңнел-биле ол тукту коммунист Ондар Хорлуунуң башкарганы ногаажылар бригадазы чаалап алган.

Бисте сигенчи бригада, звено бүрүзү планныг онаалгадарын эрес күүсединнин демделээри чугула. 115 тонна сиген белеткээр онаалганыг эш М. Досумаанның бригадазы планын 112 хуу күүсеткеш, ам-даа уламчылап турар. О. Хорлуунуң удуртказан сигенчилери онаалгаанын 200 хуу күүсеткен. Мал чемнинг белеткелинге колхозчу тудугжулар чогуур үлүг-хуузун киирип, 20 тонна сигенни сараатгап тургускан. Бухгалтер Түлуш Касымаанның удуртуп башкарганы баштаар черниң саналга аппарадының ажылдакчылары 20 тонна онаалгаанын күүсеткен. Ол шыкаш бода мал болгаш хойжулар бригадалары (бригадирлери эштер О. Мытчыла, Х. Опал-оол) эрес ажылдаваннар. Ылаңгыя хойжулар бригадазы 125 тонна планын күүсеткен. Хойжу бүрүзү 8-8 тонна сиген белеткээр хүлээлгелерин 8-10 тонна чедиргилээн. Оон иштинде коммунист хойжулар Т. Дарын-оол, Т. Самбуу, О. Моңге болгаш өскелер-даа сиген белеткелинге үлегерлиг кириштеннер.

Пландан ажыр 100 тонна сигеннн белеткээр дээш 90 ажыг колхозчулар сиген белеткелин улам-на ылавышаан. Оон аңгыда кукуруза, көксула, тарымал сиген ажаалгазынче күштер салдынган.

Биске малдың албек чемсууру тургустунар. Ынчангаш кыш ленинчилерге коргунчуг эвес болур.

М. ХҮНАЖЫК,
колхоз дэргазы.

Бистиң звеновус үлүү

Бердинген онзалданы күүседирп биске белен эвес херек. Кол кылып турар ажылывыс — ногаа культураларын ажаап өстүрериниң чартыкпайн тургаш, сиген белеткелинге база киржип турдувус. Кок-Теректиң сиген шөлүнге 20 кажа хол кадыларын ажыглап, ажылдаш, планывысты 200 хуу күүсеткеп, азы 20 тоннаны сараатгаан бис. Колхоз баштаар черн биле парткомнуң шилчиир тукчугажын бистиң звеновуска тывысканы көрүнүүр. Звеноңуң белеткээр планны чогуур үезинде долдур күүседип алыры биске ындыг-ла белен эвес, кезер шөлдер кызыы турган. Сесеге, Кок-Терек, Кызыл-Чыраа — бо черлериниң бар-ла сиген курлавырын машина-биле, хол кадыыры-биле кезип турган, бүрүн ажыглаан бис. Эрткен чылын Кызыл-Чыраа шыгындан ийи-ле сараат сигенни белеткээн турган, а бо чылын оон 16 сараатты тургускан.

Улуг назылыг пенсионер коммунистерден тургустунган звено 5 хонук дургузунда барык 10 тонна сигенни кезип, белүп сараатгаш, улуг дузалы чедиртен. Комсомолчуланыяктарның бригадазы 40 ажыг тонна будук-бүрү чемнерни белеткээн.

Парткомнуң бюро кежигүннерин бригадаларда, звеноларда быжыглаан. Олар партиянын коску агитациязының хевирлерин сигенчилер ортузунга дэштиг организастаан. 13 лекторлар, 7 политинформаторлар докгаамал ажылдап, неделя сайында ийиден эвээш эвес номчулгаларны кылып турар. Анги-аңгы темаларга 8 удаа лекцияны номчаан. Агитхуудустар бригадаларга үүш удаа үнген. Аңаа сигенчилерниң ажылын, хүннүң маадырларының, мурнакчы бригадаларның, звеноларның ажылынып дуржулгазын чырыдып, четпестерни ой-шаанда илередип, ону чайладырының хемчеглерни ап турар.

Социалистиг чарышты калбарткан чорук күш-ажылды организастаарын ажиктидип, ажылдың темпизин шаңкынчыткан. Мал чемперинин белеткелининг сезопу эрткен соонда тыпсыр натуралдыг төлевирден ангыда, бо чүтүлә ажыл эгелээнден бээр аяа шаңналын бригадаларның, звеноларның сигенчилеринге база тыпсын келген.

С. ДОҢГАК,
колхозта партком секретары.

ЧУРУКТА: Ленин аттыг колхозта сиген белеткеп турары. О. АЛДЫН-ООЛДУҢ фотозу.

ПАРТИЙЖИ СӨСТҮҢ ДЭЭШТИИ

Партия организациязының бюрозу ниитиниң малынга хоолудуг сигенни чогуур үезинде белеткээр дээш көдүрүп үнген күш-ажылчы деминселди күштелдиреринче агитас-массалыг ажылды угландыр тургускан. Коммунистерниң актив-биле каттышкан хуралынга мал чемнериниң белеткелинең хереэн чугаалакшкап, политинформаторларны, лекторларны бригадаларга, звеноларга быжыглаан.

Мал чемниңң белеткелининң хереэнге коммунистер болгаш комсомолчулар мурнакчы ролэзи кергүспушаан, партийжи пропаганданың, агитациянын чидиг дээштинн сигенчилер ортузунга чедиргеп. Сиген белеткээр планны чогуур үезинде долдур күүседип алыры биске ындыг-ла белен эвес, кезер шөлдер кызыы турган. Сесеге, Кок-Терек, Кызыл-Чыраа — бо черлериниң бар-ла сиген курлавырын машина-биле, хол кадыыры-биле кезип турган, бүрүн ажыглаан бис. Эрткен чылын Кызыл-Чыраа шыгындан ийи-ле сараат сигенни белеткээн турган, а бо чылын оон 16 сараатты тургускан.

Улуг назылыг пенсионер коммунистерден тургустунган звено 5 хонук дургузунда барык 10 тонна сигенни кезип, белүп сараатгаш, улуг дузалы чедиртен. Комсомолчуланыяктарның бригадазы 40 ажыг тонна будук-бүрү чемнерни белеткээн.

Парткомнуң бюро кежигүннерин бригадаларда, звеноларда быжыглаан. Олар партиянын коску агитациязының хевирлерин сигенчилер ортузунга дэштиг организастаан. 13 лекторлар, 7 политинформаторлар докгаамал ажылдап, неделя сайында ийиден эвээш эвес номчулгаларны кылып турар. Анги-аңгы темаларга 8 удаа лекцияны номчаан. Агитхуудустар бригадаларга үүш удаа үнген. Аңаа сигенчилерниң ажылын, хүннүң маадырларының, мурнакчы бригадаларның, звеноларның ажылынып дуржулгазын чырыдып, четпестерни ой-шаанда илередип, ону чайладырының хемчеглерни ап турар.

Социалистиг чарышты калбарткан чорук күш-ажылды организастаарын ажиктидип, ажылдың темпизин шаңкынчыткан. Мал чемниңң белеткелининг сезопу эрткен соонда тыпсыр натуралдыг төлевирден ангыда, бо чүтүлә ажыл эгелээнден бээр аяа шаңналын бригадаларның, звеноларның сигенчилеринге база тыпсын келген.

С. ДОҢГАК,
колхозта партком секретары.

ЭЛБЕК ДҮЖҮТ

Ийме суурның үстүнде тарып өстүрген 200 га кукурузаның үнүжү экп. Ону ногаан шырган деп адааз-даа чаяыг болбас. Оон чамдык черлерниң бедии 2—3 метр. Оон гектар бүрүзүнден бети дээрге-ле 200 центнер ногаан масса алдынар. Кукурузадан 4000 тонна ногаан масса силостаттынар.

Ниитиниң малынга шыктыг чем курлавырын тургузаарынга бодумнуң комбайн агрегадымны бүдүрүкчүлүг ажылдаар кылдыр септеп белеткээш, «ногаан шыргайны» кыргый шаап, хээндектеп кириптим. Агрегат хүнде 5 гектарның кукурузазын кезип ажаар нормалыг. Ону ажыр күүседирин хүлээген мен. Ажылымның баштайгы 2 хүнеринде 12 гектарны кезип ажаадым.

Ажааттынган ногаан массаны 5 автомашина Кызыл-Чыраа сүт-бараан фермазынче үзүктел чок сөөртүп турар.

Комбайн агрегадының бүдүрүкчүлүг ажылдаарын ындырып тургаш, хоолудуг мал чемнин — ногаан үүженп белеткээринге күш-ажылчы үлүүмнү киирер мен.

О. БӨПҮҢ,
комбайнер.

Ажаап ап кирипкен

Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң ховушөлдеринде тараа культураларының ажаап алышкыны, сиген белеткели болгаш кукуруза силоставашкыны чоруп эгелээп.

Совхозтуң механизаторлары беш комбайн-биле август 15-ке чедир 420 га кызыл-тасты тавычалай кестирген. Баштайгы ийи хүн иштинде бастыртынган 60 тонна кызыл-тасты төп шанда арыглап, күрүне шыгжамырынга киирерингө белеткеп турар.

Оон ыңай чедп комбайн баштайгы беш хонук иштинде 210 га кукурузаның ногаан массазын кестиргеш, Саадак-Теректиң сүт-бараан фермазында силостап эгелээн. Совхозтуң бо чылын тараан тос чүс га кукурузазындан тос мун 400 тонна ногаан массаны силостап алыры планда көрдүнгеп. Баштай кестиптеп кукурузаның гектар санындан ортумаа-биле 180 центнер ногаан масса ажаап алдынган.

Шан дерилгези

«Коммунизмниң херели» колхозтуң Оңгар-Ховуда төп шанының дерилгезин доозкая. Ында 3 бажыңның, кызыл-булуңнуң печкаларын кыягаш, чугайлаап, шалазын будаан. Бо ажылга колхозчулар А. Уйнук-Кек, М. Белых кызымак ажылдаан. Ажаалда үезинде механизаторлар улуур 50 орунну бүрүп белеткээп. Ол ышкаш чаа дүжүт ажаап алыр 18 комбайнны бүрүн сеп-тээш, чыскаай тургускан, чүгле тараанның быжарын манап турар.

Ховукта 200 тонна тараа арыглаар ЗВС—10 элеваторну төп шанда тургускаш, оон девискээрин цементилээш, кырып серилээп. Маңаа В. Лапшин, А. Литопченко, П. Бухтуев олар ак сеткилдиг ажылдаанар.

В. ОММУН.
Танды район.

ЧЕРНИГОВ ОБЛАСТЬ. Борзнянси районнуң Куйбышев аттыг колхозу иён дүжүдүн кончуг эки өстүргеп. Механизаторлар дүжүттү ажаап ап турар (чурукта). Гектар бүрүзү 6 центнер урезинии болгаш 9 центнер валокнону берип турар.

Ю. ОЛЕЙНИКТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы)

ХОВУ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Август 19-ка чедир сөөлгү медээлер ёзугаар аларга, республиканың колхозтары, совхозтары ниитизи-биле 94777 гектарның сигенин кестиргеп, оон 85947 гектарының сигенин белдүрүп алган. 55 мун тонна сиген сараатгаттынган. Ол болза планның 43,2 хуузу болур. 4000 гектарның кукурузазы ажаап алдынган. Ол болза бүгү ажаап алза чогуур шөлдүң 13 хуузудур. 75231 тонна ногаан масса силостаттынган, ол 20,5 хуузга онаажыр.

Мал чемнериниң белеткелининг талазы-биле чарыштың мурнаку олурукчузу Өвүр районнуң ажыл-ишчилери чоруп турар. Олар белеткээр сигенниин 68,1 хуузун сараатгап алганнар. Чөөн-Хемчик районнуң сигенчилери сиген белеткелининг планын 63,2 хуу күүсеткен. Үшкү черде чоруп турар Каа-Хем районнуң сигенчилери планын 51,1 хуу күүсеткеп. Сөөлгү беш хонуктарның түңнелдери-биле алырга, Бай-Тайга районнуң сигенчилери боттарының темпизин элээп дүргедеткен.

Бо чугула ажыл талазы-биле Чөөн-Хемчикте Ленин аттыг колхоз өскелерге үлегер болуп артышаан. Ажыл-агый сиген белеткээр планын 118,6 хуу күүсеткен. Ол районда социалистиг чарыштың эгелекчилери болган «Искра» колхозтуң ажыл-ишчилери сиген белеткелининг планын доозар чедип, ону 83,7. Улуг-Хемге Жданов аттыг колхоз 84,4. Барыын-Хемчикте «Доң-Терезин» совхоз 89,2 хуу чедир күүседип апханнар.

Эрзин районнуң ажыл-агыйлары социалистиг чарыштың ам-даа сөөлгү черинде чорбушаан. Олар бүгү хереглезе чогуур сигенниин дөрттүн бирн хиреэнн белеп амыгаа чедир белеткеп албааннар. Тес-Хем районнуң сигенчилери сиген белеткелининг планын чүгле 29-ла хуу күүсеткен. Планынга онаалтыр 31,6 хуунү күүседип алган Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары сиген белеткелининг талазы-биле сөөлгү черде чоруп турар.

Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң, «Тес-Хем» совхозунуң удуртукчуларының сигеп белеткелининг организастыг хемчеглерин эң багай байдалда тургускан. Бо дугайын олар белеткээе чогуур бүгү сигенниинң чүгле 20-24 хуузун белеткээнн хереченлеп турар. «Барлык», «Тыва», «Совет Тыва» совхозтарның удуртукчулары бо чугула кампанияны база оон дээре эвес байдалда тургускан. Оларда ам-даа «сиген үнерин» маңаа турар хоол бар. Ол ышкаш Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы», «Ленинчи орук» колхозтарны бо чугула өйде ук ажыыды барык соксаткан.

Малдың эң хоолудуг чеми — кукурузаны силостаарын Таңды районнуң ажыл-агыйлары үлегерлиг чорудуп турар. Ында ниитизи-биле ногаан массаның 37,6 хуузу силостаттынган. Бо чылын дүжүдү дээредаа болгаш болза, Тес-Хем районнуң ажыл-агыйлары кукуруза кестирилгенин оожум темпиллир оларны көлген. Бир эвес байдал ыяалдыр үргүдетлээр болза, хайыраан мал чеми эрте дөнатка алдыптыр болур хире.

Август 19-ка чедир медээнн бырымдаалаарга республикада ниитизи-биле 10 мун гектарның тараазы ажаап алдынган. Чаа дүжүттен 1330 тонна тараа күрүне шыгжамырында киргеп. Каа-Хем районнуң колхозтарны база «Тандагер», «Межегей», «Элегес» совхозтар тараа культураларының ажаап алышкынын кидин түлүк чорудар берген.

НОГААН МАССА

● «ЭЛЕГЕС» СОВХОЗ эрткен чылын мал чемнерин хирелиг белеткеп алгаш, кышты бергедээшкинниг ашкан. Кыштың берге байлалы кичээндирип болган.

Бо чылын совхоз 800 гектар ажыг черге кукурузаны чашкан. Кукуруза шөлүн чазым чаштырарының мурнунда суггарганы база минералдыг чемнигчидилгени чоруткан түңнелинде эрткен чайын кукуруза багай эвес үнген. Бо хүннерде дөрт силос комбайнары ону ажаап ап эгелей берген. Комбайнерлер белүглежип алгаш ажылдавышаан. 70 ажыг гектарның кукурузазын кестиргеш, оон 2000 тонна ногаан массаны силостаан, чыскаай тургускан.

НИИТИНИҢ ХЕРЭЭ

Тожу районнуң төвүнүн албан организацияларының ажылдакчылары «Тоора-Хем» совхозтуң сигенчилеринге биле эвес дузаны чедиргеп. Июль айның төнчүзүндө шефтээр ужурлуг организацияларның 80 ажыг кижизи совхозтуң Шынаа, Хаак-Аксы, Эң-Сугда сигенчи бригадаларынга баргаш ийи хүн ажылдаан. Шефчилер 10 га черниң сигенин хол-биле кескеп, 35 тонна сигенни сараатгаан, 32 тонна силосту салып, совхоз ажылчыннарынга улуг дузаны көргүскен.

Август 4-те район төвүнүн коммунистериниң хуралы болуп эрткен. Орта совхозка мал чемниң белеткелинге дузалажыр дугаймында айтырыгны чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары эш Н. Бойду кылган. Ол районда мал чемниин белеткелининг чоруп турарының байдалын чугаалаш, мооң соңгаар кылыр ажылдарны тодаргай айыткан. Бо айтырыгны чугаалажырынга коммунистер эштер Панкратов, Дорефеер, Доржу, Тамдың-оол болгаш өскелер-даа идепкейлиг киришкен. Район төвүнүн коммунистери 3 хүн совхозка шефтеп, мал чемниң белеткелинге киржир шиитпирни үндүргеп. Арга, Хаак-Аксының сиген белеткээр бригадаларынга 50 кижи үш хүн дузалажып ажылдаан. Олар 53 тонна сигенни сараатгаан, 2 га черниң сигенне кескеп. Райкүүскомда, коммунал ажыл-агый черинде, партия райкомунда партия организацияларының коммунистери шеф ажылынга идепкейлиг киришкен.

М. СЕЛИП.
райкүүскомда партия организациязының секретары.

Вера — чолаачы

Вера Хертектиң харыы. 19. Ол комсомол кежигүнү. Онгу классты 1968 чылда доозан. Техникага сонуургалдыг уруг чолаачы болур деп шиитпирлеп алган. Ол күзели-биле эрткен чазын Вера бодунуң төрээн колхозу «Мурнакчыга» ажыттынган чолаачылар курузунга өөренип киргеш, ону чедишкинниг доозаш, үшкү класстың чолаачызы деп эргеп алган. Ажылга янак, кызымак шудургу аныяк кыска колхоз баштаар чери мырыңай чаа машинаны хүлээдип берген. Вера Хертек ам автомашинаның рулюн бүзүрелдиг долган, бодунуң хүлээнген ажылын ак сеткилдиг күүседип турар.

Бай-Тайганың «Мурнакчы» колхозу сиген белеткелинче кирипкенде, Вера база-ла бодунуң машиназы-биле сиген сөөртүп эгелээн.

ЧУРУКТА: В. Хертек.

К. АРАКЧААНЫҢ фотозу.

Малга — хүр-чаагай кыштаглаашкын

Чурттуң колхозтары болгаш совхозтары нииттиниң малынга чем белеткээрин үргүлчүлеп турар. ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң медээлерин ёзугаар алырга, август 11-ге чедир 50,2 миллион гектар—сиген шолуунуң үштүн ййи кезинниң сигенин кезип алган. Планнаан сигеннің чартык кезиин — 35 миллион тоннаны белеткеп алган.

Эстонияда, Туркменияда болгаш Таджикистанда сиген кезилдезинин планы ажыр күүсеттинген. Литваның, Латвияның, Молдавияның, Белоруссияның колхозтары болгаш совхозтары планнарын күүседиринге чоокшулаан. Украинада, Белоруссияда, прибалтика республикаларда мал чемнеринің белеткелининг темпилери эрткен чылдыңнаан белик.

Чер ажыллыглар мал чемнеринің немелде чугула курлавырларының дугайын база үтпайн турар. Саван болгаш оске-даа болүүн чемнерни 12,4 миллион тоннаны белеткээн.

Ажыл-агыйларда силос салышкыны база уламчылап турар. Ол үнелиг чемни 5,8 миллион тоннаны белеткээн. Таджикистанның болгаш Туркменияның колхозтары, совхозтары мурнап, планнаан силостуң барык үштүн бир кезиин белеткеп алган.

Чуртта 382 муң тонна витамин сиген далганың кургаткан — планының чартык кезиин күүсеткен. Мал чеминге үнелиг витамин немелдени эрткен чылдың ол-ла үезининден барык 70 муң тонна хөйүү белеткээн.

Чурттуң ажыл-агыйларында мал чемнеринин курлавырларын белеткээрин үргүлчүлеп турар. (СЭТА).

Ногаан үүжелер

САМАГАЛДАЙ. (Телефон-биле). «Тес-Хем» совхоз бо чылын 420 га кукуруза тараан. Ажаап алышкынның баштайгы ййи хүнүнде 51 ганы кескеш 800 тонна ногаан массаны өртең фермазынга үүжелээн. Чыттыр кескен кукурузаны Кара-Сугда силостап турар. Үстүнде дүжүттү ажларынга шефчилер 80 ажыг кижи кириишкен.

Районнуң «Ак-Эрик» колхозунуң кукурузачылары гадан 110 центнер ногаан массаны ап, кестинген 77 гадан 306 тоннаны ажаап алган. Кезиледе кукуруза ажаар комбайн, сиген кезер 2 машина быжыглаттынган. Колхозтуң кукурузазын ажаажып 100 ажыг кижи шефтээн.

Мал чеми арбын

Улуг-Хемде «Улуг-Хая» совхозтуң Көк-Чыраа салбырының ажыл-ишчилери августуң 15-ке чедир 864 тонна сигенни сараатган алган. Ол салбырның ам белеткээн сигени бүдүн совхозтуң эртken чылда белеткээн сигениндеп хөй болган. Алдыы-Шынаада эш Ширинн-оолдуң удуртканы сигенчилер бригадазы 150 тоннаны сараатташ, кажаалап алган. Ында ажылчыннар Ондар Доспанай, Монгуш Бегзи олар социалистиг чарыштың мурнакчылары болганнар. Алдыы-Шынаа сүтбараан фермазының ажылдакчылары 400 тонна сигенни престээн, 60 тонна сөвзюлы сараатташ. Оон ынай 52 тонна силосту салган. Көк-чыраажылар ам кызыл-тас ажаап алышкынынче киришкен.

Хову-шөлдер ажылдакчыларының амыдыраа-чурттаарыныче сагыш салышкыны мында эки тургустунган. Бо совхозка дуза көргүзери-биле Хову-Аксы суурнуң чолаачылары боттарының машиналары-биле четкилеп келген.

Темпини кошкатпас

Көжүп чоруур № 62 мехколонна бирги чартык чылда болгаш эрткен айда күрүне планын бүгү көргүзүглер талазы-биле күүсеткен. Ону колоннаның отрядтарының бригадаларының аразынга социалистиг чарыштың казбартканындан чедип алган.

Бистиң тудугжуларывыс Кызыл хоорай Советиниң кодээ черлеринде. Бии-Хем районнуң девискээринде кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин, чуртталганың бажыңнарын, культура одагларын, школаларны, садиктерни тудуп турар.

Коллектив бо чылдың эгезинде-ле лениичи ээлчегни эгелээр дугайында республиканың мурнакчы бүдүрүлгелериниң кыйгырыын деткип, социалистиг чарыштың иегелделерин ада дүүштүр тодаргайлаан. Хүлээглелерин күүседириниң органпзас-техниктиг хемчегларын баш удур ап, материалдар-биле хандырылганы болгаш инженер-техниктиг удуртулганы эки-эндиринче кичээнгейни салган.

Мехколоннаның отрядтарындан А. Петрушкининиң удуртуп турары № 1 отряд чедишкинниг ажылдап турар. Ол отрядка хамаажыр бригадаларның көргүзүглери эки.

Кодээ тудугнуң хоочун ажылдакчызы С. Красногорнуң бригадазы мергежилдиг тудугжулар-биле бижыглаттынган. Ынчангаш ол бригада күрүне планын үргүлчү ажыр күүседип келген.

Ажыл-агыйжы чамдык чедишкиннериниз-биле чергелештир чедир шиитпирлевээнивис айтырыглар база бар. Тудут объектилерин материалдар-биле үзүктел чок хандырар төлээде, ажыглалга киирер бажыңнарже бүгү күштү мөөнеп, хөрөнгилерни чашканнаар, үре-түнел чок ажылдарже чардыгар түүлдерни узуткаар херек. Ону эдер дээш бүдүрүлге план килдизининң ажылдакчыларын боттуг хемчегларни алыр үжүрлүг. А партия организациязы, профэвилел комитеди база четпестерни эдеринге шиитпирлиг рольду ойнаар апаар. Ол бистиң хүлээглевис.

Партия бюрозу коммунистерниң идепкейинге далпып, оларны кол-кол участоктарда хуваараан. Оларның хөй кезии тудугжу бригадаларда быжаанап, бетоппакчылап, база мехколоннада мурнактыларның одуруун эдлеп турар. Электродуцаалакчы Л. Ким, бызаңчы А. Сериков, механик П. Струков болгаш оскелерда коллективте ат-алдарлыг хөйүү билир, ажыл дээш сагыш салып чоруур кижилер. А. С. Сериковтуң удуртуп турары улусчу контроль болүүн тудуг материалдарының, механизмнерниң ажыглалын экижидеринге, четпестерни чайладырынга партия организациязының шынчы дузалакчызы.

Күш-ажылдың сагыга-чуруму бисте ам-даа кошкак. Тудуг объектилериниң аразының ыраа, күш-ажылды организациязында четпестер ажылды үргүлүг контрольдарынга бергелерни тургузуп турар. Ажыл шагы үзер, чурум үрээр кижилерни хуралдарга шүгүмчүлеп, оларны кижизидер хемчегларни ап турар бис.

Бүдүрүлгениң өйү келген айтырыгларын, социалистиг чарыштың чоруп турарын партия хуралдарының хүн айтырыынга тургузуп, ацаа ажылчыннарның киржилгезин чедип ап турар бис. Ол бүгү халас барбаан. Бо чылын мехколонна черле шору көргүзүглерлиг ашаргап.

В. И. Ленининиң 100 чыл болур юбилейинге төлептиг ужуражыр дээш, чарыштың тугун улаш бедик тудуп, күрлавырлар ажыглаяын экижидеря чугула. Бо чылын кылыр ажылдарывыс хөй. «Гипилегө» совхозта клубтуң тудуу уламдыгып келген. Ам ону ажыглалга киирер дээш, ыпаар улут күштү мөөнеэр бис. «Көк-Тей» совхозка куш кажаазын болгаш оске-даа объектилерниң тудуун доозуп. Кызылда Малчын кварталлың бажыңнарын тудары көрдүнген. Улуг үүлеин кижилер бүдүрер. Оларның ажылын үретүннелдиг болдурар төлээде, партия организациязы удуртучу, мобилизакчы ролюн улам күштелдирер апаар.

М. КУДРЯВЦЕВ,
партия организациязының секретары.

Дүүрээзинниг медээ

Школаларга чаа ооредилге чылы каш-ла хонгаш эгелээр. Тес-Хем районунда амгы байдал кандыгыл? Чедиш школаның Шуурмак сес чыл школазындан өскээп септелгезин доозпаан. Оттуглар үүлдеп хөмүр-даштыг бүрүн соортуп алган, ыяштың үүгле 33 хуу хиреэн школа чанында дүжүрүтүнген.

Чаа ооредилге чылыпга школаларны белеткээр талазы-биле «Тес-Хем» совхозтуң директорлуу эш Н. Балчий-оол) кошкак кичээнгей салып келген.

А. ДЕМБИРЕЛЬ.

Өөренип киреринге белен

Бии-Хем районнуң школаларынга чаа ооредилге чылынга үткүштүр, 4050 кубометр одаар ыяш белеткээри көрдүнген. Ону 4830 кылдыр ажыр күүседип, школалар чанында чедирип тургузуп алган. Район төвүнүң ййи орүүмаа школаларынызаа эгелээш бүгү суурларда школалар августуң бирги чартынга чедир сеп-челгезин бүрүн доозкан, ооренникчилерни хүлээп алырынга белен. Шлангыя Туранның № 1, «Өөк» совхоттуң төвү Аржаан суурда школаларның чаа ооредилге чылынга бүгү талалыг эки белеткенгенин школалар хүлээп ап турган күрүне комиссиязы онзалап демдеглээн. Туран хоорайда № 2 школаның интернадынга 30 орунну немештир алгыды тутkан.

Ындыг янзылыг бо ооредилге чылынга үткүштүр немештеп чаа тудуглар хөй. Шлангыя Шивилигде эге школаның бажыңының тудуу доозулган, мал семиртир совхозтуң уруглары делгем, чырык класстарлыг школага бо чылын бир-ле дугаар ооренип эгелээрлер. Ээрбек 8 чыл школазы 60 орунлуг интернатты 2,5 ай иштинде бүдүрүп белеткээн. Амгы үеде Ээрбек, Хадың суурларда башкыларга ййи аал чурттаар бир-бир бажыңнар, Туран хоорайда чырыдыышкын шүгүмүнүн ажылдакчыларынга ййи аал чурттаар 2 бажыңның тудуу дооступ, ажыглалга киреринин кырында турар.

Районнуң башкылар коллективинге чурттуң төп областарынга институттар дооскан янзыбүрү артемнерниң башкылары 11 чаа кижи немешкен. Чаа келгеннер болгаш оске-даа башкылар таарымчалыг бажың балгат-биле хангыртынган.

Валентина Казанцева — Кызылдың демир-бетон заводунуң бетончузу. Үк бүдүрүлгеге ол сес чыл дургузунда ажылдап келген болгаш ажыл нормазын үргүлчү 110—120 хуу үүседип турар мурнакчы ажылчын.

ЧУРУКТА: В. Казанцеваның ажылдап турары.

В. РАЧКОВСКИЙНИҢ фотозу.

ХАНДЫР ӨӨРЕНИР

«Сүт-Хөл» совхозтуң Киров салбырының коммунистери, комсомолчулары болгаш ажылчыннары коммунистиг база ажылчын партияларның Москвага болган делегей Чөвүлел хуралының материалдарын, СЭКП Төп Комитединиң июнь Пленумунуң шиитпирлерин өөренир талазы-биле совхозта партномунуң сүмелээнин ёзугаар амылдарны чорудуп эгелээн.

Салбыр төвүнде 42 кижи коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының материалын өөренир 4 кичээлди эрттирген. Бо чугула документилерни башкылар Б. Сарыглар, З. Донган билдингири-биле тайылбырлап, партийжи даалганы эки күүседип турар. Чөвүлел хуралдың материалдарын Ондар Анчымаа, Ондар Сендей, Ооржак Чудур, Монгуш Алдын-Доос болгаш оскелер-даа эки шиңгээдип ап, салдынган айтырыгларны долузу-биле харыылап келген. Олар хамаарышкан ажылынга ак сеткилдиг болуп, оске ишчилерге үлегерин көргүзүп турар.

Партия комитеди болгаш партия организациязы Чөвүлел хуралдың база СЭКП Төп Комитединиң июнь Пленумунуң чугула материалдарын ажылчы чон ханы ооренген турзун дээш, бар четпестерни чайлаткаш агитмассалыг ажылды күштелдирер ужурлуг.

Д. ОНДАР,
салбырда партия организациязының секретары.

Совет чазактың медеглелинге холбаштыр

ТӨӨГҮ

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачыны» колхозунуң Билелиг фермазының мурнакчы саанчыларының бирээзи В. Сат. Эртнен чартык чылда бир инекке онаштыр 981 литр сүттү ол саапган.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ДАМАН ОРТУЛУККА болгаш оон соонда-даа совет-кытат кызыгаарга болгулаан ондактыг төнгээлер Мао Цзэ-дунның бөлүүнүн алыс бодалы-биле империалистерниң эжелекчи политиказы чангыс аай болуп турарын көргүскен.

Кожа-хелбээ чурттарның тускай догуннаан эргезинге халдаар, чурт девискээрлерниң чүм байдалын хүндүлеп көрбес чорук империализмнин будужүнде дээрзи билдингир. Улустарның депшилгелиг хөгжүдезинге, хосталгазынга, тайбыңга доктар-моондактыг халдалын, хол дээп турар америк империалистериниң ханныг үүлгедиглерин билбес кижи чок. Барыын Германияның дайынзырактары делегейниң ийиги дайынындан чогуур түннелди үндүрбээн. Европала социалистиг күрүнелерден девискээрлерни оюп-дилиндеклеп алырын күзеп турар. Хүн аланга немец нацпя туразында чурттаар делгемни алыр үжүрлүг. «Германия кымдаа артык, кымган-даа бедик» — деп, эрги нацисчи ырны фашисчирек идегеттер ырлажып, национализмни хөрлээледип турарлар. Мынчангаш үе болза нарын болгаш оныза харыысалгалыг. Моны барымдаалаш, империализмге үлүг тайбың, демократия, социализм дээш демисежип турар күштерниң чангыс эвин быжыглаар соруулга-биле делегейниң коммунистиг, ажылчын партиялары демисежип турардар.

Бо чылдың июньда Москвага эрткен делегей коммунистериниң Чөвүлел хуралы ол демисеэлге чаа үе-чаданы, аргаларны, перспективаларны ажыткан. Ол чугула хуралды чүгле. Мао Цзэ-дунның бөлүү каржызы-биле үзүрланып үткаан. Маочуларның шовинизмиг, национализчи политиказы пролетар интернационализминге дүүшпес, социалистиг чурттуң бүдүжүнге таарышпас күүл болур. Кытат ханьнар (үнлезин кыдатта) Азияда, Ыраккы Чөөн чүкте болгаш Сибирьде бичии улустарның девискээрлерни кытаттарның бүрүн шагдан бээр чүрту дээр бодалды маочулар амгы үеде суртаалдап турарлар. Херек кырында ол ындыг бе дээрзин ап көрээли.

Совет чазактың июнь 13-теги медеглели амгы кызыгаар төөгүлүг хөгжүлениң, каш чүс чылдар эчизинде орус кижилер көжүп келгеш, түс чер улустары-биле таныжып, чоокшулажып, чаа девискээрлерни тайбың ёзу-биле шингээдип ап келгенинин түннелинде доктааган дээрзин маргыжар аргажок барымдаалар-биле бадыткаан. Россия биле Кытат аразында кызыгаарны XVII—XIX үүс чылдарда төөгүлүг хөгжүлденн, аймак-сөөк улустарның каттыжып келген девискээрлерин барымдаалап чарган. Октябрь революциязы тиилээн соонда ол чайгаар бүдүштүг кызыгаар катап бадыткаттынган.

Хаанныг чазактың Кытатка хамаарыштыр чарган чажыт үптекчи керээлерин совет эргечагырга В. И. Ленининиң инициативазы-биле күш чок болдурган. Ындыг керээлерге кызыгаарга хамаажыр документилерни киришпирбээн. Мындыг турбуже, гоминдан эрге-чагыргалар үүгле Нерчинск биле Кяхта керээлерни чөптүг деп санаан. Мону бырмдаалаш, олар Нерчинск керээзин ёзугаар Приморье биле Амур кавызы. Кяхтаныыбиле — Моол Арат Республика, Тыва Арат Республика Кытатка хамаажыр деп санап турганнар. Октябрь революциязының ачызында хосталга дээш демисеелги үндүрген, бот-башкарныр эргеге даянган тускай догуннаан тыва, моол күрүнелерни тургускан тыва, моол улустарны херексеп көрбейн, эжелеп алыксап турарын шак ындыг янзылыг кытат милитаристер илергейлээн. Ындыг байдалдыг эжелекчи бодалдарны Совет чазак ойтур шапкан.

Кытат Улус Республика доктаагында, 1949 чылдың декабрь 16-да Москвага келгеш, Мао Цзэ-дун «хаанныг Россия үезинде Кытатка хамаарыштыр чаргылаан деп эвес керээлерни, совет чазак хамыкты мурнап күш чок болдурган» деп медеглээн.

Найырал, эвилел болгаш кадыы-ажылдажылга дугайында Совет-Кытат керээге (1950 ч.) ийи талалар «күрүнеиин тускай догуннаан чоруун, девискээрлериниң чүм турар байдалын хүндүлежир» боон хүлээнишкеннер. Мынчангаш күрүнелер аразында кызыгаарлар талазы-биле чигзиниг ол шагда турбаан.

Совлуг он чылдар дургузунда маолуг кезектиң чоруун келген бузуттуг политиказының түннелинде гоминданчы чазактар үезинде тургулаан чер-чурт хунаажыксаар хөөннер катап тыптып келген. Мао Цзэ-дунның бөлүү Нерчинск (1689 ч), Кяхта (1727 ч.) керээлер чөптүг деп көрүп турарын 1963 чылдың чарт 3-те Кытатка чарлаан. Маңаа хамаарыштыр Тыванның төөгүзүү чүнү хереченлеп турарыл дээрзин көрээли.

1207 ЧЫЛДА Темучиниин (Чингис-Хаанның) оглу Джучи Тыва девискээрни эжелеп алган. Ынчалза-даа тыва аймактар эжелекчилербиле эптешпейн, үргүлчү демисежип чораан.

XVII үүс чылдың эгезинде Чингис-Хаанныг империязы сандарай бергенде, алыс моол девискээрге Даасакту-хаан, Тушету-хаан, Сэцэн-хаан деп үш күрүнелер доктааган. Олла душта барыын моолдар Дөрвен ойрат дээр, чорос, дөрбет, хошоут, торгоут аймактарны каттыштырган күрүнени тургусканнар. Дөрбен ойрат күрүнени төөгүге джунгар күрүнези дээр. Оон албатылары чоростар Или хем шынааларынга, торгоуттар Тарбагатайга, дөрбеттер Иртыш хем бажынга, хошоуттар амгы Дахуа хорай кавызынга чурттап чораан.

Ынчаарга тыва аймактарның чагыртып чорааны Дзасакту хаан азы Алтын-хаан күрүнези Үбса холден бурунгаар улуг хөлдер, Гоби чедир девискээрлерни, Улаастайның мурнуу чөөн талазында Хангай дагларының кезинин, Моол Алтайының мурнуу-чөөн талазын ээлеп турган. Тыва аймактар ол үеде Саян сынныңа чедир, Алтай сынындан Көпсехолге чедир девискээрлерге көжүп чорааннар. Чамдык тыва аймактар Саян сынының соңгу талазынга көжүп чораан. Бурунгу орус актылар ёзугаар алырга, XVII үүс чылдың эгезинде орус кижилер Томскиден 14 хонуп чедер черге маадыларны, Томск, Кузнецк аразынга күжүгеттерни, Оби хем бажынга ооржактарны, Телегхол чанынга соянналарны, Иркут хем чоогунга иргиттерни тып танышканнар, ол аймактар тергиндеп дээш аразында үргүлчү демисежип тургулаан. Алтын-хаан биле Джунгар күрүнелерге албан төлеп, үптедип чораан. Моон үжүрүнда олар орус күрүнениң камгалалынга кирип аарын күзеп, боттарының чер чуртунга шивээлерни туттурар дугайында эптя-ле дилээр турганнар. Моон-биле чергелештир Алтынхааннар: Шюлай-Убаши, Омбе-Эрдэнэ, Лубсан, Гендун олар Моолга эрге-чагырга дээш демиселге киржип тура, бергелей берген тавырылгаларда орус күрүнеге албаты болур дугайында удаа-дараа керээ чарып, бады-дангыраан берип келген. 1689 чылдың эгезинде Гендун орус күрүнеге керээде бактаап кирер дугайында керээге ат салган. Ынчалза-даа ол удаваанда дангыраан оскунган. 1688 чылда Джунгарларның Галданга баштаткан шериглеринге чылча шаптыргаш, Кыдатче дезе бергеп моол ызыгуурттаннарның соонче Гендун көже берген. Мынчангаш 1691 чылда манчы династиязга Моол каттышкан. Ол болза Моол күрүнениң сандарап, янзы-бүрү үүрмек күрүнелерге чарылганының, моол хааннарның тергиндеп дээш удур-дедир демисежип келгенинин түннелинде болган.

XVII үүс чылдың эгезинде маньчжур аймактар күштелип эгелээн. Олар 1644 чылда Бээжинни эжелеп алгаш, Кытатка Цинь династиязын доктаатканнар. Маньчжурлар моол хааннарның аразында демиселин кажары-биле ажыглап тургаш, оларны бот-боттарынче ыдалап, кошкадып алгаш, чоорту Моолду Кытатка кадып алган.

Джунгар хаан Галдан 1688 чылда каттышкан моол күрүнени тургузар дээш демисежип үнген. Манчы-кытат дүжүметтерниң күткүлгези-биле барыын, чөөн моолдар аразынга хөрлээлеп үнген дайынның түннелинде Галдан барыын тыва девискээрлерни эжелеп алган. Ол душта маньчжур император Хемчик, Улуг-Хем кавызын бодунуу кылдыр санап турган. Херек кырында ол ындыг эвес. Ойраттарга туттургаш, 1716—1733 чылдарда Джунгарияга чурттап турган швед сөөк Ренат деп кижиниң чураан картазынга Үбса холду база ынаар агып кирген хемнерни Джунгарияның составынга кылдыр көргүскен боор-дур.

КЯХТА КЕРЭЭЗИН чарар мурнунда барыын тывалар джунгарынга, Хемчиктен бурунгаар тыва аймактар алдын-хаанныңның сыскындызы, манчы төрениң талалакчызы Бубей ноянга чагыртып турган. Хоозуралдыг, үзүктел чок дайыннардан ырмазыраан, аар-берге албан-үндүрүгден ядараан тывалар маньчжур ажелекчилерге улур удаа-дараа улурланып тура халчып, оожургал, идегел чок амытаннар диртип чорээннар. Шлангыя 1714—1715 чылдарда ойрат хаан Цэван-Рабдан хунаатканы девискээрлерин эгидип аар деп турарын, Хем болгаш Хемчикти джунгария девискээри деп чарлаан соонда маньчжурлар тываларлан ап сестир апарган. Император Канси 1717 чылда барыын тываларга улуг Бубейни аткарган.

Бубей тыва аймактарга удаа-дараа аштырышкынны тавырыштыргаш, Хуралмайны ноян баштының тываларны Хемчиктен Тесче көжүргеш, Лопсан-Шыырап чайзын баштаан хөй тываларны иштики Моолда чамарлар чуртунче шилүп чоруткан.

Император Канси өлген соонда 1725 чылда тывалар база катап үймен үнген. Тура халаннарны баскаш, Бубей оларның баштыларын шажылаан. 1726 чылда Цэван-Рабдан хем, Хемчик девискээрлерин Джунгарияга эгидип бээрин кыят императордан негээн. Ону хүлээп албаан. Ынчалза-даа маньчжур император Тес унунга камгалал тургузарын Бубейге даскаан. Кяхта керээзин чарар мурнунда байдалды коорге мындыг боор-дур.

1727 чылда Россия биле Кытат Кяхтага керээ чарган, кызыгаар шүгүмүн доктаатканнар. Ол керээни ёзугаар маньчжур администрация Таңды сынның мурнун дургаар кызыгаар шериглерин тургускан. Тыва араттарның хачы оруу деп чүгээлажыры кызыгаар шүгүму ынчаар тывылган. Бодунуң төрээн чер чуртунун дугайында сагыш човаашкынны араттар салгалдардан салгалдарже богунге дээр дамчыдып келгеннер.

Доктаатынган кызыгаар Маньчжуриядан Тарбагатайга чедир үш участокка (Маньчжуриядан Кяхтага чедир 28 ка-

ХАЛХИН-ГОЛГА ТИИЛЕЛГЕ

Бөгүн бисте-даа. Моолда-даа совет-моол шериглериниң япон дайынызырактарыны Халхин-Голга тиилээниниң 30 чылын байырлалдыы-биле демдеглеп турар. Ынчаарда япон самурайлар Моолду эжелээш, Совет Эвилелиниге халдаарыныы хоралыг планын тургузуп турган болгай.

20 чылдарның төнүүзүнде болган 30 чылдарның эгезинде империалистиг күрүнелер экономиктиг кризистеи делегей дайынын калбартып турган уштунарын бодап турган. Ындыг планын боттандырар талазы-биле ылаңгыя милитаристиг Япония Моолду эжелеп алырыңче улуг кордалды салып турган. Ынчангаш 1932 чылда Маньчжоу-Го күрүнени тургузуп алгаш, МАР-га халдаарыңче ол белеткеңя берген. Япон премьер Танаканың япон императорга ынчаардагы бижиниде мынча дээн: «Кыдатты эжелеп алыр төлээде, Маньчжурия биле Моолду эжелеп алыры эргежок чугула. Делегейни эжелеп алырда, баштай Кыдатты эжелеп алыры эргежок чугула».

Ол ынчаарда МАР-ның партиязы болгаш чазаа серемчилезди күштелдирер, чурттуң камгалалын быжыглаар, шеригниң дайынчы бойдалын улам бедидеринде талазы-биле алдан хемчегларын алга берген. Ынчангаш, оран камгалалының херээнге 1938 чылда күрүне бюджединиң 52,2 хуузун чарыглаан турган.

1934 чылдың нолбрьда МАР биле ССРЭ-ниң аразында джептьмеи керээн чардынган (аас кырында чугаалажып алган), ону әзүгаар талаларның кайы-бирээзинге оске чурт халдаашкын кылыр болза, олар бот-боттарыңга шериг дуза-ламчызын көргүсчүр турган.

1935 чылдан эгелээш, Моолдуң кызыгаарыңга япон самурайларның ончук чөнгээлери ковдээн. А февраль-март айларда япон шериг кезектери Буган-Дэрсэ, Адаг-Дулаан кызытаар наставаларыңга халдаап, шинтпирлиг ойтур шавыышкынга таварышкан, адаа эрес-дидим болганнарга МАР-ның Маадыры аттарны тывыскан.

1936 чылдың март 12-де Совет Эвилели биле Моолдуң аразында бот-бодунга дуза-лашчыр дугайында протоколга ат салдынган, ол—дең эргенин, бүрүн эргелерин хүндүлежириниң принцивиниге үлегелиттингеи турган. Протоколдуң 1 болгаш 2 үүлдерин әзүгаар, бир эвес Совет Эвилелиниң болгаш МАР-ның девискээрниге үшкү күрүне халдаашкын кылыр болза, байдалды чугаалажып көргеш, эргежок чугула болу бергеңде, шериг-даа дузаламчызын көргүсчүр деп хүлээлгени алганнар. Бир эвес япон агрессоргар Моолга халдаар болза, Совет Эвилели аңаа шериг дузаламчызын ол дораан коргүзер апаар дээрзин 1936 чылда бүтүү делегейге ССРЭ шинтпирлин-биле медеглээн.

ССРЭ-ниң дузаламчызы-биле идепкейлиг камгалалга моол белеткени берген. Оон шерии сан, шынар талазы-биле өскен. Чаа үжар үүл. танк, артиллерия кезектерин тургускулаан, стратегтиг чугула оруктарны шейген. 1936 чылда мото-адыгжы, артиллерия, үжар үүл кезектерин ССРЭ-деп Моолче керээ әзүгаар киирген.

Ол аразында япон дайынызырактар ындыг сагындырышкынны херекке албайн, Моолдуң ыямзагаар чоогунга чазагыыт-даа, демир-даа оруктарны шейүп, хой шериг болуглелдерин мөөнүзээп. Ол үеде гитлерлиг Германия ССРЭ-ге удур дайынны белеткеп турда, Англияның, Францияның, АКШ-тың башкарыкчы болүүтерии империалистиг Японияны ССРЭ-ге халдаарыңче ыялап турганы билдингир болгай. Ынчангаш олар Японияга стратегтиг барааннарны садарын ковудеди турган.

1938 чылда Германия биле Япония Совет Эвилелиниге удур чаа агрессияны кылырын дугуржуп алган. Ынчангаш 1938 чылдың июль 28-те япон шериглер совет девискээр—Хасан хол районунга халдаашкынны эгелээн. Совет шериглериниң күчүлүг согуушкунунуң түнелиниде япон шериглер чылча шаптыргаи. Аңаа аштырышкынга таварышкаш, япон дайынызырактар МАР-га халдаар деп шинтпирлээн. Оон сорулгазы — Моолду эжелээш, совет девискээрже үнүп ап, Сибирь демир-орук оруун үзе киирери. Ыраккы Чөөн чүкту Совет Эвилелиниден хооруп алыры турган.

1939 чылдың майның 11-де япон 6-гы армияның кезээ МАР-ның кызыгаарыңче шургүп киргеш, Номөн-Хан, Бүрд-Ово, Халхин-Гол хем райовунга совет-моол шериглерге удур кадыг-дошкун тулчуушкуннарны кыла берген. Майның 11-ден 29-ка чедир совет-моол шериглер суг чок, элезиниг ховуларны эрткилээш, дайзынга улуг когаралды таварыштырып, оларны чурт девискээриниден үндүр сывырыпкан.

Ынчалза-даа дайзын дайызырак сорулгазындан ойталавайн, кызыгаарже шеригниң улуг каттыжышкынларын тыртып эгелээн. А АКШ-тың болгаш Англияның чазактары Японияны улам күүкүп, МАР-га удур Япония шериг халдаашкынын үргүлчүлээр болза, шериг-даа талазы-биле дузаны көргүзерин аазап турганнар.

Халхин-Гол хемниң районунга 75 муң япон солдатты, офицерни, 182 танкыны, 500 үтер-боону, 300 ажыг пулемёттуг болгаш оске-даа шериг чепсектерин мөөнүзээп. Июльдуң 2-де японнар шавар халдаашкынны катап калбарткан. Моол-совет шериг кезектери 3 хүн иштинде 2 муң ажыг япон самурайларны, хой санныг техниканы чок кылып узуткаан. Тулчуушкуннар бүгү фронт-биле дүн-хүн чокка калбарып үнген. Үш-ле хүн иштинде 88 япон самолёттуг аңдара атканы сегиржин алышкынының кайы хире дынзыг болуп турганын хереченлеп турар-дыр.

Халхин-Голга дайын чорудулгазын комкор Г. К. Жуков (ам Совет Эвилелиниң Маршалы, ССРЭ-ниң болгаш МАР-ның Маадыры) удуртуп турган. Моол шеригнериң удуртукчузу—Маршал Х. Чойбалсан турган. Байдалдың нарыны чугаалажып көргеш, совет болгаш моол талалар Г. К. Жуковтуң ниити командылалы-биле шеригнериң каттышкан бөлүүн тургузарын шинтпирлээш, ону Сөңгү, Төп болгаш Мурнуу болүк шеригнер кылыр үүлүн хувааган. Халхин-Гол районунга япон 6-гы армияны долгандыр бүзээлээш, бүрүнү-биле чылча шаварының ханы бодавадыг планын моол-совет шериглериниң командылалы ажылдап кылган.

Августуң 19-та дүне совет-моол шеригниң кезектери чогуур черлерии эзелекеш, август 20-ның эртенинде шавар халдаашкынны эгелээр деп дужаалды алган. Эртенгиниң 5 шакта япон туруштарже 500 ажыг самолёт, 600 хире үгер-бээ чылча шаап кирипкеи. Шинтпирлиг шавар халдаашкынның эгелээни ол, аңаа биспиңден 498 танк, 346 броневик, 2255 пулемёт болгаш оске-даа хой кижилерни моолдар ханы ынакшыл-биле алап турарлар.

Халхин-Голга тулчуушкуннарга бистиң бир чер чуртугларывыс, ам-даа ажылдап турар И. А. Легостаев, И. Е. Фетисов, П. С. Пунтусов олар база киржип турганнар. Россияның болгаш Моолдуң солдарының мөөдырлыг үүлелериниң дугайында сеткил хайнышкыны-биле олар сактып, оларның пайгаралын чылыг-биле чугаалап турарлар.

Халхин-Гол районунга японларның аштырганы АКШ-тың болгаш Англияның империалистериниң күүкүп турганы япон милитаристериниң планын ынчаар үскеп. Моол Арат Республикага шинтпирлиг дузаны көргүзүп, япон самурайларны чылча шапкаш. Совет Эвилели, оон ажылчы чоннары боттарының интернационалдыг хүлээлгелин алдарлыг-биле күүсеткеи.

Халхин-Голга тиилелге болза, аңы-дунма улустарның девискээриниң бүдүн турарынга болгаш бүрүн эргелиге чоңгээлеп халдаар бодап турарларга, оон иштинде боттарының девискээр талазы-биле эжелекчи бодалдарын ооскүдүп турар маоисчи чоңгээчилерге кичээндиргилиг сагындырыг болур-дур.

Моол улус совет улус-биле эвилелдежип алгаш, бодунуң чеднишкиннери-биле бисти өөртүп, ам 48 чыл дургузунда ленинчи орук-биле бүзүрелдиг бурунгаар бар чыдардыр.

Бистиң республиканың ажылчы чоннары алдарлыг тиилелгениң ою-биле боттарының кожа онүүкторинге чүректиң ханызындан байырны чедирип, социализмни чеднишкинниг тургузар талазы-биле чаа-чаа улуг тиилелгелерлиг болуруи күзеп турар.

делегей бо хуннерде

Социализм чурттарында

ВЕНГРИЯ

Бо чыадың бирги чартыында Будапештиге чүс хире улут тудуг объектиниң ажыглалга киргеи. Ам 386 объектиниң тудуу чоруп турар.

Наймысыында чурттарга тудуу улам калбарган. Бо чылын аңаа план ёзүгаар 5400 квартираның тудуун доозар уңурлуг.

Ам тудутуун индустриалдыг арга-методтары чугула роль-ду ойнап турар. Бо үеде Будапештиде байын тудуунуң ийи комбинады ажылдап турар. Үшкү комбинаттың тудуу доостурунга чоокшулаан.

БОЛГАРИЯ

Болгариянын кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери чуртка эрге-чагыргаиың тургуступтаиының чоокшулап орар 25 чыл оюн улуг чедишкиннер-биле үткүп турар. Социализстиг хөгжүлдениң 25 чылының дургузунда Болгариянын кодээ ажыл-агыйы бедик сайзырапгай, аңгы үениң болбазырангай техниказы-биле чепсеглеиген улус ажыл-агыйының адыры болу берген. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң хемчээлиниге социалистиг чурттар-биле Болгариянын аңы-дунма кады ажылдажылгазы аңаа улут хире-тергеи-биле дузалаан.

Бо үеде Болгариянын кодээ ажыл-агыйы Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүүзү чурттарда будүүн турар ногаалариың 37 хуузун, чимистиң 35 хуузун, таакпының барык үштүң бир кезиин болгаш бүгү помидорнуң чартык кезиинден хөйүн берип турар. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүүзү чурттарының күүрүне планнарын кооперстааны болгаш оларның аразында узун хуусаалыг садыг дугуржулгазары чурттуң чер ажылдыг кооперативтериң хөгжүдериниге дузалап турар. Оларның эргезинде хөй саннык трактор, комбайн, машина болгаш кодээ ажыл-агыйның эске-даа техниказы бар. Сөөлгү он чылдарның дургузунда кодээ ажыл-агыйда ажылдап кылыр чөриниң 1000 гектарынга онаалгыр алырга, ажылдап турар механиктиг шимчедикчилер 300-ден 1100 ап күжүнге чедир көвүдээн.

Болгариянын чер ажылдыг улут кооперативтери Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүүзү чурттарга боттарының продукциязын калбаа-биле сайгарар эргазыг.

МОЛ АРАТ РЕСПУБЛИКА

Моол Арат Республикада мал ажылдаан шапкын хөгжүдериниң база бир чугула түүлү—одарларны сугжүлээр талазы-биле улут ажылды чорудуп турар.

Сөөлгү үш чылдарның дургузунда МАР-га шинчилеп, тудуг-монтаж, ирригация ажылдарынга күүрүне 100 миллион ажыг төгерикти үндүрүп берген. Оон түнелиниде чамдыкта суглуң кара чаңгыс үнер дөзү болуп турар хөй шудуктарны республиканың кандаатал делгем девискээрлиг районнарында тудткан. Хөй миллион гектар одарны сугжуткан.

Суг ажыл-агыйының тудуушкуунуңуң хөгжүлдезиниде моол малчыңнарның чеднишкиннери Совет Эвилелиниң болгаш Венгр Улус Республиканың дузаламчызы-биле холбашкан. Моолдуң ховуларында чүс-чүс совет болгаш венгр түскай эртемниглер ажылдап турар.

Бо чылын моолдуң хамааты ужар үүлүнүң сөөрткен пассажирлериниң саны чурттуң чонунуң дөрттүң барык бир кезии болган. Ам республиканың барык бүгү аймактары, 130 кодээ ажыл-агый каттыжышкынны болгаш күражыл-агыйы ужар үүлүдүн ачы-дузазын ап турар. Бо чылдың бирги чартыында Улаи-Батор биле 20 күражыл-агыйның болгаш кодээ ажыл-агый каттыжышкынының арааның чаа агаар шугумун ажытқан.

МАР-ның ужар үүлүү хамааты болгаш транспорт сөөртүлгээн боттандырарындаи аңгыда кодээ ажыл-агыйга улуг ажылдарны база күүседип турар: бо чылын самолёттар-биле 235 муң гектар ажыт шөлге химикаттарны быскаиандыр чаштырган.

ЮГОСЛАВИЯ

Югославияның Дебар хоорайының чоогунда маш он мил-лион кубометр суг киирер ишкир ыяымал хөлге сугну дол-дурары эгелээн. Ында тудуп турар «Шишле» гидроэлектро-станциязының турбиназын ол хөлдүң сууның дузазы-биле удаас ажылдадыр. Станция чылда 100 миллион киловатт-шак электроэнергияны ажылдап үндүрер. Оон тогуя Югославияның чурттажыдыг хөй суурлары болгаш районнары ажыг-лаар.

(СЭТА).

Мурнуу-Вьетнам патриоттарның согуушкуннары

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштериниң отрядтары америк-сайгон шериглерге удур дайынчы чорудулгаларын чедиишкиниинг чорудуп турар деп, ВИА агентилел дыңнаткан. Август 14-те патриоттар Локиниң хоорайның районунда (Виньлонг можунуң административтиг төвү) дайынның турушталрынче халдаан болгаш 250 солдат, офицерни сандан үндүрген, 58 бронетранспортёрну узуткаан болгаш 6 вертолёттуг дүжүр аткан. Оон мурнунда хостолганың Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары ол-ла хоорайның районунда америк танкылыл черинче халдаан. 70 ажыг америк солдат, офицерни сандан үндүрген, 14 танкыны болгаш бронетранспортёрну узуткаан. Август 11-ден 12-же дүне патриоттар Куанглык можунуң административтиг төвүнче халдаап, чалча шериг администрациязының элээп бажыңнарын болгаш америк «төвүлекчилеринің» казармазын узуткаан.

ЧЕЧЕКТЕРНИ САЛГАН

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Халхин-Гол хемниң районунга тулчуушкуннар девискээрииге болганы Чөөн айыктың административтиг төвү—Чойбалсан хоорайга япон эжелекчилер-биле тулчуушкуннарга эрес-мөөдүрлүмү-биле дайындаган турган, өмнү-тиилиңден чарыган совет болгаш моол дайынчыларының турагаалгазынга чечектерни салыриның ёзүзалы болган деп, МОНЦАМЭ агентилел дыңнаткан.

Чечектерни салыриның ёзүзалынга МАРП ТК-ның Бирги секретары болгаш МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал биле МАР-ның улустуң улут хуралының Президиумунуң Даргазы Ж. Самбу башталыр МАР-ның тодгын болгаш чазак удуртукчулары, армия генералы П. П. Федюниискиң башталган совет шериг төлөөлери болгаш оске-даа адучылар киришкеи.

ЧИЧЕСТЕР-КЛАРК: англи шериглер Соңгу Ирландияга артар

ЛОНДОН. (СЭТА). Соңгу Ирландияда келген англи шериглер «байдалдың пегээнии ёзүгаар ол хире үр үеде» артар деп, Соңгу Ирландияның премьер-министри Чичестер-Кларк парламта конференциязынга чүве чугаалаан турган, медеглээн. Чичестер-Кларк Соңгу Ирландияда байдалды тазарыштыр шинтпирлээри-биле боттуг алээп сапаалдарны киирген Ирланд Республиканың чазаанга удур иүгүзүт халдаашкынны чулчуразын. Соңгу Ирландияда байдалды тазарыштыр шинтпирлээри-биле сорулга-биле КНО-ның киржиринің дугайында айтырыгны тургузары-биле Нью-Йоркта чеде бергеи Ирланд Республиканың ханының херектер министря Хиллериниң ажыл-чорудулгазын Чичестер-Кларк буруу шээп, пүүмчүлээн.

Чыскаалчылар ажыл-биле хандырарын, чурттапга байдалдарын экижедерин, хамаатыны бөлүүн эргелерин тыпсырын шеген турарын Соңгу Ирландияда хөлээлгелиниериниң алыс чылдагаанналрының дугайын Чичестер-Кларк мыт чокка эрттирген болгаш аңгы хөлээлгелиниер «электремистериниң» үүлгедин-дир деп чуулуурааи.

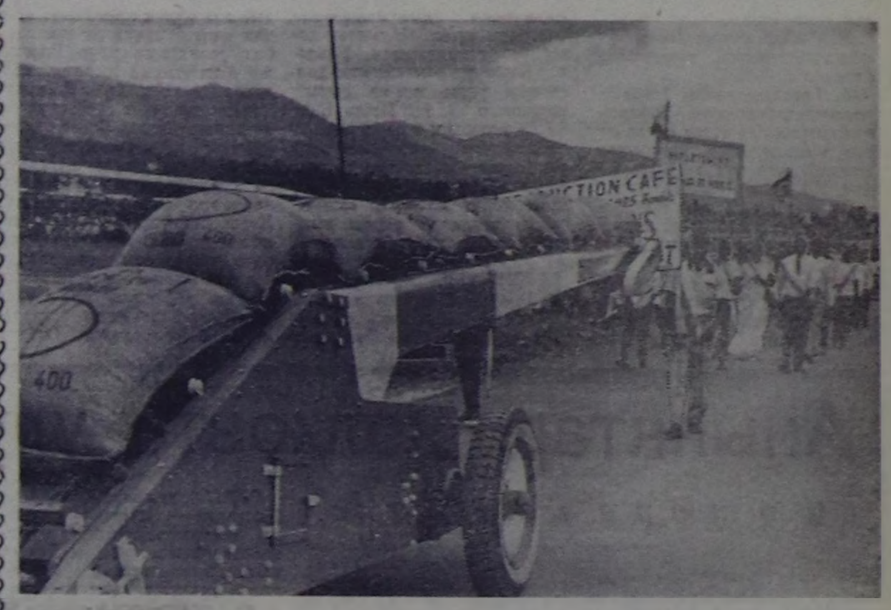

Бурунди республика. Африканың бир биче чурту, кайзержи Германияның хой чылдар дургузунда колониязы, оон соонда Бельгияга «характаткан девискээр» чораан Бурунди Республиканың улузу хамаарышкыг догуннаанының чедп чыл оюн лендеглээн. Бурундилерниң хамааржылга чок догуннаар политиктиг эргени чаалаан алганы делегейниң хостаалгага ынак оон оске чурттарының деткимчезиг-биле аңыдыраадың бүгү талаларын-биле хөгжүүрүнүң оруун бурундилерге ажыдып берген. Колонизаторларның арттырып каан ядарал-түрегделин, бижин билбес чорукту, варыг-аржыкты, хөжудаштай чорукту узуткаарынга удур демисеглге ол аңаах чурт коскулеп чедишкиннерин чедип алган. Бо чылдың эгезинде экономиканы, соорелгеии, кадык камгалалы хөгжүдерининг баштайгы беш чыл планы бадылаттынган. Чурттуң хой-хой эге школаларында халас оөредилгге тургустунган, иштики рынок бижыглып, дапгтыкы садыг харылзаалары калбарып, садыг болган оске-даа ажыл-ишгиң кооперативтерии тургустунуп, олар чурттуг даштыкы компаниялардың күүдезелиниден экономика талазы-биле хостаары дээш удам идепкейлиг демисеглги чорудуп турар.

ЧУРУКТА: чурттуң наймысталы Буржумбурага болган байырлал чиекаалынга боттарының продукциязын кофе будурукчүлериниң коргүзүп турары. Кофе — Бурундиниң кол байлза. Аңаа опу чылдың-на аңаах ап турарының дүжүду 17—18 муң тонна.

Е. ЕВСЕЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ХЕРЕЧИЛЕП ТУРАР

рауд. Кяхтадан Чинчиликке чедир 19 карауд, Чинчиликтен Тарбагайтайга чедир 24 карауд кылыр) хувааттынар. Ол караулдардан Чинчилик, Эрзин, Самагалдай, Алаак-Оваа, Оргу-Булук, Чыжыргана, Хандагайты, Бора-Шал, Болгаан-Хөөлай, Уруг-Нур (Каргы) деп караулдар Тывының чүргүү-биле оон чамдык девискээрлерин шонуй аярак эрткен.

Ынчаарга орус эрге-чагыргалар бодунуң кызыгаар даамалдарын чүгле 1770 чылдар үезинде Саян сының дургазар Бузук арт, Дескел, Каргы, Шапшал, Козүр арт, Чуулза хем, Сорги арга, Савына сыны деп черлерге тургускулаан. Савына сынындан Эргек-Дыргак тайгаже чигелээш алырга, Саян уну орус-кызыгаар кылдыр барымдаалаттынар турган. Мынчангаш доктаатгынган кызыгаар ёзүгаар Саян, Таңды аразында ыл тыва девискээр кымга-даа хамзарышпас чер болу берген. Моон бир барымдаазы болза 1734 чылда Кыпаттың императору Калтанын айыыл чок чорууи хандырар төлээде, ажунгар хаан Галдан-Цэрэндеи Алтайдан чөөн чүктс Хангайга база Енисейниң баштарынга чедир девискээрлерни алырын оралажып турганы болуур. Ынчаарга 1739 чылда Джунгарияны ыяап алгаш, 1755—56 чылдарда Джунгарияны үлде шаап каапкан. Моон дугайында кыпат чылдагаан чылдагаанналрынга ёзээ хоруй бээрде, кыпат шериглер ол дагны бүзээлеп алгаш, хоргалаан кижилерден чаңгыс-даа кижи арттырбайн кырып каан».

МАНЧЫ-КЫДАТ аг-шериглериниң араатанзыг халдаашкыннарының үезинде тыва аймактарга таварышкан коргунчуг олүм-чидимниң дугайында «Улуг үүн» деп тооржуза мынча деп чугаалаан турар:

«Кээргенчиг Төрээн чурттуң делгем ховузарының кырынга олар кара булуттар дег дүрген-ген бергеи. Өндүр чаагай Таңды-Уланың баштарынаи каалгылап ёоп келген, калчаарааи дайзын чер болганга олуг чидимни, хоозуралды тарывышаан, хажыр дошкуну-биле бүрүнгээрлээп кел чораан. Оларның саны эңме-дикчок. оруунга чүве бүрүзү узуткатының ылаар. Оларның хоигаи чер бүрүзү хаиныг хөлдер апаар, хаизырак дайзын чүс-чүс болза малларны, мун-мун хойларны өзеп чиир чораан. Оларның соо-биле үттээн байлакты тегген тевелер чинчигиларыны долгандыр бүзээлээш, бүрүнү-биле чылча шаварының ханы бодавадыг планын моол-совет шериглериниң командылалы ажылдап кылган.

Августуң 19-та дүне совет-моол шеригниң кезектери чогуур черлерии эзелекеш, август 20-ның эртенинде шавар халдаашкынны эгелээр деп дужаалды алган. Эртенгиниң 5 шакта япон туруштарже 500 ажыг самолёт, 600 хире үгер-бээ чылча шаап кирипкеи. Шинтпирлиг шавар халдаашкынның эгелээни ол, аңаа биспиңден 498 танк, 346 броневик, 2255 пулемёт болгаш оске-даа хой кижилерни моолдар ханы ынакшыл-биле алап турарлар.

Бүжүрээн ческиичиг коргуткучтар! Чүгле бодунарының артык санынар-биле, чижеглээр чүве чок каржы дошкунунарбиле бистиң Төрээн чурттувусту кулланырын күзээн ийик силер».

Маньчы-кыдат эжелекчилер төөгүлүг хөгжүлде дайын-биле эвес, харын хан-чиигге боран, күштеп-күчүлеп турган тыва чонну бодунуң империязының девискээрииге киирип алган төөрээн төөгү хереченлеп турар-дыр. 1758—1912 чылдар үезии тыва улустуң төөгүзүнде берге качыгдал-түргегделиин.

1758 чылдан 1912 чылга чедир маньчы-кыдат чагыргазынга Тываның чораанын барымдаалаш, ыаочуларның девискээр әрээр хооннеринде барымдаа чок болурунуң ыяндыг фактызын база бодаар херек. Чүл дизе, ол 150 ажыг чыл дургузунда тыва девискээрге чаңгыс-даа кыпат суур, кыпат аал турбаан, чүгле чай шагда дужүметтер болгаи садыгжылар келгилеп, дужүметтер үштелелиг үндүрүүн, шүүт-шиитселиин күүсеткилээш, а садыгжылар чонну молчүп алгаш чаа баар тургулаан.

1905—1907 ЧЫЛДАРДА бирги орус революциязының салдары-биле өөскээн 1911 чылдагы кыдат революция тыва араттарның хосталга дээш деминселиигге чогумчалыг байлады тургускан. Национал-хостаалгалыг шинчээшкинче кодуруп үнген тыва араттар маньчжур эжелекчилерни чурттан үнүүр сывырган. 1912 чылда Моол улустуң Кобдо хоорайны хостаар дээш деминселиигге киржип, кызыгаарга төгүн орган шаажылакчы кыпат шериглер-биле дайылдашканнар. Мынчангаш төөгү материалдары болза тывалар «үндезин» кыдат чер дээш кайын демисежип чорду деп бодаазынга барымзаа болуп турар. Оон аңгыда, Джасакту-хаан күүнезии кошкаан. Кыпатка каттыжып кирер дүшта, Джунгар түрлеэн күш кирип ора. Кяхта керээни чарлынган болгаш тыва аймактар Хемчиктин, Улуг-Хемнин үнүнга бөлүүнүп, доктамал чурттакчылар болу берген—олар амгы тыва улустуң үндезинин болуп келген. Моон үжурунда олар бир дем-биле төрээн чер-чурту дээш деминсежип турган.

1911—1912 чылдардагы национал-хостаалгалыг шинчээшкиннииң пол түүнели болза 1914 чылда Тываның Россияга эки тура биле каттышканы болур-дур. Оон ачызында тыва улус хайзынарның ажелеп үптээриниден кажан кезээде чайлаан, бодунга төрел улусчаар-биле каттаа каттыжа бергеи, эң-не кол үүл болза орус ажылчын аңгының революстуг шинчээшкиннинге хаара тыртырып киржи берген.

Улуг Октябрьның, ленинчи национал политиканың ачызында тывалар төөгүде бир-ле дугаар тускай эргүнээн күртнезин 1921 чылда тургусканнар. Хой чүс чылдарда эжелекчилер-биле деминсежип чораан тываларның күзеп чораан күзелии чүгле совет эргечагыргага боттанзырган.

УСТУНДЕ чугаалаан төөгү материалдарынын дараазында түүнелдерни үндүрүп болур:

Чингис-хаанның, оон садыларының үезинде аңгы Тываның девискээрииге аңгы тывалардың яязы-бүрү өгбелери сөөктер, омактар, аймактар турттан чораан болгаш XVII чүс чыл үезинде болдуңчүн, тускай улусче шилчин эгелээн. Олар XVIII чүс чылдың бирги чартыында үзээр моол хаанларның тергиилелиниң аданга чорааннар. Моолду маньчы эжелеп алгаш, Тываны бодунуу деп санап турза-даа, Кяхта керээни ёзүгаар тургускан кыдат кызыгаар иштинче Тываның кол кезии кирбейн барган болгаш Кыдат император Алтайдан Улуг-Хем баштарынга чедир девискээрлерни алыксап турар дугайында Джунгар хаандан 1734 чылда дилээн. Оон аңгыда Тыва бүрүн шагда кыдат чурту турган дээр барымдаа бөөдү чок.

Тываны маньчы-кыдат эжелекчилер чүгле чепсек күжүбиле эжелеп алган. Ынчаарга тыва улус маньчы-кыдат хөгжүмнүг-дүзүн, ыаочуларның тыва девискээрииге амгы тывалардың яязы-бүрү өгбелери сөөктер, омактар, аймактар турттан чораан болгаш XVII чүс чыл үезинде болдуңчүн, тускай улусче шилчин эгелээн. Олар XVIII чүс чылдың бирги чартыында үзээр моол хаанларның тергиилелиниң аданга чорааннар. Моолду маньчы эжелеп алгаш, Тываны бодунуу деп санап турза-даа, Кяхта керээни ёзүгаар тургускан кыдат кызыгаар иштинче Тываның кол кезии кирбейн барган болгаш Кыдат император Алтайдан Улуг-Хем баштарынга чедир девискээрлерни алыксап турар дугайында Джунгар хаандан 1734 чылда дилээн. Оон аңгыда Тыва бүрүн шагда кыдат чурту турган дээр барымдаа бөөдү чок.

Тываны маньчы-кыдат эжелекчилер чүгле чепсек күжүбиле эжелеп алган. Ынчаарга тыва улус маньчы-кыдат хөгжүмнүг-дүзүн, ыаочуларның тываже сөөктүрүнүң кадыг-даа барымдаа чок.

Ю. АРАНЧЫН,
төөгү эртемнериниң кандидады.

Н. К. КРУПСКАЯ Ленин дуралында САКТЫЫШКЫННАР

1918 ЧЫЛДЫҢ ЧАЙЫ овза аар-бөрге болган. Ильич чүүл-даа биживес, дүпе удуй-даа албас апарган. Балыгладырының мурнуу чарыында, августуң төнчүзүнде ооң тырттырган чуруу бар, ол чуруктa аажок боданган, аар ааражының соонда тырттырган ышкаш көстүр.

Берге-ле шаг турган.

Пролетаржы Улуг революцияга хамык чүвелинден аскан буржуазия даштыкыдан дуза эрей берген: бөгүн эвилелчилерден тура халышкыя организастаазының акшазын ол дилээн, даарта немец шериглерден дуза эрээн, бүгү аймактарын Крымны эзелеп, антиланнар Мурманны эжелеп, эвилелчилер чехословактарның болган барын үзелдиг эскерлерниң тоо губерниялардан Сибирьны үзе кирип алырыгга дузалап турган. Украинадан, Сибирьден далган-тараа сөөртөстээп, пий ыйысылалдың кайызыдаа аажок аштап турган. Фронтунуң доорбоо улам-на чымыдып орган.

Май 28-де Ильич Питерниң ажылчыннарынга телеграмма бижээн:

«... Революцияның байдалы нарыядап бергедээн. Революцияның тынын түгле силер ап болдур силер; өске кымга-даа ынаныр арга чок...» (ЧДЧ., 36 том, 356 арын. — Ред.).

Ол ону демиселге канналган, шылгаттынган ажылчынларже — революцияның авангардынле бижээн.

«Революцияның Питерде-даа, бүгү чүрттә-даа шак ындыг авангарды бот-бодунче кыйгы салыр, массалыы-биле көдүрүлүп үнер үжүрлуг, чүрттүң амы-тыны ооң холунда деп чүвени, беш чылдың январьда болгаш октябрьда, он чедиҥ чыдың февральда болгаш октябрьда кылганындан тудак чок маадырлыг чорук ооң негеттинер деп чүвени, чижжен, далган-тараа садыгжыларынга, кулактарга, мангыстарга, сандарадыкчыларга, хээлчилерге удур улуг «ыдыктыг походтуу» кижилер чиир далган-тараазы болгаш машиналар чиир чемнң чыырының, дажыглап чедирип алырының болгаш хуваарының хөрөөнде күүгенниң оң шынгыы сагылга-чурумунуң үзелиглелекчизи В. И. Ленинниң ажыдап, чүрттүң турганы Шушенское суурже экскурсияладып чоруткан. Олар аңаа көрген чүүлдерни чаңгыс чер чүрттугларынга көп чугаалап бээрлер.

Бо өөредилге чылында кежээки школаның салбырының 11 класын колхозтуң 18 оолдар, кыстары дооскан. (Адаанда чурукта).

Экзаменнерге Галина Кастрюлева, Иван Сумуя, Сундуй Хендий болгаш өскелер-даа эки түңнелдерни чедип алган. Колхозка хып дээн аныяк, эртем-билигниг, тура-соруктуг кижилер эргежок чугула. Оны барымдаалаваш, 11 классты бо чылын дооскапларның барык шуптузу колхоз будүрүлгезинге ажыддарын шиитпирлээн.

«Тере-Хөл» колхоз бодунуң тургустуунганының 20 чыл ооюн чоокта чаа демдеглеп эртпирген. Амыдырал байлакшып, экономика быжыглыг, чыл-чылдарының планныг даалгаларының күүсеттинип турарын аңаа демдеглээн. Бо херекке аныяктарның кирген үлүг улус.

А. АИР.

фотолар авторнуу.

В. И. Ленин Сибирь шөлүлгезинниң үезинде. Владимир Ильичиниң Шушенское суурнуң тараачыннары-биле чугаа-лажып турары.

эсерлерниң төлөөлекчилерә эргилде сулчээнниң планын чугаалашкан. Ыраккы Чөөн тужче кожуртуп бар чыда, чехословак шериглер Уралдың, Сибирьниң болгаш Уссури крайның демир-оруктарының кол-кол черлерни аэлептер кылдыр шиитпирлээн турган.

Майның төнчүзүнде чехословактар Челябинскини, Петропавловскини, Тайга станцияны, Томскини, июньнуң эгезинде— Омскини, Самараны эзелеткен. Майның төнчүзүнде Москвага «Хосталга болгаш төрөөн чурт камгалалының эвилелиниге» баштаткан ак-гвардейжи сулчээ сойгаладып илереттирген. Балтий флодунга эргилде база белетконнуп турган. Июнь 4-те Крымга буржуаз националисчи чамык тургустунган, июнь 19-та Иркутскиге, июнь 20-де —Козловка болгаш Екатеринбургка контрреволюстуг тура халышкынар болган, июнь 29-та Костромага монархисчи сулчээ илереттирген, июнь 30-де Сибирь область думазы буржуаз чазактың эрге-чагыргазын чарлаан. Эсерлер буржуазия-биле сыпый деминг чорупкан. Ыраккы Чөөнге Семенов Дележная кудумчуда германдың элчин черинлиң турар бажыңынга чеде бергеш, германдың элчин граф Мирбахты ужуражыр деп келдирип алгаш, олче бомба октап, өлүрүп каан болгаш ВЧК-ның Трехсвятитель кудумчуда турар чөөн үзелдиг осер Поповка баштаткан отрядынче чаштының киреберген. олче дораан-на эсерлериҥ ТК-зы бүрүн көже берген. Аңаа өлүрүкчүдерин тудуп алыры-биле баргаи ВЧК даргазы Дзержинский боду түттуруушкунга таварышкан. Ынчан Поповтуң отряды чоомку кудумчуларже хайгыыл чоруткаш, Москва Советиниң даргазы Смидовичиниң, почтаның база телеграфтың улус комиссары Подбольскийни, ВЧК-ның коллегия кежигүнү Лацисте болгаш оон-даа өскелерни тудуп, почта, телеграфты эжелеп алган. Төөнсержил ТК Москвада тура халышкын дугайында дыпадыгны Россияның өске черлеринче болгаш чехословак корпусче чоруткан. Германиябиле дайын чорударынче кыйгырган. Эсерлериҥ өөскүткен үүлгедиглериниҥ даразы-биле Улус Комиссарларының Чөвүзели бодунуң эдлээнде Поповтуң отрядынга улуг даймчы чорудулгаларны эгелээн, аңаа ийи муң хире чадаг шериг, 8 үгер-боо, бир броневик киришкен. Июль 8-тиң эртенинде Трехсвятитель кудумчу бүтү талаладан бүзээлеткен болгаш үгер-боолардан аттырган. Аңаа эсерлер Кремльге боолаары-биле харыылаарып ораладашкан; элээн каш үгер-боо октары Кремль иштинге дүшкен. Үр эвес удурланганының соонда Поповтуң отряды атказаазан болгаш Владимир орууң таварты деминнеп, оон соонда удаваанда сандарап тарай берген. 300 хире кижи туттурган...

Июль 8-те Советтериҥ V съездиниң июль 6—7 хүнүнде үймээнин деткээн чөөн үзелдиг эсерлерни Советтерден үндүрер деп докладтаган. Июль 10-да съезд Конституциняны хүлээп алган болгаш болдуңуң ажылын доозаан.

Июльдуң бүтү дургузунда байдал аажок дүшкүүрлүг боон турган.

ЧЕХОСЛОВАКТА Р-БИЛЕ демисежип турган шериглериҥ командылакчызы чөөн үзелдиг эсер Муравьёв бодап билбес дээш сойгалап илередип турган, ынчалза-даа оларны үймээн үндүре бээр деп бодаваан.

Июль 6-да чөөн үзелдиг эсерлер боттарының байдалының бойлап бөксираанын билип каапп, элээн каш большевик баштыңчыларын, оон аразында Ленинни өлүрер деп шиитпирлеп алганнар.

Август 30-де эртенгиниҥ 10 шакта Петроградтың ЧК даргазы эш Урицкий өлүрткен деп, Питерден Ильичиге дыннаткан.

Ол кежээ Ильич МК-ның мобилизастаанын өзүгаар Басманный болгаш Замоскворечье районнарга чүве чугаалаар үжүрлүг турган.

Ол хүн дүште Бухарин бистиҥге чемненген болгаш Ильичиниң ынаар барбазын деп аажок кыыткан. Ильич ону кыжырып, баштактанып олургаш, ындыг чугааларны соксадыр дээш, ону аңаа-ла «ыттан эрттирерв-биле»: Ынаар барбазым-даа чадавас — деп каан. Мария Ильинична ол хүн аарый бергеш, бажыңында хүнээп. Ильич чоруурунга шуут белеткениш, тонун, боргун кеткеш, аңаа чеде берген. Мария Ильинична ону кады чоруулу деп дилээн. «Черле ынаар барбас сен, бажыңынга олур» деп каап. Ильич митингиже кайдыг-даа камгалал чокка чоруткан.

2-ги МКУ-га бистиҥ улус өөредилге талазы-биле чөвүлел хуралдыыс боон турган. Ийи хонук мурнунда ол чөвүлел хуралга Ильич чүве чугаалаан. Хурал сөөлүрээн орган, чанар деп баргап мен. Замоскворечьеге чурттап турган таныжым хөрөөжен башкыны аалынга чедирип каар дээш мен. Мени Кремльниң автомобиль маңнап турган, ынчалза-даа чолаачымны танывас турган мен. Ол бистиҥ Кремльче ап чоруткан, баштай башкыны аалынга чедирип каапп, деп, мен аңаа чугаалаан мен; чолаачы чүүл-даа ыыттавааи. Кремль чанында машинадын докладтаткаш, эжиин ажытташ, мээң таныжымны машинадан үндүрүпүү. Элдепсине бердим, чоп кижи дилээ күүсетпес кижи сен деп шугулдаксаан мен, ынчаныжыже БГКК хериминиҥ иштинде бистиҥ эжиивисче чеде бердивис, мени аңаа эш Гиль үткүдү. Бистиҥ үргүлүүле дажыглап чораан ол чолаачы Михельсон заводунга Ильичиниң чедирип чорда, бир хөрөөжен кижи Ильичиниң боолапкан, балыы муң-не чиик болган деп чүгээлады. Меня ооң баш буругаар сагындырып, белеткеп турары ол боор ол. Ооң шырайы хөлчок-ла муңгаргай болган. «Ильич дириг бе, азы чок бе?—түгле ону тугаалап көрүнер» дидим. Ильич дириг деп, Гиль чугаалады, мен далаш-биле чорупкаш.

Бистиҥ квартирадыста улус долу, тоя аззар черде танывазым тоннар азып каан, эжиктериҥ шуут ажыда октаткан. Тоя аззар чер чанында Яков Михайлович Свердлов туру. Ооң шырайының ширинин болгаш шиитпирлии аажок. Олче көрүп каапп, мен ам кордал чок болганы-ла ол-дур деп болаш каан мен. «Ам канчаарыл, ат-ла болган-дыр» дей каапканымны бегин билбээн мен. «Бис Ильич-биле шуптуу үүлеин чугаалажып алган бис» деп, харыы мындыг болдуу. «Чугаалажып каапканда, ам кордал чок болганы ол ышкажыл» деп болаадым. Бичии өрээлиигеш эртер херектиг турган, ынчалза-даа ону кылаштап эртеээ менээ айлыкчыддык ышкаш сагындырган. Удуур өрээлиивисче ооҥум кирип келдим. Ильичиниң орнуи өрээл ортузунче чылаып каапп, ооң кырында ол арнында бичии-даа хүреним кызыр чер чок чыткан, арны дюрге ак тос-ла. Ол мени көрүп каапп, бичии боон чоруй: «Чедип келген-дир сен аңа, турушканың аажок. Дыштанып чыдып ал» деп, ооҥум үн-биле чугаалады. Сөглээн сөстери меня хамыктаан-даа бол, характеры мырыңай өске — «бүтү үүлеиниҥ төнгени ол» дээнзиг болган. Мен ону хөлөөтпеан-биле өрээлдеп үнгеш, ажыы чанында аңаа мен көзүлбес, а ол менээ көстүр кылдыр туруп алгаш, көрүп тур мен. Өрээлде кижи барын баштай эскербээним ол шыкпе, азы кандыг ай түве ийик. Ильичиниң чанында Анатолий Васильевич Луначарский турушкан, олче кортжан болгаш көзүлээн шинчи-биле көрүп тур. Ильич аңаа: «Че, мында кижи көөр чүү бар деп»—дидиҥ.

Бистиҥ квартирабыс кандыг-ла бир лагерь шыкаш болу берген болгаш ийиндээн эмчи болганда аарыг кижиниҥ чанында барып, ол-бо чүүлдер-ле кылып турар апарганнар. Удуур черниҥ чанында өрээлге санитар черин кылгаш, кислородтуг саваны эжелеткен болгаш фельдшерлерни чалап келген, ынчангаш арыг хөвең, лаазалар, кандыг-ла бир эвилдиргелерде кестүүдеп келген чүве.

Адактың сөөлүнде кезер-эмчилер: Владимир Николаевич Розанов биле Минц болгаш өскелер-даа чедип келген. Ильичиниң ами-тынын айыылга таварышкан, өлүмден хыл кырында деп чүве чигзиниг чок. Чолаачы Гиль кажан Михельсон заводундан эштер-биле кады Ильичиниң эжелеткеп, ону үстүү каттче холга көдүрүп үндүрер деп бээрге. Ильич ынаавайн, үшкү каттче боду үне берген. Хан ооҥ өкпезин дола берген. Ооң аңгыда ооҥ кызыл-өөжүк үзе алыпкан боор деп эмчилер айыылзынып, ынчангаш ооҥ суук түүл ижерии чөпшээреевейн турганнар. А ол суксааны аажок чыткан. Эмчилер чоруй барганының соонда, аңаа ук эртеминде хоорай эмнелгезинден келдиртиген эмчи сестразы мени киирип-тиргин дилээн. Мен кире бээримге, Ильич бичии кадаа ыыт чок чыткаш: «Демги ол, бир стакан шайдан менээ экжеп берем» деп чугаалаан. «Докторлар сеңээ сүксүн ижерии хоруп каан болгай» дидим. Ильич караан шимгеш: «Ындыг-дыр, чор че»—дээн. Мария Ильинична докторлар-биле чугаалажып, эмнер таарыштырып турган чүве. Мен эжик аксынга турган мен. Дүне када коридорнуң бир ужунда Ильичиниң кабинединче үш-даа катап чораан мен, аңаа сандайларга эштештир олуруп алгаш, Свердлов болгаш өске-даа эштер дүнүү өттүр олурганнар. Сталин ынчан фронтуга турган.

(Уланчылыг).

Аныяктар—колхозта улуг күш

Фоторепортаж

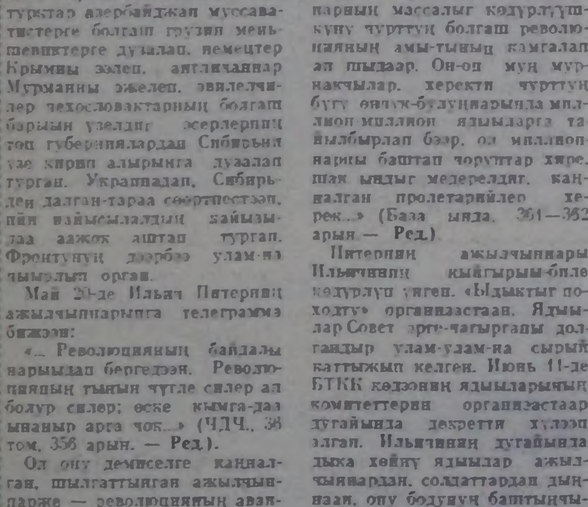

Бо фоторепортажта Кызыл хоорай Советиниң «Тере-Хөл» колхозунуң аныяк ишчилериниң амыдыралын көргүскен.

Хүн шаг боорга, кежээки сериниҥ дүжерин бодап, хөл чоогунда ортулуктар аразы-биле таваар чортуп ор бис. Орук кедээзинде кургаг черде ийи кижи ужурашкан, бистиҥ кел чыдарыксы бедин эскербээн, аажок-ла хоорешкеп олурлар.

Үстүнде чуруктуң солагай талазында олурар кижи колхозтуң аныяк балыкчызы Шимит Седип-тир. Соолгу каш чылдарның дургузунда балык тудар талазы-биле бодунга алган хүлээлгезин ол доктаамал ажыр күүседип келген.

— Бо чылын 1,5 тоннадан эвээш эвес балыкты дужаар мен, алган хүлээлгениҥ күүсеттингеин ол болур. Совет күрүнениҥ үндезилекчизи В. И. Ленинниҥ төрүттүүген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга, Совет Тываның 25 чыл ооюнга белээн ындыг — деп, Шимит Седип чугаалады.

Шимит Седип-биле кады олурар кижи Андрей Оканаевич Серен-дир. Ооҥ ам аныяк эвези шын, 63-тү үзе базар дей берген. Ынчалза-даа ооҥ сагыш-сеткили, ажыл-ишке соруктуу мырыңай аныяксыг. Чээрби чыл иштинде колхозтуң малын кадарып, чонуҥуң чоргаараалын, хүндүткелин чаалап ап келген хой удаагы чактал-шаңналдың азаи-дир. Ол ам үеде пенсияже үнгеп-даа болза, сагыжы дөспейп, 150 чылгыны менди кадарып турар болду.

— Мээң амыдыралым биле амгы үениҥ аныяктарының амыдыралын деңнээри берге. Амгы үениҥ ажыл-херээже улуг иш—аныяктар. Бистиҥ колхоз будүрүлгезинниң бүтү ыдырларында аныяктар хой, оларның ажыл-ижи будүүгүр боорга өөрүнчүг-дүр — деп, ол чугаалады.

ВЛКСМ кежигүнү Галина Демчепко — Кунгуртуг суурда метеостанцияның радиостхайтааракчызы. Ол мергежил талазы-биле тускай курсту аңаа дооскаш, Свердловскиниҥ гидрометеошколазынга билиг бедидериниҥ курузун эрткен кыс-тыр.

Станцияның девискээринде тургускан приборлар: гелиограф, термограф, гидрограф, флюгер болгаш өске-даа түүлдер-биле ажылдап турда өөренип, чаңчыкканы магалыг.

Хөрээниҥ болгаш агаарның температуразын, хаттың үүн болгаш дүргенин, шыктың байдалын тодараткаш, чогуур черлерже медээни берип, улуг үүлени будүрүп турар комсомолчу ол.

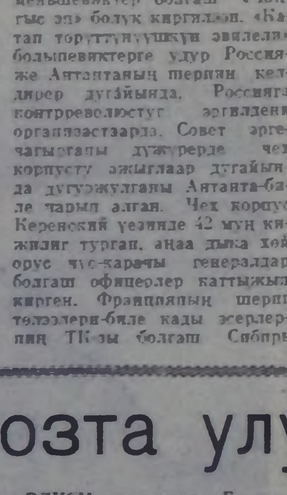

Ленинчи черлеп

Комсомолдуң Барыын-Хемчик райкому райониуң комсомол активинден болгаш колхоз, совхозтарның үлегчүрбүдүрүлге черлериниҥ мурнакчыларындан 20 кижини В. И. Ленинниҥ ажылдап, чүрттап турганы Шушенское суурже экскурсияладып чоруткан. Олар аңаа көрген чүүлдерни чаңгыс чер чүрттугларынга көп чугаалап бээрлер.

ЭРТКЕН ДЫШТАНЫР хүнеринең бүдүүзүнде Латвия ССР-ниҥ наимыслалы Рига хоорайдан эртем ажылдакчылары 10 кижи бистиҥ республикада туристчи путёвка-биле дыштанып келген. Олар «Алдан маадыр» музейге барып, Кызыл хоорайның төөгү, тураскаадыг черлерни сонуургап көрген. Үстүнде туристер кээп турда Белоруссияның төвү Минск хоорайдан келген эртем ажылдакчызы эш Гиеского баштаткан 3 кижи Кызыл хоорайдан дедир чанып, аттанып турган.

Ол-да дыштанар хүнеринде Кызылдың пом садыының коллективинден 26, Чөөн-Хемчик районнуң школаларының башкылары 20 хире кижи Шушенское суурга экскурсияладып келген. Ол райондан база бир 20 башкы бистиҥ республикадан эң-не чоок башкыларының ол чүрттап турган черинче бо хүнеринде аттанышкан.

Ажылчын аңгының башкылары болгаш баштыңчызы Владимир Ильич Ленинниҥ төрүттүүнеи хүнүнден бээр 100 чылының байырлалы чоокшулаан тудум Кызыл — Шушенское деп маршрут улам алган. Тожу районнуң школаларының аң жи чурумнуг, өөредилгелиг шилиидек өөренилчилери 24 кижи чаа өөредилге чылының будүүзүнде Шушенскоеже экскурсиялаар база Кызыл хоорайның солуи черлерни көөрү-биле республика товаже келгеннер.

М. ХУУРАК.

ТУРИСЧИ ЧАЙ

Дизентериядан аарып турган ургуларны чемгерери

Дизентериядан аараан ургуларны нолдуунда-ла эмнелгеге чыттырып алгаш эмнээр. Ий-шаанда хымамчалыг эмнээшкин, шын чемгериге аараан ургунуң кадыының эжиижиринге улуг салдарлыг. Ижин аарыындан аарааш сегээн ургуну элээн ук аургузунда овааырымчалыг чемгерер.

Дизентерия-биле аараан ургуну эмнелгеден үндүр бижээн соонда назы-хар айыбиле таарыштыр чемгерер. 5—6 айлыг ургулар эмиг сүдүнден аңгыда, сүт хөлумактары азы кефир болгаш чимис соктары ижер. 5—6 айдан өрү назылыг ургуларга эмиг сүдүнден аңгыда машалар, ногаадан кыяган пюре, кисельдер, творог, дагаа чуургазының сарыг чери, яблок пюрези, ногаа аймаандан кыяган мун, эът пюрези берип болур.

Хардан өрү назылыг ургулар ол чеммерден аңгыда, котлеттерни, фрикадельканарны, хайындырган картофельди, ийи хар чедип турар ургулар үсче быжырган чемнерни чип болур. Яблоктуг, творогтуг, морковтуг оладьилер белеткеп берип болур.

Чүгле ак хлебтен аңгыда, нок-тараа хлевин — 30—50 граммны берип болур. Ижин-шойүндүде хораллыг микробтарның өзүп-сайзыраарынга шаптыктаары-б и л е кефирден ижер болза эки. Хүнде 100 граммдан эвээш эвес чимис аймаа чиир: яблоктар, бананнар, апельсиннер.

Школа назыны арай четпээн база школа назылыг ургулар 2—3 неделя эртикиге нолбаса, сосискалар, пирожное, шоколад, чаглыг эът аймаа, балык, консерва, дузаан чүүлдер чивес ужурлуг.

Үстүнде адаттынган продуктуларны үш хар чедир кадыы-даа ургуларга бээрин сүмелеевес.

Бир хүн чиир чемни таарыштыр деңге хуваап алыр херек. Диземтериядан аараш сегээн ургунуң чемин янзы-бүрү болгаш ковчуг амданныг кылдыр белеткеп бээри чугула, ону кичээнгейге алыр херек.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

УТПАҢАР

Бо чылдың августың 27-де Казань хоорайга 1260 чылдыг акша-бараан лотереязының бешки үндүрүлгезиниҥ ойнаашкыныг тиражы болур.

Бо тиражтан «Волга», «Москвич», «Запорожец» деп автомашиналарны, «Урал», «Иж-Юпитер» деп мотошиклдерни, «Турист» болгаш «Вятка» маркалыг мотородерлерни, эр, хереэжен болгаш уругларга чадаг-тергелерни, резинка хемени база хеме моторун, баянны азы аккордеонну, радиоприёмниктерни болгаш магнитофонну, хереэжен улустуң жакетин азы сорочка хөйленин, ар улустуң плащ тонун болгаш өске-даа үнелиг эт-септн 30 копеек-биле ойнаи ап болур. Акшаны бирден муң рубль чедир ойнап ап болур.

Лотерея билеттерни ажылга кассаларында, магазинверде, харылаза будүрүлгелеринде, союзпечаттың киосклеринде, театрларда, ишитиниҥ чемненилге будүрүлгелеринде, автобоказалдарның болгаш аэропорттарның кассаларында садыг турар.

ЛОТЕРЕЯ БИЛЕТТЕРИН САДЫҢ АЛГАШ, ОЙНААШКЫНЫГ ТИРАЖКА КИРЖИНЕР!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

КИНО

АВГУСТ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Павел Корчагин» 10, 12, 2, «Кыстарны оргланны» 4.30, 6.20, 8.05, 9.50 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Доктор Абстың шевелдези» 10, 12, 2, 9.30, «Ужуражыр черп—Жемева» (1-ги, 2-ги сериялары) 4, 6.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кайгамчык Василиса» 3, «Дүнге курлаткан Бомбей» 5, 7, 9 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хайгымчылар» 1, 3, 5, 7, 9 шактарда.

«ЧАЙГЫ ТЕАТРГА»: «Ыдыктыг Иоргеннин байырлалы» 5, 7, 9 шактарда.

редакциянын адрези

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчуу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда кылдызының 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 23-54, культура кылдызының 37-13, көдээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа база совет хургузуг кылдызының 21-27, информация кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниҥ Министрлер Чөвүзелиниҥ чанында парлалга эргелелинниҥ типографиязы. (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчуу, 1.).

ТС—00284

Солун неделяда алды катап үнер

БҮТҮҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылда үнделип эдилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. АВГУСТ 21 ЧЕТВЕРГ № 196 (8042).

Өртээ 2 көп.

Ужудуушкунда «Космос-294»

1969 чылдың август 19-та Совет Эвилелинге Чернин кылымал «Космос-294» спутнигин ээлчег ёзугаар салып үндүрген. Спутникте 1962 чылдың март 16-да СЭТА-ның чарлааны программаны ёзугаар космос делгемин шинчилээрин үргүлчүлээр эртем аппаратуразын тургускан.

Спутникте тургускан аппаратура чогумчалыг ажылдап чоруур. Башкарылга-саналга төвү келген медээлерни сайгарып ажылдап турар.

ДООСТУП ТУРАР

Күзүнь тараалын кезип доскан. Кадай механизаторлар, дүжүт ажлап алыр техниказын, хөвү мастерлериниң мурнакчы түрүлгазын мергежилдиг ажыглавышаан, күзүн болгаш чазын тараан тараа культураларының дүжүдүн бүрүн ажалп алган. Бо берге чылда крайның хөй-хөй районнарынга бир гектардан-на бастырып алган дүжүт ортумаа-биле 20 центнер.

Мурнакчы колхоз, совхозтар чыл планын хүүсээ бетинге күүседеткеш, тараалын күрүнеге пландан ажыр садып турар.

КРАСНОДАР.

(СЭТА-ның херр).

ЭҢ КҮЖЕНИИШКИННИГ АЖЫЛ ЭГЕЛЭЭН

Тываның колхозтарының, совхозтарының шөлдеринде эң күжениишкининг, эң харыысалгалыг ажыл — дүжүт ажаап алышкыны каш хонук бурунгаар эгелээн болгаш хүн бүрү улам калбарып, чаа-чаа ажыл-агыйлар аңаа кирип турар. Август 19-на чедир 10 муң ажыг гектар шөлдүң тараазы кестинген болгаш күрүнеге 1400 тонна хире тараа саттынган.

Тараажылариың чыл дургузунда дүжүт дээш чорудуп келген демиселиниң сөөлгү түңнелин үндүреринде бо улут кампаниязын Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая». Кызыл хоорай Совединиң «Көк-Тей» совхозтары баштай эгелээпиер. «Улуг-Хая» совхоз 1020 га күзүн чаткан көк тараазы ажаап доскаш, ам кызыл-тас келилдезинче кирген.

Ажаап алышкынга баштай кирген ажыл-агыйлардан «Көк-Тей», «Межегей» совхозтар эки белеткелдиин, организастың коргузүп, ажылдың эки темпизин чедип ап турарлар. Ылаңгыя «Көк-Тей» совхозтуң тараажылары күрүнеге тараа садарының планын республикада бир дугаарында күүседип, алдарлыг тиилелгеии чедип алганнар. Бо чедишкии болза ажаап алышкынга бүгү талазы-биле харыысалгалыг белеткенгенииң, бо чугула кампаниины эң организастыг эгелээнииң түңнели болур. Көк-тейжилер ам планнан ажыр муң тоннадан эвээш эвес тараапы күрүне шыгжамырынга урар дээш демисежип турарлар. Шак мындыг арес-маадырлыг күш-ажыл, патриотчу эгелээшкин республиканың бүгү тараажыларынга чугаажок үлегер-чижек болур ужурлуг.

Ажаап алышкында мындыг эки эгелээшкиннер-биле чергелештир бисте чедир кылдынмаан түүлдер, организас чок чоруктар эвээш эвес дээрии демдеглээр херек. СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң бо чылдың июнь 30-де үндүргеи докгаалында комбайнниарның болгаш өске-даа техниканың, тараа арыглаар, кургадыр черлериниң белеткелии август 1-ге чедир доозар дээн турбуже, ол айтымышкынны дыка хөй ажыл-агыйлар, кодаа ажыл-агый органнары кончуг четпес күүседеткеп. Республикада 160 хире тараа комбайны, 70 хире силос ажаар комбайн ам-даа септелгеден үнмээн. Жатказларның болгаш автомашиналарының 30 ажыт хуузу боза септеттинмээп.

Техникадан өске белеткелди ап көрээлиңер. Чамдык колхозтарда, совхозтарда хөвү турлаглары ам-даа белеп эвес. Хөвүларда барган инжилерниң чамдыкы хөнар-дүжер чер чедишпезинден болгаш ниитиниң чемненилгези белеп эвес болганындан бажыңнарынче чанып, ажылга организас чок чорукту коргүзүп, үнелиг шак-үениң чамдыкыын аваа эртпирер ужурга таваржып турар. Чаңгыс чижек. Республикада эң хөй тараалыг «Тиилелге» совхозта бригадаларның хөй шуурузунда ажаап алышкын эгелээн болза-даа, хөвү турлаглары белеп эвес, ам удур кылдынып турар. Чамдык бригадаларда столовайлар повардар белеткеп албаанындан чем белеткевейн турар.

Колхозтарның совхозтарыиың болгаш «Сельхозтехника» организаларының мурнуунда бо хүннерде эң дүртеи шиитпирлеэ чогуур соңгаарлаттынмас айтырыг чүл дээе, ам белеп эвес комбайнларны болгаш ажаап алышкынга кирер өскеда кодаа ажыл-агый машиналарын сеттеп, ажыглаага киирери болур. Чаңгыс-даа комбайн, трактор, тараа соөртүр автомобиль, тараа кезер машина бир хүнде-даа ажыглал чок турбазын чедип алыр херек. Шаңнарда, складтарда байдалды хынап көрүп, чедир кылдынмаан түүлдерни дарый эдерн чугула. Бастыртынган тараапы ол дораан арыглап, кургаткан турарын чедип алыр

Хөвү турлаа бүрүзүн механизаторларның, тараажыларның ажылдап чурттаарынга, культурлуг дыштанылгазынга таарымчалыг кылдыр дерип белеткээрии соңгаарлаадып болбас. Колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары хөвү турлагларынга чүгле ында доктаамаал ажылдап турар кижилерге эвес, харын хоорайлардан, суурлардан ажаап алышкынга дузалажып келген кижилерге база таарымчалыг байдалдарны тургузар хүлээлгелиг.

Ажыл-агыйларның агрономнары болгаш бригадирлери тарааларының быжыдып хүн бүрү хайгаарап көөр, кандыг культураны кандыг арга-биле ажаап алырын баш удур планнаар, ажаап алышкынның шынарын шыңгыы контрольга алыр ужурлуг. Бо талазы-биле учёттүктериин харыысалгазын база бедидер.

Республикада кукуруза ажаап алышкыны эң оожум чоруп турар. Ам бүгү шөлдүң чүгле 15 хуу хирези кестинген. Күстүң соок-донады дүжер үе чоокшулаан. Бо культураны оон бетинде ажаап алыр төлээде, ажаап алышкынны хүнүн чок чорудар херек. Ам үеде «Чыраа-Бажы» совхозта кукуруза ажаап алышкынында чүгле үш комбайн, үш автомашина ажылдап, эң организас чок чорукту коргүзүп турар. Ынды байдал биле совхозтуң директиязы 800 гектар кукурузаны каячап ажаап алырын бодаза чогуур. Бо культураның ажаап алышкынын дүрген дооскаш, бүгү күштерии тараа ажаап алышкынынче мооннээри чугула.

Дүжүт ажаап алышкыны биле мал чемперииң белетвели—бо ийи улуг кампаниияны ам катай хаара чорудар апарган. Ынчангаш бүгү күштерии, аргаларны мобилизаетаар, таарыштыр тургузар, организакчы ажылды бедик деңнелге чорудар ужурлуг. Партия, совет болгаш өске-даа хөйниити организацнялары коммунистерии, бүгү активти ажылдың харыысалгалыг участоктарынга таарыштыр тургузар, олардан болгаш оларны дамчыштыр кижи бүрүзүнден нелелдеии дыңзылар херек. Ажаап алышкында киржип турар кижи бүрүзү ленинчи юбилейниң бүдүүзүнде улуг үүлеии будуреринге бодуиуң шыдаар-ла үлүүшүү киирип кирейн деп бодал-биле ажыллаар ужурлуг.

Партия, профсоюзтар болгаш комсомол организацияларының хүлээлгези — бригадаларның ажаап алышкын агрегаттарының, түс-түс кижилерниң аразында социалистиг чарышты дээштиг организастаары болур. Чарыштың кол сорулгазы — бүгү дүжүттү ой-шаанда, чидириг чок ажаап ап, күрүнеге тараа садар хүлээлгеии ажыр күүседип, оон-биле ленинчи юбилейге болгаш Совет Тываның 25 чылынга төлептиг ужуражыры болур.

Депутат сонгукчуларында

Хандагайты суурнуң Культура бажының сонгукчулар долдур олурупкан. ССРЭ-нин Дээди Совединиң депутады Салчак Калбак-Хөрекович Тока-биле сонгукчуларның ужуражышкыны эдаа болган.

Эш Тока болуунуң депутат ажыл-чорудулгазының дугайын, сонгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле ап чоруттунуп турар хемчегелерин ужуражышкынның киржикчилеринге чугаалап берген.

Ленинчи юбилейге болгаш Совет Тываның 25 чыл оонга үткүштүр социалистиг чарышка ажыл-агый, культура тургузуушкунуның чедишкиннерин өстүрер дээш улам-на күжениишкинниг ажылдаарынче сонгукчуларны депутат кыйгырган.

ТАРААЖЫЛАР, ДҮЖҮТ АЖААП АЛЫЫШКЫНЫ—ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

Көк-тейжилерниң баштайгы чедишкини

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга болгаш Совет Тываның 25 чыл оонга күш-ажылчы бедик көргүзүтлериг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбартпышаан, «Көк-Тей» совхозтуң ажыл-ишчилери күрүнеге тараа садарының чагыг-планын бистиң республикавыста бир-ле дугаарында күүседипкен. Көк-тейжилер күрүне шыгжамырымга пландан ажыр ам-даа муң тоннадан эвээш эвес эки шынарлыг тараапы урарын шиитпирлээн.

Эрткен каш хүнүң дургузунда тараапы бышканнаш кезип ап келген болза, ам массалыг ажаап алышкынны эгелээр.

Чаа дүжүттүң эки шынарлыг тараазы комбайннардан ажыл-агыйның төп шаңынче соксаал чок кирип, арыглап, кургаткан тараапы улур-ла чүдүргеш чорудуп турар.

Машина-техника болгаш кижи күүнү төп ажыглаар сорулга-биле ажылдарның фронтузун тааргыштыр эки тургускаи. Шиидангаш бедик күштүүлүүг ажылдарының аргазы хандыртынган.

Комбайнерлер П. Почков, И. Васильченко, Н. Хафизов, А. Старцев, Л. Леушин, И. Воганов, Н. Янов, П. Иванов, Ф. Песков болгаш оон-даа өскелер, чолаачылар Л. Акулов, И. Балнин, А. Чалбаа, Ю. Двизов, А. Назаров олар беш чылдың дөртку чылының чаагай дүжүдүн чидириг чокка, ойшаанда ажаап алыр хөнар демиселде эң шүдүргу ажылдап турарлар.

«Көк-Тей» совхозтуң тараажылары дүжүт ажаап алышкының хайнышкынның чорутпушаан, чаа дүжүттүң тараазын күрүне шыгжамырынче соксаал чокка чорудуп турар.

ЧУРУКТАРДА: төп шаңда: совхозтуң мурнакчы комбайнерлери: оң таланы чурукта комбайнер А. Чалбаа.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

Ажаап апкан

«Улуг-Хая» совхозтуң механизаторлары нүүн чажып тараан 1020 гектар көк-тараанның ажаап алышкынын дооскан. Ам Көк-Чыраа салбырының кызыл-тазын дөрт ажаап киргипкеп.

Ажаап алышкынга 13 комбайн киржип турар. Совхозтуң хоочун комбайнерлери Очур Дартай-оол, Оюң Чорбаа олар мурнуку одурүгда чоруп турарлар. СК-4 комбайн-биле О. Дартай-оол 223 га, О. Чорбаа 166 га шөлдүң көк-тараазын кезип, бастырган.

О. ТАВАА.

Олар салыышкынын киирер

Кызылдың № 1 автотранспорт бүдүрүлгезиниң коммунистериниң хуралы болган. СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң республиканың бүгү автотранспорт ажылдакчыларынга, чолаачыларынга кыйгырыын чугаалажып көрген болгаш ийнги автотранспорт будурулгезиниң коллективиниң чүк соөртүлгезиниң темпизин дүргедедир, чаа дүжүттүң тараазын ажаарынга киржир талазы-биле үнелиг эгелээшкиннии деткээн.

Ажаап алышкын үезинде автотранспорт ажылдакчыларынга улуг харыысалгалыг ажыл оналажып турарын барымдаалаш, № 1 АТБ-ниң коллективи автомобиль парыгының ажыглалын үндезиниле экижидер хемчеглерин алырын шиитпирлээн. Колхозтарның болгаш совхозтарның шаңнарынче комбайндан 50 000 тонна тараапы база силос массазын соөртүр, 500 000 тонна километрии ажылдап кылыры кордунген. Оны күш-ажылды эки организастаан, хүн бүрү оналганы 120 хуу күүседип турган чедип алыр.

Администрация, партбюро болгаш профзвилел комитеди социалистиг чарышты негелдерии ажылдап кылган.

№ 2 АТБ-ниң чолаачылары болгаш септекчилери № 3 автотранспорт будурулгезиниң коллективи социалистиг чарышка кыйгырган. Ажыл-ишчилер алган хүлээлгезин күүседири-биле колхозтарже, совхозтарже ажылдап чоруткан.

(Бистиң корр.).

Тараа ажаалдазы түлүктээн

Дүжүт ажаап алышкыны тараалап Таңды районда кижин түлүктей берген. Тараа шөлдеринде тракторлар, комбайнар болгаш автомашиналар даажы дүн-хүн чокка соревайн турар. Шаңнарда ажыл-ишкайнымышкыннар.

«Межегей» совхоз бо талазы-биле муиуку одурүгда чорун турар. Ук ажыл-агыйның механизаторлары бир муң ажыг гектар кызыл-тасты кестирген, оон 600 гаанның тарыызын бастырган. Дүүн Межегейниң 50 ажыг тонна тараазы Кызылдың сайгарылга базазында дужаатгынган.

Ажаап алышкынының баштайгы хүннеринден эгелээш комбайнер Пепомнящий эң эки ажылдаан, 400 га черинң тараазын аңгылай кестирген. Георгий Непкющий 240 га черинң тараазын кескен.

Күрүнеге продуктулар садып алыышкыны

(Август 16-га чедир, чыл планының күүседеэн хуу-биле)

РАЙОННАР	СҮТ	ЭЪТ	ДУК
Бии-Хем	78,8	37,0	59,8
Кызыл хоорсовет	76,4	37,0	74,3
Тоожу	68,2	43,8	108,9
Чоон-Хемчик	59,0	31,3	96,7
Таңды	58,9	43,8	92,7
Каа-Хем	58,3	28,9	124,5
Барыын-Хемчик	54,3	44,9	73,5
Улуг-Хем	53,8	30,3	86,1
Бай-Тайга	52,0	29,4	85,4
Өвүр	49,0	26,0	86,4
Эрзин	48,5	48,2	91,9
Тес-Хем	34,9	38,8	85,5
Монгун-Тайга	—	16,2	93,2
Республика ниитизи-биле	61,6	35,2	86,6
Эпир чылын мынчап турганы	72,2	40,3	95,8

БИЛИГЛЕРНИҢ ҮНЕР ДӨЗҮ

Бодунуң уругларынып «Сээн ынак херээң чүл?» деп баштак бүрүткелиниң айтырыынга харыылап тургаш, Маркс чугаалаан: «Номнар коптарлаар». Номчулга залдарының шыпшыдын Ленининиң канчаар ынакшып, каяа-даа, кандыг-даа черге чорааида, Ильичиниң пом-даи чарылбайн чорааның билир бис. В. И. Ленин «Империализм дугайында кыдыраштарынга» 148 номнардан болгаш янзы-бүрү авторларның 232 чүүлдериидеи шүүмүүлелдиг бижилгелерии кылган. «Россияда капитализмиң хөгжүлдезии» деп ажылында 500 ажыг ном ажылдарны адап, олардан цитаталарны алган.

Эки ном — билиглериң солуттунмас үпер дозу — кижи бүрүзүнге херек. Эрте берген салгалдарның дуржулгазын билип алырынга ол дузалаар, келир үеиин көжегезин ажыдар. Ол — амгы делегейде калбарып турар ангы демиселиипге, социалистиг болгаш бүржуаз идеологияларның чидиг демиселиниге чепсек.

Бисте библиотекаларның четкиээ ажоок хөй. Парлап турар номнарның тиражы хүн-хүнү-биле озуп турар. Чаа школалар. Чаа дээди өөредилге черлери. Бүгү-ниитиниң оң чылдыг өөредилгеге шилчилге. Ол бүгү бистиң богунуүстүн демдектери-дир. Тиилээв социализмниң чуртунда кижиниң өөрензии дээш бүгү негелдерии тургускан.

Кижи чүге өөренип турарыл? «Өөреп, оон башка бүгү амыдыралында станокка туруп эрттирер сең» — деп, чамдык ада-ие оглунга чугаалаар. «Өөреп, оон башка институтка кирип шыдавас сең» — деп чамдык кепеп кижилер катаптаар. «Тускай эртемим бар болгай, ол ажырбас, ам чүү чүвеге өөренир боор» — деп, сагыш човаашкыны чоптар ынча дээр. Өөредилгеп ынчаар көөр чүүлдерге ам-даа таваржы берип болуру харааладачыг. Ынчаарга билиппиң күжү дээрге кижиниң номдан ыя минутаның ажыыи алырында эвес болгай. Волгоградтың трактор заводунуң шалыпкын токары Иван Самсонов пязылап келгеп, англи дылды чүге өөрепи бергенил? Ол оон ажылчын мергежилин улам сайзырангайжыдырыга дузалаар деп бе? Эштерипиң айтырыгларынга «Шекспирииң чогаалдарын оон дылынга номчуур дээш» — деп ол харыылаан.

Боду билолог, академик Вавилов чүге ынак шүүлүүгүнүүн шүүлүктериин номундан чарылбайн, демдеглелдер-биле шыйгылап каан оозун кезээде хөрээнин карманынга шыгжап алгаш чоруп тургаиыл? Оон эртем шиичилелдериниң чедишкининг болуруига шүүлгэлел хамаарылга чок-ла болгай.

Ийет, дүүн номчаан пом-биле бүдүрүлгее богун ажылдап кылган чүүлдүң дөрт холбаазы дораан билдинмес. Ол ыидыг тодаргай эвес ынчалаа-даа оон быжыы биче эвес. Коммунистиг партияның Программазында чугаалаапы кижиниң дээш хөгжүлдезии оон бодунга-даа, ниитилелге-даа эргежок: чүгула. Билиглер-биле чепсеглепген кижи бодунгааны байлактыг апаар, кижилерге ажыкты хөйнү бээр. Ниитп чыл-каалга бодунуң туружун тып, эң-не керектиг черинге бодунуң күжүн киирип, кижилер-биле шын холбаапы тургузуп, бодунуң ажыл чорудулгазын партияның салып бергеп бөгүнүүң сорулгалары-биле дүүштүрүп билир чорук билиг чокка, пом чокка болдунмас. Ном болза токарга, эртемденге, эмчиге, саанчыга, амыдыралга чаа кирип чоруур аныяк кижиге, бажы когерип улады бергеп хоочун кижиге— шуптузуунга бир домей херек.

Чотуур ойүнде шылдыг доозун алгаш, тускай эртемниг деп дипломунар бар диижик! Ол болза өөредилгеп сиилериң доозупканыцар ол эвес-тир. Социалистиг ниитилелге ортумак-даа, дээди-даа школаар өөреиишкиле билиглериңиң чогуур түңнелдерии аиаа-ла дыңнадып, мергежилдя бээринден ацгыда, оон улам бедик сорулгаиы салып турар. Оон-биле кады кандыг-даа назынында, кандыг-даа албан ажылга турганда кижиин доктаамаал, өөренирииго олар чанчыктырар хүлээлгелиг.

Бисте пом бажын бүрүзүнде, ортбуло бүрүзүнде быжыы-биле кире берген. Чер бомбүрзээнде парлап турар бүгү продукциянын дөртүн бирээзин Совет Эвилелинде будуруп турар. Чүгле эрткеи чылын ниитилеп-биле барык будуп чартык миллиард кезек тиражтыг 75 муң ат улут, биче номнарны чүртке парлап үндүргеп. Номнарның ол кайгамчык улут агымындан оларның эң-не чугула, керектиин канчап шилип алырыл?

Хоорайларыиы чугаалаваскэ, кодаанын кандыг-даа суур бүрүзүнде библиотека бар. Олар бистиң чүртта 375 муң. Ол дээрге чүгле номнар шыгжакчылары эвес, харын олар болза номчукчуларның номга чаңчылы хевирлеиии, номчуурунуң культуразы кижиниттиниер одаглар болур ужурлуг. Библиотека ажылдакчыларының хөй муң арииязы силерге дуза көргүзериинге белеииер. Чаа номнар дугайында, эң дээре чогаалдарны пропагандаларр талазы-биле чаа солуи хевирлерии олардың хөй-хөйү тып тургулаар. Чижээлээрге, Красноярскиде ном өңнүхтериниң клубу эки ажылдап турар. Москвада, Ленинградта, Ростовта, Донецкиде болгаш өске-даа хоорайларда боттарының номчукчулары-биле авторларның үзуражыыпкынпарын, номнар-биле экономиктиг, теоретиктиг болгаш эртем-техниктиг конференцияларны доктаамал чорудуп турар. В. И. Ленииниң чогаалдарынга болгаш оон өпдүр улут идей-теоретиктиг салгалынга кижилерпиң сонуургалы бо хүннерде туруп корбээпп-биле өскеп.

Номнарны пропагандаларраи масс-саның ортузунга идеологтуг ажылдың чүгула тудуш кезээ кылдыр корбүшаан, партия организацияларының библиотекаларынга ажылынын шынар байдалынче кичээнгейлиг-биле халылап кирип, оларга дузалыг коргүзүп турар хүлээлгелиг. Чамдык черлерде номчукчулар-биле ажыл ам-даа доктаамалы-биле, бедик деңпелге чоруттунмайн, ном фондузу-биле чедер кылдыр четчелеттинмейн турары хомудаичыг. Турар тус черицерде библиотекадан силерге керектиг пом тывылбайн баар-даа таварылга болуп болур. Саратов хоорайның партия организациязы эки кылган: анда библиотека четкиини топчүткеп, номнуң ниити фондузуя тургускан, ынчангаш номнарны солуужуп ап турарының аргазы коскузу-биле туруп келген. Ульяновск, Иваново, Челябинск, Оренбург областарда ындыг ажылды чедишкиннии-биле чорудуп турар. Ол эки керекти өскедага областарга болгаи республикаларга оттуиуп эдерс бээри чугаажок деп бодаар херек.

Силерниң хостуг ынак-сеңер эм хөй болгай. Оиу канчаар эрттирер бодап турар силер? Оиүктериер стадионга барып, ынак командалы дээш «аарырыгны» саиялдап кыйгыра бээр, кожаиар база катап, бялыктаар херекселдерии белеткей бээр. Спортка хандыктыыры, бойдуска ынакшып хөлбажыры силериниң амыдыралыңарны ынчангыг болгаш коруттуг болдуруп турар. А кежээ када тергиин сүмелекчи болгаш оңнук — угааныыг пом-биле чаасканы кады олурупгар ойиу тып алынар.

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

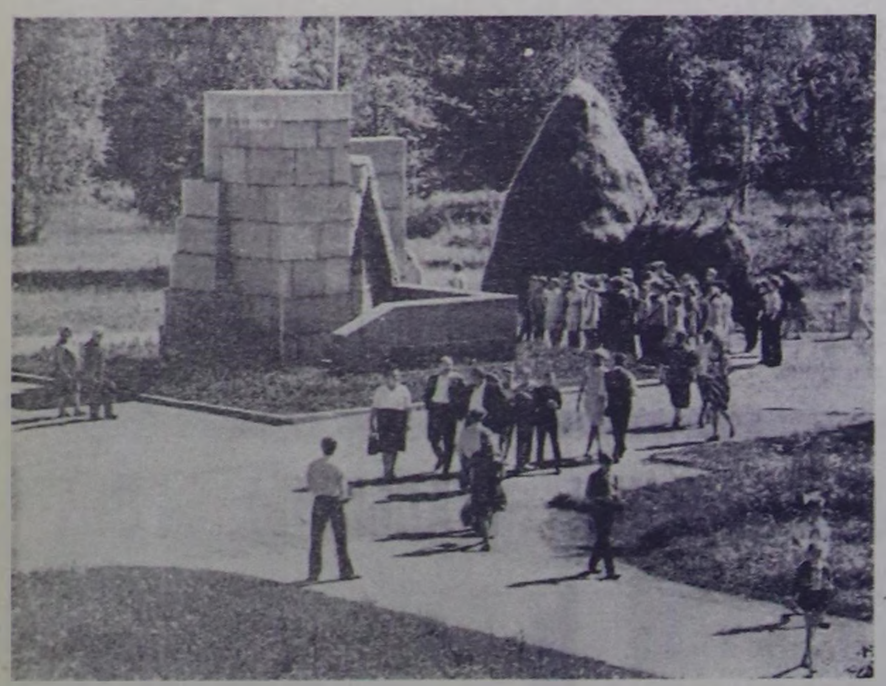

Контрреволюсчу түр чазактың истеп сүреринден чаштынмышаан, пролетариаттың улуг баштыңчызы В. И. Ленин 1917 чылдың июнь 9-тан 10-че дүмбезинде Дажыг хөлге келген. Сестрорецк заводунуң ажыычыны, большевик Н. А. Емельянцевтиң бажыңынга донтаагаан. Бээштай станциядан ырак эвесте аңмаар серизининң иштинге чурттап тургаш, ооң соонда Дажыг хөлге келген.

Дажыгга бир ай хире чуртташ, Ленин хайныышкынныг революсчу ажылды чөрүдүп турган. Ханызы-биле чажыт ол черден партияны удуртуруп үргүлчүлевишаан, хөй-хөй чүүлдерни бижээн.

ЧУРУКТА: В. И. Ленинниң Дажыгда чадырынга келген экскурсия.

Н. НАУМЕНКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

УЛАМ-НА КҮШТҮГ ДЫҢНАЛЫП ТУРЗУН

Самбырага «Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында совет аныяктарының ролю» деп лекция болуруп чарлаан турган.

Үе келген. Студентилер улут аалды дола берген. Лекцияны эрттирер башкы-биле капитан дужаалдыг, элээн улгады берген хөрээжен книжи пидир чанынга костүп келген.

Башкы лекторга сес бээрге, лектор бижээп сес-даа чок чугаалап киришкен:

— Эргим оолдар, уруглар— студентилер! Силерге мээң чоок таныштарым, аныяк үезинде Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтузунга эрес-дидим тулчуп турган маадырларның байырын чедирип келдим. Олардың аттарын билир силер. Силерге Зоя Космодемьянская, Лиза Чайкина, Александр Матросов, краснодончу аныяк гвардейжилерниң болгаш ооске-даа аныяк маадырларының дугайында дыңнаваан чүүлдерни чугаалап бериксээн пийик мен...

Кызылдың башкы институдунга Москвадан келген лектор М. К. Васильчикованың лекциязы ол. Оны студентилер 2 шак пиштинде шимчеш дивейн дыңнаан! Аныяктарга, студентилерге канчаар чүве чугаалап бээрин ол хире билир болган-дыр.

«Билиг» нийтилелиниң 2 миллион ажыг кежигүнериниң бирээзиниң лекциязын студентилер мынаар үнелээн. Чүгле РСФСР-де хүнүң-не 40—50 муң ажыг лектор чонга билигни пептердип турар.

Бистиң республикавыста хүнүң-не янзы-бүрү темаларлыг 50—60 хире лекцияларны хоорайларга, суурларга, тургылгаларга, бригадаларга номчуп турар.

Амгы үеде бистиң Төрөөн чуртувус, социалистиг чурттар, бүгү-ле депшилгелиг кижи торелгетен чоокшулап орар ондур улут болуушкунга — В. И. Ленинниң төрүттүнгениинден бээр 100 чыл ооңга чедиишкинниг ужуражыр дээш белеткенип турар.

«Билиг» нийтилелиниң кежигүннери ол улуг байырлалга чедиишкинниг ужуражыр дээш боттарының күжүн салып турар: лекторларның ажылынып кол утпаныышкыны, утказы ленинчи тематика-биле холбашкан. Ынчангаш ленинчи тематиканга лекцияны номчуурун эң дуржулгалыг, шыырак лекторларга дагзып турар. Чартык чылда ленинчи тематиканга бистиң республиканың «Билиг» нийтилелиниң кежигүннери 1352 лекцияны номчаан, хөй санныг кежээлерни, конференцияларны эрттиргилээн, ленинчи номчулгалар чоруп турар, республикада 100 хире ленинчи лекторий тургустунган.

Кызыл хоорайга партия хооркому биле хоорайның «Билиг» нийтилелиниң организациязы пропаганданың ленинчи стилиниң дугайында конференцияны эрттиргеп. Ленинчи тематиканга лекция номчуп турар бөжен ажыг лектор Шушенское суурга экскурсиялап чораан келген. В. И. Ленин коммунистиг, ажылчын партияларның чаңгыс эвинче оваа кичээлгейни салып чораан. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага болган Чөвүлел хуралы ук партияларның база ажылчын шимчээшкинниниң чаңгыс эвинең бужыгарыпка улуг салыышкынны киргеп. Бистиң лекторларывыс чогумна ооң ужурунда чөвүлел хуралдың материалдарын база документилерин чон массага калбаа-биле тайылбырлап турар.

Буржуаа идеологиниң калчаалыг халдаашкыны кедереп турар ойде аңаа удур чогуур лекция пропагандазавыл, кырбакчы кыдат маоистериниң Совет Эвилелинге, социалистиг ээлдеп-даа чурттарга, коммунистиг партияларга ончук-чоңгаэвинге, шүүлдүт пропагандазынга удур дайынчы пропагандаңы ам-даа күштелдирер ужурлуг бис.

Билиглериниң янзы-бүрү адырларынга хамаарышкан лекция пропагандазавы республикада чыл келген тудум санда, шынар-даа талазы-биле бедик орар. Эрткен чылдыбиле дедиээрге философия, политэкономия, педагогика талазы-биле лекциялар ковудээн. Ооң-биле кады литература, уран чүүл, химия, астрономия, геология болгаш география, биология эртемнериниң талазы-биле плеткелдер, лекциялар дыка эвээш боон артышаан.

Республиканың «Билиг» нийтилелинде политиктиг болгаш эртем билиглерин пропагандалап турар бедик мергежилдиг лекторлар хөй. И. С. Русак, В. Д. Шыгыны (Бии-Хем), М. А. Хадахана, А. Ф. Емельянов, И. У. Самбуу (Кызыл), Х. О. Кудурукпай, В. Долумажап (Бай-Тайга), А. Т. Шаалы (Барыын-Хемчик), Д. А. Попков (Улуг-Хем), К. Д. Хуурак-оол, К. Кара-Сал (Тожу) болгаш ооске-даа дуржулгалыг лекторларның лекция, беседалары дыңнакчыларны чаа билиглер-биле байыдып, оларны ажыл-ишке соруп киирип турар. Лекциялар, беседалар чоппуң нийти культуразын, сагыш-сеткилин байыдып турар.

Лекцияның шынары, дээштии чүден хамаарыжыры?

Хамыктың-на мурнунда лекторнуң белеткелиниден, ооң темага хамаарышкан билиглерин долу болгаш бүгү талалыг чыып системажыдып алганындан хамаарыжыр. «Аңгы-аңгы фактыларны көрө, харын көруп турар айтырыгга хамаарышкан фактыларны, кандыг-даа казымнашкын чокта, бүрүн алыры чайлаш чок чугула» деп В. И. Ленинниң сөстерин үттүп болбас.

Лекцияны номчуруу-даа, түрүзүп алыры-даа — уран арга. Лекторнуң сөстерин, чугаалаар аялгазы, ооң даштыкы хевиря-даа, лекцияны эрттирер черниң культуразы, дыңнакчыларның чүүмү кичээнгейдең дашкаарлавас болза чогуур. Лекцияны көргүзүг херекселдер— карталар, чуруктар, диафильмнер, плакаттар, кинофильмнерден үзүндүлер-биле көргүзүгүт эрттирери ооң дээштии, чедиңгирии дуржулга бадыткап турар.

Республика, район хемчээли-биле эртип турар конференция, семинарлар, ажыл, ылаңгыя эге организацияларга методиктиг ажылды күштелдирери эргежок чугула, ол ажыл дыка куду дериелде туруп турар.

Лекцияларның шынарын, дээштии бедилерниге практиктиг конференция язарны, семинарларны эрттирери, лекцияларны чугаалажып көөру, оларның созуп рецензиялаары, хуралдарга, конференцияларга пропаганда ажылының кол айтырыгларын чугаалажыры, дуржулга солчуушкуну дээш ооң-даа ооске хемчеглер улуг идиг-ни бээр.

Лекция — билиглерни пропагандалаарының бир кол хевири. Ооң-биле кады пропагандаңы ооске хевирлерни чер-черде калбаа-биле ажыглап турар. Беседалар, теоретиктиг конференциялар, айтырыглар болгаш харылзаар кежээлери, темажиттикап кежээлер, номчулга конференциязы, аас-биле журналдар, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочун киижилери-биле, будурүягниң мурнакчыларыбиле ужуражылга, экскурсия, парлалга, радио болгаш телевидение дамчыштыр лекция, беседаны чорудары дээш ооңда ооске хемчеглер аңаа хамаарыжыр.

Бии-Хемде «Ленин совхозта «Билиг» нийтилелиниң эге организациязының ажылының чамдык дуржулгазы-биле танышып көрээнивис. Бо эге организациязың кежигүннерни план ёзугаар ажылдап, книжи бүрүзүү билиглериниң кандыгбир адырынга хамаарышкан лекциялар номчуур, өскээр чугаалаарга, лектор бүрүзү кандыг-бир мергежилди чедип алырын оралдажы турар: бир книжи делегей байдалынга, өскээн — педагогикага, үшкү лектор — литературага болгаш ураң чүүлге дээш, мындыг хевирлиг темаларны хуваажып алган.

Лекция болгаш беседалардан аңгыда, пропаганданың ооске хевирлерин база-ла калбаа-биле ажыглап турар. «Ураң чүүлде В. И. Ленининиң овур-хевири», «Ленин аттыг дээрайлар», «П. И. Чайковскийниң амыдыралы болгаш ажыл-чорудулгазы», «А. М. Горький», «Даргомыжский» деп кежээлерни эрттирген, школага ленинчи номчулгаларны чоруткан, В. Катаевтиң «Чаңгыс парус аларып чор» деп чугаалының дугайында номчулга конференциязын, Г. К. Орджоникидзе, С. М. Киров, Я. М. Свердлов, М. И. Калинин, М. И. Ульянова болгаш коммунистиг партияның ооске-даа шыырааңгай ажылдакчыларының дугайында беседаларны кылгылаан, «В. И. Ленин Шушенскоеде» деп стендиниң Культура бажыңывда тургускан. Лекторлар байырлалдыг хүннерин эрттирерингe киржип турар. Мындыг эки ажылдан турар эге организациялар чер-черде эвээш эвес.

Бистиң чорудуп турар пропаганда ажылдарывыста четпестер база дыка хөй: чамдык эге организациялар организас талазы-биле кошкак, методиктиг ажылды барык-ла чоруткайын турар, ооң хараазы-биле лекцияларның, ооскеда ажылдарның шынары күду, дээжи кошкак болгулаар; лектор чүгле бижип каан үезинден адырылбайн номчуп каар таварылгалар бар; чамдык черлерде номчуп турар лекцияларның тематиказы ажжок кызыы, чамдык лекторлар лекция номчувас, ооске-даа ажылдарга киришпес болгулаар; колхоз, совхозтарга эртем күнү эрттирер, эртемденнер-биле ужуражыр — мындыг чүгула хемчеглер барык-ла чоруттурынын турар.

Аймакан четпестерни чайладыры «Билиг» нийтилелиниң лекторларының дорт хүзээлгези.

1969—70 чылдар — юбилейлиг чылдар. Октябрь 11-де Советтиг Тыванның 25 чыл ою, ооң соонда. 1970 чылдың апрелинде улуг башкы Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ою.

Юбилейлиг чылдарны Тываның аныяк чону күш-ажылдың шалыпчы чылдары кылдыр чарлаан, беш чыл планның хуусаа бетинде күүседир дээш улуг кодураашкын-биле ажылдап турар.

Бо күш-ажылчы кодураашкынныүнүг, юбилейлиг чылда лекторнуң созу чер бүрүзүнге улам күштүг дыңналып турзун!

Ш. САТ,

«Билиг» нийтилелиниң республика организациязының баштаар черинiң даргазы.

ЛЕНИНЧИ АЯН-ЧОРУКТАРНЫҢ ЧЕРЛЕРИ

Демир-орукчу киижи оглу Коля Афонский мынчан бичии ооп турган. 1920 чылда Смольныйже кирер эжик аксынга Коминтерниниң нийги конгрезиниң төлээлери-биле кады Ленинниң кел чораанын ол коор аас-кежиктиг болган. Ол ужуражышкын ооң бүгү назынында сагыш-сеткилден үттүнүдүрбейн чоруур.

Ам ССРЭ-ниң география нийтилелиниң чиңгине кежигүнү П. М. Афонский «Ленинчи оруктарның чедер черлери ССРЭ-ниң чурт чурүүндә» деп эртем шинчилелиниң ажылын кылып түрээш, ол ужуражышкынны болганчок-ла сактып турар. Ленинниң чоруп турган черлериниң дугайында бичиивээ сактышкынны илеретпишаан, В. И. Ленинниң чогаадарының том бүрүзүн П. М. Афонский хынаачалыг көрөнүп кирген. Владимир Ильичиниң чоруп турган оруктарыкың болган хөлгелериниң дугайында сактышкыннарны П. М. Афонский шудургу чыып келген.

В. И. Ленинниң үе-чергелериниң сактышкынналарын ол эртемден бодунуң ленинчи аян-чоруктан кылып чораан черлеринге көрген чүүлдери-биле бадыткап турар. Ол черлерниң биегде аян-шинчизиниң болгаш Совет эрге-чагырга чылдарының бүргүзүндә аңаа болган чаартылгаларның бүгүйдында үнелиг материалды чыып алган.

Ильичиниң чораан хоорайларын болгаш черлерин көргүскен, эң хөй тодарадгаларлыг чер чурүүн көөр силер. Оларның чалдыктары — Симбирск, Казань, Самара, Петроград, Москва, Подольск, Владимир, Красноярск, Уфа, Псков, Смоленск, Вильнюс, Алдым Новгород, Сызрань...

Чер чурүүнде тус-тус черлерге ооң чораан үезин, демир, суг, чер оруктарын база көргүскен. 1897 чылда В. И. Ленинниң төлүттүргеш Шушенскоеже бар чораан, ооң соонда тыа чыл эртикпеде оортан чанып кел чораан Сибирь оруктарын тускай бир чурукта көргүскен.

Ленинградтың Н. К. Крупская аттыг культура институдунуң доценттиг П. С. Ильинин-биле кады ол эртемдең ленинчи оруктарның чер чүрүү темалыг шинчилел ажылын парлап үндүрер кылдыр белеткен турар.

А. ВИКТОРОВ (СЭТА-ның корр).

ЛЕНИНГРАД.

Манчүрек хонаштарында

Чартык чылда ажылының түңнелдерин болгаш улам ынайы соругаларын чугаалажыр малчынарның хуралы Манчүректиң чайлаг хонаштарының бирээзинге болуур. Олдыва баар дээш районнуң агиткультбригадазы-биле кады Суг-Аксы суурдан Хемчик унуп өрү чоктаан оруктан хаптывыс.

ТӨӨГҮЛҮГ ЧЕРЛЕРНИ ТАВАРТЫ

Тыва улустуң хосталгазы дээш бурунгу эрес-маадырлыг демиселчилер — алдан-маадырларның феодаз-теократтарга, даштыкының эжелекчилеринге удур демисежин, турзагжын турганы Оргу-Шол, Кара-Даг таварын чорун ор бис. Бистиң-биле кады чораан, Актың, Манчүректиң, Кара-Дагның, Оргу-Шолдуң чүгле сураан дыңнаан чамдык аныяктарга ол төөгүдүг черлерниң байдалын Алдан-Маадыр салбырның эргелекчизи Сарыглар Моңге-Назын таныштырып сонуургадып чорду.

— Бистиң бурунгу маадырларывыс — Алдан-маадырлар бо чыткан делгем Оргу-Шолге, дуу бедик баштарлыг Кара-Дагга турлагжаан, дайынпарга удур демисежин турган. Кара-Дагның эң бедининиң баарынга үш ог тип алгаш тургаанының демдээ ам-даа бүдүп чытпээн, ында ог орнуның соргаа биледиинип чыдар. Олар чүгле маңаа турлагжын турган эвес, Актың, Манчүректиң, Көшпестиң, Алаштың, Баян-Колдуң, Чыргакының. Аяктатының иштинге болгаш куду довуң Хемчик кызаазы ынчалдыр турлагжын турганнар. А оларның эге баштайгы код тепкижи бо черлер турган. Манчүректиң иштинде төөгүлүг черлер база бар.

Эш Моңге-Назынның мындыг сактышкын чугаазы чүгле аныяктарга эвес, бистерниң шупутвуска дыңнаксанчыг боон чораан.

ШОРААННАРЛЫГ КАШПАЛ ХЕМНЕП...

Кудуктуң арт кырынга унуп келгеш, бедик шорааннарлыг даглармы көрүп, Ак хемниң иштинче кудургайлап бадып олурарга, солуунуп чүү дээр.

Шаңкын, көвүктелип шурап бадып чыдар Актың суу мурнувуста бо. Күш-ажылчы кижилериниң улусчу аргазы-биле тутказ бедик көвүргедең кешкеш, Актың уруун куду аазын батканнымыста Манчүрек дээш көстүп келдя.

Төөгү турускаалдыг черлериниң бирээзи Манчүректиң сонгай талазы ортаанда даг аайында малгаштаа тутказ шивээнин баразының чордувус. Оны барып көөру мынчаарда берге турган, кыпаа хемниң көжер кежиг ол боокта чок. Оруксаа ужуражыкпывыс малчын ооң Х. Идам-оол ол шивээнин дугайын биске мынчаар таймылбырлады:

— Бистиң кыргынарывыстан-даа айтырарга, ооң төөгүзүн эки билбес боор-дур. Чамыдык көөрге, бажың эвес, хаптарга бөө харааладан адаанынга тавартыптырган үттерлиг. Каш чүс чыл бурунгаар кылган хире шивээ-бажың. Ооң үстүү талазында дагның кадыр ийинде база шивээ бар. Ырактан көөрге, дагның чайгаар бүдүмел кырлаңнары ышкаш, чанындан көөрге, даштарны хаяларлыдыр чыып салып кылганы дыка күштүг. Ооң кыры кылымаа оргулаш, аңаа чеже-даа кижи кире бээрге көзүбес.

БРИГАДА ТӨВҮ—ДӨҢ-ХОНАШ

Бригада төвүнге келириивиске, аяттыг хөрээжен книжи үстүүртен куду чедирип келди. Баян-Кол, Көшпес, Манчүрек, Хөлчүктүг малчынарының күзенчиг аалчызы, бригада төвүнде эмнелге пунктузуның эргелекчизи Валентина Кенденовна Моңгуш малчынар аалдарын эргип чораашаа, чаа-ла келгени ол.

Төөгө үш чурттаалга бажыңы, кызыл-булун, кыргызда пунктузу, чунар-бажың болгаш ооскеда тудулгар бар. Четпес чүве эмнелге пунктузунуң эмчизиниң тускай ажылдаар черн чок. Чазы деп черге турган пунктунуң бажыңын көжүргеш, көдээ Совет өскээр ажыглаан. Валентина Кенденовна эм чүүлүн чурттаа орар бажыңында ажаан турар.

Ол кежээ агиткультбригаданың удуртукчузу, райкүүсхомның культурэ кылдызынан эргелекчизи Д. Идам-Сюрюн төптүң чурттакчыларынга дегерей байдалының болгаш район амыдыралының дугайында беседа кылган.

Эртенинде чоруувусту уламчылап олурувуста, янзы-бүрү чечек шыпкан погаан делгемнерде кодан-кодан хөлдар, инектер болгаш чылгы-лээ хөй.

АЙЫРАҢ ЧЕЧЕКТЕР-БИЛЕ ШЫПТЫҢГАН

Ак-Адырның эксинда делгем погаан шык айыраң чечектер-биле шыптынган. Ында кожа-кожа хөйжулар аалдары. Мурнакчы хөйжу Ооржак Доржуңуң аалының чоогу арыг кыдыы дээзинг чыңгыр погаан шыкта аът бажы оргу. кижи дээрге кизирг. Класс-шиник кеттинипкен малчынар — Шекпээр, Чодураалыг-Сайыр, Оргу-Шол, Манчүрек бригадаларының хөйжулары, Ак-Даш, Сарыг-Булуң сүт-бараан формаларының сааңчылары, кадарчылары, бөлө чылгычылар ажыл-херээниң түңнелин болгаш соруулгаларын чугаалажыры-биле орүртеп, кудуурган, доорадан уурук-суурук кээп-ле турлар.

Хурал ажыттынган. Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москва Чөвүлел хуралының түңнелдериниң болгаш СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң ажылының дугайында плеткелди «Сүт-Хөл» совхозта партком секретары эш Д. Сарыглар кылган. Санаа берген малчынар коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдеринге сеткил ханганыын, төрээн Коммунистиг партиязынга өөрүп четтиргеп сагыш-сеткилин илертейлээш, Чөвүлел хуралдың үндүрген документилерин социалистиг Төрээн чурт дээш улам эки ажылдаарынче чоонду соруктарын шиитпирлеп, ынчангаш ооң дүүшкүнүнге ажыл-ишти чедирип кылыр талазы-биле сүүлгү үеде чүүлдүг чүүлдерни кылып турарын демдеглээннер.

Ооң дараазында хуралдың киржикчилери В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүүнден бээр 100 чылынга уткуштур алган хүзээлгелерин канчаар күүседир турарын чугаалажып киришкен. Совхоз чартык чылда мал ажыынның продуктуларын бүдүрерин көвүдетпишаан, күрүнеге эът, дүк садар планын ажыр күүсеткен, а сүт садар план күүсеттинип болур турган, орук-харылаа ырак болганындан сагдынган сүттү дужаары озалдап, чартык чыл отчёдунга сан-түннел четче кирбээн. Ынчангаш сүт садар планның 93,6 хуузу күүсеттинген. Совхоз төрүүр 100 баш малга онаштыр 78 хураган, 89 анай, 100 кулун алган. Малдың баш саның өстүрер планның күүселдеэн: хөй 119 хуу, ошкү 128 хуу, чылгы 100 хуу болган. Ажыл-агыйда 41 хойжу болгаш ошкү кадарчылары 90—131 баш хураган, анайны 100 башка онаштыр алган. Ооң иштинде Шекпээрниң хойжу бригадазында эш О. Доржу 120 хураганны, Алдыы-Ишкин бригадазында Ондар Дакпай 131, Ондар Доржу 130, Моңгуш Шагдыр 128, Моңгуш Норбу 125 анайны төрүүр 100 баш малга онаштыр алганнар. Ак-Даш сүт-бараан фермазында Сарыглар Кара, Доңгак Сереш, Ондар Көпеек, Ооржак Шортак, Ирина Ондар, Ондар Үндес, Сарыглар Сүрүң, Ортаа-Тал фермазында Ховалыг Шоңдайты олар бижыглаан инектериниң бирээзинде-не 821—956 кг сүттү саптаннар. Ооң-даа ооске мурнакчыларның аттары, кылган ажылының чүрагейдары хуралга адаттынган.

Малчынарның ажылының эки түннелдериниң хөлегеэвинде четпестерниң хөйү илерээн. Сүт бүдүрери эрткен чылдың деңгелинден кудуээн. Сарыг-Бүзүң, Ортаа-Тал фермалары бир инектен-не чартык чылда чүгле 347,8—391,5 кг сүт саптаан. Сүттүң бот-үнезө үлүт. Бора-Тайга, Ишкин салбыларда малдың хорамчазы эвээш эвес. Хөй малчыннар малдың чаш төлүн эвээштп алган. Чижээ, Чодураалыг-Сайыр бригадазында Оюн-оол 383 төрүүр хойлуг, 100 хойдан-на 82, Шекпээр бригадазында Эрекоол, Калдар-оол, Оюнан оол олар 52-82, Оргу-Шол бригадазында М. Ынгаар-оол — 66 хураганны алган. Мындыг куду көргүзүт болза совхозтуң салбырның ниитп көргүзүглерин кудуладып турар.

Хойжу бригадаларның чарыжынга эш С. Ашаика удурткан Манчүрек бригадазы чартык чылда тиилекчи болган. Бригада чартык чылда 100 хойдан-на 92 хураганны алган. Бригадада 12 өг бүле радиоприёмниктиг, ам чүгле пйи өгде ол чок. Олар бо чылын радиоприёмниктиг болур.

Малдың чэйлаглаашкынын организастыг доозар, мял төмининг болгаш кыштаг кажаларының белеткелинге идепшейлиг киржир, ленинчи ябилейге, Совет Тываның 25 чыл ооңга чедиишкинниг ужуражыр бис деп, хойжулар саналлаашкыларын берип турган.

М. СЕВЕН.

«Шынның» корр.

БАЗА БИР РУДНИК

Чээрби алды чыл мурнунда Прохоровканың сураглыг танк даймадажыышкыны болган шөлдер катап сураглыг апарган. Ол девискээрде Яковлевскинниң демир-даш байлактыг чери тывылган. Ооң курлавыры бүдүн чартык милиард тонна. Ында, Таңкистерге тураскаадан ырак эвесте Курскиниң магнит аномалиязының база бир руднигин тударынын шөлүү шилип алдынган.

Ол черниң рудазының шывары ынчуг бедик. Ооң бүдүжүнүң 62 хуузу демир болгаш хорадыг холундулары эң эвээш.

СЭТА-ның корреспондентизинге ол чаа бүдүүлге черниң төлевилелин кылган коя инженер С. Н. Лихачёвтуң чугаалаанын ёзугаар ырага, рудниктиң тудугжулары биле казымчы шинчилери чер иштининг сугларынга удур ёзулуг тулчуушкунну эртер. Чер иштининг 550 метр ханызында демир-даш будумелиниң кырын ол суглар дүй алы берген. Шахта уншарын казып эртеринге суглуг чер будумелдерин донуруп алгаш кавар тускай арга ажыглаттынар.

ИРКУТСК ЧООГУНДА

Иркутск чоогунда улуг электрочылыдылга төвүн тударының белеткели эгелей берген. Ол электростанция хоорайны чылыдылга-биле хандырар. Ону ажыгаалга киирерге 400 ажыг одалга черлери хагдынар.

Электрочылыдылга төвүнүң ниити күчү-шыдалы 520 муң киловатт болур. Аңаа оттулар чүүл кылдыр Азейскинин шиңгээттинип алдынын турар хөмүр-даш байлактыг черинiң чиик ортектиг, хүрең хөмүрдәнны ажыглаттынар.

Тудугжулар тускайлап берген шөлүнүң ыяжын арыглап, орук, бажыңнарын тудуп эгелээн.

(СЭТА-ның корр).

Иркутск.

Ажыл-агый адырының үлегери

Новосибирск областың Маслянинск районунуң Пенькова суурунуң ажыл-ишчилериниң кылыр деп бодап алган ажылы ажжок орулгалыг болган. Аңаа дөрт-беш хаван азыраачызы чылда он муң центнер хаван эдиин бүдүрер. Ында бүгү ажылдарны бүрүнү-биле механизастааны улуг хемчээлдиг ажылды бүдүрер арганы бээр, продукциянның чиик ботүнелиг болгаш бедик шынарлыг болурун хандырар.

Мал ажылынга хөй-хөй эгелээшкиннер кылганы-биле сураггаан Маслянинск совхозу ам хары үеде 4200 хаванны азырап семиртир шепелде комплекизин Пеньковода түбүн турар. Ол комплекс таварыар перспективаларлыг ажыл-агый адырының үлегери болуур. Семиртилекиниң аргазын совхозтуң тускай эртемнизери төлевилеп берген. Олар ол ажыл-иштиң ажыктыын билир.

Совхоз эрткен чылын хаван ажылындан 70 муң рубль арыг орулганы алган. Хаван ажыладыг ол улуг малчын районнуң оон оске ажыл-агыйларындаашкыдан 25-30 хуу чиик бот-үнелиг хаван эдин будурген. Аңаа эң чиик ортектиг хаван эдин ол болган.

Малчыннар чаа семиртилеге черинге мал бүрүзүнүң денгизин бир хонукта-ла 550—580 грамм немештирер — эң эки түннелдиг семиртилгени чедип алыр деп турар.

Ам тудуг шөлүнде хаван кажаалларының ханалары тургустукка берген, мал азыраар чем, сиген даллаары шыгжаар складтарны, суг дамчыдылгаының шүүмүн түдүп турар.

(СЭТА-ның корр).

НОВОСИБИРСК.

МАЛЧЫН МААДЫР ИЕ

Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозтуң мурнакчы хойжузу Сенденмаа Ажмевна Сырат ог-бүлезининг ээзи-биле хөй чылдарның иштинде мал кадарын ажылдап келгеш, ооң баш санын өстүрериниг, продуктулуун бедидерниге бичче эвес салыышкынын киирип келген. Бо чылын ог-бүле бүгү делегейниң улустарының ынак баштыңчызы болгаш башкызы Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга төлептиг ужуражыр дээш бүгү улус-биле бир домей бедиктен хүзээлгени алган. Төрүүр чүс хойга онаштыр төзеп хураганны доруктуруп өстүргеш, төрээн колхозунга хүзээдир, бир хойдан 3 кг 100 грамм дүктү шаргып, ол тошка сигенин белеткеп алырын аазаан. Олар соглаан сөзүнге ээ болуп шыдааннарда. Бо чылдың бирги чартымында чүс баш төрүүр хойга онаштыр 112 хураганны артельдиң хоюнга немей үзүп берген, хой бүргүзүнден дорт килограмм бир чүс грамм дүктү кыргаш, сатказ. Үстүнде көргүзүглер ленинчи юбилейге алдар кылдыр алган социалистиг хүзээлгениң долдур болгаш ажыр күүсеттинип турары ол. Бедик көргүзүглерни чедип ап келгенинiң код үндезини — хой малды ажларын, чемгерерин, одаладырын, эдержилгени болгаш ооске-даа бүгү-ле хемчеглерни ооветеринарлыг хемчеглер ёзугаар чорудуп келгенинде болур.

Мал ажылын сайзырадырынга хөй чыадарның иштинде үре-түңнелдиг ажылдап келгени дээш Сенденмаа Ажмевнаны 1966 чылда ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң чарлыы-биле «Күш-ажылчы шылгараа» деп медаль-биле шаңналаан.

Сенденмаа Ажмевна күш-ажылчы алдар-хавылазы-биле чергелештир хөй уруглуг, аас-кежиктиг нелерниң бирээзи. Ол 12 уругларын өстүрүп, доруктурган. Ооң хөрээн Маадыр иениң алдын сылдызы каастап чоруур. Бо дээрге канчаар-даа ажжок улуг хүндүткелди чаалап алган иедир. Маадыр иениң чоргааралы — ажы-толу. Оларын чүгле эки өөредилгелиг, коммунизминиң ёзугуна киижизиттинген бедик моральдыг, эки мөзүг-шынарлыг кижилер кылдыр өстүрүп алырын күзеп чораан. Иениң бодалы, нүзелеп, үндүрген хөй күжү, үйгүдиш чок хүннери халас бараан. Сенденмаа Ажмевнаның ажы-толу шыпап-ла эки өөредилгелиг, сагыыга-чуруумнуг, күш-ажылга хандыкшыдыг, төлептиг кижилер болгулаан. Эң улуг уруу Долгара ада-иезин сааган, колхозунуң хөюн кадара берген. Долгар чажыттан тура-ла малга ынак чораан, инчангаш хой малдан эгелей берген ужуру-дааа инда. Бо чылын чүс баш төрүүр хойга онаштыр чүс хураганны алган. Уруунуң баштайгы чедиишкинниге маадыр ие өөрүн орар.

Ш. КАНДАН.

ЧУРУКТА: С. А. СЫРАТ, А. ПОНАМАРЕВТУҢ фотозу.

Бүзүрелдиг машина

ПЕТРОЗАВОДСК (СЭТА-ның корр). Олеганың трактор заводундан баштайгы «ЛХТ-55» трактор будуп үнген. Трактордуң будүргени идегелдиг. Ол машина ыяш тарыырынга болгаш ажаарынга, орун чок черлерге чүк соортүрүнге база ажыглаттынар. Совет Эвилелинге кодээ ажыл-агыйның специализастаттынган, эң баштайгы ол машиназын Олега заводунуң конструкторлары төлевилеп чогааткан. Амгы кодээ ажыл-агый машиналары биле дериглериниң делегей делгелгези оз машинага алдын медаль тыпкекан.

Чаа трактор мурпуу болгаш соңгу талазында кожуладының гидроспетемалары-биле хандыртынган. Ыяш ажылагыйының оң ажыг дериг-херексеэдерн — культиватор, ападазын-биле дазыл сөтер, ыяш тарып олуртур машиналарбиле ол ажылдап шыдаар. Трактордуң чүгүн боду дүжүрер кузову бар.

Ыяш культураларын тарыыр кылдыр хөрзүн белеткээринге «ЛХТ-55» ооң мурнундагы, ыяш сөөртүр «ТДТ-40М» трактормуундан 1,6 катап хой ажылды эдлчет дургузунда будүрерин көргүскен. Чаа машинаны чүгле ол ажылга ажыглаарга безин чылда 2 миллион ажыг рубльди камнап алыр арганы бээр.

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ „ИЕНИҢ АЛДАРЫ" ОРДЕН БОЛГАШ „ИЕНИҢ МЕДАЛЫ" МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

(Төнчүзү. Этези № 183, 193 «Шында»).

ТАҢДЫ РАЙОН

Тос ургуларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сонп Чактализа Шергиоолоовна — Элегес суурда өг-бүле ээзи.

Сее ургуларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Донгак Серен Донгаловна — Күр-Чер суурда өг-бүле ээзи.

Чеди ургуларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Михалева Вера Павловна — Кара-Булун суурда өг-бүле ээзи.

Моогуш Валентина Шакировна — «Элегес» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Кызыл-уруг Сагановна — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Чяжыт Девек-ооловна — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Оюн Кек-кыс Танзырыповна — Кара-Булун суурда өг-бүле ээзи.

Алды ургуларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ванчинпаа Чысынмаа Дүңүшовна — «Элегесс» совхозтуң ажылчыны.

Дамдың Чылбак Достайоолоовна — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Моровова Елена Егоровна — көжүү чоруур № 62 механизаторлар ажылчыны.

Намчыл Байлак Намчыловна — «Совет Россия» совхозтуң ажылчыны.

Оюн Валентина Натыпоолоовна — Элегес суурда өг-бүле ээзи.

Чит Сайза Натыпаровна — Владимировка суурда өг-бүле ээзи.

Биче-оол Александра Дамбаевна — «Элегес» совхозтуң ажылчыны.

Беш ургуларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Аксай-оол Дортуй Түлүшовна — «Элегес» совхозтуң ажылчыны.

Найденко Графира Николаевна — «Межегей» совхозтуң ажылчыны.

Норхуп-оол Сарба Донгаковна — Кара-Булун школаның башкызы.

Ондар Долума Чиңмитовна — Күр-чер суурда өг-бүле ээзи.

Ооржак Чыртак Биче-ооловна — Межегей суурда өг-бүле ээзи.

Оюн Кызыл-уруг Сантаевна — «Коммунизминиң херели» колхозтуң колхозчузу.

Рыжова Нина Самойловна — Балгазын суурда өг-бүле ээзи.

Чудова Маланья Исаевна — өрт командылалыныңң ажылчыны.

ТЕС-ХЕМ РАЙОН

Тос ургуларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Амагалан Самбыла Бапаевна — «Ак-Эрёк» колхозтуң колхозчузу.

Чооду Имбикей Дукчаевна — «Тес-Хём» совхозтуң ажылчыны.

Чеди ургуларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чамбал Сенденмаа Салчаковна — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Алды ургуларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЬ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ондар Саяртай Павловна — Самагалдай суурда өг-бүле ээзи.

Чооду Туния Үгертановна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Беш ургуларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЬ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Даяпмаа Чагарпаа Новаевна — Самагалдай суурда өг-бүле ээзи.

Ямалдай Вера Ыналажановна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Шыжаа Чайзатпаа Велековна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

ТОЖУ РАЙОН

Чеди ургуларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Монгуш Тамара Орус-ооловна — Тоора-Хем райпагтының сөдүгжыны.

Чашпаяк Кол Доржу-Бээвиновна — Тоора-Хем суурда өг-бүле ээзи.

Алды ургуларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЬ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Викторова Федосья Емельяновна — районда нурбанк садбырының ажылчыны.

Шүүрге Одоок Хөөргеевна — коопаңнаныр-тывыш ажылагтыйының ажылчыны.

Беш ургуларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЬ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Баадан Бозаан Кончуковна — Ийнең ургулар яслизинниң ажылчыны.

Девин Хуралбай Чүрүмитековна — «Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Донгур-Серен Адыя Бичеҳуураковна — Тоора-Хем суурда өг-бүле ээзи.

Лазарева Мария Тимофеевна — кинотеатрда контролёр.

Чигжит Аля Максимовна — Адыр-Кежиг ортумак школаның ажылчыны.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОН

Сее ургуларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бүрбүжүп Шончалай Кыргысовна — Жданов аттыг колхозтуң колхозчузу.

Чеди ургуларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Доспан-оол Бадымаа Донгаковна — Жданов аттыг колхозтуң колхозчузу.

Мандып-оол Долгар Кыргысовна — Ийи-Тал суурда өг-бүле ээзи.

Монгуш Чылбак Комбуевна — Булун-Терек суурда өг-бүле ээзи.

Сат Александра Сурунаевна — Арыскан школазының башкызы.

Сеңнек Ыяпмаа Ховалыговна — Көк-Чыраа суурда өг-бүле ээзи.

Суунак Ыяпмаа Ховалыговна — Көк-Чыраа суурда өг-бүле ээзи.

Халыын Сайлык Калыпдуёвна — Булун-Терек суурда өг-бүле ээзи.

Чашпан-оол Киржинмаг Донгаковна — «Х Улуг хурал» колхозтуң колхозчузу.

Хунажык Светлана Донгаковна — Булун-Терек суурда өг-бүле ээзи.

Чолдак Уйнуга Ламбеевна — Чаа-Хөл суурда өг-бүле ээзи.

Чүүдүм Кызыл-Уруг Бай-Караевна — «Х Улуг хурал» колхозтуң колхозчузу.

Шоюн-Нова Каппый Дөреевна — Арыскан суурда өг-бүле ээзи.

Алды ургуларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЬ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бавуу Дүкерет Кыргысовна — Эйлиг-Хем суурда өг-бүле ээзи.

Доспан Кызаи Донгаковна — Жданов аттыг колхозтуң колхозчузу.

Дувак Александра Ховалыговна — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Калаа Аралчыкпаа Долаановна — Ак-Тал суурда өг-бүле ээзи.

Кок Донгак Шаңгыр-ооловна — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Куулар Солатпай Кууларовна — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Норбу Анна Ховалыговна — Кожай суурда өг-бүле ээзи.

Ондар Сургул Ондаровна — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Пар-оол Мандыраа Ховалыговна — Үрбүн суурда өг-бүле ээзи.

Салчак Лидия Оюновна — «Х Улуг хурал» колхозтуң колхозчузу.

Семис-оол Ховалыг Кызылооловна — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Сүүр-оол Александра Хопуйовна — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Сюрюн-оол Федосья Кыргысовна — Эйлиг-Хем суурда өг-бүле ээзи.

Чамзы Тас-Кара Донгаковна — Жданов аттыг колхозтуң колхозчузу.

Шойнуу Мария Семёновна — «Х Улуг хурал» колхозтуң колхозчузу.

Беш ургуларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЬ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Вадан-оол Уйнук Сатовна — Чаа-Хөл суурда өг-бүле ээзи.

Биче-оол Анфиса Түлүшовна — Арыскан суурда өг-бүле ээзи.

Биче-уруг Клара Түлүшовна — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Данбай-оол Арчымаа Чолаң-ооловна — Көк-Чыраа суурда өг-бүле ээзи.

Дамчай Анчымаа Монгушовна — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Делгер Орус Донгаковна — Чаа-Хөл суурда өг-бүле ээзи.

Домбу Калбак Монгушовна — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Доспан Тамара Түлүшовна — Арыг-Бажы суурда өг-бүле ээзи.

Кара-оол Донгур-ыяс Бай-Караевна — «Х Улуг хурал» колхозтуң колхозчузу.

Түлүш Дарый Монгалбиевна — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Хаяпма Партизан Дамчатовна — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Ховалыг Орланмай Нанзатоодовна — Жданов аттыг колхозтуң колхозчузу.

Чульдүм Мая Бай-Караевна — «Х Улуг хурал» колхозтуң колхозчузу.

Шактар-оол Донгак Шараевна — Чаа-Хөл суурда өг-бүле ээзи.

Шыгбаа Кек-ыяс Кыргысовна — Кожай суурда өг-бүле ээзи.

Ымбу Конзал Кыргысовна — Арыг-Бажы суурда өг-бүле ээзи.

ЭРЗИН РАЙОН

Тос ургуларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Шара-Хөө Оюмаа Данзырыновна — райкүүском ажылчыны.

Сее ургуларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Баян Назылмаа Баяновна — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Чеди ургуларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сүгдур Ханды Шойжулчаповна — Нарында ургулар садының ургулар ажааччызы.

Алды ургуларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЬ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бөөде Шимит — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Дойба Хувискаал Даржаевна — «Чаа-орук» колхозтуң колхозчузу.

Дылба Миҥит Теребижиковна — «Мөрен» колхозтуң колхозчузу.

Чылбак Ак-кыс Сотпаевна — Бай-Даг ортумак школаның ажылчыны.

Малчын Александра Шойбиновна — «Мөрен» колхозтуң колхозчузу.

Беш ургуларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЬ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бар-Хөө Нина Николаевна — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Беган Херелмаа Дүкүевна «Чаа-орук» колхозтуң колхозчузу.

Домбаа Хувискаал Даржаевна — «Чаа-орук» колхозтуң колхозчузу.

Дүлгү Түмен-Баир Кыргысовна — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Кезигет Ханды Шойнзовна — райпо машинакчызы.

Маажым Елена Кыргысовна — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Муна Дадар Малчыновна — «Чаа-орук» колхозтуң колхозчузу.

Сандан Галина Ижи-Хуураковна — «Мөрен» колхозтуң колхозчузу.

Серен Бухалтер Дембээевна — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Ханды Бады Шулуевна — Нарын школазының ажылчыны.

Хуна Өпеймаа Шоложовна — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай,
1969 чылдың июнь 30.

делегей бо хуннерде

Л. СВОБОДАНЫҢ ЧУГААЗЫ

ПРАГА. (СЭТА). Мурнуу-Моравия областың Брженлава хоорайынга дүжиттүң район байырлалынга ЧССР-ниң Президентиниң Л. Свобода чүве чугаалаан деп, ЧТК агентилел дыннатқан. Чехословакия словак нациопал түра хамыпшкынының болгаш Совет Армиянның чүртту хостаанының 25 чыл ошкуң байырлалының бүдүүзүнде турар дээрзин ол демдеглээн.

Чехословакияның улустарынга фашистиг эжелеңдиң чедирген моргунчуг чүүлдерин болгаш качыгдаалдарын бие, хоочун болгаш ортумак назының салгалының төлөлекчилери эки билир бие деп, ол чугаалаан. Фашистиг эжелеңдиң сорулгазы бистиң улустарывысты чоорту уяттыкаары боон турган. Совет Эвилели болгаш ооң тиилелгелиг армиязы чок турган чүве болза, чех болгаш словак улустар кылыр ийик. Ооң ужурунда Совет Армиянның Чехословакияны хостааны дээрге, хамыктың мурнунда чех болгаш словак улустарның амы-тынын кончалап алганындыр. Ол дугайын кажан-даа уттуп болбас ужурлуг бис.

25 чылдың мурнунда болган болуушкуннар Чехословакияның улустарының амыдыралынга улуг ниитилел чаартылгалавынче орукту ажыткаңын Президент демдеглээн. Бистиң чүртувуска социализминиң тиилелгези шылгарангай болуушкуннарга хамаарыжыры чөптүг. ол болуушкуннар дегелейниң ийиги даймының соонда делегейниң политиктиг чуруун чаартқан.

Империализм ооң-биле эптешпээн болгаш эптешпес-даа бодаадтыг. Яжы-бүрү аргаларның, хевирлериниң болгаш чепсектериниң, ооң иштинде шериг күчүлээшкинниниң дузазы-биле империализм хосталганы болгаш хамаарышпас чорукту чедип азырынче улустарның угландырган күжениишкиннерине мооңдактаарын орадаажын турар. Ажылчын ажыгының болгаш куш-ажылчы тараажыныварның боттарының эргелери дээш демиселии империализм базып турар. Ооң-биле кады империализм бистиң ниитилел тургузуунну коткадыр, социалистиг чүрттарның фронтузуун үрээр дээш бистиң частырыг бүрүзүн, арга бүрүзүн ажыгаар турар. Бистиң сорулгавыс, делегейниң дептилгелиг болгаш демократтыг күштериниң сорулгазы болза, империализминиң ол планнарын үзе шаарын болур. Бо планнарны үзе шаан болурунуң дугайын коммунистиг болгаш ажылчын партияларының чөөкта чаа Москвага бооп эрткен делегей Чөвүлел хуралының түңнелдери база хереченлеп турар.

Социалистиг өске-даа чүрттардан тускайлаңчак байдалга социалистиг Чехословакияны тургузуп болур арга силерде бар деп биске чугаалаар боор-дур, ол дээрге чүгле шын эвес чүвениң дугайында чугаа эвес-тир. Ындыг чугаалаар болгаш оларның уржуктары социализминиң чүгле делегей эрте-ажыктарынга удур эвес, харын хамыктың мурнунда бистиң республикавыс эрте-ажыктарынга болгаш аймак чок чорузунга удур угланган деп, Л. Свобода демдеглээн. Чехословакия чүгле социалистиг өске-даа чүрттар-биле сырый чаңгыс аай эпке, бүгү делегейниң дептилгелиг болгаш демократтыг күштерибиле кады ажылдажылгага социалистиг күрүне болуп, чедиишкинниг хөгжүн пыдаар.

Чоокта чаа мен эки Гчехбиле кады каш хонукта Совет Эвилелиниг чөрүм. Бие удуртукчу совет эштер-биле пайырааччы болгаш иледе ажыктыг чугаалажымышкынарны кылган бие дээрзин Президент уламчылап чугаалаан. Моон соңгаар-даа үрет-чүлээриниг ол чугаалажымышкынар чоруп турда бие чаагай харылзаалаарга болгаш сырый кады ажылдажылгага үндезилээп, бүгү айтырыгларны шинтпирлеп турар болгаш шинтпирлээр-даа ужурлуг дээрзиниг база катап бүзүрээн бис. Ол айтырыгларны шинтпирлээшкинге бистиң эрте-ажыктарывыска болгаш социализминиң делегей эрте-ажыктарынга дүжүп турар.

Бистиң улустарывыстың эң хөй пуруузу республиканың челнишкинниг хөгжүүрүнге күседиг деп, Л. Свобода медеглээн. Ындыг болза-даа чамдык кижилер ол сорулганы удуртулга болдурбайн турар. ЧССР-ге социализминиң хөгжүдези чедимче чок болуруп, чүрт доктаамал келээшкиниилериниң болгаш ирвизетеринниң байдалынга чүрттаарын чамдык кижилер нүзеп турган.

Бистиң улузувустуң нүжениишкиниилеринге мооңдактаар болгаш ону үрээр дээр чүүкүлдерин хамыктың мурнунда дапштыкыда өжээнниг күштер деткип турар.

Халдаашкыннарны хамыктың мурнунда бистиң ниитилелдиң удуртукчу нүжүнге, Чехословакияның Коммунистиг партиязынга болгаш ооң удуртулгазынга удур угландырган. Оныа нарын байдалдан партияны болгаш бүгү чүртту үндүреринниң берге сорулгазы партия удуртулгазының улугже онаашкан деп чүве билдингир. Ол үүлгедиишкинниг организакчыларының улустуң эрте-ажыктарын кемниг ёзу-биле тоомча чок коруп турар. Бие бо талазы-биле оларга шаптыктаар ужурлуг бие.

Силер-биле кады, бистиң улузувустуң хөй нуруузу-биле кады бие ажыы байдалдың бергелерин ажып эптеп, чүрттүң улам ынайгы хөгжүлдезиниң оруу-биле челнишкинниг чоруп шыдаар бие дээрзинге бүзүредиг мен деп, Л. Свобода чугаалаан.

Митингиниң киржикчилери ажыы үеннiг сорулгаларын шинтпирлээринче, социалистиг Чехословакияны улам ыңай хөгжүдүрүнге партияның болгаш күрүнениң удуртулгазының углаидырган күженишкиннерин деткээн революциияны хүлээп алган.

ИЗРАИЛЬ ЧӨҢГЭЭ

КАИР. (СЭТА). Араб чүрттарга удур израиль дайынныгракторлуң чөңгээзи чаңгыссаа хүн соксаайн турар. Суэц каналының зоназынга артылгаларын болгаш танпылар ажыглаан иидыг-дошкун бооланашкын бүгү дүнүүн дуртузунда үргүлчүлеп келген болгаш чүгле август 18-те артиниинең 5 шак 30 минутала созсаан деп, КАР-ның Чепсектиг күштериниң төлөлекчизи айтыкаан.

КЕЗЕМЧЕНИ АЛГАН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Август 16-да «Фатх» организациялыг партизаннары Джадин биле Факуак (Үстүү Галилея) суурларының аразынга мөөнелген израиль автомашиналарже хевертен халдаан деп, Каттышкан палестина командыладыгың ында парлап үүдүрген дыңнадымында чугаалаан. Ол халдаашкынның түңнелинде израиль шериг машиназын өрттеткен, ийи пулемёттуу узуткаан, алаан каш израиль солдаттарны өлүрген болгаш балыглаан.

Ол да хүн партизаннарның ооң өске болүү Голан бедиктиң районунга дайынчы хемчегелерни чоруткан. Партизаннар дайзынның бир шериг машиназын, бир үгер-бооду болгаш пулемёттү чок кылган, алаан израиль солдаттарны өлүрген болгаш балыглаан.

«Фатх» партизан отрядтарының бирээзи Бейтюсеф районга (Иордан шынаазының сонгу талазы) дайзынның мурнуу одупугда таңпылы чөринче болгаш моторжуткан хайгымынче хаалаан. Партизаннар алаан наш боолалга черлерин узуткаан. Израильчилер дириг күш талазы-биле чиидиргилиг болган.

Дайынга удур

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Дайынга удур чыскаал Сан Клемент хоорайга (Калифорния) болган. АКШ-тың президентиин Никсонның чайлаа ында турар. Чыскаалчыларның тутқан лозунгларында бижээнин: «Вьетнамда дайынны соксадыңар!», «Америк шеригерни Мурнуу Вьетнамдан чер-чуртунче чорудуңар!»

Вашингтонның Вьетнамда политиказынга удуралыышкының илергейлээрин күзээнин чыскаалдың удуртукчулары медеглээн деп, АП агентилел Сан-Клементеден дыңнаткан.

«Чыскаалдың сорулгазы болза, америк улустуң дайынга удур калбаа-биле неитерээн хоошнеринден АКШ-тың президентиин чуртту харыдаа эң мыяк болгаш тускайлаттырган черинге безин чаштының шыдавас деп чүвени киргүзери болуур» деп, чыскаалчыларның тараткан бир хуудузунда чугаалаан.

ОЛЬСТЕРДЕ СҮЛЧЭЭ

ЛОНДОН. (СЭТА). Соңгу Ирландияда (Ольстерде) амгы дүшкүүрлүг байдалдың чылдагаавы болза, «чуртту бүгү чонунга демократтыг бөдүүн эргелерни тыпсырындан ойтаалавы болуур» деп, Соңгу Ирландияның Коммунистиг партиязының Күүсекчи комитединиң медеглелинде чугаалаан.

«Мориниг стар» солуннуң дыңнатқаны-биле алырга, Күүскомнуң медеглелинде демдеглээнин: тургустунуң келген хөлээшкиннериниң кижи талазы-биле чидириг база когараллар дээш бүрүн харылсалганы Ольстериң консерватиглиг чазаа хүлээр ужурлуг. Ол хөлээшкиннер бо үеде чазакта эң реакциялыг идеегеттериниң тергиндээнинин түңнелинде болдунган.

Британ империализм бодунуң юнионисчи партия агентизин дамчыштыр ирланд улустуң дарлап база баазып турар деп, медеглелде ооң ынай чугаалаан. Ол дарлалдың гнгы талазы-биле утказын чажырып чаары-биле шээжиичүдугаени ажыглаан турар.

Ол байдалдарда «чуртту бүгү ажылчы чонпарының аңгы талазы-биле чаңгыс аай чоруу болгаш эп-сеткил каттыштырылгазы кажаңгызындан-даа артык чугула болуп турар» деп, Соңгу Ирландияның Коммунистиг партиязының удуртулгазы демдеглээн.

Байдалды чогумчудар төлээде хамаатты эргелерни камгалаар дээш шимчээшкинниң программазында айытқан негелделерни саадаа чокка доңдораан бүрүн күүседирин, а ол ышкаш тускай бүрүн эргелерниң хоойлузун күш чок болдурары эргежок чугула дээрзин Күүском айытқан. Ол тускай бүрүн эргелериң хоойлузу хамаатты эргелерни камгалаар дээш шимчээшкинниң киржикчилеринге удур кара туразында аажылаар эртеш полицияга тывыскан. Полицияның тускай тургускан нурлавыр кезектерин доп-доңаар тарадырын болгаш соңгу ирланд полициянның начальниидан дилеп тыварын боттандырып турар. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооң испан коммунистериниң политиктиг болгаш идеологтуг деңнелиин улам ыңай бедидериниң лозуңу-биле эртер дээрзин Ф. Мельчор демдеглээн. Бистиң партиявыстың Мадрид, Барселона болгаш өске-даа улуг хоорайларда, а ол ышкаш даштыкыда тургускан политиктиг белеткелдиң курсаарынга марксизм-ленинизмни өөренир.

Тускай комиссияның тургускан. В. И. Ленининиң ыланғыя национал айтырымының болгаш аныяктарның ортузунга ажыл талазы-биле чогаалдарын Испанияга нарлап үндүреринниң белеткелин комиссия эгелээн. Ленинчи ажылдарны Испаниянның ажык эвес байдалдарында тус-тус номнар кылдыр парлап үндүрер. «Муидо обреро» солун болгаш чүртта Басковтуң, Каталониянның, Галисияның партийжи солуннары Ленининиң намдарын болгаш ооң чогаалдарын парлаар. Бистиң теоретиктиг органывыс «Нуэстра бандера» Испаниянның амгы байдалынга ленинизмни тодаргай ажыглаарының айтырыгларын чыртқан ленинчи ажылдарны парлаарын 1970 чылда эгелээр. Марксизм-ленинчи теорияның болгаш революстуг практиканың ойуу келген айтырыгларының талазы-биле «Политиктиг тетрадьтарны» парлаарын база үргүлчүлээр. ИКП-ниң фондузунга акша чыылдаазын чорудар. 1968—1969 чылдарда партияның фондузунга 45 миллион хире песетти чыып киргенин бис. Ол күженишкиниерин ачызында Испанияда ам партияның 20 чажыт типографиязы ажылдап, «Мундо обреро» солунну парлап турар.

Франциядa, ГФР-де, Бельгияда болгаш Швейцарияда чүрттап турар испан эмигрантыларының организациялары Ленининиң чүс чыл юбилейинге холбаштырган бүгү хемчегелерге киржир дээрзин демдеглезе чогуур деп, Ф. Мельчор чугаалаан.

Ленин, ооң ооредин, Совет Эвилели испан коммучистерге сорук киришкинниг, боттарының күштеринге бүзүрелдин кезээде үлдезинин болуп келген деп, Ф. Мельчор демдеглээн. Испаниянның коммунистери Ленининиң идеаларынга кезээде шынчы чоруур. ИКП ленинизминиң болгаш пролетаржы интернационализминиң идеаларынга үлдезилээп. Делегейниң коммунистиг шимчээшкинниниң чаңгыс эвин быжыглаарынга хузаалаарын үргүлчүлээр. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооң баймырлаары империализмге удур, тайбың болгаш социализм дээш демиселге делегейниң коммунистиг шимчээшкинниң сырый каттыштырарының херээнге улуг салыышкын болур.

Ленининиң ам болур юбилейи ИКП биле СЭКП-ниң ыраазында туруп турар байырлалдың болгаш эки-дунмалышкы чоруптуң харылзааларын улам быжыглаар дээрзинге бүзүрелиң Ф. Мельчор түңнелиниде илергейлээн. Испан улус Совет Эвилелиниң, СЭКП-ниң ёаулуг өөнүү болуп келген болгаш кезээде артарзаа.

Р. СЕРЕБРЕННИКОВ.
(СЭТА-ның корреспондентизи).

Париж.

Танга — Танзания Республиканың улуг хемчээлдиниң талазы-биле ийиги далай өртээли, Чөөк Африканың эң бүрүнгү хоорайларының бирээзи ооң чазак бажыңнары, банкылар, компаниялар турар төп девискээри иокос ыяштарлыг алаак оргузунда, ынчангаш хоорайның албан черлери турар кезии эвес, харын парк ыладыр сагындырар.

С. КУЛИКТИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Алдарлыг чыл ою

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамга август революциязының өөскүү үнген хүнүнден бээр 24 чыл болган. Революциянның тиилезиниң түңнелинде 1945 чылдың сентябрь 2-де Вьетнам Демократтыг Республиканың тургустунганын чарлаан. Вьетнам улуг бо төөгүлүг ийи хүнүү бодунуң мурнунга тургустунган сорулгаларын улам ыңай күүседиринче бүгү күштерин мобилизастаарының хүнниери кыздыр демдеглеп турар.

Вьетнам Демократтыг Республика ол сорулгаларын күүседиринге улуг салыышкынын кирип турар. Республиканың ажылчы чоннары маадырлыг болгаш эрее-сорукту күш-ажылдың үлегер-чижектерин көргүзүп турар. Чүртта ак улуг «Хату» дээр хомүр-даш шахталарының коллективи август планын элээп ажыр күүседкен. Хатайле надзо ажылагый херекселдерин бүдүрер талазы-биле заводтуң ажылчыннары августуң бирги чартыының планын 10 хонук бурунгаар күүседкен.

Август революциязының 24 чыл ооң уткуушаан, вьетнам улуг чөптүг керээнин бүрүн тиилээринге бодунуң бүзүреллиниң дугайын медеглеп турар.

Буруу шапкан

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң Коммунистиг партиязының органы «Сигло» солун делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниңге кыдат удуртукчуларның чарылдырыкчы ажыл-чорудулгазын, марксизм-ленинизмдең оларның чайлаанын буруу шапкан чүүлдү парлаан.

Чүүлдүң автору Родриго Рохас совет кызыгаарга мөңчуларының чөнгээзин сойгаан. Соолгу айларда Мао Цзэ-дун болгаш ооң талалакчылары «Совет Эвилелиниг удур шериг чөнгээлерин ажык болгаш айыылдыг калбартқаны деп, ол айытқан.

ПАРИЖ. (СЭТА). «Казахстанда совет девискээрже кыдат шериг албаныгларның шургуушкуну-биле болдунган чаа чөнгээ соолгу чылдарда кыдат удуртукчуларның хөделиишкиннериниң болдурганы дүвүрээшинниг байдалды күштелдирип шыдавасө» деп, Юмаките-дяманш» солуннуң политиктиг тайылбырлакчызы Ив Моро бижээн.

Мао Цзэ-дун болүүнүң пропагандазының хандыкшылдыг темалары — антисоветизм болгаш эң-не калчаарап барган шовинизм болу берген хээрэни Моро айытқан. Совет Эвилелиниг болгаш Моол Арат Республиканга хамаарыштыр Пекин кандыг-даа үндезин барымдаа чок девискээр негелдезин тургузуп турар.

Дүжүр аткан

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Көрей улус арминизиниң зенитчилери Көрей Улус-Демократтыг Республиканың агвар делгемниче кирген америк вертолётту дүжүр аткан деп, ЦТАК агентилел дыңнаткан.

Канхва ортулукка шургул

ШЫҢГЫЫ КЕЗЕМЧЕ

Халхин-Гол хемге япон әжелекчилерни чылча шапканының 30 чыл болганынга

Амгы үеде аажок байлак улуг болгаш биче болуушкуннарның аразында Халхин-Гол хемнің районунга 1939 чылда болган дайын Совет Эвилелининг амыдыралында төөгүлүг болуушкуннарның бирээи болуп турары-биле кады, ол болза Совет Эвилелинге удур шериг авантюраларының организакчыларынга сактып алза чогуур сагындырыг болгаш шынгыы кичээндириг болуп турар.

Совет Эвилелинге удур дайынның чөрүлдээни Японияның өөскүдүп үлүрген үезин тавырылга кылдыр санап болур бе? Моол Арат Республика чүге япон агрессияның объектизи болу бергенил?

Бирги айтырыгга харыылавышаан, ол үеде-ле делегей байдалы аажок дүшкүүрлүг турганын сагындырза чогуур— делегей чаа дайынның бүдүүзүнге турган. Барыын чүкке фашизм, Чөөн чүкке япон империализм делегейниң чаа дайынынга күжениишкинниг белеткенип, ол сорулга-биле ботгарының стратегтиг туруштарын экижидип ап турган болгай.

Ол байдалдарда делегейниң ийиги дайынынга белеткел чорудулгазынга база бир авено бо удаала Ыраккы Чөөн чүкке тывылган: Квантун армиязының Кыдатты әжелеп турган япон шеригнери кызыгаарга каш-даа өнчүк-чөңгээлеринии соонда 1939 чылдың майның төнчүзүнде Халхин-Гол хемнің районунга МАР-ның девискээринче шургүп кире берген. Кайы-кайызынга дузалажыр дугайында Совет Эвилелининг болгаш Моол Арат Республиканың аразынга 1936 чылдың мартта Керээ чардынганы, ынангаш МАР-же халдаашкын болган тавырылгада Совет Эвилелининг талазындан ол чуртка бүгү талалыг дузаламчыны көргүзер апаары болгаш моол чазак-биле дугуржулга ёзугаар совет шеригнер МАР-ның девискээринге турганы япон чазакка биллингир турган болбайн аан. Оон ынай, делегейнин ийиги дайыны эгелээже чедир санныг айлар арткан, герман фашизминиң Совет Эвилелинче халдаарының дугайында айтырыг чүгле үенин айтырыы апарган, ынчаарга Ыраккы Чөөн чүк болгаш Оожум океан айтырыгларының талазы-биле Японияның, АКШ-тың, Англияның болгаш Францияның аразында чөрүлдээлер дайын-биле шинтпирлеттинер апаар деп чүве база Японияга чажыт эвес турган болгай. Оны барымдаалаан, япон чагырыкчы бөлүктер Совет Эвилелинге хамаарыштыр бодунга элээн ажыктыг стратегтиг байдалды Азия динке әәлеп алырынче, база европейжи болгаш америк чаржалажыкчылары-биле дайын болган таварылгада ол байдалды ажыглаарынче чүткүл салган.

Япон агрессорлар дайын чорударынга таарымчалыг чер кылдыр чүге харын МАР-ны шилип алганыл деп айтырыгга Квантун армиязының штабының начальниги чораан, а 1938 чылдың июньдан эгелээш — Японияның шериг министри хүлээлгелиг турган генерал Итагаканың чугаазы тодаргай харыыны берип турар. Япон даштыкы херектер министри Арита-биле 1936 чылдың мартта болган беседазынга ол мынча деп медеглээн: «Бир эвес даштыы Моолду (тодаргайларга МАР-ны) Японияга болгаш Маньчжурияга каттыштырып алыр болза, Совет Ыраккы Чөөн чүктүң айыыл чок чорууга ан күштүг согуушкун болур иймек. Эргежок чүгүлә апарганда ССРЭ-ниң салдарын Ыраккы Чөөн чүктен барык демисел чокка чайладып болур. Ынчангаш армия болза бодунуң әргезинде бар бүгү чепсектери-биле даштыы Моолга Японияның болгаш Маньчжурияның салдарын нептередирип планнап турар».

Халхин-Гол районунга болуушкуннар аназ бир кызыгаар чөрүлдээзи эвес, харын япон империализминиң талазындан шериг-политиканың ырак сорулгалыг чарлаттынмаан биче хемчээлдиг дайыны болган.

Ол түңнел агрессорларның дайын чорудулгаларының талазы-биле планнап алган хемчээли-биле база бадыкаттынып турар: япон шеригнерни генерал Камацубарга командылаткан алдыгы армия кылдыр каттыштырган; ол бодунуң составынга 75 мун чыгам кижилиг, 500 улуг бооларлыг, 200 чедир танкылыг, 350 дайынчы самолёттуг турган, оон ангыда, оон составынга Баркуттүң аътты шериниинг ийи дивизиязы база кирип турган.

Мотоалыгжы үш дивизия, ийи танк болгаш үш мотокуяк шериг бригадазы, азыгжы-пулемет бригадазы база ыдыкчы болгаш бомбалакчы ужар чүүл көзектери составынга кирип турган совет шеригнери армия бөлүү кылыр каттыштырган, корпус командылакчызы Г. К. Жуковка командылаткан. Армия бөлүүнүң командылакчызының оперативтиг чагыргазынга Моолдуң улустуң революстуг армиязының үш аътты шериг дивизиязы турган, ол дивизиялар Моолдуң улустуң армиязының Кол командылакчызының оралакчызы Ж. Лхагвасүрэннин шуут командылалынга турган. Хеделиишкиннерни аайлап башкарарын болгаш армия бөлүүнүң шериглериниң бүгү талалыг хандырылгазын организастаарын 2 рангының командармы Г. М. Штерн баштаан эргелел боттандырган.

Дайын чорудулгалары эгелээринин мурнунда күштернин байдалын алырга, 1939 чылдың мәйда болгаш июньнун баштайгы чартында МАР-ның девискээринге турган совет шериглерин киириштир санаарга безин япон шериглерниң күжү артык турган, ынчангаш ол чорук дүрген чедишкинин чедип алыр деп идегелди оларга берип турган хире. Ынчалза-даа япон империализминиң политиказының авантюризми шериг стратегиязынга база авантюризмни төрүттүндүрген, ынчангаш ол япон идегелдер боттанып шылзааны ол. Совет-моол шериглерни өй-шаанда күштелдирген болгаш августүн сөөлгү декадазында болган кол тулчуушкун үезинге чедир олар әжелекчилерни чылча шаварынга эргежок чугула бүгү-ле чүүлдерлиг турган. Японияның политиктиг болгаш шериг удуртукчулары оларның өөскүдүп үндүрген авантюразы буурал дүжүүшкүнге чайлаш чок таваржыр деп чүвени каш удаа бүзүрел билип алыр аргалыг болган. Ынчалза-даа дембээрел барган агрессорну чүү-даа чүве сарыыл кирип шыдаваан.

МАР-га совет шериглерин комадылалынга июнь 6-да кирген комкор Г. К. Жуковтун баштайгы хемчеглериниң бирээзи болза шүүргелекчи ужар чүүлду ол үенин эң дээре самолёттары-биле күштелдиргени болур. Кызыл Армияның Шериг-Агаар Күштериниң өргелелиниң начальнигинин оралакчызы Я. Б. Смушкевичиниң баштаар Совет Эвилелиниң чээрби бир Маадыры составтыг бөлүк ужудукчуларны ужар чүүл кезектеринче база чоруткан. Ынчангаш Моол Арат Республиканың дээринге агаар байдалы база бистин талавыска ажыктыг кылдырыкча экижээн. Г. К. Жуковтун сактып бижээнин ёзугаар алырга, совет ужудукчулар япон ужудукчуларга чогуур кеземчеги каш удаа берген; июнь 22-ден 26-га чедир тулчуушкуннарга японнар 64 самолётун, а дараазындагы бүгү тулчуушкуннарны киириштир алырга 600 ажыг самолётун ышкынган.

Июль 3-тен 5-ке чедир үеде Баин-Цаган тулчуушкуну болган. Япон шериглер июль 2-ден 3-че дүне Халхин-Гол хемни будуу кешкеш, МАР-ның 6 дугаар аътты шериг дивизиязынга халдаан болгаш ону аткаарлаар ужура таварыштырган, күрүче кылыгаарынан 15 километр ырак барыын талада Баин-Цаган дагның девискээрин эжелеп алган.

Баин-Цаган дагже шургүп кирип келген болүглежиишкинии узуткаар кылдыр бригада командири М. П. Яковлевке командылаткан 11 дугаар танк бригадазын база И. И. Федюнинский-ге командылаткан 24 дугаар мотоадыгжы полкту чоруткан. Бистин бомбалакчы болгаш шүүргелекчи ужар чүүлүвүстү дайынчы дүвүрээзин медээзи-биле агаарже салып үндүрген. Танк бригадазының кол күштери дайзынны 10 шак 45 минутада барган дораан атакалаан. Тулчуушкун ийи хондур үргүлүлеп келген болгаш япон шериглер июль 5-те дээ хаазының чырып келири билек, кежигже дезе берген. Оларның барган бежинн тын менди деэип үнген япон сапёрлар боттары үреп каапкан болган. Ындыг турбуже япон командылал оон чогуур түнелди кылып албаан болгаш Халхин-Гол хемниң чоок талакы эриинге камгаланышкыы турганы, чаа-даа күр күштеөин аккеш алырын үргүлүлевишаан турган. Япон командылал шавар халдаашкын кылырынга белеткенип турган. Ону август 24-те эгелээр кылдыр төлевилеп турганы оон соонда илереэн.

Август 20-де 5 шак 45 минутада артиллерияның күүрлүг бооларлыг самолёттуг согуушкуну-биле совет-моол шериглерниң ылап белеткээн, шавар халдаашкынныг дайылаажыышкынның чорулары эгелээн; 8 шак 45 минутада курган чер шериглери атакалап кирген. Ыланғыя август 22-де тулчуушкуннар болгаш дайылаажыышкынныр кончуг шынгыы болган. Дайзын калчаалыг үлүрланган.

Совет-моол шериглер дайзынның мурнукы бөлүглежиишкиниерин чылча шапкаш, август 27-де орайтап чорда, 6 дугаар япон армиязы бүзээлээрин дооскан. Дайзын үш ай дургузунда 60 мун хире солдаттарындан, офицерлеринден когараан, оларның 25 мун хирезин өлүртүп осконган.

Совет болгаш моол шериглер боттарын онмас аллар-биле шыпкан, маалыр чоруктун, дайынчы мергежилдиң чаагай үлегерин көргүскен. Эң эрес-маадыр 70 совет дайынчы шылгаралдың дээди чазазы — Совет Эвилелининг Маадыры ат-биле шаңнаткан. Чүс-чүс кижи орден, медальдар-биле шаңнаткан; МАР-ның болгаш Кызыл Армияның 800 ажыг дайынчызы Моол Арат Республиканың орден, медальдары-биле шаңнаткан.

В. И. Ленининиң чагыгларынга болгаш Коммунистик партияның херээнге шынчы Кызыл Армия Совет Эвилели биле Моол Арат Республиканың улустарының пайыралың улам быжыглаш, болүнүп интернационалчы хүлээлгезин алдарлыг күүсеткен.

Генерал-полковник

Н. ЛОМОВ.
(СЭТА).

Кыдат чөңгээчилерни ойтур шапкан

ЖАЛАНАШКОЛЬ СУУРНУҢ ЧӨӨН ТАЛАЗЫНГА ЧҮҮ БОЛГАНЫЛ

Бистин чуртувустуң ажылчы чонпары, армияның болгаш флоттуң дайынчылары совет-кыдат кызыгаарга неөнүп эрге-чагыргаларның организастаан чаа чөңгээзинге сеткил-сагыжының хапызындан киленээн болгаш кайтаан. Совет Ада-чурттуң камгалакчыларының олүмүүр ойтур шавымышкынынга каш удаа таварыжып келген маочулар кезевейн түрарлар. Олар совет ыдыктыг черже дээрбечи халдаашкынның база катап кылган. Черле ындыг болуруубиле бир домей чөңгээчилерни чылча шапкан болгаш Совет чурттуң девискээринден үндүр сывырган.

Бо чылдың август 13-те чурттакчылыг Жаланашколь суурнуң район унга болган болуушкуннарның дугайын кызыгаар шеригнериниң Политиктиг әргелелинден мынчаар дыңнаткан: бо чылдың майдан эгелээш Казах ССР-ниң Семипалатинск облазының районунда совет-кыдат кызыгаарга кыдат эрге чагыргалар байдалды сагыштыы-биле чидиглендирип, совет девискээрже шургуушкунун үргүлүү организастап келген. Совет талаадан каш удаа кылып келген шинтпирлиг удурланышкынны херекке албаан.

Август 12-де-ле совет кызыгааржылар маочуларның сеөлектиг шимчээшкинин эскерип каан. Кыдат шериг кезектерин кызыгаарга келдирип турган. Совет кызыгааржылар болүк кыдат шериг албанныларның күштелдирген шимчээшкинин хайгаараадан илереткен. Кызыгаарның ол талазынга харылаананың шүгүмүн тургузар талаы-биле ажылды кылып турары тодаргай апарган.

Байдалды чидиглендирерин болдурбазын күзевишаан, совет кызыгааржылар КУРнуң кызыгаар камгалалының төлөөлекчизин ужуражырыы-биле келдирткен. Ындыг болза-даа ындыг ужуражышкын маочу эрге-чагыргаларның бодалында чок турган деп чүве тодаргай. Кыдат кызыгааржыларның төлөөлекчизи ужуражыштыкыдан ойталаан.

Совет черже боттарының чөңгээлиг халдаашкыннарының хандыкшаан политиказын барымдаалавышаан, болүк кыдат шериг албанныглары август 13-те чурттакчылыг Жаланашколь суурнуң чөөн талазынга он километр черге совет күрүне кызыгаарын үрээн болгаш совет девискээрже 700 метр ханылан кирген. Совет кызыгааржылар бистиң чуртувустуң девискээринден доп-дораан үүн чоруурун үрекчилерден негээн. Ындыг болза-даа кыдат авантюристер ол чөптүт нетелдеңи чүгле күүсетпээн эвес, харын база ол нетелдегө харыы кылдыр совет кызыгааржыларны боолап эгелээн.

Тулчуушкун калбарган. Ол тулчуушкун чоруи турда кыдат тала 60—70 кижи санныг ийи бөлүк шериг албанныларны база келдирер дээр оралдажышкынны кылган. Ындыг болза-даа подполковник Петр Иосифович Нитенконун удуртулгазы-биле совет кызыгааржылар кыдат чөңгээчилерин чылча шапкан болгаш бистиң девискээристен ырап чоруурунче албаан.

Бо тулчуушкунга Совет Ада-чурттуң кызыгаар камгалакчылары туруштур, эрес-дидим, аваангыр, маадырлыг чоруун, пекин авантюристерниң кандыг-даа халдаашкыннырындан төрээн совет черни эрес-маадырлыы-биле камгаларынга белеинин база катап коргүскен. Тулчуушкунга онза шылгараапнарның аразында коммунистер капитан Петр Семенович Теребенков биле улуг лейтенант Владимир Филиппович Ольшевский бар. Олар ийилээ тулчуушкунга шериг кезектерин ажыл-херекти хаяы биилиры-биле удуртуп, дидим болгаш шинтпирлиг хөделген.

Совет кызыгааржылар ол тулчуушкунга дайынчы эшхуузунүң болгаш бот-бодунга дузалажыырылың сеткил-сагыжыы. боттарының командирлеринге ынакшылып, амытының хайыралавайн тулчуушкунга оларны камгалаар дугайында чүткүзүп каш удаа коргүскен. Анаа дайынчы В. Дедунов капитан Теребенковту дайынның огундан камгалап алган. Кажан офицер балыглаткан үезинде комсомолчу анаа дайынчы В. Малахов командирниге чеде берген. Дайзын боолэп турда ол бодунуң командирниге дузалаан. Оон соонда капитан бодунуң чагыргазында дайынчыларның дайынчы хөделиишкиннерни удуртуруп база катап үргүлүлээн.

Дайзын-биле кадыг-дошкун сегиржип алышкынга социалистиг Ада-чурттуң камгалакчыларындан кым-даа тендиш дивээн болгаш кортук чоруктуу коргүспээн.

— Кортук чүве чок, ыдыктыг совет черже шургуп кирген кыдат чөңгээчилерни түгле көөр хөөп чок чорук бар болгап — деп, балыглаткан анаа дайынчы И. Исачков тулчуушкун соөлүнде чугаалаан.

— Айыылдан, дайзынның огундан чалданып, кортку дег чаңгыс-даа кижини көрбедим — дээрин анаа дайынчы В. Кирпичев медеглээн.

ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер министерствозунуң КУРнуң даштыкы херектер министерствозунга чоруткан нотазында айытканы маочуларның калчаалыг чөңгээзи бүжар бууражкын-биле доозулган. Пекин авантюристерни чылча шапкан, оларвың дириг артканнарын бистиң дериг девискээривистен үндүр сывырган. Тулчуушкун болган черге дайзынның өлүттөн солдаттарының сектерп арткан. Совет кызыгааржылар халдакчыларның октапкап барган автоматтарын, каравиннерин, хол бооларын, гранаталарын, радиостанциязын чыып алган. Совет дайынчыларның согуушкуннарындан далаш-биле деспишаан, кыдат шериг албанныглар чөңгээнга организастаан черинге ийи кинокамераны, элээн каш фотоаппаратты болгаш еске-даа чүүлдерин каггаш баргап.

Совет чурттуң күрүне кызыгаарын камгалаан бүгү кезектерде дайынчы сорук киришкин нептерээн. Солдаттар, сержаптылар болгаш офицерлер пекин чөңгээчилерниң кандыг-даа чөңгээзинге олүмүүр ойтур шавыышкынны бээрингe бүрүн шинтпирлиг

Полковник Н. ШВАНКОВ.
(«Правда» солундан).

ШЫҢГЫЫ КЕЗЕМЧЕ

дугайында Совет Эвилелининг болгаш Моол Арат Республиканың аразынга 1936 чылдың мартта Керээ чарлынганы, ынангаш МАР-же халдаашкын болган таварылгада Совет Эвилелининг талазындан ол чуртка бүгү талалыг дузаламчыны көргүзер апаары болгаш моол чазак-биле дугуржулга ёзугаар совет шеригнер МАР-ның девискээринге турганы япон чазакка биллингир турган болбайн аан. Оон ынай, делегейнин ийиги дайыны эгелээже чедир санныг айлар арткан, герман фашизминиң Совет Эвилелинче халдаарының дугайында айтырыг чүгле үенин айтырыы апарган, ынчаарга Ыраккы Чөөн чүк болгаш Оожум океан айтырыгларының талазы-биле Японияның, АКШ-тың, Англияның болгаш Францияның аразында чөрүлдээлер дайын-биле шинтпирлеттинер апаар деп чүве база Японияга чажыт эвес турган болгай. Ону барымдаалаан, япон чагырыкчы бөлүктер Совет Эвилелинге хамаарыштыр бодунга элээн ажыктыг стратегтиг байдалды Азия динке әәлеп алырынче, база европейжи болгаш америк чаржалажыкчылары-биле дайын болган таварылгада ол байдалды ажыглаарынче чүткүл салган.

Япон агрессорлар дайын чорударынга таарымчалыг чер кылдыр чүге харын МАР-ны шилип алганыл деп айтырыгга Квантун армиязының штабының начальниги чораан, а 1938 чылдың июньдан эгелээш — Японияның шериг министри хүлээлгелиг турган генерал Итагаканың чугаазы тодаргай харыыны берип турар. Япон даштыкы херектер министри Арита-биле 1936 чылдың мартта болган беседазынга ол мынча деп медеглээн: «Бир эвес даштыы Моолду (тодаргайларга МАР-ны) Японияга болгаш Маньчжурияга каттыштырып алыр болза, Совет Ыраккы Чөөн чүктүң айыыл чок чорууга ан күштүг согуушкун болур иймек. Эргежок чүгүлә апарганда ССРЭ-ниң салдарын Ыраккы Чөөн чүктен барык демисел чокка чайладып болур. Ынчангаш армия болза бодунуң әргезинде бар бүгү чепсектери-биле даштыы Моолга Японияның болгаш Маньчжурияның салдарын нептередирип планнап турар».

Халхин-Гол районунга болуушкуннар анаа бир кызыгаар чөрүлдээзи эвес, харын япон империализминиң талазындан шериг-политиканың ырак сорулгалыг чарлаттынмаан биче хемчээлдиг дайыны болган.

Ол түңнел агрессорларның дайын чорудулгаларының талазы-биле планнап алган хемчээли-биле база бадыкаттынып турар: япон шеригнерни генерал Камацубарга командылаткан алдыгы армия кылдыр каттыштырган; ол бодунуң составынга 75 мун чыгам кижилиг, 500 улуг бооларлыг, 200 чедир танкылыг, 350 дайынчы самолёттуг турган, оон ангыда, оон составынга Баркуттүң аътты шериниинг ийи дивизиязы база кирип турган.

Мотоалыгжы үш дивизия, ийи танк болгаш үш мотокуяк шериг бригадазы, азыгжы-пулемет бригадазы база ыдыкчы болгаш бомбалакчы ужар чүүл көзектери составынга кирип турган совет шеригнери армия бөлүү кылыр каттыштырган, корпус командылакчызы Г. К. Жуковка командылаткан. Армия бөлүүнүң командылакчызының оперативтиг чагыргазынга Моолдуң улустуң революстуг армиязының үш аътты шериг дивизиязы турган, ол дивизиялар Моолдуң улустуң армиязының Кол командылакчызының оралакчызы Ж. Лхагвасүрэннин шуут командылалынга турган. Хеделиишкиннерни аайлап башкарарын болгаш армия бөлүүнүң шериглериниң бүгү талалыг хандырылгазын организастаарын 2 рангының командармы Г. М. Штерн баштаан эргелел боттандырган.

Дайын чорудулгалары эгелээринин мурнунда күштернин байдалын алырга, 1939 чылдың мәйда болгаш июньнун баштайгы чартында МАР-ның девискээринге турган совет шеригнерни киириштир санаарга безин япон шеригнерниң күжү артык турган, ынчангаш ол чорук дүрген чедишкинин чедип алыр деп идегелди оларга берип турган хире. Ынчалза-даа япон империализминиң политиказының авантюризми шериг стратегиязынга база авантюризмни төрүттүндүрген, ынчангаш ол япон идегелдер боттанып шылзааны ол. Совет-моол шериглерни өй-шаанда күштелдирген болгаш августүн сөөлгү декадазында болган кол тулчуушкун үезинге чедир олар әжелекчилерни чылча шаварынга эргежок чугула бүгү-ле чүүлдерлиг турган. Японияның политиктиг болгаш шериг удуртукчулары оларның өөскүдүп үндүрген авантюразы буурал дүжүүшкүнге чайлаш чок таваржыр деп чүвени каш удаа бүзүрел билип алыр аргалыг болган. Ынчалза-даа дембээрел барган агрессорну чүү-даа чүве сарыыл кирип шыдаваан.

МАР-га совет шеригнерин комадылалынга июнь 6-да кирген комкор Г. К. Жуковтун баштайгы хемчеглериниң бирээзи болза шүүргелекчи ужар чүүлду ол үенин эң дээре самолёттары-биле күштелдиргени болур. Кызыл Армияның Шериг-Агаар Күштериниң өргелелиниң начальнигинин оралакчызы Я. Б. Смушкевичиниң баштаар Совет Эвилелиниң чээрби бир Маадыры составтыг бөлүк ужудукчуларны ужар чүүл көзектеринче база чоруткан. Ынчангаш Моол Арат Республиканың дээринге агаар байдалы база бистиң талавыска ажыктыг кылдырыкча экижээн. Г. К. Жуковтун сактып бижээнин ёзугаар алырга, совет ужудукчулар япон ужудукчуларга чогуур кеземчеги каш удаа берген; июнь 22-ден 26-га чедир тулчуушкуннарга японнар 64 самолётун, а дараазындагы бүгү тулчуушкуннарны киириштир алырга 600 ажыг самолётун ышкынган.

Июль 3-тен 5-ке чедир үеде Баин-Цаган тулчуушкуну болган. Япон шериглер июль 2-ден 3-че дүне Халхин-Гол хемни будуу кешкеш, МАР-ның 6 дугаар аътты шериг дивизиязынга халдаан болгаш ону аткаарлаар ужура таварыштырган, күрүче кылыгаарынан 15 километр ырак барыын талада Баин-Цаган дагның девискээрин эжелеп алган.

Баин-Цаган дагже шургүп кирип келген болүглежиишкиниин узуткаар кылдыр бригада командири М. П. Яковлевке командылаткан 11 дугаар танк бригадазын база И. И. Федюнинский-ге командылаткан 24 дугаар мотоадыгжы полкту чоруткан. Бистин бомбалакчы болгаш шүүргелекчи ужар чүүлүвүстү дайынчы дүвүрээзин медээзи-биле агаарже салып үндүрген. Танк бригадазының кол күштери дайзынны 10 шак 45 минутада барган дораан атакалаан. Тулчуушкун ийи хондур үргүлүлеп келген болгаш япон шериглер июль 5-те дээ хаазының чырып келири билек, кежигже дезе берген. Оларның барган бежинн тын менди деэип үнген япон сапёрлар боттары үреп каапкан болган. Ындыг турбуже япон командылал оон чогуур түнелди кылып албаан болгаш Халхин-Гол хемниң чоок талакы эриинге камгаланышкыы турганы, чаа-даа күр күштеөин аккеш алырын үргүлүлевишаан турган. Япон командылал шавар халдаашкын кылырынга белеткенип турган. Ону август 24-те эгелээр кылдыр төлевилеп турганы оон соонда илереэн.

Август 20-де 5 шак 45 минутада артиллерияның күүрлүг бооларлыг самолёттуг согуушкуну-биле совет-моол шериглерниң ылап белеткээн, шавар халдаашкынныг дайылаажыышкынның чорулары эгелээн; 8 шак 45 минутада курган чер шериглери атакалап кирген. Ыланғыя август 22-де тулчуушкуннар болгаш дайылаажыышкынныр кончуг шынгыы болган. Дайзын калчаалыг үлүрланган.

Совет-моол шериглер дайзынның мурнукы бөлүглежиишкиниерин чылча шапкаш, август 27-де орайтап чорда, 6 дугаар япон армиязы бүзээлээрин дооскан. Дайзын үш ай дургузунда 60 мун хире солдаттарындан, офицерлеринден когараан, оларның 25 мун хирезин өлүртүп осконган.

Совет болгаш моол шериглер боттарын онмас аллар-биле шыпкан, маалыр чоруктун, дайынчы мергежилдиң чаагай үлегерин көргүскен. Эң эрес-маадыр 70 совет дайынчы шылгаралдың дээди чазазы — Совет Эвилелининг Маадыры ат-биле шаңнаткан. Чүс-чүс кижи орден, медальдар-биле шаңнаткан; МАР-ның болгаш Кызыл Армияның 800 ажыг дайынчызы Моол Арат Республиканың орден, медальдары-биле шаңнаткан.

В. И. Ленининиң чагыгларынга болгаш Коммунистик партияның херээнге шынчы Кызыл Армия Совет Эвилели биле Моол Арат Республиканың улустарының пайыралың улам быжыглаш, болүнүп интернационалчы хүлээлгезин алдарлыг күүсеткен.

Генерал-полковник

Н. ЛОМОВ.
(СЭТА).

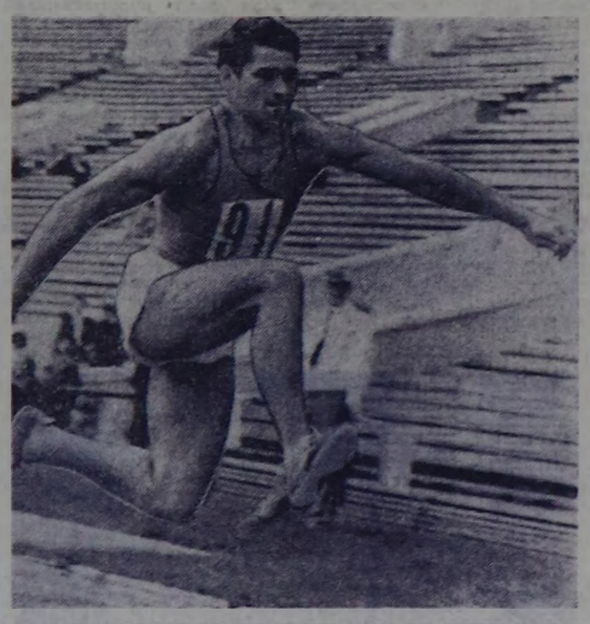

МОСКВА. В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга тураскаатказын, профсоюзилелдерниң IX Бүтүнсоюзилел Спартакиадазы. В. И. Ленин аттыг төп стадионда. Чиик атлетика талазы-биле түңнел маргылдаалар.

ЧУРУКТА: үш дакпыр халмышкын маргылдааларының тиилекчизи Н. Дудкин (Москва). Оон түңнели 16 метр 28 см. В. Ун Да-синиинг фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Чаа дүжүт далганы

Рыбинскиниң комбинатдээрбези бо чылын суднолар аргыжылгазының эгелээн үезинден бээр чүс муң ажыг тонна тараа хүлээп алган. Ону дүн-хүн чок болбаавырадып ажылдап турар.

Чаа дүжүт тараазын чүдүргөн судноларның кээп турары соксаал чок. «Звенигород» теплоход Довдан ийи муң тонна кызыл-тастыг келген. Оон чүгүн саадатшайн дүжүре берген. Г. Хазовтун бригадазы норма ёзугаар ол чүктү 14,5 шак дургузунда дүжүрер турган, судновун шыгжамыр өрээлдериниң чүгүн он ийи шак дургузунда дүжүрүп каапкан.

Комбинаттың техника-биле эки дериттингенинің ачызында оон чүк дүжүрери шалыпкын. Бо чылын аңаа чаа-чаа механизмнерни тургускан, тараа хүлээп алырының улам сайзырагай аргазы ажыглаттынган. Хой далган, крупаны Рыбинскиден Мурманскиже, Воркутаже, Архангельскиже, Петрозаводскиже, Соңгу чүктүң еске-даа хоорайларынче, районнарынче чүдүрүп чорудуп турар.

РЫБИНСК,
ЯРОСЛАВЛЬ ОБЛАСТЬ.
(СЭТА-ның корр).

Кызыгаар таварты

Иран — ССРЭ аразының газ дамчыдылгазының 220 километр дурттуг совет участогунуң туудуу эгелээн. Тудугжулар 38 метр секцияларның хоолайларын тудуштур кааннап эгелей берген. Дамчыдылга шугумуунуң хөй кезиниге ол хоолайлар 1220 миллиметр диаметрлиг болур.

Совет-иран кызыгаарны Астар хоорайның девискээринге эртер газ дамчыдылгазының шугумунда баштайгы онгарларны казып эгелээн. Хоолай будүрүкчүлери ажылдап киришпээринге белеткенип турар.

Дамчыдылга шугуму 1970 чылда ажыглалга кирер. Бистиң чуртувус ону дамчыштыр чылдың-на 10 миллиард кубометр иран газты ап турар апаар.

(СЭТА-ның корр).

БАКУ.

Редактор К. Н. ДИИГА.

Номчукчуларның чагаалары

Аныяктарның киржилгези

«Х Улуг хурал колхозтуң комсомолчу аныяктары малдың халдавырлыг аарыгларынга удур чүүлданы, тарыышкынны чорудуп турар. Ниитизи-биле 23 мун хой, ешку, мун ажыг бода малды чүүлдээ киирген.

Бо ажылды мал анчизиниң санитарказы Адыг-Тулуш Өпем-оол эки организастап, 32 кижилиг чүүлда бригадазын удуртуп турар. Ам удаавас идиги чүүлданы чорударынга белеткенип турарлар. Чүүлдээ аныяктар Б. Байкара, З. Сандан-оол, Д. Дожу-Хим болгаш школачылар Л. Донгак, С. Норбу, Ж. Анай-оол болгаш өскелер-даа эки ажылдаанар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Өөрүп четтирдим

Кызыл гостиницазынга чурттап турган оон хеп бавар өрээлинге сумкам уттуп каапкан болдум. Ол сумка иштинге 130 рубль чораан. Ук сумканы Улан-Удэ хоорайда Чөөн сибирьниң культура институдунуң 3-ку курузунуң студентизи Эрес Арылдаевич Кужугет тыпкаш, мөнгө эгидип берди.

Эрес Кужугетке оон ышкы чоруу, ак сеткилдиг дээш өөрүп четтиргенимни солун дамчыштыр шеретпишаан, аңаа улуг чедишкиннерни күзедим.

К. АЛДЫН.

КИНО

АВГУСТ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кыстарны оорлаваны» 4.30, 6.20, 8.05, 9.50 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Даки» 10, 2, 12, 4, 5.50, 7.40, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ужуражыр чери—Женева» (1-ги, 2-ги сериялары) 3, 6, 9 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дагларга ужуражыгга» 1, «Дүнге куржаткан Бомбей» 3, 5, 7, 9 шактарда.

«ЧАЙГЫ ТЕАТРГА»: «Хайгыылчылар» 5, 7, 9 шактарда.

УТПАҢДАР

Бо чылдың август 27-де Казань хоорайга 1969 чылдың акша-байлаг лотереязының бешки үндүрүлгезиниң ойнаашкынныг тиражы болур.

Бо тиражтан «Волга», «Москвич», «Запорожец» деп автомашиналарны, «Урал», «Иж-Юпитер» деп мотоциклдерни, «Турист» болгаш «Вятка» маркалыг мотороллерлерни, эр, херээжен болгаш уругларга чадаг-тергелерни, резина хемени база хемо моторун, баянны азы аккордеонну, радиоприёмниктерни болгаш магнитофонну, херээжен улустуң жакедни азы сорочка хөйлекин, эр улустуң плащ товун болгаш еске-даа үнелиг эт-септя 30 копеек-биле ойнаан ап болур. Акшаны бирдең муң рубль чедир ойнаан ап болур.

Лотерея билеттерин ажаалга кассаларында, магазиннерде, харылзаа будүрүлгелеринде, союзпечаттың киосклеринде, театрларда, пиитиннің чеменизинге будүрүлгелеринде, автовокзалдарның болгаш аэропорттарның кассаларында садыы турар.

ЛОТЕРЕЯ БИЛЕТТЕРИН САДЫП АЛГАШ, ОПНААШКЫННЫГ ТИРАЖКА КИРЖИНЕР!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

ХОРАННЫГ КАТТАР

Август — чайның сөөлгү айы, кат-чимис, үнүш-бойдустуң четчип быжар өйү. Арыгларның кат-чимизи бо үеде кончуг байлак.

Бойдустуң хайыралы кат-чимиске ынак эвес кижи кайда боор. Ынчалза-даа катты чыырда кончуг ооарымчалыг болур херек. Чүге дээрге шупту-ла каттарны чивес, оларның аразында хоран каттар база турар.

Ажок чидиг кызыл каттарлыг өберүү кады деп үнүш бар. Оон кадын чивес, чиир болза кижи хорапаанмыр. Чүгле Чөөн Сибирьде база Ыраккы Чөөн чүкте ол үнүш кара өңнүг каттардыг, ол каттар амдамныг чиир каттар.

Кааргап карааш — бо үнүш дөрт үзүк бүрүлерлиг. Бүрүлери олуй-солуй салдынган. Ол бүрүлериниң талгыз-ла ортузунда кара-көк каттыг. Биибес кижилер ону кара-кат азы көк-кат-биле салчаптып болур.

Бөрү шылбазы деп үнүштүң даштыкы хевири ажок чараш. Кончуг хорапныг үнүш, хөвар көстүр болгаш чамдык чурттарда тускай камгалалдыг турар. Бир ямзы чыттыг борангай өкпең өңнүг чечектерлиг. Чайын ол үнүштен чиир кызыл каттар үнүп келир. Үнүштүң боду хорапныг: каттары, чөвүрээзи, чечектери, бүрүлери болгаш кешке дегвек чуулуу-даа хоралыг.

Каттардан аңыда уруглар болганчок-ла кара беленаның чимизин чымый бөөрлер. Бо үнүштүң бүрүлери ажок улуг, чечээ хирлиг ышкаш караңгы сарыг. Оон чимизи борбак гавык иштинде мак урезини ышкаш. Шак ол гавык иштинде чимис нерв системазынга аер-берге хорапналыышкынны кылыр.

Кижиге эң-не аймылдыг үнүштер белена, кааргап караа, бөрү шылбазы болур. Ол үнүштерден хорапнаганда баштайгы демдектери: каратың ону үлөдыр, чараа төктүр, ижин аарымыр. Белена аас эштп кургадыр. Бөрү шылбазынга хорапнаныра: кустурар, ижин аартыр.

Хорапнанган кижиге бир-ле дугаарында улаштыр-улаштыр 4—5 стакан дустуг азы содалыг суг, чемпир эвес хайындырган шай бөөр. Ол чүүлдер ижин-шөйүндүнү кончуг ёгки арылаар. Кускан соонда хорапнанган кижиге бир стакан сутке дазна чуурказының ак черин холаап ижиртиптер. Хорапнанган кижиге бирги дуганы чедиртеш ылап ла ямчини чалаар херек.

Бир эвес кеш бөрү шылбазының чуулуунга дээпкен болза, хорапнанган черни саваңмыз суг-биле чуглаш, а оон соонда жарзанцовканың ийи хуулуг эзилдирии-биле база чуур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

редакцияның адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОНПАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизининиң 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизининиң 23-54, культура килдизининиң 37-13, кодээ ажыл-агый килдизининиң 21-47, үлептүр килдизининиң 22-64, чагаа база совет тургузуг килдизининиң 21-27, информация килдизининиң 20-60, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелининиң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00986

БҮГҮ ЧҮРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылда үдээнилеттингеи

ШЫН

1969 ч.
АВГУСТ
22
ПЯТНИЦА
№ 197 (8043).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң комиссияларында

ТУДУГЛАРГА—ЧАА ТЕХНИКА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң тудуг материалдарының үлетүрүүнүң болгаш тудуг талазы-биле комиссиязы тудуг-монтаж ажылдарын дески механизастаарының, автомэтчыдарының дениелиң бедидер дутайында база тудуг машиналарын улам чогумчалыг ажылдаар дугайында айтырыгны чугаалажыр. Оны чүгаалажырмының белеткеди кылдыр комиссияның кежигүннери болуп депутаттар Украин, Казах, Узбек, Молдав ССР-лерде, РСФСР-ниң, Липецк болгаш Иркутск областарында тудуг ажылдарын механизастаану-биле танышкан.

Комиссияның хуралы август 20-де Кремльге болган. Хурадты ук Комиссияның даргазы, СЭКП ТК-ниң секретазы К. Ф. Катушев ажыткан.

Соолгу үеде партия биле чазактың хемчеглер алганының түңнелинде капитал тудугнуң материал-техниктиг базазаяа бажыглаарынга тодаргай чедиишкиннер чедип алдынган. Комплекстиг-механизастатынган чер ажылдарының хемчээ беш чылдың үш чылының дургузунда 47 хуу хире, бетон ажылдарының хемчээ 12 хуу улгаткан деп, илеткелиг—комвссияның белеткел бүүдүнүң удуртукчузу депутат Н. В. Банников база санаа бергеннер демдеглээн.

Сөс алган депутаттарның айытканы бүгээр алырга, тудуг-монтаж ажылдарыя дескн механизастаарының дениелн четпес болгулаар тавармалар хөй болган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырары дозтаттынган онаалгалардан болдуунда-ла оон ужурунда хожудан турар.

Ындыг болу бергенииың база бир кол чылдагайы тудугга машиналар парыгын өстүрериниң темпилериниң хожудап, тудуг организацияларының машиналар хереглээрин четпес хандырып турарыялаи болган. Амгы үеде тудуг ажылдарының калбарганы улам бүдүрүмелиг, шалыпкыя ажылдаар, хей чүве дажыглаар күштүг машиналарны, механизмнерни казбаа-биле ажытлаарын негеп турар.

Ындыг турбуже чамдык бүдүрүлге чөрлери тудугжуларның негелделерин хандырбас, эвээш бүдүрүмелиг ажылдаар машиналарны бүдүрүп үндүрбүшаан турар.

Тудугжуларның ажыл-ижинии бүдүрүкчүлүүн өстүрериң олардың биче механизация чепсек-херекселдери-биле четпес хандыртынганы база саналдыы турар. Биче механизацияның чепсек-херекселдериниң шыпарынга хамаарыштыр галаа чогүур негелделер эвээш эвес. Тудуг болгаш транспорт машиналарынга ажытлаар артык кезектер чедишпейн турар.

Техниканы ажытлаарын эвижедериниң, тудуг организацияларының сеппелге-ажыглал базаларының күүү-шылдарын улам улгаттырарының эргелюк чүтүлазын комиссия тудуг министерстволарыяың болгаш теп албан черлериниң удуртукчуларыяа сүмелээн. Тудугиуң болгаш оруқ машиналарының бүдүрелге черлериниң күүү-шылдарын ажытлаяа киирер онаалгаларны күүседиргиче утланган хемчегларни алыр дел саналдаан.

Тудуг машиналарыяа улам тогумчалыг ажытлаарыяга, а үлетүрге ол машиналарның шыпарының техниктиг денилелиң, идегелдиниң бедидерииге идиг бөөр кылдыр чарыш түңнелдерни үндүреп турукчу төлевилээрни ССРЭ-ниң профессионал эвилелдериниң Бүгү-эвилел Теп Чөвүлелиниге, министерстволары биле теп албан черлериге сүмелээн.

Комиссия ССРЭ-ниң Курагаашыяа, ССРЭ-ниң Куртулуугаа болгаш ССРЭ-ниң Курбаикызыяга бөөр хей-хей саналдарны база хүлээп алган. Ол саналдарны бөттүндүрүары тудуг бүдүрүлгезиниге техниктиг дошпилгени дүргедедириниге дузаа чедирер.

(СЭТА).

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАДЫ И. И. ЕРЕМИННИ ДЕДИР КЫЙГЫРТКАНЫ-БИЛЕ ЭЛЕГЕС-АКСЫНЫҢ № 22 СОҢГУЛДА ОКРУГУНУҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ БАДЫЛААШКЫН ЧОРУДАР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«Тыва АССР-ниң Дээди Соведииің депутадын дедир кыйгыртыр чүрүм дугайында» хоойлуга үндезилээш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиің депутады Иван Игнатьевич Ерёминии дедир кыйгыртыр болгаш Элегес-Аксының № 22 соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкыны 1969 чылдың август 29-тан 31-ге чедир чорудар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиің Президиумунуң Даргазы
Б. ДОЛЧАНМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиің Президиумунуң Секретары
К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай.
1969 чылдың август 21.

ССРЭ-ниң Эвилелдиң Совединиң болгаш Националдар Совединиң даштыкы херектер комиссиялары ядролуг чепсекти таратпазының керээзин чүүлдүг деп санаан

Август 20-де ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң болгаш Националдар Совединиң даштыкы херектер комиссияларының каттышкан хуралы Кремльдиң Улуг орду-зунга болган. Каттышкан хуралды Эвилелдиң Совединиң даштыкы херектер комиссиязының даргазы М. А. Суслов даргалаан. Ядролуг чепсекти таратпас дугайында Совет чазактың өмүзөзиниден Москвага, Вашинтонга болган Лондонга 1968 чылдың июль 1-де ат салдынган керээни бадылаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга чугаалажыр кылдыр ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң киирген саналын чугаалашкан.

ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко ук айтырыгның талазы-биле ялеткел кылган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң болгаш Националдар Совединиң даштыкы херектер комиссиялары ядролуг чепсекти таратпас дугайында керээни каттышкан хуралынга чугаалашканының соонда ук керээ айыыл чок чорукту быжыглаарыяың, бүгү делегейге ядролуг чепсек лэйиниың тыптып келир айылын аввожедириниң сорулгазынга бүрүү-биле дугжүп турар деп демдеглээш, керээни чаңгыс эп-сеткилдиг-биле чүүлдүг деп санаан. Болдунары-биле хей санныг чурттарның, хамыкты мурнай ядролуг чепсек бүдүрүп ап болуур шыырак аргалыг чурттарының ук керээге киришкен турарының тергиин чугула ужур-дузалыың комиссиялар оон-биле чергелештир демдеглээн.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының даштыкы херектер комиссиялары ядролуг чепсекти таратпас дугайында керээни бадылаарын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга чаңгыс эп-сеткилдиг сүмелээн.

(СЭТА)

АКЫ-ДҮНМА УЛУСТАРНЫҢ ДАЙЫНЧЫ НАПЫРАЛЫ

Москваның ажылчы чоннар төлээлекчилериниң хуралы

МОСКВА. (СЭТА). Халхин-Гол хемге МАР-ның девискээрииче кара сагыштыг халдан келген япон эжелекчилерге Совет Эвилелди биле Моол Арат Республиканың шеригларииің чылча шавар согуушкун таварыштырганындан бөөр үжен чыл эрткен.

Москваның хей-шиитп төлээлекчилериниң алдарлыг ол хүнүң уткаан хуралы Совет Армиязының Төп бажыңдыың Кызыл Тук орденииг залында болган.

Президиумда — СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. Т. Новиков, ССРЭ-ниң камгалал министриниң бирги оралакчызы, Совет Эвилелиниң Маршалы И. И. Якубовский, СЭКП ТК-ның киидис эртелекчизи Н. И. Савинкин, СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң секретары Л. А. Борисов, Совет Армиязының маршалдары, генералдары болгаш офицерлери, Моол Арат Республиканың ССРЭ-де онаа болгаш бүрүн эргелиг элчизи Н. Лувсанчүлтам, элчиин черлиин ажылдакчылары, моол шериг төлээлериниң кежигүннери, Моолсовет ниитилелиниң төп баштаар черлиниң кежигүнү Ц. Самдангэгэгке баштаткан, ук ниитилелиниң активчилер төлээлериниң кежигүнери база президиумга одурган.

Халхин-Гол хемге болган тураскаадлыг дайылдажышкыының киржикчиси, Сухэ-Батор орденииг, Совет Эвилелиниң Маадыры, армия генералы А. Л. Гетман ол хемге тийилгенииң 30 чыл оюнуң дугайында иледеткел кылган.

ДОНБАССТА

Бүс-биле ажылдаар эң улуг электростанция — Углегорск ГРЭС-тиң тудуунда ажылиштиң чаа бир үе-чадазы эгелээн: бетончулар кол бажыңны туда берген. Алды түс метр узун дүрттүг ол корпуска пиитпэн-биле 3 миллион 600 муң киловатт күштүг электри агрегаттары турар.

ГРЭС-ти Донец бассейниниң дал ортузунда, шахталар-биле кожа тудуп турар.

(СЭТА-ның корр.)

500 ТОННА СИГЕН

«Улуг-Хем» совхозтуң Алдыы-Шынаа фермазының ажылчылери 500 тонна сигении кезип, сараяттаан. Ол салбырның ниити белеткезе чогуур сигенииң 60 хуузу болуур. Сигеи белеткелиге колдуунда аныяктар киришкеи, олар сигении кезип, күргедып, болуп, сараяттарынга кызымакчай ажылдааннар.

• • •

Ушку салбырның Демир-Сутта хойжу бригалазы (бригадири эш Чаш-оол) малды сигеи-биле үзүктеп чок хандырар сорулга-биле малчын бүрүү 10 тонна сигеи белеткээр хүлээлге алган. Ол хүлээлгени малчыннар күүседип турар. Ылаигыя малчын Сат Янмаа кадарган хоюн серпии оштуг чайлагта эки семпртпиишаан, 10 тонна сигении боду кескеш, сараяттап тургускан.

С. МАЧЫЛАЛ.

Хөйну белеткээр

Малга бижиг чем-суур дээш Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтуң Булуң-Терек салбырының сигенчилери күжелиишкиннии ажылдап келген. Оларның удуртукчузу коммунист Д. Далар-оол сигенчи бригаденың ажылын ийи чылда башкарып, бо талазы-биле арга-дурааулгалыг болу берген.

Сигеи белеткеп кылып алыры совхозта ам-даа долу механизастаттынмаан. Ынчангаш салбырның сигенчилери ийи звенога үстүп, ажылдың темпизии дүргедедир дээш бар-ла арга хемчеглерни ап келген.

Хол кадыырлыг 39 кезикчи 167 га, тракторлуң сигеи кезер машиназы 54 ганы түс-бүрү кескеш 165 тонна сигенден сараяттарны тургускан. Эштер Шактар Механиков, Тюлюш Саная, Олег Дойдуп, Михаил Ендан, Керженмей Маннай олар хүнде 0,25 га черни хол кадыыры-биле кезер тургаш 25—30 чедирип, хүн нормазын ажырып турарлар. Кескен сигении болуп, сараяттаарында 44 кижи доктаамал ажылдап келген.

К. КАЛЫНДУУ

Чаа трактор

ХАРЬКОВ. (СЭТА-ның корр.). Харьковтуң трактор заводунуң шуушторуулган дугуйлуг баштайгы бир моөн «Т-25» тракторлар бүдүп үнген. Оозар «ТД-20» тракторну солуур. Оларны бүдүрери шуушторулганы доктаатпас кыдыр организастаттынган. Ол чаа трактору Владимир заводунуң агаар-биле соотгунар хөделдирикчиин-биле дерээн. «Т-20» трактор улуг күүү-шидадыг, хары угда хей кедээ ажыл-агый ажылдарын кылып, оларның бот-үнезин чингедир аргаяы бөөр кылдыр аажок шалыпкыя ажылдаар.

МАШИНАЛЫГ САЛДАНЫҢ БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ КОНКУРУЗУ

Август 20-де ССРЭ-ниң УАЧД-зинге машина-биле ниек саарының бүгү-эвилел конкурузу ажыттынган. Боттарының ажыл-ижиниң дээди мертежиидиг ады — чурттуң чемпиону болуруи чедип алырының маргылдаазында киржир дээш, сүткүр мал ажылының чаартыкчылары Москвага эң баштай чымыган. Ол атты алыр маргылдааның 39 киржикчиин зона ийиле республика конкурстарынга шуптуу тиилээн.

Машина-биле ниек саарының мастерлериге болгаш аалчыларга ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый министриниң оралакчызы П. И. Морозов байыр чедиргеи.

Свердлов областан келген Люба Севастьянова биле Узбекистанның төлээлекчиин Султан Таджибаев маргылдааны баштай эгелеп киришкеи. Конкурстуң бирги аалчазинде салдыларының техника талазы-биле биилиглиин хынаар. Хынаалга саазда аппаратыы часкаш, эштээр болгаш ажылдаарынга белеткээр сорулгалыг.

Эң шыырак биилиг-мергежилдиг саанчылар август 22-де бүгү-эвилелдиң түңнел маргылдаазынга киржир. Машина-биле ниек саарынга чурттуң баштайгы чемпиону оол хүн биилдиир.

(СЭТА-ның корр.).

ТАРААЖЫНЫҢ БЫЖЫГ СӨЗҮ

Механизаторлар кезилдеже кирипкеи. Ховуда комбайнарның дааш-шимээни диңмиттелген. Ол чоруткан комбайнар Шамбалыгның делгемнериие тараан культуралардан арбайны бир дутаарын чыттыр кестирип эгелээни ол. Болаала арбайның өзүлдези хирелиг. Чашпан холуғ үнген чөрлер база таварышкылаар. «Тинилелге» совхозтуң бо салбырында кызыл-тас болгаш өске-даа чамдык культуралар дескн чаагай үнген. Тараалаң черниң дүжүдүнүң миидыг эки болганы кижиниң сеткилии өөртүп келир.

Чаагай өскеи дүжүттүг ажаап алырынга белеткелдер өске бригадаларда байдалга деннээрге Шамбалыг салбырда багай эвес. Ажаап алышкыяга киприштирер 34 комбайнарны септеп, ажылдаарынга белеткээн. Күсүү чер андарар тракторлар база белеп. Тараа урар, күргадыр шаңнарны салбырның бригадаларының төптеринде белеткеп каан. Тараажыларның чурттаар, чемненир черлериие таарымчалыг байдалдарны тургускан. Ылаигыя беш дугаар бригаданың төвүнде делгем өрээлдерлиг чаа столоваяны, ниити чуртталга бажының тудуп, иштин дескн кылдыр штукатуралаап, чугайлаан. Оон хаиаларында чуруктарны, кыйгырыгларны ас-

кан. Ол бажыңнарны тутканы шынарлыг болгаш көрүштүг чараш болганындан тараажының аиаа чурттап, ажылдакчаазы келир. Чаа столоваяда чем белеткекчилери амданныг, чаагай чемнерии белеткеп турарын механизаторлар мактап турар. Ында тараажылар чурттаар өрээлдерде матрацтар, ак чооргаинарбиле шыпкан кылын чооргаиар, иштинде күш дүүн суккан чымчак сыртыктар пружиналыг домир оруннар аян киприпкеи. Ажылдан келген улус пэиг суу белеп чүнар-бажыңга чүнүп каапгар. Бригада төвүнүң ол-бо талаларынче чаптылып чоруткан хамык тараяны ажаап алыр ишчилер чурттаар чер шак ынчаар дерттинген.

Бо салбырның тараажыларының мурнунда чеди муң бир чүс га кызыл-тасты, бир муң ийи чүс ажыг га арбайны болгаш хей-хей га черлерде кукурузаны оон-даа өске тараа культураларын ажаап алыр улут соруга солган.

Баштайгы хүннерден эгелеп Сарыглар Дуктүг-оол баштаан комбайнерлер кезилдеии эки шынарлыг чорудуп турар. Агрономнарның болгаи өске-даа ишчилерниң баш бүрүшаар саналгазын ёзугаар алырга ол салбырның шөлдериидеи гадан-на 9—10 центнер дүжүт ажаатгынар.

Таңды районнуң «Тинилелге» совхозтуң № 6, 7, 8 бригаларының шөлдериие ажаалда эгелээнден бөөр дөрт-беп хүннер эрткеи. Ылаигыя чеди, сес, тос дугаарлыг бригадалар баштайгы дүжүттүң кызыл-тазын совхоз төвүнде шаида аккеп уруп турар. Ону арыглап күргадыр, күрүнеге тараа дужаалдаяы база эгелээн. Чедиги бригаданың мурнакчы келикчилери илерээн. Куулар Эрес-оол, Ооржак Эзир-оол, Куулар Дадар-оол 800 ажыг ганы кеэип дооскан. Олар ажаалданы саадалга чокка бедик шынарлыг чорудуп турлар. Комбайнерлер бир гадан-на 6 центнер дүжүттүг ажааган. № 8 бригадада ажыл база шуудап бөр чоруур. Үш муң үш чүс га тараа культураларындан 130 ганы кезип ажааган. Оон иштинде 500 ажыг тонна тараяны шаида барып төккеи.

Монгуш Эрес-оол, Ефим Бурлаков, Монгуш Хүреш-оол база өске-даа механизаторлар кезилдеии август 10-да-ла эгелээн. Хоочун тараажы Монгуш Сайын-Белек аныяк ишчилерге эки үлегер-чижектиг. Оон ийи оглу мында мурнакчы механизаторлар. Бо хүннериың социалистиг чарышында адашкылар мурнап турар. Аныяктарның башкарган комбайнары чамдыкта үрели бөөрге хоочун механик Михаил Молотилкин дузалажы кааикан сооида ажыл чедишкиннии үргүлчүдээр.

Бо шөлдерден оолдар гадаи 7—8 центнерни ап эгелээн.

Бригадаларның шөлдериидеи кезилде эки шуудавааи. № 5, 6, 8 бригадаларда чамдык комбайнвар үүрмек үрелиишкиннерге таварышкылаан. Чамдык черлерде комбайнердер ам-даа чедишпес. Ылаигыя Шамбалыг салбырның № 5 бригадазында 8 механизатор херек. Ажаап алышкында киржип турар кижилериң үдүүр, дыштанып черзериие база столоваяларже сагыш салыпкыны база багай. Ол четпестерни бадытсаар фактылар эвээш эвес. № 6 бригаланың повары хуу херээн кылып Кызыл хоорайже кирген, дөрт хопукта келбээн. Ында ажылдаан улуска чемнп бригадир биле үчётчик белеткеп, дүүреп маңнажып турар. Чедиги бригадада база-ла повар чогүидан столоваа ажылдаваан. Мында механизаторлар чемнп чамдыкта боттары кылып чип келгеи.

Бригадир Василий Янчат удуртқан механизаторларның чурттаар черииде кудук чок. Сугну совхоз төвүнден чедип алыр. Оон үжүрүида поварлар чемнп орайтап белеткеп турар. Август 18-те сугну орай эккелгениинден дүштеки чем озалдаан. Тараа ажаап турар улустуң чамдыкы чемненмээн. Чоогунда кукурузаа кестирилгеиинде аныяктар машинага олуруп алган совхозтуң төвүнде столоваядан барып чемненир дээш чоруткан. Ол бригаданың ниити чуртталга чери эки дериттинмээн, иштп хирлиг. Өске бригадаларда байдал моон база дээредевес. Бо чижектиг четпестерни ажыл-агыйның удуртукчулары поруи эртип турар.

Ховуларда үнген дүжүттү чидириг чокка ажаап ап, күрүнеге тараа дужаар планны күүседир хүлээлго алган комбайнерлерже, тараажыларже сагыш салып, бар четпестерни чайладырыпча утландырган дайынчы хемчеглерни алыры чугула-дыр.

О. ОХЕМЧЕК.
«Шынның» тускай корр.

ЧУРУКТА: бригаланың шөлдериидеи ажаап алышкын үеэи. Чаагай үнген дүжүт ортызында Шамбалыгның мурнакчы тараажызы Сарыглар Дуктүг-оол.

Авторлуң фотозу

Туруушкун чок

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң тараа шөлдериидеи 2 жатка чиңге-тараа кестирип киришкеи. Баштайгы хүннерде 50 ганы кеэип ап, гадан 8—9 центнер дүжүттү алган. Механизаторлар Ондар Мартаажык, Ондар Ире хүнде 18 ганы кезер тургаш 20 чедирип, эки ажылдап турарлар.

Тараа ажаап алышкынывбиле чергелештир кукуруза силостаашкыны база шалыпкын чоруп турар. Комбайнерлер Ооржак Бөпүи, Түлүш Эртине 98 га шөлдү кестирген, оон 14970 центнер ногаан масса шыгжаттынган. Силос салырынга тырый бастырып турар трактор-биле кады 8 автомашина үстүнде комбайнар дег туруушкун чок ажылдап турар.

М. СЕВЕН

ДҮРГЕН, ШЫНАРЛЫГ ТУДАР

(КЫЗЫЛДЫҢ ПАРТИЯ АКТИВИНИҢ ХУРАЛЫ)

Тудут бүдүрүлгезин улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинге дүүштүр сайзыралдырының айтырыы экономиктиг реформаның амгы негелдезин апарган. СЭКП ТК болгаш Министрлер Чөвүлели бо талазыбыле доктаалларны хүлээп алган. Ону ёзугаар тудут чорудулгазын аде тургузуп, боттуг хемчеглерни чер-черде ап эгелээн. Чоокта чаа СЭКП обкомунуң VI пленуму база капитал салыышкыннарның ажыктыын бедидеп, тудугну сайзыралдырының дугайында айтырыгны тутаалашкан.

Ол пленумнуң түңнеделери болгаш хоорайның партия организациязының соруглаларын СЭКП Кызыл хооркомунуң партия активиниң хуралынга тутаалашкан. Илеткелди хооркомунуң бирги секретары В. Б. Добромыслов киргеп.

Кызылдың тудугжулары ленинчи күш-ажыл эдлээнге киржип, социалистиг хүлээлгелерни алган. Бо чылын 20 млн. 28 муң рубльдиг капитал салыышкыннарын шинээдири көрдүнген. Бажыңның калбак ханаларын белеткээр комбинаттың бирги эдлээн, электри станциязының чаа күчүлерин, 15 муң дорбелчин метр ажыг чуртталга шолуп, коммунал, садыг, көдээ ажыл-агый объектилерин, «Орбита» станцияны бо чылын ажыглалга киирер. Ажылдың чамдык талазында бурунгаар-даашкын бар. Керээ ёзугаар чорудуп турар тудуг-монтаж ажылдарының эрткен чеди айлардагы түңнели 1968 чылдың ол үезинден 12,1 хуу бедик болган. № 62 «Востоксантехмонтаж» механолонналар, «Сибирьтехмонтажтың» болгаш «Сибирьэлектромонтажтың» хоорайда участоктары планны бүрүн күүседип келген. «Кызыл тудуг» эргелели база эрткен чылдан дээре түңнеделерни чедип алган.

Обкомунуң пленуму тудуг чорудулгазының темпизинин кудуузуп, чедип алган деңнелдиң чавызын айыткан. Ол четпестер Кызылдың тудуг коллективтеринге бүрүн хамаарыжыр.

Четпестериниң кол чылдагааны күш-ажылды багай организастаанында, коллективтерде партийжи-политиктиг ажылдың сулазында дээрэни илеткелчи болгаш санал бергеш эштер демдеглээнивер.

Тудугну дүргеп доозуп, ажаа чарытдаан акша-хөреңгини дүргеп эгидип алыры инитиниң херээ. Ындыг турбуже чагыгчының, кол күүседикчиниң болгаш керээлиг организацияларның аразында харылзаа кошкак, ооң уламындан хуулели эрткен чылдан дора көргүзүглерлиг апарган. № 3 тудут-монтаж эргелели база план күүсетпейн турар.

Хары утда хөй тудутлар эгелээр, ону эдлчеглеп тутпас, материалдарны, тудугжуларны бир черге моөңневейн бадарадыр тарадып, ажылдың ажыктыын бедитпес практика ам-даа хевээр. Планнаашкыпда четпестер база бар. Төлөвилел-смета документилерни чедир өөренип көрбейн, бижыг баазаны тургуспайн, чаа тудуглар эгелээр чоруктар бар. Ынчангаш инженер, мастер бүрүзү, тудугжулар, партия ажылдакчылары экономиктиг билиглер-биле чепсегленирининг айтырыы ам чидиглеңнеп.

Материалдар чедишпезин билдингир. А бар курлавырларны канчаар ажыглап турары база билдингир. Цемент, сонга шиле, шифер, будук, чүтай дээш өске-даа материалдарның чарыгдалының үчёду кайда-даа багай. Улусчу контроль органнары бо херекте четпестерни цлередип турар.

Ажыл шагы үзериңден, озалдашкыннардан, кижизидилгеде четпестерден улуг-даа үүле чедир кылдынмайн турар. Тудугжуларның амыдырал хандырылгазы, сагыш-сеткил соңуургалы партия, комсомол, профвилел организацияларының кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг.

«Тыва тудуг» трестиң партком кому, «Кызыл тудугда», «Кызыл үлетпүр тудугда», № 48 эргелелде болгаш өске-даа коллективтерде партия организацияларының социалистиг чарышты кескү агитациялың, пропагандалың, лекция, бесседаның болгаш пропагандаңың өске-даа хемчеглерни четпес ажыглап, ол херекке хөй-ниитиниң, активчилерниң күжүне даянмайн, удуртукчу, мобилизакчы ролюн бедитпейн турарындан тудугжулар, инженер-техниктиг кадрлар аразында күш-ажылдың сагылгачурумун үрээр, арагалаар чоруктар бар. Ниитиниң чурттага черинде амыдырал, культура хандырылга багай. Ону партком секретары В. Казак, «Кызыл тудугда» эге организациянның секретары А. Сухачев олар, чугаалаанар. Байдалды эдер дээш чогум чүнү кылганын олар ыыттавааның четпес деп санаар апаар. Мергежил бедидерин чогуур деңнелче көдүрүп, тудуг чорудулгазын индустриелдыг аргага үндезилеп ажылдаарын хуралдың киржикчилери демдеглээн.

М. ДУЛУШ,
«Шынның» түскай корр.

Чарыштың тиилекчизи

Хойжулар Тюлюш Сүрүнчап биле ооң кадайы Бичикей Кызыл-оолдуң өг-бүлези бо чылын төрүүр 100 хойга оваштыр 107 хураганны, хой бүрүзүндеи 3,7 кг дүктү алган, социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткеп. Улуг-Хем райопнуң Ждапов аттыг колхозунуң хойжуларының социалистиг чарыжынга Сүрүнчаптың өг-бүлези бирги черни эзэлээн.

Маадың чайгы семиртилгезинче кол кичээнгейни салып, кыштаглаашкынга частан эгелеп белеткеңир. Мындыг ажыл-агыйжы чорук чедишкинин хандырар. Кыштагда кажаалар септеттинген, курган өдек болдунген. Сүрүнчап 8 тонна сиген белеткээр планны күүсеңир дээш ажылдап турар.

Д. АРАКЧАА.

Алтайда тараа кезилдези

Алтайның тараажылары баштайгы миллион гектар тараазын кезип дооскан. Тараа ажаап алыр муң-муң комбайн тавыжларын бөлдүрүп, бастырып турар. Механизастаттынган шаңнардан алеваторларга муң-муң тонна кызыл-тас келген.

Крайның ажыл-агыйлары тараа садар талазы-биле күрүнениң беш чыл чагыын хуусаазындан бир чыл мурнай күүсеңир деп шийтпирээн. Ленин орденниг «Россия» колхоз биле «Бийский» совхозтуң тараажыларының эгелээпкинин деткээн. Чай кандашкынның болза-даа, ол үүлү тараалаң ажыл-агыйлар хөвүларының гектар бүрүзүнден 15—18 центнер кызыл-тасты ажаап ап турар. Тараа кезерин шалыпкын доозар болгаш чидириглер болдурбас дээш, механизаторлар дүүгүт ажаап алыр техниказын мергежилдиг ажыглап турар.

Крайда тараа кезилдези калбарып турар.

(СЭТА-ның корр).

БАРНАУЛ.

Бистиң херээженнеривис

«Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырында херээженнер чөвүлели сөөлгү үеде бодунуң ажылын күштелдирип чорутканнар. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болзур оюнга алдар кылдыр алган хүлээлгезин күүсеңир талазы-биле хемчеглерни алган. Ону боттандырары-биле 11 кижи составтыг херээженнер чөвүлели, ында тургускан 4 секция ажылдап турар. Олэрниң чон ортузунга чорудуп келген хемчеглериниң ачызында күш-ажыл кылып шыдаар херээженнер бүдүрүлгеде хаара туттунган.

Ниитиниң мәлимнең баш санын өстүрер, продуктулуг чоруун бедидер дээш дыка хөй херээженнер ажылдап турар. Оналашкан ажылынга багай эвес болуп, мактадып туурлар аазын эвес. Ындыгларга хойжулар С. Көпеек, О. Бичин, И. Алдай, К. Чайдамаа болгаш оскелер-даа хамаарыжыр. Олар чаш мал толуү алыр талазы-биле хүлээлгезин ажыр күүсеткен. Амгы үеде малчыннар сиген белеткелиңде идепкейлиг киржип турар.

Тудугжу херээженнер колхуунда туувйбу бүдүрүлгезинде. Бо чылын чүс муң туувйбуну кылыр планны 75 муң чедир кылып, 51 муңун орттеткен, ажыглазында киирип, спарган. Чунар-бажың, харылзаа салбырылын, конторанын, ийи мал тарын боозадыр пунктуун септелгезин чорударынга идепкейлиг киржиннер. Тудугжулардан М. Бора, С. Хандышпаа, Ш. Чудурук, С. Херчек хүн нормазын 120—130 хуу күүсеңнип, социалистиг чарыштың муржуку одуруунда чоруп турар.

Хову ажылында бижыглаан херээженнер ийи бригада болуп алгаш, мал чемининг белеткелин чорудуп келген. Мугур-Талда комсомолчу Д. Донгакка улурткан аныяктар бригадазы 100 тонна сигенин белеткээр хүлээлгени алган, ону ам 90 тонна чедире берген.

Херээженнер чөвүлелиниң удуртулгазы-биле ниитиге ажыктыг дыка хөй ажылдарны кылган. 10 хире чыл дургузунда ажыглаа чок чыткан Мугур-Талдың, Ээр-Дыттың суттарылга бугаларын катап кылырынга, 500 га хире тараа, сиген шолдериниң дажын аштаварынга, кыштагларының корженин хоорарынга, школа септелгезинге, суур чаагайжылгазынга каш удаа эки организастаан шефтерни чорутқулаан.

Херээженнер чөвүлели бодунуң ажылын агитквартираларны дамчыштыр актив күжүнге даянып алгаш, чорудуп турар. Культурдуг амыдырал-чурттылгага уругларны ооредип, кижизидиринго хууда үлегерлиг болурунга, уран чүүлге, спортка хандыкшылдыг чоруккa херээженнерни кижизидип, ооредир хемчеглерни алганнар. Арыын, даараарының болгуннери салбырда организастаттынган, олардың ажылы багай эвес. Район төвүнүң болган уран шеверлериниң делегезинге Бай-Талдың херээженнери бирги черни алган.

Херээженнер чөвүлелиниң ажылын чогуур негелдезинге дүүштүр чорудар дээш, ооң даргазы эш Шагдыр биче эвес күжениишкинин үндурүп, организакчы, хөй-ниитичи чорууң көргүскен. Сыргыт-оол Хомушкуевна ажыктыг ажылам-биле чөвүнүң хүндүткелди чаалап алган. Ынчангаш ону Бай-Тал көдээ болгаш район Советиниң депутадынга чөвүнүң сонгуп алганы таварылга эвес.

Бо чөвүледдиң ажылында чамдык четпестер барын айтыры артык эвес. Херээженнериң ортуузунга кижизидилге болгаш агитмассаныг ажылдар ам-даа чогуур негелдеге четпес. Уругларның ооредилге, кижизидилгезинге сагыш салбас, ажыл шагы үзер, арагалаар кижилер ам-даа бар. Орта удур шыгыы демисел ам-даа кошкак, чогуур хемчеглерни албайн турар. Ажылда бар четпестерни чайлэткаш, кыдынган түүлдерни бижыглазары, улам экижидери негеттинип турар.

С. ДОНГАК,
Бай-Тайга районнуң Бай-Тал көдээ Советиниң даргазы.

ИЕНИҢ КҮЗЕЛИ

Уругларны доруктуруп кижи кылып каары белен эвес чүве, он уругну божаап өстүрүп кижизиттим. Совет күрүнеңиң ачызында уругларым кижи болуп өзүп келгеш, школаларны эки ооредилгелиг доозуп, ооредилгезин уламчылап чоруурлар.

Бир уруум садыг школазын дооскаш, Чөен-Хемчик райпозунуң шугумунда садыглай берген. Бир оглум медицина училищезин дооскан, ам Москваның медицина институдунда өөренип турар. Ажы-төлүбүстүң ооредилгези дээш кезээде кызын чорудувус, олар ам бистин сагыш-сеткиливвисти өөртү бердилер.

Уругларын ооредилгеге кызымак, ооредилге чылы санында класстан классче шилчип келген. Бир оглум Улан-Удэниң көдээ ажыл-агый институдунда, база бир оглум Красноярскиниң медицина институдунда кирген. Артканнары эге болгаш ортумак школаларда эки өөренип, башкыларга мактадып турар. Уругларың ооредилгези өг-бүледен база хамаарыжыр, ындыг болганда уругларның хүн чурумун өг-бүлеге шынгыы тудары, күштажилга ооредири чугула.

Коммунистиг партия болган Совет чазак бичии чаштарның өзүп мандырынче болгаш ооредилгезинче онза кичээнгейни салып, уруглар албан черлериниң, школаларның четкизин калбартып турарынга хөй уругларлыг ие чоргаарланыр мен. Уругларымның хөй пурузу ясли-садтарга, школаларга күрүне хандырылгазынга өзүп доругуп, өөренип келген.

Маадыр ие К. МОНГУШ.

Теве-Хая суур.

Тывыш ажылын сайзырадыр

1969 чылдың планын ёзугаар «Сыстыг-Хем», «Хемчик», «Туран» аныыр-тывыш ажыл-агыйлары 276,5 муң рубльдиң өлүүн, 100 центнер ан аъдын, 350 центнер балыкты, 540 центнер тооруктуг, 540 центнер кат вареньезин болгаш сыын ыыйзын, ыяш кылыгларны белеткээри көргүнген. Бойзус байлаан кижиге бараалгадыр улуг соруга күрүнениң аныыр-тывыш ажыл-агыйларынга онаажын турар-дыр. Ол организацияларның ажыл-херээн сайзыралдырынга капитал салыышкыннары чылдың-на көвүдеп орар. Тывыштың сезон үелериңде штаттыг ажылчыннарга түр ажылчыннар немежип, ажыл-агый удуртукчуларындан организ-техниктиг хөй хемчеглерни алырын негеп кээр.

Аныыр-тывыш ажыл-агыйларының экономиказын, сан-хөө байдалын анализтээрге, көргүзүглер шоолуг эвес. Эрткен чылдың-даа, бо чылдың баштайгы чартыының-даа түңнелдери багай болуп артпышаан.

Республиканың аныыр-тывыш ажыл-агый эргелели эрткен чылын 22 муң рубльдиң оруглазын алыр тургаш, харын-даа карылгалыг ажылдаан. Эргелел-даа, ооң үш ажыл-агыйы-даа оон чогуур түңнелди үндүрүп, курлавырларны ажыл ажылларынче угланган хемчеглер алыр ужурлуг. Ынчалза-даа бо чылдың бирги чартыының түңнели бурунгаарлаашкын чогун көргүзүп турар. База бир четпес чүүл болза 1968 чылда продукция бүдүрелиниң хемчээли оон мурнудазындан эвээжээн. А ол чылын «Туран» ажыл-агыйны база немей организастаан болгай.

Багай түңнелдерниң чылдагааны чүү? Маңаа чүгле мындыг харыыны бээр апаар. Аныыр-тывыш организацияларының ажылын эргелел контрольдавайн, удуртукчу кадрларны шилиринче, кижизидикчи хемчеглерни шын ажыглаарынче кичээнгейни салбайн келгени. Үш ажыл-агыйның кайызында-даа кадрлар солчулгазы хөй, чаңгыс аай продукциялар белеткеп, бүдүрүлгениң турум адырларын сайзыратпайн келген.

Эрткен кыжын аныыр-тывышты организастаанны кончуг багай болган. Штатта кирип турар 82 ажчының чүгле бежени тывышче аъттанган, а «Туранның» ажчылары ыяш белеткелиңге киришкен. Ажчыларның олчазы база улуг карышкактыг. Мергежил, дуржулга база улуг роллуг болбайн аан. Ынчалза-даа «Хемчик» куранныыр черинин 14 ажчызының бежи 400—1000 рубльдиң өлүүн дужааган, а артканнары 150 рубльден ажырбаан. Ол дээрге күштү, курлавырларны шын эвес ажыглаанының херечизи бо эвес бе? Херек кырында ажчыларның хандырылгазы барык дөмей болган. А түңнел ол хире карышкактыг. Аныыр-тывыш черинин удуртукчузары оңу эдериниң хемчээн база албаан.

Ажчыларның ажылын чөп организастап, олардың үреттүнелдиг, бүдүрүкчүлүг болуруп чедип алыры чугула. Олардың ортузунга тайылбырны кылып, социалистиг чарышты калбартып, ооң дээштиин бедидер херек. Оон башка бо чылын «Сыстыг-Хем» ажыл-агыйның 27 ажчызының чүгле чедизи квартал планын күүсеткен. Ниити түңнел кончуг чавыс болган.

Куранныыр-тывыш ажыл-агыйлары боттарының девискээрлерин ажчыларга хуваап, түс-түс участоктарны оларга бижыглаар болза, таарымчалыг. Киш, диниг кежин үреверзя-биле оларны чергийлеп өлүрери ажыктыг. Иркутск областта «Тайшет» ажыл-агыйның ажчызы эш Ильинниң чергийлиг аңнаар аргалын чурттаажыглап турар. Эрткен чылын ол болунуң участогунга 1200 чергийни салган. Ынчаарда ол 135 кишти, 1600 диңгин өлүрген. Ол арганы бистиң республикага ажыглаар үе келген.

«Сыстыг-Хем» ажыл-агый иви, сыын база азырап турар. Иви малдың чаш төлүн камгалап шыдавайн турарындан ооң баш саны өспээн. Сыынар база шоолуг-ла көвүдевейн турар. «Туран», «Хемчик» кайызы-даа ан өстүрериниң айтырыын чугулалап көрбейн келген. «Хемчикке» өшкүнү өстүрүп болурунуң бүгү аргалары бар. Амгызында мал ажылының ол адыры шоолуг сайзыраваан. Ооң кол чылдагааны болза малчыннарның ажыл төлевирин тааржыдыр тургуспаанында болур. Шынап-ла, мал ажылын канчап шак барымдаалап түңнээр боор. Былган ажылдың түңнелин барымдаалап малчыннарга — ивижилерге, сыын ажыракчыларынга, чылгычыларга, өшкү кадарчыларынга шалың бээри чугула. Ону чурттун өске ажыл-агыйларында непгередип-даа турар.

Аныыр-тывыш организацияларының ыраккы девискээрлерин курлавыр болуп артпышаан. Каттаар, тооруктаар перспективтиг черлерге турлаглардан түдүп, капитал тудугга үндүрген хөреңгизин шын ажыглаар керек. Эрткен чеди чылда 432 муң рубльдиң капитал салыышкыннарының 100 муңу ам-даа шиңгээттинмээн. Бо чылгы план база чүгле 66 хуу четкен. «Хемчик» ажыл-агый кандыг-даа тудугже мынчага дээр кирбээн. Будурулге шинчилиг тудугларга ажыглаар хөреңгини чурттазыг бажыңын тударынга ажыглаан.

Куранныыр черлериниң объектилерин төлевидел-смета документилери чокка, багай шынарлыг түдүп турар. «Сыстыг-Хем» хлеб быжырар черинин, чурттазыг бажыңының болгаш сыын кажаазының кайызында дооспаан. «Туранда» варенье-моогу хайындырар цехти 1964 чылдан бээр түдүп келген.

Бо чылын кат, тооруктаар, моогу элбек дүжүттү берип болур. Ол бүгү байлакты белеткээрин ам-даа тааржыдыр организаставаан. Варенье хайындырар, моогу дүзаар 15 кижини өөредирин көрген. Мынчага дээр үүле 2 кижи өөренип алган. Доскаарлар, шоодайлар база ыракта чедишпес. Кат, тооруктаар хүлээп алыр пунктуларның септелге, дериглези багай херээр. Ам чаа «дүжүттү» куранныыр-тывыш ажыл-агыйлары чонга садып, негелде, хереглелди хандырар үе келген. Ынчалза-даа садыг четкизинде чүү-даа чок, а хууда кижилер рынокта ол бүгүнү садыглап тургулаар.

Четпестерни дарый чайладып, белеткекчилер ортузунга социалистиг чарышты калбартыры — социаларлаттынмас соруга, ынчаарга Тываның аңчылары, тывышчылары бүгү улустуң ленинчи эдлээнге төлептиг үлүгү база киирер ужурлуглар.

Г. СТЕПАНОВ.

Сиген белеткелиниң медээзи

Республиканың районнарында сиген белеткелиниң чоруп турарын август 18-тиң медээ-биле амырга мындыг:

РАЙОННАР	КҮҮСЕТКЕН ХУУЗУ
Чөен-Хемчик	63,3
Мөңгүн-Тайга	60,5
Бай-Тайга	52,8
Каа-Хем	52,5
Улуг-Хем	50,4
Барыын-Хемчик	46,7
Тожу	44,9
Танды	44,5
Бии-Хем	40,4
Кызыл хоорай Совети	36,6
Өвүр	36,0
Тес-Хем	26,9
Эрзин	25,7
РЕСПУБЛИКА	44,9
Эртеи чылдың бо үеэниде	37,0

ҮНДҮРҮГ ЧУГУЛА ХЕРЕК

Барыын-Хемчик районнуң Ак көдээ Советиниң күүскому үндүрүглер болгаш страхованиe чылдаларының планнарын боттандырар талазы-биле беш чылдың дөртку чылының эртеи айларында организастыг ажылдарны чорутқан. Үндүрүглерни болгаш страхованиe чыын бюджет планын күүсеңирингe Советтиң сан-хөө болгаш бюджет талазы-биле доктаамал комиссиязы, бүгү депутаттар, активчилер, квартал болгаш кудумчу комитеттери эки ажылдаан.

Страхованиe төлевирининг чылдагааны багай чоруп турар. Страхованиеден ам-даа 2923 рубль бюджетке кирери арткан, организастыг ажылдарны чорудары күүскомдан, доктаамал комиссиядан, депутаттардан болгаш кудумчу, квартал комитеттеринден негеттинип турар. Үндүрүглер болгаш страхованиe планнарын күүсеңир талазы-биле депутаттар О. Часкы-лык, А. Куулар, М. Даңар, С. Сүрүн, О. Комбу, Е. Монгуш, кудумчу, квартал комитеттеринден М. Карааңай, С. Мандараа үндүрүглер болгаш страхованиe чылдагааның планнарын күүсеңир талазы-биле организастыг ажылдарны чорудары депутаттарының соруглазы болзур.

А. ДОПЧАА.

Чондан кирер акша-хөреңгини болгаш страхованиe төлевирин өйлааңда чыры социал-культура талазы-биле планныг соруглазарны боттандырарынга улуг ужур-дузалыг. Депутаттар Д. Монгуш Ч. Монгуш, Б. Ооржак олардың округтарындан 18—25 хире өрете үндүрүглерни ам-даа төлевээн. Эңге-Белдир, Улуг-Ак, Баян-Кол ынчаар чурттан турар хуузунда хөй малдыг өрегелериниң үндүрүгдадывырын хавырар талазы-биле көдээ Советтиң күүскому, округтарның депутаттары хемчеглерни алыры чугула. Чамдык өрегелер чиженис шын эвес болган деп чылдак кылгаш үндүрүглерни мынчага чедир төлевейн турар. Ио байдалдарны дарый тодарадыр талазы-биле депутаттар, кудумчу, квартал комитеттери, күүскомнуң сан аппарады организастыг хемчеглерни чорудары чугула. Үндүрүг чугула айтырыг болганда ажылчы чоннарның ортузунга тайылбыр ажылын чорудун, үндүрүглериниң болгаш страхованиe чыындарының планнарын күүсеңир талазы-биле организастыг ажылдарны чорудары депутаттарының соруглазы болзур.

Органнизас чок киргеп

«Чыраа-Бажы» совхоз кукуруза ажаап алымшкынын августың 11-де эгелээн. Үш хонук эрткенде Шык-Бажы сүт-бараан фермазынга чеде бердим. Силостаан ногаан массаны тырый бастырып турган «ДТ-54» тракторнуң патрубогу үрелген. Бригадир эш М. Дестижек ону эккээри-биле үш километр суурже эртен эрте барган. Дүүш эрткиже ол келбээн. Силостуң адаанга дөжээр сиген белеткээри-биле он ажыг аныяктарның ажылын үштап-башкарар ким-даа чок, олар аразында чалгаа чавыт ойнажы-биле хүн эрттирип турарлар.

Хеминиң ол чарында шөйбек алаакта чаагай кукуруза. Дүүш соонда аңаа чеде бердим. Совхозтуң кукуруза ажаап алымшкынынга чылдың киржир мурнакчы трактористер К. Эзир-оол, Д. Нямчыл-Доржу, В. Моңгуш комбайн холегезинде олурлар. Кукуруза ажаап алырынга чүгле үш автомашина, үш комбайн быжыглаан. Бир комбайнның эртында өзээ сыын, аңаа турар болду. Үш хүн дургузунда бичии диликдекте 15 га черинң кукурузаын кезип дооспаан.

Чыдагаанны чүдел? Совхоз ажаап алымшкынга органнизас чок киргеп. Кукурузаны кезип турар чер-биле ферма аразы 8 километр. Эвээш машиналар ол аразынга ногаан массаны сөөртүп четтикпейн турзар. Бир эвес совхозтуң бүгү ажаар 800 га кукурузазын алыр болза, үш комбайн база-ла күш четпес.

Шаг-үениң байдалын алырга, кукурузаны бо түңнерде кезип доозары негеттинип турар. Чазе соонда хырва дүжүп соор болза, ногаан масса карарып өлүү бээр. Оон саргарып кадар болгаш малга хоолу чок апаар.

Трактористер эртен 6 шакта-ла контора ажынга баргаш, 9 шакка чедир маңаа турган соонда ажылга үнер. Алдакка машиналар маңаа аңаа турары база хөй. Бо дугайында олар совхозтуң директизязынга (директору эш Валентин Куулар) улуг хомудалын илередип турарлар.

Чадаанаңның автожыл-агый бүдүрүлгезинден он беш машина алыр боон керээ чарган. Олар келбээн. Машиналар көвүдеп келгиже чедир ырак черде кукурузаны эвес, ферма чанындазын кескен болза чогуур.

Организас чок эгелээшкинниң уржуу бо-дур. Моңу бо хевээр арттырып болбас, дүүгүрээнниң байдал деп саналза чогуур.

К. ЭКЕР ООЛ,
«Шынның» штаттаң дашкаар корреспондентизи.

Хоорай чанының «Көк-Тей» совхозунда мал чемнериниң белеткели түүктеп турар. Ында ам 2000 ажыг тонна кукуруза массазын силостаан. Силостаашкында ажылдап турар механизаторларның хөй нуруузу хүнде 7 гектарның орнуна 10 гектарның кукурузазын ажаагаш, күш-ажылдың үлегер-чижээн көргүзүп турар.

ЧУРУКТАРДА: мурнакчы механизатор Иван Штемберг болгаш кукуруза ажаап алымшкыны.

Г. СИРОТИНИҢ фотолары.

Башкыларның август чөвүлел хуралдарынга

БЕЛЕТКЕНИП ТУРА...

Бистиң чуртувуста эртем, техниканың дүрген хогжүлдезинин үезинде школаларга өөредилгени чорудэрының чаа үе-чадалары башкылардан улуг күжениишкиниерии дегеп турар. Республиканың оске школаларында ышкаш, Шагаан-Арыгның № 2 ортумак школазының башкылар коллективи совет күрүненин үндезилекчиэн Владимир Ильич Ленининң торүттүгенининден бөөр 100 чыл болурупта төлептиг ужуражыр дээш ажылдап турар. Ында партия организациязының болгаш профэвилел комитединиң деткимчезинге даянып, мурнакчы башкыларның дүржулгаларын калбартып, директция өөредилгенің шынарын бедидеринче угланган ажылдарны чорудуп келген. Партияның ажык болгаш бүдүрүлге хуралдарынга түс-түс эртемнер башкылажышкыларының байдалдарын үргүлүү тургылажып келген.

Эртеи 1968—69 өөредилге чылында школаның педсоветтерииге улдуунар санында өөредилгениң түңнелин үндүрүп тура, ооң шынарын бедидеринче угланган кандыг-бир тодаргай темага сүмележиишкиниерии чорудуп келген. Чижө, январьда педсоветке бирги чартык чылдың түңнелинге холбаштыр «Өөреникчилерииң бот ажылдарын шын башкарары» деп темага солун чугаа солчуушкунун арттырген. Маңаа башкылар белеткелдиг келгилээн болгаи өөреникчилерииң чедиишкииниг өөредилгезин шын организастаарында башкының ролүн олар айтып турганнар. Кажап-даа, кандыг-даа өөреникчи билиглерии боттары тып чедип алыр дээш бичезинден тура кызымак чаңчыкпас болаа, ону ханы медерелдиг шиңгээдип, ёзулуг өөредилгени алыс быжырымчалыг чедип алыры берге. Мынду эчис соруглаиы баш бурунгаар өөреникчилер боттары эки утаап билгелдэ өөреникчиниң өөредилгеге чандыкшылы улам улгадып, сонуургалы ханылап бедиир.

Өөреникчи бүрүзү түс-түзунда урок санында ыяап-ла өөредилге номнарлыг, аңаа немей класстан дашкаар чогуур номчулга номнары-биле четче хандырылган турар ужурлуг. А башны бүрүзү коргузугеге материалдарының яиы-бүрүү хевирлери-биле бүрүн чепсегледтиишеи болгаи урок санында хөй хевирлиг бот ажылдарын (чогаадылгалар, миниатюралар, бижиглелдер, плапнар тургузары, практиктиг болгаи лабораторлуг ажылдар, экскурсиялаашкыннар дээш өске-даа) эртемнер ажыл-биле программаларда көрдүнгенин ёзугаар ыяап-ла чорударын хүлээнип ап тургулаан.

Бисте чамдык өөреникчилер чүгле башкының кичээл үезинде тайылбырын дыңнап чаңчыгып калгылаан, а өөредилге номун шын ажыглап билбес болгулаан. Ынчаарга класска урок үезинде өөренип алган түүдүн бажыңында шиңгээтпес болза, ооң кандыг ажыктыг чүве үнер бөөр. Ооң үжүн олар чоорту өөредилгезинге сулараар, өөренир төөн чокталыр. Н. К. Крупскаяның «Катаптаашкын дөрге, өөредилгениң иези» дээн чугаазы ханы уткалыг.

Шынап-ла медицинаның физиология эртеминиге даянып, эмнелгениң херээн чорудуп турары ышкаш, психология эртеминге даянмайн, башкылаашкынның айтырыын амыдыралга чедиишкиниг шиитпирлээри болдунмас дээрзин школаларның башкылар коллективтери эки билир. Мынчангаш өөреникчилериииң школага өөренип эгелээнинден эгелээш, түс-түзунда оваагай бүдүштерин хевирлеп, дээштиг өөредилгени чорудары негеттинер.

Ындыг болганда өөредилге-биле кижизидилгениң сырый харылзаалыын удуртулга болдургаш, башкылар коллективи бо талазы-биле улуг ажылдарны чорудуп турар.

Башкы биле өөреникчиниң аразында харылзаазы, аразында сагыш-сеткилинден билчиири эки өөредилгеге улуг ролду ойнаар, чамдыкта бичии кижилерииң мурнунга кайы-хамаан чок туразында ажылаашкыннарны болдура бөөр таварылгалар биске тургулаан. А херек кырында өөреникчи бүрүзү-биле сагыш-сеткилинге книр чугаалажып, кошкак өөредилгезиниң дугайын, ооң чылдагаанын эчизинге чедир илередип, эки болгаш кошкак талаларын чогуур үезинде илередип көрбейн чыткаш, «өөредилгеге салым чок», «чеже катап сеңээ чугаалаар чүвел?», «ыядынчыг эвес чүве бе?» дээш туруп-бөөр байдалдарны болдурбас хемчеглерии ап келген бис. Тыва школаларга, ылаңгыя интернаттарлыг школаларга, ада-иелериң башкылар коллективтеринге деткимчези амгы үеде чогуур негелдезиниге четпейн турар. Уругларын күрүне хандырылгазынга тургузуп каш, ооң ыңай оларның өөредилгезиин башкыларын дамчыштыр сонуургап көрбес чоруктар аидаа бар. Оларның дыка хөй өөредилге хереклелдеря-биле, ылаңгыя эң чугула номнар-биле чедир хандырылмаан болур. Ындыг уруглар ада-иезиниң школага үргүлүү келбес, оларның өөредилгезин сонуургап көрбейн турарын ажыглаан, кыспас болгулаардыр. Ынчайгаи, бистиң школаның кижизидикчи башкы бүрүзү өрээлдерии баш бурунгаар хуваажып алганын ёзугаар интернатта уругларның өөредилгезин класстарның журналдарында демдектерин барымдаалап, хайгаарап көөрүндеи аңгыда, башкыларның уроктарынга үргүлүү олуржуп, эртемнер башкылары-биле сырый харылзаазы күштелдирген. Ол ышкаш интернатта өөреникчилерден кым, кажан, кандыг эртемге азы кандыг темага кошкак белеткелдиг болганын башкы бүрүзү демдеглеп турар. Тускай «сагындырыкчы журналды» тургускан бис. Аңаа үндезилээш, интернатка ол кошкак өөреникчилер-биле бот-кичээлдерии кижизидикчи башкылар азы түс-түс эртемниериің башкылары баш бурупгаар чорударын эрткен 1968—69 өөредилге чылының нйиги чартыында күштелдирген бис.

Бо хемчеглер школага, интернатка өөредилгениң шынарын бедидеринге баштайгы салдарны чедирген.

Өөредилге чылының эгезинде районуң яиы-бүрү школаларынга өөренип тургулаан, 1-деи 10 класска чедир уруглар (ада-иезип малчыпнар) биске келгеш, күрүненің долу хандырылгазынга кирип алгаш өөренип турар. Оларның аажы-чаңы, кижизидилгези чаңгыс аай негелдерге чаңчыкпаан болгулаар, билии база бир аай эвес, а чамдыктары 6—9 класстарга даштыкы дылды өөренимээн болгулаар. Ындыг таварылгаларны бистиң школаның башкылары чыл-бүрү корүп келген, моон соңгаар-даа ол чорук болгулаар. Ынчангаш өөреникчилерге бижиг билиглерии бөөр дээш бешкылар коллективи боттарындан хамааржыр күжениишкиниерии үндүрүп турар.

Эге классгар башкылары Елена Константиновна Соколова, Уйнук Тюлюшовна Дамба кайызы-даа Тыва АССР-ииң школаларының алдарлыг башкылары деп толептиг аттарын боттарының кызымак ажыл-херектери-биле бадыткап турар. Елена Константиновна үр чылда ажылдаан, наазы-харының улгаткапынга-даа чалынмайн, башкылаашкынның амгы негелдезиниде кол черии эөлеп турар техниктиг хереселдерии билдиилиг ажыглап турар. Уйнук Тюлюшовна болза, өөреникчи бүрүзүнүң онзагай будүштерииге дүүштүр өөредилгени чедиишкиниг чорудуп турар. Тыва АССР-ииң школаларының алдарлыг башкызы Валентина Ойдуповна Толчуңмаа хоочун башкыларның бирээзи болгаш школага партил организациязын каш чылдар улаштыр удуртушаан, башкылаашкыпның мурнуу одуруунда чоруп орар. Мария Ивановна Коростелева школада профэвилел организациязын дарглавышаан, химия уроктарын лабораторлуг ажылдарбиле бедик деңгелге билдиилиг эрттирип турар. Александра Ивановна Цуй-ю-сён 9—10 класстарда төөгү уроктарын эки белетиелдиг, билдилиг арттырип, башкылар коллективинде пропагандистеп турар.

Бо үеде бижиттинген чүүлдер школада өөредилге ажылының чүгле чамдык талаларыдыр. Эртеи өөредилге чылында частырыгларны эдип, чаа өөредилге чылында шудургу ажылдаарывысты өөредилге чылының түңнелдерии көргүзүп турар.

Ийи чылчыларны болдурбазының айтырыы болза, хөй-ниитиниң үргүлүү хайгааралында туруп, өөреникчилериің билииниң шынарын шиитпирлии-биле бедидери школаларның бирги чергенің сорулгазы болур.

Ынчаарга амгы үеде чаңчыккан чурум ёзугаар түс-түс школаларда өөреникчилериің билииниң шынарларын эки болгаш кончуг эки демдекке өөренгеннериің санын барымдаалап турар бис. Ындыг болганда ол көргүзүглер чокка школаларның ажылының дугайын ылгап, тодаргай чугаалаптары берге-ле харын. Ынчалаа-даа кымның (өөреникчиниң) кандыг демдекке, чүгле кончуг эки-даа демдектерге дижик, өөренгенин кол кичээнгейге ап, чаңгыс талалап көрдүне бербежи ирги бе дээрзин кажан-даа утпас ужурлуг бис. Бир чамдыкта башкылаашкын чүгле өөредилге номнарының арынарын ёзугаар бирдеи-бирээ чокка эрттир, ооң-биле кызыгаарлаттыпып, ханы билиглерии өөренмкчиге бербейн турдл, а чамдыктары өөреникчи бүрүзүнден түс-түзүнда шын түңнелдерии ыяап-ла өөреникчилериің боттарынга үндүртүп, харыы бүрүзүн бадыткашкынар-биле коргүзерии негеп турар болгулаар болгай. Бо бүгүнү ханы билип, эки шынарлыг билиглерии чедип алырын удуртулга болдуруп турар бис.

Мынчангаш мооң түңнелинде үстүнде айтканывыс «белеичиткен» арганың, чүгле өөредилге номнарының арынарын кол барымдаалап кызыгаарлаттыпып турар таварылгаларда, «бедик» кончуг эки демдектер көвей салдыпып, өөренмкчилерге ёзулуг ханы билиглерииң эчизинге чедир эки бердинмейн баргылаары билдингир.

Ындыг болганда, башкы бүрүзүнүң мурнунда улуг харысалга онаажып — өөредилгениң шынарын кажанпызындан бедидер негелдеяер тургустуиуп турар-дыр. Чаа өөредилге чылында эки дуржулганы болгаш чаа аргаиы бүрүн ажыглап, школаларның удуртулганы чаа негелдеге дүүштүр чорудуп, башкы бүрүзүнүн үре-түңнелдиг ажылын чедип алыр ужурлуг бис.

С. НОРБУ,
Шагаан-Арыгның № 2 ортумак школазының өөредилге эргелекчизи.

ЧАА ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНГА

Бистиң районда 14 сес чыл, 7 ортумак, ийи эге школаларда чаа, 1969—1970 өөредилге чылынга белеткел ажылдары организастыг чоруттунгап.

Келир өөредилге чылында район школаларынга хереглээр 5170 кубометр одаар ыжының 80 ажыг хуузу, 2500 ажыг тонна хөмүр-даш школалар девпскээрииде дүжүртүнгеи. Чыргакы сес чыл, Чыраа-Бажы ортумак школалары одаар чүүл-биле бүрүи хандыртынган, а Баян-Тала, Шеңи сес чыл, Чадаанаиың № 1, Бора-Тайга ортумак школалары одаар чүүлүи бүрүи сөөртүп алырының кырында келген. Артнан школаларда хөмүр-даштын, тоиирак ыяштың сөөртүлгези үргүлүүлеп турар. Одаар чүүлдү сөөртүп алырынга Суг-Аксы, Алдан-Маадыр школалары берге байдалыг туруп турда, август айның эгезинде Чадаанаиың АТБ болгаш «Сельхозтехника» салбырының коллективтери 20 автомашиналар-биле дуза чедиргеи. Ооң түңнелинде Суг-Аксы ортумак школазынга 200, Алдан-Маадыр школазынга 70 кубометр ыяш сөөртүвгеи.

Чаа өөредилге чылынга школаларны, интернаттарны, столоваяларны болгаш башкылар чурттаар бажыңнарны септеп белеткээри кол чугула сорулгаларның бирээзин. Бо талазы-биле улуг ажылдар кылдыгаан. Чадаанаиың № 3, Бора-Тайга, Теве-Хая школаларында септелгениң шынары эки. Артнан 20 школаларның класстарында, интернат, столоваяларында будуушкун, чугайлаашкын чоруттунган, дезинсээрии чаагайжыдары, спорт болгаш география шөлдерии көрүштүр болдурары үргүлүүлеп турар. Чамдык школаларга немелде чаа парталар, столдар, сандайлар, самбыралар болгаш өске-даа хой чаартылгалар болгулаан. Бо чылын бистиң районга ийи аал иитти чурттаар ийи бажыңны тудары кордүнгеи. Хайыракан школазының директору эш С. Куулар удурткан звено бир бажыңның тудуун доозар четкеп. Ийме суурга кылыр бажыңның тудуун колхозчу тудугжулар оожум чорудуп турарынлан, ол тудуг оваадаан.

Теве-Хая, Чадаанаиың № 2, Ийме, Хорум-Даг школаларында бус-биле чылыдар одалга системаларын септеп кылыры кордүнгеи. Ынчаарга Хорум-Дагның доостур четкеп. Теве-Хая биле Ийме школаларында одалга системаларына хереглеттинер «Универсаль — 6» мынчага дээр тывылбаиыбиле септелге саадап турар. Ол хереселл Кызылдың хандырылга баазазында база чок.

Интернаттарга хереглеттинер пдик-хепти сөөртүп экелгеи. Кидис пдиктер, кышкы тоннар, бөрттөр дээш чижектиг хептерии ранлунун улус өөредилге киллдиги июньиюль айларда Кызылдан үш удаа чедип алган. Ипштки хептер, оруп хереселлери четчелеттинген.

Башты кадрларны четчелээринин айтырыын март айда көргеш, бо айтырыны Тыва АССР-ииң Чырыдыышкын министерствозунга тургускан. Олар бүрүи четчелеттинген турарынга идегел бар.

Школа назылыг уругларны сентябрь 1-де школаларга бүрүи хаара тудар. Бо дутайында школа бүрүзүнге келир өөредилге чылынга өөреникчиниң эргелекчиэи.

делегей бо хүннерде

ЧКП-ниң ниити-күрүне активи

ПРАГА. (СЭТА). Культураның болгаш дыштанылганың Юлиус Фучик аттыг парыгының съездилер ордузунга ЧКП Топ Комитединиң чыылдырганы ЧКП-ниң үлетпүрде, тудугда болгаш транспортта эге организацияларының даргаларының, профэвилелдериниң заводтар комитеттериниң даргалары болгаш Улусчу милицияның отряттар кежигүннерии коммунистериің ниити күрүне активинге оң муң ажыг кижи кириишкеи. Актив амгы үеде партияның сорулгаларын чугаалаишкан.

Активтиң киржикчилери ЧКП ТК-ның Бирги секретары Г. Гусак, ЧССР-ниң Президентизи Л. Свобода болгаш ЧССР-ниң чазаанның Даргазы О. Черник баштадыр Чехословакиянын Коммунистиг партиязының Топ Комитединиң Президиумунуң төлээлерии дииилиттиг адыын часкаашкыны-биле уткаан. Залга «ЧКП делгерезин!», «Совет Эвилели делгерезин!» дээп йөрээлдер чаңгыланып турган. Активке ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүннери В. Биляк, Э. Эрбан, Я. Пиллер, К. Полачек, Ш. Садовский, Л. Штроугал, ЧКП ТК-ның секретарьлары, Чехословак улус армиязының генералдары. Улусчу милицияның удуртукчулары, хөй-ниитиниң төлээлекчилери база киришкеи.

ЧКП ТК-ның чех областарда партия ажылын удуртур талазы-биле бюрозуның даргазы Л. Штроугал актив хуралын ажыткан.

Активке ЧССР-ниң Президентизи Л. Свобода чүве тургаалаан.

Ооң дараазында ниити-күрүне активинің киржикчилери Чехословакиянын хогжүлдезиниң амгы үе-чадазында Коммунистиг партияның сорулгаларының дугайында ЧКП ТК-ның Бирги секретары Г. Гусактың илеткелия ыяпгаан.

ДЕМДЕГЛЕП БАЙЫРЛААН

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). 1939 чылда МАР-ның девисиззиринче кара сагыштыг халдап кирген, япон дайынзыракгарны Халхин-Гол хемниң девисиззиринге совет болгаш моол шериглериниң ашнан тиилелгезиниң 30 чыл оюн улусчу Моол август 20-де демдеглеп байырлаан.

Турасиаалдыг ол хүнге таварыштыр Улан-Баторга Д. Сухэ-Батор биле Чойбалсанның орнукшудулга. Толгой турасиаалынга өруглуг чечеиктер салырының ёзулалы болган. Ёзулалга МАРП ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Ж. Самбу, МАР-ның партиязының болгаш чазаанның өске-даа удуртукчулары, совет шериг төлээлериниң удуртукчузу, армия генералы И. И. Федюнинский, өске-даа совет аалчылар, дипломаттыг төлээ черлериниң удуртукчулары киришкеи.

Күрүненің опера болгаш балет театрынга немээликтей байырлыг хурал болган. Хурал Халхин-Голга төөгүлүг тиилелгенің 30 чыл оюн утпаан. Камгалал министри генерал-полковник Б. Дорж Халхин-Гол тиилелгезиниң 30 чыл ююнуң дугайында илеткел кылган.

Байырлыг хурелга совет шериг төлээлериниң удуртукчузу, армия генералы И. И. Федюнинский сес алгаш, төөгүлүг ол хүнге таварыштыр улусчу моол армияның дайынчыларынга изиг байыр чедиргеи, совет чогаалчылар төлээниниң удуртукчузу Константин Симонов база чүве чугаалаан.

АВГУСТ 23-ТЕ РУМЫНИЯНЫҢ ФАНИСТИГ ДАРЛАЛДАН ХОСТАЛГАНЫНЫҢ 25 ЧЫЛЫ—РУМЫН УЛУСТУҢ НАЦИОНАЛ БАЙЫРЛАЛЫ. Мотрунун хөмүр-даштыг районунуң «ЛЕУРДА» шахтазының дагжылары.

Аджерпресс — СЭТА-ның фотозу.

Пекиннин чөнгээлерин буруу шапкан

ВАРШАВА. (СЭТА). «Жолнеж вольности» солун совет кызыгаарларга кыдат эргечагыргаларының чөнгээлин буруу шапкан. Пекин удуртукчулары боттарының политиказының антисоветтиг угланышкынын улам чидиглендирген деп, солун бижээн. Кызыгаар районнарга чепсектиг чөнгээлер ол политиканың оң за ёйымадыг чепсээ боон турар.

Кыдат удуртукчулар кыдат иитпилеге антисоветтиг калчаараашкынны соксаал чокка өөскүдүп турар. Советтер чуртунуң адында дорамчылаашкыннар база катап дыңналып келгеп деп, «Жолнеж вольности» солун демдеглээн.

«Культура революциязының» түңелиинде ам Кыдаттың таварышкан ол иштики бергелериниден кыдат хөй-ниитиниң кичээнгейин чардыктырары-биле ындыг дорамчылаашкынны кылып турар. «Культура революциязының тиилелгезиниң» дугайында, Мао Цзэ-дунүң «улуг тиилелгезиниң» дугайында алгыкышкы улам дыңналып тураажок, шериг-бюрократтыг ёаучурум инзы-бүрү хевирлериг удурланыышкынга доктаамал таварыжып турар.

Эрнст Тельманның чагыгларынга шынчы

БЕРЛИН. (СЭТА). Немец ажылчын аңгының баштынчызы, чалбыыштыг революсчу-интернационалчы, социализм херээ дээш демиселчи Эрнст Тельманы 25 чыл мурнунда фашистиг олурукчулер олүрген. Ооң чагыглары немец ажылчыпнарның болгаш тараачыпнарның күрүнеииде херек кырынга боттанган деп, ГДР-ниң солупнары бижээп.

Герман Демократтыг Республикада немец улустуң деп-иилгелиг бүгү идеялары, революстут немец ажылчын шимчээшкиниииң демиселиин эчис сорулгалары боттаныын турар дээрзин «Нойес дойчланд» солун бижээн. Герман Демократтыг Республиканың төөгүлүг юбилейи — 20 чыл оюнга алдар болдурган ажыл-херектеривпс-биле Тельманның чагырларынга шынчывысты балыткаар бис.

Эрнст Тельманың ажылчорудулгазынга патриотизм болгаш интернационализм дүүшкен деп, профэвилелиниң «Трибюне» солуну айыткан. Чалбыыштыг интернационалчы болур ол Совет Эвилелиниге бодунуң сырый харылзаазын бодап чораан. Делегейниң ажылчын шимчээшкиниииң шиитпирлиг айтырыы болза Совет Эвилелиниде пролетарпат диктатуразын канчаар көөрү болур деп. Тельманның сөстерии солуп бижээп.

Берлин, Карл-Маркс-Штадт болгаш республиканың өскедаа хоорайларынга Эрнст Тельманың тураскаавынга бараан болдурган хемчеглерии чоруткан. Бо хүннерде муңмуң оолдар, кыстар Э. Тельманың ажыы-биле илеткел кылып, чүве чугаалап чораанынга болгаш ажыл-чорудулгазынга холбашкан черлерге барып, немец ажылчын шимчээшкиниииң хоочун кижилери-биле ужуражып турар. Олар герман реакцияга удур, фашизмге удур, ажылчы чонпарның хосталгазы болгаш эртелери дээш немец ажылчынарның демиселиниң дугайын аныяктарга чугаалап турар.

Немец ажылчы чонпарның баштынчылының тураскаалын ёзулап демдеглээри-биле Веймар хоорайда келген барыыпгерман ажылчынпар ГФР-де наппамның катап төрүттүгенииң айылының улгаткаиын айыткан. Э. Тельман нацизмге удур шиитпирлиг болгаш эптем чок демиселди чорудуп чораан. Нацизмге болгаш НДП партияга удур демократтыг бүгү күштериің демиселиниң чаңгыс аай калбак фронтуун тургузарының аргежок чугулазының дугайын олар медеглээп.

Немец улустуң шылгараңгай оглунга тураскаал

ГАМБУРГ. (СЭТА). ГФР-де барыын угланышкынга болгаш неопацизминиң күштелгенинге удур демиселге ажылчын аңгының болгаш бүгү демократтарның чаңгыс эвинче кыйгырыг Гамбургга шынгы дыңналып турган. Германияның Коммунистиг партиязының даргазы Эрнст Тельманы болгаш социал-демократтыг партияның болгаш бир удуртукчузу Рудольф Брайтшейдти фашистиг олүрүкчулерииң араатанзыг олүрген хүнүнден бээр 25 чылынга холбаштыр Герман коммунистиг партияның (ГКП-ниң) организастааны ажылчы чонпарның хой мун кижи киржикчилиг тыскаалы болгаш митингизи Гамбургга болган. ГДР-ниң болгаш өске-даа элээп чурттарның фашизмге удур организацияларының төлээлекчилери тыскаалга болгаш митингиге база киришкеп.

Митингиге чүве чугаалаан ГКП-ниң баштаар черииин даргазы Курт Бахман. Эрнст Тельманы Веймар республиканың үезиниң герман ажылчын шимчээшкиниииң эң улуг баштыңчызы, шиитпирлиг ажылчын шимчээшкиниииң эң тылгарацгай удуртукчуларының бирээзи болган деп демдеглээп. Герман коммуиистиг партияның (ГКП-ниң) организастааны ажылчы чонпарның хой мун кижи киржикчилиг тыскаалы болгаш митингизи Гамбургга болган. ГДР-ниң болгаш өске-даа элээп чурттарның фашизмге удур организацияларының төлээлекчилери тыскаалга болгаш митингиге база киришкеп.

Митингиге чүве чугаалаан ГКП-ниң баштаар черииин даргазы Курт Бахман. Эрнст Тельманы Веймар республиканың үезиниң герман ажылчын шимчээшкиниииң эң улуг баштыңчызы, шиитпирлиг ажылчын шимчээшкиниииң эң тылгарацгай удуртукчуларының бирээзи болган деп демдеглээп. Герман коммуиистиг партияның (ГКП-ниң) организастааны ажылчы чонпарның хой мун кижи киржикчилиг тыскаалы болгаш митингизи Гамбургга болган. ГДР-ниң болгаш өске-даа элээп чурттарның фашизмге удур организацияларының төлээлекчилери тыскаалга болгаш митингиге база киришкеп.

Чыскаал болгаш митинг Гамбургка «Тельманың неделязын» дооскан. Ол неделяның үезинде хуралдарны болгаш чугаалажылгаларны чоруткан. Оларның киржикчилери ГФР-де неопапистиа айылыга удур, тайбың болгаш демократтыя дээш демиселлиг аргаларының дугайында сапал-оналдарын солуткан. Удурланыышкынның антифашистиг шимчээшкиниииң хоочун киржикчилери боттарының дуржулганын аныяктар биле солуткан.

Гамбургка немец улустуң шылгараңгай оглунуң чурттап чораанын бажыңга Эрнст Тельманың музейин байырладыг байдалга ажыктаап.

СЭКП ТК-ның „Политиктиг бот-өөредилге“ журналы

СЭКП ТК-ның «Политиктиг бот-өөредилге» журналы партия, комсомол өөредилгезиниң пропагандистеринге, дыңнакчыларынга, лекторларга, партия ажылдакчыларынга, башкыларга, революсчу, теорияны боттары өөренип турар бүгүдеге ол айтырыгларының талазы-биле дуза чедиреринче чүткүлүп салып турар. В. И. Ленининиң торүттүүгеп хүнүнден бөөр 100 чыл болурунга бараалгаткан материалдарны журналдың кол черлерииге парлаар. Марксизм теориязынга, ооң идеяларын херек кырынга боттандырарынга Ленининиң кииртеп үлүг-хуузунуң дугайында чүүлдерии, консультацияларны журналдың дугаар бүрүзүнге парлап үндүрер.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң болгаш ТК-ның Пленумнарының, коммунистиг болгаш ажылчын партияларының 1969 чылда болган делегей Чөвүлел хуралының шиитпирлериниге дүүштүр ССРЭ-де коммунизм тургузуушкунунуң, делегей социалдамииниң, коммунистиг, ажылчын, национал-хосталгалыг шимчээшкиниииң, улустарының тайбың дээш демиселиниң чугула теория, практика айтырыгларын «Политиктиг бот-өөредилгеге» калбаа-биле парлаар. Журнал эртем-техниктиг депшилгениң чугула айтырыгларынга хамаарышкан чүүлдерии үргүлүү парлап үндүрериии эгелээн.

Партия өөредилгезиниң системазының түс-түс звеноларынга ажыглаар материалдар журиалга үргүлүү паралатгынып турар. Теория айтырыгларының семинарларынын дыңнакчыларынга болгаш пропагандистеринге «Идеологиа демиселиниң айтырыгларын», «Амгы үеде марксизмге удур экономика теорияларының дугайында шүүгүмчүлеп» эгелеринг консультацияларны парлап үндүрүп бээрии уламчылаар. В. И. Ленининиң «Күрүне болгаш революсиа» чогаалының дугайында чаачаа өөрлеш лекцияларны мында парлап эгелей берген. Ортумак звенода өөренип турарларга партия үеогузун өөренириниң методика айтырыгларының дугаймында чүүлдерии, социализмниң политиктиг экономиказының талазы-биле литература тайылбырлалын, теогу материализминиң, эртемниг коммунизмниң айтырыгларының талазы-биле өөредилге-методика консультацияларын парлап берип турар.

Журнал комсомолдуң чырыдыышкын системазының пропагандистеринге болгаш дыңнакчыларынга «Партия дугайында бесседалар» деп белгүпүп программалаш бүгээр консультацияны парлаар. В. И. Ленининиң бергеи теория эртемниг иитпидел-политиктиг билиглерии улустуң университеттеринде өөренип турарларга кол-кол темаларның аиы-биле өөредилге методика материалдарын, тайылбырлыг сүмелерии бөөр.

Лекторларга, илеткелчилерге дуза болур консультацияларны, темалар аиы биле иитижиткен сап-түңнерлиг, коргузугеринг материалдарны «Пропагандистиң блокнодузга», «Лекторга болгаш илеткелчиге» эгелеринг кылдыр. «Эртемниг атеизм» деп эгелиг чүүлдерге база парлап үндүрер.

«Идеология ажылының болгаш партия өөредилгезиниң дуржулганында» деп эгелиг чүүлдерии журналга үргүлүү парлаар. Аңаа партия комитеттериниң пропагандазының, теория өөредилгезиниң, идеология ажылының методика, бүгү дүрүмгө айтырыгларының дугайында чүүлдерии парлаар. Коммунизмниң материалдарын, социализмниң, коммунизмниң историязының база үргүлүү парлап үндүрер.

Партия өөредилгезиниң системазынга хамаарыштыр педагогика, психологияның, чугаа культурязының айтырыгларының дугайында чүүлдерии «Пропагандистиң — оратор мергежилиниң дугайында», «Дашкаартан өөренип методика школазы», «Идеологиа фронтуунуң дайынчыларына» деп эгелер-биле парлаар.

ЧУРУКТА: Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры С. Тамдын-оол өөреникчилери-биле кады.

Кижи болгаш ооң ажыл-херээ

ХООЧУН МАСТЕР

КЫЗЫЛДЫҢ АЛГЫ ЗАВОДУНУҢ делгем конторазының яйгы кадында узун коридорда улуг самбыра бар. Күш-ажылчы алдарның ол самбыразында кирген фото-чуруктар. «Бистиң заводтуң хоочун кижилери» деп улуг алдын үжүктер-биле сиилип бижээн буянныг состер самбыраның алыс утказын илергейлээн.

Бүдүрүлгениң хоочуннарының фото-чуруктарының аразында дөрткө хар ажа берген эр кижиниң чуруун топтап көрүп, тайылбыр бижип номчуй бердим: «Онлар Самданович Сундуй» деп машинага бижээн болду.

— Гитлержи ханныг фашизмге удур Ала-чуруттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун хүнеринде. Ынчаарда, 1942 чылдың август айның сөөлүүзүнде алгы заводунга чыкпак оол чедип келген ооң экелген шынызыгазын директор топтап номчуп көргеш, айтырган:

— Харың кажыл, оол?

Ондар сыргаш дээш, дүргенип харыылаан:

— Оп сестиг мен, дарга.

— Он сестиг-даа дээр аргажок, сөөгүң хенгир кижи-дир сен. Кадының эки бе, дүмам, эмчиге шинчиттиң бе?—деп, директор айтырган.

— Кадыым кедергей эки, бичии-даа чыргa чок мен, дарга.

Ондарның танывазы, өртен чүве дег кыскыл салдыг, улгады берген кижизе директор көргеш, оортан дилээн чүве ышкаш, оожум чугаалаан:

— Маадырлыг Кызыл шеригге идик-хеп кылып бериң турар бистиң заводка ажылдаары-биле аревэчи Ондар Сундуйну Чөөп-Хемчик кожуунувуң Чадаана сумузунда Араттың революстуг аныяктарының үүр комитединиң чоруткан-дыр. Кидис идик кылыр пехке хүлээп алгаш, оолду база өөредип көөр сиилер бе, Фадей Газисович?

— Охаай, ол-ла болгай. Өөретпейн канчаар. Келир үеним мастерлерни болур орлан-шоваа аныяктар заводка конгуг херек болгай—деп, заводтуң кидис идик кылыр дегинии ынчаардагы начальныгы хоочун мастер эш Газисов харыылаашыл, оолду эдертип алгаш, директорвуң кабинединден дораан-на чорупкан.

Ондар Сундуйнуң күш-ажылчы тускайлаң амыдыралы чөөрбү чедип чылдар буруктаар так ынчаар эгелээн. Кидис идик бүдүрелиниң бүгү технологиязын бодунуң бөш салаазындап артык билир дуржулгалыг хоочун мастер Фадей Газисович Газисовтуң удуртулгазы биле Ондар алды ай иштинде өөренивчилеп ажылдаан. Ол аразында ооң чаа эгелээн бүдүрүлге амыдыралынга хөй санныг бергелер таварышкан. «Хоржок тур мен, хувурай бер. Чадаанамче карап дээйн!» деп будуглаазынның бодал Ондарның сагынынга хөй удаа кирип көөр турган. Ынчалаажок, Фадей башкының сургаары, өөредиҥ күштүг-ле болган. Малчын араттың бөдүүн оглун ажылчын кылдыр өөредип каар дээш Фадей Газисович канчаар кыспаан дээр!

Чартык чыл Ондарга болгаш ооң кады келген эш-оюунге биллирбейн эрте берген. 1943 чылдың марттың 25-те заводтуң бичии кызыл-булуңына ажылчыннар кежээ шыгырт долдур чыглып келген. Хуралдың кол айтырыгарының бирээзи — будүрүлгеге мергежилдиг, бижиг сагылга-чурумнуг өөренивчилерге ажылчын деп разрядтыг ат тыпсыр дугайы. Элээн хөй орус, тыва оолдарга туспус шынызылгаларны берип, оларның холуп байырладыг ёзу-биле директор туткулааш, даартадан эгелеп олар боттары тускайлаң ажылдаарын чарлаан. Өөренивчиден ажылчын болганнарның аразында Ондар Сундуй база бар.

Айлар, чылдар эртип-ле турган. Сундуй бодунуң ажызынга мергежип баргаи. Ооң кылган продукциязын үргүлүг бедик шынарга санаар болу бергеи. Ол чедишкинге мен-гээргеимейн, кидис идик кылырының бүгү нарын технологиязын хандыр шиңгээдип алырын бижиг-биле шинтпирлээн. А ынак башкызы Фадей ирей Ондарның күзелин ишпи-биле деткээн.

— Ол-ла болгай Ондар, эр-хей-дир сен! Кылган кидис идиктериң тас-тыр оо!—деп, хоочун мастер мактагылааш, оолдуң эктиндиве таскатылаар-даа.

Мергежил бедилериниң куруузунга ажыл шагындан дашкаар өөренген соонда шылгалданы Ондар Сундуй дыка эки тудуп, комиссия кежигүүнериниң айтырыгларынга ыяш харыыны дидим берген.

1945 чылдың октябрьда Сундуйга кидис идик кылыр талазы-биле мастер деп атты тыскан. Удаваанда эдилер мастериниге томуйлаткан. Ажылга кыямаккай, мергежилге сундулуг Сундуйну Свердловск хоорайда алды ай хуусаалыг курсче өөредип чоруткан. Өөредилге соолунде кидис идик дегинии механизмиге томуйлаткан. Цехтиң дүк дыдар, ойдурер, бустадыр, кургадыр, будуур бүгү нарын машиналарын ол чедн чылдың дургузунда башкарып, машинистеринің харыысалгалыг ажылын удуртуп келген.

1962 чылда Ондар Сундуйну кидис идик кылыр пехтиң начальныгынга дептидип томуйлаан. Заводка ол өөренивчилеп киргеннинден соңгаар чөөрбү чыл эрткен төрээн цехин боду удурту берген. Мергежилдиг, байлак дуржулгалыг хоочун мастер эрткен чедн чылдарның дургузунда цехтиң ажыл-херээн билдилии-биле башкарып турар.

— Чөөрбү ажыг чылдар бурунгаар заводка кээп турумда, ооң техниктиг хандырылгазы чогенгир турган чүве болгай. Кидис идик кылыр барык бүгү ажылдарны холбиле күүседип турдувус. Ам дээрге, магалыг чүве-дир. Төрээн заводувус сайзырангай техника-биле бүрүн чепсегленип алганынга чоргаарланыр бис—деп, Ондар Самданович чугаалаар. Будүрүлгениң технологиязы-биле ол боду база эки чепсетленип алган деп бадыткан болурувуң бүгү барымдаазы бар. Коммунист Сундуй бодунуң мергежилдиг байлак дуржулгазын аныяктарга могаг-шылаг чокка дамчыдып берип келген болгаш берилдээ турар.

Республиканың хоочун будурулгелериниң бирээзи— алгы заводунуң пайыралдыг коллективи В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнге чедишкининг ужуражыр дээш социалистиг чарышка кириштинээн, күженишкининг ажылдап, бо чылдың баштайгы чартының база июль айның планның даалгаларын чедишкининг күүсеткен. Чүгле июльда бөлин завод ниитизи-биле 82 муң рубльдиң продукциязын будурүп үндүрген. Коллективтиң күш-ажылчы бөлинилелгезинге Ондар Самданович Сундуй удурткан кидис идик кылыр цехтиң ажылчыннары үлүг база киргеп.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнүң бөш чыл планының дөрткү чылының даалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты ажылчыннар ортузунга калбарткан түңнелинде мурнакчыларның хүрээлелиң өскен. Чижээ, С. Биченей, А. Сержи, О. Ооржак болгаш өскелер-даа хүн бүрүле нормазын ажыр күүседип, чүгле бедик шынарлыг продукцияны берип турар.

Ондар Сундуй— чүгле мурнакчы будүрүлгечи эвес, харын идепкейлиг хей-ниитичи, төлептиг ада. Заводтуң партия, профавиел организацияларының сүмелээнин ёзугаар ону коллективте эки-туразының улусчу дружинаазының командирээге томуйлаан. Командир коммунист Сундуй бөлүк дружинниктерин баштап алгаш, ай бүргүүнүң 14-түн хүнүнде, дүнгинің 12 шакка чедир республика найысылалы Кызыл хоорайның кудумчуларынга дежурныйлап, хамаатыларның амыр-дыжын болгаш хей-ниитинин коруумчурумун камгалажып турар. Идепкейлиг ажылчын дружинниктер Б. Сувак, М. Казанцев, О. Очур-оол, Г. Хайруллина олар төрээн хоорайывга бедик сагылга-чурум дээш демиселге үлүг киприп турарлар.

Будүрүлгениң хоочун мастери бодунуң ажы-төлүнүң шын кижизидилгезинге база өредилгезинге улуг кичээнгейин салып келген. Ооң улуг оглу Алексей Кызылдың № 6 школаның сескн класын өөренип дооскаш, адазының кидис идик кылыр цехинде ажылдай берген болгаш артемнериниң үндезинээринге шиңгээдип алырын бот-өөредилге-биле уламчылаар. Серёжазы ол-ла школаның 7-ги, Витязы — 2-ги класстарынга удавас, сентябрь 1-де өөренип эгелээрлер.

Хоочун мастер болгаш күш-ажылдың бо бөдүүн кижизиин коллективте чаптүү-биле хүдүлеп, ооң чымыштыг ижин бедик-биле үнелеп турар.

А. ИРГИТ.

СОВЕТ УЛУС ЧИЗЕ КӨРҮНЧҮҮНДЕ

1970 чылдың январь 15-те ССРЭ-ниң чонунуң эдиг-эчелиг чазиэзи эгелээр. Чедерп берге, дараг девискээрлиг черлерге, Кыдыкы Соңгу чүкке оны дыка арте — бо чайны соөлүүредир эрттирген. Чизениң калбак программазының чамдык кезектерин — материалдар чыырының болгаш сайгарып ажылдаарының аргаларын тодаргайлаарының магадылалын бээр шенелде чизени чамдык черлерге эрттиргилээн.

ССРЭ-ге чон чизезин 1920, 1926, 1939 болгаш 1959 чылдарда — дөрт катап эрттирген. Чоннуң национал болгаш дыл составын тодаргайлаары, ооң национал хамааржылгазын илередири — кол соруглаларның бирээзи. Моон мурнунда чизе дажызынга кижиниң бодунуң айыткзн националын демдеглээр, уруглarның националын ада-иелер тодаргайлап бээр турган. Ада биле не аңгы-аңгы националдыг, ынчангаш уруглarның националын аларды ада-иеге берге болгулаар өг-бүлелергеле оларны нениң националын өзугаар националдыг кылдыр санагылап келгеп.

Чоннуң төрээн дылын айтырып турган, ооң дыл составын тодаргайлаар.

Келир чизениң программазынга төрээн дылындан аңгыда, база бир дыл билирин айтырары немешкеп.

Совет Эвилели — делегейниң ең хей националдыг чурттарының бирээзи. ССРЭ-де чүс ажыг, а чамдыкта 140 улут, биче улус чурттап турар деп. бо-ла бижээн тургулаар. Чурттуң национал составы үргүлүг өскерип турар.

ССРЭ-де национал айтырыг ону чурттап турар улустарның аразында харылзаалардың болгаш коммунистиг ынчпледи тургузаарының хөрээнге оларның киржилгезиниң дугайында айтырыг дег. Октябрь революциязының тилээнинин, ленинчи национал политиканы боттандыргының түңнелинде чедишкининг шинтпирлеттинген. Бүгү националдарның дең эргелии. Совет күрүнениң политиктиг, ажыл-агый болгаш эске-даа амыдырал адырларынга оларның найыралы, аку-дуңма кады ажылдажылгазы ол политиканың ең чугула состав кезектери болуп турар.

Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның, автономнуг областар биле национал округтарның тургустунганы боттарының салымчолун бүгү улустарның боттары шинтпирлээр эргелериниң херек кырында плерели болган. ССРЭ-ниң бүгү хамаатылары националынаан, аразындан болгаш шажынтудулгезинден хамаарылга чокка амыдыралдың бүгү адырларынга дең эргелиг. Ындыг болза-даа национал айтырыгның шинтпирлеттингени, болаавыже, политика-эрге, экономика талазы-биле национларның боттары баш мөнүп башкартыларынга, оларның дыл, культура болгаш өске-даза ылгалдарынга холбакан национал факторларының күштүг болурун соксатқан дээнп ол эвес.

Ол факторлар хөй националдыг Совет күрүнениң амыдыралынга келир үеде база чугула рольдуг болур. ССРЭ-ниң чонунуң национал составының өскерлиишкининерин болгаш ында болуп турар этниктиг болуушкуннарны ынчаарчилер ынчангаш кичээнгейлиг өөренип көрүп турар.

Совет чүртта тыптып келгенинин, дыл, культуразының аайы-биле төрел-хелбээ кижилер бөлүктери улут улустар болгаш национал автономиялыг республикаларынга (чижээлээрге, Ортаа Азияга) улустарның чоокшулажыры база оон бүгү улустарының этниктиг чоокшулажышкыны этниктиг хогжүлдениң кол хевири болуп турар. Ол болуушкуннар биеэки этниктиг (национал) харылзааларының нити күрүне харылзааларынга ажыктыг кылдыр кошкаанны болуп турар төлөөде, оларны этниктиг-политиктиг болуушкуннар дээн харын шын болур. Орус дыл ССРЭ-ниң улустарының база бир төрээн дылы болуп турар. Ынчангаш оларның чоокшулажырында ол дыл чугула ужур-дузалыг. Орус эвес улуг-тарның орус дылды шиңгээдип алырынче түткүлү мурнакчы орус культураның чедишкиннерин оларның шиңгээдип алырынга болгаш националдарның арылажырынга чугула рольдуг. Орус дыл национал дылдарның хогжүүрү-биле чергелештир калбаабиле нептереп турар.

ССРЭ-ниң национал составынга ол бүгү аажок салдарлыг. Совет эрге-чагырга чылдарының дургузунда улустарның ниити саны болгаш оларның улус бүрүзүнүң чон саны өскерилген. Болуп турар өскерлиишкининерниң дугайында тодаргай барымдааларны моон мурнунда эрткилээн чизелерниң материалдары берип турар. 1926 болгаш 1959 чылдарның чон чизелериниң түңнелдерп ең сонуурганчыг. Олар Совет Эвилелинде национал болуушкуннарның угланышкының көргүскен. 1926 чылдың чизезинге 194, а 1959 чылдыңга — 109-ла этниктиг чон ады демдеглеттингеп. «Чиде бергеннерниң» аразында, чижээлээрге, 1926 чылда 243 муң кижилиг мишарлар, 243 муң кижилиг мегрелдер, 101 муң кижилиг кряшеннер, 77 муң кижилиг талыштар, 71 муң кижилиг аджарлар, 53 муң кижилиг тарзачылар, 50 муң кижилиг курама, 34 муң кижилиг кинчактар болгаш оон-даа өскелер ышкаш, элээн улуг этниктиг бөлүктер бээнп бар болгаи.

Социалистиг ниитилелдиң тургустунганының түңнелинде шалыпкын дүргедээп национал каттыжышкының ук тавариглаларның хөй-хөйүвге салдарлыг болган. Совлгу чизеге мишарларның, кряшеннерниң, нагайбактарның көзүлбейн баргавы оларның кол көзининиң татарлар-биле, мегрелдерниң, сваннарның, лаатарның болгаш аджарларның чогу — оларның грузиннер-биле; кинчактарның, тюрктарның, кураминерниң чогу — оларның узбектер-биле каттышканы-биле холбакпан. Төрелдешкек биче-биче улустар улам улуг этниктиг ниитилежилгелер кылдыр база каттышкан. Чижээлээрге, Алтай-Саян сынпарының эвээш кижилиг улустары алтайлар аза алтай кижи, теленгиттер, телеуттар, кумандинер чонпуг алтайлар болгаш качин, сагай, бельтир, койбал, кызылдар чонпуг хакастар болган ийи улус кылдыр каттышкан. Кашгарлар биле таранчылар уйгур улустуң составында киргеп.

ССРЭ-ниң улустары сөөлгү он чыл дургузунда улам чаңгыс аай будүштүг апаргаи, оларның тус-тус кезектериниң аразында ылгал чиде берген. Совет эрге-чагырганың башгайгы чылдарында помөлөр, кержактар, казактарның чамдык болүктери, камчадалдар орус улустуң кезии бис дивес тургулаан, олзрның дыл-домаа, амыдырал, культуразы орустарның кол кезээнден ылгалдыг чораан. Ам оларны орус улустуң этниктиг болүктери кылдыр ылгазы бөзин берге апарган. Бойтарның, лемкилерниң, гуцулдар биле украиннерниң аразында: латгалдар биле латыштарның, памир таджиктери биле таджиктерниң аразында ылгалдар база тодаргай-ла чидии турар. Ортаа Азияның, Казахстаннын. Кавказтың хей-хөй улустарының торел-болүк, чердевискээр аайы-биле аңгыланчак чораапы узуткаттынган.

Сөөлгү түңнелинде, ССРЭ-ниң улустарының кижи санының өскерлип турары этниктиг хогжүлде угланышкының база бпр көргүзүү болган. 1926 чылдан 1959 чылга чедир орустарның, грузиннерниң, узбектерниң болгаш татарларның саны ийи хире катап, азербайджаннар биле армяннарның саны 70 ажыг хуу көвүдээн.

ССРЭ-ниң чамдык улустары (мордвалар, кареддер, вепстер болгаш оон-даа өскелер) этниктиг өске улустар-биле аралашкаш, оларның кижи саны оожум өзүп турар. В. И. Ленининиң дедиглеп чорааның ёзугаар алырга, капитализм үеэниде безин ындыг аралажышкын чогумчалыг салдарлыг болуп турган. ССРЭ-ниң кол-кол улустарының хөй нуруузунуң дыл, культура талазы-биле тускайлаң амыдырапдыы моон сонгаар-даа үр үениң дургузунда хевээр ортар. Ындыг болза-даа хөй-хөй улустар келир үеде база улам чоокшулажып, каттыжар деп болур.

ССРЭ-де улустарның девискээр аайы-биле холужарынга, холушкак национал өглениишкинвер санының көвүдээрине, дыл солчурунга, националдар аразынга харылзажырының дылы кылдыр орус дылдың улам пептереп турарынга капсырлаштыр болуп турар национал болуушкуннар ниитизи-биле ССРЭ-ниң чонунуң чамдык болүктериниң национал бот-медерелиниң четчир хемчээлдиг-биле тодаргай эвес болурунга чедирип турар. Ук болүктериниң хей-хөй төлөлекчилери бодун кайы-бир националдың кижизи мен дээрине хаяа эвес бергедээр ужурга таваржыр апарган. Коммунистиг тургузуушкунга националар чоокшулажыр болгаш каттыжар чүткүлдүг апаар деп. В. И. Ленининиң бай бурунгаар чугаалаанын база совет ниитилелдиң социал-экономика хогжүлдезинин боттуг мозузун барымдаалаш, келир үеде ниити-совет националдыг бот-медерелдиң тыптып келири улам калбак хемчээлдиг апаар деп болур.

Соломон БРУК,
география эртемнериниң доктору, ССРЭ-ниң эртемнер академиязының этнография институдунуң директорунуң оралакчызы.

Виктор КОЗЛОВ,
төөгү эртемнериниң кандидады.

(ПМА)

ШЫДЫРААЧЫГА БУЛУҢ

ОН БИРГИ КИЧЭЭЛ

ТЕРГЕ-БИЛЕ МАТТААРЫ

Чааскаан арткан ноянны шыдыраа холуңун кыдынче чыгаи алгаш, терге-биле маттап болур. № 1 диаграммада кара ноян хөл кыдынче чыгадып келген. Караның көжу.

ДИАГРАММА № 1

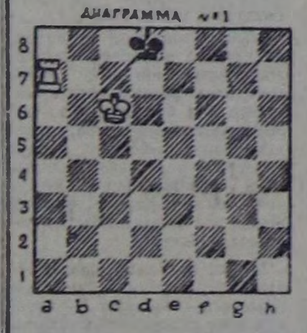

Кара ноян ак ноянга удур турбас дээш кызыдар дээрэн илдеп. Бир эвес 1.. Крd8—c8 деп көжер болза, 2. Ла7—a8Х. Ынчангаш кара ноян дезер ужурлуг: 1... Крd8—e8. 2. Крс6—d6 Крe8—f8. 3. Крd6—e6 Крf8—g8 4. Крe8—f6 Крg8—h8. 5. Крf6—g6 Крh8—g8.

Кара ноян чеже-даа дессе, ак ноянга удур турар апаргаи. Ынчангаш 6. Ла7—a8Х чайлаш чок. Хөл кыдынче чыгадып келген ноянны матка олуртуру белен дээрэн билдингир-дир.

Ноянны хөл кыдынче чаңгыс терге-биле чыгап кээп шыдавас бис. Терге бодунуң ноянны-биле демнежип турган, ону чыгап кээп болур. (№ 2 диаграммазны көр).

Ону көрээлиер: 1. Крa1—в2 Крe5—d5 2. Крв—c3 Крd5—e5 3. Крc3—d3 Крe5—d5. Кара ноян төп шөлдерден үндур кыстырбас дээш кызыдыы турары бо.

4. Лh1—h5+. Нояннар бот-боттарынга удурланыштыр турда, терге-биле шалажышкын удурланыкчы ноянны төп шөлдеп дир горизонтал аткаарлаарынче албадаар апаар дээрэнн аскерип көрүнер.

4... Крd5—d6 5. Крd3—e4 Крd6—c6. Кара тала нояннар бот-боттарынга удурланыштыр турар байдалче кирбес дээш дешп турары ол. 6. Крe4—d4 Крc6—b6 7. Крd4—c4 Крb6—c6. Кара ноянны ак ноянга удурланыштыр турар кылдыр албадаптывыс. Кара талага ол ажык чок дээрэн билдингир болгай, ынчалзажок, бпр эвес ол тала 7... Крв6—a6 деп кошкен болаа, 8. Лh5—a5 деп көштүн соонда кара ноян хөл кыдынга үзе кирдире бээр ийик.

8. Лh5—h6+ Крc6—h7. Ноян база бир базым аткаарлай берш. Крc4—c5 Крd7—e7 10. Крc5—d5 Крe7—f7 11. Крd5—e5 Крf7—g7.

Бир эвес 11... Крf7—e7 болаа, 12. Лh6—h7+—ноян кыдыкы шугумче чыгадыптар. 12. Лh6—f6 Крg7—h7 13 Крe5—f5 Крh7—g7 14. Крf5—g5. 15. Крg7—h7 15. Лf6—f7+ Крh7—h8 16. Крg5—f6 Крh8—g8 17. Крi6—g6 Крg8—h8 18. Лf7—f8Х.

Көрдүнер бе? Терге-биле маттаарының аргазын катаптаарынга дөрт мергежилгени бердивис. Ол туруштарның шуптузунга ак тала эгелеп көжер ужурлуг.

1) Ак тала—Крd6, Лd5, кара тала—Крc8. Ийи көштен мат.

2) Ак тала—Крf5, Лf1, кара тала—Крg8. Ийи көштен мат.

3) Ак тала—Крe7, Ла7, кара тала—Крh7. Үш көштен мат.

4) Ак тала—Крe2, Ла1, кара тала—Крg2. Дөрт көштен мат.

ДИАГРАММА № 2

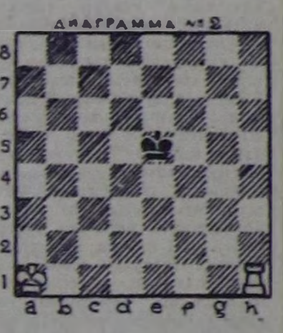

Шыдыраа маргылдааларында

СТОКГОЛЬМ. Шыдыраалаарынга эр улустуң делегей чемпионадының баштайгы маргылдаа ээлчээнге Москваның күрүне университединиң студентизи Карпов Чехословакияның төлөлекчизи Нецкаж-биле шүүлде салыынга ужурашкан. Салыг доозулбайн артып калган. Карпов артык бир бодалыг. Делегейниң амгы чемпиону пуэрториканы Каплан Будячичини (Югославия) уткан. Оон арткан шүүлде салыларынга Юнке (ГФР) Диасты (Куба), Фогт (ГДР) Маккейни (Шотландия), Урцика (Румыния) Кастрону (Колумбия) уткан. Андерсонпуң (Швеция) Алориан-биле (Венгрия) салыы соңгаарлаттынган.

СКОПЛЕ. Югославияның ол хоорайында шыдыраалаарынга делегейнин «эп-сеткил каттыштырылгазы» деп маргылдаазы дооступ турар. Чедир ойнаттынмаан ийи салыгны доозары арткан. Амгызында 15 салыг эрткен соонда шүүлүп турар кижиктерниң байдалы мындыг: Корт (Чехословакия) биле Матулович (Югославия) 11-11, Холмов 10 үүлүг (бир салыы арай баксырай берген байдалдыг соңгаарлаттынган), Смыслов 10, Куранпа (Югославия) 9, 5, Ульман (ГДР) 9 үүлүг болгаш доостаан бир салыы үүп алырынга эки туруштуупда соңгаарлаттынган.

(СЭГА).

ЧАГЫРГАЛЫГ АПАРГАН МЕТАЛЛ

Чырыкка ак-көксүмээр кылдыр чайынналып турар, кызагар-куу өңнүг металл Д. И. Менделеевтиң элементилер бөлүгээзр системазында 73 дугаар черип эзлеп турар таңгал ол. Ону улус чагырга чок металл деп, үр ие дургузунда адап келген.

Таңгалдың арыг боду ховар көстүр. Чер бүдүмелинде ооң бары дөңгүп-ле 0,0002 хуу. 1802 чылда швед химик Антерс Экеберг арыг таңгал үндүрүп алыр деп оралдашкан. Ооң кылган шепелделери бүтпейн барган. Ынчангаш ол химик Фригияның Таңгал хаанының хинчектеппишкинерининиң дутайында гректерниң тоолчургу чугаазын сөктып келгеш, металлды таңгал кылдыр адаар деп бодап алган.

Таңгал аажок быжыг, кадыг. Хевиллеттингир болгаш узанылгага болбаазыраттынгыр. Химияның өскертилге салдарынга алыспас—ең чугула база бир шынарлыг. Ол күштүг болгаш мөөнеттингеп азот кислотазынга безин ол эзилбес. Ам ол металл ажыглаттынар аргалыг болу берген. Ону химияда, медицинада, металлургияда, машиналар будүрүлгезинде — ажыглавас-ла чер чок. Ооң-биле каңның кырын каттадыр шып каврга, каң улам быжыг болгаш дадарбастай бээр. Таңгал чуга каптазынар бөш сөөгүн кезип эмнээрине ажыглаттынып турар. Ооң дузазы-биле хан дамырларын тудуштурар, шыгган тканьларын солуур.

А. ПЕТРУХИН.
(СЭТА-ның корр.).

Редактор К. Н. ДИИГА.

КИНО

АВГУСТ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Берлин чедир орукка» 9.45, 11.30, 3, 4.45, 6.30, 8.15, 10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночыында 10. «Даки» 11, 1.30. «Кыстарны оорлаары» 3.20, 5.15, 7.10, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыында 10. «Ужуражыр черп — Женева» (1-ги, 2-ги серпялары) 3, 6, 9 шактарда.

«ВОСТОК»: «Салтан хаан дугайында тоол» 1, 3, «Дүнге куржаткан Бомбей» 5, 7, 9 шактарда.

«ЧАЙГЫ ТЕАТРГА»: «Анна Каренина» (1-ги, 2-ги сердялары) 4.30, 7.30 шактарда.

Совет кинонуң 50 чыл оюнга уткуштур респудликаның кинотеатрларынга

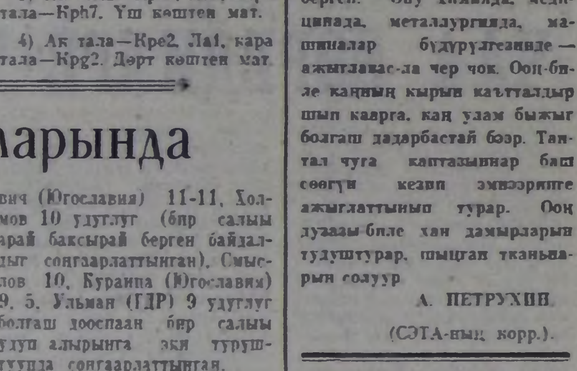

деп кино үнер. Кинону Довженко аттыг киностудия тургускан. Ында аныяк гуцул кыс. Аннычка биле совет партизан Андрейниң ынакшылын көргүскен.

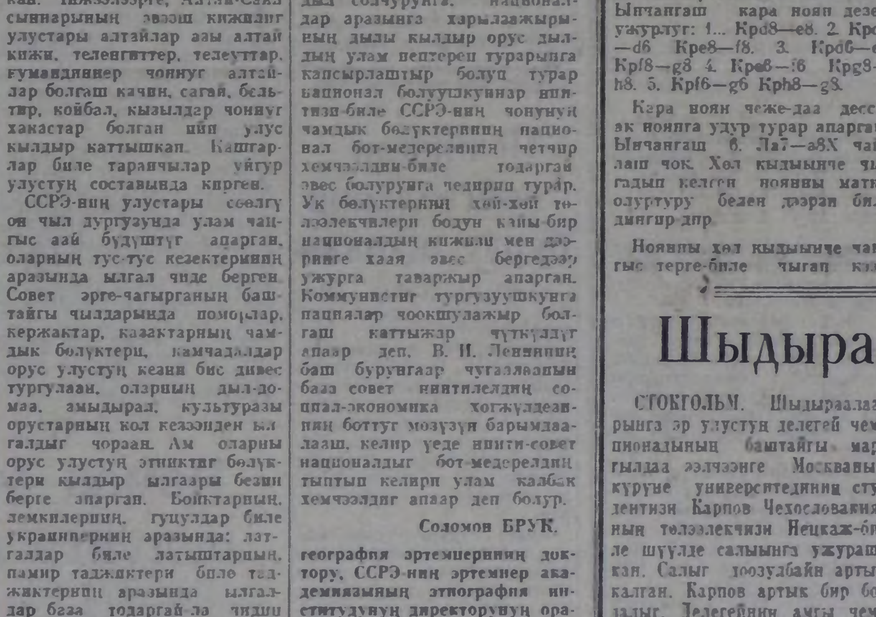

ТӨРЭЭН ТЫВАВЫС ДЕЛГЕМНЕРИНДЕ. Межегейде оттап чоруур тевелер. *В. АЛЕКСЕЕВТИҢ фотозу.*

Гоголь чурттап турган бажында...

Москваның Суворов бульварында 7-А дугаарлыг бажыңның даштында шөлээн садчыгаш бар. Ол бажынның кодан иштинде ийи кат база бир бажыңның соңгаларының баарында Гогольдуң талыйтыр боданган шинчилиг хүлер тураскаалы шимчеп дивестей берген турар. Ону шевер Н. А. Андреев шуткуп тургускан. Улуг чогаалчы мөчүүрүнүң мурнуу чарыында ол бажыңга дөрт чыл чурттаан. Анаа «Ревизорун» артистер биле чогаалчыларга номчуп берип турган, оон соңгаагыда шыыкканынга шыдашпайн, «Өлүг сунезиниериниң» ийнги кезиин өрттедипкен...

7-А дугаарлыг бажыңга удавас Н. В. Гогольдуң музейи ажыттынар.

Ам ында тулуг-чаартылга ажылларын кылып турар.

(СЭГА).

редакциянын адрези

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда кылдызының 35-24, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 23-54, культура кылдызының 37-13, кодаа ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа база совет тургузуг кылдызының 21-27, информация кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында паралага эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00969

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫШЫҢАР!

1925 чылда үнелеп эдилгеннең

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. АВГУСТ 23 СУББОТА № 198 (8044).

Өртээ 2 көп.

Иван Павлович Желтухин— Тыва орун-тудуг эргелелиниң хөөчүн ажылдакчызы. Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу. Ам ол эргелелиң бирги участогунда экскаватор машинизи. Шагаан-Арыг биле Чадаманы тудуштурар орун тудуунда күнде-ле будуң чартык-ийи норманы Иван Павлович күүсеп турар.

ЧУРУКТА: И. П. ЖЕЛТУХИН.

Г. СПРОТИННИҢ фотозу.

Төлээлер Бухаресте

СЭКП ТК-ның нежингүү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Н. Новиков баштадыр совет төлээлер Румынияның фашистиг дарлалдан хосталганының 25 чыл ониүн байырлалынга киржири-биле Москвадан Бухарестиде баргай.

Төлээлерниң составында—СЭКП ТК-ның нежингүү, ССРЭ-ниң камгалал министриниң бирги оралакчызы, Совет Эвилелиниң Маршалы М. В. Захаров, Украинаның КП Одесса обкомунуң бирги секретары М. С. Синицә, Совет Эвилелиниң Румынияда Социалистиг Республикада элчизиниң А. В. Басов.

Дүжүт ажаап алыышкынының хүн демдеглели

ТАРАА БҮРҮЗҮН—БУНКЕРЖЕ!

Хүн келген түдүм-на республиканың ажыл-агыйларының тараа шөлдериниче хову корабльдери немежип үнүп турар. Дүжүт ажаап алыышкыны түлүктээн, оон темпизи дүүнгүзүндеи бөгүн бедип турар. Таңды, Каа-Хем, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнар тараа культураларының ажаап алыышкынын кидин түлүк чоруда берген.

Август 22-ге чедир медээлер ёзугаар анырга, республиканда ниитизи-биле 16,1 муң гектарның тараазы ажаап алдынган, ол тараазын ажаап аяза чогуур бүгү шөлдүң 6,5 хуузу болур. Бүгү кестинген шөлдүң 9116 гектарының тараазы бастыртынган болгаш күрүнеге 1793 тонна тараа дужаттынган, ол планга онаштыр 2,9 хуу-дур.

Дүжүт ажаап алыышкынында экү үлегерни «Кок-Тей» совхозтуң тараажылары көргүзүп турар. Тараажының арын-нүүрүн бодавышаан, олар хамыкты мурнай күрүне-биле үе санашкаш, пландан ажыр тараа дужаарын үргүлчүлеп турарлар. Ажаап алыышкынның баштайгы хүнериндеен-не бо ажыл-агыйның тараа шөлдеринде комбайнерлер Пир Югап, Наиль Хафизов, Василий Жарков олар кончуг экү ажылдап келгеннер. Бо эштер ээлчег нормазын 140—160 хуу кылдыр, экү шынарлыг күүсеп турар.

Кызылдың сайгарылга баазазынче ам бедип чаа дүжүттүң тараазының 232 тоннаны дужаашкан «Тиилелге» совхозтуң дүжүт ажаап алыышкынында киржип турар комбайнерлер оргузунда социалистиг чарыштың комбайнерлер Монгуш Хүрешоол. Монгуш Юзей болгаш Монгуш Маадыр-оол олар баштап турар. Оларның кижи бүрүзү хүн нормазын ажырып, ескелерге мурнакчы үлегерни көргүзүп турараар.

Тываның тараажылары дүжүттү чогуур үеде, чидирип эвка ажаап алгаш, күрүне мурнунга плазының онаалдазын чедиишкинниг күүседиринге быжыт бүзүрелдир. Начаалажок дүржулга станциязының (кол агроному эш Малагуев) бешки бригадазында ажаап алыышкынының баштайгы хүнериндеен үрей кылыышкынны болдурган чүүл бар. Шөлде чиңге-тараазы ажок ор, багай кестиргеш, чамдыызын кагылапкан.

Үрей кылыышкын ажаап алыышкынга түрбэс ужурлуг. Тараазы кестирерин, бастырарын, щиңнарга калгалаарын шынгыы контрольга тургузары ажыл-агыйның удуртукчуларының, түскай эртемниглериниң, бригадирлериниң болгаш тараажы бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези болур.

Дүжүт ажаап алыышкынының хүн демдеглели

ПАРТИЙЖИ ДЕТКИМЧЕ

1969 чылды совет кижилер ленинчи күш-амыдың чылы деп адаан. Ол бисти найгамчыктыг төвүлүг хүн—Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур ёюнга улам чөөкшуладып турар. Совет кижилерге Ленинниң ады чөөн болгаш эң эргим үнелиг. Ынчангаш бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү амыл-ишчилери алдарлыг юбилейни ленинчи чагыгларны амыдыралга баттандырарынга, коммунизим тургузуушкунуңуң херээнге чаа-чаа чедиишиннинг утпуур туза-сорулуг.

Москвачылардың болгаш ленинградчылардың беш чыл планын хуусаа бетинде, 1970 чылдың ноябрь 7-де, күүседир дээн патриоттуг эгелээшкинин эдербишаан, Тываның амыдчы чоннары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур ёюнга төлептиг ужуражыры-биле социалистиг хүлээлгени алган.

Ооң эгелекчилери «Тыва даг-дүгү» комбинаттың даг-дүгү арыглаар фабриказының, Кызылдың электростанциязының, Таңды болгаш ёске-даа районнарның совхозтар болгаш колхозтарының коллективтери болган. Ону күүседири-биле иштики курлавыларны болгаш аргаларны эң долу амыглаары, күш-амыдың будурукчулүүн бедидери, үлетпүрүң база кээ ашыл-агыйның продукциязын көвүдедири, ооң бот-үнезин чиңгедири, шынарын зиилидери болгаш социалистиг чарыштың калбартыры деп амыл-ишчилер санап турар.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың даг-дүгү арыглаар фабриказының коллективи 1969 чылда муң тонна сорттуг даг-дүгүн пландан ажыр бээр хүлээлгезин чартың чылда күүсеткеш, ооң ажыр берип эгелээн. Партия комитеди, ооң эге организациялары чугула участоктарда коммунистерни быжыглаан. Комбинаттың мурнакчы коллективтерин—арыглаар фабриказын, даг-транспорт, септелге-механиктиг цехтерин, электростанциязын, мурнакчы эзлеглерни коммунистер баштап, удуртуп турар.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур ёюнга төлептиг ужуражыр дээн чарыштың эгеленчилериниң бирээзи Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң ажыл-ишчилери мал чемининг белетхелиниң планын күүсеткенин рапорттаан.

Беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир, ленинчи юбилейге төлептиг ужуражыр дээш бүгү улустуң социалистиг чарышы хүн келген тудум-на калбарып турар. Укам бедиткен хүлээлгелерни «Мешегей» совхозтуң, Чөөн-Хемчиктиң «Искра», Каа-Хемниң «Тиилелге» колхозтарының ажыл-ишчилери алгаш, ленинчи юбилейге төлептиг ужуражырыынче республиканың колхозчуларын, совхозтар ажылчыннарын ыйгырган. Ону кодээниң ажыл-ишчилери калбаа-биле деткип мал чемининг белетхелин, дүжүт ажаалдазын кыска хуусаада, шынарлыг, организастыг чорудар дээш күжениишиннинг, ажылды калбарткан.

Бо талазы-биле партия организациялары бөттүг хемчегларни ап, агитмассалыг ажылды, социалистиг чарышты негелдеге дүүштүр калбарткан. Чарыштың эгелекчилериниң үлегерин эдерген Бай-Тайганың «Мурнакчы» колхозу, Каа-Хемниң «Бүрен» совхозу, Улуг-Хемниң Жданов аттыг колхозу мал чемининг белетхелин организастыг чорудуп турар. «Кок-Тей» совхоз тараа ажаалдазынче чогуур үезинде белетхелдиг киргеш, күрүнеге 450 тонна тараанны садып, планын күүсеткен, олар муң тонна тараанны күрүнеге бээр хүлээлгени немей алган.

Тес-Хемниң «Чодураа» колхозу, «Тес-Хем», «Барлык», «Совет Тыва», «Тыва» совхозтар мал чемининг белетхелин организас чок чорудуп келген. Ол чүнү хереченилеп турарыл дээрге ында партия организациялары ажыл-ишчилерге мурнакчы коллективтерниң патриоттуг эгелээшкинин чедир тайыбырлап, таныштырбаан, ниитилерниң харыысаагазын бедитпээн, олардан негелдени кошкаткан болгаш чарыштың шимчедикчи күжүн чедир үнелевээнинде болуп турар. Хөмүдап турар ажыл-агыйлар мурнакчыларга деңнежир дээш бар арга, күралвырларын шын ажыглаал, бүгү хемчегларни алыры негеттинип келген. Орта партия организациялары улуг рольду ойнаар ужуралуг.

Автомобиль транспортунуң ажыглаалын коскузу-биле экижидер дээш болдунар-на хемчегларни алырынче республиканың автотранспорт ажылданчыларынга база чөлээчыларынга СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ыйгырыы улуг детнимчени алган.

Кызылдың № 2 АТБ-ниң коллективи ыйгырыгны чугаалажып көргеш, бедиткен хүлээлгелерни ескелерден мурнай алган. Кызылда № 1 АТБ-ниң коммунистери бөдунуң хуралынга ыйгырыгны чугаалашкаш, № 2 АТБ-ниң коллективиниң чүүк соорттулгезиниң темпизин дүргедедир, дүүштүр ажаап алыышкынынга идепкейлиг киржир дугайында үнелиг эгелээшкинин детккэн, хүлээлгени алган. Ёске-даа автотранспорт будурулгелери, колхозтарның, совхозтарның автотранспорт ажылданчылары бөттарынга хүлээлгелерни алгаш, ажыл-херек кырынга бөттандырып киргипкен.

Мал чеми болгаш тараа ажаап алыышкында киржип турар автотранспорт ажыл-агыйларындан чоруткан машиналарның ажылының байдалын алырга чамдык четпестеер илереп турар. Дузалажыры-биле келген автомашиналарны будурукчулүүр эвес ажыглап турарының, күш-амыдың организас чогунуң фантылары бар. Республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының дына хөй машиналары «Россия» совхозта ажылдап турар. Оларның чөлээчыларының күш-амыдың чуруму багай, ажыл-шагын үзүп, арагалаар чоруктары илереп. Шаң мындыг четпестерни чайлаадыр талазы-биле хамаарышкан организациялар бөттүг хемчегларни алыр херек.

Амгы үеде партия организацияларының чугула сорулгазы болза, мурнакчыларның эгелээшкинин детккэн улам калбартыры, хүлээлгелерни амыдыралга бөттандырарынче ажылчы чоннуң бүгү күжүн мөөңнээри, социалистиг чарышка удуртулганы күштелдирери болур. Коммунистерни ажылдың шимтирлиг участоктарынга быжыглаарынче, социалистиг чарыштың болгаш будурулгениң мурнакчыларының арга-дүрүлгазын нептередиринче, хөмүдап турарларга эш-хуузунуң дузаламчызын коргузеринче партия организациялары хүн бүрү сагыш салыр ужуралуг. Бүгү улустуң социалистиг чарыжының киржимчилери бөдунуң күш-амылы-биле чаа амыдырал—коммунизимни тургузуп турар. Ынчангаш мурнакчыларның эгелээшкинингге хүн бүрү болгаш домтаамал партийни детккимчени коргузер ужуралуг бис.

Бүгү күштү—ажыл-херекче

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИН-БИЛЕ БАЙЫР ЧЕДИРГЕН

№ 3 автотранспорт будурулгезиниң чөлээчылары, септенчилери, инженерлери, техниктери эртен амыл шагы эгелээр мурнунда-на кызыл-будукка чыглып келгеннер. АТБ-ниң директору В. Ф. Филимонов дүжүт ажаалдазынга шалыпчы ажылдаар дугайында СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң республиканың бүгү чөлээчыларынга ыйгырыгының, Кызылдың № 2 автотранспорт будурулгезиниң дүжүттү кыска хуусаада чидириг чөк ажаап аныр талазы-биле социалистиг чарыштың калбартыының дугайында эгелекчи саналын чыыллганнарга таныштырган.

АТБ-де хөөчүн чөлээчы В. Князев сөс алгаш, эгелээшкинни детккип, тараа соорттулгезинге бедик будурукчулүг ажылдаарынче эш-өөрүн ыйгырган.

Ооң бодүүн, харыысалганы ханы биляен состерин чөлээчылар, септенчилер таарзының дыңнаанмар.

№ 1 автотранспорт будурулгезиниң коллективи № 3 АТБ-ни социалистиг чарышка ыйгырган. Ону коллектив хүлээп алган. Хавак-Кырында автобудурулгеден бедик көргүзүглерни чөөп алырын хуралдың киржиничилери шиитпирээн.

Автотранспортчулар социалистиг хүлээлгени алган. Күсну дүжүт ажаалдазынга бүгү нүралвырларны ажыглап, күш-амылдың будурукчулүүн өстүрери чугула. Кывар-чаар чүүлдерни каминап, ооң күселиг-биле немелде рейстерни кылырын чөлээчылар хүлээнген.

Үшлу яленнаның начальниги хөөчүн автотранспортчу Николай Черноусов бирги яленнаның чөлээчыларын социалистиг чарышче ыйгырган. Ону бирги яленнаның начальниги Александр Вохмин түүлдүгзүнүп хүлээп алган.

Дүүнге чедир № 3 АТБ-ниң 17 автомашинази «Тиилелге», «Элегес», «Мешегей», «Бурунгаар» совхозтардан тараанны сайгарылга баазазынче совртүп турар.

Хураага олурушкан чөлээчылар Кур-Чөр суур биле Кызыл аразының оруунуң багайым, «Бурунгаар» совхозта тараанны чүгле комбайнинниң бөш шаанга чедир чүдүрүп турарының дугайында шүүлгүчүлээ, ону чайладыр хемчегларни алырын хамаарышкан организациялардан сөлүп дамчыштыр дилээнмер.

Бистиң корр.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ХҮН ЫНЧААР ЭГЕЛЭЭР

Ыржым удаан хоорай дыка эрте турда-ла хөлзең эгелээн. Он-он чүк машиналары Кара-Дашче шуужушкан. Автобүстан дүшкен кижилер боттарының ажылдаар черлеринче тарап чоруп-ла тургулаан. Баштайгы үлетпүрлүг хоорайның күш-ажылчы хүнү ынчаар эгелээн.

Рудникке ажыл база-ла хайның үнген. Бүдүн дагның белинге чедир кинр казып каан черде одуртур чыскаалыпкан кижилер даг-дүгүн түскай бункерлерже чыып үрүп, ооваландыр болуп турлар. Чаңгыз-ла 25 тоннаны чүктээр күчүдүг машиналар улуг үскүштүг экскаватор чаныпта дожтааштарга, оларның кузовтары ша-даа четпес дола бээр. Ынчалдыр-ла фабрика-биле аразынга сарыг хүнүг бадыр машиналар үзүлбес.

Бир болук, шалыпкын ажылдап турган улуска чедип келдивис.

— Хереглеп чораан бригадириивис дуу ол-тур — дээш, комбинатта комсомол комитединиң секретары Сергей Ооржак бир кижиже айытты.

Холдарында борбак-борбак сиир-даш туткан, күдер шыйлыг ер бодунуң ол «чүгүн» бункерже кинр октапкаш, бистиң-биле мекди солушту. Хол тудушкаш, бригадир Ооржак Шевер-оол дээрзин билип алдым.

— Бо комсомолчу-ажыктар бригадазы-дыр, мында шуптуг он бир кижи ажылдап турар бис. Шуптуг-ла хын дээн ажыктар ийин—деп, ол тайыбырлаан, чугаазын уламчылады.—Дуу чер үттеп турган эрни Монгуш Дыртык-Кара дээр. Ол үттекчи хүлээлгезин ак сеткиздиг күүседип, хүн нормазын үргүлчү ажырып келген кижи. А ооң бетинде даш чыыр турар ийин кижи—руда чыыкчылары-дыр. Бистер ай, квартал планнарын үргүлчү-ле ажыр күүседип келдивис.

— Кымның бригадазы мурнап турарыл?— деп, бистин айтырывыска ол мынчаар харылаан:

— Анатолий Чиркинге удуртқан ажыктар бригадазы-биле аравыста чарыштыг бис. Эртикен чартык чылдың дүргүзүнде оларга аштырбайн келгеш, шиинисти ол хевээр-ле тудуп тур бис.

Ол аразында бистиң чаныпыска бригаданың мастерп Юрий Симоленко кылаштап келгеш:— Руднипте бригадалардан болларга чедерлер чок ийин. Амгы бо хүнүерде 15 тонна даг-дүгүн чыыткан, хамыкты аштылар—деп, макталкагды.

Бригаданың кижилери шуптузуу — чаңгызы, чаңгызы — шуптузуу дээш ажылдап турары илдең болду. Олар хүнүң бирги чартыында 2,8 тонна даг-дүгү чыыр нормалыг турган, 4,5 тоннаны чыгдылар. Эртен-даа, дүштеки чаңсар соонда-даа ажылдан хоңдулар кижилер мурнундаа турбайн келген. Ооржак Шевер-оолдуң бригадазы чартык чылда эки ажылды дээш комбинаттың шилчиир Кызыл вымпелин, ВЛКСМ-ниң Ак-Довурак хооркомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Ленинчи юбилейге, Совет Тываның 25 чылынга күш-ажылчы соңиг ужуражыр дээш комбинатта ниитизи-биле 12 коллективтиң аразында социалистиг чарыш калбаргаан. Коллектив бүрүзү мурнуку одургуну ээлээр дээш турүжүп турар.

К. САРЫГ-ООЛ.

Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунда

БЕДИК ШАҢНАЛДАР

Республиканың чаа тудугларынга үре түңнелдиг ажылдаанны дээш база Тыва АССР-ниң чурттакчы чон оргузунга политика-массалыг ажылга идепкейлиг киришкени дээш Москвадың автоорук институдунуң студентилериниң болгаш Москвадың ужар түүл технологтуг институдунуң студентилериниң тудуг отрядтарын Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиндиве шаңнаан.

Республиканың чаа тудугларынга үре түңнелдиг ажылдаанны дээш база Тыва АССР-ниң чурттакчы чонунуң оргузунга политика-массалыг ажылдарыны чорударынга идепкейлиг киришкенин дээш Ленинградтың ужар түүл приборостроение институдунуң отряд командири Виктор Михайлович Богомоловту, Москвадың ужар түүл технологтуг институдунуң отряд комиссары Юрий Матвеевич Богатовту, Москвадың автоорук институдунуң штаб начальниги Олег Петросович Гудюкинны, Москвадың Н. Э. Бауман аттыг Дээди техниктиг училищезиниң студентизи Владимир Прокофьевич Давиденкону, Москвадың пис-таавы институдунуң студентизи Анатолий Алексеевич Захаровту, Пензадың политехниктиг институдунуң студентизи Николай Георгиевич Корешковту, Москвадың автоорук институдунуң студентизи Валентин Александрович Лысенкону, Москвадың делегей харылзаалыының күүрүне институдунуң студентизи Михаил Евгеньевич Рыбалкинни, Москвадың аъш-чем үлетпүрүнүң технологтуг институдунуң студентизи Светлана Васильевна Сарыбпаны, Москвадың ужар түүл технологтуг институдунуң студентизи Татьяна Павловна Фоминаваны Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле шаңнаан.

БЫЖЫГ БИЛИГ ДЭЭШ

Август чөвүлел хуралындан

Келир үениң салгакчыларын өөредип, кижизидериниң херээнге Тыва республика төвүнүң башкылары арткан өөредилге чылында төлептиг үлүг киирип ажылдаан. В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур алдарлыг ёюнга чедиишкинниг ужуражыры-биле школаларның өөредилге-кижизидилгелиг ажылының түңнелин үндүрүп, ленинчи юбилейниң чылында эң-не күжениишкинниг ажылдаарынче угланган чугула сорулгаларны Кызыл хоорайның башкылары август чөвүлел хуралынга чугаалашкан.

Хоорайга хамаарышкан бүгү-ле школаларга 9930 уруглар хаара туттунган. Оларның аразында 1107 комсомолчулар. 3650 пионерлер бар. Өөредилгениң ниити хуузу 94,3 болган. Ооң мурнунда өөредилге чылынга деңнеэрге чүгле чаңгыс хуу немешкен. Хамык ужур өөреникчилерге эртемнериң байлак үндезиниерин бүзүрелдин-биле бээринниң херээнге башкылар коллективтери канчаар ажылдаанын хоорооно эргелекчизи эш Борисова болган саналберген башкылар сайгарып чугаалашкан.

Класс удуртукчуларындан 151 башкының өөреникчилери экү өөредилгелиниң коргүскен. Ооң аңгыда 35 башкының өөреникчилеринден бир-бир кижи багай өөредилгелиг. Сес чыл школаларындан № 8, 4, 10, ортумак школалардан чедя, бир дугаар школалар, школа-интернат школачыларның быжыг билиглиин чедип алган. № 1, 4, 7, 8, 9, 10, 14 болгаш Элегес-Аксы, Кунгуртуг школалары эрткен чылдарга деңнеэрге дээре түңнелдерлиг болган. 417 өөреникчи чүгле беш демдектерге, 2701 кижи экү өөредилгелиг болган. Бистиң чуртувуста бүгүнүнгиниң өөредилгезин бедик деңнелге кодуруп үндүрериниң төлептиг үлүүн киирип келген мурнакчы башкыларның саны өскен. И. Помазанова, Л. Галактионов, Н. Полухина, А. Мокшина, А. Алдын-оол, Н. Седип болгаш өскеда башкылар улус өөредилгезиниң тергиинээри болуп шылгараан. Башкылаарының арга-дүрүлгазынга мергежээн бо башкыларның өөреникчилери эртемнер айы-биле быжыг билиглиин шылгалалар үезинде көргүскен. Оларның өөреткени ооллар, кыстарның хөй кезии башкылар, амчылар болгаш өскеда профессиянның түскай эргинниглери апарган. Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургустуруга бижаан, мергежлиг олар берип турарлар.

Өөредилге болгаш кижизидилгениң чорудулгазында четпес түүлдер маңаа база тодаратпаан. Школаларда өөренип турарлардан 313 кижи багай демдектерни ап, ийи чылчылар болуп арткан. 245 кижи кызыы билиглиин коргүзүп, күскү шылгалдаларны эртер үезүрга таварышкан. Оларның хөй кезии математика аймаанга багай өөренип турарындан ангыда, география, биология ышкаш белен шингээдип ап болур эртемнерге база кошкан билиглиг болуп турар.

Кошкак билиглериг уруглар арбыдаан черлерге 9, 11, 14 дугаар школалар хамаарыжыр. Оларның директорлары В. Филюмонов, В. Грудинина, А. Голубцова болгаш өөредилге эргелекчилери бо чаа өөредилге чылында педагогиктиг чаа-чаа аргаларны калбаа-биле ажыглап, чогуур түңнелди үндүрери чугула дээрзин илеткелчи демдеглээн. Багай түңнеддиг болуп келген класстарның башкылары өөреникчилериниң кошкак өөредилгелиин коллуунда оларның кичээлгер үзүп турарынга, кичээнгейлиг эвес, самдыкчак чорууңга чарбып, аңаа чылдаган хап турары шын эвес. Уругларның коштеки өөредилгелиг башкайы хүннерлерилереп келир фактыларның барын барымдаалап көөрге, өөредилгениң эки түңнелдиин башкыларның боттарындан кол хамаарылгалыг. Чаштарны билиглерже билдилиг башкарарының, оларның сонуургалын көдүрериниң аргаларын кайы хөй. Ол байлак аргаларны долуу-биле ажыглавайн, шудургу ажылдавайн турарындан ылаңгыя аныяк башкылар чавыс түңнелди ап турар. Бөдүүн чижектен ап көөрге мынды. Эш Грудинина директорлаан он бир дуглаар школаның үшкү классталийи өөреникчи күш-ажылыры кичээлдериге багай өөренип келген. Ол берге эртемнер эвес-ле болгай. Башкылаашкыйның деңнелиниң кудузун, өөреникчилериниң сонуургалын ол эртемнерже углавааның бо чижек бедыткан турар.

Школачыларны төөгү эртемнери-биле чепсеглээринде хожудаашкыннар ам-даа бар. Ниитилел тургузуунуң эртемнерин амыдырал-чурттал-ганың хөгжүлдези-биле сырый холбап, өөреникчилерниң коммунистиг кижизидилгезинче база коммунистиг мировоззрениниң үндезиниери-биле чепсеглээринче кол кичээнгейни салырының чугулазы маңаа аныттынган.

Төөгү болгаш географиялыг карталарны, схемаларны, таблицаларны, материал-техниктиг баазаларны, өөредилге кабинеттерин, спорт залларын белеткеп, материал-техниктиг базаны чедер четпестеерин айтып, бүгү-ниитиниң сургуулга өөредилгезин шалыпкын боттандырарының аргаларга төөгүлел хуралга аймыттынган.

О. ОХЕМЧИК.

Чурттуң партия организацияларында

АНЫЯКТАР КИЖИЗИДЕРИНЧЕ САГЫШ САЛЫЫШКЫННЫҢ бир хереченизи СЭКП-нин Тула обкомунуң пленуму болган. Анда аныяктарның коммунистиг кижизидилгезининг сорулгаларын болгаш комсомолду партияның удуртуруп күштелдиреринге чугаалашкан. Партия обкомунуң секретары Г. П. Сафронов илеткел кылган.

Областтың комсомол организациязының бежингүн саны сөөлгү чылдар дургузумда оскен. Ук организацияда идей болгаш организле талазы-биле бижиккан. 147 муң аныяк ажылчыннар, тудугчулар, тараажылар, малчыннар денииуурган, аныяктар ортузунга кирипкеш, чедиишкинниг ажылдап турар. Оларның беш муң хирези боттарының беш чыл онаалгаларын хүүсаа бетинде күүсеткен. Новомосковск биле Щекинонуң шалыпчы комсомолчу химия тудугларының коллективтери, Тула студентилериниң тудуг отрядтары будурүлгенинг улуг чедиишкиннерин чедип алган.

Хоорай, суурларның партия организацияларының комсомол организацияларының ажыл-чорудулгазының улам ханы солуунуургап, аныяктар ортузунга чорудар ажылдың утка-шынарын болгаш аргаларын сайзыраңгайжыдып турар.

Сөөлгү үеде комсомолдуң политиктиг чырыдыышкыл системазынга пропагандистер кыдыр теория талазы-биле белеткелдиг 1200 ажыг коммунистерни чорудуп берген деп чүве пленумга демдеглеттингеп.

Пленумга санал бергеннер комсомолду партияның удуртуруның акижоонин хереченлер турар хой-хой чижектерни чугаалаан. Олар ооң-биле чергелештир аныяктар ортузунга улам акижидеринче углавган хемчеглер төлевилеттингеп.

(СЭТА-ның корр.).

ТУЛА.

• • •

АЖЫЛ ШАГЫНЫҢ МИНУТА БҮРҮЗҮП — БҮДҮРҮЛГЕГЕ. «Калугаприбор» заводтуң партия организациязы бүдүрүлге ажылын улам чогумчалыг болдурарының айтырыынче кол кичээнгейин салып турар. Анда коммунистериниң санаалдаанын өзүгаар ажыл шагының ажыглаттынып турарының хой-пиитп хыналдазын чорудуп турар. Ажыл-иштп организастаарын экижидеринге, сагылга-чурумну быжыглаарынга ол дузалыг. Ажыл шагының бүдүрген иш чок онкундурары сөөлгү ийи чыл дургузунда бүдүп чартык катап эвээжээн.

Бүдүрүлге черииің цехтерииге хой-иитпгиің норудезии чап-чаа довуулган. Ол база ажок дувалыг болган. Ажыл-ишчи бөлүүдэрииг хой санаалдар берлинген. Партком, администрация, завком оларны барымдаалаан. ажыл шагының минута бүрүзү бүдүрер иштке ажыглаттынган турар кылдыр организас-техниктиг четпестерии үзүткээр хемчеглерин төлевилеп айытпан.

(СЭТА-ның корр.).

КАЛУГА.

Улам-на улуг чедиишкиннерже

Заводтуң ажыл-иш хайныкпан цехтери. Кижи бүрүзү хамаарышкан ажылын бүдүрген ораалдерде машиналар, станоктар башкарылганың аайы-биле ажылдап, түс-түсте хөөмейлирии үспейн шимээрген-ле турар. Хой чылдар улаштыр күш-ажылга дадыкпаннар мында хой. Григорий Гавриченко, Николай Марков, Василий Конягин иник кылырының хереэнге ыка-да мергежээн. Иниктер аймаан чаражтыр ышкаш белеткээрииің мастердери Тамара Бекшаевананың, Варвара Марковананың бригадаларында ажылчыннар бүдүрүккүлүг ажылдай бергенде шалыпкын-на ийин. Цехтерде, бригадаларда черле мурнакчыларның, шалыпчыларның хөйүн, оларның ишке ынаан чүү дээр.

Кидис иниктер белеткеп кылырынга уран-шевери лендээп тыва кыстар луу ол дүк хоюглаар делгем ораалче бар чорлар. Оларның аразында Сержи Санчай, Ховалыг Абак дүктү сорттаап, дыдып хоюглай бергенде амыр-ла ийин. Боларның ажылга мергежилиин кэйган, магалап алваргаарлар-даа бар. Ындыглар олар-биле чарышкаш, дээре түнелдерни база-ла чедип ап турарлар. Заводта шаашкактаан молдурга ышкаш, ажылын ара каапкаш, ынай-бээр маннажып, шак-чеии халас эрттирип турарлар каш чыл бурунгаар шуут читкен.

Коллективтиң партиа, профсоюзтуң организациялары ажылчыннар ортузунга кижизидилге, культура-массалыг ажылдарны болгаш техниктиг, нииги билигиин өөредилгезин организастаарынче кол кичээнгейни угландырып келген. Бо хемчеглер будурүлгениің ажыл-ижинге улуг идигни берип келген. Эки ажылы, үлегер-чижектии даап, хой удаа шаңнал-мактал ап турар шалыпчыларывыстың ачы-хавыраазындан бирги чартык чылдың планы элээп-не ажыр күүсеттинди. План 111 хуу болган. Ол хуунуң артында чаштып чылар чедиишкинии илередиге мындыг. Алды ай дургузунда 428 муң рубльиин бараанын будүрери көрдүнген. Ону күш-ажылчы коллектив 475 рубль чедир күүседипкен. Эрткен чылдың бирги чартыынга деңнээрге, нииги продукцияны будүрүп үндүрери өскен.

Кылып белеткээн иниктер аймаан салыгларже тарадып сандары чогуур хуусаазында 111.4 хуу чедир сайгартынган. Планга немештир республиканың ажылчы чону 49 муң рубльдин янзы-бүрү иниктерии садып алган. Оон аңгыда чүгле чангыс кижиниң ажылдап турарының кайы хире будүрүккүлүүн санап көрген бис. Ол бама солуп чорду. Бир ажылчынның кылган үлүүнүң будүрүккүлүүр 9.5 хуу болган. Заводта бедик түнелдер коллективтиң кежигүннериниң мергежилиин өскенин, техниктиг дерилгенин болгаш социалистиг чарыштың ачы-дузазында чедип алдынган-дыр.

Беш ажыл хүнүг неделя дыштанырынга таарымчалыг байдалды берген. Дыштанылганы солуп-даа, ажыктыг-даа кылыр организастап болурунуң аргалары тургустунган. Бо чайын Дус-Хөлче болгаш өске-даа черзерже бир деиниг дыштанып үнүүшкүннерни кылгылаан бис. Коллективтиң кежигүннерииге часты, чайгы чылыг үелерде шөлээ бээри хандырынган. Ажылдаарынга таарымчалыг байдалдар цехтерде хире-шаа-биле тургустунган. Оон түнелиниже аныяк кижилерии ажылдан үнер чоруу кызырыган. Ажылчыннарның 25 хуузу оолдар, кыстар. Оларның хөй кезии сес чыл школаларын дооскан.

Бараанның продукция белеткээр материалдарны камнап алырының байдалы экижээн. Иник кылыр цехтиң ажылчыннары чартык чылда 6ет муң дөрбелчин дециметр хөнүг камнап алырын хүлээнген. Ону олар үшчок ажыр күүсеткен. Хереглээр хөмнерни, пөстериің отчёт-учёдуп тургузуп, кадрларның билиг-мергежилин бедидеринче кичээнгейни салып, будүрүлгенин технологиязын чаартып база иниктерии быжырыи шын кылып келгенинден камнавлалар чедип алынган.

Эки түнелдер-биле чергелештир ажылда четпес талалар эвээш эвес. Күш-ажылдың будүрүккүлүүр болурун чедип алырынга дуза чедирер кол түүлдерден чаартыкчы саналдарның хой кезии ажыглалга кирип турза-да, ол саналларны цехтерге шын ажыглап турза-да, ажыл-ишчилериин анда киржилгези кошкак болуп турар. Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастап, башкарарының аргаларын ажыглаары ам-даа куду деннелде. Кышкы үеге будүрүлгеии белеткээрииде чамдык четпестер база чайлаттынмаан.

Заводтуң ажыл-чорудулгазында четпестерни чайладырынга идепкейлиг үлүүн киирип, беш чыл планын кыска хуусаада күүседиринии хереэнге төлептиг ишчилерни көскү үлегер-чижектиг чедиишкиннери дээш шаңнап-мактап турда, оларның арыннарынга өөрүшкү-маннайның кыптыкканы илереп келир. Октябрьның бежен чылының байырлалында Тыва республиканың тураскаал тугун биске тыпсып турда, ол ышкаш беш чылдың планын кыска хуусаада күүседиринге бичии коллектив улуг үлүгү будүрүп келгени дээш, үш чыл улаштыр республиканың болгаш хоорайның шаңналарын ап турган үелериве ышкаш, шак ынзыг байырлаичыг минуталар, шактар база келир. Ам болгулаар төөгүлүг байырлалдарга чедиишкинниг ужуражыр дээш, заводтуң ишчилери күженишкинниг ажылдаарлар.

Г. САФИУЛЛИН,

заводтуң директору.

ШЫНААДА „ҮҮЖЕ“

Журналистиң орук демдеглели

Кок-Сайыр аксынга үне халдың келиривиске Уйса-Хөл мырыңай бо, аяс дээрден артык өңгүр ак-көк апарган костүп чыдыр. Оон ынаар-ла карак четпес талыгырже шөйлүп алган чоруткан ындыг ужун көөрге, дээр-биле тутчу берген чүве ышкаш сагындырар. Тес аксының шынаазы чайгы изиг хүнүүн дүдүскээнге шуут-ла көзүлбес, чүгле оон бетинде Хөолу хемниң унунуң, ол-бо чарыктарының, оон аксының белик кулузуинуг шынаазы.Карааты ховузу тода көстүп чыдар.

Бел оруктап халгывыс. Ирбитейниң бетии чарында, оон аксында делгем ховуларда аътты кижилер шапкылажып чорган ышкаш көзүлүр, бирбир көөрге, коган-коган чээреннер-даа маннажып чоргулаанзыг, тевелер-даа аътган чоргулаан ышкаш болуу. Чок, каиныг-даа дириг чурумалдар эвес—чиргилчин-дир. Чазын, күзүи бо-ла ховулар дириг чурумалдарлыг апаар: коданкодан хой, тевелер, инектер, аътты кадарчылар, чорумалдар хүнүүн-не үзүлбес. Чүгле чээреннер көзүлбес, каш чылдар бурунгаар ол чараш, кончуг челер аннар бо ховуларга коган-коган болуп алган чоргулаар чүве. Төтчеглекчилерге сывыртаткан чээреи хөөкүйлериниң чежези амы-тыиын ышкынган чүве. Ам ол ховуларга шуут көзүлбес апарган.

Ак-Чыраа суурга хап кирип келдивис. Ол — «Торгалыг» совхозтуң база бир эң хөй малдыг, улуг салбырларының бирээзи. Дүштеки чапсар үезинде келген болдувус. Сигенчилер чыраа иштинден сонуг-мурнуг үнүп кээп турдулар. Амаанныг чем оларны манап чыдыр.

Салбыр аргелекчизи Сандан Таан-оол хана солуунуун ээлчеглиг чаа номерин столовалда азып тур. Сигенчилерниң ажыл-ижииин дугайын хана солуунуң баштайгы колонказында бижип каан болду. Салбыр аргелекчизи аар-саар херектерии айлап-баштап турар аразында, ында бижээн материалды номчуй бердим.

«Бистин Ак-Чыраа салбыр бо чылын 1428 тонна сигенни белеткээр планныг. Ону күүседири-биле хой болгаш ошку бригадаларынган 33 кижиниг сигенчи бригаланы тургускан. Сигенчилерниң челеп хуузу аныяктар «ДТ-54» база «МТЗ-50» маркалыг ийи трактор, сиген кезер үш машина, сес волокуша соорткан ажылчын аъттар бар. Бригада 5 звено болуп алган ажылдап турар.

Звенолар талазы-биле коммунист эш Сүүн-оолдуң звенозу мурнуку олартта, ол ышкаш аътты волокуша соорткучулериниң звенозу база мурнап турар. Хол кадыырының звенозунуң кежикчизи С. Бадар-оол, аныяк малчын Б. Сандак хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип келген. Ол ышкаш С. Седен-оол, В. Торлук, К. Эренчин база пенсионер ирей Х. Дүвекей болгаш Ш. Кыргыс олар аныяктарга боттарының эки үлегерин каргузуп турар.

Ак-Чыраанын сигенчи аныхүн нормазын 140 хуу күүседип турар тракторист Түлүш Аян-оол оларны салбыр аргелекчизи Таан-оол немеп чугаалады.

— Хол кадыыры-биле 17 кижи машина чоруттунмас чыраа аразы черлерниң сигенин кезип турар. Ак-Чыраанын сигени моон мурнунда чылдарга четпес — кандазыкшын болганындан пат үнген. Машина, трактор чоруур черлериин сигенин кезери ам дооступ тур. Чыраа аразындан кончуг үнген, оон чүгле хол кадыыры-биле кестинер, ынчалза-да бистериин чамдыктарын ап каапкаш, чоруттунар шаа-биле кезип-ле тур бис. «Белорусь» трактор болза бо чыраа аразынга кончуг тааржыр — тар черлерге яглинчел, дежирленичел трактор болгай. Он бисте бар эвес, техника хуваалдазы кылган үеде бисти өөренип корбээни хомудаичыгдыр — деп, салбыр аргелекчизи чугаалай-дыр.

Сигенчилерниң дүштеки чеми-даа эгелээн.

—Мени кайы хире-дир, оолдар?—деп, бир оол ажиктеп кирип ора-ла айтырды.

— Эки-ле-дир. Ээттиг муи. Ийи дугаары—гуляш, үш дугаары—боова, оон ынай шай, компот—деп бир эр харыылай-тыр.

Бистии-биле кады чорган, совхозта ажылчын комитединиң даргазы Донгак Шүтдүр-оол олура:

— Гуляжы шуут-ла овагар ээт. Суурларның столоваяларынга болза, дөрт-даа гуляш эдиидеи ажыг-дыр—дей-дир.

Ынчан совхозтуң кассири Кара-кыс Майынды база келген чүве. Баштай чемненип каапкан улус кылган ажылының төлевирии ап тур. Кижи бүрүзүнүн-не алынын дужунда шырак түүнүт төлевир салдынган. Коллуунда-ла 100-тен өрү түүне алгылаар.

Сигенчи бригада колдуу-ла малчыннардан тургустунган. Аалда чүгле хереэнгеи малчыннар, мал кадарын шыдаптар апарган школачылар, пенсионерлер артыкылаан. Республиканың мурнакчы малчыннарының одуруулега кирген — 100 хойдан-на 118 хураган алган Б. Доржу, база-ла ынча хойдан 113 хураган алган Б. Сүүрү-оол, 100 ашкүден 112 ашайны өстүрген Н. Изтиит-оол, база-ла ол хире ашкүден 108 ашай алган Т. Осур олар ол бригадага болду.

Хоолу хемнип кешкеш, оол ыдыы чарыында чаптылган сайырам ховуну куду баткаш, Кара-Булакка хап кирип келгивис. Совхозтуң Чаа-Суур салбырының сигенчилериниң турлаа ол. Хип ээли аныяк ардер хол бөмбүү ойнаан турлар.

— Бо комсомолчу-аныяктарның бригадазы-дыр. Үүгле боларның бригадири Балган Маадыр улгалыксай берген. Ол хоочун коммунист аныяктарны билдилиг башкарып турар кижи чүве. Бо бригада районда мал чеми белеткеп турар бригадаларның тиилекчизи болуп шылгарап турар. 10 хонуктуң түнелиин үндүрерге-ле, болар тиилээн болур. Ынчангаш шилчип чоруур Кызыл тукту каш удаа быжыг түзүп келдилер. Сөөлгү он хонуктуң түнелиин үндүрерге, база-ла болар тиилекчи болган чарду—деп, совхозта ажылчын комитединиң даргазы Шүтдүр-оол чугаалазы.

«Эштер механизаторлар! Мал чеми белеткээрииің бо чылгы планын долдур болгаи ажыр күүсединиилиер!» диген лозуиу кызыл посте бижээш, өгже кирер ажык аксында алып каан. Өске-даа лозуинар, плакаттар бар. Агитхуудустуң өөлчеглиг номерин база үндүрүп каан.

Кезек кыстар чаа эккелген солуннар номчаан олурлар.

— Дыштанып турарыңар ол бе?—деп, салбыр аргелекчизи Ондар Дүдераадан айтырдывыс.

— Дүштеки чем ам чаа доозулган. Аныяктарның бичедыштанын турары ол-дур ийин—дей-дир.

— Сигенивис планының чартык кезииинден хөйү күүсеттиие берген. Биске онаашкан план-даа шыырак. Мал чеми белеткээрииің планын бистии салбыр сентябрь 10-да доозар сорулга салган. Оон ынчан күүсеттинерииге быжыг бүзүредиг бис. Мында сигении дооскаш, Караатке көжүп бадар бис—деэш, Дүдераа инээр ишкээр. Тес шынаазынче көре-дир.—Мында 40 кижи бар, беш тракторлуг, сиген кезер алды машиналыг улус, сараат салыр дээш оон-даа өске техникалары база бар. Арыг-Бажында кукурузавые кестинип турар. Ону дооскаш, Ирбитей аксынаазынга келир, оон мында кукурузаны кезер. Силос үзүр салынын турар. Ынчангаш август 25-те кукуруза кезилдезии доозар бис. Кеэээр малчыннардан тургустунган бригадавыс база бар. Балый-Бажының хойжу бригадазының бригадири Бертик-оолга удурткан 16 кижи хол кадыыры-биле кезип турар улус чүве. Оон аңгыда салбыр төөү Чаа-Суурда 15 кижи, конторада деэш өске-даа черлерде ажылдап турар шалыныг улус-тур ийин, суббота, воскресенье саныиала шеф-биле сиген кезип турар бис—деп. Ондар Дүдераа чугаалап олурду.

— Мурнакчыларны солуига биживвеске кайын боор—деп, бригадир Балган Маадыр чугаалай-дыр.

— Йе, үпшас мен—деэш, Ондар Лопсанович чугаазын оон ынай улямчылай берии:— Трактористер Виктор Майынды, Маадыржап Серембил трактор-биле сиген кестирер хүн нормазын 125. 130 хуузарга күүседип турар. Машинистер Вася Бүрбү, Вася Үстүүнчүк, Түлүш Маңнай-оол, көпээнчилер Донгак Балбак-оол, Андрей Арагачы, Дарья Доржукай, Түлүш Анайбан олар тергиндеп турар. Кеэээр малчыннардан тургустунган бригадада ёки ажылдап турар мурнакчыларывыс база бар. Черле ынчаш, бригаданың бүгү кижилери ажылга кызымак, кежээ улус.

— Мында повар уруглар — Кызыл-Уруг Шыырап биле Валя Чымбалак олар онаашкан ажылынга кончуг кызымак, сигенчилерге амданныг чемни кылып берип, мактатпыын турар. Ылаңгыя Кызыл-Уруг каш чыл улаштыр хопу турлааига поварлап келгештиин аңаа мергежээни-даа аажок—деп, бригадир Балган немеп кагды.

Агроном Үдераанын кежээ лекция номчуурунуң дугайында чарлал база дыиналы берии. Турлагда көжер библиотека, оон херекселдери бар, лекция, беседа доктаамал болуп турар болду. Бадыгыр Кызыл-оол агитхуудусту үргүлчү үнүдүрүп турарын бригадир мактады.

Совхозтуң кассири Кара-кыс ол аразында бригаданың кижилериниң алыр акшазын үлеп берипкен. Бистер дараазында бригадаже хап чоруптувус.

Оон чоруткаш, «Торгалыг» совхозтуң Сарыг-Хөл болгаш Торгалыг салбырларының сигенчи бригадаларын кежээге чедир кезип четтигиптивис. Малдың кыжын чиир«үүжезин» белеткеп турар кижилериин ажыл-ижи-биле танышпывыс. Кайы-даа бригадага баарга, ажыл-иш хайныкпан, малга хөй чемни белеткеп алыры — хөй эът, чаг, сүт, дүк ол, мал улам-на ковүдээр деп чүвени сигенчи, кукурузачы, механизатор бүрүзү кончуг эки билир болду.

«Торгалыг» совхозтуң девискээринде шынааларын делгеминде мал чиир амзаныг, хоолудуг «үүже» хүн бүрү-ле ковүлеп турар.

Түлүш КЫЗЫЛ-ООЛ.

ЧУРУКТА: «Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суур салбырының Кара-Булакта эш М. Балганга удурткан бригадазының сараат салыкчыларының звенозунуң эрес-кежээ кижилери.

Авторлуң фотозу.

Бай-Тэйгадан медээлер

Партияның Бай-Тайга райкомунуң бюрозу районнуң совхоз, колхозтарында мал чемнериниң белеткелиниң мурнакчыларын илереткен.

«Мурнакчы» колхоз (даргазы Хертек Кудурукпай, партия организациязының секретары Донгак Миижит-оол) бо чылын белеткээе чогуур сигенииің планын ажыр күүсеткеш, 402 тонна эки шынарлыг сараатгарны тургузуп алган. Оон хөй кезии фермаларда, ыыштагларда чедиртиигеп.

• • •

«Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырының сигенчилери кончуг эки ажылдааннар. Ында Дүгүл-оол Донгакка удурткан комсомолчу-аныяктар бригадазы 120 тонна сиген белеткээрии 125 тонна кылдыр ажыр күүсеткеп. Ол-да салбырда Даржаа Сендепмаанын удурткаиы партия бөлүүнүң бежингүннери үш кижи 45 тонна сиген белеткээр деп хүлээнгеш, 60 тонна кылдыр ажырган.

Кызыл-Даг салбырында хойжу Салчак Канданның ог-бүлезии 15 тонна сиген белеткээр дээп хүлээлгезии 22 тонна кылдыр күүседип алган.

Партия райкомунуң бюрозу ол мурнакчыларны республиканың хүндүлел самбыраазыига киирер деп шиитпирээн.

• • •

Республиканың автотранспорт ажылдакчыларынга болгаш чолаачыларынга партия Тыва обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кыйгырыын «Тээли» совхозтуң чолаачыларының болгаш механизаторларының ниити хуралынга таныжын чугаалашкаш, бедиткен социалистиг хүлээлгелерии алгызаан.

Автопарк ажыглаалының коэффициентизи совхозта амгы үеде 60 хуу болза, ону дүжүт алышшкыныың үезинде 80 хуу чедирерии тээлижилер хүлээнген.

Чолаачылар ол сөзүнге ээ болуп, бо хүннерде кызымак сөөлгү үеде 60 хуу болза, ону дүжүт алышшкыныың үезинде 80 хуу чедирерии тээлижилер хүлээнген.

Чолаачылар ол сөзүнге ээ болуп, бо хүннерде кызымак «Тээли» совхозтуң чолаачыларының болгаш механизаторларының ниити хуралынга таныжын чугаалашкаш, бедиткен социалистиг хүлээлгелерии алгызаан.

Автопарк ажыглаалының коэффициентизи совхозта амгы үеде 60 хуу болза, ону дүжүт алышшкыныың үезинде 80 хуу чедирерии тээлижилер хүлээнген.

Чолаачылар ол сөзүнге ээ болуп, бо хүннерде кызымак сөөлгү

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

МЕДЭЭЛЕР ИНФОРМАЦИЯЛАР

Богун— Румыниянын фашистиг дарлалдан хостаагаан хүнүнден бээр 25 чыл ою. Румын улустуң национал улуг байырлалы. Ол хүнүң чүгле румын улуг эвес, харын аюы-дүнма румын улуг социалистиг нинтилелдиң тургузуушкунунга чаа-чаа чедиишкиннерлиг болуруп күзеп турар.

ЧУРУКТА: Георге-Георгиу-Деж хоорайда ҷаа чурталга бажыңнары-дыр.

Аджерпресс-СЭТА-ның фотозу.

ЧКП-ниң партия активиниң киржикчилериниң медеглели

ПРАГА. (СЭТА). ЧКП-ниң нинти-күрүне партия активиниң хуралының киржикчилери медеглелди чаңгыс үн-биле хүлээп ап, партияның Төп Комитединге болгаш ооң практиктиг хөделиишкиннеринге бүрүн деткимчиэин ында илергейлээн.

Бодунуң амгы соруулгаларын чедиишкиниг күүседириниң эрге-ажыктарын, бодунуң хүрээлениинң идейлиг чаңгыс эвин болгаш хөделиишкиннериниң чаңгыс аайын быжыглаарының эрге-ажыктарын бажыдалаш, партия барыын оппортунизмниң болгаш антисоветизмниң бүгү нептередикчилеринге удур демиселди чорудар ужуруут, ыңдыг нептередикчилер партияның иштинге кошкашкыныы болдуруп, мынчангаш ооң идепкейлиг хөделеп ажыдаар аргазын кудуладып турар болгай деп, медеглелде чугаалаан.

Бар бергелерни аргалыг-ла болза дүрген ажып эртери-биле боттарының ак сеткилдиг күш-ажылы-биле дузалажырымче коммунистерни болгаш бүгү ажылчы чоннарны кыйгырып тур бис. Бистиң төрөөн чуртувустуң салым-чолу эргим үнелиг бүгү киижилер, ооң улам ыңайгы чечектеиишкинниг сеткил-сагыжының хамыыпдан күзеп турар киижилер ЧКП-ниң политиктиг шугумун биилеп, деткинир дээрзинге бүүдүүр бис.

Чамдык киижилериң олче чүткүлү чок, улустуң негелдемелеринге болгаш хереглелдеринге ажыл-чорудузгазы шуут чөрүшкек күштер барын база билир бис. Чогумма харын бо үннерде боттуг ажылга болгаш айтырыгларны ажыл-ишчи ёзу-биле шинтипирээринге шаптыктаар дээр чаа орааддажышкыныарының база катап херечилерни болдувус.

Бис хоралакчы үүлгедиишкиннериниң организакчыларынга удур партия болгаш күрүне улуртузгазының үгландырган хемчегларни бүрүнү-биле деткип тур бис, дүрүм, хоойлунуң бүгү аргаларын, чепсектерин оларга удур шыңгыы ажыглаар дээн шинтиприи деткип тур бис. Республиканы кошкадыр дээр арганы кымга-даа бербезинсти ажыы-биле медеглеп тур бис!

Словак национал тура халыышкыныың болгаш Совет Армияның Чехословакияны хостаанының аддарлыг үүннериниң 25 чыл ооюн демделеп турар үеде актин чыылган дээрзин медеглелде демделээн. «Совет Эвилели-биле кезээ-моңге шагда» деп кыйгырыг бөгүн-даа Чехословакияның бүгү политиказының кол чардынмае кезии бооп турар деп, медеглелде чугаалаан. Социалистиг бүгү чурттар-биле, биргн золчегде Совет Эвилели-биле чүгле сырый кады ажылдажылага болгаш быжыг найыралга социализм чедиишкиниг хогжүп болур деп, активтиң киржикчилери демделээн.

ЧОННУҢ БАЙЫРЛАЛЫ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Будапештиде Геллерт дагның кырында болгаш венгр парламентиниң бажыңының баарында шолде Венгр Улус Республиканың күрүне тунгары кииси үнген. Улуг байырлалдың ижезээн дугайын туктарының чарлаапы ол.

Венгрияга август 20—конституция хүнү. Ооң-биле кады чаңчыл ёзугаар венгр күрүненің тургустунган хүнүн болгаш чаа дүжүттүң баштайгы тараазының хүнүн демделеп эрттирген.

Бо чылын конституция хүнүнүң байырлалы онза: чурттуң дүрүм ёзугаар кара чаңгыс ээзи болур венгр улустуң эргезин дүрүмчүдүп быжыглаан документинин 1949 чылдың август 20-де хүлээп алган хүнүнден бээр 20 чыл болган.

Эрткен 20 чыл дээрге, венгр улустуң амыдыралында төөгүлүг чаартылгаларның үеэш-дир. Ол үеде улус ажыл-агыйына социалистиг бүдүрүлге харылзаалары бадыткаттынып тургустуган. Улустуң социалистиг чаңгыс ээи тургустунган болгаш быжыглыг, социалистиг демократия калбарып турар. ВУР Совет Эвилели болгаш социалистиг еске-даа чурттар-биле эвилелди чайгылыш чокка быжыглап турар.

Айыыл чок чорук Чөвүлелинде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ирланд Республиканың инициативазын ёзугаар Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң чылдыгаан хуралы Нью-Йоркта болган. Соңгу Ирландияда байдалдың дутайында айтырыгны хүн чурумунга киирер дугайында Ирланд Республиканың чазаанның дилээн Чөвүлел чугаалажып көрген. Финляндияның төлөзи М. Яковсоонуң дилээн барымдаалаш, Чөвүлел Ирландияның даштыкы хереглер министри Хиллериниң илетхелии дыңнаан.

Айыыл чок чорук Чөвүлели Соңгу Ирландияда байдалды чугаалажып көөр эргези чок дээр Великобританияның төлөлекчизи лорд Карадоонуң бадыткашкыныын Хиллери баарымдаа чок дээш, хүлээзээн. Карадон бо айтырыг «Великобританияның иштики эргехүлээлгезинге» хамаарыкыр деп медеглээн. Бодунуң чугаазынга ССРЭ-ниң төлөзелекчизи А. В. Захаров Соңгу Ирландияның чонунуң ортузунга болган чарылдырышкынга англи чазактың политиказының дузалаанын демделээн.

Чөвүлел кежигүннери чаңгыс аай бодалды чедип албаан. Соңгу Ирландияда байдалдың дугайында айтырыгны хүн чурумунга киирериниг хамаарыштыр бадылаашкыныы-даа этелевейн, Айыыл чок чорук Чөвүлели Замбияның төлөзелекчизиниң саналын ёзугаар бодунуң ажылын чапсаалаан.

Гири-индий президент

ДЕЛИ. (СЭТА). **Индий национал конгресс партияның коску ажылдакчызы, оралакчы президент чораан Варахагири Венката Гири Индий Республиканың чаа президентизинге соңгуткан.**

В. В. Гири хамаарышпас кавдидат бооп соңгулдага киришкен. Чазакка удур чоон партиялар болгаш Индий национал конгресстс Индира Гандиниң талалакчылары ону деткээн.

Индияның чаа президентизи 1894 чылда Орисса штаттың Берхампура хоорайында төрүттүнген. Юридиктиг дээдэ эртемни Дублинде ирланд национал университетке чедип алган. Төрээн чуртунга ээп чанып келген соонда Гири индий ажылчын шимчээшкининиң коску ажылдакчызы болуп берген, хөй ажыл соксадыышкынын удуртуп, хамаатты чагыртпас шимчээшкинниг киришкен, ол дээш ону түүп хоруглап турган. В. В. Гири профэвилелдериниң Бүгү-индий конгрезиниң даргазынга, демир-оруктуларның Бүгү-индий федерациязының даргазынга болгаш чиргине секретарынга соңгудуп чораан.

ТҮР ЧАЗАКТЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ХАНОЙ. (СЭТА). Август революциязының 24 чыл ооюнга болгаш хамаарышпас чорукту-ның хүнүнге холбаштыр Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаа Мурнуу Вьетнамның патриоттарынга кыйгырыгны үндүрген дээрзин Парлалганың хосталга агентилели дыңнаткан.

Чедип алдынган тинлелгелер дээн Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштериниг болгаш улуунга байыр чедирбишаан. Революстуг түр чазак америк дайынзырактарга болгаш сайгон чалча ёзу-чурумга удур чепсектиг болгаш политиктиг демиселди күштелдирер, тинлелгеге чедир демиселдерни, патриоттарны кыйгырган.

Революстуг түр чазак чер кырынга тайбың болгаш чөптүг чорук дээш туржуп, АКШ-тың агрессиязынга удур демиселге Мурнуу Вьетнамның улузунга коргүүл туран аажок улуг деткимчезин болгаш дузаламчызы дээш социалистиг чурттарга, бүгү улустарга, чазактарга болгаш делегей организациналарынга изиг өөрүн четтириишкинни илергейлээн.

А. Гарриманның медеглели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Вьетнамга тайбың тааршытыр шинтипирээшкии дугайында парим чугаалажышкынарынга АКШ-тың төлөзелериниң удуртукчузу турган А. Гарриман вьетнам айтырыынга АКШ-тың чазаанын туружун шүүгүмчүлээн. Бир америк радиостанциязынга берген харымызынга А. Гарриманиың ылаңгыя медеглээни болза, «Парижке тайбың дугайын чугаалаарын үргүлчүлеп турган хиревесте дайын чорудулгаларын соксадыры-биле чүүдээ кылбайн турар-дыр бисо. АКШ-тың чазаа Вьетнамда айтырыгны «шериг күчү-биле шинтипирээрин» ам-даа орааддажып, вьетнам айтырын шинтипирээриниг «таарымчалыг байдалдарны ажыглаваан» деп, ол айыткан.

ПРАГА. (СЭТА). ЧКП-ниң нинти-күрүне активиниң Прагага болган хуралынга ЧКП ТК-ның Бирги секретары Густав Гусактың илеткелии ЧТК агентилел дамчыткан.

Эрткен чылдың январьдан бээр Чехословакияда хөгжүлдени таймыбырлавышаан, Г. Гусактың чугаалааны болза:

Бистерниң шуптувуска аар болгаш үр үениң үржуктарының соонда апрельде бистиң партиявыстың Төп Комитеди политика болгаш экономика талазы-биле тавыршытыр каттыжарының тодаргай угланышкымынга ажыктыг кылдыр база ол тавыршытыр каттыжыгага моондактап турган күштер-биле демиселдиң шинтипирии хүлээп алган. Апрельде Төп Комитеттиң хуралынга соңгуткан чаа удуртулга бистиң партиявысты, бистиң улузувусту болгаш бистиң күрүневисти кризистиг байдалдан үвдүрер дугайында ак сеткилдиг хүлээлгени бодунга алган.

Ол үеден бээр эрткен дөрт айның дургузунда принципиалдыг хөй адырларда депшилге бар болгаш ол депшилге бистиң моон соңгаарғы ажылывыска шинтипирлиг чүүл бооп турар деп демделеп болур бис. ТК-ның май пленумунуң шинтипирлерии боттандырар талазы-биле директивалар бистиң партиявысты маркисчи-ленинчи турушче катап эгидип, партияның иштинге бүгү ак сеткилдиг коммунистерни каттыштырыш шыдаарывыс ыңдыг үндезинии тургускан.

Бистиң партиявыстың идепкейлиг, угаан-сарыылдыг болгаш соңуургалдыг өзээ шапкыны-биле өзүп турар. Бистиң партиявыс кризистиң байдалындан бистиң улузувусту үндүрүп шыдаар аргалыг болгаш белен базә катап дайынчы күш болуп бар чоруур. Массалыг чамдык организацияларда, илаңгыя профвилел шимчээшкинниде байдал база алзаң хире-чергелии-биле жижип турар.

Массалыг информациянын чепсектери болүк киижилерге эвес, а бистиң чуртувустуң улузунга бараан болган турарынче утландырган хемчегларни алган бис. Бөгүн радио, телевиденне болгаш бистиң парлалганың хөй кезии улустуң эрге-ажыктарынга иинтизи-биле бараан бооп турар дээрзин чугаалап болур бис. Күрүне эрге-чагыргазының, ажылчын аңгының социалистиг эрге-чагыргазының органнары быжыккан.

Делегей харылзааларының тааршытыр каттыжылгазы бистиң күрүневисти чугула чүүл болган. Бистиң чоок эвилелчилериивис болгаш өөнүктеривис-биле харылзаалар эрткен үеде каржызы-биле үреттингеи, бүзүрел кошкаан турган. Оон үжурунда сөөлгү айларның дургузунда бистиң партиявыстың болгаш бистиң күрүневистиң удуртулгазы ЧССР биле Совет Эвилелиниң аразында, ЧССР биле социалистиг еске-даа чурттарның аразында эки, чаагай кожахелбээ, эвилелчи, эп-хуузунуң харылзааларын катап тургузары-биле хемчегларни доктаамал ап келген.

Сөөлгү дөрт айда иштики политиктиг хөгжүлдениң үүнделдери болгаш бистиң бүгү эвилелчилериивис-биле, хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң-биле бистиң чугаалажышкынарывыстың түңнелдери ам мындыг бооп турар: бистиң партиявыс, чехословак улус болгаш күрүне шынчы эвилелчилериг болгаш өөнүктерлиг, оларның даянып киижилери бар, эки болгаш берге үелерде идеген болур киижилери бар дээрзин харыысалгалыы-биле медеглеп болур бис.

Экономикага байдалды тавыршытыр каттыштырар талазы-биле баштайгы базымнарны кылган бис. 1968 болгаш 1969 чылдарда кол экономиктиг удуртулганы херек кырынга узуткаан болгаш алачайгаарлаашкын экономикага таарымча чок салдарны чедиргеи шинтипирлиг чүүл болу берген турган.

Барык он чылдың кризиниң уржуктары, эрткен чылда болгаш бо чылдың эгезинде ала-чайгаар хөгжүлдениң үшкүктары бистиң хамаатывыска аар-берге байдалды тавыршытырган. Новотнымйның барык он чыл дургузунда чашканнан каашкан болгаш энир чытын ол мөдүлүлериниң чашканнан каан балалыг үүлгедиглериниң үре-түңнелдерии-не арыглап турар болгай бис. Дээрги Шик Базельде саадап олурар, а бистиң хөй миллион киижилериивис шуут утказы-биле чугаалаарга, экономикада сандараан ажылдың үржуктарынга тавыршиан.

Бистиң партиявыстың удуртулгазы, федералдыг болгаш национал чазактар экономиканы организастаар талазы-биле хемчегларни майдан эгелээш ап турар. Олар өртектерии, ажыл төлевирии, капитал салымшкыныарын болгаш өскедда ол шыкаш үүлдерии тавыршытырып эгелээн. Июньда болгаш июльда эки талалыг тодаргай түңнелдер, дээре кергүүтлер илереп келген дээрзии чугаалаан болур.

Партияның удуртулгазы экономика айтырыгларын шинтипирээрииң арталарын дилеп тывар сорулга-биле экономика адырында хөгжүлдениң хаңы анализии партия болгаш чазак шугуму-биле кылырын шинтипирлээн дээрзин Г. Гусак ооң ыңай дыңнаткан. Федералдыг чазак болгаш национал чазактар улус ажыл-агыйын турумчударының кыска хуусаалыг программазын белеткеп турар. Экономиканы турумчуткан соонда улус ажыл-агыйын чаа чечектелиишкиниг, а мынчангаш улустуң амыдыралының социал деңнелиниң өзүлдезиниг чедирер ужурлуг беш чыл планын төлевилеп турар деп Г. Гусак демделээн.

Бо кыска үеде чедиишкинер, ол орукка моондактар хүн бүрүде турбаан чүве болза, ооң-даа артык улуг болган турар ийик деп, оратор уламчылаан. Хоралакчы күштер апрель соонда-даа боттарының демиселии соксатпаан.

Барын таланың империалистиг пропагандазы, чурт иштининг антисоциалистиг реаксичы болгаш барын күштери социалистиг чурттарның аразынга моондакты тургузар, социалистиг лагерьиің бүжыын кошкадыр дээр кордалды апрельге чедир салып турган. Иштики реаксилыг күштер политиктиг болгаш экономиктиг турушту ажелеп алырын орааддажып турган. Бистиң партиявыстың Төп Комитединиң апрель болгаш май пленумнарының шинтипирлери оларга аар ашгырышкыны таварышгырган болгаш оларны чылча шапкан дег чүвени ол бүгү күштер ам билген, ооң ужурунда бөгүн олар таарыштыр каттыштырылганың чорудулгазынга моондакты тургузар, сандартай чорукту болгаш чаа кризистерни болдурар дээш бүгү аргалар-биле орааддажып турар.

Олар эрткен чылда политиктиг хөй болуушкуннарның дугайында киижилерниң дыңнаваан үүлдерии соора ажыглаарын орааддажып, хоралакчы үүлгедиглериниң соруулгазынга, бистиң күрүневиске чаа кризистерии болдурарының соруулгазынче үгланган национал медереддиг, чех болгаш словак улустарының национал сеткил-сагыжын соора ажыглаарын күзеп турар.

Бо чылдың майда Төп Комитет эрткен чылдың январь-январь соонда чуртта хөгжүлдениң политиктиг анализии ол нарын үениң дугайын бүгү партияга, бүгү улуска дыңнадырын шинтипирлээн деп, Г. Гусак дыңнаткан.

Бистиң чехословак күрүневиске социалистиг нинтилелдя тургузары дээрге, үр үениң демиселиниң, бистиң национал төөгүвүстүң, бистиң улустарывыстың ажылап инитилелиивистиң төөгүзүнүң түңнелдеринде-ир деп, илеткелчи чугаалаан.

Социализм тургузуушкуну ылаңгыя 1948 чылдың февраль соонда үлетпүрүү хөгжүдериниг, кодээ ажыл-агыйны чаарты тургузарыига, социал деңнелди кодүрериниг болгаш культураны база өскедда ол шыкаш үүлдерии хөгжүдериниг бо тургузуушкуниу боттандырып турар салгал олар дээш кажан-даа агенмес ужурлуг, бистиң күрүневисдаа, бистиң партиявыс-даа ол дээш кажан-даа эгчоксунмес ужурлуг ыңдыг эки талалыг түңнелдер чедип алдынган. Чурт иштининг реформистери болгаш депшилгечилерии бис дижирлер чээрби чыл дургузунда бистиң ажылчы чоннарывыстың тургузуп алган бүгү чүвеин байтаарын эртеи чылын ораддажып тураажок, ол дээрге, кайгамчык түңнелдер-дир; олар ол чылдарны дүмбей үе дээнер, база оон өскээр оларның чүү деп турганын билбейн тур мен. Бо күш-ажылдың түңнелдериниг. 20—25 чыл дургузунда партиияның болгаш күш-ажылчы улустуң бистиң девискээрвисче тудуп кылган эки талалыг, үнелиг бүгү чүүлдериивге боттарывыстың хамаарылганывстың дугайын медеглеп турар бис.

Эртеи чылдың январьның ужур-утказы болза, социалиям тургузуушкуиуп уламчылаарында, социалистиг нинтилелде тургустунган үнелиг чүүлдерии камгалаарында, туруп келген частырыгларны болгаш четпестерии чайладырында, тургустунган айтырыгларны шинтипирлээринде боон турган деп, Г. Гусак чугаалаан.

Январь соонда хөгжүлдени көрбүшаан, эки түңнелдиг хөй талаларыны көрүп турарывыс чайгаар билдингир-дир: эртеи үениң хөй алдагдалдарын болгаш четпестерии илереткен; партияда болгаш нинтилелде кижилериниң үгалыылалдыг болур чоруунга, кижилериин идепкейиниге делгеи орук ажыттынган, политика, экономика болгаш еске-даа адырлар талазы-биле хол айтырыгларны шинтипирлээринииң артеын дилеп тыпкан.

Ооң-биле кады январь соонда чурттуң политиктиг амыдыралынга политиктиг, экономиктиг болгаш нинтилел айтырыгларын, шинтипирлерии ажылдар ёзулуу-биле көөрүн дегейжидин база оскиидуруп турган дээрзин эш Гусак айткан. Делегей ажыларга башкаланган, бистиң барын кызыгаарлавысга капиталистиг делегей эгелээн, бистиң нинтилелде киижилериниң үгаан-бодалынга ажыының политиктиг демиселии ам-даа дозулбаан деп бөдүүн шынныг чүүлдерии тоомча чок көрүп турган.

Январь сөөлүндеги хөгжүлдеге барын оппортунистер иледе айыылдыг болгаш хоралыг рольду ойнаан деп, оратор уламчылаан. Эрткен чылдарда бистиң партиявыстың, бистиң нинтилелиивистиң ажылының четпестелиининг дугайында бистиң шүүгүмчүлелиивистен барын оппортунистер коммунистиг партияның үндезилеттинген принциптерии, марксисчи-ленинчи өөредиин хүлээп көрбеининге чедирер түңнелдерии кылып, херектиг ужурун ол кол принциптерии чылча шаварынче утландырып турган.

Ыңдыг арга-биле шынныг четпестериниң шүүгүмчүлелиин сагыштыы-биле ажыглаывашаан, барын оппортунистер социализмниң турушгармига удур, бистиң нинтилелиивистиң тургустунган принциптериие удур утландырган идеялар-биле киижилериниң медерелии төөредип турган. Күрүне эрге-чагыргазы, күш-ажылчы улустуң эрге-чагыргазы боттуубиле кошкаан турган.

Күрүненің чогуур органнары чүүдүт деп санаан негээлерге үндезилээш, совет шериглериниң Төп болүүнүн дайынчыларын ССРР-ниң девискээринде дурүм ёзугаар туруп турар деп, М. Дзур демделээн. Бис олар-биле дайынчы найырадыы быжыглап, бистиң армияның дайынчыларын ол ёзуга киижиидип турар бис деп, министр медеглээн.

Г. Гусак эвилелчи социалистиг чурттарның Чехословакияга интернационалчы хемчеглери-биле доозулган бодуушкуннарының төөгүзүн тодаргай таймыбырлаан.

Бистиң партиявыстың удуртулгазы антисоциалистиг болгаш барыын күштерге удур демиселди чорутқан болза, массалыг информацияның чепсектеринге корум-чурумну ол эмгелээн чүве болза, эвилелчи күрүнелер-биле эп-хуувунун, найырадчы харылзааларын ол хевээр арттырган болза, кандыг-даа август, шөригларииң кандыг-даа хөделиишкиннерии болбас ийик, деп Г. Гусак чугаалаан.

Эп Свободаның инициативазын ёзугаар Москва чугаалажышкынары аар-берге байдалга эгелээн. Ол чугаалажышкынарының түңнелдерии билир болгай силер. Август мурнунда ыңдыымаан үүлдерии бетп-зе дээрге, август соонда ыңыр, партия болгаш күрүне органнары информацияның чепсектеринге корум-чурумну ол эмгелээн чүве болза, Чехословакия ажелеттирген күрүне дээр чулчуруушкун бооп турган.

Маңаа холбаштыр Г. Гусак чехословак күрүненің бүрүн тускай догуиналан болгаш боттускайлаң мөгүзүн демделээн. Бистиң девискээринисте Совет Армияның чамдык кезектери турүп турар. Мында олар дугуржулганы ёзугаар туруп турар. Олар бо дугуржулганы шыңгыы сагыш турар. Олар бистиң политиктиг, экономиктиг болгаш еске-даа ажыл-херектеривисти холгаарзашпас. А делегейде, ийи башкаланган бо делегейде янзыбүрү күрүнелериниң девискээринде эвилелчи шериглерии сайгара тургуспаан деп бе?

Бистиң амгы ээлеп чагырышкыныың болгаш өскедда ол шыкаш үүлдериниг дугайында пропаганда бистиң киижилеривиске шын эвес информацияны нептередириче утландырган калчаалыг даап бодаашкын болгаш шүүлдээшкин-дир. Бистиң национал болгаш күрүне ажыл-херектеривисти бистиң органнарывыс чехословак хамаатывларга мөзүлешкен чортаарал-биле, бистиң күрүневистиң күрүне бол-

АКШ. Шаанда Америкаиың хөлери чорааннарының салгакчыларының амыдырал халаптыг апарган. Америк индейлер хоругдал турлагларынче шолуттургеш, ам кээргенчиг чурттап турар. Оларның чурттап турар байдалы дыка коргунчуг болгаш аш-чутка, медицина талазы-биле багай хандырылгалыг, ажыглаар черн чедиишпес байдалга таварышкаанының түңнелиинде олар чоорту кыралып турар. Хоругдал турлагларында уругларның өлүрү американнарныыдан айн катап хөй. Индей киживиниг ортумак низыны 40 харлаарындан черле ашпас.

ЧУРУКТА: Аризона штаттың соңгу-чөөн талазында навахо аймактың индей ог-бүделарининг бирээзиниг чурттап турар черн ыңдыг кээргенчиг.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ХАМААРЫШПАС ЧОРУКТУҢ БОЛГАШ СОЦИАЛИЗМНИҢ КАМГАЛАЛЫНДА

ПРАГА. (СЭТА). Прага ордузунга ЧССР-ниң Президентизи армия генералы Л. Свобода болгаш ЧКП ТК-ның Бирги секретары Г. Гусак Чехословак улус армиязының командылал черинииң болгаш ооң бүгү дайынчыларының, офицерлериниң өөнүзээзиидеи, национал камгалал министри Чехословак улус армиязы партияның болгаш күрүненің удуртулгазының талазында шинтипирлиг лейтенант В. Дворжак баштаяыр хүлээп алган деп, ЧТК агентилел дыңнаткан. Бодунуң өөнүзээзиидеп, Чехословак улус армиязының командылал черинииң болгаш ооң бүгү дайынчыларының, офицерлериниң өөнүзээзиидеп национал камгалал министри Чехословак улус армиязы партияның болгаш күрүненің удуртулгазының талазында шинтипирлиг туруп турар дээрзин ЧССР-ниң Президентизинге болгаш ЧКП ТК-ның Бирги секретарынга база катап бүүдүреткен.

Чехословак улус армиязы амгы үениң чепсээ-биле чепсегленген болгаш бистиң барыын талаңы ыңыгларывысты империалистерниң агрессии планнарындан камгалаар талазы-биле бодунуң соруулгаларын күүседириие белеп деп, министр демделээн.

Күрүненің чогуур органнары чүүдүт деп санаан негээлерге үндезилээш, совет шериглериниң Төп болүүнүн дайынчыларын ССРР-ниң девискээринде дурүм ёзугаар туруп турар деп, М. Дзур демделээн. Бис олар-биле дайынчы найырадыы быжыглап, бистиң армияның дайынчыларын ол ёзуга киижиидип турар бис деп, министр медеглээн.

Социализмниң камгалаарынга, Совет Армия болгаш социалистиг еске-даа чурттарның армиялары-биле хол-холундан туттунчуп алгаш, кезээде белеп турарывысты хүлээнген бис деп, Дзур чугаалаан.

Партияның политиказын деткип турары дээш армияның командылалынга эттер Свобода биле Гусак олар ёөрүп четтиргении илергейлээн.

Кайгамчыктыг хүнге уткуштур

Национал дылдарда

КИЕВ. «В. И. Ленин. Допчу биографтыг очерк» деп номну украин дылда база кытап үндүрген. Ооң тиражы 550 муң экземпляр четкен. Номчукчуларның негелдеэин ёаутаар ол номну Украинаның политиктиг ном парлаар чеди үндүрген. Республиканың хоорайларының болгаш суурларының ажыл-ишчилерге улуг баштыңчының амыдырал-чуртталгазының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайында хөй чүүлдерни билип ап, ооң олум чок номналы-биле хандыр танышып алырын күзеп турар.

Ленинчи чүс чылга уткуштур республикада парлап үндүрген ленинчи ажылдарга база бир чаа, чараштыр шимээн ном немешкеин ол. Ленинниң цивилиттинген чогаалдарының үш томун, «В. И. Ленин. Совет социалистиг демократия дугайында» деп номну, баштыңчының түс-түс ажылдарының чыылделарын украин дылда парлап үндүргүлээн.

ЕРЕВАН. В. И. Ленинниң чогаалдарының 41-ги тому армян дылда үнген болгаш Арменияның пайысылалында ол номну чагыткан кижилер оны төрээн дылында номчуй берген. XIX чүс чылдың төнчүүнден Октябрьның социалистиг Улуг революциязының үезинге чедир баштыңчының бижээн чогаалдары ол томда кирген.

ЯКУТСК. В. И. Ленинниң чогаалдарының чыылдазын Якутиның ном үндүрер чери парлап үндүргеи. Ол чогаалдарның аразында «Национал политиканың болгаш пролетаржы интернационализминиң айтырыглары», «Сагылга-чурум дугайы», «Аныяктар дугайы» болгаш өске-даа ленинчи ажылдар бар.

(СЭТА-ның корр).

Степан Сарыг-оолдуң 1943 чылын «Даймычы Кыйгыга» парлаттынган «Майда Хөндергей» деп шүлүүнүн бижиттингеи үези болгаш уталган төөгүзүн бижикседим.

ШҮЛҮКЧҮНҮҢ КӨРГЕНИМ. Ыячан алды класстыг доозуп турган мен. Школаның «Кавдыр» деп хана солунунуң кол редактору болгаш өөрком дараазы турган мен. Часкы тарылга кидин түлүк. Кызылдан түскай суртакчы келген. Чөөн кожуунуң бүтү сумуларында часкы тарылганың канчаар эртээ турарын, аратгарының фронтуга берип турар дуралаамчыгын. Май бириин чыскаалыпта уткуштур кайы хире шалыштыг ажылдан турарын ол дарга хынаар, найысылалдан келген сургакчы — чогаалчы Сарыг-оол-дур» деп чугаа дыңналы берген. Оон бижээн чогаалдарын анай-кара чажыдан ноомчуп келген болгаш ону нарак-биле көөрүн бир кайгамчык үүре кылдыр бодап турган мен.

Бистер, аревэчилер, Чадаананың чайгы салын тарып — хам теректер олуртуп турган бис. Ажыл шыкпарлы берген. Бир чамдык эштер арык, суун каазы, бир чамдык эштер кажаа тудуп турган бис. Ковурумнуг час. Дээр бүргеп, соок хет кызыл довуракты черден хоора үргүлеп, баяк бажыңының ыдыында кызыл-хараганнар иштинден эрткен кужун чашты берген күү-күү аза-бөрттерин үндүр ойладып, чиге бурунгаар түкпуртулап тургулаан.

— Ой, оолдар! Сарыг-оол чогаалчы кел чор!—деп, чанымда турган акый алгыра берди. Көөрүмге, ийи аяттыг кижи клуб турар хүрең-бажың баарында тазыр оруктап сыладыр чеилеп кел чор. Ак аяттыг кижиниң танып кагдым—бистиң ыяш ланчылар, гранаталар кылып алганывысты хынап турган кожуун черинде бир дарга болду.

Шала мурнадыр чеилеп орар, ак дөөвейлиг хүрең аяттыг, кара хром сапыктарлыг, кызыл савылазы эргижирей берген кара хураган кежи борттуг, ыдыраш моюндуруктуг орус тоннуг кижи келген. Степан Сарыг-оол ол болган...

Ийи аяттыг кижи столовая мурнуңга дүшүлер, ооң соонда, чемнепирин уттупканнарды ол-ла ыяаан, бисче хоме кел чорлар. «Чогаалчы кижи көргенин бижиптер, хоомай ажылдаар болза, шоотканы ол» деп сезиглел сагыш-сеткилимни қыймыннады берген. Чаныма турган эжим ооп мөгүдей бергеш, дескелеп бар чорда, бистиң класстың ооллаарындан шериг сургуулунга шылгарап турган, аныяк ополченнериниң ёзулуг командири, белин долгандыр ыяштан кылган наган, маузерп, граната-зын халаниадыр астып алган Бүрүн-Сот доктаазы каапты.

— Экии, эштер!—деп, чогаалчы Сарыг-оол балдыр-бежик ооллар-биле дыка хүндүткелиг мендилешти. Оон бижээн чогаалдарын анай-кара чажыдан ноомчуп келген болгаш ону нарак-биле көөрүн бир кайгамчык үүре кылдыр бодап турган мен.

ШҮЛҮКЧҮНҮҢ МААДЫРЛАРЫ. Май бирииң чыскаалыпга тураскаатакан сүр күштүг маргылдаазын көөр хүн үнүп келген. Чадаананың бир дутаар-тыва школазының өөренниктилерн чыскаалыпкаш, парад болур шолдуң баарынга белен турган бис. Оң кайгамчык чаагай, аяс-каан эртенин Степан Сарыг-оол арат чону ажыл-ижин дайын байдалынга таарыштыр кылып турган сумуга холбаштыр магадап-мактап бижээн:

Майның бирииң чаагай күнү
Башкы сыннар бажын ажыр
Көктүг, шыктыг Хөндергейни
Көрүксээп дег хереп келген.

Чүнүң үжүнден Майның хүнү ыяап-ла Хөндергейни магадап көрүксей бергенин? Кижи бодаарга, чер-биле чер дөмей болгу дег. Өске хамык сургакчыларының ай чыгыы барып турган. конгус эскербейн турган чүвезин Степан Сарыг-оол чыт хап казыканын дыка сөөлүрей бергенде билип каан мен. Ам чыскаалдың эгелей бергенин сактып көрейн.

— Хөндергей мурнакаандыр, оолдар!—деп, эжим Бүрүн-Сот алгыра берген. Мен шеригидилге башкызының командазын сагып турган, чүвеинң хөлүн арттырнээп болдум. Чадаананың бетин талазында, кожуун чагыргазының бажыңынын мурнуу чарыында тазыр шөлде калчан шилги ааттыг, көк торгу тонпуг эр кызыл туктун сывын эзенгизинде шанчып алган тур. Оон чанында шокпар шавыдар шилги ааттыг, шокпар кепке бөрттүг, көк торгу тонпуг, кызыл чычыы күрлүг, нам үүрүнүң даргазы Сат Шырап хөрүктелдир чеилеп келди. Күү шляпалыг, кара хром сапыктыг, хүрең торгу тонпуг, сарыг чычыы күрлүг, челеэ хүрең аяттыг экии-биле бир-де чүве дутуржуп чугаалашты. Танып кагдым: суму даргазы Монгуш Чудуруктур болду. Ол дарга Хөндергейниң хамык чонуун томаанныг кылдыр командыландыкаш, кожуун даргазынга рапорт берди. Оон соонда Шеми, Чадаапа, Чыргакы, Хоруум-Даг, Баян-Тала, Ийме сумуларының араттары улаштыр-улаштыр тыскаалып келди.

Найыр сүт кыдынга — ооллаак индирлиг шөлге болуп арты. Майга уткуштур часкы тарылгазын мурнай тарып дооскан, кожуун төвүнге хамыкты мурнап келген суму Хөндергей болгаи дээраан илегжелчи чугаалап турда, шала теневиргей ооллар дүргей-ие моге хүрештирерни манагаып турган бис. Чылдар эртип мраан тудум, шүлүкчүнүң Ала-хуттуң Улуг дайынының ан кадыг-дошкун үезинде Хөндергейниң арат чонунуң маадырлыг чорууп, дайынчы эжер-эрес соруктуун, оларны хоочун коммунистер Шырап биле Чудуруктуң кайгамчыктыг удуртуп турганын чечен сөстүп күжү-биле моңгередир ырлап каанын катап-катап ноомчаап, сеткил-сагыжым хайнып келдир, ол шагда чурттап, ажылдап турган мурнакчы араттарының эрес чорууп ала-чайгаар өттүнер күзел бодалымга кирип келир.

Хөндергейниң арат чону
Хөлүг, омак чыскаалынкан.

Олар аяа-ла чылы бербээн. Төрээн чуртка ачы-буянныг үүлени шылгарадып бүдүргеш, ооллун сүр-шүүтүг көргүүп турганнары ол-дур.

Орэп-чурттун хөлей тарып,
Олбук кылдыр чадыпканнар.

Ол күзүн улуг-улуг ооллар Хөндергейниң тараазын ажаажымы: чулчуп, бөлүүп турган бис. Барба-барба ак-тараа, арбайны фронтуже белек кылдыр чорудуп турганын караам-биле көрген мен. Ындыг хайнымышкынныг ажылды уштап-баштап турган коммунистер Степан Сарыг-оолдуң мактап ырлаан маадырлары бооп төөгүде артып калган, ол одуруттар бо-дур:

Комиссары Шырап-биле,
Командири Чудуруктуң
Командазы үнген соонда
Кожуун ишти дыңнап тур-
ду.

Комиссар Шырап дээрге тыва дылда үнген солун, дептерлерни дегерезин ноомчуур, каяа-даа өөренип чорбаан, бодуу-ла үжүк-бижиктиг болуу бергеи кижи. Оон мөгө эң баштай бергеи намчы даалгазы—тыва бижиктиг он чыл оонга уткуштур бижиж билбес ол бөлүк кижини бижикке өөредир база Сарыг-Бүлүк Шивилиг ынчаар чурттап турар аалдарга агар-политиктиг кичээлии чорудар «башкы» кылдыр томуйлап каан. Күс апарганда хоочун коммунистен алган шанналыны мактал болгаш сүне болгаи:

— Баш-биле кады калыр чүве—әртем-дир. Дээди сургуул дооспаан шаанда, ара будулба!

Командир Чудурук шериг сургуулдуг кижи. Оон мөгө эң баштай бергеи даалгазы—«Кызыл-Тей» МЧАЭ-ниң Харагай-Даг артынга чиге-тараа тарыыр дээн күр черинии инек-хараганын сөктүржүп, өртелерин кырдырып турган. Ол бөлүк ооллардың айтышкынының шору кылып каан бис.

Кежээнин мурнуида—хүнду,
Чадаананың мурнуида—хөчу.

Бо үлегер сөстү ол даргадан дыңнаан мен, бүгү назынында сактып чоруур даңгыраам болу бергеи.

Шыырап биле Чудуруктуң тускай ап турар шалыңы-дээ чок даргалар чораан, ол хире-де оларның тайганың бажында, шыпаанның дүвүнде быларгай аалдарның арат чону эвилелдеп турганын, суму үүрүнге садыг, школа бажыңнарын араттарны эвилелдеп алгаш, халас туттуруп турганын, дайын үезинде Хөндергейни эң мурнакчы суму кылдыр уштап-баштап турганын бодап көөрүмге — ёзулуг маадырлыг чорук-тур. Шак ындыг эрес-кашпагай, угаангыр-сагыыгыр, эштиг-эвилеп коммунистер Степан Сарыг-оолдуң база бир кайгамчык патриоттуг шүлүүнүн маадырлары бооп төөгүде артып калган, ол одуруттар бо-дур:

Комиссары Шырап-биле,
Командири Чудуруктуң
Командазы үнген соонда
Кожуун ишти дыңнап тур-
ду.

Комиссар Шырап дээрге тыва дылда үнген солун, дептерлерни дегерезин ноомчуур, каяа-даа өөренип чорбаан, бодуу-ла үжүк-бижиктиг болуу бергеи кижи. Оон мөгө эң баштай бергеи намчы даалгазы—тыва бижиктиг он чыл оонга уткуштур бижиж билбес ол бөлүк кижини бижикке өөредир база Сарыг-Бүлүк Шивилиг ынчаар чурттап турар аалдарга агар-политиктиг кичээлии чорудар «башкы» кылдыр томуйлап каан. Күс апарганда хоочун коммунистен алган шанналыны мактал болгаш сүне болгаи:

— Баш-биле кады калыр чүве—әртем-дир. Дээди сургуул дооспаан шаанда, ара будулба!

Командир Чудуруктуң

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылда үдеп эдилеткилеген

ШЫН

1969 ч. АВГУСТ 24 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 199 (8045).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

Малчыннар шаңнаарының чаа чуруму

Күш-ажылга конгуг эки түрлөдерлиг болганынга Россия Федерациязының малчыннары 60 чылдың августан эгелээш, кол ажыл төлевирине немей натура шаңналдар кылдыр мыйыстыг бода малдың таш төлдерин, хаваа оолдарын, хураганнарны база алыр. А мал чемин белеткеп турар хову ажылчыннарын сигеп, саваң, дазыл-чемнитилер-биле шаңнаар.

РСФСР-ниң көдээ ажыл-агый министерствозу чер-черинің байдалын бөрүмдээлап турган, малчыннар биле таваржыларга натура шаңналдар тыдыр талазы-биле колхоз, совхозтарга бээр чижек санаалдарны ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң край, область күүскомнары-биле кады төлевидээн.

Малчыннарның ажыл төлевириниң таа чуруумун чугаалап бээрин РСФСР-ниң көдээ ажыл-агый министерствозунуң күш-ажылды организастаарының болгаш ажыл төлевириниң кол эртелдиниң начальниги П. И. Федоровтан СЭТА-ның корреспондентиниң дамчаан.

— Шаңнал тыпсырының чаа чуруму көдээ ажыл-ишчилерин ниитилел бүдүрүлгешиге канчаар деткиргил?

— Натура-биле шаңналдар тыпсыр дугайында шиитпир малчыннарның болгаш тараажыларның ажыл-ишин бүтүү тала-биле боттуг үнелээр, мыйыстыг бода малдың, хаванның, хойнуң баш санын көвүдедиргеге оларны сонуургалдыг болдурар сорулгалыг. Чижээлээргe, түс инектен болгаш дүнгүш назыралардан 95 бызаа алган саанчылар боттарының ажыл-ишин дээш бир ийикпе ийи айлыг бызаа-биле шаңнадыр. А чаш малын 100 хуу өстүрүп алганнар үш айлыг бызаа-биле шаңнадыр.

Эътикер мал семиртип турар инек кадарчылары чаш малының 92 хуудан аваш эвезин овча доруктуруп алганда бызаа алыр. Ацаа малдың денгиин хонукта ортумаа-биле немештир семиртириниң планын күүсеткен турарын, бодалыкке, база барымдаалаар.

— Боттарының семиртеп малындан алган ажы эдил бедик шынарлыг болган малчыннар канчаар шаңнадырыл?

— Малдың баш санын овча кадаргаш, оон деңгээлин хонукта ортумаа-биле немей семиртириниң планын күүсеткенде, белеткел черинге ол семис кылдыр дужаагын мыйыстыг бода малдың баш бүрүзүнге онаштыр дириг деңээ-биле 1 килограмм ыт-биле шаңнаар, оон чылда бир кижиге онаажыр хемчээ 50 килограммдан ашпас болур.

— Хаваа ыяракчыларының ажыл төлевириге кандыг чаартылгалар белгиленил?

— Эмигден чарын алырда, 15 килограмм деңгээлиг 16-20 хаваа оолдарын төрүүр бир хаваадан чыл дургузунда алганда, хаваа азыраа турар ар, хереэжен ажылчыннар ажыл онаажылгадыгының чижек хемчээнден хамаарыштыр 16 килограммдан 45 килограмм чедир деңгээлиг хаваа олуг-биле шаңнадыр.

Күш-ажылды мал фермазының бригадирлериниң эки организастаанынга тыпсыр улуг шаңнал база тургустунган. Колхозчу ийикпе совхоз бригадазының ажылчын бүрүзүнге онааштыр ортумаа-биле тыпсын берген шаңналдарының 150 хуузу хире болур шаңналдарны мал фермазарының бригадирлеринге тыпсыр.

Шаңналдарны көдээ ишчилерниң кузээнин ёзугаар оон еске чаш мая-биле, ыт-биле ийикпе акша-биле база төлеп болур.

Төрүүр 100 хойдан 95 хураган алырындан ажыр алдынган он хураганнының-на бирээни болгаш төрүүр 100 хойнуң баш санындан ажыр өстүрүп алган беш хураганның-на бирээни хойжуларга халас берип турарын чөптээрээн.

(СЭТА).

Ленинчи юбилейге уткуштур

В. И. Ленин аттыг Саян-Шушенскоe ГЭС-ни тударга, Улуг-Хемниң суг деңгели эвенчеи бедимр. Хем унунуң чамдык черлерин суг хеме алы бээр. Шагаан-Арыг биле Чадаана арзымырың орун участогу база хем уну апаар. Ынчангаш Тываның орук-тудуг эргелелиниң коллективи ам ында чаа орук тудуп турар. Ол девискээрге ажылдаары берге; доң чыдар, тулаа черлер бар, аңаа кижи холу дээп көрбээн. Бо ийи бульдозерни ындыг участокталрның бирээзинге чурукка тыырттырган.

Маңаа орук турар. Чурукта — эң эки механизатсралрның бирээзи Моңгуш Чаш-оол. Будуруулге черинің ол мурнакчы ажылчыны коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп хүндүлүг атты здилеп турар.

Г. СИРОТИННИҢ фотолары.

АЖЫКТЫГ, УТКА-ШЫНАРЛЫГ ДЫШТАНЫЛГА ДЭЭШ

Совет кижилериң амыдырал-чурттаалгазын улам экижидер, оларның кадымшылын быжыглаары Совет эрге-чагырганың баштайгы хүннеринден эгелээш-ле бистиң Коммунистиг партиявыстың эң улуг ничээнгейни салып келген айтырыы болур. Амыпчы чон бүгү материалдыг байлакты тургузар коя күш.

Бөттарының үре-түңнелдиг күш-амылын бистиң республиканың амыпчы чоннары база-ла ол чагаг херекке бүрүү-биле бараалгадып турар. Беш чыл планының онаажалаын амыдыралга чедимшкининг боттандырарының күүлүг ыяыг бээр чүүлдериниң бирээзи амыптыг дыштанылга болур. Оон умурудан бистиң Коммунистиг партиявыс совет кижиниң дыштанылгазынче үргүлчү кичээнгей салып келген. Хоорайларда, суурларда хөй санныг театрлар, культура бажыңнары, клубтар, кызыл-будуңнар, спорт ордулары, стадионнар, туристер баазалары дээш оон-даа еске черлер амыктыг дыштанылгага оларның үндезин суурлары болур.

Сөөлгү үеде Тожу районда Азас хөл бистиң республиканың амыпчы чонунуң дыштанылгазын хандыраарының база бир улуг турлаа апарган. Эртиен сезонда ол туристиң база электри чырыы-биле хандыртынып, дыштанынчылар болур-чогуур аъш-чем, культура-массалыг ажылдар-биле четче хандыртынган. Оя дыштанылга черинге бо эртиен сезонда 100 орун немешиен. СЭКП Тожу райкому болгаш амыпчы чоннар депутаттарының район Соведининг күүскому мурнунда колхозтарның пионер лагерин турган бажыңны путёвка чем дыштанып барганнарның эргезинге ажыглаар кылдыр шиитпирээн.

Республиканың будуруулгелеринде, колхоз болгаш совхозтарында партия организациялары амыпчы чонунуң дыштанылгазынче эвээш эвес кичээнгейни салып турар. Бо чугула айтырыгны шиитпирээрингe профзвилел организациялары база биче эвес үлүүн киирип келген. Оон чамдык чижектерни маңаа көргүзүп болур. Кызылдың пассажирлер АТБ-зинде парторганизациянның секретары И. Чернышев, Кызыл садында А. Казанцев, № 1 АТБ-де А. Винокурова оларның ажылдап турары коллективтеринде ажылдап турарларның культурлуг дыштанылгазынче онза кичээнгейни салып, организастыг хемчегларни ап келгеннер. Ыланғыя хоорай дашты-нче массалыг үнүүшкүннерни ыыпып, балыктап, маттап, ыыжын хаактап турарлар. № 1 АТБ-ниң баштаар чери бөлгаш партия организациязы Дус-Хөлге дыштанылга бажыңын ыыпып алырының хемчегларин ап турар.

Туризм талазы-биле область чөвүлелиниң чанында экскурсия бюрозу ажыттынып, бо аразында эвээш эвес ажылдарны ыыпып чоруткан. Кызыл, Ак-Довуран хоорайларда туристер ияаун организастап тургускан. Ленинчи чер — Шушенскоe суурже чыл эргезинден бээр 827 кижи экскурсиялап, маңаа Эрзин, Каа-Хем, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик районнарның база Кызыл хоорайның чурттакчы чону идепкейлиг ниитишкен. Дыштанылга хүннериниң маршруду-биле Кызыл хоорайдан чартык чылда 840 кижини дыштандырар турган болза, ол сан 2018 четкен.

Бистиң республикага еске областтардан, республикалардан туристер чыл бүрүде калбаа-биле иээп турар апаргын. Эртиен чартык чылда Москва, Ленинград, Новосибирск, Таалын болгаш еске-даа улуг-улуг хоорайлардан безин 14 болүк иээп дыштангаш барган.

Беш ажыл болгаш ийи дыштанар хүнниг неделяже үлеттүр, будуруулгелерниң, тудуг болгаш еске-даа организациялар-ның хөй кезии шилчээн амгы үеде амыпчы чоннарның дыштанылгазын амыктыг кылдыр эки организастаары чер-черде партия болгаш хөй-ниити организацияларының ажыл-чорудулгазында чугула айтырыгларның бирээзин апарган. Маңаа чогаадыкчы аргаларны, чаа хемчегларни дилеп тывар херек. Дыштанылганы чүгле экскурсия, хоорай даштынче селгүүстээшкиннер-биле кызыгаарлавайн амыпчын, тудугжу, колхозчу, албан-хаанчы бүрүзү хостуг шагын ниити билиин бедидеринге, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржириинге ажыглаар кылдыр ынчаар организастаза чогуур.

Эртиен чылын СЭКП Кызыл хооркоюу болгаш чамдык райкомнар чонуңуң дыштанылгазын организастаар дугайында организас-массалыг хемчегларни боттандырып турган. Бо эки эгелээшкинниң сөөлгү үеде сулараанын четпес деп демдеглээр херек. Ыланғыя партияның Кызыл хооркоюу айның чамдык субботаларында хоорайның чонунга тускай лекцияларны планнап туза-даа, партия организацияларны олче ажылчы чонну багай организастап турарындан аңаа чон эвээш келир ийикпе, чамдыкта дыңнанчыларның чыылбазанындан лекция болбайн баар таварыылгалар турган.

СЭКП-ниң Улуг-Хем, Бай-Тайга, Таңды райкомнары, райкүүскомнар ажылчы чонуңуң дыштанылгазын ажыктыг, утка-шынарлыг кылдыр организастаарынче кошпак кичээнгейни салып турар.

Ажылчы чонуңуң дыштанылгазын организастаарынга чер-черде партия, профзвилел, комсомол болгаш еске-даа хөй-ниитии организациялары боттуг хемчегларни алыр херек. Ол бояа алдарлыг беш чылдың дөртку чылының планныг сорулгаларын күүседиринге, В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылының юбилейинге, Совет Тываның 25 чылының байырлалын төлептиг үтнуүр дээш алгылаан социалистиг хүлээлгелерниң күүсеттинеринге улуг ужур-дузалыг хемчегларниң бирээзин дээрзин утпас хөрек.

ОНААЛГАНЫ АЖЫРГАН

Ленинчи юбилейге база Совет Тываның 25 чыл ионга күш-ажылчы сөңү кылдыр Ондар Алдын-оол биле Сат Шой олар 10—12 тонна сигенни кезип белеткээрин хүлээгеннер. Чоон-Хемчиктиң «Искра» көдээ ажыл-агый артелиниң бо хойжулары малының чайгы ажаалдазын экижиттишаан, ниитиниң малынга арбын чем белеткээрингe күш-ажылчы үлүүн киргеннер.

Сат Шой 18 тонна сигенни белеткеп, онаалгазындан 6 тоннаны, Ондар Алдын-оол 13 тоннаны белеткеп, 3 тонна сигенни ажырганнар. Белеткээн сараттарынга хойжулар камгалал кажаалары кылганнар. Олар ам кеж-сумэ болуп, сараттаарынга кирижип турарлар.

М. СЕВЕН.

—●—

ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНДА

Хүлээлге күүсеттинер

Партияның Өвүр райкомунуң бюрозу болуп эрткен. Аңаа районнуң совхоз, колхозтарының удурткучуларын, партия организацияларының секретарьларын, район организацияларының удурткучуларын олуруштурган.

Көдээ ажыл-агый продукту-ларының күртеге садып алышкынының, мал чемнеринің белеткелиниң районда чоруп турарының байдалын райкомнуң бюрозу чугаалашкан. Ол дугайында ажыл-агыйлар удурткучуларының информацияларын бюро ынналаан.

Ленинчи юбилейге болгаш Совет Тываның 25 чыл ионга уткуштур социалистиг чарышка ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң чедимшкининерин көдээниң ажыл-ишчилери улам өстүрер, күртеге мурнуга планныг хүлээлгелерни хүүсаа бетинде күүседир дээрзин районнуң ажыл-агыйларының удурткучулары бүзүретken.

Райкомнуң бюрозунга партия Тыва обкомунуң бирги секретары эш Тока олурушкан болгаш чүве чугаалаан.

—●—

Мурнакчыга шаңнал

Партияның Тожу райкомунуң бюрозунуң болгаш ажылчы чоннар депутаттарының район Соведининг күүсекчи комитединиң каттышкан хуралы районда мал чемнериниң белеткелиниң байдалын чугаалажып көрген. Сиген кезилдээниниң болгаш силос салышкынының темпизи районда амдаа дуңренчиг байдалда хевээр артышаан турар деп аңаа айтыкан. Августуң 20-га чедир сиген белеткели 44,8, силос салышкыны чүгле 24,3 хуу күүсеттинген.

Районда мал чемнерин белеткээр он сес бригадалар болгаш звенолар бар. Оларның арасында социалистиг чарышка сөөлгү түннел ёзугаар Толбулда комсомолчу-аныяктарның ийи дугаар бригадазы бирги черия эзлээш, партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчилер вымпелин алган. Ол бригада сиген белеткелиниң болгаш силос салырының чыл планын ажыр күүсеткен.

СЭКП-ниң Улуг-Хем райкомунуң бюрозунуң болгаш райкүүскомнуң хуралының шиитпири-биле кирип келгенин ёзугаар, дүжүт ажаап алышкынының болгаш мал чеми белеткелиниң талазы-биле ол районнуң мөөң адаанда мурнакчыларын республиканың «Шын» солунунуң арнында хүдүлел самбыразынга кирери болза:

ЖДАНОВ АТТЫГ КОЛХОЗ:

М. Конгар — тракторист-машинист, хүнде 9 гектарны кестирер нормазын 12 гектар чедирип турар.

В. Тайдин-оол—сиген бөлер хүн нормазын 100—110 хуу чедирип турар.

Т. Хууракпай—сараат салыр хүн нормазын 120 хуу күүседип турар.

Н. Шагдыр-оол—хүнде 30 гектарның сигенин кестирер нормазын 40 гектар чедирип келген.

«УЛУГ-ХАЯ» СОВХОЗ:

Оюн Чорбаа — комбайнер, тараа кестиреринин хүн нормазын 105—110 хуу чедирип турар.

Темп кудулатпайн тургаш...

«Шын» солунунуң рейд бригадазының солунга үнген материалынга мал чемнинің белеткели Бай-Тайга районда четпес чоруп турарын айтыкан. Сөөлгү үеде СЭКП райкому, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары мал чемнериниң белеткелин күштелдирер талазы-биле элээн хемчегларни алган. Оон түннелинде, августуң 21-де медээ ёзугаар алырга, районда мал чемнериниң белеткели 58 хуу күүсеттиптеген. А чайгаар үнген сигенниң белеткээриниң планы 1800 тонна турда, оон күүседээн 2474 тонна болган.

Мал чемниң белеткелиниң талазы-биле «Тээли» совхоз мурнап турар, оон ол-ла ойге чедир ону күүсеткени—63 хуу. Совхозтуң салбырларындан—Бай-Тал мурнап турар, мал чемнериниң белеткелиниң 77 хуузун ында күүседип алган. Кукурузаны бо хүннерге чедир 520 ажыг гектарны кескеп, силостаан. Бо ажылга колбачы К. Конгүдей мурнуну удурга, ол ажыл нормазын доктаамал 160 хуудан кудулатпайн күүседип турар. Оон өөрү М. Кужугет, М. Мустаров база шалыпкын ажылдап турарлар. Совхозта социалистиг чарыштың түннелип үш хонгаш-ла кылып турар, август 22-нин медээзи-биле түүнел кылгаш, чолаачы К. Көкүүдейнің ыыпнел база акша танналы-биле демдеглээн.

Районда тараа ажаап алышкынны эгелээн. Баштайгы 74 гектар тараазы кескен, оон дүжүү гектарга онаштыр 7,7 центнер болган.

Мал чемперинің белеткелиниң темпизин кудулатпайн тургаш, дүжүт ажаап алышкынын кыска хүүсаада, ыынарлыг кылдыр чорудар дээш, районнуң партия, совет, ажыл-агый органнары бүгү хемчегларни алыр.

В. ДОЛУМАЖАП.

СЭКП райкомунуң пропагандэ болгаш агитацин киллиниң эргелекпиэ.

Байырлалдыг үдээшкин

Кызылдың, Ак-Довуранның, Хову-Аксының, Чадаананың, Тес-Хемниң чугула-чугула тудугларынга Москваның, Ленинградтың, Пензаның студентилери амылдап чайлаан болгай. Оларның кызымаан, могаг-шылагга алыспазын, ырлап, танцылаарынга талантылыын, эртем-билиглерни тайылбырлап, быжыг билиглер-биле чепсеглеңгенин бистиң республиканың чону магадап чугаалажып турган.

Каш чылдар мурнунда нур черлерни чагырып алырынга аныяктар тура-соруккурун, эрес-маадырлыын көргүскем. Ол чылдарда өөредилге чылын доозупкан студентилер, чайгы дыштанылгазын тудугларга ажылдап эрттирип эгелээн. Ол чаагай чаңчыл улуг үнелелди ап, чер бүрүде нептерээн. Тыва республиканың будуруучу күштерин хөгжүдүринге улуг-хуузун киириштирери-биле 7 дээди өөредилге черинің муң ажыг кижилиг студентилериниң чө-ленинчи үндезининг кылдыр ук ийи чурттуң арасында кады ажылдажылганың калбарып, быжыгарынга эргежок чугула бүгү чүүлдерни кылып турар деп, телеграммада демделээн.

«Румыниянның хостадганының 25 чыл ионуң турааскаадыг хүнүнде РКП-ниң X съездазының тургускаңы чурттуң материал-техниктиг базазын калбартып, сайзыранган айжыдар талазы-биле, сайзыранган социалистиг нитилелдиң тургузар талазы-биле соорулгаларын күүседиринге улуг-улуг чедимшкиннерлиг болурун Румыниянның Коммунистиг партиязынга, ары-дуңма румын улуска күзедиивес— деп телеграммазында түннелинде чугаалаан.

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН

Румыниянның Коммунистиг партиязының Чаңгыс секретары, Румыния Социалистиг Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы эш Николае Чаушескуга болгаш Румыния Социалистиг Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Ион Георге Маурерге эштер Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный телеграмма чоруткан. фашистиг дарлалдан хостаганының 25 чыл ионга таварыштыр Румыниянның Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, Күрүне Чөвүлелиниге, Министрлер Чөвүлелиниге, бүгү ажылчы чоннарынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Соведининг Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база бүгү совет улустуң өмүнээзинден чүректиң ханызындан пинг баймр чедирген.

Совет кижилер румын улустуң чедимшкининерингe чүректиң ханызындан ооруп, социалламның күштерин быжыглаарының ниити херээжe оларның киргеп улуг-хуузу кыдыр ол чедимшкининерин үнелеп турар.

Ам империалистиг күштер социалистиг чурттарның дем каттыштырылгазының чаңгыс эвин үрээр, оларны чарылдырар деп ораалдажып турда, СЭКП ТК болгаш Совет Чазак Варшава Керээзининг организациязынга, Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниге политиктиг, экономиктиг, камгалал кадры ажылдажылгазын улам калбартырынга, ханыладырынга, делегей социалламининг туруптарын улам быжыглаарынга бүгү хемчегler-биле туза чедирерин боттарының сорулгазы деп көрүп турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң чазаа Румыния Социалистиг Республика-биле найырал харылзааларын хөгжүдүп, быжыглаарынче ленинчи угланышкынны чайгылыш чок боттандырбышаан, ССРЭ биле РСР-ниң улустарының, эргелажмитарынга дүүштүр, социализмниң, коммунизмниң ындур улуг херээнге бараан болтур, чайгылыш чок марксизм-ленинчи үндезининг кылдыр ук ийи чурттуң арасында кады ажылдажылганың калбарып, быжыгарынга эргежок чугула бүгү чүүлдерни кылып турар деп, телеграммада демделээн.

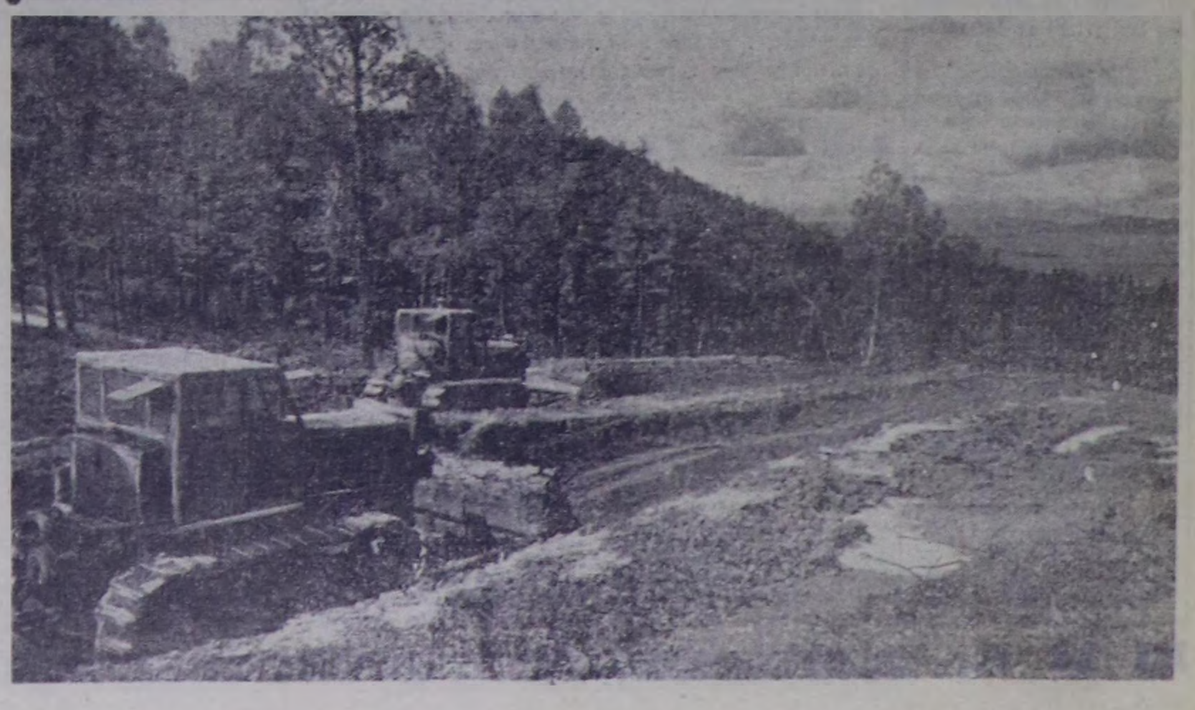

Ленинчи юбилейге уткуштур

ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛДЫН

БИСТИҢ ПАРТИЯБЫС, бүгү совет улус, делегейниң дөшшөгелиг бүгү кижилери улуг Ленинниң төрүттүнген хүнүниң бээр 100 чыл оюн байырлыдыг демдеглеп арттыреринге идепкейлиг белеткелип турар. Ол улуг болуушуга холбаштыр СЭКП Төп Комитедиң түскай докпаал хүнээп алган болгай. Улуг Ленинниң гениядыг ажылхеректерни оныалап айтып, ленинчи өөредигиниң бүгү делегей үжүр-дузаазын демдеглевишаан, оон-биле чергелештир ленинчи юбилейге холбаштыр ам чорудар хемчеглер талазыбыле партия организациялар-дың соруглагларын Төп Комитет ол докпаалында оныаап айтыкан.

Ында кол айтырыг болза ленинчи теорияны чоңга кылбаа-биле пропагандалары, Ленинниң номналын кижи бүрүзү ханы билгеи турааын дээш шугдуры ажылдаары болур. Маркстчи-ленинчи билиглерни хамык-биле пропагандалаар, политиктиг ажылды чүртүүн социал-экономиктиг хөгжүүдээш-биле дүштүр чорударының айтырыглары партияның Төп Комитединиң 1964 чылда болуп эрткен октябрь Пленумунуң соонда чаа ёзу-биле эде тургустунган. Чамдык таварылгаларда чон оргузунга политиктиг ажылдың үжүр-дузаазын чедир үнелеп көрбейн баар фактылар ам барык-ла узуткаттынган.

Коммунистерниң марксчи-ленинчи өөредилгеан ам чаңгыс аай быжыг система кылдыр чүрүмчүй берген. Политиктиг дээди чадаларынга чедир партия чырыдышкынының системазын өөренип турарларга эң-не таарымчалыг байдалды тургускан. Чүгле бистиң республикада безин барык-ла 10 муң ажыг коммунистер, партия кежигүнү эвес активтер политиктиг өөредилгеде хаара туттунгаш, олардың хөй нуруузу өөредилге чылын программа ёзугаар дооскаш, даразының өрү чадаларынче шилчип турар.

Культура одагларының четкиан сөөлгү чылдарда калбарган, ол талазы-биле улуг ажылдар кылдынган. Бистиң республиканың түгле кодээ болгаш ажыкчыл суурларында ленинчи лекторийлерни ажыткан, олар В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга уткуштур ооң өлүм чок идеяларын пропагандалаарының төвү болу берген. Чылдың бирги чартында ленинчи темаларга 1350 лекцияны номчаан. Бистиң республикада янзы-бүрү темаларга лекция пропагандазы чорудуп турар 3 муң ажыг лектор бар. Ооң-биле чергелештир барык-ла партия эге организацияда бүрүзүнүң чанында тургустунган политинформаторларының бөлүү политиктиг ажылга кескү черни ээлеп турар.

Политинформацияның оныаанып ылгалыр түүлү болза, агитатор кижи бодунуң дыңнакчыларынга кандыг-бир бодуушкунунуң дугайын танышпырып берип турган болза, политинформатор кижи неделяда, ам 10—15 хөнүкта делегейге, чурттүн иштинге болган кол-кол болуушкуннарның допчуланып танышпырбышаан, ооң анализин дыңнакчыларга кылып турары болгай.

Таңдының «Коммунизмниң хереели» болгаш «Революцияның чалбыжы», Барыын-Хемчиктиң «Большевик» колхозтарда, Кызылдың электростанциязында, Ак-Довуракның «Тыва даг-дүтү» комбинадында партия организациялары политинформация ажылын удуртурунуң талазы-биле кескү ажылдарны чоруткуулаан. Оларда политинформаторларның ажылы түгле ылаң ёзугаар чоруттунуп турар эвес, харын организацкы ажыл-херектер-биле бадыткаттынып турар.

Ленинчи юбилейге белеткеедерниң үезинде партия, совет, ажыл-агый удуртукчуларының чон мурнунга политиктиг илеткелдерни организастаары сөөлгү үеде алаан идепкейжээн. Ол дээргө ажылчы чоннуң мурнунга удуртур ажылдакчыларның отчёттары хевирлиг болуп турар. Бо эки эгелээшкинни Каа-Хемниң партия организациязы 1968 чылдан бээр практикалап келген. Районда партия, советтиң удуртур ажылдакчылары план ёзугаар массалыг үнүүшкүн-биле колхоз, совхозтарның төптеринге хуралдарны арттырып, кварталда бир удаа отчёдун берип турар.

СЭКП райкомунуң, райүүскомунуң аппарат-агый, культураагажеваниниң талазы-биле ам чорудуп турар хемчеглериниң болгаш чоон соңгаарлы соруглагларының дугайында илеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары эш Н. П. Федоров азы райүүсконың дарга-зы эш К. С. Очур-оол кылып турар.

Бир-тээ хуралды баш удур аки белеткеп турар болганда, анаа янзы-бүрү темаларга шинтпирлээри эргежок чугула айтырыгларны хуралдың кирижикчилери көдүрүп үндүрүп турар. Ол талазы-биле дораан боттуг хемчеглерни алган турар төлөөде, ыяшкы хуралдарга райүүскомунуң кол-кол калдистериниң (районо, сан, культура) эргелекчилерин болгаш райондарының, харылзаа конторазының эргелекчизин баа чаагай олуруштуруп турар. Удуртур ажылдакчылар хуралга тургустунган айтырыгларны харылзаары-биле чергелештир, шинтпирлээ чогуур айтырыгларның хонук, хуусаазын ол-ла черинге доктаадып, четпестерни чайладыпының хемчеглерин ап турар.

Удуртур ажылдакчыларның чон-биле харылзаавының база бир чугула бо хевири ам республиканың еске-даа районнарында неитереп турар апарган. Бо чылдың эгезинден бээр ээлээн каш мяндыг ужуражышкынынарны Улуг-Хемниң болгаш Таңдының партия организациялары чоруткан.

СЭКП обкомунуң болгаш партия райкомнарының чанында тургустунган илеткелчилер бөлүү удуртур ажылдакчыларның чон мурнунга илеткелдерин организастаар талазы-биле база ээлээн ажыктыг ажылдарны кылган. Ам республиканың найыы-даа районнарында бо ажыл системазыг кылдыр чүрүмчүй берген. Партия комитединге бадылаттынган график ёзугаар илеткелдер чер-черде болуп турар апарган. Бөлүктерни СЭКП райкомнарының бирги секретарьлары удуртуп турар.

Юбилейге белеткелдер үезинде политиктиг ажылда база бир чаа түүл болза илеткелчилерниң болгаш лекторларның туснай хүнүн доктаатканы болур. Ай бүрүзүнүң сөөлгү неделязының четверг хүнүн илеткелчилерниң, лекторларның хүнү кылдыр доктаатканы болгаш ону ээлээн хөй партия организациялары организастыг бедик деңгеелге эрттирип турар. Бо талазыбыле Таңдының, Чөөн-Хемчиктиң, Эрзиниң болгаш Улуг-Хемниң партия организациялары ээлээн хемчеглерни алган.

Культура, чырыдышкынын элбан черлериниң четкиан калбартыр болгаш материалдыг баазавын экижидер талазы-биле ажылга республикада чарлаттынган «Көдээге бедик культура дээш» — деп үш чылдың походу улуг роль-ду ойнаан. Ооң чарлаттынганындан бээр бүдүн чартык чылдың иштинде улуг ажылдар кылдынган. Республиканың барык-ла бүгү колхозтарының болгаш совхозтарының удуртукчулары бо айтырыгны партийжи ёзу-биле корген. Каа-Хем, Бии-Хем, Таңды, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик районнарының кодээ черлеринде культураа одагларынга чаа тудут кылбаан ёзуур барык-ла чок. Республикада колхозтарның болгаш совхозтарның хөй нуруузу чаа клубтарны тутказ, ажыглалга киргеп.

Культура чырыдышкының элбан черлериниң материалдыг баазазы ескени-биле чергелештир, ында чорудуп турар ажылдарның шынары база экижээн. Культура-массалыг ажылдарның бүгү хевирлери улам-на байып орар. Ылаңгыя чоннуң бот-тывинигыр уран түүлү сөөлгү чылдарда шапкын хөгжээн.

Ленинчи юбилейге белеткеедерниң дугаймында СЭКП Төп Комитединиң докпаалынга үндезилээш, ленинчи билиглерни ажылчы чоннарга калбаабиле пропагандалаар, партийжи-массалыг ажылдың шынарын болгаш ооң дээштинин бедидер дээш областтың партия организациязы сөөлгү үеде ээлээн хемчеглерни алган.

Тываның хоорайларында, чамдык аймактын, кодээ суурларында ленинчи лекторийлерни ажыткан, олар В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга уткуштур ооң өлүм чок идеяларын пропагандалаарының төвү болу берген. Чылдың бирги чартында ленинчи темаларга 1350 лекцияны номчаан. Бистиң республикада янзы-бүрү темаларга лекция пропагандазы чорудуп турар 3 муң ажыг лектор бар. Ооң-биле чергелештир барык-ла партия эге организацияда бүрүзүнүң чанында тургустунган политинформаторларының бөлүү политиктиг ажылга кескү черни ээлеп турар.

Политинформацияның оныаанып ылгалыр түүлү болза, агитатор кижи бодунуң дыңнакчыларынга кандыг-бир бодуушкунунуң дугайын танышпырып берип турган болза, политинформатор кижи неделяда, ам 10—15 хөнүкта делегейге, чурттүн иштинге болган кол-кол болуушкуннарның допчуланып танышпырбышаан, ооң анализин дыңнакчыларга кылып турары болгай. Бистиң совхозтуң чижээнден алгаш көөрге, республиканың бүгү

Совхозка бо үениң иштинде шөөр мал ажылында уксаажыкдылга чаңгыс аай угланышкынның бооп келгенинин түңнелинде хөй малдың баш санының, дукүрүвүн, эткиргенин оскенин сактып чугаалаан ора, солуун бодалды ол илереттп:

«Хемчик үшү чурттуг кижи мен. Ынаар «Сүт-Хол» база «Тээли» дээр ийи улуг совхозтар бар. Ында хойнуң баш саны бистиң «Өөк» совхозка бодаарга барык ийи катап хөй, а күрүнеге оларның берип турар дүгү бистиң дүжаар дүгүвүс-биле дең ийикпе, харын-даа оон эвээш болгулаар. Партия болгаш чазак малдың баш санын өстүрериибле кады ооң продуктулуун бедидерипче кичээнгейни угландырган болгай. Бистиң совхозтуң чижээнден алгаш көөрге, республиканың бүгү малының чамдык кезиин-даа уксаажыдыптар чүве болза, республика күрүнеге элээн хөй эътти, сүттү база дуктү немей берип болур-дур ийин. Малдың уксазын экижидер деп чүл дээрзин чугаалаан ора, солуун бодалды ол илереттп:

«Хемчик үшү чурттуг кижи мен. Ынаар «Сүт-Хол» база «Тээли» дээр ийи улуг совхозтар бар. Ында хойнуң баш саны бистиң «Өөк» совхозка бодаарга барык ийи катап хөй, а күрүнеге оларның берип турар дүгү бистиң дүжаар дүгүвүс-биле дең ийикпе, харын-даа оон эвээш болгулаар. Партия болгаш чазак малдың баш санын өстүрериибле кады ооң продуктулуун бедидерипче кичээнгейни угландырган болгай. Бистиң совхозтуң чижээнден алгаш көөрге, республиканың бүгү малының чамдык кезиин-даа уксаажыдыптар чүве болза, республика күрүнеге элээн хөй эътти, сүттү база дуктү немей берип болур-дур ийин. Малдың уксазын экижидер деп чүл дээрзин чугаалаан ора, солуун бодалды ол илереттп:

«Хемчик үшү чурттуг кижи мен. Ынаар «Сүт-Хол» база «Тээли» дээр ийи улуг совхозтар бар. Ында хойнуң баш саны бистиң «Өөк» совхозка бодаарга барык ийи катап хөй, а күрүнеге оларның берип турар дүгү бистиң дүжаар дүгүвүс-биле дең ийикпе, харын-даа оон эвээш болгулаар. Партия болгаш чазак малдың баш санын өстүрериибле кады ооң продуктулуун бедидерипче кичээнгейни угландырган болгай. Бистиң совхозтуң чижээнден алгаш көөрге, республиканың бүгү

Көрүүдердээн, бо совхозтуң ажылчын бүрүзү ажыл-агыйның эковомиказын кодүреринге улуг сонуургалдыг-дыр.

Оон ынай, хойнуң дүгүн ой-шаанда бедик шынарлыг, чидириг чокка кыргып алырынга шалыпкын кыргыкчыларны өөредип алырынче улуг кичээнгейни ажыл-агый салып келген. Оларның саны чыл келген тудум ковуден турар. Ындыгларга район маргылдаазынга бир хойну 2 минута 5 секундада кыргаан, бирги черни алган Оруспайны, Россия Федерациязының кыргыкчылар миргылдаазының киржикчилерн О. Шыванны, Т. Карбы утбайны-даа адаа болур. Эш Оруспай эзлчегде 80—90 хойну бедик шынарлыг кыргып каар-дыр.

Кыргыкчыларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды совхоз тургузуп берип келген. Мында онзагай түүл болза, малчын бүрүзүнүң оглбүлелери кыргыдага чаңгыс деминг киржип келгеиминде. Хойну түгле дүрген кыргылданың аргаан-биле кыргып турарындан кыргыкчыларның күш-ажылы бедик будурукчулуг, ажылының шынары бедик. Совхозтуң хойжуларының күш-ажылының түңнели халас бүрбайн келген. Хойжулар чыл бүрүде артыкка алган дук дээш немелде толевир ап турарлаар.

А. ТУЛУШ.

Бир ажыл-агыйның дуржулгазындан

УКСААЛЫГ МАЛ—ПРОДУКТУЛУГ

«ӨӨК» СОВХОЗ РЕСПУБЛИКАДА улуг ажыл-агыйларның бирээзинге хамаарыжыр будурулгезинин бедик деңнелде турарын амыдыралда чаа түүлдерни база эртем-техниканың чедиишкиннерин боттарының ажыл-агыйның байдалынга таарыштыр ажыглап турарында. Ооң чижээнге бо совхоз бир дугаарында бот-оруага-чарыглалыг хойжу бригадаларны организастаанын база оларга ажытлап турарын айтырга четчир.

Совхозтуң кол утланышкынны уксаажыткан шөөр малды өстүрери. Ажыл-агыйда бо адыр чыл бүрү бедик орулганы берип турар. Бо чылын совхоз план ёзугаар күрүнеге 820 центнер дуктү дужаар хүлээлгелиг.

Херек кырында 900 ажыг центнер дук кыргыттынган. Ол дээргө совхоз иштизи-биле бир хойдан-на оргуман-биле 3,5 кг ажыг дуктү кыргып алганы-дыр.

Хойнуң продуктулуу бедээни совхозтуң кол воотехниги Манефа Алексеевна Сметанинаның шөөр малга уксаажыгга ажылын үр үеде эки төрудуп келгенинин түңнели болур. Бо ажылды чорутканыбыле кады эш Сметанина хой кадарчыларын сагыш човаңгыр өстүрүп, оларны чаа арга-биле ажылдаарынга өөреткен. Мал ажылында боттарының хүлээнген коданнарындан чыл бүрү бедик шынарлыг, хөй продукцияны ап турар хойжуларның саны ковудээн. Хойжу Б. Ховаамыт төрүүр 100 хойдан-на 90 хураган алыр хүлээлгезин 98, бир хойдан-на 3 кг дук кыргымыр планын 3,5 кг кылдыр күүседип, совхозунга алаан хөй дуктү артыкка киирген. Хойжу К. Ооржак төрүүр 100 хойдан-на 108 хураганны мендн камгалап алган. Ол совхозка ажылдаа-на 20 чыл чоокшулаан.

Ооң-биле чергелештир барык-ла партия эге организацияда бүрүзүнүң чанында тургустунган политинформаторларының бөлүү политиктиг ажылга кескү черни ээлеп турар.

Политинформацияның оныаанып ылгалыр түүлү болза, агитатор кижи бодунуң дыңнакчыларынга кандыг-бир бодуушкунунуң дугайын танышпырып берип турган болза, политинформатор кижи неделяда, ам 10—15 хөнүкта делегейге, чурттүн иштинге болган кол-кол болуушкуннарның допчуланып танышпырбышаан, ооң анализин дыңнакчыларга кылып турары болгай. Бистиң совхозтуң чижээнден алгаш көөрге, республиканың бүгү

Таңдының «Коммунизмниң хереели» болгаш «Революцияның чалбыжы», Барыын-Хемчиктиң «Большевик» колхозтарда, Кызылдың электростанциязында, Ак-Довуракның «Тыва даг-дүтү» комбинадында партия организациялары политинформация ажылын удуртурунуң талазы-биле кескү ажылдарны чоруткуулаан. Оларда политинформаторларның ажылы түгле ылаң ёзугаар чоруттунуп турар эвес, харын организацкы ажыл-херектер-биле бадыткаттынып турар.

Ленинчи юбилейге белеткеедерниң үезинде партия, совет, ажыл-агый удуртукчуларының чон мурнунга политиктиг илеткелдерни организастаары сөөлгү үеде алаан идепкейжээн. Ол дээргө ажылчы чоннуң мурнунга удуртур ажылдакчыларның отчёттары хевирлиг болуп турар. Бо эки эгелээшкинни Каа-Хемниң партия организациязы 1968 чылдан бээр практикалап келген. Районда партия, советтиң удуртур ажылдакчылары план ёзугаар массалыг үнүүшкүн-биле колхоз, совхозтарның төптеринге хуралдарны арттырып, кварталда бир удаа отчёдун берип турар.

СЭКП райкомунуң, райүүскомунуң аппарат-агый, культураагажеваниниң талазы-биле ам чорудуп турар хемчеглериниң болгаш ооң соңгаарлы соруглагларының дугайында илеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары эш Н. П. Федоров азы райүүсконың дарга-зы эш К. С. Очур-оол кылып турар.

Бир-тээ хуралды баш удур аки белеткеп турар болганда, анаа янзы-бүрү темаларга шинтпирлээри эргежок чугула айтырыгларны хуралдың киржикчилери көдүрүп үндүрүп турар. Ол талазы-биле дораан боттуг хемчеглерни алган турар төлөөде, ыяшкы хуралдарга райүүскомунуң кол-кол калдистериниң (районо, сан, культура) эргелекчилерин болгаш райондарының, харылзаа конторазының эргелекчизин баа чаагай олуруштуруп турар. Удуртур ажылдакчылар хуралга тургустунган айтырыгларны харылзаары-биле чергелештир, шинтпирлээ чогуур айтырыгларның хонук, хуусаазын ол-ла черинге доктаадып, четпестерни чайладыпының хемчеглерин ап турар.

Удуртур ажылдакчыларның чон-биле харылзаавының база бир чугула бо хевири ам республиканың еске-даа районнарында неитереп турар апарган. Бо чылдың эгезинден бээр ээлээн каш мяндыг ужуражышкынынарны Улуг-Хемниң болгаш Таңдының партия организациялары чоруткан.

СЭКП обкомунуң болгаш партия райкомнарының чанында тургустунган илеткелчилер бөлүү удуртур ажылдакчыларның чон мурнунга илеткелдерин организастаар талазы-биле база ээлээн ажыктыг ажылдарны кылган. Ам республиканың найыы-даа районнарында бо ажыл системазыг кылдыр чүрүмчүй берген. Партия комитединге бадылаттынган график ёзугаар илеткелдер чер-черде болуп турар апарган. Бөлүктерни СЭКП райкомнарының бирги секретарьлары удуртуп турар.

Юбилейге белеткеедер үезинде политиктиг ажылда база бир чаа түүл болза илеткелчилерниң болгаш лекторларның туснай хүнүн доктаатканы болур. Ай бүрүзүнүң сөөлгү неделязының четверг хүнүн илеткелчилерниң, лекторларның хүнү кылдыр доктаатканы болгаш ону ээлээн хөй партия организациялары организастыг бедик деңнелге эрттирип турар. Бо талазыбыле Таңдының, Чөөн-Хемчиктиң, Эрзиниң болгаш Улуг-Хемниң партия организациялары ээлээн хемчеглерни алган.

Культура, чырыдышкының элбан черлериниң четкиан калбартыр болгаш материалдыг баазавын экижидер талазы-биле ажылга республикада чарлаттынган «Көдээге бедик культура дээш» — деп үш чылдың походу улуг роль-ду ойнаан. Ооң чарлаттынганындан бээр бүдүн чартык чылдың иштинде улуг ажылдар кылдынган. Республиканың барык-ла бүгү колхозтарының болгаш совхозтарының удуртукчулары бо айтырыгны партийжи ёзу-биле корген. Каа-Хем, Бии-Хем, Таңды, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик районнарының кодээ черлеринде культураа одагларынга чаа тудут кылбаан ёзуур барык-ла чок. Республикада колхозтарның болгаш совхозтарның хөй нуруузу чаа клубтарны тутказ, ажыглалга киргеп.

Культура чырыдышкының элбан черлериниң материалдыг баазазы ескени-биле чергелештир, ында чорудуп турар ажылдарның шынары база экижээн. Культура-массалыг ажылдарның бүгү хевирлери улам-на байып орар. Ылаңгыя чоннуң бот-тывинигыр уран түүлү сөөлгү чылдарда шапкын хөгжээн.

Ленинчи юбилейге белеткеедерниң дугаймында СЭКП Төп Комитединиң докпаалынга үндезилээш, ленинчи билиглерни ажылчы чоннарга калбаабиле пропагандалаар, партийжи-массалыг ажылдың шынарын болгаш ооң дээштинин бедидер дээш областтың партия организациязы сөөлгү үеде ээлээн хемчеглерни алган.

Тываның хоорайларында, чамдык аймактын, кодээ суурларында ленинчи лекторийлерни ажыткан, олар В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга уткуштур ооң өлүм чок идеяларын пропагандалаарының төвү болу берген. Чылдың бирги чартында ленинчи темаларга 1350 лекцияны номчаан. Бистиң республикада янзы-бүрү темаларга лекция пропагандазы чорудуп турар 3 муң ажыг лектор бар.

БЕДИК ДЕҢНЕЛИ ДЭЭШ

тура одаглары, ыланғыы клубтар барык-ла чаартынган Ленинчи юбилейге уткуштур «Кодээге бедик культура дээш» — деп чарыш ам-даа үргүлчүлеп турар. 1969—70 чылдарда республиканың кодээ черлериниге ам-даа он-оп культура одаглары пемей тутпушар.

Культура албан черлериниң материалдыг баазазын быжыглаары-биле чергелештир ында чорудуп турар ажылдарның идейлиг утка-шыпарын, ураң мергежилиң бедидер талазы биле база чамдык ажылдар кылдыпын турар. Республиканың Культура министерствозу, Улусчу чогаадылга бажыңы ураң мергежилениң жанрлар айыл-биле конкурстарын артыргылээн. Ам бо чылдың октябрь, ноябрь айларында ураң чүүлдүң республика фестивалын арттырер дугайында белеткел ажылдары чорун турар. Районнарга болуп эрткен фестивальдарның түңнели ботгывыңгыр ураң чүүл сөөлгү чылдарда дыка хогжүп сабзыраанын көргүскен.

Ленинчи юбилейге тураскаакталған конкурстар чогаадыкчы интеллигенцияның ортузунда база чоруп турар. Эң эки чогаал дээш чарлаттынган республика конкурузунга чүгле ат-сураглыг чогаалчылар, журналистер эвес, харын чогаал ажылынга сундугуп чоруур, күзелдиг кижи бүрүзү киржип турар. Республиканың чурукчулары боттарының чогаадыкчы ажылдары-биле Сибирьниң болгаш Россияның Бүгү-Эвилелдиң конкурстарынга киржир дээш белеткеннип турарлар.

Үстүнде чугаалаанывыс чижектер болза ленинчи юбилейге уткуштур партия организацияларының ап чорудуп турар организастыг хемчегленнин, ленинчи номналды пропагандалаар талазы-биле партийжи-идеологтуг хөй янзы масса-политиктиг ажылдарның түгле чамдыктары-дыр дээрзин айтыры чугула.

Ыпчаарга бо талаазы-биле хамык-ла ажылдар эки кылдыпын турар деп санап болбас. Ам-даа чедир ажыглаттынмайн турар курлавырлар болгаш аргалар дыка хөй. Моон мурнунда ажылдап кылдынган планнар, хемчеглер чамдык партия организацияларында четче күүсеттинмейн турар. Политиктиг ажылда бәдәу барымдаалаар, карак чаар фактылар ам-даа узуткаттынмаан. Ылаңгыя чоннуң элээн каш хуузу болур малчыннар ортузунга масса-политиктиг ажыл барык-ла республиканың бүгү районнарында дыка куду деңнелде тургустунган. Район бүрүзүнде, улуг ажылагыйларда кожер кино машиналары бар түрбүже, малчыннарның хөй нуруузу чыл-чылы-биле кино көрбейн турар. Мал ажылында кижилер тавында чоруп турарлар. Хөй-ниитиниң организацияларындан ангыда, коллективтерге болгаш өг-бүлеге киживидилге ажылын күштелдирери бирги чергелиң сорулгазы болур. Ниитилелдиң мурнунга четпес чүве кылып каан ажылчын, албан-хаакчыны, назы четпээн уругну коллективтиң хуралынга, өг-бүлеге шыңгыы чугаалажып көргеш, оон түңнели дээш хайгааралды тургузары чугула. Сессиняга чугаалашкан айтырыга холбаштыр чамдык коллективтер, өг-бүлелер оларны хоойлу-дүрүм организациларының херээ-дир дээш, хемчег албас, тоовайн эрте бээр чоруктар база бар.

Чер-чер Советтериниң административтиг комиссиялары, назы четпээннериң комиссиялары профилактиктиг ажылдарны четпес чорудуп турар. Советтериниң күүскомнары комиссияларының ажыл-чорудулгазын идепкейжидер талазы-биле ажылдарны чогуур негелдеминде тургускаан.

Кем-херек үүлгедир, арагалаашкынга болгаш маңгыстал-чак ёзуга амыдыран-чурттаар чоруктарга үдүр демиселдя күштелдирер талазы-биле партия, профсоюзтар, комсомол болгаш хөй-ниитиниң организациялары, кодээ Советтериниң күүскомнары ажылчы чоннарның ортузунга массаполитиктиг ажылдарны чорудары амгы кол сорулга ол. Харын олче угланган ниитиирин сессия хүлээп алган.

Д. АРАКЧАА,
«Шынның» штаттан даштаар корреспондентизи.

Шиитпирлеттинмээн айтырыгларже

Кем-херек үүлгедиглери-биле демиселди моон соңгаар чаштелдирер хемчеглер дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын амыдыралга боттандырын турарының дугайында айтырыгны Улуг-Хемниң ажылчы чоннар депутаттарының район Советтиниң сессинязында чугаалажып көргеп. 1968 чылдың бирги чартыынга деңнээрге бо чылдың бирги чартыында кем-херек үүлгедир, ниитиниң корум-чурумун үрээр чорук 9,3 хуу кыызырылганын сессияга айтып, бо талазы-биле чамдык ажылдарның кылдынганын демиглээш, шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, четпестерни плереткеп, оларны чайладырынче кол киичээнгейни депутаттар салган.

Хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, хулиган болгаш кем-херек үүлгедир чоруктарның үржүктары арагалаашкындан болуп турар. Маңаа холбашкан айтырыгларны бо чылдың июль эгезинде район Советиниң күүскомунуң хуралынга тургузуп, Чаа-Холде, Арыг-Узүүнде ажылчын кооперацияларның база район баштаар черлериниң даргаларының плоткелдерин дыңнап, хемчеглерин алган соонда, чамдык ажылдар кылдынганнаа болза, четпестер ам-даа бар. Ажылчы чоннар ортузунга масса-политиктиг ажылды, хоойлу-дүрүм танылгазын чорудуп турда-ла, ийи-чаңгыс кижилер ниитилелге ажыктыг ажыл кылбайн, маңгыстал чак амыдыралда чурттап турар таварылгалар бар. Чижээ, Хайыракан суурда С. Доржу, Т. Лопсан дээн ышкаштар, ниитилелдиң ажыктыг ажылдарыптан ойталап, хуузунда хөй мал тудуп, думчук харап ораалар. Шагаан-Арыг хоорайда чурттап турар апаяк Золотухин ийи чыл дургузунда каяа-даа ажылдавайн, незинин азыралы-биле чурттап келген. Чер-чер Советтери мындыг байдалдар-биле демиселди күштелдирип, ындыг кижилерни плередип, чогуур хемчеглерни алырын амыдырал неген турда-ла, ам-даа четче хемчег алдынмайн турар.

Күрүпениң болгаш ниитиниң ончу-хореңгизин оорлап, самчыгдаар, машина-техникага кам чок, аварыя кылыр чоруктар узуткаттынмайн турар. Мурнунда кем-херек үүлгеткеш, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээш шиитпирлеп чораш, катап үүлгедиглер кылган кижилерни шагдаа, прокуратура, суд черлери торгаар боордан башка, шыңгыы хемчег албас таварылгалар бар. Арагачылар-биле демисел Шагаан-Арыг хоорайда, чамдык кодээ суурларда ам-даа кошкак.

Улусчу дружиналар, эшхуузунуң судтары, шагдаа чорн болгаш хөй-ниитиниң организациялары хайгааралды кошкадып, сагындырыглыг хемчеглер албайн турары-биле ниитилелге удур херек үүлгедир чамдык кижилер тавында чоруп турарлар. Хөй-ниитиниң организацияларындан ангыда, коллективтерге болгаш өг-бүлеге киживидилге ажылын күштелдирери бирги чергелиң сорулгазы болур. Ниитилелдиң мурнунга четпес чүве кылып каан ажылчын, албан-хаакчыны, назы четпээн уругну коллективтиң хуралынга, өг-бүлеге шыңгыы чугаалажып көргеш, оон түңнели дээш хайгааралды тургузары чугула. Сессиняга чугаалашкан айтырыга холбаштыр чамдык коллективтер, өг-бүлелер оларны хоойлу-дүрүм организациларының херээ-дир дээш, хемчег албас, тоовайн эрте бээр чоруктар база бар.

Чер-чер Советтериниң административтиг комиссиялары, назы четпээннериң комиссиялары профилактиктиг ажылдарны четпес чорудуп турар. Советтериниң күүскомнары комиссияларының ажыл-чорудулгазын идепкейжидер талазы-биле ажылдарны чогуур негелдеминде тургускаан.

Кем-херек үүлгедир, арагалаашкынга болгаш маңгыстал-чак ёзуга амыдыран-чурттаар чоруктарга үдүр демиселди күштелдирер талазы-биле партия, профсоюзтар, комсомол болгаш хөй-ниитиниң организациялары, кодээ Советтериниң күүскомнары ажылчы чоннарның ортузунга масса-политиктиг ажылдарны чорудары амгы кол сорулга ол. Харын олче угланган ниитиирин сессия хүлээп алган.

Д. АРАКЧАА,
«Шынның» штаттан даштаар корреспондентизи.

СОВЕТ КИНОНУҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Совет кино кайгамчык болушкунуң будүүзүнде: кино үлетпүрүн национализастаар дугайында тоогулуг декретке В. И. Ленинниң ат салган хүнүнден бээр август 27-де 50 чыл болур. Хөй националдыг совет ураң чүүлдүң хогжүлдезинге эгени салган ол хүнге баравы болдурганы совет болгаш даштыкы журналистерге парлалга конференциязы чүрттүң эң улуг студиязы — «Мосфильмге» чаа болган.

— Совет кинонуң бежең чыл оюн улустуң улуг байырлалы болдуруп, демиглеп эрттирер — деп, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Кинематография талазы-биле комитеттиң даргазы А. В. Романов чугаалаан. Культураның болгаш дыштанылганың М. Горький аттыг Төп парыгынга муң-муң москвачылар болгаш найысылаалдың аалчыларын В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болгаш бистиң кинематографивыстың 50 чыл оюнга тураскаал болдурганы кинонуң чанчыл болган хүнүнге бнар. Бүгү эвилелдешкен республикаларга улусчу фестивальдарны организастаар, соолгу чылдарда чогаатказн эң эки фильмнерни ол фестивальдарга көргүзер. Көрүкчүлериниң мурнунга сураглыг режиссёрлар, артистер, сценаристер чогаадыкчы отчеттарын кылыр.

А. В. Романов бистиң чүрттүвүста эң массалыг ураң чүүлдүң хогжүлдезин айтып турар үдэргай саннарны көргүскен. Чартык чүс чылдың мурнунда бүдүн чартык муң будүүлүк кинотустановкалары бичии залдарга фильмнерни көргүзүп турган, оон түгле 142 кинотеатр, а чүрттүң кодээ черлерниге бар болган. Богун Совет Эвилелинде амгы үениң киноаппаратуразы-биле дерзэн 4800 кинотеатр, а чүрттүң кодээ черлериниге болгаш хоорайларында ниитизи-болгаш 158 муң ажыг киноустановка бар. Түгле эрткен чылда бээш Совет Эвилелиниң кинотеатрларынга дөрт миллиард чеди чүс миллион кижи фильмнерни көрген. Чүрттүң 40 киностудиязы чыл бүрүде долу метражтыг 125 чечен чогаал, долу метражтыг 25—30 документалдыг болгаш эртем-тайылбыр фильмни, кыска метражтыг 1100 киполентаны бүдүрүп турар.

(СЭТА-ның корреспондентизи).

делегей бо хүннерде

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ГДР

● РЕСПУБЛИКАНЫҢ чогаадыкчы интеллигенциязының калбак бөлүктери ГДР-ниң тургустунганының 20 чылын болгаш В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн ГДР-ниң социалистиг ураң чүүлүнүң чедишкиннерин көргүзери-биле демдеглээр. Ол дугайын ГДР-ниң ураң театр чүүл фестивалының делгерецгей программазы хереченлеп турар. Фестиваль Берлинге сентябрь 21-ден октябрь 12-ге чедир болур. Фестивальдың хүннеринде шиинн болгаш концертти 270 ажыг удаа көргүзер.

Герман Демократтыг Республиканың догуннаң келгенининң 20 чылының дургузунда оон ураң чүүлү бодунуң хогжүлдезинге улуг чедишкиннерин чедип алган. ГДР-ниң хогжум болгаш ураң чечен чогаал ансамбльдери, театр коллективтери, солистери эрткен чылда делегейниң 33 чурттарынга чедишкиннер ойнаан.

Берлинде театрның чаа ажыттынган сезонунга совет авторларның пнеп чогаалдарын калбак-биле киирген.

ПОЛЬША

● ПОЛЬШАНЫҢ химия үлетпүрү дүрген темпилер-биле хогжүп турар. Чүгле бо чылын безин химия үлетпүрүнүң чаа заводтарын тударынга болгаш ажылдап турарларын алгыдарынга 15,4 миллиард злотыхты үндүрүп берген. 9 ажыглалга 91 чаа объектилерни киирер.

Бирги чартык чылда безин 36 чаа бүдүрүлгелерни ажыглалга киирген. Ылаңгыя Пулавскиниң азот комбинадының тудуу доозулган. Тарнувта впнил бүдүрер фабрика, Тариобжегте болгаш Згежте күгүр кислотазының заводтары, Гданьскиде суперфосфат заводу продукцияны берип эгелээн. Освенцимде синтетиктиг каучук заводунуң чаартыр дериири болгаш алгыдары доозулган, а Плоцкиниң нефтехимия комбинадында кылар үстер заводу ажыглалга киргеп.

ЧЕХОСЛОВАКИЯ

● ЧЕХОСЛОВАК ГЕОЛОГТАР Пршибрам хоорайның (Барыын Чехия) районунга моңгүн, чес, цинк холуксаалыг рудалар чыдар чаа черлерни шинчилээн. Бо байлактыг черлер шагдап бээр сураглыг. Ынчалза-даа рудаларны бүдүүлүк арга-биле эвээшти ап турган. Чаа шинчилээн черлер үнелиг казар байлактарның тывыжын көвүдедир арганы бээр.

Моңгүн холуксаалыг руда бар черлер тускай эртемниглерниң кичээнгейни хандыткан.

БОЛГАРИЯ

● КЮСТЕНДИЛ ОКРУГТА чаа телевидение станциязы сентябрь 9-та Софияга байырлалдар үезинде дамчыдылгазы-биле доктаамал ажылдап эгелээр. Видин дагның кырында тургускан станцияның дамчыдылгазын Кюстендил округтуң база Благоевград болгаш Перник округтарның улуг кезиниң телевидение көрүкчүлери коор.

Станцияда тургускан аппаратура телевидениениң оңнуг программазын база дамчыдып шыдаар. Бөштайгы үеде станция Москва телевиденнезининң оңнуг дамчыдылгазын ажыглаар. Ынчангаш ол дамчыдылганы болгар телевидениениң программазынга киирер деп турар.

МАР

● УЛУСЧУ МООЛДУҢ ховуларында тараа культуралардың ажаап алышкынын эгелээн. Эрткен чылдарга бодаарга бо чылын ажаап алышкын эң берге байдалдарда чорун турар. Ширнин кыш болгаш озалдап эгелээн час хөй сагыш салышкынын болгаш бергелерни тараажыларга таварыштырган.

Ажаап алышкынны агротехниктиг бедик деңнелге, чидириг чокка болгаш эң кыска хуусаада чорудар дээш социалистиг чарыш чурттa калбарган.

Бо чылын Моолдуң ховуларында 4 муң ажыг трактор, тараа ажаар 3 муң комбайн, 6 муң автомашина болгаш колдуунда Совет Эвилелиниден келген оске-даа хөй техника ажылдап турар.

РУМЫНИЯ

● «РУМЫНИЯ — 1969» деп делгелгеде АПО-243 дээр чаа румын чиик автомобильдиң моделин делгээн. Машина шакта 115 километр чедир дүрген маңнаар. Беш кижи олурар олуттуг. Автомобильди элээн каш төлевилелди ёзугаар будурун үндүрер. Оны берге шорулгактыг оруктарга ажыглаар кылдыр таарыштырган болгаш автотуризмге ажаок таварымчалыг.

(СЭТА).

Кайгамчык юбилейге тезистер

ПРАГА. (СЭТА). Словак национал тура халыышкынның ам болур 25 чыл оюнга холбаштыр Словакиянын Коммунистиг партиязының ТК-ның Президиуму ол тура халыышкынның ужур-дузазының болгаш сорулгаларының дугайында тезистерни парлап үндүрген. Президиумнуң ылаңгыя демдеглээни болза, кайгамчык чыл оюн байырлап эрттирери дээрге. Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле ЧССР-ниң эвилелчи болгаш найыралчы харылзааларын үрээрин оралдашкан антисоциалистиг болгаш барыын күштерге удур демиселге ЧБП ТК-ның болгаш Словакиянын КП ТК-ның күжениишкиннерин деткээнинин көргүзүү-дүр. Чүгле бис эвес, харын база Европаның барык бүгү улустары аңаа шиитпирлиг күш Совет Эвилели болган интернационалчы антифашистиг демиселге национал хосталганы чедип алган деп, тезистерде чугаалаан.

Словак национал тура халыышкын гитлержи фашизмге удур европа улустарының интернационалчы демиселиниң чарлынмас кезии болган. Совет Эвилеля-биле кады ажылдажылга словак улустуң антифашистиг демиселиниң болгаш Словак национал тура халыышкынның пиитичя идеязы болган.

Чаа үндезиннерге Чехословак республиканың катап төрүттүнеринге Словак национал тура халыышкынның ролюн болгаш ужур-дузазын тезистерде демдеглээн. Словак национал тура халыышкынын словак ботамыдыралды болгаш ийи улустуң деп эргезин хүлээп көөр принципке үндезилээш, чехтер биле словактарның аразында харылзааларны акы-лудма ёзуза-биле таарыштырарының идеязын чарлаан деп, Президиум айыткан. Словакияга Чехословак республиканың катап төрүттүнгенин, ол дээрге Совет Эвилели-биле найыралчы болгаш эвилелчи харылзааларны тудар күүнге болур деп бүзүрел-биле шуут холбаштырганын демдеглээр ужурлуг бис. Чехословак буржуазияның антисоветизми республиканың катап төрүттүнеринге үндезин бооп шыдавас турган. Словак национал тура халыышкынның чагыларының алыс бодалын ёзугаар бис чуртувуска социализмни тургузары-биле дүүшпес идеология кылдыр антисоветизмни бөгүн-даа бүрүү шаап, хүлээвейн турар бис.

Реакцияның күштерин ашкан словак болгаш чех улустарының тиилелгези, чехтерниң болгаш словактарның национал-хосталгалыг фронтузунуң тиилелгези, Совет Армиязың гитлержи Германияны ашкан тиилелгези социалистиг шимчэшкиниин чаа калбарышкынының, болдунуң социал хосталгазы дээш ажылчын ангының демиселиниң эгелээнн болган деп, Словакияның КП ТК-ның Президиуму демдеглээн. Аңаа делегей империализминиң күштери моондактап шыдавазан.

Словак национал тура халыышкынның үезинден бээр эрткен 25 чыл дургузунда бис социалистиг ниитилелди тургускан болгаш социалистиг күрүнелерниң дем каттыштырылгазының чарлынмас кезии болу берген бис. Оон ужурунда моон соңгаардаа бо орук-биле баар бис. Моон соңгаардаа улустарның социалистиг дем каттыштырылгазының быжыг звенозу болгаш делегейниң революстуг демиселиниң чөленгиижи болурун күзеп турар бис.

Вьетнам Демократтыг Республиканың ажылчы чоннары 1969 чылдың күрүне планын чедишкиниг күүселдер дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар.

Чоокта чаа ВДР-ниң чазаа күш-ажылга чедип алган чедишкиннери дээш 3598 бүдүрүлге коллективинге социалистиг күш-ажылдың коллективи атты тывыскан.

ЧУРУКТА: Хапойнуң трикотаж фабриказының мурнакчы цехтериниң бирээзинде.

В. КОШЕВОЙНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Демократтыг күштерниң тиилелгези

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның хөй-ниитиэнинин калбак бөлүктери президентиниң албан-дужаалынга В. В. Гирини соңгуткан дугайында медээни чүүлдүгүнүүшкүн-биле утказн. Парламент бажыңынын база В. В. Гириниң болгаш Индияның премьер-министри Индира Гандинин резиденцияларынын чанында чыскаал болган. Чыскаалчыларның чедирген байырынга харылаавышаан. В. В. Гириниң чугааланы: «Мени соңгаапы дээш улусна хаяы оорун четтиргенимни илергейлеп турмен. Ынчалза-даа ону бодумнуң чедип алган тиилелгем кылдыр көрбейв турар мен. Ону бистин демократтыг чанчылдарывыстың тиилелгези кылдыр санап турар мен».

Индияның президентиниң соңгулдазы Индий национал конгресс чагырыкчы партиязын бодунуң ниитинге-даа. базыын күштерге удур-даа дыка чидигленген демиселдин бәдәлынга эрткеп.

Индий национал конгрессте барыын болүглел С. Реддини президентиниң албан-дужаалынга соңгууруп чедип алырын оралдашпышаан, бүгү кажарлаашкынны кылзажок, В. В. Гири соңгулдага тиилээн. Индий национал конгресстин кежигүннериниң элээн кезии болгаш чурттун депшилгелиг күштери ону деткээн. Демисел шыңгыы болгаш кадыг-дошкун болган. Баалылаашкынның баштайгы саналгазының үезинде чаңгыс-даа кандидат бадылаашкынының негеттимер 51 хуузун албаан болган. 838 866 соңгукчупун 401.515 кижи В. Гири дээш, 313.548 кижи С. Редди дээш бадылаашкынын берген. «Сватантра» биле «Джан сангх» дээр реаксылыг партиялардан кандидат Дешмукх 112.769 бадылаашкынны алган.

«Ийнги хүндүткел— бзулалдың» принцинин бзугаар чаа саналгада В. В. Гири 420.077 бадылаашкынны, Реддинин деп 14 660 хойну алган.

Индия национал конгрессте барыын болүглелдин кандидады аштырышкынга таварышса-даа, ол болүглел эргечагырга дээш демиселге чедсээн дүжүп бербээн.

Индий национал конгресс партиядан албан бзузунуң кандидадын деткивээнинге холбаштыр Индий национал конгресстин парламент бодуунуң удуртукчуузунун албан-дужаалынга Индира Гандинин моон соңгаар арттырар азы эрттырбас дугайында айтырыгны Индий национал конгресстин ажылчын комитединиң ам болур хуралынга тургузаар мен деп, Индий национал конгресстиң даргазы Индалгаппа журналистерге медеглээн.

Чехияның ДХМ-ниниң дыңнадыы

ПРАГА. (СЭТА). Чех Социалистиг Республиканың Даштыкы херектер министерствозунуң дыңнадыын ЧТК агентилөл дамчыткан. Август 20-де Прагага Варшав төлеге болгаш оон чоогунда кудумчуларга үш-үдүрүм кижилер чыылган деп, ол дыңнадыгда чугаалаан. Оларның аразында өжээнниг, бойлөп будулган, хулиган идегеттер база хөй болган. Янзы-бүрү чөнгээлери, шуут кемниг үүлгедишкинелери болгаш хоойлу, дүрүмге удур хөделиишкиннери-биле олар ниитиниң корум-чурумун үрээн болгаш харын-даа хөй-ниитиниң айыл чок чоруунуң органнарының ажылдакчыларынга удур боо-чепсекти ажыглаан. Аңаа ийи хамаатты өлүрткен болгаш элээн наш кижи балыглаткан.

Чехословак улус армиязының кезектериниң деткимчеан-биле күрүпө органнары ниитиирлиг хемчеглерни алган соонда дүвүрөзээн чок чорукту болгаш ниитиниң корум-чурумун катап тургускан. Хөй-ниитиниң айыл чок чоруунуң органнары 320 кижини тудуп алган, оларның аразында мооң мурнунда кеземчө херээнге онаажып чораан кемниг идегеттер, будалып бойлаан кижилер бар.

Хөй-ниитиниң айыыл чок чоруунуң болгаш прокуратураның органнары истелгени чорудуп турар дээрзин Чех Социалистиг Республиканың Даштыкы херектер министерствозунуң дыңнадыында чугаалаан.

—♦—

КОЛ СОРУЛГА — ЧАҢГЫС ЭП

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чили коммунистер ам болур президент соңгулдазында боттарының күжениишкиннерин катгыштырарынче чурттуң бүгү чөөн партияларын кыйгырган. «Ону бистиң улузувус, бистиң төрээн чуртувустуң эргеажыктары негеп турар деп, Чилиниң Коммунистиг партиязының ТК-ның чаңгыс секретары Луис Корвалан Вальпарисо хоорайның коммунистериниң конференциязынга медеглээп. Чаңгыс эптиң айтырыгларының талазы-биле чугаалажышкынарны коммунистиг, социалистиг, радикалдыг, социал-демократтыг партияларның, улусчу-социалистиг эвилелдиң, улусчу чаңгыс аай хөделиишкин шимчэшкиниинин, улусчу хамаарышпас хөделиишкиннин аразынга доп-дораан эгелээрин санаадап турар бис дээрзин ол демдеглээн. Шаанда ол партияларның аразынга турган бүгү чөрүлдээлерни чайладыр болгаш олар улусчу фронтуну тургузарынга шаптыктавас ужурлуг.

Чөөн партияларның аразынга боттарын билчир чорук чедип алдынмас болза, Коммунистиг партия президентиниң албан-дужаалынга бодупун кандидадын деппидер апаар дээрзин Луис Корвалан чугаалаан.

—♦—

БҮЗУРЕЛДИГ ТИИЛЕЛГЕ

ПАРИЖ. (СЭТА). Франциянын Коммунистиг партиязынга деткиткеш чөөн күштер кандидатгарының соңгулдаңзызы Экиенге (Па-де-Кале департамент) муниципиалитеттиң чамдык кезии соңгулдазынга бүзүрелдиг тиилелгени чедип алган. Чөөн күштериниң кандидаттары бадылаашкынның 51 ажыг хуузун алгаш, оон бирги эргежээнде-ле тиилелгени чедип алган деп, «Юманите» солун дыңнаткан.

Эртен баар походувус дугайым бодаар дээш, дыка ур удуразин чыткан мен. Ыначаа-даа ыя аңаа чаштың турган дег, оовус бо келди. Агартынар-ла дээш боор оң, дыырткайндыр тайылбырлайдыр:

— Чаш дүңмам чанынга ерар кижи чок, ыначайгаш озалдап калдым. Авам көөрп билек, маңнаанам бо-дур.

Ооң чүге саадай бергенин тайылбыр чокка билир болгаш, бис оны чепсиңмүшаан, оруктап базыпкан бис.

Оруң бистиң Хемчиктиң кадыр эриниң кырынга эккелди. Эдтекке орган өдүректер чаргырадыр алгыржып, чалгынары-биле сугну часкай эрак үжүп ыяй болдувар.

Арыгны өрү кылаштажыры-выска, аас-кежин бооп, хеме бетин чарыкта чыдыр. Биликмаа мени «хемечи» деп кыжырыр кижи болгай. Бо удаада ол менче шоогканзыг эвес, харын хүндүлээнзиг көрүп турарын эскерип кагдым.

Биликмаа олуруп аарга. Алёша хеменің бажын сутже киргеш, база олурупту. А мен, ёзулуг хемечи дег, хеменің сонгу үжүндан ийи холдап сыг кылдыр иде каапкаш, кырынче үне халыдым. Хүүректи туткаш, ол-бо чарыныдан ажып-ле эгледим. Энир чылдан бээр ачам-биле Хемчикти хемелеп кежип шаг болган кижи мен. Ыначалаа-даа суг билбес оол биле урут олурган хеме, шыны херек, ажып көрбээн мен.

Сугнуң шашкыны ыядыт чүве ийикпе, аза мөң эжерим кандай түржүк бе, аза хеме борбалчыңнаап болчук бе, Хемчиктиң ортузунга чоруувуста, хемевис бичии чайлынайны берген. Биликмаа кулак үюк кылдыр кышкырыпкаш, Алёшаның оргазындан туттунмушаан, доңгайып чыдыпкан. А Алёша харын эрэ хайныл:

— Ам-даа чайга, чайга! — деп, мени күткүп олур.

Ыначалаа-даа мен харысалгамны бодаап, ооң аайынга кирбейн, улам оваарымчаалыг ажып ор мен.

Хемевисти сайже үндүр сөөртүп каап, оруувусту уламчылап чорупкан бис.

Элээн болганда, Хемчикче харап турар Хербис даанның эдээнге келдивис.

Хербис кырынга үмер дээп сорулгавыска чедерде ийи орук бар-дыр деп сүмелештивис. Бирээде, хавак кырынче үнер. Ийиде, турут сыскыы кадыр чарыкты өрү халбактанып. Бирги орук үзүп болгаш халаадапчыг. Ийигизи —кыска болгаш берге.

Боданып, чугаалажып турза-турза, ийиги оруктуң шилип алдывыс. Хаяның тиглерин, иертиктерин базып, чер чадаң даялардан, сөөскеннерден сирбектенип чораап, Алёша баштап үнүпкен. Оон соонда Биликмаа, а мен ам сөөлүнден чоруп ор мен.

Алёша бистен дыка ырай берген, мырыңай-ла Хербис бажынче чоокшулап бар чору.

— Оваартып даан, Алёша... Даш чууптӱң халак! —деп, Биликмаа алгыра-дыр.

Ол арагында Биликмааның бодунуң баскан дажы хоорулгаш менче хөме бадыпкан чайлаар чай чок апаргаш, каапкак хаяга чыпшынала бердим. Даш мөңге бажым чажырган хаямга ток дээш, будумну хенаңг соора дүшкеш, ынаар-ла киңгиредип базы барды.

Ковайың келгеш, өрү көрдүм. Биликмаа демги черинде хевээр, арны ак тос дег апаргаш тур.

— Ол боор. Ажа хадый берди! — деп алгыргаш, дүргендүрген туттунуп, тептимишаан, Биликмаага чеде бердим.

Ийи будунга-ла ой калбак хаяда базып алган Биликмаа сугда ыяш дег спринейнип тур. Арны чүгле ак эвес, харын калчан сарыг ышкаш болду.

— Куду көрбе. Бажың дескине бээр! — дээш, холундан сегирип алдым.

— Ам кэш басса-ла, үнүп көөр сен, Биликт! — деп, Хербис спртинде үне берген Алёша сорук киирип турду.

Биликмаа чүү-даа ыыттавайн, дыңнаңгыры кончуг чорүп олур. Хербиске мырыңай үнүп көөривиске, бедии ийи метр хире куржаангы чалыы хан доза берди.

Алёша ооң кырынга баартактанып чыдышкаш, бисче даянгыыжын суна-дыр. Ооң ужундан Биликмаа арай боорда туттунупту. Чавызап бээримге, мөөң эктимге базып алды. Хаядан даянмышаан туруп келдим. Ам Алёша Биликмаавың холундан сегирип алган. Оон, карак чивеш арагында Биликмаа чалым кырында баады. Мен база Алёшаның даянгыыжының ачы-биле чиик үнүп келдим.

Хербистиң чыс бажы бодур. Ырактан бараанын көөрге, шип-шип хоюткулар кестүр чүве болгай. Чанынга баарга, ол хоюткулар улуг-улуг корааң хаялар апаар болгаш баштарының артындала делгеми аажок, дески-дески.

Бир хаяже Алёша-биле ийилээ дырбактанып үне берген бис. А Биликмаа шуут мынавайн, чүгле хаялар арагында чарыктарны кезип чоруп тур.

Хо! Баштай куду көре каапкаш, чүрээм шимирт дээв. Караамны шимгеш, аткаар союп, туттунар чер дилей берген мен.

Чүрээм оожумнаарга, катап харап көрдүм. Хемчиктиң суунга чедир үш дыт бажы хире бедикте чыдар болдувус. Туруттуң арны бажың ханавы-ла!

— Бедик-тир бе?—деп, артымда Алёша сымыраны-дыр.

— Бодуң көрбедиң бе?—деп удур айтырдым.

Ажым ыыттавады. База мен ышкаш, хенертен харай каапкаш, корга берген-дир деп билип кагдым.

— Ыях кичээнип алгаш, көөп көр даан. Ажырбас — деп сүмеледим.

Ыначала-даа кижим мынавайн-дыр. Харын дүжер сэгыыштыг, улам соңгаар чыдып алды.

— А, балыктың хөйүн көрем!—деп алгырдым.

— Шынап бе?—деп, Алёша мыңдыт.

— Мегелээш чоор мен—дидим.

Ажым чанымда кожалаштыр чыдыпты.

— Дөө эвир уяаын—деп дораан-на алгыра-дыр.

Мен ыыт чокка чөпшээреңип каан мен. «Элмек хая ортузунда уя туткан кашпагайны» деп ыр сагыжымга кире хонуп келди. Чогум бир номдан номчужук мен бе азы улустуң ырлаанын дыңнажык мен бе—сактып четтикпедим.

— Ээремде балыктың улуун! — деп Алёшаның үнү мөөң бодалымны үзе кирипти.

Демги хөй ак-балыктарлыг ээремде кара чаңгыс балык көзүлдү. Мынча мрактан ынчаар көстүп турар, а чанынга барза, та кайы хире чүве!

— Кижи хире бар-дыр—дидим.

— Дудак чок.

— Чүнү көрүп кагдынар?—деп, Биликмаа мыңдыт. Бисче үнүксеп, бистиң чугаавысты дыңнаалап турганы ол-дур ийин.

— Бээр кел, шымда! Сугда кижи хире бел чор!—дидим.

Орта Биликмаа дөстүмейн барган.

— Мени тудар силер дээш, ак-мак четпээнде бистиң аравыска көөп чыдыпты. Оңу мындыт дидим деп ким бодаан боор. Келзе-келзе, харын биетен-даа дээре, дораан-на сутже харай берди.

— Бел кайы?—деп мыңдыт.

Шынап-ла, ээремде алеш дээр чүве чок болду. Бис Алёша-биле удур-дедир көрүштүвүс. Амдыы чаа салдап турган бел чогул.

Бистиң чыдар хазыыс—Хербис даанның ак-не бедик черн ол. Моортан ыяй-бээр көргүзээрге, кайыыя тура хамык чер адыштa-биле дөмей-ле.

Артывыста «Чодураа» колхозтуң тараа шөлдери. Кок-Терекпиң кылын ногаан арыы шейлүп баткан. Тараа шөлүнүң кедээ талазында аттарындаа билбезивис тейлер, шаттар улашса-улашса, улам бедип, талыйтыр тутчуп чоруй барган. Кок-Терек арыының давун үжүнда колхоз суурунуң бараанын көстүр. Бажыңнарның ак сарапчалары хүнге чайнап тургулаар.

Өрү көөрүвүске, Хербис бажының калбак шыгы ногаан хевис дег херлии чоктай берген. Ооң ужу барып, В. И. Ленин аттыг колхозтуң суурунда үскен.

Хербистиң шыпшык бажынга турарга, оран-чүртту эргий көөрге, магалыг-ла болду. Мынчага, үшкү класс дооскуже, борта келбейн чораа-чыпыска доозавыс ажыы-биле хомудап ордувус. Чаш даэш, бисти ада-иелеривис ыыттайн чоржук бе? Азы Хемчикпе боглуп турганывыс ол чүве ийикпе?

Чугаалажы-чугаалажы көөривиске, кандыг чараш, байлак, делгем черде чүртаан чоруурувусту кайывыс-даа орта эскербейн чораан болдувус. Ийет, бис Чүмалыглар — Аразын аьттыг, чадаг эргин, кезип шаг болган бис. Ынчаарга чавыс черде кижи чүгле ырак эвес мурнуң көөр-де болгай. А мынчаа бедикке оңгаар-дескээр харап көөрүп сагынмайн чораан бис. Ам харын туран ап албаанывыска харааладап ордувус.

Космос кораблъдериниң дугайында дүүн кежээки бодалымны өөрүмге хөөреп бердим.

— Хербис даанлап мынча черни көрүп алдывыс. Космос кораблинге болза, хамык черни, мырыңай Африканылаа көрүп шылаар бис—деп, Биликмаа бүзүреддиг чугаалады.

— Шынап, Юрий Гагарин хоорайларны, хемнерни ылгай көрүп чораан мен дээп ышкажык—деп. Алёша каттышты.

— Өзүп келгеш, Айже ушкаш, оон кел чыда Чүмалыглар—Аразынга хонар мен—деп Алёша мыңдыт.

— Хө! Хербис-Бажының шыпкын көрүнер. Торгу-ла! Мен аңаа хонар мен—деп, Биликмаа чугаалады.

Кайы черниң кандыызын маргышса-маргышса, кайывыс-даа шилээн черивиске шынчы хевээр арткылаан бис. Космос кораблин орта-борта хондурарын күзеге, башкывыстың чугаалааны ышкаш, амдан эгелеп ёзулуг белеткенир, өөренир, дадыгар деп дацгыралгашкан бис.

Долгандыр чаптылган дүдүскектиг шынааларны, шыктарны, шөлдерни, даглары база катап эргий көргүзээт, хөөн чок болза-даа, Хербис даандан бадыпкан бис.

Ол походтуң соонда улуг делгем Төрээн чүрт деп сөөгер менээ улам толарап, ойза үткалыг апарган.

Дозураш чугаазын ыначаар дооскаш, өөрүн эргилдир көргүзээн.

Биче-оол ОНДАР.

Аянда.

«Шынның» конкурузунга келген репортаж

Тоолайлыгның кижилери

Черни чүгле Тоолайлыг дээш?
Черле байлаа ол бе?» —диве
Тоолай туржук, кандыг аң,
куш.
Тооллуг үнүш ында чогул?»
Тооргум хинп, чуңмам хаяы,
Сыным адыр мыйыы —ак;
Сыным черлик согуналы,
Тооруп, кады—үнелиг хем.
Үне сал-ла, чаны хемден
Кадыргыны ушта соп кээр,
Үүргене чыып, өремеден
Кадык кылгаш, сөңнээр-даа
бис.
Ийи кижи дужаажыпкаш,
Кожа чортуп эртер туржук,
Коштуг шары кичээнп бээр
Пйиң оруун иткектер дээр.
Төрепчээ дээр терең суглуг
Диңмит-дааштыг көвей кежиг,
Тимзе чашкаш, дожун кешкеп
Төөгүлүг хем ында чер боор.
Бо-ла бүгү кадыр-бертке
Семдер сарлык, өшкү малдап,
Черниң дошкун бөйдузунга
Боглуру чок—чаңчыкпан бис.

Тоолайлыгжылар ыначаар чугаалаар эртелиглер. Сарлык, өшкү малдап деп чүл ол? Билир силер бе? «Ында билип чадаар чүү боор. Артист Тихонов канчап тыва сарлыктарны цирк ареналыынче үндүртеш, делегейге сурагжый берген деп бодаар силер? Өшкү деп че? Ону кым билбеэйл? Аңаа чүгле эки одар, хаялар херек. Чүү-хөө-биле чемгерип, азыралга өөредип алгаш, оларны эдертип-даа чоруп болуур дижир хөөннер ам-даа чок эвес болдур ийин. Мында чугаа болза, чүгле ийи-чаңгыс.

Арыг чуу эвес, а кодан-кодаш өшкү, сарлык дугайында чоруп турарын үттүп болбас. Хураган, кулуг, бызаа төрүттүнүп келир билек-ле, туруп кылаштап, иелерин эме бээр ишкажыгай, а анайны канчаптар силер? Туда эмзирбээн шаанда, ол иезиниң эмлин безин тывар эвес. Бүдүн кодан өшкүнү 2—3 шак ажыр ыдып келири ыначангаш таварылга бе?

Тоолайлыгның Хомушку Оолак деп кижи ол бүгүнү, улуг-ла дизе, чүгле чартык шак иштинде кылып четтигип турар. Канчап? Барык анайлыг өшкү бүрүзү-ле аңгы үтектиг, дорукканнарын аназ ыдып бергеш, арай чажыы бодуу туда эмзирип тургаш, хөнүктүрүп аар чаңныг малчын чүве-дир. Кажар арга! Бир эвес аңгы үтек чок болза, алаэди анайлар өскелериниң иелерин кара тураы-биле тудуп ээп чоруп бээрлер ийик. Оон түнелинде деңге-ле төрүттүнген анайларның бирээи семис, шыырак, өскеэи кадаамыр, арган болурунуң ужуру-даа ында. Ындыг чүве Оолактың коданында болбайн турар. Ол ындыг арганы ажыглап, эрткен ийи чылдарның дургузунда, 100 башка онааштыр-ла 105-тен эвээш эвес анайны доктаамал менди доруктуруп ап келген. Өшкүнүң чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле, бо сөөлүг чылдарда, Донгак Норбужук кымныдаа мурнуңга киирбейн келген. Бурунгу чылын 100 башка онааштыр 107, эрткен чылын 110 анайны ап, бо чылын база-ла бедик көргүзүглүг болган. Өшкүнүң 12 кадарчызының чүгле ийизи-биле каксы таныштывыс. Артканнары оларның үлегерин эдерип, шудургу ажыдаавының уламындан Тоолайлыг бригадазы бирги чартык чылда төрүүр 100 башка онааштыр ортумаа-биле 95 анайны бүрүн доруктуруп, өшкү бүрүзүндеп 500 грамм дүктү кыргып ап, күргенеге 1,5 тонна эки шынарлыг өшкү дүүн садар аргалыг болган. Хомушку Думей-оол, Донгак Доскаар, Самыя Хирлиг, Чыжыр-оол, Тадар-оол адакылар ындан ажыр өшкү бүрүзүнден 100—150 грамм чедир дүктү кыргып, сатканнар. Бригада 35 кг-дан өрү деңгээлиг 995 баш аныяк сергежиг-тештерин семирткен. «Малчын» колхозтуң ёзулуг планынга киириштирген. Моон соңгаар өшкүнүң уксазына улам эки-лидер соруглга-биле «Малчын» колхоз республиканың Таңды районунда 10 ангор хүнаны садып алган. Оларның хөйүн Тоолайлыг бригадазы алыр.

Өшкүнү мыйызындан дүмбелларынга чедир орулгалыг мал деп чугаалап болур. Ол бодунуң чиик, кашпагайы-биле кандыг-даа хая-дашка мүңгарылбас, эң-не берт черлерден озуп сигеннн чайлыг тып чимр, белеп бичe озал-ондактардан аваангыр чайлап шыдаар, кежи—хеп, эъди, сүдү—чем болур мал-дыр. Өшкү малдың ыядыг шынарын, улуг ажыктың малдап турар кижилер ыя биилп турар.

Тоолайлыг—чүгле аң-мең, өшкүнүң эвес, харын сарлыктың база «ыяаажаңы» черлир. Ында бо хүннерде «Малчын» колхозтуң 8 кодан ишпилештирген сарлыы туруп турар, оларның 4-ту төрүүр кодан болур. Дуржулгалыг сарлыкчылар Салчак Чудур, Достан, Бырдан Очурларга бо чартык чыл эң дүжүткүр болган. Кодан бүрүзүнден төрүүр 100 сарлыкка онааштыр 100 быэаа бүрүн камгалап алдывыган, сарлыктың дүүн ыяр-гаан болгаш 215—220 кг чедир деңгээлиг 171 баш аныяк сарлыктарны бригада эът планынга саткан.

Социалистиг чарышка бедик көргүзүүлерниг болганы дээш бригадалар аразының шилчнир Кызыл тугун тоолайлыгжылар ам ийи чыл улай холдан салбайн, быжыг тудуп турар. Ырак-узак бригаданың мындыг чедишкиннериг болуп турарының чажыды чүдел? Чүнүң-даа мурнунда күш-ажылдың сагылга-чурумунуң экижээнп, коллективтиң эп-найыралының быжыы, организастыы-биле тайылбырлап болур. Үк бригаданы аныяк коммунист, Моңгүн-Тайга район Советиниң депутады Сава Нуржутович Кара-оол 1968 чылдың декабрьдан эгелээш, ажыл-агыйжы ёзу-биле билдилиг удуртуп келген. Тоолайлыгда үш кижиден тургустунган партбөлүктүг бригадир боду удуртуп, коммунист бүрүзүнге тодаргай даалгаларны берип турар.

Амгы үеде 20 өрегеден тургустунган бо бригада мал чемн белеткээр ажылда бүрүн хаара туттунган болгаш 13 тонна 777 кг сиген херек кырында кестиигеп болуп турар.

Тоолайлыг сынарышың бижеп баштарын ам безин хар чодуп эртип турар апарган. Ол амдыгаштан кышка удур сагындырыг-дыр. Ыначангаш аңаа чоокта чораан агитбригаданың мынчаар кожаннап ырлашканын тоолайлыгжылар утпаан боор:

Тоолайлыгның кадыр дөзүн
Дагалыг аът шыдавас бе?
Торлуру чок эрес чонну
Даанганың ыядавас бе?

Салчак МОЛДУРГА.

Чонар-даштан ыяы-бүрү чүүлдер чазаарының мастери ХЕРТЕК МОНГАЛБИЙ.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Моңгуш Кенин-Лопсан.

ЧУРУКЧУМДАН ЧАРЫЛДЫМ

Ырын-шоорум дыңнаавастаам Надя Рушева дүмбейге тураскаатпышым.

Аткан даңның хаялаанын,
Ачыг арат маңнатканын
Саазынга доктаадыптар
Салым-чанап сээдин чорду.
Эрте частың шончалайын,
Орай күстүң чиңгир дээрни,
Эжиң-өөрүң маскарадын
Ойнай-сылдай чуруп чор-
дум.
Аваң, ачаң четкээн черге
Ажылдарың барып каапкан:
Делинин делгелтеге
Дээди шаңнаа сеңин болду.
Соонда сеңээ дужар бодап,
Соңгаврлатпаан болурум
ыяй.
Хаттың шетти сыкканы дег,
Хайлыг өлүм мурнашкан-
дыр.
Хочаң чураан чуруктарың
Коргуп-сүртеп кәре бээр
мен.
Чалыым ыятап келген дег
боор.
Чассыым меңээ душкан дег
боор.

ФУТБОЛ

УЛАМЧЫЛАВЫШААН

Бут бомбүүшке республиканың бирги черн дээш маргылдаа уламчылавышаан. Август 21-де Кызыл хоорайның «Хүреш» стадионунга тус хоорайның «Динамо», «Саян» командалары ужурашкан. Оюнның түнели 7:4 болуп, динамочуларның тиилелгеанбиле доозулган.

Республиканың бирги черн дээш маргылдаага 6 команда ойнап, «Динамо», «Асбест», «Восток» командалар бо хүнге чедир ден 13—19 санныг чорун турар. Маргылдааның түнелинде Бии-Хем районнуң төвү Туран хоорайның командазы чаңгыс-даа сан челии албаан болуп турар.

М. ГАНИДОВ.

Редактор К. Н. ДИПГА.

— Алло! Бо калай ыяапастыр!

Сес чокка-ла билдингир.

В. ВОЛЧЕНКОНУҢ чуруктары.

Аңныыр чурумун сагыыр

Дүүн, август 23-түң эртенинден эгелеп өдүрек, кас болгаш өске-даа хевирнің суг куштарын аңнаарының сезону ажыттынган. Тываның девискээринде ак-көк хемнерниң, көлдерниң, көлбең ногаан шынааларының ыржымын дүүргенин даажы үрепкен.

Бир аңчының хүнде чеже санныг суг куштарын адарын «Шын», «Тувинская правда» солуннарының номерлеринге сезон эгелээринің мурнуу чарымында каш удаа чарлап парлаан болгай.

Аңчы кижи бүрүзү-ле бир хүнде 1 кас, ыяы-бүрү хевирниң 3 санныг өдүрээн өлүрери—хажыдың болбас шыңгыы чурум. А аңнаыр биледи шуут чок аам билединиң 1969 чылдагы дадывырын хавыртып албаан кижи боо тутказ, суг куштарын адар эргеэн чок. Тотдуктуг болгаш тайганың иурту, кара-куш, улар дээш ыялкаш куштарын өлүрери шуут хорулгуг.

Ыначалаа-даа куш адарының шынгыы чурумун хажыда бээр кижилер мооң мурнунда чылдарның часын, күскү куштаар сезоннарында бар болуп келгеп. Ындыг чорук биле эртеш чок демнеэлди чорудары чүгле аңнаыр инспекторларынын, егерьлериниң, бөйдүс болгаш арга-ыяш камгалалының ажылдакчыларының хөрээ эвес, ол дээрге түс черде чурттап, ажылдап турар кижилериң база-да хамааты күүлээгеи болур. Төтчеглекчилер-биле демнеэлди чорударынга колхозтарның, совхозтарның ажыл-ишчилери, бүгү малчыннар улуг күш болган турээр ужурлуг.

Өөрүнүң «Торгалыг» совхозунда редакцияга ындыг чаган келген: «Ак-Чыраанның хөлдериниң, тулааларының, Куш базаарының, Убса-Хөлдүң өдүрек, казын чүгле он-оп эвес, чүс-чүзү-биле санаар. Суг кырынга, «кара шаар» апартан олургулаар. Дойлуп ужа бергенде, дээрни шыва ап, диңмиттиг-ле аңнаар. Часкы, күскү куш адарының сезоннары келирге-ле, Кызылдап, Хову-Аксынан болгаш өске-даа черлерден аңчылар ирлерни бээр. Оларның аңнаыр билеттин, билет чогу билдинмес, норма-чижекти барымдаалавайн, шоодай-шоодайы-биле боолап алгаш чоруптар. Бо чайын Хову-Аксынган ийи кижи Амдайгыы хөлге келгеш, чартык ай кушташ чоруй барган. Аңнаыр чурумунуң урекчилерин хорун, оларны ай дээр ижкин ында чок болуур чүве-дир».

«Торгалыг» совхозтуң ында ажылдап, чурттап турар кижилери, чагаажың автору боду-даа совхозунуң денискээринге кижилер аңнаыр чурумун үреп, тотчеглекчи чорукту кылып турда хой-ниитиниң күжү-биле оларны чүге хорун, хемчет албайн, машиналарының дугаарларын автоинспекция черлеринче чүге дыңнатпайн турарыл дээн айтырыг тургустунуп келир-дир. Республиканың бөйдузун камгалаар дугайында айтырыгны эрткен чылын Тыва АССР-ниң Дээди Соведиинің сессиязында чугаалажып, од талазы-биле шиитпирни хүлээп алган болгай. Ол шиитпирниң күүселдеэн кайы хирел деп чүвени Дуе-Даг көдээ Совединден болгаш милиция органнарындан айтырар ге келген.

Т. САЯН-ООЛ.

Сес чокка-ла билдингир.

В. ВОЛЧЕНКОНУҢ чуруктары.

1970 чылдың совет, даштыкы болгаш тус черниң солун, журналдарынга чагыдылганың бижидилгези сентябрь 1-ден эгелээр.

Солуннарны, журналдарны харылзаа салбырларынга, «Союзпечатьтың» агентстволарынга баргаш азы ажылдап турар черлериңерде хөй-ниити тарадыкчыларын дамчыштыр чагыдып ап болур силер.

«ШЫННЫ» ЧАГЫДЫП АЛЫРЫНЧЕ ДАЛАЖЫҢАР!.

УТПАҢАР

Бо чылдың август 27-де Кызыл хоорайга 1969 чылдың акша-бараан лотереязының бешки үндүрүлгеэнинің ойнаашкынының тиражы болур.

Бо тиражтан «Волга», «Москвич», «Запорожец» деп автомашиналарны, «Урал» «Иж-Юпитер» деп мотоциклдерни, «Турист» болгаш «Вятка» маркалыг моторолерлерни, эр, херээжен болгаш уругларга чадаг-тергелерни, резина, хемени база хеме моторун, баянны азы аккордеонну, радиоприёмниктерни болгаш магнитофонну, херээжен улустуң жакедип азы сорочка хөйленин, эр улустуң плащ тонун болгаш өске-даа үнелиг эт-сеттн 30 көпеек-биле ойнап ап болур. Акпаны бирдеи мун рубль чедир ойнап ап болур.

Лотерея билеттерни ажаалга кассаларында, магазиннерде, харылзаа бүдүрүлгелеринде, союзпечатьтың киоскаларында, театрларда, иштиниң чемненилге бүдүрүлгелеринде, автовокзалдарның болгаш аэропорттарның кассаларында садып турар.

ЛОТЕРЕЯ БИЛЕТТЕРИН САДЫП АЛГАШ, ОЙНААШКЫНЫГ ТИРАЖКА КИРЖИҢЕР!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

Кино

АВГУСТ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Киночымынды 9.45, «Берлин чедир оруунда» 11.30, 1.15, 3, 4.45, 6.30, 8.15, 10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночымынды 10, «Даки» 11.15, 1.15, «Кыстарны оорлааны» 3.15, 5.15, 7.10, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Павел Корчагин» 11, «Щит болгаш хылыш» (3-кү, 4-кү сериялары) 1, 4.30, 8 шактарда.

«ВОСТОК»: Киночымынды 11, «Чаза тепкен тамы» 1.20, 3.10, «Ужуражыр черн—Женева» (1-ги, 2-ги сериялары) 5.10, 8.40 шактарда.

«ЧАЙГЫ» ТЕАТРГА: Киночымынды 1, «Бирги класстыы» 3, «Дунге куржаткан Бомбей» 5, 7, 9 шактарда.

АВГУСТ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Зоя» 10.30, 12.30, 2.30, «Шаажылакчы» (делгем экрээныг) 16.30, 18.20, 20.05, 21.50 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночымынды 10, «Берлин чедир оруунда» 12, 14, 16, 17.50, 19.40, 21.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Цезарь болгаш шаажылакчы» 15, «Кыстарны оорлааны» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Көдээ башкы» 13, 15, «Дөртеи бир» 17, 19, 21 шактарда.

«ЧАЙГЫ» ТЕАТРГА: «Ужуражыр черн — Женева» (1-ги, 2-ги сериялары) 16.30, 19.30 шактарда.

Ада-чуртуң Улуг дайынының киржикчизи

Ондар Сузумаевич ДЫРТЫКТЫҢ

ур зарлыының соонда мөчээнин холбаштыр Тыва АССР-ниң Социал хандырылга министерствозу ооң өг-бүлезинге, төрелдеринге, чоок кижилериге ханы кажымдалын илертейлеп тур.

редакцияның адрези

Кызыл, Шетинкия—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда кылдазының 35-24, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи аймактыл кылдазының 23-54, культура кылдазының 37-13, көдээ ажыл-агый кылдазының 21-47, үлетпүр кылдазынын 22-64, чагаа база совет хуралдуг кылдазының 21-27, информацня кылдазының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында пархалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкия — Кравченко кудумчузу, 1.).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00993.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда гадоовлеттингеш

ШЫН

1969 ч. АВГУСТ 26 ВТОРНИК № 200 (8046).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди

Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

БҮГҮ КҮШТҮ — ДҮЖҮТ АЖААЛДАЗЫНЧЕ!

Танды районда «Тиилелге» совхозтуң шөлдеринде күскү дүжүт ажаалдазы үүлүнүптэн. Бо хүннерге чедир 3000 гектар черде тараан тараа культураларының чамдыызы чыттыр иезип, артканын дөрт ажаап алган. Ажыл-агыйның бригадаларында болгаш төп шаңда ургаи тараазы арыглап, кургадыр ажылдар база хаймышкыының эгелээн. Төп шаңче кирген кызыл-тасты Кызылдың тараа сайгарар базазынга экскеп дужаарын үргүлчүлеп турар. Ооң түңнелинде шүрүне шыгжамырынче бир муң ажыг тонна тараа дужаатты нган.

Бо чуруктарда ол совхозтуң төп шаңында экскеп төнкеп күскү дүжүттүң тараазы-дыр. Ооң чанында алды дугаар бригадада шалычы комбайнер Владимир Тараканов. Од шынчы Кызылдың геология экспедициязында механиктеп турар. Дүжүт ажаап алышкыныңга киржир дээш келгеш, күш-ажылчы үүлүн шинчи эгелээнин ол.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

КӨДЭЭ ЛЕКТОРЛАР

«Билиг» нинтилелиниң кодээде эге организацияларының ең дээредиринде бироозан Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозта С. Чедер-оол удуртулган эге организация болур. Ында лектор бүрүзү быжыглап каап коллективинге — фермага, бригадага, школага, клубка, агитучастокка лекция кылырын харылаар. Од ажыл планнып, партия организацияларының удуртулгазын ёзулаар аныпрал-биле сырый холбаалыг чоруттуруп турар.

Бо чылдың эезинден бээр лекция номчуурун сан-даа, шынар-даа талазы-биле боттуг организастаанындан аңгыда, янзы-бүрү темаларга айтырыг, харыы кежээлерин үш, солун айтырыгларга диспуттарны—дөрт удаа организастаан. Чоннуң ортузунга лекциялар номчуурун масса-политикутпг ажылдың еске-даа хевирлерп-биле холбаштырып турар. Чижээ, анаа Социалистиг күш-ажылдың Маадыры башкы С. Тамдын-оол, харыззачы, Ленин орденниг С. Дүү-Дарый олар-биле ужуражылганы организастаан.

Колхозтуң бүдүүлге талазы-биле эки көргүзүглериниде, ооң чедиишкиннериниде, ажылчы чоннарның амыдырал-чурталгазын улам эжиндер талазы-биле алдынган хемчеглерде оларның сазыышкыны база киргеп деп. «Мурнакчының» лекторлары чоргаарал-биле санаа болурлар, а ол болза чоннуң мурнунга интеллигенциянның хүзээлгезин ак сеткилдиг күүседип турарының база бир херечиэи-дир.

Бии-Хем районнуң «Саян» совхозта эге организацияның лектор бүрүзү кандыг-бир мергежилги чедип алырын ораладжый турар: бир кижи делегей байдалынга, өскеви—педагогикага, үшкү лектор — чечен чогаал болгаш уран үүлгө, дөрткүзү—кодээ ажыл-агый темаларынга дээш, темаларны хуваажып алган. Мурнакчыжылар-биле бир дөмей, пропагандаңың еске хевирлерин калбаа-биле мында ажыглап турар. «Уран үүлдө В. И. Ленининиң бөвүр-хевири», «Ленин аттыг хоорайлар», «А. М. Горькиң» дээш, еске-даа кежээлерни эрттиргилээн, ленинчи номчулгаларны, номчулга конференцияларын чорудуп турар. Коммунистиг партияның шилгараңгай ажылдакчыларының дугайында хөй беседаларны кылгылаан. «В. И. Ленин Шушенскоеде» деп делегелгени Культура бажыңында организастаан. Лекторлар байырлалдыг хүннерни эрттиргеринге киржип турар.

Кодээ чоннуң ортузунга лекция пропагандазын үлегерлиг боттандырып турар мергежилдиг лекторлар хөй. Таңды районда И. Оюн, Өөрүде А. Балгаа, Барыын-Хемчикте А. Шаазы, Тожуда Д. Хууран-оол болгаш өскелер-даа оларга хамаарыжыр.

Колхозтарда болгаш совхозтарда лекторлар, «Билиг» нинтилелиниң оларда организацияларының чоннуң ортузунга билигни шептередириниң, ленинчи идеяларны пропагандазарының үндезин доозуур. Оларның ажылдан турары янзы-бүрү: чамдыктар шымырак, өскелер кошкак-даа болгузаар. Кол соруглар — үстүнде айыткан шкаштарының — үлегерлиг дуржулгазын өөренип турган, лекторларының ажылын бедик деңгеелге тургузары болуур.

Лекторларның чедиишкиниг ажылдаары, бүдүүлгеге, чоннуң үгаан бодал амыдыралынга оларның идепкейлиг салдарлыг болуруу чүдеи хамаарыжыры? Хамыктың мурнунда оларның боттарындан, ленинчи идеяларга быжыг бүүреливинден, чоңга билиглерин шептередир күзелдиниден, бедик медерелдиниден хамаарыжыр. Ону чедип алыр дээш олар-биле доктаамал ажылдазары—«Билиг» нинтилелиниң эге организацияларының кол соруглазы ол-дур.

Эрткен чартык чылда республикага 8 муң ажыг лекция номчуттуруган, хүнде оруумаа-биле 50 ажыг лекция кылдыып турар. А нинти-политиктиг темаларга номчаан лекциялар бүгү лекцияларның араазында 71,4 хуу болуп турда, кодээ ажыл-агый талазының үгле 8,7 хуу болган. Бо байдалче нинтилелдиң ылаңгыя кодээде эге организацияларының кичээнгейин күштедирер ужурлуг. Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Тожу, Мөңгүн-Тайга районнарда кодээ ажыл-агый темаларынга лекцияларны оваа эвээш номчуп турар.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оң болуру-биле холбаштыр лекторларның ажылының кол угланышкынны ам ленинчи темалар болган. Чартык чылда бо темага республикага 1300 ажыг лекция кылдынган. Номчуттунган нинти лекцияның иштинде мону бис ам-даа эвээштир деп санаар ужурлуг бис. Кандыг-даа темага лекцияны номчуурга, од марксисчи-ленинчи номнал-биле чыруттунган турар, удуртучу угланышкын оон алдынар дээрзин үттүп болбас.

Лекцияларның бедик шынарлыг, лекторларның бедик билиглиг, мергежилдиг болгунда ашкыда, көргүзер керекселерни ажыглаар керек, ол болза чуруктарны, карталарны, диафильмилерни, плакаттарны, кино-чуруктардан үзүндүлерни шылгаттынар аргазы-биле ажыглаары-дыр, лекцияның дээштиг, чедиишкиг болурунга ол эргежок чугула.

Лекторларның чамдызы чүгле лектор адын кедагалаан болуур, чоннуң ортузунче кирбес таварылгалар кодээде ам-даа хөй. Колхоз, совхозтарга эртем үүнү эрттирер, эртемденнер, бүдүүлгениң мурнакчылары-биле ужуражылышкын кылыр хемчеглер хөй шуруузунда чоруттуунмайн турар. Бо дугайында партия организацияларының нинтилелдиң организацияларының кичээнгейин шыгжыыны-биле үглаар ужурлуг.

Республикада дүжүт ажаап алышкыны ам түлүктээн. «Билиг» нинтилелиниң организацияларының бүгү ажылын бо хүннерде олче мөөнүзүр керек. Шинчаарга Нинтилелдиң хөй организацияларының ажылын ам-даа шак шинчаар оперативтиг организастаап шыдаваан болуп турар.

«Билиг» нинтилелиниң республика, район организацияларының бо дугайында ажылын база катап көрүп, маңаа контрольду дыңнаар. Кодээ лекторларга семинарлар, консультациялар организастаар, методиктиг сүмелер бээр, нинти ажылын улам бедик деңгеелге тургузар ужурлуг, ол чорук кодээде лекторларның ажылын доктаамал идепкейлиг, шынарлыг болган турарын хандырар.

Кодээге лекция пропагандазын улам эжиндери партияның бүгү идеозогтуг ажылын кавбартырынга, ону дээштиг, шынарлыг болдурарынга улуг идигин бээр дээрзин барымдаалаш, партия организацияларының аңаа удуртулгазын күштелдирер ужурлуг.

ТИИЛЕКЧИГЕ ШАҢНАЛ

Чоокта чаа Тиилелге районнуң Бай-Даг суурунуң клубунга 1969 чылдың 1-дүгүр чартынга республиканың кодээ Советтериниң аразынга калбарган социалистиг чарыжының тиилекчизи—Бай-Даг кодээ Советиниң Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң түңнелериниң дугайында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун тыпсырынга тураскаатканын ажылчы чоннуң байырлыг хуралы болуп эрткен. Эрээн райкүүсомнуң даргазы А. Монгүш социалистиг чарыштың чартык чылдаа түңнелериниң дугайында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докладчын чоңга таныштыган.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш областтың профсөвилелдер чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун база 500 рубльдың акша шаңналын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң төлээзи, республиканың кинофикация эргелелиниң начальныгы эш А. Аракчаа Бай-Даг кодээ Советиниң даргазы эш Чумбуртайга тывыскан.

ДЕПУТАТТАРГА ДЫҢНАДЫГ

1969 чылдың август 27-де хүндүскүнүң 15 шакта СЭКП Кызыл хооркомунуң хуралдаар залынга Кызыл хоорай Советиниң үшкү сессиязын чыылдырар.

Хоорайның чоннуң күлтурлуг хандырылгазын эки-жидер база чаагайжыдылга талазы биле доктаамал комиссиязының ажылының дугайында ыдыктыг сессиязынга айтырыгны адаа чугаалажыр.

Чарыштың эгелекчилеринде

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭН

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозтуң парткому болгаш колхоз баштаар черн мал чемнин белеткелиниң организастыг чорудар дээш бүгү-ле хемчегдерни алган. Коммунистерни болгаш комсомолчуларны шинтирлиг участоктарда быжыглаан. Хүзээлгелерни кижи бүрүзүнге чедир, тодаргай берген.

Артельдиң колхозчулары боттарының алган бедиткен социалистиг хүзээлгелерин күүседир дээш үе-шак барыдаалавайн ажылдап келген. Оон түңнелинде силос, сиген белеткээр планын күүседкеш, ам-даа 500 тонна мал чемн белеткээрин хүзээлгеп. Ажыл-ишчилерниң ортузунда калбарган социалистиг чарыштың мурнуу одуругунда Монгүш Мунгун эртелекчилээн № 1 сүт-бараан фермазы чоруп, сиген белеткээр онаалдазын 114 хуу күүсеткен. Ондар Кошкар-оолга удуртулган мал чемн белеткээр механизастатыныган, бригада эки ажылдаан. Иргит Аймакының кукуруза звеновоу силос салырының хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип, мактадып келген. Шээр малдың кадарчылары кодан бүрүзү оң тонна сигенин белеткээр даалгалыг. Бо хүннерге чедир ону шуптуг күүсеткеш, хүзээлгеден ажыр сиген белеткээрин чоруда берген. Нинтизи-биле бистиң колхозтуң ажыл-ишчилери малга быжыг чем-суурыу тургузар дээш демиселде идепкейлиг киржип турар.

Искратылар бедиткен социалистиг хүзээлгелерин күүседип, сөглээн сөзүнге ээ болуп турарлар.

С. ХЕРТЕК,
колхозта партком секретары.

ДЕМ-БИЛЕ АЖЫЛДАП ТУРАР

Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң салбырларының ажылчыннары дүжүт ажаалдазында болгаш мал чемнинг белеткелинде хайныпкынныг ажылдап турарлар. Нинтинин малын ажаап-тежээп турар ажыл-ишчилер малдың баш санын көвүдедир, продуктулуг чоруун бедидер дээш бар курлавырларны, арганы ажыглаан, чаагай херектерни бүдүрүп турар. Совхозта партия, профэвилел, комсомол комитеттери ажылчыннарның ортузунга партийжи-политиктиг болгаш культура-массалыг ажылдарны эжиндер талазы-биле организастыг хемчеглерни ап келген.

Чер болгаш мал ажылдарының бригадаларында, фермаларда болгаш тус-тус кадарчыларда агитаторларны быжыглаан, парткомнуң лекторлары эдлечиин ажыл-агыйның адырларында ажылчыннарга лекцияларны, изелткелдерни кылып турар. В. И. Ленининиң ажыл-амыдыралының, коммунистиг болгаш ажылчы партияларның Москва Чөвүлел хуралының дугайында лекцияларны, изелткелдерни болгаш беседаларны совхозтуң ажылчыннарга доктаамал дыннап турар.

Аиты үеде агитаторларның болгаш лекторларның ажылы дүжүт ажаалдазында, мал чемнинг белеткелинде болгаш нинтинин малында ажылчыннарже утланган, социал-экономиктиг темаларга информацияларны, беседаларны, лекцияларны кылып, ажыл-ишчилерни сорук киирнин турар. Лекторлар С. Докпак-оол, О. Лопсан, А. Түртен-оол, Д. Таспаяк болгаш өскелер-даа В. И. Ленининиң ажыл-амыдыралының, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москва Чөвүлел хуралының ажылының дугайында лекцияларны, изелткелдерни кыпган болгаш үргүлчүлеп турарлар. Агитаторлар бистиң чүртүвүста болгаш даштыкыла болуушкуннарны, республикалык, районнуң база совхозтуң амыдыралын ажылышчилерге хүн бүрү чугаалап берип, социалистиг чарыштыг организастап, түңнелин доктаамал ундурүп келген.

Партийжи-политиктиг ажылды эки организастап келгенинде Киров, Бора-Тайга салбырларның ажылчыннары сиген белеткелиите эки түңнелди чедип алгэн. Совхозта комсомол комитеди болгаш культура бажыңының ажылдакчылары культура-массалыг хемчегленнең планын дем-биле ажыздап кылып алган боттандырып турар. Комсомолчуларның болгаш аныктарның киржилгези-биле тематиктиг кежээлерни, лекцияларны, беседаларны, комсомолдарны организастап, ажыл-ишчилерниң культурлуг дыштанышкынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп келген. Культура бажыңының бот-тывынгыр уран түүл коллективи хөвү болгаш мал ажылынга ажыл-ишчилерге концерттерни болгаш киноларны көргүзүп турар. Совхозта партия, профэвилел, комсомол болгаш хөй-нинтинин өске-даа организацияларының бир дем биле ажылдап, массалыг-политиктиг болгаш культура-массалыг ажылдарны чугула кампаниялар дүжүт ажаалдазынче болгаш мал чемнинг белеткелин че утландырган.

Х. БОРБАЙ-ООЛ.

СЭКП-ниң Бай-Тайга райкомунуң кларып келгенин ёзулаар мал чеми белеткээрининг талазы-биле ол районуң моон адаанда эки ажылдыг коллективтерин болгаш мурнакчыларын республиканың «Шын» солунунуң ярикында Хүндүлел самбыразынга киирери болуп:

«Мурнакчы» колхоз (даргазы Х. Ч. Кудурукпай, партком секретары М. Д. Донган) чайгаар үнген сиген белеткелиниң планын 250 тонналыг орнунга 402 тонналыг белеткээш, ооң хөй кезиин кыштагларда чедирген, сарыат бүрүзүн кажаалаан.

«Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырында аныктар бригадазы (бригадири Д. Д. Дүгүл-оол) 120 тонна сиген белеткээр планын 125 тонна кылыр күүсеткен.

Ол-ла совхозтуң Кызыл-Даг салбырында үш кижи составтыг партия белүк (удуртукчузу Д. Д. Сендэнмаа) 45 тонна сиген белеткээр планын 60 тонна кылыр күүсеткен.

С. Кандан — «Тээли» совхозтуң хойжузу, 15 тонна сиген белеткээр хүзээлгезин 22 тонна кылыр күүсеткен алган.

И. Балчий — «Кара-Хөл» колхозтуң хойжузу, 10 тонна сиген белеткээр планын 20 тонна чедир күүсеткен.

КҮСКҮ ТАРЫЛГА

«Улуг-Хая» совхозтуң механизаторлары күскү тарылгаже кирипкен. Совхозтуң Көк-Чыраала № 3 хову-трактор бригадазының хоочуң механизатору Ондар Хураддаа «ДТ-75»-биле 3 сеилкалыг күзүн чажы тарыыр көк-тараазы чажы киришкен. Ол баштайгы хүнүнүң нормазын ажыргаан. Эдлечгеде 27 гектар чаштырыр нормазын 87 гектар кылдыр ажыр күүсеткен. Дараазында хүнде аңаа база бир агрегат немешкен. Ол салбыр бо күзүн 700 гектар шөлге көк-тараазы чажып тарыыр планныг. Оп-ла совхозтуң Арыг-Бажы салбыры база-ла көктараа чажылдазынга августуң 19-та кирипкен. Ол салбыр 300 гектар шөлге көк-тараа чажылдазын чорударлар.

Совхоз ол культураның ажыктыг талазын эки билир, белен кандавас культура болурга ону үргүлчү тарып келген болгаш багай эвес дүжүттү чыл бүрү ап келген. Совхоз нинтизи-биле 1000 гектар шөлге ол культураны бо күзүн чажып тарыыр.

О. ТАВАА.

Доозар четкен

Улуг-Хем районнуң «Нэйырал» совхозунуң Аймырлыг хову бригадазында 80 ажыг кижи бар. Олар бо хүннерде 480 гектар черниң кукурузазын кезип силостаар. Ам бо хүннерде силос салышкынны түлүктээн. 5 комбайн кезип, чүгү машиналарны силос траншеязынче соөртүп турар.

Комбайнерлер Виктор Сибрин, Сайын-оол Кандан, Маадыр Лопсан, Валерий Байыр-оол олар хүн нормазын 110—130 хуу чедир күүседип турар. Ажылчыннар Андрей Түлуш, Сергэ Бежендей, Елизавета Доржу, Валентина Сандан, Галина Давуу, Качынай Сержин, Сүүр-оол Хураган, Нина Дактаалай олар онаашкан ажыддарын эки кылып турарлар.

Хову турлаанда кызыл-булун, столовая, чунар-бажың ажылдап турар. Силос салышкынын ол бригада чоокку хүннерде доозар.

МУРНАЙ ДООЗАР ДЭЭШ АЖЫЛ-ИШ ХАЙНЫККАН

«Улуг-Хая» совхозтуң Көк-Чыраа, Арыг-Бажы салбырлары мал чеми болгаш тараа будүрениниң талазы-биле көп участоктар болур. Алдыы-Шынаа фермазының төвүнде сараттар бөзий берген тургулаар. Ооң чанында ажыг көп кырында кукурузаның негаан массазын силостаан, ону совөткен совхозтуң болгаш Шагаан-Арыгның автотранспорт будүрүлгезиниң машиналары сомсаал чанна кээп, ооң чүгү үн тракторлар-биле дүжүр тыртпышаан, айырларлыг ажылчыннар тарады салгылап турзар.

Көк-Чыраа салбырның механизаторлары чазын 450 гектарга кукурузаны олуртнан, дүжүдү чаагай болган. Ону ажаап алыорына үш силос комбайны ажылдап турар.

— Тракторист-комбайнер Кандан Кызыл-оол техниканы-даа каммыг, ону эки башкарып, ажаап билир, бирги класстың трактөризи. Чаңгыс ажыл хүнүнде безин дөртен машина иштн негаан массаны чүдүрүп чорудуптар киими — деп, салбыр эргелекчизи Я. Доржу онзалап чугаалады. Салбырның кукурузазын буруп ажаап двоскаида, форма чанынга магалыг силос тургустуна бээр.

Салбырның ажыл-ишчилерн мал чемнинг сиген белеткээрин үргүлчүлеп турар. Алдыы-Шынааның эш Шимин-оолга удуртнан звеновоу хөл кадыыры-биле Улуг-Аладтың чаагай сигенин кезип киргеп. Оларның-биле кады сиген белеткелинге үргүлчү киржип келген, мурнакчы механизаторларның бирээзи С. И. Мажевинн трактөру-биле чүгле сигенге ажылдаан, ам дөрт чүс аңыт гектар черни кестиргеп. Улуг-Аладта трактөр чоруп болур черни двоскаш. Көк-Чырааның кестинмээн сигенинге катап келир.

Совхоз дүжүт ажаап алышкынынга баштай-ла киргеш, бир муң ажыг гектар күзүн чажар көк-тараазы ажаап ап, ооң чаштырылгазын Арыг-Бажының тараа шөлдеринде массалыг чорудар берген. Совхозтуң комбайнерлери кол культура кызыл-тасты ажаап турарындан аңгыда чиңге-тараа ажаап алышкынынче база киргеп. Тарээмнар бо чылын 1600 гектар ажыг чиңге-тараазы чидириг чокка ажаап алыр, ам чамдык черлерде моөң мурнунда турбаан дүжүттөр кестүүлеп келген. Салбырның баштаар чери чиңге-тараага алды комбайнны киргеп. Оларның иштинден бир-ле дугаарында база бир мурнакчы комбайнер Анай-оол Седип чаагай үнген чиңге-тараазы тавычалай кестирип эгелээн.

. — Бо сезонда будун чартык нормаңы күүседир хүзээлгелиг мен — деп, С. Анай-оол өөрүшүү-биле чугаалады. Ооң башкарганы СК-4 комбайныны сезон үезинде 320 гектарны ажаар нормалыг, комбайнерниң хүзээлгези-биле алырга. 480 гектар чедирер, ону ажыр күүседип болурунга комбайнер бузурелдыг.

Арыг-Бажының төп чылын-да ажыл-ишт хайныккан. Комбайннар бүнкериниден болгаш күрүне шыгжамырынче тараа сөөртөкен автомашиналар нарыштыр-солуштур маңнашкан турар. Шаңда ажылдап турар ажылчыннарның хөй кезии эмнянтар. Олар тараазы машинадан дүжүрүп, арыглаттынгының машинаже чүдүрүп, чаа келген тараазың бөгүн арыглаан турлар.

Совхозтуң комбайнери эш Шөгжат 15600 кг тараазы шаңче чорутнан. Шагаан-Арыг автотранспорт черинниң чөлээчылары мында ажылдап турар. Олардан А. Бауман 50410 кг тараазы сөөртөкен. Чөлээчы П. Шестопалов үстүнде эжиндем дулаң чөн чөрүп, ак сеткилдиг ажыглап турар. Совхозтуң чөлээчызы А. Буянда ажыл-ишт хайныккан. Комбайннар бүнкериниден болгаш күрүне шыгжамырынче тараа сөөртөкен автомашиналар нарыштыр-солуштур маңнашкан турар. Шаңда ажылдап турар ажылчыннарның хөй кезии эмнянтар. Олар тараазы машинадан дүжүрүп, арыглаттынгының машинаже чүдүрүп, чаа келген тараазың бөгүн арыглаан турлар.

Совхозтуң комбайнери эш Шөгжат 15600 кг тараазы шаңче чорутнан. Шагаан-Арыг автотранспорт черинниң чөлээчылары мында ажылдап турар. Олардан А. Бауман 50410 кг тараазы сөөртөкен. Чөлээчы П. Шестопалов үстүнде эжиндем дулаң чөн чөрүп, ак сеткилдиг ажыглап турар. Совхозтуң чөлээчызы А. Буянкин 21800 кг тараазы сөөртөкем.

«Улуг-Хая» совхоз үш хүн дургузунда күрүне шыгжамырынга 160 тонна ажыг тараазы дужаараа болгаш ону хүнүң-не немеп турар. Тарээмнылар боттарының бар аргаларын сакап көргеш, күрүнеге тараа дужаар планнан аңгыда муң тонна чедир эки шынарлыг тараазы киирер деп социалистиг хүзээлгедиг ажылдап турааряар. Ленинчи юбилейге болгаш Совет Тываның 25 чыл ооңуп байырлалын күш-ажылы сөөнүг ужураажырлар дээрзинге бүзүрелдиг.

Д. ДОДУЛА.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕ-БИЛЕ, ЭШТЕР!

«Көк-Тей» совхозтуң директору эш А. И. ЛОМАЕВКЕ

Парторганизация секретары эш В. А. СМЫШЛЯЕВКЕ

Комсомол организациязының секретары эш И. П. ПОЛЯНСКАЯГА

«Көк-Тей» совхозтуң күрүнеге-тараа садарының планын хуусаа бетинде күүсеткен дугайында рапортун СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели сеткил ханыышкыны-биле хүзээлп алган, совхозтуң ажыл-ишчилериниң күрүнеге немелдээ 800 тонна тараазы дужаар дээш патриоттуг күзедин түүдүгүүнүн көрүп тур, ол чорук бөстарының социалистиг хүзээлгелерни алдарлыы-биле күүседир аргаңы көк-тейжилерге бээр.

СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели чедип алдынган күш-ажылчы тиилелге-биле совхозтуң ар, хереженен ажылчыннарынга, тускай артемнигленрге байырны чедирбишаан, олар В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оңун база Совет Тываның 25 чылын тедептинг үүлүг талазы-биле бүгү улустыг шөмчээшкинге улам идепкейлиг болуп, дүжүт ажаап алышкынынга бедик темп-биле болгаш эки шынарлыы-биле чорудуп, малчынаарның культура-амыдырал байдалынче оваа киткээгейин салып, мал чемнерин мөөнүзээ талазы-биле бар бүгү аргаларны ажыглап, малга чылыг болгаш тодуг кыштаглаашкынны хандырып, шөлдерже организастыг чемнинг-дилгелер соөртүрүн организастап, черни келир чылдың дүжүдүнге долузу-биле белеткеп, күрүнеге сүт, эът садарының болгаш күш чүүрлалары будүрелдиниң планын хуусаа бетинде күүседир дээрзинге бүзүрелдиг ийлергейлеп тур. Ол болза бистиң тургаа коммунизмниң тургузарының өндүр улуг херээнге төлептиг салыышкын болур.

СЭКП ОБКОМУ

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

Чөөн-Хемчик районда «Искра» колхозтуң даргазы эш НАСТЫК-ДОРЖУГА

Партия организациязының секретары эш ХЕРТЕККЕ

Комсомол организациязының секретары эш САЯГА

Дүжүт ажаап алышкынын чогуур үеде шынарлыг эртгерн, кодээ ажыл-агый продуктуларын будүрерин болгаш күрүнеге садарын ажыр күүседир, нинтинин малын четчир темнер-биле хандырарга дээш чарыштың эгелекчилери болган «Искра» кодээ ажыл-агый артелиниң ар, хереженен колхозчуларынга, тускай артемнигленрге сиген белеткээрининг планын чедиишкиниг күүсеткенин дээш база ону планнан ажыр 500 тонналыг будүрерин шинтирдээнин дээш СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели баймр чедирип тур.

«Искра» колхозтуң малчыннары, хову ажылдакчылары, механизаторлары, кодээ ажыл-агыйның тускай артемнигленрге болдуң болгаш хоолулуг чемнер белеткелин чедиишкинниг доозарлар, тараа культураларын чогуур үеде чидирип чокка ажаап алырлар, келир чылдың дүжүдүнге үрезин уруушкуунун, хөрээн белеткелиң, мал ажылдакчыларынга чурталга бажыңнарын белеткээрин, мал кажаларын септээрин чедиишкинниг доозарлар дээрзинге СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели бүзүрел турар. Ол мынаң колхоз баштаар черн, партия организациязы күрүнеге өгү, сүт болгаш дүн садар талазы-биле социалистиг хүзээлгезин күүседирнче чогуур кижилерзинин салып, ооң-биле ленинчи юбилейни, Совет Тываның 25 чыл ооңуп байырлалын күш-ажылы сөөнүг ужураажырлар дээрзинге бүзүрелдиг.

СЭКП ОБКОМУ

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

ПАРТИЯНЫҢ БОЛГАШ ЧОННУҢ МУРНУНГА ХАРЫЫСАЛГА

Кадрларны кижизидери Коммунистиг партияның кезээде эң чугула сорулгаларының бирээзи болуп келген болгаш болурдаа. Ол сорулганы шиитпирлеривишаан, партия идея болгаш политика талазы-биле бышкан, эки белеткелдиг, эрес-шудургу хөй миллион ажылдакчыларны өстүрүп, доруктурган, нүрүне, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү участоктарынга партияның шугумун олар бистиң ниитилеливиске таарышкан ажыл-ишчи, быжыг тура-сорук-биле чайгылыш чокка боттандырып турарлар.

Чурттуң хөгжүлдезиниң тургузукчу ажылдарның хемчээлдери чыдыңа-на хамбарып орар амгы үе-чадазында экономиканың, культураның, эртемниң болгаш техниканың талазынга улам-на нарын айтырыгларны база шиитпирээр апаар, ынчангаш бистиң кадрларывыска негелделер база өзүп, партияның болгаш чоннуң мурнунга оларның харыысалгазы бедип турар.

Дээскан ажыл-херекке бедик харыысалгалыг болурун Ленин ажыл-чорудулганың кандыг-даа адырынга чедиишкининиң шиитпирлиг негелдези болгаш үндезини кылдыр көрүп чораан. Ажылга коллегиалдыг болур чоруктуң чугула роль-дуун демдеглевишаан, Владимир Ильич ол роль индивидуалдыг харыысалганың тургустунары-биле: «эң чугула чүүлдү — тус бүрүзүнүң харыысалгалыг болурун чедип алыры-биле» чергелештир чоруттунган турар ужурлуг деп айтып чораан. Бүгү-ле совет аймак черлеринге ниити бүрүзүнүң тодаргай, шыңгыы болгаш ылап айыттынган ажыл азы ажылдың чамдык бир кезии дээш бот-харыысалгалыг болган турарын херек кырынга хандырган турар ужурлуг деп, Ленин негеп чораан.

Ажылдың ленинчи стилиниң кол принциптериниң бирээзи харын ол негелдеде илергейлеттинген, шак ындыг болурунга бистиң кадрларывысты Коммунистиг партия соксаал чок өөредип турар. Бүдүрүлгеде, тудугда, аймак черинде ажыл-херектерниң байдалы дээш бот-харыысалгалыг болурунга кижизиндеринче кичээнгейни күштелдирииниң эргежок чугулазын СЭКП-ниң XXIII съездизи онзалап демдеглээн.

Бот-харыысалгага кижизидери дээрге хамыктың мурнунда кадрларның идей-политиктиг каңналыышкынын улам ыңай бедидери, боттарының хүлээлгезин медерел биляр чоруктуг оларга бүгү хемчег-биле ханыладыры болгаш кайбартып хөгжүдери-дир. Ажылдакчы киижи кандыг-даа аймак-дужаалга тургаш, чонунга ол бараан болуп турарын болгаш чонга отчёттуг болурун кезээде билген турары чугула. Бодунуң дорт хүлээлгелерин ак сеткилдиг күүседип, партияның болгаш күрүнениң сагылга-чурумун сагып, сөстү болгаш ажыл-херекти чарылбас кылдыр холбаштырып, планныг онзалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг боттандырар дугайында соксаал чок сагыш салып турзырындан ол сагышбодал тодаргай илергейлеттинер.

Ооң-биле кады ажылдакчыларга, оларның ажыл-чорудулгазының стилин болгаш эргаларын үнелеп көөрүнге бедик негелде база эргежок чугула. Ниитилелдиң, бүдүрүлгелиң эрге-ажыктарының дугайында чугаа чөрүп турда сагыш амыр болгаш шынчы эвес чоруктарның бичии-даа илерээшкиннерине партия организациялары эптежип шыдавас. Дагдының алган участогунда бүгү ажыл-херек кандыг болуп турарын билбес азы ол ажылды долу хемчээлинге харыылаарын күзевес ындыг киижилерден партия организациялары шыңгыы негелдени кылыр хүлээлгелиг. Күүсединиң хөй-ниити контролю болгаш хыналдазы маңаа аажок улуг рольду ойнаар.

Идеологтуг демиселдиң чидигленген амгы байдалдарында идеологтуг фронтунуң ажылдакчылары партияның болгаш чоннуң мурнунга онза харыысалганы чүктээр, олар болза бистерге канчап-даа таарышпас үзелдерге болгаш салдарларга удур аңгының туруштарындан, партияның туруштарындан идепкейлиг болгаш шиитпирлиг демиселди чорудар хүлээлгелиг.

Хүлээлгени болгаш харыысалганы сайзыраңгай бедик медерел-биле көөрү — удуртукчу коммунистиң мөрөйдүг бүдүшүнүң чайлаш чок демдээ болур. Партия болгаш күрүне органнарының, ажыл-агый болгаш хөй-ниити организацияларының, бүдүрүлгелерниң болгаш колхоздарның башкында турар бистиң ажылдакчыларывыстың хөй нуруузу харын шак ындыг демдектиг. Ынчалзамок улус ажыл-агыйының чамдык звеноларында, экономиктиг реформаны болгаш эртем-техниктиг депшилгени боттандырып турарында, база идеологтуг болгаш культура-чырыдыышкын ажылында ам-даа бар хөй-хөй четпестер чамдык киижилерниң ажыл-херекти харыысалга чок көөрүнүң ужаамындан төрүттүнүп турар деп чүведен кәрак чажырып шыдавас бис. Ниити продукция өзүлдезиниң темпилериниң талазы-биле Азербайджан ниити Эвилелдиң ортумак көргүзүглериниден болгаш өске республикаларның көргүзүглериниден хөжүдээ турарын, бо чылдың бирги чартыында дыка хөй бүдүрүлгелер планныг онзалгаларын күүсетпээнин Азербайджанның Компартиязының ТК-зының сөөлгү пленумунга сагыш човаашкын-биле чугаалап турган. Боттарының хүлээнип алган участоктарының ажылы дээш харыысалганы чамдык коммунистерниң чидиргени харын ындыг четпестерниң чылдагааннарының бирээзи болган деп, пленумнуң киржикчилери чугаалаан. Хөжүдээ турар бүдүрүлгелерни удуртуп турарының чавыс деңнели, чөгүүр негелдениң болгаш сагылга-чурумнуң чогу, бүдүрүлгени организастап турарында четпестер харын оортан болган.

Чамдык коммунистерниң харыысалга чок чоруунга удур шиитпирлиг, принципиалдыг демиселди чорударының орнунга партия комитеттери харын оларның-биле эптежип, харындаа оларны өлемчидип турар таварылгалар база бар. Чижээлээрге, трест удуртукчузу П. И. Аваковка хамаарыштыр «Мангышлакнефтегазстрой» трестиң парткому чогум-на харын шак ындыг эптежикчи турушту ээлеп турган, ол удуртукчу кадрларны шилип алырының болгаш таарыштыр турбас дээш чогуур өй-шаанда хемчег алырын боттандырып келген. Дружининктер боттарының ажыл-чорудулгазын совет хообайлу-дүрүмге дүүштүр чорудуп, бүгү-ле норма-чижекти барымдаалап турар. Кем-херек үүлгедиглерин өй-шаанда сөйгалап илередир талазы-биле дружининктерниң милиция органнарынга боттуг дузаны чедирип турарын чижектерге көргүзүп демдеглевес аргажок. Бо чылдың апрельде хулиган А. Хуурак Өөрүнүң Торгалыг суурда магазинини үптеп, оорлаар сорулга-биле ооң садыгжының амы-тынынга чедип, дерзин өлүрүкчү чоруктуу үүлгеткеш, чашты берген. Өлүрүкчүнү истеп тыпкаш, тудуп хоруудаар дээш районнуң ниитики хереткер салбырының бүгү ажылдакчылары, дружининктер организастыг хемчегни алган. Айыылдыг херек үүлгедикчиниң илередирип тыварынга дружинник В. Бадарчы дидим чоруун көргүскен. Ол-ла хүн Хандагайты суурдан каш-ла километр черге кем-херек үүлгедикчиниң туткаш, шагдаа салбырынга эккелген.

Кижизиг аажы-чаңын оскүнген, толеп чок, арагачы ийи, чаңгыс киижилерни илередиринге эрес-дидим, шыдамык чоруун көргүзүп, хөй-ниити хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар дружининктер бисте кэйы хой. Кызылда Садыг министерствозунуң баазазының ажылдакчызы дружинник М. Ханды Кочетов кудумчузунуң 102 дугаар бажыңынга хулиган Монгуш дээрэн бир хамаатты киижини чылдагаан чок черге эттеп турганын эскерип каап, ону соксадып, чарар дээш үзе киперин орадаапкан. Херек үүлгедип турган Монгушту туткаш, милицияга эккелген. Ол үш чыл иштинде эргезин казыдып шиитпирген.

Тываның комплекснаг экспедициязының дружининктери (командири И. Корж) хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле боттарының хамааты хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, организастыг чоруун көргүзүп турар. Эвилчеглиг дежурныйлаашкынче үнер ужурлуг кижилер шупту амыткан шагыйда чедип келир. Бо коллективте дружининктер 64 киижи. Оларның хөй кезии коммунистер, комсомолчулар. «Кызыл гудутчуң» тудуг эргелелиниң дружинниги (командири эш Сухачев) соолгу үш чылдың дургузунда дежурныйлаашкының чаңгыс-даа үспээн. Сентелге болгаш алгы заводтарының, Садыг министерствозунуң, ыяш ажыл-агый эргелелиниң, хоорайның харылзаа белдирииниң дружинниктери дээрге ажылдыг деп санап болур.

Эки тура улусчу дружиналарның 10 чыл ооң таварыштыр эң идепкейлиг дружинниктерге «Тергиин эки дружинник» деп хөрек демдээн, өртектиг шаңналарны тывыскан база дыка хой киижге үш хүнүң төлевирлиг отпускизин берген. Дружининктер З. Осмаловский, В. Сильченко, Д. Катруша, И. Корж, А. Кудряшова болгаш өскелер-даа «Тергиин эки дружинник» деп хөрек демдээ-биле шаңнаткан.

Амгы үеде улусчу дружиналарның ажыл-чорудулгазынга чаа аргаларны ажыглап, корум-чурум үрээшкиннерине удур дээштиг хемчегнерни дилеп тывары чугула. Чурум үрээшкиннерин баш удур болдурбас хемчегнерни ап чорудары улусчу дружиналарның кол сорулгазы ол. А дружининктер чон ортузунга совет хообайлу-дүрүмүн чопта таныштырып корум-чурум камгалалынга хамаарышкан темаларга лекция, беседаларны чорудар хүлээлгелиг.

К. ДОБОЛОВ,
Л. КУРГАНСКИЙ.

Бүгү-эвилел чизези

Чурттакчы чон — эң-не үнелиг әртине. Ажылчыннар, колхозчулар, албан-хаакчылар, инженер-техниктиг ажылдакчылар — ниитилелдиң кол бүдүрүкчү күжү болур. Олар бүдүрүлгенин чепсек-херекселин башкарбышаан, чоннуң материалдыг чаагай чоруун экижидерииге барган болуп турар бүдүрүлгелерни боттарының алдын холдары-биле доктаамал ажылдарын хандырып турар.

Чурттакчы чоннуң санының болгаш составының дугайында ылаптыг, тодаргай медээлер социалистиг ажыл-агыйны планнарының база бир чугула кезээ. План органнары кандыг-даа хемчегнерни баш удур ажылдап кылырда бир-ле дугаарында ниитилелдиң бүгү кежигүннериниң өзүп олурар негелдезини өөренип көөр, келир үениң күш-ажылчы күрлавырын барымдаалаар.

Чоннуң Бүгү-эвилел чизезин 1970 чылдың январь 15-тен 22-ге чедир чорудар. ССРЭ девискээринде болгаш даштыкы чурттарда чурттап турар бүгү совет хамаатыларын база бистин чуртувуста даштыкы чурттарның хамаатыларын чизеге киирер. Чоннуң Бүгү-эвилел чизезиниң түңнелинде республикалар, крайлар, областтар, районнар, хоорайлар, кодээ Советтер, кодээ суурлар аайы-биле чоннуң сууржуп турлагжаанының болгаш эр, кызының, азы-харының, өг-бүле байдалының, национальнының, ыяның, билиниң хемчээлиниң, өөредилгезиниң, амыдыраур хөрениишиниң үнер дөзүүнүң, чоннуң кылып турар ажылының, улус ажыл-агыйның адырларының, бүдүрүлге хевирлериниң болгаш албан черлериниң, хөй-ниити база өске-даа социал-экономиктиг белүктериниң аайы-биле тодаргай медээлер алдынар.

1970 чылдың чизези бистин чуртувуска социалистиг ниитилел тургузуушкунунга болгаш коммунизмниң материал-техниктиг базазын тургузарынга совет улустуң кайгамчык улуг чедиишкиннерин тода көргүзер. Чоннуң Бүгү-эвилел чизезин Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенининден бээр 100 чыл болур ооң демдеглеп өрттирер тоогулуг чылда болуп өртер. Ажылчын ангының, тараачыннарның, совет интеллигенциязының ажылишчи үүлезиниң ачызында бистиң чуртувустуң социал-экономиктиг чаартылгаларының, культураның, эртем-техниканың хөгжүлдезиниң дугайында Ильичиниң идеаларының аммыралга боттанылгазын чизе материалдары көргүзер.

1959 чылдың чизезинниң соонда чоннуң ниити саны база девискээр аайы-биле хувааларда ыка өскерилген. Ынчангы чизениң сан-түңүн болгаш төрүттүнген, өлген кижилерниң агар бүрүткелин ёзугаар ап көөрге. 1969 чылдың эгезинде бистиң республикада 225,8 мун кижи чурттап турар. Соолгу он чылдың дургузунда Тываның чурттакчы чонунуң өзүлдези 31,3 хуу азы 53, 9 мун кижи немешкен. Ол-ла үеним дургузунда хоорайның чурттакчы чону 56-дан 84 мун, а кодээнин — 115-тен 141 мун кижи чедир көвүдээн. Ленинчи политиканың ачызында теп черлерден ырак районнарда, национал кыдыг-кызыгаар черлерде боттарының культурлуг деңнелиш бедидериниң бүгү аргалары бар. Совет кижилерниң материалдыг чаагай чоруунун доктаамал экижип турары чурттакчы чонунуң санының өзүлдезиниң темпизи бир дески эвес. Чижээлээрге, соолгу он чыл дургузунда Барыын-Хемчик районунда чонунуң өзүлдези 60 хуу. Мөңгүд-Тайгада — 63, Тандыда — 46, Тес-Хем районунда болгаш Кызыл хоорай Советинде 40-тен 41 хуу, Эрзиняе — 31, Овурле — 34, Чөөн-Хемчикте — 26, Бии-Хемде — 19, Тожуда — 16 хуу, а Улуг-Хем, Каа-Хем, Бай-Тайга районнарында чүгле 12-ле хуу болуп турар. Улуг бүдүрүлгелерлиг, тудутларлыг черлерде чурттакчы чонунуң саны өске районнардан хөй болуп турарының ийдең. Черниң курлавыр байлаан шиңгээдип алырынга, бүдүрүкчү күштерни хөгжүдеринге Совет Эвилелиниң өске районнарының Тываға акы-дүнма дузалын бо факт хереченилеп турар.

Совет Эвилели хөй национальдыг күрүне. Ооң девискээринде чүс ажыг аңгы-аңгы национальның улустары чурттап турар. Ынчангаш улустарның национальның болгаш дылының дугайында айтырыг чизе программазының кол черин эзлээн. А капиталистиг чурттарда улустуң национальнын чизе-дамзызынга киирбейн турар. АКШ-та кижилерниң кежиниң онун, расазын аңгылап ылгаарынче кичээнгейни утландырган, а өске капиталистиг чурттарда кижилерни төрээн ыяны-биле аңгылаар чоруктар бар.

ССРЭ-ниң чонунуң мурнунда чорудуп турган чизелеринге национал болгаш төрээн дыл айтырыгны хамаатыларның боттарының күзелин барымдаалап демдеглеп турган. Ам болур чизеге чонунуң төрээн ыяныңдан аңгыда хамаатыны кижиниң хостуг чугаалап билири ССРЭ-ниң өске улустарының дылын база өөренип көөр. Ол чорук хамаатыларның боттарының национазының болгаш өске улустарның дылын билир талазы-биле чонунуң санын тодарадырынга база чурттуң аңгы-аңгы националдыг улустарын холуштуруп каттыштырарынга дузалаар.

Чизе программазынга бижик билбес дугайында айтырыгны киирбээн. Чүге дээрге, моон мурнунда чоруткан чизенин түңнелинде ССРЭ-де бижик билбес чоруктун болдуунда узуткаттынганы илерээн. Улустуң амыдыраар хөрөнгизиниң үнер дөзүүнүң дугайында айтырыгга хамаарыштыр чурттакчы чонну ийи кезекке хуваар. Бирээде, экономикага идепкейлиг чон (ажылдап турар кижилер), ийиде, экономикага идепкей чок чон (күрүненин болгаш ким-бир кижиниң ажаалда-тежээлезинде турар кижилер).

Материалдыг чаагай чоруктуу бүдүрүп көвүдеириге база хөй-ниити ажылдарынга ажылчы чонну киириштирер сорулга-биле күш-ажыл кылып шыдаар кижилерниң санын тодарадыры чизеде база бир чугула айтырыг ол. Республиканың чамдык районнарында ажылчын күжү чедишпес. Ынчангаш чизеге 1969 чылдың бүгү дургузунда кандыг-бир чылдагаан үжүн хоктаамал ажылдавайн үзуктелиишкининг ажылдап келген кижилерни база тодарадыр. Ол медээ экономиканың чамдык адырларынга, ылаңгыя сезонныг ажылдарга ажылчын күжүн четчелээринге, күш-ажыл курлавырын чоп ажыглаарынга деткимче болур.

Чоннуң Бүгү-эвилел чизезин 1970 чылдың январь 14-те түс черниң шагы-биле дүнекининң 12 шактан эгелээр. Ол сес хүн үргүлчүлээр. А январь 24-тен 29-ка чедир инструктор-контролёрлар чизе чоруткан саналга ажылдакчыларывыбиле кады база катап хыналда эргилдени чорудар.

Кышкы үеде агаар-бойдузу ширинн ыраккы Сөөгү чүк районнарынга, чедери берге кадыр-берт черлерге чизени ниити хуусаанын бетинде чорудар. А бистин республиканга Каа-Хем районнуң Бүрен-Аксы кодээ Советтиң Енисей ооруунда болгаш ооң адырларында девискээрин чедери берге черлерге хамаарыштырган. Аңаа чизени бо чылдың август-сентябрь айларда чорудар.

Ам чоннуң чизезин чорударынга белеткел ажылдарының хайныышкынныг үези. Чизе чорудар кадрларны шилип өөредир болгаш чурттакчы чоп ортузунга тайылбыр-массалыг ажылдар калбарган. Районнар девискээрлериниң хувааларга доозулган, хоорайларда чизе салбырлары, инструктор болгаш саналга участоктарны тургустунган. Районнар чизезиниң шын чорудар сорулга-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели чазактың 1967 чылга үндүрген шиитпирииниг дүүштүр хоорайларның санын, кызыгарын тодарадырын, кудумчуларның алын, бажың эргелеллеринин болгаш квартираларның дугаарын чуруктуктарын, хоорайларда бажың депгерлерин долдуруп, ында чонунуң дазызын чорудуп турарын, кодээ Советтерде чурттакчыларның дазызы депгерлерин хынап көөрүн райкүүскомнарга болгаш хооркүүскомнарга даскан. Бо ажылдарны чер болганга чоруткан. Оон-биле чергелештир районнарның чаа карталарын база тургускан.

Чизенин хемчээли улуг, статистиктиг ажылды организастап чорудары нарын. Ынчангаш ону чедиишкинниг эрттирери чүүл-даа мурнунда кадрларны шын шилип ап, чогуур үезинде өөредилге-белеткел ажылларын чорутканынан кол хамаарыжыр. Тыва АССР-ниң девискээринге чизе чорударынга 600 кижини хаара тудар. Оларның 474-ту санакчылар, 92-зи инструктор-контролёрлар. Албан организация, үлетпүр бүдүрүлге, өөредилге черлериниң администрациязы белеткел ажылдарын болгаш чизе чорудар кадрларны тур үеде кол ажылынан хостаар. Саналга ажылдакчыларын 17—19 хүн, инструктор-контролёрларны 27—29, салбыр эргелекчилерин, оон дузалакчыларын 56—57 хүн дургузунда ажылдап хостаар.

Статистика органнарының бүгү ажылдакчылары профэвилел, комсомол болгаш өскелда хөй-ниити организацияларының бүгү талалыг деткимчезинге ынаныг алгаш партия, совет органнарның удуртулгазы-биле чоннуң Бүгү-эвилел чизезинге белеткелдерни, чон ортузунга тайылбыр-массалыг ажылды бедик деңнелге чорудар ужурлуг бис.

В. КАЧАЕВ.
Тыва АССР-ниң статистика эргелелиниң начальныгы.

«Кызыл-тудугдаа» эш Шиповаленконуң бригадазында ажыл-ишчи уран голдарлыг хөй-хөй кижилер ажылдап турар. Ол бригада ам Кызыл партизан кудумчугунда чурттагга бажыңын-түдүп турар. Бригада кежигүннери нормазын шиитизи-биле ай саммында ажыр күүседип келген. Оларның араазында Владимир Яковлевич Богданов тудугга ок алды чыл улаштыр ажылдап, кага-даа мактадып келген. Эшеөру ону хүндүлээр болгаш ооң кылган ажыл-херээн магадаашкын-биле көөр.

ЧУРУКТА: дашчы В. Я. БОГДАНОВ.
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

КЫЙГЫРЫГНЫ ДЕТКЭЭН

«Межегей совхозтуң, «Искра» болгаш «Тинзедге» колхозтарның чер ажылдакчыларының республиканың көдээ ажыл-агыйының бүгү ажылишчилеринге кыйгырыын Баа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозунуң ажылчыннары, ооң иштинде Чинге-Даг бригадазының коллективи танывып көргеш, ниитяның малынга четчир хемчээлдиг чемни белеткээр дээш ажылдың темпизин дүргедирнин, дүжүттү чогуур өйүнде, чедириг чокка ажаап алырының хемчеглерин алырын хүлээнгеннер.

Совхозтуң Чинге-Даг бригадазы бо чылын ниитининг малынга 600 тонна сигенни, 1500 тонна силосту, 795 тонна мал чеми таразыны белеткээр үүлээлгелиг. Сиген белеткээр планны августа 20-де күүседир дээн сөзүн эзлеп, 710 тонна кылдыр ажыр күүседип алган. Силос салыр, мал чеминге тараа белеткээринин планы база долдур күүсеттинер болгаш бо талазы-биле совхозка бирги черни эзлээрин чиңге-даг-жылар аазап турарлар.

Бригадада партия бөлүүн агроном эш Д. Дармажаа удуртуп, партияның политмассалыг ажылын ажыл-ишчилеринге ортузунга эки тургузуп, боже активти хаара туткан. Ылаңгыя бригаданың учётчиги эш А. Дөгүт-оол бодунуң кол ажызы — учёт, отчёттуу эки чоруупушаан, агитчуудустуу, көргүзүг самбыразын чогуур үелеринде долдуруп, ажылдың түңнелдерин үндүрүп турар.

Ш. СЕРЗЭДАР.

Школалар белен

Чаа өөредилге чылынга Эрзин районнуң школалары багай эвес белеткенген. Школа бүрүзү олаар ыяжын дүжүрүп турганын алган. Школалар хүлээп ап турган күрүне комиссиязы Нарын ортумак школаны (директору эш Мижит-оол) чаа өөредилге чылынга бүгү талалыг эки белеткенгенин демдеглээн.

Өзүлдеге өөрүшкүм

Тыва АССР ам Совет Эвилелиниң хөй национальдыг улуг өг-бүлезиниң хүрээлелгезинге киргенинден бээр 25 чыл болган оюн бир ай ажыг болгаш-ла демдеглээр болгай. Улуг орус улустуң болгаш чуртта оске-даа хөй национальдыг чонувустуң ак сеткилдиг дузаламчызы-биле Тыва костуң көрбээн чаартылгаларны чедип алган. Маңаа кодээ ажыл-агыйда чаартылгалардан каш чижекти чутаалаксаан мен.

Тывага шаанда чаңгыс-чаңгыс оглер, болук-болук кодам малдар, шамактыг, азы тергелиг аттар, чүүкүг шарлар, тевелерден оске чүүү-даа көрбес чордувус. Калбак делгем ховуларывыс. Ында-хаая черлерде чиңге-тараа, арбай тарып ааныңдан ацгыда, каңмыыд, кезек-кезек дпекхараганнар-биле шыптына бергилээп чыдар турду.

Шаанда тарамык хуу ажылагыйлыг чораанывыстан бүгү күжүвүстү каттыштырып, колхоз, совхоз бүдүрүлгезинче шилчээнивис бистиң кодээ чоннуң амыдырал-чурттазызын шапкын хөгжүдеринге улуг ужур-дузалыг болган. Кодээ чонну мөөнешпирип, чаңгыс демнег ажылдаарынга Коммунистиг партия болгаш Совет чазак улуг дузаламчыны көргүзүп келген болгаш көргүзүп-даа турар.

Мындыг бир чүүдү сактып тур мен. Улуг-Хем районнуң Белдир-Кежин суурунга «Кызыл туң» колхоз тургустунарда, ооң кежигүнүге мен база кирдим. Бир чыл эрткенде бистиң колхоз районда чүгээр ажыл-агыйга санаттына берген. Ынчангаш «ГАЗ-51» деп маркалыг бир автомашинаны садып алырын колхозка чөпшээреди. Демги машинавыска ажылдаар чолаачы тывылбастады. Оон колхозтуң активин чыгташ, чугаалашкаа соонда, Кызыл хоорайдан барып чолаачы дилээр деп шиитпирледивис. Ук ажыл меңээ онаашты. Шагаан-Арыгга чурттап турган Ножкин деп өөнүүм бар чүве. Дыңнаарымга ол Кызыл хоорайда чолаачылап турар болган. Өөнүүмге келгеш, бистиң колхозчуларның күзелин чугаалаарымга, ол аңаа чөпшээрешкен. Машинаны Шагаан-Арыг хоорай таварты чолаачылап эккелдивис.

Ады үеде «УТКА 25 чылы» совхозтуң чаңгыс Иштии-Хем салбырында безин 20 ажыг трактор, 15 комбайн, 5 автомашина бар. Моов ап көөрге, Тываның колхозтары, совхозтары чаа техника-биле чыл бүрүде тулдур чепсегленип турар апарган. А ол техниканы адилээри-биле механизатор кадрларны, чолаачыларны чыл бүрү белеткеп ап турар. Совхозтуң янзы-бүрү адырларын амгы үеде тускай эртеминг киижилер билдилиг-биле удуртуп турарын көрүп турарга, харын-даа магадаңчыг.

Черни ажыглаарын бистиң Иштии-Хем салбырда эки тургускан деп бодаар мен. Тарааның эки дүжүдүн чыл бүрү ап турар. Бо салбырда совхозта эң улуг сүт-бараан фермазы болгаш хой санныг шээр мал бар. Мында пинтаниц малынга чем-сүүрүг тургузар айтырыгны эки шиитпирлеп турар.

Иштии-Хемниң ферма чанында хой чылдыг от-сигенин тарып остүргеп. Совхоз оон чылда ийи катап бедик дүжүттүг кезии ап турар. Ам бо хүннерде база ийиги кеэлдеш чорудуп турар. Бо шөлден барык-ла 1000 тонна эки шынарлыг сигенни ажаап алырын хову ажылының бригадири эш Чалбаа бүдүткап турар.

Бистиң Коммунистиг партиявыс болгаш Совет чазаавыс кижи бүрүзүнүң ажылдап, чурттаарынга, дыштанырынга база өөренириниг таарымчалыг байдалдарны тургускан. Оон хереченин Иштии-Хем суурда школа, садыг, хлеб быжырар чер, уруглар сады, чувар-бажың, харылзаа салбыры, библиотека бары болур. Шаанда Тывага мындыг чүве кана турган боор.

Тываның кодээ ажыл-агыйында мындыг өзүлдени көргеш, өөрүшкүмнү чедир соглептер сөс тыппас-тыр мен.

Бо хүннерде бистиң совет кижилер В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн төлептиг уткуур дээш, күжениишкинни ажыглап турар. Олар алган хүлээлгелерин чүгле долдур эвес, харын ажыр күүседир деп бүзүрээр мен.

Т. СОТПА,
пенсионер.
Иштии-Хем суур.

УЛУСЧУ ДРУЖИНАЛАР

Хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаар быжыглаарынга чурттакчы чонну калбаи-биле киириштирериниң база бир чугула хевири эки туранын улусчу дружиналары болур. СЭКП Тэп Комитединиң болган ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1959 чылдың март 2 де үндүрген «Чурттуң хөй-ниити корум-чурум камгалалынга ажылчы чоннуң киржилгезининң дугайында» докталынын соонда хоорай суурларга, үлетпүр бүдүрүлге албан организация, ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринге эки туранын улусчу дружиналары тургустунуп эгелээн. Ажылынга кызымак, толептиг, быжыг сагылга-чурумнуг кижилерге корум-чурумну хайгаарап, камгалаар харыысалгалыг хүлээлгени лагып турар. Сөөлгү он чылдың дургузунда улусчу дружиналар чон ортузунга авторитетти чаалап ап, ниитиниң чурумун хамыдар, арагалаар, хулиганнаар, кем-херек үүлгедир чоруктарга удур ломнег күш болу берген.

Хөй-ниити ажылынга масса чонну хаара тудуп, улусчу дружиналарны тургускан совет демократиязының улам ыңай калбарганын хереченилеп турар. 1959—60 чылда республикага 3 муң кижини хаара туткан 215 улусчу дружина тургустунган. А бо чылын 389 коллективтердо эки туранын дружиналары бар, а дружининктерниң саны 8 муң кижи четкен. Чүгле Кызыл хоорайда безин 100 ажыг дружина ажылдап турар.

Чоннуң чүс-чүс оолдар, кыскарыы: ажылчыннар, колхозчулар, интеллигентилер, коммунистер болгаш комсомолчулар хөй-ниитиниң черлеринге үлегерлиг корум-чурумну тургузар дээш эрес-дидим демиселди чорудуп турар. Ол дугайын дараазында фактылар чугаалап бээр. Эрткен чылын Кызыл хоорайның дружининктери 7 муң үнүүшкүнну кылган. Дежурныйлаашкын үезинде ниитиниң черлеринге кайы хамаан чок эзирик чораан, шош-содаа үндүрген, биче хулиган хераа үүлгеткен хамаатыларны эде сургаар хемчегнерин ап, кижизидилгениң оске-даа дээштиг аргаларын ажыглап турар.

Улусчу дружиналар хөй-ниитиниң корум-чурумун, социалистиг ниити чурттагларын хажыдар чоруктарны баш удур болдурбас дээш чогуур өй-шаанда хемчег алырын боттандырып келген. Дружининктер боттарының ажыл-чорудулгазын совет хообайлу-дүрүмге дүүштүр чорудуп, бүгү-ле норма-чижекти барымдаалап турар. Кем-херек үүлгедиглерин өй-шаанда сөйгалап илередир талазы-биле дружининктерниң милиция органнарынга боттуг дузаны чедирип турарын чижектерге көргүзүп демдеглевес аргажок. Бо чылдың апрельде хулиган А. Хуурак Өөрүнүң Торгалыг суурда магазинини үптеп, оорлаар сорулга-биле ооң садыгжының амы-тынынга чедип, дерзин өлүрүкчү чоруктуу үүлгеткеш, чашты берген. Өлүрүкчүнү истеп тыпкаш, тудуп хоруудаар дээш районнуң ниитики хереткер салбырының бүгү ажылдакчылары, дружининктер организастыг хемчегни алган. Айыылдыг херек үүлгедикчиниң илередирип тыварынга дружинник В. Бадарчы дидим чоруун көргүскен. Ол-ла хүн Хандагайты суурдан каш-ла километр черге кем-херек үүлгедикчиниң туткаш, шагдаа салбырынга эккелген.

Кижизиг аажы-чаңын оскүнген, толеп чок, арагачы ийи, чаңгыс киижилерни илередиринге эрес-дидим, шыдамык чоруун көргүзүп, хөй-ниити хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар дружининктер бисте кэйы хой. Кызылда Садыг министерствозунуң баазазының ажылдакчызы дружинник М. Ханды Кочетов кудумчузунуң 102 дугаар бажыңынга хулиган Монгуш дээрэн бир хамаатты киижини чылдагаан чок черге эттеп турганын эскерип каап, ону соксадып, чарар дээш үзе киперин орадаапкан. Херек үүлгедип турган Монгушту туткаш, милицияга эккелген. Ол үш чыл иштинде эргезин казыдып шиитпирген.

Тываның комплекснаг экспедициязының дружининктери (командири И. Корж) хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле боттарының хамааты хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, организастыг чоруун көргүзүп турар. Эвилчеглиг дежурныйлаашкынче үнер ужурлуг кижилер шупту амыткан шагыйда чедип келир. Бо коллективте дружининктер 64 кижи. Оларның хөй кезии коммунистер, комсомолчулар. «Кызыл гудутчуң» тудуг эргелелиниң дружинниги (командири эш Сухачев) соолгу үш чылдың дургузунда дежурныйлаашкының чаңгыс-даа үспээн. Сентелге болгаш алгы заводтарының, Садыг министерствозунуң, ыяш ажыл-агый эргелелиниң, хоорайның харылзаа белдириниң дружинниктери дээрге ажылдыг деп санап болур.

Эки тура улусчу дружиналарның 10 чыл ооң таварыштыр эң идепкейлиг дружинниктерге «Тергиин эки дружинник» деп хөрек демдээн, өртектиг шаңналарны тывыскан база дыка хой киижге үш хүнүң төлевирлиг отпускизин берген. Дружининктер З. Осмаловский, В. Сильченко, Д. Катруша, И. Корж, А. Кудряшова болгаш өскелер-даа «Тергиин эки дружинник» деп хөрек демдээ-биле шаңнаткан.

Амгы үеде улусчу дружиналарның ажыл-чорудулгазынга чаа аргаларны ажыглап, корум-чурум үрээшкиннерине удур дээштиг хемчегнерни дилеп тывары чугула. Чурум үрээшкиннерин баш удур болдурбас хемчегнерни ап чорудары улусчу дружиналарның кол сорулгазы ол. А дружининктер чон ортузунга совет хообайлу-дүрүмүү чопта таныштырып корум-чурум камгалалынга хамаарышкан темаларга лекция, беседаларны чорудар хүлээлгелиг.

К. ДОБОЛОВ,
Л. КУРГАНСКИЙ.

ИШЧИ КИЖИ

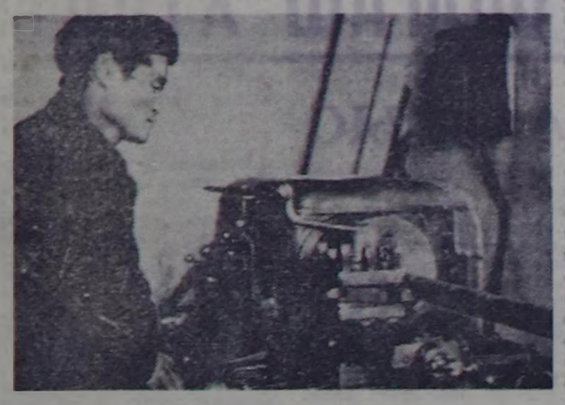

Хуна Кужугет Дуктуг-оолович 1951 чылда Бай-Тайга районунуң «Доң-Терек» колхозка аңаа бодүүн колхозчу болуп кирип алган. Ол ынчан түгле 22 харлыг аныяк оол турган. Колхоз чаа организастаттынып тургустунган болгаш ооң экономиказы быжыкталган. Көдээ ажыл-агыйның чепсек-херекселдеринден колхозка кирген араттарның ниитилептир салганы эвээш санныг чиңге бистиг демир андазыннары, ааът болгаш хол дырбаштары, демир, ыяш айыылдар, ааът-биле сиген кезер машиналар бар. Тыттар күш талазы-биле ол үеде тракторлар турган эвес, ааът болгаш шарылар бооп турган. Сиген, тараана колдуунда хол-биле кезер болгаш сиген, тарва кезер кадырлар чыгдынган турган. Хуна ынчан часкы үелерде ааът андазыны-биле чер чардырып, күзүн ааът машиназы-биле сиген кестинип келген.

Амыдыралының чамдык берге байдалдарындан эртем-биле чедип албаан аныяк оолга, баштайгы үелерде бодүүндаа бол, ол машиналарның үрелген черлерин септеп, кылып алыры берге турган. Ынчалза-даа техниканга хандыкшылдыг болгаш мергежилге сүүдүлүг аныяк оолду бергедер моондактап шыдаваан. Удаваанда көдээ ажыл-агыйның машиналарын септээринең, эптээриниң талазы-биле эш-өөрүүнүң үнелелгин чаалап алган. Ол Тээли суурга турган РТС-ке келгеш, машиналарның бодүүн кезектерин боду кылып аптар апарган.

1961 чылдың мартан эгелээш, «Тээли» совхозка слесарылаан үезинде мергежилдиг токарылар-биле ажылдап, оларның кылган түүлдерин өөренип, көрүп ап, электри күжү-биле ажыддаар нарын машинаны капчаар ажылдадырын чоорту шинчээдип алган. Ур болбаанда-ла чамдык бодүүн кезектерни чондуруп өөренип алырын мергежилдиг токарылар Хунага чөпшээреп, ону өөреткен. Чоорту нарын кезектерин кылып өөренип алган, ооң удатпаанда боду станок чанында турупкан болгаш бо хүннерге чедир токарлап ажылдап турар.

Ол көдээ ажыл-агый машиналарының бодүүн-даа, нарын-даа кезектерин кылып турда амыр-ла. Үрелген кезектерни ол-бо хемчээлээш, станогун ажылдаткан соонда, ша-даа четпээнде ол-ла хевээр кылдыр бүдүрүп үндүрүптер. Ажылдап турда коорге, кандыг-даа демирлериң чоңгудары чымчак быштак шыкаак чаптап турар. Амгы үеде совхозта дүжүт ажаан алышкынына белеткел ажылы чоруп турар. Хуна комбайн болган өскө-даа машиналарның үрелген кезектерин кылып, хүн нормазын 150—160 хуу күүседип турар. Ол совхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчыларының бирээзи болуп, директория черинден каш-даа удаа шаннал-мактаддарны ап келген.

К. ДОҢГАК.

ЧУРУКТА: Хуна КҮЖҮГЕТ ажыл үезинде.

Х. АКША-ООЛДУҢ фотозу.

делегей бо хүннерде

ЧКП ТК-ның Президиумунуң хуралы

ПРАГА. (СЭТА). ЧТК агентилелдиң дамчытканы:

«Август 21-де бодунуң хуралынга ЧКП ТК-ның Президиуму херектеп, антисоциалистиг болгаш контрреволюстуг идегеттерниң кара туразында ажылдалынның түңнелинде сөөлгү үш хүнде Прагада болгаш өске-даа чамдык хоорайларда тургустунган дүшүүрлүг байдалды чугаалажып көрген. Коммунистер байдалдың шыңгыызын болгаш оортан болдунуң болур уржуктарыны медереп билгеи фактыны Президиум эки деп үнелээн. Ону ол хүннерде ЧКП ТК-га бо шактарга келгилээн түс-түс резолюция бадыткаан. Август 19-та Прагага ниити-күрүне активиниг эштер Г. Гусактың болгаш Л. Свободаның чугаалаан түүлдериниге бүрүн каттыжып турарын коммунистер илергейлээн.

Өжээнниг болгаш контрреволюстуг пропагандаңың баш бурунгаар белеткиен үүлгедиглери планнаан хемчээлге чедип ап шылавааның эрткен хүннерде болуушкуннарның чорудулгазы көргүскеп. Ынчаарга оларның организлакчыларының күзээни массалыг деткиишкинин ол үүлгедиишкиннер база албаан.

Ылаңгыя ала-чайгаар болгаш массалыг ажыл соксадыышкынын организастаар дээн кордалдары бууран дүшкеп. Ажылчыннарның, өскедаа бүгү ажылчы чоннарның хөй нуруузу аналдагызы ышкаш ажылдап эгелээн болгаш партияның, социализмниң, республиканың эргеажыктарыга, бистиң интернационалчы хүлээлгелеривиске когаралды чедирип турар үүлгедиишкиннерге боттарын ажыглатпаан. Чижээ, Острава шахталарга шахтёрлар эрткен хүннерзээниден хөй хемүр-дашты каспаан. Тиссада, Чернеде ажылдакчылар чүктерни катап чүдүрериге тергиин эки ажылдаан. Көдээ ажыл-агыйның ажылдакчылары дужаалга, хандырылга талазы-биле боттарының хүлээлгезин база өй-тавында күүсеткеп.

ЧКП ТК-ның Президиуму контрреволюстуг, антисоциалистиг күштериниң хөделиишкиннериниң түңнелинде тургустунуп келген нарын байдалды оожургадырынга дузалаары дээш партияның эрес-маадырлыг ажылдакчыларыга, хамыктың мурнунда аймыл чок чорук органнарының бүгү ажылдакчыларыга, шериг албаныларга болгаш улусчу милиция отрядтарының дайынчыларыга, а ол ышкаш оларның командирлеринге сеткил-сагыштың ханызындан четтиргенин илергейлээн.

Хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээн үүлгедиишкиннерге киришкен кижилериниң хөй нуруузу аныяктар болганы илерээн. Херектиң ужуру болза, хулиган идегеттериниң дутайында болгаш каш удаа хоруудаттырып чораан кижилер дугайында боон турган.

Үнелиг түүлдерин араатанзыг узуктаанынга бодунуң удурланышкынын база кара туразында ажыглаан үш-үдуруң кижилерге удур алган шинтпирлиг хемчегер-биле бүрүн чөпшээрежин турарын чоннуң хөй нуруузу илергейлээн. ЧКП ТК-ның заводтардан болгаш партия организацияларындан дүүн алганы үүс-үүс чагааларга болгаш резолюцияларга ак сеткилдиг ажылчы чоннар партилының политиказың деткээн.

ЧКП ТК-ның Президиуму Словакияда байдалды ниитиан-биле хүүрээзин чок дээрии демдеглээн. Чех областарның хөй нуруузунда амыдырал өй-тавында. Чиңээлиг үүлгедиглер чер-черде үүгле чаан болгулап турган. Антисоциалистиг күштериниң авантюрисчи үүлгедиглерин улуска өжээнешкек, чуртта политиктиг болгаш экономиктиг байдалды сырый наттыштырып, быжыглаарынга чон сонуургадыг деп үүлеми ол көргүскеп.

Эртиен неделяларда ЧКП ТК-ның Президиуму антисоциалистиг күштериниң айыылдыг болгаш авантюрисчи бодалдарынче кичээнгейин каш удаа салын келген. Баш бурунгаар кылган сагындырыг шын болганын бо хүнүрениң болуушкуннары көргүскеп. Ооң ужурунда дүүүрээзин чок байдалды болгаш корум-чурумну дүрген катап тургузарының эрте-ажыктарын барымдаалаап, ЧКП ТК-ның Президиуму тодаргай элээн хемчегерни алган. Контрреволюстуг идегеттер ажыы-биле хөделирин база катап оралдажыр болза, оларга удур ооң шинтпирлиг хемчегерни алыр болгаш ол үүлгедиглериң киржикчилерин шыңгыы кезедир».

ЧУРТТА БАЙДАЛ ДУГАЙЫНДА

ПРАГА. (СЭТА). ЧТК агентилелдиң дамчытканы: ЧКП ТК-ның Президиуму август 22-де ТК-ның бирги секретары Г. Гусактың даргалазы-биле өткен хуралынга ЧҮСР-ниң чазаның даргазы О. Черниктиң чуртта байдал дугайында дыңнадыын чугаалажып көргеи.

Контрреволюстуг идегеттерге болгаш антисоциалистиг күштериниң чуртта хөлөөшкинин күштелирер, кризистиг байдалды ханыладыр дээн бүгү оралдажыышкынарыта удур алдынган чүткүлдүг хемчегер чедиишкинниг болуп, чоннуң улуг хөй нуруузу ону долузу-биле деткээнин Президиум сеткил ханыышкыны-биле демдеглээн.

Контрреволюстуг төптер үр үениң дургузунда партияга болгаш күрүнеге удур хөделиишкиннерни белеткеп турган доорзин республиканың найысылалынга, Брнога болгаш чамдык өске-даа черлерге болган болуушкуннар хереченлеп турар. Белеткелди бодалдыг организастаан болган, ону доктаамал удуртуп турган. Даштыкының хоралакчы пропагандазы болгаш разведказы оларга улуг дузаны көргүзүп турган. Каш ай дургузунда хуудустар, дувүрээзиниг дыңнадыглар кылыр талазы-биле кампанияны организастап, дүшүүрлүг чорукту чидириндирериниң өскедаа хевирлерин ажыглап турган болган.

Контрреволюстуг, антисоциалистиг, партияга удур күштер бистиң чуртувуска янзы-бүрү кризистиг байдалды тургузуп турган. Ынчангаш үр белеткелдиң дузазы-биле боттарының ажык үүлгедиглерине, ЧКП-ге болгаш социалистиг тургузугга удур хорлыг планнарны боттандырарынга таарымчалыг байдалды тургузарын олар оралдажып турган. Олар ажылчын аңгының, бистиң ажылчы чоннарывыстың организацияларын мегелеп, интеллигенцияның, аныяктарның чайгылыы турар кезээнге кордап салганнар. Сөөлгү болуушкуннуң бадыткаанындан аңырга, политиктиг ол агым бараа-бараа кем херек үүзгеткен идегеттер-биле, ниитилелге удур шаарланчактар-биле холужа берген болган.

Тодаргайлаттынган ы н д а н аларга, чурттуң иштинде болгаш даштыкыда контрреволюстуг төптер партияның, күрүне аппарадының, бистиң чепсектиг күштеривистиң каттыжып быжыканының амгы деңнелии шын эвези-биле көрүп алган турганын ЧКП ТК-ның Президиуму демдеглээн.

Дайзынчы үүлгедиглер август 19-та эгелээн, оларның хөделиишкинни чоорту озуп, оларны дашкаартан удуртуп турган доорзи хереченлеттинип келген. Олар баштай найысылалга мөөнүнеги алган, ооң соонда чурттуң оске-даа девискээрлериниче ону нептередир деп турганнар.

Ынчалза-даа партияның, ооң кадык өзөгиниң болгаш удуртулгазының, чазак албан чөрлериниң болгаш улусчу эргечагырга организарының иштипиринг туружунга эң эгелиидеп тура-да олар таварыпкан.

Чех областарда болгаш словакияда бистиң чонувустуң — ажылчыннарның, тараачынарның, интеллигенциниң улуг хөй нуруузу —хайыпчы пропагандаңың кыйгырыгларын ойтур шапкан.

Чех болгаш словак улустарның ол туружун, оларның бодап ыыдаанын болгаш угаазылалдыг болганын, удуртулгага оларның бүзүрээнин ЧКП ТК-ның Президиуму бедик үнелеп турар. ЧКП-ниң удуртулгазы-биле, ССРЭ болгаш социалистиг өске-даа чурттар биле быжыг эвиледдежин алгаш, социалистиг төрээн чурттуң чаагай чоруу дээш, таарымчалыг байдалга бистиң хамаатылаарывыстың чурттаар, ажылдаар дээн күзели партияның удуртулгазынга бүгү бистиң иштилелливистиң эрте-ажыы дээш байдалды быжыктырар талазы-биле улам ыңайгы хемчегерни боттандырарын дүүгедедиринге идиг болуп турар.

ЧКП-ниң эге организацияларының даргаларының август 19-та Прагага болган ниити-күрүне активиниң хуралынга чоннуң канчаар харыылаанын ЧКП ТК-ның Президиуму түңнелинде чугаалажып көрген. Эштер Гусак биле Свободаның чугааларын бүгү чуртка бүрүнү-биле түүлхүүгүнүп хүлээп алган.

АНТИСОЦИАЛИСТИГ КҮШТЕРНИҢ ПЛАННАРЫ ҮЗҮЛГЕН

ПРАГА. (СЭТА). ЧССР-ниң чазаа августуң 22-де сөөлгү хүнеринің болуушкуннарын болгаш чуртта амгы байдалды чугаалажып көрген деп, ЧТК агентилел дыңнаткан.

Антисоциалистиг болгаш антисоветтиг күштер чуртта быжыгып каттыжарының чорудулгазын доктаадып, ниитилелди ханы политиктиг кризиске кирер тырттарын база катап ораладжыкканнар дээрии чазак айыткан.

Ынчалза-даа олариың планнары бууран дүшкеп. Чүгле чамдык черлерге, ылаңгыя Прагага болгаш Брнога антисоциалистиг күштер корум-чурум чок үүлгедиглерин кылыр арганыг болганнар. Ооң түңнелинде материал талазыбиле алыыр когарал болдунган. Боо-чепсекти оорлап антар арганыг болган кемниг керектеп-неринің буруузу-биле 5 кижини олар өлүргеп, хөй кижи балыглаангаи. ооң ниитилге ниитининг чуруму камгалалараның стратегиялының ажылдакчылары база бар.

Айыыл чок чоруктуң органнарының, чехословак улустуң арнының болгаш улустуң милициниң органнарының алган ниитиннирлиг хемчегерни чазак бедии-биле үнелеп, олар социализмниң дайзыннары-биле демдеглеге тиилээннер. Хамаатыларның, ылаңгыя ажылчын ажыынын болдадыг, боттуг болган туружун чазак чактал-биле демдеглээн.

ЛИГАНЫҢ ХУРАЛЫ

КАИР. (СЭТА). Араб чурттар Лигазының чөвүлелиниң доктаамал төлөөлекчилериниң оның хуралы августуң 22-де аңаа болган.

Иерусалимде Аль-Акс хүрээге өрт болганы-биле холбаштыр болган ол хуралга Лиганың кежигүннери болуур бүгү араб күрүнелериниң болгаш Туниспиң төлөөлекчилери кирипкеп.

МЕН агентилелдиң дыңнадыынган алырга, хуралдың киржикчилери араб күрүнелериниң баштыцнарының чөвүлел хуралын чыыр дутайынга Иорданияның саналын чугаалажып корген. Ынчыг чөвүлел хуралды чыырының хуусаазын тодарадыры-биле араб чурттарның төлөөлекчилери-биле харылзаа тударын араб чурттар Лигазының чиигике секретары Абдель Халек Хасуна дааскан.

ЛИГАНЫҢ ХУРАЛЫ

«Национал хосталга» (ПОНО) дээр палестин организацияның төлөөлекчизи хуралга чамдык саналдар киирген. Араб күрүнелериниң баштыцнарының чөвүлел хуралы Израильге удур араб чурттарның демиселивиниң чаңгыс аай планын ажылдап кылыр, араб шеригерии чаңгыс командылалга чагыртыр, «араб нефть тулчуушкуунуң эргеажыынга кирер стратегиттг үүл болган турар» дутайынга хемчегерни алыр ужурлуг деп ол чугаалаан.

ПОНО-нуң төлөөлекчизи араб девискээрлерде даштыкы шериг базаларын узуткаарын пеген, АКШ-ты, Англияны болгаш Барыын Германияны экономика талазы-биле бойкоттаарыпче, хосталганың палестин шимчээшкининге бүгү таланың дузазын, деткимчезин көргүзеринче араб чурттарны кыйгырган.

Патриоттарның согуушкуну

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның патриоттары америк-сайгон шеригериниң базаларынче атакаларны уламчылап турар.

Августуң 21-ден 22-же хүне улусчу чепсектиг күштер дайынның 25 шериг объектилерин, ооң ниитинде Данангдаг америк агаар базазазын адыш бооллагылаан. Мурнуу Вьетнамдан дыңнадыгны ёзугаар алырга, 74 америк шериг албаныглар өлүрткеп болгаш балыглаткан.

Улусчу чепсектиг күштериниң кезектерии августуң 21-де Данангның мурнуу талазында 56 километр черге 196-гы америк бригаданың туружунга халдаап, 80 америк солдаттарны сандан үндүргеп.

Биньлог можудэ улуг тулчуушкуннар уламчылап турар. Америк-сайгон командылал ынаар улуг шериг кезектерни чоруткан. Ынчалза-даа, патриоттар шавар халдаашкынының хөделиишкиннерни сонсатпайн турар болгаш августуң 17, 18 болгаш 20 хүннериниң дургузунда америк-сайгон шеригериниң 400 хире солдаттарын сандан үндүргеп, 36 шериг машинаны, ийи самолёттуг узуткаан.

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДЫҢ ЧАГЫДЫЛГАЗЫ

Кызылга республиканың «Союзпечать» ажылдакчыларының чөвүлел хуралы болуп эрткен. Анда 1970 чылдың парлалга чагыдылгазынга белеткел дутайынга республиканың «Союзпечать» киддизиниң начальныги Е. Д. Бочкова илеткел кылган.

Чер-черде харылзаанын, «Союзпечатьтың» ажылдакчылары парлалга тарадылгазынга улуг үлүг-хуузун киирип турар. Республикада 1900 ажыг хөй-ниитичи тарадыкчылар, харылзаа ажылдакчылары чон ортузунга парлалга чагыдылгазын чорудуп, чагай үүлени бүдүрүп турар. Ол ышкаш парлалга тарадылгазынга дузалаар чөвүлелдерни алды районда районнарның партия комитеттериниң чанында тургускан. Ол чөвүлелдер багай эвес ажылдап, тус черлерде «Союзпечать» ажылдакчыларынга дузаны көргүзүп келген. Моон түңнелинде мурнуку чылдарга бодаарга бо чылын чагыдылга 17.646 кижиге өскен. Республикада солун, журналдарның ниити тиражы 1969 чылдың январында 168.640 экземпляр, ары 1968 чылга децизорге 12 хуу хөй болган.

Бо чылдың парлалга тарадылгазынга бирги черни Кызылдың «Союзпечать» салбыры (начальныги М. Николаева) эзелээн. Мында 1000 кижиге онааштыр 1076 экземпляры чагыткан. Ийиги черде Каа-Хем районуң «Союзпечать» салбыры (начальныги П. Могильников). Ол ышкаш Тожу районда байдал эки.Ында чагыдылга 1000 кижиге онааштыр 824 экземпляр болуп турар. Мурнуку чылдарга бодаарга Бай-Тайга районунда чагыдылга 21 хууга өскен, ынчалза-даа 1000 кижиге онааштыр түгле 525 экземпляр болуп турарын илеткелчи чугаалаан.

Парлалга тарадылгазының талазы-биле «Союзпечать», харылзаа салбырларында четпестерин илеткелчи шүгүмчүлээн. Чамдык районнарда «Союзпечать» биле харылзаа салбырлары арасында харылзаа чок ажылдап, парлалга тарадылгазы түгле «Союзпечатьтың» херээ-дир дээр хөөнер чамдык харылзаа салбырының ажылдакчыларының талазында бар.

Парлалга тарадыкчызы болуру харыысалгалыг хүлээлге, төлеп чок кижилер парлалга тарадыкчылары болуп, чоннуң солун, журнал чагыткан акшаларын самчыдап турганының таварылгалары Чөөн-Хемчиктиң «Чыраа-Бажы», Тандының «Тинлелге» совхозунга тургулаан. Бай-Хаактың, Шагаан-Арыгның болгаш оске-даа черлерге харылзаа, «Союзпечать» салбырларының начальниктери үргүлчү солчуп турган. Бижидилгени эки тура барымдаалавас, кымның кандыг солун, журнал чагыдарын айтырбас, тудуп бижээш, акшазын тыртып алыр чоруктар чамдык колхоз, совхозтарда база бар. Бо чылын ындыг чоруктарны болдурбайн, бижидилгени кажангызындан-даа артык организастыг арттирерин илеткелчи демдеглээн.

1970 чыл—ленинчи юбилейниң чылы. Ынчангаш өг-бүле бүргүү чагылга чок артпазын дээш харылзаанын, «Союзпечатьтың» ажылдакчылары, хөй-ниити бижидакчилериниң улуг күжениишкинниг ажылдаары чугула.

Бижидилге кампаниязы сентябрь 1-ден ноябрь 25-ке чедир үргүлчүлээр. Амты сорулгалар районнарга харылзаа, «Союзпечать» ажылдакчыларының, хөй-ниити тарадыкчыларының чөвүлел хуралын сентябрь бириң бетинде эрттирер, чон ортузунга парлалга дугайында пропаганданы калбартыр, чамдык бижидилгеге дузалаар чөвүлелдер тургустунмаан черлерге ынчыг чөвүлелдерни дарый тургузуп, чер-черде «Союзпечать» салбырлары хөй-ниити тарадыкчыларын янзы-бүрү плакаттар, каталог, прейскурант дептерлери-биле, квитанциялар-биле хандырары эртежок чугула.

Хуралга эштер Николаева (Кызыл), Шилпма (Шагаан-Арыг), Шойгу (Тээли), Мадыр-оол (Чадаана), Сенгижик (Бай-Хаак) болгаш өскелердаа сөвал-оңаа берип, парлалга чагыдылгазын бедик деңнелге организастыг эрттирерин хүлээнгеннер.

Г. БАДЫ-САГААН.

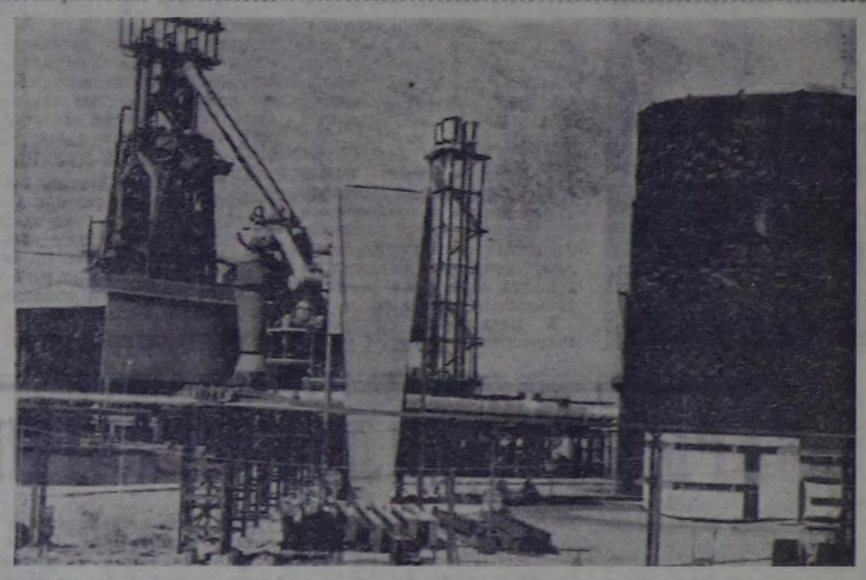

Алжир Улус Демократтыг Республика. Аннабы хоорайның чанында Эль-Хаджарның металлургия комбинадының домна суугузу баштайгы шөөн шиитэ-ла эвилиргеп. Совет Эвилели баштадыр элээн каш чурттарның тутчуп берип турары ол комбинат Алжирге металлургия үлегшүрүнүң баштайгызы болур.

ЧУРУКТА: домна суугузуның ниити хевири.

А. БОГОМАЗТЫҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Делегейниң ийиги дайыны эгелээнден 30 чыл болурунга

БАРЫЫН ДИПЛОМАТТАРНЫҢ УЛУГ АЛДАГДАЛДАРЫ

Делегейниң ийиги дайынының эгелээнинден бээр удавас үжен чыл болур. Фашистиг күрүнелериниң эжелекчи дайыны ниити территорияга эртинмес аар когаралды чедиргеи—бежен миллион кижи өлүрткеп, хилиичектеп, аштап болгаш халдавырлыг аарыларлан олгеи. Делегейниң бирги дайынынга өлгеннерден олар ийи катап хөй дээни ол. Дайын үш удаа катаптаар болза, улустарга хемчээл чок аар когаралдар болгаш качыгдалдар таваржыр апаар. Кижи төрелгетеннің чартык кезии кырлыр калза-даа, ында коргунчут түү боор деп болвар кижилер-ле май 14-те Шанхайның «Цзефан жибао» солунунуң бижээни дет, бузундулар, хүл-ыйба орнунга түүчүс катап дюре «сайзырал тургустунар»... деп чулчуруп болур.

Делегей дайыннарынга өлгеннерни диргизип алыр арга бар эвес. Ынчыг болза-даа дайыннарның хүл-ыйбалары фашистиг араатаннар-биле демиселге өлгеннерге төлеттинмээн ере, бистиң планетавыстың амгы болгаш келир үезин дээш харылсалга барын сагындырып турар.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның июньда болган делегей Чөвүлел хуралды антиимпериалистиг демселдиң хөделиишкиннериниң программазын ажылдап кылгаш, делегейниң чаа дайынын болдурбазының аргаларын айыткан. Ол дугайында антиимпериалистиг бүгү күштериниң—делегейниң социалистиг системазының, делегейниң ажылчын шимчээшкининиң, хосталгалыг шимчээшкининиң болгаш тайбың талалакчыларының күжениишкиннерин каттыштырары эргежок чугула деп, Чөвүлел хуралдың материалдарында демдеглээн.

...Боттарынга ниитизи-биле харыысалгалыг сорулгаларын шинтпирлээр, келир үеге хамаарышкан бүгү негелделерибиле холбашкан, күзенчиг алыс бодалын күүседип алыр дээш, Германияга Гитлериин эрге-чагырганы холгаарлап алган үезинден эгелээш, Барыын таланың найысылалдарының «дээдилер хелбээзинге» янзы-бүрү чурттарның эрге-хаваажок империалистиг ажылдакчылары хире хөй ажылдакчыларның кызыл-кылайын, ораладжып турганы делегей төөгүзүнге хаая болгулаан. Хамын ужур фашистиг эжелекчи дайынны Чөөн чүкче. Совет Эвилелиге удур угланылдарында бооп турган. Барыын талага кандыг-бир улуг азы биче лужаалдыг ажылдакчы фашизмни «коммунизмге удур чөленгиинг» кылдыр чаңгыс-даа хүн чугаалавайн барбаан.

1941 чылдың июнь 22-де гитлержи Германия Совет Эвилелиниче халдаан. Фашистиг армиялар ол үеге чедир бүгү Барыын Европаны база эжелеп алган. Герман армия биле Англияның араазында чүүле чиңге диливидек далай оожу турган. Англияның хуусалымынга удур айыыл диргелген. Токио Пирл-Харборга халдаарының белеткелин доозар чыгай берген. Делегейниң ийиги дайыны түүктээн. Ооң үр үеде үргүлчүлээри болгаш хоозурадыкчы үүлгедиглер кылыры Невиль Чемберленниң британ чазаанга баштаткан, барыын талакы күрүнелериң чагырыкчы болүктериниң мелегей болгаш кеминг политиказының уржуундан улам ханылаан.

Герман армия колдуунда Австрияже Чехословакияже, а ооң соонда Польшаже халдап киргеи таныкыларынга болгаш куяктыг машиналарынга ажыглаан бензинниң синтезтеп будүрериниң аргазын «Иг-барбениндустри» трестке ооң шагдан бээр далай ындынга эвилелчизи чораан Дюпонның концерни апаал экинирген берген. Ол бензинге герман-италь-япон фашизмге барыын талакы коренгитеп чернин чагаан бээр далай дег дуламчызының чаңгыс дамды дег кезии болган. «Германияның ажжок улуг ужар түүлдерин Совет Эвилелиниг удур дайынче гитлержи Германияны ыдалаарынче угландыргаи, Берлин-биле чажыт чугаалажышкыннарынга британ дипломатия кол рольдуг болган. Геббельстиң антикоммунистиг калчаалыг пропагандазы Барыын таланың кол политиктериниге каап берген сыырткыып болган. Олар ону дораан сыыра каапканнар. Гитлерниң эрге-чагырганы холгаарлап алыры биле, Англияның лейборист Макдональд баштаан чазаа ССРЭ-ни-даа киришгирбейн, Германияның киржилгези-биле «дорт күрүне керээзин» буу-хаа-биле төлевилеп киирген.

Ынчан ол төлевилелдя боттандырары чедип алдынмайн барза-даа, Барыын таланың шайысылалдары гитлержилербиле калбак сүлчээ тургузарын чедип алырынче ийи дакпыр күжениишкинин салып турган. Чажыт түүлдер шагда илерээн. Советтер чуртунга удур чаалажып үнеринче эвилелчилерни Англияның болгаш Франциянның чагырыкчылары Вашингтонуңу детким-чеш-биле 1938 чылдың сентябрьын сөөлүредир ыдалаар шинтпирлиг оралдаган. Ынчангаш «Мюнхен политиказы» деп адаткан барыын талакы политиканың бакчаланнаг хөй-хөй документилери дайын сөөлүндеги үеде архивтен тывылган болгаш парлаттынып үнеген. Мюнхен конференциязынга Германияның, Италияның, Англияның болгаш Франциянның чагырыкчы бөлүктериниң чыглып келгеи ханныг дойга чыыгган магачыннар дег болган. Чехословакияның чугула девискээрлерин Лондон биле Парижтиң Гитлерге дүжүп бергени ол чуртту нацистерге бүрүн эжелеир кылдыр баш бурунгаар үндүрүп каан шинтпир болган. «Барыын талакы демократтарның» антисоветтиг алыс бодалдарын боттандырар дээш эжелекчилерге сунган белек-селээ чаңгыс ол-даа эвес. Чехословакияны үсперледиринің мурнунда-ла Кылаттың сонгучээн районнарын, Эфиопияны, Испанияны, Австрияны фашизмге чиге кылдыр каап берипкеп турган. «Мецээ Чехословакияны Англия биле Франция боттарын-ла сөөнеп берди шыкажы» деп, Гитлер мактанган.

Мюнхен сүлчээзининг соонда ССРЭ-ге удур герман армияның шимчээшкининиң барыын таланың чазактарының калчаалыг болгаш четтикпейн ыдалаар шинтпирлиг оралдаганын турганын архив документилери көргүзүп турар. 1938 чылдың декабрь 14-те алчан черлеринге чоруткан саазыырынга Франциянның даштыкы херектер министри Жорж Бонне «большевизмге удур демисел герман-италь помаалга быжыы-биле үнделеттингеп» деп айыткан. 1939 чылдың январь 3-те британ дипломат Форбс Берлинден Лондонче чоруткан бижиинге «Германияга чедиишпес хөй-хөй чиг-эт материалдарын Гитлериин эжелеп ап болур угланышкыны Чөөн чүк эвеспе. Германия черле ыыаар чаалажып үнер хире-дир» деп медеглээн.

Эжелеп алган девискээрлерии ажыглаарынга британ эрге-ажыктарны барымдаалаан «идигни» англичаннарга база бээр болза, ССРЭ-ге удур герман эжелелди Англия улам күзелдии-биле хүлээп алыр деп үүлеми харылсалгалыг англи болүктер-биле чугаалашкаш, билип аптым деп Лондонга турган герман элчин Дирксен Берлинче чоруткан медээзинге база мынан айыткан.

Эжелекчилерге ойтур шавышкыны бээрииң коллективтиг фронтузуи тургузар дугайында Совет чазактың каш удаа салып келген кыйгырыгларын АКШ-тың, Англияның болгаш Франциянын оларның боттарынга шынгыы буураашкыи-биле доостур апаар» деп, ССРЭ-ниң Коммунистиг партиязының XVIII съездиин баш бурунгаар шуут сагындырган. Москва коллективтиг айыыл чок чоруктуң ажыктыг антигитлержи фронтузуи дүрген тургузар сорулганы салган тодаргай болгаш ылаптыг саналдарны мюнхен политиктеринің оптут болгаш кара сарыштыг болалдарынга удур тургускан. Чижээ, Англия, Франция биле ССРЭ-ниң арасынга камгалал эвилелиниң керээзин чарар, фашистиг эжелекчилерге удур мооидактарны диптиң Барыын-даа саза Чөөн-даа талазынга тургузар дугайында саналды киирген. Эжелекчилер боттарының сорулгазыкга ажыглаи база ажыл эртип шыдаваг ыңайгыг шинээнии тургузар ужурлуг турган. Бо саналдарны хүлээп алган болза, дайынның хөй качыгдалдарындан болгаш когаралдарындан Европаны камгалап алыр. Барыын болгаш Чөөн талаадан эжелекчилерге удур ыйыышкынны кылыр арганы бээр турган ийик.

1939 чылдың чазында болгаш чайында Москвага Совет чазак биле Англияның болгаш

(Төөчүүн дөртку арыпда).

ШЫН Дөрткү арын ● 1969 ч. ● август 26

АЧЫ-ДУЗАЛЫГ, АЖЫЛ-ИШЧИ СТУДЕНТИЛЕРГЕ АЛДАР БОЛГАШ ХҮНДҮ!

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ШЫЛГАЛДА

СЭКП обкомунуң бюрозында шел. Хөгжүм үүр чаңгыланып, өөрүшкүнүң, баштактаныышкынының сөстери куттулуп турган. Студентилер — чалыы назын. Олар ырлаарынга, хөглөөрүнге ынактар. Олар эки ажылдан шыдаарлар. Оон хереченин — бо чайгы күш-ажыл семестри.

«Тыва — ийиги кур черивис болду» деп, студентилерниң чугаазында хөредиг чок. Олар «Тыва кобальт», «Тыва даг-дүгү» комбинаттарның, Кызылдың профтехучилищезиниң, электростанциязының түдүларынга ажылдап чайлаан.

Оларны Кызылдың ажылчы чону, республиканың удуртур органнарының төлөөзери эртен субботада байырлыы-биле үдээнер.

Оркестриң үделгези-биле студент отрядтар чыскаалыпкан. Москваның автоорук институдунуң отряд командири В. Коваленко студентилерниң чыскаалыышкыны — моделеш, республика штабының командири. В. Окопенкого рапорттаан.

— Студентилер байырлал митингизинде чыскаалыпкан тур — деп, ол СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары ш. С. К. Токага рапорттаан.

— Чайгы ажыл-ишкинерниң доозулгазы-биле силерге обкомнуң, Министрлер Чөвүзелиниң, Дээди Советтиң өөрүзелиниден өзүг бабыр чедиреп тур мен — деп, состер-биле эш Тока студентилерге чугаазын эгелээн.

Акы-дүмелиишкы совет улустарның хеймер дүнмазы Тываның бүдүрүкчү күштерин улам хөгжүдеринге хереглеп киришп, ийи ай иштинде ажылдаан, күш-ажылды коммунистиг өзү-биле коорумүн үлегер-чижээн көргүскен комсомолчуларны, коммунистерни эш Тока мактап чугаалаан. Тыва АССР-де коммунизм тургузуушкунунда 30 ажыг вацияның төлөзерин барааган турарын, оларның бижыг эш-найыралын, чайгыс сеткилдиин ол онзагай демдеглээн. Ийи-ле ай иштинде студентилер улус үүлени бүдүрүп, республикага дузалашкан.

Студентилерниң, совет улустарның бижыг найыралының, хереченин — чайгы ажылдыкы. Ынчангаш С. К. Тока «Совет улустуң бузузибас найыралы делегезиниң! СЭКП-ниң дениичп Топ Комитединиң делегезиниң» деп йөрээл салырга, студентилерниң өткүт «уроды» Ленин кудумчуузунга чаңгыланы бергеп.

— Силерге өөрүп четтирген-ивистиң, ажыл-ишкинерни бедин-биле үнелөөнивистиң демдээ кылдыр студентилерниң түдүгү отрядыгга СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүзелиниң, Дээди Советтиң өөрүшкүнүвүн, баштактаныышкынының сөстери куттулуп турган. Студентилер — чалыы назын. Олар ырлаарынга, хөглөөрүнге ынактар. Олар эки ажылдап шыдаарлар. Оон хереченин — бо чайгы күш-ажыл семестри.

«Тыва — ийиги кур черивис болду» деп, студентилерниң чугаазында хөредиг чок. Олар «Тыва кобальт», «Тыва даг-дүгү» комбинаттарның, Кызылдың профтехучилищезиниң, электростанциязының түдүларынга ажылдап чайлаан.

Оларны Кызылдың ажылчы чону, республиканың удуртур органнарының төлөөзери эртен субботада байырлыы-биле үдээнер.

Оркестриң үделгези-биле студент отрядтар чыскаалыпкан. Москваның автоорук институдунуң отряд командири В. Коваленко студентилерниң чыскаалыышкыны — моделеш, республика штабының командири. В. Окопенкого рапорттаан.

— Студентилер байырлал митингизинде чыскаалыпкан тур — деп, ол СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары ш. С. К. Токага рапорттаан.

— Чайгы ажыл-ишкинерниң доозулгазы-биле силерге обкомнуң,

БҮГҮ ҮРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнделип эдилеттингеден

ШЫН

1969 ч. АВГУСТ 27 СРЕДА № 201 (8047).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

✦ ✦ ✦

Таңды районда «Тинделге» совхозтуң мурнакчы механизатору Ондар Очур № 6 бригаданың шөлдеринде тараа культураларын кезип, тавычаган кестирер үлүгүн ажыр күүседип турар.

Тыва республиканың бо алдарлыг механизатору дүжүт ажаан алышкынынга өөрүп мурнаар деп сорулганы салгаан.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

✦ ✦ ✦

ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ ДАЙЫНЧЫ СОРУЛГАЗЫ

Реслубликада тараа культураларының ниити будуруглезиниң 20 хуузун Каа-Хем району берип турар. Бо дээрге бедик харысалгалыг улуг иш болурун районнуң ажыл-ишчилери, коммунистери ханызы-биле билирлер. Продукция белеткээриниң дөмтаамал планнары, ону садып алырының өртээн улгаттырганы база күрүнеге пландаи ажыр тараа сатканы дээш идиг берилишкин чер ажылаын улам ыңай хөгжүдеринге көскү салдарны чедирген.

Районнуң партия организациялары чер ажылының культуразын улам бедидеринче, гектар бүрүзүн чөп ажыглаарынче дөмтаамал кичээнгейни салып, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери-биле ажылдыг эккимиткен. Тараа ажылдың хөгжүдеринің айтырыын СЭКП райкомунуң пленумунга, ооң соонда партия эге организацияларынга чугаалажып көрген. Бедик дүжүттү ап турар мурнакчыларның дүрүмүлгазын нептередирин, чер ажылын эртемге үндезилеп чорударын партия организациялары тускай эртемниглерден негеп турар. Сөөлгү ийи-үш чылдарда «Тинделге», «Ленинчи өруң», «Коммунизмче өруң» колхозтар, «Бүрен» совхоз чер ажылының культуразын бедидерин элээн бедиткеннер.

СЭКП Төп Комитединиң октябрь Пленумунуң (1968 чыл) шиитпирин күүседир сорулга-биле районнуң тараажылары часкы хөөү ажылдарын чедишкинниг доозынаш, чайгы ажаалдазын ой-шаанда шыңарлыг чорудуп келген. Июнь, июльдуң изиг хүннери тарааның четчип быжарын дүргедеткен. Сиген кезиндези-биле чергелештир тараа ажаан алышкынынга эгелээн.

«1969 чылда дүжүт ажаан алышкынын болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээрин хандырар хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дөмтаалы чер-черниң партия, совет органнарынга, колхозтарның, совхозтарның удуртукчуларынга дүжүт ажаан алышкынынга белетнеери ой-шаанда чөрүткааш, тарааны болгаш оске-даа продуктуларны күрүнеге садарының планын күүседирин хандырарын дагзып турар. Ажаан алышкынынды шыңарлыг чорудары, бүгү тарааны чидириг чөнкө ажаан алыры— районнуң ажылчы чонунарының, партия, совет болгаш оске-даа хөй-ниити организацияларының дайынчы сорулгазы болуп турар.

Ол дөмтаалды күүседир талазы-биле айтырыгны партия хуралдарынга, механизаторларның чөвүлел хуралынга чугаалажышкан. Ажаан алышкынында ажылдап турарларның ортузунга чорудар масса-политиктиг ажылдарның планын, материалдыг болгаш моральдыг идиг берилишкинниң база социалистиг чарыштың негелделерин амыдап ыллаш, тус-тус партия организацияларынга бадылаан. Хөөнүң ажыл-ишчилериниң культурлуг амыдырал хандырылгазын экижидер хемчеглерни ап турар. Хөөү турлагларында башыңнарны септеп чугайлаан, чунар-башыңнар, столовайлар, кызыл-булуңнар ажылдап турер. Ажаан алышкынының түңнелин беш хонуктап үндүрер. Көскү агитацияны ажыглап, хүн саныңың ыллаган ажылдарын дөмдеглеп турар. Хөөү бригадаларында партия болгаш партия, комсомолдуң болуктеөрин тургускан. «Тинделге» колхозта мал чемни белеткээр бригадада партия болуун А. Цветков, хөөү бригадазында болуктү А. Мусихин удуртуп турар.

Бо чылдың эгезинде районнуң ажыл-агыйларының аразында күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктуларын дужаарының социалистиг чарыжы калбарган. Продуктуларны будуреринң, белеткээрин көөдедир, оларның бөт-өртээн чингедир, ажыл-агый бүрүзүнүң экономиказын быжыглаар, колхозчуларның болгаш ажылчыннарның материалдыг чаагай чөрүүн бедидер сорулганы партия организациялары салгаш, оларны боттандырарының тодаргай хемчеглерин ап турар.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл база Совет Тыванның 25 чыл ююн таварыштыг аяган социалистиг хүзээлгелерде ноя чүүл күрүнеге тараа дужаарын күүседири болур. Бо чылдың каак чайы тараа культураларының дүжүдүн кудулатса-даа, гектар бүрүзүнден 9—10 центнер дүжүттү ап болурунуң аргазы бар болгаш күрүнеге 15 муң тонна тараа садарын ажыр күүседип болур бис. Чидиргини болдурбазы-биле бүгү-ле комбайннарны таарыштыр ыяган, шаңнарны, тараа силадтарын белеткээн. «Тинделге» колхозтуң тараажылары 400 тонна тарааны немей дужаарын хүзээнген. Бо ажыл-агыйда ажаалда техниказын, тараа арыглаар машиналарны, шаңнарны эки белеткээн. Ындыг янзылыг хүзээлгелерни оске-даа ажыл-агыйлар алган.

Ленинчи юбилей будуузунуң чылында ажыл-ишчилерниң бедик кадарлыүшкүнү улам хайыыкан. Көдээ ажыл-агый чылын чедишкинниг дөзазарынче бүгү-ле кичээнгей угланган. Тарааны чидириг чөнкө ажаап алырының, малды хүр ыыштагладырының айтырыглары партия, совет органнарының хүн бүрү ажылында ноя чериш эзлеп турар. Районда «Ленинчи өруң», «Октябрь 14 чылы», «Бурунгаар», «Коммунизмче өруң» ажыл-агыйлар тараа ажаап алышкынынче киришкен. Ынчалза-даа ажаалданың, силос салыышкынының баштайгы хүннеринде автомашиналар чедишпейн турар. Кызыл хөөрайның автотранспорт будуруле чөпшери чөгүүр санныг автомашиналарны керээ өзүгаар районче чөрүдерим дургедедирин негеттинип турар.

Каа-Хем районнуң ажыл-ишчилери ленинчи юбилейге уткуштур көдээ ажыл-агыйга улуг чедишкиннерниг болур дээш шиитпиринг турлуп турарлаш.

Н. ФЕДОРОВ,
СЭКП Каа-Хем райкомунуң бирги секретары.

Күрүне шыгжамырынга

Республиканың колхозтары, совхозтары август 26-га чедир күрүне шыгжамырынга 4230 тонна тарааны урган, азы чыл планы 7 хуу күүсеттинген. Эрткен чылын мынчан 3,4 хуу турган.

Районнар талазы-биле алырга: Таңды 1853 тонна, Кызыл хоорай Совединиң совхозтары 1246 тонна, Каа-Хем 518, Улуг-Хем 508 тонна тарааны дужааган.

Совхозтар кол черни ээлеп, тараа садар планын 9,2 хуу күүсеткен. Ооң иштинде «Тинделге» совхоз 1165 тонналы, «Көк-Тей»—713, «Сукпак»—533, «Межегей»—410 тонналы дужааган.

Улуг-Хемден медээлер

НОГААН МАССА

● «УТКА 25 ЧЫЛЫ» совхозтуң Арысхан салбырының кукурузачылары бо чылын 251 га черге кукуруза тараан болгаш гектар бүрүзүнден 150 центнер ногаан массаны алыр деп планнаан. Ам ажаап алышкынының баштайгы хүннеринің түңнелинден алырга, дүжүт планнаанындан бир катап ажыг — 300 центнер чедип турар.

Кукуруза силостаашкыны хүн үргүлүг түлүктеп турар. Тракторист-комбайнер М. Самбуу хүн нормазын доктаамал ажыр күүсеттишаан. Совхозтуң чыл бүрүзүнде силос ажаап алышкынынга Шагаан-Арыгның автотранспорт будуруглезиниң чамчыл болган дузазы ам база келген. Эш Л. Чимитке удуртқан 6 чүк машиналыг автоколонна ногаан массаны силостаар черже үзүктел чок сөөртүп турар. Чамдык чаъс-бораң болу бергеи хүннерде чолаачылар аңаа олурбайн, Арысхан сес чыл школазынга Чаданмаадан хөмүр-даш сөөртүп экеп берип турар.

Н. Баазан.

МУРНАКЧЫ ЗВЕНО

● «Х УЛУГ ХУРАЛ» колхозтуң Кара-Булуң шыпаазында № 1 сиген бригадазының эш Б. Седипай удуртқан звеназу июль эгезинден бээр сиген белетиин келген, звеноның составы болдуунда школачылар. Олар холдуң чепсек-хөрөктелин хөй ажыглап турар. Звено 1413 центнер сиген сиренин сараатган, алган даалгазын чедишкинниг күүседип турар.

Колхозтуң баштаар чери бо мурнакчы звенога ййи удаа ажыр шайналың тывыскан.

К. Ойлуң-оол.

ПЛАНЫН АЖЫРГАН

● ЖДАНОВ АТТЫГ колхозтуң Тас-Булуң, Улуг-Шын шынчаар сиген белеткеп турар бригадазы (бригадири эш Х. Сандуу) 500 тонна сиген белеткээр планын августың 21-ге чедир 532 тонна кылдыр ажыр күүсеткен. Планта немей 50 тонналы белеткээр дээш немелде хүзээлге база күүсеттинип турар.

Сигенчилер малга ам-даа хөй чемни белеткээр дээш ажылын үргүлүдеп турар.

Сиген белеткели-биле чергелештир комбайнжар тараа кезиидезинде база чаржалажы берген. 10 ажыг комбайн 2200 га кыдыл-тасты кезип эгелээн болгаш хүн бүрүде кестиглеп шөл көөдеп олурар. Шанда кирген 360 тонналың 130 тонназын күрүнеге дужааган. оон-биле күрүнеңиң план-сыгын колхоз 106 хуу күүсеткен.

Н. Сундуй-оол.

Ногааны хоорайга

Кызыл хоорай чоогунуң «Кара-Хаак» совхозунда ногаа болгаш бахчи культураларының ажаап алышкынынары үргүлүдеп эгелээн. Августуң баштайгы чартыынган бээр чаа дужүттү Кызыл хоорайның хереглелинге киирип эгелээн. Үжен ажыг тонна огурецти, от ажыг тонна эрте быжаар картофельди, элээн хөй помидорну хоорайга бергеи.

Совхозтуң дүжүт ажаап алышкынынга хоорайның албаи, организацияларын дуаалажып турар.

Планны күүсеткен

Каа-Хем районнуң «Тинделге» колхозу план ёзугаар 7300 тонна ажыг силос белеткээр турган 9149 тонналы будуруп, азы 124 хуу күүсеткен. Силос салыышкынын «Кызыл туң» колхоз 54, «Бүрен» совхоз 41,7 хуу чедирип, оске ажыл-агыйлардан бичии мурнаа турар.

Мал чемнериниң белеткелиниң хүн демдеглели

ТЕМПИНИ КОШКАТПАС!

Август 26-ның медээзи-биле алырга, республикада 103,7 муң гектар шөлдүң сигенин кескен. 62,5 муң тонна сигенни белеткээн, азы планның 49,2 хуузу күүсеттингеи.

10 муң гектар кукурузаны кескен, оң дээрге планның 34 хуузу болур. 141,8 муң тонна ногаан массаны белеткээн, азы планның 38,7 хуузу болур.

Белеткээн мал чемнериниң хемчээли шаг-үениң байдалынга дүүшпейн турары моон иидең-дир. Чайның сөөлгү айы ам төнүп турар, сентябрьның туруш чок, чамдыкта соок-доңгаттыг агаарлы ам эгелээр, а сиген планының дең чээни бээнн күүсеттинмээн. Шыгтыг чемнериниң белеткели оон-даа аваазы. Оон чылдагааны күш-ажылды багай организастааны болуур.

Август 25-те № 2 АТБ-ниң чеди чолаачызы «Тинделге» совхозка хүнүң ийиги чартыында ажылын кагган. Кызылче чоруткан деп медээ редакциягa келген. Ол болгутуң ийи чолаачызы—Саратов биле Мрокин эртенден эгелеп арагалаан, оң ажыл-агыйның кол инженерин чалчып турган деп факт бар. Ажыл-агыйның бодүзүндэ транспортуун үзүктел чок ажылдаарынга хөй түүлүер чедир кылынмаан дээрзин база чугаалаар херек. Машиналар шөлдерге-дээ, силос салып турган чергеда-ваа туруп бээр, ажаап алышкынга келген чолаачыларның аъш-чемин, ажылырал байдалдарын багай организастаан.

Мурнуу болгаш барыын талакы эрээлең-ээлдек, кино-уран үүлдү чонга иептередирин харысалгалыы-биле мелереп бижир, киномеханиктер О. Маадыр-оол, К. Ондар, Л. Биташкина, И. Михайлов, С. Назын-оол, Н. Чечерин дээш оске-даа он-он кино ажылакчылары бедик макгал-шаңналга төлептиг болуп, муң-муң көрүкчүзериниң хүндүткелин чаалап алган.

Делгем материалдыг баазага, мергежилдиг болгаш дурукулгалыг хөй санныг кино ажылдакчыларының үүткүлдүг күш-ажылынга дөмүгаш, республиканың киночеткизи алган эки түңнелдерин чедип алган. Маңаа В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга, кинематографиянын 50 чылынга база Совет Тываның 25 чылынга белеткелдер, ол юбилейлерге тураскаадыкчы фестивальдар, социалистиг чарыш улуг рольдуг болган. Моон түңнелинде республиканың киночеткизин планнаыт даалгаларын бүгү көргүзүүлерге күүсеткен, 1945 чылга дегиспээ чылда көргүүлер саны үш тус муң тургаңындан 6 миллион четкен. Бир кижиниң чылда кино көөрү 29 четкен.

Ынчалзажок чонну кино-биле хандырарында республиканың киночеткизиниң ажыл-чорудуу газында четпестер ам-даа хөй дараан шынгыы демдеглээр херек. Үстүнде демдеглээнивис шынаш аргалар, курлавырлар турда-ла чартык чыл да 56 киноустановканың план күүсеттинээни. Барыын-Хемчиктиң бүгү көдээ киноустановкаларының ажыл-агыйлары силос салыышкынының бөлүүг калбартып чорударынга түүл шаптыктап турарры билдинимес. Чижээ, Өвүр районда чүгле 95 гектар кукуруза кескен, а Эрзин районда бүгү 700 гектар кукуруза ам-даа сывында турбушаан. Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарда силос салыышкынны база ооржум.

Чөөн-Хемчик район сиген планын 71,1 хуу күүсеткен, мурнаа турар. Од районнуң Ленин аттыг, «Искра» колхозтары ам планнан ажыр сиген белеткелин чорудуп турар. «Дөн-Терезин» совхоз сиген белеткээр планын күүседи бергеи. Сиген белеткээр планы СЭКП XXII съезжизи аттыг совхоз 83,5, «Тинделге»—81, «Сут-Хөл» — 77 хуу күүседип, ам дозарынын кырында келгеишер.

Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы», «Ленинчи өруң» колхозтары болгаш «Бурунгаар» совхозу хожудан турарлар. Таңдыда «Коммунизмниң хереди» колхозта бодуун чемнер белеткелинде күш-ажылды коончуг багай организастаан. Тес-Хем, Эрзин районнарда планнаан сигенниң үштүн бир хуузу-даа белеткеттинмээн, мичаагаан хамыктың дораазы болуп турарлар.

Республиканың шөлдеринде дүжүт ажаап алышкынны чоруп турар. Чер ажылдакчыларының кол күзүү ажылдың ол участогунче утпаган. Ынчалза-даа мал чемнериниң белеткелинде темпизин каңчап-даа кошкадып болбас. Мал кыштагазыжышкынының үезинде быжыг чем-сүүн хүргүстүнгеи түрер ужуглуг.

БЕДИК ШАҢНАЛ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуу республиканың улуг өөредилге организларынга хөй чыл иштинде кыымах ажылдааны дээш база 50 хар харлааны-биле холбаштыр Кызылдың башкы училищезиниң оруг дыл болгаш литература башкызы Ольга Алексеевна ТАВА-САМБУНУ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

ДЕПУТАТТАРГА ДЫҢНАДЫГ

1969 чылдың август 27-де хүндүсүнүүнүң 15 шакта СЭКП Кызыл хоорайның хуралдаар аалынга Кызыл хоорай Совединиң үшкү сессиязын чыылдырар.

Хоорайның чонунуң культурлуг хандырылгазын экижидер база чаагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссиязының ажылының дугайында идеткелдерин болгаш организастыг айтырыгны аңаа чугаажыр.

Чаа дүжүттүң тараазы

Бии-Хем районда «Саян» совхозтуң тараа шөлдеринде районнуң оске ажыл-агыйларында ыыштаан алдын сарыг тараа быжыкан. Далайгылаштыр чалгып турар. Совхоз чаа дүжүттүң тараазын ажаап алырынче организастаан кирген. Тараа кезиидезинде 22 комбайн турушкун чок ажылдаан. комбайнерлер В. Колоктионов, С. Бобров, А. Ковальногих, чолаачылар П. Волкшия, А. Хомин болгаш оондаа өскелер хүн нормазын ажыр күүседип, бедик будуруглуг ажылдаан турарлар.

Константин Дыттый-оолга удуртургап звено хүнде 15—16 ганы кестирип, кезиидеде звеноларның мурнуну олуруунда чоруп турар.

Ажымыында 400 га черинң тараазын ажаап алган, ортумаа-биле гадаа 8 центнер дүжүттү ап турар. Совхоз чаа дүжүттүң тараазымдан баштайгы 100 тонналы күрүнеге дужааган.

● КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ мал семиртир «Сукпак» совхозунуң мал чемнин белеткелинге шефтээшкиннерин дыштаныпта хүннеринде ам ийи удаа организастаан. Сөөлгү дыштаныпта хүнүнде улуг шефти совхозтуң дирекциязы, партком болгаш ажылчы комитеди организастаан. Совхозтуң бирги салбырынга шефчилер 36 тонна 400 кг сигенни кезип, сараатталаннар.

Совхозтуң ийиги салбырының шефке киришкен чурттакчылары 41 тонна сигенни белеткээн. Кескен сигенни кыштагдар чанында сараатган турары кыпкы үеде сиген сөөртүлгелинге артык шүүдел тывурбес.

Сараат салыкчыларында И. Пахомов, Е. Бечекпин олар хүн нормазын 120—130 хуу күүседип, мурнакчылар болуп турар.

И. Базыр.

● ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОННУҢ «Тыва» совхозунуң Хендертей салбырының сес чыл школазының башкылары болгаш оске чурттакчылар партком секретары эш Куулар Доржунуң башталгазы-биле Чаш-Теректе сиген бригадазынга барып шефтээнер.

Башкылар коллективиндеэр кижилер сараат салырынга арткан. Сараат кырынче сигеп октаарынга башкылардан М. Кок-оол, С. Хевек-сол, К. Кара-оол олар шылгараан. Өске кижилер черде кескен сигенни белүп, волокуша кырынга салып турган.

Бежаажинин 6 шакта шеф ажылы доозулган. Түңнелинде 13 тонна сигенни сараатталан, 7 тонна улуг сараатты кажаалаан.

Ажыл соонда делегей байдалының дугайында допчу таныбырны совхозта партком секретары эш К. Доржу кылган.

Т. Кызыл-оол.

Тываның киноэкраннарында

Совет кижиниң коммунистиг угаан-бодалын, культурлуг аажы-чаңын хевирлээринге, оон ышнын биллинип бедидип, күш-ажылче соруг киирерине кино уран чүүлдүң ужур-дузазы болгаш ролю кайгамчык улуг. Харын моон ужурунда ону В. И. Ленин бүгү-ле уран чүүлдүң иштинден кино ең чугула деп үнелээн.

Бөгүн совет кинематография 50 харлап турар. 1919 чылдың августа Совет Россия республиканың Улуг Комиссарлар Чөвүлели кино херээн национализастаар дугайында декретти хүлээп алган болгаш аңаа В. И. Ленин ат салган. Ооң бээр совет кино уран чүүлүнүң эгези салдыган болгаш бо аразында кайгамчык улуу-биле хөгжөөн, делегейде ең улгаларның бирээзи болган.

Тываның кино ажылдакчылары 30 чыл юбилейин демдеглеп тура, кино уран чүүлүн республикага иептередирин улам калбартып турган, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезин күштелдирериңге, культурлуг дөмтаалын бедидериңге бүгү-ле арга-биле партия, совет, профэмнел, комсомол организацияларынга, бүдүрүлтелер удуртулгаларынга дузалаарын боттарының чугула сорулгазы кылдыр көрүп турар. Партияның салганы ол сорулганы чедишкинниг боттандырарынга үнделип болур материал-техниктиг база-даа, байлак дужүзүга-даа, боттарының херээне мергежилдиг, түткүлдүг калтлар-даа Тыванның кинофикаторларында бар.

Бир эвээ 1944 чылда Тывага түгле он шаа киноустановка, таңгыс кинотеатр турган болза, ам 209 ажыг установка, 7 театр бар, оларның иштинден бежен ажыы дөмтаам экраннар. Ынчаш бисте кино-фильм барбайн турар кындыг болуун чок. Ол бүгү республиканың түгле хоорайларының, улуг суурларының эвес, харын бригада, фермаларының чурттакчыларын кино-биле үзүктел чок хандырарының аргазын берип турар.

Кижилерни кино уран чүүлүнче хандырар, оларның өзүп турар негелделин хандырар болгаш кино дамчыштыр чоннуң идей-политиктиг дециелин, культуразын бедидер, эртем-техниканың чедишкиннерин, мурнакчы дужүлганы пропагандалаар талазы-биле улуг ажылларны Кызылда «Найырал», Туранда «Мир», Чадаанада «ВЛКСМ 40 чылы» кинотеатрлар, Шагаан-Арыгның, Хөөү-Аксының Культура бажыңнарында, Чөөн-Хемчиктиң Шемиде, Улуг-Хемниң Ак-Туруунда, Таңдының Балгазында, Тожуунуң Сыстыг-Хемде дээш оске-даа киноустановкалар чорудуп келген.

Чурттакчы чонну кино-биле хандырарын Таңды, Каа-Хем, Улуг-Хем районнарның киночетки дирекциялары дыка экижиткен. Республиканың кинофикация эргелелиниң, кино-фильм сайгарар черниң ап турар хемчегленрининг түңнелинде биске кээп турар кино-фильмнерниң саны көвүдээн, уран-чечен утка-шынарны чүтээржээн. Моон ачызында кинотеатрларның, установкаларның репертуарлары калбарып, уран-чечен, эртем-тайылбырлыг, документалдыг фильмнер-биле байлак апаргаан.

Тыванның кинофикаторларының аразында бо херекке бүгү күжүн берип, кино уран чүүлүн чонга иептередирин партийжи чугула сорулга, идеологтуг ажылдың түүшү кэээ ыллыг шын үнелеп келген болгаш үнелеп чоруур хоочуннар-даа, аныяк-даа, чаа эгелеп чоруур-даа кадрлар хөй. Ындыг чаагай чаңчыл Тывага киноның хоочуннары, баштайгы киномехаником Сенди, Сенгилдиг, Часкал, баштайгы кинотеатр директору Даржаа, чолаачы-механик Шуклин ышкаш чүткүлдүг, тура-соруктуг кижилерден эгелээн. Ам ындыгларның одуруу он-он кижи чедир өскен.

«Күш-ажылчы алдар дээш» медальдың, «ССРЭ-ниң кинематографиязының тергиинин» знаконтун эдилекчизи, Чөөн-Хемчиктиң Шемиде киномеханик А. С. Танов Тыванын кинофикациязынче 20 чылда ажылдап келгеш, чонга камчылар бараан болурунуң ёзулуг үлегер-чижээн көргүзген. Чон ортузунга кино пропагандазын калбартып, кино көргүзериниң шынарын экижидип турган, ол шеминиилерин кино уран чүүлүнче хандыкшыдып шыдаан. Тожуу районнуң Сыстыг-Хемде киномеханик И. Г. Бяков ол сууруу чурттакчыларының сеткилин кажаа-даа хомудып көрбээн, мичаагаан ол улуг, бичө көргүүлериниң бедик идегелин чаалап ап, көдээ Совет чың депутадынга сонгуткан. Киночетки шугуманга чөөрби ажыг чыл ажылдаан Д. Р. Кужугурин киномеханигинден районнуң киночеткизиниң директорунга чедир лепшээн. А. И. Немков боттарының ажылынга үүткүлдүг, чонга аян-дыгдык, кино-уран чүүлдү чонга иептередирин харысалгалыы-биле мелереп бижир, киномеханиктер О. Маадыр-оол, К. Ондар, Л. Биташкина, И. Михайлов, С. Назын-оол, Н. Чечерин дээш оске-даа он-он кино ажылдакчыларын бедик макгал-шаңналга төлептиг болуп, муң-муң көрүкчүзериниң хүндүткелин чаалап алган.

Делгем материалдыг баазага, мергежилдиг болгаш дурукулгалыг хөй санныг кино ажылдакчыларының үүткүлдүг күш-ажылынга дөмүгаш, республиканың киночеткизи алган эки түңнелдерин чедип алган. Маңаа В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга, кинематографиянын 50 чылынга база Совет Тываның 25 чылынга белеткелдер, ол юбилейлерге тураскаадыкчы фестивальдар, социалистиг чарыш улуг рольдуг болган. Моон түңнелинде республиканың киночеткизин планнаыт даалгаларын бүгү көргүзүүлерге күүсеткен, 1945 чылга дегиспээ чылда көргүүлер саны үш тус муң тургаңындан 6 миллион четкен. Бир кижиниң чылда кино көөрү 29 четкен.

Ынчалзажок чонну кино-биле хандырарында республиканың киночеткизиниң ажыл-чорудуу газында четпестер ам-даа хөй дараан шынгыы демдеглээр херек. Үстүнде демдеглээнивис шынаш аргалар, курлавырлар турда-ла чартык чыл да 56 киноустановканың план күүсеттинээни. Барыын-Хемчиктиң бүгү көдээ киноустановкаларының ажыл-агыйлары силос салыышкынының бөлүүг калбартып чорударынга түүл шаптыктап турарры билдинимес. Чижээ, Өвүр районда чүгле 95 гектар кукуруза кескен, а Эрзин районда бүгү 700 гектар кукуруза ам-даа сывында турбушаан. Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарда силос салыышкынны база ооржум.

Чөөн-Хемчик район сиген планын 71,1 хуу күүсеткен, мурнаа турар. Од районнуң Ленин аттыг, «Искра» колхозтары ам планнан ажыр сиген белеткелин чорудуп турар. «Дөн-Терезин» совхоз сиген белеткээр планын күүседи бергеи. Сиген белеткээр планы СЭКП XXII съезжизи аттыг совхоз 83,5, «Тинделге»—81, «Сут-Хөл» — 77 хуу күүседип, ам дозарынын кырында келгеишер.

Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы», «Ленинчи өруң» колхозтары болгаш «Бурунгаар» совхозу хожудан турарлар. Таңдыда «Коммунизмниң хереди» колхозта бодуун чемнер белеткелинде күш-ажылды коончуг багай организастаан. Тес-Хем, Эрзин районнарда планнаан сигенниң үштүн бир хуузу-даа белеткеттинмээн, мичаагаан хамыктың дораазы болуп турарлар. Республиканың шөлдеринде дүжүт ажаап алышкынны чоруп турар. Чер ажылдакчыларының кол күзүү ажылдың ол участогунче утпаган. Ынчалза-даа мал чемнериниң белеткелинде темпизин каңчап-даа кошкадып болбас. Мал кыштагазыжышкынының үезинде быжыг чем-сүүн хүргүстүнгеи түрер ужуглуг.

Ильчининг чагаавы ышкаш, Тываның кинофикаторлары байырлалды демдеглеп тура, шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, четпестерни чайгыдырыңче кол кичээнгейни салып, улам тогаллыкчы, тыныгыр ажылдап турган, ажылчы чоннарны кино-биле хандырарын улам экижеп, оон-биле кижилерниң коммунистиг кижизидилгезинче ханы саадар чедирип, ленинчи юбилейге үткүштүр төлептиг салыышкынынын киирер ужуглуг.

ПАРТИЙЖИ СӨС-БИЛЕ ЧОНГА

Сарыглар Борбак-ооловна Оолак 1963 чылда ажылдап чартыкпайн турган механизаторларның кежээки курузунга өөренип кирген болгаш курсту чедиишкинниг дооскаш механизатор болуксаан күзелин чедип алган.

Белорусь тракторну башкарбышаан Эдегей ховуларынга совхозтуң тараазын амыдыралында бир-ле дугаар чаштырын ажылдааны ол час механизатор кыска уттүндүрбас болуп артып калган. Ажыл-амыдыралды техника-биле холбаштырар күзел-соруктуг болганда ол мергежилге улам хандыкшып, чылдан чылче чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап, ам совхозта мурнакчы механизаторларның одуруунда ажылдап турар.

Ол Эдегей, Алдыы-Хову, Кара-Доң ынчаар чер чарып, хүнде 3 тектар нормазын 7 тектар кылдыр күүседип келген. Механизатор бо чылын бедик дүжүттү чедип азыр дээш огород бригадазында бедик будуруккүлүг ажылдап турар. Бо чылын совхозтуң ажыл-ишчилери ону Ак кодээ Совединиң депутадынга соңгаан.

ЧУРУКТА: О. Б. Сарыглар хостуг шагында.

А. СОДУПАМНЫҢ фотозу.

Завод коллективинде

Кызыл хоорайның хлеб заводунуң коллективи чаагайжыдылга ажылын доктаамал чорудуп турган, будуруглегиниң девискээрниде аргыжылга черлерин асфальтылап, янгы-бүрү үйүштерни тарып олуурткан. Заводтуң херимининиң иштинде спорт шөлүн дерип кылган. Ажылчыннар хостуг үелеринде хол бомбүүн ойнап, спорттуг чамдык хевирлеринге маргылдааларны организастап турар. Заводтуң девискээри ажылчыннарның культурлуг дыштанылгазынга таарымчалыг кылдыр чаагайжыдыр туттунган. Чаагайжыдылга ажылынга заводтуң директзиязы эвээш эвес хөрецгини үндүрген болгаш коллективтиң кежигүнерин күжүн киргген.

Чоокта чаа заводтуң девискээрниде чаа столовая ажыглалда киргеп. Мында хары угда бежен ажыг кижи чемненип болур. Иштиниң чемненилге черн ажыттынганы-биле заводтан ыракта чурттап турарларга, черле бүгү ажылчыннарга, инженер-техниктиг ажылдакчыларга, албан-хаалакчыларга, эдлчег ажылчыннарынга таарымчалыг байдал тургустунган. Столованыың будурүп турар чемнериниң ассортиментизи азбек, шынары бедик.

Будурулгенин чигирлиг далган кылыглар будурер цегин заводтуң бодунга тургузар сорулга-биле тускай өрээлди дерип турар. Заводту кышкы үеде ажылдаарынга белеткеп, иштин шеверлеп, даштыкы штукатураэин септеп, чугайлап эгелээн. Чаа дерип турар цехти Совет Тываның 25 чыл болур оюнун будуузунде ажыглаалга киирер сорулга салдынган.

В. САГАН-ООЛ.

Дувуренчиг медээ

ХАЙЫРААН САРААТ

Чоон-Хемчиктиң «Большевик» совхозунуң малчыннары сиген белеткелинде идепкейлиг киржип турар. Ажылагыйның мал коданнары чайлаглардан күзеглерже көжүп киргилээн. Ындыг турбуже малдап, кадарган коданнарын чамдык малчыннар хайгааравайн турарындан сыпта тараалырны, тургустунган сараатгарны малга чидиртип, сага бастырып, үргедедип турар.

Мойналык үстүнде малчыннарның коданнары Хам-Дыт адаавда тараапы малыга шагда-ла «ажаадып» эгелзон. Шемнинң упун орү, куду аргышкан кижилер ону көргеш, «Ах, хайыраан тарааны мал үгаеп, үнгүп, дээрбедеп турарын» деп хомудап турар. Чаңгыс ол-даа эвес, Ак-Кара-Суг, Чолдак-Кара-Сут шолдерниде тараалар база-ла адыгуузунарның «комбайнпаашкынында» турар.

Хадың хемчигештиң аксынан өрү хойжулар хонгулаан. Ооң оң талазында дыка улуг сараатты шагда малчыннар белеткеп тургускап. Ол сигенниң кестингеп шөлүнден ам база дүжүт ап болур кылдыр сиген үнгеп. Ында малчыннарның (хойжуларның) хуулунда ниектери ону моогулей «ажаап» киргикем.

Совхоз директзиязы, Шеми кодээ Совет бо байдал-биле эптежип олурары алдептиг-ле чүве. Малга тараа, сиген үргедеттиргеннерге хемчег хүлээдир дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыып күүседир талазы-биле кодээ Советтиң удуртулгазы чүге хөделбес чоор.

М. СЕВЕН.

«Шынның» корр.

Кижизидикчи салдарны күштелдирер

Назы четпээн уругларны хайгаарап кижизидер талазыбиле ада-иелерниң эрге-хүлээлгелери болгаш харылсалгазы улуг. Ада-иелер уругларын коммунизминиң ёзулуруп кижизидер, оларны күш-дамыр талазы-биле сайзыралыр, ниитилел будурулгезинге өөредир болгаш назы четпээн база назы четсе-даа күш-ажыл кылып шыдавас, дузаламчы хереглээр уругларын азырап кижизидер хүлээлгелиг.

Назы четпээн уругларны хайгаараары болгаш камгалаары ада-иелерниң дорт хүлээлгези. Ону совет ада-иелер чайгылыш чокка боттандырып, коммунизминиң келир үеделги тургузукчуларын өстүрүп, кижизидип, өөредип турарлар. Ада-иелер уругларын өг-бүлеге хайгаарап, кижизидип, бичезинден тура күш-ажылга болгаш корум-чурумну сагырынга чанчыктырбышаан, школага өөрени бергенде оларның өөредилгезинче, сагылга-чурумунче кичээнгейни салып, школа болгаш башкылар-биле доктаамал харылзааны тудуп, уругларында көзүлген четпестерни эдер талазы-биле хемчеглерни ап турар. Өг-бүлеге, күш-ажылга чанчыккан, быжыг сагылга-чурумнуг уруглар школага хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турар болгаш бедик корум-чурумнуг, өөредилгези эки болур.

Совет школа бүгү талаа-биле сайзыраңгай, эртем-билиглиг коммунизминиң келир үеделги тургузукчуларын белеткеп үндүрүп турар. Бистиң чүгүвуста апыяк өскенге өөренирнин, ажылдаарының оруктары ажык, чүгле үлегерлиг чүрүм, кызымак чүткүл негеттинер. Өг-бүлениң улуг кижилери кандыг болдур, өзүп орар салгакчылар база ындыг болур. Ниитилелдиң хөрээ дээш чүткүлдүг, арага-дарыже хандыкпас, хөй-ниитиниң корум-чуруму дээш демисежип чоруур кижилерниң ажы-төлү оларның изин чандыр баспас.

Салгакчыларны коммунизминиң ёзулурга кижизидип өөредир уруглар албан черлериниң, школаларның, культура одагларының четкизи Бай-Тайга районда калбарып турар, ажылчы чонналрның ажыттөлү аңаа өзүп доругуп, өөренип алган күш-ажылчы орукче кирип турар. Чамдык ада-иелериниң назы четпээн уругларының кижизидилгезинче, өөредилгезинче кичээнгей салбайн турары харааданчыг. Районнуң школаларыпдан уругларның үнери көвүдеп турар, эрткен өөредилге чылында өөредилгезин каггап уругларның саны мурнуку чылдардан көвүдээн. Кол чылдагаапы ада-иелерде, сагылга-чурумда болуп турар. Чамдык өөренирчилер кичээлдерни, үзүп турда-ла ада-иелер тоомчага албазы-биле сөөлүнде кээп өөредилгезин каггаш, өг-бүлеге-даа, хөй-ниитиниң черлеринге-даа корум-чурум үреп, ада-иениң хайгаралындан үнүп, ниитилелге таарышпас чүүлдерни кыла бээр таварылгалар бар.

Маңаа чамдык барымдааларны көргүссе чогуур. Тээли кодээ Советтиң хамаатызы Хомушку Кара-оол мурнунда арагалаар, оор кылыр чораан, ол херээнден хосталгаш, арагалаар чоруун үргүлчүлеп, авазы чок чаңгыс оглун бажыңында арттырып каапп, чер кезип тоянчылап чорда, 8 класска өөренип турган оглу амыдыралга чедиппейн школаны каггаш, оор кылгаш шиитгирген. Кара-оолдуң оглу Хертек Шыраптың Тээли ортумак школаның чедиги класпына өөренип турган оглун эвилелдеп алгаш, райпонуң буфединден 500 ажыг рубльниң арагазын болгаш аъш-чемин оордап алгаш ажыглап турган туттурган. Хертек Шыырап арагалаар, ажылга харылсалга чок, арагалап алгаш орнунга назы четпээн уругларын таңныылаадып турган. Шыырап уругларынга багай салдарны чедиргеш, кеземче харылсалгазынга киргеп. Донгак Сарыг-оол, Бадыраа Барба оларның Шүй школазынга өөренип турган оолдары арагалаар, оорлаар чорукче киргеш шиитгиргеннер. Тээли суурнуң чурттакчызы Серен-Чимиттиң назы четпээн оглу арагалап алгаш, райпонуң автомашиназын оорлап мунгаш үреп каан. Назы четпээннерниң арагалаар, оор кылыр, биче хүлиган херектер үүлгедир, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктары өг-бүлеге хайгаарал болгаш кижизидилге чогундан болуп турар.

Школаны каггаш өөренмейн барган, кайда-даа, ажылдавайн, арагалап, хөй-ниитиниң корум-чурумун үреп чоруур назы четпээн оолдар болгаш уруглар хемчег алдыртып, ада-иелерин херекке онаапгырып турарлар. Өөренирчилерниң школадан үнер чоруу школаларда комсомол болгаш пионер организацияларының база өөренирчилер-биле класстан дашкаар ажылдың сулаын херечилеп турар. Школаларда партия, профсвиюл организациялары өөренирчилерниң хөй-ниити организацияларының ажылынга удуртулгазын экижидип, хүн бүрүнүң дузазын чедирери чугула.

С. СЕРИҢ-ООЛ,
районнуң улус судунуң шиитгекчизи.

Ондарның бригадазы мурнап турар

Коммунист Седен Кенденович Ондарниң удуртканы сигенчи бригада Чоон-Хемчик районда мал семиртир «Тыва» совхозтуң бригадаларының мурнуку одуруунда чоруп, чаалап алганы парткомнуң болгаш дирекция черинип кызыл тукчугажын быжыыбиле салбайн турар. Бригаданың ишчилери Теве-Хая суурнуң алдыы талаазында сигеп шөлүнде улуг-улуг 20 ажыг сарааттарны тургузуп, 210 тонна сигенни белеткээш онаалгазын ажыглан. Оларның будурген бүгү сарааттары кажаалыг. Бригада сигеп белеткелинде ам-даа ажылдап турар.

Хилис барган үевисти

Бистиң бригадавыста 11 кижи бар. Хөй нуруувус тудуг ажылынга өлүп үр ажылдаан.

Сөөлгү үеде тудуг ажылын сайзыралып, шалынкын күш-ажыл-биле төөгүлүг беш чылдың планын күүседир дугайында шимчээшкин кайда-даа калбарган-дыр.

№ 586 мекколонна Улуг-Хем районда янзы-бүрү тудуглар кылып турар улуг организация. Будурген эки чүүлдер хөй, анаа кижи чоргаарланмас аргажок. Ам бистерни, тудуглуларны, дувуредип турар бир айтырыг дугайында бижиийн.

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыг-Үзүүнге 2-2 аал чурттаар он ийи бажынны тудуп турар. Оларның кайызы-даа ажыглаага кирбээн, тудуу үзамдыгып турар. Аңаа ажылдап турган тудугжуларны, та чүге чүве йижик, оскээр көжүрген. Бистиң 11 кижилит бригадавыс материалдар маңап ай, хүнну эрттирип туруп берген.

Тудуг чоруспас чүве болза, биске тайылбырлап, оскээр ажылдаарывыстың хемчээн аза кандыг ирги?

К. СЕДЕН,
тудугчу.

Евгений Белоусов—Самагалдайга ажылдап турган студентилерниң «Даманский» аттыг тудуг отрядының дапчылар бригадазының удуртукчузу. Ол Пензаның политехниктиг институдун доозупкан-даа болза, чайгы дыштанылга оруунга Тывага ажылдаары-биле чедип келген. Мооң мурнунда дөрт чыл уламтыр Казахстанга ажылдап турган. Евгенийниң аңаа шылгараанының бир хереглиг ооң «Кур черлерни шиңгээткени дээш» деп медаль-биле шаңнатканы болур.

ЧУРУКТА: Е. БЕЛОУСОВТУҢ (мурнунда) бригадазы Советтер бажыңының тудуунда.

А. ДЕМБРЕЛЬДИҢ фотозу.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга

ДЕҢ ЭРГЕНИҢ, ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ

«Ленин—киити аңгы дайзыны-биле тулчуушкуннарга ажылчы чоннарның бүгү отрядтарының хөделимишкиннериниң чаңгыс эви дээш, империализмге болгаш реакцияга удур чаныш-сынаш чок демиселчи; шынчы интернационалист, расизминиң болгаш шовинизминиң кандыг-даа илерээшкиннерин киледипте бурнуу шаап, улустар аразында дең эргенниң, тайбыңның болгаш найыралдың камгалакчызы, коломиализмге удур, улустарның хамаарышпас чоруу болгаш хосталгазы дээш, боттарының салым-чолун оларның боттарының шиитпирлээр эргези дээш демиселдиң тиилелгелиг оруун ажыдып берген бүгү дараткан нацияларның өөнүүр.

«Улуг интернационалчы өөредиг болур марксизм-ленинизмге шынчы чорук—коммунистиг шимчээшкинниң улам ыңайгы чедиишкиннериниң үндезинив.

(Коммунистиг болгаш ажылчык партияларның бүгү делегей Төөгүлел хуралынга «Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунуң дугайында» хүлээп алган Кыйгырыындан).

Маркисизм-ленинизм национал айтырыгны кончуг чүгүлә деп келгеде санап келген болгаш санап турар. Ооң теориязынга болгаш практиказынга үнелеп четпес салымшкынны В. И. Ленин киирген. «Национал айтырыгның талазы-биле Ленинниң чүүдери... оске чүүлдерге ооң кылган улуг ажыдыышкыннарындан дудак чок ужурдуталыг»—деп Сириянның коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чингине секретары Халед Багдаш бижээн. («Коммунист» журнал, № 8, 1969 чыл, арыы 16).

Ленинизм национал айтырыны түскай айтырыг деп көрбейн, ниитилелдиң революстуг чаартышкыны-биле холбашкан айтырыг деп көрүп турар. Россия маркспстеринии кызаа чогуур ажылдарының кол үүн тодаратпышаан. В. И. Ленинниң бижээнин болза: «Социал-демократтар кезээде интернационализминиң үзел-боданыы барымдаалап келген болгаш барымдаалап турар». (В. И. Ленин. Чогаалдарының долу чыындызы, том 23, арыы 209). Маркс биле Энгельстиң херээнче улуг уламчылакчызы В. И. Ленин Октябрь революциязының оранчок мурнунда-ла национал айтырыының талазы-биле Коммунистиг партияның теориязын болгаш программазын ажылдап кылгаш, ниитилел амыдыралының эң-не нарын болгаш эң-не чөрүлдээлиг болуушкуннарының бирээзи болур ук айтырыгны артем ёзузу-биле шиитпирлээриниң кайгамчыктыг үлегерин берген.

Октябрьның сөөлүнде чаа төөгүлүг үеде—империализминиң, пролетар революциязының болгаш социализм тургузуушкунунуң үезинде—В. И. Ленин бодунуң ол өөредиинин улам ынай хөгжүткен. Ооң ажылларында национал тывылганының, моозугунуң болгаш келир үезиниң дугайында айтырыгларга харыылар берген, национал айтырыгнга Коммунистиг партияның стратегиязын болгаш тактиказын ажылдап кылган. Ол айтырыгта Владимир Ильичиниң шак ындыг улуг кичээнгейн чүүнүп-биле тайыбырлаттынарыл дээрге, нацилар аразында илгаалдар ур үе иштинде артары-биле болгаш бүгү делегей хемчээлгиге пролетарлаттың тиилелгезиниң байдалдарында беэнн болу алачайгаар чиде бербезин-биле тайылбырлаттынар.

Ленинизмде национал айтырыны тараачын айтырыны-биби-биле сырый холбаалыг. В. И. Ленинниң ажылдап кылганы партияның аграр программазы Россияның бүгү националдарының тараачыннарын чаңгыс аай фронт кылдыр каттыштырарын көргеп турган. Ынчангаш В. И. Ленин национал черлерниң ажылчы чоннары-биле ажылчын аңгының эвилелин улуг ужур-дузаалыг деп санап келген. Россияның ниитилел амыдыралында аграр айтырыының соонда онза чүгүлә черни национал айтырыны база эдлеп турар деп ол бижээн.

Национал айтырыын болгаш ону шиитпирлээриниң методтарын В. И. Ленин херек кырында социал болгаш политиктиг байдалдар-биле, улустарның амыдырал-чурттагаанының онзагай үүлдерин-биле холбап тургаш көрүп турган.

Ленинизминиң чүгүлә чүүлү болза бүгү нацилярның бүрүн деп эргезинин дугайында, европейжилерден азыаттарны, ак кештиг кижилерден кара кештиг кижилерни ылгай көрүп болбазының дугайында чүүл болур. Нацияларның деп эргези оларның бот-башкартыларын чедип алырынга негелде болур. 1914 чылда-ла В. И. Ленин мынча деп бижээн: «Нацияларның бүрүн деп эргези; нацияларның бот-башкартынар эргези; бүгү нацияларның ажылчыннарының каттыжары — шак ол национал программага ажылчыннарны марксизм, бүгү делегейниң дуржулгазы болгаш Россияның дуржулгазы өөредип турар». (В. И. Ленин. Чогаалдарының долу чыындызы, том 25, арыы 320).

Сөөлүүредп, ол чүүлдү хөгжүптүшаан, Ортаа Азияның улустарының төөгүзүнүн чижээнге. В. И. Ленинниң демдеглээнин болза, Туркестанның улустарының бот-башкартынганы болгаш кандыгдаа национал дең эвес чорукту, бир национал бөлүктү өске национал бөлүктен артык көөр чорукту үзуткааны Россияның Совет чазаанның бүгү политиказының үндезинин болуп турар.

Нацияларның бүрүн деп эргезинин болгаш бот-башкартынарының дугайында айтырыгның ленинчи тургузуу пролетаржы демиселге интернационализминиң принциптериниң утка-шынарымың болгаш ужур-дузаазының дугайында ооң идеялары-биле тудуш холбаалыг. Интернационализминиң қол утказы болза коммунизминиң тиилелгеэн дээш демиселге бүгү делегейниң ажылчыннарының революсчу эвилелиниң идеязы болур. интернационализм пролетарлаттың аңгы талазы-биле мөөү-шынарыга дүүшкек, чүге дээрге бүгү нацияларның ол аңгызының эрге-ажыктары дөмей, эчис соруглазы — коммунизм болур деп В. И. Ленин айткан. Пролетарлаттың төөгүлүг күлээлгези—коммунизмни тургузары—интернационалчы херек болур. Ооң-биле кады интернационализм пролетарлаттың болуунуң соруглаарын чедип алыр дээш демиселиге күчүлүг чепсек болур.

«Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!» деп марксисчи лозун интернационализминиң аңгы талазы-биле мөөү-шынарын эң эки илередип турар. Революстуг демиселдиң чаа чада бүрүзүнге ол кыйгырыг пролетаржы эп-сеткил каттыштырылгазының төлөргай көргүзүү болбушаан, чаа утка-шынарлыг болуп турган.

Пролетаржы интернационализминиң принциптери хөй национал чурттуң байдалдарынга Коммунистиг партияның ажыл-чорудулгазының чугула негелдези боон келген. В. И. Ленин пролетарлаттың аңгылыг организацияларын чүгле интернационалчы демдек ёзугаар тургузар дээш кезээде туржуп чораан. «Улустуң өөнүктери» деп кымнарыл ол, социал-демократтарга удур олар канчаар демисежип турарларын?» деп ажылынга ол мынча деп бижээн: «... национал өөзүнешкек чорук-биле демисежирде, чурт бүрүзүнде парлакчыларның аңгызынга удур демиселге дарлатканнарының аңгызын организастаарындан болгаш мөөнүзәриндеп оске, делегей капиталынга удур демиселге ындыг национал ажылчын организацияларны делегейниң чаңгыс аай ажылчын армязы кылдыр сырый каттыштырарындан өске кандыг-даа арга чок». (В. И. Ленин Чогаалдарының долу чыындызы, том 1, арыы 155). Бистиң партиявыс национал онзагай партия-дыр деп кандыг-даа бодал турбазын дээш, адыын бөлүн орус партия деп адаавайн, «большевиктерниң социал-демократтыг россий партиязы» деп адаавын Владимир Ильич онзалап демдеглээн.

В. И. Ленин партия организацияларын национал демдек ёзугаар тургузарынга удур чорзан. «...бис чаңгыс аай, топчуттунген, дайынчы организацияга боон хөделир ужурлуг бис — бис ол хөделиишкиннивистиң күжүн хөй санныг тускай политиктиг партияларга чарып, кошкатпайн, аңгы-аңгы чоруп олурар түс бүрүн организацияларны тургуспайн, теоретиктиг болгаш практиктиг, тактиктиг болгаш организастыг айтырыгларның кады үндүрген докгаамал шиитпирлер-биле сырый каттышкан бүгү пролетарлатка, ооң дылының болгаш национализмниң ылгалын барымдаалавайн, даяпыр ужурлуг

делегей бо хүннерде

Совет кинонуң 50 чылы

Юбилейни уткуп тура

Аныяк республиказыстың киночеткизинге 24 чыл ажылдап келгеш, республиканың киночетказының шапкын хөгжүп турарын-даа, ажылчы чонларның кино уран чүүлүнге хандыкшылының бедзээнбиле көрүкчүлериң санының чыл бүрү өзүп турарын-даа бөгүн, совет кинематографиязының 50 чыл оюн демдеглеп турда, өөрүшкү болган сеткил ханышкын-биле сактып келир-дир мен.

Совет Эвилелиниң составынга Тываның киргенинден бээр эртикен 25 чыл иштинде кино уран чүүлү бисте кайы хире нептерээнниң чижээн бодумнуң ажылдап турарым болган-зын билирим Улуг-Хем районнуң киночетки директизының чижээнден чугаалазайн.

1945 чылга чедир Улуг-Хем районга ийи-чаңгыс көжер кино бар турган болгаш олар район төвүнге безин хаая кино көргүзер аргалыг турган болза, ам районда 27 кино-установка бар. Муриунда районнуң көдээ суурлары 2—3 айда бир катап кино коор, а чамдыктарынга көжер кино мырыңай чедип шыдавас турган болза, ам доктаамал кино-установка чок чурттакчылыг суур чок болган. Бригадаларны, фермаларны болгаш ырак одаларда малчыннарны автомашиналыг көжер кино хандырып турар. Баштайгы чылдарда терге, шанзыка сөөртүп чоруп турган шимчедикчилерге бодаарга, оларның чонну хандыраар аргазы улуг.

Хамык ужур киноустановкаларның, кино-фильмнерниң санының озуп турарында эвес-ле болгай. Оон-биле кады киночеткизинде ажылдап турар кадрларның озуп, биилг мергежилиин бедип турары база өөрүшчүт. Бистиң районнуң киночеткизинде болдунуң ажылынга чүткүлдүг, хөй-нинтиниң ажылынга идепкейлиг, көрүкчүлерни идегелин болгаш хүндүткелии чаалап алган киномеханиктер, мотористер, аппарат ажылдакчылары эвээн эвес.

Совет кинематографиязының 50 чылын демдеглеп тура, бистиң мурнакчыларывыс: Ак-Туругда С. Назын-оол, Торгалыгда П. Белоусов, Хайыракандa П. Ейдан, Арыг-Узүүнде Н. Чечерин дээш өскелерни-даа чоргаарал-биле адап болур. Оларның эдилеп турар киноаппаратуралары, моторлары кезээде арыг-силиг, ажылдаарынга белеп. Кино үндүрериниң шынары эки, киноленталарынга каминалгалыг.

Бо киномеханиктер кино пропагандаларын экижиктеп, ацаа өөрүшкү болган коскү чарлалдарны, аас-биле тайылбырларны ажылап, хөй-нинтиниң киноорганизаторлары киришпирип турар. Ол бүгүнүң түңнелинде олар планныг даалгаларын бүгү талазы-биле доктаамал ажыр күүседип келген. Районнуң киночетки директизының ажылын экижиргеринге бухгалтер Е. Уколова биче эвес үлүг-хуузун киирип, сан-хөө чурумун шыгыры тудуп, акша-оруга киирериниң планын күүседир херекти эки башкарып келген.

В. И. Ленииниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга, совет кинематографиязының 50 чылынга холбаштыр чоруткан ажылдарынга болгаш ол юбилейлерге алдар болдурган социалистиг түңнелиниң мурнакчылары автомашиналыг көжер кино хандырып турар. Баштайгы чылдарда терге, шанзыка сөөртүп чоруп турган шимчедикчилерге бодаарга, оларның чонну хандыраар аргазы улуг.

Хамык ужур киноустановкаларның, кино-фильмнерниң санының озуп турарында эвес-ле болгай. Оон-биле кады киночеткизинде ажылдап турар кадрларның озуп, биилг мергежилиин бедип турары база өөрүшчүт. Бистиң районнуң киночеткизинде болдунуң ажылынга чүткүлдүг, хөй-нинтиниң ажылынга идепкейлиг, көрүкчүлерни идегелин болгаш хүндүткелии чаалап алган киномеханиктер, мотористер, аппарат ажылдакчылары эвээн эвес. Совет Эвилелиниң составынга Тываның киргенинден бээр эртикен 25 чыл иштинде кино уран чүүлү бисте кайы хире нептерээнниң чижээн бодумнуң ажылдап турарым болган-зын билирим Улуг-Хем районнуң киночетки директизының чижээнден чугаалазайн.

1945 чылга чедир Улуг-Хем районга ийи-чаңгыс көжер кино бар турган болгаш олар район төвүнге безин хаая кино көргүзер аргалыг турган болза, ам районда 27 кино-установка бар. Муриунда районнуң көдээ суурлары 2—3 айда бир катап кино коор, а чамдыктарынга көжер кино мырыңай чедип шыдавас турган болза, ам доктаамал кино-установка чок чурттакчылыг суур чок болган. Бригадаларны, фермаларны болгаш ырак одаларда малчыннарны автомашиналыг көжер кино хандырып турар. Баштайгы чылдарда терге, шанзыка сөөртүп чоруп турган шимчедикчилерге бодаарга, оларның чонну хандыраар аргазы улуг.

Хамык ужур киноустановкаларның, кино-фильмнерниң санының озуп турарында эвес-ле болгай. Оон-биле кады киночеткизинде ажылдап турар кадрларның озуп, биилг мергежилиин бедип турары база өөрүшчүт. Бистиң районнуң киночеткизинде болдунуң ажылынга чүткүлдүг, хөй-нинтиниң ажылынга идепкейлиг, көрүкчүлерни идегелин болгаш хүндүткелии чаалап алган киномеханиктер, мотористер, аппарат ажылдакчылары эвээн эвес.

Совет кинематографиязының 50 чылын демдеглеп тура, бистиң мурнакчыларывыс: Ак-Туругда С. Назын-оол, Торгалыгда П. Белоусов, Хайыракандa П. Ейдан, Арыг-Узүүнде Н. Чечерин дээш өскелерни-даа чоргаарал-биле адап болур. Оларның эдилеп турар киноаппаратуралары, моторлары кезээде арыг-силиг, ажылдаарынга белеп. Кино үндүрериниң шынары эки, киноленталарынга каминалгалыг.

Бо киномеханиктер кино пропагандаларын экижиктеп, ацаа өөрүшкү болган коскү чарлалдарны, аас-биле тайылбырларны ажылап, хөй-нинтиниң киноорганизаторлары киришпирип турар. Ол бүгүнүң түңнелинде олар планныг даалгаларын бүгү талазы-биле доктаамал ажыр күүседип келген. Районнуң киночетки директизының ажылын экижиргеринге бухгалтер Е. Уколова биче эвес үлүг-хуузун киирип, сан-хөө чурумун шыгыры тудуп, акша-оруга киирериниң планын күүседир херекти эки башкарып келген.

В. И. Ленииниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга, совет кинематографиязының 50 чылынга холбаштыр чоруткан ажылдарынга болгаш ол юбилейлерге алдар болдурган социалистиг түңнелиниң мурнакчылары автомашиналыг көжер кино хандырып турар. Баштайгы чылдарда терге, шанзыка сөөртүп чоруп турган шимчедикчилерге бодаарга, оларның чонну хандыраар аргазы улуг.

Хамык ужур киноустановкаларның, кино-фильмнерниң санының озуп турарында эвес-ле болгай. Оон-биле кады киночеткизинде ажылдап турар кадрларның озуп, биилг мергежилиин бедип турары база өөрүшчүт. Бистиң районнуң киночеткизинде болдунуң ажылынга чүткүлдүг, хөй-нинтиниң ажылынга идепкейлиг, көрүкчүлерни идегелин болгаш хүндүткелии чаалап алган киномеханиктер, мотористер, аппарат ажылдакчылары эвээн эвес.

Бистиң интервьювус

Совет кинематографиязының 50 чыл оюн тавварлаптыр бистиң корреспондентивис Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чагырга Кинофикация эргелелиниң начальниги А. Л. Аранчазга айтырыглар салып, оон доңчу харыны алган.

— Совет кинонуң бо алдарлыг юбилейин тавварлаптыр бистиң республиканың киночеткилериниң бүгү ажылдакчыларынга база чонну кино көөрүнче эвилеткен турар хөй санныг кино организаторларга, бүгү-ле кино көрүкчүдериниге «Шын» солуунну дамчыштыр байыр чедиреримни бистиң эргелелиңиң мурнуңдан дилеп тур мен—деп, эш Аракча чугаалаан.

— Тывага кино хөгжүдезиниң дугайын, каш чылдан эгелеп киноустановка туруп эгезинии номчукчуларга сонуургадыр көрүдерем, Ахмед Ланзаважапович.

— Баштайгы турум киноустановкам Тывага чүгле 1925 чылда, совет хамаатыларның Кызылда клубунга тургустунган үеве-дир. 1938 чылга чедир чүгле үнү чок киноларны чоңга көргүзүп, чон ону дивиг-чурук деп адап турган. 1928 чылда Тываның ажылчы чонунга национал революциянның байыралывының хүнүн тавварлаптыр баштайгы кинону Чадаанага көргүскен. Ону ТАР-ның 9 кожуунунуң төлөөлекчилерин коэп көргеп. 1928 чылда ССРЭ-ниң Тывага турган элчин чери киноаппаратуранны ТАР-ның чазаанга халаска берген. 1932 чылда ТАР-ның күүне планы Кызылга кинотеатр тудуун чорударын шинтипрлээн соонда ооң тудуушкуну эгелээн. 1936 чылда Тыва национал революциянның 15 чыл оюн байырлап турар хүнде ТАР-ның чазаанга ийи турум, үнүүг киноустановкаларны прожектору-биле кады дамчыдып берген, оон-биле кады «Чапаев», «Кронштадтан келген бис» болгаш өске-даа киноларны база берген, оларны 1936 чылда Кызылга эң баштайгы көргүскен. «Чапаев» деп кино чүгле совет кино уран чүүлүнүң мурнакчы дешилгелиг чогаалы болурундан аңгыда, Тываның ажылчы чонунуң улуг хүндүткелии алган.

Бо хүннерге чедир Тыва дугайында аазап каш хроникадокументалдыг болгаш эртемтайызбырлыг кинолар үнгүлээн. «Ак-көк хемнериниң чуртуң», «Аныяк Тыва республика» деп баштайгы кинолар үнгүлээн. Оон соонда «Совет Тыва», «Хүнче чэрби базым», «Тыва—үелериниң бедидиридее» деп кинолар көрүкчүлериң сонуургатқан. «Ак-көк хемниң кижилери» деп уран-чечен кинонуг база бар. Тыва дугайында бо кинолар чүгле бистиң республиканың киноэкраннарында эвес. Совет Эвилелиниң бүгү экраннарында үнүп турар болгай.

— Тывага кинонуң чоокку чылдардагы хөгжүзүде сайзыралы кандыг болгуун?

— 1971 чылдан эгелеп Кызылга делген хемчээлдиг экранныг театрны тудар. Ам келир беш чылда Сарыг-Сепке, Кызыл-Мажалыкка, Чадаанага чаа кинотеатрларны тудар. Келир чылын Мөңгүн-Тайгага автопередвижкоту ажыдар.

Юбилейге алдар кылдыр

БОГОТА. (СЭТА). В. И. Ленииниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн баймралаарынга белеткедиг Колумбияда улуу-биле кадбартып турар.

Медельин хоорайда турар тускай хамаарышпас латинамерика университетте социалистиг чүрттүлерниң төвү «Ленииниң аимдыралы болгаш ажыл-чорудулгазы» деп темага семинар организастаан. Анда чүве чугаалааннар делегей пролетариадының баштыңчызының амыдырал оруунуң, ооң өлүм чок «Чүү кылырыл?», «Империализм капитализминиң ээдэ чадазы болур», «Күрүне болгаш революция» деп чогаалдарының дугайында чугаалап турганнар.

Колумбияның коммунистиг аныяктар эвилелиниң Букараманга хоорайда организациязы ол алдарлыг юбилейге холбаштыр байыралдыг хурал кылган, анда хөй аныяк ооллар, кыстарга ол эвилелдиң кежигүн билеттерни тывыскылаан, ынчаарга аныяктарның боттарының эргелери дээш демиселге улуг үүтүлдүүн көргүскен дешилгелиг организациаларының төлөөлекчилеринге янзы-бүрү шаңналдарны база тывыскылаан.

• • •

ДАМАСК. СЭТА-ның корреспондентиниң К. Амирловтуң дамчыганы болза:

Сирияда Араб социалистиг катап төрүттүнүүшкүн башкарымчы партиязының төп органы «Аль-Баас» солуун «Владимир Ильич Ленииниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл юбилейинге уткуштуре» деп булуңга пролетариаттың улуг баштыңчызының амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайында материалдарны парлаарын эгелээн.

Улустарны колониалдыг бектөөшкинге тудар, эмге-халажок кончаалары хандырып алыр, молчүгделди күштедирер дээш, империализм күштеринииң ажыглап турар амгы хевирлерни болгаш арга-методтарын хандыр билип алыр арганы В. И. Ленииниң чогаалдары берип турар деп, солуун демдеглээн. Сирияда Ленииниң чогаалдарын болгаш идеяларын бедин-биле үнелеп турар, чүге дээрге, ол чогаалдар болгаш идеялар эртеминг коммунизминиң үнген доозу, ажыглы маселелериниң идеологиязы боон турар.

Алдарлыг юбилейниң бүдүүзүнде

ПРАГА. (СЭТА). Словак национал тура халыышкынының 25 чыл оюнуң байыралдынга тураскаал болдурган митинг Велке Карловицe дээр суурга (Соңгу-Чөөн Моравия) болган деп, ЧТК агентилел дыңнаткан. Митингиге ЧССР-ниң чазаанның Даргазы О. Черник, ЧССР-ниң Национал фронтуунуң ТК-ның даргазы Э. Эрбин, а ол ышкаш шаандагы совет партизаннарының төлөөлери олурушкан. Ян Жижки аттыг бирги чехословак партизан бригадазының командирлери полковник Д. Б. Мурзин совет партизаннарның төлөөлерин баштап келген.

Чехословакияны хостаар дээш демиселге шинтипрлиг рольду ойнаан Словак национал тура халыышкынының 25 чыл оюн бо хүннерде чоргаарал-биле демдеглеп турар бис дээрзин О. Черник митингиге чугаалаан.

Чехословакияның улустары боттарының хосталгазын идепкей чок байдал-биле маңнап олурбаан деп чүвениң чайынналчак хереглээн Словак национал тура халыышкын болган деп, оратор демдеглээн. «Совет Эвилелиниң маадырлыг улуу болгаш ооң эрес-маадырлыг армиязы эвес болза, бистиң улустарывыс лужиц славяннарның салымчолун маңнаар, когарал-даа улуг болур ийик деп чүвени эки билир бис. Чогум-на харын Совет Эвилели гитлерниг Германияны чылча шаварынга шинтипрлиг рольду ойнаан болгаш бистиң национал, социал хосталгавыска таарымчалыг байдалдарны тургускан».

«Мынчаңгаш делегейде баштайгы социалистиг күрүне болур Совет Эвилели бистиң национал болгаш күрүне боттамдыралывыстың, бистиң демократтыг болгаш социал хөгжүдезинистиң магадыласы болган. Төөкеп хан-биле бижикпен бо найыралды баксыредыр арганы кымга-даа, кажан-даа бербес бис». ЧССР-ниң чазаанның Даргазы «Чехословакияның ниитилел болгаш күрүне тургузуун коштадырынче урганган антисоциалистиг болгаш контрреволюстуг идегеттериниң ораладажыңнышкынарын» айткан. Ол ораладжыңнышкынналар күрүне эрге-чагыргазының талазындан шинтипрлиг удурламыңнышкыга таварышкан болгаш чехословак хөй-нинтиниң кайгаашкызын, чөптүг киленгензошкинин хайыктырган.

Чурттуң чонунуң хөй муруузу партиязың удуртулгазын, чазактың болгаш ооң эрге-чагырга органнарының шинтипрлиг, шынгыы хемчегларын бүрүн деткээн дээрзин О. Черник демдеглээн. Хөй-нинтиниң аймы чок чоруунуң органнары, улуучу милиция, Чехословактың улус армиязының дайынчылары партиязың удуртулгазынга болган ажылчы чоннарга бердингенин көргүзүп, даалгаларны аддарлыы-биле күүсеткен.

Митингиге О. Черник Словак Национал тура халыышкынга идепкейлиг киришкен Ян Жижки аттыг бирги чехословак партизан бригадазының шаандагы командирлерине болгаш дайынчыларынга күрүне шаңналдарын тывыскан. Партизаннарны деткээн болгаш оларга дузаламчыны көргүскени дээш ЧССР-ниң Президентиниң Л. Свободаның шаңнааны Кызыл сылдыс орденин Велке Карловицe суурга база тывыскан.

«Юманите» маочулар дугайында

ПАРИЖ. (СЭТА). Совет Эвилелиге маочуларның чурттевискээр талазы-биле негелделери үндезин барымдаа чок хоозун бодал-дыр деп, «Юманите» солуун бижээн. «Эрткен үүс чылдарга кара тура-биле сылдагаан туруп бээр чүве болза, амгы Кыдаттың кызыгаарлары Улуг кыдат хана-биле шөйдүнген туруп ужурлуг болуруун чүге санап болбас бис?» деп айтырыгны солуун салган. «Дең ыргелиг эвес керээлер» дугайында амгы кыдат техниске хамаарыштыр кандыгыл дээр болза, кыдат удуртукчулар боттарыла, ооң иштинде Мао Цзэ-дун мооң мурнунда-ла ол керээлериниң дугайында айтырыг шагда шинтипрлеттингеп деп санаан дээрзин «Юманите» сагындырган.

Солуунуң бижээни: «Бөгүн маочулар боттарының негелделерин кыдат императорларның эжелээн девискээрлер дугайында сактышкыннары-биле шынзыдарын ораладжып турар. Олар ол эжелелдерин чөптүг кылдыр санап турар. Төөгүүзү ынчаар көөр чорук Кыдатта «культура революциязының» адыс утказын илередип турар-дыр.

Кыдат эрте-чагыргалар ССРЭ-биле кызыгаарны сагыштыы-биле үрээрин үүлгедип турар. Кыдаттың бодунда милитаризациязы эң кыдыкы чадазынга четкен.

Прагага парлалга конференциязы

ПРАГА. (СЭТА). Чех Социалистиг Республиканың ишткен херектер министри Й. Грессер социалистиг чүрттүлерниң Прагада турар журналистериниге организастаан парлалга конференциязынга үүве чугаалаан. Август 19—21-де Прагага, Брнога болгаш өскедаа хоорайларга болган болуушкуннарының дугайын, ЧССР-де социалистиг тургузууга удур аажы-биле хөделеп үнериниге контрреволюстуг идегеттериниң болуур чоруурун-биле белеткенин алган дугайын ол чугаалаан.

Барымын оппортунистиг, антисоциалистиг болгаш өлүрүкчү идегеттер апрель соолуңде идепкейлиг белеткеядыр эгелээн, ажык болгаш ажык эвес арга-методтарны ажыглаан деп Корум-чурум чок чоруктуң организакчыларынга болгаш киржикчилериниден 41 кижини балыглаткан болгаш 5 кижи өлүрткен.

Август 19—21-де болуушкуннар үезинде хөй кижилер качыгдалга таварышкан деп, Й. Грессер дедиргээн. Качыгдалга таварышканнарның хөй кезии корум-чурум кижилер болган. Туттургаан даштыкы кижилериң арасында 34 журналист база бар. Прагага корум-чурум чок чоруктарның организакчылары дипломаттыг дугаарлыг болгаш даштыкы күрүелериниң дугаарлыг чаңдык автомобильдерин ажыглаан дээрзин министр дыңнаткан.

Космос эртеминиң болгаш техниказының делегей симпозиуму

ТОКИО. (СЭТА). Космос эртеминиң болгаш техниказының талазы-биле 8-ки делегей симпозиуму Токиода ажыттынган. Оон ажылынга чээрби чурттуң дөрт чүс хире эртемденнери киришип турар. Алды хүнүнүң дургузунда эртемденнер космос эртеминиң болгаш техниказының чаа чедимишкинериниң дугайында илеткелдерни кылып, саналга-оналдарын солуушар.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президиумунуң чанында космос делгемин шинчилээр болгаш ажыглаар талазы-биле «Интеркосмос» дээр делегей иады ажылдажылгазының талазы-биле чавулеадиң даргазы академик Б. Н. Петров баштаан совет эртеминериниң төлөөлери симпозиумунуң ажылында киришип турар.

СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга совет төлөөлериниң баштыңының дыңнатканы болза, космос станцияларын болгаш ыыланыл спутниктерни автоматтыг башкарарынга, космоска шинчилээринге саналга техниказын ажыглаарынга хөлбашкан айтырыглар талазы-биле, а ол ышкаш космосту шинчилээринииң медицина-биологтуг айтырыгларының талазы-биле илеткелдерни совет эртемденнер симпозиумунга кылыр.

Симпозиумунуң ажылында киришип турар даштыкы эртемденнер космос айтырыгларын шинчилеп турар эвээн эртем-шинчилел организациязарынга болгаш төптеринге баар.

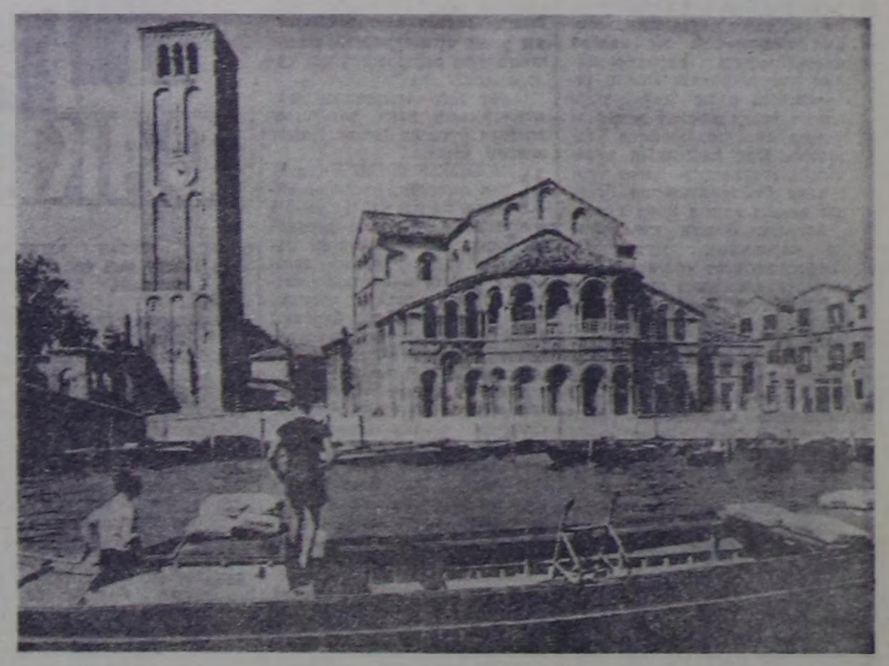

ИТАЛИЯ. Венеция — делегейниң база бир чараш хоорайы. Ону суг аразында ортулукта тутқан, ооң чоогунда ортулуктар хөй.

Эрги шагның өртек-үүе чок тураскаалдарын сонуурган көөрү-биле 3 миллион хире туристер чыл бүрүде Венецияга кээп турар. Хоорайда 130 күрээ, дуган, төөгүүнүң муң ордузу, мында япзы-бүрү кайгамчык чуруктар, ацгы-ацгы үелериниң үнелиг мебельдери болгаш өске-даа түүлер хөй-биле бар.

Дазай мутулдуруп суг хөме ап турарының түңнелинде бо бүгү, чамдык италь эртемденнериң бодазы-биле алырга, 70 чыл болганда суг адаанче кире бээр магат чок. Ооң чылдагааны болза, көрүүнүүң доктаамал чинидиңээшкини болгаш ургулчу болгулаар үеэзиишкини боон турар.

ЧУРУКТА: Мурано ортулукта XII үүе чылдың архитектура тураскаалы — Ыдыктыг Марияның болган Доватонуң күрээзи.

Камер Пресс — СЭТА-ның фотозу.

Күш-ажыл биле капитал

ФРАНЦИЯ

● ПАРИЖ. (СЭТА). Алдандаң хоорайда (Мозель департамент) металлургия бүдүрүлгезиниң транспорт ажылчыларының дөрткү неделяда үргүлчүлеп ишкаяы. Ажыл сонсатканнар ажыл төлевирин бедидерин негеп турар.

ИТАЛИЯ

● РИМ. (СЭТА). Эмилия-Романья область сөөлүл плантациялар ажылчыларының күш-ажылдың болгаш амыдырал-чуртталганың байдалдарын экижидер дээш демиселди эгелээн. Олар ажыл төлевирин бедидерин (болгаш ажыл неделязын чурумчударын чигир бүдүрер талазы-биле «Эридания» дээр улуг компаниянның администрациязындан негеп турар.

УРУГВАЙ

● ГАВАНА. (СЭТА). Уругвайның эът үзетчүрүүнүң бүдүрүлгелериниде ажылдан турар 14 муң ажылчыларының дөрт айда үргүлчүлеп келген ажыл сонсадлышкынын тиилелге-биле доозулган. Ажыл сонсадлышкынының түңнелинде чурттуң улуг заводтары болгаш эът бүдүрүлгелери ажылдаваан. Бүдүрүлге үелери ажылчы чоннарның негелделерин хандыраар үзүрга таварышкан деп, Пресса Латина агентилел дыңнаткан.

ВЕНЕСУЭЛА

● КАРАКАС. (СЭТА). Венесуэланың Гуаренас хоорайында пос-таввы фабриказында ажылдан турар 400 ажыг ажылчы чоннар дүрүм чок ёзу-биле ажылдан үндүрткенерин ажылга катап киирер болгаш ажыл төлевирин бедидер дугайында ажыл сонсатканнарның негелделериниң хандырарынга бүдүрүлгенин администрациязы чөптээрзин соонда катап ажылдап эгелээн.

Полициянның болгаш дерзин идегеттеринге ачы-дузаны ажыглаан бүдүрүлге үелерин ажылчы чоннарның шинтипрлиги чайгылдырын тыылаваан.

ЭКВАДОР

● ГУАЯКИЛЬ. (СЭТА). Эквадорда «Техсако-галф» дээр америк нефть конпериниң 350 ажылчыларын ажыл сонсадлышкынын ийиги неделяда үргүлчүлеп турар.

Нефть бүдүрүлгелери чурттуң сонгу-чөөн ыраак районнарында, ынчангаш ол районнарга чүгле вертолёт-биле баар аргазыг. Чоокта чаа бүдүрүлге үелери ажылчыларны продуктулар-биле хандырарын сонсаткан. Ындыг болза-даа ол хемчеглер ажыл сонсатканнарны аштадып турган, ажылчыларының күзээсорүүн сый шавар дээр ораладжышкынын чедип ап шыдаваан.

Космос эртеминиң болгаш техниказының делегей симпозиуму

ТОКИО. (СЭТА). Космос эртеминиң болгаш техниказының талазы-биле 8-ки делегей симпозиуму Токиода ажыттынган. Оон ажылынга чээрби чурттуң дөрт чүс хире эртемденнери киришип турар. Алды хүнүнүң дургузунда эртемденнер космос эртеминиң болгаш техниказының чаа чедимишкинериниң дугайында илеткелдерни кылып, саналга-оналдарын солуушар.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президиумунуң чанында космос делгемин шинчилээр болгаш ажыглаар талазы-биле «Интеркосмос» дээр делегей иады ажылдажылгазының талазы-биле чавулеадиң даргазы академик Б. Н. Петров баштаан совет эртеминериниң төлөөлери симпозиумунуң ажылында киришип турар.

СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга совет төлөөлериниң баштыңының дыңнатканы болза, космос станцияларын болгаш ыыланыл спутниктерни автоматтыг башкарарынга, космоска шинчилээринге саналга техниказын ажыглаарынга хөлбашкан айтырыглар талазы-биле, а ол ышкаш космосту шинчилээринииң медицина-биологтуг айтырыгларының талазы-биле илеткелдерни совет эртемденнер симпозиумунга кылыр.

Симпозиумунуң ажылында киришип турар даштыкы эртемденнер космос айтырыгларын шинчилеп турар эвээн эртем-шинчилел организациязарынга болгаш төптеринге баар.

НАЙЫРАЛДЫҢ КАМГАЛАКЧЫЗЫ

В. И. ЛЕНИН НАЦИОНАЛ АЙТЫРЫЫНДА ийи чайгылыышкын-биле шинтипрлиг демиселдиң чорудун келген. Ленин алыс утказы чаңгыс улуг күрүнезиг шовинизмнин болгаш тус черинин национализминиң эштеш чок дайзыны чораан. В. И. Ленин шовинизминиң болгаш национализминиң аңгы талазы-биле социал дазылдарын көргүскен, ол чорук партиязың иштинде национал-чайгылыкчылар-биле демиселдиң хевирлерин болгаш методтарын ажылдап кылырынга шинтипрлиг ужурдузалыг болгаш. «Бот-башкартыңнылгазының дугайында чугаалажыышкынының түңнелдери» деп ажылынга Владимир Ильич мынча деп онзалап шыйган: «Социал-демократчы интернационалист болурда, чүгле бодуңун национализмның дугайын бодавайн, бүгүденин эрге-ажыктарын, ооң бүгүнниги хосталгазын болгаш дең эргезин **ооң бедик көөр** херек» (В. И. Ленин. Чогаалдарының долу чыындызы, том 30, арын 44—45).

В. И. Ленин национал кызыы чоруктуң кандыг-даа илерээшкиннеринге удур шинтипрлиг демиселдиң эргежок чугулазын каш удаа айтып келген. Ооң-биле чергелештир ол пролетариат диктатуразының баштайгы чылдарының байдалдарында кол айыыл болза улуг күрүнезиг шовинизм болур деп саналаш, ону коммунизмге ескерилгиткин деп көргеп. Дүүлүр октатса-даа, чедир соктуртпаан турган дарлакчыларның эрге-ажыктарын илередип турган улуг күрүнезиг шовинизмниң хоразы болза национал черлериниң ажылчы чонларының орус улуска бүүгүреллиниң үндезинерин тура тыртып, үреп турганында болур.

Национал республикаларның партия организациаларының хүрээленнинде улуг күрүнезиг шовинистер чурттуң эрге-ажыктарын илередип турган башкарырынга чер-черниң национал ажылчы чонларын киирштирериниге доктаар болуп. национал кадрларны остүрериниге болгаш партия, советтиг удуртур ажылдарынга оларны удуртур ажылдарынга оларны дешпиндериниге шавтык кадыш, шаанда дарладып чораан улустарның экономик-тиг болгаш культурлуг хөгжүдезин үзүп турганнар Шак ындыг үелдиг чайгылыкчылар-биле В. И. Ленин оршөөл чок демисежин тоораан.

Шаанда дарладып чораан национларниң чидип турган аңгылары боттарының национал күрүнезинииң иштинге тускайланыр, анда кара чааскаан тергиндекчи байдалды тургузар дээр чүүлүүн илередип турган. Чер-черниң буржуаз национализминче чайгылыышкын аңгы демиселин херекке албайн, ону «иинти национал эрге-ажыктар» дээш демисел-биле солуп, херек кырында чер-черниң национал буржуазиязының эрге-ажыктарын канталап турган. Россияның националистериниң бүгү ажыл-чорудулгазы янзы-бүрү национал ажылчы чонларның чаңгыс эвээ бузарынче, оларны улуг орус улуска удур тургузарынче углаган турган.

В. И. Ленин пролетариаттың эрге-ажыктарын камгалап турар кижилерин буржуазиянын эрге-ажыктарын камгалап турар кижилерден кезээде ылгай көрүп келген. Буржуаз национализм биле пролетарж интернационализм бот-боттарынга ожоннешкек ийи идеологиялар болур, олар ийи политиканы илередип. бот-боттарынга удур аңгынын ийи лагеринге хамаарыкшы турар деп Владимир Ильич өөредип чораан.

В. И. Ленииниң удуртулгавы-биле Коммунистиг партия национал чайгылыышкынынар-биле идейлиг болгаш организастыг демиселдиң турушкан кайбартын чоруткаш, дараазында чадаларда оларны кызыгаарлаарын болгаш бүрүн чыгча шаварын чедип алган, ол болза херек кырында интернационализм дээш демисел болган. Ол чорук ССРЭ-ге социализм тиилелгээниниң негелделериниң бирээзи турган.

НАЦИОНАЛ-ЧАЙГЫЛЫЫШКЫНГА УДУР, интернационализм дээш В. И. Ленииниң демисели бүгү делегейге канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг. Социализм бодунуң **мөөү**-шынарыныи талазы-биле интернационалчы херек болур. Ынчангаш социализмниң тиилелгээн дээш демисежин турар коммунистиг партия бүрүзү бодунуң «хуудаз» национал буржуазиязынга-даа удур, делегей империализминиге-даа удур демисежир хүлээлгелиг. 1969 чылдың июнь 17-де коммунистиг болгаш ажылчын партиялардың бүгү-делегей Чөвүлел хуралынга хүлээп алган «Амгы үеде империализмге удур демиселдиң соруглалары болгаш коммунистиг база ажылчын партиялармың, бүгү антиимперналистиг күштериниң хөделиишкиннериниң чаңгыс эвээ» деп документиде онзалаш шыйганы болза, «марксистер-ленинчилер... хары угда патриоттар-даа, интернационалистер-даа боон турарлар, олар национал кызыы чорукту болгаш национал эрге-ажыктарны хүлээп көрбес ийикпе аазы чедир үнелевес чорукту буруу шаап турарлар».

В. И. Ленин делегейниң ажылчын шимчээшкининде национализмниң илерээшкиннери-биле оршөөл чок демиселди чорударын кыйгырып келген. Элээн каш чурттарга пролетар революциязы тиилээнинең байдалдарында бөзин ол айыыл чаде бербес деп ол сагындырып чораан. Оон бижээни болза: «Пролетариаттың диктатуразын национал хевирден (тодаргайлаарга, делегей политиказын тодарадып шыдавас, чаңгыс чуртка турганындан) интернационалчы хевирже (тодаргайлаарга, бүгү делегей политиказынга шинтипрлиг салдарны чедирип шыдаар, тоң дора дээрде алаан каш мурнакчы чурттарның пролетариадының диктатуразы кылдыр) хуудаларының соруглазы эргежок чугула болган тудум ол хорабиле, ан-не турум бичө буржуазтыг национализчи үзелбодаалдар-биле демисел бирги чергениң оңза чугула болуп турар». (В. И. Ленин. Чогаалдарының долу чыындызы, том 41, арын 165).

Бөгүнгүүнүң национализмин дээрге аңгының туруштарындан ойталаары, интернационал болгаш национал эрге-ажыктарны удурланыштыр тургузары, делегейниң социалистиг системазының чаңгыс эвин болгаш бүгү делегейниң коммунистериниң сыры каттыжыышкынын үрээри болур. Марксизмден, интернационализмден чарылганының болгаш национализстиг турушче шилчээнниң чижээ болза Кыдаттың Компартиязының амгы удурлулгазының шугуму болур. Оларның чурттуң иштинде болгаш бүгү делегейге чорудуп турар практиктиг ажыл-чорудулгазы улуг күрүнезиг шовинизмни олар күрүне политиказының хемчээлинге чедир кедерегенин көргүзүп турар. Ооң-биле кады олар кедерээн национализмни «чөөн», мете революсту, хоозун чугаа-биле дуглап турарлар.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының «Амгы үеде империализмге удур демиселдиң соруглалары болгаш коммунистиг база ажылчын партиялармың, бүгү антиимперналистиг күштериниң хөделиишкиннериниң чаңгыс эвээ» деп документиде онзалаш шыйганы болза, «марксистер-ленинчилер... хары угда патриоттар-даа, интернационалистер-даа боон турарлар, олар национал кызыы чорукту болгаш национал эрге-ажыктарны хүлээп көрбес ийикпе аазы чедир үнелевес чорукту буруу шаап турарлар».

В. И. Ленин делегейниң ажылчын шимчээшкининде национализмниң илерээшкиннери-биле оршөөл чок демиселди чорударын кыйгырып келген. Элээн каш чурттарга пролетар революциязы тиилээнинең байдалдарында бөзин ол айыыл чаде бербес деп ол сагындырып чораан. Оон бижээни болза: «Пролетариаттың диктатуразын национал хевирден (тодаргайлаарга, делегей политиказын тодарадып шыдавас, чаңгыс чуртка турганындан) интернационалчы хевирже (тодаргайлаарга, бүгү делегей политиказынга шинтипрлиг салдарны чедирип шыдаар, тоң дора дээрде алаан каш мурнакчы чурттарның пролетариадының диктатуразы кылдыр) хуудаларының соруглазы эргежок чугула болган тудум ол хорабиле, ан-не турум бичө буржуазтыг национализчи үзелбодаалдар-биле демисел бирги чергениң оңза чугула болуп турар». (В. И. Ленин. Чогаалдарының долу чыындызы, том 41, арын 165).

Бөгүнгүүнүң национализмин дээрге аңгының туруштарындан ойталаары, интернационал болгаш национал эрге-ажыктарны удурланыштыр тургузары, делегейниң социалистиг системазының чаңгыс эвин болгаш бүгү делегейниң коммунистериниң сыры каттыжыышкынын үрээри болур. Марксизмден, интернационализмден чарылганының болгаш национализстиг турушче шилчээнниң чижээ болза Кыдаттың Компартиязының амгы удурлулгазының шугуму болур. Оларның чурттуң иштинде болгаш бүгү делегейге чорудуп турар практиктиг ажыл-чорудулгазы улуг күрүнезиг шовинизмни олар күрүне политиказының хемчээлинге чедир кедерегенин көргүзүп турар. Ооң-биле кады олар кедерээн национализмни «чөөн», мете революсту, хоозун чугаа-биле дуглап турарлар.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының «Амгы үеде империализмге удур демиселдиң соруглалары болгаш коммунистиг база ажылчын партиялармың, бүгү антиимперналистиг күштериниң хөделиишкиннериниң чаңгыс эвээ» деп документиде онзалаш шыйганы болза, «марксистер-ленинчилер... хары угда патриоттар-даа, интернационалистер-даа боон турарлар, олар национал кызыы чорукту болгаш национал эрге-ажыктарны хүлээп көрбес ийикпе аазы чедир үнелевес чорукту буруу шаап турарлар».

В. И. Ленин делегейниң ажылчын шимчээшкининде национализмниң илерээшкиннери-биле оршөөл чок демиселди чорударын кыйгырып келген. Элээн каш чурттарга пролетар революциязы тиилээнинең байдалдарында бөзин ол айыыл чаде бербес деп ол сагындырып чораан. Оон бижээни болза: «Пролетариаттың диктатуразын национал хевирден (тодаргайлаарга, делегей политиказын тодарадып шыдавас, чаңгыс чуртка турганындан) интернационалчы хевирже (тодаргайлаарга, бүгү делегей политиказынга шинтипрлиг салдарны чедирип шыдаар, тоң дора дээрде алаан каш мурнакчы чурттарның пролетариадының диктатуразы кылдыр) хуудаларының соруглазы эргежок чугула болган тудум ол хорабиле, ан-не турум бичө буржуазтыг национализчи үзелбодаалдар-биле демисел бирги чергениң оңза чугула болуп турар». (В. И. Ленин. Чогаалдарының долу чыындызы, том 41, арын

Н. К. КРУПСКАЯ Ленин дуглаайында САКТЫЫШКЫННАР

ВЛАДИМИР ИЛЬИЧИНИ балыглаткаңы чүтле бүгү партия организацияларын эвес, харын-даа ажылчыннарны, тараачыннарын, кызыл-шеригленнин эң калбак массаларының сагыш-сеткилин дүвүредипкен: Ленин революцияны кайы хире улут оңза чүгүлээл дээрзин олар ынчаарда оңза тодаазы-биле билгеннер. Оң кадының дугайында солуннарга үнүп тургузаан бюллетеньнерни бүгүдээ сагыш аарыш көөр турду.

Августуң 30-нин кежээзинде партияның мурнундан Свердловтуң ат салганы Ленинге халдаашкын дугайында дыңнадытны парлап үндүргеп. Ында мынчаар биижээн: «Ажылгын аңгы болза, бодунуң баштыңчыларынче халдаашкынарга бодунуң күштерин улам биижг каттыштырары-биле харылзар, революцияның бүгү дайзынналарынга удур көөргеп чок массалыг удур шавар халдаашкын-биле харылзаар».

Ильичиже халдаан чорук ажылчын аңгыны серемчилеп-дир болуп, сырый каттыжарынче, күжен нишкинниг ажылдаарынче албадаан.

Эсерлер партиязының ишти-нге сандараашкын эгелээн. Владимир Ильичиин балыглаазынын даарта хүнүнде эсерлер партиязының ол халдаашкынга кирипшээнинин дугайында Москва бирозунуң дыңнадының солуннарга парлаан. Чөөн үзеллиг эсерлерниң июль үйиэнниң соонда дораан-на эсерлерниң партиязындан ажылчыннар чарлып эгелээн. Колегаев, Биценко, А. Устинов болган өскелерээ баштааш бодуң «коммунист-народниктер» биз деп адаттының турган бөлүк партиядан чарлып үнген. Олар Брест тайбының күш-биле үзерин-даа, террорлуг үүлгедиишкиннерин-даа, Коммунистиг партилга удур идепкейлиг киришкен, ынчангы-ла хүн бүрүнүң күжениишкинниг администрativин ажылын кылып ам-даа шыдавазын эскерип каапш. хоорай кыдынга ийи неделя дургузунда дыштанып чорупкан. Байдалдың ап-чогу аажок. Бис бодүүн квартираларга, чиик ортектиг өрөөлдерге болгаш дашпыкының чиик ортектиг пансионнарынга чурттап чаңчыгын калган болгаш, Рейботтун казас өргээлеринге баш сутар, баар-базар чер тыпайн турдувус. Эң-не биичи өрөөлдя шилип алган бис, аңаа Ильич оң соонда, алды чыл эрткенде, чок апарган болгай...

Балыглатканының соонда Ильич күжү эвээшкиимээр апарган, парктың кызыгаарын оң ажыр базыптар апаарынга чедир өлөөн-не үе-шаг негеттинген. Эттиинин сегин турар кижиниң, оң, сеткил-сагыжы сергек турган, оон ацгыда, бүгү-ле долгандыр турар байдалга өскерлиишкин база эгелээн. Фронтуда байдал өскерлип эгелээн. Кызыл Армия тпилеп бар чораан. Сентябрь 3-те Казаньга эрге-чагыганы эжелеп алган чехословактарга болгаш барын үзелдиг эсерлерге удур ажылчыннар тура халыышкын үндүрген. 7-де совет черлер Казаньны эдеп алган, 12-де —Вольскини болгаш Симбирскини, 17-де—Хвалынскини, 20-де—Чистопольду, октябрь 7-де—Самараны эдеп алган. Сентябрь 9-та совет черлер Грозный биле Уральскини алган. Эргилде чигзиниг чок болган. Совет эрге-чагырганың чыл оюнуң хүнүнде Ленин бодуңуң чугаазынга бистер кызыл-гвардейжилериниң быдаргай отрядтарыпдын биижг Кызыл Армияже шилчидивис деп бүрүн барымдаалыг чугаалаан.

ГЕРМАНИЯДА өскүүр чыгап орган революцияның дугайында медээлер Горкиге үзүктел чок кээп турган...

Немец ажылчыннарның ортүзүнга хөлзөөлээн күштелип орган. Теоретиктиг демисседдин, теоретиктиг туруштуң тода чоруунуң ужур-дузаазын Ленин кезээде улуу-биле үнелеп чораан. Маркстың номалын нептередип тайылбырлаар талазы-биле өдээн хой ажылдарны биижээн болгаш Бернштейниинң оппортунистиг чугааларынга шаанда шагда удурланып үнген Каутскийниң Германияда партия талазынбиле кайы хире ат-алдар эдилеп турганын Ильич билир, ынчангаш Каутскийниң большевизмго удур чүүлүнден сентябрь 20-де «Правдага» парлаттынган үзүлдүлер ону онза дүвүреткен болгаш кылыктандырган. Швейцарияга чурттап, РСФСР-ниң ында толөлекчизин боол турган Воровскийге ол дораан-на чагаа бижээш. Ильич пролетариат диктатуразының дугайында айтырыгның талазынга Каутскийниң марксизмни эвес, харын бужар чүтүг бериштейнчи чорукту берип турар-дыр дээр дугайында принципиалдыг теоретиктиг медеглелди Цеткин. Мөңге болгаш оон-даа өскелер парлалгага кылза чогуур дээр дугайын ол чагаазынга биижээн. Владимир Ильич Каутскийниң реформизчи үзелдерин сойгалап сайгарган бодунуп «Күрүне болгаш революция» деп брошюразын немсеп дылга дүрген-не очуддурарының эргежок чугулазының дугайын биижээн болгаш Каутскийниң «Пролетариат диктатуразы» деп брошюразы парлаттынып үнүп келипе билек-ле, ол брошюраны база Каутскийниң большевизм дугайында хамык чүүлдерин доозаазын доп-дораан бөөр чорудуп бээрин дилээн.

Горкиге дыштаның тургаш, Ильич Каутскийни сойгалап шүүлгүүлеп киришкен, оон түннели «Пролетар революциязы болгаш ырбакчы-ренегат Каутский» деп брошюра болган (В. И. Ленин. ЧДЧ., 37 том, 235—338 арыннар.—Ред.). Оон соолгу одуруглары 1918 чылдың ноябрь 10-да биижиттинген. Ол мынаар сөстер-биле дооступ турар:

«9-тан 10-че дүне баштай Кильден болгаш соңгу база далай чоогунуң оске-даа хоорайларындан эгелеп тиилелгедиг эгелээн революциязының дугайында медээлер Германиядан алдынган, ол черлерде эрге-чагырга алдынмаан болгаш солдаттар депутаттарының Советтеринче шилчээн, оон соонда Берлинге база-ла эрге-чагырга Советтиң холунче шилчээн.

Каутскийниң дугайында болгаш пролетар революциязының дугайында брошюрага маөң биижээ чогуур үүлделим артык агаар-дыр» (база ында, 331 арын. Хол-биле биижээн биижмелинде оон ынай мынча дээн: «Германияда пролетар революциязынга ырбакчы чоруктуң кайы хире багай роль ойнаанын база ону Ильичиниң үнелеп коргенинин кайы хире шын болганын ол революциязының оон соңгаагры чорудулгазы көргүскен. 1918 чылдың октябрьда революсчу пролетар шимчээшкинин уламна көдүлүп турган» —Ред.).

ОКТЯБРЬ 18-ТЕ Ильич Москвага чедип келген. Октябрь 23-те Берлинде бистиң элчинивиске ол мынча деп биижээн:

«Кара Либкнехтиге бистиң эң нанг байырывысты дораан дамчыдып көрүнер. Германияның революстуг ажылчыннарының төлөлекчизиниң карабажындан хосталган чоруу чаа үе-шагның, ам Германияга-даа, бүгү делегейге-даа хамаарыштыр ажыттының турар тиилелгелиг социализм үешаавың аге-демдээ-дир.

Россияның Коммунистиг (большевиктер) партиязының Төп Комитединиң өмүүзээнинден

Ленин».

(Оон ында В. И. Ленинниң холдуңу үжүү-биле Я. М. Свердловтуң база И. В. Сталинниң аттарын киирген. (В. И. Ленин. ЧДЧ., 50 том, 198—199 арын—Ред.).

Октябрь 23-те, кара-бажыңдан Карл Либкнехт хосталы бергенде, германы ажылчыннар орус элчин черинниң баарынга чыскаазын үнгеннер.

1918 чылдың ноябрь 5-те германы чазак Берлинде совет төлөө черин Германияда революстуг шимчээшкинге киришкен деп буруудаткаш, РСФСР-ниң дипломаттыг болгаш консуль төлөөлекчилерин совет элчин А. А. Иоффе баштадыр Берлинден доп-дораан үнүп чоруурун негээн. Ноябрь 9-та элчин черинде ажылдакчыларыбиле кады Россияже бар чораан Иоффени ажылчыннар болгаш солдаттар депутаттарының Берлин Советин Берлинче катап кеалире берген.

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ бир чыл оюнуң байырлалы сагыш-сеткилдиң көдүүлчек байдалынга эрткен. Октябрьның төнүүзүнде Ильич. БТКК-ның болгаш УКЧ-ның өмүүзээнинден австрия ажылчыннарга чорудар угуулганы чогаадырынга киришкен, ноябрь 3-те австрия-венгр революциязга алдар кылдыр организастаттынган чыскаалга чүве чугаалаан. Советтериниң VI Бүгү-россий съездизинин Октябрь хүннеринде эртиврер деп доктаатканы. Ноябрь 6-да съезд «Пролетар революциязының чыл оюнуң дугайында» Ильичиниң чугаазы-биле ажыттынган; ол-ла хүн Ильич профессионалдар эвилелдериниң Бүгү-россияның Төп болгаш Москва Чөвүделдериниң байырлыг хуралынга база Москва пролеткультуның кежээзинге илеткел кылган. 7-де ол Октябрь революциязының демиселчилеринге мемориалдыг самбыраны ажыдып турда чүве чугаалаан.

База-ла 7-де Ильич Маркс биле Энгельске түрзбаал ажытташ, оларның өөрединиң ужур-дузазының дугайын, оларның номналының дугайын чугаалаан:

«Бистер улуг социалистерниң ол номналы бодарап бүдүп турар апарган аас-кежиктиг үеде чурттап турар-дыр бис. Бистер пролетариаттың социалистиг делегей революциязының херели элээн хей чурттарда кавчаар эгелеп үнүп турарын коруп турардыр бис. Улустарны империалистиг өзу-биле кырып узуткаар чоруктуң сөглеп четпес ажыг качыгалдарды дарлаткан массаларның бүгү-ле черлерде маадырлыг көдүрзүүшкүнүн өөскүдүп, хосталга дээш демиселге оларның күштерин он-оя катап улгаттырып турар-дыр.

Маркс биле Энгельске салган тураскаалдар бистер боттарывыстың демиселиивиске чааскаан эвес биз деп үзүнүн миллион-миллион ажылчыннарга болгаш тараачыннарга катап-катап сагындырып турган аян. Бистиң-биле кожалаштыр демиселче бистен артык мурнакчы чурттарның ажылчыннары көдүрүлүп үнүп турар. Оларның болгаш бистиңнең мүрзүвүста улам аавберге тулчуушкуннар туруп турар. Иинти демиселге капиталдың ажылдың ырлалы сый шапкылар, социализм туюлунга чедир чаалап алдынар. (В. И. Ленин. ЧДЧ., 37 том, 169—170 арын. —Ред.).

НОЯБРЬ 8—9—10—11-ДЕ германы революция дугайында медээлер Ильичиниң өөрүм хаара тудупкан. Ол үзүк-соксаал чокка чүве чугаалап чоруп турган. Оон арны, 1917 чылдың май 1-деөн дег, өөрүшкү-биле чыыттынган. Бирги чыл оюнуң Октябрь хүннери Ильичиниң амыдыралында эң аас-кежиктиг хүннериң бирээзи болган.

Ынчалза-даа Совет эрге-чагырганың мурнунда турар оруктуң бергезинин дугайын Владимир Ильич хенизг-даа када утпаан. Ноябрь 8-те ол Москва областтың көдээ ядыларының конференциязынга чүве чугаалаан.

Ядылар комитеттериниң Москва конференциязынга чыылган делегаттарының дашындан көөрге беэин сеткилин ханган хевирлиг болган. Көк тоннуг бир үзүп делегат, чадалап баашкы үнүп ора, кандыг-ла бир эртемден кижиниң хөрек бюст-тураскаалының чанында доктааташ, холу-биле сүйбаан. «Бо кодээге биске херек апаар чүве-дир» деп, ол хүлүмзүрүп чугаалаан. Делегаттар нүргулайында-ла чүнү алырының, капчаар үлежиринің дугайын колдадыр чугаалаар турган. Ильичиниң мурнунга хуу ажылдыг ядылар олурупкан, оон чугаазын дыңнап турган, оларга кодээ ажыл-агыйны коллективизастаарының айтырыглары, чеж ажылын коллективиг өзу-биле чорударының айтырыглары индыг-ла чугула эвес турган. Бир эвес ядылар комитеттериниң делегаттарының ынчангы сеткил-сагыжы-биле деңнеп көөр чүве болза, эртип келген оруктуң улуг-чазагайын, кылдыгган ажылдың хөрдүг улуун кижи дораан-на көрүп каар.

(Уланчылыг).

ДҮШТЕКИ ЧАПСАРДА

Фоторепортаж

Ирбитейде, Хоолуда
Иштим ынак чүвем-не чок,
Инек оттаар оттуг боорга,
Чурттаксаарым арга-ла чок.

Шаандан тура-ла ындыг ырга кирген чер бо-ла болгай. Шынап-ла инек малга магалыг-ла таарышкан оран. Хоолу унунда Ак-Чыраанын, Кара-Булактың, Каратының, Сарыг-Хөлдүң, Ирбитей аксының улуг шынаазының өлең сигенниниң аразынче инек кире бээрге, чүтле ооргазы көстүр деп хөөрем чокка чугаалап болур. Кандыг-даа улуг харлыг кыш болурга, мында инек черле бакшыравас.

«Ак-Чыраага, Сарыг-Хөлге инектер кыжын мөөрежип кыштаар черлер-ле болгай» деп Чалаатының, Дус-Дагның кижилериниң ынчаар чугаалажып турганын дыңнаан мен. «Торгалыг» совхозтуң бола малы шупту мында. Ирбитей аксында турар Сарыг-Хөл салбыр безин чүтле инек мал ажылдыг.

Бо черлерден чүтле чаңгыс «Торгалыг» эвес, Өвүрнүң «Кызыл туң», «Коммунизмче орук» колхозтары сигенни чылдың-на кезип ап турар.

«Торгалыг» совхозтуң Кара-Булакта сигенчи бригадазынга дүштеки чапсар үезинде келдивис. Ол — мурнакчы бригада деп мактаттырып турар. Эртенги сериинден эгелээш, дүштеки кончуг изигге чедир сиген шөлүнге ажылдап турган аныяктар машинадан дүшкен дораан-на чунар-демирде бардылар.

— Кызыл-Уруг повар, дүштеки чем чүл?—деп оолдарның бирээзи кыйгырып айтыра-дыр.

Ак халадын кедипкен, ийи тос-таңма пашта дүштеки чем быргырадыр хайынган одаг чанында турган повар уруг—Кыргыс Шыраповна Кызыл-Уруг *(үстүнде чүрүктэ)* дыштерин агартыр хүлүмзүргеш:

— Чүү-даа бар-ла. Амданныңга дылынар кызырып алдыңар, кичээлир силер—дейдир.

— Дүдераа даргавыс ковчуг прт эккелген. Ону догерип каан-дыр, оолдар—деп. Бадыгыр Кызыл-оол өөрүп улам хеп-аът кирдп.

Ирттиң аъдп, быдаазы белеп. Ишти-хыраын, окпе-баарын, ханы-биле кады согуналаап, перецтээш тыртып каап болду.

Амданныг дүштеки чемнип соонда, бригаданың эрес-кежээ кижилери дыштанылгаже киришкен. Шыдыраалаар улус шыдыраалаан, ном номчуурун номчуттунган. Мага-боттары хүнге кара-хүрең кылдыр дадыккан оолдар бомбүк шөлүнге ойнап *(адаанда чүрүктэ)* туруптулар. Сиген-биле кырын шып каан чадырда уругларның чаа ыр өөренип ырлааны дыңналды.

Бир өгге кире бээримге, салбыр даргазы Ондар Дүдераа баштаан шыдыраалаан олурлар. ВЛКСМ райкомунуң бригадалар аразында шилчип чоруур Кызыл тугун ол огде, дөрде азып каан тур. Агитхуудустуң чаа үндүрген номерин ийи школачы оолдар сонуургап номчаан турлар.

Салбыр эргелекчизиниң бистиң-биле чугаалажыныга, мурнакчыларының аттарын адаан кижилериниң бирээзи Түлүш Аяң-оолга ужураазы бергеш, ону чурукка база тырттырып алдывыс *(оргузунда чүрүктэ)*. Ол аныяк тракторист эр хүн нормазын 140 хуу күүседип турар болду.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Фотолары авторвуу.

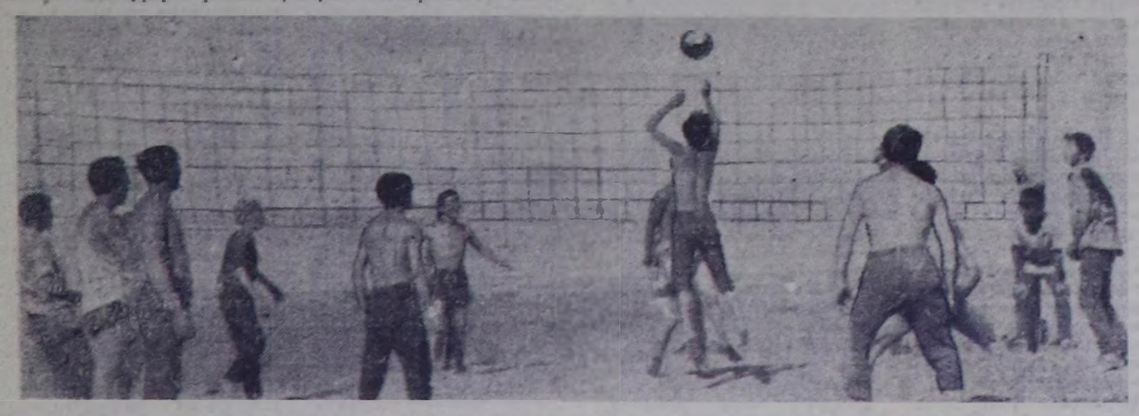

Гордеевтиң билбези бе, туразы бе?

Кызыл — Бай-Тайга — Мөңгүн-Тайга аразынга чоннуң харылзаазы сөөлгү үеде баксыраан. Оон кол чыллагааны Бай-Тайга районнуң Таэли суурда аэропорт начальнигти Т. Гордеевтиң харысалга чок ажылында болуп турар.

Чамдык чижектерни көргүзерге мындыг. Эң Гордеев агаар транспортунуң харылзаазын багай билир шинчилиг. Кызылдан үнген самолёт Таэлиге келгеш, кайнаар баарының дугайында харылзаа тутпас. Самолёт чедип кээрге, ону башкарып чоруур ужудукчуларындан, кайнаар баарын айтырып, билип ап турар. Чамдык таварылгада самолёт хонупканда, кайын келгеш хонупту деп, ону маңап турган пассажирлерден айтырылаар. Оон ужурундан Мөңгүн-Тайга, Кара-Хөл, Кызыл баар пассажирлер үр үениң иштинде маңаар ужурга үргүлчү-ле таварышкылаар. Аэропорт начальнигти эш Гордеев чүгле билет садыгларындан башка, агаар-бойдустуң аргыжылганың нарын техниказын чедир ажыглап билбес.

Аэропортта бүгү ажылды харылап турар кижи хирезинде ол кымның кайнаар чоруурунуң дугайында чоннуң киирип, бижидип турар дазызын, эөлүээн барымдаалавайн, кайы-хамаанчок танып-көрүштерине аазы аңаа арага сөңнээн кижилерге садыгларын шуут чаңчыл болган. «Сөң» чоктар, ылаңгыя көдээ малчыннар, кыргыннар билетке четтиргени бөрге. Ону бадыткаары-биле чоокта чаа болган чаңгыс чижекти көргүзейн. Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозтуң мурнакчы малчыннары Сарыгбай, Хирлиг-оол баштаап дөрт кижи Үш-Белдир курортче дыштанып чоруур дээш. Кызылдан путёвказын садып алыры-биле баш удур пайысылалга чедериң оралдажып, июль 19-тан эгелеп, 4 хондур Таэлиге самолёт маңаа келген. Олар дазыга бир дугаарында биижиткеннер. Билетти баш удур садып алыр дээрге, самолёт кээрин маңаар дээн. Чогум самолёт келгенде малчыннар билет сураглаарга, оларны шагда-ла сайгарылкан болган. Билеттиг кижилер самолётта олурупкан турган. Оон уржуундан малчыннар Таэлидеп, Барыын-Хемчик районга баргаш, ам Кызылга кээрге, дыштанып курорттаар дээп июль 23-те алыр путёвказының хуусаазы эрткенинден, чүртүүче дедир эгген. Ол үеде агаар база эки турган, а автомашиналап чоруур арга чок турган. Барлык хемниң суу улгаткан.

Бо дээрге начальник Гордеевтиң харысалга чок ажылының түннели.

Мөңгүн-Тайга, Кара-Хөл чоруур дээн пассажирлер Таэли аэропортунда самолёт маңаш, кыштың соогунда, чайның ынында дыка-ла үр шагзырап, могаай тургулаар.

Аэропортка аъш-чем, соок чылыг суксуунну пассажирлерге садар дугайында райпо баштаар черинниң мурнунга айтырыгны удаа-дараа тургусса-даа, түннел чок болган.

Таэли — Мөңгүн-Тайга аразында чоннуң аргыжар чаңгыс транспорту — самолёт. Бо аразында агаар транспортунуң аргыжылгазын чүгле понедельник, среда, пятницаа хүннерде графигин тургузуп каан. Ол хүннерде агаар-бойдус баксырай бергенде ушпас. Мындыг таварылгада Мөңгүн-Тайга баар пассажирлер 10—20 хонук мавзар ужурга таварышкылаар. Оон кедереезе аал чуртунда колхозтуң өөчүүзүн малдап, кадарган кижилер Таэлидеп Мөңгүн-Тайгаже кышкы, часкы үеде чадаг-даа кылашгажып ажыптар түүлдер бар.

Черле ынчап Таэли аэропортунда партия болгаш чазактың амгы үеде чонну кижизидип, хей-аът киирип турар чаңгыс-даа плакады, ээзуну, кыйгырыглары чок. Бөзин чадаарда пассажирлер номчуп олурар журнал, солуннар бөзин чок. Райкүүсконнуң талазындан чогуур негелдеин база тургуспаан турар. Аэропорттуң ажылынын дугайында сонуургавайн турарындан оон начальнигни В. Гордеев багай ажылдап турар.

В. КАРА-ООЛ.

РЕДАКЦИЯДАН: Таэлиде аэропорттуң амыдында четпестерни шүгүмчүлээн чагааны биижичи эш А. Адыгбай база редакцияже чорутпан. Чоннуң амыдырал хандырылгазын экижидер, ол четкинниң амыдавычыларының кижиге ачы-дуза чедиреринің культуразын бедидериниң айтырыын ам үеде маңангызындан-даа чидии-биле тургускан.

Биижичилерниң редакцияга медээзин кичээнгейге ап, эш Гордеевтиң амыдын хайгаарап көөрүн Бай-Тайга районнуң удуртур органнарындан редакция дилеп тур.

Редактор К. Н. ДИИГА.

КУЛАКЧЕ КИРГЕН СУГ

Эштин азы чунуун турда кулакче кирген суг аймылдыг бе дээрзин эмчиден бо-ла айтыра бергилээр.

Бир эвес кулаа кан-кадык кижиге болза, суг кулакче кире бергенде анчыг болза-даа, аймыл чок. Кулак үдүнүң мурнуу чарымда бичии дөстек кетжирвин салаа-биле базып алгаш, ол талаже бажын ййлеидирипкеш, каш удаа өрү шурагылаарга-ла суг төктү бээр. Суг төктү бээри билеп баш иштинге анчыг байдал чидип каар.

Бир эвес ол хемчегин хереглээрге-даа анчыг түүлээш байдал хевээр читпес болза, кулакты хере тырткаш, бичии ыяш бажынга арыг хөвең оравгаш, ону кулак иштинче суп, ында сугну сиципип кааптар. Кулакты хере тырттар чорук кулак иштининң ээр-бүүр үдүп хөндүрериниге (дөрт болурунга) ажыктыг.

Кулак иштинге куйгурак кевүдей бергенде кулакче суг кирер таварылгада оон ээзэн аймылдыг байдал тургустунуп болур. Чамдыкта кулак куйгураа оон үдүп шуут дүй чыдынкаш, кулакты шуут «бөөшкүүнептер» болгай. Ындыг таварылгада «бөөшкүүнде» хенизиийже үт-ле бар болза, оз кулактың дыңнаары үрелбес. Кажан суг кире бээрге демги куйгурак «бөөшкүү» хөөй бээр болгаш үн дыңналып турган хенизиг үттү шуут дутлаптар. Ындыг янзы-биле кижиниң бир талакы кулаа суг киргевиниден хемертеп дүлейлеп каап, кадыкка хора чедирип болур. Ынчап баргында ону маап-ла эмчиге көргүзер, а эмчи ол «бөөшкүүнү» ап кааптар.

Кулак куйгураан эмчи чылыг суг-биле аштап кааптар. Куйгурак эмин эрттир када бергеи болганы-биле оз арга дузалавайн барып болур, ынчан куйгуракты баштай шыгыдар апаар. Ону кылырда кижиниң мага-бодунуң температуразы хире чылыдып каан он дамдыы водород эзилдирипин кулакче дамдыладып ажыглаар. Хүнде 3 катап ынчаар дамдыладып тургаш, ону үш-дөрт хонук иштипде кылыр. Ол үе эрткиже кулактың дүлейлээри кезек када дорайтай берип магатчок, чүге дээе, куйгурак шыгаап хөөп турар болгай. Ынчаар шыгыдып алганының соонда ам чылыг суг-биле демги куйгуракты чуп кааптар. Оон кулактың дүлейлээпи чиде бээр.

Ортаакы кулактың үдүнде үн чаңгылавыр барабаннары хоочурап аараан кижилер кулаанче суг кирбезин кичээпирги чугула. Ындыг кулакче суг кире бергеш аарып чоруур черни кедередип болзур.

Ындыг кижилер чуварда аазы бажын чуурда ваастиннеп каан хөвең-биле кулактарын бөөшкүнеп алыры чугула. Бажы чуггаш куртадын алгаш, демги хөвеңнэ үштүп каапкаш, оон орнунга борлуг спиртке оттурүп каан оске хөвең-биле бөөшкүнеп алыр. Ол болза кулактың удун дезинфексилээриге ажыктыг. Бир так болгаш демги «бөөшкүнү» база-ла ап кааптар херек.

Паротитти таратпаңар

Паротит, оон чаа эгелеп орган үезинде ону хаван аарыы ийикпе нулак бестери ыжар халдавырлыг аарыг дээр. Бо аарыгдан 5—15 харлыг уруглар аарыычал.

Ол халдавырлыг аарыгны оон шүүреттинмес хенизигийне вирус дээр микробтары өөскүдер болгаш оон аараан уруглардан кадык уругларже; олар аралажып ойнаарга, аарыг уругнуң чөдүлүнден, чугаалап турда чараазының чаштанчыларындан болгаш дукпу-чараазындан халдап болур.

Паротиттен аараан уругну кадык уруглардан аңгылап, 21 хонук эрткиже өске өрээлге чыттырар болгаш ол өрээлче кадык уругларны киирип болбас.

Аарыг уругнуң ажыглап турган орун-дөмзээн, ак-чөөргэнмәрин, иштики хевин болгаш ойнаарактарын, аяк-савааларын изиг сугга хайындырып тургаш, арыглаарга паротит тараарындан чайлаар.

Ада-иелер! Уругларыңарның кадыынга сагыш човангыр болуңар: урууңар шаг-шинээ, аъш-чемге хөңнү чок, чомоннирге боостаазында аарышкылыг чүве бар апарза, кулак бестериниң чаңгыс талазы азы ийи талазында ыыпп келзе, ыяап-ла эмчиге дораам барыңар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАРЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Кино

АВГУСТ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Карнавал дүвээн» 9.30, 11.15, 1, «Аннычка» 14.45, 16.30, 18.15, 20 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Элбэга ужуражылга» 10, 13.40, «Шаажылакчы» 11.50, 15.30, 17.30, 19 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Берлин чедир оруктаа» 3, 5, 7 шактарда.

«ВОСТОК»: «Олар баштайгылары болгаш» 14, 16, «Коммунист» 18, 21 шактарда.

«ЧАЙГЫ» ТЕАТРГА: «Майор Вихрь» (1-ги, 2-ги сериялары) 17 шакта.

редакциянын адрези: Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда киллизининң 35-24, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыралал киллизининң 23-54, культура киллизининң 37-12, көзээ ажыл-агый киллизининң 21-47, үлетпүр киллизининң 22-64, чагаа база совет тургузуг киллизининң 21-27, информация киллизининң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейин барганда 32-75 телефончe болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында пәрлалга эргелелиннин типографизы. (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00761.

БҮТҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеннең

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. АВГУСТ 28 ЧЕТВЕРГ № 202 (8048).

Өртээ 2 көп.

ТӨРЭЭН ЧУРТКА ХӨЙ ТАРАЗЫНЫ БЭЭР ДЭЭШ ДҮЖҮТ АЖААП АЛЫЫШКЫНЫН ДҮРГЕН БОЛГАШ БЕДИК ШЫНАРЛЫГ ЧОРУДААЛЫҢАР!

КЕЗИЛДЕНИҢ БОЛГАШ ТАРАА САДЫП АЛЫЫШКЫНЫНЫҢ ТЕМПИЗИН ДҮРГЕДЕДИР

Чай төнүп бар чор. Хүн кыска болгаш соок апарган. Күе чоокшулаан. Тараажылар дүжүттү дүргеп-не ажаап аптар дээш далажып турар. Тараанның орай быжыды ажаап алымшкынның мидында-ла чайжок хуусааларын улам дакпыжаткан. Чамдык черлерде байдалды агаар-бойдустуң доктаамал эвес чоруу нарыдадып турар. Ынчангаш сагыш дег хүннериң келирин маңаар арга чок. Оожургадыр шак бүрүү эгиттинмес чидириглерге чедирер. Кезилдениң мәстерлериниң дүжүлгезы, коммунистерниң организаткы талангызы болгаш хуу үлегер-чижээ, техниканы болгаш күш-ажылчы күрлавырларны шын ажыглап билири—бо бүтүнү хөделдирип киирген турар ужурлуг. Ам кодээде дүжүт ажаап алымшкыны-биле тараа белеткелдериниден артык чуа болгаш даазытыг соруглга чок. Оны чедиишкинниг шинтпирлээри дээрге чурттуң тараа балансызын хандырар, колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын хөгжүдеринге, совет улустуң чаагай байдалын улам ыңай көдүрериңге чаа базым кылыр дээш ол-дур.

Бистиң кодээ ажыл-агыйбызда ажаап алымшкын техниказы хөй. Бо чылын чурттуң үлетпүр будүрүлгелери, партиниң XXIII съездиниң болгаш Төп Комитеттиң Пленумнарының шинтпирлеринде күүсетпишаан, чер ажылының ажыддакчыларынга дыка хөй санныг чаа машиналарны болгаш техниканы бергеп. Хоорайлардан болгаш ажылчын суурлардан ажаап алымшкын үезинде хөй муң механиннерни, чолаачыларны, септекчилерни, чүүк машиналарының автоколонналарын чорудуп берген. Тараа ажаап алымшкыны болгаш кодээ ажыл-агый продуктуларының белеткели—нинти улустуң, нинти күрүнениң хераа. Тараа—бистиң национал байлаавыс. Кезилдениң киржикчи бүрүзүнүң хүлээлгези—күш-ажылдың сагылга-чурумуя быжыглаары, организастыг чоруктуу бедидери, дүжүттүг камнаары болур. Агаар-бойдус болгаш эске-даа бергелерге удуралмыштыр кижилер шаатыг хемчегларын ап, соруглганы чедип алырынга шудургу чоруун көргүзүп, ажыл шагының минута бүрүүн бедии-биле үнелеп турар черлерде ажыл шуудашкынныг чоруун турар.

Кодээден келген элээн каш доңчу медээлер мындыг-дыр. Кировоград областтың «Победа» колхозу тараа ажаап алымшкынын дооскан болгаш күрүнениң чагыы-ла неделя дургузунда күүседип апкан. Тергиин эки дүжүт чидирип чокка алдынган. 2115 гектар шөлдүң га бүрүүнден 41 центнери бастырып алган. Ол-ла областтың эске колхозунда—«Коммунизм херелинде» кезилде болгаш тараа соөртүп алыры тос хүн иштинде доозулган. 3.150 гектар ажаап алдынган. Ортумак дүжүт гектардан-на 39 центнер болган. Областың эске хөй ажыл-агыйлары-биле бир дөмей, ол ийи артель эки дүжүттү ажаап алган, күрүнеге планнаң ажыр дыка хөй тарааны сдаар деп шинтпирлээн.

Липецк, Рязань, Курск, Брянск областарның ховуларындан болгаш белеткел черлериниден чаагай медээлер кээп турар. Чижээлээрге, Обоянь районуң колхозтары болгаш совхозтары чагыг-планны чедиишкинниг күүсеткеш, хүлээп алышкын черлерине чартык миллион центнер тарааны немей дужаарын шинтпирлээн. Обоянчылардың патриотчу желөөшкининиң Курск областтың партия, совет организацияларының, бүгү ажыл-ишчилерни изин-биле деткээн.

Кезилдениң болгаш тараа белеткелиниң мурнакчыларының чедиишкиннери чүүү-биле таймылбаттырарыңмы? Төрээн чурттуң мурнунга бодунуң хүлээлгезин бедик медереп билири-биле, чурттуң экономиказын хөгжүдериниң соруглгаларын ханы билгеин-биле, күш-ажылды эки организастаазы-биле, моральдыг болгаш материалдыг деткимчелерни шын ажыглаанны-биле тайылбырлаттынар. Ажаап алымшкын машиналарын ында бөлүктеп ажылдадырының деңнелгиг аргазы ажыглаттынып турар. Дуржулгалыг механизаторлар аныяк чолаачылар-биле кожа ажылдап, оларның карын техниканы шинтпирлеп алырынга дузалажып, кижилер ажылга бедик көргүүглерин шудургузу-биле чедип ап, ажаап алымшкынның бүгү участокторында тараанның чидирин-биле шинтпирлиг демисежип турар.

Чер-черниң партия органнары, көдээ коммунистер хову мастерлериниң дуржулгазын улам тодаргай, чүткүлдүг пропагандалаар болгаш нептередир болза чогуур. Ажыл-агый бүрүзүнүң ажаап алымшкын херектерин эки сайгарып билир, хожудаашкынының чылдагаанарын тып илередир херек. Чижээлээрге, Белгород, Воронеж, Полтава, Волгоград областарның колхозтары болгаш совхозтары сөөлгү хүннерде тарааны хүлээп алымшкын черлеринче үндүр соөртүүнүң темпизин чүге кудулаткаңыл? Ооң чылдагааны организакчы ажылды сударатканында, негелдениң кошкаанында болзуу илдең.

Чамдык удуртукчулар районнуң, областың, крайның, республиканың тараа садып алырының планын күүседип турарының дугайын илеткээрде, ортумак сан-чурагайларга даалып турар. Байдал нинтизи-биле эки кылдыр көстүп турарда болза, ортумак көргүзүглериниң артында улуг четпестер туруп турар болгай. Чамдык ажыл-агыйлар планны будун чартык, ийи катап күүседип турда, чамдыктары ынаң-на күүседир чагыгны безин күүсетпейн турар.

Чер-черниң партия организацияларының, совет, көдээ ажыл-агый болгаш белеткел органнарының удуртукчулары колхоз, совхоз бүрүзү онаалганы шевергин күүсеткен, күрүнеге планнаң ажыр хөй тарааны саткан турарын чедип алыр хүлээлгелиг.

Садып алымшкынның быжыг планнары хоойлу дег күштүг болгаш оларны бүгүдениң күүседири албан дең, СЭКП ТК-ның март (1965 чыл) Пленумунга онзалап демделээн. Ол планнарны кымның-даа өскертир аргазы чок, оларны күүсетпейл барып база болбас. Ындыг планнаашкын политиказының чөптүүн амыдырал тодаргай бадыткаан. Муң-муң ажыл-агыйлар онаалгазын чыл бүрүде ажыр күүседип, күрүнеге планнаң ажыр дыка хөй тарааны улгаттырган өртектер ёзугаар садып турар. Тараа будүрериң хөгжүдеринге болгаш совхозтарга экономика талазы-биле ажыктыг апарган.

Быжыг план көдээ ажыл-агый продукциязын будүрериң көвүдедиринге, күрүне планнарын күүседиринге партия болгаш совет органнарның харыысалгазын кошкатпайн, харыында бедидип турар дең, ТК-ның март Пленумуу айыткан. Бо бүгүнүң дугайын ам сагындырып каар аңаар, чүге дээрге чамдык ажыл-агыйлар онаалгаларын күүсетпейн азы чагыгны кандыг-бир чаңгыс ай культура-биле дуй каап турар. Ындыг фактылар турбас ужурлуг. Күрүнеге чүгле аъш-чем тараазы эвес, харын мал чемн тараа, крупа культуралар, рис база херек.

Бистиң чурттувуста ажаап алымшкын ажылдарының хемчээли улуг. Кезилде ам география талазы-биле бүгү зоналарда—барымын талакы кызыгаарлардан Приморье чедир чорун турар. Кижилер могап шыдаанын безин эскербейн ажылдап турар. Тараажылар-биле кады хову-шөлдерде хасаларының организакчылары — коммунистер болгаш комсомолчулар ажылдап турар. Озар аажок чугула экономиктиг соруглганы күүседип— бистиң күрүнеминстаң тараа курлавырларын көвүдедип турар. Беш чылдың дөртүү чылының хүлээлгелерни үлегерлиг күүседири дээш, В. И. Ленинниң төрүттүнгеп хүнүнден бээр 100 чылын төлептиг үткүүру дээш ховуларның ажыл-ишчилериниң чарыжы улам тода чалбыыпталып турзуп! Колхоз, совхоз бүрүзү күрүнениң шыгжамырынга бодунуң салымшкынын улам долу киирген турзуп!

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

ЧЕДЕРНИҢ ТАРАА ШӨЛДЕРИНДЕ

Тараалаң Чедер бөлүк болгай. Чедерниң делгем ховуузундан чүгле «Тинделге» совхоз эвес, Каа-Хем районнуң чамдык ажыл-агыйлары элбек дүжүттү база ап турар. Ол районнуң «Октябрь 14 чылы» колхозунуң тараа шөлүнде быжыкан тараа хоор-сарыг болу бертен, далай ыпкаш чалгып турар. Кайнаар-даа көөрге, тараа-ла, тараа!

Бригада төвүнге чоокшулап олурарга, ооң ол-бо талаларында комбайнериниң болгаш автомашиналарның дааш-шимээни диңмиттиг-ле чүве. Шаңда кижилер тарааны арыглаан, кургаткан, машиналарга чүдүргеп, чай-шөлээн чок турлар.

— Бистиң колхоз бо чылын 3439 гектар тарааны ажаар, 1200 тонна тарааны күрүнеге дужаар хүлээлгелиг. Ажаалданы 24 ажыл хүнүнде чорудар дээш механизаторлар болгаш тараажылар кыыс-кыйыг чокка ажылдап турарлары бо. Чедер ховуузунда тараавыс чылдың-на арте быжар, мынчангаш ажылды ыында моонаан бис—деп, бригадирниң оралакчызы Петр Пакирев чугаалады.

Бригаданың механизаторлары 250 ажыг гектар черниң тараазын ам ажаап апкан. Дүжүт чаагай. Көк-тараанның бир гектарындан 9—16 центнерин ап турары өөрүнүүр.

Ында кызыл-тасты тавычалай кезип турар. Ооң га бүрүүнден 8—9 центнер дүжүт алдынып турар.

— Бисте колдуувда хоочун комбайннерлер бар. Ажыл дээнде кайы-кайызындан-даа тудак чок эрес эрлер болгай аан. Николай Мельников, Чооду Маадыр-оол, Владимир Смирук оларның комбайнары доктаар эвес, чүгле тараа буянер ишти доларга дээрден башка — деп, Петр Александрович чоргаарланып чугаалады.

Хоочун комбайнер Ч. Маадыр-оолдуң ажылын онзалап демделгээр хөрек. Тараа кестире бергенде, будун чартык ажыг норма күүсетпээнде шөлден үнмес. Орай дүвеге чедир дилеледип туруп бээр. Ол бо хүннерге чедир 150 ажыг гектар черниң тараазын кестирген-даа, бастырган-даа. Сезон дургузунда ол 500 гектар черниң тараазын ажаап алырын хүлээнеген.

Колхозтуң чолаачылары СЭКП Тыва обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң бүгү чолаачыларга үндүргеп кыйгырыпын изин-биле деткээн.

Чедер бригадазында беш автомашина комбайндан тараазы шелче бичин-даа саадал чокка сөөртүп турар.

Тараанын шанга келири хүн бүрүде көвүдеп орар. Шак ажылдакчыларының ажылын ам ийи эзлчег-биле организаттаар деп турар. Тараа арыглакчылары шала шык тараазы хүнде 60 тонна, курган тараазы 100 тонна чедир арыглап турар. Бригадада аъш-чем хандырылгазы эки, черле механизаторларның ажылдаарынга таарымчалыг чүүлдерни тургускан. Ажыл сөөлүнде тараажылар чунар-бажыңга чүүп алыр, хостуг тактарда кызыл-булугга солуун номчуп, стол оюннарын ойнап турарлар.

Тандыда «Межегей» совхозтуң, Чөөн-Хемчикте «Искра», Каа-Хемде «Тинделге» колхозтарының чер ажылдакчыларының кыйгырыын танышкаш, «Октябрь 14 чылы» колхозтуң ажыл-ишчилерин боттарынга бедиткен хүлээлгени ап, планнан ажыр элээн хөй тарааны күрүнеге садарын, малга четчир санныг чемин белеткеп алырын шинтпирлээш, хайыышкынныг ажылдап турарлар.

Колхоз бо хүннерге чедир чаа дүжүттүң 116 ажыг тонна тараазын күрүнеге саткан. Ында база бир эки түүл болза, савацны дораан чайладып, сараатташ, күскү чер аңдарылгазын чорудуп турары болур.

Ш. КАНДАН.

СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкомунуң бюрозунуң болгаш райкүүскомнуң хуралының шинтпирү-биле кирип келгенин ёзугаар, ол районда мал чемнериниң белеткелиниң мурнакчыларын республиканың Хүндүлел самбыразынга киирерге болза:

«ДӨН-ТЕРЕЗИН» совхоз (директору **О. Хүрен-оол**, партком секретары **С. Дармаа**, комсомол организациязының секретары **К. Оюрмаа**)—492 тонна сиген белеткээр планын 507 тонна кылдыр ажыр күүсеткеш, ам ийи катап ажыр күүседир дээш демисежип турар. Кыштагларже сиген соөртүлгезин организастаан. Силос салыышкынын 52,3 хуу күүсеткен.

«БАРЛЫК» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының **МЕХАНИЗАСТАТТЫНГАН КОМСОМОЛЧУ-АНЫЯКТАР ЗВЕНОЗУ** (удуртукчузу **Хөртек Диляң**) — 13 кижи 200 тонна сиген белеткээр тургаш, 150 тонналы белеткээн болгаш 50 тонна көксуланы боттары кезип, сараатташ.

Од-ла звенога комсомолчу **Уля Хөртек**—сиген белер хүн нормазын доктаамал будүн чартык катап ажыр күүседип турар.

„Дөң-Терезин“ совхозтуң директору эш О. ХҮРЕҢ-ООЛГА

Парторганизация секретары эш С. ДАРЖААГА

Комсомол организациязының секретары эш К. ООРЖАККА

СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели «Дөң-Терезин» совхозтуң ажыл-ишчилеринге сиген белеткелиниң планын күүсеткен күш-ажылчы тинделгези-биле холбаштыр ында байыр чедирбишаан, планнан ажыр 450 тонна сиген белеткээр дугайында ажыл-агыйның шинтпирин чүүлдүргүнүн деткидя.

СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели совхозтуң эр, хереэжен ажылчыннарының, тускай эртемниглеринин эрес-шудургу күш-ажылын демдеглевишаан, олар дүжүт ажаап алымшкынын аң кыска хуусаада, чидирип чокка чорудары, мал чемнериниң эргежок чугула курлавырын тургузар, мал кыштагладыышкынынга эки белеткелир дээрзинге быжыг бүзүрелин илередип тур.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ — ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

Күрүне шыгжамырынга

Август 27-ге чедир республиканың тараа хүлээп алыр черлеринге 4962 тонна тараа кирген, азы планның 8,3 хуузу күүсеттинген. Август 26-ның хүнүнде кирген тараа 502 тонна болган.

Кызыл хоорай Советиниң совхозтары күрүнеге тараа дүжаар планын үш катап ажыр күүсетиеш, планнан ажыр тараа садарын үргүлячүлевишаан. Улуг-Хем район тараа садар планын 11,2 хуу чедирип, амдыызында мурнап турар. Тараанын ноя-ла нуруузу совхозтардан кирип турар.

МУРНАП ТУРАР

Улуг-Хем районнуң колхозтары, совхозтары чүгле сигенин безин 20601 тонналы белеткээр, ол дээрге харыысалгатыг болгаш улуг соруглга. Көдээниң ажыл-ишчилери мал чемнн белеткеп алырын августа күштелдиргеп, ооң түүнелиинде районнуң планы 53,4 хуу күүсеттинип турар. Сиген белеткелиниң планын күүседири дээш демиселдя Жданов аттыг «Х Улуг хурал» колхозтар болгаш «УТКА 25 чылы», «Найырал» совхозтар экижаткеп. Жданов аттыг колхоз планын тозан хуу ажыра бергеп, ооң соонда «Х Улуг хурал» колхоз чоруп турар.

Колхоз, совхозтарының салбырлар аайы-биле тургускулаан сиген бригадаларын алыр болза Арыскапның, Иштии-Хемниң, Чодураанын, Ийи-Талдын, Кара-Булуңнуң, Кызыл-Чыраанның сигенчилерн боттарынга онаашкан сиген планын күүседиринге чоокшулааннар. Чижээ, «УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырының сигенчилери планын 97,2, «Х Улуг хурал» колхозтуң Кара-Булуң бригадазы 96,6, Жданов аттыг колхозтуң чодураажылары 91 хуу күүсеткилээн.

Ооң-биле кады мал чемнинге кукурузаның ногаан массазын ажаап, силос база салдынган. Кукурузаның ногаан массазының бир гектардан ортумак дүжүдү районга 116 центнер чедип турда. «УТКА 25 чылы» совхозтуң кукурузачылары 148 центнерни ажаап ап турар. Иштии-Хемниң, Кара-Талдың, Алдыы-Шынаавың сут-бараан фермаларының төптеринде силос, сиген, саван сараат-сараат кылдыр тургустунгулаан.

А. ДОҢГАК.

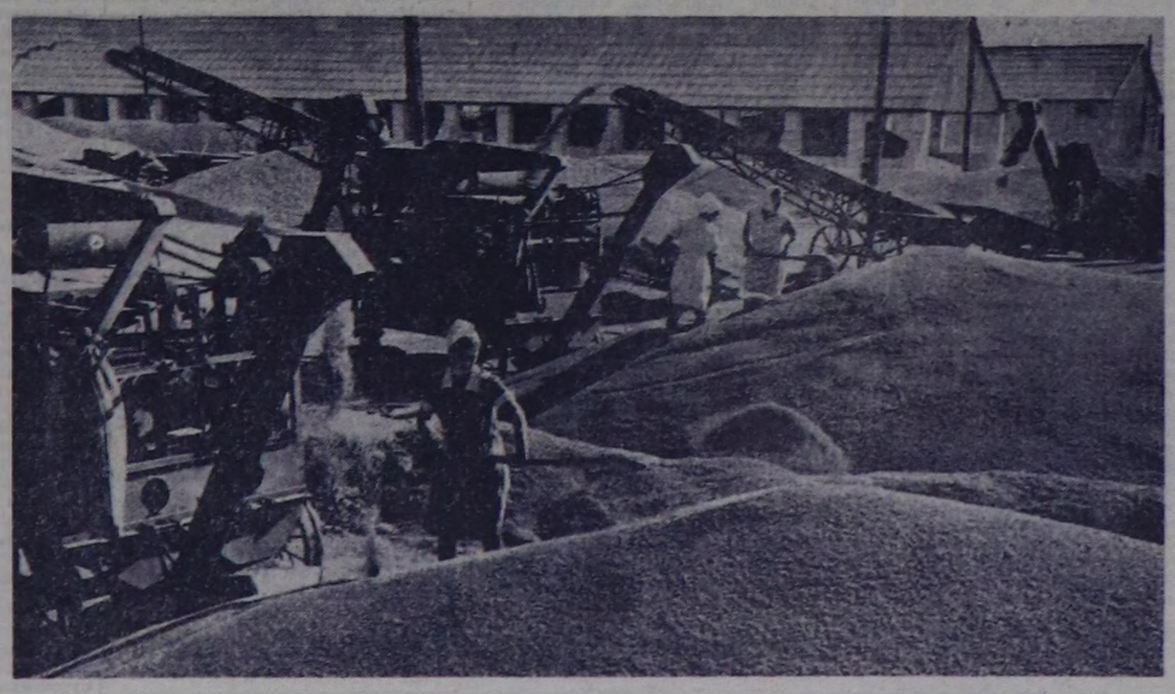

Краснодар край. «Родина» колхоз тараа культураларының эң бедик дүжүдүн ажаап алган. Ол совхозтуң тараажылары 7800 гектар черниң гектар бүрүүнден-ие 28,4 центнер дүжүттү ажаап алган. Ооң иштинден 7 муң тонна тарааны күрүнеге дужаган.

Күзүн чажар тараа культураларынга 11 муң гектар черни белеткээн, бирги класстың үрезиннерин чеминчидилге төккен шөлдерге чажары-биле белеткеп турар. Колхозтуң төп шаңында күзүн чажар «Безостая-1» деп кызыл-тастың үрезинин белеткеп турар.

ЧУРУКТА: күзүн чажар үрезиннн кыгап турары. Е. ШУЛЕПОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

АЖААП АЛЫЫШКЫН МЕДЭЭЗИ

(1969 чылдың август 25-не чедир кезилденин хуузу)

РАЙОННАР	ТАРАА КУЛЬТУРАЛАРЫ	КҮКУРУЗА
Кызыл хоорай		
Соведи	22,5	63,4
Танды	17,2	33,6
Каа-Хем	16,9	31,9
Улуг-Хем	14,0	31,2
Тожу	6,2	—
Бай-Тайга	6,1	64,0
Чөөн-Хемчик	4,7	47,3
Бии-Хем	3,6	51,0
Тес-Хем	—	39,3
Республика	**12,2**	**35,2**
Эрткен чылдың бо үезинде	7,7	14,6

Тараа культураларының гектардан ортумак дүжүдү амдыызында 6,4 центнер болуп турар, а көдээ ажыл-агый дүржулга станциязының 10,5 центнер. Эрткен чылын 3,6 центнер тургай.

Республикада аңгыс аңдарылгазының планы 3,2 хуу күүсеттинип турар. Бай-Тайга район 13,2, Тандың—7,1 хуу болуп, мурнап турарлар. Ооң ынай Улуг-Хем, Каа-Хем, Тожу районнардан өскелер аңгыс аңдарылгазынга кирбээн.

Словак национал тура халыышкынның 25 чыл ою

ЧССР-ниң элчин чөрингө парлалга конференциязы

Бо хүннерде чехословак ажылчы чоннар, а олар-биле кады демпилтелиг бүгү кижи төрелгетен, немец-фашистиг экелекчилер-биле демисеглө болгаш Чехословакияның хосталарынга чугула рольду ойнаан Словак национал тура халыышкынның 25 чыл ою байырлалдыы-биле демделгеп турар.

Август 26-да ЧССР-ниң Москвада элчин черинге болган парлалга конференциязын ол кайгамчык хүнге тураскаал болдурган.

Парлалга конференциязынга чүве чугаалаан Чехословак Социалистиг Республиканың Совет Эвилелинде элчиниң Владимир Коуцкийниң сагындырганы болза, чээрби беш чылдың мурнунда словак улус чех болгаш словак улустарның хөй чылдыг, аар, антифашистиг демиселинин дооскурунга бодунуң маадырлыг демисели-биле дузалаар дээш боо-чепсекти холга туткаш, нацистиг экелекчилерге болгаш оларның эйбыларынга удур тура халыышкынче көдүрүлүп үнген.

Ол үеде Совет Армия гитлержи шериглерин Польшаның девискээринге чылча шаап, Висла хемнин эриин калбак фронтуга эгелеп ап, ооң-биле кады Карпаттарның сонгу талакы эдектеринге чеде берген турган дээрзин элчин демделгээн. 1944 чылдың чаймынында Совет Армиянын чедип алган алдарлыг тинделгелери фашистиг армияларның Европада тыылының сандаараарынга шинтпирлиг хире-чергелин-биле дузалаан. Совет Армиянын оз тинделгелерин күлдандырган улустар пзин-биле уткаан. Совет шеритлериң чөөн чехословак кызыгаарже чоокшулап кел чорааны словак улуска деткимчени шуут көргүзүп боол турган.

Словак национал тура халыышкын гитлержилерге, Карпаттарны камгалап турган оларның армияларынын тымытына эйыллы тургусаан, немец командылал Карпаттарга бодунуң камгалалы кылдыр даанып турган дээрзин В. Коуцкий чугаалаан.

Тура халыышкын болган черже фашистиг дивизияларны фронтунун оске участокторынаа далаш-биле чоруткан, кычаңгаш сентябрының эгезинде Словакияга хөй тогүүшкүнүүг аар тулчуушкуннар эгелээн.

Словакиянын Коммунистиг партиязының төлөөлекчилери социаалладымышкын чок дузаламчыны көргүзер дугайында дилеглп Совет чазакка кирген. Совет Эвилелп ол дузаламчыны эң болдунар кыска хуусаада көргүскеп. Людвик Свобода командылаан чехословак кезекгер база тулчуушкуниче кирген, олар совет кезекгер-биле хол-холдуңдан туттунчуп алгаш, боттарының терээн чуртун фашистиг экелекчилерден чоорту хостаарын эгелээн.

Словак национал тура халыышкын чехословак улустуң национал хосталгалыг демиселиниң төөгүзүнде кезээ моңгеде алдын үнүттер-биле бижиттинин кирген боол артар дээрзин элчин демделгээн. Ол тура халыышкындан чехословак коммунистериниң болгаш бүгү патриоттарның гитлерлиг фашизмге удур демиселиниң эң чугула үе-чадазы эгелээн. Хөй санныг когаралды негээн ол демисел Прагага тура халыышкын болгаш 1945 чылдың май 9-та маадырлыг Совет Армиянын Чехословакияны хостаашы-биле доозулган. Совет улус аажок хөй когаралдарга таварлыш тургаш, бодунуң интернационалчы хүлээлгелин гүүлүнга чедир күүсеткен.

Эрткен чылдың баштайгы айларында Чехословакияга социализм тургузуунуну кайы хире улуг боо-ган хаяы айылга таварылын тур-ган болгаш ажыл-агыйлар-ла, ажылчын суурлар-ла, интеллигенция-ла, армияның болгаш улусчу милициянын шинтпирлиг хемчегларын-биле ол ораалдажымышкыннарны узуткаан. Ажылдың аңгының болгаш социалистиг мурүнениң мындыг чепсектер күжүр реакциялыг идегелгер боттарының салым-чолунга медерел билгеннер.

Владимир Коуцкий корреспондентилерниң айтырыгларынга харыылаан.

Парлалга конференциязының киржикчилерниге Словак национал тура халыышкын дугайында документалдыг медээ фильмин көргүскеп.

(СЭТА).

Маңаа Владимир Ильич Ленин чурттап чораан.

ЧУРУКТА: В. И. Ленинниң ажылдап чораан кабинединден Троицк суургазының ниити хевири.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ТАҢДЫ-УУЛАНЫҢ ЭДЕКТЕРИНДЕ

Таңды-Ууланың эдектеринде Хову-Аксыга баштайгы геологтар келгеш, ээн эзимнерге күш-ажылчы хогжумну ойнап, тайга-таскылдарны диңмиредип эгелээнден бээр 20 чыл болган. Чээрби чылдың базымнары чеже керекте бүдүрбээн дээр! Ырлжым Карахаяда «Тыва кобальт» комбинаттың капитал тудуглары дооступ, ажыглавче киирериниң бүдүүлүнде келгень— тургузучу улуг ажыл-иштиң түңнелдери, тодаргай хереченил болган. Хой муң кижи чурттаар ийи кезек ажылчын суурлар туттунган.

Кобальт комбинадының тудуунуң хуу-салымын хову-аксыжылар боттарының ходдарынга алгаш, шынап-ла, улуг үүлеви бүдүрген, бүдүрүп турар. Ӊ-ие баштай эзелчег мастери Сергей Моческович Тумен-Хөөңүң чер орумээр станогу турган хаалыг деспекте гидрометаллургия корпузу дээрже бедип үпе берген.

Комбинаттың кырында кулаш хемчээлдиг үжүтер-биле «Тыва кобальт» болур', «Комбинатты 1969 чылда ажыглалга киирер!» деп лозуңнар, чоңгу хей-аът киирип, кыйгырып турар. «Тыва кобальт» комбинат республиканың ажылчын ажыгының улуг булуңу болур. Шожут Адыяевич Иргит, Валерий Чадамбаевич Кунгаа, Александра Яковлевна Бойко олар Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп бедик атты бо тудугга чедип алган, Ак-оол Чолдак-оол, Хертек Кенден, Иргит Кара-оол орденнер-биле шаңнатканнар. Он-оң мурнакчы тудугжулар Сүрүмаа, Бугажик, Натпит-оол Хүндүлеп бижиктер-биле шаңнаткан. Комбинаттың тудуу дооступ турар бо хүннерде тудугжуларның толбаннарын маңаа демдеглеп адаайн. Кымнарны-даа үттуп болбас деп эки чаңчыл бар-ла болгай.

«Тыва кобальт тудуго эргелеп эртеп чылдың бо үезинде деңнээрге, ийи катап хой хоренгиин шиңгээдип алган. Керээлиг кол чагыг талазы-биле 88 хуу, боттарының күжү-биле 107 хуу күүселдиин ыюльда чедип алган. Баштайгы чартык чылда 12 аал чурттаар ийи каът беш бажыңны дужаараан, төп септелге мастерскаязы, руда склады, гидрометаллургия корпузун дужаарынга белеткеп турар. Соолгу үеде капитал тудугда аазап коскуу челиишкиннер бар апарган. Тудугда курлаан ырларны долу ажыглаары, тудуг материалдарын камнаары болгаш күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарып эккижиткен. Чеди айларның бүдүүлүне планын 114 хуу күүсеткен. Эштер Моңгенниң Глуховтуң, Натпит-оолдуң, Карповтуң, Соколованың бригадалары ай бүрүде планнарын ажыр күүседип турар.

Социалистиг чарышка шылгарааннар Петр Львов, Николай Сарат-оол, Анатолий Саражаков, Владимир Драгун, Вера База-оол, Ольга Горошек, Оюн Бугажык, Михаил Фидель даэш оскелерин-даа адап болур. Бо тудугжуларның эрестиг күш-ажылының ачызында «Тыва кобальт» комбинаттың тудуу чорун турар.

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Валерий Кунгаа амгы үеде амыдырал хандырыга киидизиниң бажыңнар сеңгээр бригадазында бызаңчылап турар. Сеңгелге дээрге берге дээн ажыдың бирээзи. Эш Кунгаа бодунуң эштерибиле онаашкан ажылынга эки коргузугларни чедип алган.

Комбинаттың тудуунда бир минутада-ла 35 рубльдиг ажылдары бүдүп турар. Хүнде чеже ажылдар бүдүп турарын санаары берге эвес. Тудуг организациязы бот-оруглачырылганың системазыныче шилчээни-биле, тудугжуларның ажыл төлевири 25 хуу, инженер-техниктиг ажылдакчыларның шалыңы 12 хуу оскен. Ажылдың бүдүргүлүү база бедээн.

Хову-Аксында ам шеверээшкин ажылдары кол черни ээлеп турар. Штукатуралаар, будуур, чугайлаар ажылдар дыка хой. Чижээлээрге, гидрометаллургия цехинде апаак коммунист Люба Содунамның бригадазы ажылдап турар. Бригада планнарын доктаамал ажыр күүседип келген. Люба Настык-оол, Валя Нам-Сүрүң, Диана Долаан даэш мурнакчылар берге болгаш нарын ажылдарны эки шынарлыг күүседип келгенвер. Кижи бүрүзүнүң хүнде нормазы 8 дөрбелчин метрни штукатуралаар турда, бригада ортумаа-биле 9—11 дөрбелчин метр чедирип келген.

Совет Тываның 25 чыл юбилейинге болгаш В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга тураскаадып. Тыва кобальтының Торээн чуртка бээрге—хүннүң айтырыы апаргап.

О. КОРОДА.

Ырда кирген малчын

Торгалыг[illegible] ырнаш бот тарының чаңчыл чер чурттуг чогаалчыларын — Степан Сарыг-оолду, Виктор Кок-оолду Торгалыгга ырлажып-тур.

Кадыгбайлар, Адыр-Тейлер
Кажан шагда куурарбас —
Чедм чүүн малдар шыпкан
Чечек ышкаш чалгып чыдар.
Хураганнар шимеп шыпкан
Кужур, шыктар Доргун-Бажын
Доңдуң малчын угуззалаан
Торгу-маннык хопаштар дээр.

Беш пуплеттиң баштайгы үжү бо-дур. Чогаалды «Торгалыгжыларның ыры» деп алган. Сөөү Степан Сарыг-оолдуу, аялгазы Виктор Кок-оолдуу.

Кандыг-даа кижи чонунуң макталын, алдар-хүндүткелдиң кыымак күш-ажылы, чогаадыкчы, тургузукчу чоруу-биле чедип алыр болгай. Доңгак Андреевна Доңдуң база-ла ынчаар чедип алган.

1949 чылда «Торгалыг» колхозка кирген дорааң-на, инек кадарын эгелээн. Аныяк инектериниң бир хонукта немелде деңнээн 600—700 грамм чедип турээр-дыр дээн мактадыг чоргаар, чараш ырай кирген Доңдуң, Баймр малчынарны Торгалыгга ырлажып-тур.

Доңдуң Баймр малчынарны Торгалыгга ырлажып-тур. Кадыгбайлар, Адыр-Тейлер Кажан шагда куурарбас — Чедм чүүн малдар шыпкан Чечек ышкаш чалгып чыдар. Хураганнар шимеп шыпкан Кужур, шыктар Доргун-Бажын Доңдуң малчын угуззалаан Торгу-маннык хопаштар дээр.

состерин олар баштай-ла дыңнаан. Инектерин 1951 чылга чедир кадаргаш, Доңдуң биле Баймр олар чылгычылап киирипкен. Баймры дүне чылгы маназар, бирээзи хүндүс оларны хавырып, хайгаараар турган. Үш чыл чылгычылап келгеш, 100 төрүүр бе бүрүзүнден-не чылдың-на 80—100 баш кулуннарны ап келгеш, колхозунуң баштаар черинин, чонунуң макталын алганнар.

1954 чылдан эгелеп хойжулап киирипкен. Баймр биле Доңдуң ашак-кадай бо хүннерге чедир ол-ла ажылында. Олар 15 чыл дүргузунда хойжулап келгеш, төрээн колхозунга, ооң соонда совхоз апарган «Торгалыгнга» чеже баш хойну остүрүп бербээн, дүктү кыргываан дээр. Хойжулап келген 15 чылының дүргузунда 100 баш төрүүр хойга онааштыр үргүлчү-ле 100-тен өрү санныг хураганнарны камгалап ап келгеш, чүгле ийи чылда 95-тен өрү хураган алдыган. 15 чыл иштинде бир хой бүрүзүнден-не 2,6—2,9 кг. дүктү кыргып ап келгеш.

Доңгак Андреевна Доңдуңнуң малчын салим-чаяанныг, эрес-кежээ чоруун үнелеп көргеш, аңаа Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг атты тывысканнан бээр элээн каш чыл болу бергеш. Кедээ Советтиң болгаш район Совединиң депутадынга каш удаа соңгуттуруп, малчынарның республика наадымнарынга чылдың чыгам киржип келген.

Доңгак Суваңович Байыр база-ла колхозунуң баштаар черинин, ооң соонда совхоз директициязының, районнуң партия, совет органнарының макталын, Хүндүлел бижиктерин ап келген.

Доңгак Андреевна Доңдуң биле Доңгак Суваңович Байыр олар бо чылын 100 баш төрүүр хойга онааштыр 104 хураганны камгалап алган.

Т. САЯН-ООЛ.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Д. А. ДОҢДУҢ.

Авторнуң фотозу.

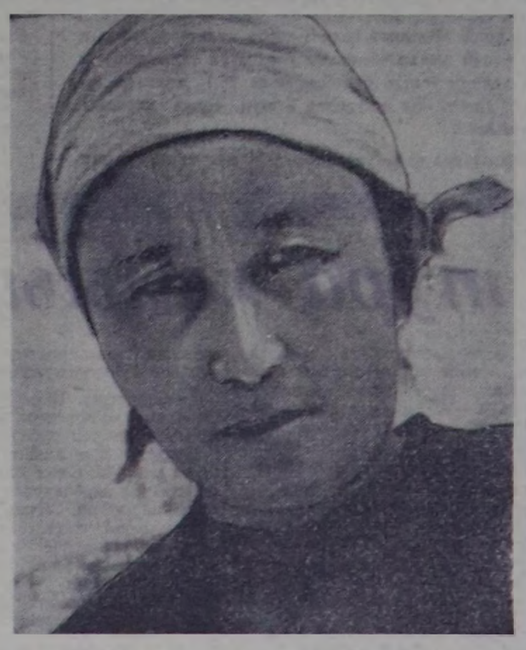

РЕВОЛЮСЧУ ТЕОРИЯНЫ ХАНЫ БИЛИП АЛЫРЫ ДЭЭШ

(Партия чырыдыышкынының системазынга чаа өөредилге чылынга)

Марксизм-ленинизм — революсчу бодалдың болгаш революсчу хөделиишкиниң мөңге дириг үндезини. Ол—бистиң үевистиң тугу, амгы үениң революсчу күштериниң бүгүүлелгелиг чепсээ. Марксизм-ленинизмге үндезилээш, совет кижилерни бодунуң Төрээн чуртунуң политика талазы-биле медерелдиг патриоттары, интернационалистер, идея талазы-биле бүзүрелдиг, коммунизм дээш идепкейлиг дайынчылар кылдыр кижизидерни ӊ коя сагыш салыышкынының бирээзи кылдыр партия көрүп турар.

Делегейде болуп турар хаңы революсчу чаартылгалар, коммунистиг тургузуушкунуңуң чедиишкиниери болгаш Совет чурттуң күүүзүнүң быжыгып турары, делегейниң социалистиг системазының, национал-хоталгалыг шимчээшкиниң буруулгаар базымының өзүп турары болгаш империализмге удур чидиг аңгы демисели бистиң дививистиң социал шынарын өскерткен, марксизм-ленинчи өөредигниң шынныын болгаш коммунизмниң идеязының тпилелгелиг базымың, амыдыралчызын бүзүрелдин-биле көргүзүп турар.

Марксизм-ленинизмниң идейлиг байлаан идепкейлиг пропагандалаарын, хаңызы-биле илередиирип болгаш хөгжүдерин, революсчу теориянның арыг болуру дээш демисежирин СЭКП бодунуң идыктыг интернационалчы хүүзелгеан кылдыр көрүп турар. К. Маркстың, Ф. Энгельстиң, В. И. Ленинниң өөредиппиң быжыг үндезинниге даянмышаан, Ленин, бистиң партиявыс, ооң Төп Комитедиң чогаадыкчы улуг ажылды чорудуп, коммунизм тургузуушкунуңуң ӊ чугула теоретиктиг болгаш практиктиг сорулгаларын чедиишкинниң-биле шинтпирлеп, инитилел харылзааларының бүгү комплекизин удуртурунуң эртемге үндезилээн принциптерин база арганарын ажылдап кылып, амыдыралга боттандырып турар.

Партия болза ооң бүгү идеологтуг ажылы амгы үениң онза чугула айтырыгларынга таарышкан туруун дээш оралдажып турар. Идея талазы-биле эптеп чок демисел, өскө үзелдер болгаш бодалдарга удур эптеп чок туржуру—пропагандың онза мөзүү, идеологтуг ажыл-чорудулгазының чогаадыкчы үгаан-бодалын хөгжүдериниң дээре аргазы болур.

I.

«Ленинниң ажылдарын өөреницер! Реакцияга болгаш дарлалга удур, социализм болгаш тайбың дээш деп-иселге сорук киришкиниңниң төнмес үндезинин олардан тып алыр силер. Олар-биле танышар чорук бистиң үениң революсчу перспективаларын тодаргайы-биле көөр дугайында аныяк салгакчыларга дузалаар. Ленинизмниң чедиишкиннерин, социалистиг чурттарның, коммунистиг партияларның, бүгү революсчу күштериниң чедиишкиннерин, калбаа-биле пропагандалаңар!» — деп, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага болган Төвүлел хуралының Кыйгырыында чугаалаан.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга белеткеп —партияның идеологтуг ажылында, марксизм-ленинизмни пропагандалаарында чаа чугула чада болур. Ленинчи юбилейге белеткенипшаан, партия организациялары революсчу теорияның ханы билиглерин шиңгээдип алыр талазы-биле коммунистерге дузалап турар. Бо хүннерде онза кичээнгей Владимир Ильич Ленинниң ажылдарынче, идея талазы-биле ооң гениалдыг салгалынче угландыртынган.

Коммунистиң хүзээлгези — ленинизмни чүткүлүүр-биле, хүн бүргүзүнде шиңгээдип алыры, революсчу теорияның утказын хажыдар дээр кандыг-даа оралдажыышкыннарны сойгалап илередири, ооң ырыг болуру дээш эптеп чок демиселди чорудары болур.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң соонда коммунистерниң марксизм-ленинчи өөредилгезин, идея талазы-биле дадыгыышкының улам экижидерииге эвээш эвес ажыл кылдыгаан. Өөредилгениң яңзы-бүрү хевирлериниге марксизм-ленинизмниң кол кезектерин дес-дараалашкак шиңгээдип алырының перспективазын кижилерниң белеткелиниң деңнелии болгаш сонуургалдарын барымдаалап турган тодарадып турар, партия чырыдыышкының ыңдыг ылавылалдыг системазын СЭКП Төп Комитедиң ажылдап кылган болгаш иештердип турар. Кадрларның идейлиг дадыгыышкыныче, пропагандистерни шилип алырынче тиг шимчээшкиниң сырый каттыжыышкының болгаш буржуаз идеологияга удур демиселдиң дугайында чогаалдарынга кады чугаалажылгалар, теоретиктиг конференциялар кылыры калбаа-биле практикалап турган.

Хөй комсомол организацияларыга ленинчи чогаалдар-биле ленинчи кичээлдер: хевирлиг кичээлдер, теоретиктиг конференциялар артыкылаан, оларга партияның хоочун кижилерин, эртемденнерни, бүдүрүлгениң мурнакчыларын болгаш чаартыкчыларын чалап ап турган.

Ленинчи комчулгалар, лекторилар, улусчу университеттер, коммунистиг күш-ажылдың школалары ышкаш, ажылдың ыңдыг массалыг хевирлери чер болганга тыптып, быжыглаып турган. Ленинчи билиглериниң улусчу университеттерни чедиишкиниг ажылдап турган. Ленинчи улусчу школалар улам нептереп турар.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга белеткел болза пропаганданың идей-политиктиг деңнелиниң, ооң дээштиниң, кижилериниң үгааннарынга болгаш чүректеринге ооң политиктиг болгаш сеткил хайныышкынныг салдарының дугайында онза сагыш салырын негеп турар. Партийжи өөредилгениң системазынга кичээл бүрүзү ленинчи темага холбашкан, ажылчы чоннарның оргузуунга лекция, илеткел, чугаалаан чугаа бүрүзү шынарының талазы-биле ханы, хевирлиниң талазы-биле билдингир болур ужурлуг. Марксизм-ленинчи теорияның утка бодалдарын тайылбырлап турган, ленинизмниң буржуаз удурланыкчыларының мөге ңүүлдүг теорияларын болгаш ревизионистерниң антиленинчи үзелдерин сойгалап илередиишаан, ол утка бодалдарның шынныын, түр эвес, мөңге ужур-дузаазын бүзүрелдин-биле бадыткап барымдаажыдары чугула.

Марксизм-ленинизмниң бистиң бөгүнгү херектеривис-биле чарылбас холбазалыын пропаганданың бүгү-ле чепсектери-биле көргүзери, теорияны практикага шын ажыглаарынга коммунистерни, бүгү совет кижилерни өөредири, удуртулганың ленинчи принциптерин партийжи, күүзүне болгаш ажыл-агыйжы ажыл-чорудулганың бүгү талаларын кадрлар шиңгээдип алган турарын чедип алыры эргежок чугула. Ленинизмге өөрениири — ол дээрге коммунист бүргүзүнүң, совет кижи бүргүзүнүң ооң идеяларын улам хаңызы-биле шиңгээдип алыры, ооң принциптерин амыдыралдың, демиселдиң болгаш чогаадыкчы ажылдың кол принциптерин кылдыр хүзээп алыры, ленинчи чагыгларга бодунуң шынчызын, коммунисчи бүзүрелдиг чорууп, совет патриотизмниң болгаш интернационализмниң улам улуу-биле быжыглаары болур.

II.

Чыгдынып мөөнеттиңген дуржулганы болгаш партия организациялары-ның, пропагандистерниң саналдарын барымдаалап көргеш, чаа 1969—1970 өөредилге чылындан эгелээш, өөредилгениң бүгү хевирлериниң өөредилге планнарына болгаш программаларына чогуур немелделерни кылып турар. Ам эгелээр өөредилге чылының кол онза чүүлү болза, ленинчи теоретиктиг салгалды хаңызы-биле шиңгээдип алыры, делегейниң революсчу чорудулгазының хөгжүлдезинниң ойү келген айтырыгларын, делегейниң коммунистиг шимчээшкиниңниң чаңгыс эвин, революстуг теорияның арыг болуру дээш, барыын болгаш «чөөң» оппортунизмге, маонизмниң антимарксисчи болгаш антисоветтиг шугумунга удур СЭКП-ниң болгаш марксисчи-ленинчи өскө-даа партияларның демиселии өөренири болур.

Партийжи өөредилгениң бүгү хевирлериниң программаларын, өөредилге планнарын кадбартыры көрдүнүп турар, ынчаарга ону боттандырарда, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Төвүлел хуралының (1969 ч.) документилериниң, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга СЭКП-ниң материалдарының, социализм биле империализмниң аразында идеологтуг демиселдиң айтырыгларының талазы-биле немелде кичээлдерин, лекцияларны, кады чугаалажылгыларны болгаш теоретиктиг конференцияларны ол программаларга, өөредилге планнарынга киирип турган боттандырар.

Коммунистерниң болгаш партия өжүгүнү эвес активтиң СЭКП-ниң политиказын улам ханы өөренирин хандырар сорулгазы-биле бо өөредилге чылындан эгелээш, эге политшколаларга В. И. Ленинниң биографиязының болгаш политиктиг билиглериниң үндезиннерин өөренир курс-биле чөргелештир, партияның шинтпирлерин болгаш документилерин өөренирин киирген. Келир өөредилге чылы болза В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга юбилейлиг материалдарны база политшколаларның өөредилге планнарын барымдаалап көрүп турган, тус-тус ленинчи чогаалдарны өөренирииге холбашкан болур.

Марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школаларга өөредилге программазынга чаа үүлдү— эртемниг коммунизмниң айтырыгларын өөренирин немээр. Эртемниг коммунизмниң курузун өөренирин болза партия төөгүзүнүң, марксизм-ленинчи философияның, политиктиг экономияның талазы-биле алдынган билиглерге үндезилээш тургуступар. Коммунистиг тургузуушкунуңуң теориязының болгаш практиказының өйү келген айтырыгларынга үндезилээш турган. Ленинизмге өөрениири — ол дээрге коммунист бүргүзүнүң, совет кижи бүргүзүнүң ооң идеяларын улам хаңызы-биле шиңгээдип алыры, ооң принциптерин амыдыралдың, демиселдиң болгаш чогаадыкчы ажылдың кол принциптерин кылдыр хүзээп алыры, ленинчи чагыгларга бодунуң шынчызын, коммунисчи бүзүрелдиг чорууп, совет патриотизмниң болгаш интернационализмниң улам улуу-биле быжыглаары болур.

III.

Чыгдынып мөөнеттиңген дуржулганы болгаш партия организациялары-ның, пропагандистерниң саналдарын барымдаалап көргеш, чаа 1969—1970 өөредилге чылындан эгелээш, өөредилгениң бүгү хевирлериниң өөредилге планнарына болгаш программаларына чогуур немелделерни кылып турар. Ам эгелээр өөредилге чылының кол онза чүүлү болза, ленинчи теоретиктиг салгалды хаңызы-биле шиңгээдип алыры, делегейниң революсчу чорудулгазының хөгжүлдезинниң ойү келген айтырыгларын, делегейниң коммунистиг шимчээшкиниңниң чаңгыс эвин, революстуг теорияның арыг болуру дээш, барыын болгаш «чөөң» оппортунизмге, маонизмниң антимарксисчи болгаш антисоветтиг шугумунга удур СЭКП-ниң болгаш марксисчи-ленинчи өскө-даа партияларның демиселии өөренири болур.

Партийжи өөредилгениң бүгү хевирлериниң программаларын, өөредилге планнарын кадбартыры көрдүнүп турар, ынчаарга ону боттандырарда, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Төвүлел хуралының (1969 ч.) документилериниң, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга СЭКП-ниң материалдарының, социализм биле империализмниң аразында идеологтуг демиселдиң айтырыгларының талазы-биле немелде кичээлдерин, лекцияларны, кады чугаалажылгыларны болгаш теоретиктиг конференцияларны ол программаларга, өөредилге планнарынга киирип турган боттандырар.

Коммунистерниң болгаш партия өжүгүнү эвес активтиң СЭКП-ниң политиказын улам ханы өөренирин хандырар сорулгазы-биле бо өөредилге чылындан эгелээш, эге политшколаларга В. И. Ленинниң биографиязының болгаш политиктиг билиглериниң үндезиннерин өөренир курс-биле чөргелештир, партияның шинтпирлерин болгаш документилерин өөренирин киирген. Келир өөредилге чылы болза В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга юбилейлиг материалдарны база политшколаларның өөредилге планнарын барымдаалап көрүп турган, тус-тус ленинчи чогаалдарны өөренирииге холбашкан болур.

Марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школаларга өөредилге программазынга чаа үүлдү— эртемниг коммунизмниң айтырыгларын өөренирин немээр. Эртемниг коммунизмниң курузун өөренирин болза партия төөгүзүнүң, марксизм-ленинчи философияның, политиктиг экономияның талазы-биле алдынган билиглерге үндезилээш тургуступар. Коммунистиг тургузуушкунуңуң теориязының болгаш практиказының өйү келген айтырыгларынга үндезилээш турган. Ленинизмге өөрениири — ол дээрге коммунист бүргүзүнүң, совет кижи бүргүзүнүң ооң идеяларын улам хаңызы-биле шиңгээдип алыры, ооң принциптерин амыдыралдың, демиселдиң болгаш чогаадыкчы ажылдың кол принциптерин кылдыр хүзээп алыры, ленинчи чагыгларга бодунуң шынчызын, коммунисчи бүзүрелдиг чорууп, совет патриотизмниң болгаш интернационализмниң улам улуу-биле быжыглаары болур.

IV.

Чыгдынып мөөнеттиңген дуржулганы болгаш партия организациялары-ның, пропагандистерниң саналдарын барымдаалап көргеш, чаа 1969—1970 өөредилге чылындан эгелээш, өөредилгениң бүгү хевирлериниң өөредилге планнарына болгаш программаларына чогуур немелделерни кылып турар. Ам эгелээр өөредилге чылының кол онза чүүлү болза, ленинчи теоретиктиг салгалды хаңызы-биле шиңгээдип алыры, делегейниң революсчу чорудулгазының хөгжүлдезинниң ойү келген айтырыгларын, делегейниң коммунистиг шимчээшкиниңниң чаңгыс эвин, революстуг теорияның арыг болуру дээш, барыын болгаш «чөөң» оппортунизмге, маонизмниң антимарксисчи болгаш антисоветтиг шугумунга удур СЭКП-ниң болгаш марксисчи-ленинчи өскө-даа партияларның демиселии өөренири болур.

Партийжи өөредилгениң бүгү хевирлериниң программаларын, өөредилге планнарын кадбартыры көрдүнүп турар, ынчаарга ону боттандырарда, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Төвүлел хуралының (1969 ч.) документилериниң, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга СЭКП-ниң материалдарының, социализм биле империализмниң аразында идеологтуг демиселдиң айтырыгларының талазы-биле немелде кичээлдерин, лекцияларны, кады чугаалажылгыларны болгаш теоретиктиг конференцияларны ол программаларга, өөредилге планнарынга киирип турган боттандырар.

Коммунистерниң болгаш партия өжүгүнү эвес активтиң СЭКП-ниң политиказын улам ханы өөренирин хандырар сорулгазы-биле бо өөредилге чылындан эгелээш, эге политшколаларга В. И. Ленинниң биографиязының болгаш политиктиг билиглериниң үндезиннерин өөренир курс-биле чөргелештир, партияның шинтпирлерин болгаш документилерин өөренирин киирген. Келир өөредилге чылы болза В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга юбилейлиг материалдарны база политшколаларның өөредилге планнарын барымдаалап көрүп турган, тус-тус ленинчи чогаалдарны өөренирииге холбашкан болур.

Марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школаларга өөредилге программазынга чаа үүлдү— эртемниг коммунизмниң айтырыгларын өөренирин немээр. Эртемниг коммунизмниң курузун өөренирин болза партия төөгүзүнүң, марксизм-ленинчи философияның, политиктиг экономияның талазы-биле алдынган билиглерге үндезилээш тургуступар. Коммунистиг тургузуушкунуңуң теориязының болгаш практиказының өйү келген айтырыгларынга үндезилээш турган. Ленинизмге өөрениири — ол дээрге коммунист бүргүзүнүң, совет кижи бүргүзүнүң ооң идеяларын улам хаңызы-биле шиңгээдип алыры, ооң принциптерин амыдыралдың, демиселдиң болгаш чогаадыкчы ажылдың кол принциптерин кылдыр хүзээп алыры, ленинчи чагыгларга бодунуң шынчызын, коммунисчи бүзүрелдиг чорууп, совет патриотизмниң болгаш интернационализмниң улам улуу-биле быжыглаары болур.

V.

Чыгдынып мөөнеттиңген дуржулганы болгаш партия организациялары-ның, пропагандистерниң саналдарын барымдаалап көргеш, чаа 1969—1970 өөредилге чылындан эгелээш, өөредилгениң бүгү хевирлериниң өөредилге планнарына болгаш программаларына чогуур немелделерни кылып турар. Ам эгелээр өөредилге чылының кол онза чүүлү болза, ленинчи теоретиктиг салгалды хаңызы-биле шиңгээдип алыры, делегейниң революсчу чорудулгазының хөгжүлдезинниң ойү келген айтырыгларын, делегейниң коммунистиг шимчээшкиниңниң чаңгыс эвин, революстуг теорияның арыг болуру дээш, барыын болгаш «чөөң» оппортунизмге, маонизмниң антимарксисчи болгаш антисоветтиг шугумунга удур СЭКП-ниң болгаш марксисчи-ленинчи өскө-даа партияларның демиселии өөренири болур.

Партийжи өөредилгениң бүгү хевирлериниң программаларын, өөредилге планнарын кадбартыры көрдүнүп турар, ынчаарга ону боттандырарда, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Төвүлел хуралының (1969 ч.) документилериниң, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга СЭКП-ниң материалдарының, социализм биле империализмниң аразында идеологтуг демиселдиң айтырыгларының талазы-биле немелде кичээлдерин, лекцияларны, кады чугаалажылгыларны болгаш теоретиктиг конференцияларны ол программаларга, өөредилге планнарынга киирип турган боттандырар.

Коммунистерниң болгаш партия өжүгүнү эвес активтиң СЭКП-ниң политиказын улам ханы өөренирин хандырар сорулгазы-биле бо өөредилге чылындан эгелээш, эге политшколаларга В. И. Ленинниң биографиязының болгаш политиктиг билиглериниң үндезиннерин өөренир курс-биле чөргелештир, партияның шинтпирлерин болгаш документилерин өөренирин киирген. Келир өөредилге чылы болза В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга юбилейлиг материалдарны база политшколаларның өөредилге планнарын барымдаалап көрүп турган, тус-тус ленинчи чогаалдарны өөренирииге холбашкан болур.

Марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школаларга өөредилге программазынга чаа үүлдү— эртемниг коммунизмниң айтырыгларын өөренирин немээр. Эртемниг коммунизмниң курузун өөренирин болза партия төөгүзүнүң, марксизм-ленинчи философияның, политиктиг экономияның талазы-биле алдынган билиглерге үндезилээш тургуступар. Коммунистиг тургузуушкунуңуң теориязының болгаш практиказының өйү келген айтырыгларынга үндезилээш турган. Ленинизмге өөрениири — ол дээрге коммунист бүргүзүнүң, совет кижи бүргүзүнүң ооң идеяларын улам хаңызы-биле шиңгээдип алыры, ооң принциптерин амыдыралдың, демиселдиң болгаш чогаадыкчы ажылдың кол принциптерин кылдыр хүзээп алыры, ленинчи чагыгларга бодунуң шынчызын, коммунисчи бүзүрелдиг чорууп, совет патриотизмниң болгаш интернационализмниң улам улуу-биле быжыглаары болур.

VI.

Чыгдынып мөөнеттиңген дуржулганы болгаш партия организациялары-ның, пропагандистерниң саналдарын барымдаалап көргеш, чаа 1969—1970 өөредилге чылындан эгелээш, өөредилгениң бүгү хевирлериниң өөредилге планнарына болгаш программаларына чогуур немелделерни кылып турар. Ам эгелээр өөредилге чылының кол онза чүүлү болза, ленинчи теоретиктиг салгалды хаңызы-биле шиңгээдип алыры, делегейниң революсчу чорудулгазының хөгжүлдезинниң ойү келген айтырыгларын, делегейниң коммунистиг шимчээшкиниңниң чаңгыс эвин, революстуг теорияның арыг болуру дээш, барыын болгаш «чөөң» оппортунизмге, маонизмниң антимарксисчи болгаш антисоветтиг шугумунга удур СЭКП-ниң болгаш марксисчи-ленинчи өскө-даа партияларның демиселии өөренири болур.

Партийжи өөредилгениң бүгү хевирлериниң программаларын, өөредилге планнарын кадбартыры көрдүнүп турар, ынчаарга ону боттандырарда, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Төвүлел хуралының (1969 ч.) документилериниң, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга СЭКП-ниң материалдарының, социализм биле империализмниң аразында идеологтуг демиселдиң айтырыгларының талазы-биле немелде кичээлдерин, лекцияларны, кады чугаалажылгыларны болгаш теоретиктиг конференцияларны ол программаларга, өөредилге планнарынга киирип турган боттандырар.

Коммунистерниң болгаш партия өжүгүнү эвес активтиң СЭКП-ниң политиказын улам ханы өөренирин хандырар сорулгазы-биле бо өөредилге чылындан эгелээш, эге политшколаларга В. И. Ленинниң биографиязының болгаш политиктиг билиглериниң үндезиннерин өөренир курс-биле чөргелештир, партияның шинтпирлерин болгаш документилерин өөренирин киирген. Келир өөредилге чылы болза В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга юбилейлиг материалдарны база политшколаларның өөредилге планнарын барымдаалап көрүп турган, тус-тус ленинчи чогаалдарны өөренирииге холбашкан болур.

Марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школаларга өөредилге программазынга чаа үүлдү— эртемниг коммунизмниң айтырыгларын өөренирин немээр. Эртемниг коммунизмниң курузун өөренирин болза партия төөгүзүнүң, марксизм-ленинчи философияның, политиктиг экономияның талазы-биле алдынган билиглерге үндезилээш тургуступар. Коммунистиг тургузуушкунуңуң теориязының болгаш практиказының өйү келген айтырыгларынга үндезилээш турган. Ленинизмге өөрениири — ол дээрге коммунист бүргүзүнүң, совет кижи бүргүзүнүң ооң идеяларын улам хаңызы-биле шиңгээдип алыры, ооң принциптерин амыдыралдың, демиселдиң болгаш чогаадыкчы ажылдың кол принциптерин кылдыр хүзээп алыры, ленинчи чагыгларга бодунуң шынчызын, коммунисчи бүзүрелдиг чорууп, совет патриотизмниң болгаш интернационализмниң улам улуу-биле быжыглаары болур.

VII.

Чыгдынып мөөнеттиңген дуржулганы болгаш партия организациялары-ның, пропагандистерниң саналдарын барымдаалап көргеш, чаа 1969—1970 өөредилге чылындан эгелээш, өөредилгениң бүгү хевирлериниң өөредилге планнарына болгаш программаларына чогуур немелделерни кылып турар. Ам эгелээр өөредилге чылының кол онза чүүлү болза, ленинчи теоретиктиг салгалды хаңызы-биле шиңгээдип алыры, делегейниң революсчу чорудулгазының хөгжүлдезинниң ойү келген айтырыгларын, делегейниң коммунистиг шимчээшкиниңниң чаңгыс эвин, революстуг теорияның арыг болуру дээш, барыын болгаш «чөөң» оппортунизмге, маонизмниң антимарксисчи болгаш антисоветтиг шугумунга удур СЭКП-ниң болгаш марксисчи-ленинчи өскө-даа партияларның демиселии өөренири болур.

Партийжи өөредилгениң бүгү хевирлериниң программаларын, өөредилге планнарын кадбартыры көрдүнүп турар, ынчаарга ону боттандырарда, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Төвүлел хуралының (1969 ч.) документилериниң, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга СЭКП-ниң материалдарының, социализм биле империализмниң аразында идеологтуг демиселдиң айтырыгларының талазы-биле немелде кичээлдерин, лекцияларны, кады чугаалажылгыларны болгаш теоретиктиг конференцияларны ол программаларга, өөредилге планнарынга киирип турган боттандырар.

Коммунистерниң болгаш партия өжүгүнү эвес активтиң СЭКП-ниң политиказын улам ханы өөренирин хандырар сорулгазы-биле бо өөредилге чылындан эгелээш, эге политшколаларга В. И. Ленинниң биографиязының болгаш политиктиг билиглериниң үндезиннерин өөренир курс-биле чөргелештир, партияның шинтпирлерин болгаш документилерин өөренирин киирген. Келир өөредилге чылы болза В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга юбилейлиг материалдарны база политшколаларның өөредилге планнарын барымдаалап көрүп турган, тус-тус ленинчи чогаалдарны өөренирииге холбашкан болур.

Марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школаларга өөредилге программазынга чаа үүлдү— эртемниг коммунизмниң айтырыгларын өөренирин немээр. Эртемниг коммунизмниң курузун өөренирин болза партия төөгүзүнүң, марксизм-ленинчи философияның, политиктиг экономияның талазы-биле алдынган билиглерге үндезилээш тургуступар. Коммунистиг тургузуушкунуңуң теориязының болгаш практиказының өйү келген айтырыгларынга үндезилээш турган. Ленинизмге өөрениири — ол дээрге коммунист бүргүзүнүң, совет кижи бүргүзүнүң ооң идеяларын улам хаңызы-биле шиңгээдип алыры, ооң принциптерин амыдыралдың, демиселдиң болгаш чогаадыкчы ажылдың кол принциптерин кылдыр хүзээп алыры, ленинчи чагыгларга бодунуң шынчызын, коммунисчи бүзүрелдиг чорууп, совет патриотизмниң болгаш интернационализмниң улам улуу-биле быжыглаары болур.

VIII.

Чыгдынып мөөнеттиңген дуржулганы болгаш партия организациялары-ның, пропагандистерниң саналдарын барымдаалап көргеш, чаа 1969—1970 өөредилге чылындан эгелээш, өөредилгениң бүгү хевирлериниң өөредилге планнарына болгаш программаларына чогуур немелделерни кылып турар. Ам эгелээр өөредилге чылының кол онза чүүлү болза, ленинчи теоретиктиг салгалды хаңызы-биле шиңгээдип алыры, делегейниң революсчу чорудулгазының хөгжүлдезинниң ойү келген айтырыгларын, делегейниң коммунистиг шимчээшкиниңниң чаңгыс эвин, революстуг теорияның арыг

Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» кодээ ажыл-агый артелиниң механизаторлары Хадамба Даш-оол, Оюн Мөңге олар чаа дүжүттүң ажаалдазынга киржир техника белет келинге идепкейлиг киржип, хүн бүрүнүң планныг даалгазын үргүлүү ажыр күүседип келген.

ЧУРУКТА: (оң талазындан солагай талазынче) Хадамба Даш-оол биле Оюн Мөңге оларның сөөлгү комбайнны септеп турары.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Аныяктар амыдыралы

ТӨЛЕПТИГ УТКУУРЛАР

Бай-Тайга районнуң комсомолчулары болган аныктары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга, Совет Тыванып 25 чыл ошинга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш бедиткен социалистиг хүлээлтелерни алган ажылдап турарлар. Районнуң чүгле кодээ ажыл-агыйында аныяк оолдар, кыстар доктаамал хаара түттүнган. Оларның иштинден хөвү ажылында 139, мал ажылында 76, машина. трактор башкарылгазында 60 комсомолчу бар.

Социалистиг чарыштың мурнакчылары көвүдел турар. «Тээли» совхозтуң комсомол комитединиң организастап тургусканы механизастаттынган комплексилиг хөвү бригадазы, сиген шөлдериниде звенолары бедик көргүзүлгелерни чедип ап турар. Механизаторлар Александр Ламажык, Семис-оол Иргит, Мокур-оол Куулар хүн нормазын 130 хуудан кудулаттайн келген.

ССРЭ-нин Дээди Совединиң депутады Мукайлы Маадыр-оолуң улуртканы Тейлерде комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазынга коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты тывыскан. Ол-ла совхозтуң Эвр-Хавакта' сүт-баразын фермазы 60 чылдың бирги кварталынга республиканың комсомолчу-аныяктар фермаларының аразынга эки көргүзүлгө болганы дээш ВЛКСМ Тыва өбкомунуң шилчиир Кызыл тугун эдилеп турган.

Бо чылдың эгезинден бээр районнуң аныяктары 136 тонна демир кескиндизин чыгган, сууг чаагайжылыгазынга 6900 дес ыяштарны олуруткан, 1750 рубльдиң чечен чөгаал номнарын тараткан, 81 аныяк сакманшактеринң күжү-биле 11937 баш чаш хураганны доруктурган. Оон аңгыда районнуң чартык чылда күргенге эът, сүт, лүк саларын ажыр күүсеткенинде аныяктарның үлүг эвээш эвес. Амгы үеде аныяктар мал чеминиң белет-келинде хаара түттүнган.

«Мурнакчы» колхозта комсомол комители (секретары Кара-кыс Оюржак) социалистиг чарышты бедик деңнелге чоруп, солун ажыл-херектерни бүдүрүп турар. Аныяк кижилерни мал ажылынче дидимнибиле чорудуп турарынган, ажыл-агыйда комсомолчу малчыннарның саны дыка өскен. Оларның көргүзүглери эки. Михаил Хертек бо чылын 100 хойга оналаштыр 96 хураганны менди доруктургаш, бир хойдан-на 2 килограмм дүктү алган, болдуңуң күжү-биле 15 тонна сигенни белеткээн. Эртекен часкы тарылга үезинде комсомол комитединиң инициативазы-биле 18 кижи составтыг комсомолчу кыстарның бригадазын организастаан. Олар эргижирээн суггат бүгаларының унун, тарылга шөлдериниң хараган. дажын ашаларынга идепкейлиг кырыкеш, колхоз баштаар черинден мактаткан.

Бай-Тайганың аныяктары культурлуг дыштанылга талазы-биле база-да хөй түүлдерни кылып келген. Чоокку үеде районнуң Культура бажыңынга «Кижинин чаражы чүдел?» деп диспут солун эрткен. «Тээли» совхозтуң болган район төвүнүң аныяктарының, «Мурнакчы» колхозтуң агитквартираларының аразынга түс-туста уран чүүл көргүзүглери болгулаан. Районнуң аныяктары ажыл-ижи, хөглүг ырлары-биле ленинчи юбилейни уткуурунче чоруп орар.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.
«Шының» штаттан дашкаар корреспондентизи.

делегей бо хүннерде

КАЙГАМЧЫК ЧЫЛ ОЮНГА

ПРАГА. (СЭТА). Чехословак улустуң антифашистиг демиселиниң төөгүзүнге алдарлыг арын боон киргеи Словак национал тура халымшкынның 25 чыл ошинга аныяктың чоннарның тураскаал болдурган массалыг чыскаалдары, хуралдары болган митингилери бо хүиверде Чехословакиниың хоорайларында болган кодээ суурларында эртип турар.

Даймының совет хоочун киржикчилерн, Совет-чехословак найырал ниитилелиниң төлээлери байырлалдарга киржип турар.

Август 26-да Прагада «Люцерна» залга ол кайгамчык чыл ошинга тураскаал болдурган байырлыг хурал болган. Хуралга чыылганнар Чехословакиниың Коммунистиг партизиниң удурткучулары — ЧКП ТК-ның Бирги секретары Г. Гусак, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүннери В. Билак, О. Черник, Э Эрбан, Я. Пиллер, Л. Штроугал олярга база партиниң болган күрүенинң өске-даа коскү ажылдакчыларынга чүректиң ханыындан байырны чедирген. Хүндүлүг аалчыларның аразында Словак Социалистиг Республиканың пайызылалы — Братислааның төлээлери база бар.

Совет Эвилелиниң төлээлекчилерни — ССРЭ-ниң ЧССР-де элчизин С. В. Червоненкону болган Совет Эвилелиниң Маршалы С. К. Тимошенко баштадыр дайыының хоочун киржикчилерниң Совет комитединиң төлээлерни хуралдың киржикчилерни чүректиң ханыындан уткаан.

ЧССР-ниң чазаашың Даргазының ораапчызы С. Фалтин хуралга чүве чугаалаан. Словак национал тура халымшкынның төөгүзүнүң дугайын, хостуг болган хамаарышпас чехословак күрүенинң тургустунарынга оон ролюнуң дугайын ол чугаалаан. Фашистиг эжелелден чурттуг хостаан тиилекчи Совет Армияга чүректиң ханыындан өөрүн четтиринишкинни чехословак улус илергейлеп турар дээрзин ол демдеглээн.

Чөөн-Словак областың төвү — Кошице хоорайның чурттакчылары Словак национал тура халымшкынның оюн улуг баймрлал кылдыр демдеглеп турар. Область, район, хоорай партия болган күрүве органнарының база Национал фронтунуң органнарының байырлыг хуралына чүве чугаалаан турган. СКП Чөөн-Словак область комитединиң бирги секретары Я. Косцелниский демдеглээни болза, планда Чехословакиниың хөжудактай черн чорааи Чөөн-Словак область фашистиг эжелелден чурттуң хостаган соонда бодунуң овуруи чаартканын.

Айыыл чон чоруктуң органнарының алдарлыг ажылдакчыларының Братислава база байырлыг хуралына Словак Социалистиг Республиканың иштики херектер министри генерал-майор Э. Пепик илеткел кылган. Словак национал тура халымшкынның болган Совет Эвилелиниң дузалажучызының ужур-дузаазын ол демдеглээн.

Клемент Готвальд аттыг партизан бригадазының планнагы дайынчылары болган командирлери словак Добщине хоорайга пайызалчы ужуражышкынга чыылган. Ол бригаданың фашистер-биле демиселге амы-тынындан чарылган партизаннарының тураскаалды ында ажыктаан. Ужуражышкынның хөй киржикчилеринге, оон иштинде тос совет партизан командирлерге тураскаал медальдарын тыскан.

Кайгамчык чыл ошинга тураскаал болдурган хуралдарга болган митингилерге партияның болган чазактың политиказын деткээн резолюцияны хүлээп ап турар.

ҮНЕЛИГ САКТЫЫШКЫН

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның ажылчы чоннарының орду-зуунуң музейи Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болур ошинга тураскаал болдуртан делгизирии белеткеп турар. Музейниң ажылдакчылары бүгү делегейниң пролетарвадының баштыңчызының амыдыралы болган ажыла-чорудулгазы-биле холбашкан төөгүлүг болуушчымын. Октябрьның социалистиг Улуг революциязы-биле холбашкан төөгүлүг болуушкуннарының хереченлеря кижилер-биле ужуражышкынны оргапизастап турар.

Ордуга организастаан кежээге балүк хоочун куба революсчулар келген. Оларның бирээзи Анхел Трилью бодунуң сактышкынларын ужуражышкынга чугаалаан. 1918 чылда Гаванага май бирде болган митингиге оруе пролетарпатка чорудар байырлыг телеграмманы ол номчаан. Пролетарлың интернационализминиң ёзазузига шыиы куба ажылчы чоннар Россига Октябрь революциязының тиилелиниң өөрүшкү-биле уткаан. Боттарының телеграммазынга олар Россиниың ажылчынпарының болган тараачыпаларының В. И. Ленинге баштаткан баштайгы чазаапга чедишкиннерни болган үреттүнелдиг ажыл-чорудулганы күүсеп.

Тодаргай чижектер-биле Анхел Трилью Октябрьның социалистиг Улуг революциязы куба революсчуларыны болган демократтарны канчаар сорук киргенин, чайбың болган чер дугайында ленинчи декреттерни куба улус канчаар изилбиле уткаанын, Кубага революстуг шимчээшкинниң хогжүлдезинге дузалганын көргүскен.

Эп-сеткил каттыштырылгазы

ХЕЛЬСИНКИ. СЭТА-ның корреспондентиниң В. Лесниниың дамчыткаиы болзо:

Хельсинкиде Хаканиементорн шолго 4.000 ажыг кижи чыылган, анда вьетнам улустуң маадырлыг демиселн-биле эп-сеткил каттыштырылгазының митингизин болган. Аныяктарның болган студентилериниң Вьетнам-биле эп-сеткил каттыштырылгазының ында боон турар бүгү делегей ужуражышкынының төлээлеря, фин ажылчы чоннар ада киришкен. Фин болган өске-даа дыдарта биижээн плакаттарны болган лозуңнарны чер болганда аскан: «Муиуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтуау желгерезин!», «Вьетнам — вьетнамнарга!», «Америк империализмни чыда шавар бис!». ВДР-ниң болган Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтуазуның кызыл туктары киискип турган.

Финляндияның металлистер профэвилелиниң даргазының орапакчызы Эдвин Салонен митингиии ажыттаан. Финляндияның профэвиледдери Вьетнамда бомбалаашкыны болган дайын чорудулгаларын соксадыр. Вьетнамдан бүгү шеригелерни бүрүн үндүрер дээш доктаамал гуржуп турар дээрзин ол чугаалаан.

Мурнуу Вьетнамның аныяктарының болган студентилериниң төлээлериниң удуртукчузу Чан Вэи Ан боттарының төрээи чуртунуң хосталгазы болган хамаарышпас чоруу дээш Вьетнамның аныяктарының десписелиниң дугайын чугаалаан. «Бүгү делегейниң, оон иштинде Финляндияның аныяктарының каттышкан күшенишкиннери национал хосталга болган хамаарышпас чоруу дээш Вьетнамның улусунуң бүрүн тиилелгенинге дузалаар дээрзинге бүүредиг бис» деп, ол демдеглээн.

Совет аныяктарның төлээлериниң баштыңы ССРЭ-ниң Аныяктар организацияларының комитединиң даргазы Г. И. Янаевке сөс берген. «Вьетнам улустуң тиилелгенин дээш аныяктарның болган студентилериниң хөделишкиннериниң бүгү делегей кампаниязы улуг чедишкинии чедип ялган деп бөгүи бүүредибиле медегзеп болур бис. Бо кампания аныяктарның болган студентилериниң чүс-чүс янды-бүрү организацияларын Вьетнамны деткнир демиселге мобилизастаан шыдаан» деп, ол чугаалаан.

Митингиниң киржиичилерн ВДР-ниң Президентизи Хо Ши Минге, Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтуазуның ТК-ның Президиумуның даргазы Нгуен Хыу Тхога болган Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг чазаанның даргазы Хюнь Тан Фатна баймрлыг телеграммаларны чорутнан.

Согуушкуннар шыңгыыраан

Парлалганың хосталга агеатилелиниң Мурнуу Вьетнамдан ыыдлатканы болза, сөөлгү үеде хосталганың Улусчу чепсектиг күштери Мурнуу Вьетнамның бүгү девискээрииге америк-сайгон шериглерге удур дайынчы чорудулгаларын ээлээп идепкейликтиен. Боттарының холунга инициативаны тутушкаан, мурнуувьетнам патриоттар дайынга дириг күш болган техника талазы-биле улуг иогараддарны таварыштырып турар.

Август 11-деи 18-га чедир Бенче можуга болган тулчуушкуннарның үезинде хосталганың Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары америк-сайгон шериглериниң 700 хире солдадын болган офицерии сандан ундүрген, дайзынның 5 шериг машиназын узутнаан болган 2 самолёдун дүжүр атнаан.

Август 18—19-та Куангнам можуиуң соңгу талазында болган тулчуушкуннарга мурнуу-вьетнам патриоттар 200 америк шериг албанныларны өлүрген болган болыгаан. 7 самолёттуг болган вертолёттуг дүжүр атнаи, хөй санныг боопчепсектн хунаан алган.

Август 20-де Бинь-Лонг можуда № 13 стратегиг оруккз 35 минутада болган тулчуушкуига патриоттар 200 ажыг америк солдатты болган офицерии сыскаалдан үндүрген, 69 шериг машиназын узуткаан, дайзынның 8 самолёдун болган вертолёдун дүжүр атнаи.

(СЭТА).

Кыдатта болуушкуннар

Пекиидеи келген дыңнадыгларны ёзугаар алырга, август 3-те маочуларның совет кызыгаарга үүлгеткен чепсектиг чоңгээзиниң соопда дораан эгелээи антисоветтиг кампания Кыдатта мурнуида көзүлбээн хемчээл-биле үргүлүүлеп турар. Бүгү чурттуң хоорайлар шөлдеринде, заводтарда, бүдүрүгелерде болган школаларда митингилер эртип турар, оларга маочу ораторлар кыытаарта болган сөөлгү чоңгээниң дугайында хоозун бодаалы чоннуң оргузунга тарадып, Совет Эвилелин нүүдедп, ону «агрессия» болган «империализм» деп буруудадып турар. Антисоветтиг калчаараан шуугаазыннар пекин солуннарының будуи арынпарында долган. Бо антисоветтиг пропагапданы радиога шериглер кылаштары болган антисоветтиг ырлар-биле холуштур соксаал чокка дамчыдып турар. Мао Цзэ-дуниуң чоок кижилери Совет чуртту «кызыгаар чокка көөр хөөп чок чоруктуу» кыдат улустуң медерелиниг сиңдирип киирерин боттарының пропагандистеринге ажыы-биле даскаи.

Бо бүжар-чүдек кампанияның органнзакчыларының салган лозуңнарын ёзугаар алырга, маочулар боттарының иштики нарын айтырыгларын антисоветтиг калчаараашкынның дузазы-биле шинтипрлээрин орайдажып турар. Боттарының хүрээленнинге бөлүгледерииң аразында соксаал чок шош-содаапы чайладыр. Мао Цзэ-дуниуң утланышкынынга кандыг-даа удурдажышкынны базар дээш олар шовиписчи калчаараашкынны ажыглап турар. Шанъсиге улустуң хөлээшкиннериниң дугайында, оларны базарыбиле шериглерни чоруткан дугайында, Хунань, Гуйчжоу, Хэбэй можуларда болган оске-даа районнарда маочу «ревкомнарга» удур чонпуң кодурлуушкуиериниң дугайында медээлер сөөлгү үеде келгиигээн. «Дайзын-биле демиселге улуг Мао Цзэ-дун даргазы долгандыр сырый каттыжарыныңа эргежок чугулаазының дугайын антисоветтиг митингилерге маочу пропагандистерии бооставы дунгуже алгыжып турарының ужуруда ол-дур.

«Совет айылдың» дугайында хоозуи шуугаазыннарны чурттуу улам ыиай милитаризастаарын болган «куруи улам дыңзыг курнанын» талазы-биле чаа хемчегларии чоннуң оргузунга бадыткап шинзидарынга ажыглап турар. «Бергелерден болган өлүмден кортпас», «дайзын болу бээр таварылгага белеткенир» деп авыластыг лозуңнарбиле маочулар ам кыдат тараачыннарының арткан сөөлгү тараазын хавырып ап турар. Олар чем продуктуларның болган чамдык бараанларның чедишпезин «дайзынга курлавырны тургузазының» эргежок чугулаазы-биле» шынаыктырып турар.

Антисоветтиг кампанияның дузазы-биле маочулар Мао Цзэ-дуниуң улуг күрүенирек эжелелчи идеяларын кыдат улустуң баш-мээзинге киир сиңдирерин ораддашышаан. Школаларда антисоветтиг «киижелдерге» ССРЭ-ниң Ыраакы Чөөн чүкте болган Ортаа Азияда девискээрииң ёзээи кезии Кыдаттыы боон келген болган артар-даа улуглуг дээр чүвеге школачыларны бөлиип төөредип турар. Ам маочулар боттарының чүртдевискээр талазы-биле хоозуи негелдерии «үндезии барымдаалыг» болдурары-биле калчаалыг пропагандины чурттуң иштинге-даа базы дыштыкыга-даа назбарты бөргеи. Чоокта чаа Синьхуа агентилел Африканың чамдык чурттарыиың нэйысылалдарыга бюлетеньии тараткан. Ортаа Азияның совет республикаларының улустары «Кыдат-биле сырый авиелелчо барымның» иишти күзелинге хаара туттурган деп, бюлетеньде чүлчүраан болган.

А «Жэньминь жибао» солун сөөлгү үеде парлаан антисоветтиг чүүлдериниң бирээзинге «Мао Цзэ-дуниуң идеяларының туту бүгү чер бөмбүрзөөниң кырында кинсиин үнер» деп база катаптаан.

⊙ ⊙

Делегей реакциязының чүүлдүгүлүүшкүнүге харыы кыдыр Мао Цзэ-дуниуң пропагандисчи машиназы Чехословакиниың дугайында Барыын талазың резиксизиг парлалгазының өө хоратаи хоозуи бодаалдарын болгаи Чехословак Социалистиг Республиканың, коммунистиг партизиниың база чазаазын удурткучуларынга удур бүжар күгүлдү ам база катаптап эгелээи.

(СЭТА).

Студент үлүг

Москвада күрүмениң улустар аразының харылзаазы институттуң студентилериниң отояды чайгы дыштанылгазының үезинде Чөөн-Хемчик районнуң тудугларынга ажылдап эрттирген.

— Бистиң отрядтың студентилери чайгы дыштанылгазын Тыва АССР-ге ажылдап эрттиреринн шинтпирлээш, Кызылга келиривиске Чадаанаже чоруткан. Бисти СЭКП болгаш ВЛКСМ райкомнары, райкүүском чылыы-биле хүлээп алгаш, Чадаананың кежүп чоруур механизастаттынган 463 колонназынга ажылдаарын сүмелээи. Автоколоннаның администрациязы, партия организациязы студентилерни 16 квартиралыг чурттадга башкының, 640 олуттуг үш кават школаның болгаш уруглар садының тудугларынга ажылдадыры-биле онаагаи. Кыска дыштанылгавыс үезинде улусчу тудугнуң херээнге ээлээш-даа бол, күш-ажылчы салыышкынывысты киидивис. Ол болза, бистерниң ленинчи юбилейге студенчи белээвис болур. Тудугиу тыва өңнүктеривис бистиң практикавысна бөттуг дузаны чедиргенинге өөрүп четтиргенивисти илереттивис — деп, студентилерниң тудугиу отрядының командири Юрий Литвинов чугаалады.

Барык ийи ай бичии-де ажыг үе дургузунда студентилер хамаарышнан өбъектилеринге шудургу, күш-ажылга кызыкчакай ажылдаан, 130 ажыг муң рубльдиң ажылын бүдүргеи. Отрядтың 80 ажыг студентилери боттарының партия, комсомол организацияларының (секретарлары эштер В. Патуран, В. Мешков) удуртуягазы-биле агитас-массалыг ажылдарны районнуң ажыл-ишчилериниң болгаш чадаанажыларының мурнуига кыяганнар. Аңгы-аңгы темаларлыг 68 лекцияларны номчаан, эстрастыг концерттерни 12 катап көргүскен. Районнуң комсомол активи-биле 2 удаа семинар эрттиргеи. Район аныяктарының «Салгакчылар-биле ужуражылга» деп слёдунга, Аныяктар хүнүнүң. Тудугиунуң хүнүнүң байырлалдарынга кирижип келген.

Москвачы студентилер боттарының төлептиг үлегерии күш-ажыл-биле база хөй-янчычы херээ-биле чадаанажыларга көргүскеи. Төрээн Москвазынче олар аъттанарының будуузунде Чадаананың чурттакчыларынга эстраттыг концертин бараалгаткан.

М. СЕВЕН.
«Шыныың» корр.

КӨСКҮ КАРАКТЫГЛАР

Улусчу контроль

Улуг-Хем районда 380 ажыг улусчу контролёрлары хаара туткан чер-черде контроль бөлүктери, постулары ажылдап турар. Ол дээрге улуг күш. Улусчу контролёрлар тускай эртемнигдерниң болгаш активтериниң калбак киржилгезинге даянып алгаш, чээрби үш удаа масса-лыг хыналданы чоруткан, а аргежок чугула апарганда, катап хынал-данны чорудуп, чогуур түүнелдерни чедип ап-даа турар. Болуп эрткен хыналдалар партия, совет органнарга болгаш ажыл-агыйларга улуг дузаны чедирип, оон түүнелди кылырынга, бар четпестерни чогуур үеиинде чайладырынга дузалап турар.

Тарааларны болгаш үрезиннерни кадгалап турарының хыналдазы «Найырал» совхозка часкы ажылдарның эгезинде-ле чоруттунган. Совхозтуң директнри черинің наш удаа айтышкыннары бар турбуже, Терезин бригадазының шакының складтарында үрезиннер,мал чеми тараалар чогуур үезинде арыгзаттынып, сайгартынмааны илерээи. Часкы тарылга эгелээринге чедир 120 тонна кызыл-тас үрезиии үүгүчелиигге чедир арыгзаттынмаан болгаш хораннаттынмаан турган. Черии сайзырадырынга хөрегзеттимер чеминчидглегер ажык дээрииң адаанда үрелип чыдар, кыш дургузунда шаига кандыг-даа ажылдар чоруттуумаанындан мал чеми тараалар, үрезиннер хар адаанга чыдып келген. Ол тараалар харның эриири-биле кады ел-шыкка алзып, үрелген.

Кара-Тал салбырының агроному эш Баевтиң айтышкыны-биле шаңның эргелекчизи эш Кенден үрелген тарааларны шаң иштинден үндүр сөөрткеи, оон иштинде мал чеминге ажыглап болур хөй тараа бар болган. Үрбүннүң сүт-баразы фермазының мал чеми үстүп турган. Ындыг байдал Шанчының бригадазынга база илерээи. Совхозтуң, салбырның агрономнары ону көре-тура-ла хемчег албаанындан, ол ажылагый ырак-узак черлерден мал чеми сөөртүр ужурга тавариышкан. Совхозтуң кол агроному эш Бондарь салбырларда агрономнардан негелдени кошкак тургускан. Районнуң улусчу контроль комитеди агрономнар эштер Бондарь, Баев, Терезин шаңының эргелекчизи эш Кенден оларга шыңгыы хемчег хүлээдип, чамдыктарындан айның шалың төлевирни тыртгар деп шинтпирлээн.

Районнуң улусчу контроль комитеди улуг өөредилге албан черлеринге хыналдаларны база чоруткан. Бүгү-иинти өөредилгезиниң фондузун Чааты сес чыл школазының иши эвес чарыгдап турганын. Ак-Туругнуң кадыкпылга школазынга күрүенниң өнчү-хөреңгизин бөгай кадгалап база бухгалтер учёдун сапларатканының фактыларын илереткеи. Чааты сес чыл школазының директору турган эш Б. Дуюгбан күрүенниң өнчү-хөреңгизин кадгалаларын, бүгү-иинти өөредилгезиниң фондузун шын чарыгдаарын, ону контролга алырын бөгай тургускан. Оон ужурунлан школаның автомашиназы кезектеринге чедир тоймаглаттынган болгаш школаның бир аъды читкеи Ол школаның склад эргелекчизи турган З. Кертикпеиден 155 рубльдиң аъш-чем продуктулары четпее болганын ревизия илереткеи. Оон туржуп, школа директору турган эш Дуюгбан меге документилер кылып тургаш, уругларга ишик-хеп садыл бөөр акша фондузун 250 рубльди бодунга шингээткеи. Оларның кайызы-даа ажыл хүлээлгезинден дүжүттеи болгаш Дуюгбанны партия кежигүүнүнден үндүргеи.

Ак-Туругнуң кадыкпылга школазының директору элбан дужаалын шын эвес ажыглап турар, школаның бухгалтериязында үчёт будулчак дугаймына ажылчы чоннуң хомудалдары районнуң улусчу контроль комитединге кирген. Ол хомудалдарга үндезилээш, хыналданы чоруткан, ревизиниы база кылган. Школа директорунуң контроль чогун ажыглап алгаш, ажыл-агый эргелекчизиниң, ыламгын бухгалтер эш Н. Белованың талазынган акша-хөреигнин самчылдар чоруктар турган. Школаның бухгалтери янзы-бүрү аргаларны ажыглап тургаш, хөй түүнүт акшаны бодунга ажыглаан. Өөренникчилерниң чемнинге хөрегзээри-биле 3259 кг эътти чурттакчы чоидан садыл алган, оон херек кырында киргеии 1009 кг болган. Школа столованыының үнген чемнинге бөжен хире хавапны азырап, хавап ажаакчылыг-даа турган. Оон ээдин чемге хөрегзээниниң кандыг-даа документизии кылбайн турган, хавапиың оолдарын өскээр садыглаан, оон киргеи акшаны касса документизиниге киирбээн. Районнуң улусчу контроль комитеди школа директорун шынгыы доңгуткан, ол школаның бухгалтери Н. Белованың самчыгдаи акшазын төлетпишаан, ону бухгалтер хүлээлгезинден хостаан.

Ажыл-агыйларның, бүдүрүлге болгаш албан организацин черлеринде бар четпестерни илередиргеге идепкейлиг киржип турар улусчу контролёрларга Үрбүнде пенсионер С. К. Биче-оол, Арысканда контроль бөлүүнүң даргазы Н. А. Бавзан, Эйлиг-Хемдө Т. М. Дадар-оол болгаш өскелерии-даа адаи болур. С. К. Биче-оолдуң эки киржилгезии үнелеп, Хүндүлел бижик-биле шаиаан. Алдыы-Шынаала Ондар Тос пацай четпестерни чүгле илередиргеге эвес, дээштиг хемчег алырыга бөга киржип турээр. Районнуң улусчу контроль комитединиң кежигүнү М. Н. Чусова комитеттиң даалгазын өк сеткилдиг күүседип, бодунуң санал-оналдарын чидии-биле берип турээр.

Оон-биле чергелештир районнуң улусчу контроль комитединиң, улусчу контроль бөлүктериниң болгаш оон постуларының ажылында амдаа улуг четпестер бар. Районнуң ажыл-агыйларының салбырларында, бригадаларында мал чеми белеткелиниң чорун турары эм-даа хожудаашкыныыг, дүжүт ажаан алышкынында улуг четпестер бар. Техниканың ажыглалы бөгай, хоиу-шөлдерде ажылдап турар механизаторларга таварымчалыг байдалды четчеи-биле тургузуп бербейн турар. Ындыг турбуже, контроль бөлүктерн, оон постулары хожудаашкының чылдагааннарын илереткеи, четпестерни чайладыр талазы-биле тодаргай хемчеглерни чорутпайн турар. Жданов аттыг колхозтуң Ийи-Талда контроль бөлүү (даргазы эш Чолдак-оол) ында шаң дүжүт ажаан алышкынынга белеи эвес турда-ла, ону чогуур үезинде хемчег албаан. Ол мынаш Арыг-Бажы салбырында контроль бөлүү (даргазы эш Ак-Көк) салбырның шаңында тараалар сайгартынмайн, үрелип чыдырда дээштиг салдарны чедирбээи.

Бөлүктериниң, постуларының ажылынга партийжи улуртулганы эки-жидир, практиктиг дузаны чедирип, иурнакчыларның ажыл-дүржүлгезин иептередир, партия хуралдарынга ол талазы-биле айтырыглары чугаалажып, оон күүселдезин ыпаары чер-черде партия организациялары-дан негеттинип турар.

Д. АРАКЧАА.
Улуг-Хем район.

Сонгу Ирландияже англи шериглерни киргенинин соопда ол чуртта байдал чидиглеиген. Тенниг чиңге демирлерден моондактарны Белфастың кудумчуларында тургускан.

ЧУРУКТА: англи шериглер Белфаст кудумчуларында эрткен киижилериниң эт-сеиин хынаи турлар.

АП — СЭТА-ның фотозу.

КОСМОСКА ТЫРТТЫРГАН ӨҢНҮГ ЧУРУК

Айны долгандыр ушкан болгаш бистиң планетавыс биле Айның чуруун өңнүг кылдыр тырттырган. Черже дамчыткан, автоматтыг «Зонд-7» станцияның ужудуушкунуунуң чедиишкинниг доозулганынга холбаштыр **аэрофото-чуруктар тырттырар талазы-биле түскай эртемниг, техниктиг эртемнерниң кандидады Н. П. ЛАВРОВАГА** СЭТА-ның корреспондентизи айтырыглар салган. Дээр бүүмелдерин чурукка тырттырары-биле холбашкан чамдык айтырыгларны харылап бээрин, кара-ак өңнүг кылдыр тырттырган чуруктардан өңнүг кылдыр чурукка тырттырган дүрзүлелдерниң кандыг ажыктыын болгаш Хүнүүн, планеталарның, оларның аъеринчилеринин чажыттарын билип алырынга чурук тырттырарының аргаларын ажыглаарының перспективаларын чугаалап бээрин корреспондент дилээн.

— Автоматтыг ан баштайгы «Луна—1» совет станциязы Айның талазынче салып үндүргенинден бээр бо чылдың эгезинде он чыл арткен болгай—дээш, Н. П. Лаврова оон ынай чугаалаан. Ол станция Айны оон кырындан каш-ла мун километр ырак ужуп арткеш, Хүнүң долганырының орбитазынче кирген болгаш Хүнүүн баштайгы кылымал спутнизи болуп берген. Ол-ла чылын автоматтыг «Луна-2» станция күзүн Ай кырынга Совет Эвилелиниң шүүкүмал сүлде демдээн чедиргеп. «Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели. 1959 чылдың сентябрь» деп ол сүлде демдекте бижээн. Черден ужуп үнген космос аппаратының оске дээр бүүмелин Чер сайзыралының төөгүзүнде ан баштай ужуп арткенинин соонда бир ай хире болганда автоматтыг совет ушкү «Луна-3» станция Айның Черден көзүлбес талазын ан баштай чурукка тырттырган, радиотелеметрия шүгүмүндэн ол чурукту Черже дамчыдып берген. Чуруктарга он миллион ажыг дөрбелчин километр девискээрни тырттырган. Оон ачызында Ай кырының бүтү девискээриниң сезен хүү хирезинин дугайын чугаалап болур арга бар апарган. 1965 чылдың июльда автоматтыг «Зонд-3» станция база ыңгыг сорулгаларны күүсеткен.

Ай кырының Черден көзүлбес талазын ол станциялар иелээ бүргүү-биле чурукка тырттырган. Оон артыы талазының кыры девискээриниң 19 миллион дөрбелчин километр шөлүнден бүүн чартык-ла миллион дөрбелчин километр шөл тырттырган чуруктарга кирбейн барган болган. «Зонд-3» станция бедик шынарлыг кылдыр тырттырган чуруктарны Черже дамчыткан, ынчангаш Айның Черден көзүлбес кырының хөй-хөй байдалын тодаргайлаар арга бар болган. Бистиң әртемчейивистиң чайгаар бүткен аъеринчизиниң ол кезиина шинчилээринге америк әртемденнер бөгүүг үлүг-хүүнү киирген. Оларның 1964—1965 чылдарда салып үндүргеп «Рейнджер» космос аппараттарының тырттырган, Черже дамчыткан фоточуруктарының ачызында Ай кырының бүдүш байдалын тодаргайлаар барымдаалар алдынган.

Ай кырынга барып хонарып боттандыргаш, Ай кырының дүрзүлерин фототелевизия шугумунда дамчыткылаан, автоматтыг «Луна-9» болгаш «Луна-13» станциялар Ай кырының тургузуун, онза байдалдарын шинчилээринге үлүг үлүг-хүүнү киирген.

Ай бөмбүрзээниң тургузуун совет болгаш америк Ай спутниктериниң дузазы-биле шинчилээри Айның көстүп турар болгаш артыы талазы бөмбүрзек талааларының деп әвес хемчээлиниң илередиринге чедирген. Айның Черден көзүлбес бөмбүрзек чартыы дип хөрзүнү-биле бүрүн шыптынган деп чүве тодаргайлаттынган. Көстүп турар бөмбүрзек талазында ол хөрзүн каъы «далайзыг девискээрлер» кырында 1-2 километр бедээн.

Автоматтыг совет «Зонд-5», «Зонд-6» болгаш «Зонд-7» станциялар Ай биле Черниң чуруктарын Черге чедирип берген, ажыглап болур чогум-на чаа аргаларны тып берген. Чурукка тырттырган дүрзүлелдерниң бөгүүг көргүзүглери фототелевизия дүрзүлелдериниидеп арбын болур деп чүве черле билдингир. Ынчангаш, өңнүг кылдыр тырттырган чуруктар, болаашже, онза үнелиг. Ай биле Черниң дүрзүлерин «Зонд-7» станциязының өңнүг кылдыр чурукка тырттыргаш, дамчыдып бергени баштайгы шенелде болбушаан, планеталарны автоматтыг станцияларның чурукка тырттыргаш, плёнкаларын Черге чедирип бөгүүг шинчилел аргаларын сайзырадыр, гайжылып шуудадырынга кончуг чугула салыышкынны киирген.

Оны тодаргай хереченлеп турар барымдаалар чер бөмбүрзээн өңнүг кылдыр чуруктарга тырттырганы болур. Чижээлээргe, чурук тырттырарының үезинде улуг-улуг агаар моонежиишкиннерин: бүргээшкин булуттарының, аястырыышкын хаттарының, булуттаныышкыннарның аралаштыр тургустунган байдалын ол чуруктардан тодаргайлап алыры берге әвес. Агаар байдалының дугайында оон оске медээлер-биле ол бүгүнү катай шинчилээрге, Чер кырынга агаар байдалын баш бурунгаар угаазылаар сорулгаларны шиитпирлээринге улуг ужуг-дузалыг ниити түннелдерни үндүрүп болур арга бар апаар.

Өңнүг кылдыр тырттырган чуруктар кара-ак дүрзүлелдиг кылдыр тырттырган чуруктардан чүге ажыктыгыл? Чүгле кара-ак өңнүг кылдыр чуруктар тырттырарында хөй өңнүг кылдыр чуруктар тырттырарыпче шилчээнинин ужуруи тайыгбырлаар хөй-хөй чылдагааннар бар. Кижиниң карааның өңнер әскерлиринге әскерinчели аажок. 12000 — 14000 хире өңнерни ылган турар хиревисте, күүзүмаар өңнернин 200-тен ашпазын ылган шыдаар бис деп чүве билдинген.

Оон аңгыда, куу-куу өңнерни ылгаарынга каректин өңнер ылгаар әскерinчел аргалыы-биле холбашкан түскай бүүдүл база әргежок чугула. Өңнүг кылдыр чурук тырттырган негативке көстүр дүрзүлелдер кайы-бир өңнүн ковудаан аайы-биле ылгаттынар. Ол таварылгаларның шүүтүүнүнга хамаарыштыр алырга, өңнүг кылдыр тырттырган чуруктар кара-ак өңнүг чуруктарның дамчыдарындан хөй дүрзүлелдерни бөгүүг деп чүве тодаргай билдинген.

Ынчыг болганда, өңнүг кылдыр тырттырган чуруктарның бөгүүг медээлери ак-кара өңнүг тырттырган чуруктарныңындан хөй болган түрүл болур. Өңнүг кылдыр тырттырган чуруктарның бөгүүг медээлери хөй болган ужурунда өңнүг кылдыр чурук тырттырар арга улам калбаа-биле ажыглаттынып турар. Чер бүүжүнүн байдалын өңнүг кылдыр тырттырган чуруктарның аайы-биле угаазылап көөрде, чурукка тырттырган девискээрлерни чүгле хевир, хемчээл чижектиг коскү демдектерни әвес, харын оларның он-чүзүнүн база барымдаалап тургаш, тодарадыг кылып болур. Шинчилээр девискээрниң чер бүүжүн тодаргайлаарынга болгаш материалларны улам чогумчалыг ажыглаарынга ол дузалыг.

Хүн системазының планеталарын болгаш оларның аъеринчилерин шинчилээринге фотография аргаларының чоокку перспективаларынга хамаарыштыр чугаалап болур чүве мындыг.

Диптерден, океаннардан, далайлардан, әзим девискээрлеринден үнүп турар хереллениишкинге көстүр өңнерни тодаргайлаары чүгле Чер дугайын улам әки билип ап болур әвес, харын Хүн системазының оон оске-даа дээр-октаргай бүүмелдериниң чажыттарын билип ап болур хөй-хөй аргаларны база бээр. Ам Ай биле Марсты шинчилээри оларның чер-девискээр чуруун тургузарынга чогуур өйү келген сорулга болур үе-чалазынга четкен. Аэрофото-чуруктар тырттырарының, фотометрияның, картографияның сайзырангайжыттынган бүгү аргаларын ажыглаш, ол сорулганы шиитпирлээр бис.

(СЭТА).

О. Охемчиктиң «ЧАЙГАНЫЫШКЫН» дep фотоэтюды.

Улусчу театр

Тээлинин Культура бажынында улусчу театр ажылдап эгелээн. Оон режиссёру культураның талантылыг ажылдакчызы Мюрзю Хомушку, чурукчуу — бот-тывынгыр чурукчу Дандар-оол Куужлая.

Улусчу театр ойнаар шинзин болгаш оон ойнакчыларын шилип алган. Улусчу театр баштайгы шинзин улавас чонга бараалгадып көргүзээ бээр.

К. МОНГУШ.

КАТ, ТООРУК

Бо чылын Тываның тайга-сыннарында, арга-эзимнеринде болгаш хемнер уннарында янзы-бүрү кат-чимис аймааның, пөш тооруунуң үнүжү чаагай болган. Респотребсоюзтуң белеткел черлери-биле керээ чарган хөй-хөй кижилер каттаарын болгаш тооруктаарын эгелей берген.

Төрээн Тывавистың чимис-байлаа ам респотребсоюзтуң белеткел черлеринде кирип эгелээн. Ам он беш муң ажыг килограмм кат аймаа белеткелчилер хүлээп алган. Оон ниитинде коп-кат болгаш честек-кат хөй. Тожунуң ажыл-ишчилери тос муң килограмм катты, бин-хемчилер дерт муң килограммны күрүнеге дужаараан.

Оон-биле чергелептир моотку чыырыпың бригадаларын райполар организастаан турар.

Тооруктаар бригадалар база-ла ажымдан эгелээн. Ынчангаш ажылчы чонларывыс кат тооруккa, моотгуге хереглеппи хандырарды эгелей бээр.

Редактор К. Н. ДИНГА.

Кино

АВГУСТ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Өскерликче» 10, 12, 2. «Аннычка» 16, 18, 19.45, 21.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Холуң экиел, өңнүг» 10, 14. «Шеажылакчы» 12, 16, 17.50, 19.40, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Берлин чедир орукка» 14.25, 16.40, 17.55. «Журналист» (1-ги, 2-ги сериялары) 19.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Цезарь болгаш шиишкин» 13, 15. «Кыстарны оорлааны» 17, 19, 21 шактарда.

«ЧАПГЫ» ТЕАТРГА: «База катап ынакшыл дугайы» 17, 19, 21 шактарда.

ТЕЛЕФОНИСТ

Автоматтыг станцияның бир дески шимээни чамдыкта ары өө сагындырар. Ону телефонист кижи дыннап орарга, харын тааланчыг-даа. Телефонистиң шуудан ажылдаары базала автоматтыг станцияның үрелиишкин чок ажылдаарындан хамаарыжыр. Ынчангаш телефонистер бо үнелиг эдилелинге камныглар. Ону үргүлүүле аштап-арыглап, неделя әртерге-ле монтёрларга хынадып ап турар.

Эвилең-әдилек аажы-чанныг, бүдүштүг кижи Раиса Чертова бо телефон автомазы-биле ам барык төөрби ажыг чылдың дургузунда ажылдап турар. Ону беш салаазы дег билир апаргаи. Анаа камныг, оон-биле шын ажылдап билир-даа.

Ам бо автоматтыг станцияны он чыл мурнунда турган станцияга черле ленпеп болбас. Оон ажылдаары дээрге ана сагыш-ла. Кижи чүгле дыннангыр болур ужурлуг. Раиса Даниловна ам станцияның мурнунда бопугур ак арынныг, омак-хөлүг характырлыг Галина-биле кады турган. Дуржулгалыг телефонист чаа ажылдап келген үүргө телефон-биле канчаар ажылдаарын, чинчилер дег кызыл-хүрен баскыыштарга сигналмедээ оттар канчаар медээлеп.

Телефонистер ажылдаарын, хыш кээрин айтып, сигнал бүрүзүнге кайы баскыышты шын тудуштуларын айтып берип турган. Бо ыңгыг-ла белен әвес. Ында тудуштурулга точка бүрүзүн телефонист шуут доктаадып ап, оон-биле хензиг-даа озал чок ажыллап билир үүрлүг.

— Ажыл нарын болур яйын, Галина — деп, телефонист үүрүгө чугаалаан.— Дүне үдүп-даа чыыырында сенден айтырар болза, бүгү медээ — кыпкан точкалар бүрүзүн херектиг шугуму-биле тудуштуруп билир кылыр өөреним алыр үүрлүг сен.

Галина хөлүг хүлүмзүүп каап, нарын-на херек-тир дээн хевирлиг дуржулгалыг үгбазының арнынче көрген. Раиса Даниловна ону база-ла өттүр билген. Ынчангаш ол чугаалаан: — Ажырбас-ажыр б а с. мен база-ла бо бүгү шылгаланы әртип тургаш өөренип алган мен. Сен база ыңгыг болур үүрлүг сен. Ортумак школаны дооскан-дыр сен. Физика, математика-биле школага хаңы таныш турган болгай сен. Ол билинп ам маңаа ажыглатынары ол.

Бодунуң бо ажылдап келген чылдарының тургузунда дуржулгалыг телефонист чеже аныяк кыстарны телефонист телеграфист иергежилинге өөретпээн дээр силер. Оон өөреткен аныяктары ам мырынай харылаза черинiң мурнакчы ажылчыннары болгулаан. Анаа Раиса Даниловна сеткили өөрүп, чоргаарланып чоруур.

Ийи ай әрткенде Галина Кулерева база-ла телефонистиң нарын ажылын шингээдип ап четтингилкен. Ам ол кыс башкызы-биле кады чангыс әдилгеге ажылдап турар.

Телефонистер өрээлинге кире бээрге, мында ажыл дээрге диңмиттинг. Кызыл, хүрен оттар станцияның аптарга дег калбак арынынга чырып, оон-моон медээлер улай-улай кээп-ле турар.— Дыннап тур бис, тудуштуруптаалынар — деэн үнер улажып-ла турар.

Амгы бистиң үевисте телефон, телеграф чок деп чүвени бодаары берге. Телефон харыызазы совет кижилерниң ажылын чиигедип, ажыл бүрүзүн шалыпкын кылырынга улуг дузаны чедирип турар. Телефон-биле кижи бодап четпес ырак-узак черлер-биле безин чанында, кожа дег, чугаалажыр бис.

Бо чугула ажылга Раиса Даниловна бодунуң бүтү чүткүлүн берген. Ынчангаш БайҢаактың харылаза салбырының коллективи ажыл-ишчиң угбайның дугайында улуг чоргаарал-биле чугаалап турар. Раиса Даниловна телефон-биле чугаалажып турган, улуска кончуг эвилек, чымчак Оон кадыг-дошкун сестер чугаалап турганын кым-даа дыннаваан.

— Бистин коллектививисте онаашкан ажыл-херээнге кызымак, күш-ажыддың бедик көргүзүү дээш ажылдап турар кижилер хөй. Оларның бирээзинге Раиса Даниловна Чертова хамаарыжыр — деп. БайҢаактың харылаза салбырының партия эге организациязының секретары Н. Н. Иконникова чугаалап турар.

Кижи аңаа каттышпас арга чок. Бодунга улуг хүндүткелди Раиса Даниловна ышкаш кижилер шалыпчы күш-ажылыбыле чедип ап турар.

Х. МОНГУШ.

Таңды район.

Чагыдылга— ниитиниң херээ

Кызыл хоорайның хөй-ниитичи парлалга тараныкчыларының чүүлү болуп әрткен. Орта «1970 чылда парлалга чагылгазының дугайында» хоорайның «Союзпечать» салбырының начальниги эш М. Николаеваның информациязын дыннап, чугаалашкан.

Бо чылын хоорайга парлалга тарадылгалыының ажылын эки организастаанындан республикага бирги черни ап, муң кижиге оналаштыр 1076 санныг солуп, журналдарны чагытkан. **1970 чылда муң кижиге оналаштыр 1100 санныг чагыдылганы бижидери ноябрьинген.** Ынчангаш бо сорулганы боттандырары-биле партия организациялары парлалга дугайында пропагандаңы ажылчы чонның ортузунга калбартыры, организакчы улустарны хөй-ниити парлалга тарадыкчыларынга томуйлазары, хөй ажылдакчыларлыг коллективтерге солуп, журналдар чагыдылгазын чорударынга дузалаар чөвүлелдерни тургузары болур. Ол ажылдар хоорайның үлетпүр бүүдүлге, түүт, албан организация, өөредилге черлеринде кылдынганын эш Николаева чугаалаан.

Хөй-ниитиниң парлалга тарадыкчылары чагыдылганы канчаар дүрген, аг-бүле бүрүзү солуп, журналды чагыткан түрүн дээш канчыг хемчеглерни чорударын болгаш чамдык әртken чылгы четпестерни болдурбас дээш баш бурунгаар хемчеглерни ап, партия организациялары-биле бир демнег ажылдаарын санаалдарынга айыткан.

(Бистиң корр).

ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

Кызыл-Мажалыкка Барыын-Хемчик районнуң башкыларының август чөвүлел хуралы болуп әрткеп. Анза делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Москва чөвүлел хуралының шиитпирлериниң дугайында СЭКП райкомунуң секретары Сояң Орус-оолдуң илеткелин, Владимир Ильич Ленинниң төрүттүүгенинден бээр 100 чылының байырлалын толептиг уткуур, бичии чаштарны ленинчи мөзүг- шынарларга кижилидер дугайында районо эргелекчиин Седен-оол Ондарның илеткелин дыннаан. Район школаларында өөредилге-кижизидилге ажылының чоруп келген байдалынга, моон сонгаргы сорулгаларынга илеткелчилер болгаш чөвүлел хуралдың киржикчилери доктаан, саналдарны бергилер.

Район төвүнде ортумак школа (директору Хертек Өлчей), сес чыл школазы (Хомушку Биче-оол) оларның удуртуп турар школаларында өөредилге кижизидилгелиг ажылдарның бедик деңнелге тургустунганын хурал демдеглээн. Ол ышкаш Ак-Довурак хоорайда 8 чыл школазы хар-нааы талазы-биле оске школалардан аныяк-даа болза, ында башкыларның найыралдыг коллективи ажылды бедик деңнелге организастап келгенинден эки түңнелдерни чедип алганын демдеглеткен.

Хурал соонда Владимир Ильич Ленинниң рольдарынга ойнап чораан Бурят АССР-деп келген артист Леонид Марьков бодунуң харыысалгалыг, улуг ажылынган делегеренгей чүве чугаалаанын хуралдың киржикчилери хандыкшылдыг, сонуургап дыңнааннар. Пролетариаттың улуг баштыңчылыының ролюнга чиңгис удаа әвес ойнаан, Бурят АССР-ниң алдарлыг артизи түс районнуң Аксы-Бәрлык суурунга болгаш Чадаана, Шагаан-Арыг хоорайларның ажылчы чонунга мындыг янзылыг лекцияларны кылыр.

Чөвүлел хуралдың соонда Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ак-Довурак школазының башкызы С. Дамдыноол келген ажлчыны болгаш хуралдың киржикчилери башкыларны бодунуң школазынче чалап, хүлээп алган.

Өөреникчилерниң кадыкшылы, күш-дамыр кижизидилгези

Школачыларны өйүн эртир ниичээлдеткеш, оларга күш-культураны эвээш кылдырар, харын-даа чамдык таварылгада ону чугулалаавайн баар чорук уругнуң кадыңга хоралыг. Черле ыңчаш хөй шимчээшкиннер кылып, хөделген тудум, уругнуң кадын-шыырап болурун утпаза эки.

Кажан өөредилге чылы эгелээн соонда школага өөренип, оон бажыңга келгеш онаалга күүседири-биле болгаш ураң-чечен чогаалдың номчулгазын кылыры-биле өөреникчи хүнүң 85 хуузун өлура эрттирер. Мынчаар олурарының уламындан өларның шыңганнары хөделиишкин чогундан качыгдааш, ниити кадыкты ношкадып болуур. Шимчээшкинни эвээш уругнуң шынганнары ношкан болур болгаш хөй номчуп, ниичээлдэриниден караа шыяап, харын-даа четпестеп, ол бүгүнүң уламындан ниити өзүлдези суларай-даа берип болур.

Мынчангаш ада-иеден эгелээш, хай-ниитиниң чугула сорулгазы күштүг, кадык аныяк салгалды өстүрер дээш өөреникчилерни күш-культурага, спортка хандыкшылары болур. Мону чедип алырда хамыктың мурнунда школачыларның хүн чурумун шын тургузар херек.

Хүн чуруму кандыг болуруя? Эртен эки агаарлыг ороэлге ийикпе даштыгаа күш-культуралаашаа, соон суг-биле чунуп, ол аршыыл-биле курланка чедир четтунар. Ниичээн соонда бажыңга келгеш, 2—3 шакта даштыгаа агаарлап, ойнап болуо. Оон соонда онаалга күүседип, ничээлдээр, аргалыгла болза 40—45 минута эртkенде 5—10 минута иштинде дыштаныл, хол, буттуң сула шимчээшкинин кылыр. Школачы неделяда өөренмес воскресенье хүнүнде болгаш байырлал хүннеринде күш-культуржу мергежилгелер кылып, хаактап, конькивеп, чунгуулап, экскурсиялап, киноваа тургаш, үе шагын чөп ажыглаар болза эки. Бо бүгүнү чөп организастаары башкылаа коллективиниң, ада-иелериниң хүлээлгезидир. Ол ышкаш уруглардың бажың ажылынга дузалажып, күш-ажыл кылыры оларның кадыкка, ёзулуг кижи болуп маңнаттынарынга улуг идиглиг. Бо бүгүнү ада-иелер хайгаарап, шын айтып башкарар апаар. Уругнуң шагы хүнде үстүнде айытkан бүгү чүүлдерни күүседип сагаан турарынга чедишмен турары дээш хамыктың мурнунда ада-ие сагыш салыр ужуруг.

Өөредилге чылы эгелээринге чедир нашла хөнүктар артнан. Мынчангаш чаа өөредилге чылында класстың, школаның чедимишкиннинг болуру ада-иелер бистерден база хамаарылгалыг дээрзин утпаза эки.

Н. КУВЕЗИН.

Чырыдыышкын министерствозунун инспектору.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

1969—1970 өөредилге чылында Кызыл хоорайның № 35 профессионал-техниктиг училищезиниг харазында түскай эртемнер аайы-биле немелде суртуулдар хүлээп алырын чарлап тур.

Тудут машиналарын септээр слесарьлар

өөренир хуусаазы	2 чыл
Слесарь-сантехниктер	2 чыл
Бызаңчы-чазаныкчылар	2 чыл
Штукатур-малярлар	2 чыл
Даштчылар	1 чыл
Штукатурлар	1 чыл

Училищеге 15-16 харлыг, 8 чыл школаның дооскан киживерин хүлээп алыр. А 7 класс дооскандарны даштчылар, штукатурлар болуунге киирер. Училищеге кирген 7 класс биилиг өөреникчилер 8 классты доозар болгаш сес чыл школазын дооскан дугайында хереченлерди алыр. Ийи чыл хуусаазылыг черлерге кирген өөреникчилер шилип алган түскай эртемниден ангыда, ортумак эртемин база чедип алыр.

Училищеге өөренип киртеннерин хүнде 3 катап халаас чехерер, түскай ажылчын хеп-биле, чурттаар чер-биле хандырар.

Профессионал-техниктиг училищеге өөренип турган үезин ниити ажыл стажынга киир санаар. Училищени дооскан соонда түскай эртемнинн аайы-биле организациялаарже ажылдадып чорудар.

Тергиин эки өөредилгелиг дооскандарны техникумнарже азы институттарже өөредип чорудар.

Училищеде түскай эртемнер аайы-биле техниктиг чогаалдыга бөлгүмнери ажылдап турар. Культура бажыңы база бар. Ында бот-тывынгыр ураң чүүл бөлгүмнери (ниити ырының, вокалдың, бал болгаш удустуң танцыларының, эстрада болгаш үрер хөгжүмүнүң, баянистеринiң) доктаамал ажылдап турар.

Ураң чүүл бөлгүмнүң киржикчилери хоорай организацияларынга, республиканың районнарынга концерттиг аалдап баар.

Училищеде спорт залы бар. Ында бокс, хүреш, волейбол, баскетбол, хаак секциялары ажылдап турар.

Училищеге кирер кижилер өөредилге херекселдерин (ыдыраш, ручка, карандаш, готовальня, шугум, спорт хевин: трико, тапка) четчелеп алыр.

Директорнуң адынга чорудар биилдирикшинге даразымда документилерни кожар: школа дооскаңының дугайында хереченлел, төрүттүүгенинiң дугайында хереченлел азы паспорт, шериппе келдиртир дугайында хереченлел (солдаларга), Кызыл хоорайның № 1 поликлиниказындан медицина справказы, ВЛКСМ райкомундан шыңызыга, школадан характеристика, төрелдеринден уругларын өөредир дугайында хуулалге, 3×4 см хемчээлдиг 4 фото-чурук.

Училищениң адреси: Кызыл хоорай, «Нефтебаза» деп автобус доктаар чер. Телефон 21-09.

Житомириниң чурт-шинчилел музейинде кадагалаттынып турар чамдык чуруктарның авторларының аттарын кым-даа тодаргай алап шыдавааи. Оны Ленинград Эрмитажының ажылдакчызы, ураң чүүл шинчилээр эртемнерниң кандидады И. В. Линник сонуургай берген. Оон шудургу ажылы хөй-хөй чуруктарның авторларын тодарадыр аргалыг болган. Ол чуруктар XVI, XVII, XVIII чүс чылларның француз, голланд, фламанд болгаш итали мастерлериниң бийирлери-биле бижиттинген болган.

ЧУРУКТА: итали чурукчу П. Бордонениң «Ыдыктыг аг-бүле Египетче орукта» деп чуруу, бо чурук совет ураң чүүл эртемденiнiң үнелиг тывыжы-дыр.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧЕТТИРДИМ

Чүс-күүн аарыыдан аараа үр үеним иштинде мунчудуп, ажыл кылыр шимээним ыяшкаан чораан мен. Бо чылдың алды айда аарыг кедерээш, Улуг-Хем район эмнелгезинге келиримге, эмчи Монгуш Аракчаа шинчип көргеш, чыдып эмнедиримни сүлделээш, чыттырып каан. Улуг эмчи Борис Георгиевич Чубаров жени үргүлчү эмнээш, кадыкшылымны катап тургузуп каан. Мөнгө чүгле чүс-күүн аарыы әвес, хан базыышкыны бала улгаткан турган. Ол аарыгны база эмнеп әткен.

Район эмнелгезиниң эмчилери, сестралары, ажакчылары ажылчы чонуңуң кадыкшылы дээш бүгү билиин, күжүм салып турарын эмчиге чытканым үезинде көрдүм. Мээң кадыкшыма катап тургузуп каан эмчилер М. Аракчаа, Б. Чубаров оларга болгаш эмнелгениң бүгү ажылдакчыларынга солун дамчыштыр четтиргенимни илергейледим.

Д. СУВАКПИТ.

редакциянық адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда киидизиниң 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыралал киидизиниң 23-54, культура киидизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый киидизиниң 21-47, үлетпүр киидизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуу киидизиниң 21-27, информация киидизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейнин барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ниитиниң парлалга эргелелийнин типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00763.

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үдезилеттингеи

ШЫН

1969 ч. АВГУСТ 29 ПЯТНИЦА № 203 (8049).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

КОМБАЙНЕР

Комбайнер — дүжүт ажаап алышкынының шинтпирлиг үеэинде аң бол кижи. Ам үеде дүжүттүң салык-чолу дээш бүгү идегеп аңаа онаажыр. Республикада бо чылын тараа культураларының дүжүлү багай эвес. Ынчалза-даа чер болганда тараалардың быжыды чаңгыс аай эвес. Чамдык шөлдериң тараалары чүгле тавычалай кеэип ажаар кылдыр бышкан, өскелери чаңыс сыптыг болгаш арай элек. Соолгу үеде республиканың районнарының барык хөй кеэин күүтүп бо улуг үүлевиниче кирген, сентябрьда бүгү тараа культураларын холук чок кылдыр кезер апаар. Кандыг шөлдүң тараазын аңчылай кезерин, кажа дорт кезилдеш ажыглаарын, сыгы чаңыс тарааны канчаар кестирерин комбайнер агроном-биле кады шинтпирлээр ужурлуг.

Тараапы кестирерин база тамычаларны болуп бастырарын дүргедедир, тараанын үрелип бакыраарын, эпирел дүжерки болдурбас, ажаап алышкынын күскү улуг доңат дүжеринге чедир узамдыктырбас — бо бүгү комбайнерден онза хамаарыжыр.

Күрүне ужур-дузалыг бо чугула кампанияда бедик аргамергежил, тура дүшпес бижыг сорук, байлак дуржулга болгаш дадыгышкын бүгү комбайнерлерден кол негеттиинип турар. Улуг-Хем, Кыа-Хем, Таңды районнарга ажаап алышкынының эрткен хүннеринде ооң баштайгы маадырлары тыптып, оларның сапы хүн бүрү немежин турар.

Улуг-Хем районда ажаап алышкынче хамыкты мурнап киргеп «Улуг-Хая» совхозтуң дүжүт ажаап алышкынының соолгу кап чылдарда мурнакчы болуп келген комбайнер Оюн Чорбаа бо чылын база-ла мурнуку одуругда. Ол ажаап алышкынның баштайгы хүннеринде-ле 500 гектар алыг тараапы кезип ажааган. Ол-ла совхозта Ховалыг Биче-оол, Суктермаа Хурагандай олар байызы-даа кезилдеш 400 гектар чоокшулады бергеннер. Күрүне-биле хамыкты мурнай үзе санашкан, ам-даа тараа садарын үргүлүлеп турар «Кок-Тей» совхозта Шир Юган, Наиль Хафизов, Василий Жарков, «Тиилелге» совхозта Оюн Калдар-оол, Моңгуш Оюн-оол, Кыа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунда Николай Мельников, Чооду Маадыр-оол тараа кезилдезиите хүнде бүдүн чартыктап ийи норманы күүседип турарлар. Ынчалза-даа мурнакчылар өске районнарның тараа шөлдеринде бээр илереп турар.

Социалистиг чарыш калбарып, ооң мурнакчыларывың сыны улам немежип турар. Республиканың комбайнерлериниң чарыжынга ким мурнап турарыл, ажыдап кылышкынының эң бедик көргүзүүн ким чедип ап келгепил, ол дугайын «Шын» солун бодунуң арныларында Үндүлел самбыразынга чырыдып эгелээн. Колхозтарның, совхозтарның бүгү комбайнерлери ленинчи юбилейге, Совет Тываның 25 чылының байырлалынга тураскаткан күш-ажылчы алдарның эстафетазын холга алыр үжурлуг. Олар ону бүгү ажаап алышкынның болгаш тараа белеткелдериниң үезинде алдарлыыбиле бедик тудар, улуг тимелгеге чедирер үлэлеглиг.

Бертелерге торулбас, күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруктуң көргүзериниң үези келген-дир, эштер комбайнерлер! Ажаап алышкынын ажылдарын кыска хуусаада болгаш бедик шынарлыг чорудары дээш үлегерлиг болуңар!

Кезилдениң болгаш бастырылганың шынарынче онаа кичээгейни салза чогуур. Ынды турбуже, тараазын кескен шөлдериң кыдыгларында, ыйгылдарында сыпта тараалар артып каап турар үүлдер бар. Тавычаларны бөлүп бастырарының үезинде мажактаашкымны болдура бээр. Маңаа буруу хамыктың мурнунда комбайнерлериң боттарынга опаажыр.

Мурнакчы комбайнер тарааның чидиринин болдурбас. Чидиргиш болдурбазын, нарын техниканы эки башкарып чорутсун, хүн нормазын ажыр күүседеткеш дээш дуржулгалыг комбайнер эвээш дуржулгалыг, чаа ажылдап киргеп ажингге дузалаар ужурлуг. «Межегей» совхозтуң бригадаларында комбайнга үр ажылдаваан, азы чаа ажылдап киргеп кижилерни дуржулгалыг комбайнерлерге быжыглап, звеноолар кылдыр тургускаңа черле шын.

Партия райкомнарының, колхозтарда, совхозтарда партия организацияларының соруглазы — ажаап алышкынга, күрүнеге тараа дужаар хүлээлгеңи күүседиринге социалистиг чарышты дээштиг организастаары, моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкининиң хемчеглерин бүрүн ажыглаары, механизаторларның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдарынга бүгү таарымчалыг байдалдарны тургузары болуур. Бир эвес социалистиг чарыштыг хүн болгаш шак бүрүзүвде кылдыр калбартыр, ажылдың түңнелин ой-шаанда үндүрер, бөгүн чедип алдынган тергиин көргүзүг даарта хүмүүн нормазы болур кылдыр организастаар болза, чарыш чүгле ынчан ёзулуг дээштиг, эки түңнелдиг болур үжурлуг.

Бо үеде чамдык черлерде чүгле ажыл-агыйларның болгаш бригадаларның араазында социалистиг чарыш чорун турар, а түе-түе механизаторларның аразында чарыштың организаставаан болгулаар. Ам ажаап алышкынны элээп чоруда берген болгаш баштайгы мурнакчылар илереп турар «Бурунгаар» совхозтуң комбайнерлериниден кымның ким-биле чаржып ажылдап турарын айтырар болза, билбестер. Бо байдал эки түңнелди бээр бе? Чок.

Ажаап алышкынының мурнакчыларының дуржулгазын неттередир, ону массалыг болдурар дээш учётчиктер, культура чырыдышкын албан черлериниң ажылдакчылары партия организацияларына дузаалажыр хүлээлгелиг. Хана солунарын, агитхуудустарны, «крокодилдерни», көргүзүг, хүндүлел самбыраларын эки ажылгаары чугула.

Республиканың тараажыларының хүлээлгеэн хүндүлүг болгаш харыысалгалыг. Олар беш чылдың дөртүү чылының бүгү дүжүдүн ажыл-агыйжы ёзу-биле ажаап алыр, күрүпеге тараа садарының планын ажыр күүседир, эки шынарлыг үредиишин келир чылдың дүжүдүнге уруп алыр, мал чеми болгаш өске-дээ фондуларны тургузар. Бо улуг демнеелге кол рольду шинтпирлиг күш, кезилдениң ээзи — комбайнер ойнаар.

Найыралдыг байдалга

СЭКП Төп Комитединиң чалаакын ёзугаар ВСАП Төп Комитединиң Бирги секретары эш Я. Кадар кадайы-биле кады август 2-деп 27-ге чедир Совет Эвилелинге дыштанып турган.

Дыштанылгазының үеазинде Я. Кадар Литва ССР-ге, Латвя ССР-ге барып, ол республикаларның удуртукчу партия ажылдакчылары-биле ужуражып, Клайпеданың, Каунастың, Вильнюстуң болгаш Риганың солуун түүлдери-биле танышкан.

Эш Я. Кадар бодунуң дыштанылгазының чамдык кезиин Крымга арттырген болгаш аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Н. В. Подгорный, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгин олар-биле найыралчы ужуражышкынарны болгаш беседаларны кылган.

Беседаларга Совет Эвилели биле Венгр Улус Республиказының, СЭКП биле ВСАП-ниң аразында найыралды болгаш кады ажылдажылганы улам ынай хөгжүдерииниң айтырыгларын, а ол ышкаш амгы делегей политиказының болгаш делегейниң коммунистиг шимээжикининиң айтырыгларын чугаалажып көргеп. Варшава Керээзиниң болгаш Экономиктиг Дузаалажылга Чөвүлелиниң организацияларында социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының аразында кады ажылдажылга ол организацияларның киржикчилерин күрүнелериниң сөолгу үеде чоруткан хемчеглериниң түңнелинде калбарганын, а ол ышкаш коммунистиг болгаш ажылчын партияларының 1969 чылдың июньда боол артикен делегей Чөвүлел хуралының түңнелдериниң делегейниң коммунистиг шимээжикининиң чаңгыс аянын быжылаарынга аажок үлуг ужуражышкынарны болгаш беседаларны кылган.

Чугаалашкан бүгү айтырыгларының талазы-биле үзел-бодалдарның бүрүн чаңгыс аайы база катап бадыткаттынган.

Беседалар чүректиң ханызындан болгаш ак-дүүма найыралдың байдалынга аргыжап.

Август 27-де эш Я. Кадар терээн чуртунче чанышкан.

ССРЭ-ниң партия-чазак төлээлери

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров баштадып ССРЭ-ниң партия-чазак төлээлери ЧКП ТК-ның чалаанын ёзугаар Словак Национал турз халышкынының 25 чыл ооңнуң байырлалынга киржирин-биле август 27-де Москвадан Чехословак Соцпалистиг Республикаже үңүпкен.

Төлээлерниң составында: СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы, УССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы А. П. Ляшко, Бирги украин фронтузунуң шеригленнин комэндылакчызы чораан, СЭКП ТК-ның кежигүнү Совет Эвилелиниң Маршалы И. С. Конев, Бирги украин фронтузунуң ийиги үжүр чүүл армиязының командылакчызы чораан ужар чүүл маршалы С. А. Красовский, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның килдис эртелекчизи К. В. Русаков, ССРЭ-ниң ЧССР-де элчизин С. В. Червоненко олар бар.

(СЭТА).

Чүректиң ханызындан

Совет киноңуң чартык түс чыл юбилейи-биле холбаштыр СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели киноре-жиссёрларга, киноңуң сценаристериниге, артистериниге, операторларынга, чуруктуларынга болгаш композиторларынга, киностудияларның болгаш кино үлетпүрүвүң ажылчыннарынга болгаш албан-хаакчыларынга, артеминиң болгаш техниканың ажылдакчыларынга, кино түүримүлекчилериниге, фильмнер будүрүлгезиниң организакчыларынга, кинофикаторларга, киномеханиктерге болгаш кинематографияның өске-дээ ажылдакчыларынга чүректиң ханызындан байыр чедиргеп.

Фотография болгаш кинематография үлетпүрүн күрүнениң эргезинге шилчидер дугайында В. И. Ленинниң 1919 чылдың август 27-де ат салган декреди бистиң чуртувуска политиктиг болгаш экономиктиг чаа үндезинге кинематографияны хөгжүдеринге эгелии салган деп, байырлыг чагаада чугаалаан. Киноңу революцияның эрге-ажыктарынга, чаа кижиин кижилеринге, социализмге болгаш коммунизмге тургузарының сорулгаларынга бараан болур кылдыр тургускан.

Улуг Октябрьдан төрүттүнген бистиң кино үрея түүлүвүс бүгү улусқо ышкы коммунистиг идеалдарны болдуунуң эң эки чогаалдарынга кезээзе илергейлеп келген. Совет нимтилелдиң хөгжүлдезиниң бүгү ие-чадаларынга кинематографияның ажылдакчылары чаа амыдыралдың тургузуушкунунга болгаш социализмниң дайынында-биле демисселге идепкейлиг киржип, бистиң Төрээн чуртувустуң херээ дээш, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының херээ дээш бүдүрелдиг, партияны долгандыр сырый каттышкан демисселгилерин чаа ёзуга киржиидериите күштерин болгаш таланттызын берип келген.

Бистиң чуртувуска кино аңе баштай йзулуг улусчу улуг үран түүл болу берген, ооң шылтаракгай чогаалдары бүгү делегейге чөптүг хүлээн көрүүшкүнү алган болгаш мурнакчы культураның байлактарынче ажылчы чоннарның аң калбак массаларын хандыдарынга чүгүлэ рольду күүселип турар.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооңнуң бүдүүзүнде демдеглеп турары бистиң киноңуң чартык түс чыл юбилейиниң байырлалды жран үран түүлүнүң мастерлериниң чогаадыкчы идепкейиниң чаа көдүлүүшкүү-биле, амгы үениң чүгүлэ темаларынга, улустуң маадырлыг төөгүзүнге, өлүм чок ленинчи идеяларның богданышкынынга бараан болган чайынналчак кино чогааларны тургуазары-биле демдеглеп, байырлыг чагаада чугаалаан.

Чогаадыкчы коллективтерин күжелиишкиниерин совет кинематографияның идейлиг үран дедиелиң улам ынай бедидеринче, бистиң үран түүлүвүске чүгдедиишпес салдарга, удур, чаңыс ушка-шынарлыг үнүн чуруктарының көстүп кээринге удур демисселге үгландырар ужурлуг. Бистиң кино үран түүлүвүс моон соңгаар-даа амыдыралдың совет овурунун, коммунистиг моральдың түзүлдүг пропагандазын, улустаг аразында тайбыңның болгаш найыралдың талалакчызы, буржуаз идеология-биле тулчуушкунпарга эптешпес дайынчы болур ужурлуг.

(СЭТА).

Байырлыг хурал

Б. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузунга москвачылар болгаш найысылалдың аалчылары кайгамчык хүнү — хөй национадлыг совет кинематографияның 50 чыл ооңнуң демдеглээн.

ССРЭ-ниң Кинематографистер эвилелиниң баштаар черниң бирги секретары Л. А. Кулиджанов байырлыг хуралды ажыктаан.

Хоочун совет киножиссёр Г. В. Александровтуң сапалыг ёзугаар чыылганнар байырлыг хуралдың хүндүлүг президиумунга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң улуг көдүлүүшкүн-биле сонгаан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары П. Н. Демичев СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Совет Эвилелиниң кинематографистерге байырлыг чагаазын номчаан, ону бүгү дээ ниити адыш часкаашкыны-биле уткаан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Кинематография комитединиң даргазы А. В. Романов плеткел кылган.

Байырлыг хуралдың киржикчилери Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге байырлыг чагааны хүлээп алган.

(СЭТА).

Шаңналдар

Словак национал тура халышкынының үезинде ниити дайзын — немец-фашистиг ажелекчилерге удур кады демиселге шылгарангай ачы-хавыяазы болгаш маадырлыг чоруктуң көргүскеени дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму 1969 чылдың август 27-де Чарлыы-биле бөлүк чехословак хамаатыларны ССРЭ-ниң орденнери-биле шаңналаан.

Густав Гусак, Ладислав Новомеский, Ян Шверма (мөчээн соонда), Карол Шмидке (мөчээн соонда) Ленин орденни-биле шаңнаткан.

Ада-чурт дайынының орденниң I чергээ-биле 5 кижи, Ада-чурт дайынының орденниң II чергээ-биле 33 кижи шаңнаткан.

Шахтёр хүнүнге уткуштур

«Кызыл-Хавак» шахтаның коллективи беш чылдың планныг даалгаларын хуусаа бетинде күүседир сорулганы салгаан, каш дакпыр күженишкин-биле ажылдап турар.

Бо чылдың бирги чартыында алган социалистиг хүлээлгелерин олар ажыр күүседип, республика пайысылалынга болгаш өске-дээ черлерге чүс-чүс тонна хөмүр-даштыг бергеп. Дагжыларның соруу күштүг. Бо август айда 682 тонна хөмүр-даштыг белеткээр даалганы апкаш, ону база ажыр күүседиишиниң кырында келген.

ЧУРУКТА: шалыпчы шахтёрлар (солагай таладан) Николай Морилов, Михаил Калчан, Анатолий Мельников.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле республиканың хөмүр-даш үлетпүрүн хөгжүдеринге ачы-хавыяазы дээш «Кызыл-Хавак» шахтаның даг ажылчыны Петр Федулович БАБАНОВКА Тыва АССР-ниң алдарлыг дагжызы деп хүндүлүг атты тывыскан.

* * *

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле республиканың хөмүр-даш үлетпүрүнге үр чылдарда үре-түңнеллиг ажылдааны дээш «Кызыл-Хавак» шахтаның даг ажылчыны Балыргы Маничпаевич ОЮПНУ, Чадаанаңмы хөмүр-даш разрезиниң экскаватор машинизи Дмитрий Михайлович МУРАВЬЕВТУ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле шаңнаан.

Дүжүт ажаап алышкынының хүн демдеглели

Чер ажылдакчызының шалыпчы фронтузу

АВГУСТ 28-КЕ ЧЕДИР МЕДЭЭ-БИЛЕ АЛЫРГА, РЕСПУБЛИКАДА, 33,1 МУҢ ГЕКТАР ШӨЛДЕ ТАРАА КУЛЬТУРАЛАРЫН ИЕСКЕН, ОЛ — БҮГҮ ШӨЛДҮҢ 13,4 ХУУЗУ БОЛУР, 17 МУҢ ГЕКТАР ШӨЛДҮҢ ТАРААЗЫН БАСТЫРГАН.

ТАРАА ХҮЛЭЭП АЛЫР ЧЕРЛЕРГЕ, 5,7 МУҢ ТОННА ТАРАА КИРГЕН, АЗЫ ПЛАННЫҢ 9,6 ХУУЗУ КҮҮСЕТТИНГЕН.

Дүмүтту дүрген болгаш чидириг чокка ажаап алыр, үредиишин урар, күрүне-биле ой-шаанда санажыр — Тываның тараажыларында ам үеде моон артым чугула соруглар чок. Ынчаарга ажыл-агыйларның чамдык ажыл-ишкилери ажаап алыр, кукурузаны силостаар дээш бүгү-ле нуштерни салыры эргежок чугула. Шаг-ук маңаавас, ол тапсаажыларны далаштырып турар!

Хем районнуң «Октябрь 14 чылы», «Ленинчи орук», «Коммунизмче орук» колхозтарының, «Тиилелге», «Межегей», «Бүрен», «Найыралга», «УТНА 25 чылы» совхозтарның удуртукчулары, тускай эртемниглери үстүнде соруглаңы эки билип, техниканы ой-шаанда белетизээп, ам тараанын, кукурузаның ажаап алышкынын бедик темпилиг чорудуп турарлар.

«Октябрь 14 чылы» колхозта Шогду Маадыр-оол, Николай Мельников, «Ленинчи орук» колхозта Иван Полемаев, Петр Глушков, «Коммунизмче орумта» Михаил Захаров, «Тиилелге» совхозта Моңгуш Өлзей, Моңгуш Хүреш-оол баштадыр ажаап алышкынының мурнакчыларының саны өзүп турар. Олар бүдүрүлге онаалдазын хүн бүрү 120—150 хуу нүүседип турарлар.

Таңды районнуң амыыгайларындан эң хөй тараа — 2688 тонна нуруне шыгжамырынга киргеп. Ол болза планның 8,6 хуузу, «Кок-Тей» совхоз нуруңеге тараа садар планның 216 хуу күүсетиеп.

Ооң-биле чергелештир чамдык ажыл-агыйларда тараанын назилдези болгаш бастырылгазы дыка багай чорун турар. Бо хүннерде агаарның байдалын алырга, тараажыларда ооңгургаар ушур турбастыр, а сентябрьның бирги чартыында бүргег болгаш чашкыныыг агаар болур деп турар. Ынчалза-даа бүгү чүвени агаар-бейус үрээн дээр чылдагаан турбас ужурлуг. Ынчаарга ажыл-агыйларның чамдык ажыл-ишкилери тараанын хемиз

Политиктиг ажылдың дуржулгазындан

ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИНГЕ ДҮҮШТҮР

Тываның өскүс металлургиязының баштайгызы—«Тыва кобальт» комбинаттың тудугжуларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының мурнунда улуг болгаш харыысалгалыг сорулгалар 1969 чылда туруп турар. Комбинатты беш чыл планының даалгаларын әдүгаар бо чылын ажыглалга киирер чорук — түгле ооң ажыл-ишчилериниң эвес, харын-даа бүтү республиканың амыдыралында өөрүшкүлүг улуг болуушкун болур.

Шаанда чүс-чүс чылдарның дургузунда өрген чок зон чыгкан Кара-Хаяның баарында Хову-Аксыңга шак мындыг улуг бүдүрүлге черн тургустуна бээр деп бодал арат кижиниң дүжүнге безин кирип корбээн. Коммунистиг партияның, Улуг Октябрьның, Совет эрге-чагырганың, бистиң чонувустуң эгээртинмес энергиязының ачызында Кара-Хаяның эргине-байлаа ажыттынып, Хову-Аксында амыдырал чечектелип келген.

Улуг делгем Төрээн чурттуң улустарының моңге найыралдыг өг-бүлезиниң хөй санныг оолдар, кыстары бөгүнгү Хову-Аксында могаг-шылаг чок соруктуг ажылдап, коммунизминиң өндүр-чаагай түдуунга төлептиг үлүүн киирип турар. Орустар, тывалар, украинner, белорустар, буряттар, татарлар, армяннар, грузинner, азербайджаннар, узбектер, казахтар, хакастар дээш ыяла кымны чок дээр! Хову-Аксы ёзулуг-ла интернационалчы оран апарган.

Партия комитеди, ооң бюрозу болгаш секретары эш В. Суров бо бүгүнү барымдаалап, партийжи масса-политиктиг болгаш организаторчы ажылды чорудуп турар. Янзы-бүрү темаларлыг лекциялар, плеткелдер, беседалар, политинформацыялар орус болгаш тыва дылдар кырында кылдыпып, улуг тудугнуң сорулгалары, ооң ажыл-ишчилериниң амыдыралы-биле сырый холбаалыг болуп турар. Партколмуң инструктору В. Сагды, «Билиг» нитилелиниң хоочун кежигүннери эштер Оюң, Чанзан-оол болгаш өскелер-даа орус, тыва дылдар кырында эвээш эвес лекцияларны бо чылын номчаннар.

Номчуттунган лекцияларның хөй нуруузу ленинчи тематиканга хамаарыштыр турар. Ынчаар темага лекция номчуур түскай бөлүктү бо чылдың чазында партком болгаш «Билиг» нитилелиниң организациязы тургускан. Ооң ажылын планнаан, бадылаан болгаш күүселдезиңи чедип ап турар. Ленинчи темага лекция номчуур талазы-биле Хову-Аксы суурнуң ортумак школазының төөгү башкызы Елена Пермякинна, хоочун лектор Оюң Кородэ болгаш өскелердээ эң идепкейлиг киржип келген. Ыланғыя «Владимир Ильич Ленинниң чаш болгаш аныяк чорааң чылдары», «В. И. Ленинниң революстуг ажыл-чорудулгазының эгезээни» деп темаларга К. Оюнның номчаан лекциялары ажылчыннарга, тудугжуларга дыка солун, билдингир болган.

Школаның башкылары ада-иелерге болгаш сургуулдарга, ашыяк тудугжуларга лекцияларны ленинчи темага номчуур талазы-биле улуг ажылдарны кылган. Чижээ, «В. И. Ленинниң Шушенскоеге турганы» деп темага хөй санныг лекциялар орус, тыва дылдарга номчуттунган. Бо теманың талазы-биле солун хөй түүлерни ада-иелерге болгаш сургуулдарга лекторлар чугаалеп берип турар. «Билиг» нитилелиниң Тыва организациязы бо чылын лекторларның Шушенское суурга тускай экскурсиязын чорутканы улуг ужур-дузалыг болган. Хову-Аксындан ол экскурсияга барып чораан лекторлар боттарының көрген, билген, дыннаан түүлдерин улуг тудугнуң ажыл-ишчилеринге, аныяктарынга дамчыдып берип турардар.

Хову-Аксының лекторларынга «Билиг» нитилелиниң республика организациязы болгут дузалы чедирип келген. Чижээ, дыл эртемнериниң кандидады М. Хадаханэ бо темага элээн каш лекцияларны суурнуң аныяктарынга номчаан. Ол ышкаш төөгү эртемнериниң кандидады О. Толтар-оолдуң тыва дылга номчаан лекцияларын тудугжулар улуг совуургал-биле дыннааннар. Тываның хөгжүм-шинэ театрының хоочун артизи М. Рамазанова Хову-Аксыңга бо чылын тускай чедө бергеш, школа, эмнелге коллективтеринге, тудугжуларга «Владимир Ильич Ленинниң овур-хевири Тыва театрының сценазында» деп темазылыг лекциязы орус болгаш тыва дылдар кырында билдингир, солун кылдыр номчуп берген.

Лекция пропагандазын хөй чылдарның дургузунда идепкейлиг чорудун, чонга билигни вештередип турар дуржулгалыг лекторларның күрээлеңи ажылчын суурда өзүп турар. Бедик мергежилдиг чындыг лекторларга хамыктың мурнунда Хову-Аксында сес чыл школазының башкызы Мария Семеновна Енушкевич хамаарыкшыр. Школада ол төөгү болгаш немец дыл башкызы. Ада-иелерге, ажылчыннарга, тудугжуларга ооң номчуп турар лекцияларының кол утпазынышкыны — школа, өг-бүле, ада-ие болгаш коммунистиг кижизидилгениң чугула айтырыглары.

Москвада физика-техниктиг институттуң хөй санныг студентилери бо чылын Хову-Аксының тудугжуларынга ажылдап чайлаш, чоокта чаа чорутканнар. Олар чаа тудугну кыдырынга түгле холу-биле киришкен эвес, харын-даа масса-политиктиг ажылды күштелдирер талазы-биле парткомга болгаш партия эге организациялыгларынга практиктиг дузаны чедирген. Чүл дээрге, ол институттуң келир чылда доозукчуларының иштинден дөрт кижи ында-бүрү темаларлыг солун лекцияларны чурттакчыларга, ылаңгыя аныяктарга номчуп чайлаан.

Массаларны бүдүрелдиниң дээштиг чугула аргазы болур политиктиг информацияже партком бо чылын улуг кичээнгейни утпаандырып келген. Бистиң чурттувустуң, республиканың, Хову-Аксының политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг амыдырашының база делегей байдалының дугайында информацияларны элээн хөй коллективтерде доктаамал болуп турар апаргаш.

Партийжи состуң тудугжуларга, ажылчыннарга хүн бүрүде чедирип турар политинформаторлар эвээш эвес. Чижээ, чурттагга бажыңнарының тудуунда биргө участоктуң начальныгы аныяк мастер А. Саражиков тудугжуларга информацияларны доктаамал кылып берип келген. Ол ышкаш хоочун тудугжу болгаш бригадир эш Мөнге—Хову-Аксының тудугжуларының, инженер-техниктериниң, ажылдакчыларының мурнунда улуг болгаш харыысалгалыг сорулгаларны 1969 чылда туруп турар. Комбинатты беш чыл планының даалгаларын әдүгаар бо чылын ажыглалга киирер чорук — түгле ооң ажыл-ишчилериниң эвес, харын-даа бүтү республиканың амыдыралында өөрүшкүлүг улуг болуушкун болур.

Шаанда чүс-чүс чылдарның дургузунда өрген чок зон чыгкан Кара-Хаяның баарында Хову-Аксыңга шак мындыг улуг бүдүрүлге черн тургустуна бээр деп бодал арат кижиниң дүжүнге безин кирип корбээн. Коммунистиг партияның, Улуг Октябрьның, Совет эрге-чагырганың, бистиң чонувустуң эгээртинмес энергиязының ачызында Кара-Хаяның эргине-байлаа ажыттынып, Хову-Аксында амыдырал чечектелип келген.

Улуг делгем Төрээн чурттуң улустарының моңге найыралдыг өг-бүлезиниң хөй санныг оолдар, кыстары бөгүнгү Хову-Аксында могаг-шылаг чок соруктуг ажылдап, коммунизминиң өндүр-чаагай түдуунга төлептиг үлүүн киирип турар. Орустар, тывалар, украинner, белорустар, буряттар, татарлар, армяннар, грузинner, азербайджаннар, узбектер, казахтар, хакастар дээш ыяла кымны чок дээр! Хову-Аксы ёзулуг-ла интернационалчы оран апарган.

Партия комитеди, ооң бюрозу болгаш секретары эш В. Суров бо бүгүнү барымдаалап, партийжи масса-политиктиг болгаш организаторчы ажылды чорудуп турар. Янзы-бүрү темаларлыг лекциялар, плеткелдер, беседалар, политинформацыялар орус болгаш тыва дылдар кырында кылдыпып, улуг тудугнуң сорулгалары, ооң ажыл-ишчилериниң амыдыралы-биле сырый холбаалыг болуп турар. Партколмуң инструктору В. Сагды, «Билиг» нитилелиниң хоочун кежигүннери эштер Оюң, Чанзан-оол болгаш өскелер-даа орус, тыва дылдар кырында эвээш эвес лекцияларны бо чылын номчаннар.

Номчуттунган лекцияларның хөй нуруузу ленинчи тематиканга хамаарыштыр турар. Ынчаар темага лекция номчуур түскай бөлүктү бо чылдың чазында партком болгаш «Билиг» нитилелиниң организациязы тургускан. Ооң ажылын планнаан, бадылаан болгаш күүселдезиңи чедип ап турар. Ленинчи темага лекция номчуур талазы-биле Хову-Аксы суурнуң ортумак школазының төөгү башкызы Елена Пермякинна, хоочун лектор Оюң Кородэ болгаш өскелердээ эң идепкейлиг киржип келген. Ыланғыя «Владимир Ильич Ленинниң чаш болгаш аныяк чорааң чылдары», «В. И. Ленинниң революстуг ажыл-чорудулгазының эгезээни» деп темаларга К. Оюнның номчаан лекциялары ажылчыннарга, тудугжуларга дыка солун, билдингир болган.

Школаның башкылары ада-иелерге болгаш сургуулдарга, ашыяк тудугжуларга лекцияларны ленинчи темага номчуур талазы-биле улуг ажылдарны кылган. Чижээ, «В. И. Ленинниң Шушенскоеге турганы» деп темага хөй санныг лекциялар орус, тыва дылдарга номчуттунган. Бо теманың талазы-биле солун хөй түүлерни ада-иелерге болгаш сургуулдарга лекторлар чугаалеп берип турар. «Билиг» нитилелиниң Тыва организациязы бо чылын лекторларның Шушенское суурга тускай экскурсиязын чорутканы улуг ужур-дузалыг болган. Хову-Аксындан ол экскурсияга барып чораан лекторлар боттарының көрген, билген, дыннаан түүлдерин улуг тудугнуң ажыл-ишчилериниң

ХЕМ-БЕЛДИРИНГЕ (БЕЛОЦАРСКИГЕ) ТУЛЧУУШКУННУҢ БЕЖЕН ЧЫЛЫНГА

ШИИТПИРЛИГ СОГУУШКУН

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилегези мөлүүскү ангыларның калчаалыг удурланышкының болдурган. 1918 чылдың ийиги чартыында иштикиниң контрреволюстуг күштери 14 капиталистиг күрүнелериниң акша-мөңгүнүге, боо-чепсәэнге, бүгү талалыг дорт детки-чезиниге даянып алгаш, аныяк Совет республикага удур дайының эгелээн. Даштыкы интервенциияның болгаш хамааты дайының кадыгберге чылдарында бистиң маадырлыг партиязыс улуг Ленининиң мерген угаанныг удуртулгазы-биле бүгү чуртту чаңгыс эптиг кылдыр органнээстап, совет улустарның чаңгыс эвин, бузулбас найыралын улам каңнап, дижинге чедир чепсегленген хой саның дайзынарга удур мыктыг дайынга бүгү чонну кодургеп.

Даштыкы интервентилериниң болгаш ак гвардейжилериниң түр када эзлеп апаны районнарга, оон иштинде Сибирьиң делгемнеринге улус чонуң хосталгалыг шимчээшкинин, партизан дайыны калбарып эгелээн.

Сибирьиниң хоорайларынга, кодээ черлеринге, колчакчы дээрбечилерниң тылынга партизан шимчээшкинин база-ла калбарып үнген, ол шимчээшкинни чажыт байдалга ажылдап турган большевиктер организациялары удуртканнар.

Муң-муң ажылчыннарны болгаш тараачыннарны шаажылап уулткааны, ак офицерлериниң, помещиктериниң база интервентилериниң үптекчидээрбечи чоруу, оларныц тургусканы кадыг-дошкун корумчуруму—бо бүгү Колчактың болгаш оон бөлүүнүң дугайында шынныг херектн сибирь чуртугжулар боттарының дуржулгазынга көргеннер. «Ынчангаш тараачыннар арткан дуржулганы көргеш, Кызыл Шеригни хостакчызы кылдыр үткүп ап, большевиктерниң келгени-биле Сибирьге бүрүн болгаш долу хосталга тургустунар деп чугаалажып турарлар» деп В. И. Ленин бадыткаан (Чог. долу чыындызы, т. 39, арын 41).

1918 чылдың ноябрь айда Красноярскиниң мурнуу талазында Степно-Боджей районга большевиктерниң организастааны ажылчыннарның, тараачыннарның тура халышкыны кыптыгып үнген. Ол тура халышкынның салдарыбиле демисел Ачинск, Канск, Минусинск дээш өске-даа черлерге калбарган. А. Д. Кравченко, П. Е. Щетинкин оларның удуртулгазы-биле Степно-Боджейниң совет республикага база партизан шерии организастаттынган.

Сибирьиниң партизаннары интервентилерге болгаш колчакчыларга удур идепкейлиг демиселди удаа-дараа чорудуп, демир-орук шугумунга буза тевиишкиннерин доктаамал организастап, дайзынның техниказынга, дириг күжүнге улуг когаралды таварыштырып турган.

Колчактың чазаа партизан шерии узуткаар сорулга-биле оларга удур шилиндек ак гвардейжи күштерни чоруткап. Сан-даа, боо-чепсек-даа талазы-биле хөй катап артык күштүг дайзынга удур чедиишкиннер демиселди чорудары бергедей бээрге, кызыл партизаннарның командылалы аткаарлаар деп шиитпирлээн. Партизаннар Степно-Боджейни каггаш, Тываже углапканнар. Минусинск хоорайны оюп эрткеш, Григорьевка суурга Ус оруунга кирип алгаш, тайганың берге орук-биле Саян дагларын таварып ажыпканнар.

1919 чылдың июль 18-те Сибирьиниң партизан шериниң баштайгы кол күштери Хем-Белдиринге — Белоцарскиге (амгы Кызыл хоорайга) чедип келген. Белоцарскиге турган ак казактарның арткан-калган артышкыннары база колчакчы эрге-чагырганың дүжүметтери кызыл партизаннардан коргжаш, бок-сак үүн-савын салдарга чүдүүлүп алгаш, Улуг-Хемни куду дезипкеннер.

Сибирьиниң кызыл партизаннары көөп турар үеде Тываның байдалы нарын болуп турган. Чүл дээрге, Чадаананың болгаш Шагаан-Арыг девискээринге кыдат эжелекчи отрядтың солдаттары, а Таңды эдээнге моол феодалдарның шерии дерзии чоруун үүлгедип, чамдык сактынакчы феодалдарга даянып алгаш, орус чурттакчы чонну кызыл үндүреринге оралдажып, тываларның аразынга национализчи хөөннерни өөскүдерин чүктүдүп турган.

Тываның орус, тыва ажылчы чоннары А. Д. Кравченко биле П. Е. Щетинкиниң маадырлыг партизаннарын улуг оорушкү-биле уткуп хүлээп алганнар. Нацвопал-хосталгалыг шимчээшкинниң идепкейлиг киржикчилери — Октябрь революциязының 50 чыл оюн таварыштыр Куш-ажылдың Кызыл Тук орденни-биле шаңнаткан С. Д. Билчинир база С. С. Бүлчүү дээш өскелер-даа боттарының сактыышкынларынга кызыл партизаннар бисти боттарының аки-дуңмалары шыкаш хүлээп ап, революция дугайында, улуг башкы Ленининиң дугайында хөйнү чугаалап бергеннер деп бадыткап турарлар.

Маң полугунуң взвод командири М. Паначев:

— Боо-чепсектиг тывалар боттарының штабынга чанынга бистиң-биле ужуражы бергеш, каткы-хоглуг көөрежип, экилежип, мендилежип, Колчакты дүрген узуткаар херек, эки чурттаар бис деп бир тыва кижи орустап чугаалады—деп сактып бижээн.

Сибирьиниң партизаннары орус болгаш тыва улустарның аразынга аки-дуңма найыралды быжыглаарынче база ажылчы чоннарның ангы талазы-биле бот-медерелин бедидеринче угланган политиктиг болгаш кижизидилгелиг ажылды калбартып чоруткан. Партизан армиязының Шериг Чөвүлели болгаш Кол Штабы Тываның ажылчы чоннарынга чоруткан кыйырыынга: «Маңаа силерниң аъш-чемиңер дээш эвес, күш кирип, окчепсээнисти эки белетжеп алгаш, дайзыннарывыска удур база катап тулчуп кирер дээш келгенивис бо. Эптер тараачыннар, силер бистиң бодалсагыжывысты билгеш, эрежок чугула чүүлдерден биске дузаалаңарыңарны идегеп тур бис» деп бижээн турган.

Кызыл партизаннарга дуза коргүзер дугайында кыйгырыгны орус-даа, тыва-даа чон калбак деткээн. Тываның чону партизан отрядының штабынга аъш-чемнең эккээп берип, доктаамал харылзаалы тудуп турган. Партизаннарның хүрээлениңче 500 хире эки турачылар кирген.

Партизаннарның Белоцарскиге туруп турганының үезинде Шериг Чөвүлелим болгаш Кол Штаб дайынчы өөредилгени организастап, окчепсектиг белетжелди доктаамал чорудуп турган. Партизаннарның изи-биле өйп муң ажыг кижилиг ак гвардейжи отряд кел чыдар дугайында медээни Командылал чери база-ла чогуур үезинде хайгыылчылардан апкан турган. Ынчангаш дайзын-биле ужуражы бээри чайлаш чогун партизан отрядының командылалы өөренип көргеш, чогуур хемчегларни ап чоруткаң. Орус, тыва чурттакчы чоннуң детимчезинге даянгаш база кызыл партизаннарның Совет эрге-чагырга дээш маадырлыы-биле тулчурунга белениң өөренип көргеш, партизан шеригниң удуртунчулары есаул Бологовка командылаткан ак гвардейжилерни дидиям-биле чылча шаварын шиитпирлээнер.

Бодунуң солдаттарының чепсегленишкинин, сан база өөредилге, белеткел талазы-биле артык күштүүнге бүзүрээш, Бологов шавар халдаашкының эгелээн. Бологовтуң дээрбечилери Белоцарскиниң адаа талазындан (амгы «Сукпак» совхозтуң дужундан) хемелер-биле кежип алгаш, хоорайже шаан халдап кирипкеннер. Кызыл партизаннар биле колчакчыларның аразынга удур-дедир аткылажыышкын август айның 29-туң хүнүнүң ийи чартыында үргүлчүлээн. А. Д. Кравченко биле П. Е. Щетинкин тулчуушкунну иергени-биле башкарып, партизан шеригниң кол күштерин когаралга таварыштырбайн, баш бурунгаар ажылдап кылган план ёзугаар Белоцарскиниң мурнуу талазында хавактарже аткаарлады берген.

Бологовтуң шеригнери Белоцарскиниң түр када эзлеп алгаш, партизаннарны тиилеп алдывыс деп хөглүг-шимээниг байырлап эгелээннер. Ак шеригниң «атаманы» мен деп адаттынган Бологов: «Кежээки чемни маңаа чип алгаш, дүштеки чемни Атамановнага (амгы Кочетовога) барып чиир мен» деп саймыргап олургап дижир болгай.

Дүп дүжери билек, кызыл партизаннар дайзыннарның хемелерин узуткааш, долгандыр бүзээлээш, хемертен шиитпирлин-биле шаап халдап киргеннер. Партизаннарның маадырлыг ыйышкынызына шыдаштайн колчакчылар хем эринче аткаарлап эгелээнер. Бологовтуң отрядынче чоокта чаа күш-биле хавыртырган 300 хире аныяк солдар партизаннарга дүжүп бергеш, боттарының бооларын актарга удур угландырган.

Эрес-дидим шавар халдаашкының түнелинде кызыл партизаннар актарны долузубиле тиилээннер. Чүгле хөй эвес актар—150 хире кижи балыглаткан Бологов-биле кады хемни арай бооpда кежип алгаш, дезипкеннер. Хөй-хөй ак гвардейжилер тулчуушкунга азы Улуг-Хеминиң шапкын суунга дүжүп олген.

Партизаннар 37 кижизин олурткен болгаш 44 кижизин балыглаткан. Маадырлыы-биле өлген кызыл партизаннарны Улуг-Хеминиң эриниге аку-дуңма хоорүнге шериг ёлүзу-биле хөөржүткен.

Тываның девискээринге хамааты дайынының чылларында Белоцарск тулчуушкуну деп ат-биле кирген бо тулчуушкун болза ак гвардейжилерге удур эң-не улуг согуушкун болур. Тулчуушкунның түнелинде кызыл партизаннарның холунга дыка хөй боо-чепсек, ок-чемзек кирген.

1919 чылдың сентябрь 4-тө Сибирьиниң кызыл партизаннары колчакчы ак гвардейжы дээрбечилерни чедиишкинниг истеп сүрбүп, улам бурунгаарлап кел чоруур Кызыл Шеригниң кезектери-биле ужуражыр дээш дедир Саян ажыл аъттанышканнар. Белоцарск тулчуушкунунуң 50 чылын бистиң республиканың ажылчы чоннары өндүр улуг байырлалдың— В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнуң база Совет Тываның 25 чылынын бүдүүзүндө демдеглеп турар, чоннуң эрге-шөлээн, хостэлгазы дээш маадырлыы-биле өлгеннерни олар кезээ моңгедеге умнаттар.

В. ОЧУР,
төөгү эртемнериниң кандидады.

Сибирьиниң Партизан Армиязының дайынчылары Белоцарск тулчуушкунунга дайзындан хунаан алдынган үгер-бооларының чанында турлар. 1919 чыл. Бо чуруну туруп-шинчилел музейиниң фондузундан алган. Тырттырган — А. Юртаев.

Маадырлыын көргүскен

(П. ЩЕТИНКИННИҢ САКТЫЫШКЫНЫНДАН)

...Мырнай кежээлиитей берген. Дээрни булут дуглаан, кызаңнап-даа тургулаар. Бистиң байдалывыс черле билдинмес турган. Бир талазында, дайзын сан талазыбиле артык хөй, ынчангаш оон шуут мурну-биле халдап кирер кылдыр бодаары берге турган, а өске талазында, оларны Улуг-Хемче кызып кириптер деп катаптаар аргажок таварылга база болуп магат чок кылдыр боданып келир. Командылал составының кыска хуралынга ол онза байдалды, өлүрүнге-даа белен дайынчыларның хөөнүн, оларның тиилээринге бүзүрелдинн барымдаалап көргеш. Бологовче шаап халдаарын шиитпирлээн бис.

Чүгле дээр чаңнын чыыткылаш кынып каап турар карангыда бистер «ура»-биле халдап кириптиенс. Тулчуушкун онза кадыг-дошкун болган. Пулемёттарның, үгер-бооларның, ланчыларның шуурган дег боолаашкыннары дээрде диңмирээшкинни үзе кирип турган. Балыглатканнарның човууру, кайы-даа таладан «ураар», далаштыг командалаашкыннар, үгер-бооларның диңмирээ, пулемёттарның дыдыраажы—бо бүгү тыва хаа дагларның байдалыңга үгаанган үштүнмас бодалны кижээ сиңирип турган. Бистиң дайынчыларывыс кайгамчык маадырлыын көргүзүп турган.

Актар шыдаңпайн, шапкын Улуг-Хемни эштип кешкилей бээрни орадажып, хемче маңнажыпкан, Бологов каш он кижилерbиле хемни кеже бээр аргалыг болган, оон артыннары тулчуушкунга өлгүлээн, чамдыызын түүкулап алган бис. Хөктүг болган чүве чүл дээрге, Белоцарскиниң эзлепкеш, есаул Бологов хоорайны эзлеп алдывыс. Кравченко биле Щетинкиниңиң партизаннары дезиптилер деп. Минусинскиже далаштыы-биле дыңнадыпкан болган. Оон чоруунун түннели ыңдыг таарымча чок болу бээрин ак гвардейжи атаманның маназаны ол-дур ийин...

САКТЫЫШКЫНЫМ

(ПАРТИЗАН ЧОРААН С. БҮЛЧҮҢНҮҢ САКТЫЫШКЫНЫНДАН)

Кравченко биле Щетинкиниңиң партизаннары Хем-Белдирин эзлепкен соонда, ынаар баргаш, оларга аки-дуңманың байырын чедирер деп шиитпирлээн бис. Ол үжуражымышкыны кажан-даа утпас мен: Партизаннар аки-дуңмалары дег бисти өөрүшкүлүг, чылыг уткуп алганнар. Оларның отрядынга каш тывалар база бар болган, оларны революсчу ажыл-чорудулгазы дээш актар кара-бажыңнаан турганың хостап алганы ол. Оларның аразынга Маадыр-оол, Шарапай, Сурүзе, Меңенчик болгаш өске-даа араттар бар турган.

Кызыл партизаннар араттарны чүгле кара-бажыңдан хостап турган эвес. Олар араттар Салчак Оолакай, Салчан Сандан, Кыргыс Айжы, Тюлюш Безек болгаш өскелерин-даа Устуң кулактарының кулданыышкынындан база хостап турган. Партизаннар байларның хөреңгизин хавыргылаш, бистерге идик-хептн бергеннер.

А кол чүве — революция дугайында, күш-ажылчы чонның баштыңчызы болгаш башкызы — улуг Ленининиң дугайында олар биске чугаалап бергеннер. Кожуунувусче өөрүп, сергегилей берген чаның чорукпан бис...

...Оруе аку-дуңмалар-биле кады, хол-холундан туттунчуп алгаш, күш-ажылчы араттар хосталга болгаш аае-нежитиг чурттарга дээш тулчуп турганнар.

МУЗЕЙДЕ ДЕЛГЕЛГЕ

А. Д. Кравченко биле П. Е. Щетинкиниңиң командылазаны партизан шеринииң 1919 чылдың август 29-тан август 30-че дүне колчактарның Бологов баштаан отрядынга удур гулчуушкуну төөгүде «Белоцарск тулчуушкуну» деп атбиле арткан.

Ол болуушкуннуң бежен чыл ою-биле холбаштыр республиканың чурт-шинчилел музейинде делгелге ажыттынган.

Ында ол үеге хамаарышкан фото-чуруктарны, фото-документилерни делгегилээн, оларда Белоцарск тулчуушкунунуң маадырларының, колчакчыларга удур оларның эрес-дидим, тывынгыр, коргуш чокка тулчуп турганының дугайында чугаалап турар.

Сибирьиниң партизан армиязының командирлери Кравченко болгаш Щетинкин оларның, хөй болук кызыл партизаннарның, артиллериянын болгаш санитар кезээниң чуруктары база бар.

Бир чуруктa «Андазын биле маска» деп солуннуң редколлегия кежигүннериң чыртырганы солун, ол солуннуң Сибирь армиязынга үндүрүп турган болгаш ол-ла солуннуң Белоцарск тулчуушкунунга Николай Виноградовтуң маадырлыы-биле өлгениниң дугайында дыңнадыгны парлаанын көөр бис. Белоцарск тулчуушкунунга хунаан алдынган боо-чепсектер чанында турар партизаннарның чуруу база бар.

Белоцарск тулчуушкунунуң үезинин артыш калган турган оңгуларын В. П. Ермолаевтин 1925 чылда чурукка тырттырып кааны солун. Оңгу чанында кызыл партизан С. Хлебников турар.

Кызыл гвардияның, эки турачыларның хүрээлениңе кирип алыр дугайында эш Горбуновтуң билдириишкинин болгаш Белоцарскиниң Кызыл Армиязының кежигүннериниң ону дагдынып ап турарының документизин чырттырган чуруунуң хоолгазын көөр бис.

Колчактарга удур демисели дээш Кызыл Тук орден-биле Петр Ефимович Щетинкинни шаңнаанын херечилеп турар документилер, ону чекистиң хөрек демээ-биле шаңнаал дугайында шинзылга база бар.

Кызыл партизаннарның эдилеп, ап чоруун янзы-бүрү чүүлдерни музейнин делгелге залдарында көргүскүлээн: сумкалар, боо-чепсектер, хөй саның документилер. Снаряд холазын-даа делгээн, ону Кызылдың чурттакчылары тып алганнар.

Тывага партизаннар дугайында черле хөй чүүлдерни делгээн. Делгелгени көрген кижи бодунга үттүнүүрбас сактыышкынны арттырар дээрзинге бүзүрээр бис.

П. СКАНОВА,
музейниң кол кадагалакчызы.

Белоцарск тулчуушкунунуң киржикчизи В. Г. Шпагин 1919 чылда. Ам ол генерал-майор. (Музей фондузундан).

БҮРҮН ТИИЛЕЛГЕ

(А. КРАВЧЕНКОНУҢ САКТЫЫШКЫНЫНДАН)

...Оож-биле кады колчакчыларның эвул Бологов командылаан, ийи муң кижи чедир санныг отрядының биске уткуштур кол чыдарынга белеткенип турган бис.

Ээвул Бологовтуң отряды күштүг хайгыылды ыңыы, моол хатон-батор-ваннын оларга дуза, деткимче көргүзерин дилеп, дугуржуп алырын оралдашпышаан, Хем-Белдиринче (Белоцарскиже) оожум чоошпулап орган.

Ынчалза-даа аңаа деткимче көргүспээн. Бисче актарның чоошпулап кел чоруурунуң хирээн-биле моол отряд Белоцарскиден ырап, тулчуушкунның хүнүне чедир Элегес хемниң ыңдынче 50 бырыстаа чедир ырай берген.

Ам-на, августуң 28-те, дайзынның баштайгылары 15 бырыстаада келген-дир деп, хайгыылчыларывыс медээ экелеген. Бистиң кежээнге Улуг-Хемниң солагай талазынга 30 бырыстаа дурттуг фронтуну эзлепкен...

Августуң 29-та эртенгинин үш шакта Бологов шавар халдаашкыныы эгелээн, бистиң Мэн полугувусту хүндүскүүңүң бир шакта ыйыпкаш, үгер-бооларның, пулемёттарның бооларашкыны-биле Улуг-Хемни хемелер-биле кежип эгелээн, Белоцарскиже углапкан. Бис хоорайны каггаш, чорушкан бис.

Белоцарск дээш тулчуушкун кежээ калбарган. Бистиң хоорайны бүгү талазындан кызып кирипкен.

Ийи бырыстаа шөлге дайзынның 14, бистиң 16 пулемёттарывыстың бооларашкыннарны диңмиреп турган. Хөй муң ланчыылар үзүктел чок боолагылаан. Бооларашкыннарның ол чаңгыы дээр кызаңнаашкыны-биле холушпушаан, коргушчуг байдалды тургузуп турган.

Шеригленивисти Белоцарскиге чоошпулаткаш, бурунгаар шимчеп. Белоцарскиде дайзынларже диңмиттиг «ура» деп алгырышпышаан, дайзынның бүгү талаларындан кирипкен бис. Чаңгыс дег согуушкун-биле олярны Улуг-Хемче ыңыы кире берген бис. Кызаң чүсчүлер сүтже киргилеңнеп, чадаг шеригler бооларашкын турда-ла хемни кежерин оралдажып, аъттардан халбактанчып тургулаан. Улуг-Хеминиң шапкын, оозн суу кижилерин-даа, аъттарны-даа хайыра чокка алгаш барып турган.

Кежээкинин он шакта шимээн чок барган. Белоцарск бистиң холувуста, а Бологовтуң отрядынлан 150-ден хөй эвес кижи Улуг-Хеминиң ол чарыынче дезип четтикнен. 300 хире кижини туткулап алдывыс. 2 үгер-боо, 14 пулемёт, 2000 чедир ланчыы, 200 муң хире оъктар, хөй эзерлер, ыдык-хөп аймак биске артып калган. Дүне, Шетинкин-биле ийилээн үгер-бооларның дилеп кылаштажып турувуста, дайзынның өлүртеннерингге бо-ла таваржы бээр турдувус. Бистиң талавыстан 37 кижи өлүрткен, 44 балыглаттырган.

Бистер бир-ле дугаар ыңдыг улуг когаралдыг болганывыс ол, ынчалза-даа таварышкан когаралывыс халас барбаан. Белоцарск тулчуушкунунга колчактарга улуг когаралды таварыштырган.

Оон аңгыда, бистиң болгаш Урянхайда орус чоннуң байдалы база быжыккан. Тулчуушкун хүнүнде моол ноян бедик дөң кырынга олурун алгаш, тулчуушкуннуң түнелин хайгаарап кежээлээн. Бир эвес бисти чылча шаап каан болза, бистерни туткулап алыр дугайында колчакчы шеригlерге оон дузалай бээри чигзиниг чок ийик. Бистиң Маиск полктуң шелче аткаарлап турганын көрүп турган болгаш, силерни тиилекчилер болу бээр кылдыр бодаваан мен, харын ам аштырып доозулганы ол-дур кылдыр бодап турдум деп, ноян чугаалап турган.

Августуң 30-де, эртен моол штабтан байыр чедирген төлөлер келген. Ноян бисче хадак чорудупман болган. Бодумбиле байыр чедирип чеде берейн деп ноян дилээн болгаш даартазында биске белектерлиг чедип келди. Меңээ, Щетинкинге, оон дузалаачызы Улановка партизаннарның эрес-маадырлының магадаанын илертейлээн.

Шериг чөвүлелиниге хүлээп алышкынга хатон-батор-ваң ажыктыг хүлүмзүрүп, улуг эртээн айтып алгаш: «Эки тулчуштуңар, коңчуг эки тулчуштунар!» деп чугаалап турду...

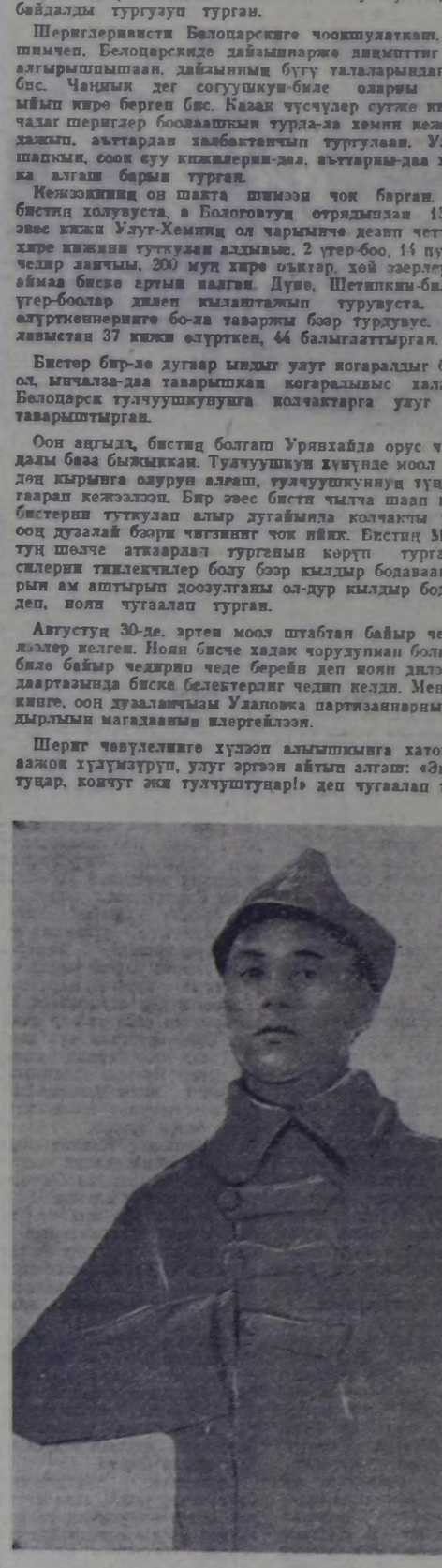

Республиканың улусчу контроль комитединде

Чоннуң үнүн кичээнгейлиг дыңнаар

Ажылчы чоннарның саналдарын, билдириишкиннерин болгаш хомудалдарын кичээнгейлиг дыңнап, чогуур ойүнде шиитпирээри — совет албан черлериниң эң чугула хүлээлгези болур. Ындыг турбуже чамдык албан черлери бо чугула айтырыгже кичээнгей салбайы турар.

«Ажылчы чоннарның чагааларын чугаалажып көөр ажылды экижидер дугайында» 1967 чылда СЭКП ТК-ның докталын база «Хамаатыларның саналдарын, билдириишкиннерин болгаш хомудалдарын чугаалажып көөр чурумуунуң дугайында» 1968 чылда ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыын республиканың Амыдырал хандырылга министерствозу болгаш оон будүрүлге черлери багай күүседип турарын улусчу контрольдун хыналдазы илереткен.

Чоомга чаа республиканың улусчу контроль комитединиң хуралынга бо айтырыгны чугаалашкан. Хомудалдарны болгаш билдириишкиннерни ой-шаанда чугаалажып көрбее, оларга хөрыыны ёзу барымдаалап бээр азы шуут харыы бербее таварылгалар бар. Чамдык будүрүлге черлеринде хомудал дептерлерин тургуспаан азы хамаатыларның негээнин ёзугаар оларны бербейн турар. Кызыл хоорайның амыдырал хандырылга комбинадының будүрүлге черлеринде, Ак-Довуракта, Бай Хаактың, Хову-Аксының комбинаттарында бо талазы-биле байдал онза багай.

Кызыл хоорайның амыдырал хандырылга комбинадының (директору эш В. Бархатов) будүрүлге черлеринде 1968 чылда чоннуң хомудалдарының чамдыызын дептерге бүрүткевээн, а бо чылын чүгле 4 билдириишкинин бүрүткээн, оларга харыы бербээн. Комбинаттың удуртукчулары хуудa айтырыглар талазы-биле хамаатыларны хүлээп алырының шагын тургуспаан, аавбиле кылган хомудалдарның демдеглелдерин чорутпайн тургар. Комбинаттың каттышкан цегинде (эргелекчизи эш Маслова) улуг-биче өрээлдерде фото-чурук ажылынын добтаамал чарлал даңзызы сок дугайында 3 билдириишкинин хомудал болгаш саналдептеринде бүрүткеп каап болбаа хыпалда болуп турган хүнге чедир кандыг-даа хемчег алдынмаан болган. Оон аңгыда, чамдык ажылдакчыларның каржы болгаш кичээнгейлиг эвес ажыл-чанынын дугайында хомудалдар база бар. Каттышкан цехтиң удуртулгазы ол хомудалдарны чугаалажып көрбээн болган.

1968 чылда Бай-Хаактын амыдырал хандырылга комбинадынга парикмахерскаанын ажылдакчыларының ээлдек эвес чоруунун дугайын айтыкан 2 билдириишкинин комбинаттың дирекциязы хынап көрбээн болгаш хемчег албаан. Ындыг билдириишкиннер 1969 чылда база киргеп. Ынчалза-даа олар база-ла шиитпирлеттинмейн арткан. Кызылдың ыдык кылыр мастерскаязынга (цех начальнигн эш Дьяченко) идиктериниң септелгези шынарыг эвес болгаш ой-шаанда күүсеттинмейн турар дугайында чоннуң хомудалдары, билдириишкиннери кирип турар. Чижээ, хамааты С. Данчинов бо чылдың февраль 13-те септээр индие ыдык дужаагаш, кажан ындыг ыдык неттинмее апарганда — апрель 9-та алган. Ол бодунуң билдириишкиннерге мастерскаяның эргелекчизиниң болгаш чагыг хүлээп алыкчызының каржы, коргуудуп суртедир чоруун айыткан. Цехтиң администрациязы аңаа кайдыг-даа харыы бербээн. Септелгениң шынары экиживвээн хевээр. Кызылдың телевизор септээр черииң адрезинге септелгени ой-шаапда эвес болгаш куду шынарлыг кылып турарының дугайында хомудалдар бар. Чамдыкта телевизор септедир дээш чагыгны хүлээп албайн баар. Чижээ, «Сукпак» совхозта бир кижиниң септедир телевизорун ай иштинде хүлээп албайн келген. «Кажан үрелген телевизорлар» сыны 3—4 чеде бээрге баар бис» деп, диспетчер эш Сластеновадын чугаалаанын азыр болза, үрелген телевизорларның саны ковүдевейн, ийи, чаңгыс үрелген болза, ай-айы-биле септевее ышкажыл. Ындыг айтымышкынны аңаа ким бергенин билдинмее. Шын мындыг ээ-харымсаага чок, чоңга бараан болур хүлээлгезинге ак сеткилдиг эвес, ажыл чылзыр чорук-биле эптежип болбас. Септелгени саададыр, хүн эртирип чылзыр, чамдыкта септелге ужун акша хүлээп алгаш, квитанция бижип бербейн баар таварылга бар.

Кызыл хоорайның парикмахерскааларының маңаг өрээлдеринде ижер суг чок, маңначыларның ээлчээн барымдаалавае, хеп азар черлерни ковудедириниң эргежок чугулазының дугайында аае-биле болгаш чагаа-биле хомудалдар киргилээн. Хоорайның амыдырал хандырылга комбинадының химиктиг аштаалга черининң адрезинге элээп кап билдириишкиннер кирип, хептиң үүрмек септелгезин организастаарын, хеп базарын экижидерин саналдаан. Ынчалзаада бо бүгү айтырыглар талазы-биле чогуур хемчег алдынмаан.

Ажылчы чоннарның чагааларын, хомудалдарын болгаш билдириишкиннерин көөрүп чурумчудар талазы-биле бодунуң будүрүлге черлериниң удуртукчуларындан Амыдырал хандырылга министерствозу чогуур негелде салбайн турар.

Бо айытkан четпестерни чайладыр талазы-биле ай хуусаа иштинде хемчег алырын, бодунуң будүрүлге черлериниң удуртукчуларындан негелдеги дыңзыдарын, коллективтерге киржизидилгелиг ажылды болгаш чоннуң хандырылгазын экижидерин Амыдырал хандырылга министерствозунга (эш Х. Даржаага) комитеттиң хуралы даасказ. Алдынган хемчеглер дугайынбо чылдың ноябрь 1-де улусчу контроль комитединге дыңнадыр.

Сибирьиниң партизаннары тус черниң чурттакчыларынга улуг революсчу салдарны чедирип турган. Олар Тывага улуг политиктиг ажылды чоруткан, ол болза орус болгаш тыва улустарның аразында найыралын быжыглаарынче угланган, ол — ажылчы чоннарның аңгы талазы-биле медерелин бедидеринге идиглиг турган. Тывалар партизан штавынга келгилеп, аңаа партизаннар-биле, командирлер-биле үр чугаалажып-даа тургулаан...

(«Тываның төөгүзү» номдан).

Бөгүн— немец-фашистиг эжелекчилерге удур Словак национал тура халыышкынның 25 чылы

ДЕМИСЕЛГЕ БЫЖЫГЛАТТЫНГАН АКЫ-ДУҢМА НАЙЫРАЛ

1944 чылдың чазынында, Чөөн Карпаттарга совет шериглериң чоокшулап келгени-биле национал-хосталгалыг демисел фашистерге үсперлеткен Чехословакияга күжениишкиниг озуп турар апарган. Ылаңгыя немецтерге эжелеттирген чех черлерге бодаарга, Словакияның Удурланыышкын шимчээшкиниге опза таарымчалыг байдалдар тургустуунган. Дубницага болган Поважска-Бистрицага шерит заводтарының ажылчыннары ажыл соксаткан, ындыг байдал Мурнуу болган Чоон-Словакияны шыва алы берген. Интеллигенцияның төлээлекчилери, солдаттар болган оон туржук Тиссаның чалча өзу-чурумупун офицерлери безин Удурланыышкынга хандыкшып киргеп.

ЧУРУКТА: улуг эвес словак хоорайга 1944 чылдың күзүнүнде болган тура халыышкынның киржикчилери.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

Чогум-на ол үеде Словакияның Компартпязының инициативазы-биле хосталгалыг шимчээшкиниң удуртур органы — Словак Национал Чөвүлел тургустунган. Оон Президиумунга Компартиядан дөрт кежигүн (К. Шмидке, Г. Гусак, Л. Новомеский, социалдемократ чораан Д. Эртель) база оске партиллардан дөрт кежигүн киргеп.

1944 чылдың чайынында чехословак удуртукчуларныц диляэн ёзугаар совет болган чехословак партизаннар бөлүктери ССРЭ-деп Словакияже чорудуп эгелээн. Словакияның партизан шимчээшкиниге баштайгы үеден-не совет кижилер база киржип турганын маңаа чугаалаза чогуур. Чижээлерге, Чөөн Словакияның дагларында хөделиш чоруп турган Пугачев атлыг партизан отрядының командири фашистиг туттуругдан деэш үнген улуг лейтенант А. Емельянов турган. 1943 чылдала словак коммунистер Л. Кукорелли, И. Моссорак олар туттуругдан дескен совет офицер В. Ягуповтуң (И. Балота) дүзазы-биле Прешов районунга Чапаев аттыг партизан отрядын тургускап. Каш-ла айларның дургузууда Словакияның девискээринге кашдаа партизан отрядтары (Рокоссовский-Литрино в т ун. Н. Сурковтуң болган оон-даа өскелериниң) тургустуунган.

Чехословакияның болган ССРЭ-нии арал,ға дүзалажыла дугайында Дугуржулгага дүүштүр 1200 кижиниг 43 бөлүктү 1944 чылның чайынында болган күзүнүнде Словакияже чоруткан. Улуг партизан бөлүктери ол бөлүктерден дүрген олуп үнгүлээн.

Ружомберок районунга он бир кижиниг баштайгы организазкчы болүктү аппарын дүжүргеп. Ону П. Величко баштап турган. Ийи неделя арткеи соонда ол бөлүк Сабинов районунга баргаш, партизан отрядтарын организастаап киргпкеп. Прешов районунга августуң ортан үезинде А. Мартыновту баштадыр 17 кижиниң аппарын дүжүргеп. Ол бичин отрядка ол черниң чону дүрген каттыжып киргеп болгаш улуг каттыжышкын ыылдыр дораап өзе бергеп. Партизаннарның үш болүүдеп тургустуунган отряд Совет Эвилелиниң Маадыры А. Ткаикопуң командылалы-биле Закарпатьеге чеде бергеп. Чонуң идепкейлиг деткимчеи-биле ол отряд 800 кижи чедир дүрген оскеп.

Хосталгалыг шимчээшкинге дузалажыры-биле ЧКП-нии диляэн ёзугаар партизан шимчээшкининиң Украин штавы кургаг чер оруу-биле совет партизаннарның каш-даа отрядтарын болгаш бригадаларын чорудуп бергеп. Оларның бирээзи, В. Карасевтиң 650 кижиниг бригадазы август 4-те Словакияның девискээринче кире бергеп. ССРЭ-деп баргап 20—30 кижиниг беш бөлүк-биле пйи неделя дургузунда ол бригада аажок күштелгеп. Бригадага словак патриоттар база каттышкап. Августуң тончүзүнде үк бригада ийи отряд составтыг болуп, ийи муң кижиниг апарган гулчуп чоруп турган. Август 26-ныц дүнезинде база бир партизан каттыжышкыны Словакия кыыгаарын арте берген. Ону М. Шукаев командылап баргап, оон оралакчыы словак полковник В. Стрелка болу берген. Сентябрьда ол каттыжышкын 4,5 муң дайынчылардыг чоруп турган.

ЧКП-ниң шугуму ынчалдыр тыптып келген болгаш бадыткаттыгнаи, ол шугуы чурттуң иштинде антифашистиг идепкейлиг демиселдп Совет Армияның шерглериниң шавар халдаашкыны-биле дүүштүрер сорулгалыг турган.

Словак тура халыышкынларны болгаш оларга дузалажып барган партизан күштерни бүгү-де эргежок чугула үүлдер-биле хандырар дээш Совет командылал чери боо-чепсектп, ок-чемзекти, эмнерни, харылзаа херекселдерин чедирер самолёттарның доктаамал рейстерни организастаап. Дүне бомбалаар 208-ки ужар үүл дивизиязын ол ажылга киирген. 1944 чылдың июль 30-де Дээди Кол командылалдың Ставказы 4-кү Украин фронтуну тургускан. Ол болза Чөөн Карпаттарны ажып артер болгаш Гуменне, Ужгород, Мукачево угландыр бурунгаарлавышаан, Венгрия пынаазынче барып кирер сорулгалыг турган. Карпатск-Дуклинск деп атты алган 38-ки армияга онза рольду онаагаи. Оон сорулгазы чүл дээрге Дукля дээр черниң болгаш оон ыңай Прешов углапыышкынынга алды дивизия-биле кол согуушкунну таварыштырары болуп турган.

Словакияның Компартилзының Төп Комитединиң секретары эш К. Шмидке баштаан толээлер август алдыда Москвага келген. Кол штабтың төлээлекчизи генерал-майор И. Славин-биле төлээлер бесседалар кылган. Ол чугаалажыышкынарның түүнелериниң дугайын И. В. Сталинга илеткээн.

Августуң пйиги чартында К. Шмидке ЧКП-ниң даштыкы бюрозунуң удуртукчуларыбиле ужурашкан болгаш Словак Национал Чөвүлелдиң тура халыышкын талазы-биле белеткээн планын оларга тайылбырлап берген.

Словакияда тургустунган байдалдың, чижэ, аңаа партизан шимчээшкининиң калбарганының уламындан дүвүрей берген гитлержи удуртулга доктаамал шериглериниң улуг күжүн ол чуртче чоруткан. Аңаа харыы кылдыр август 25-те болгаш 26-да партизаннар болгаш ажылчыннарның чепсектиг отрядтары гитлержилерге болгаш Тиссаның чалча эрге-чагыргаларынга удур илепкейлиг хөделиишкиннерни эгелээп. Август 29-та чамдык демисежип үнүүшкүнер бүгү улустуң тура халыышкыны кылдыр өзе бергеп. Тура халыышкыпның төвү болу берген Банска-Бистрицаны партизаннар эзлеп алган. Сентябрь бирде Словак Национал Чөвүлел хоойлужудукчу болгаш күүсекчл эргечагырганы бодунуң холунга алган.

Словакияда тура халыышкынның эгелээнииң дугайында 1-гп Украин фронтунуң командылакчызы Маршал И. Коневтиң дыңнадыын сентябрь 2-де И. В. Сталинга дамчыдып берген. Оон-биле холбаштыр 1-гп болгаш 4-кү Украин фронтулар шаап халдакчы тулчуушкунга белеткедп дораап эгелээп. Оон сорулгазы тура халыышкыннар-биле катгыжып алыры турган. Ол демиселге 1-ги Чехословак корпус киришкеп.

Шаап халдаан шериглериин оруунга күүлүт кыыгаар быжыглаыышкынныг болгаш аңаа кангалапган «Хейнрици» дээр армия болуктут Карпат быжыглалы турган. Үк болүкке нпитизи-биле 300 муң чыгам кижиниг он немец болгаш он венгр дивизиялар турган. Бистиң шериглеривис кижилер санының талазы-биле дайзынга четпес турган, ынчалза-даа техника болгаш чепсегленишкин талазы-биле ону ажып турган.

Тулчуушкун эгелээнииң соон дарый-ла 1-гп болгаш 4-кү Украин фронтулар аажок улуг бергелерге таваржы берген. Оларның оруунга дайзынның эки быжыглаттынган камгалалы болгаш эртери берге даглыг черлер таварышкап. Атакалап турган участоктаржо дайзын чаз-чаа немелде кезектерни октагылаап.

Тулчуушкуннэр хан төгүүшкүнүг болгаш үр үениц шинчилиг апарган. Шавар халдаашкынче совет шериглерниц шилчип киреринпц муиында-ла фашистерге харыы согуушкунну таварыштырар болгаш даг арттарын эзлеп алыр ужурлуг турган Чоон-словак корпусту немецтер хол дээнпап апканы-биле бистиц шериглеривиске байдал база нарыидаап. Партизаннар база айыттынган районнарже үнүп, шаап халдаанларга тыылдан барып согуушкун чедирип шыдавааи. Ол бүгү байдалдарның уламындан совет шериглер болгаш 1-гп Чехословак корпус баш бурунгаар бодап кылдынган операцияны эчизинге чедир күүседип шыдавааи.

Совет болгаш чехословак шериглер ол хүннерде онза маадырлыг тулчуп чоруп турган. Чижээ, Чехословак армия корпузунуң кезектери сентябрь 11-же дүне делгем шынаа тавараап бедикти болгаш ол шынаалап арткеи Жигруд-Новы-Дукля араазының чазаглыг оруун эзлеп апкан. Корпустуң командири генерал Людвик Свобода бедик дагның мурнуу эдектерин дургаар шавар халдаашкынны үргүлчүлээрнпп шнитпирлээп. Ынчалзаажок карақгылап келирге гитлержилер чехословак кезектерже удур халдазшкыпнарны кылып турган, бедикти база дагын эзлеп алган. Ынчалзаажок бистиц шериглерпвис базым чер бүрүзү дээш маадырлыг тулчуушкуннарны чорудуп турган, сентябрь 25-ке чедир үениц дургузуида дайзыннарны Карпаттың Кол сынынче үндүр ойлазы берген.

Чоон Карпаттарга ийи чартык ай үргүлчүлээп дүшкүүрлуг демисел 1944 чылдың орай күзүнүнде 38-кп армияның болгаш Чехословак корпусуну Карпат даглариның мурнуу эдектериче үнгеип-биле доозулган. Совет болгаш чехословак шериглер кедергей маадырлыг күжениишкиннер-биле 50 ажыг километрпи эрткеп. Шавар халдаашкынның үезинде 90 муң ажыг кижи өлүртүп, балыглаттырып болгаш ис чок чидип когараан. Чехословак армия корпузу чедп муп дайынчыларын ышкынган.

Тулчуушкуннар кадыг-дошкун болгаи-даа болза, совет болгаш чехословак шериглер Словакияның партизаннарыбиле каттыжып ап шыдавайн барган. Ынчалза-даа когаралдар халас барбаан. Шавар халдаашкын үезинде «Хейнрици» дээр армия болүүнге аар аштырыышкынны таварыштырган. Дайзындан 32 муң чыгам кижиии тудуп алган болгаш хөй дайынчы техниканы хунаап алган. Словак тура халыышкынны базар кылдыр чоруткан шериглерин дайзыннар чурттуң иштики районнарындан бистиң шаап халдап кел чораап шериглеривисче удур октаар ужурга таварышкап. Ынчангаш тура халыышкыннар боттарының байдалын быжыглап алган.

Фронт операцияларып чорутпушаан, Совет Дээди Кол командылал чери тура халыышкынның районунче боо-чепсектп болгаи ок-чемзекти октаарын улам күштелдирген. Сентябрьның төпчүзүнде дуржулгалыг совет партизан командири А. Асмоловту Словакияже чоруткан. Ынчап Словакияның Компартиязының ТК-зының шиитпирпи ёзугаар партизан шимчээшкининиң Кол штавын тургускан, оон составыпта К. Шмидке, Р. Сланский, ЧКП-ниң даштыкы бюрозунуң Москвадан барган кежигүнү Я. Шверма, ол ышкаш Асмолов олар кирген.

Сентябрь бештен эгелээш агаар болгаш чер оруун таварты улуг партизан каттыжышкынпарын Словакияже үргүлчү чорудуп эгелээп. 1944 чылдың октябрьда Словакияның девискээрипге бетп дээрге-ле чедп партизан каттыжышкынпары, 12 бригада болгаш 70 тускай отряд хөделип чоруп турган.

Эң улуг кезектерниц командирлери совет кижилер турган. Партизан отрядтары тура халышканнарның кол күжүү болуп турган; 15 муц дөрбелчин километр хосталган девискээрни олар ийи ай дургузунда боттарының холунга туткан. Каттыжышкынпарның чамдыызы дайзынпың тыылындан барып, оларга согуушкуннарны үргүлчү чедирип турган.

Словак национал тура халыышкын чехословак улустуң антифашистиг демисслиигс кайгамчыктыг үе-чада болуп артар. Ол тура халыышкын бодунуң хемчээлиниц талазы-биле Төп болгаш Барыын Европага фашизмге удур эң массалыг демисежип үнүүшкүннериниц одуруунга кирер. Ынчаарга Карпат-Дукля операциязы совет болгаш чехословак улустарның бузуубас найыралының база оларның армияларының дамчыдып дем каттыштырылгазының демдээ болуп төөгүде кирген. 1944 чылдың чай-күзүнүң болуушкуннарының дугайында тураскаал пролетаржы интернационалдың нүүрүнде алдарлыг демиселдиң үлегер-чижээ болуп, совет кижи бүрүзүпге, чех болгаш словак кижи бүрүзүнге эргим үнелиг үүл болуп кезээ шагда артар.

Анатолий ГРЫЛЕВ,
генерал-майор, төөгү эртемнериниң кандидады.

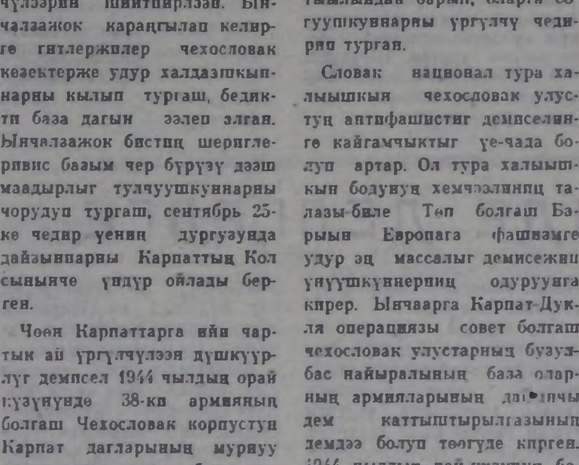

ЧУРУКТА: партизан отрядының командири совет офицер майор А. С. Егоров (оң талазында) бодунуң дайынчы эштери Ржецкий болгаш Строганов оларның-биле 1944 чылдың күзүнүнде Словакияның дагларында.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

делегей бо хүннерде

ЛЕНИНИЗМГЕ ШЫНЧЫ ЧОРУК

БЕРЛИН. (СЭТА). Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязы В. И. Ленининиң өөредиин доктаамал удуртулга болдуруп турар, ажылчын аңгының тараачыннар болгаш ажылчы чоннарының эске-даа бүгү болүктери-биле эвилелдп хандырарынче угландырган политика марксизчи-ленинчи партиянын стратегиязының болгаш тактиказының шиитпирлиг үүлү, оон ажыл-чорудулгазының чедишкиниерипиц магадылазы болур деп, «Нойес дойчланд» солуниуң парлаан үүлүнде чугаалаан.

ГДР-де ажылчып аңгының кооператашкан тараачыннар, күш-ажылчы интеллигенция болгаш чонның эске-даа ажылчы болүктери-биле быжыг эвилелп немец улустуң төөгүүнде ондур чаагай чедишкин болур дээрзин үүлде демдеглээп. Ол эвилел бистиң социалистиг нпитилел тургузуувустуң идегелдиг үпдезини болуп, Барыын Германияда догуинап, бодунуң үезин чурттап эрттирген реакцылыг, күрүне-монополистиг системадан бистиц күрүневистиц артык аажок күштүүп элээп хире-чергезп-биле тодаралып турар.

Ажылчы чонпарның ындыг эвилелин тургузарынга эң чугула чүүл болза, ажылчын аңгының удуртулгазы болур деп, «Нойес дойчланд» айыткап. Ажылчын аңгының хүрээлеиинге чарылдырышкынны ажып эрткеп. ГСЧП-ниң тургустунганының болгаш ону чаа хевирпиц партиязы болдурганының түүпелинде ажылчы аңгы ГДР-ниц бүгү улузуң баштап шыдаан ындыг күштү тургускап.

—◆—

Ленинчи четвергтер

СОФИЯ. (СЭТА). В. П. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн байырлаарыпга улуг белеткел ажылын Болгарияның Михайловград округунда чорудуп турар. Округтуң будурулгелериндe, албан черлериндe болгаш кедээ суурларыпда ленинчи четвертерни организастап. В. П. Ленининиң амыдыралыныц болгаш ажыл-чорудулгазының дугайында лекцияларны номчуп, илеткелдерни кылып турар.

«Ленин социализмни болгаш коммунизмни тургузарынга ажылчы чонпарның ролиниуң дугайында» деп темага теоретиктпг конференцпиы эрттиреринг ленинчи юбилейге белеткел планында киргеп.

—◆—

ХҮРЭЭЛЕҢ ӨЗҮП ТУРАР

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Бо чылдың апрель 1-деп июль 31-ге чедир үеде Аргептинаның Коммунистиг партиязының хүрээлеңиигс 4.300 кижи киргеп. В. И. Ленининиц төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга холбаштыр партияга чаа кежигүннерпи киирип алыр талазы-биле чуртта калбарган кампаниянын баштайгы түннелдери ындыг болган деп, «Нуэстра палабра» дээр аргептина солуп бижээп.

Партияның чаа кежигүннерни хүлээп алыры боттарының эргелери дээш улус массаларның демиселиниц түүк үезинде бооп турар, ол демиселди ажылчыннар баштаап деп, «Нуэстра палабра» солуп бижээп.

«Партия кежигүнпериниц саны хөй болган тудум-на национал демократтыг фронтуну улам дүрген тургузар болгаш чаа хевирпиц ёзулуг демократтыг чазаан база тургузар апаар» деп, солуп айыткап.

Улус массаларны бодунуң талазынче хандып алыр дээш идеологтыг демиселдиц шинчпирлиг ужур-дузазын В. И. Ленининиц кеззеде айтып чораанын демдеглевишаан, «Нуэстра палабра» «массаларның улуг коммунистиг партиязын тургузарының херээнге кол чүүл болуро» ол демиселдп улам калбартыр деп кыйгыргап.

ИКП Төп секретариадының медеглели

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияга президент соңгулдазының түннелдеринге холбаштыр ИКП-ниц Төп секретариадының парлалга берген медеглелин тараткап. «ИКП-ниц Төп секретариады барыын реакцияның күштерни ашкап кайгамчык тиилелге-биле холбаштыр парламентниц болгаш штаттарның хоойлу-дүрүм үндүрер хуралдарының депутаттарынга, а ол ышкаш бүгү улуска байыр чедирип тур» деп, медеглелде чугаалаан. Чуртта эң улуг 14 банкының национализастааны, саң министри Мораджи Десанни албан-дужаалыидан дүжүргени, президентпге В. Гирипиц соңгутканы — бо бүгү чуртта политиктиг чаа байдалдың тургустуиуп келгенни демдеглеп турар деп, медеглелде чугаалаан. Төп секретариат реакцияга удур демиселди бо үениц кол сорулгазы кылдыр карүп турар.

Президент соңгулдазы каттышкан хөделиишкиннер-биле реакцияга аштырышкынны таварыштырарынга арганы бүгү чөөн болгаи демократтыг күштерге кергүскеп деп, медеглелде ооп ыңай демдеглээп. Кады ажылдажылганы чорудар, империализмге, феодализмниц артынчыларынга удур, монополияларга удур демисежир деп, ИКП кыйгыргап.

Колумбийжилер В. И. Ленинниң тураскаалынга

БОГОТА. (СЭТА). В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга тураскаал болдурган митинг Колумбияның Фусагасуга хоорайынга болган. Фусагасуганың болгаш ооң чоогунда көдээ суурларның профэвилел, тараачыннар, аныяктар болгаш эске-даа организацияларын төлээлээн 2 муң ажыг делегаттар митингини ажыткан үезинде «Интернационалдың» аялгазын бүт кырынга тура дыңнаан. Сценада — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Совет күрүнениц үндезилекчизиниц аажок улуг чуруу. Митингиниц президиумунда — Колумбияның Коммунистиг партиязының ТКның Чиңгине секретары Хильберто Виейра, чурттуң чамдык профэвилел болгаш хөй-ниити организацияларының удуртукчулары. Хильберто Виейра митингиге чүве чугаалаан. Колумбий революсчулар ленинчи өөредиглии бистиң ниитилелдиң чаартылгазынга үндезин кылдыр удуртулга болгурар ужурлуг, ленинизм болза, империализмни шүүт удуткаар дээш, бүгү чер бомбүрээзиге социализмниц тиилелгези дээш демиселдиц түгү болур деп, ол чугаалаан.

Бодувустуң ажыл-чорудулгавыска улуг Ленинниң өөредиин удуртулга болдуруп турар бис деп, тараачыннар шимчээшкининиц кескү удуртукчузу Сесар Гонсалес демдеглээп. Ынчангаш бистиц чуртувустуң ажылчыннары болгаш тараачыннары социалистиг Колумбияны тургузар хүн келир дээрзинге бүзүрелиг бис.

Митингиге чүве чугаалаан өске-даа ораторлар ленинизмниц бүгү делегейге ужур-дузазының дугайын, национал-хосталгалыг болгаш ажылчын шимчээшкиниинге ооң аажок улуг салдарының дугайын чугаалаан.

Индияның чазааның шиитпири

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның чазаа дашкаартан кииреп үлетпүр чиг-эдпп национализастаар дугайында шиитпирни хүлээп алган. Ол дугайын республиканың даштыкы садыг министри Бхагат парламентиниц үстүү палатазынга медеглээн.

Оон ангыда чурттуң күрүне секторуп хөгжүлдериниге онза чугула бооп турар чурт иштинден үндүрер чүүлдерни чаак база национализастаар дээрзин министр демдеглээн.

ЛОНДОН. (СЭТА). Дашкаартан киирер үзелтүр чиг-эдпп национализастаар дугайында Индияның чазааның шиитпирни чурттуң экономиказын улам ыңай быжыглаарынга чутула ужур-дузалыг, чүге дээрге кан, хөвең, чиг не ыышкаш, чиг-эттиң ындыг чугула хевирлерни чурт иштинче киирерни бо үеге чедир хуу компаниялар боттандырып турар деп, Рейтер агентилелдиц корреспондептизи Делиден дыңнаткап. 1968 — 1969 сан-хөө чылында чурт иштинче киирген кан болгаш хөвең 1.900 миллион рупий болган. Ынчангаш чиг-эттиң ол хевирлерп-биле хандырарын күрүне бодунуң контролунга бирги ээлчегде алыр.

Чили коммунистерниң программазы

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниц Коммунистиг партиязының «Сигло» солунга парлап үндурген Программазының төлевпзплеиинде чугаалааны болза: «Чилиниц Коммунистиг партиязы ажылчын аңгының ёзалуг партиязы болур. Үндезилеттинген хүнүнден эгелээш партия бодунуң чуртунуң национал хамаарышпас чоруу дээш, капиталистиг тургузуну дүжүрер болгаш социализмниц тургузар дээш чайгылыш чокка демисежип турар».

Чилиниц Коммунистиг партиязы делегейниц коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиц чарлыпмас кезии болуп турар. Бодунуң ажыл-чорудулгазын ол пролетаржы интернационализмниц, коммунистиг болгаш ажылчын бүгү партиялар-биле эп-сеткил каттыштырылгазының, партия бүрүзүнүң хамаарышпас чоруун болгаш тускай догуиннаашкынын деткиниинп болгаш хүндүлеп көөрүүн марксизчи-ленинчи принциптерниге кезээде үндезилеп келген болгаш үндезилеп-даа турар деп, төлевпзплеиде ооң ыңай чугаалаан. Делегейниц коммунистиг шимчээшкининиц чаңгыс эвин быжыглаарынга дузаларын бодунуң бирги чергеннң хүлээлгези кылдыр ол санап турар.

«Социализмни тургузуп турар чурттарның чедишкиннерни өөрөнп көөрүп, делегейде коммунизмни чедишкиннинг тургузуп турар баштайгы пролетариат күрүнези болур Совет Эвилелиниц дружилгазын өөрөнп көөрүп бодувустуң хүлээлгезин эрттирипкеп турар умурлуг. Оларны чурттаар чер, ажыл-биле хандырар.

Бистиң адрезивис: Хөвү-Анєы суур.

АДМИНИСТРАЦИЯ.

Вьетнамның соонда...Ольстерге

ЛОНДОН. (СЭТА). Боггайдтың (Лондондерриниц шажынчылар кварталы) хөй чурттачылары, колдуунда бичии уруглар Соңгу Ирландияда чонпуц хөделиишкиннерин базары-биле ында чеде берген англи солдаттарның болгаш полицияның ажылгааны карак чажы төгүлүрер «си-эс» дээр дээштин күштүг газтың айылынга таварышкап, өлген «Таймс» солуйиуң медээлерип ёзугаар алырга, уруглардың аар ааранының 60—100 таварылгалары хөранаашкынның түүнелинде болганын Лондондерриниц эмчилери дыңнаткап.

Портон-Даунда англи эртемшинчилел бактерологтуг төпке ажылдап кылган «си-эс» газты америк дайынзырактар Вьетнамга калбаа-биле ажыгдап турган. Ам Лондон бодунуң «эжелел черлеринге» ону ажыглаарын шиитпирлээпи ол ышкажыл. Эмчилерниц хереченлээни-биле алырга, карак чажы төгүлүрер болгаш күстурар дээштии күштүг газты Богсайдтың чурттакчыларынга улур 48 шак дургузунда соксаал чокка ажыглаан. Газка хораннаиган уруглардың иштп аарыыр болгаш үргүлчү күстурар таварылгалар хөй болган.

Соңгу-ирланд чазак газтан хораннаашкынның аар ужуктарының дугайында дыңнадыгларны хүлээвээп. Ындыг болза-даа Лондондерриниц эмчилери чазактың ол кажрлаашкынын бүрүү шапкан болгаш аарыг кижилер газтан хораннаиган дээрзин бадытказп.

Англияның камгалал министерствозу ол дыңнадыгларга дүвүреп турарын болгаш «бир эвес ол дугайын Соңгу Ирландияның эрге-чагыргалары дилээр болза, химиктиг чепсек-биле таныш тускай эртемниг кижини — медицина ажылдакчызын Ольстерже чорударынга безин белеп деп, оон төлээлекчизи медеглээн. Шалжылал хемчеглериниц уржуктарын чажырарын оралажып турар соңгу-ирланд эрге-чагыргаларның ындыг дилегни кылыры чегей-ле боор.

Тайбың ирланд чонга удур хоран газты ажыглааны англи эжелел шеригниц «тайбың чогаадыкчы хүлээлгезинин» алыс ужур-утказын тодаргай көргүзүп турар факт-тыр.

Редактор К. Н. ДИНГА.

«Тыва кобальт» комбинат немээзии профессионал-техниктиг училищеге сургуулдар хүлээп ап тур. Аңаа дараазында мергемиядерге өөредир: электрослесарьларга, дөрилгелер септээзиниц слесарьларынга, металлург-аппаратчиктерге.

Училищеге 7 класс дооскан кижилерни киреринпц шылгалдазы чонка хүлээп алыр. Өөренир хуусаазы—1 чыл. Профтехучилищеге сентябрь 1-деп 30-га чедир киирер. Өөредиягс 60 чыядың октябрь 1-деп эгелээр. Өөреннрин мүзээнпер ындыг документилерлиг болуур:

директорнуң адынга билдирилишкин;

паспорт;

шериг биледи;

билиининң дугайында шынзылга.

Өске чердеп келген кижилерни училищеге хүлээп алырының чуруму ындыг. Өснзэртеп келгеннердеп чүгле эр кижилерни училище алыр. Олар күш-амыл стажтыг болгаш Совет Армияга албан хүлээлгезин эрттирипкеп турар умурлуг. Оларны чурттаар чер, ажыл-биле хандырар.

Бистиң адрезивис: Хөвү-Анєы суур.

АДМИНИСТРАЦИЯ.

Кино

АВГУСТ 29-ТА

«КАЙЫРАЛ»: Киночымыды 10, «Олар баштайгылары болган» 12, 14, «Аннычка» 16, 18, 19.45, 21.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночымыды 10, «1000-даи чаңгыс бүзүрей» 12, 14, 16, 17.30, 19.40, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночымыды 10, 15.20, «Геиий Дзюдо» 17.10, 20 шактарда.

«ВОСТОК»: «От, суг болгаш чес хоолайлар» 13, 15, «Кметарны оорлаапы» 17, 19, 21 шактарда.

«ЧАЙГЫ» ТЕАТРГА: «Куда хүнүнде» 17, 19, 21 шактарда.

редакциянын адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропагаида киидизинин 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киидизинин 23-54, культура киидизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киидизинин 21-47, улетпур киидизинин 22-64, чагаа база совет тургузуг киидизинин 21-27, информация киидизинин 20-60, бухгалтериинын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейин барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниц Министрлер Чөвүлелиниц чанында парлалга эргелелиниц типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

ТС—00765.

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнделип эгелээнден

ШЫН

1969 ч. АВГУСТ 30 СУББОТА № 204 (8050).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

Акы-дуңма улустуң байырлалы

Мурнуу-Чөөн Азиялга хамаарышпас баштайгы социалистиг күрүне—Вьетнам Демократтыг Республиканың 24 чыл мурнунда национал-хосталгалыг демиселдиң одунга төрүттүнгени. Мосиваның хөй-ниити телээлекчилериниң Эвилелдер башкыларының Октябрь хевээ болган байырлыг хуралын ол алдарлыг хүмге турасказал бөлдүргени.

Хуралга чыылгакчылар ВДР-ниң ССРЭ-де элчизи Нгуен Тхо Тяниы, Мурнуу Вьетнам Республиканың Совет Эвилелиниг элчизи Данг Куанг Миньни, ол элчизи черлериниң дипломат-тыг ажылдаачыларын болгаш осиа-даа вьетнам эштерни чыылы-биле утказан.

Президиумда аалчылар-биле кады СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары П. Н. Демичев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының орлаачызы М. А. Яснов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлаачызы В. З. Дымшиц болгаш осиялар-даа бар.

(СЭТА)

УДУРТУКЧУНУҢ ПАРТИЙЖИ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

«Беду шуут салдар чедирип, хуралдарга чүве чугаалаары политика талазы-биле кончуг улуг ушур-уткалыг. Ынчанмас болза, политиктиг ажыл-чорудулга болдунмас» деп, Владимир Ильич Ленин айытпышаан, ажылчы чоннарга дактаамал илеткелдер кылырын, оларның мурнунга чүве чугаалаарын коммунист-удуртукчу бүрүзүнүң эң чугула партийни хүлээлгези ыыдыр санап чораан. Бистиң партиливис ол ленинчи айтыышкынны күүсетпишаан, удуртукчу эштер чугле ажыл-херекти биледилиг башкарарындан аңгыда, харын политиктиг амыдыга идепкейлиг киришкен, ажылчы чоннарның өзулуг кижизидикчизи болган турарының дугайында дактаамал сагыш салып турар.

Улуг башкы Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга утпаштур партийни политиктиг болгаш организаткы ажылдарны күшенишкинниг калбартып турар амгы үеде бо ажыл-херек бистиң республиканың чер-черде партия организацияларында улам күштелген. Удуртур ажылдачыларның чон ортузунга илеткелдерин организастаар талазы-биле партия райкомнарының чанында тургустунган илеткелчилер болуу организастыг хемчегларни алганындан чер-черде бо ажыл тускай бадылаттынган график ёзугаар, системалыг кылдыр чоруттунуп, ажа удуртукчу эштер, тускай эртемнигнер идепкейлиг киришип турар болу берген.

Ылаңгыя СЭКП-ниң Каа-Хем, Таңды, Улуг-Хем райкомнары болгаш «Тыва кобальт» комбинат тудуунда партком удуртукчу ажылдаачылар ажылчы чоннарга чурттуң иштики болгаш даштыкы байдалынга хамаарышкан эң чугула айтырыгларның база чер-черде партия, совет болгаш ажыл-агый организнарының ажылының талазы-биле партия, муруне, ажыл-агый болгаш хөй-ниити ажылдачыларының, а ол ышнаш чер-чер Советтериниң, улус ээредилге, кадык камгалал, садыг органнарының, коммунал ажыл-агый болгаш амыдырал-хандырылга будурулгелериниң удуртукчуларының ажылчы чоннар мурнунга үргүлчү илеткелдер кылырын хандырары эргемеж чугула» деп айытkан. Ынчалзажок бо партийни айтыышкынны чамдык партия, совет органнар болгаш удуртукчу эштер багай күүседип турар дээрзин база чугаалаар херек.

Бистиң республиканың чамдык министрлери, эргелелдер начальниктери, районнар болгаш хөөрай күүсеномунуң киидистер эргелекчилери ажылчы чоннар-биле умуражылганы хөөрай организастап, ынзы-бүрү айтырыгларның талазы-биле илеткелдерни, ыңнадыгларны кончуг эвээш кылып турар. Чижээ, республиканың кадык камгалал министри А. А. Любимов, тудуг материалдар үлетпурунуң эргелелиниң начальниги А. Ф. Лушников, мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министри М. Б. Достак-оол, харылзаа эргелелиниң начальниги К. Т. Лавринович болгаш өскө-даа чамдык удуртукчу эштер чон мурнунга политиктиг илеткелдер кылырынга барык киришпейн турар. Ол ышнаш Кызыл хөөрай күүсеномунуң киидистериниң эргелекчилери боттарының ажыл-чорудулгазының дугайында чонга отчёттар, дыңнадыглар кылып бээрин базаза кончуг хөөрай практиканаап турар.

Бир-тээ коллективти удуртурун аңаа бүзүрээн чүве төлээде, удуртукчу бүрүзү будурулге чорудулгазын, ажыл-херекти мергежилдиг башкарарындан аңгыда, политиктиг ажылга ыяапаа киржир, массаның ёзулуг кижизидикчизи болур деп чүвени ол утпас ужурлуг. Ылаңгыя амгы үеде ленинчи юбилейге уткуштур лекция, илеткелдер, информастар кылырынга, айтырыг, харыы немээлерингe, ай бүрүзүнүң сеилгү четвергинде чоруттунуп турар лекторнуң болгаш илеткелчиниң хүнүнге идепкейлиг киржирин — удуртукчу ажылдачыларның шуут хүлээлгези болур.

Ажыл-ишчи бүрүзү бодунуң чурттап, ажылдап турар хөөрайының, суурунуң болгаш республиканың дугайын, оөң перспективтиг хөгжүлдезин билип алырын, партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының садыг, амыдырал хандырылга, коммунал база өскө-даа албан черлериниң ажыл-чорудулгазының дугайын таныжып, билип алырын күүзээр. Ол дугайын чонга дактаамал информастап, дыңнадыр бээрн эргежок чугула. Мақаа ажылчы чоннарның саналн-оналын хичээнгейлиг өөренип көөр, тургустунуп келген чидиг айтыырларны өөп эртпейн, оларны партийни ёзу-биле шиктирлээр херек.

Оөң-биле кады удуртукчу ажылдаачы массаның кижизидикчизи болбушаан, марксисчи-ленинчи теорияны бодуу магаг чок шиңгээдип алыр, партийның иштики болгаш даштыкы политиказының нарын айтырыгларын ханызы-биле сайгарып билир, бодунуң идей-теоретиктиг билиин хүн бүрү бедидеп хүлээлгелиг. Ынчаарга олар ажылчы чоннарга дактаамал илеткелдер, дыңнадыгларны кылып берген, масса-политиктиг ажылга идепкейлиг киришкен түрүнн дээш чөр-черде партия организацияларның талазындан контрольду күштелдирип, удуртукчу бүрүзүнден бө талазы-биле негелдени бедидеп ужурлуг.

Ачинскиде чүртте ун улуг дээш комбинаттың бирээ болчаан ажылдаакы хөөрер те чоокшулаан. Красноярскиниң алюминий заводунга чиг-этти, улус ажыл-ишкэ цементтиниг, содалыг ол бээр. Чөлдың цехтерни болгаш руда складын мында ажылдаар киирген.

ЧУРУКТА: Кеширип, бижээр блокчуң тудуу.

Ю. Барминниң фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ПЛАНДАН АЖЫР

Чылдың долу эвес сес айларының түңнелдерин сөглээр алырта, «Тыва даг-дүтүнүң» бригадаларының болгаш участоктарының арасында даг-дүтү арылгаар фабриканың коллективи мурнай чорун, будурулге онаалгаларын болгаш алган хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турар. Чүлө августуң баштайгы ийи неделязында сезен тонна даг-дүтүн пландан ажыр ол берген. Чылдың эгезинден бээр алырта, онаалгадан ажыр муң үш чүс тонна ажыг даг-дүтү будурген.

Фабриканың коллективинде Х. Чыргал-оол удуртукан ийи эзлиг чарышканнарының мурнунда чорун турар. Ол эзлегиниң ажылчыларының августа онаалгазын ийи муң ажыг рубльге ажыр күүсеткен.

Будурулге программаның болгаш хүлээлгелерин фабриканың Ф. Беспалов удуртукан үшкү эзлегиниң ажылдаачылары чедиишкиннинг күүседип турар. Ольга Устюговалың эзлегээ олардан хожудавайн турарын база айтыр херек.

СИГЕН БЕЛЕТКЕЛИ

«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-ишчилери келир кышка четчир санныг мал чемнерин белеткээр сорулганы салгаш күжениишкиннинг ажыддан турарлар. Совхоз 3200 тонна сигеи белеткээр планныг. Амгы үеде 2400 тоннаны белеткеп, планның 75 хуу күүсеткен. 290 га кукурузаны кестирип, 2800 тонна эки шынарлыг силосту салган болгаш 176 тонна будук-бүрүнү белеткээн.

Мал чемнинг белеткели аңдаа кидиң түлүк чорул, трактор-биле сигеи кезер 13, аътың 11 машиназы, 17 трактор болгаш аът дырбаажы, 213 кижилер мал чемнини белеткелдиие ажылдап турар.

Чыргакы салбыры (эргелекчизи Ө. Сат) 500 тонна сигеи белеткээр планны 730 тоннага күүседип, совхозтуң салбырларының бирги черинде торгп турар. Дөң-Терек фермазы 100 тонна сигеи белеткээр турган, херек кырында 125 тоннаны белеткээн. Хойжу бүрүзү 10 тоннаны белеткээр хүлээлгени алган, а чамдык хойжулар 13—16 тоннаны белеткеп алганнар.

Совхоз дүжүт ажаан алышкыны-биле мал чемнинг белеткелин чергелештир чоруудуп турааа-даа мал чемнинг белеткели шалыкшын чоруп турар.

* * *

Совхоз чер андырылгазын организастыг эгелээн. Ам 2853 га чер андыртыпган. Бо ажылга Чыраа-Бажы, Чыргакы салбыраарының механизаторлары эзлег нормазын 120—130 хуу күүселип, мурнакчылар болуп турар. Бо ажылны ийи эзлег-биле чорудуп турар.

С. ШАГЖЫ.

Лекторлар, пропагандистер, агитаторлар чонга

ЭЭЛЧЕГЛИГ ЧЕТВЕРГТЕ

Лекторларның, пропагандистерниң, агитаторларның четверг саныида эртгирип турар хемчегларниң кол-ла темазы—Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга, Совет Тываның 25 чыл оюнга төлептиг ужуражырыкка турасказаттынып турар.

* * *

САРЫГ-СЕП. (Телефон-биле) СЭКП-ниң Каа-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация киидиин колхоз, совхозтарга, будурулге, албан черлерииге лекция, беседа эртирер кижилерни шын шиилп, бымыпаан.

Совлуг четвергиң хемчегдери «Ленинчи оруктар» деп темага эрткен. «Бүрен», «Совет Тыва» совхозтарның төөгерииге, «Октябрь 14 чылы» колхозтуң Мерген сүт-бараан фермазынга болган лекциялар организастыг байдалга эрткен. Пропагандист, лекторлар аштер Очур-оол, Шинчилеев, Сымчаан олардың лекцияларының дыңнакчыдарының кичээнгейии хаара тудуп турээ.

Аныл-ишчилерниң ажыл-төрээн черлеринде үзел чоок нептингеиин барымдаалаар. Бо ажылны хову туралгаларыга, шаңнарга колдадыр чорулар хемчегларни райкомнуң пропаганда болгаш агитация киидиин ап турар.

* * *

САМАГАЛДАЙ. (Телефон-биле). Районнуң бүгү девискириинге лекторлар хүнү организастыг эртип турар.

ВЛКСМ райкомунуң секретары Бичө-оол Шымчап «Ленинниң амыйгыларга чагыгазары» деп темага лекцияны ра-йон төвүнге эрттирген. Коммунасгны бозлаш ажылчын партиларының Москва төвүлеп хураалының дугайында лекцияны партия райкомунуң хереэжеиниер ортузунга ажыл чорулар киидиинниң эргелекчизи Анна Шымчап «Чодураа» колхозтуң № 1, 2 хойжу бригадаларының кежигүннеринге кылган.

«Ак-Эриг» колхозка, «Тес-Хем» совхозтуң У. Шыпаа, О. Шыпаа салбырларынга, Шуурмакта сүт-бараан фермазынга эрттирген лекция, беседалар бедик деңнелге эрткен.

СЭКП РАЙКОМУНУҢ ПЛЕНУМУНДАН

БҮГҮ КҮШТУ СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРНИ КҮҮСЕДИРИНЧЕ

СЭКП-ниң Таңды райкомунуң VII пленумунга «В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга төлептиг ужуражыры-биле алдынган социалистиг хүлээлгелериниң күүсетгинин турарының дугайында» илеткелди райкомнуң бирги секретары аш М. Сухачев кылган. Илеткелчи болгаш санал бергеннер Таңды районнуң кадрээлиниң ажыл-ишчилери ленинчи юбилейге төлептиг ужуражыр дээш чарышка идепкейлиг киргенин демдеглээн. Ажылчыннарның, колхозчуларның болгаш интеллигенциниың чогаадыкчы идепкейии башталышаан, партия организацияларының оларның күжениишкиннерин ажыл-агыйларның экономиканың улам хөгжүдеринче, көдээниң ажыл-ишчилериниң материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидеринче утландырын турар.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын ниити будурери болгаш оларны күрүнеге садары чыл бүрүде өзүп турар. Районнуң ажыл-агыйлары бо чылдың бирги чартынында мал ажылынын продуктуларын күрүнеге садарының планын ажыр күүсеткеннер. Хөй ажыл-агыйлар бо чылын тараа культураларының, картофельниң, кукурузаның хоомай эвес дүжүттерин өстүрүп алган. Чижээ, «Межегей», «Элегес» совхозтар кукурузаның га бүрүзүнден 150—180 центнер когаан массаны ажаан ап турар. Ам ажаан алышкын эгелээнде бо айытkан ажыл-агыйлар болгаш дуржулга станциязы тараа культураларының гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 10 центнер дүжүттү ап турааран.

«Межегей» совхозта ниити бүрүзүнден саалда чыл бүрүде мынчаар өзүп турар: 1967 чылда—1985 кг, 1968 чылда—2556 кг, бо чылдың түгле 7 айларында—1424 кг болган. Чеди айлар иштинде мурнакчы одуруунда чорун, өскелерге үлегер-чижээн коргузуп турарлар.

Чарыштың негелделерии ажугаар алырта, шүлүг хой-жулар ССРЭ-ниң улус ажылагыйының чедиишкиннериниң киржиичилери болур.

«Коммунизминиң хереэи» колхозтуң хойжулары социалистиг хүлээлгелерии база ажы күүседип турааран. Оларның алээн хөйү 100 хой бүрүзүнден 100—105 хураганы алган. Ында № 2 хойжу бригада чылдың бирги чартынында чарышка тиилекчи болган. Хойжулар коммунистиг күш-ажылдың школалынга өөренип, боттарының дуржулгалын солчуп, мергежилии бедидип турааран.

Район ниитизи-биле 100 хой бүрүзүнден 91 хураган алган, а «Межегей» совхоз 107-ни алган. Бо көргүзүг ажыл-агыйга хойнуң баш санын өстүрериң хандырган болгаш харын-даа эрткен чылдың-биле деңнээрге 8 хуу өзүлделиг болган.

«Межегей», «Элегес» совхозтар, дуржулга станциязында партхомзар болгаш «Революциянның чалбыжы» колхозта партбюро партиянын бригада организацияларының секретарыларының, местком-нарның болгаш ажылчын комитеттериниң даргаларының, чамдык коммунистериниң социалистиг хүлээлгелериниң күүсетгинин турарының дугайында илеткелдерии доктаамал дыңнап турааран. Оларның түңнелдерии кесте агитациязы калбаа-биле чыдып, аас пропагандазынга иентередип турар. Будурулгениң мурнакчыларын морадь болгаш материал талазы-биле деткип турар. «Элегес» совхозтуң парткому болгаш администрацияның бо айтырыгны чорударда бүдүрген продукциянын санын болгаш шимарын барымдаалаар. Чижээ, саанчыларның чарыжының түңнелин үндүрерде сагган сүттүң ишти хемчээл-биле чергелештир сүттүң ускуруун, оны будурериниг үндүрген чемнериниң чарыгдалын база өөренип көрүп турар.

Оөң-биле чергелештир районда мыйыстыг бода мал ажылын хөгжүдүп турары дыка четпес деп пленумга демдеглээн. Август 1-ге чедир район төрүүр 100 инектен-не түгле 34,6 быява, оөң иштинде «Тиилелге» совхоз, «Коммунизминиң хереэи» болгаш «Революциянның чалбыжы» колхозтар 20—27 быява алгыдаан. Сүттүң бараанныг талазы чыыс—75 хуу.

Механизатор кадрларны белеткээр талазы-биле хүлээлге күүсеттинээн. 1968—69 өөреиилге чылында ай хуусаалыг курстарга түгле 69 кижи белеткээн, а план 84 турган. Оөң түңнелиинде ажыл-агыйлар чыл бүрүде хөй механизаторлар четпезинден улуг кампания ажылдар үеиинде берге байдалга таваржып турар.

Продукциянның бот-үнези аар. «Межегей» совхозка центнер сүттүң чарыгдалы 54 рубль 11 копеек четкен. «Тиилелге» совхозка ол мырыдай 60 рубль 72 копеек болуп турар.

Тудуг, культура, садыг, амыдырал хандырылга болгаш өскө-даа адырлар талазы-биле хүлээлгелериниң күүседелиинде четпестер база бар.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга болгаш Совет Тываның 25 чыл оюнга төлептиг ужуражыр талазы-биле районнуң ажылчыннарының ортузунга организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды күштелдирииче угланган доктаалды пленум хүлээп алган.

С. ТУШКОВ,
СЭКП Таңды райкомунуң пропаганда болгаш агитация киидиинниң эргелекчизи.

ДҮЖҮТ АЖААЛДАЗЫН ДҮРГЕН ЧОРУДААЛЫ!

Күрүне шыгжамырынга

Август 29-ка чедир республиканың райвннары күрүнете тараа садар хүлээлгезин канчаар күүседип турарын көргүзүрге ыыдыр:

РАЙОННАР	КҮҮСЕТКЕН ХУУЗУ
Таңды	10,5
Бии-Хем	4,3
Каа-Хем	5,1
Улуг-Хем	14,7
Чөөн-Хемчик	6,3
Барыын-Хемчик	1,8
Бай-Тайга	6,0
Кызыл хөөрай Совели	371,5
Республика	11,2
Ниитизи-биле тараа күрүне	6741 тонна складтарынга

Ам хөй тараа сагнан совхозтар: «Кок-Тей» — 953, «Тиилелге» — 1683, «Суңпак» — 533, «Межегей» — 851 тонна.

Август 27—28 хүннеринде республиканың бүгү тараа хүлээп алыр черлеринге 1779 тонна тараа киргеи.

«Россия», «Вок», «Бүрен», «Чыраа-Бажы», «Шелтээ», «Дөң-Терезин» совхозтардан август 28-ке чедир чаңгыс-даа тонна тараа күрүнеге киибээн.

Калбаа-биле кирипкен

Таңды районуң тараакылары дүжүт ажаан алышкынынче калбаа-биле киртеп.

Районда дүжүт багай эвес. Га санныдан өртүмаа хүжүү Дуржулга станциязында 115, «Элегес», «Россия» совхозтарда 10 центнер болуп турар. Ажаан алышкыны ажылдарын «Элегес», «Межегей» совхозтарның механизаторлары эң-не организастыг чорудуп турааран.

Хову-шөлдерниң ажыл-ишчилери күскү чер андырылгазын база чергелештир чорудуп, ам 3 муң ажыг ганы кеир чылдың дүжүдүне белеткээн. «Элегес», «Межегей», «Тиилелге» совхозтар муң-муң гектар черни андырганнар.

Районда 138 муң тонна силос салдынган. «Межегей», «Россия» совхозтар кукурузаның 81—82 хуузун ажаан алгыдаан.

ОЛАР МАКТАЛДЫГ

Чөөн-Хемчик районнуң «Шөкра» колхозунда 5 комбайн чиңге-тараны тавычалай кестирип эгелээш 140 ганы ажаан алган. Комбайнерлер тараның дөрт ажаалгазынче-ни кирип турар.

Артхан комбайнчар бир чылыг 400 га сигенни кестирип доозкан. Комбайнерлер коммунист Сат Шөөча, Виктор Оюржак хүн нормазын үргүлчү 110—115 хуу чедирип турарлар.

Ажыл-агый бо чылын 4000 тонна силос салыр планның 3100-зүн, 175 га шөлдүң кукурузазының ажаан алган. Шөлдерде ам-даа 100 ажыг га кукуруза кестинээн. Оны кыска хугсаада ажаан алыр дээш 4 комбайн, 10 ажыг автомашина турушкун чок ажылын үзүр. Бүрүзүнде комбайнерлер Улуг-оол, Дзир, Хорлуг-оол болгаш трактористка Ольга Ондар олар ажаан алышкынының башгайгы хүнүнден эгелээшкинге ажылдап, колхозтуң хүнүлел самбызынга киргеннер.

С. МОНГУШ.

НЕМЕЛДЕ ХҮЛЭЭЛГЕ

«Улуг-Хаа» совхозтуң комбайнерлериниң, механизаторларының, тараажыларының хуралы болуп эрткен. Аңаа дүжүттү кыска хугсаада чыдырыг чок, эки шынарлыг ажаал алыр дугайында кол агроном А. Чугаев илеткел кылган.

Ажаан алышкынның темпизин дүргедирип, четпестерии адер талазы-биле ажыктыг санал-оналын механизаторлар киргеи. Оөң иштинде Таңды районнан 3257 тонна, Кызыл хөөрай Совединиң ажыл-агыйларындан 1486, Улуг-Хемдең 825 тонна тараа киргеи.

Ам хөй тараа сагнан совхозтар: «Кок-Тей» — 953, «Тиилелге» — 1683, «Суңпак» — 533, «Межегей» — 851 тонна.

Август 27—28 хүннеринде республиканың бүгү тараа хүлээп алыр черлеринге 1779 тонна тараа киргеи.

«Россия», «Вок», «Бүрен», «Чыраа-Бажы», «Шелтээ», «Дөң-Терезин» совхозтардан август 28-ке чедир чаңгыс-даа тонна тараа күрүнеге киибээн.

ХҮЛЭЭЛГЕ

берип, немелге хүлээлгелерии алганнар.

Хоочун механизатор-лар Д. Очур, П. Кавзаан 500-500 га, М. Даржы, М. Маскыр, О. Чорбаа олар 450-460 га шөлдүң тараазын эки шынарлыг, чидиргиг чок ажаал алырын хүлээвеннер. Комбайнерлер кижи бүрүзү 350 гектар ажыг шөлдүң дүжүдүн ажаал алыр деп хүлээлгеи. эрес-соруктуг ажылдап турааран.

О. ТАВАА.

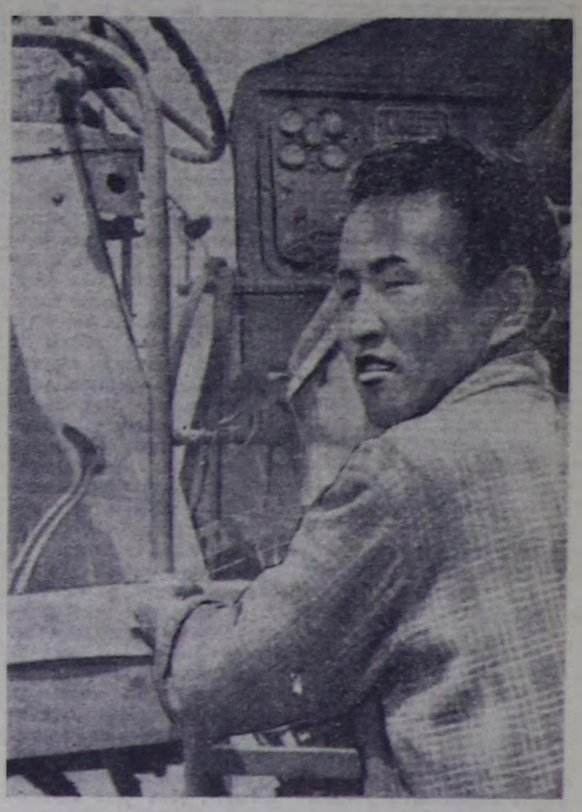

Улуг-Хем районнуң тараа шөлдеринде күсүү дүжүт ажаал алышкынының шалыпчыларының бирээзи Хөвалыг Бичеоол бо хүннерде «Улуг-Хаа» совхозтуң кон-тараазын кесчип доозкан. Ол ам ооруу-биле Баян-Көлда тараан 1500 ажыг га кызыл-тасты ажаалып киргикеи.

Күсүү сезонда 300 ажыг га тараа культураларын кезип, ажаарын хүлээгеи бо амыян коммунист күшениишкиннииг ажылдап турар.

ЧУРУНТА: Хөвалыг Бичө-оол.

О. СХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Ленинчи юбилейге уткуштур

БАШТЫҢЧЫНЫҢ ЧАГЫГЛАРЫН УДУРТУЛГА БОЛДУРБУШААН...

Ташкентиниң Октябрь революциязы аттыг тепловоз-вагон-сентелге заводуныӊ тоогу музейиниӊ көрүүчүлериӊ чаа делгиир ниӊзиигейже хандыда бээр. Ол болза 1919 чылдыӊ август 30-де биижээн документтир. Чартык чүс чыл мурнунда В. И. Ленин бо радиограмманы Ташкент күскөмга болган бүтүү демирр-орукчуларга чоруткан. Ында чугаалазаны болза:

«Совет Россияныӊ болган Совет Туркестанныӊ каттыжар деп турарын барыымдаалаш, паровоозтарны болгаш шинчедикчи составты сентээриге бүтүү күштерни доп-доралаш салыры эргежок чугула. Кажалаа Чөвүлели ол дугайында депонуӊ болгаш мастерскаазыларыӊ бүтүү күштерин ябалаазатаарын дагаан тур. Революциянныӊ болган Кызыл Арминиӊ тиилелгезин Туркестанныӊ болган Россияныӊ экономиктиг амыдыралын кодуреринге ажыглаар херек. Кызыл Туркестанга байыыр.

Кажалаа Чөвүлениӊ

Даргазы ЛЕНИН».

Баштыӊчыныӊ кыйгырыы ажыӊчыныӊарны — демирр-орукчуларны сорук киирген деп, ол бүдүрүлгеде 53 чыл ажыылдап турар хоочун коммунист К. Т. Брикаев чугаалап олурар. Ол болган бо көрүүлериӊ — хоочун ажыӊчыныӊар бо хүнниӊерде ажыылчын аныыктар-биле беседаны кылып, музейиниӊ ооӊ дериглерин танышкаш, ында чугаалаан.

Ильичиниӊ телеграммазыныӊ харыы кыыдыр Ташкент заводунуӊ болгаш Борфдиӊ мастерскаазыларыныӊ (ол үеде аӊы тепловоз депозуи ыӊчаар адаар турган) коллективтериниӊ ниитти хуралынга «транспортту корум-чурумга тургузарынга чедир» ажыл хүӊүн көрүүдүр дүтайында шиитпирни хүлээп алган деп, олар чугаалады. Ниӊиилер амыр-дыш чокка ажыылдап турган. 1919 чылдыӊ тоӊчуунге чедир Ташкентиниӊ демирр-орукчулары болгаш оларныӊ ог-бүлеези субботниктерни 22 удаа организастаан. Ажыл шагыдыӊ дапкыар үеде сентээн паровоозтарыӊ бирээзиниӊ чуруу бар болду.

Бирги одуругга коммунистер чоруп турган завод коллективи 1919 аар-берге чылдыӊ ужнеи паровозту, 667 барааны болгаш пассажир вагонун, 1400 дугуйлуу катап тургускан, шой болгаш өӊүүг шуткырганы хөй-биле берген.

Ленинчи кыйгырыг бүтүү ташкент пролетариаттыӊ хайныктырын үндүрген. 1919 чылдыӊ сентябрь бирде профэвиледер кежигүнниериниӊ иннти хоорай хуралыныӊ революциялыг чугаалааны болза: Эш В. И. Ленининиӊ телеграммазын дыӊнаан, «...Кызыл Туркестанныӊ өмүүжээниӊ Кызыл Ташкент тоо черниӊ бистен иегээн бүтүү дааралаарын күүседиирин болгаш Туркестаныӊ кырында чоргаарааб-биле киинэкиӊ турар кызыл тужту кызыл Ташкент холуундан саабас дээрээн даӊгыралаш тур».

Сөнтябрь ортан үеэниде Туркестан Россияга кезээ мөӊгеде каттышкан соонда чүрттүү төөгүден аңаа көрүүскен дузалааныы уламнаа дээн. Партиядыӊ болгаш чазаяттыӊ кичээнгейи, сагыыт-салыышкыныга сорук киргени завод коллективиниӊ паровозтар болгаш вагоннар сентээр талазы-биле аңаа бергей даалгаларны ийи, ийи чартык катап ажыр күүседип турар апарган. Ол болза, ажыылчы чоннарыӊ баштыӊчыныӊ болгаш башкызыныӊ кыйгырыыга Туркестаныӊ большевиктериниӊ «ажылчын шаӊ-хазаанныӊ» төлептиг харыызы болган.

Чылдар эрткен. Завод темпилерин дүргедеӊин турган. 1934 чылда Узбекистанда баштайгы кан шуткуур цехти аңаа ажыглаалга киирген. Ада-чүрттүүн дайбыныӊ дар-бергеүезинде ташкент ажыылчыннар — демирр-орукчуларныӊ белеткээни элээн каш бронепоездилер фронтуже чоруткан.

Ленинчи чагыгар чаа-чаа үүдегеннүүр будүрериӊе мурнакчы коллективти ам-даа кыйгырып турар. Эрткен чартык чүс чыл дургузунда ында будүрүлгениӊ хемчээли 20 катаан көвүдээн. Бодуныӊ чеден чыл оюн удавас демдеглээр Ташкент тепловоз-вагон-сентелге заводу ам ындыг адырлыг эң улуг будүрүлгелериниӊ бирээзи болуп турар.

Бежеен чылдыӊ эезинде наркомсвя баштайгы болгуннерия чүүскээн заводчун болган демоюӊ ийи хоочун партия организациязында ам 1200 коммунист санаттыныӊ турар. Олар мурнукулу мыкаш, коллективтиниӊ ажылчыннарын баштаныышаан. Партия стажы бежеен чыл четкен азы ашкан революциялыг хоочун кирженчилерин партия хуралдарынга бо-ла корун болур. Олар бирги одуругда олурар, ол болза бажыныӊ дүгү агара берген, Ортаа Азиага Совет эрге-чагырга дээш дайылдаажыын чораан кижилер-дир. Ленинчи радиограмманы оларныӊ адынга чоруткан. Коммунистер — демирр-орукчулар бежеен чыл мурнунда эгелээн күш-ажылчы эезичедге ам-даа түрбушаан.

(СЭТА-ныӊ корреспондентизи).

Ташкент.

Ленинград. Смольный. 1917 чылда ол Октябрьныӊ социалистиг Улуг революциязыныӊ штабы болуп турган. Октябрьныӊ чөпсектиг тура халыышкынын Владимир Ильич Ленин сортан удуртуп турган. Шериг-революстуг комитет Смольныйга турган. А Улуг залга Советтериниӊ ийнги Бүгү-россия съездизи болуп, Совет эргечагырганы ол съездиден чарлаан. 1917 чылдыӊ ортан үезинден 1918 чылдыӊ март 10-га чедир В. И. Ленин Смольныйга чурттап турган.

ЧУРУУРТА: СМОЛЬНЫЙНЫӉ УЛУГ ЗАЛЫ.

И. БАРАБАНОВТУӉ фотозу.
(СЭТА-ныӊ фотохрониказы).

Политинформатор ~ идеологтуг дайынчы

Чөөрта чаа СЭКП Кызыл хоорай комитези хоорайныӊ идеологтуг ажылдакчыларыныӊ чөвүлел хуралын эрттиргеп. Ында партия организациязыныӊ секретарылары, илеткелчилер, лекторлар болган политинформаторлар олурушкан болган «Партийжи политиктиг информациялыг дээштиниӊ дугайында» кластеди марксизм-ленинизмниӊ кежээки университединиӊ директору С. Шүкүлин кылган. Илеткелди хоорайныӊ партия организациязыныӊ аймыдыралында фактыларга үндезилеп кылганын хуралдыӊ киржинчилери сеткил-ла ынчап демдеглээн.

Илеткелчи болган санал берген эштер хоорайда 820 ажыг лекторнуӊ, 360 ажыг политинформаторнуӊ чүгле 7-ээн коммунист.

Политинформаторлар кыыдыр бүтүү тала-биле белеткеддиг кижилерни шилип алыры партия организациязыныӊ чугула сорулгазы болур. Ооӊ-биле кады оларныӊ биилиин үзам бедидер дээш шуургу ажыылдарыныӊ хурал-партсрганизацияларныӊ киржинчилери дыцнап, чугаалашкан. Оон соонда Владимир Ильич Ленининиӊ төрүттүүнениниӊ 100 чыл болур оюнга белеткелдериниӊ чорун турарыныӊ дугайында райкүүсөком секретары эш Мареевааныӊ илеткелин чөвүлел хуралдыӊ ийи дугаар айтырыы кыыдыр чугаалашкан.

Тургустунган айтырыгларныӊ талазы-биле чогуур шиитпирлерни райониуӊ башкылырыныӊ августа чөвүлел хуралында хүлээп алган.

ӨВҮР РАЙОН

Өвүр районуӊ башкыларыныӊ август чөвүлел хуралы база болуп эрткен.

Район школаларыныӊ ленинчи юбилейге уткуштур алган социалистиг хүлээлгелериниӊ күүселдеениниӊ чорун турарыныӊ дугайында район өргелекчизи Салчак Комбунуӊ база делегей коммунистериниӊ Москва чөвүлел хуралыныӊ түнилелериниӊ дугайынза партия райкомуныӊ секретары Василий Очур-оолдуӊ илеткелдерин чөвүлел хурал чугаалашкан, чогуур шиитпирлерни хүлээп алган.

ТАӊДЫ РАЙОН

Бай-Хаак суурга Таӊды районуӊ башкыларыныӊ чөвүлел хуралы болуп эрткен. Баштайгы ийи хүннерде секция ажылдары, августуӊ 27-де түнилел хурал болган.

Чаа өөредилге чылынга белеткелдер районда аӊы чоруттунган. Школалар, интернаттар, столовая септеттингеп, оладтаныӊ улуг курлавыры тургустунган. Бо чылын дээди болгаш ортумак өөредилге черлериӊ доосхан чаа-чаа башкылар башкы кадрларыныӊ саныӊга немешкен.

К. МААДЫ.

Ленинчи юбилейге уткуштур

ДХМ-ге ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Москвага ССРЭ-ниӊ Даштыкы хереглер министерствозунуӊ парлалга инеидиниӊ советболгаш даштыкы журналистерге организастаан парлалга конференциязы «Социалистиг күрүне болгаш социалистиг демократия дугайында ленинчи өөредиг база ССРЭ-де ооӊ черек ырыынга боттанымышкыны» деп темага бараан болдурган.

ССРЭ-ниӊ Дээди Советиниӊ Эвилелдиӊ Советиниӊ Даргазы И. В. Спиридонов чыылганнарныӊ мурнунга чүве чугаалаан. Күрүне дугайында өөредиттө В. И. Ленининиӊ көрүүзүнге ажаок улуг салыыныӊ дугайын ол чугаалаан. Буржуаз эрге-чагырга-биле деңнээрге, Советтер күрүне эргежок чагырганыныӊ организациязының чаа болган эң бедик хевири болуур дээрзин Совет күрүнениӊ үндезилекчизи аймыктаан деп, И. В. Спиридонов демдеглээн. Пролетариаттыӊ болгаш дешпилеглиг бүгү кижи төрелгетениӊ мурнунга Ленининиӊ улуг ачы-хавыязы болза, Советтерни пролетариат диктатуразыныӊ база бир болдуунун болуур политиктиг хевири кылдыр ооӊ ажыктаныпкан. Бистиӊ чүртүвүстүӊ байдалдарында ажылчы чоннарныӊ эрге-чагыргазыныӊ эң ажыктыг политиктиг хевири болдур Советтер дугайында ленинчи кол бодалдыӊ шынныы төөгүүдүр дүргүзүлгениӊ чорудулгазында ооӊ-биле кады ССРЭ-ге социалистиг болгаш коммунистиг турүзүүшкүнүуӊ байдалдарында Совет эрге-чагыргазыныӊ организациязыныӊ системазының чаа чүүлдерни база эвээш эвести киирген.

Совет эрге-чагырга — совет улустуӊ тускай догуинаашкынының шуут непгередикизи. Бо ленинчи идея улустуӊ социалистиг эрге-чагыргазының үндезиниирде салдынган. 1961 чылда СЭКП-ниӊ хүлээп алган Программазында Совет эрге-чагыргазыныӊ улустуӊ дугайында, социалистиг күрүнениӊ болгаш ынчалдыӊ хөгжээн деп, оратор демдеглээн, СЭКП-ниӊ XXIII съездизиӊ Советтериӊ ролюн улам ыдай бедидеринииӊ чугулазын айыткан.

Советтер болза, чүгле күрүне эрге-чагыргазының организациязы эвес, харын база улустуӊ бот эргелеп башкарылганыныӊ органнары-дыр дээрзин И. В. Спиридонов ооӊ ыдай чугаалаан. Ол чоруун хамыпкы мурнунда оларныӊ составында илереп турар. Ыланғыя чер-чер Советтериниӊ депутаттарыӊ боттарыныӊ хөй нурузунда бүдүрүлгеде ажылдап турар кижилер боон турары чугум болган. Советтерде оларныӊ ажылы чүгле күрүне хүлээлгези эвес, харын база оларныӊ ажылдап турары ажылчы чоннар коллективтериниӊ хөй-ниитти даалгазы боон турар. Улустуӊ бот башкарылга эргелелиниӊ органнары болур Советтериниӊ хөй-ниитичи мөзүүр ол ажылдыӊ аажок улуг улууӊ депутаттар болган совет активтиниӊ ыглаашкынын эгелээнинии бүгүдээ халас чорудун турарында база илереп турар.

Социалистиг демократияны болгаш ооӊ кол чүүлдерин айытышаан, И. В. Спиридоновтуӊ демдеглээни болза, пролетариат диктатуразы ооӊ-биле кады ажыыларын ажыылы чоннарныӊ эң ниалбак демократия болуур дугайында деннички кол бодалды төөгү бүрүн бадыткаан. Совет демократия буржуаз демократиядан ылгалыштыр хемчээл чокка калбак болган ханы. Совет демократия совет улустуӊ ниитилел, күрүне болгаш политиктиг амыдыралының бүгү адырларын хаара туткан. Совет эрге-чагырга ажылчы чоннарга чүгле калбак демократыг эргелерни тыпыскан эвес, харын база оларны чүгле политика боггаш юридика талазы-биле эвес, материал талазы-биле база магадылаан.

Ооӊ дараазында И. В. Спиридонов совет социалистиг демократияны хөгжүдүрүнге Коммунистиг партияныӊ роолюнга доктаган. Совет ниитилелде чаӊгыс партийжи системага туруп турарыныӊ үндезилээн совет демократияны буржуаз демократиядан дээр буржуазия идеологтарыныӊ оралдажыышкынарыныӊ барымдаа чогуур ол демдеглээн. Буржуазиниӊ эрге-ажыктарын илереп, камгалап турар политиктиг партияларныӊ догуинаашкынына кандыг-даа социал базаа социализмниӊ байдалдарында чок дээрзин И. В. Спиридонов чугаалаан. Партия ангыныӊ кезиин-ле болгай, ынчангаш ол бо ангыны толээлээр ужуруут. Бир-тээ социалистиг чүрттарда молчуӊчу ангылар чок болган ужуруида оларныӊ партияларыныӊ догуинаан турар эргези оскундурар апаар.

(СЭТА).

АЙТЫРЫЫ—КУЛЬТУРА ХАНДЫРЫЛГАЗЫ

Чүрттаачы чоннуӊ культурлуг хандырылгазын ажыктер дугайында айтырыгны ажылдакчылары совет чоннуӊ революсчу, ленинчи болгаш күш-ажылчы чаӊчылдарында нөмчүкчулларны кижизидериниӊче кол киҥээнгейни үгландырган.

Культура албан черлериниӊ материал-техниктиг базазын быжыглаар хемчеглер алдынган. Культурланы болгаш дыштанылганыӊ Гастелло аттыг паркыгыныӊ танцы шолуун эдэ тутканын. Тере-Хол суурда Культура бажыныӊда спорт залын нехей тудуп эгелээни. Чербилге 120 олуттуг клубтуӊ тудуу чорун турар. А Кара-Хаак суурда библиотеканыӊ болгаш Кызыл хоорайныӊ Н. К. Крупская аттыг библиотекасыныӊ бажыныӊ эдэ тудар ажыл дооступ турар.

Хоорай Советиниӊ сессиязы дыка хөй культура албан черлериниӊ ажыл-чорудулгазын чоннуӊ өзүл олурар культурлуг негелделерин ам-даа челир сандырыш шидээйи турарын демдеглээн. Масса-политиктиг болгаш культура ажылдарыныӊ идейлиг деннели ам-даа күдү болуп артпышаан турарын илеткелчи болгаш санал берген эске-даа депутаттар демдеглээн. Будүрүлге болгаш албан организацияларыныӊ черлериниӊ клубтары беш ажыл хүӊнүг неделяже шинчээнии-биле холбаштыр боттарыныӊ ажылын эде организастаар талазы-биле тодаргай планныг ажыл чорутпайн келген. Коску агитациялыг үтка-шыналрын, шимелде кластаагазын улам ажыидери негеттинип турар.

Чөвүүн ыыштанылгазының төөг Тастелло аттыг паркты канчаар сайзырадыын кылырының кол планы мыӊчага дээр чок. Ында ногаан үнүүтериниӊ ажаалда хайгаарал дыка багай организастаан. Хоорайныӊ күдүмүзарында, шөлдериие болгаш скверлериие тарып олуртуп турар ыыштарыныӊ породазы багай. Сезониут үелерде доктаамал ажыылаар кафелерни, буфеттерни, сускунга ижер болгаш чем аймак садар павильонларны чогуур санында чедир тургузбаан.

Сессия чугаалашкан айтырыгнар талазы-биле докладты хүлээп алган.

Тес-Хем районнуӊ ажылагыйларында ниитиниӊ мальнга быжыг чем-суурну тургузар дээш ажыл-иш чер болганда хайныкан. Бо чугула кампанияда мурнакчыларныӊ саны көвүдеп, оларныӊ кызымаи амыдазашкыны өсиелерге үлегер-чижек болуп турар.

ЧУРУНТА: комсомолчу оолдар Валерий Куулар (солагай талазында) биле Мара-оол Лаа «Тес-Хем» совхозтуӊ О. Шыраа салбырында сиген белеткеп турар механизастаан звеноиуӊ мемигүннери. Звено 140 тонна сиген белеткээр даалгазым мүүсетиеш, ам малчынларга дузалаанып киргипкен. Аныяк механизатор ДТ-20 маркалыг тракторлар-биле хүнде 6 га черниӊ сигении местирер нормазын ажыпып, 8—9 га чедирип турар.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда тудвалыттынган

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. АВГУСТ 31 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 205 (8051).

Өртээ 2 көп.

БӨГҮН—ШАХТЁР ХҮНҮ

Шахтёр—буянныг шинчилериниң бирээзи. Од эки шынарлыг хөмүр-даштыг тывырын ораалдажыр. Ус-чаг дег кыныгтыр хөмүр-даш-биле печкаларын одаптар бис. Бажыңнарывыс чылыг-биле хандыртынар. Ажылдазарынга-даа, чурттавырынга-даа тавырымчалыг бәйдал туруступар. Эрес-дидим дагжыларның аттыңында хоорай, суурларга чырык дүне-даа, хүндүс-даа от үзүктел чокка ыыпар.

«Кызыл-Хаваа» шахтазында күш-ажылга дидимнаан шахтёрлар кайы хөй. Николай Солодовников, Александр Булатов, Бедек Чагар-оол, Михаил Соколов, Матвей Селизаров болгаш даг үлегжүрүүн өскедаа хоочулары хөмүр-даш тывыжыгның мастерлери апарган.

Совет шахтёрларның хүнүнде оларга улуг-даа, бичии-даа ышкы бүгүдеги моон соңгаар улам чедиишкиннериниг ажылдазарын сагыш-сеткилдиң ханызындан күзээр.

ЧУРУКТА: «Кызыл-Хаваа» шахтазының дагжылары.

Дагжыларның күш-ажылчы байырлалы

Хүндүлүг шахтёрларывыс хөөн кеткен, күш-ажылчы шыгаралдың демдектерин хөрээде кадваа кижилер август 29-та Москванның «Октябрь» театрынга доллур олуруушкан. Дагжыларның эң дээре бригадаларының болгаш хөмүр-даш үлегжүрүүн мурнакчы будуруглегериниң удуртукчулары шахтёрүн Хүнүге туразаал болдурган байырлыг хураага кезээн ол.

Хураадың президиумунда — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орааанчызы В. Э. Дымшиц, ССРЭ-ниң министрлери, СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң харыысалгалыг ажылдакчылары, хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери, будуруглегниң мурнакчылары.

Хүндүлүг президиумуну СЭКП ТК-ның Политбюрозу составтыг кылдыр чаңгыс үн-биле соңгаан.

Бо байырлалды чаорбы ийи удаа демдеглеп тур бис деп, ССРЭ-ниң хөмүр-даш үлегжүрүүн министри Б. Ф. Братченко бодуунуң иletkелиниг чугаазында. Ындыг болаа-даа богун бо байырлал оваа ужуруттыкалыг: бүгү совет улус-биле кадыг шахтёрлар кайгамчык хүнге — В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл оныга белеткеңнип турар.

Амгы байырлал күш-ажылчы улус чедиишкиннер-биле демдеглеттингеп. 1970 чылдың апрель 22-ге чедир чурттуп шахтёрлары планнаан ажыр 11,5 миллион тонна хөмүр-даштыг казып алырын хүлээп-геп, а бо чылдың сес айларының дургузунда даазыгага немей он миллион тонна одаар үүлдү алган.

Хүнде бир чердеп муң тоннадан эвээн эвес хөмүр-даштыг казып адыр дээш механизаторларның шинчээшкинин калбарып турар. 1968 чылда муңчуларның бригадазы 60 турган болза, ам чүс ашкан. Чээрби бригаданың бирээзи-ле беш чылдың эгезинден бээр ийи миллион тонна чедир хөмүр-даштыг каскан.

Байырлыг хуралдың киржиичилери СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге байырлыг чугааны улуг сорук киришкин-биле хүлээп алган.

(СЭТА-ның корреспондентиаа).

УЛУГ ЮБИЛЕЙНИҢ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫ

Өөрүшкүлүг-даа, хөлээжиккинниг-даа хүн — сентябрь 1 бо чылын Ленинчи юбилейниң өөредилге чылын желзөрү-биле онзагай боор келген. Чайны оттуг мага хандыр хөглеп дыштанып алган өөреникчилерге, студентилерге база школа ажыын бо чылын баштай ажыдын киргеп бирги классчыларга чаа өөредилге чылынын эгезе, мурнуудазы мынаар, байырланчыг, өөрүнчүг. Башкылар коллективтеринге, партия, совет органнарга болгаш ада-иелерге ол хүн, өөрүшкү-биле кады, ол бичии хөлзенчиг: ааа-кежиктиг чаш, аныяк салгалывыстың өөренирингге таварымчалыг бүгү чүве кылдынган бе дээш олар, сөөлгү хымалааны түдүп турар.

Улуг башкы Ленинниң «Өөренир, өөренир база катап өөренир» деп сураглаан чагыын түрээнде кадагалаан хөй миллион совет уруглар, аныяктар мынаан. Тывавыңың 51 муң ажыг школатылары, хөй чүс студентилери ам даарта школаларывыңың, өөредилге черлеринің ажыын омак-хөлүг ажыттаан, боттарының башкыларының-биле база катап ужураажыр, парталар, столдар артынга олуруттар. Чаа өөредилге чылының баштайгы көңгазы бирги классчыларга мырыңай онзагай болзур, ол уруглар садтарывыңың, ог-бүлелеринниң сагыш амыр зөлеп чораан чаштарыны хамаатыы хүлээлгениң харыысалгалыг үлүгү күүседиринче киришкенин медеэлеер. Ынчангаш оларны ада-иелери школаже үдеп, башкылары, школалары байырлал ышкы-биле үтүүп, хүлээп ап турар ужуру ол.

Чаа өөредилге чылын бистиң республиканың башкылары, өөреникчилери болгаш студентилери В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оныга бүгү тала-биле чедиишкиннерлиг ужураажыр, ол алдарлыг байырлалга үүшүттүр алган социалистиг хүлээлгелерин бүрүн күүседир деп бир аай күзел, түүкүл-биле эгелеп турар. Бо талазы-биле өртээн өөредилге чылында эвээн эвес ажылдар школаларга, башкылар коллективтеринге, өөреникчилер, студентилер оргузунга чоруттунган. Ленинчи ёзу-биле, оон чагыларын эдерип өөренир, чурттаар деп девиз бистиң республиканың барык бүгү школаларында калбаргап, оон чаагай салдарын Кызылдың № 7, 2, 8 школаларывыдан, Тураның № 1, Чадаанаңың № 1, Шүйүң кадыкшылга школазындан, педучилищеден дээш, оон-даа өскө школалардан көрүп турар бис.

Ол чаагай эгелээшкин чайгы үеде база үргүлчүзээн. Республиканың пионерлер лагерьлеринге, суурларның чымыды отрядтарынга, дыштанылганың болгаш күш-ажылдың лагерьлеринге, туристиг походтарга, экскурсияларга, күш-ажылчы семестрлерге бистиң өөреникчилеривис, студентилеривис ол девиз ёзугаар дыштанып, ажылдап, боттарының бизинин ханыладып, чаа күүтерин немзээн.

Уругларның өөредилгези, башкыларның күжениишкиниг чогаадыкчы күш-ажылы бүгү тала-биле тазырымчалыг бәйдалга эртеин дээш, школалар удуртукчулары, партия, совет органнар, ажыл-агыйларның удуртукчулары, ада-иелер салгыш салып, школаларны, өөредилге черлерин, интернаттарны, общежитилерни чаа өөредилге чылынга кыымнак белетээн. «Школа хөрээ бүгү-ниитиинин болур дээрээн керек кырынга боттанныырарының үлегер-чижээн Бии-Хем район бө чылын коргускен. Районуң школалары август 1-де-зе чаа өөредилге чылынга бүгү талазы-биле белеткеттингеп. башкылар бажыңнары сеткеттингеп, 2 квартираны немей тутkан, 10 квартираны немей тускайлап берген. Одаар үүлдам барык бүрүн белеп. Чаа өөредилге чылынга школаларының бүгү оран бажыңнарын, башкылар квартираларын белеткээрин Улуг-Хем, Таңды районнар багай эвес чорутkан.

Ынчалзажок школаларны одаар үүл-биле хандырары амдаа түгле кезиг ажыр белеткеттингеп. Бо талазы-биле дүвүренчиг байдал Бай-Тайга, Тес-Хем районнарының школаларында бар. Септелге болгаш түдүг ажылдары чамдык школаларда ам-даа бүрүн доозулбаан. Школаларны өөредилге номнары, бижиир херекселдер, көргүзүг материалдар болгаш дериглезер-биле хандырары хожудан турар. Школаларга мебельдерин, интернаттарга болгаш өөреникчилерге чаңгыс аай формалыг хептерин чедирип садыгларын садыг, хандырылга организацияларыг саададып турар.

Үстүнде айыттынган четпестер өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың чорудулгазынга улуг шаптыкты ужураштырар. Ынчангаш партия, совет органнар, садыг, хандырылга черлери, улус өөредилгезиниң ажылдакчылары, школалар болгаш будуруглер удуртукчулары, ада-иелер школалар белеткелинде бар четпестерин ниити күш-биле, эң чоокку үеде шиитпирлиг чайладыр хүлээлгелиг.

Юбилейлиг өөредилге чылынга бистиң республиканың башкылары бозо белеткелдиг ужураажып турар. Эрткен өөредилге чылының эки дуржузгаларынга даянган база чайгы куретарга, семинарларга киришкеш, олар өөредилге-кижизидилгени мергежилдиг чорударының уран аргаларын, педагогикада чаа түүлдерин, чаа программа-биле ажылдазарының арга-методтарын хөйүг шиңгээдип алган. Ол бүгүнү байлакшымдыр, эрткен өөредилге чылының түүнделдерин амалтевишаан, олар келир юбилейлиг онзагай өөредилге чылында канчаар ажылдаарын чоокта эрткилээп август чөвүлел хуралдарында чугаалашканнар.

Эрткен өөредилге чылын түүнеп, чаа чылга сорулгаларны тодарадып турган, ам-даа шиитпирлеттинмээн дүвүренчиг айтырыглар хөй дээрзин демдеглээр херек. Республикага 278 школа назылыг уруглар өөредилгеден дашкаар арткан, оон кырынга эзээн хөй санныг школазын ара катган уругларны немээрге, будун школа ажылдааанны-биле домей-дир. Моон бурууза, чер-черниң совет органнары-биле кады башкыларга, школалар удуртукчуларынга база онаажыр. Ындыг фактыны бо чылын болдурун болбас.

Өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың шынары ам-даа дыка куду. Республика школаларының ниити өөредилге шынары 89,5 хуу. Оон аңгыда ол-ла хлазында ийи чылда катап олурган болгаш үскүү шылгалдага арткан 2812 уругларның хамаг эрттирген будүү чылы, мораль талазы-биле базыдыргандыг сетивил дээш школа удуртукчуларындан, башкылардан өскө кым эң улуг харыысалганы чүктээрил?

Үстүнде демдеглеттингеп айтырыглар болгаш өөредилге-кижизидилгелиг база школадан дашкаар ажылдарда бар турар четпестер улус өөредилге органнарындан, школалар удуртукчуларындан болгаш башкылардан өөредилге-кижизидилгелиг ажылды улам сайзырангайжыларын, методиктиг ажылды экижидерин болгаш күжениишкиниг чогаадыкчы ажылды иеген турар. Партия, совет органнар өөредилге чылының эгезинден-не школаларның ажылын хүн бүрү билдилиг удуртуп, оларга боттуг дузаны чедирери чугула.

Тываның башкылары болгаш хөй муң өөреникчилери, студентилери ленинчи юбилейниң өөредилге чылын организастыг эгелээш, ол алдарлыг байырлалга үүшүттүр алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир, бедик шынарлыг өөредилге-биле, үлегерлиг ворум-чурум-биле бодунуң чонун өөртүр дээрээнге бүүрел улуг Чаа, юбилейниң онзагай өөредилге чылының эгелээнь-биле, аргин башкылар болгаш өөреникчилер!

Элгар-Хем

ЗВТ-69

Экиш, эрим школам!

Келир үеги кадр дарганы

Сентябрның 29. Ол хүн хиндинге хир чок, каан, аяс, күскү чылыг хүн. Республика майысылатының школачыларының 1969—1970 өөредилге чылын—В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур юбилейниң бүдүүлүнде чаа өөредилге чылын эгелээри-биле кзас-чараш, арыг-силиг кылдыр школачы формаларын кеткен оолдар, кыстар хоорайның бүгү булуңнарындан холдарынга өң-баазын боодал чечектерин тутkулаан школаларынче кээп турган. Оларның арааында школаларның делгем ажиктерин чаа-ла ажыдын киргеп, школачы амыдыралын бир-ле дугаар эгелээр эзэс-кежиктиг бирги классчы оолдар, уруглар чүден артык өөрүшкүлүг турган.

Ол хүн Кызылдың № 2 ортумак школазы чаа өөредилге чылын эгелээр шугум чыскаалын база-ла байырладыр эгелээн. Школаның өөреникчилери I-ги классtан эгелээш, 10-гу класска чедир школаның мурнуунда шөлге чыскаалышкан. Школачылар-биле кады чаа өөредилге чылынче уругларын удээн ада-иелер, дергүл-төрелдериниң хейү шөл сымыыпас-ла чүве.

Школачылар классtар аайы-биле чыскаалышкан соонда школаның директору Монгуш Отугрович Дамдынчап кайгамчык юбилей—В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунуң база Совет Тываның 25 чыл оюнуң байырлалынга үткүштүр чаа өөредилге чылын эгелээри-биле холбаштыр школаның бүгү өөреникчилеринге болгаш ада-иелерге, төрелдерге байыр чедирбишаан, чаа өөредилге чылын чаа-чаа күштер-биле өөренип, өөредилге талазы-биле чедиишкиннинг, эки өөренирин школачыларга күзээн.

Ада-иелериниң мурнуундан школада ада-ие комитединиң даргазы эмчи Куулар Доржу Көк-оолович өөреникчилерге болгаш ада-иелерге байыр чедирип, чаа өөредилге чылын эки эгелээш, эки түүнелдиг доозуп, ленинчи юбилейге 4—5 демдектерниг ужураажыры кузээн.

Школачылардың мурнуундан 10-гу классчы Лида Назытты чаа өөредилге чылы эгелээнибиле школаның башкыларывыра болгаш чыылган ада-иелерге база өөреникчи эш-өөрүше, оларның иштиндем школаның ажынын бир-ле дугаар ажыдын киргеп бирги классчы дүмаларынга школачыларның болгаш школада комсомол комитединиң мурнуундан байыр чедирген. Бо чылты бирги классчылар 26 кижи. Оларның холдарындан четкилеп алган 10-гу классчылар өөренир классынга чедирип, школага эге баштайла партага олуртканнар.

С. ТАМЧАЙ.

ЧУРУКТА: № 2 школаның өөредилге эргелекчизи Зоя Михайловна Сташевскаяның чаа өөредилге чылында школаның өөреникчилериниң өөренир хүн чурттуун чугаалап берип турары.

А. СОДУНАМЫЫҢ фотозу.

ЭЛЕГЕС-АКСЫНЫҢ № 22 СОҢГУЛДА ОКРУГУНУҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАДЫН ДЕДИР КЫЙГЫРТЫР ДУГАЙЫНДА БАДЫЛААШКЫННЫ ЧОРУДАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ОКРУГ КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДЫҢААДЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1969 чылдың август 21-де Чарлыын ёзугаар Кызыл хоорайның Элегес-Аксы № 22 соңгулда округунга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Иван Игнатьевич Ерминин дедир кыйгыртыр дугаймында бадылаашкын чорударының талазы-биле соңгукчуларының хуралы болуп эрткен.

Соңгулда округунуң хуралынга киришкен соңгукчуларның 99,02 хуузу Элегес-Аксының № 22 соңгулда округунуң талазы-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады И. И. Ерминин дедир кыйгыртыр дээш бадылаан.

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадын дедир кыйгыртыр чуруу дугаймында» хөөйлүнүң 10-гу түүлүүге үндезиленээш, депутат Иван Игнатьевич Ерминин Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутатларының составынга дедир кыйгыртkан деп саналаар.

Элегес-Аксының № 22 соңгулда округунуң талазы-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадын дедир кыйгыртыр дугаймында бадылаашкын чорударының округ комиссиязы.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИГЕ ЭЛЕГЕС-АКСЫНЫҢ № 22 СОҢГУЛДА ОКРУГУНУҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ СОҢГУЛДАЛАР ЧОРУДАР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Кызыдың Элегес-Аксы № 22 соңгулда округунуң талазы-биле дедир кыйгыртkан депутаттың орнуга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге соңгуладаны 1969 чылдың сентябрь 21-де, воскресеньеде, чорудар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1969 чылдың август 31.

Хемчик шөлдеринде

Чөөн-Хемчикте «Сут-Хөл» совхозтуң Бора-Тайга, Кара-Чыраа салбырларында 14 комбайн 760 ажыг га черниң тараалын танычалай кестиргеп, оларның 600-зү чиңге тараа, оон 78 ганы болдургеш бастыргап.

Бора-Тайганың Шеми-Аксы, Чиңге-Хову шөлдеринде 7 комбайн амдыызында аңгылаан ажаан алышкында туруушкун чок ажылдап турар. Кара-Чырааның тараажылары Өленде четче быжып, эки үйтен чиңге-тараны ажаан турар.

Совхозтуң комбайнерлери О. Бавуу, О. Май-оол болгаш О. Самбуу олар хүн нормазын 115-тен 120 хуу чедирип, ажаан алышкында шудургу ажылдап турарлар.

Ол-да совхоз тарааны 700 га кукурузаның 585-жин ажаап, оон 9330 ажыг тонна силосту салган. Ылаңгыя Кара-Чыраа салбыры 2639 тонна силосту салып, гадаа 190 центнер погаан массаны алган. Совхозтуң оске салбырлары погаан массаны гага онаалтыр 140-дең 160 центнер чедир алгылаан.

Мал семиртир «Тываа» совхозтуң хову шөлдеринде эзбек дүшүттүүн хоор сарыг тараазы быжып, ажаап алмышкын түлүктээн. Чадаанаңың тараа хүлээп алыр пунктузунга ол совхоз августуң 29-та 500 тонна эки шынарлыг арбайны дүжээган.

С. МОНГУШ.

ЭКИ БЕЛЕТКЕНГЕН

Чаа өөредилге чылының эгелээринин бүдүүлүнде бистиң корреспондентилеривистиң дыңнатканы болза:

Чөөн-Хемчик районунуң бүгү 23 (оон иштинде 2-ви эге) школаларынга чаа өөредилге чылы-биле 7800 өөреникчи парталар артынга олуруттар. Чаа программаны ёзугаар белеткел класынга 300 ажыг өөреникчи бүрүткетиеп. Районуң башкыларының найырадыг, ажыл-ишчи коллективтеринге эге класстарының болгаш химия, даштыкы дылдың башкылар 20 чаа кижи ирмешкен.

Школаларны чаа өөредилге чылынга үткүштүр хүлээп алыр турган комиссиязы Бажың-Алаак школазының бүгү талаалыг эки белеткеңгенин демдеглээн. Дүүн, август 30-де тус школазының 650 өөреникчизи парта артынга олуруп чаа өөредилге чылының башкайгы хүнүн кичээлден эртти. Бо школаның белеткел класынга 92 уруг өөренип, бүгү класстарынга 36 башкы өөредилге, кижизидилге ажылын чорудар.

Эрткен өөредилге чылының түүнелиниде өөредилге программазының планын 91 хуу күүседип, район школаларынан хөскү черни алган Чадаана хоорайның № 1 школазының бо өөредилге чылынга белеткелиг база эки болган.

★

Тес-Хем районуң Оруку-Шынаанын ортуман школазы (директору Кангай-оол Ыймылдий) чаа өөредилге чылынга үткүштүр школаны шиткатыралап, чүгайлап, будээн. Чаа 7 нечкаңы сээлген. Оң мынаш интернаттың организеринге сентедгеин чорудун. 500 кубометр одаар маанты ажыл дужуруп алган.

Аныяктар звенозу

«Бардык» совхозтуң Аксы-Бардык салбырында Хертек Кыпиктиң удуртканы комсомолчу-аныяктарның механизастаттынган звенозу Барыын-Хемчик районда мал чемин белеткеп турар звеноларның болгаш бригадаларның аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чорун турар.

Ол звено сиген белеткезин дээш онаалданы ажыр күүседип, 180 тонна силосту, 100 тонна кок-суланы сараттаан. Ынчангаш комсомол райкомунуң комсомолчу-аныяктар бригадаларының аразында шилчип чоруур ыыпелиин ол бригадага тыыскан.

Уң бригадазың трактористи Сарыглар Эрес-оол сиген кеспиринің болгаш белдурериниң хүн нормазын бүдүп чартык катап ажыр күүседип келген. Сиген белдурукчузу Ульяна Кужугет база-ла шын ынчаар ажылдаан.

Лектор хүнү

Партияның Барыын-Хемчик райкому айның сөөлгү неделязының четверг саанын лекторлар хүнү кылдыр доктаатkан. Ол хүн лекторлар, идеткелчилер болгаш политинформаторлар чонуң оргузунга лекция пропагандазын, номчулгаларны, беседаларны болгаш политинформацияларны чорудар.

Ынчангаш август 28-те Кызыл-Мажалыктан 15 лекторлар болгош, совхозтарның салбырлар, бригадалар болгаш фермаларынче ушканнар. Олар бо удаада ленинчи темаларга номчулгаларын, чонга совет хөөйлү дугаймында танылыгларын чорукан. Оон ыңай ажыл-агыйларның партия комитеттери боттарының политинформаторларын сиитенчи болгаш хойлу бригадаларже, фермаларже база чидиргүлээн.

Музейге ужураажыышкын

Сибирьниң партизан армиязының командирлери А. Кравченко биле П. Щетинкиниң шеригжерикиң 1919 чылдың август 29-тан 30-че дүвеинге колчакчы Бологов баштаан отрядынга удур шиитпирлиг тулчушкуну болган. Ол тооглуг болуушкунуң бежен чыл болган оюнга холбашкан ужураажыга республиканың чурт-шинчилел музейинге болуп эрткен.

Белоцарск тулчуушкунунуң тооглуг ужур-дузазының дугайында иletkелди тооглуг эртемерниин кандидады В. Л. Бичеоол кылган. Тывага ооның хосталгазы дээш колчакчыларга удур демисеткин чораан Белоцарск тулчуушкунунуң киржиичилериниң Иван Иванович Антипин, Моисей Семёнович Масленников оларның сактыышкыннарын ужураажылганың киржиичилерин улуг сонуургал-биле дыңнаан.

Аңгыда-чуртталгазы Тываның тооглуг болуушкуннары-биле холбашкан хөөчүн шиитпээннериниң ужураажылгага киришкеннинге өөрүн четиртингин музейниң эртем ажылдакчызы Монгуш Кенин-Лопсан илергейлээн. Музейниң залдарында хосталга дээш демисеткин дугайында чугаалаан турар фото-делгелгелерни аңаа келгеннер көрүп танышкан.

Ногаан масса

Самагалдай. (Телефон-биле Бастың корр). «Тес-Хем» совхоз 390 га черинге кукурузаны ажаагаан оон 4000 тонна ногаан массаны силостап шыгжаан. Комбайнерлер Айыыкы Сүлдүм, Чөөдү Ажыл-оол сиген кестирер машиналар агрегаттың шеригжерикиле Чапаа Марчыя оларның ий ажылын совхозтуң директиязы мактаан. Кедээ ажыл-агый министерствозунуң АТБ-зинден кукурузаа ажаадыын баргаң 7 автомашинаның золачыларын база күжениишкиниг ий ажылдаанныр.

ЧАА ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНЫҢ ЭГЕЗИ-БИЛЕ!

Бирги хүнден-не

Студентилерниң күш-ажылчы чаа өөредилге чылының сөөлгү хүннери әртип турар. Кызылда күрүнениң педагогика институтунуң бүгү аудиторияларында, кабилеттеринде кандыг-ла бир оңаган ыргжым. Институттуң оран бажыны сентяттинген, арыг-силиг, эптиг-даа. Студентилер хүлээп алырынга шупту белен болган, а ооң эллери кээп эгелей бергеп.

Бо өөредилге чылында студентилер столунга 661 кижи олуруптар, оларның 157-зи бирги курсчулар. Хүлээп алышкыны экзаменнериниң түңнелиниден алырга, бо чылын институтка эки немелде келгенин хереченлеп турар, оларның 60 хуузу көдээ черлерден келген. Абитурпентилериниң эң хөй башкының тускай эртемин школага тургаш-ла бодунга шилип алганы үнелелчиг. Ол дээрге элдепсинишкин эвээш, өөредилгезин ара каарлар турбас дээрзиниң магадылалы болур, биске ол аажок чугула.

Башкылар коллективиниң, ректорат бистиң доозукчувус бүрүзү эки башкы болуун дээш бүгү чүүлдерни кылыры чугаажок. Бо талазы-биле бүгү аргалар бисте бар: башкыларның билии-даа, педагогиктиг болгаш амыдыралчы дуржулгаш-даа четчир. Ол бүгүнү бедик мергежилдиг 67 башкы, ооң иштинде 30 хуузу эртемнер кандидаттары, студентилерге дамчыдып бээр.

Хөөчүн бистиң бедик мергежилдиг эштер Б. Н. Бажутин, Е. Б. Салзынмаа, Е. И. Скрипов, Ц. Т. Кызыл-оол, Е. Ц. Коптева, А. С. Мазуревская, И. Ч. Сат, Х. О. Ондар, Л. П. Салчак, М. И. Анисов даэш өске-даа хөй башкылар чаа студентилерниң ынак болгаш хүндүткелдиг башкылары болуур дээрзинге бүзүредилгир бис. Ону эрткен чылдарның дуржулгазы бадыткап турар.

Институттуң 3 факультединиң студентилериниң өөредилгезин болгаш эртем-шинчилел ажылдарын 9 кафедра болгаш 20 ажыг лабораториялар, кабинеттер, мастерекелер башкарар болгаш хандырар. Институт өзүп турар болганда, ам мурнундагы орансавазые дакпыжал бар чоруур. Ынчангаш чаа общежитие тудуп турар, ону ажыглалга киирерге, амгы общежитие ийиги өөредилге корпузу болур. Ол мыжаш, бүдүрүлгеөөредилге мастерскаялыг гараж база туттунуп турар.

Студент амыдырал аудиториа, лаборатория болгаш номчулга залы-биле кызыгаарланмас-ла болгай. Бис хоорайда эки даэш спортзалдыг бис. Студентилериниң уран чогаадылгазын хөй-нимти мергежилдиг факультедиң башкарар. Студентилериниң эртем нимтилели, аныяк лекторнуң школазы ажылдап турар. Мацаа студентилер боттарының салым-чаланныг хандыкшылдарын илередип база сайзырааңгайжыдып болур. Ол бүгү болза келир үеделги хөй-нимтичи башкының бүдүш-шыпарын хевирлээринге дузалаар.

Амгы юбилей мурнуунуң леминчи хүннеринде республиканың амыдыралы-биле деңгеге базар, ооң ажыл-ишчи, культура амыдыралынга идепкейлиг киржиприн биске хандырып турар эки чаңчыл институтта торүттүнген болгаш быжыккан. Бистиң студентилеривис республиканың хөй тудугларынга ажылдаан, 400 кижи тараа ажаан ажылышынга киржир, 40 кижи институттуң тудуунга дузалажыр.

Юбилейлиг бо өөредилге чылындан бис хөй чүүлдерни манап турар болгаш оларга арай оңзагай байдал-биле белеткенген бис. Башкы, лаборант, ажылдакчы бүрүзүнүң, өөредилге бөлүүнүң болгаш хөй-нимти организация бүрүзүнүң ажылы В. И. Ленинниң төрүттүмген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга төлептиг ужуражырыныче, ол бүгү улусчу байырлалда Төрээн чуртка айыткаар аки чүүл хөй кылдынган турарынче угланган. Аудиториядан общежитиеде комнатка чедир, ректораттан студентилер профкомунга чедир, башкыдан студент чедир —бүгүдениң күжү ленинчи ёзу-биле ажылдаар, өөренир, чурттаар деп кыйгырыгны күүседириче утланыр, ооң аки түңнели-биле ленинчи юбилейни уткуур. Мындыг соруулга-биле чаа өөредилге чылының бирги хүнүнден эгелеп чурттаар, өөренир бис.

Л. АНТИПИН,
пединституттуң проректору.

БЕРГЕЛЕРНИ АЖАР

Бирги классчылар школаның бирги коңгазын четтиктейн маңаарлар, ол мыжаш ада-иелер база-ла дүвүреп, сагыш човап турарлар болгай. Баш удур садыл бергеи өөредилге хереелделерин: помнарны, кыдыраштарны, демир-үжүктерни, санаар мергежигештерни, үжүк каесазын каш катап ажып корүп, дедир сумкаже кампыны коңчуг шыгжап, шенеп коорлер. Бир эвес олардан:— Канчаар өөренир сен?— деп айтырар болза, шупту беш демдекке өөренир мен дээрин күзээр ийнс.

Бирги классчының школаже баары дээрге, коңчуг улуг байырлал болуур. Баштайгы уроктан эгелээп башкы:

— Чаа уруглар, ам бижип өөренир бис —дээрге, уруглар дыка-ла өөрүнчүг болгаш девиденчиг болур. Бо чылдың ындыг хүнү келгени бо. Баштайгы шыйгылар дорт эвес, арыг болбас, ол дээрге коңчугла улуг күжениишкинниг күш-ажыл эгелээнін ол болур. Ынчангаш өөредилге дээрге ургулчунуң күжениишкинниг күш-ажылының түңнели.

Бирги хүнден эгелээш, бичиилерниң сонуургалын өөредилгеже угландырары чугула. Башкы чеже-даа арга-дружулгазы улуг болза, чаласкаан эки өөредилгенің чедип алыры берге, борта ада-иелерниң талазындан ургуларны туруштуг, бодунга негелделиг, кызымак болурунче сагыш салыр ужурлуг.

Бир эвес бирги классчы баштайгы үеде улуг чедиишкин чок болур болза, ону коңчуг оожум чугаалажып, моон соңгаар канчаар экижидип алырын сүмелээр херек. Кыдыраашты көргеш, багай бижиттинген болза, эки кызыл бижиприн сүмелээр болгаш ургулчу хынаа көрүп турар. Багай бижээн дээш уругну чаңчап болбас, дараазында кызыл бижиприн, ооң эки болур деп бүзүредирин кызар, каш катап дүжүрүп бижиприн шуут болдурбас, ол болза уругнуң өөредилгеден ырмазы сынып, шуут ойталаар чорукка чедирер.

Өөредилге чылының эгезинден эгелээш, чамдык ада-иелер башкының дугаймында уруг дыңнап турда эпчок чугаа болдура бээри коңчуг багай, башкыга баштай уруглар-биле танышкылак турда коңчуг берге болур, мичангаш ада-иелериниң школага ургулчу келири күзенчиг. Школа бile ада-иелериниң өөренікчиниң кады кижиидери коңчуг чиик болур.

Чамдык ада-иелериниң талазындан мыпдыг төварылга база турар: «Мээң уруумга (оглумга) башкының сагган демдээ кудуур, үш демдек албас хире угаангыр, үргүлүү беш демдектиг турарын күзээр кижи» дигилээр. Башкының сагган баштайгы демдээ болза уругуң күш-ажылының ең баштайгы чөптүг үнелээшкини болур болгаш оон соңгаар коңчуг кижиидилге ужур-дузалыг болур. Уруг бодуңуң бичиидаа болза күш-ажылын үнелеп, чүткүдүг күүседири оон ыңай амыдырал чурталгазынга улуг өөредиг болур.

Бажың онаалгазын канчаар күүседип турарын хынаары коңчуг чугула. Уругнуң онаалгазын улуг кижилер күүседип турарын хынаары коңчуг чугула. Уругнуң онаалгазын улуг кижилер күүседип берип черле болбас. Ындыг «дузалаачы» уругларының өөредилгезинге улуг хора чедирер. Башкы айтырарга, ындыг өөренікчилер чүү-даа харылаап шыдавайн, коңчуг берге байдалга таваржыр. Ынчангаш өөренікчини онаалганы чүгле боду күүседирінге чаңчыктырар, частырыы бар болза ону чүгле кичээнгейлиг эдип алырын сүмелээр. Бир эвес силерниң тайылбырыңарны билип шыдавас болза, башкыга дорааи дыңнадыр. Бир эвес кавдыг-бир чүүлдү кошкак билир болза, дараазында бергедей бээр, мичангаш башкы-биле уругулчу сүмележир.

Уруглар өөренікчи апарган хүнден эгелээш, оларның хүлээгеэн азы харыысалгалыг ажылы эгелээр, хамыктың мурнунга эки өөренири ооң уттуп болбас хүлээлгезин. Башкылар ол хүлээлгени эки күүсетсин даэш хүн бүрү негээр апаар, а адаиелер база бир домей негээр ужурлуг.

Өөренікчиниң бодунга чиик эвес күшажылын үнелээр херек. Бир эвес өөредилгени чүгулалап корбес болза онаалгапы багай күүседип, хирлиг бижиир, чалгаараар, ооң дендээрге онаалганы күүсетпейн баар таварылгалар ооң эгелээр.

Бирги классчыларның эң баштай школаже кирер байырын ада-иелер деңге үлежип байырланыры эки чаңчыл. Школа — өөренікчилериң ыйнги бажыңы, орта эки тура-соруктуг өөренің эгелээрин ада-иелер хандыраргa, уруглarга-даа, башкыгадаа чиик, өөрүнчүг.

К. НУРСАТ,
Улуг-Хем районнуң Чаатының школазының башкызы.

КҮШ-АЖЫЛ БОЛГАШ ШКОЛА

Школаларның бүдүрүлге өөредилгези—өзүп орар салгалды медереллиг чогаадыкчы күш-ажылга белеткээрининг кол аргазы. Бистиң чуртувуска көдээ ажыл-агайның техниктиг чепсегленишкинниниң кайгамчык планын боттандырып турар үеде ацаа ажылдаар кадрлар курлавырын белеткээр чер чогум-на көдээ школа болуп турар.

Туранда Октябрьның 50 чылы аттыг № 1 ортумак школаның башкылар коллективи амыдыралдың тускайлаң оруунче кирип турар аныяк кижилерни күш-ажылга эки белеткелдиг, ниитилел мурнунга бедик харыысалгалыг болдурар, а мергежил шилип алыр үезинде чүгле хууда өөренікчилерниң билиглери районнуң инспектор хынаалдаларынга эки шынарлыг болганын демдеглезе чоруур. Бо школаларда орус дыл, тыва дыл болгаш математика башкылаашкыны дээре деңнелдиг тургустунган. Башкылар Салчак Доктаан, Мария Дробышевская, Тарас Тарыс-Сюрюн, Чадамба Шилов олар долу шынарлыг өөредилгени чедип алган. Школаларда бүгү байдалдар таарымчалыг, корум-чуруумнуг болгаш школа, интернат арыг-шевер.

Шуйнуң кадыкшылга школазында чурт-шинчилел, туризм ажылы эки тургустунганы-биле сөөлгү 3—4 чылдарда районга тиилекчи болуп келген. Школаларның бот-тывынгыр уран чүүл маргылдаазынга Шуйнуң кадыкшылга школазы чыдың-ла тиилекчилериниң бирээзи болуп турар.

Өөренікчилерге ханы, быжыг билиглерни берип турар мурнакчы башкыларның саны көвүдеп турар. Олар кандыг арга-биле быжыг билиглерни программаның хөлү хемчээли-биле өөренікчилерге бээрин чедип ап турарыы? Бо дугайында ыяш чижектерни көрүп болур. Кадыр-Хөл ортумак школазында төрээн дыл башкызы Хертек Сырга 5—8 класстарда башкылаашкының бедик деңнелге тургузуп, өөренікчилерге быжыг билиг берип турар. Бо башкының дүржулгазында кол чүве урок бүрүзүнге баш удур белеткелди эки кылыр, өөредип эртекн чүүлдерни системалыг, доктаамал катаптаар, практикалыг хөй мергежилгелер, бот-ажылдар кылдырар, грамматикалыг янзы-бүрү сайгарылгалар кылдыртыр. Урокка, урокtан дашкаар үеде кошкак өөренікчилер-биле доктаамал ажылдаар.

Урокка башкының өөренікчилер-биле харылзаазы бедик культуралыг. Башкы өөренікчилер-биле эптиг-эллдек, олардан шынгыы негелдени-даа, айтырыгларны-даа тургузуп билир. Бо башкы өөренікчилер-биле, оларның ада-иезя-биле кижизидилгелиг улуг ажылдарны кылып турар. Башкы бодунга-даа, өөренікчилерге-даа бедик негелделиг ажылдап турар. Башкының кол шынары — өөренікчилерге чоок, оларны хүндүлеп, үнелеп көөрү болур. Хертек Сырганың башкылап турары 5—8 класстарның өөренікчилерниң билиглери чыл бүрүде-ле бедип турар.

Бисте мурнакчы дуржулгалыг, эки түңнелдиг ажылдап турар башкылар Бичии Араптан, Бичедей Болат (Кызыл-Даг сес чыл), Хеймерек Авыр-оол, Семён Ховалыг, Маңнай-оол Кайгал-оол (Бай-Тал ортумак школада), Саяана Салчак, Любовь Трошина, Куске Салчак, Сүге Сарыг-оол (Шуй ортумак школада), Нина Евтешина, Роза Оцгай-оол, Чылбак Монге-Бакр (Төэли ортумак школада), Иргит Сайдай, Окчаа Маадыр, Константин Конца (Төэли сес чыл школазында), Чимис Иргит (Кара-Хөл), Елена Сат, Салчак Даваа (Шуй кадыкшылга школазында) болгаш өске-даа башкылар бар. Оларның дуржулгазын школа бүрүзү мооцнеп, өске башкыларның ажылынга нептередирп чугула.

Районда 4 ортумак, 3 сес чыл болгаш бир эге школага 2800 өөренікчилерни хаара тудуп өөредир, Төэлиниң эге школазы (эргелекчизи М. Дробышевская) 91 хуу өөредилгелиг болган. Бо школаларның өөренікчилериниң билиглери районнуң инспектор хынаалдаларынга эки шынарлыг болганын демдеглезе чоруур. Бо школаларда орус дыл, тыва дыл болгаш математика башкылаашкыны дээре деңнелдиг тургустунган. Башкылар Салчак Доктаан, Мария Дробышевская, Тарас Тарыс-Сюрюн, Чадамба Шилов олар долу шынарлыг өөредилгени чедип алган. Школаларда бүгү байдалдар таарымчалыг, корум-чуруумнуг болгаш школа, интернат арыг-шевер.

Өөренікчилер бүдүрүлге өөредилгезинге ажылдап, өөренип тургаш, дуржулгалар кылырының методиказының, техниказының талазы-биле чанчылдарны ап, агротехниктиг чорудуушкуннарның экономиктиг ажыктының өөренип, ацаа үндезилээш, көдээ ажылагый культураларын ажылдап кылырының деңшилгелиг аргаларын колхозунга сүмелеп турар. Чижээ, «Саратовская-29» кызыл-тастың үрезинии, дүжүттүр чылдарда «Скала», «Лютеценс-62» деп үрезиннерден бедик дүжүттү, тодаргайлааргa гектардан-на 27-30 центнер дүжүттү берип турарын шенеп, тодаратkан.

Өөренікчилер бүдүрүлге өөредилгезинге ажылдап, дуржулгалар кылырының техниказының талазы-биле үнелээш, кедээ ажыл-агай культураларын ажылдап кылыр түскай цехтер төвүрлүп, ооң иштинде 254 өөренікчи ийи чылчылар болуп артып калганы-дыр. Эрткен өөредилге чылында Шуй ортумак школазы (директору эш С. Майнак) 78 хуу, Төэлиниң сес чыл школазы (директору эш Х. Кара-оол) 82 хуу өөредилгелиг болуп, куду түңнелдерлиг болган. Бо школаларда школа директорларының удуртулгазының болгаш хынаалдазының багайы-биле орус дыл, математика башкылаашкыны сөөлгү 2—3 чылдарда багай шынарлыг болуп келген. Ооң түңнелинде Шуй ортумак школазының 29 онгу классчыларындан чүгле 16 кижи, сескн классның 36 өөренікчилериниң 17 кижи экзаменнерни дужаап, школазын дооскан. Төэли сес чыл школазының 25 сескн классчыларындан часкы экзаменнерни чүгле 17 кижи дооскан. Шак-ла мындыг байдалды Кызыл-Даг сес чыл школаамнаан көрүп болур.

Төэли ортумак школазының 5—8 класстарында математика, орус дыл башкылаашкыны багай байдалда турбушаан. Бай-Тал ортумак школазының 48 онгу классчылары экзаменнерни шупту дужаап, школазын кедээ аныяктарның кежээки ортумак школазынга 200 аныяктарны чыл эгезинде хаара тутkан. Кежээки школаны чыл бүрүде-ле 25—30 кижи доозуп турар. Бо болза Бай-Тайгага бүгү-ниитининг ортумак өөредилгезин чоокку чылдарда шуут боттандырып болур арганы берип турар.

Мурнакчы школалар, башкылар бүгү-ниитининг өөредилгезининг хөөйлузун чедишкининг күүседип болурунуң аргалары бар дээрзин, өөренікчилерге программаның долу хемчээли-биле быжыг билиглерни берип болуруп бадыткан турар. Кол чүве болза, ажыл-херекти тодаргай башкарары, мурнакчы дуржулганы ажыглаары, күжениишкининг ажылдаары болур.

Бүгү-ниитининг өөредилгенің хөөйлузунуң күүседилгезинде улуг четпестер районда уламчылап турар. Ол база эрткен чылын 2758 өөренікчилерден 459 өөренікчи багай өөренген, ооң иштинде 254 өөренікчи ийи чылчылар болуп артып калганы-дыр. Эрткен өөредилге чылында Шуй ортумак школазы (директору эш С. Майнак) 78 хуу, Төэлиниң сес чыл школазы (директору эш Х. Кара-оол) 82 хуу өөредилгелиг болуп, куду түңнелдерлиг болган. Бо школаларда школа директорларының удуртулгазының болгаш хынаалдазының багайы-биле орус дыл, математика башкылаашкыны сөөлгү 2—3 чылдарда багай шынарлыг болуп келген. Ооң түңнелинде Шуй ортумак школазының 29 онгу классчыларындан чүгле 16 кижи, сескн классның 36 өөренікчилериниң 17 кижи экзаменнерни дужаап, школазын доозкан. Төэли сес чыл школазының 25 сескн классчыларындан часкы экзаменнерни чүгле 17 кижи дооскан. Шак-ла мындыг байдалды Кызыл-Даг сес чыл школаамнаан көрүп болур.

Төэли ортумак школазының 5—8 класстарында математика, орус дыл башкылаашкыны багай байдалда турбушаан. Бай-Тал ортумак школазының 48 онгу классчылары экзаменнерни шупту дужаап, школазын дооскан. Часкы экзаменнерге школа эки белеткелдиг болган. А өөренікчилер программаларны долу өөренгенин көргускен.

Бирги класска хүлээп алдынган өөренікчилерниң 20—30 хуузу сескн класс дооспайн, школаны ара каап турар фактылар Шуй, Кара-Хөл, Кызыл-Даг школаларында бар. Чүгле бо өөредилге чылының эгезинде хүлээп алган 126 онгу классчылардан чүгле 95 кижи, 219 сескн классчылардан 135 кижи часкы экзаменнерни дужаап, школа дооскан.

Өөренікчилерниң багай өөренип турарының кол чылдагаанnары болза өөренип эрткен темаларга практиктиг мергежилгелерни эвээш кылыр, катаптаашкында система чок, кошкак өөренікчилер-биле тодаргай боттуг ажыл кылбаанындан болуп турар. Төэли сес чыл, Кара-Хөл, Шуй ортумак школаларының өөренікчилери чыл дургузунда хөй муң уроктарны үзүп, чанаттап турар.

Школалар ажылында улуг четпестериниң база бир кол чылдагааны болза школа директорларының удуртулгазының болгаш хынаалдазының четпезинде. Кара-Хөл, Төэли сес чыл, Шуй школаларының директорлары инспекторларының илереткен четпестерин чайладыр боттуг ажылдарны чедип кылбайн турган. Кара-Хөл школазының директору эш Багай-оол Барбаны, Бай-Тал ортумак школазының директору эш Бичедей Хүреш-оолду ажылын экижидер дугайында хемчет ап чадаап, ажылдан хостаар ужурга таварышкан.

Школа бүгү-ниитининг ортумак өөредилгеже чоорту шилчип, чаа өөредилге программаларынче шилчиприн күүсетпишаан, бодунуң хөгжүлдезининг чаа үе-чадазынче шилчип кирген үеде башкы кадрлардан белгелде улгаткаан. Школаның өөредилге чорудулгазы хөй таланыг нарын ажыл. Ону чүгле бодунуң хереенің чүткүлдүг мастери чедишкининг шинтпирлеп турар. Этелеп турар чаа өөредилге чылы бистем ынчаар негеп-даа турар.

Д. ШАКТАР-ООЛ.

Ажыглаар аргалар бар

Эрткен 1968—69 өөредилге чылы болза СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң «Ниити эртемниң ортумак школазының ажылын улам экижидер дугайында» доктаалын амыдыралга боттандырарының үшкү чылы болган. Амгы үеде школа, өөредилге дугайында негелде улам бедээн. Школа назылыг бүгү уругларны өөредилгеже хаара тудар, өөренікчилерге программаларның долу хемчээлиниг-биле ханы болгаш быжыг билиглерни бээр, өөредилге чорудулгазын эртемниң амгы деңнелинге чедар тургузар болгаш өөренікчи бүрүзүү школаны доозуп, чогуур билигни алган турарын хандырар дээш школа удуртукчуларының, тус-тус башкыларның харыысалгазы улуг.

Үстүнде ол соруулгаларны амыдыралга боттандырар дээш, Бай-Тайганың башкылар коллективтери чамдык ажылдарны кылып турар. Эрткен өөредилге чылында Шуйда кадыкшылга сес чыл школазы (директору эш Т. Тары-Сюрюн) 90 хуу, Төэлиниң эге школазы (эргелекчизи М. Дробышевская) 91 хуу өөредилгелиг болган. Бо школаларның өөренікчилериниң билиглери районнуң инспектор хынаалдаларынга эки шынарлыг болганын демдеглезе чоруур. Бо школаларда орус дыл, тыва дыл болгаш математика башкылаашкыны дээре деңнелдиг тургустунган. Башкылар Салчак Доктаан, Мария Дробышевская, Тарас Тарыс-Сюрюн, Чадамба Шилов олар долу шынарлыг өөредилгени чедип алган. Школаларда бүгү байдалдар таарымчалыг, корум-чуруумнуг болгаш школа, интернат арыг-шевер.

Шуйнуң кадыкшылга школазында чурт-шинчилел, туризм ажылы эки тургустунганы-биле сөөлгү 3—4 чылдарда районга тиилекчи болуп келген. Школаларның бот-тывынгыр уран чүүл маргылдаазынга Шуйнуң кадыкшылга школазы чыдың-ла тиилекчилериниң бирээзи болуп турар.

Өөренікчилерге ханы, быжыг билиглерни берип турар мурнакчы башкыларның саны көвүдеп турар. Олар кандыг арга-биле быжыг билиглерни программаның хөлү хемчээли-биле өөренікчилерге бээрин чедип ап турарыы? Бо дугайында ыяш чижектерни көрүп болур. Кадыр-Хөл ортумак школазында төрээн дыл башкызы Хертек Сырга 5—8 класстарда башкылаашкының бедик деңнелге тургузуп, өөренікчилерге быжыг билиг берип турар. Бо башкының дуржулгазында кол чүве урок бүрүзүнге баш удур белеткелди эки кылыр, өөредип эртекн чүүлдерни системалыг, доктаамал катаптаар, практикалыг хөй мергежилгелер, бот-ажылдар кылдырар, грамматикалыг янзы-бүрү сайгарылгалар кылдыртыр. Урокка, урокtан дашкаар үеде кошкак өөренікчилер-биле доктаамал ажылдаар.

Урокка башкының өөренікчилер-биле харылзаазы бедик культуралыг. Башкы өөренікчилер-биле эптиг-эллдек, олардан шынгыы негелдени-даа, айтырыгларны-даа тургузуп билир. Бо башкы өөренікчилер-биле, оларның ада-иезя-биле кижизидилгелиг улуг ажылдарны кылып турар. Башкы бодунга-даа, өөренікчилерге-даа бедик негелделиг ажылдап турар. Башкының кол шынары — өөренікчилерге чоок, оларны хүндүлеп, үнелеп көөрү болур. Хертек Сырганың башкылап турары 5—8 класстарның өөренікчилериниң билиглери чыл бүрүде-ле бедип турар.

Бисте мурнакчы дуржулгалыг, эки түңнелдиг ажылдап турар башкылар Бичии Араптан, Бичедей Болат (Кызыл-Даг сес чыл), Хеймерек Авыр-оол, Семён Ховалыг, Маңнай-оол Кайгал-оол (Бай-Тал ортумак школада), Саяана Салчак, Любовь Трошина, Куске Салчак, Сүге Сарыг-оол (Шуй ортумак школада), Нина Евтешина, Роза Оцгай-оол, Чылбак Монге-Бакр (Төэли ортумак школада), Иргит Сайдай, Окчаа Маадыр, Константин Конца (Төэли сес чыл школазында), Чимис Иргит (Кара-Хөл), Елена Сат, Салчак Даваа (Шуй кадыкшылга школазында) болгаш өске-даа башкылар бар. Оларның дуржулгазын школа бүрүзү мооцнеп, өске башкыларның ажылынга нептередирп чугула.

Районда 4 ортумак, 3 сес чыл болгаш бир эге школага 2800 өөренікчилерни хаара тудуп өөредир

СЭТА-ның мелеглеи

Иерусалимның Израильдың чепсектиг куштерине эжелеткен араб цезинде «Аль-Акса» дээр хуроэни орттеткенин совет хой-нийти килецизошкинибиле билген. Оз болза Чоокку Чоон чүкте эрте-бүрүнгү шагпын араб архитектуразының уран кылынын кайгамчык туралскалдарының бирээзи болгаш хой чүдүкчулеринің шажы-биле холбашкан, мусульманның моргул кылыр, база бир ыыктыг чери боол турган.

Бо кеминг үүлгедиг Чоокку болгаш Ортаакы Чоон чүктүн, Азиянын болгаш Африканың чүрттарынга чөптүг киленгензошкининг болгаш кайгаашкының чалгыын хайыкты-рын үндүрген.

Израиль чазак болгаш израиль агрессиязының деткээн империалистиг болүстер кем бүрүдүүр ол үүлгедин хээш харыылаганы хүлээвейн барын шыдавас. Оон түрүк эжелекчилер тайбың чүрттакчыларга удур чөнгээшир үүлгедиглерин үргүлчүлеп түрар. Иерусалимге, Наблусха болгаш эжелеткен аске-даа хоорайларга араб чоннуң удурланышкынының тайбың чыскаалдарынга харыы кылдыр израиль эрге-чагыргалар чыскаалдыларга удур кара туразының ажыллазары-биле парашютчулары болгаш автоматчызарыны чоруткан.

Барыын талада империалистиг болган сионизми болүктериниң деткимчезинге даянмышаан, амгы израиль удурткучулар делегейниң хой-нийтизиниң болдалын херекке алырын күзевейн, ККЮ-ның Уставын болгаш делегей эргезининң принциптерин дорамчылаан, Чоокку Чоон чүкте месилдежишкинни тазыраттыр шинтирлээрнин үзерин ораладжып турар.

Израильдин империалистиг агрессиязының уржуктарын узуткаар, 1967 чылның июнь-да агрессиязын үезинде эжелеткен араб девискээрлерден израиль шериглерин бирги ээлчегге доп-дораан үндүрер соруулга-биле тайбыңга ынакшылдыг бүгү чүрттарның болган улустарының талазындан

ЧУРУКТА: «Кызыл-Хөвек» шахтазының мурнакчы шахтёр Ильмира Халимовна Алёшечкина. Ол бодүүн ажылчын болган. Ажаа төрээн чедир 16 чыл иштинде ажылдаан, хомурну кызыл тывараның арга-мергежилин чүткүүдүү-биле чедип алган. Коллективте бо хүндүткеддиг кижи ам ветеринария вунитузунуң начальнынгинде ажылдап турар.

О. ОНДАРНЫҢ фотозу.

делегей бо хүннерде

Италияның компартиязының өзүлдези

РИМ. (СЭТА). Партия биллеттерин солуур талазы-биле кампания бүгү Италияда үргүлчүлеп турар. Бо чылдың август 25-те турганы-биле алырга, коммунистерниң нийти саны 1.478.364 кижи болган.

Чүгле август 6-дан 25-ке чедир уеде Италияның Коммунистиг партиязының хүрээлецинге 3.814 чаа кежигүн киргеи деп, «Унита» солуп дыңнаткан.

ЧЕЧЕКТЕР САЛГАН

БАНСКА-БИСТРИЦА. (СЭТА-ның тускай корр.). Банска-Бистрицага байырлыг хүралдың соонда хоорай төвүнде Словак национал тура халыышкының шөлүнде. Фашизмге удур демиселчилерниң туралскалызына чечектерни салган. ЧССР-ниң партия-күрүне удурткулгазындан, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүзелиниң Даргазының биргү оралакчызы К. Т. Мазуров баштаан совет партия-чазак төлээлериниден, а ол шынаан байырлалдарга киришкен өскеда-даа чүрттарның төлээлериниден чечектерни салган.

Ооң соонда байырлалдарның киржикчилери Немецко биле Кремничка суулларда фашизмниң айыылызына хоралааныының туралскалызына барган. Анда база-ла ЧССР-ниң партия-күрүне удурткулгазындан, ССРЭ-ниң партия-чазак төлээлериниден болгаш Словак национал тура халыышкының 25 чыл оюнуң байырлалызына киришкен өскеда төлээлер чечектерни салган.

Моол малчыннарның чедиишкиннери

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моолдуң кодоо ажыл-агыйының ажыл-ишчилери В. И. Ленинниң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 100 чыл оюнга болгаш моол улусчу революциинның 50 чылынга аздаар болдургаи хүн ажылчы эзлеттө ажылдавышаан, планныг даалгаларны күүседиргиниг, чылдың чугула ажыл-агый кампаниязын боттандырарынга чаа-чаа улуг чедиишкиннерни чедип ап турар деп, МОНЦАМЭ агентилел дыңнаткан.

Чүртта мал ажаазарының түүлүг чедиишкинниг чоруун турар. МАР-ның Министрлер Чөвүзелиниң чанында Төп статистика эргелеининң дыңнадыы ёзугаар алырга, чыл эгезинден бээр республиканда 2,3 миллион бөгө мал кирер бергеи. 5.500 чылыглаан ажаанны түүлгеи, азы чыл планның 80 хуу күүседкеи.

Болгарияның Видинск округунуң Дунавдың суурунда бо кудумчу мырыңай хоорай кудумчуузу мыкаан кыдыыр иестүр. Ында чүртталганың болгаш хой-нийтиниң барык-на бүгү бажыңнары улусчу эргечагыргаиның чыдаргында түүлгеи.

БТА — СЭТА-ның фотозу.

Швейцарияның чазааның шиитпири

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Швейцарияның чазаа «Пилатус-портер» хевирээниг самолёттарын Америкадан Каттыжыккан Штаттарның хандыраарын түр үеде сокпаткан. Оң дутаайын чазактың түскай төлөөлекчизи К. Хубер медеглээн дээрзин Швейцар телеграф агентилели дыңнаткан.

Мурнуу Вьетнамда дайыга швейцар самолёттарын Каттыжыкан Штаттар ажыглаан турар дугайында медеглеринге кестүр келгеии-биле холбаштыр мындыг шинтирии үлүзеп алган. Швейцарияда күштүг хообүү, дурум дайын байдалында турар чүртче боо-чепсектиг үндүрериин хораан.

Күштүг согуглар

«Куан дой пяи зап» солуның парлаан медээлерии ёзугаар алырга, февраль 22-нии сөөлүндеги үениң дүргүзүнда хостаганың улусчу чепсектиг күштериниң артиллерия кезектери Мурнуу Вьетнамда дайысынның янзы-бүрү объектилериниче 8 мун ажыг удаа халдаан. Мындыг 100 ажыг команда пунктуузунга, чүс-чүс улуг шериг складына, 50 аэродромга, дайысынның 1.300 судноузунга согушкуннарны таварыштырган. Америк-сайгон шеригler аар чидириглиг болган.

(СЭТА).

Лаосче халдаашкын

ХАНОЙ. (СЭТА). Лаостуң патриотчу фронтузунуң ТК-ның чингине секретары Фуми Вонгвитит 1961—1962 чылдарда Лаос талазы-биле Женева човулел хуралының даргаларынга чагаа чорудуп. Луангпрабанг, Симинба, Каммуан, Савваннакет, Чампассак болган Сиенкуанг моңгуларда хостагап районнарны америк ужар күүдүлүг бомбалаарын күштелдиргенин шинтирлиг бүрүү ышкан.

Агаардан бо халдаашкыннар чоннуң ортузунга чидиригии болдургаи болгаш материал талазы-биле улуг коралды таварыштыргаи деп, чагаада чугласкан.

Кеминг үүлгедиглер

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамга америк дайысызрактар хоран химикаттарны ажыглаарын үргүлчүлеп турар. Ооң айыылызына хамыктың мурнузда тайбың чон таваржып турар.

ВИА агентилелдиң дыңнатканы-биле адырга, Тайнинь можунуң даглыг районунга хоран химикаттарны ажыглаанының түүнелиндеге 1000 ажыг тайбың чүрттакчы аймыгга таварышкан, хой кижи өлген.

Аныяктар эки ажылдаан

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Бо чайын 30 мун хире оолдар, кыстар Венгрияның Коммунистиг аныяктар эвилелининг ТК-ның чанчыл ёзугаар организастаавы аныяктарның тудуг дагерлеринге ажылдаан. 36 чайгы лагерьниң эки турачылары кодээ ажыл-агый ажылдарынга, суттат каналдарының тудуунга, чазагайгы болгаш демир-оруктар сепгелгеиите иденкейлиг киришкеи.

Чайгы лагерьлерии киржикчилериниң араазында хой чүрттарның, оон иштинде Совет Эвилелиниң аныяктарының толөөлекчилери база бар болган.

Венгрияның Коммунистиг аныяктар эвилелиниң ТК-ның үндүрген баштайгы түүнелдерии ёзугаар алырга бо чылын оолдар, кыстар бүдүн чартык миллион шакта ажылдаан, а 11 чыл мурнунда аныяктарның баштайгы тудуг лагерии организастаан үезинде бээр иштизи-биле 20 миллиси ажыг шакта ажылдаан.

ЧССР-ниң Даштыкы хереқтер министерствозунуң удурланыышкыны

ПРАГА. (СЭТА). ЧССР-ниң Даштыкы хереқтер министерствозу АКШ-тың болгаш Великобританияның ЧССР-де эзчиниринге, Австрияның хереқтеринге тур бузуреттирген кижиге соолгу хүннерде Чехословакияда байдаадыр дугайында ол чүрттарның парлагазының, радиозунуң болгаш телевидениезиниң хой-нийтиге дыңнадыы турарының утка-шынарынга болгаш арга-методтарынга, Чехословакияның удурткучу толөөлекчилерин шүүлгеи база дорамчылаи турарынга, чүртте иштики политиктиг хогжудеге салдар халдадыр дээр чүткүзеринге шинтирлиг удурланыышкынын медеглээн.

Барыын Германияның массалыг информациязының чепсектеринге Чехословакияга удур өжээнниг кампаниязынга шыптыы удурланыышкының ГФР-ниң чазаанга дамчыдарын ГФР-ниң ЧССР-де эргежилии толөөлээн америк элчиниге сападдаан дээрзин ЧТК агентилел дыңнаткан.

Банска-Бистрицага байырлыг митинг

БАНСКА-БИСТРИЦА. (СЭТА-ның тускай корр.). Банска-Бистрицаның кудумчуларының туктар, транспарантылар, чечектер-биле шиметтингеи. Словак национал тура халыышкының 25 чыл оюн демдеглээри-биле ажылчы чоннарның массалыг митингизии хоорайның төп шөлүнүге болган. Анда хоорайның чүрттакчыларының, Банска-Бистрицаның байырлалга чалаан хой санныг аалчыларының киришкеи.

Шөлдүң индириңде —ЧССР-ниң Президентизи Свобода, ЧКП ТК-ның Бирги секретары Г. Гусак, ЧССР-ниң чазаанның даргазы О. Черник, ескеда чехословак удурткучулар, СЭКП ТК-ның Политбюрозуның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүзелииниң Даргазының биргү оралакчызы К. Т. Мазуров баштаан совет партия-чазак төлээлери, Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң болгаш Польшаның партия-чазак төлээлери.

Артиллерия салюдуның даапташкыны хоорайның күрынга диңниреп үнген. Чехословакияның болгаш Совет Эвилелиниң гимнилериниң аялгазы дыңналып турган. Чехословак пионерлер индирде хүндүлүг аалчыларга боодал чечектерни тудускан.

Словакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының биргү секретары Ш. Садовский митингиниң ажыктан. Чехословакияның Коммунистиг партиязының болгаш чехословак күрүнениң удурткучуларына, социалистиг чүрттарның байырлалга келген төлөөлериие, Словак национал тура халыышкының киржикчилеринге, словак черге фашизмге удур чепсектиг демиселге киришкен даштыны бүгү өөнүктерге чүреттиң хандыышдан байырны ол чедиргеи.

Байырлыг митингиге ЧССР-ниң Президентизи Л. Свобода биле ЧКП ТК-ның Биргн секретары Г. Гусак чүве чугаалаан.

Словакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының биргү секретары Ш. Садовский Совет Эвилелиниң партия-чазак төлээлериниң удурткучузу, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүзелиниң Даргазының биргү оралакчызы К. Т. Мазуровка сес бергеи.

К. Т. Мазуров СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумуунуң болгаш Совет чазактың өмүүзээнден изиг байырны Словак национал тура халыышкынынга 25 чыл оюн холбаштыр чехословак улуска дамчыткан. Словак национал тура халыышкының интернационализмниг буза чаштыртпас күжүүнүң үезичизи, совет-чехословак дайысчы чайырлалдың болгаи кадыы ажылдажылынның үттүгдүрбас демдээ деп, ол медеглээн. Ам империалистиг күрүнелерниң чагырыкчы болүктериниң политиказының чидиг хызыжы амгы үениң революстуг кол күжү—делегейниң социалистиг системазынга удур утланган. Империалистер социалистиг дем каттыштырылгазының сырый каттыжыкының кошкадырын ораладжып турар. Делегей кырыңа хевээр арткан дүшкүүдүүр чоруктуң кол чылдагааны ында. Ындыг болза-даа делегей хогжудезининг кол угланыышкыны көзээде шуут тодаратпайын. Шаап халдаашкында төөгүлүг планга социализм туруп турар. Келир үе социализмге хамаарыкыр.

СЭКП, Совет чазак бүгү делегейге тайбыңны камгалаар болгаш бышкылаар дээш, күрүнелер аразында дең эргелиг кады ажылдажылганы хогжудер дээш, иштики херектерии бөттары шинтирлээрнинге оларның чардынмас эргези дээш өскерилге чокка туружун турар. Оон-биле кады бистиң политикавыс делегей социалзминиң чаалап алышкынарын камгалаарынче, революстуг, национал-хосталгалыг шимээнникиннерии деткиригиниче утланган. Социалистиг өске-даа чүрттар ышкаш, Совет Эвилели базала, улустарының амыдыралчы даяныр эргелиг бис деп, дужаалда демдеглээн.

Чехословак улус тайбың байдалдарга чүрттан, тодаргай перспективалыг болган турар төлөдө, бүгү чүвени кылырын мораль хүлээлге болган патриотизм — Чехословак улус армиязының бүгү дайысчыларына болгаш офицерлеринге хүлээдип турар.

Социализмниң чаа-чаа тапелегелериң чедип алырынга, Совет Эвилели-биле болгаш барык-на бүгү чазактың улусчу эргечагырганың чыдаргында түүлгеи.

БТА — СЭТА-ның фотозу.

Маочуларның дайынзырак аеантюразы

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Делегейниң дешилгеиниг хойнийтизии Мао болүүнүң чорудуп турары чепсектиг чөнгээлер политиказын киленгизошкини-биле бүрүү ышкан турар деп, МАРП ТК-ның болгаш моол чазактың органы «Үнэн» солуп «Мао болүүнүң дайынзырак политиказы» деп эгелиг үүлүнге бижээн.

Совет Эвилели-биле харылзаларны чидиргендирерии маочуларның үргүлчүлеп турарын совет-кыдат кыыгларга чаа чөнгээ херечилеп турар. Түскай догуиаан, хамаарыышпас күрүне — Моол Арат Республиказы Кыдатка каттыштырарын олар кашы удаа иеген келген деп, үүлдее демдеглээн.

Оң бүгү Мао болүүнүң аеантюристи политиказын улам сойгалап, кол күжүү дайынзырак чорук боол турар иштики политиктиг ёзу-чүрүмнүң турушы чогун херечилеп турардыр.

«Улуг ураи тудуучуну» долгандыр сырый каттыжар—«культура революциязының» база бир соруулгазы ол болган деп солуп демдеглээн. Оң соруулгазын чедип ап шыдаваи пеиин чарылдыкчылар дайынга белетекледе ,гургустуг-ган муиган байлалынган шуптуиуп үнер арганы дилеп тыварын ораладжып турар. Шеригниң өскеи чарыгдалдары кылат улустуң эктинге чүзьетелген аар үүрге болу бергеи. Ындыг болза-даа ол чорук пеиин удурткучуларны дүвүртепейн турар. Оларны улуг курүнеиирек шөлиишкиниң калчаарашкыны болгаи шеригт аеантюраларының политиказы хаара түткан деп «Үнэн» демдеглээн.

—◆—

СУЭЦ КАНАЛЫҢ КАВЫЗЫНГА АТКЫЛАЖЫШКЫН

КАИР. (СЭТА). Бүгү дүнүүн дургузунда болгаи хүнүүн бирги чартыында Суэц каналының кавызынга егшеет болгаи израиль шеригleриниң аразынга аар үтөр-боолар ажыглаан аткылажышкынны үргүлчүлеп келген деп, КАРның Чепсектиг күштериниң толөөлекчиии медеглээн.

Израиль дайынзыркактарның элээи каш от точкаларын баскаи соонда аткылажышкыны сокпаи.

—◆—

ШПИОН САМОЛЕТТУ ДҮЖҮР АТКАН

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам улус армиязының зенитчилери Вьетнам Демократтыг Республиканың агаар делгемнеге Хайхыг можуга шүүрүп кирген үжүдүкчүзүү чок америк хайгыыл самолёдүн дүжүр аткан деп, Вьетнам информас агентилел дамчыткан.

Темпини дүргедедир

Чадазна хоорайның тудуу чыл келген түүмү-на калбарын, будурүзге болгаш чүрттазга объектилерни удаа-дараа ажыглазга кирип турар. Чаа тудуглар немежин турары-биле кады эрги тудугларга сепгелгеге база негеттиинии турар. Хоорайның чүрттазга бажыңнарының сепгелгезин эш Н. Кравченко удурткан тудуг-сепгелге участогу чорудар хүлээллеглиг. Шагның таарымалыг эки үезинде чүрттазга бажыңнарының сепгелгези коичуг оожум чоруттуунуп келгеи.

Хоорайның Тиилеге кудумчузунда он алды квартиралыг № 72 бажыңны чазын-на сепгеп эгелээн, бо хүннерге чедир чангыс-даа квартира белеп болбаан. Бо бажыңның чүрттакчылары кадовкаларда чүрттаашпаан, кашка белеткелеи чок, өөредилге эгелээр дей берген, соок келген. Үлетпур кудумчузунда чаа түткан чүрттазга бажыңнарында он квартиралыг дөрт бажыңның үүрмек сепгелгезии кылыр турганы, шуут хол дегбээн.

Чунар-бажың сепгелгеи база бүтпестээн, тудуг-сепгелге участогунуң удуртукчулары чайны эрттир аазап келген, чунар-бажыңда кыдынган чүве чок. Сепгелгени дүргедеин, чүрттазга бажыңнарын бозган чунар-бажыңны доозар дугайында эш Кравченко хоорай Советиниң күүсомунга болгаш районунуң партия, совет органнарынга чайладыр аазап, коя чугаазы-биле бүзүредип келген. «Аазап сес—керткен ышқы» дээр улустуң үлегер чугаазы бар болгай, начальниктиң арын-нүүрү кайдал ынчаш?

Тудуг-сепгелге участогунуң сметазында 71 ажылчын норманы дүүнген болза, ам 86 кижи саатгашкын турар, бо улуг күштү организастап, ажылды башкарып шыдавайн турар. Чүрттазга бажыңнарының капитал болгаи үүрмек сепгелгезинге 27 мун рубль көрдүүгеи болза, чартык чылда чүгле 12 мун рубль ажыглаттынган. Сан-хөө планының чартык хире иезии күүсеттингеи-дир харын, кылдыгнаи ажыл-көнчуг эвээш, чарыгдаттынган акша-хөреңгиниг кайгаар киргеии база билдинмес. Чартык чылдың сепгелге планын чедишкинниг күүсеткеи дээш республиканың тудуг треин Чадананың тудуг-сепгелге участогунга 100 рубльдиг акша шаңналын чүгле тыныскаиның деп айтыыргы сепгелгеиің аазы байдалы дөрт харылзап турар.

Хоорай Советиниң июньда болгаи сессиязынга хоорайда сепгелгеиің соруун турарының дугайында айтырыгны тургусканда, эш Н. Кравченконуң илеткеии дыңнаавын, чоругур шиитпирии сессия үндүрген турган. Сепгелгеде четкестерии депутаттар илередии чугаалаан, ажылдың темпизин дүргедедир талазы-биле практиктиг сапал-оналдарны берген, тудуг-сепгелге участогунуң удуртукчулары сепгелгеде объектилерни айыткан хуусаларында дужаарын аазаан. хүзөлгелерии алган турган. Сессиниың доктаалын канчаар күүсеини турарының дугайында хоорүкүсомунуң хуралынга эш Н. Кравченконуң информациязыи августа 13-те дыңнаан. Совет эрге-чагырганың доктаалынын күүсеттинмейи турарын күүсомунуң кежигүннери демдеглээн. Тудуг-сепгелге участогунуң начальнини кылгаш бергеи.

Ажыл-агый айтырыгларын сессиялырга, күүсомунуң хуралдарынга чугаалажып корген, сапал-оналдарны ёзугаар шиитпирлерии үндүргеи, хоорүкүсомунуң талазындан күүседиргеи организастаавайн, тудуг болгаш чазагайжыдыгга талазы-биле доктаамал комиссиянын, депутаттарның болгаи активчилериниң күжүн ажыглаавайн турарын демдеглээр аиааз. Хоорайның чүрттазга болгаи аммыдыраа хандырылга тудуглардың ышкаш уткуштур белеткелии доозар талазы-биле хоорүкүсном шиитпирлэг хемчегlерии алырын үе иеген келген. Ажылдың темпизин кажаи дүргедедип, ажылчы чоннарның неелдезии эш Кравченко кажаи хандырар ирги?

В. УЗЕК.

АНАА КАЛБАС

—Шахтаның бөгүнгү амыыралын мээң кээп турган чем-биле деңнээр аргажок. Үеним тыныжы ол-дур. Шахтёрүүн кедер хевш, эдилел чепсээ бүрүүнү-биле чаартынган. Хүүрек, ломнуң орнунга электри күжү-биле ажыглаар өрүмнер болгаш өскеда дериг-хереккелер келген. Чаңгыс сес-биле чугаалаарга, шахтёрүүн күш-ажылы улам-на чиик, бедик будурүккүлүг апаарга —деп. ол чугаалаар.

Кызыл-Хавак шахтазы, шахтёрлар сууру Элегес-Аксы Бадыргының күш-ажылчы намзарынга өске кандыг рольду ойнаан деп?

Ол Кызыл-Хавакка ажылдап турда элээди оолдарды өзүп кээп, күш-ажылчы өруун өгелээн. Петр биле Михаил Оюн алышкылар каннакчызар болган, аларбиле кады ажылдап турар. Тамара биле Валентина ийи угбашкылар шахтёрлар суурунуң школазында 8, 9 класс чеде берген өөренип турган. Уругларның аразы Ольга Николаевна база-за шахтада. Ынчангаи бир ажылчын өг-бүле, оон чаңчыл болган салгалы оон бүдүүргезиниге, оон суурунда амыыралдын, ийе. бастын магалыг. аас-кежиктиг амыралыыстын школазын эртип турарлар. Ындыг өг-бүле, шахтёрүүн ижин салгал дамчыштыр үлээп алганнар мында хей.

— Бо хүннерде ажылындарда солуп чүү бооп тур? деп айтырарга, ол мынча дээр:

— Шахтаның эң ханызындан хомурдашты казып тывараныа ажылдавышаан мен. Элэчеде 22 дагжы бар. Ай сайынын планын үргүлчү ажыр күүседип, бригаларынын бирги черин быжыы-биле тудуп турар бис. Норманы ажылчын бүрүзүнге хувааргa бир кижи-де үзүк дурту 1 м 10 см чернин хомур-дажын эзлечге казар ужурлуг. Мен болум 1 метр 50 сантиметр чедирип турар мен.

Базын-Кол оглу Бадыргы Манчынаевичиниң күш-ажылы бедик-биле үнелеттиинии келген. Республиканың 20 чыл байырлалында РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле ону шаңнаан. «Шахтёрүүн алдары» хөрек демдээнин үшкү черезии, хоорай болгаш республика организацияларының, коллективтин хүндүлел бижиктеги бо бодүүн кижиниң шын ажылдап, чүрттап чоруурунун хереченки болур.

Бадыргы Манчынаевичиниң күш-ажылы чап-чаа база бир бедик шаңналды алган. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумуу август 25-теги Чарлыы-биле республиканың Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле ону шаңнаан.

— Бедик шаңнал меңээ хой чүүлдерни хүлээдирип турар. Ам-даа эки ажылдаар, ескелерге үлегер болур, арга-дүржулгаины аныяктарга дамчыдар ужурлуг мен—деп. Бадыргы Манчынаевичиниң чугаазы бүдүүн-даа болза, хаңы үткалыг.

Мындыг таварылгага кижиге чүнү чүгаллары, күзээри билдингир.

Хүндүүт болгаи бергее ажыл-ишчиилерге чаа-чаа чедиишкиннерии, үүүда амыыралынарга аас-кежиин күзеп тур бис, Бадыргы Манчынаевич.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

Ленинчи черлеп...

Чаан-Хемчик районда СЭКП XXII съездиин аттыг совхозтуң хоочун ажылчыныары, пенсионерлер 15 кижини совхозтуң кол инженери Кара-оол Чавыдан удуртуп алган, улуг башкы В. И. Ленинниң, хаан чазаанның үезинде ынелүгеге турган чери Шушенское сүзүрее экскурсиялаары-биле аъттанышкан. Болүүтүң составында совхоз будурүүгелиилер ам-даа таныышпаан ажылдап турар Монгуш Аймыы, пенсионерлер Сарыглар Улар, Сат Кок-оол. Монгуш Сундуй болган оон-даа өскелер бар.

Ол-ла районда «Сүт-Хөл» совхозтуң тракторизи Ондар Кыдат-оолга удуртган совхоз будурүлгезинии мурнакчылары 20 кижи база-ла ленинчи чер—Шушенскоеже экскурсиялап аъттанышкан. Оларның аразында 100 хойчуң хураганын четче эп, бир башка опаалтыр 1,8 кг дук алган Монгуш Натпит, эртекен чедип ажылайларда бир инектен 4127 кг сүт алган, Ак-Даң сүт-бараан фермазының саамчызы Сарыглар Кара болгаи будурүлгении оон-даа оске мурнакчылары, чонга эргим кижилер аъттанышкан.

С. МОНГУШ.

Кеминг үүлгедиглер

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамга америк дайысызрактар хоран химикаттарны ажыглаарын үргүлчүлеп турар. Ооң айыылызына хамыктың мурнузда тайбың чон таваржып турар.

ВИА агентилелдиң дыңнатканы-биле адырга, Тайнинь можунуң даглыг районунга хоран химикаттарны ажыглаанының түүнелиндеге 1000 ажыг тайбың чүрттакчы аймыгга таварышкан, хой кижи өлген.

—◆—

Аныяктар эки ажылдаан

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Бо чайын 30 мун хире оолдар, кыстар Венгрияның Коммунистиг аныяктар эвилелининг ТК-ның чанчыл ёзугаар организастаавы аныяктарның тудуг дагерлеринге ажылдаан. 36 чайгы лагерьниң эки турачылары кодээ ажыл-агый ажылдарынга, суттат каналдарының тудуунга, чазагайгы болгаи демир-оруктар сепгелгезиите иденкейлиг киришкеи.

Чайгы лагерьлерии киржикчилериниң аразында хой чүрттарның, оон иштинде Совет Эвилелиниң аныяктарыныың толөөлекчилери база бар болган.

Венгрияның Коммунистиг аныяктар эвилелиниң ТК-ның үндүрген баштайгы түүнелдерии ёзугаар алырга бо чылын оолдар, кыстар бүдүн чартык миллион шакта ажылдаан, а 11 чыл мурнунда аныяктарның баштайгы тудуг лагерии организастаан үезинде бээр иштизи-биле 20 миллиси ажыг шакта ажылдаан.

ЧССР-ниң национал камгалал министриниң дужаалы

ПРАГА. (СЭТА). Тура халымшкының 25 чыл оюнга холбаштыр ЧССР-ниң национал камгалал министри М. Дзурнун дужаалында чугаалааны болза, Словак национал тура халымшкының үезинде фашизмге удур кады демиселге чехословак болгаи совет улустарының ханы пайырлының болгаи дайынчы кады ажылдажылганының чарылзаалары улам быжыкаан.

Алдарлыг чыл оюнга холбаштырган байырлал Совет Армиязын Чехословакияны хостаан хүүнүдеи бээр 25 чыл оюнуң байырлывың эгеан болуур дээрзии министр демдеглээн. Эртекеи үеним дүргүзүнда Чехословакияның Коммунистиг партиязының удурткулгазы-биле бистиң улузувус социалистиг тургузуушкунуун бүгү адырларынга улуг чедиишкиннерни чедип алган, аңаа чоргаарланыр эргелиг бис деп, дужаалда демдеглээн.

Чехословак улус тайбың байдалдарга чүрттан, тодаргай перспективалыг болган турар төлөдө, бүгү чүвени кылырын мораль хүлээлге болган патриотизм — Чехословак улус армиязының бүгү дайысчыларына болгаш офицерлеринге хүлээдип турар.

Социализмниң чаа-чаа тапелегелериң чедип алырынга, Совет Эвилели-биле болгаи барык-на бүгү чазактың улусчу эргечагырганың чыдаргында түүлгеи.

БТА — СЭТА-ның фотозу.

ЧССР-ниң национал камгалал министриниң дужаалы

ПРАГА. (СЭТА). Тура халымшкының 25 чыл оюнга холбаштыр ЧССР-ниң национал камгалал министри М. Дзурнун дужаалында чугаалааны болза, Словак национал тура халымшкының үезинде фашизмге удур кады демиселге чехословак болгаи совет улустарының ханы пайырлының болгаи дайынчы кады ажылдажылганының чарылзаалары улам быжыкаан.

Алдарлыг чыл оюнга холбаштырган байырлал Совет Армиязын Чехословакияны хостаан хүүнүдеи бээр 25 чыл оюнуң байырлывың эгеан болуур дээрзии министр демдеглээн. Эртекеи үеним дүргүзүнда Чехословакияның Коммунистиг партиязының удурткулгазы-биле бистиң улузувус социалистиг тургузуушкунуун бүгү адырларынга улуг чедиишкиннерни чедип алган, аңаа чоргаарланыр эргелиг бис деп, дужаалда демдеглээн.

Чехословак улус тайбың байдалдарга чүрттан, тодаргай перспективалыг болган турар төлөдө, бүгү чүвени кылырын мораль хүлээлге болган патриотизм — Чехословак улус армиязының бүгү дайысчыларына болгаш офицерлеринге хүлээдип турар.

Социализмниң чаа-чаа тапелегелериң чедип алырынга, Совет Эвилели-биле болгаи барык-на бүгү чазактың улусчу эргечагырганың чыдаргында түүлгеи.

БТА — СЭТА-ның фотозу.

РАССКАЗ

КЕЖЭЭКИ СЫЛДЫСТАР

МОНГУШ ХАЖЫТОВИЧ! Сенче Доржунуң орнунга эш Серенмааны чоруттум. Хүлээп ал, кевин-херек чок шуугаазын үндүре бербейн көр...»

Алексей Дайгырович саазынны демдеглеп дептеринден ора тырткаш, Тамараже суңган:

— Чоруун чогул. Үүлең бүтүн, дуңмам. Эки ажылдаарыны күзеп тур мен. Майоолдуң бригадазының трактор болуу ам Дөргүнде кур-чер чарын турар болгай. Ынаар баар орукту билбес эвес сен.

Урутнуң холуп ол тутказ, Тамараже чаптаан-да, шинчилээн-дээ дег топтап көрүп турган. Тамара саазынны топтап көрешт, арны долбаннандыр кыза берген:

— Ынча дивезе кандыгыл, Алексей Дайгирович. Оон херээ чүү боор.

— Чүнүң?

— «Кевин-херек чок шуугаазын» дээнинг ааң.

Директор ужурлуг кылдыр хүлүмзүреэн.

— Ажырбас. Май-оол — эки бригадир. Техниканы беш салаазы дег билир. А бодунуң ажазы шала доңгунзумаар кижи. Хоочун трактористидаа, дидимнели албас чаа кижини-даа бир дөмей көөр. Ажырбас, ынча деп каары ажыл-херекке моондак болбас.

Ынчалза-даа Май-оолдуң әңге кошкак чүвези — оон шүгүмчүлелге ышак эвезин дээрзин директор чугаалаваан. «Комсомолчу прожекторнуң» редколлегиязынга ажылдап турган болган. Май-оолдуң ындыызын Серенмаа кымдаада дээре билир. Чоокта чаа солунга «Баштайгы медээ» деп аттыг карикатура кирген чүве-дир. Ында Май-оол арыы оскерли берген, бажының дүгүн адыйтыпкан, досказар чаве ирги, аңаа каазр байлактың хоорайы, суурлары база туруптар болгай ааң. Мээң инженерлеримнин база акыларын өттүнүп инженерлер болур бис дээр әрлериниң кайы бирээзи аңаа база-ла ажылдай бээр чүве ирги бе деп бодап чоруп олурдум ышкажыл— деп бодунуң бодал-сагыжын меңээ чугаалай-дыр.

Базыр Чемдиковичиниң оң чугаазынга каттыжып кагдым. Кезек мыт чок базып ораш:

— Бөгүн самолётка ужуп чоруп олура. Таңды-Уланың сынарын, оон эдектерин. Улуг-Хемниң ол-бо талазында тайга-сынарны. баштары агарып чыдар Саян сыныш. оон эдектерин көргеш, оларның кайы бирээзинге Хову-Аксының улуг тудуу ышкаш тудуг кажан эгелээр чүгаалыр база-ла харылаар ышкажыгай...

— Четтирдим, ажым директор! Материалыңар-биле бешдаа катап ялалап туруңдар, а оскенинг богунга кижи бораванар!

Оон Май-оол Тамараже түре көргеш:

— Билир мен! Бо-ла бүгүнү бо үүлгедип турар, харын! Ынчап турзуннар, моон соңгаар көржү-даа бээр бис ыйнаан — деп ажынып чугаалаан.

— Бо чоону бердиң! Шүгүмчүлел боогдаар мен деп бе?! Шонеп көр харын! Ана ыйба дег хадый бээр сен, күжүрүм! — деп, Алексей Дайгирович чугаалап четтикпейн турда-ла, Май-оол кабинеттен үне халаан. директор оон соондан алгырып чыдып калган болгаш Серенмаа Доргүн үунче карацнадып ынай болган мотоцикидиң чүгле доозуунун соңгадан көрүп туруп калган...

АМ СЕРЕҢМАА трактор ажылдавры-биле оон бригадазының трактор бөлүүнче базып орган. База бир, әлчет үүлгедиинин ужун Доржуну трактордан дүжүргеш, мастерскаяже чорудукан турган...

Оон артында каңгыр-коңгүр дээв-не чүве — терге болган. Кызыл-доруг аътты көк майкалыг оол башкарып, терге кырында буттарын хере баскаш туруткан, моожазын чайып чораан. Шала аткаар, йин кыланнаан битон сава чанында шуугай хааржакта сандайланып алган кыс олурган. Шеңне чечектери чуруп каан ногаан торгу аржыыл ышкажыл— деп олурар чоржук.

Кевин-херек чок чүве шуугап каапгым эвес ыйнаан деп эпчоксуна бергеш, Фроська ыыттавайн барган. Оон Тамараның кулаанга чоокшулап чедип келгеш, мынча дээп:

— Мээң чулчураан түвемни аңаа черле чугаалавайн көрүнер. Черле өрүшээ, ажым. Монгуш Хажытович шынгыы кижи боор, аажок-ла шыңгыы! Бичии-ле чүве сагыжынга кирбейн бараа, кара булут дег, бүргей боор. Ындыг-даа болза аңаа шуптувус ынак бис, трактористер ону коичуг хүндүлээр болдур ийнин. «Эш Майоол» деп безин адаастар. Чүгле «Монгуш Хажытович, Монгуш Хажытович!» дижирлер.

Оон соонда Фроська ыыттавайн баргаш, оон өөрүшкүдүг арны боданганазыг шырай кире берген. Оон Тамараның бригадазынга чоокшулаан ышкажыл. Сертейни кээрген, кээргевейни канчаарыл, он дөмей-ле ажылдаар болгай. А ол күжүр уруглага-ла коичуг эпчок, човаанчыг болган дивес сен бе! —дээш, Фроська улуг тынган.

ЧЫМЧАК САЛГЫН бир шөлден өске шөлче талгып, тараанның сыл бүрүзүп, өң-баазын чечектерни, ozл-сигенин салгаңнадыр суйбап, сорук кинр киискидип, әгреледип чорун турар. Тараатараанның аразы-биле дыылайнайып шөйүлген шак ол оруктан аныяк кижилериниң ам чорун олурары бо.

— Бистиң турлаавыс дуу ол көстүп тур, Тамара — дээш, Фроська Дөргүн бажында ййнүш хире ак бажыңче айтыкап. Оон ындыында даг әдээ, бүүрелчиннер аразы черлерни кара тевис кылдыр аңдарып каапкан болган. — Бо дээрге шаавда кижан-даа аңдазын бизи шыя тыртып көрбээн курчерлер-дир иинн. Довурва үстелчек кара чер, тараанның дүжүдү-даа кежээ-ле боор. Хүнзээректиг ындыг черге кукуруза тарыза опаа-ла үнер боор.

Турлагда ким-дээ көзүлбес —шупту ажылда. Сөөртүрүнге энтиг кылдыр шанактальчак кйи чудук кырында тургускан вагончугаш чанынга кээп доктаалганнар — Фроськаның аъш-чем белеткээр, аяк-сава салыр болгаш бодунуң чурттаар бажыңы ол чүве-дир. Элээн ырак кожа-кожа салгылааш, брезент-биле шыш каан демир досказрлар бар. Оон чанында бир трактор турган. Мээң ажылдаар машинам бо-ла боор деп, Тамара бодап каан.

Тамара Фроськаның тергеден продуктулар дүжүрининге дузаалашкан. Оон бажыңнарның бирээзин баккыл бээрге, топчаан кырында бир кижи удуп чыткан. Фроська Тамараже көрүнгеш, айтыр салаазын «оожум-оожум, мнаар кирбе» дээнаар, эриннин чоотуунга кожайтыр тудуп алган, бут баштап чүгүрүп келгеш, сымыранган.

— Бичедей-дир, удуп чыдыр! Ййи эдчегин улаштыр ийин — дээш, Фроська хүлүмзүрүй аарак, холу-биле бодунуң хөрээнче айыткаш, караан баскан. Тамзра билип каан.

Оон Фроська өске чүү-даа чугаалавайн, паш-савазын барып каңгыратпышаан, дээштын одагда аъжын-чемин белеткей берген.

Тамара хамык чүвени дегере көрүп четтикпейн турда-ла Фроськаның үнү үнген:

— Чемненип ал, Тамарам— деп, ол база-ла сымыраны ээрак чугаалаан.— Мээң аяк-савам шупту улуска хары угда чедипшес кижи боор мен. Олар ам дораан чедип келгер деп баргдылар.

ШЫРГАЙ БУДУКТАРЛЫГ шаныяк хадының хөлегезинде клеёнка чадыглыг, он ажыг кижи олурупгар хире узун стол кырында ак-демир тавактарга борщ мүнүү күткаш, оларның кырындан база шидыг тавактар-биле капактагылап каан. Фроська шоңузактарын, әртим аалчылар хүлээп алырынга белеткенгенидаа ышкаш, ажакок кымымкайы-биле кылайтыр чүлээн турган.

— Ажылдаарында берге-ле боор. Хилиичектенир чадавас сен — деп чугаалаш, ол улуг тынган.

— Чүге?

— Кере-ле бергей сен ааң. Машина дээр бе оны? Кырган чүве болбас бе. Терге кожуп алгаш, сүт, суг сөөртсе-ле оон чолу ол. Доржу ону ажылдадыр дээш долгай бергенде, ону көөрү безин коргунтуг, харын эгенчиг-даа, шупту боду сүтдер дүжер-ле болгай. А мотору дириигейни бергенде, ону кижи соксадыр безин күш четпес! Чо-ок, ол трактороуң кырынга олурар деп-даа бодава!— дээш, Фроська сүмелеп:

— «Ындыг кегжиргей чөпүк чүве-биле ажылдай албас мен, өске тракторлан бериңер» деп, Монгуш Хажытовичиче шуутла чугаалаашын дээре.

Күжүгет САРЫГ.

(Уланчылыг).

Инженерлер адазы

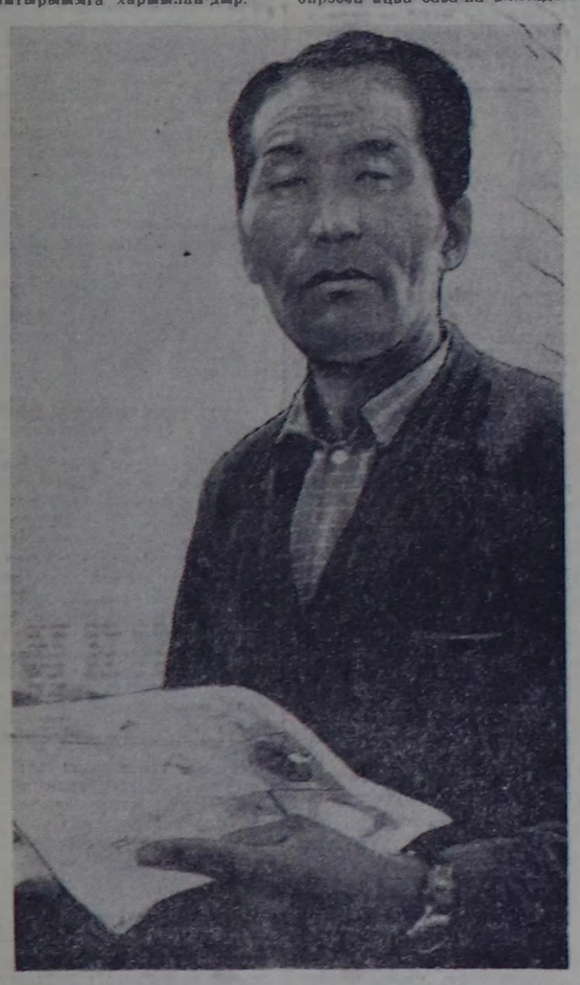

Базыр Чемдикович Бузур-оолга чоокта чаа Кызылга ужуражы бердим.

— Шөлээлеп тур мен. Хову-Аксы баар дээш, богун Саглыдан ужуп келдим—деп мээң айтырымга харылай-дыр.

— Шөлээңде биеттиште келгеш, дыштанып алыр сеп ачай деп оглум, кеним чагаа бижээн. Чалап турда барбаска кайын боор. Улуг тудуг хайнып турар чаге баарга, харын солуп-даа боор чүве чораан. Хову-Аксы дыштанылга, курорт черлери-биле демей чыгам черле чораан. Оңу мен хоорай деп адаар кижи мен, бажың-балгады хөй каът, иштинде изиг, соок суглуг, бүгбиле изидер, ажылдаарыпта бүгү-ле таарымчалыг байдалдар тургустунган. Ында кижилер улуг хоорайларда дег чурттап турар чүве чорду.

Базыр Чемдиковичиниң оң чугаазынга каттыжып кагдым. Кезек мыт чок базып ораш:

— Бөгүн самолётка ужуп чоруп олура. Таңды-Уланың сынарын, оон эдектерин. Улуг-Хемниң ол-бо талазында тайга-сынарны. баштары агарып чыдар Саян сыныш. оон эдектерин көргеш, оларның кайы бирээзинге Хову-Аксының улуг тудуу ышкаш тудуг кажан эгелээр чугаалыр база-ла харылаар ышкажыгай...

— Четтирдим, ажым директор! Материалыңар-биле бешдаа катап ялалап туруңдар, а оскенинг богунга кижи бораванар!

Оон Май-оол Тамараже түре көргеш:

— Билир мен! Бо-ла бүгүнү бо үүлгедип турар, харын! Ынчап турзуннар, моон соңгаар көржү-даа бээр бис ыйнаан — деп ажынып чугаалаан.

— Бо чоону бердиң! Шүгүмчүлел боогдаар мен деп бе?! Шонеп көр харын! Ана ыйба дег хадый бээр сен, күжүрүм! — деп, Алексей Дайгирович чугаалап четтикпейн турда-ла, Май-оол кабинеттен үне халаан. директор оон соондан алгырып чыдып калган болгаш Серенмаа Доргүн үунче карацнадып ынай болган мотоцикидиң чүгле доозуунун соңгадан көрүп туруп калган...

АМ СЕРЕҢМАА трактор ажылдавры-биле оон бригадазының трактор бөлүүнче базып орган. База бир, әлчет үүлгедиинин ужун Доржуну трактордан дүжүргеш, мастерскаяже чорудукан турган...

Оон артында каңгыр-коңгүр дээв-не чүве — терге болган. Кызыл-доруг аътты көк майкалыг оол башкарып, терге кырында буттарын хере баскаш туруткан, моожазын чайып чораан. Шала аткаар, йин кыланнаан битон сава чанында шуугай хааржакта сандайланып алган кыс олурган. Шеңне чечектери чуруп каан ногаан торгу аржыыл